

Arhitekt Vjekoslav Bastl

Pavković, Martina

Doctoral thesis / Disertacija

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:370867>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-03**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZADRU

POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Martina Pavković

ARHITEKT VJEKOSLAV BASTL

Doktorski rad

Zadar, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZADRU
POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Martina Pavković

ARHITEKT VJEKOSLAV BASTL

Doktorski rad

Mentor

dr.sc. Tomislav Premerl, znan. savj. u miru

Zadar, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

I. Autor i studij

Ime i prezime: Martina Pavković

Naziv studijskog programa: Poslijediplomski sveučilišni studij Humanističke znanosti

Mentor: dr.sc. Tomislav Premerl, znan. savj. u miru

Datum obrane: 7. srpnja 2017.

Znanstveno područje i polje u kojem je postignut doktorat znanosti: humanističke znanosti, povijest umjetnosti

II. Doktorski rad

Naslov: Arhitekt Vjekoslav Bastl

UDK oznaka: 72 Bastl, V.

Broj stranica: 645

Broj slika/grafičkih prikaza/tablica: 611

Broj bilježaka: 787

Broj korištenih bibliografskih jedinica i izvora: 419

Broj priloga: 3

Jezik rada: hrvatski

III. Stručna povjerenstva

Stručno povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada:

1. izv. prof. dr. sc. Vinko Srhoj, predsjednik
2. dr.sc. Tomislav Premerl, znan, savj. u miru, član
3. prof. dr. sc. Julija Lozzi Barković, članica

Stručno povjerenstvo za obranu doktorskog rada:

1. izv. prof. dr. sc. Vinko Srhoj, predsjednik
2. dr.sc. Tomislav Premerl, znan, savj. u miru, član
3. prof. dr. sc. Julija Lozzi Barković, članica

UNIVERSITY OF ZADAR
BASIC DOCUMENTATION CARD

I. Author and study

Name and surname: Martina Pavković

Name of the study programme: Postgraduate doctoral study in Humanities

Mentor: Scientific Advisor Tomislav Premerl, PhD

Date of the defence: 7 July 2017

Scientific area and field in which the PhD is obtained: Humanities, Art History

II. Doctoral dissertation

Title: Architect Vjekoslav Bastl

UDC mark: 72 Bastl, V.

Number of pages: 645

Number of pictures/graphical representations/tables: 611

Number of notes: 787

Number of used bibliographic units and sources: 419

Number of appendices: 3

Language of the doctoral dissertation: Croatian

III. Expert committees

Expert committee for the evaluation of the doctoral dissertation:

1. Associate Professor Vinko Srhoj, PhD, chair
2. Scientific Advisor Tomislav Premerl, PhD, member
3. Professor Julija Lozzi Barković, PhD, member

Expert committee for the defence of the doctoral dissertation:

1. Associate Professor Vinko Srhoj, PhD, chair
2. Scientific Advisor Tomislav Premerl, PhD, member
3. Professor Julija Lozzi Barković, PhD, member

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Martina Pavković**, ovime izjavljujem da je moj **doktorski** rad pod naslovom **Arhitekt Vjekoslav Bastl** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 17. srpnja 2017.

Najljepše zahvaljujem svima koji su pomogli u realizaciji ovog doktorskog rada.

Prije svega zahvalu na stručnom i predanom vodstvu upućujem mentoru, znanstvenom savjetniku u miru dr.sc. Tomislavu Premerlu, znan. savj. u miru, a zatim svim profesorima i djelatnicima uključenima u provedbu poslijediplomskog studija Humanističke znanosti na Sveučilištu u Zadru.

Velika zahvala odlazi nasljednicima obitelji Vjekoslava Aloisa Bastla koji su mi ustupili rijetke vrlo vrijedne podatke i dokumente o arhitektu.

Pored toga željela bih zahvaliti gospodinu Hyneku Zlatniku na ustupljenim podacima iz Arhiva grada Pribrama.

Nadalje zahvaljujem djelatnicima institucija koji su mi omogućili pristup građi korištenoj prilikom istraživanja, prije svega djelatnicima Državnog arhiva u Zagrebu, Ministarstva kulture u Zagrebu, Muzeja za umjetnost i obrt, Muzeja grada Zagreba i Istorijskog arhiva u Beogradu. Najveću zahvalu upućujem Krešimiru Galoviću, voditelju planoteke Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture Republike Hrvatske koji mi je omogućio uvid u bogatu arhivu planoteke, ali i u ostalu samostalno prikupljenu građu. Na fotografijama zahvaljujem kolegi Zoranu Bogdanoviću, a na prijevodu Emiliji Leskovar.

Hvala svima koji su me podržavali tijekom godina rada na ovoj doktorskoj disertaciji, kolegama, prijateljima i najviše roditeljima.

Posebna zahvala za sve savjete i podršku odlazi prof. dr.sc. Zlatku Juriću. Mentorstvom pri izradi diplomskog i magistarskog rada poticao je moj profesionalni interes i znanstveni rad i time u velikoj mjeri doprinio izradi ovog doktorskog rada.

SADRŽAJ

1.	PREDGOVOR.....	1
2.	UVOD: POVIJESNI I ARHITEKTONSKI KONTEKST DJELOVANJANA POČETKU DVADESETOG STOLJEĆA.....	5
3.	ARHITEKTONSKA KRITIKA O DJELU VJEKOSLAVA ALOISA BASTLA.....	11
3.1.	RADOVI OBJAVLJENI U STRUČNIM ČASOPISIMA IZVAN HRVATSKE.....	11
3.2.	ARHITEKTONSKA KRITIKA OD 1901. DO 1943. GODINE.....	12
	- Vladimir Lunaček.....	13
	- Izidor Kršnjavi.....	15
	- Kosta Strajnić.....	17
	- Gjuro Szabo.....	18
	- Vladimir Potočnjak.....	19
	- Stjepan Planić.....	20
	- Tihomil Stahuljak.....	21
3.3.	ARHITEKTONSKA KRITIKA DRUGE POLOVICE DVADESETOG STOLJEĆA.....	22
	- Lelja Dobronić.....	22
	- Izložba <i>Secesija u Hrvatskoj 1977. godine</i>	22
	- Marco Pozzetto.....	23
	- Tomislav Premerl.....	23
	- Aleksander Laslo.....	25
	- Zlatko Jurić.....	26
	- Olga Maruševki.....	26
	- Krešimir Galović.....	27
	- Izložba <i>Secesija u Hrvatskoj 2003.-2004. godine</i>	28
4.	BIOGRAFIJA.....	30
5.	ŠKOLOVANJE NA KRALJEVSKOJ ZEMALJSKOJ OBRTNOJ ŠKOLI U ZAGREBU OD 1892. DO 1896. GODINE.....	36
6.	SURADNIK U PODUZEĆU HÖNIGSBERG I DEUTSCH U ZAGREBU OD 1895. DO 1899. GODINE.....	43
6.1.	SURADNIK NA STAMBENO-POSLOVNIM I UREDSKIM ZGRADAMA.....	46
	- Zgrada Kraljevskog kotarskog suda (Zagreb, Petrinjska 8/Amruševa 2, 1897.)....	46
	- Zgrada Hönigsberg (Zagreb, Stros Mayerov trg 8, 1898.-1899.).....	48
	- Zgrada Farkaš (Zagreb, Bogovićeve 9, 1898.-1899.).....	49
6.2.	PRVO SAMOSTALNO REALIZIRANO DJELO – ZGRADA PEČIĆ U ZAGREBU 1899. GODINE.....	51
6.3.	OD SURADNIKA DO NAJZNAČAJNIJEG PROJEKTANTA U PODUZEĆU HÖNIGSBERG I DEUTSCH.....	57
7.	STUDIJ NA AKADEMIJI LIKOVNIH UMJETNOSTI U BEČU OD 1899. DO 1902. GODINE.....	59
7.1.	SPECIJALNA ŠKOLA ARHITEKTURE PROFESORA ARHITEKTA OTTA WAGNERA.....	60
7.2.	STUDENTSKI PROJEKTI PROFANIH GRAĐEVINA PROPISANI NASTAVNIM PROGRAMOM.....	64
	- Stambeno-poslovna najamna zgrada s fotoateljeom (Beč, 1900.).....	64

- Vila (Zagreb, 1900.).....	67
- Vidikovac (Beč, Satzberg pored Hütteldorf 1900./1901.).....	69
- Hotel(Beč, 1900./1901.).....	69
7.3. PROJEKTI CENTRALNIH GRAĐEVINA.....	71
- Župna crkva sv. Blaža (Zagreb, 1901.).....	73
- Župna crkva (Beč, 1902.).....	79
- Palača znanstvenog okultnog društva (Suresnes, okolica Pariza, 1902.).....	80
7.4. NATJEČAJNI PROJEKTI.....	83
- Zgrada Gradske štedionice (Ljubljana, Čopova 3, 1902.).....	83
7.5. PRIMJENA MODERNIH PRINCIPA U ARHITEKTONSKOJ KOMPOZICIJI ZGRADA PROJEKTIRANIH TIJEKOM STUDIJA.....	83
8. POVRATAK U PODUZEĆE HÖNIGSBERG I DEUTSCH U ZAGREBU OD 1902. DO 1906. GODINE.....	85
8.1. PROBLEM ATRIBUCIJE AUTORSTVA NA PROJEKTIMA I IZVEDENIM ZGRADAMA	85
8.1.1. ATRIBUCIJE BASTLU: SURADNIK I SAMOSTALNI PROJEKTANT	90
8.1.2. UPITNE I REVIDIRANE ATRIBUCIJE.....	100
8.2. ARHITEKTONSKA KOMPOZICIJA ZGRADA PROJEKTIRANIH U PODUZEĆU	105
8.2.1. ZGRADE TRGOVAČKO-OBRTNOG MUZEJA I TRGOVAČKO- -OBRTNE KOMORE U ZAGREBU.....	105
8.2.2. UGRAĐENE NAJAMNE STAMBENE I STAMBENO-POSLOVNE ZGRADE.....	114
- Zgrada Majdak (Zagreb, Palmotićeva 50, 1903.).....	114
- Zgrada Kallina (Zagreb, Gundulićeva 20/Masarykova, 1903.-1904.).....	116
- Zgrada Feller (Zagreb, Tomislavov trg 4, 1903.-1904.).....	122
- Zgrada Doma mirovinskog zavoda članova Hrvatskog zemaljskog kazališta(Zagreb, Trg Mažuranića 12, 1904.).....	125
- Zgrada Zadobošek (Zagreb, Đorđićeva 15/Palmotićeva 19 a, 1904.).....	129
- Zgrada Rozsay (Zagreb, Kurelčeva 3, 1904.-1905.).....	130
- Zgrada Rado (Zagreb, Trg bana Jelačića 4/Pod zidom5, 1904.-1905.).....	133
- Zgrada Feller/Elsa-fluid dom (Zagreb, Jurišićeva 1,1a, 1905.-1906.).....	138
8.2.3. ZGRADAHRVATSKO-SLAVONSKO ZEMALJSKE CENTRALNE ŠTEDIONICE U ZAGREBU.....	143
8.2.4. NATJEČAJNI PROJEKTI	149
- Zgrada Hrvatsko-slavonske zemaljske hipotekarne banke (Zagreb, Trg NikoleŠubića Zrinskog 7-8, 1902.-1903..).....	149
8.3. BASTLOV SECESIJSKI OPUS U KONTEKSTU ARHITEKTURE ZAGREBA.....	153
9. POČETAK SAMOSTALNE ARHITEKOTNSKE PRAKSE OD 1906. DO 1910. GODINE.....	158
9.1. KLUB HRVATSKIH ARHITEKTA.....	158
9.2. ZAGREBAČKE VILE.....	162
- Vila Kallina (Zagreb, Jandrićeva 68, 1905.-1906.).....	162
- Vila Hanl (Zagreb, Pantovčak 130, 1906.).....	166
9.3. UGRAĐENE NAJAMNE STAMBENE, STAMBENO-POSLOVNE I POSLOVNE ZGRADE.....	168
- Zgrada Goršak (Zagreb, Ilica 166, 1906.).....	168

- Zgrada Hodovsky (Zagreb, Gajeva 47, 1909.-1910.).....	171
- Zgrada Moguš i adaptacija jednokatnice (Zagreb, Langov trg 4, 1910.).....	173
- Zgrada Pučke štedionice (Nova Gradiška, Trg kralja Tomislava 4, 1909.-1910.).....	176
9.4. NATJEČAJNI PROJEKTI: REGULATORNE OSNOVE, ŠKOLSKE, SAKRALNE I POSLOVNO-STAMBENEZGRADE.....	177
- Natječaj za regulatornu osnovu Kaptolskog trga i Bakačeve ulice (Zagreb, 1908).....	178
- Zgrada Više pučke škole i dječачke pučke škole (Virovitica, 1908.).....	182
- Župna crkva sv. Blaža sa župnim stanom (Zagreb, 1908.-1909.).....	183
- Školski kompleks: pučka dječачka škola te pučka djevojačka i ženska stručna škola (Bjelovar, 1909.).....	185
- Stambeno-poslovna zgrada osiguravajućeg društva Croatia (Zagreb, Masarykova 1/Preradovićeve, 1909.).....	186
- Stambeno-poslovna zgrada Prve hrvatske štedionice (Osijek, Trg A. Starčevića, 1909.).....	187
- Anketa o podizanju spomenika biskupu Josipu Jurju Strossmayeru (Zagreb, 1907.).....	188
9.5. KOMPLEKS GRADSKJE UBOŽNICE I ODGOJILIŠTA CARA FRANJE JOSIPA I. U ZAGREBU.....	189
9.6. OD SECESIJE DO NEOKLASICIZMA IZMEĐU 1906. I 1910. GODINE.....	193
10. RAZDOBLJE NEOKLASICIZMA 1910. - 1928. GODINE.....	198
10.1. PROJEKTI VELIKIH JAVNIH GRADNJI U ZAGREBU.....	200
10.1.1. ZGRADA KRALJEVSKOG SVEUČILIŠNOG LUDŽBENOG ZAVODAI PROJEKT ZGRADE FIZIKALNOG INSTITUTA.....	200
10.1.2. DOM HRVATSKOG RADIŠE.....	207
10.1.3. REGULACIJA I IZGRADNJA DOLCA 1925.-1930.: PROJEKT TRŽNICE DOLAC, ZGRADE BARTULIĆ I ZGRADE TRŽNOG NADZORNIŠTVA.....	214
- Regulatorna osnova za Dolac i okolne sklopove 1925. godine.....	216
- Zgrada tržnice (Zagreb, Dolac).....	219
- Zgrada Bartulić (Zagreb, Dolac 1, Tkalčičeva 2).....	221
- Zgrada Tržnog nadzorništva (Zagreb, Dolac 2).....	224
10.1.4. ZGRADA EKONOMSKO-KOMERCIJALNE VISOKE ŠKOLE.....	229
10.2. UGRAĐENE NAJAMNE POSLOVNO-STAMBENE ZGRADE, POMOĆNE ZGRADE I ADAPTACIJE.....	231
- Zgrada Prve hrvatske štedionice (Zagreb, Ilica 117-117a, 1920.-1923.).....	235
- Zgrada Importno-exportnog dioničkog društva (Zagreb, Draškovićeve 25-27, 1920.-1922.).....	237
- Dom Činovničke zadruge (Beograd, Ulica kralja Milana 16/Dobrinjska, projekt 1912., realizacija 1922.-1923.).....	239
10.3. HOTELSKE ZGRADE.....	246
- Hotel Manduševac (Zagreb, Vlaška 53, 1920.).....	246
- Adaptacija i dogradnja hotela Plitvice (Plitvička jezera, 1921.).....	248
10.4. NATJEČAJNI PROJEKTI	251
- Saborska palača (Sarajevo, 1912.).....	251
- Dom Okružnog načelstva i hotel (Beograd, 1914.).....	252
- Zgrada Obrtne banke (Zagreb, Ilica/Mesnička, 1920.).....	253
10.5. BASTL I ARHITEKTURA NEOKLASICIZMA U ZAGREBU.....	255

11. POSLJEDNJI RADOVI OD 1929. DO 1932. GODINE.....	259
11.1. REGULACIJA DIJELA VLAŠKE ULICE I PETRETIĆEVOG TRGA U ZAGREBU S DOGRADNJOM ŽUPNE CRKVE SV. PETRA I IZGRADNJOM NOVOG ŽUPNOG STANA.....	261
11.2. OBITELJSKE VILE I UGRAĐENE NAJAMNE STAMBENO-POSLOVNE ZGRADE.....	272
- Vila Defour-Radošević (Zagreb, Buconjićeva 6, 1929.-1930.).....	272
- Zgrada Zuber (Zagreb, Vlaška 95, 1930.-1931.).....	274
- Zgrada Zuber (Zagreb, Vlaška 93 b, 1930.).....	276
- Stambena zgrada Kraljevske zaklade za gradnju Ekonomsko-komercijalne visoke škole (Zagreb, Bauerova 34, 1930.-1931.).....	278
- Kuća Vjekoslava Bastla (Zagreb, Tuškanac 85 a, 1942.-1943.).....	280
11.3. PRIBLIŽAVANJE INTERNACIONALNOM STILU NA ZAVRŠETKU KARIJERE.....	281
12. PROFESOR NA GRAĐEVNOJ STRUČNOJ ŠKOLI I DRŽAVNOJ SREDNJOJ TEHNIČKOJ ŠKOLI UZAGREBU.....	283
13. ASTROLOGIJA – DRUGI ŽIVOTNI POZIV VJEKOSLAVA ALOISA BASTLA.....	286
14. ZAKLJUČAK.....	292
15. IZVORI I LITERATURA.....	307
16. SAŽETAK/SUMMARY.....	329
17. KRONOLOGIJA ŽIVOTA I DJELA VJEKOSLAVA ALOISA BASTLA.....	334
18. KRONOLOŠKI POPIS RADOVA.....	342
19. KATALOG.....	346

1. PREDGOVOR

Kraj devetnaestog i početak dvadesetog stoljeća bilo je razdoblje velikih promjena očitovanih u svim područjima ljudske djelatnosti pa tako i u umjetnosti. Arhitektura kao umjetnička kategorija doživjela je transformaciju interpretiranu radikalnim zaokretom od tradicije. Vrijeme je to u kojem je kao arhitekt formiran Vjekoslav Alois Bastl, osebujna figura hrvatske umjetničke scene izuzetno značajna za uspostavljanje temelja hrvatske moderne arhitekture. U četiri desetljeća dugoj projektantskoj djelatnosti moguće je identificirati arhitektonske teorije koje su utjecale na transformaciju njegovog stilskog izraza. Početno razdoblje školovanja i rada odvijalo se u znaku historicizma devetnaestog stoljeća, no studij i prvi samostalni projekti bili su usmjereni prema protomodernističkoj teoriji utjelovljenoj u izrazu secesije. Nakon toga okrenuo se interpretaciji neoklasicizma, a prije kraja karijere prihvatio je neke od postulata internacionalnog stila. Prikazanim razvojnim slijedom pripada generaciji koja je s pojedinim modifikacijama prošla sličan put ilustrirajući mijene ostvarene u razdoblju prijelaza i prve polovice dvadesetog stoljeća. U skupinu hrvatskih arhitekata druge akademski obrazovane generacije izdvojenu od strane kritike ubrajaju se Viktor Kovačić, Hugo Ehrlich i Edo Schön. Djelovanje su započeli na prijelomu stoljeće i završili tridesetih godina, izuzev Kovačića čija je karijera prekinuta smrću 1924. godine. Većina opusa vezana je za Zagreb, a svaki od njih prošao je specifičan razvojni put što se odrazilo na različitost arhitektonskih ostvarenja. Za razumijevanje i interpretaciju Bastlova opusa ključno je sagledati ga u kontekstu razvoja hrvatske i srednjoeuropske scene zbog utjecaja koji su posredovani obrazovanjem te uvidom u teoriju i dostignuća suvremene arhitekture.

Nekoliko je bitnih momenata koji su usmjerili Bastlov profesionalni put, a prvi od njih bilo je razdoblje studija. Nakon usvajanja bazičnih znanja graditeljske profesije na Kraljevskoj obrtnoj školi u Zagrebu studijem na prestižnoj Specijalnoj školi arhitekture na Akademiji likovnih umjetnosti u Beču osigurana mu je vrhunska edukacija na izvorištu suvremene arhitektonske teorije profesora Otta Wagnera. Sljedeća velika tema je suradnja sa zagrebačkim projektantsko – građevinskim poduzećem Hönigsberg i Deutsch u kojem je u početnoj fazi karijere proveo nekoliko godina i realizirao projekte visoko valorizirane od strane domaće suvremene kritike. Poteškoće u analizi ovog razdoblja predstavlja nemogućnost pouzdanog utvrđivanja autorskog doprinosa velikog broja suradnika. Razlog je nedostatak informacija o broju zaposlenika, sustavu funkcioniranja rada i podjeli zaduženja što je posljedica vjerojatno izgubljene pisane arhive poduzeća. Dosadašnje atribucije

utemeljene su na zapisima suvremenika, identificiranim signaturama ili karakteristikama grafizma na projektnoj dokumentaciji te komparaciji karakteristika tlocrtne dispozicije i primijenjenih oblikovnih elemenata s potvrđenim autorskim radovima. Zbog izostanka pouzdanih dokaza neke atribucije su upitne i podliježu preispitivanju kako bi se što preciznije odredio Bastlov udio u poduzeću, a time i njegov doprinos zagrebačkoj arhitekturi prve dekade dvadesetog stoljeća. Prekid suradnje s Hönigsbergom i Deutschom i početak samostalne karijere vremenski su se podudarali s osnivanjem Kluba hrvatskih arhitekta. Zasluge Kluba bile su povezane s promocijom arhitekture kao grane umjetnosti, regulacijom strukovnih ovlasti te razvijanjem svijesti o društvenoj ulozi arhitekata u procesu transformacije gradova i podizanja razine kvalitete javnih i privatnih prostora. Djelovanje u Klubu doprinijelo je jačanju međusobnih utjecaja arhitekata što je uz orijentaciju prema srednjoeuropskoj sceni Bastlovu karijeru usmjerilo prema individualiziranoj interpretaciji neoklasicizma. Dva desetljeće dugačko razdoblje arhitektonske djelatnosti obilježeno neoklasicističkim reminiscencijama obuhvaća gotovo polovicu njegovog opusa. Arhitektonska kritika stavila ga je u drugi plan naspram favoriziranoj secesijskoj fazi te nije izvršena detaljna analiza i valorizacija ovog dijela opusa. Jedan od razloga bilo je dugogodišnje ignoriranje i negativna interpretacija fenomena neoklasicizma dominantnog u druge dvije dekade dvadesetog stoljeća u arhitekturi Zagreba od strane domaće stručne kritike. S obzirom na veliki broj realiziranih Bastlovihih projekata većinom javne namjene, od kojih mnogi sadrže urbanističke i arhitektonske kvalitete bitne za pojedine gradske ambijente, potrebno je stručno analizirati njihov značaj u kontekstu suvremenih teorija i situacije na zagrebačkoj arhitektonskoj sceni. Završna faza rada odvijala se u jeku afirmacije internacionalnog stila u domaćoj sredini i bila je u sjeni promocije nove generacije arhitekata hrvatske moderne, no s obzirom na vidljive utjecaje svjedoči o dugogodišnjem razvoju autora uvjetovanom prihvaćanjem suvremenih teorija.

. Većina Bastlovog opusa nastalog tijekom dugogodišnje karijere realizirana je u Zagrebu, izuzev poznatih pojedinačnih primjera građevina u Beogradu, Novoj Gradiški i na Plitvicama. Sudjelovao je i osvajao nagrade na natjecajima u nekoliko gradova na teritoriju Hrvatske i izvan njega – u Beču, Beogradu, Bjelovaru, Ljubljani, Osijeku, Pragu, Sarajevu, Skopju i Virovitici. Projektantskim temama pokriven je širok raspon od ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada dominantnih u početnim godinama do kapitalnih projekata javne namjene karakterističnih za posljednje dvije dekade djelovanja. Zastupljene su vile, sakralne zgrade, vidikovac, hotel, kazalište, muzej, sirotište i ubožnica, gospodarske zgrade, školske zgrade, internat i tržnica te imaginarna namjena zavoda za okultne znanosti. Inovacijama i

originalnim zamislama ostvario je doprinos prvenstveno hrvatskoj arhitekturi, no pojedinim projektima dosegao je srednjoeuropsku razinu. Pored karijere projektanta Bastl je godinama bio profesor na Građevnoj, kasnije Srednjoj tehničkoj školi u Zagrebu, gdje je educirajući buduće arhitektae ostvario dodatan doprinos razvoju hrvatske arhitekture. Posebno mjesto u razumijevanju Bastlovog opusa ima druga velika životna preokupacija proučavanja i aktivnog bavljenja astrologijom. Ispreplitanje dva životna poziva prisutno je u simbolizmu ostvarenom na razini arhitektonskog oblikovanja što astrologiju čini značajnom komponentom njegove arhitekture.

Istraživanjem je obuhvaćena postojeća bibliografija, strani i domaći stručni časopisi, arhivska građa, fotodokumentacija i skromna obiteljska ostavština, a bitan izvor podataka i temelj istraživanja je sačuvana projektna dokumentacija. Nakon uvodnog poglavlja u tekstu je opisan povijesni i arhitektonski kontekst Bastlova djelovanja. Naglasak je stavljen na analizu srednjoeuropske situacije zbog kulturoloških utjecaja na hrvatsku sredinu. U trećem poglavlju predočene su dosadašnje spoznaje o Bastlovom radu iznesene u bibliografiji s naglaskom na stavovima arhitektonske kritike tijekom dvadesetog stoljeća. Izdvojeni su ključni autori koji su omogućili razumijevanje razvoja hrvatske arhitekture. Slijedi pregled biografije uključujući podatke o obitelji, preseljenju u Zagreb, obrazovanju i profesionalnom djelovanju. Peto poglavlje posvećeno je školovanju na Kraljevskoj obrtnoj školi u Zagrebu u kojoj je stekao temeljnu arhitektonsku naobrazbu. Nakon toga opisane su okolnosti početka rada kod Hönigsberga i Deutscha u Zagrebu, a unutar poglavlja dan je sažet prikaz poduzeća i predstavljeni prvi Bastlovi suradnički zadaci. Sedma cjelina odnosi se na studij arhitekture na Akademiji likovnih umjetnosti u Beču. Uvodni dio posvećen je značaju i funkcioniranju Wagnerove škole dok ostatak teksta donosi prikaz Bastlovih studentskih projekata. U osmom poglavlju obrađena je druga faza rada u poduzeću Hönigsberg i Deutsch u Zagrebu. Bitan dio je rasprava o utvrđivanju autorstva, a slijedi analiza arhitektonskih projekata. Nakon toga u tri cjeline predočen je dio Bastlove karijere u kojem je djelovao samostalno. Svako poglavlje odgovara jednoj fazi projektantskog djelovanja, a faze su identificirane pomoću analize arhitektonskih obilježja zgrada. U devetom poglavlju opisano je razdoblje nakon osamostaljenja s naglaskom na djelovanju u Klubu hrvatskih arhitekta. Deseto poglavlje posvećeno je razdoblju neoklasicizma, najduljoj fazi rada. Završni radovi nastali pod utjecajem internacionalnog stila obuhvaćeni su zasebnim poglavljem. Unutar svake faze pojedinačne zgrade su grupirane po kriteriju namjene s naglaskom na značajnim projektima. Arhitektonski projekti poznati isključivo temeljem pisanih izvora bez sačuvane projektne dokumentacije svrstani su u posebnu skupinu. Bastlovom djelovanju izvan projektantskog

posla posvećena su izdvojena poglavlja. Dvanaesto opisuje profesorski rad na Građevnoj stručnoj školi i Državnoj srednjoj tehničkoj školi u Zagrebu, a trinaesto donosi kratak pregled aktivnosti povezanih s astrologijom. Cilj istraživanja bio je analizom projekata te uvidom u dostupnu dokumentaciju i literaturu utvrditi značaj Bastlovog rada na razini pojedinačnih zgrada, temeljem arhitektonskih karakteristika definiranih faza i na kraju cjelovitog opusa u kontekstu hrvatske i srednjoeuropske arhitekture.

2. UVOD: POVIJESNI I ARHITEKTONSKI KONTEKST DJELOVANJA NA POČETKU DVADESETOG STOLJEĆA

Nositelj promjena započetih sredinom devetnaestog stoljeća na srednjoeuropskoj društveno – političkoj sceni bio je austrijski dio Austro – Ugarske Monarhije.¹ Jačanje utjecaja liberalne građanske kulture odrazilo se na ekonomski, kulturni i intelektualni život. Simbol promjena bila je bečka Ringstrasse koja je formirana temeljem generalne regulatorne osnove nakon 1857. godine. Postojeće zidine oko povijesnog dijela grada su srušene, a na njihovom mjestu je uspostavljen široki kružni ulični potez s reprezentativnim zgradama kulturnih i upravnih sadržaja. Izgradnjom Ringa simbolički je prezentirana moć buržoazije u odnosu na aristokraciju koja je imala palače u starom unutarnjem dijelu grada. Slobodnostojeće javne zgrade bile su djela vodećih arhitekata onog doba i na najbolji su način prezentirale historicističke neostilove druge polovice devetnaestog stoljeća. Kriterij odabira povijesnog stila bio je prikladnost za simboličko utjelovljenje određene namjene.² Unatoč reprezentativnosti arhitekture nedostatan promišljanje funkcionalnosti poteza izazvalo je oštre kritike koncepta Ringstrasse uz šire kulturološke implikacije. Kritika bečkog ringa postala je simbol daljnjih društveno – političkih promjena koje su kulminirale u posljednjoj dekadi devetnaestog stoljeća. Obilježene su istupanjem protiv liberalističkog svjetonazora i potragom za novim kulturološkim temeljima.

Razvojem prirodnih znanosti i tehnološkim napretkom u devetnaestom stoljeću otvorene su brojne nove mogućnosti, a jedna od posljedica bilo je jačanje vjere u ljudsku individualnost naspram kolektiva. Misao o modernom čovjeku kao individui koja zaslužuje živjeti u skladu sa svojim potrebama i zahtjevima vremena postala je glavni pokretač teorija i društvenih previranja evidentno očitovanih u umjetničkom djelovanju. Uloga umjetnosti u sociološkom kontekstu dobila je drugačiji predznak nego prethodnih stoljeća budući da su umjetnici preuzeli poziciju kritičara društva, a time i njegova moderatora. U prvi plan je istaknuta potreba za formiranjem umjetničkog izraza usklađenog s duhovnim raspoloženjem generacije koje je okarakterizirano potragom za vlastitim identitetom. Rezultat je bilo osnivanje grupe *Secesije* 1897. godine praćeno pokretanjem časopisa *Ver Sacrum* i organizacijom izložbi članova s ciljem promoviranja vlastitih stavova.³ Jedno od likovnih utjelovljenja glavne ideje grupe *Secesije* bila je ilustracija Gustava Klimta objavljena u

¹ a) SCHORSKE, 1993: 24-25; b) VERGO, 1975: 88-90; c) MORAVANSKY, 1998: 30-33

² SCHORSKE, 1993: 36

³ a) SCHORSKE, 1993: 84; b) VERGO, 1975: 18-26

časopisu *Ver Sacrum*. Prikaz *Nuda Veritas* s motivom ženskog lika koji ogledalo okreće prema licu modernog čovjeka simbolizirao je njegovu potragu za identitetom. U kontekstu arhitekture za definiranje srži problema poslužila je upravo bečka Ringstrasse simbolički interpretirana kao utjelovljenje lažne maske modernog života i prikrivanja stvarne funkcije stilskim paravanom historije, kako je to formulirao najizrazitiji kritičar, arhitekt Otto Wagner.⁴ Inzistiranje na pojmu modernosti postalo je jedan od ključnih umjetničkih motiva i stremljenja najizraženije očitovanih u arhitekturi koja je promovirana kao ravnopravna grana umjetnosti.

Terminološki objediniti umjetnost prijelaza stoljeća izaziva teškoće zbog nedostatka jedinstvenih stilskih i teorijskih premisa što najviše dolazi do izražaja na području arhitekture. U tom razdoblju istovremeno je egzistiralo oblikovanje u historicističkoj tradiciji utemeljeno na povijesnim stilskim razdobljima i oblikovanje koje je težilo stvaranju modernog stila usklađenog s trenutnim ljudskim potrebama i zahtjevima vremena. Novi umjetnički pravac teško je svesti pod jedan naziv s obzirom na nacionalne i regionalne stilske specifičnosti, ali i različit kontekst razvoja. Na europskom području nalazimo velik broj termina koji označavaju umjetnost prijelaza stoljeća – Secesija, Jugendstil, Modern Style, New Style, Art Nouveau, Stile floreal i mnogi drugi.⁵ Zbog bečkog utjecaja na području sjeverne Hrvatske i glavnog grada Zagreba općeprihvaćen pojam suvremenika i likovne kritike tijekom dvadesetog stoljeća postao je termin secesija. Vremenski okvir podliježe interpretacijama radi brzog pada popularnosti secesijskog oblikovanja u svega nekoliko godina te s druge strane višegodišnjeg kontinuiteta primjene u perifernim sredinama. Uz pojavu secesije i ostalih srodnih termina za umjetnost prijelaza stoljeća veže se pojam modernog koji je od strane suvremenika kroz narednih nekoliko epoha povezivan s arhitekturom okarakteriziranom kao novom i različitom od postojeće tradicije. Razvojem arhitektonske teorije tijekom druge polovice dvadesetog stoljeća u najvećem broju kritičkih pregleda arhitekture dvadesetog stoljeća došlo je do poistovjećivanja pojma moderne s arhitekturom internacionalnog stila koja je dominirala u razdoblju između dva svjetska rata.⁶ Arhitektura ovog razdoblja često je interpretirana kao radikalan odmak od dotadašnjih shvaćanja. Naglasak je stavljen na pretpostavljena suprotstavljena teorijska polazišta internacionalnog stila i njegovih prethodnika koji su djelovali unutar okvira historicizama devetnaestog stoljeća ili secesije na prijelazu stoljeća. Suvremene interpretacije pretpostavile su postojanje logičnog slijeda razvoja teorijske misli u

⁴ a) SCHORSKE, 1993: 62; b) MORAVANSKY, 1998: 36-39

⁵ a) MALEKOVIĆ, 2003: 9; b) VERGO, 1975: 24-25; c) MORAVANSKY, 1998: 105; d) WATKIN, 2000: 537

⁶ MALLGRAVE, 2005: 195

sklopu kojeg je arhitektonska teorija internacionalnog stila ukorijenjena u idejama devetnaestog stoljeća. Neki teoretičari arhitekture prepoznali su njezine tragove i ranije, u prethodnom stoljeću.⁷ Neizmjeran utjecaj na suvremenike i sljedeće generacije, posebice u germanskim i okolnim zemljama izvršio je Gottfried Semper interpretacijom koncepta prostora kao najstarijeg formalnog principa arhitekture.⁸ Ideja o prostoru kao ishodištu arhitektonskog stvaralaštva postala je ključna za arhitekturu prve polovice dvadesetog stoljeća. Zato je modernizam potrebno razmatrati u kontekstu kontinuiranog razvoja ideja pomoću kojih je formuliran, a ne kao suprotnost i radikalni preokret u odnosu na dotadašnje arhitektonske teorije. Jedna od ključnih ličnosti za prijelaz od historicizma prema modernizmu bio je Otto Wagner.⁹ Obrazovan je u duhu historicizma, a u radovima rane faze izrazito naklonjen neorenesansi. Uspješna karijera dovela ga je 1894. godine do pozicije profesora Specijalne škole za renesansnu arhitekturu na Akademiji likovnih umjetnosti u Beču. Iskoristivši priliku za promociju vlastitih stavova formiranih tijekom dugogodišnjeg praktičnog rada i promišljanja teorije arhitekture samoinicijativno je proveo izmjenu programa. Inzistirao je na arhitekturi koja je prije svega moderna, što znači da je odraz svog vremena – životnih uvjeta, materijala i konstruktivnih mogućnosti s naglaskom na konstrukciji kao ishodištu arhitektonskog oblikovanja. Treća značajna ličnost početaka teorije moderne bio je Adolf Loos, autor velikog broja kritičkih osvrtâ koji su okarakterizirani negativnim stavom spram bečke secesije i favoriziranjem neoklasicizma.¹⁰ Smatrao je da istinitost arhitekture može biti ostvarena usuglašavanjem funkcije, konstrukcije i estetike što prema njegovu mišljenju secesija nije uspjela postići zbog opterećenosti ornamentalnim dekorativizmom.

Hrvatska je kao sastavni dio Austro – Ugarske Monarhije kulturološki bila uronjena u srednjoeuropski krug iz kojega je preuzimala bitne odrednice društveno – političkog i umjetničkog djelovanja prilagođene specifičnim lokalnim prilikama. Na području kontinentalne hrvatske nositelj promjena bio je Zagreb, prijestolnica formirana pod dominantnim utjecajem Beča.¹¹ Izrastanje u administrativno, ekonomsko i kulturno središte uz promociju suvremenih umjetničkih tendencija dovelo je do transformacije grada koja je izvršena tijekom druge polovine devetnaestog stoljeća. Glavne karakteristike bile su pojačana industrijalizacija i priljev kapitala, povećanje broja stanovnika i naglo širenje gradskog teritorija praćeno generalnim regulatornim osnovama 1865. i 1887. godine. Urbanizacijom

⁷ COLLINS, 1998: 15

⁸ a) MALLGRAVE, 2005: 196; b) WATKIN, 1986: 487-488; c) MORAVANSKY, 1998: 158-161

⁹ a) MALLGRAVE, 2005: 204-205; b) VERGO, 1975: 90-107; c) KRUF, 1994: 320-322; d) MORAVANSKY, 1998: 157-161

¹⁰ a) MALLGRAVE, 2005: 215, 218; b) VERGO, 1975: 161-165, c) KRUF, 1994: 364-366

¹¹ MARUŠEVSKI, 1997: 197

neizgrađenih područja, prije svega donjogradskog prostora uspostavljen je blokovski tip izgradnje, a formiranjem Zelene potkove Zagreb je dobio niz perivoja i reprezentativnih javnih zgrada.¹² Slika grada u kratkom je roku u potpunosti izmijenjena zahvaljujući intenzivnoj građevinskoj djelatnosti. Arhitektonski oblici kojima je obilježeno razdoblje posljednja dva desetljeća devetnaestog stoljeća pripadaju historicizmu, u zagrebačkoj sredini najzastupljenijem u varijantama neorenesanse i nešto manje neobaroka. U izgradnji je bio dominantan tip ugrađene najamne stambene zgrade L tlocrtne organizacije s nizom međusobno povezanih stambenih prostorija uz ulično pročelje, pristupom iz dugačkih hodnika i smještajem nusprostorija u gospodarskom krilu formiranom u dvorištu uz rub parcele.¹³ Sa stambenom namjenom s vremenom je sve više kombinirana poslovna i trgovačka namjena smještajem ovih funkcija u prizemlju i mezaninu.¹⁴ Često je bio zastupljen tlocrt baziran na nekoliko krila kojima je omeđeno unutarnje dvorište dok se udio zgrada kompaktnih tlocrta smanjivao.¹⁵ Krajem stoljeća do izražaja je došlo povećanje površine izgrađenosti parcele nauštrb dvorišta, a posljedica je bilo smanjenje kvalitete stanovanja. Ista tendencija nastavljena je tijekom prve dvije dekade dvadesetog stoljeća. U slučaju najamnih stambenih zgrada unatoč razlikama u kvaliteti stambenih prostora generalno je do izražaja došla povećana eksploatacija prostora. S njom u proturječju bio je pristup oblikovanju uličnih reprezentativnih pročelja primjenom arhitektonskih elemenata povijesnih stilskih razdoblja koji nisu odražavali stvarno stanje interijera.¹⁶ Izuzetak su bile zgrade građene za potrebe stanovanja imućnih investitora. Zadržale su osnovne karakteristike stanovanja devetnaestog stoljeća, ali uz formiranje reprezentativnih prostranih unutarnjih prostora usklađenih s pojavnošću historicistički oblikovanog eksterijera.

Na prijelazu iz devetnaestog u dvadeseto stoljeće zbivanja na zagrebačkoj kulturno – umjetničkoj i arhitektonskoj sceni sinkrono su slijedila bečku situaciju. Godinu nakon formiranja udruženja *Secesije* grupa mladih hrvatskih umjetnika provela je 1898. godine odcjepljenje napuštanjem *Društva umjetnosti* i osnivanjem *Društva hrvatskih umjetnika*. Jedan od glavnih aktera bio je slikar Vlaho Bukovac dok je među arhitektima vodeću ulogu u promociji modernih načela preuzeo Viktor Kovačić. Periferna hrvatska sredina bila je podložna identičnim utjecajima teorijske linije razvoja od *Sempera*, preko *Wagnera* do *Loosa*, ključnih predstavnika triju generacija na srednjoeuropskoj arhitektonskoj sceni. Studirajući na

¹² Detaljan prikaz geneze Zelene potkove dala je Snješka Knežević u knjizi *Zagrebačka Zelena potkova.*; KNEŽEVIĆ, 1996: 1-656

¹³ a) MAROEVIĆ, 1987: 166; b) KAHLE, 2002: 158-159; c) KAHLE, 2004.b: 204-206

¹⁴ MAROEVIĆ, 1987: 176

¹⁵ MAROEVIĆ, 1987: 166

¹⁶ MAROEVIĆ, 1987: 178

inozemnim sveučilištima i nastavljajući praksu u tamošnjim ateljeima predstavnici generacije hrvatskih arhitekata koja je započela djelovanje na prijelomu stoljeća imali su priliku doći u direktan kontakt s glavnim akterima i prikloniti se modernim arhitektonskim shvaćanjima.¹⁷ Pripadaju joj Bastl, Ehrlich, Kovačić i Schön te Ignjat Fischer, Rudolf Lubinsky, Stjepan Podhorsky i Dionis Sunko.¹⁸ Wagner je profesorskom pozicijom na bečkoj Akademiji likovnih umjetnosti oblikovao generacije studenata, kasnije vodećih arhitekata zemalja Austro – Ugarske Monarhije. Loos je osim pisanim radovima popularnost stekao javnim izlaganjima neformalnog karaktera u društvu mladih arhitekata. Navedena dvojica ponajviše su utjecala na djelovanje najistaknutijih predstavnika zagrebačke prve moderne ili protomoderne – Kovačića, Bastla, Ehrlicha i Schöna. Unatoč povremenom izvođenju projekata izvan glavnog grada djelovanje arhitekata druge akademski obrazovane generacije većinom je bilo vezano za zagrebačku sredinu u kojoj su nakon povratka sa studija ostali do kraja karijere i ostvarili najznačajnije radove. U kreativnom smislu najjače ime je Kovačić koji je projektantskim i društvenim angažmanom privlačio pažnju velikih imena intelektualne hrvatske scene. Njegov karakter bio je obilježen upornošću, beskompromisnim zalaganjem za vlastita uvjerenja i idealizmom što ga je često dovodilo u sukobe s neistomišljenicima. Kovačićeva misao nadovezala se na tradiciju europskih teoretičara s naglaskom na Wagnera i Loosa.¹⁹ To potvrđuje tekst *Moderna arhitektura* objavljen 1900. godine u časopisu *Život*²⁰ koji je bio prvi teorijski tekst o arhitekturi i prvi objavljeni program moderne arhitekture napisan u Hrvatskoj. Oblikovan je pod utjecajem profesora Wagnera,²¹ ali i Johna Ruskina kojeg je Kovačić prepoznao kao začetnika modernog pokreta.²² Tekstom su u prvi plan stavljeni temeljni kriteriji poimanja arhitekture kao umjetnosti, no uz istovremeno ispunjenje zahtjeva modernog čovjeka. Moderno doba zahtijevalo je funkcionalnost povezanu s logičnim i praktičnim odabirom te načinom primjene materijala i konstrukcije.

Druga akademski obrazovana generacija unijela je na prijelomu stoljeća u zagrebačku arhitekturu secesijske forme. Pojedina arhitektonska ostvarenja ovog razdoblja u recentnoj stručnoj literaturi podvedena su pod naziv protomoderna²³ ili prvi modernizam²⁴ temeljem ključnog kriterija utjelovljenja funkcionalističkih načela. Paralelno s protomodernim

¹⁷ BLAU, PLATZER, 1999: 19-20

¹⁸ Od navedenih jedino Aladar Baranyai nije stekao visoko formalno obrazovanje za arhitekta.; a) JURIC, 1995: 44; b) MARUŠEVSKI, 1997: 198

¹⁹ RADOVIĆ MAHEČIĆ, LASLO, 1997: 147, 161

²⁰ KOVAČIĆ, 1900: 27

²¹ RADOVIĆ MAHEČIĆ, LASLO, 1997: 147

²² JURIC, 1996.b: 50

²³ PREMERL, 2003: 20

²⁴ BAGARIĆ, 2010: 1

ostvarenjima i dalje je egzistirala historicistička arhitektura neostilskih obilježja i arhitektura koja je bila derivat historicističke tradicije u svim karakteristikama izuzev u oblikovanju eksterijera prilagođenog dekorativnim obrascima secesije. Arhitektura generacije protomodernista tijekom druge dekade u velikoj je mjeri obilježena afirmacijom neoklasicizma, ali uz daljnju kontinuiranu primjenu temeljnih modernističkih načela. Riječ je o kombinaciji funkcionalnih tlocrtno – prostornih rješenja praćenih suvremenim tehnološkim mogućnostima s elementima neoklasicizma. Fenomen je karakterističan za dva desetljeća zagrebačke arhitekture zaključno s punom afirmacijom internacionalnog stila krajem dvadesetih godina. Moguće je povezati ga s klasicizmom identificiranim na srednjoeuropskom području kod velikog broja arhitekata uključujući Wagnerov krug, ali i ostalih ranih modernista poput Loosa. Domaća arhitektura dvadesetih godina u manjoj je mjeri bila zahvaćena utjecajima art decoa.²⁵ Neznatan broj primjera u cijelosti je oblikovan u skladu s karakterističnim dekorativnim izrazom koji je većinom zastupljen u pojedinim arhitektonskim detaljima dok je širu primjenu moguće prepoznati u elementima svakodnevnog života građanske kulture. Internacionalni stil u zagrebačkoj sredini utjelovljen u terminima moderna ili drugi modernizam označio je završnu fazu razvojne linije arhitekture funkcionalističkih obilježja započetu na prijelazu stoljeća početkom djelovanja druge akademski obrazovane generacije.

²⁵ BAGARIĆ, 2010: 12

3. ARHITEKTONSKA KRITIKA O DJELU VJEKOSLAVA ALOISA BASTLA

S obzirom na nepostojanje Bastlove ostavštine i dijela arhive Hönigsberga i Deutscha pomoću kojeg bi bilo moguće u potpunosti rekonstruirati način funkcioniranja poduzeća kao i nedostatnih informacija posredovanih nasljednicima obitelji arhitekta, bitan izvor informacija o djelovanju je postojeća bibliografija. Izvori iz kojih saznajemo o najranijim radovima su projekti i popratni komentari suvremenika objavljeni na prijelomu stoljeća u stručnim časopisima, dnevnim novinama i revijama. Razvojem stručne kritike postupno se javljao sve veći broj osvrta na hrvatsku arhitekturu uključujući redovite komentare Bastlovog djelovanja.

3.1. RADOVI OBJAVLJENI U STRUČNIM ČASOPISIMA IZVAN HRVATSKE

Pisani tragovi početaka valorizacije Bastlove arhitekture sežu u razdoblje studija i vezani su prije svega uz bečku, a nakon toga i uz zagrebačku kritiku. Nekoliko studentskih radova objavljeno je u bečkim časopisima *Wiener Bauindustrie Zeitung*, *Der Architekt* i suplementu istog časopisa *Aus der Wagnerschule* te *Architektonische Monatshefte* u Leipzigu. Prvi poznati primjer je zgrada Pečić u Zagrebu (Ilica 43, 1899.), a dovršetkom studija objavljen je diplomski projekt palače Znanstvenog zavoda za okultizam pored Pariza.²⁶ U pojedinim slučajevima projekti su popraćeni kratkim opisom anonimnih autora s iznimkom tlocrta hotela u Beču uz koji je priložen Bastlov tekst.²⁷ Izvori su bitni za identificiranje i analizu radova prve faze, a ujedno su potvrda kvalitete i potencijala prikazanih u studentskoj dobi. U tom kontekstu Bastl je spomenut u komentaru objavljenom u časopisu *Wiener Bauindustrie Zeitung* povodom objave godišnjeg izdanja knjige *Wagnerschule, 1902; Projekte, Studien und Skizzen aus der Spezialschule für Architektur des Oberbaurat Otto Wagner* izdanoj u Leipzigu 1903. godine.²⁸ Jedanput godišnje publikacija je prezentirala radove učenika, a 1903. godine sadržala je ukupno osamdeset i četiri stranice s brojnim ilustracijama. Projekti su opisani kao izvanredno nacrtani s dovitljivim i čarobnim konstruktivnim i oblikovnim rješenjima talentiranih studenata. Autor teksta je izrazio nadu da iskustva budućeg stjecanja prakse u ateljeima koja su mladim arhitektima često donosila velika razočaranja neće uništiti njihov entuzijizam i kreativnost. Pored najboljih projekata navedeni su autori, a među imenima budućih značajnih arhitekata kao što su Emil Hoppe,

²⁶a) *** 1900/I: 52; b) *** 1903: tabla 37; c) LUNAČEK, 1906.a: 6; d) POZZETTO, 1979: 154; e) LASLO, 1995.a: 22-23

²⁷ BASTL, 1901: 9-10, tabla 13

²⁸ *** 1903/I: 351

Karl Benirschke, Wunibald Deininger, Marcel Kammerer i Hans Mayr našlo se Bastlovo ime. Njegov rad inozemna kritika pratila je i nakon povratka u Zagreb što potvrđuje daljnja kontinuirana objava natječajnih radova, primjerice projekata župne crkve u Beču²⁹ i nekoliko zgrada na kojima je surađivao u poduzeću Hönigsberg i Deutsch.

3.2. ARHITEKTONSKA KRITIKA OD 1901. DO 1943. GODINE

U razdoblju studija Bastl je uspio privući pažnju domaće kritike radovima zastupljenim u stranim stručnim časopisima, a ubrzo i prvim javnim predstavljanjem zagrebačkoj publici 1901. godine u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu na izložbi *C. M. Medović, O. Iveković i drugovi*.³⁰ Izlaganjem projekata stambeno – poslovne najamne zgrade s fotoateljeom u Beču (1900.), vile u Zagrebu (1900.) i crkve sv. Blaža u Zagrebu (1901.) u domaćoj sredini izazvao je velik interes. Bastl je u kratkom roku postao nezaobilazan predstavnik nove generacije u kritičkim osvrtima suvremenika koji su objavljivani u dnevnom tisku, u najvećem broju tijekom prvog desetljeća dvadesetog stoljeća. Bilo je to razdoblje intenzivnih događanja na hrvatskoj umjetničkoj sceni. Izazvana su promocijom ideja generacije mladih umjetnika koje su na području arhitekture utjelovljene u nekoliko bitnih aspekata. Secesija je pronašla svoje mjesto pored historicizma ukorijenjenog u tradiciji devetnaestog stoljeća, što se pokazalo prijelaznom, ali nužnom fazom razvoja arhitekture. Potrebno je istaknuti zajedničko istupanje u okviru Kluba hrvatskih arhitekta s ciljevima promicanja arhitekture kao umjetnosti, reguliranja djelovanja arhitektonske struke i podizanja razine arhitektonskog oblikovanja putem kvalitetno provedenih natječaja. Svijest o bitnom utjecaju arhitekata na društvo kroz formiranje privatnog i javnog prostora postajala je sve prisutnija, a paralelno s njom i spoznaja o odgovornosti u pristupanju zahtjevnim zadacima arhitekture i urbanizma. Inzistiranjem na principima suprotstavljenim tradicionalnim shvaćanjima potaknuta je aktivnost kritike. U pisanoj formi novinskih članaka redovito su iznošeni komentari realiziranih, natječajnih i izloženih arhitektonskih projekata. Značajni gradski projekti popraćeni su nizom polemičkih tekstova u kojima je sudjelovao velik broj komentatora različitih profila uključujući umjetnike, novinare, predstavnike društvenih znanosti, crkve, gradskih i državnih institucija. Kao jedan od istaknutih pripadnika druge generacije akademski obrazovanih arhitekata Bastl je bio česta tema ponekad dijametralno

²⁹ a) SWOBODA, 1903: 23; b) JURIC, 1995: 56

³⁰ Vjerojatno je riječ o studiji stambeno-poslovne najamne zgrade s fotoateljeom nastale 1900./1901.godine.; a) *** 1901/I: 10; b) KRŠNJAVI, 2000.a: 259

suprotnih kritika, a u tome su prednjačile dvije snažne osobnosti društvene scene – Izidor Kršnjavi i Vladimir Lunaček.

Vladimir Lunaček

U tekstu *Umjetnost. Iz naših umjetničkih ateliera. I. Vjekoslav Bastl* objavljenom 1906. godine, u cijelosti posvećenom Bastlu, novinar i kritičar Vladimir Lunaček iznio je izuzetno pozitivnu kritiku dotadašnjeg rada, ali i analizu stanja u hrvatskoj arhitekturi usporedbom lokalne situacije sa srednjoeuropskom.³¹ Prisutnost suvremenih europskih shvaćanja moguće je utvrditi u naslovu i uvodnoj rečenici. Naglašeno je poimanje moderne arhitekture kao umjetnosti, i to umjetnosti koja mora biti izraz modernog doba i novog načina života. Odabir prvog na ovaj način predstavljenog arhitekta nije bila slučajnost, već rezultat valorizacije dotadašnjeg rada okarakteriziranog suvremenim pristupom. Upravo se njime, prema Lunačkovim navodima, Bastl isticao kao „jedan od najvećih radikala“ i „oduševljeni pristaša iz uvjerenja – ne možda od mode ili puke voljice.“³² U njegovim su riječima ocrtavaju karakteristike koje je mladi arhitekt zasigurno imao, prije svega veliko znanje stečeno na studiju u Beču, suvremeni pristup problematici projektiranja, odlučnost u primjeni u konzervativnoj zagrebačkoj sredini nenaklonjenoj odmaku od tradicije te povrhu svega entuzijazam i uvjerenje u ispravnost vlastitog pristupa. To je bio rezultat kvalitetnog obrazovanja kod profesora Wagnera koji je inzistirao na kritičkom promišljanju arhitekture kao preduvjetu razumijevanja njezine biti. Opisujući Bastlovu arhitekturu Lunaček je koristio pridjev *moderna* razlikujući je od arhitekture utemeljene na tradiciji devetnaestog stoljeća. Termini *moderno* i *moderni stil* afirmirani od strane suvremenika zasigurno su odgovarali radu Bastla te generacijski i pristupom njemu bliskih autora. Inzistirali su na promjenama očitovanim u funkcionalnosti prostora, konstrukciji, primjeni građevnih materijala i estetici i time zauzeli poziciju bitnu za daljnji kontinuirani razvoj hrvatske moderne arhitekture. Lunaček je stavovima bio blizak drugoj akademski obrazovanoj generaciji i aktivno je sudjelovao u njezinoj promociji. Iako nije imao arhitektonsku naobrazbu razumijevanjem problematike umjetnosti kao bitnog čimbenika života modernog čovjeka podudara se s njihovim shvaćanjima. Zbog toga je bitan za afirmaciju zagrebačke moderne arhitekture.

Lunaček je Bastla smatrao jednim od najznačajnijih modernih arhitekata. Unatoč tome primijetio je nedostatke povezane s praksom izvođenja zgrada i ukazao na široko prisutan problem domaće arhitekture. Inzistirao je na tome da dobra i kvalitetna arhitektura

³¹ LUNAČEK, 1906.a: 6

³² LUNAČEK, 1906.a: 6

podrazumijeva kvalitetu materijala i izvedbe što neminovno znači dulji vremenski rok i financijski zahtjevniju izgradnju. Primjena pojedinih skupocjenih materijala prilikom realizacije reprezentativnih projekata nužna je za postizanje željenog estetskog efekta i nemoguće ih je nadomjestiti jeftinijim zamjenskim varijantama po želji investitora. Kada izvedba ne slijedi ideju arhitekta rezultati su polovični što je ilustrirano nizom ostvarenja. Pozitivan primjer koji je Lunaček izdvojio je zgrada Trgovačko – obrtnog muzeja na kojoj su detalji izvedeni u suglasju s arhitektonskom idejom što ju čini veličanstvenom. Osim pritiska investitora s posljedicom odstupanja od optimalnih arhitektonskih rješenja u korist financijski prihvatljivijih ulaganja i maksimalne rentabilnosti, Lunaček je sugerirao bitan utjecaj Högnigsberga i Deutscha na konačan produkt. Smatrao je da odgovornost za zgrade nastale u poduzeću snose oni, a ne suradnici.³³ Pritisak rada u poduzeću bio je jedan od razloga nedostataka pojedinih Bastlovih arhitektonskih projekata te je za objektivnu kritiku potrebno valorizirati zgrade nastale izvan tvrtke, slobodno i prema vlastitim željama. Kao primjeri individualnog umjetničkog izražavanja navedeni su projekt župne crkve u Beču (1902.) i vila Kallina u Zagrebu (Jandrićeva 68, 1905.-1906.). Njima su prezentirane bitne karakteristike autora, a to su prije svega odbacivanje tradicionalnih i provjeravanje novih formi s polazištem u stvarnom, svakodnevnom životu.

Osim kreativnim oblikovanjem eksterijera Bastl je visoku razinu postizao kod osmišljavanja tlocrtne dispozicije što je Lunaček izdvojio kao njegovu najveću vrijednost i istinski doprinos razvoju moderne arhitekture.³⁴ Karakteristike stambenih i javnih zgrada bile su smještaj i organizacija na parceli te praktično korištenje stambenog prostora praćeno funkcionalnim rasporedom logične i jednostavne komunikacije među prostorijama. Udobnost, praktičnost i jednostavnost u snalaženju temeljna su polazišta Bastlove arhitekture kojom se trudio udovoljiti svakodnevnim potrebama čovjeka ne zaboravljajući načela umjetničkog oblikovanja. Lunaček je prepoznao pomak u odnosu na dominantan princip u arhitekturi posljednja dva desetljeća devetnaestog stoljeća koji je bio okarakteriziran neusklađenošću interijera i eksterijera s posljedicom nekvalitetno projektiranih interijera upakiranih u bogato historicističko ruho pročelja. Bastl je projekte temeljio na načelu prilagodbe visini investicije polazeći od unutrašnjosti s kojom je morao biti usklađen vanjski izgled u cilju postizanja cjelovitosti, bez stvaranja lažne slike arhitekture. Prilog je to tezi da su dobri arhitekti secesije vodili računa o kvaliteti prostora, a ne o prekidanju s tradicijom devetnaestog stoljeća isključivo promjenom estetike.

³³ LUNAČEK, 1906.b: 410

³⁴ LUNAČEK, 1906.a: 6

Lunaček je u tekstu prenio bitan podatak o Bastlovom angažmanu na opremanju interijera zgrada utemeljen na poštivanju uspostavljenog prepoznatljivog umjetničkog obrasca. Investitori koji su nastojali slijediti moderne principe arhitekture bili su rijetki u zagrebačkoj sredini što je autorima stvaralo probleme u cjelovitoj realizaciji ideja. Neki od imućnijih i prema navodima osvještenijih vlasnika, poput dr. Eugena Rada čiju je zgradu na Trgu bana Jelačića 5 u Zagrebu (1904.-1905.) s luksuznim stanom i ordinacijom vlasnika projektirao, osim arhitektonskog projekta zgrade prepustili su mu kompletno uređenje unutrašnjosti, a rezultat je bio secesijski *Gesamtkunstwerk* visoke razine.

Osim uspjeha ostvarenih u Hrvatskoj Lunaček je naglasio Bastlova inozemna priznanja koja je stekao objavom radova i nagradama osvojenim na natječajima.³⁵ Bastla i Kovačića proglasio je najvećim potencijalom generacije arhitekata stasale na prijelazu stoljeća.³⁶

Izidor Kršnjavi

Drugi veliki kritičar Izidor Kršnjavi nesumnjivo je bio jedan od najvećih autoriteta hrvatske kulturne scene i redoviti komentator slikarskih, kiparskih i arhitektonskih zbivanja koji je pomno pratio umjetnička kretanja. Suprotno Lunačeku nikada nije u potpunosti prihvatio secesijski izraz. Kršnjavi se nije u cijelosti suprotstavljao principima moderne arhitekture, nego prvenstveno estetici oblikovnog govora karakterističnog za prijelom stoljeća. Stoga su se na udaru njegovih kritika nerijetko našli arhitekti skloni prihvaćanju secesije. Na razini osobnog sukoba obračunavao se s Kovačićem iako je njegovoj suzdržanoj varijanti protomoderne priznao neupitan potencijal. U nizu objavljenih tekstova iznio je grube i često neutemeljene kritike rada mladih arhitekata koji su prihvatili novi stil. U svojoj recenziji proljetne izložbe u Umjetničkom paviljonu 1901. godine ilustrativno je komentirao kako su zajedno sa starijim arhitektima izložili vlastite projekte „...*da nam navijeste svoje novo evanđelje*“ po uzoru na Wagnera, ironično nazvanog „*prorokom nove graditeljske škole*“.³⁷ Komentari su izazvani za njegovu percepciju arhitekture iritantnom pojavnosti zgrada, a u pojedinim slučajevima kritika rada je bila izjednačena s kritikom ličnosti autora. Osnova negativnog mišljenja bilo je neprihvaćanje nove estetike protomoderne, naročito bečke secesije koja je ostavila najdublji trag u domaćoj sredini. Kršnjavi je pozitivno ocijenio suvremena načela arhitekture izražena u prilagodbi tehnološkim uvjetima te zahtjevima

³⁵ LUNAČEK, 1906.a: 6

³⁶ LUNAČEK, 1906.b: 410

³⁷ KRŠNJAVI, 2000.a: 259

higijene i udobnosti modernog čovjeka. Nepravедno bi bilo ne spomenuti njegove pohvale drugoj akademskoj generaciji i iskazanu nadu da će puno učiniti za razvoj Zagreba, iako je u tom kontekstu prednjačila naklonost tradicionalnije usmjerenim arhitektima, primjerice Stjepanu Podhorskom.³⁸ Bitnim pokretačima promjena u zagrebačkoj arhitekturi smatrao je poduzeće Hönigsberg i Deutsch jer je afirmiralo moderan stil, no kritizirao je izvedbu nekoliko zgrada izrazitih secesijskih obilježja.³⁹ Pohvalio je i rad Martina Pilara, još jednog tradicionalno usmjerenog arhitekta, u to vrijeme vlasnika tvrtke Pilar, Mally i Bauda. Iako je nakon izložbe 1901. godine negativno ocijenio Bastlov projekt župne crkve sv. Blaža u Zagrebu, zajedno s Markovićem i Podhorskym izdvojio ga je kao kvalitetnog arhitekta generacije. Kovačića je također zamijetio kao uspješnog na natjecajima, talentiranog te s dobrim idejama i ukusom, ali prema mišljenju Kršnjavog loših radnih navika i boemskog pristupa životu. U osvrtu na izložbu *Hrvatskog društva umjetnosti* održanu 1906. godine pozitivno je ocijenio nastup članova Kluba hrvatskih arhitekta koji su tom prilikom izložili nešto „*lijepo i zanimljivo*“.⁴⁰ Ponovo je preferirao rad Podhorskog zbog zajedničkih afiniteta prema motivima tradicijskog graditeljstva dok je Kovačića spomenuo tek jednom rečenicom kritički se osvrćući na navodni izostanak radne discipline kao najveću zapreku napredovanju mladog arhitekta. Najveći dio teksta recenzije izložbe posvećen arhitektima odnosio se na Bastlove zgrade koje su opisane kao „*veoma talentirane, ali još vrlo divlje*“. Uslijedila je kritika u karakterističnom Kršnjavijevom stilu, najprije paviljona projektiranog za Gospodarsku izložbu, a potom najlošije ocijenjene Fellerove zgrade u Zagrebu (Jurišićeva 1,1a, 1905.-1906.) s epitetom „*najvećeg estetskog grijeha*“. Na kraju je u optimističnom duhu i uz nadu za pozitivnim razvojem prepoznatog Bastlovog potencijala napisao: „*Nadam se, da je i gospodin Bastl mošt koji još vrije, kao i naš Meštrović, pa da će i od njega postati vremenom vatreno, bistro vino.*“⁴¹ Odmicanjem od estetike secesije tijekom druge polovice prve dekade dvadesetog stoljeća zadobio je veću naklonost Kršnjavog što je potvrdio njegov prijedlog imenovanja za glavnog projektanta kompleksa ubožnice i odgojilišta na Svetom Duhu u gradskom zastupstvu 1909. godine.⁴²

³⁸ „*Mladi Marković pokazuje se kao vrstan risač, koji je u Parizu mnogo naučio, te će se dovinuti svom cilju. Podhorsky me je upravo obradovao svojom osnovom za toranj crkve sv. Marka u Zagrebu. Mlađahna svježost i bujna fantazija govori iz te osnove.*“; KRŠNJAVI, 2000.a: 260

³⁹ KRŠNJAVI, 2000.b: 171-172

⁴⁰ KRŠNJAVI, 2000.c: 332

⁴¹ KRŠNJAVI, 2000.c: 332

⁴² *** DAZG/1

Kosta Strajnić

Kritičko raspoloženje spram secesije razvijeno u razdoblju njezina zamaha postalo je intenzivnije tijekom druge dekade s kulminacijom tijekom dvadesetih godina dvadesetog stoljeća koje su obilježene jačanjem utjecaja internacionalnog stila. Negativan stav pretočen je u praksu trendom redizajniranja eksterijera secesijskih zgrada sa željom prilagodbe sve prisutnijem oblikovnom idiomu moderne arhitekture. Posljedica je bilo nepovratno uništenje vanjskog izgleda velikog broja zgrada s negativnim krajnjim rezultatom. Unatoč razvoju umjetničke kritike tijekom dvadesetog stoljeća dugogodišnje ignoriranje fenomena secesije nastavljeno je u stručnoj literaturi na europskoj razini, a rijetki osvrti doneseni unutar pregleda razvoja arhitekture nisu se pozitivno očitovali o ovom razdoblju. U istom je tonu napisan jedan od prvih kritičkih osvrti na zagrebačku arhitekturu početka dvadesetog stoljeća povjesničara umjetnosti i konzervatora Koste Strajnića u tekstovima pod nazivom *Zagrebačka arhitektura* i *Suvremena arhitektura* 1914. i 1915. godine.⁴³ Razvoj domaće arhitekture prema njegovu mišljenju odvijao se paralelno sa zbivanjima na europskoj sceni što je činjenica vrijedna pohvale, no problematičnim je ocijenio nedostatak inventivnosti i originalnosti hrvatskih autora.⁴⁴ Umjesto toga dominantna je bila tendencija prilagođavanja europskim uzorima bez senzibiliteta za domaću tradiciju i zanemarene nacionalne vrijednosti. Kao rezultat Strajnić je identificirao četiri pravca zagrebačke arhitekture. U predstavnike prvog, eklektičkog smjera utjelovljenog u palačama historicističkih obilježja uvrstio je većinom strane arhitekte. Drugi, secesijski pravac u sklopu zagrebačke arhitekture po mišljenju autora na vrijednosnoj ljestvici je zauzeo najniže mjesto. Okarakteriziran je pretjeranom primjenom neukusnih dekorativnih elemenata uključujući globuse, maske, vrpce i lišće koji oduzimaju arhitekturi jasnoću i mirnoću linije stvarajući uznemirujući dojam.⁴⁵ Najizrazitije utjelovljenje su radovi poduzeća Fischer i Hruba, a slijede ih projekti Benedika i Baranyaia koje je nazvao diletantskim i promašenim u bitnim arhitektonskim karakteristikama. Ublažene negativne kritike dodijeljene su trećim velikim predstavnicima zagrebačke secesije, poduzeću Hönigsberg i Deutsch s naglaskom na poboljšanje u radovima nastalim početkom druge dekade okarakteriziranim odmakom od secesijskog oblikovanja. Iz skupine secesijskih arhitekata negativnog predznaka izdvojio je Bastla koji je, iako secesionist po obrazovanju i početnim radovima, pridružen trećem pravcu zagrebačke arhitekture. Obilježen je suvremenim njemačkim i bečkim utjecajima identificiranim kod Sunka, Lubynskog, Lava

⁴³ a) STRAJNIĆ, 1914: 4; b) STRAJNIĆ, 1915: 60-64

⁴⁴ STRAJNIĆ, 1915: 64

⁴⁵ STRAJNIĆ, 1914: 4

Kalde i Ivana Štefana.⁴⁶ Od Bastlovih projekata prve faze Strajnić je izdvojio Trgovačko – obrtni muzej (Trg Mažuranića 14, 1902.-1903.) i zgradu Rado (Trg bana Jelačića 5/Pod zidom 4, 1904.-1905.). U kasnijim projektima zgrade Hodovsky (Gajeva 47, 1909.-1910.) i Kraljevskog sveučilišnog ludžbenog zavoda (Marulićev trg 20, 1913.-1914.) prepoznao je napredak zbog primjene suzdržanijih i jednostavnijih oblika što je autora prezentiralo kao dobrog i sposobnog arhitekta.⁴⁷ U skladu s vlastitim preferencijama i isticanjem narodne tradicije Strajnić je zamjerao Bastlu izostanak angažmana kojim bi povezao suvremene srednjoeuropske utjecaje s elementima proizašlim iz domaćeg, narodnog graditeljstva u svrhu formiranja prepoznatljivog nacionalnog stila. U tom smislu formulirana je generalna primjedba domaćoj arhitekturi o nedostatku prepoznatljivih nacionalnih obilježja. Prema njegovu mišljenju razlog je bio izostanak kreativnih talenata poput slovenskog arhitekta Jože Plečnika iako su se pojedini autori približili tom idealu. Riječ je o Ehrlichu, Kovačiću i Schönu, pripadnicima četvrtog, najznačajnijeg pravca zagrebačke arhitekture.⁴⁸ Njihovo suvremeno zapadno obrazovanje rezultiralo je kvalitetnom arhitekturom na europskoj razini koja se nije zadržala na kopiranju stranih uzora, već je dosegla individualni umjetnički predznak.

Gjuro Szabo

Osim Kršnjavog i Strajnića uvjereni kritičar secesije bio je povjesničar i konzervator Gjuro Szabo. U tekstu o arhitekturi Zagreba u devetnaestom i početkom dvadesetog stoljeća napisanom 1927. godine ocijenio je pojavu secesije kratkom prijelaznom fazom koja je dala impuls za pomicanje s mrtve točke dosegnute kontinuiranim recikliranjem elemenata povijesnih stilova tipičnim za devetnaesto stoljeće.⁴⁹ Unatoč primjetnim nedostacima ova faza u trajanju od desetak godina bila je nužan korak prema sljedećem razdoblju u kojem je dosegnuta stvaralačka jednostavnost – razdoblju moderne. Razloge secesijske nemoći poistovjetio je s nemogućnošću mladih umjetnika da formiraju vlastiti izraz usklađen s umjetničkim postulatima koje su promovirali. Umjesto toga sveden je na nekritičko i radikalno odbacivanje dostignuća prethodnih generacija. Istovremeno su sve više bili zastupljeni oblici svojstveni orijentu, a bizarne forme dekorativnog karaktera postale su ključni razlikovni element nove umjetnosti bez promjene njezine biti. Szabo je tezu potkrijepio primjerom namještaja secesijske epohe, najčešće vrlo nepraktičnog i udaljenog od

⁴⁶ STRAJNIĆ, 1915: 64

⁴⁷ STRAJNIĆ, 1914: 4

⁴⁸ STRAJNIĆ, 1915: 64

⁴⁹ SZABO, 2012: 84-86

ideala života modernog čovjeka s jedinom razlikom u primijenjenoj novoj estetici. Unatoč zahtjevima za postizanjem višeg standarda životnih prostora pomoću funkcionalnijeg tlocrtnog rasporeda, više svjetlosti i zraka te boljih higijenskih uvjeta, pristup oblikovanju eksterijera doživljavao je istim kao i kod dotadašnjih arhitekata devetnaestog stoljeća, osim što su historicistički elementi zamijenjeni „*zmijolikim oblicima*“.⁵⁰

Ono što je Szabo izdvojio kao bitno dostignuće razdoblja početka dvadesetog stoljeća bila je promocija arhitektonske struke i regulacija njezine pozicije unutar građevne djelatnosti s izborenom pozicijom umjetnika – arhitekta za poslove projektiranja. Unatoč generalnim kritikama secesije prepoznao je kvalitetne zgrade na kojima dekoracija nije preuzela dominaciju nad arhitekturom.⁵¹ Doprinosom arhitekturi Zagreba smatrao je nekoliko građevina poduzeća Hönigsberg i Deutsch nastalih u suradnji s Bastlom, a bile su to zgrade Hrvatsko – slavonske zemaljske centralne štedionice (Ilica 25/Gundulićeva 2, 1906.-1907.), Trgovačko – obrtne komore (Trg maršala Tita 8, 1902.-1903) i Trgovačko – obrtnog muzeja (Trg Mažuranića 14, 1902.-1903.), zgrada Kallina (Masarykova/Gundulićeva, 1903.-1904.) te Elsa-fluid dom (Jurišićeva 1, 1a, 1905.-1906), nekoliko puta spomenut kao vrhunac secesije u Zagrebu.

Vladimir Potočnjak

Pregled hrvatske arhitekture iznio je i arhitekt Vladimir Potočnjak u tekstu objavljenom povodom izložbe *Pola vijeka hrvatske umjetnosti* 1939. godine.⁵² Izdvojio je ključne događaje i autore, no konačna valorizacija je izostavljena zbog premalog vremenskog odmaka. Pregled je započet razdobljem posljednje dekade devetnaestog stoljeća tijekom kojeg su u velikim javnim gradnjama dominirali strani arhitekti. Bila je to posljedica političkih i ekonomskih prilika, ali i nedostatka ustanova za naobrazbu jer je Razdjel za obrazovanje graditelja Kraljevske obrtne škole u Zagrebu započeo s radom tek 1892. godine, a Visoka tehnička škola u Zagrebu 1919. godine.⁵³ Do kraja stoljeća dominirali su historicizam i eklekticizam, no utjecajima iz Europe postupno je afirmiran drugačiji pristup s izraženim udjelom bečke secesije. Prvi svjetski rat doveo je do zastoja, a uslijedila je intenzivna izgradnja Zagreba praćena pojavom stilski nedefiniranog eklekticizma koji je prevladan razvojem moderne.⁵⁴ U razdoblju moderne još uvijek su arhitektonski djelovali predstavnici

⁵⁰ SZABO, 2012: 85

⁵¹ SZABO, 2012: 87

⁵² POTOČNJAK, 1992: 55-60

⁵³ POTOČNJAK, 1992: 55-56

⁵⁴ POTOČNJAK, 1992: 57-58

generacije formirane na prijelazu stoljeća koji su postali predavački aktivni na Srednjoj tehničkoj školi ili Visokoj tehničkoj školi u Zagrebu. U njihovom radu Potočnjak je primijetio utjecaje moderne, a najznačajnijima je smatrao Kovačića, Ehrlicha i Schöna. Bastl je spomenut u dva navrata, kao domaći đak Kraljevske obrtne škole i student bečke Akademije likovnih umjetnosti te kao jedan od izrazitih predstavnika secesije u početnoj fazi rada.⁵⁵ Od prijeratnih projekata izdvojen je projekt Kraljevskog ludžbenog zavoda (Marulićev trg 20 nastao 1913.-1914.), a nakon rata suradnja s Karlom Vajdom na izgradnji tržnice Dolac (Dolac, 1926.-1930.) sa zgradom Bartulić (Tkalčićeva 2/Dolac 1, 1926.-1927.) i pregradnja župne crkve sv. Petra (Vlaška 93, 1930.-1932.), no bez valorizacije doprinosa hrvatskoj arhitekturi.⁵⁶

Stjepan Planić

O Bastlovom djelu se 1939. godine očitovao arhitekt Stjepan Planić u pregledu pedesetogodišnjeg razvoja arhitekture u Hrvatskoj.⁵⁷ Iako je odao priznanje kvantitativnom doseg i kvaliteti izvedenih zgrada, uspješnijim je ocijenio radove nastale nakon odlaska iz poduzeća Hönigsberg i Deutsch. Za ilustraciju nisko valorizirane Bastlove secesijske faze odabrao je projekte stambeno – poslovne najamne zgrade u Beču (1900.) s kojom je bio upoznat preko stručne literature i zgrade Feller (Elsa-fluid dom, Jurišićeva 1-1a, 1905.-1906.) u Zagrebu. Tezu o niskoj arhitektonskoj razini Planić je potkrijepio primjerom Elsa-fluid doma. Purifikacijom pročelja razotkriveni su nedostaci zgrade zbog kojih ona ne može funkcionirati kao dobra arhitektura niti s obilježjima secesije, niti bez njih. Unatoč priznavanju teorijskih i praktičnih doprinosa Wagnera, Hoffmanna i Olbricha razvoju moderne arhitekture, Planićev stav prema estetici secesije bio je negativno intoniran te je u skladu s tim nisko valorizirana rana Bastlova faza. Kasnije radove je zbog „*čišćih i konstruktivnijih pročelja dobrih zgrada*“⁵⁸ ocijenio pozitivno, a kao jednu od uspješnijih u razdoblju nakon Prvog svjetskog rata izdvojio je kompoziciju pročelja zgrade Exportnog i importnog d.d. u Zagrebu (Draškovićeve 25-27, 1920.-1922.).

⁵⁵ POTOČNJAK, 1992: 56

⁵⁶ POTOČNJAK, 1992: 58

⁵⁷ PLANIĆ, 1939: 49-64

⁵⁸ PLANIĆ, 1939: 49-64

Tihomil Stahuljak

Arhitektonska zbivanja prve polovice dvadesetog stoljeća popraćena su kratkim kritičkim osvrtom Tihomila Stahuljaka 1943. godine.⁵⁹ Početak stoljeća smatrao je prijelomnim budući da je nakon negativnog razdoblja devetnaestog stoljeća s kulminacijom u Bolléovom djelu uhvaćen korak s europskim zbivanjima u pravcu razvoja moderne arhitekture. Najveću zaslugu za to pripisao je Kovačiću, Ehrlichu i Schönu, a razlozi su bili projektantski i pedagoški doprinos kojim je osiguran kontinuitet i formiranje sljedeće kvalitetne generacije. Bastla je s Fischerom i Podhorskym ubrojio u skupinu bez većeg značaja za daljnji razvoj domaće arhitekture.

* * *

O arhitektonskoj djelatnosti prve polovice dvadesetog stoljeća velik broj informacija posredovan je izvještajima dnevnog tiska o izgradnji pojedinačnih zgrada i tekstovima arhitekata i njihovih suvremenika koji su utrli put razvoja domaće likovne kritike. Razdoblje je obilježeno težnjom za uspostavljanjem stručne razine analitičkih tekstova što potvrđuje nekoliko općih pregleda hrvatske arhitekture te u Bastlovom slučaju Lunačekov biografski prikaz. U Leksikonu Minerva objavljenom 1936. godine po prvi put je uvrštena biografska zabilješka o Bastlu kao graditelju i autoru zagrebačke tržnice te niza javnih i privatnih zgrada.⁶⁰ Među kritičarima najviše mu je bio naklonjen Lunaček dok ostali suvremenici nisu iskazivali istovjetan pozitivan stav iako su mu na razini pojedinačnih arhitektonskih ostvarenja priznavali određene zasluge. Primjer su osvrti Kršnjavog koji je iznosio teške kritike, no povremeno ukazivao na prisutnost talenta i potencijala. Szabo ga također nije spomenuo kao značajnog arhitekta prve četvrtine dvadesetog stoljeća što dijelom počiva na niskoj valorizaciji secesije kojom je obilježena prva faza rada. Među nekoliko izdvojenih kvalitetnih zgrada razdoblja veliki dio zauzimaju upravo arhitektonski projekti na kojima je Bastl sudjelovao u poduzeću Hönigsberg i Deusch. Daljnjim razvojem arhitekture i formiranjem nove generacije zagrebačke moderne početkom tridesetih godina uspostavljeni su kriteriji zbog kojih je arhitektura prethodnih dekada počela gubiti na značaju. U prvi plan su istaknuti arhitekti bliski internacionalnom stilu, no uvijek s naglaskom na ishodištu u protomoderni početka stoljeća te u ideološkom i projektantskom smislu ključnoj Kovačićevoj figuri. U ovome je bila složna većina kritičara, od Strajnića, Potočnjaka, Planića do Stahuljaka. Osim Kovačića izdvojena su imena Ehrlicha i Schöna dok Bastlov doprinos

⁵⁹ STAHULJAK, 1943: 713

⁶⁰ a) ŠAMŠALOVIĆ, ur., 1936: 102; b) LASLO, 1995.a: 27

unatoč pojedinim kvalitetnim ostvarenjima nije ocijenjen ključnim u smislu utjecaja na tijek razvoja arhitekture u Hrvatskoj.

3.3. ARHITEKTONSKA KRITIKA DRUGE POLOVICE DVADESETOG STOLJEĆA

Razvoj povijesno – umjetničke kritike tijekom druge polovice dvadesetog stoljeća značio je podizanje znanstveno utemeljene analize na višu razinu, a time i postupnu objektivnu valorizaciju arhitekture secesije karakteristične za Bastlovu ranu fazu.

Lelja Dobronić

Jedan od prvih stručnih tekstova koji se bavio problematikom arhitekture kraja devetnaestog i početka dvadesetog stoljeća bio je prikaz zagrebačkog poduzeća Hönigsberg i Deutsch povjesničarke umjetnosti Lelje Dobronić iz 1965. godine.⁶¹ Autorica je nositeljima iznimnog opusa historicističkih obilježja dodijelila epitet začetnika nove ere zagrebačke arhitekture. Zgradu Pečić (Ilica 43, 1899.) identificirala je „*prvom dosad utvrđenom pojavom secesije u arhitekturi Zagreba*“⁶² kojom je s malim vremenskim odmakom uspostavljen korak sa suvremenim zbivanjima. Ostale secesijske projekte izdvojila je kao ključnu sastavnicu djelovanja poduzeća tijekom prve dekade dvadesetog stoljeća. Unutar ostvarenog opusa prepoznala je neujednačenost arhitektonskih rješenja od kojih je na pojedinima napravljen kvalitetan iskorak primjenom suvremene konstrukcije i funkcionalnih tlocrta dok su neka uspostavljena na shematskim tlocrtima devetnaestog stoljeća u kombinaciji s dekorativnim detaljima secesije.⁶³ Osim zgrade Pečić izdvojeni su Trgovačko – obrtni muzej (Trg Mažuranića 14, 1902.-1903.), zgrada Hrvatsko – slavonske zemaljske centralne štedionice (Ilica 25/Gundulićeva 2, 1906.-1907.) te konstrukcijom i oblikovanjem prema njezinu mišljenju najmodernija zgrada Feller (Elsa-fluid dom, Jurišićeva 1,1A, 1905.-1906.). Značajan doprinos u tekstu je identifikacija velikog broja radova poduzeća Hönigsberg i Deutsch i smjernice za atribuciju secesijskih zgrada Bastlu.

Izložba *Secesija u Hrvatskoj 1977. godine*

Veliku prekretnicu u proučavanju arhitekture prijelaza stoljeća donijela je popularizacija secesije tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetog stoljeća

⁶¹ DOBRONIĆ, 1965: 1-80

⁶² DOBRONIĆ, 1965: 36

⁶³ DOBRONIĆ, 1965: 37-38

objavom stručnih tekstova i organizacijom izložbi. Značajan je bio postav izložbe *Secesija u Hrvatskoj* Muzeja za umjetnost i obrt u Zagrebu 1977. godine, ujedno prvi opći pregled ovog umjetničkog pravca u Hrvatskoj.⁶⁴ Važna uloga u arhitekturi Zagreba dodijeljena je poduzeću Hönigsberg i Deutsch, a ključnim građevinama epohe proglašene su njihov Trgovačko – obrtni muzej i najviše rangirana Kraljevska sveučilišna knjižnica Rudolfa Lubinskog. Pristupom konstrukciji i koncipiranju prostora i volumena muzeja Hönigsberg i Deutsch izdvojili su se iz prevladavajućeg obrasca primjene secesije na dekorativnoj razini.⁶⁵

Marco Pozzetto

Bitan teorijski doprinos problematici secesije bila je objava publikacije Marca Pozzetta 1979. godine pod nazivom *La Scuola di Wagner: 1894-1912 : idee - premi – concorsi*.⁶⁶ Domaćoj javnosti postala je dostupna prijevodom tekstualnog dijela uvrštenog u katalog izložbe održane 1981. u Muzeju za umjetnost i obrt.⁶⁷ Tekst je donio uvid u sustav funkcioniranja Wagnerove Specijalne škole arhitekture s naglaskom na teorijske postavke, metode i osobnost profesora. Iznesen je pregled osnovnih podataka o polaznicima, uspjehu tijekom studija i razvoju karijera, a treću veliku cjelinu čine skice i nacrti nastali u vrijeme školovanja. Bastl je zastupljen projektima vile u Zagrebu (1900.), župne crkve sv. Blaža u Zagrebu (1901.) i diplomskim radom palače Znanstvenih zavoda za okultizam pored Pariza (1902.). U diplomskom projektu Wolfgang Pehnt je prepoznao utjecaj na ekspresionističku varijantu projekta zgrade Goetheanuma arhitekta Rudolfa Steinera.⁶⁸

Tomislav Premerl

U narednom periodu Bastl je stekao neizostavnu poziciju u relevantnim općim pregledima arhitekture početka dvadesetog stoljeća u Hrvatskoj. Godine 1983. uvršten je u *Hrvatski biografski leksikon* kataloškom jedinicom Zdenka Šenoae sastavljenom od sažetog životopisa s nekoliko izdvojenih značajnih djela,⁶⁹ a 1989. godine u knjigu Tomislava Premerla *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata, nove tradicije* reizdanu 1990. i

⁶⁴ a) POZNIĆ, 1977: 12-14; b) ŽIVKOVIĆ, 1977: 15-17; c) BAGARIĆ, 2010: 3

⁶⁵ ŽIVKOVIĆ, 1977: 15-17

⁶⁶ POZZETTO, 1979: 1-271

⁶⁷ POZZETTO, 1981: 1-30

⁶⁸ LASLO, 1995.a: 23

⁶⁹ Navodi sljedeće projekte s datacijama: natječaji u Zagrebu, Ljubljani, Beču, Sarajevu (Središnji dom Hrvatskog radiše, 1924.) i Beogradu, zatim izvedene radove u Zagrebu: Kemijski laboratorij (1914.-1920.) i Fizikalni institut (završen 1935.), zgradu Ekonomsko-komercijalne visoke škole (1928.), kuću Bartulić (1926.-1927.), modernizaciju i dogradnju crkve sv. Petra (1931.), vile u sjevernom dijelu grada i nekoliko kuća u središtu. Spominje i suradnju s Vajdom na izgradnji tržnice Dolac prema projektima Vajde.; ŠENOVA, 1983: 511

ponovno 2015. godine.⁷⁰ Premerl je začetke zagrebačke moderne arhitekture prepoznao u djelovanju nekolicine arhitekata koji su karijeru započeli nakon studija u inozemstvu na prijelazu iz devetnaestog u dvadeseto stoljeće, u razdoblju punog zamaha secesije. Njegova ocjena je da pojava secesije u Zagrebu nije donijela radikalne izmjene unutar postojećeg gradskog tkiva. Razlog je činjenica da nije preuzela primat nad historicističkom gradnjom, već se diskretno uklopila u urbanističku matricu devetnaestog stoljeća pojedinačnim zgradama i ponekim uličnim potezom.⁷¹ Dio građevina sveden je na prepoznatljivo oblikovanje eksterijera i secesijsku estetiku dok su funkcionalnost i metode konstrukcije ostale na razini pristupa devetnaestog stoljeća. Pojedina ostvarenja ukazala su na promjenu pristupa i promišljanje novih konstruktivnih i funkcionalnih načela koja su dosegla maksimum i doživjela punu afirmaciju uspostavom internacionalnog stila, u Hrvatskoj prihvaćenog pod nazivom moderna. Secesijom je započelo novo razdoblje u povijesti hrvatske arhitekture koje je Premerl nazvao protomodernom, a trajalo je do kraja dvadesetih godina kada je moderna postala dominantna. Protomodernima smatra arhitekate koji su unutar tlocrtno – prostornog rasporeda tražili funkcionalna rješenja prilagođena zahtjevima života i nisu se zadržali isključivo na dekorativnoj pojavnosti pročelja. Istovjetno ostalim kritičarima Premerl je na najistaknutiju poziciju unutar generacije postavio začetnika hrvatske moderne arhitekture Kovačića.⁷² Osim njega u promotore ideje koja je u punom opsegu zaživjela tridesetih godina dvadesetog stoljeća ubrojio je Schöna i Ehrlicha. Značajno mjesto zauzeo je Bastl, arhitekt formiran na postavkama Wagnerove škole koji je arhitektonsku misao razvijao u skladu s funkcionalističkim idejama.⁷³ U njegovim najranijim radovima početkom stoljeća funkcionalnost je bila temeljni motiv arhitektonske kreacije. Zato ga je Premerl nazvao „neposrednim pretečom nove prostorne misli“,⁷⁴ a izdvojio je projekte Trgovačko – obrtnog muzeja (Trg Mažuranića 14, 1902.-1903.) i stambeno – poslovnu ugrađenu najamnu zgradu Rado (Trg bana Jelačića 5, 1904.-1905.). Bastlov odmak od bečke secesije prepoznao je u ranoj fazi karijere u projektima vila kojima je odstupio od ustaljene tlocrtno sheme. Od kasnijih radova nastalih pod utjecajem zrelih funkcionalističkih ideja istaknuti su Ekonomsko – komercijalna visoka škola (Zvonimirova 8, 1927.-1928.), preoblikovanja župne crkve

⁷⁰ a) PREMERL, 1989: 1- 264; b) PREMERL, 1990: 1-272; c) PREMERL, 2015: 1-304

⁷¹ PREMERL, 2003: 9-11, 20

⁷² PREMERL, 2003: 12,18

⁷³ a) PREMERL, 1990: 25; b) PREMERL, 2015: 23

⁷⁴ a) PREMERL, 1990: 25; b) PREMERL, 2003: 22

sv. Petra (Vlaška 93, 1930.-1932.) i tržnica Dolac (Dolac, 1926.-1930.).⁷⁵ Unatoč činjenici da je historicističko nasljeđe na oblikovnoj razini bilo prisutno tijekom čitave karijere, Bastl pripada skupini arhitekata koja je težila promišljanju funkcionalnosti tlocrtno – prostornih rješenja i zbog toga ih Premerl naziva protomodernima.⁷⁶ Njihov značaj ne smije biti zanemaren jer su prvi promovirali ideje bitno drugačije u odnosu na dotadašnji pristup stvarivši čvrste temelje za daljnje korake u prihvaćanju suvremenih internacionalnih postavki i razvoja hrvatske arhitekture u pravcu moderne.

Aleksander Laslo

Osim komentara Bastlovog rada koji su obuhvaćeni općim pregledima arhitekture, do sada su isključivo o njemu, izuzev prvog biografskog članka suvremenika Lunačeka iz 1906. godine, objavljena ukupno tri teksta. Prvi stručni i znanstveno utemeljeni prikazi napisani su i objavljeni gotovo istovremeno 1995. godine, a riječ je o dva do danas najopsežnija monografska predstavljanja arhitekta. Prvi od njih podacima i interpretativnim smjernicama sadržajan prikaz života i rada autora Aleksandera Lasla.⁷⁷ Naslovljen je jednostavno *Vjekoslav Bastl*, no u duhu slobodnijeg pristupa lišenog pojedinih obilježja znanstvenog članka, a u korist iskazivanja naklonosti neobičnoj osobnosti arhitekta dodan je podnaslov *Ocijeni valjano ali ne strančari: prilog nagađanjima o Alojzu – Vjekoslavu Bastlu*. Osim biografije s osnovnim podacima o privatnom životu i radnom iskustvu bitan doprinos je popis realiziranih, nerealiziranih i natječajnih projekata, ujedno najpotpuniji prikaz radova do danas. Laslo se bavio problemom autorstva unutar poduzeća Hönigsberg i Deutsch i iznio prijedloge atribucija pojedinih zgrada. Potvrdio je Bastlovo autorstvo na zgradi Pečić (Zagreb, Ilica 43, 1899.) na osnovu karakteristične signature u formi violinskog ključa koju je uočio na projektu objavljenom u časopisu *Der Architekt*. U sklopu analize građevina dao je smjernice za interpretaciju doprinosa hrvatskoj modernoj arhitekturi. Naglasio je kvalitetu studentskih radova potvrđenu inovativnim rješenjima zgrade Pečić (Zagreb, Ilica 43, 1899.), vile u Zagrebu (1900.) i ostalih projekata objavljenih u bečkim časopisima. Laslo je Bastlove secesijske projekte koje je radio na studiju i za Hönigsberga i Deutscha ocijenio najznačajnijima u karijeri. Prema njegovom mišljenju velike zasluge pripadaju vlasnicima tvrtke koji su pozitivno utjecali na mladog arhitekta poticanjem na studiranje u Beču i na

⁷⁵ Premerlova kritka projekta tržnice Dolac odnosila se na neprimjeren urbanistički zahvat unutar povijesne jezgre grada i negirane zatečenog prostornog konteksta.; a) PREMERL, 1990: 142; b) PREMERL, 2015: 173, 191

⁷⁶ PREMERL, 2003: 20

⁷⁷ LASLO, 1995.a:22-29

primjenu stečenog znanja u stimulatívnoj liberalnoj atmosferi ureda. Samostalan nastavak karijere obilježen je djelovanjem u Klubu hrvatskih arhitekta, sudjelovanjem na velikom broju natječajá, radom na Srednjoj tehničkoj školi i izvedbom nekoliko velikih zagrebačkih projekata, no unatoč kvalitetnim djelima Laslo je u prvi plan stavio mladenačke radove prve dekade. Osim arhitektonskog prenio je podatke o astrološkom djelovanju i uputio na postojanje paralelne aktivnosti koja se pokazala doživotnim angažmanom. Veliku pažnju Bastlu je posvetio u tekstu napisanom za katalog izložbe Secesija u Hrvatskoj u kojem je zajedno s Kovačićem najzastupljeniji među arhitektima protomoderne.⁷⁸

Zlatko Jurić

U drugom tekstu napisanom iste godine Zlatko Jurić je donio uvid u Bastlove projekte nastale u poduzeću Hönigsberg i Deutsch u razdoblju prvog desetljeća dvadesetog stoljeća.⁷⁹ Doprinos članka sastoji se u interpretaciji sustava funkcioniranja poduzeća, prijedlozima atribucije radova i valorizaciji secesijske faze. Jurić za promociju arhitektonskog modernizma u Zagrebu ključnima smatra Bastla, Kovačića i Markovića. Bastlov doprinos se odnosio na primjenu visokih tehničkih standarda, kreiranje funkcionalnih tlocrtnih rješenja i kreativnost iskazanu u oblikovnom smislu. Jurić je u tekstu stavio naglasak na kvalitetno koncipirane stambene prostore ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada. Izdvojene su Bastlu atribuirana zgrada Kornitzer (Gundulićeva 22, 1902.), zgrada Feller (Tomislavov trg 4, 1903.-1904.) i zgrada Rozsay (Kurelčeva 3, 1904.-1905.). Tlocrtnim rješenjima formiranim unutar standardnog zagrebačkog modela najamne stambene zgrade istaknute su zgrada Doma mirovinskog zavoda članova Hrvatskog zemaljskog kazališta (Trg Mažuranića 12, 1904.) i posebice stambeno – poslovna zgrada Rado (Trg bana Jelačića, 1904.-1905.). Na uglovnica su istovremeno ostvarena najzanimljivija oblikovna rješenja eksterijera, a Jurić je izdvojio pročelja zgrada Kallina (Gundulićeva 20/Masarykova, 1903.-1904.), Feller (Jurišićeva 1, 1a, 1905.-1906.) i Mihelić (Petrinjska 61, 1905.-1906.). Velik doprinos članka sastoji se u prijedlozima atribucije pojedinih zgrada Bastlu koje je potrebno temeljito preispitati.

Olga Maruševski

Interpretaciju Bastlove arhitekture s pregledom značajnih djela iznijela je i povjesničarka umjetnosti Olga Maruševski u sklopu članka *Arhitektonsko – urbanističke veze*

⁷⁸ LASLO, 2003: 23-42

⁷⁹ JURÍĆ, 1995: 44-57

*Zagreba i Beča na prijelomu stoljeća.*⁸⁰ Među glavne aktere zagrebačke scene uvrstila je Kovačića, Bastla i Baranyaia te ih popratila opsežnijim monografskim prikazima. Osim osnovnih biografskih podataka donijela je pregled najznačajnijih dijela Bastlove prve faze s naglaskom na simbolističku komponentu arhitekture proizašlu iz sklonosti proučavanju astrološke i okultne tematike.⁸¹ Posebna pažnja posvećena je analizi simboličkih i alegorijskih motiva na razini primijenjene dekorativne plastike te kao inspiracije za arhitektonske forme što je ilustrirano zgradom Trgovačko – obrtnog muzeja u Zagrebu (Trg Mažuranića 14, 1902.-1903.). Pristup analizi zgrada autorica je utemeljila na povezivanju s bečkim uzorima Wagnerova kruga. Prepoznala ih je u zgradi muzeja, zgradi Kallina (Gundulićeva 20, 1903.-1904.) koja je zagrebačka varijanta Wagnerove Majolikahaus, zgradi Rado (Trg bana Jelačića 5/Pod zidom 4, 1904.-1905.) s referencama Fabianijeve arhitekture i zgradi Feller (Jurišićeva 1 A, 1905.-1906.) interpretiranoj kao trodimenzionalno uprizorenje reklamnog plakata. Projekt vile Kallina (Jandrićeva 68, 1905.-1906.) povezala je s utjecajima engleske ladanjske arhitekture koji su bili posredovani Hoffmannovim radovima. Kao najveće Bastlove kvalitete istakla je kreativnost u oblikovanju eksterijera i usvajanje suvremenih principa konstrukcije i tlocrtne dispozicije.

Krešimir Galović

Autor posljednjeg teksta o Bastlu objavljenog 1998. godine je Krešimir Galović.⁸² Zastupljeni su opći biografski podaci i presjek karijere s naglaskom na razdoblje studija i rada u poduzeću Hönigsberg i Deutsch. Naglasak je stavljen na grafički segment rada uvrštavanjem nekolicine neobjavljenih nacrti i skica pohranjenih u Arhivi Aleksandra Freudena u planoteci Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture u Zagrebu, što je ujedno najveći doprinos publikacije. Galovićeva detaljna analiza djelovanja Kluba hrvatskih arhitekta objavljena u knjizi istog naslova 2010. godine najvažniji je i najopsežniji prikaz udruženja u kojem je Bastl djelovao nekoliko godina. Osim podataka o funkcioniranju Kluba naglasak je stavljen na sudjelovanje na natjecajima koje je bilo najizraženija aktivnost u ovom razdoblju.

⁸⁰ MARUŠEVSKI, 1997: 213-225

⁸¹ MARUŠEVSKI, 1997: 218-222

⁸² GALOVIĆ, 1998.a: 1-47

Izložba Secesija u Hrvatskoj 2003.-2004. godine

Velikom izložbom *Secesija u Hrvatskoj* održanom 2003.-2004. godine u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu i objavom popratnog kataloga izvršen je najveći sveobuhvatni pregled umjetničkog pravca na nacionalnoj razini.⁸³ U sklopu tekstova posvećenih općim umjetničkim i arhitektonskim temama Bastl je svrstan u grupu značajnih secesijskih arhitekata. Karakteristike koje su izdvojene kao ključne za njegov rad su dosljedno provođenje uspostavljenih oblikovnih principa i naglašena sklonost simbolističkim sadržajima.⁸⁴ U Laslovom izlaganju tematski određenom zagrebačkim arhitektonskim zbivanjima kao jednom od predvodnika protomoderne posvećen mu je najveći opseg teksta među zastupljenim pojedinačnim autorima.⁸⁵

* * *

Analizom dostupne bibliografije moguće je konstatirati da je razdoblje prve dekade dvadesetog stoljeća vrijeme najizraženije Bastlove prisutnosti u dnevnim novinama i stručnim časopisima koja će tijekom kasnijih desetljeća biti smanjena. Od pojave općih pregleda hrvatske arhitekture tijekom prve polovice dvadesetog stoljeća on je bio jedan od značajnih, ali ne i ključnih predstavnika razdoblja i jedino ga je Lunaček zajedno s Kovačićem identificirao kao nositelja modernih postulata. Tijekom druge polovine dvadesetog stoljeća revalorizacijom arhitekture secesije i njezina doprinosa razvoju arhitekture Bastlovo je djelo sve više dobivalo na važnosti. Najznačajnijom fazom ocijenjeno je početno razdoblje djelovanja povezano sa studijem i radom u poduzeću Hönigsberg i Deutsch. Dobronić se njime bavila isključivo u kontekstu rada u poduzeću, Laslo je secesijske zgrade proglasio vrhuncem opusa, a isto razdoblje bilo je Jurićev odabir za temu članka. Bastlovo ime pojavilo se u europskim pregledima arhitekture Pozzetta, Pehnta i Moravanskog s naglaskom na studentske radove i povezanost s Wagnerovim krugom. Valorizacija arhitekture nastale u razdoblju vođenja vlastitog ateljea ostala je u drugom planu, iako su pojedini autori kao značajne izdvojili velike zagrebačke projekte Kraljevskog ludžbenog zavoda (Marulićev trg 21, 1913.-1914.), gradske tržnice Dolac (1926.-1930.) i župne crkve sv. Petra (Vlaška 93, 1930.-1932.). Premerl je više od ostalih autora osim ranih radova naglasio važnost pojedinih projekata realiziranih dvadesetih godina. Primjer je zgrada Ekonomske komercijalne škole u Zagrebu (Zvonimirova 8, 1927.-1928.) zbog pozicije koju svojim protomodernim karakteristikama zauzima u kontinuitetu razvoja od historicizma prema modernoj arhitekturi.

⁸³ GALIĆ, GAŠPAROVIĆ, ur., 2003: 1-595

⁸⁴ MALEKOVIĆ, 2003: 16

⁸⁵ LASLO, 2003: 22-41

Razvojem likovne kritike tijekom dvadesetog stoljeća formiran je generalni stav o skupini začetnika moderne arhitekture u Zagrebu kojoj je pored Kovačića, Ehrlicha i Schöna pridružen Bastl.

4. BIOGRAFIJA

O Bastlovom životu malo je poznatih činjenica unatoč doživljenoj visokoj dobi i javnom arhitektonskom i nastavnom djelovanju koje je u kontinuitetu od četrdesetak godina prakticirao u zagrebačkoj sredini. Pomoću arhivskih izvora i bibliografije identificirana je većina projekata, no životni put arhitekta ostao je velikim dijelom nepoznat. Jedan od uzroka je činjenica da nije zasnovao vlastitu obitelj, a brojni članovi uže obitelji umrli su u mlađoj životnoj dobi.

Vjekoslav Alois Bastl (Alois Bedřich Vilém Bastl) rođen je 13. kolovoza 1872. godine u Příbramu,⁸⁶ gradu smještenom na teritoriju današnje Republike Češke, u ono vrijeme dijelu Austro – Ugarske Monarhije.⁸⁷ Roditelji su mu bili František Bastl, po nacionalnosti Čeh i Adelheid Bastl, porijeklom iz Hrvatske. Otac František (Franjo) Bastl (1838.-1916.), stolar po zanimanju bio je sin Františka Bastla iz Příbrama i Majdalene Bastlove, djevojački Sajfertove, rođene u Tejnicama u Češkoj. Majka Adelheid Bastl, rođena Mohović, u Příbram je doselila iz Rijeke gdje se njezin otac Antonin Mohović bavio izradom vlasulja, dok se kao mjesto rođenja majke Josefe Mohović, djevojački Vajda navodi Dubov, naselje smješteno također na današnjem teritoriju Hrvatske.⁸⁸ Bastl je imao dva brata, starijeg Eduarda Bastla rođenog 1868. godine koji je u Zagrebu radio na mjestu asistenta urara te mlađeg, Františka Bastla rođenog 11. siječnja 1876. godine, po profesiji glazbenika⁸⁹. František (Franjo) Bastl (1876.-1912.) od 1898. godine bio je zaposlenik Hrvatskog zemaljskog kazališta kao član zbora.⁹⁰

⁸⁶ Příbram, grad smješten u jugozapadnom dijelu Republike Češke, pedesetak kilometara jugozapadno od Praga. Kroz povijest je poznat kao značajno češko i srednjoeuropsko središte rudarske djelatnosti sa starim rudnicima srebra i olova te nešto kasnijom eksploatacijom cinka, bizmuta, antimona i urana.; KOSTRENČIĆ, M., PROTEGA, M, ur., 1962: 223

⁸⁷ Podaci o datumu i mjestu rođenja zabilježeni su 1933. godine u godišnjaku Državne srednje tehničke škole u Zagrebu, a potvrđeni su dokumentacijom Gradskog arhiva u Příbramu. Svi podaci iz Arhiva grada Příbrama (Archiv města Příbram) dobiveni su ljubaznošću gosp. Hyneka Zlatnika.; a) *** AMPB/1; b) *** 1933/I: 67

⁸⁸ U Arhivu grada Příbrama navodi se ime naselja Dubov, no danas na području Hrvatske ne postoji niti jedno mjesto pod identičnim nazivom. Možda je riječ o Dubovcu, povijesnom naselju pored Karlovca koje je danas dio grada.; *** AMPB/1

⁸⁹ Zahtjev za Uvjerenje o prebivalištu u Příbramu Eduarda Bastla iz Zagreba podnesen je 1885. godine. Zahtjev za Uvjerenje o prebivalištu u Příbramu Františka Bastla iz Zagreba podnesen je 1893. godine. ; *** AMPB/2

⁹⁰ U razdoblju od 1898.-1902. godine zabilježeno je njegov boravište na adresama Opatovina 29, Ilica 138 i Zapadni perivoj 18.; a) *** 1897/I: 41; b) *** 1900/II: 40; c) *** 1901/II: 35

1. Vjekoslav Bastl na fotografiji s kraja tridesetih godina 20. stoljeća (privatno vlasništvo)

Četvrto dijete u obitelji bila je sestra, udata Fuchs,⁹¹ a arhivski podaci upućuju na postojanje još jedne sestre, udate Stublić.⁹² Obitelj Bastl živjela je na adresi Pribram kbr.65 što odgovara današnjoj adresi Plzeňská 68/I, u unajmljenom stambenom prostoru Ruperta Bastla, također stolara i moguće brata oca Františka. Kuća više ne postoji jer je srušena zajedno s cijelom ulicom i zamijenjena novogradnjama tijekom druge polovine dvadesetog stoljeća.⁹³ Preseljenje u Zagreb dogodilo se nakon 1876. godine, vjerojatno u razdoblju između evidentiranog rođenja mlađeg brata Františka i 1880. godine. Od tog trenutka više ne postoji zabilježba o mjestu stanovanja obitelji u rodnom gradu.

⁹¹ Njezino postojanje nije potvrđeno postojećim dokumentima arhiva u Pribramu, no na osmrtnici Vjekoslava Bastla od članova obitelji navedena je jedino nećakinja Judita Karl, rođena Fuchs. S obzirom na djevojačko prezime nije mogla biti kći jednog od braće što upućuje na zaključak da je unutar obitelji postojala i sestra. Prema navodu nasljednika obitelji Fuchs njezino ime bilo je Ludmila što odgovara podacima groblja Mirogoj gdje je sahranjena Ludmila Fuchs (1879.-1952.). Bila je, također prema izjavi nasljednika, udata za glazbenika, moguće Đuru Fuchsa koji je bio član zbora Hrvatskog zemaljskog kazališta na prijelazu stoljeća.; Osmrtnica arh. Aloisa Bastla od 3. rujna 1947. godine u privatnom vlasništvu nasljednika obitelji

⁹² Godine 1912. Zvonimir Stublić iz Krajiške 3, sin Vjekoslava Stublića, kr.vlad.rač.revidenta, po završetku Realne gimnazije podnio je molbu za upis u Graditeljsku školu o čemu je usmeno obaviješten ujak Bastl. Informacija je dobivena ljubaznošću gđe. Silvije Limani.; *** DAZG/2

⁹³ *** AMPB/1

2. Plzeňská ulica u Příbramu u kojoj je na broju 68/I živjela obitelj Bastl, 1901. (Archiv Města Příbram)

Bastlovo ime nije pronađeno u registru učenika tamošnje državne, niti svećeničke škole što upućuje na zaključak kako je osnovno obrazovanje stekao u Zagrebu. Posljednja veza s rodnim gradom odnosi se na podatak iz vojnog registra gdje je oko 1892. godine bio evidentiran za raspored u službu iako je već živio u Zagrebu i pohađao građevnu školu.⁹⁴ Lokacije na kojima je obitelj Bastl živjela nakon preseljenja u Zagreb moguće je povezati s današnjim adresama Streljačka ulica 9 i Mesnička ulica 33.⁹⁵ Dolaskom u Hrvatsku pojavio se dualitet korištenja varijanti imena Vjekoslav i Alois koji će biti prisutan do kraja života.

Godina 1892. označila je početak Bastlovog školovanja na Kraljevskoj zemaljskoj obrtnoj školi u Zagrebu gdje je formiran Razdjel za obrazovanje graditelja i pomoćnog im

⁹⁴ *** AMPB/3

⁹⁵ Prva adresa Streljačka 9 navedena je u dokumentaciji Gradskog arhiva u Příbramu kao *Schiesstätig 9* (*Schiesstand* (*Schießstand*)=streljana) što odgovara današnjoj adresi Tuškanac 1 na kojoj je smještena zgrada zagrebačkog Streljačkog društva, odnosno danas kina Tuškanac. Vlasnik zgrade 1878. godine bilo je Društvo streljane (Hrvatsko streljačko društvo), a 1857. navedeno je pod nazivom *Gesellschaft Schiessstätte*. Kao druga adresa stanovanja navedena je Reznická ulice No. 33, a moguće je da je riječ o Mesničkoj ulici br. 33. Kao vlasnik kuće na toj adresi od 1857. godine navedena je obitelj Egersdorfer, a 1878. godine Vatroslav Egersdorfer.; a) *** AMPB/3; b) DOBRONIĆ, 1959: 52,134

osoblja. Pripadao je prvoj generaciji učenika građevne škole i nakon položenog ispita pri Kraljevskoj zemaljskoj vladi stekao je naslov graditelja 1896. godine.⁹⁶ Prije polaganja završnog ispita 1895. godine zaposlen je u zagrebačkom poduzeću Hönigsberg i Deutsch u kojem je radio do odlaska u Beč na studij arhitekture 1899. godine.⁹⁷ Sljedeće tri godine proveo je na Akademiji likovnih umjetnosti pod Wagnerovim vodstvom da bi se 1902. godine vratio u Zagreb i radio u poduzeću Hönigsberg i Deutsch. Od 1905. godine bio je član Hrvatskog društva umjetnosti. Osamostaljenje od matičnog poduzeća najavljeno je povezivanjem s generacijski bliskim Kovačićem, Podhorskym i Schönem s kojima je 1905. godine osnovao Klub hrvatskih arhitekta.⁹⁸ Uskoro je započeo rad u vlastitom ateljeu smještenom u zapadnom krilu zgrade Doma Hrvatskog sokola i Kola na Trgu maršala Tita 7 (p. Sveučilišni trg 7).⁹⁹

Status ovlaštenog civilnog arhitekta stekao je 1906. godine,¹⁰⁰ a samostalno prakticiranje arhitekture potvrđeno mu je od strane Vlade Hrvatske, Slavonije i Dalmacije 6. veljače 1907. godine.¹⁰¹ Paralelno s projektiranjem počeo je predavati na Obrtnoj školi u Zagrebu u svojstvu eksternog učitelja. U školi je proveo tri godine, od školske godine 1910./1911. do 1912./1913., u vrijeme kada je program nosio naziv Građevna stručna škola.¹⁰² Bastl je imenovan profesorom na Državnoj srednjoj tehničkoj školi gdje je u kontinuitetu predavao od 1919. godine do kraja radnog vijeka. U međuvremenu, od 1913. do 1914. godine zabilježeno je njegovo djelovanje u Okružnoj blagajni za osiguranje radnika u Zagrebu na poziciji inkasanta.¹⁰³ Od 26. siječnja 1912. godine bio je član Hrvatskog društva inženjera i arhitekata u Zagrebu.¹⁰⁴ U istom razdoblju, najkasnije 1914. godine preselio je atelje na novu lokaciju u Frankopanskoj 1 na kojoj je stanovao, a 1922. kao adresa stana i ureda zabilježena je Berislavićeva 2.¹⁰⁵ Pridružio se i članstvu Sekcije Zagreb Udruženja jugoslavenskih inženjera i arhitekata osnovanog 1919. godine, a 1923. godine imenovan je za sudjelovanje u radu Odbora za nastavu udruženja.¹⁰⁶ Početkom tridesetih godina završeno je

⁹⁶ Nije poznato je li Bastlovo dotadašnje školovanje vezano uz graditeljsku struku, a s obzirom na dob od dvadeset godina u vrijeme upisa na Kraljevsku obrtnu školu u Zagrebu sigurno je već stekao određeno obrazovanje i profesiju.; a) ŠIROLA, ur., 1933: 67; b) LASLO, 1995.a: 26

⁹⁷ LASLO, 1995.a: 22-23

⁹⁸ Osnivanje Kluba hrvatskih arhitekta službeno je potvrđeno 1906. godine.; GALOVIĆ, 2010: 11-15

⁹⁹ a) LASLO, 1995.a: 27; b) GALOVIĆ, 2010: 17

¹⁰⁰ a) LASLO, 1995.a: 26; b) JURIC, 1995: 44

¹⁰¹ Potvrda kojom je Hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada izdala dopuštenje Vjekoslavu Bastlu za javno bavljenje arhitekturom, 6. veljače 1907, Zagreb; u privatnom vlasništvu nasljednika obitelji

¹⁰² a) ŠIROLA, ur., 1933: 63; b) LASLO, 1995.a: 27

¹⁰³ LASLO, 1995.a: 27

¹⁰⁴ a) LASLO, 1995.a: 27; b) GALOVIĆ, 2010: 21, 127

¹⁰⁵ LASLO, 1995.a: 27

¹⁰⁶ *** 1923: 140

razdoblje intenzivne projektantske djelatnosti zaključno s 1932. godinom kada je njegovo ime još uvijek bilo na popisu građevnih tvrtki, odnosno građevnih poduzeća i arhitektonskih poslovnica u Kraljevini Jugoslaviji s uredom u Berislavićevoj 2 u Zagrebu.¹⁰⁷ Radni vijek zaključio je vođenjem ureda ovlaštenog civilnog arhitekta na adresi Kumičićeva 4 na kojoj je i živio.¹⁰⁸ Bastl se osim arhitekturom čitavog života bavio astrologijom objavama u astrološkim časopisima i izradom individualnih horoskopa.

Sudjelovao je na nekoliko izložbi od kojih je prva bila *C. M. Medović, O. Iveković i drugovi* u svibnju 1901. godine u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu s predstavljanim studentskim radovima.¹⁰⁹ Godine 1906. s kolegama iz Kluba hrvatskih arhitekta nastupio je na *Izložbi Hrvatskog društva umjetnosti* u Umjetničkom paviljonu gdje je izložio projekte većinom nastale u poduzeću Hönigsberg i Deutsch.¹¹⁰ Bastlovi radovi izlagani su na izložbama arhitektonskih natječaja, a 1921. godine predstavljen je na *Prvoj izložbi Graditeljske škole* u Zagrebu.¹¹¹ Jedina izložba u inozemstvu bila je *Exposition internationale des arts decoratifs et industriels modernes* 1925. godine u Parizu na kojoj je sudjelovao s beogradskim projektom Doma Činovničke banke.¹¹² Posljednje godine projektantske djelatnosti popraćene su sudjelovanjem na izložbi *Pola vijeka hrvatske umjetnosti* koju je u Zagrebu od 18. prosinca 1938. do 31. siječnja 1939. godine povodom šezdesete godišnjice osnutka organiziralo *Hrvatsko društvo umjetnosti*.¹¹³ Na izložbi je bio zastupljen s nekoliko zagrebačkih javnih zgrada – Kraljevskim ludžbenim zavodom, Tržnicom Dolac i Ekonomsko – komercijalnom visokom školom, a iz rane faze izdvojeno je nekoliko stambenih zgrada i vila Gustava Kalline na Ksaveru.¹¹⁴ Kraljevski ludžbeni zavod i Fizikalni institut na Marulićevom trgu, Tržnica Dolac s Bartulićevom zgradom, Ekonomsko – komercijalna visoka škola, crkva sv. Petra u Vlaškoj ulici i Činovnička banka u Beogradu ocijenjene su njegovim najznačajnijim radovima.

Posljednjih nekoliko godina živio je u kući na vrhu Tuškanca koju je projektirao 1942.-1943. godine na području u velikoj mjeri zasađenom vinogradima.¹¹⁵ Lokacija u prirodnom okružju pogodovala je njegovom zdravstvenom stanju s obzirom na to da je

¹⁰⁷ U katalogu izložbe *Pola vijeka hrvatske umjetnosti* 1938. godine još uvijek je kao lokacija ureda navedena adresa Berislavićeva 2.; a) *** 1938: 203; b) PLANIĆ, 1996: II.dio, 66, 73

¹⁰⁸ *** DAZG/3

¹⁰⁹ a) *** 1901/I: 7; b) LASLO, 1995.a: 26

¹¹⁰ a) 1906/II: 15; b) LASLO, 1995.a: 26

¹¹¹ LASLO, 1995.a: 27

¹¹² a) 1925/I: 26; b) LASLO, 1995.a: 27

¹¹³ *** 1938: 1-224

¹¹⁴ U katalogu je objavljena jedino fotografija vile Gustava Kalline i nije poznato koje stambene zgrade su bile izložene.; *** 1938: 203-204

¹¹⁵ Informacije dobivene ljubaznošću nasljednika obitelji.

bolovao od astme. Većinu života živio je sam, osim posljednjih nekoliko godina kada je nakon dovršetka kuće na Tuškancu prihvativši njegov prijedlog s obitelji doselila nećakinja Judita Karl. Na taj način financijski joj je pomogao dok se ona zauzvrat brinula za njega u posljednjim godinama života. Umro je u sedamdeset i petoj godini života 3. rujna 1947. godine, a sahranjen je na gradskom groblju Mirogoj.¹¹⁶

¹¹⁶ Osmrtnica od 3. rujna 1947. godine u vlasništvu nasljednika obitelji.

5. ŠKOLOVANJE NA KRALJEVSKOJ ZEMALJSKOJ OBRATNOJ ŠKOLI U ZAGREBU OD 1892. DO 1896. GODINE

Bastlov odabir arhitektonske struke kao životnog poziva dogodio se u povoljnom trenutku u kojem je restrukturiranje obrazovnog sustava na području Hrvatske rezultiralo organiziranim institucionaliziranim školovanjem graditeljskih kadrova svih profila.

Sustavno obrazovanje graditelja u Hrvatskoj započelo je 1882. godine osnivanjem Kraljevske zemaljske obrtne škole u Zagrebu. Prekinuto je s dugogodišnjom praksom stručnog osposobljavanja unutar cehovske organizacije koje kvalitativnom razinom i neujednačenim rezultatima individualne poduke na relaciji majstor – šegrt nije zadovoljavalo zahtjeve uznapredovale obrtne i građevne produkcije.¹¹⁷ Škola je osnovana naredbom predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu Ivana Vončine, no glavni inicijatori bili su Kršnjavi i Bollé. Povećana potreba za kvalitetnim obrtnicima prilikom obnove zagrebačke katedrale bila je direktan poticaj za brzu intervenciju i otvaranje obrtne škole.¹¹⁸ Od četiri predviđena odjela prvi je osnovan građevno – obrtni dok je pokretanje mehaničko – obrtnog, umjetničko – obrtnog i kemijsko – obrtnog odjela privremeno odgođeno.¹¹⁹ Građevno – obrtni odjel obuhvaćao je školovanje bravara, stolara, tokara i klesara u sklopu trogodišnjeg ili četverogodišnjeg programa, ovisno o stjecanju svjedodžbe šegrta ili kalfe. Koncept obrazovanja bio je da svi polaznici moraju proći ujednačen dvogodišnji program osnova različitih obrta, nakon čega su se specijalizirali za odabranu struku. Nastava se u vrijeme osnutka 1882. godine odvijala u unajmljenim prostorijama kuće nekadašnjeg protonotara Jurja Plemića na Dolcu 2.¹²⁰ Sljedeće 1883. godina osnovan je umjetno – obrtni odjel za obrazovanje keramičara i dekorativnih slikara, a istovremeno je promijenjena lokacije škole preseljenjem u Ilicu 45. Ovdje je 1886. godine obrazovanje steklo prvih dvadesetoro učenika završivši za bravare, klesare, stolare i kipare. Daljnji korak bilo je donošenje statuta za šegrtske škole 1886. godine što je potaklo osnivanje niza obrazovnih ustanova na području današnje Hrvatske.¹²¹ Uslijedila je velika reforma sustava šegrtskih škola započeta 1892. godine na inicijativu Kršnjavog koji je u to vrijeme (1891.-1896.) imenovan predstojnikom Odjela za bogoštovlje i nastavu Kraljevske zemaljske vlade.

¹¹⁷ a) ČORAK, 1980: 7; b) JURIC, 2001: 129

¹¹⁸ ČORAK, 1980: 8

¹¹⁹ JURIC, 2001: 129

¹²⁰ Zgrada je u literaturi povezivana s povijesnom lokacijom nekadašnjeg cistercitskog samostana.; ČORAK, 1980: 8-9

¹²¹ JURIC, 2001:131-132

3. Učenici prve generacije Razdjela za obrazovanje graditelja Kraljevske obrtne škole u Zagrebu s profesorom Hektorom Eckhelom, Vjekoslav Bastl sjedi prvi s lijeva (ŠIROLA, ur., 1933: 1-176)

Cilj je bio ukloniti nedostatke istovjetnog obrazovnog programa za sve struke i prevelikog broj predmeta u odnosu na broj nastavnih sati. Postojeći koncept je napušten u korist izrade nastavnog programa prilagođenog podjeli na strukovne tečajeve. Sljedeći veliki pomak za graditeljsku profesiju označilo je osnivanje Razdjela za obrazovanje graditelja i pomoćnog im osoblja na Kraljevskoj obrtnoj školi u Zagrebu 1892. godine. Ideja školovanja stručnog kadra koji bi bio sposoban uspješno izvoditi građevine potekla je od Kršnjavog. Istovremeno je 1891. godine na Trgu maršala Tita 10-11 (p.Sveučilišni trg) dovršena nova zgrada Obrtne škole s internatom i Muzeja za umjetnost i obrt. Planovi za izgradnju započeli su 1887. godine odabirom Bolléa za autora arhitektonskog projekta. Bollé je imenovan prvim ravnateljem 1890. godine, a dužnost je obnašao do umirovljenja 1914. godine.¹²²

U sklopu tečaja za obrazovanje graditelja u trajanju od tri godine postojala su četiri odjela unutar kojih su školovani klesari za zvanje klesarskog majstora, tesari za zvanje tesarskog majstora, zidari za zvanje zidarskog majstora i graditelji za zvanje graditeljskog majstora.¹²³ Budući tesari, klesari i zidari morali su prethodno završiti šegrtsku školu i obaviti naučničku praksu dok su uvjeti za upis u program za graditelje bili završena mala realka ili

¹²² ČORAK, 1980: 9

¹²³ JURIC, 2001: 132-133

program za kalfe na Kraljevskoj obrtnoj školi te položen prijamni ispit. Naredbom o osnutku bio je definiran naučni plan i program te u skladu s njime propisani predmeti za školovanje graditelja. Tijekom tri godine podučavali su se opći predmeti – računstvo, hrvatski jezik i njemački jezik te stručni predmeti koji su činili većinu programa. U prvoj godini učenja bili su to nauk o građevnim sastavima, geometrijsko crtanje i nauk o uzmetanju – projekciji, crtanje uresa i nauk o građevnom slogu. Na drugoj godini nastavljeno je učenje svih predmeta osim geometrijskog crtanja, a uvedeni su mehanika, nauk o gospodarskim zgradama i sjenoslovlje. U programu treće godine bili su nauk o građevnim sastavima i nauk o građevnom slogu, matematika – stereometrija, lučba – bezustrojština, građansko graditeljstvo, građevne osnove s izračivanjem troškovnika, građevna mehanika, nauk o građi, ravnanje gradnjom, građevno pravo, obrtno graditeljstvo, perspektivno crtanje, knjigovodstvo, modelovanje i praktično mjerstvo. U program škole Bolléovom je zaslugom uključena praktična nastava koja se izvodila na drugoj godini školovanja, a sastojala se od mjerenja i skiciranja građevina na terenu uz pratnju profesora.¹²⁴ Stručna putovanja i rad na gradilištu bili su organizirani u ljetnim mjesecima srpnju i kolovozu kada nije bilo nastave. Završetak školovanja označavalo je polaganje završnog pismenog i usmenog ispita iz svih predmeta i praktični dio izvođenja zidarskih radova nakon kojeg se stjecalo zvanje graditelja. Sljedeći korak bila je dvogodišnja praksa i polaganje ispita za status ovlaštenog majstora graditelja. Naglasak u školovanju graditelja bio je stavljen na teorijsko stručno obrazovanje dok je općeobrazovnih predmeta bilo malo, a program je u cijelosti bio preopsežan. Nastava je 1897. godine reformirana. Obrazovanje je produženo s tri na četiri godine, a tečaj je prerastao u Građevnu stručnu školu s dva temeljna razdjela za školovanje graditelja i pomoćnog osoblja.¹²⁵ Bez obzira na nedostatke prvobitnih programa doprinos djelovanja Obrtne škole, Razdjela za obrazovanje graditelja bio je izuzetan. Postignut je prijelaz od individualnog školovanja prema organiziranom obrazovanju utemeljenom na suvremenim standardima što je rezultiralo produciranjem većeg broja znanjem i vještinama ujednačenijih i kvalitetnijih graditelja.

Bastl je naobrazbu graditeljskog majstora stekao u razdoblju od 1892. do 1895. godine, a završni ispit položio 1896. godine.¹²⁶ Polaznici prve generacije Razdjela osim njega bili su Stjepan Barlović, Dragutin Barišec, Josip Bunić, Franjo Erben, Josip Marković, Franjo

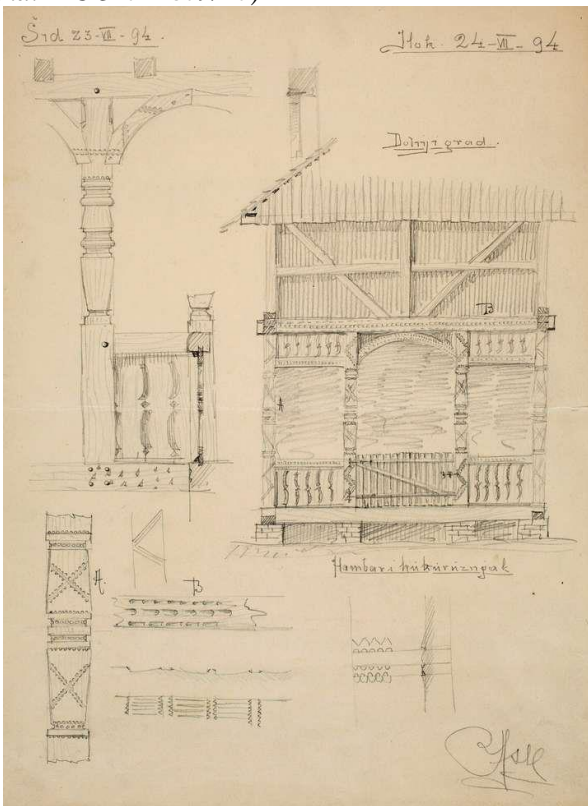
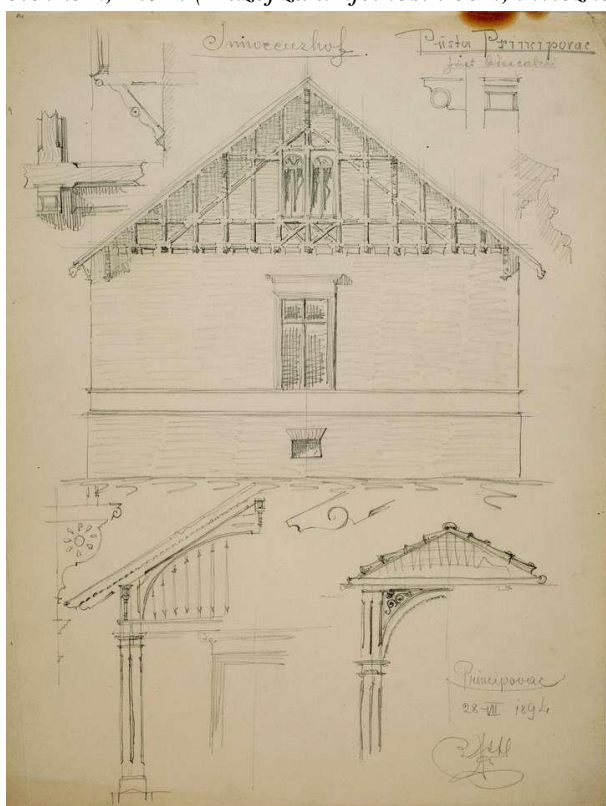
¹²⁴ DAMJANOVIĆ, 2013: 104

¹²⁵ JURIC, 2001: 133

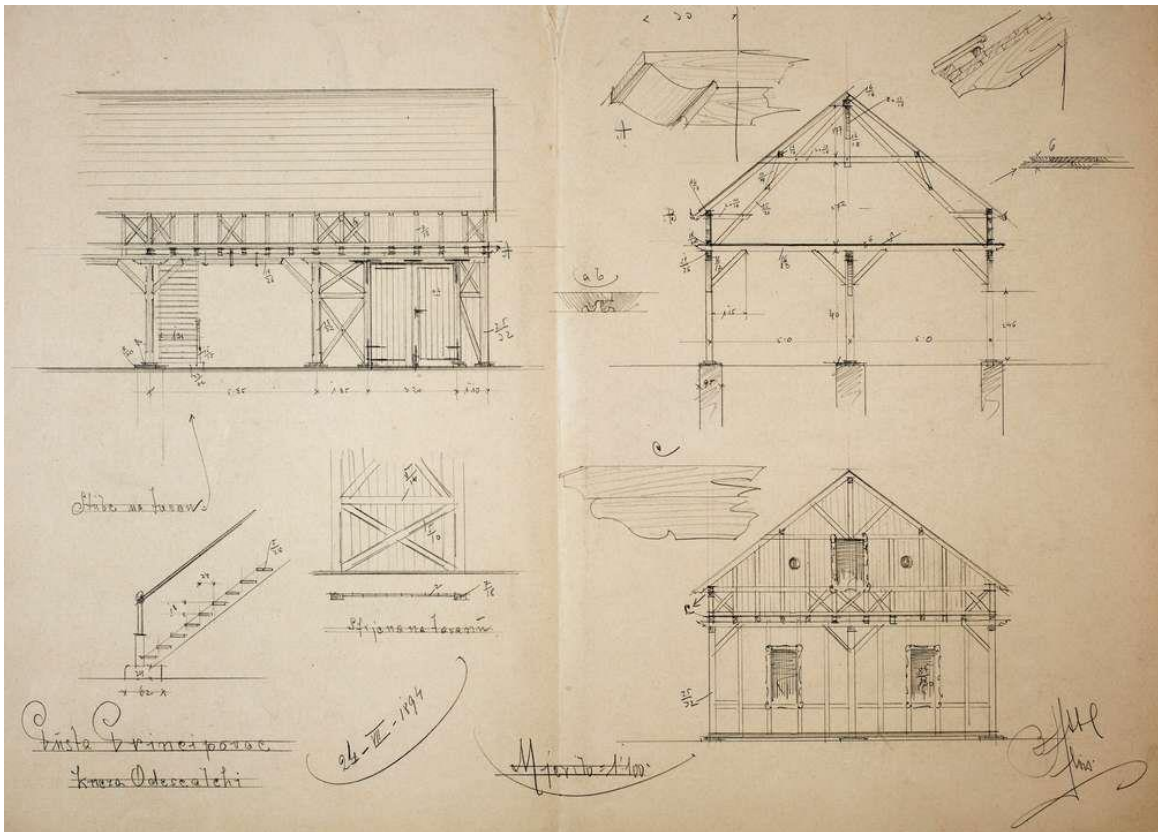
¹²⁶ O dotadašnjem tijeku školovanja nema podataka, a s obzirom da Razdjel za obrazovanje graditelja i pomoćnog im osoblja upisuje u dobi od dvadeset godina vjerojatno se prije toga obrazovao do stjecanja određenog zvanja.; ŠIROLA, ur., 1933: 67

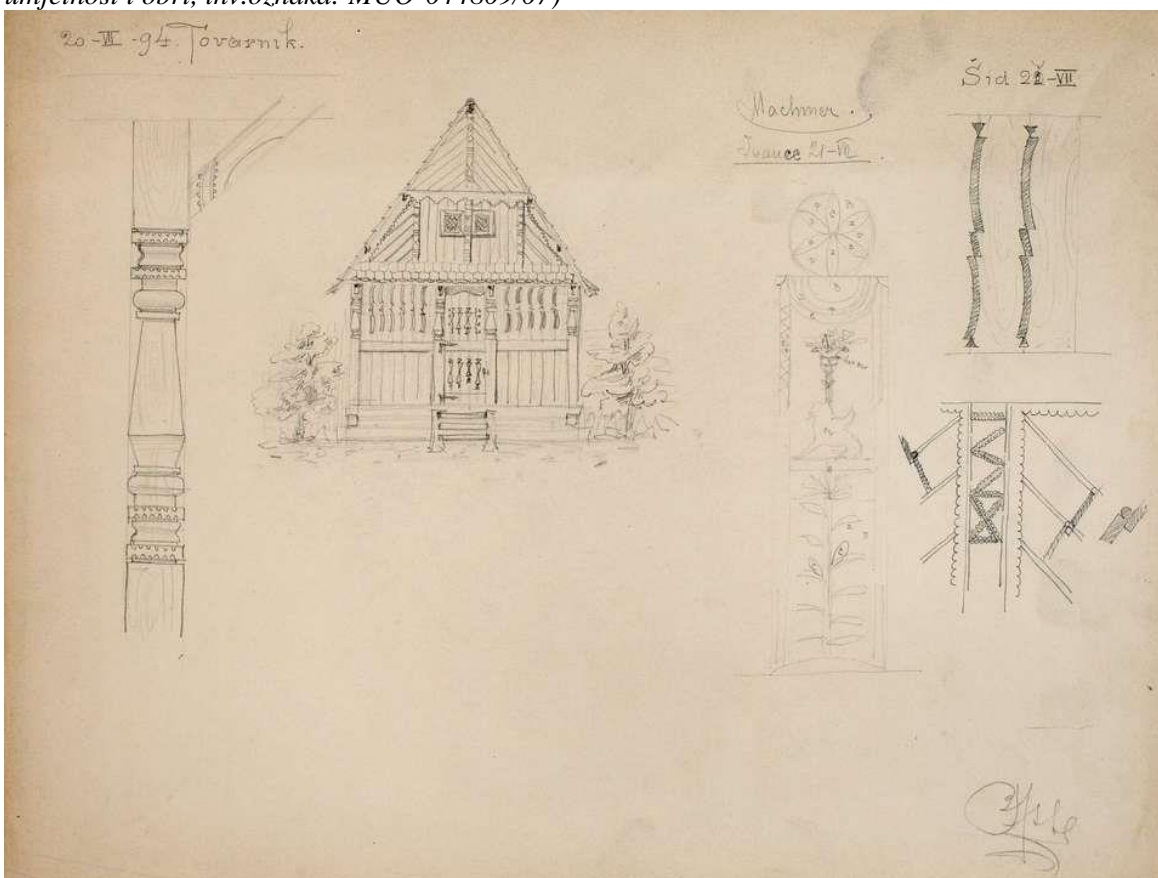
4. i 5. V. Bastl., Manastir Privina glava na Fruškoj Gori, školski crtež olovkom, 23. srpanj 1894. (Muzej za umjetnost i obrt, inv.oznaka: MUO-044809/09); Crkva sv. Marije, Slavonija, školski crtež olovkom, 1894. (Muzej za umjetnost i obrt, inv.oznaka: MUO-044809/10)

6. i 7. V. Bastl., Seljačka kuća (Innocenzhof) na posjedu Odescalchi u Principovcu, školski crtež olovkom, 28. srpanj 1894. (Muzej za umjetnost i obrt, inv.oznaka: MUO-044809/05); Dijelovi seljačke kuće u Šidu i hambara i kukuruznjaka u Iloku, školski crtež olovkom, 23.-24.7.1894. (Muzej za umjetnost i obrt, inv.oznaka: MUO-044809/01)

8. V. Bastl., Pusta Principovac kneza Odeschalchi, školski crtež olovkom, 24. srpanj 1894. (Muzej za umjetnost i obrt, inv.oznaka: MUO-044809/07)

9. V. Bastl., Tovarnik i Ivance, dijelovi seljačke kuće, školski crtež olovkom, 20. i 21. srpanj 1894. (Muzej za umjetnost i obrt, inv.oznaka: MUO-044809/02)

Mažuranić, Oto Munder, Milan Obradović, Franjo Plohl, Stjepan Podhorsky, Ivan Šandor, Ivan Štefan, Vlatko Urbany i Eduard Žagar.¹²⁷ Vrijedan podatak iz razdoblja školovanja su sačuvane skice i crteži nastali na ekskurziji u Slavoniji i Srijemu krajem srpnja 1894. godine održanoj pod vodstvom Hektora Eckhela, kraljevskog profesora Obrtne škole i predavača stručnog crtanja.¹²⁸ Na lokacijama Iloka, Fruške Gore, Principovca, Tovarnika i Šida učenici su skicirali građevine različite namjene, od tradicijskih gospodarskih građevina poput kukurušnjaka i hambara, do crkava i manastira. Osim deset signiranih Bastlovih crteža u mjerilu 1:100 sačuvani su radovi školskih kolega Markovića, Mundera i Podhorskog te nekoliko nepotpisanih crteža. Vidljive su razlike u kvaliteti crteža, a upravo je visoka razina baratanja sredstvima grafičkog izražavanja bila presudna za daljnji nastavak njegovog školovanja na bečkoj akademiji. Skiciranje realnih predmeta u Obrtnoj školi preuzelo je primat nad crtanjem po predlošcima kao posljedica utjecaja Viollet-le-Duca koji je preferirao znanstveni pristup i studiozno promatranje prirode prilikom skiciranja.¹²⁹ Bollé je isti princip nastojao uspostaviti kao standard školovanja graditelja i ostalih obrtnika. U školskom kurikulumu promovirao je internacionalni historicizam, ali istovremeno je zagovarao formiranje takozvanog nacionalnog izraza baziranog na tradicijskom graditeljstvu. Nedvojben je bio njegov interes za talent i napredovanje polaznika što potvrđuje inzistiranje na stručnom usavršavanju i suradnja s pojedinim učenicima koji su ubrzo postali afirmirani arhitekti. Tvrdnja je ilustrirana Kovačićevim primjerom s kojim je ostvario dugogodišnju suradnju u ateljeu te mu napisao preporuku za studij na Akademiji likovnih umjetnosti u Beču. Bastl je zajedno s Podhorskyom povezan s restauracijom franjevačke crkve sv. Ivana Kapistrana u Iloku pod Bolléovim vodstvom.¹³⁰ U Bastlovu slučaju nije se radilo o konkretnoj suradnji, već o izradi skica postojećeg stanja crkve u vrijeme školske stručne ekskurzije u Slavoniji i Srijemu 1894. godine. Podhorsky je bio autor nekoliko arhitektonskih prikaza crkve nastalih krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća u tijeku priprema za obnovu za koju je Bollé angažiran 1902. godine.¹³¹

* * *

¹²⁷ U narednim godinama u istoj školi obrazovani su graditelji i budući arhitekti: Aladar Baranyai, Slavko Benedik i Dionis Sunko (1899.), Srećko Florschütz (1903.), Antun Resz (1906.), Stjepan Aranjoš (1910.), Aleksandar Freudenreich (1911.), Juraj Denzler i Mladen Kauzlarić (1915.), Ivan Velikonja (1916.), Juraj Neidhardt i Stjepan Planić (1920.), Antun Ulrich (1921.), Lavoslav Horvat (1922.), Vlado Galić (1924.), Drago Galić i Zvonimir Požgaj(1926.), Branko Bon (1930.); a) ŠIROLA, 1933: 67-78; b) ČORAK, 1980: 14-15; c) JURIĆ, 2001: 137

¹²⁸ a) ČORAK, 1980: 10; b) *** MUO; c) DAMJANOVIĆ, 2013:213; d) *** NAZG/1

¹²⁹ ČORAK, 1980: 11

¹³⁰ a) ČORAK, 1980: 11, 17; b) DAMJANOVIĆ, 2013: 118

¹³¹ DAMJANOVIĆ, 2013: 213-214

Školovanjem na Kraljevskoj zemaljskoj obrtnoj školi u Zagrebu Bastl je u sklopu reformiranog i poboljšanog sustava stekao temeljna znanja arhitektonske struke. Pokazao je velik talent kojim je usmjeren daljnji razvoj njegove karijere, prije svega angažman u građevinskom poduzeću Hönigsberg i Deutsch i odlazak u Wagnerovu školu. Od prve generacije polaznika Arhitektonskog tečaja stupanj akademski obrazovanog arhitekta stekli su Bastl, Marković i Podhorsky.

6. SURADNIK U PODUZEĆU HÖNIGSBERG I DEUTSCH U ZAGREBU OD 1895. DO 1899. GODINE

Završetkom trogodišnjeg programa Razdjela za obrazovanje graditelja i pomoćnog im osoblja uslijedila je Bastlova odluka o zaposlenju i početku karijere graditelja. Način funkcioniranja građevinskog poduzetništva za početnike je predvidio zapošljavanje i stjecanje prakse u jednom od postojećih ateljea i poduzeća ili radom u državnim institucijama. Rad u uhodanom sustavu donosio je određenu prednost jer je zbog osiguranog priljeva projekata bilo osigurano praktično iskustvo i olakšana afirmacija, naročito ako se radilo o visokoj razini poslovanja.

Prvi profesionalni Bastlov angažman vezan uz poduzeće Hönigsberg i Deutsch u Zagrebu u kojem je kao suradnik započeo karijeru pokazao se dobrom solucijom te je odigrao veliku ulogu u daljnjem razvoju arhitekta.¹³² Prisutnost u poduzeću u stručnoj literaturi je datirana suradnjom na projektu zgrade Pečić u Zagrebu (Ilica 43, 1899.), identificirane kao prvi samostalan rad.¹³³ Bastlove veze s poduzećem započele su ranije, između apsolviranog trogodišnjeg programa u Obrtnoj školi 1895. godine i polaganja završnog ispita za zvanje graditelja 1896. godine.¹³⁴

Poduzeće Hönigsberg i Deutsch bilo je najveće i najproduktivnije zagrebačko poduzeće krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća u periodu intenzivne izgradnje na prostoru Donjeg grada.¹³⁵ Razdoblje je obilježeno pojavom novog pristupa umjetničkom oblikovanju. Prihvaćenje secesije nije istisnulo historicističko oblikovanje devetnaestog stoljeća utemeljeno na tradicionalnim povijesnim principima te su na prijelazu stoljeća egzistirali paralelno. Ista pojava može se iščitati u djelatnosti poduzeća Hönigsberg i Deutsch unutar kojeg je uz historicističke građevine projektirane od strane dvojice vlasnika bio prihvaćen novi stil. Zastupljen je u projektima suradnika, a najvećim brojem secesijskih zgrada početkom dvadesetog stoljeća istaknuo se Bastl.

Leo Hönigsberg i Julije Deutsch su predstavnici prve generacije akademski školovanih arhitekata u Hrvatskoj. Leo (Leon, Lav, Lavoslav) Hönigsberg (Zagreb, 3. svibanj 1861. - Zagreb, 2. svibanj 1911.) je nakon završene realke u Zagrebu studirao arhitekturu na Visokoj tehničkoj školi u Beču u klasi prof. Heinricha von Ferstela od 1879. do 1883. godine.

¹³² LASLO, 1995.a: 22-23

¹³³ LASLO, 1995.a: 22-23

¹³⁴ ŠIROLA, ur., 1933: 67

¹³⁵ a) DOBRONIĆ, 1965: 6; b) DOBRONIĆ, 1983:100

Usljedio je usavršavanje u ateljeu Ludviga Tischlera.¹³⁶ Prve zagrebačke zgrade projektirao je nakon 1886. godine, a definitivnim povratkom 1888. godine djelovanje se intenziviralo. Nakon uspješno započete samostalne karijere tijekom koje se kroz dvije godine rada afirmirao kao značajan arhitekt uvodeći u zagrebačku arhitekturu nekoliko do tada neprimijenjenih arhitektonskih rješenja, Hönigberg je s Deutschom osnovao poduzeće 1889. godine.¹³⁷ Uživao je visok ugled zbog arhitektonskih dostignuća i ljudskih kvaliteta što potvrđuju priznanja i naslovi. Osim statusa ovlaštenog civilnog arhitekta i ovlaštenog graditelja prilikom Milenijske izložbe u Budimpešti 1896. godine odlikovan je *zlatnim krstom za zasluge s krunom*. Naslov carskog kraljevskog dvorskog graditelja stekao je 1900. godine, a carskog kraljevskog građevnog savjetnika 1906. godine. Bio je član Društva inžinira i arhitekata, a velika čast ukazana mu je izborom za predsjednika Izraelitičke bogoštovne općine.¹³⁸ Julije Deutsch rođen je u Geppersdorfu u današnjoj Republici Češkoj 29. rujna 1859. godine.¹³⁹ Bečku Visoku tehničku školu završio je u klasi prof. Heinricha von Ferstela i Karla Königa da bi izvjesno vrijeme boravio u Europi usavršavajući se u ateljeima Lefevrea u Parizu te u Belgiji, Nizozemskoj i Njemačkoj. Život u Zagrebu započeo je 1888. i ondje ostao do smrti 9. lipnja 1922. godine. Bio je ovlašten civilni arhitekt i ovlašten graditelj, član Društva inžinira i arhitekata, a od 1900. godine nosio je naslov carskog kraljevskog dvorskog graditelja.

Suradnja je prekinuta Hönigsbergovom smrću 1911. godine, nakon čega je Deutsch nastavio samostalno voditi ured do vlastite smrti 1922. godine.¹⁴⁰ Naslijedio ga je sin Pavao Deutsch, od 1923. godine udružen s Aleksandrom Freudenreichom u poduzeće Freudenreich i Deutsch. Najplodnije razdoblje bilo je dvadesetak godina zajedničkog djelovanja Hönigsberga i Deutscha kada je projektirana i izvedena većina od stotinjak zgrada.

Prvo desetljeće djelovanja u skladu sa stečenim školovanjem bilo je stilski čvrsto određeno historicizmom s naglaskom na primjeni neorenesansnih, neobaroknih i dijelom neorokoko arhitektonskih elemenata. Projektni zadaci kretali su se u rasponu od najamnih stambenih i stambeno – poslovnih zgrada i ljetnikovaca preko građevina javne namjene, sakralnih, izložbenih ili industrijskih građevina. Brojnost projekata i izvedbi bila je posljedica kvalitete rada, ali i okolnosti djelovanja u zagrebačkoj sredini. Osamdesete godine devetnaestog stoljeća bile su razdoblje pojačane građevne djelatnosti s obzirom na ubrzano širenje i izgradnju grada potaknutu industrijskim razvojem i prosperitetom što je dovelo do

¹³⁶ a) PHILIPPOVICH, 1911:91; b) DOBRONIĆ, 1965: 7-8; c) DOBRONIĆ, 1983: 101; d) DOBRONIĆ, 2001: 612

¹³⁷ a) DOBRONIĆ, 1965: 14-16; b) DOBRONIĆ, 1983: 104-106

¹³⁸ a) DOBRONIĆ, 1965: 8-9; b) DOBRONIĆ, 1983: 104

¹³⁹ a) DOBRONIĆ, 1983: 102; b) DOBRONIĆ, 1993: 341-342

¹⁴⁰) DOBRONIĆ, 1965: 14-16; b) DOBRONIĆ, 1983: 104-106

donošenja nove generalne regulatorne osnove 1887. godine.¹⁴¹ Paralelno je došlo do prestanka rada zagrebačkih graditelja Mihovila Strohmayera i Leonharda Pfeiffenbergera, a osamdesetih godina devetnaestog stoljeća Ivana Plochbergera st., Franje Kleina i Janka Jambrišaka. Otvorio se prostor za bogatu aktivnost poduzeća Hönigsberg i Deutsch koje je ostvarilo izrazit utjecaj na formiranje identiteta Donjeg grada. Među brojnim projektima izvedenim u Zagrebu kvalitetom se izdvajaju palača Priester (Strossmayerov trg 2, 1892.-1893.), palača Schlesinger, danas Hotel Palace (Strossmayerov trg 10, 1891.-1892.), Starčevićev dom (Starčevićev trg 6, 1894.-1895.), zgrada Kotarskog suda (Amruševa 2, 1897.-1898.), zgrada s ateljeom Vlahe Bukovca (Tomislavov trg 18, 1896.) i zgrada Hönigsberg (Strossmayerov trg 8, 1898.-1899).¹⁴²

Osim velikog projektiranog i realiziranog opusa, izvedbe građevina prema projektima drugih arhitekata, primjene novih arhitektonskih i konstruktivnih elemenata i tipoloških rješenja u zagrebačkoj sredini, Hönigsberg i Deutsch prvi su javno prezentirali arhitektonske projekte i izvedene zgrade.¹⁴³ Potrebno je naglasiti da su često objavljivali u stručnim časopisima na području današnje Austrije, Njemačke i Mađarske. Sudjelovali su na izložbama, prvi puta u Zagrebu 1891. godine na *Izložbi Društva za umjetnost i umjetni obrt* na kojoj se predstavilo nekoliko domaćih arhitekata u zgradi Zemaljskog obrtnog muzeja. Na *Izložbi C. M. Medović, O. Iveković i drugovi* održanoj u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu 1901. godine osim njih u arhitektonskom odjeljku izlagalo je nekoliko domaćih autora i tadašnji bečki student Bastl. Radovi poduzeća izloženi su nakon Hönigsbergove smrti u Beogradu 1912. godine na *Četvrtoj jugoslavenskoj umjetničkoj izložbi*, a zatim i na *Izložbi Hrvatskog društva umjetnosti u Zagrebu* 1913. godine. Angažman potvrđuje pristup arhitekturi kao umjetnosti što je odraz suvremenih europskih shvaćanja i predstavlja novost u domaćim okvirima.

S obzirom na obrazovanje, projektantsko, građevinsko i poslovno iskustvo, društveni status, širinu nazora vlasnika i postojanje timskog rada većeg broja kolega u poduzeću, Bastl se prvim zaposlenjem našao u najboljoj mogućoj početnoj poziciji u zagrebačkoj sredini. Velikim opsegom poslova zagarantiran mu je kontinuirani rad, mogućnost napredovanja i razvijanja vlastitog talenta u profesionalnom okruženju najviše razine za domaće prilike.

¹⁴¹ a) DOBRONIĆ, 1965: 6; b) DOBRONIĆ, 1983: 100

¹⁴² a) DOBRONIĆ, 1965: 26; b) DOBRONIĆ, 1983: 112; c) KNEŽEVIĆ, 1996: 419-625

¹⁴³ a) DOBRONIĆ, 1965: 46-50; b) DOBRONIĆ, 1983: 124-125; c) UKRAINČIK, 2000: 111-113, d) LASLO, 1999: 137

6.1. SURADNIK NA STAMBENO – POSLOVNIM I UREDSKIM ZGRADAMA

Bastlova prisutnost u poduzeću Hönigsberg i Deutsch potvrđena je 1895. godine u razdoblju između završetka trogodišnjeg obrazovnog programa i položenog ispita za zvanje graditelja 1896. godine. Praksu je stjecao izradom statičkih proračuna i iscrtavanjem jednostavnije projektne dokumentacije. S Deutschom je 1895. godine surađivao na projektima gospodarske prizemne zgrade L-tlocrta na posjedu gospodina Siebenschaina na Tuškancu (Tuškanac 15 (36), *str.* 349) i zgrade Rossipal (Trg kralja Tomislava 2, 1895.-1896., *str.* 350-353).¹⁴⁴ Iako su vlasnici potpisivali sve nacрте, prepoznatljiv je karakterističan Bastlov mladenački rukopis utvrđen na signiranim srednjoškolskim crtežima i projektima bliskim vremenom nastanka. Tijekom iste godine Hönigsberg i Deutsch su u nekoliko navrata u bečkim časopisima oglašavali radno mjesto za akademski obrazovanog arhitekta s radnim iskustvom.¹⁴⁵ S obzirom na dugo razdoblje bez pronalaska adekvatnog kandidata moguće je da su se odlučili za Bastlov trajni angažman. Crtačke sposobnosti brzo su ga dovele do zahtjevnijih poslova. Autor projekta za zgradu slikara Vlahe Bukovca (Trg kralja Tomislava 18, 1896.) vjerojatno je bio Deutsch, a Bastl je izradio izvedbeni nacrt, tlocrt i presjek glavnog pročelja, tlocrt izvedenih promjena u nusprostorijama sjevernih stanova te nacрте ateljea i prigradenog fotoateljea u dvorištu, oba sa staklenim nadsvjetlom željezne konstrukcije (*str.* 354-359).¹⁴⁶ Deutsch je izradio nacrt pročelja na osnovu kojeg je Bastl nacrtao izvedbeni projekt s izmjenama u odnosu na prvobitnu varijantu. Reducirani su pojedini arhitektonski elementi, a središnji tornjić u zoni krovišta zamijenjen je skulpturalnom grupom alegorijskog sadržaja.

Zgrada Kraljevskog kotarskog suda (Zagreb, Petrinjska 8/Amruševa 2, 1896.-1899.)

Tijekom 1897. godine surađivao je na izradi nacрта Kraljevskog kotarskog suda, danas Trgovačkog suda u Zagrebu signiranih u listopadu iste godine (*str.* 360-367).¹⁴⁷ Riječ je o prvom suradnji potvrđenoj karakterističnim potpisom prepoznatljivim na tlocrtima podruma s datumom 11. listopada 1897. godine. Može mu se pripisati nekoliko izvedbenih nacрта poput tlocrta prizemlja i prvog kata, dijela pročelja, tehničkih detalja poput sustava kanalizacije i sokla. Građevni sklop Kotarskog suda L tlocrtne forme sastoji se od krila uz Amruševu ulicu koje se proteže čitavom širinom bloka zatvarajući ga sa sjeverne strane i krila smještenog

¹⁴⁴ a) *** DAZG/4; b) *** DAZG/5

¹⁴⁵ a) *** 1895/I: 362; ***, b) 1895/II: 378; c) 1895/III: 455; d) 1895/IV: 621

¹⁴⁶ *** DAZG/6

¹⁴⁷ a) *** MK/1; b) KNEŽEVIĆ, 1996: 432

10. Zgrada Kraljevskog kotarskog suda (Zagreb, Petrinjska 8/Amruševa 2), ulično pročelje u Amruševoj ulici (desno) i Petrinjskoj ulici (lijevo), (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

uz Petrinjsku ulicu. Dva dijela zgrade tlocrtnom organizacijom i oblikovanjem pročelja funkcioniraju kao zasebne cjeline. Tlocrtno izduljena forma krila u Amruševoj ulici simetrično je koncipirana s nizom prostorija orijentiranih prema ulici i hodnikom uz dvorište. Reprezentativno dvostruko trokrako stubište smješteno je unutar centralno pozicioniranog dvorišnog istaka, a pristupa mu se kroz prostrani vestibul. Krilo zgrade uz Petrinjsku ulicu sastavljeno je od dva dijela. Tlocrtom su prilagođena funkciji, uvjetima izgradnje na plitkoj parceli i velikoj izgrađenosti bloka, a posljedica je nepravilan i asimetričan tlocrt. Reprezentativno pročelje nije sugeriralo postojeća interijerna rješenja i odudaralo je od zatvorske namjene velikog dijela ovog krila.

Dvokatno pročelje u Amruševoj ulici je historicistička fasada čitavog bloka. Oblikovano je simetrično s rizalito istaknutim središnjim dijelom, a karakteriziraju ga gruba rustična obrada donje zone, naglašene edikule prozora s trokutnim zabatima i ravnim nadstrešnicama te istaknuta streha nad vijencem. Izvorno jednokatno pročelje u Petrinjskoj ulici oblikovano je u duhu historicizma rustičnom obradom prizemne zone i nizom prozorskih edikula s jonskim pilastrima, trokutnim zabatima i balustrima. Središnji dio je rizalito istaknut i nadvišen atikom, a centralna os polukružno zaključenog portala flankirana stupovima. Na razdjelnom vijencu je primijenjen motiv triglifa i metopa dok je zona kata

dodatno ritmizirana postavom ležena između prozora omeđenih jonskim stupovima. Proporcije i izgled pročelja izmijenjeni su recentnom dogradnjom drugog kata i tom je prilikom ukinuta atika s akcentiranim središnjim dijelom.

Zgrada Kraljevskog kotarskog suda stilski pripada historicizmu tipičnom za arhitektonsko usmjerenje i djelovanje Hönigsberga i Deutscha. Njihov autorski udio je neupitan, uz suradnju ostalih zaposlenika tvrtke što se odnosi i na ostale zgrade nastale krajem devetnaestog stoljeća.

Zgrada Hönigsberg (Zagreb, Trg Josipa Jurja Strossmayera 8, 1898.-1899.)

Leo Hönigsberg je trokatnu ugrađenu najamnu stambeno – poslovnu zgradu izgradio za sebe na istočnom kraku Zelene potkove (*str. 368-376*). Podignuta je u sklopu regulacije Strossmayerovog trga (p. Akademički trg) omeđenog tijekom posljednje dekade devetnaestog stoljeća nizom dvokatnih i trokatnih zgrada.¹⁴⁸ Izgradnja je popraćena objavom teksta, projektne dokumentacije i fotografije pročelja u zagrebačkom časopisu *Viesti Društva inžinira i arhitekta* što govori o njezinom značaju i ugledu vlasnika.¹⁴⁹ U prizemnom dijelu, bočno od centralno pozicioniranog portala bile su smještene trgovačke radnje, ujedno prvi projektirani lokali na Strossmayerovom trgu. Gornje etaže povezane mramornim stubištem bile su rezervirane za stambene prostore. Površinu prvog i drugog kata u cijelosti je zapremao jedan peterosoban stan od kojih je donji luksuzno opremljen stan vlasnika imao verandu sa zimskim vrtom.¹⁵⁰ Na trećem katu su bila dva manja stana, dvosoban i trosoban. Karakteristika historicističkog pročelja neorokoko stilskih obilježja je izrazit plasticitet postignut arhitektonskim i skulpturalnim elementima. Ističu se bočno formirani balkoni i lođe, središnji poligonalni erker, istaknuti višestruko profilirani vijenci, polustupovi i pilastri, balustrade i skulpturalni antropomorfni i vegetabilni motivi.

Osim uličnog pročelja najistaknutiji dio zgrade je križno svođeni vestibul s bočno pozicioniranim stubištem. Nacrte arhitektonskih detalja izradio je Bastl tijekom 1898. godine što je potvrđeno karakterističnim potpisom.¹⁵¹ Detaljima oblikovanja historicističkog predznaka naglašen je reprezentativni karakter prostora, između ostalog lučnim profiliranim okvirima otvora, nišama omeđenih pilastrima i crnim korintskim stupovima izvedenim

¹⁴⁸ KNEŽEVIĆ, 1996: 147, 467

¹⁴⁹ a) *** 1901/III: 60-61, prilog 2-4; b) DOBRONIĆ, 1983: 114

¹⁵⁰ „Prostorije za stanovanje sa strane ulice...imaju arhitektoničko ukrašene, plastično izvedene stropove, stiene kuhinje, kupaone i kloseta obložene su sa pločama od fayence, a pojedine prostorije stana bogato jedkanim staklom ostaklane.“; *** 1901/III: 61

¹⁵¹ Riječ je o pogledu na južni zid ulaznog hodnika (1. lipanj 1898.), detalju lučnog otvora u vestibulu (1. srpanj 1898.), presjeku kroz vestibul u razini početka stubišta (28. studeni 1898.) i presjeku stepeništa s bočnim zidom (30. 11. 1898.); *** MK/2

11. Zgrada Hönigsberg (Zagreb, Trg J.J. Strossmayera 8) nakon izgradnje (***(1901.), *Kuća gosp. Leona Hönigsberga u Zagrebu*, „*Viesti Društva inženira i arhitekta u Hrvatskoj i Slavoniji*“, 22 (4): prilog 3, Zagreb)

u umjetnom mramoru, zidnim površinama dekoriranim ukladama, natpisnim tablama i reljefnim trakama. Osim Bastla na izradi nacrtu zgrade radio je R. Čop koji je potpisan na nacrtima balkona prvog kata u dvorištu. Riječ je o jednostavnijem elementu što svjedoči o manjoj ulozi ovog suradnika u poduzeću Hönigsberg i Deutsch. Sigurno je da je dominantnu ulogu u projektiranju imao Hönigsberg koji se može smatrati autorom zgrade.

Zgrada Farkaš (Zagreb, Bogovićeve 9, 1898.-1899.)

Bastl je s Čopom surađivao i na projektu ugaone dvokatne najamne stambeno – poslovne zgrade Farkaš (*str.* 377-383). Uz oba pročelja uglovnice na razini prizemlja bili su formirani trgovački prostori s popratnim sadržajima, a na gornjim etažama smještena su po dva stana od kojih je najveći bio prostran šesterosoban stan vlasnika na prvom katu.¹⁵²

¹⁵² Osim signiranih nacrtu sokla uz Preradovićevu i sokla uz Varšavsku (p.Samostansku) ulicu iz kolovoza 1898. godine potpisuje nacrt pročelja nastao 25. siječnja 1899. godine.; *** MK/3

12. Zgrada Farkaš (Zagreb, Bogovićeveva 9), izgled nakon izgradnje (***) (1902.), *Privat Wohn und Miethaus in Agram, Wiener Bauindustrie Zeitung*, 19 (26): 197, Beč)

S obzirom na oblikovne karakteristike glavnu riječ su u idejnom smislu imali vlasnici poduzeća dok je Bastl sudjelovao u razradi uličnih pročelja. Riječ je o historicističkom neobaroknom pročelju akcentiranog ugaonog dijela s vitkim tornjem izraženim u vizurama Trga Petra Preradovića. Trgovačka funkcija prizemlja ocrtavala se na rustično obrađenom zidnom plaštu rastvorenom nizom pravokutnih izloga. Gornji dio pročelja koji je odgovarao stambenim etažama odijeljen je višestruko profiliranim vijencem i ritmiziran izmjenom velikog reda kaneliranih pilastara i pravokutnih prozorskih otvora. Na razini prvog kata prozori su naglašeni segmentnim zabatima s reljefnim medaljonima i stiliziranim vegetabilnim motivima te balustradama. Pročelje završava istaknutom strehom s motivom denta i dekoriranom atikom koja zakriva krovnište. Naglašavanje ugaonog dijela postignuto je polukružno zaključenim portalom sa skulpturalnim ženskim likovima i najljepšim elementom, erkerom polukružnog tlocrta koji se proteže visinom prvog i drugog kata, a završava elegantnim tornjem u zoni krovništa. Vlasnici poduzeća izložili su model ugla zgrade na *Izložbi*

C. M. Medović, O. Iveković i drugovi održanoj u Zagrebu u svibnju 1901. godine¹⁵³ što zajedno s njima svojstvenim oblikovnim karakteristikama upućuje na autorstvo Hönigsberga i Deutscha na zgradi Farkaš.

* * *

Osim potvrđenih suradnji na zgradama kasnohistoricističkih karakteristika nastalim u početnim godinama arhitektonske prakse Bastl je sigurno sudjelovao i na izradi ostalih projekata u tom razdoblju. Točan broj i opseg poslova je nepoznat zbog nepotpunosti projektne dokumentacije. Sustav rada u poduzeću koji će biti analiziran u narednim poglavljima upućuje na zaključak da autor historicističkih zgrada nije bio Bastl, već Hönigsberg ili Deutsch.

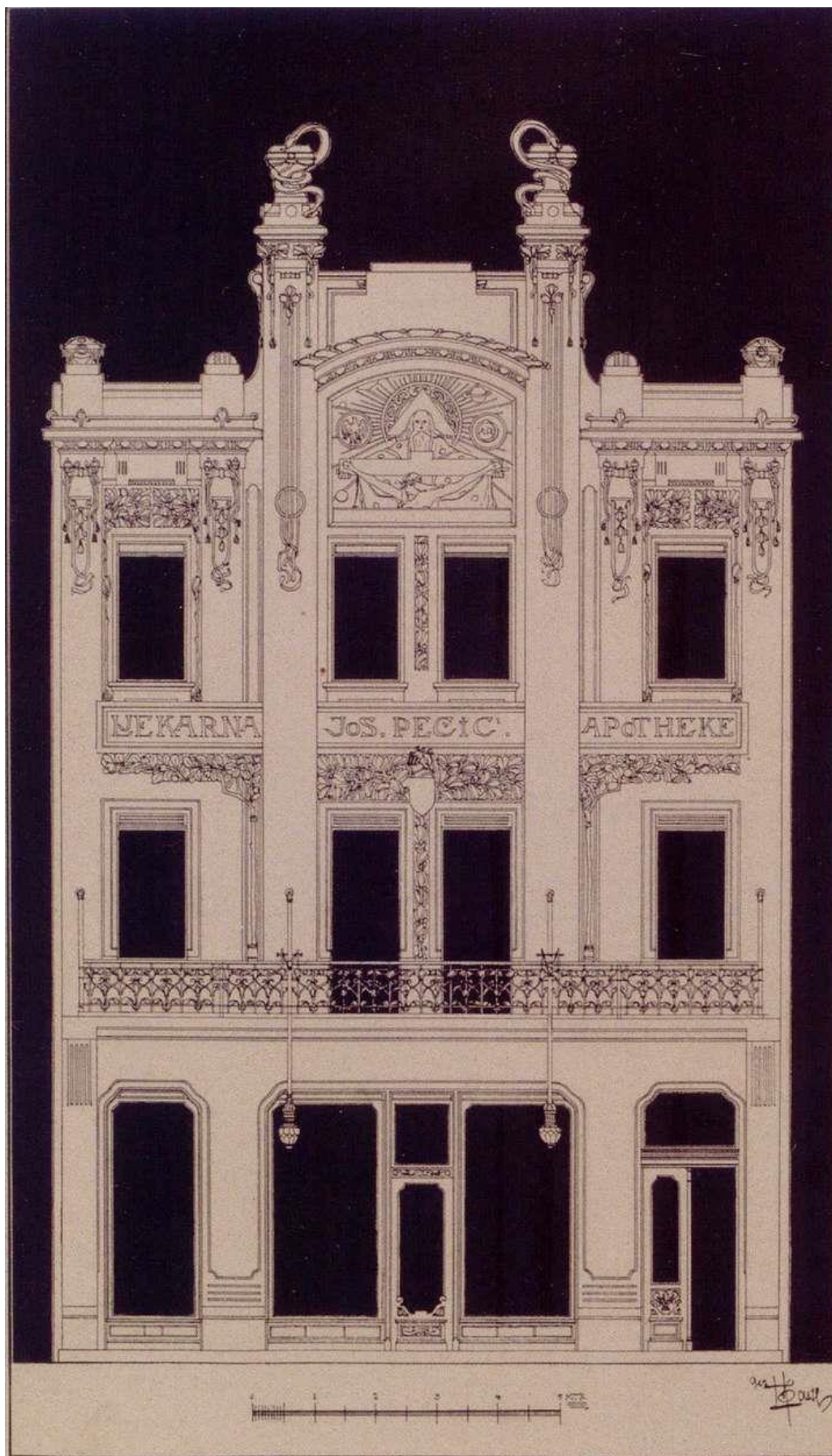
6.2. PRVO SAMOSTALNO REALIZIRANO DJELO – ZGRADA PEČIĆ U ZAGREBU 1899. GODINE

Nakon početne suradnje na projektima vlasnika poduzeća nastalih u kasnohistoricističkoj tradiciji kraja devetnaestog stoljeća Bastl je preuzeo značajniju ulogu. Ukazano povjerenje opravdao je prvim autorskim projektom i upisom studija arhitekture u Beču.

Istovremeno s angažmanom na historicističkoj zgradi Farkaš u siječnju 1899. godine radio je na projektu značajnom za zagrebačku i hrvatsku arhitekturu. Riječ je o zgradi Pečić (Zagreb, Ilica 43, 1899.), ugrađenoj najamnoj stambeno – poslovnoj zgradi sagrađenoj u zagrebačkoj trgovačkoj ulici Ilici unutar južnog poteza zgrada između Frankopanske i Medulićeve ulice (*str.* 384-387). Investitor Josip pl. Pečić (Komárno, Slovačka, 1832.-Zagreb, 1904.) studij farmacije završio je u Beču 1858. godine, a posao u Zagrebu započeo je 1872. godine preuzimanjem postojeće ljekarne *K svetom trojstvu* u Mesničkoj 4.¹⁵⁴ Bio je predsjednik Hrvatsko – slavonskog ljekarničkog zbora 1892.-1893. godine i ugledni pripadnik zagrebačkog društva. Zadnja dva desetljeća devetnaestog stoljeća odlučio je ljekarnu preseliti iz Mesničke u sve frekventniju Ilicu. U prizemlju zgrade na broju 42 unajmio je lokal i nad ulazom u polukružno zaključeno polje postavio simbol ljekarne, reljef Svetog Trojstva.

¹⁵³ a) *** 1901/I: 10; b) DOBRONIĆ, 1983: 125

¹⁵⁴ Godina osnutka jedne od najstarijih zagrebačkih ljekarni nije potvrđena, no spominje se 1828. godina navedena na reklamnim materijalima ljekarne te 1849. godina povezana s vremenom završetka studija prvog vlasnika Miroslava Horačeka (1822.-1874.), što je vjerojatno bliže ispravnoj dataciji. Sljedeći vlasnik 1869.-1872. godine bio je Ferdinand Schams, a 1872.-1904. Josip pl. Pečić. Nakon smrti sinovi Arpad i Bela Pečić do 1908. godine vode ljekarnu, da bi je nakon toga preuzeo Bruno Vouk. U naredna četiri desetljeća promijenilo se još nekoliko valnika do 1946. godine kada vlasnik postaje Zemaljska uprava državnih ljekarni, adanas je u vlasništvu Gradske ljekarne Zagreb.; FATOVIĆ-FERENČIĆ, FERBER BOGDAN, 2007: 122-127

13. V. Bastl, zgrada Pečić (Zagreb, Ilica 43, 1899.), glavno pročelje, sign. Bastl (Der Architekt, 1900., 6: tabla 52, Beč)

14. Ulično pročelje zgrade Pečić nakon izgradnje (preslika fotografije u fototeci Konzervatorskog odjela u Zagrebu, inv.br.1041)

Krajem stoljeća na mjestu postojeće zgrade u Ilici 43 izgradio je stambeno – poslovnu zgradu u čijem je prizemlju smjestio istoimenu ljekarnu.¹⁵⁵

Nacrte izrađene u siječnju i ožujku 1899. godine uobičajeno su potpisali vlasnici poduzeća,¹⁵⁶ no zbog stilskog odmaka prema secesiji nametnulo se pitanje mogućeg projektanta zgrade Pečić. Bastlov autorski doprinos potvrđen je uvidom u perspektivni prikaz i nacrt pročelja objavljen zajedno s tlocrtima prizemlja i prvog kata u bečkom časopisu *Der Architekt* 1900. godine.¹⁵⁷ Uočljiv je karakterističan autograf koji oblikovno asocira na violinski ključ i dodatak „gez (eichnet von) ABastl“¹⁵⁸ što povezuje oblikovno rješenje

¹⁵⁵ FATOVIĆ-FERENČIĆ, FERBER BOGDAN, 2007: 123

¹⁵⁶ Dokumentacija o izgradnji zgrade sačuvana je u Državnom arhivu u Zagrebu, uključujući situaciju, nacrt glavnog pročelja, tlocrt podruma, prizemlja, prvog i drugog kata te presjek.; *** DAZG/7

¹⁵⁷ a) *** 1900/I: 52; b) LASLO, 1995.a: 22-23

¹⁵⁸ U prijevodu: „nacrtao A. Bastl“. Iščitavanje autografa i atribuciju zgrade donosi Aleksander Laslo u tekstu *Vjekoslav Bastl* 1995. godine; LASLO, 1995.a: 22-23

pročelja s Bastlom iako je projekt zgrade svojedobno pripisivan drugim autorima.¹⁵⁹ Komparacijom objavljenog nacrtu s nacrtom pročelja uvrštenim u projektnu dokumentaciju prilikom izdavanja građevne dozvole temeljem karakterističnog grafičkog izričaja sa sigurnošću je moguće oblikovanje eksterijera povezati s Bastlom.

Prvi atribuiran projektni zadatak u kojem je imao veći autorski udio stekao je status značajnog ostvarenja zagrebačke arhitekture. Zgrada Pečić je ugrađena najamna stambeno – poslovna dvokatnica tlocrtom prilagođena uskoj, dubokoj parceli. Sastoji se od tlocrtno pravokutnog volumena orijentiranog na ulicu i dvorišnog krila servisne namjene smještenog uz rub gradilišta, uz formiranje jednog bočnog svjetlika. Prema predloženoj tipologiji tlocrtne dispozicije zagrebačke ugrađene najamne zgrade Darka Kahlea pripada grupi tlocrta s razvedenim dvorišnim krilima oznake c1. uz dodatak postranog svjetlika.¹⁶⁰ Jedna od karakteristika tlocrtnog tipa je uska površina gradilišta kojom je uvjetovan razvoj tlocrta u dubinu parcele i pomicanje ulaza za stanare i dvokrakog stubišta bočno. Osim ulaznog hodnika prizemlje je zapremao prostor ljekarne formiran uz ulično pročelje povezan sa skladištem, laboratorijem, zahodom i dodatnom prostorijom orijentiranom na dvorište. Na svakom katu bio je po jedan četverosoban stan s prostranim predsobljem L tlocrtne forme, ujedno jedinom prostorijom bez direktne prirodne rasvjete jer ju je dobivalo posredno kroz stubišni prostor. Uz predsoblje su smještene tri međusobno povezane prolazne sobe, dvije orijentirane na ulicu i spavaća soba povezana s kupaonicom pozicionirana uz svjetlik. Stambeni dio odvojen je od servisnog dijela hodnikom formiranim u produžetku predsoblja s pristupom kuhinji, izbi i sobi uz dvorišno pročelje. Kontinuitet namjene vidljiv je u prizemlju gdje je do danas u polovici lokala zadržana izvorna funkcija ljekarne dok su gornje stambene etaže dijelom prenamijenjene u poslovni prostor. Od izvorne opreme interijera ljekarne ostale su jedino keramičke podne pločice dok secesijski namještaj, uključujući drvene ostakljene ormare i pult vrhunske likovne obrade nije sačuvan. Izgled nam je poznat s fotografije, a potvrđuje visoku razinu profinjenosti i ukusa vlasnika koji je bio sklon kupovini umjetničkih djela i druženju s umjetnicima različitih profila.¹⁶¹

Značaj zgrade proizlazi ponajviše iz oblikovanja uličnog pročelja koje je primijenjenim elementima i jasnoćom secesijskog oblikovanja predstavljalo novitet u Zagrebu. Oblikovanje je nastalo pod direktnim utjecajem objavljenih studentskih radova

¹⁵⁹ Zlatko Jurić ga svojedobno pogrešno povezuje s arhitektom Ivanom Štefanom, također jednim od suradnika ateljea Hönigsberg i Deutsch u razdoblju kraja 19. i početka 20. stoljeća.; JURIĆ, 1995: 45

¹⁶⁰ KAHLE, 2003: 35

¹⁶¹ Fotografija je objavljena u katalogu izložbe Secesija u Hrvatskoj.; a) BRDAR MUSTAPIĆ, 2003: 165; b) FATOVIĆ-FERENČIĆ, FERBER BOGDAN, 2007: 124

Wagnerove škole.¹⁶² Izražena vertikalnost uskog pročelja zaključenog atikom koja je zaklanjala krovšte naglašena je trodijelnom podjelom sa širim i višim središnjim dijelom. Zidna ploha prizemne poslovne zone s ljekarnom *K Svetom Trojstvu* bila je rastvorena staklenim površinama izloga velikih dimenzija. Oblikovanjem i postavom balkona u širini pročelja jasno je odijeljena od stambenih etaža. U gornjoj zoni bili su koncentrirani karakteristični secesijski stilizirani vegetabilni motivi i girlande. Dekorativnom efektu pridonosili su frizovi s reklamnim natpisima ljekarne tipični za arhitekta Wagnerovog kruga smješteni na pozicijama tradicionalno rezerviranim za razdjelne vijence. Između prizemlja i prvog kata stajao je natpis „*K SVETOM TROJSTVU LJEKARNA+APOTEKA ILICA BROJ 43*“, a između prvog i drugog kata „*LJEKARNA JOSIP PEČIĆ APOTHEKE*“. Isticali su se detalji kovane ograde balkona i nadstrešnice željezne konstrukcije lepezastog oblika postavljene nad središnjim prepoznatljivim motivom pročelja – reljefnim prikazom Svetog Trojstva kipara Rudolfa Valdeca, ujedno prijatelja obitelji Pečić.¹⁶³ Reljefom je nastavljena tradicija ikonografskog prikaza Svetog Trojstva na prethodnoj lokaciji ljekarne u Ilici 42.¹⁶⁴ S obzirom na oblikovni koncept ostakljenog poslovnog prizemlja i punog zida stambenih etaža, način primjene dekoracije, oblikovanje balkona, prozorskih okvira i krila te postavu reklamnih natpisa, pročelje se povezuje s glasovitom bečkom robnom kućom Neumann (Kärtnerstrasse 19, 1893.-1895.) koju je projektirao Wagner.

Zgrada Pečić predstavlja početke secesijskog arhitektonskog izraza u Zagrebu, iako se u stručnoj literaturi kao prvi primjer secesije navodi zgrada Rado (Strossmayerov trg 7) koju je 1897. godine projektirao Fischer. Tlocrtna dispozicija zgrade Rado u velikoj je mjeri oslonjena na tradiciju devetnaestog stoljeća, no glavno obilježje kojim je stekla status prekretnice u zagrebačkoj arhitekturi bilo je oblikovanje pročelja. Uzor za oblikovanje eksterijera Fischerove uglovnice moguće je potražiti u Wagnerovim bečkim zgradama na Universitätstrasse 12 (1888.), Rennweg 3 (1890.-1891.), Am Graben 10 (1893.-1895.) i Linke Wienzeile 38 (1898.-1899.).¹⁶⁵ Zajedničke karakteristike su im rustična obrada donje zone, aplikacija vegetabilnih i antropomorfnih reljefa u gornjoj zoni zidne plohe i istaknuta streha. Na zgradi Rado najveća koncentracija dekoracije je pod dubokom strehom gdje u formi friza prekriva čitavu površinu zida negirajući arhitektoniku unutarnjeg prostora zgrade.

¹⁶² POZZETTO, 1979: 44-45

¹⁶³ a) LASLO, 1995.a: 23; b) FATOVIĆ-FERENČIĆ, FERBER BOGDAN, 2007: 124

¹⁶⁴ FATOVIĆ-FERENČIĆ, FERBER BOGDAN, 2007: 123

¹⁶⁵ BAGARIĆ, 2010: 53-57

15. Zgrada Pečić (Zagreb, Ilica 43, 1899.), na razglednici s početka dvadesetog stoljeća, druga s desne strane (privatno vlasništvo)

Zgrada Pečić je tlocrtnom organizacijom i čitljivošću uličnog pročelja slijedila secesijski pristup arhitektonskom projektiranju. Nastojanje je podržano primjenom konstrukcije željeznih traverzi u prizemlju i pristupom oblikovanju uličnog pročelja koje je tipičan primjer bečke secesije. Karakteristike do izražaja dolaze na prvom urudžbenom nacrtu na kojem je zidna ploha prizemlja bila u potpunosti zamijenjena ostakljenom konstrukcijom. Prilikom izvedbe je reducirana formiranjem zida rastvorenog s tri otvora, a izvršene su izmjene pojedinih dekorativnih motiva. Dok je Fischerova zgrada Rado unatoč bogatoj primjeni secesijskog ornamenta u duhu ostala bliža historicističkim ostvarenjima, Bastlova zgrada Pečić bila je prvi nedvosmisleni primjer secesije u Hrvatskoj. Iz tog razloga u literaturu je uvrštena kao jedno od ishodišta domaćeg modernizma.¹⁶⁶

Izvoran izgled i karakter pročelja zgrade Pečić u potpunosti je izmijenjen uklaňanjem secesijskih elemenata sredinom dvadesetih godina¹⁶⁷ te prilikom adaptacije zgrade i nadogradnje trećeg kata 1936. godine.¹⁶⁸ Događenu etažu u zoni tavana nastojalo se u

¹⁶⁶ LASLO, 1995.a:23

¹⁶⁷ U tekstu *Lice Zagreba u devetnaestom stoljeću* objavljenom 1927. godine Gjuro Szabo navodi kako „...baš u sadašnje dane...stružu se ornamenti s bivše Pečićeve apoteke...“; SZABO, 2012: 87

¹⁶⁸ Građevna dozvola za nadogradnju trećeg kata dodijeljena je 25. studenog 1933. godine, no od gradnje se privremeno odustalo do 1936. godine kada su podnedeni promjenbeni nacrti, a građevna dozvola produžena do 1937. godine.;*** DAZG/8

arhitektonskom smislu prilagoditi postojećem stanju kako bi zgrada sačuvala karakter cjeline. Adaptacija je rezultirala radikalnom preinakom uličnog pročelja. Osim uklanjanja secesijskih dekorativnih elemenata uključujući simbol zgrade – reljef Svetog Trojstva, oblikovno su izmijenjeni prozorski okviri, ograda balkona i završni dio s atikom. Primjenom jednostavnijih i plošnijih rješenja pročelje je poprimilo u potpunosti drugačiji karakter. Proporcijama i oblikovanjem nije postignuta kvalitativna razina suvremene moderne arhitekture, a gubitkom izvornog bez formiranja novog prepoznatljivog identiteta umjesto željenog efekta osuvremenjivanja postignut je tradicionalniji dojam.

Projekt zgrade Pečić atribuiran je Bastlu, ali postoje određene dvojbe oko pouzdanosti atribucije. Razlog su saznanja vezana uz funkcioniranje i podjelu poslova unutar poduzeća Hönigsberg i Deutsch dobivena uvidom u sačuvanu projektnu dokumentaciju.¹⁶⁹ Tijekom posljednjeg desetljeća devetnaestog stoljeća u poduzeću je radilo nekoliko suradnika od kojih su u pravilu dvojica ili više njih zajednički sudjelovala na izradi projekata što potvrđuje prisutnost različitih signatura, rukopisa i karakteristika grafičkog izražavanja. Zbog nepotpune projektne dokumentacije zgrade Pečić nemoguće je sa sigurnošću potvrditi odnosi li se Bastlov kreativni doprinos isključivo na oblikovanje pročelja ili je autor cjelovitog projekta, no činjenica je da je bio bitan suradnik na prvoj secesijskoj zgradi nastaloj unutar poduzeća Hönigsberg i Deutsch. Osim potpisa na objavljenom nacrtu pročelja to dokazuju zabilježena svjedočanstva sljedećeg Deutschovog poslovnog partnera i suvlasnika poduzeća, arhitekta Aleksandra Freudenreicha i njegova nasljednika Miroslava Duića.¹⁷⁰ Prema navodima Hönigsberg i Deutsch nisu imali afiniteta spram secesije u projektantskom smislu, nego je za to bio zadužen Bastl. Koliko je poznato, riječ je o njegovom prvom kreativnom doticaju sa secesijom budući da je do tada sudjelovao na izradi arhitektonskih osnova historicističkih zgrada.

6.3. OD SURADNIKA DO NAJZNAČAJNIJEG PROJEKTANTA U PODUZEĆU HÖNIGSBERG I DEUTSCH

Početno razdoblje Bastlovog djelovanja od 1896. do 1899. godine obilježeno je radom na nizu projekata kasnohistoricističkih građevina Hönigsberga i Deutscha tipičnih za Zagreb kraja devetnaestog stoljeća. S obzirom na raspodjelu poslova na nekoliko suradnika na istom

¹⁶⁹ Velik broj projekata čuva se u Državnom arhivu u Zagrebu i Arhivi Aleksandra Freudenreicha u Planoteci Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture u Zagrebu.

¹⁷⁰ a) DOBRONIĆ, 1965: 38; b) DOBRONIĆ, 1983: 106

projektu može se zaključiti kako je ubrzo preuzeo zahtjevnije zadatke specijalizirajući se za pročelja i reprezentativne dijelove interijera poput vestibula i stubišta. Prekretnicom se može smatrati kreativni doprinos oblikovanju zgrade Pečić 1899. godine i nastavak školovanja u inozemstvu, zasigurno potican od poslodavaca. Na to upućuje objava projekta zgrade u publikaciji *Der Architekt* 1899. godine, u godini početka studija. Javna objava rada ukazuje na podršku Hönigsberga i Deutscha mladom suradniku, ali i na prihvaćanje suvremenih tendencija na prijelazu stoljeća te njihovo uvođenje u poduzeće i u zagrebačku arhitekturu. Zbog iskazanog talenta i rada Bastl je u periodu uoči studija postao najvažniji suradnik poduzeća.

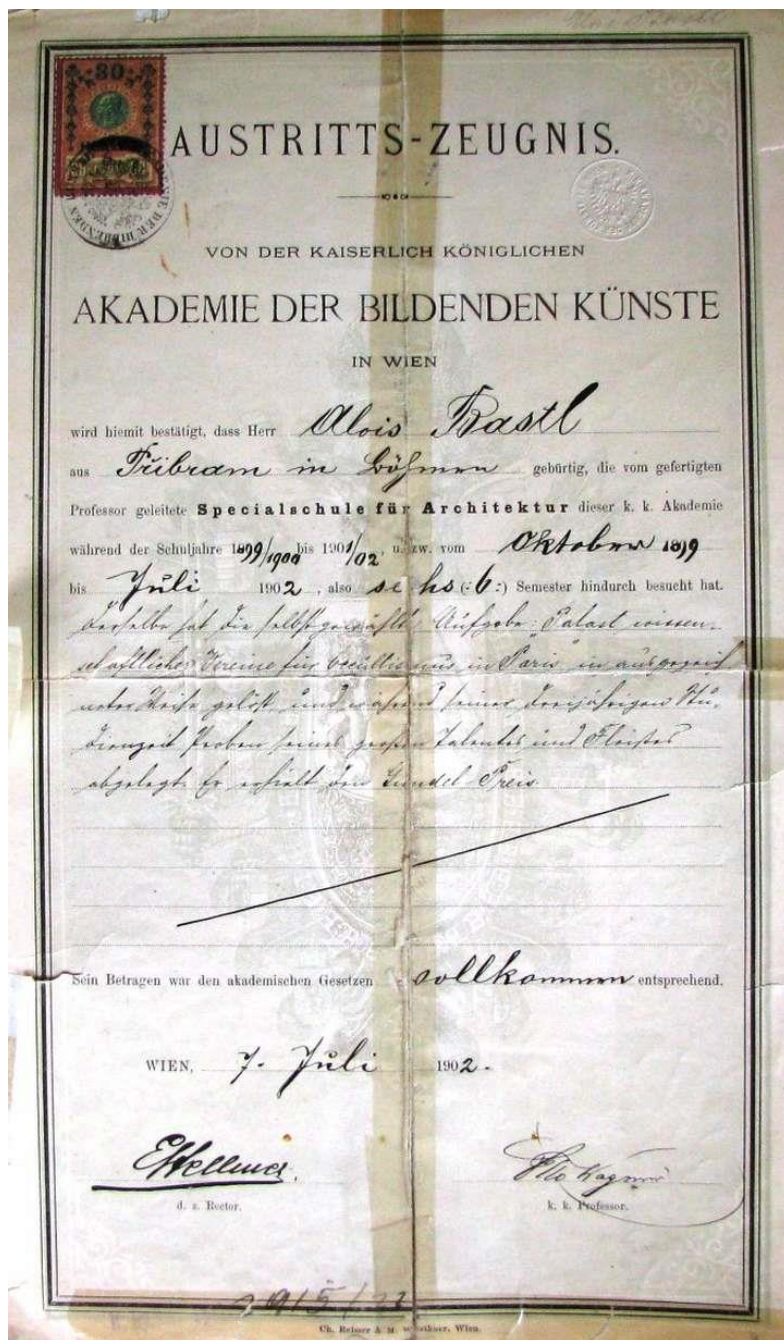
7. STUDIJ NA AKADEMIJI LIKOVNIH UMJETNOSTI U BEČU OD 1899. DO 1902. GODINE

S diplomom Razdjela za obrazovanje graditelja na Obrtnoj školi u Zagrebu i iskustvom rada u velikom građevinskom poduzeću Bastl je primljen na studij arhitekture u Beču. Započeo ga je 1899. godine i uspješno završio stjecanjem diplome 7. srpnja 1902. godine.¹⁷¹ Studiranje izvan Hrvatske za domaće je arhitekta u to vrijeme bilo nužnost. Fakultetsko obrazovanje nije postojalo, a uvjetovano je 1877. godine propisima stjecanja tehničkih zvanja i određivanja djelokruga poslova u graditeljstvu reguliranim Naredbom o ovlaštenjima civilnih tehnika.¹⁷² Naslov ovlaštenog civilnog inženjera i arhitekta bilo je moguće steći nakon diplome na Visokoj tehničkoj školi ili Akademiji likovnih umjetnosti. Odredbom su izuzetiiskusni graditelji s dugogodišnjom inženjerskom praksom u državnoj službi. Oni su mogli polagati državni tehnički ispit pred komisijom Građevnog odsjeka u Odjelu za unutarnje poslove Kraljevske zemaljske vlade i na taj način regulirati stručni status. Prvi koji su ovim putem stekli titule bili su ovlašteni civilni inženjer Janko Nikola Grahor i ovlašteni civilni arhitekt Franjo Klein. Julije Deutsch, Leo Hönigsberg, Janko Josip Grahor, Martin Pilar, Josip Vancaš i Janko Holjac otišli su na studij na Visoku tehničku školu i Akademiju likovnih umjetnosti u Beču formirajući prvu generaciju akademski školovanih ovlaštenih civilnih arhitekata u Hrvatskoj. Njihovo projektantsko djelovanje određeno je školovanjem u historicističkoj tradiciji dominantnoj na srednjoeuropskom području tijekom druge polovine devetnaestog stoljeća. Visoko obrazovanje na inozemnim studijima nastavilo se u vrijeme druge akademske generacije koja je kontinuitetom praćenja europskih zbivanja postala nositelj promjena i uvođenja novih arhitektonskih oblika u hrvatsku sredinu. Osim Bastla pripadaju joj Amedeo Carnelutti, Hugo Ehrlich, Ignjat Fischer, Viktor Kovačić, Rudolf Lubinsky, Josip Marković, Stjepan Podhorsky, Edo Schön i Dionis Sunko. Većinom su otišli u Beč, a neki su studij pohađali u Münchenu, Karlsruheu i Parizu. Praksa se nastavila se do 1919. godine kada je u Zagrebu utemeljena Visoka tehnička škola iz koje je 1926. godine proizašao Tehnički fakultet.¹⁷³

¹⁷¹ a) POZZETTO, 1979: 228; b) Diploma Akademije likovnih umjetnosti, *Austritts-Zeugnis von der Kaiserlich-Königlichen Akademie der bildenden Künste in Wien*, Beč, 7. srpnja 1902. godine, u privatnom vlasništvu nasljednika obitelji

¹⁷² JURIĆ, 2002.b: 150

¹⁷³ U sklopu fakulteta djelovao je građevinski odsjek čiji je slijednik Arhitektonsko-građevinsko-geodetski fakultet, a danas za tri navedena područja funkcioniraju zasebni fakulteti.

16. Diploma Akademie der bildenden Künste u Beču dodijeljena Aloisu Bastlu 7. srpnja 1902. godine (privatno vlasništvo)

7.1. SPECIJALNA ŠKOLA ARHITEKTURE PROFESORA ARHITEKTA OTTA WAGNERA

Akademija likovnih umjetnosti, *Akademie der bildenden Künste* u Beču obuhvaćala je opće škole slikarstva i skulpture, stručne škole slikarstva, skulpture, rezbarstva i medaljarstva te dvije stručne škole arhitekture pod nazivom *Spezialschule*.¹⁷⁴ Razlikovale su se nastavnim

¹⁷⁴ POZZETTO, 1981: 2

programom na temelju kojeg se tijekom druge polovine devetnaestog stoljeća studente podučavalo neogotičkoj ili neorenesansnoj arhitekturi. Wagner je 1894. godine zamijenio Karla von Hasenauera na čelu škole usmjerene neorenesansnoj arhitekturi dok je školu orijentiranu na proučavanje neogotike istovremeno vodio Viktor Luntz. Škola je Wagnerovim dolaskom prometnuta u vodeću bečku arhitektonsku školu, a status je zadržala do njegovog odlaska u mirovinu 1912. godine. O ugledu sveučilišnog profesora svjedoči podatak da je nakon umirovljenja u dobi od sedamdeset godina dobio status počasnog predavača s mogućnošću dvogodišnjeg predavanja u vlastitom domu. Nakon odlaska Wagnera s Akademije popularnost škole je znatno smanjena uz gubitak vodećeg statusa.

Djelovanje Wagnerove Specijalne škole arhitekture ostavilo je značajan trag na razvoj arhitekture dvadesetog stoljeća. Kvalitetom je privlačila velik broj potencijalnih studenata te ne čudi podatak o konkurenciji od desetak kandidata na jedno upisno mjesto. Školu je u razdoblju od dvadeset godina upisao stotinu devedeset i jedan učenik, uključujući dvadeset i petoro studenata preuzetih iz Hasenauerove klase što je uz pet isključenih značilo prosječno osam polaznika po generaciji.¹⁷⁵ Većina studenata bila je iz Beča i s prostora današnje Austrije, velik dio dolazio je s teritorija Češke, a najveći broj država srednje i istočne Europe zastupljen je s jednim do dva, maksimalno pet arhitekata. To je potaklo razvoj teorije planskog regrutiranja i izobrazbe kandidata s ciljem prenošenja znanja i utjecaja širom monarhije.¹⁷⁶ Studente je osobno birao profesor Wagner na temelju dva kriterija – crtačke vještine u predočenoj mapi i dvadesetminutnog razgovora s kandidatom.¹⁷⁷ S obzirom na ugled škole postavljeni su visoki standardi studiranja. Rezultat pokazuju imena arhitekata koji su ostvarili značajne karijere u matičnim zemljama i postali začetnici moderne arhitekture. Među njih se ubrajaju Istvan Benko Medgyaszay (Mađarska), Max Fabiani (Italija/Slovenija), Emil Hoppe (Austrija), Marcel Kammerer (Austrija), Jan Kotěra (Češka), Viktor Kovačić (Hrvatska), Jožef Plečnik (Slovenija), Otto Schöntal (Austrija) i mnogi drugi.¹⁷⁸ Joseff Hoffman (Austrija) školovanje je započeo u vrijeme Hasenauerove profesure, a posljednju školsku godinu proveo je pod Wagnerovim vodstvom. Od hrvatskih arhitekata studij su završili Kovačić, Bastl i Jurij Zaninovich.¹⁷⁹

¹⁷⁵ POZZETTO, 1981: 2-5

¹⁷⁶ POZZETTO, 1981: 3,6

¹⁷⁷ POZZETTO, 1981: 5

¹⁷⁸ POZZETTO, 1979: 154-155

¹⁷⁹ Jurij Zaninovich (Split, 1876. – Buenos Aires, 1946.) studij u Wagnerovoj školi završio je izradom diplomskog rada na temu hotela 1901. godine. Nakon toga radio je za bečko poduzeće Pittel & Brauswetter i u tom razdoblju je autor dizajna poznatog Zmajskog mosta u Ljubljani 1900.-1901. godine. Karijeru je nakon toga nastavio u Trstu, a tijekom Prvog svjetskog rata emigrirao u Argentinu.; a) PRELOVŠEK, 1975: 33-34; b) POZZETTO, 1979: 154-155; c) POZZETTO, 1979: 266-267; d) POZZETTO, 1981: 8

Wagner je osim teorijskog pristupa arhitekturi njegovao specifičnu metodologiju rada sa studentima baziranu na sveobuhvatnom razvoju ličnosti pojedinca, a ne samo njegovih tehničkih vještina.¹⁸⁰ Sastavni dio nastave u obimu od dvije stotine sedamdeset sati godišnje bilo je proučavanje i komentiranje internacionalnih specijaliziranih časopisa zbog poticanja kritičkog mišljenja. Rasprave organizirane ponedjeljkom uključivale su visoku razinu tolerancije u razmišljanju o stručnim arhitektonskim i društvenim pitanjima. Za praktičan rad na izradi arhitektonskih projekata na prvoj i drugoj godini bila su rezervirana dva dana, utorak i petak, što je ukupno iznosilo oko tisuću nastavnih sati. Izrada se odvijala u Wagnerovoj prisutnosti uz zajedničku analizu jednog od radova. On je veliku pažnju posvećivao isključivo kvalitetnim rješenjima vrijednim daljnje dorade dok bi raspravu o loše izrađenim projektima brzo zamijenio aktualnim dnevnim temama što je bio jasan znak da izradu treba započeti iznova. U ljetnim mjesecima bio je u sklopu studijskih putovanja organiziran terenski rad. Zadatak na trećoj godini bio je samostalan izbor teme diplomskog projekta o kojoj se jedanput tjedno raspravljalo s profesorom do precizne formulacije općeg programa i izrade preliminarnih skica. Nakon prihvatanja rada student je mogao pristupiti završnom ispitu i steći status akademskog arhitekta. Osim znanja predviđenih programom studija veliko bogatstvo stečeno pohađanjem Wagnerove škole predstavljao je specifičan osoban pristup profesora studentima. Naglasak je bio na uzajamnom uvažavanju, a osim komentiranja studentskih radova Wagner je poticao raspravu o njegovim tekućim projektima. Poticaj studentima bila je mogućnost objave najboljih radova u stručnim časopisima i veliki broj studentskih nagrada na Akademiji likovnih umjetnosti.¹⁸¹ Nagrade su dodjeljivane u intervalima od jedne do tri godine. *Hansenovom nagradom* vrednovana je uspjela kompozicija starih i novih elemenata, a *Fögerova nagrada* namijenjena je elementima urbanističkih rješenja, formalnim inovacijama, malim zgradama unutar gradskih prostora i zgradama provizornog karaktera. *Haggenmüllerova*, *Gundelova* i *Rosenbaumova nagrada* dodjeljivane su za iznimne radove, cjelokupno djelo ili finalne diplomske radove. *Specijalna nagrada škole* bila je vezana isključivo uz diplomske radove, a najveću težinu imala je *Staatsreisestipendium* ili neslužbeno *Rimska nagrada*. Profesorsko vijeće Akademije dodjeljivalo ju je najboljim studentima koji su nagrađeni boravkom u Rimu, stipendijom u iznosu 3000 kruna i organizacijom izložbe skica nakon povratka u Beč. Postojale su još *nagrada Carskog dvora*, *Olbrichova nagrada*, *Otto Wagner Schulpreis*, *Nagrada staroga arhitekta* i na kraju *nagrada Schwedenwein*, iznimka jer su je mogli osvojiti isključivo

¹⁸⁰ POZZETTO, 1981: 3-4

¹⁸¹ POZZETTO, 1981: 5-6

studenti njemačke nacionalnosti prema uvjetima donatorice ove financijski najizdašnije nagrade.

Primjena pedagoških metoda usmjerenih na razvoj kritičkog mišljenja i kreativnosti te podržavanje međuljudskih odnosa između studenata i na relaciji profesor – učenik pridonosila je visokoj kvaliteti studija. Organizacijom je bila pretpostavljena mogućnost istovremenog rada u poznatim ateljeima i poduzećima što je koristilo oko dvije trećine studenata.¹⁸² Škola je odigrala bitnu ulogu u uspostavljanju temelja moderne arhitekture propitujući postojeće općeprihvaćene arhitektonske principe kroz teme funkcije, konstrukcije i estetike. Unutar studentskih projekata razvijen je velik broj arhitektonskih inovacija motiviranih povećanjem funkcionalnosti koje se danas smatraju nasljeđem Wagnerova kruga.¹⁸³ Istraživanje arhitekture odvijalo se u smjeru prilagodbe lokalnim uvjetima, ambijentu i tradiciji građenja. Formirana je simbioza modernih tendencija i regionalnih arhitektonskih karakteristika što je najbolje ilustrirano primjerom talijanske kuće.¹⁸⁴ Manji broj učenika škole nakon 1905. godine slijedio je neobidermajerski pravac uniformiranog pristupa neovisno o lokalnom nasljeđu. Radovima nastalim unutar ovog smjera nije postignuta jasnoća modernih nastojanja svojstvena ranijim projektima. Početkom stoljeća karakteristično je bilo apstrahiranje elemenata i redukcija volumena na osnovne geometrijske oblike, a tretman pročelja razvijao se u pravcu naglašavanja dvodimenzionalnosti površine.¹⁸⁵ Jednostavnost zidne plohe bila je karakteristika kojom se bečka secesija razlikovala od varijanti formiranih u ostalim državama, poput francuskog ili belgijskog modela okarakteriziranog bogatom voluminoznošću pročelja ili mađarske varijante inspirirane nacionalnim tradicionalnim motivima. Ostale specifičnosti oblikovanja pročelja Wagnerove škole su kombinacija različitih načina završne obrade s naglašenim kontrastom između površina glatke i grube žbuke ili valovitim linijama obrađenih površina, oblikovanje prozora raščlanjenih ortogonalnom mrežom, te pozicioniranje horizontalnih reklamnih natpisa između poslovnog prizemlja i stambenih gornjih etaža ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada. Bitne karakteristike utjelovljene su u Bastlovim školskim radovima i u projektima nastalim u godinama nakon studija.

¹⁸² POZZETTO, 1981: 5

¹⁸³ a) POZZETTO, 1981: 8; b) MORAVANSKY, 1998: 151-217

¹⁸⁴ POZZETTO, 1981: 7

¹⁸⁵ MORAVANSKY, 1998: 151

7.2. STUDENTSKI PROJEKTI PROFANIH GRAĐEVINA PROPISANI NASTAVNIM PROGRAMOM

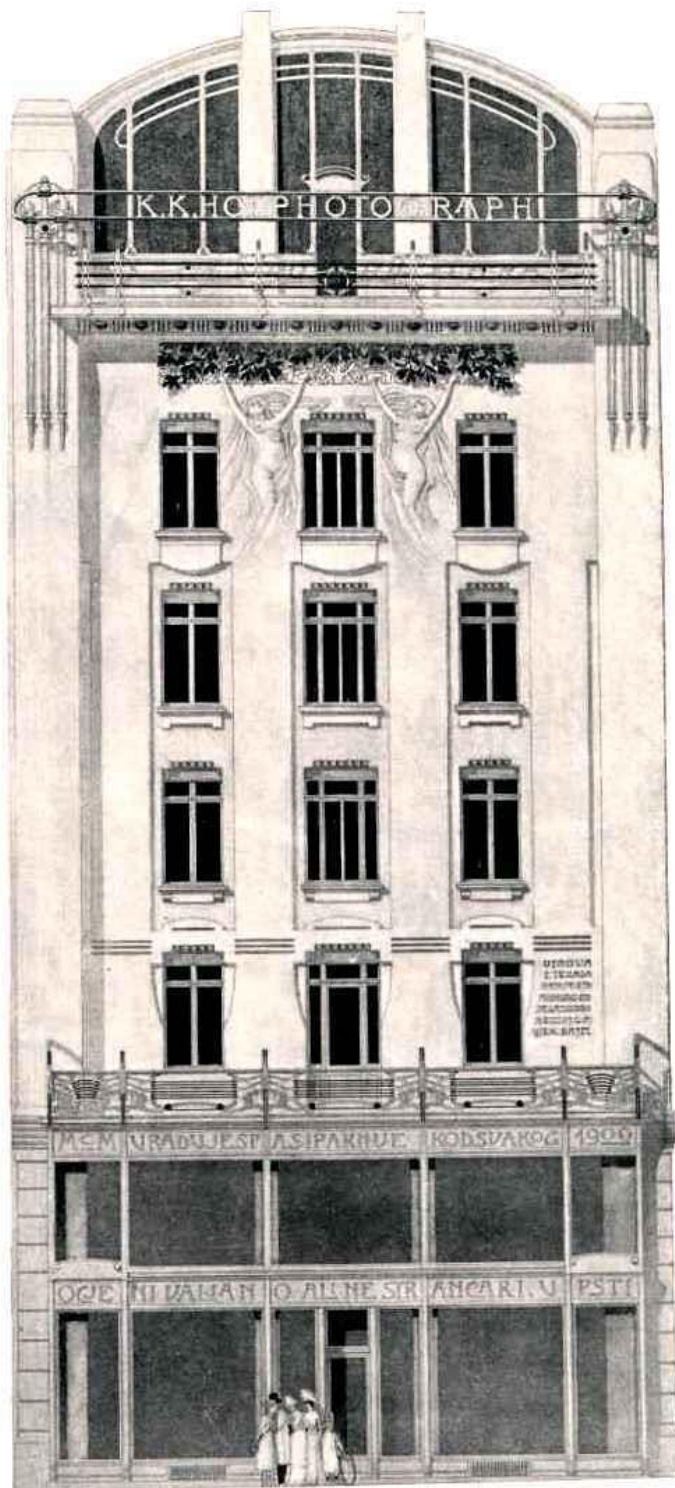
Sačuvani studentski radovi svjedoče o raznolikosti projektnih zadataka u sklopu Wagnerove škole. Bastlovi projekti profanih građevina propisani nastavnim programom uključuju stambeno – poslovnu najamnu zgradu, ugostiteljski objekt – hotel, vilu i vidikovac.

Stambeno – poslovna najamna zgrada s fotoateljeom (Beč, 1900.)

Projekt ugrađene najamne stambeno - poslovne zgrade s fotoateljeom u Beču iz 1900. godine bio je prvi studentski rad koji je objavljen u bečkoj reviji *Der Architekt* u dva navrata (str. 388-389).¹⁸⁶ Tema stambeno – poslovne najamne zgrade bila je prvi projektni zadatak koji su studenti izrađivali. Četverokatna zgrada s mezaninom pozicijom je bila uglovnica smještena na dugačkoj, uskoj parceli. Tlocrt izduljenog četverokuta Bastl je rubno rastvorio pravokutnim dvorištem u koje je sezao polukružni istak zavojitog stubišta, glavne komunikacije među etažama. U prizemlju i mezaninu formirana su uz ulična pročelja tri lokala s pomoćnim prostorijama orijentiranim na dvorište. Ulazna veža sa stubištem u nastavku pomaknuta je iz središnje osi. Na svakoj od četiri stambene etaže nalazio se po jedan peterosoban i trosoban stan zasnovan na principu nizanja međusobno povezanih soba uz ulična pročelja i gospodarskog dijela uz dvorište. Dijelio ih je dugačak hodnik L tlocrtne forme iz kojeg se prilazilo svim prostorijama. Završna etaža zgrade najinteresantniji je dio s obzirom na poziciju fotoateljea zatvorenog ostakljenim segmentima u rubnim dijelovima krovišta. Smještaj fotoateljea bio je uvjetovan obiljem prirodnog dnevnog svjetla neophodnog za fotografiranje u interijeru s obzirom na duljinu trajanja ekspozicije.

Oblikovanjem eksterijera naglašena je distinkcija između poslovnih i stambenih etaža. U donjem dijelu poslovne namjene koji je obuhvaćao prizemlje i mezanin zidne plohe su u cijelosti rastvorene staklenim površinama izloga. Na gornjim etažama u funkciji stanovanja pune plohe zida rastvorene su nizovima prozora. Kao glavno je tretirano uže pročelje izražene vertikalne orijentacije s diskretno primijenjenim dekorativnim elementima kovane ograde između poslovne i stambene zone i dva reljefno oblikovana simetrično postavljena ženska lika koja podržavaju vegetabilni friz pod završnim vijencem.

¹⁸⁶ Studija pročelja objavljena je u dodatku časopisu *Der Architekt, Aus der Wagnerschule* 1900. godine, a oba pročelja i tlocrt prizemlja i prvog kata u reviji *Der Architekt* 1901. godine; a) *** 1900/III: 8; b) *** 1901/IV: 16; c) LASLO, 1995.a: 25

17. V. Bastl, *Studentski projekt najamne stambeno – poslovne zgrade (Beč), pročelje, 1900.* (*Der Architekt, 1901., 7: tabla 16, Beč*)

Osi prozora naglašene su vertikalnim povezivanjem, a pročelje omeđeno pilastrima koji prelaze u zonu krovišta i bočno zatvaraju ostakljeni trodijelni prozor fotoateljea. Bastl je u usporedbi s kolegama najveću površinu krovišta iskoristio za potrebe ateljea. Ostakljenje je izveo u punoj širini pročelja uz jednostavno, konstruktivno čisto rješenje koje je bilo pandan

prizemnom dijelu. Ispred prozora ateljea formiran je balkon s dekorativnom kovanom ogradom. Zamjetne su sličnosti s Wagnerovom stambeno – poslovnom zgradom Ankerhaus u Beču (Spiegelgasse 2, 1894./1895.) u osnovnom tlocrtu izduljenog pravokutnika i oblikovanju užeg glavnog pročelja.¹⁸⁷ Vanjska opna donje dvije etaže je ostakljena konstrukcija izloga koja odgovara poslovnom karakteru dok je pročelje gornje četiri rezidencijalne etaže puni zid s primijenjenim dekorativnim elementima. U zoni krovišta je formiran dvokatni fotoatelj izveden ostakljenom konstrukcijom.

Zanimljivost na Bastlovom nacrtu pročelja je tekst na hrvatskom jeziku ispisan na dvije trake predviđene za reklamne natpise. Riječ je o tekstu: „*U radu je spas ipak nije kod svakog*“ s godinom nastanka projekta 1900. na gornjem i „*Ocjeni valjano ali ne strančari*“ na donjem natpisu.¹⁸⁸ Na crtežu pročelja uvršten je i tekst koji upućuje na to da je riječ o osnovi nastaloj na prvom tečaju arhitektonskog odjela 1900. godine te ime arhitekta – Vjek. Bastl. Upotreba nacionalnih jezika u okviru Wagnerove škole nije bila rijetkost. Potvrđena je velikim brojem natpisa na studentskim skicama i projektima ispisanih materinim jezikom što govori o određenom stupnju tolerancije Akademije u to doba.¹⁸⁹

Objava radova studenata Wagnerove škole s temom stambene zgrade s fotoateljeom jasan je pokazatelj načina širenja utjecaja na arhitekta srednjoeuropskog kruga. Primjer nalazimo u Rijeci gdje su na temelju projekta nastalog 1903. i dorađenog tijekom 1905. godine objedinjene, adaptirane i nadograđene postojeće dvokatnice trgovca Giovannia Schittara na Korzu broj 7 i 9 (danas Korzo 23).¹⁹⁰ Autor projekta bio je arhitekt Emilio Ambrosini, a investitor Edmondo Jelušić, vlasnik *Fotoateljea Iellusich* te fotografskih radnji u Kastvu, Opatiji i Rijeci. Nadograđen je treći stambeni kat i krovište s fotoateljeom, a formirano je novo pročelja u duhu secesije. Oblikovnim konceptom pročelja i pozicijom fotoateljea podudara se s projektima bečke najamne stambene zgrade s fotoateljeom među kojima je bio i Bastlov rad.¹⁹¹ Stoga je neizbježno u objavljenim studentskim projektima potražiti Ambrosinijevu inspiraciju za riječku inačicu građevine.

Bastlov projekt je dočekan negativnom kritikom na proljetnoj izložbi *C. Medović, O. Iveković i drugovi* otvorenoj u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu 1. svibnja 1901. godine.¹⁹²

¹⁸⁷ LASLO, 1995.a: 23

¹⁸⁸ ***1901/IV: 16

¹⁸⁹ POZZETTO, 1981: 6

¹⁹⁰ a) LOZZI-BARKOVIĆ, 1993.a: 51; b) LOZZI-BARKOVIĆ, 1997: 243; c) LOZZI-BARKOVIĆ, 2010: 104-106; d) METZGER-ŠOBER, 2010: 49-54

¹⁹¹ Izvorno rješenje izmijenjeno je prilikom adaptacije zgrade 1937. godine zatvaranjem krovišta i reduciranjem dimenzija balkona.; a) LOZZI-BARKOVIĆ, 1993.b: 32; b) LOZZI-BARKOVIĆ, 1997: 243; c) METZGER-ŠOBER, 2010: 49-54

¹⁹² a) *** 1901/I:10; b) UKRAINČIK, 2000: 111

Kršnjavijev otpor prema secesiji u ovom slučaju najbolje je pokazala izjava da zgrada izgleda čudno uz sljedeći komentar: „*Privatna kuća bečka meni se ne mili, jer mi je odurna ta moda olizanih secesionističkih pročelja.*“¹⁹³ Pored ukupno sedam nacрта stambeno – poslovne najamne zgrade s fotoateljecom u Beču na izložbi su predstavljena još dva studentska rada, tri nacрта vile u Zagrebu te pet nacрта i perspektivni prikaz osnove crkve sv. Blaža u Zagrebu.¹⁹⁴ Bilo je to prvo Bastlovo sudjelovanje na jednoj izložbi, zajedno sa slikarima, kiparima i u društvu afirmiranih arhitekata Hönigsberga i Deutscha, Ćirila Metoda Ivekovića, Ferde Kondrata te nekadašnjih kolega iz Obrtne škole u Zagrebu Markovića i Podhorskog.

Vila (Zagreb, 1900.)

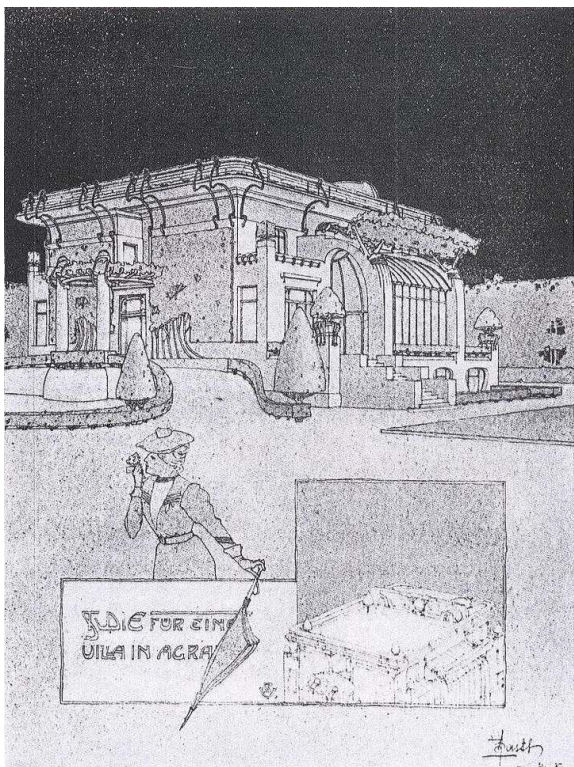
U studentskom projektu pod nazivom *Studie für eine Villa in Agram* iz 1900. godine Bastl se bavio temom slobodnostojeće stambene obiteljske vile, a poznat nam je zahvaljujući objavljenog perspektivnog prikaza.¹⁹⁵ Jednokatna vila s podrumom smještena je unutar uređenog vrta (*str.* 390). Osnovni volumen pravokutnog tlocrta natkriven je ravnim krovom istaknute strehe naglašene kovanim klinovima na kojem je uređena terasa s elementima hortikulturnog uređenja. Oko njega su niži prostorni odsječci, a unutar jednog od njih na užem bočnom pročelju smješten je ulaz s ostakljenom nadstrešnicom. Dominantan motiv bio je umjetnički atelje formiran u središnjem dijelu prizemne etaže uz dulje pročelje građevine. Obilje dnevnog svjetla osigurano je velikim ostakljenim površinama bočnih prozora i zaobljene konstrukcije krova. Iako odabir lokacije vile potvrđuje kontinuitet veza sa Zagrebom tijekom školovanja, vrijednost studije seže puno dalje od lokalnog konteksta. Razlog je funkcionalna inovacija utjelovljena u ideji formiranja vrta na terasi ravnog krova koja je u literaturi interpretirana kao anticipacija Le Corbusierovih ravnih krovova s vrtovima.¹⁹⁶ Wagnerov krug je afirmirao ravan krov na prijelazu stoljeća s naglaskom na formalnom karakteru koji je realiziran u okviru tradicionalnih konstruktivnih mogućnosti. U projektima Tonya Garniera i Le Corbusiera element ravnog krova proizašao je iz primjene armirano – betonske konstrukcije kao posljedica proširenih mogućnosti primjene nove tehnologije.

¹⁹³ Iako nije precizirano, *bečka kuća* spomenuta u tekstu najvjerojatnije je stambeno-poslovna najamna zgrada s fotoateljecom u Beču koju je Bastl s obzirom na potvrdu kvalitete objavom u bečkim časopisima želio predstaviti na zagrebačkoj izložbi.; KRŠNJAVI, 2000.a: 259

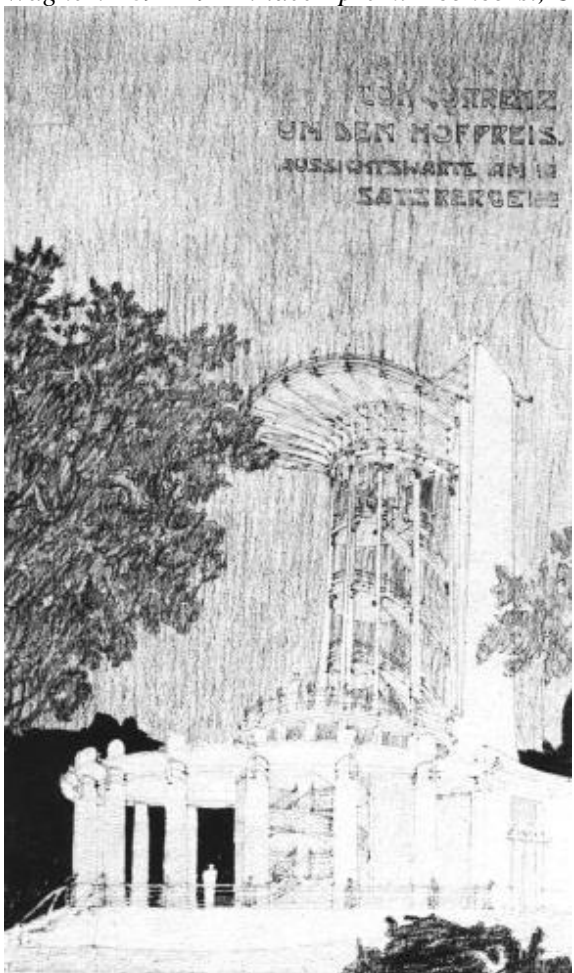
¹⁹⁴ a) *** 1901/I: 10; b) UKRAJNČIK, 2000: 111

¹⁹⁵ a) POZZETTO, 1979: 77 ; b) LASLO, 1995.a: 23

¹⁹⁶ a) POZZETTO, 1979: 77 ; b) POZZETTO, 1981: 11; c) LASLO, 1995.a: 23

18. V. Bastl, studentski projekt vile (Zagreb), 1900./1901. (POZZETTO, M. (1979.), *La Scuola di Wagner: 1894-1912 : idee - premi – concorsi*, Comune di Trieste, 1-271, Trieste)

19. V. Bastl, studentski projekt vidikovca na Satzbergu (Beč), 1900./1901. (Aus der *Wagnerschule*, 1901., 9-10: tabla 10, 13, Beč)

Vidikovac (Beč, Satzberg, 1900./1901.)

Sljedeća dva Bastlova studentska projekta s druge godine objavljena su u prilogu *Aus der Wagnerschule* časopisa *Der Architekt* 1901. godine.¹⁹⁷ Prvi je projekt vidikovca, a drugi hotela u Beču. Tijekom školske godine 1900./1901. nastala je studija vidikovca na Satzbergu koja je konkurirala za nagradu Carskog dvora (*str.* 391). Zlatna i srebrna medalja s pripadajućom novčanom nagradom dodjeljivane su svake tri godine učenicima obje arhitektonske škole bečke Akademije.¹⁹⁸ Zlatnu medalju je 1901. godine osvojio Hans Mayr, srebrnu Wunibald Deininger, a osim nagrađenih radova vidikovca objavljeni su studentski projekti Mauriza Balzareka i Vjekoslava Bastla koji je zastupljen perspektivnim prikazom, bočnim pogledom i presjekom. Lokacija vidikovca bilo je brdo Satzberg pored Hütteldorfa, brežuljkastog predjela zapadnog dijela grada. Okosnica projekta su tri međusobno povezana izduljena vertikalna volumena unutar kojih su smještena spiralna stubišta. Najniži je povezan s prizemljem koje je imalo polukružno oblikovan trijem s kolonadom stupova. Slijedi konstruktivno i vizualno najinteresantniji središnji volumen na kojem je željezna konstrukcija stubišta ostala vidljiva u punoj visini s obzirom na transparentnu vanjsku opnu. Treći volumen punih zidova imao je u gornjem dijelu stubište koje je vodilo do najviše točke vidikovca s izlazom na ograđenu nadstrešnicu. U smanjenom opsegu ponovljen je polukružni format prizemne kolonade, a služio je kao plato za boravak i razgledavanje okolice. Dominantna karakteristika vidikovca bila je rastvorenost zidnih ploha uz stubište s rezultatom transparentnosti i mogućnosti razgledavanja tijekom čitavog uspona. Kružnim i spiralnim formama te secesijskim motivima izraženima na kovanim ogradama i konzolama nadstrešnice postignut je dojam organske uklopljenosti arhitekture u prirodni okoliš.

Hotel (Beč, Wiedener Hauptstrasse, 1900./1901.)

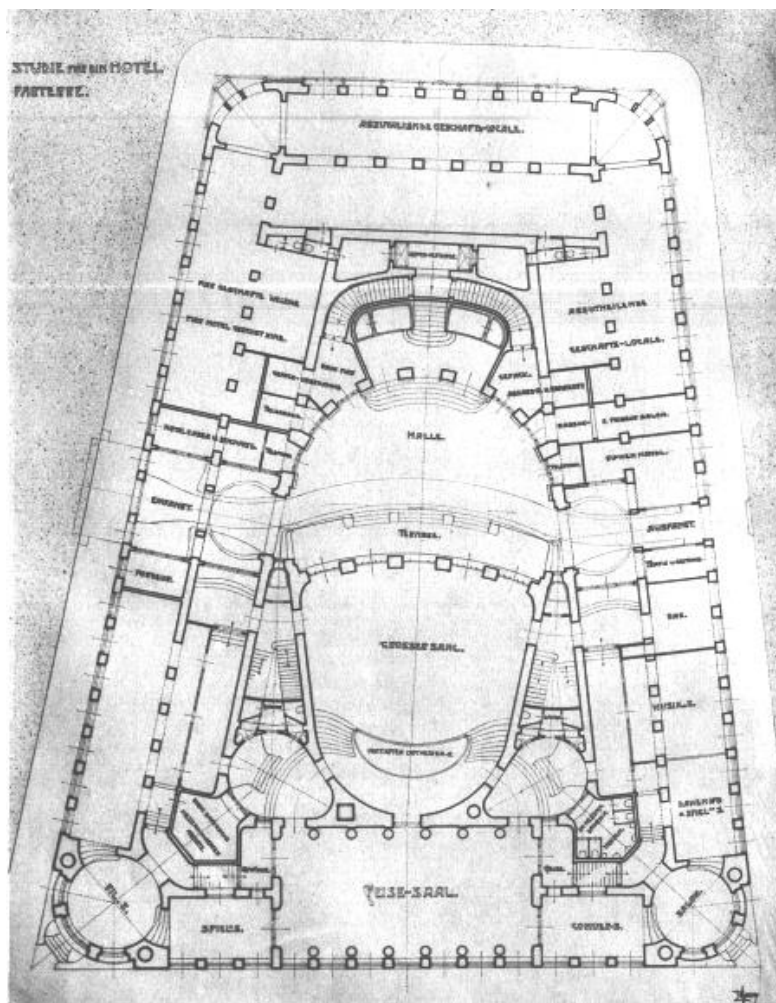
Drugi rad objavljen tijekom druge godine školovanja bio je studentski projekt hotela u Beču (1901., *str.* 392-393).¹⁹⁹ Tema hotela bila je jedna od najvažnijih u programu škole zbog organizacijskih, higijenskih i funkcionalnih zahtjeva te je postala odabirom diplomskog rada velikog broja studenata.²⁰⁰ Polazište Bastlove razrade projekta je povećanje razine funkcionalnosti, prilagodba estetike novim materijalima i redukcija dekorativnih elemenata.

¹⁹⁷ a) *** 1901/V: 9-10, tabla 10, 13; b) BASTL, 1901: 9-10, tabla 13

¹⁹⁸ a) POZZETTO, 1979: 154-155; b) POZZETTO; 1981: 5

¹⁹⁹ BASTL, 1901: 9-10, tabla 13

²⁰⁰ POZZETTO, 1981: 8

20. V. Bastl, studentski projekt hotela (Beč), tlocrt prizemlja, 1900./1901. (Aus der Wagnerschule, 1901., 9-10: tabla 13, Beč)

Zanimljivost je njegov dugačak popratni tekst na njemačkom jeziku u kojem je opisao projektni zadatak i analizirao vlastito predloženo rješenje.²⁰¹ Na početku je istaknuo otežavajuće okolnosti za arhitekta uvjetovane trapezoidnim oblikom parcele smještene uz Naschmarkt i ulicu Wiedener Hauptstrasse. Hotel je osim dva podruma, suterena, prizemlja i mezanina imao četiri kata zaključno s potkrovljem koje je dijelom rastvoreno u krovnu terasu s vrtom. Podrumi su namijenjeni za spremišta hrane i pića dok je suteran služio gospodarskoj svrsi smještajem prostorije za posluživanje hrane, kuhinje i smočnice te prostora namijenjenih održavanju zgrade. Serviranje i distribucija hrane odvijala se preko zasebnih stubišta, a za kuhinju, terasu, sobu za pranje rublja i kupaonicu uvedena su servisna dizala. Glavni ulaz u hotel smješten je južno nasuprot Naschmarkt, a obuhvaćao je recepciju s knjigovodstvom i telefonskom govornicom s jedne te portirnicu, pristup stubištu i restauraciju s druge strane. Središnji prostor hotela – predvorje i velika glavna dvorana bili su tlocrtno izduljenog,

²⁰¹ BASTL, 1901: 9-10, tabla 13

jajolikog oblika što je posljedica nepravilnog oblika parcele. Dosezali su visinu prvog kata, a natkriveni su raskošnim staklenim krovom. U velikom predvorju i dvorani smještene su različite usluge za hotelske goste poput sobe za telefoniranje, frizerskog salona i cvjećarnice. Trgovine namijenjene potrebama hotela ili predviđene za najam formirane su u rubnim dijelovima prizemno. U sjevernoj polovici hale nalazio se podij s direktnim ulazom u veliku dvoranu. Povezana je s restoranom, a imala je udubljen prostor za orkestar i popratne sadržaje poput blagovaonice, sobe za pušenje, čitanje, igre i biljar, sobe za razgovor, salona za dame i sobe za muziciranje. Funkcionalnost restoranskih prostora podignuta je na višu razinu primijenjenim konceptom korištenja jednog dijela prostora s velikom salom za koncerte nezavisno od ostalih sadržaja. Na taj način je umanjena mogućnost uznemiravanja gostiju hotela. Prostor mezanina s prostorijama za hotelske dužnosnike je s obzirom na poziciju i visinu velike dvorane formiran samo u rubnom dijelu. Prvi, drugi, treći i četvrti kat većinom su sadržali hotelske sobe i salone za goste. Na završnoj krovnoj etaži nalazile su se otvorena i zatvorena terasa s restoranom i prostorom za kuglanu. Unutarnji dizajn i arhitektura jednostavno su projektirani uz obilno korištenje rasvjete koja je danju preuzimala dekorativnu ulogu u interijeru. Iako Bastlov projekt hotela nije realiziran, objavom tlocrta i opisa zgrade dano je još jedno priznanje njegovom rješenju zahtjevnog arhitektonskog zadatka.

* * *

Zajednička karakteristika studentskih projekata profanih zgrada nastalih 1900. i 1901. godine je izražena primjena secesijskog izražajnog vokabulara, ali uvijek uz individualiziran pristup ovisno o rješavanju funkcionalnih i oblikovnih zadataka. Najznačajniji doprinos je projekt vile u Zagrebu, zgrade malih dimenzija i kompaktnog kubičnog volumena natkrivene ravnim krovom s terasom i vrtom, a koncept formiranja vrta na krovu zgrade ponovljen je na projektu bečkog hotela, dimenzijama i funkcionalnim zahtjevima do sada najsloženijeg zadatka.

7.3. PROJEKTI CENTRALNIH GRAĐEVINA

Razrada paviljonske zgrade centralnog tlocrta akcentiranog kupolom bila je nezaobilazna tema programa studija Wagnerove škole arhitekture, a nalazimo je u varijantama kružnog i kvadratnog tlocrta. Najčešće je povezana sa sakralnom i ponekad ostalim namjenama, ali uvijek uz naglašenu simboličku komponentu.²⁰² U kontekstu primjene modela

²⁰² MORAVANSKY, 1998: 139-140

centralne građevine na prijelazu iz devetnaestog u dvadesetog stoljeće bitno je uspostavljanje kvadratne osnove kao temelja tlocrtno – prostorne dispozicije. Prekretnicu u razvoju od koncepta grčkog križa prema kvadratnom tlocrtu označio je projekt crkve sv. Nikole u Potsdamu Karla Friedricha Schinkela (1830.-1837.).²⁰³ Kompaktan volumen formiran na kvadratnoj bazi nadvišen je tamburom koji je naglašen kolonadom i kupolom dok su u središnjoj osi osnovnom volumenu pridruženi ulazni portik i polukružna apsida. Unutarnjim prostorom zadržana je osnova grčkog križa što je postignuto postavom stubišta unutar izoliranih prostornih odsječaka u kutovima. Projektom je ostvaren presudan utjecaj na daljnji razvoj centralnog modela unutar kojeg su promišljeni organizacija prostora bazirana na kvadratnom tlocrtu, problem prijelaza s kvadratne na kružnu osnovu kupole i tretman glavnog pročelja s portikom i zvoncima. Direktni utjecaj vidljiv je na projektima berlinskih arhitekata, ali i na studiji crkve u Soborsinu (1879.) studenta berlinske Bauakademie Wagnera. Crkva je bitna za tipološku i morfološku interpretaciju modela prenesenog na srednjoeuropski krug vlastitih učenika i arhitekata obrazovanih u akademskom duhu devetnaestog stoljeća, primjerice Josipa Vancaša. Osim centralnih građevina uspostavljenih na kvadratnoj osnovi započela je razrada teme kružnog tlocrta s ulaznim trijemom i zvonikom u središnjoj osi. Ključan je Wagnerov projekt crkve na groblju Währing u Beču (1898.) prezentiran na bečkoj izložbi secesije s izuzetnim uspjehom i daljnjim velikim utjecajem.²⁰⁴ Varijante centralnog modela zgrade razrađivali su u narednim godinama brojni arhitekti. Jedan od najznačajnijih primjera, crkva sv. Leopolda na Steinhofu u Beču (projekt 1902., realizirano 1905.-1907.) sagrađena unutar kompleksa sanatorija za mentalno oboljele ponovo je proizašla iz ateljea profesora Wagnera.²⁰⁵ Polazište je kvadratna osnova s kupolom na koju se u središnjoj osi nastavljaju ulazni trijem i pravokutno predvorje te pravokutna apsida na suprotnoj strani što s bočno pridruženim pravokutnim proširenjima crkvu približava tlocrtu grčkog križa. Oblikovanjem su objedinjeni utjecaji različitih stilova s primarnim interesom racionalnog funkcionalnog rješavanja praktičnih potreba vjernika pojačanih specifičnim zahtjevima korisnika. Predstavlja jedno od najznačajnijih Wagnerovih ostvarenja i vrhunac je desetogodišnjeg razvoja sustavne razrade jednog arhitektonskog modela.

Analizom centralnog modela građevine Bastl se bavio u sklopu studijskog programa na tri primjera. Projekt za župnu crkvu sv. Blaža u Zagrebu (1901.) proizašao je iz situacije potaknute dugogodišnjim pokušajima pronalaženja rješenja za izgradnju crkve. Drugi je bio

²⁰³ JURIC, 1991.a: 30-31

²⁰⁴ MORAVANSKY, 1998: 139-140

²⁰⁵ a) JURIC, 1991.a: 31; b) MORAVANSKY, 1998: 167

natječajni projekt župne crkve u Beču (1902.) dok je treći, projekt palače Znanstvenih zavoda za okultizam na lokaciji u blizini Pariza (1902.) rezultat izbora teme diplomskog rada temeljem individualnih interesa i sklonosti.

Župna crkva sv. Blaža sa župnim stanom (Zagreb, Gjüre Deželića 64/Primorska, 1901.)

Izradom arhitektonskog projekta crkve sv. Blaža u vrijeme školovanja 1901. godine Bastl se vratio zagrebačkim temama, u ovom slučaju jednoj od ključnih arhitektonsko – urbanističkih rasprava kraja devetnaestog i početka dvadesetog stoljeća.²⁰⁶ Angažman je bio dokaz praćenja i dobrog poznavanja situacije pokrenute inicijativom za osnivanje župe i izgradnju crkve 1879. godine. Nakon dvije dekade rasprava vezanih uz odabir lokacije, financiranje i arhitektonske karakteristike rješenje još uvijek nije bilo pronađeno. Sedam godina kasnije konkretiziran je prijedlog formiranja župe sv. Blaža s lokacijom na uglu Prilaza i Primorske ulice gdje je trebala biti izgrađena bazilikalna crkva neoromaničkih karakteristika.²⁰⁷ Definiranjem urbanističkog uređenja zapadnog dijela grada u sklopu Druge generalne regulatorne osnove Zagreba 1887. godine stvoreni su preduvjeti za raspis arhitektonskog natječaja za crkvu na Prilazu provedenog tijekom 1889.-1890. godine. Najboljim je proglašen rad bečkog arhitekta Ferdinanda Wendlera, no projekt je bio financijski zahtjevan i realizacija je izostala. Druga faza pokušaja izgradnje obilježena je suradnjom predstojnika Odjela za bogoštovlje i nastavu, a od 1892. godine člana Odbora za gradnju crkve sv. Blaža Kršnjavog i arhitekta Vancaša. Nakon donošenja programa Odbora 1891. godine Vancaš je pozvan iz Sarajeva kako bi izradio arhitektonski projekt crkve. Predočio je dva slična rješenja trobrodne bazilike s transeptom i dva zvonika na pročelju. Prva je imala kupolu nad križištem i neorenesansni karakter, dok su drugom objedinjeni neorenesansni i neoromanički izričaj utjelovljen u kolorističkoj obradi eksterijera. Inicijativom Kršnjavog 1892. godine Vancaš je odustao od longitudinalne u korist izgradnje centralne građevine s kupolom na uglu Primorske ulice i Prilaza te prema ovom naputku izradio projekt neorenesansne crkve. U međuvremenu Kršnjavi je dovršio program za izgradnju srednjoškolskog kompleksa i crkve sv. Blaža na prostoru nekadašnje Ciglane, na južnom završetku Ulice Andrije Kačića Miošića. Pozivni natječaj za urbanistički i arhitektonski projekt srednjoškolskog foruma raspisan je 1893. godine. Prva nagrada dodijeljena je početkom 1894. godine njemačkim arhitektima Alfredu Ludwigu i Theodoru

²⁰⁶ Detaljnu kronologiju izgradnje župne crkve sv. Blaža u Zagrebu opisuje Zlatko Jurić u magistarskom radu *Kronološki prikaz izgradnje crkve sv. Blaža u Zagrebu u vremenskom razdoblju od 1889. do 1940. godine*; JURIĆ, 1987: 1-522

²⁰⁷ a) JURIĆ, 1993: 125-128; b) GALOVIĆ, 2010: 71-77

Hülssneru, no ponovo se zbog nedostatka financijskih sredstava odustalo od realizacije cjelovitog kompleksa i crkve. U razdoblju od 1896. do 1899. godine vodile su se mnogobrojne polemike vezane ponajviše uz lokaciju izgradnje nove crkve u koje su bili uključeni predstavnici vlasti, struke i građani.²⁰⁸ Prijedlozi su bili ugao Prilaza i Primorske ulice, ugao Prilaza i Krajiške ulice, pozicija ispred Rudolfove vojarne na kraju Prilaza, Trg Mažuranića na Zapadnom perivoju Lenucijeve potkove i lokacija stare Ciglane. U dogovoru s gradskim građevnim savjetnikom Milanom Lenucijem, Vancaš je 1896.-1897. godine za predviđenu lokaciju ugla Prilaza i Krajiške ulice izradio još jedan arhitektonski projekt centralne crkve. Kao i prethodna dva puta od projekta se odustalo s obzirom na visoku cijenu otkupa zemljišta i troškova izgradnje.

Početak dvadesetog stoljeća u raspravu o izgradnji župne crkve sv. Blaža uključili su se Kovačić i Bastl.²⁰⁹ Bastlov doprinos bila je izrada studentskog projekta 1901. godine objavljenog u časopisu *Architektonische Monatshefte* u Leipzigu (str. 394-396).²¹⁰ Sačuvane su tri varijante, a završnim prijedlogom obuhvaćena je zgrada župnog stana. U skladu s aktualnim programom Odbora za izgradnju crkve sv. Blaža opredijelio se za centralnu građevinu, ujedno nezaobilaznu tema nastavnog programa Wagnerove škole. Crkva je orijentirana dijagonalno s glavnim pročeljem formiranim uz ugao Prilaza i Primorske ulice i župnim dvorom u nastavku prema sjeveru u Primorskoj ulici. Osnovni volumen zamišljen je kao rotunda nadvišena polukuglom kupole, a zvonik je postavljen u središnjoj osi u produžetku svetišta. Naglašena je raščlamba vanjskog plašta pilastrima koji su se protezali punom visinom zida sve do kupole gdje su završavali skulpturalnim motivom križa. Donja zona okarakterizirana je punom zidnom masom, a gornja je rastvorena trostrukim pravokutnim prozorima. Zvonik pravokutnog presjeka sužavao se prema vrhu gdje je sa stražnje strane zasječen uz lagano zaobljenje zida. U prvim varijantama vanjska površina kupole bila je jednostavna polukugla, no u završnoj razradi raščlanjena je trakama lezana koje su sažete u završnom akcentu – lanterni s križem. Centralnom volumenu s pristupnim stepeništem i trijemom te pravokutnim svetištem u središnjoj osi dodana su u poprečnoj osi dva niža simetrično postavljena bočna prostorna odsječka zaključena ravnim krovom. Završavali su u liniji regulacije povezujući crkvu sa susjednim parcelama na Prilazu, odnosno u Primorskoj ulici gdje se u nastavku nalazila zgrada župnog stana i ureda.

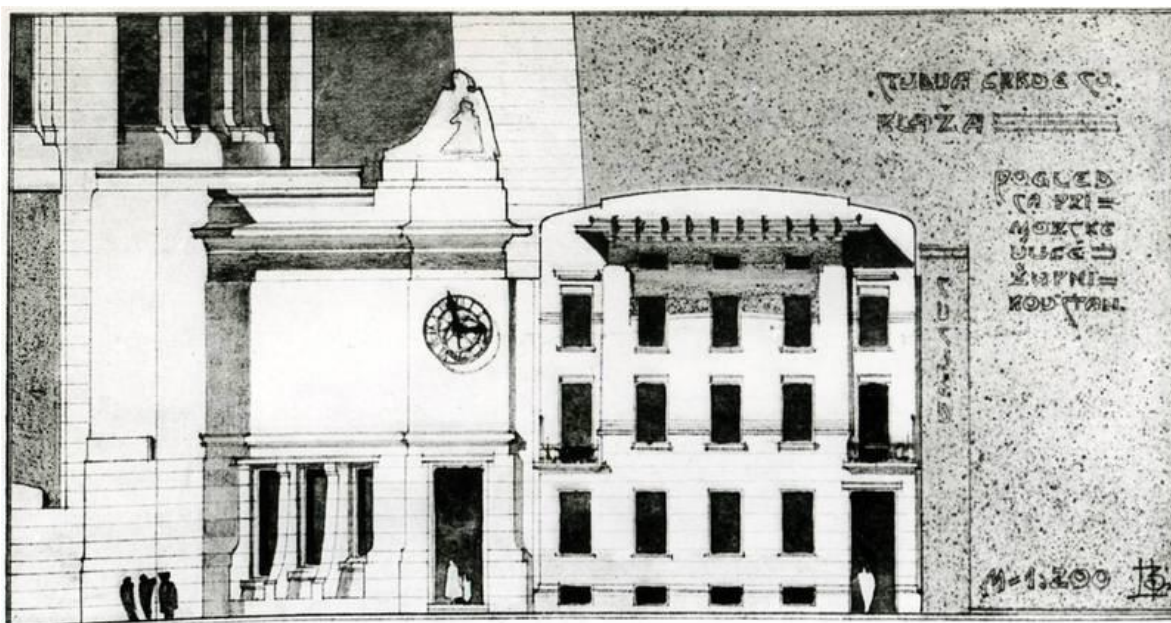
²⁰⁸ JURIC, 1993: 130-135

²⁰⁹ JURIC, 1997: 92

²¹⁰ U časopisu *Architektonische Monatshefte*, Leipzig/Wien, 1901. godine objavljene su dvije perspektivne studije crkve, pročelje, tlocrt i studija župnog dvora.; JURIC, 1987: tabla 17.2.-17.5.

21. V. Bastl, studentski projekt župne crkve sv. Blaža (Zagreb), druga varijanta, 1901. (Architektonische Monatshefte, 1901. Leipzig/Beč; JURIC, Z. (1987.), Kronološki prikaz izgradnje crkve sv. Blaža u Zagrebu u vremenskom razdoblju od 1889. do 1940. godine,)

22. V. Bastl, studentski projekt župne crkve sv. Blaža sa župnim stanom (Zagreb), 1901. (Architektonische Monatshefte, 1901. Leipzig/Beč; JURIC, Z. (1987.), Kronološki prikaz izgradnje crkve sv. Blaža u Zagrebu u vremenskom razdoblju od 1889. do 1940. godine,)

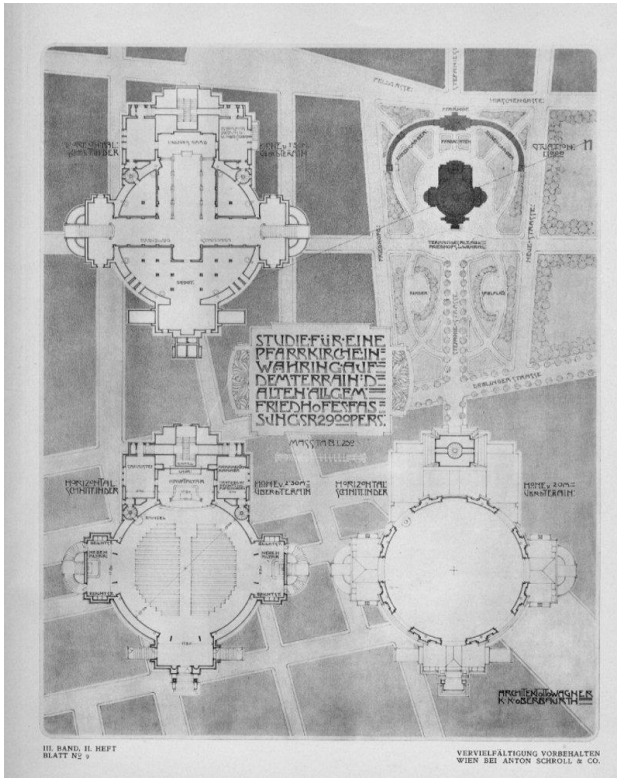
Unutar bočnih krila formirane su u razini prizemlja broda kapele, a prema podrumu u kojem su smješteni Križni put i Isusov grob vodila su stubišta. Na skicama pročelja zgrade župnog stana vidljivo je da je riječ o dvokatnici visokog prizemlja s podrumom. Izgradnja je bila predviđena uz regulatornu liniju ulice između crkve i susjedne zgrade. Pročelje osnovnim karakteristikama pokazuje sličnost s nekoliko godina kasnije projektiranim Domom Mirovinskog zavoda članova Hrvatskog zemaljskog kazališta (Zagreb, Trg Mažuranića 12, 1904.) i zgradom Goršak (Zagreb, Ilica 166, 1906.). Simetrično je koncipirano s izuzetkom ulaza pomaknutog uz rub parcele. Prisutna je trodijelna podjela sa širim i višim središnjim dijelom naglašenim istaknutom strehom dok su na užim bočnim poljima na razini prvog kata balkoni s dekorativnom kovanom ogradom. Završna obrada zida nije bila jedinstvena, već je podijeljena na tri horizontalne zone koje nisu pratile etažnu podjelu. U donjoj je primijenjen motiv horizontalne rustike, srednja je glatko ožbukana, a završna je reljefno obrađena. Zanimljiv motiv je zaobljen završetak pročelja u zoni krovišta s nadstrešnicom koji se karakteristikama približava arhitektonskom modernizmu secesije. S obzirom da na nacrtu pročelja nije moguće iščitati dvostrešni krov postoji mogućnost da je skriven iza zaobljene atike, ili je bila predviđena izvedba ravnog krova u to vrijeme zastupljenog u Bastlovim studentskim projektima vile i hotela. Projekt župne crkve sv. Blaža rezultat je pristupa usvojenog tijekom školovanja u Beču i promišljanja suvremene sakralne arhitekture u kontekstu potreba modernog čovjeka.

Arhitektonski projekt crkve sa župnim stanom domaćoj je publici bio predstavljen zajedno s dva studentska rada na izložbi *C. M. Medović, O. Iveković i drugovi* u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu u svibnju 1901. godine.²¹¹ Dvije varijante prikazane su na pet nacrtu i jednom perspektivnom prikazu, a s istom temom sudjelovao je arhitekt Podhorsky. Izložba je privukla pažnju javnosti, među ostalima Kršnjavog koji je objavio kritiku 1901. godine.²¹² Negativno intonirani komentari secesijske arhitekture nisu zaobišli Bastlov projekt: „*Dvije fasade crkve sv. Blaža i jedna bečka kuća od Bastla u stilu secesije vrlo su čudnovate, jedna osnova crkve sv. Blaža naliči kakovoj peći, krematoriju za spaljivanje mrtvaca, a druga je nalik staklenoj kakovoj posudi...svemu više naliče negoli crkvi.*“²¹³ Kršnjavi je podržavao načelo prilagodbe suvremene sakralne arhitekture tehnološkom napretku, standardima i udobnosti, ali nije prihvaćao promjenu tradicionalnog koncepta utemeljenog na dugačkom

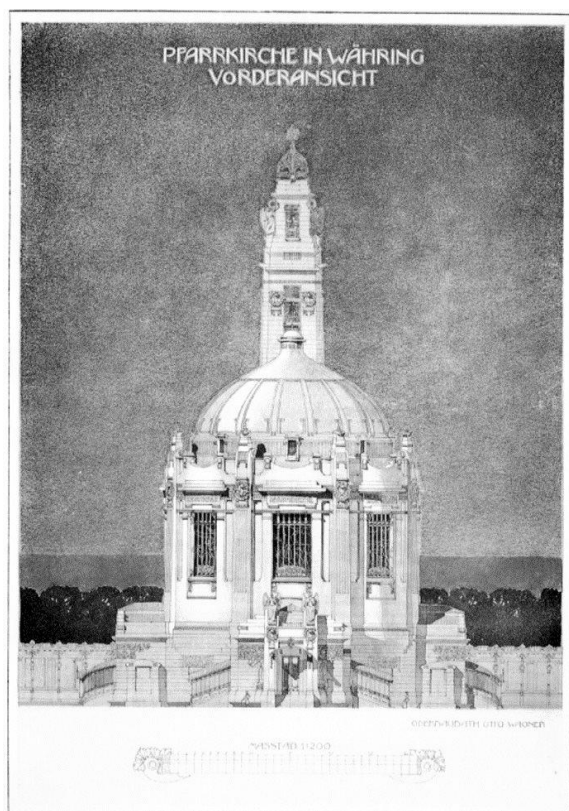
²¹¹ Vjerojatno je riječ o studiji stambeno-poslovne najamne zgrade s fotoateljnom nastale 1900.-1901.godine.; a)*** 1901/I: 10; b) KRŠNJAVI, 2000.a: 259

²¹² Tekst je originalno objavljen u Narodnim novinama 1901. godine i reizdan 2000. godine u zborniku radova Izidora Kršnjavog *Izabrana djela*; KRŠNJAVI, 2000.a: 234-260

²¹³ KRŠNJAVI, 2000.a: 259

23. O. Wagner, projekt crkve u Währingu, tlocrti, 1898., Beč (WAGNER, O., (1905.b), *Einige Skizzen, Projekte und ausgeführte Bauwerke von Otto Wagner, Architekt, K.K. Oberbaurat, Professor an der K.K. Akademie der bildenden Künstein Wien, 3. dio, Verlag von Anton Schroll & Co, 9 (1-68), Beč*)

24. i 25. O. Wagner, projekt crkve u Währingu, perspektivni prikaz i glavno pročelje, 1898., Beč (WAGNER, O., (1905.b), *Einige Skizzen, Projekte und ausgeführte Bauwerke von Otto Wagner, Architekt, K.K. Oberbaurat, Professor an der K.K. Akademie der bildenden Künstein Wien, 3. dio, Verlag von Anton Schroll & Co, 10, 14, (1-68), Beč*)

i kontinuiranom razvoju. Smatrao je da je radikalnim pristupom mladih arhitekata negiran kontinuitet predodžbe vjernika o izgledu crkve, u zamjenu za „*fantastične slike*“ i „*ružnu vanjštinu*“ crkava.²¹⁴

Anonimni autor teksta objavljenog u *Agramer Zeitungu* pozitivno je komentirao radove arhitekata koji su bili izloženi u Umjetničkom paviljonu.²¹⁵ Pohvalio je mladog studenta Bastla zbog prihvaćanja suvremenih bečkih arhitektonskih stremljenja, no zamjerio mu je preočitu sličnost s Wagnerovom župnom crkvom na groblju Währing u Beču iz 1898. godine. Sličnosti tipoloških i morfoloških karakteristike crkve sv. Blaža temeljile su se na odabiru karakterističnog tlocrtnog modela centralne građevine sa središnjim prostorom nadvišenim kupolom i naglašenim ulaznim trijemom, tematiziranog u srednjoeuropskom krugu. Identifikacija crkve u Währingu kao inspiracije za projekt nije iznenađujuća s obzirom na utjecaj koji je na srednjoeuropske arhitekte izvršen njezinim predstavljanjem na izložbi bečke secesije.

Bastlov projekt crkve sv. Blaža sa župnim stanom doprinos je razradi centralnog modela promoviranog u razdoblju na prijelazu stoljeća. U skladu sa suvremenim shvaćanjima izvršene su promjene programa prijelazom od longitudinalnog tlocrtnog rješenja prema centralnom. Proces ilustriraju arhitektonski projekti Vancaša (1892., 1896.), Bastla (1901.) i nekoliko godina kasnije izrađen prvonagrađeni natječajni projekt Kovačića (1908.), sve primjeri centralnog modela. Vancaševi projekti iz 1892. i 1896. godine utemeljeni su na akademskom predlošku proizašlom iz Michelangelove crkve sv. Petra u Rimu (1546.) koji je u pragmatično mjerilo prenio i popularizirao Claude Joseph Bertrand projektom crkve sv. Petra u Basançonu (1782.).²¹⁶ Osnovne karakteristike bile su tlocrt grčkog križa upisan u kvadratnu osnovu s tri polukružne apside i križište nadvišeno kupolom na visokom tamburu. Glavni akcent eksterijeru građevine dat je kupolom, dvama zvoncima na pročelju i ulaznim portikom što potvrđuje poznavanje projekta Wagnerove crkve u Soborsinu (1879.). Osim varijanti utemeljenih na centralnom modelu kombinirane kvadratne i križne osnove, Vancaš je izradio treće verziju crkve sv. Blaža kao građevine centralnog kružnog tlocrta s kupolom, trijemom na glavnom ulazu i zvonikom. Arhitektonsko rješenje sugerira utjecaj Wagnerovog projekta crkve u Währingu (1898.), a zajednički uzor dozvoljava komparaciju radova Bastla i Vancaša. Sličnost je ostvarena primjenom centralnog kružnog modela i arhitektonskih

²¹⁴ KRŠNJAVI, 2000.a: 259

²¹⁵ *** 1901/VI: 4

²¹⁶ JURIC, 1991.a: 30-31

elemenata trodijelnog, lučno zaključenog ulaza, trodijelnih prozora i postupno suženog zvonika. Unatoč pojedinim istovjetnim motivima Vancašev rad ostavlja tradicionalniji dojam.

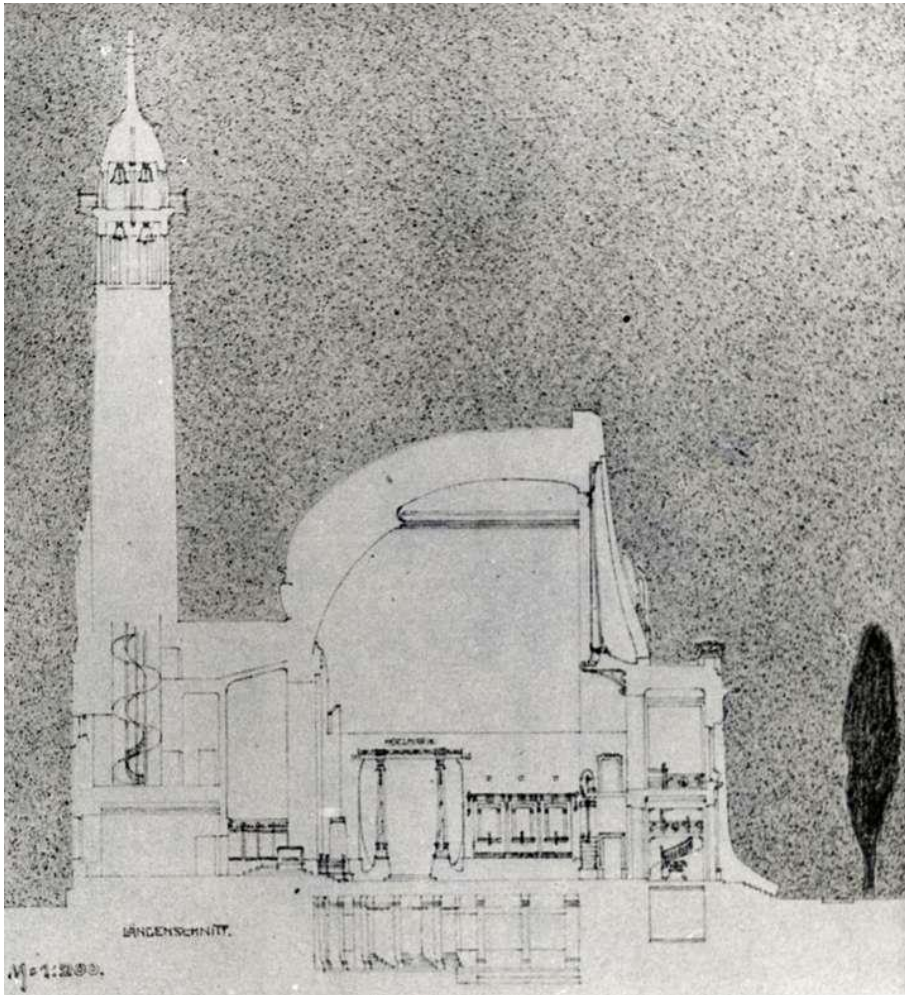
Župna crkva (Beč, 1902.)

Drugi Bastlov projekt centralne građevine za župnu crkvu u Beču izrađen je za pozivni natječaj Leonovog društva 1902. godine (*str. 397-398*).²¹⁷ Osvajanje prve nagrade na internacionalnom natječaju izvan Hrvatske bilo je veliki uspjeh. Arhitektonski projekt objavljen je u publikaciji *Konkurrenzen für eine einfache Pfarckirche* predsjednika ocjenjivačkog žirija, austrijskog povjesničara Heinricha Swobode.²¹⁸ Predstavljen je tlocrtima na razini prizemlja, kripte i pjevališta te uzdužnim presjekom crkve nastalima u veljači 1902. godine. Pristup je usmjeren daljnjem razvoju modela centralne sakralne građevine kružnog tlocrta s kupolom i zvonikom u središnjoj osi, sa specifičnim rješenjem primjene tri četvrtine kruga kao tlocrtne osnove. U ravnini odsječka kruga formirana je ravna ploha glavnog pročelja velikih dimenzija s pravokutnim predvorjem i prilaznim stepeništem u središtu. U centralnoj osi nastavljalo se svetište trapezoidnog oblika i zvonik pravokutnog tlocrta sa sakristijom u prizemlju. Unutar centralnog prostora svođenog kupolom formiran je vanjski prsten sa simetrično raspoređena dva dvokraka stubišta smještena uz glavno pročelje s mogućnošću pristupa pjevalištu i podzemnoj kripti. Slijedile su dvije bočne kapele povezane s prostorom broda i manji servisni prostori uz svetište, od kojih je u sjevernom smješteno stubište omogućavalo pristup gornjoj etaži i zvoniku. Središnji dio pjevališta na dva nosača kružnog presjeka konveksno je istaknut u prostor broda. Kriptom je na podzemnoj razini u smanjenom opsegu ponovljen zaobljen tlocrt broda. Natkrivena je stropom, a imala je bočno formirana prilazna stubišta pregradama podijeljena u nekoliko odsječaka. Dominantan motiv unutarnjeg prostora i volumena crkve bila je kupola. Isticala se prije svega dimenzijama jer je prijelaz od ravnih zidova na sfernu površinu kupole započinjao otprilike na polovici ukupne visine građevine. Oblikom je pratila osnovni tlocrt zasijecanjem dijela uz pročelje, a na taj način crkva je poprimila formu zaobljene apside. Inovativna forma podržana je konstrukcijski zahtjevnim rješenjem željeznih nosača velikih dimenzija koji su postavljeni u ravnini glavnog pročelja. Podupirali su konstrukciju kupole i omogućavali ostakljenje velike površine prozorom širokim petnaest i visokim osam metara.²¹⁹

²¹⁷ a) LUNAČEK, 1906.a: 6; b) LUNAČEK, 1906.b: 410

²¹⁸ U publikaciji su bili objavljeni značajni radovi većeg broja arhitekata.; a) SWOBODA, 1903: 23-25; b) JURIC, 1995: 56

²¹⁹ SWOBODA, 1903: 24

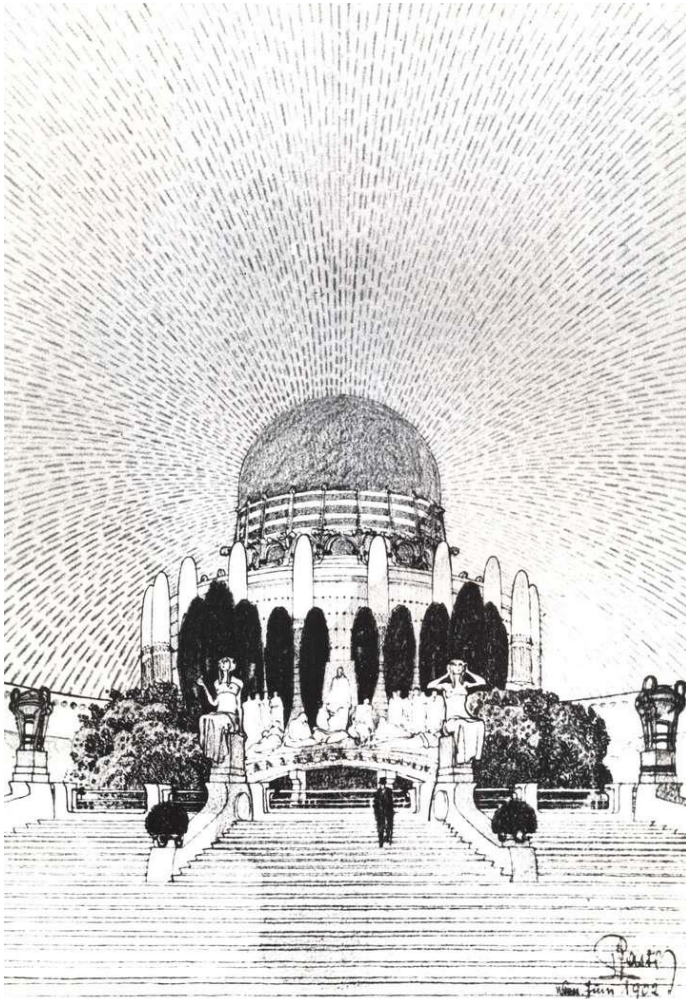

26. V. Bastl, natječajni studentski projekt župne crkve (Beč), presjek, 1902. (SWOBODA, H. (1903.), *Konkurrenzen für eine einfache Pfarrkirche, ein Reliquiar und für ein heiliges Grab*, Verlag Martin Gerlach und comp., 24 (1-56), Beč)

Ideja je bila prirodno osvjetljavanje unutrašnjosti i usmjeravanje intenzivnog snopa dnevne svjetlosti iz jednog izvora direktno prema glavnom oltaru u svetištu. Cjelokupnom arhitektonikom zgrade i detaljima utjelovljen je secesijski izričaj s posebnim naglaskom na simboličkom osvjetljenju koje je omogućeno rastvaranjem gornje zone pročelja uz primjenu suvremenih tehničkih rješenja.

Palača znanstvenog okultnog društva (Suresnes, okolica Pariza, 1902.)

Treći projekt centralne građevine Bastl je izradio za završni diplomski rad 1902. godine (str. 399-400). Tema je bila palača znanstvenog okultnog društva smještena na padini brijega u okrugu Suresnes u okolici Pariza, zapadno uz rijeku Seinu. Rad se svrstava u grupu projekata autora koji su na prijelomu stoljeća dali doprinos istraživanju spiritualnosti kroz arhitektonsko oblikovanje.

27. V. Bastl, studentski projekt Palače znanstvenih zavoda za okultizam (Suresnes pored Pariza), diplomski rad, 1902. (WHITE, I. B. (2003.), *Modernism and the Spirit of the City*, Routledge, 15, (1-272), London; *** (1903.), *Wagnerschule 1902.*, Baumgärtner's Buchhandlung, tabla 37, Leipzig)

Na tim postavkama nastao je niz tematski bliskih projekata hramova i srodnih građevina spiritualnog značenja.²²⁰ Izbor teme diplomskog rada povezan je s Bastlovim interesom za astrologiju i okultno prisutnim od rane mladosti.

Koncept palače bio je posljedica promišljanja principa okultnih znanosti pretočenih u arhitekturu izborom centralnog valjkastog volumena svođenog kupolom. Inzistiranjem na čistom volumenu polukugle i redukcijom dekorativnih elemenata Bastl je stavio naglasak na simboličku ulogu oblika. Odabir lokacije daleko od gradske vreve, u prirodnom ambijentu na padini brežuljka pažljivo je promišljen i zajedno s intervencijama u neposrednom okolišu postao je bitna sastavnica simboličkog značenja kompleksa. Prilaz građevini omogućen je pomoću niza dijagonalno postavljenih, križanih rampi i tri monumentalna stubišta. Centralno položeno stubište vodilo je do skulpturalne kompozicije ljudskih figura alegorijskog sadržaja omeđene čempresima koji su sađeni u polukružnoj formaciji. U nastavku je smješten glavni

²²⁰ WHITE, 2003: 14

volumen palače kružnog tlocrta s višim središnjim dijelom nadvišenim kupolom na tamburu. Oko njega je postavljen niz vertikalnih rasvjetnih tijela koji ima bitnu ulogu u arhitektonici zgrade. U pozadini je formiran zaobljeni trijem sličan arhitektonskom rješenju prve varijante župne crkve sv. Blaža u Zagrebu. Drugi volumen zgrade izduljenog tlocrta postavljen je poprečno u odnosu na glavnu os kompleksa i povezan je s dominantnim centralnim dijelom. Pozicija i oblikovanje palače s dodatkom pozlaćene kupole i svjetlosnih efekata postignutih nizom rasvjetnih elemenata u formi svjetionika imali su jasnu simboličku ulogu – predstavljati trajnu moralnu vrijednost koja lebdi nad gradom. Koloristički i svjetlosni efekti bili su dominantan element oblikovanja eksterijera kojim je naglašena arhitektonika zgrade i njezina simbolička uloga dok su tipični secesijski dekorativni elementi reducirani. Za studiju palače znanstvenog okultnog društva Bastl je nagrađen Gundelovom nagradom 1902. godine koja je dodjeljivana studentima arhitekture na Wagnerovoj i Luntzovoj specijalnoj školi bečke akademije. Povod za dodjelu nagrade mogao je biti cjelokupan rad tijekom studija ili istaknut diplomski rad kao što je to bilo u Bastlovom slučaju. O nagradama uručenim studentima Akademije likovnih umjetnosti 1902. godine izvijestio je stručni časopis *Wiener Bauindustrie Zeitung*. Za dostignuća na području arhitekture iz Wagnerove škole nagrađeni su Sulser Fügerovom nagradom, Bastl Gundelovom nagradom, Balzarek Peinovom nagradom i Vyttrlik Hagenmüllerovom nagradom.²²¹ Godišnja specijalna nagrada škole dodijeljena je Mayru, a prestižna Rimski nagrada Deiningeru. U razdoblju djelovanja Wagnerove škole Gundelovom nagradom je bilo nagrađeno ukupno jedanaest učenika škole, između ostalog Sandonà (1900.), Deininger (1901.) i Medgyaszay (1903.).²²² Projekt palače Znanstvenih zavoda za okultizam populariziran objavom i okrunjen Gundelovom nagradom postao je cijenjen u arhitektonskim krugovima. Prepoznat je utjecaj na pojedina kasnija ostvarenja, primjerice ekspresionističke varijante Goetheanuma u Dornachu u Švicarskoj arhitekta Rudolfa Steinera.²²³

* * *

Tri studentska projekta centralne građevine nastala u ranoj fazi rada jedini su primjeri centralnog modela kružnog tlocrta u Bastlovom opusu i pokazuju varijacije u rješavanju projektnog zadatka. Kreativni doprinos u razradi centralnog modela izražen je originalnim tlocrtnim rješenjem i oblikovanjem kupole župne crkve u Beču.

²²¹ U članku je naveden kao „*Alois Bastl aus Prizbram in Böhmen*“;*** 1902/I: 320

²²² POZZETTO, 1979: 154

²²³ Povezanost i ulogu prototipa navedene građevine sugerirao je Wolfgang Pehnt.; LASLO, 1995.a: 23

7. 4. NATJEČAJNI PROJEKTI

Osim izrade studentskih projekata u sklopu programa Wagnerove škole polaznici su sudjelovali na arhitektonskim natječajima na području Austro – Ugarske. U završnoj godini studija 1902. godine Bastl je bio sudionik pozivnog natječaja Leonovog društva za župnu crkvu u Beču i natječaja za zgradu Gradske štedionice u Ljubljani.

Zgrada Gradske štedionice (Ljubljana, Čopova 3, 1902.)

Međunarodni natječaj za stambeno – poslovnu zgradu prve slovenske banke raspisan je na poticaj gradonačelnika Ivana Hribara.²²⁴ Rezultati su objavljeni u lipnju 1902. godine, a od ukupno četrnaest prijavljenih radova prvu nagradu žirija osvojili su Franz Chvojka i Josip Pospišil, obojica iz Praga.²²⁵ Druga nagrada dodijeljena je praškom arhitektu Antonu Tureku, a treća Vjekoslavu Heinzelu iz Zagreba. Po preporuci članova žirija za novčani iznos od pet stotina kruna otkupljen je Bastlov projekt pod motom „Radi i štedi“ i rad Franza Kudela iz Ljubljane pod motom „Iz malega vzraste veliko.“ Predložen je i otkup Vancaševog natječajnog rad poslanog izvan konkurencije. Vancašev projekt trokatne ugrađene stambeno – poslovne zgrade odabran je za izvedbu tijekom 1903. i 1904. godine. U prizemlju su bili trgovački lokali, na prvom katu poslovnica banke, a na završne dvije etaže stanovi. Pročelje je kombinacija historicističke organizacije i primjene dekorativnih elemenata secesije. Bastlov natječajni projekt ostao je nepoznat s obzirom na vjerojatno nesačuvanu dokumentaciju. Identična je situacija s projektom nastalim u razdoblju studija ili ubrzo nakon njega. Odnosi se na internacionalni natječaj za kazalište u Pragu na Smichovu, gradskoj četvrti na zapadnoj obali Vltave što je jedini poznati pokušaj arhitektonskog djelovanja na području rodne Češke. Vrijeme održavanja i ostali sudionici su nepoznati, a Lunaček je pisao o Bastlovom natječajnom projektu.²²⁶

7.5. PRIMJENA MODERNIH PRINCIPA U ARHITEKTONSKOJ KOMPOZICIJI ZGRADA PROJEKTIRANIH TIJEKOM STUDIJA

U trogodišnjem razdoblju studija na Akademiji likovnih umjetnosti u Beču od 1899. do 1902. godine Bastl je u potpunosti usvojio suvremena secesijska shvaćanja bečkog kruga.

²²⁴ a) *** 1902/II: 206; b) 1902/III: 222; c) 1902/IV: 283; d) LASLO, 1995.a: 26

²²⁵ Bastlovo ime je u novinskom tekstu objave natječajnih rezultata zapisano kao Vjekoslaw, a mjesto iz kojeg arhitekt dolazi Beč.; *** 1902/IV: 283

²²⁶ a) LUNAČEK, 1906.a: 6; b) LASLO, 1995.a: 26

Karakteristika studentskih radova je visoka razina inovativnosti iskazana u projektiranju građevina različitih namjena i pretočena u zanimljiva oblikovna i tehnička rješenja od kojih su pojedina originalnošću prelazila lokalne okvire. Posredstvom časopisa struka je bila upoznata sa studentskim radovima koji su izvršili utjecaj na pojedine autore srednjoeuropskog kruga. Projekt stambeno – poslovne zgrade s fotoateljeom u Beču imao je zadane smjernice povezane s Wagnerovom zgradom Ankerhaus, no Bastlovo rješenje istaknulo se među ostalim radovima i objavljeno je u dva navrata. Transparentnim tornjem s vidljivom konstrukcijom zavojitog stubišta vidikovca pored Beča konstruktivni elementi dobili su bitnu ulogu u vizualnom dojmu i estetici građevine osmišljene na granici arhitekture i skulpture. Terasa s vrtom koju je projektirao na ravnom krovu zagrebačke vile (1900.) postala je prepoznatljiv motiv Wagnerove škole na prijelomu stoljeća. Priznanje za rad iskazano je velikim brojem objavljenih projekata, posebice osnove bečke župne crkve (1902.) koja je bila originalan doprinos razvoju centralnog modela sakralne građevine s kupolom. Bastlov pristup arhitekturi bio je utemeljen na eksperimentu u rješavanju konstruktivnih problema i promišljanju odnosu prostora i volumena. Iz navedenih karakteristika proizlazila je estetska komponenta dok su tipični secesijski dekorativni elementi bili u drugom planu.

Razdoblje studija odvijalo se u znaku kontakata sa Zagrebom i suradnje s matičnim ateljeom u kojem je nakon povratka nastavio afirmaciju u domaćoj sredini. Školovanje na jednom od najznačajnijih europskih studija arhitekture krajem devetnaestog i početkom dvadesetog stoljeća pokazalo se ključnim za nastavak karijere.

8. POVRATAK U PODUZEĆE HÖNIGSBERG I DEUTSCH U ZAGREBU OD 1902. DO 1906. GODINE

Bastl se 1902. godine vratio u Zagreb, u poduzeće Hönigsberg i Deutsch u kojem je narednih nekoliko godina nastavio karijeru arhitekta. Znanje stečeno u Beču donijelo mu je novu, vodeću projektantsku ulogu uz primjenu veće kreativne slobode i afirmaciju novog izraza. U ovom razdoblju za poduzeće je bilo karakteristično paralelno projektiranje zgrada historicističkih obilježja tipičnih za dotadašnje djelovanje Hönigsberga i Deutscha i zgrada s obilježjima novog pravca – secesije. Unatoč izradi projekata u duhu historicizma vlasnici su poticali rad suradnika školovanih u sredinama koje su promicale drugačija shvaćanja. U razdoblju od 1902. do 1906. godine Bastl je samostalno ili u suradnji projektirao ugrađene najamne stambeno – poslovne zgrade privatnih investitora na području zagrebačkog Donjeg grada. Manji dio opusa odnosio se na projekte javnih zgrada i sudjelovanja na natječajima.

8.1. PROBLEM ATRIBUCIJE AUTORSTVA NA PROJEKTIMA I IZVEDENIM ZGRADAMA

Pojedinačni udio Hönigsberga, Deutscha i ostalih suradnika nije u potpunosti razjašnjen zbog nedovoljne istraženosti opusa, nedostupnosti cjelovite arhive, te proturječnih izjava pojedinaca koji su poznavali situaciju u poduzeću.²²⁷ Prema svjedočenju Freudenreicha, jednog od vlasnika tvrtke nakon 1923. godine, ključna figura u projektantskom i kreativnom smislu bio je Hönigberg dok je Deutsch vodio poslovanje. Proturječan iskaz dao je Miroslav Duić, Deutschov nasljednik koji je njega naveo kao glavnog projektanta uz veći udio Hönigsberga jedino u početku djelovanja. Potonja teza čini se logičnijom s obzirom na Hönigsbergovo zagrebačko porijeklo, a time i lakše uspostavljanje poslovnih kontakata s klijentima, pripadnicima visokog građanskog društva. Veća je vjerojatnost da se on posvetio organizacijskom dijelu poslovanja dok je Deutsch, stranac koji je doselio u Zagreb bez dotadašnjih poslovnih kontakata u novoj sredini u većoj mjeri preuzeo izvedbu zgrada.²²⁸ Pitanje autorstva postaje još problematičnije dolaskom suradnika i povećanjem broja projekata. Nakon uspješno započetog poslovanja dvojice vlasnika i realizaciju nekoliko stambenih najamnih zgrada 1890. godine produkcija je smanjena tijekom

²²⁷ a) DOBRONIĆ, 1965: 15, 38; b) DOBRONIĆ, 1983: 106, 117

²²⁸ Tezu o podjeli posla u poduzeću na način da je Hönigsberg uspostavljao poslove kontakte i bavio se projektiranjem, a Deutsch preuzimao poslove izvođenja i nadzora iznio je Zlatko Jurić.; JURIC, 1991.b: 182

1891. i 1892. godine. U narednih nekoliko godina brojnim projektiranim i izvedenim radovima zapečaćen je status jednog od najznačajnijih poduzeća. Nepoznat je točan broj i identitet suradnika te razdoblje djelovanja i specifičnost poslova. Sačuvana dokumentacija omogućava samo djelomičan uvid u podatke na osnovu kojih nije moguće donijeti egzaktan zaključak o zaposlenicima i sustavu funkcioniranja. Iz signiranih arhitektonskih projekata moguće je iščitati nekoliko imena suradnika na prijelazu iz devetnaestog u dvadeseto stoljeće. Među prvima s važnom ulogom u djelovanju tvrtke bili su Bastl i Štefan, polaznici Razdjela za obrazovanje graditelja Kraljevske obrtne škole u Zagrebu 1892.-1896. godine. Ivo (Ivan) Štefan (1874.-1940.) je završetkom obrazovanja za graditelja počeo raditi za Hönigsberga i Deutscha, najvjerojatnije od 1896. do 1907. godine. Nakon odlaska iz poduzeća samostalno je izveo nekoliko zgrada i manjih adaptacija u Zagrebu.²²⁹ S Lavom Kaldom je 1908. godine osnovao zajedničko građevno poduzeće Kalda i Štefan u kojem je djelovao do 1922. godine posvetivši se organizacijskom dijelu posla.²³⁰ Djelovanje drugog najvažnijeg graditelja poduzeća Hönigsberg i Deutsch na prijelazu stoljeća također je nepoznanica što otežava rasvjetljavanje udjela ostalih autora. Ne postoje pisani komentari suvremenika na njegov doprinos u tom periodu, a stručna kritika i valorizacija rada nije iznesena. Najveći doprinos dao je Laslo identifikacijom zgrada povezanih sa Štefanom temeljem karakteristika završne obrade eksterijera imitacijom kamenih blokova u žbuci i primjenom polikromije.²³¹ Primjeri su zgrada Kolmar (Trg bana Jelačića 7, 1904.-1905.) i zgrada Hrvatsko – slavonske zemaljske centralne štedionice (Ilica 25/Gundulićeva 2, 1906.-1907.), obje u Zagrebu. Osim samostalnih, većina radova nastala je u suradnji s arhitektima unutar poduzeća Hönigsberg i Deutsch i u sklopu zajedničkog djelovanja s Kaldom.²³²

S Hönigsbergom i Deutschom bio je povezan i arhitekt Karl Susan iz mjesta Uherský Brod u Češkoj, krajem prethodne deкаде devetnaestog stoljeća student bečke Akademije

²²⁹ Tijekom 1907. godine izeo je novogradnju prizemnice u Maksimirskoj ulici za Sofiju Kovačević, trokatnice za Antona Grahora u Gundulićevoj 35, dvokatnice u Palmotićevoj 55, te nekoliko dogradnji, između ostalog dogradnju drugog kata u Medjašnoj ulici za Antuna i Anu Sertić, pregradnju staja i zahoda za župni ured sv. Petra u Vlaškoj 36. Tijekom 1908. također je zabilježeno nekoliko samostalnih izvedbi.; *** DAZG/9

²³⁰ RADOVIĆ-MAHEČIĆ, 2006: 252

²³¹ LASLO, 1995/I: 23,25

²³² Informacije o samostalnom autorstvu navedene su u zahtjevu nasljednika Štefanove obitelji za stavljanje kuće u Bukovačkoj 119 pod preventivnu zaštitu Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu. Spomenute su zgrade na zagrebačkim adresama Trg bana Jelačića 7, Bogovićeve 3, Preobraženska 4, zgrada Trgovačke komore i Merkura na Rooseveltovu trgu, obiteljska kuća u Bukovačkoj 119 (1919.) te adaptacija Prve hrvatske štedionice u Ilici. U djelatnost poduzeća Kalda i Štefan ubraja se i izvedba zgrade Sabora na Markovu trgu. Uvidom u arhivsku gradu utvrđeno je da navodi u cijelosti ne odgovaraju stvarnom stanju. Zgrada u Preobraženskoj 4 građena je prema projektu Sunka i Jungmana, a zgrade Trgovačke komore i Merkura na Rooseveltovu trgu atribuirane su Kaldi. U arhitektonskom vodiču A. Laslo i Z. Mikac Ivanu Štefanu pripisali su adaptaciju pročelja zgrade Popović na Trgu bana Jelačića 4 1932. godine te autorstvo zgrade u Gundulićevoj 35 (1909.); a) Zahtjev Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu od 20. lipnja 1978. godine, Zagreb, privatno vlasništvo nasljednika obitelji Ivana Štefana; b) MIKAC, LASLO, 1982: 19

likovnih umjetnosti.²³³ U sklopu studija bio je dobitnik srebrne Fügerove nagrade 1889. godine za projekt grobljanske crkve, a 1902. godine za projekt proširenja Centralnog groblja u Beču nagrađen je drugom nagradom.²³⁴ Zabilježeno je da je do 1907. godine u Hrvatskoj boravio ukupno devet godina i osvojio sedam nagrada na natječajima za javne zgrade od kojih su četiri izvedene.²³⁵ Poznati uspjesi na području Hrvatske su nagrada za natječajni projekt izrađen u suradnji s Fischerom za Saborsku zgradu na Markovu trgu u Zagrebu 1907. godine i pobjeda na natječaju za kompleks liceja sv. Dimitrija u Zadru 1900. godine (izvedba 1901.-1906.). Nakon Prvog svjetskog rata u Sarajevu je vodio ured Karl Susan i sin. Suradnja s poduzećem Hönigsberg i Deutsch u napisima je okarakterizirana kao stjecanje arhitektonske prakse što s obzirom na vrijeme studiranja upućuje na zaključak da je u poduzeću boravio početkom posljednje dekade devetnaestog stoljeća. Uvidom u postojeću dokumentaciju nije moguće precizno ustanoviti njegov rad u ateljeu niti vremenski raspon djelovanja. Samostalne aktivnosti i zabilježena sudjelovanja na natječajima početkom dvadesetog stoljeća sugeriraju da je poduzeće napustio prije ili u vrijeme Bastlovog dolaska.

Osim Bastla i Štefana 1897. i 1898. godine u poduzeću je utvrđena prisutnost R. Čopa. Početkom stoljeća, u vrijeme Bastlova studiranja u Beču zaposlen je Vinko (?) de Luca²³⁶ koji je u tvrtki ostao nekoliko godina, zasigurno do 1907. godine. Odlaskom Bastla 1906. godine javila se potreba za angažiranjem novog vodećeg arhitekta, a tu je ulogu preuzeo Oton (Otto) Goldscheider (1880.-1934.).²³⁷ U siječnju 1906. godine Hönigsberg i Deutsch objavili su oglas za zaposlenje arhitekta verziranog u projektiranju modernih i stilskih, odnosno historicističkih zgrada te je moguće da je tom prilikom, a najkasnije do 1907. godine primljen Goldscheider.²³⁸ Slavko Mihok bio je sljedeći dugogodišnji zaposlenik koji je sudjelovao na izradi projekata od početka prve dekade do dvadesetih godina dvadesetog stoljeća. Goldscheider i Mihok su dugogodišnju suradnju kod Hönigsberga i Deutscha nastavili izvan poduzeća izvedbom nekoliko zajedničkih zgrada. Osim njih za poduzeće su radili Györgyfalvy,²³⁹ Franjo Hoffman²⁴⁰ i B. M. (graditelj Bogdan Milić ?),²⁴¹ a mogući

²³³ *** 1889/I: 440

²³⁴ *** 1902/VI: 203-205, tabla 51-56

²³⁵ a) BAGARIĆ, 2010: 66; b) BAGARIĆ, 2011: 116, bilj.116

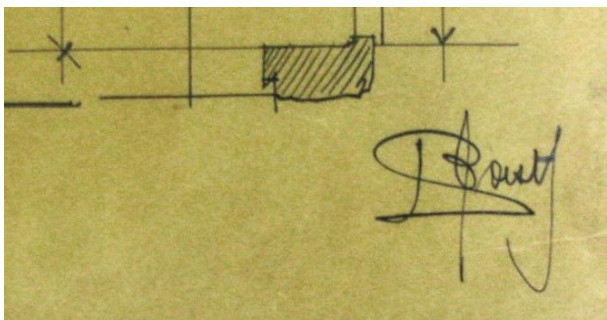
²³⁶ Identifikaciju ovog suradnika potpisanog na brojnim nacrtima kao De Luca izveo je Laslo uvidom u Freudenreichovu arhivu u planoteci Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture.; LASLO, 2003: 40, bilj.27

²³⁷ JURIC, 1996.a: 76

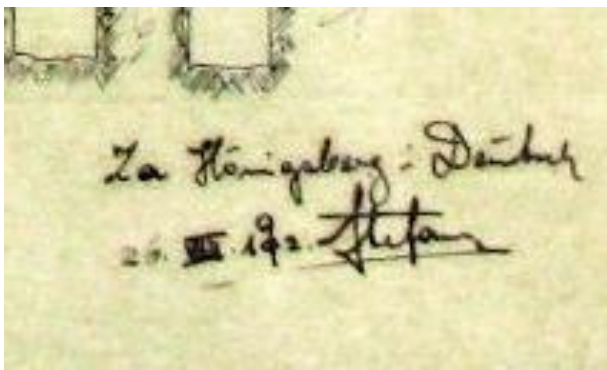
²³⁸ *** 1906/I: 127

²³⁹ Ime ovog suradnika je nepoznato, a potpisnik je nacrtu nerealizirane varijante pročelja zgrade Mirovinske zaklade Hrvatskog zemaljskog kazališta iz 1903. godine. (Trg Mažuranića 12, 1903.-1904.); *** MK/4

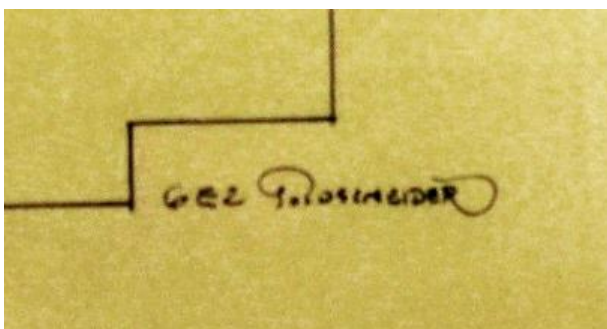
²⁴⁰ Franjo Hoffman potpisnik je nekoliko nacrtu zgrade Feller (Elsa-fluid dom, Jurišićeva 1-1A, 1905.-1906.); *** MK/5

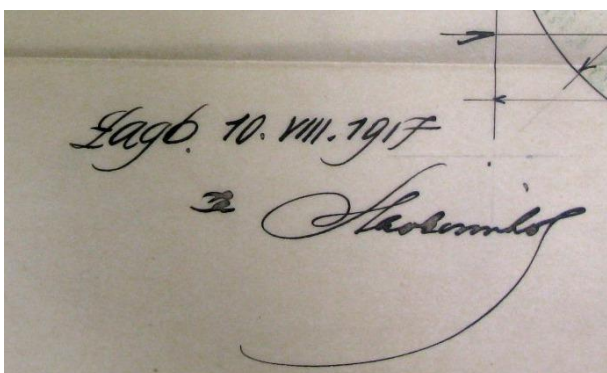
28. Sign. Bastl, zgrada Rozsaj (Zagreb, Kurelčeva 3), nacrt pročelja, 13. 10. 1904. (Planoteka Ministarstva kulture u Zagrebu)

29. Sign. Štefan, zgrada Deutsch (Zagreb, Gajeva 20), presjek, 1902. (Planoteka Ministarstva kulture u Zagrebu)

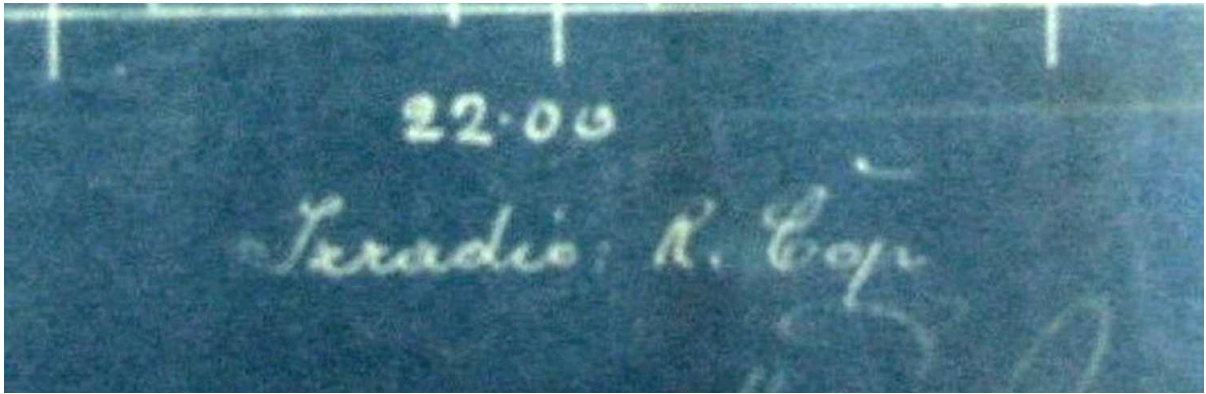

30. Sign. Goldscheider (Zagreb, hotel Palace, Trg J.J.Strosmayera), tlocrt prizemlja, 16. prosinac 1907. (Planoteka Ministarstva kulture u Zagrebu)

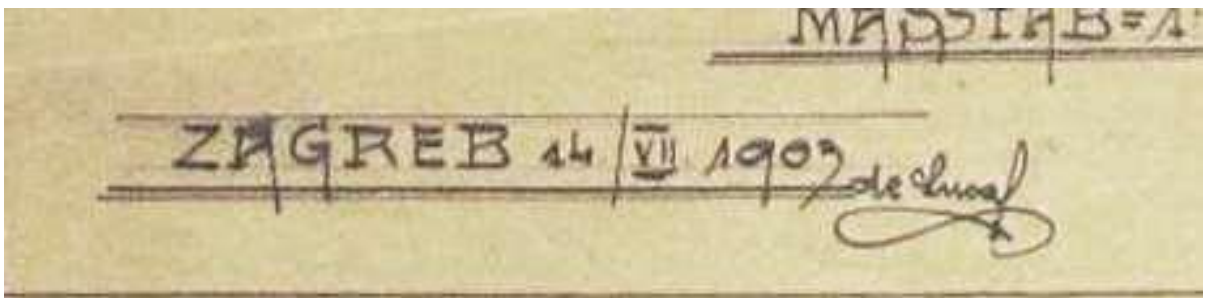

31. Sign. Slavko Mihok (Zdenčina, Crna Mlaka, dvorac Zwilling), detalj erkera, 6. lipanj 1918. (Planoteka Ministarstva kulture u Zagrebu)

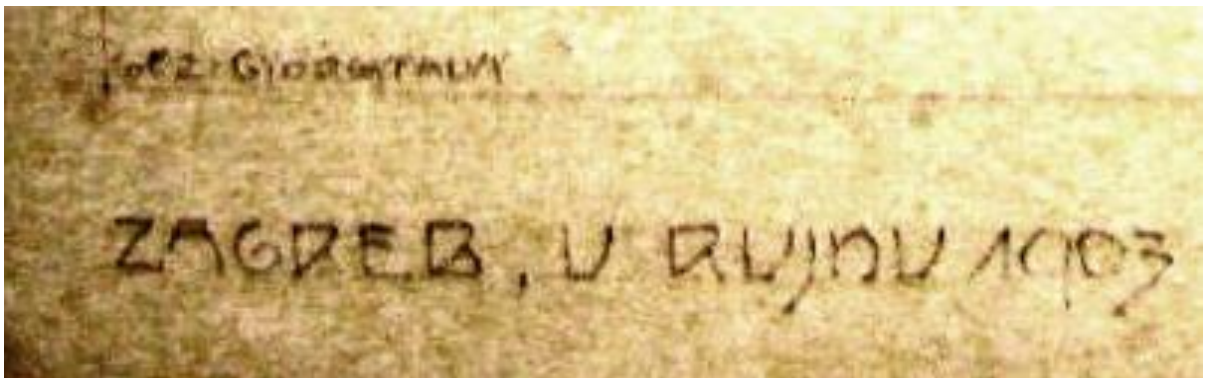
²⁴¹ Signatura je vidljiva na tlocrtu prvog kata Doma Mirovinske zaklade Hrvatskog zemaljskog kazališta, no nije u potpunosti čitljiva.; *** MK/4

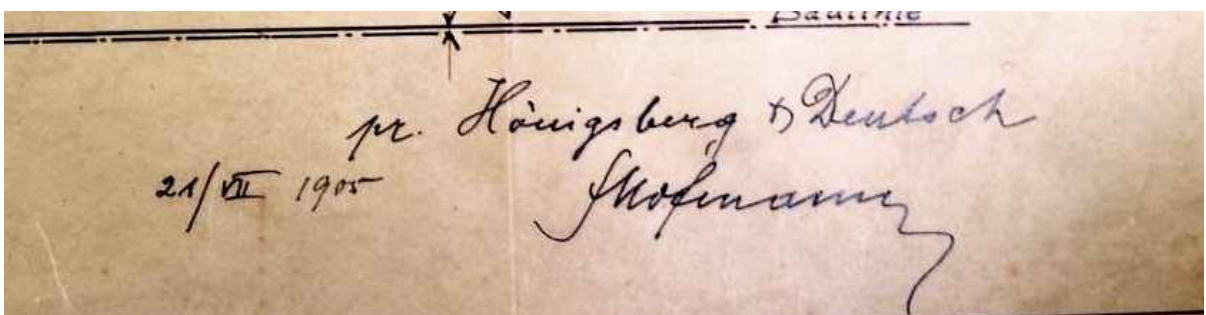
32. Sign. R. Čop, gospodarska zgrada za g.Frankla (Zagreb, Kukovićeve 21), tlocrti, siječanj 1897. (Planoteka Ministarstva kulture u Zagrebu)

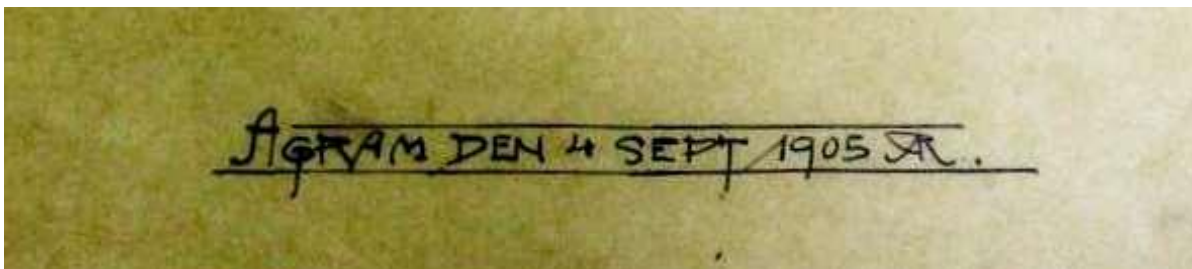
33. Sign.. de Luca, zgrada Feller (Zagreb, Trg kralja Tomislava 4), sustav odvodnje, 14. srpanj 1903. (Planoteka Ministarstva kulture u Zagrebu)

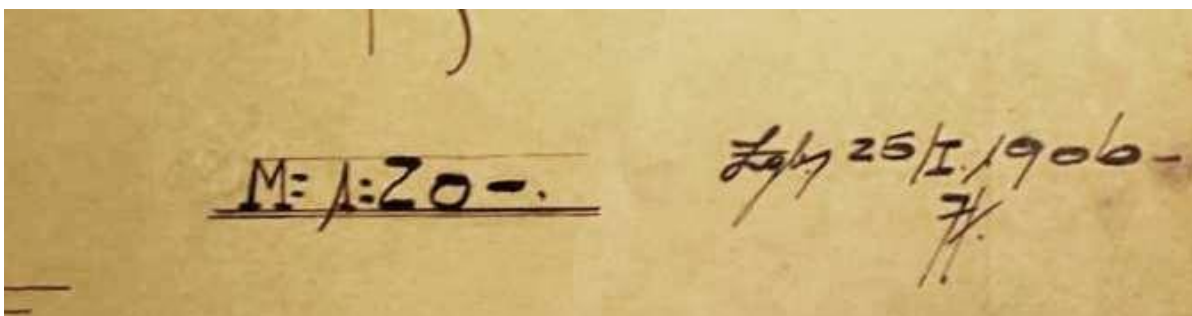
34. Sign. Györgyfalvy, Dom Mirovinske zaklade članova Hrvatskog zemaljskog kazališta (Zagreb, Trg Mažuranića 12), nacrt pročelja, neizvedena varijanta, rujan 1903. (Planoteka Ministarstva kulture)

35. Sign. F. Hofmann, zgrada Feller (Zagreb, Jurišićeva 1-1a), tlocrt erkera, 21. srpanj 1905. (Planoteka Ministarstva kulture)

36. Neidentificirana signatura (JIR? Jirkal?), zgrada Feller (Zagreb, Jurišićeva 1-1a), prozori u halli, 4. rujanj 1905. (Planoteka Ministarstva kulture)

37. Neidentificirana signatura, zgrada Feller (Zagreb, Jurišićeva 1-1a), staklena pregrada u uredu, 25. siječanj 1906. (Planoteka Ministarstva kulture)

zaposlenici bili su Janko Kolarić i Ivan Jirkal²⁴² te nekoliko za sada neidentificiranih suradnika. Pitanje razrješenja autorstva otežava činjenica da se najčešće radilo o suradnji nekoliko osoba na projektu što dokazuju različite signature i karakteristike crteža i rukopisa. U većini slučajeva teško je sa sigurnošću odrediti pojedinačan udio budući da nije postojala izražena pravilnost u podjeli rada koja bi ukazivala na specijaliziranost za određenu vrstu poslova. Svi urudžbeni projekti ovjeravani su od strane vlasnika pečatom i potpisom i ne postoji pisana dokumentacija koja bi ukazala na funkcioniranje poduzeća i raspodjelu poslova. Zato u literaturi postoje neslaganja u pripisivanju autorstva i za neke atribucije je potrebno dokazati pretpostavke.

8.1.1. ATRIBUCIJE BASTLU: SURADNIK I SAMOSTALNI PROJEKTANT

Neosporno autorstvo u dosadašnjoj stručnoj literaturi dokazano je samo za pojedine zgrade, no zbog načina funkcioniranja poduzeća Hönigsberg i Deutsch ostao je problem identificiranja cjelovitog Bastlovog opusa i doprinosa ostalih suradnika. Potrebno je spomenuti nekoliko izvora bitnih za raspravu o udjelu pojedinih autora počevši sa zapisima suvremenika objavljenim u dnevnom tisku. Ključan je Lunačekov članak iz 1906. godine pod naslovom *Umjetnost. Iz naših umjetničkih ateliera. I. Vjekoslav Bastl.* objavljen u

²⁴² Navedene suradnike identificirao je Laslo bez naznačenih izvora ovih navoda.; LASLO, 2003: 40, bilj.27

zagrebačkom *Dnevnom listu*.²⁴³ U tekstu su secesijske građevine nastale unutar poduzeća Hönigsberg i Deutsch atribuirane Bastlu. Lunaček je napisao: „*Ono, što je moderno u Zagrebu, osobito ono što se oslanja uz ideje njegova učitelja, profesora i građevnog savjetnika Otona Wagnera njegova su djela, koje je radio kod građevne tvrtke Hönigsberga i Deutscha*“ te se „*U svim tim radnjama pokazao Bastl kao najčišći secesionista, bečke napose Wagnerove škole.*“ On je naveo zgradu Rado (Trg bana Jelačića 5, 1904.-1905.) i nekoliko studentskih projekata: nagrađeni diplomski rad Palače znanstvenih zavoda za okultizam, objavljene projekte vidikovca i hotela u Beču i crkve sv. Blaža u Zagrebu, te nagrađene natječajne radove kazališta u Pragu, župne crkvu u Beču, štedionice u Ljubljani i Hrvatsko – slavonske hipotekarne banke u Zagrebu. Spomenuo je i zgradu Trgovačko – obrtnog muzeja koju nije izričito povezoao s Bastlom kao autorom. Prema Lunačekovoj ocjeni Bastlov značaj je izašao izvan okvira poduzeća Hönigsberg i Deutsch jer su se njegova djela isticala u odnosu na ostale projekte poduzeća, a u zagrebačkoj sredini su prepoznata kao iznimna arhitektonska ostvarenja razdoblja.

Drugi značajan suvremenik, velika osobnost i kritičar secesije bio je Kršnjavi koji je nekoliko zgrada povezoao s Bastlom. Bili su to studentski projekti najamne stambeno – poslovne zgrade s fotoateljoom u Beču (1900.), župne crkve sv. Blaža (1901.),²⁴⁴ paviljona za Gospodarsku izložbu (?)²⁴⁵ i zgrade Feller (Elsa fluid dom, Jurišićeva 1,1a, 1905.-1906.)²⁴⁶ u Zagrebu.

Važan izvor podataka je katalog *Izložbe Hrvatskog društva umjetnosti* održane od 1. rujna do 15. listopada 1906. godine u Zagrebu.²⁴⁷ Većina izloženih Bastlovih projekata nastala je u vrijeme rada za Hönigsberga i Deutscha na zagrebačkim lokacijama, izuzev zgrade kazališta na Smichovu u Pragu koju je prezentirao s osam nacрта. Sedam zagrebačkih projekata navedeni su kao zgrada dr. R, zgrada G, zgrada M, zgrada Zaklade mirovinskog zavoda Hrvatskog zemaljskog kazališta, vila K na Ksaveru, zgrada H na Prekrižju i zabavno odjeljenje izložbe gospodarstva. Izložio je i dvije skice nepoznatog sadržaja. Odabir građevina ukazuje na to da ih je smatrao vlastitim radovima što je potvrda autorstva i smjernica za daljnje analize i zaključke.

²⁴³ LUNAČEK, 1906.a: 6

²⁴⁴ KRŠNJAVI, 2000.a: 259

²⁴⁵ KRŠNJAVI, 2000.c: 332

²⁴⁶ KRŠNJAVI, 1906: 5

²⁴⁷ a) *** 1906/II: 15; b) UKRAINČIK, 2000: 112

Povjesničar umjetnosti Strajnić je 1914. godine napisao vrijedan osvrt na zagrebačku arhitekturu.²⁴⁸ Spomenuo je nekoliko Bastlovih autorskih projekata, Trgovačko – obrtni muzej, zgradu Rado, zgradu Hodovsky i Kraljevski sveučilišni ludžbeni zavod. Naveo je i zgradu Trgovačko – obrtne komore, no ne povezujući je izričito s Bastlom.

Najraniji izuzetno značajan sustavni prikaz poduzeća Hönigberg i Deutsch bio je tekst iz 1965. godine naslovljen *Zagrebački arhitekti Hönigberg i Deutsch*.²⁴⁹ Osim brojnih podataka i valorizacije arhitekture Dobronić je iznijela bitne smjernice za identifikaciju Bastlovih radova jer je naveden kao projektant svih secesijskih zgrada.²⁵⁰ Hönigsberg i Deutsch su imali negativan stav prema secesiji, no težnja za uspješnim poslovanjem i praćenjem suvremenih arhitektonskih zbivanja s ciljem afirmacije vlastitog poduzeća učinila ih je otvorenim prema novom stilu te su Bastla odredili za glavnog projektanta.

U kataloškoj jedinici o Bastlu objavljenoj 1983. godine u Hrvatskom biografskom leksikonu autor Zdenko Šenoa naveo je osnovne biografske podatke o arhitektu. Spomenuo je nekoliko poznatih djela i pripisao mu autorstvo „*više vila na padinama Medvednice u sjevernom dijelu grada*.“²⁵¹ Nije precizirao koje su to građevine te su njihov broj i položaj ostali nepoznati. Identifikaciju otežava činjenica da su neke zgrade s vremenom radikalno pregrađene ili srušene uz zamjensku izgradnju, a projektna dokumentacija nije sačuvana. Arhivskim izvorima potvrđeno je autorstvo vile Kallina na Ksaveru (Jandrićeva 68, 1905.-1906.) i vile Hanl na uglu nekadašnjeg Prekrižja i Goljaka (Pantovčak 130, 1906.).²⁵²

Tekst sadrži pogrešan navod o Bastlu kao autoru natječajnog projekta Doma Hrvatskog radiše u Sarajevu 1924. godine jer je zapravo riječ o projektu zgrade Središnjeg doma Hrvatskog radiše u Zagrebu nastalom iste godine. Atribucija projekta zgrade Fizikalnog instituta na Marulićevom trgu odnosi se na izradu idejnog arhitektonskog projekta 1915. godine temeljem kojeg je zgradu 1927.-1932. godine realizirao Egon Steinmann. U istoj ediciji 1989. godine autorstvo zgrade Kallina (Gundulićeva 20, 1903.-1904.) pogrešno je

²⁴⁸ STRAJNIĆ, 1914: 4

²⁴⁹ Isti je tekst objavljen u knjizi sabranih članaka i rasprava *Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova* 1983. godine.; a) DOBRONIĆ, 1965: 1-80; b) DOBRONIĆ, 1983: 100-139

²⁵⁰ a) DOBRONIĆ, 1965: 15, 38; b) DOBRONIĆ, 1983: 106, 117

²⁵¹ Navodi sljedeće projekte: natječaji u Zagrebu, Ljubljani, Beču, Sarajevu (Središnji dom Hrvatskog radiše, 1924.) i Beogradu, zatim izvedene radove u Zagrebu: Kemijski laboratorij (1914.-1920.) i Fizikalni institut (završen 1935.), zgradu Ekonomsko-komercijalne visoke škole (1928.), kuću Bartulić (1926-1927.), modernizaciju i dogradnju crkve sv. Petra (1931.), vile u sjevernom dijelu grada i nekoliko kuća u središtu. Spominje i suradnju s Karlom Vajdom na izgradnji tržnice Dolac prema projektima Karla Vajde.; ŠENO, 1983: 511

²⁵² *** DAZG/10

pripisano Gjuri Carneluttiju koji je bio izvođač.²⁵³ Poduzeće Hönigsberg i Deutsch je izradilo arhitektonski projekt za izdavanje građevne dozvole.²⁵⁴

Daljnji veliki korak u pravcu identificiranja Bastlovih radova napravljen je izradom prvog arhitektonskog vodiča grada Zagreba autora Nevena Mikca i Aleksandera Lasla 1982. godine i njegovom dopunom 1983.-1984. godine.²⁵⁵ Laslo je 1995. godine samostalno objavio članak pod nazivom *Vjekoslav Bastl* koji je prva sustavno iznesena biografija arhitekta s do sada najcjelovitijim popisom studentskih i natječajnih projekata te realiziranih zgrada.²⁵⁶ Jurić je analizirao secesijske ugrađene najamne stambeno – poslovne zgrade gotovo istovremeno u tekstu naslovljenom *Arhitekt Vjekoslav Bastl, radovi 1901.-1910. godine*.²⁵⁷ Uvidom u bibliografiju i metodom komparativne analize dvojica autora došla su do danas velikim dijelom prihvaćenih atribucija.²⁵⁸ Pojedine atribucije dokazane su identificiranim signaturama na projektnoj dokumentaciji dok su neke proizašle iz usporedbe tlocrtnih rješenja i karakterističnih dekorativnih motiva. Bastlu je pripisano autorstvo svih secesijskih zgrada u poduzeću koje je nužno preispitati zbog nedovoljne istraženosti njegova opusa i udjela preostalih zaposlenika. Veliki broj autorskih projekata u pitanje dovodi Lunačekova izjava iz 1906. godine. On je napisao: „*Da je djelovanje Bastlovo i Kovačićevo u našem glavnom gradu ograničeno na malen broj gradnja, to znade svaki, tko iole prati napredak gradnja u našem gradu*“.²⁵⁹ Uvidom u dokumentaciju poduzeća Hönigberg i Deutsch koja obuhvaća izvedbene projekte s mnoštvom nacrt detalja moguće je utvrditi da je riječ o prisutnosti većeg broja suradnika. Zajednički angažman na projektima otežava procjenu individualnog udjela i teško ih je sa sigurnošću povezati s jednim autorom kao ključnim za njihov nastanak.

Za dokazivanje pojedinih atribucija moguće je kao polazište odrediti građevine sa sigurnošću pripisane Bastlu na osnovu navoda iz kataloga izložbi, tekstova suvremenika i projektne dokumentacije. Temeljem kataloga izložbe *Hrvatskog društva umjetnosti* iz 1906. godine kao autorski projekti identificirane su ugrađene najamne stambene i stambeno – poslovne zgrade Zaklade mirovinskog zavoda Hrvatskog zemaljskog kazališta (Trg

²⁵³ REBERSKI, 1989: 595

²⁵⁴ *** DAZG/11

²⁵⁵ Zgrade atribuirane Bastlu su Trgovačko-obrtni muzej (1902.-1903.), zgrada Kallina (1903.-1904.), zgrada Rado (1904.-1905.), zgrada Feller (1905.-1906.), zgrada Mihelić (1906.), zgrada Goršak (1906.), zgrada Hodovsky (1909.-1910.), Sveučilišni kemijski institut (1913.-1914.), Tržnica Dolac sa zgradom Tržnog nadzorništva i zgradom Bartulić (1926.-1930.); a) MIKAC, LASLO, 1982: 15-19; b) LASLO, 1983-1984: 120-133

²⁵⁶ LASLO, 1995.a: 22-29

²⁵⁷ JURIC, 1995: 44-57

²⁵⁸ Prvenstveno je riječ o autorima Laslu i Juriću koji su dali bitan doprinos rasvjetljavanju pitanja autorstva dokazavši pojedine atribucije, a formirali su popis potencijalnih Bastlovih ostvarenja Bastla koja je potrebno potvrditi.; a) LASLO, 1995.a: 22-29; b) JURIC, 1995: 44-57

²⁵⁹ LUNAČEK, 1906.b: 410

Mažuranića 12, 1904.), zgrada Rado (Trg bana Jelačića 5/Pod zidom 4, 1904.-1905.) koju je spomenuo i Lunaček te zgrada Goršak (Ilica 166, 1906.).²⁶⁰ Autorstvo vile Kallina (Jandrićeva 68, 1905.-1906.) prvi je put potvrđeno svim signiranim nacrtima budući da su nastali u trenutku odlaska iz poduzeća i početka samostalnog rada. Izvoran izgled i projekti vile Hanl (Pantovčak 130, 1906.)²⁶¹ i paviljona zabavnog odjeljenja Gospodarske izložbe u Zagrebu nisu poznati. Posljednja građevina navedena je u katalogu kao zgrada M, a inicijal prezimena vlasnika i vrijeme izgradnje upućuju na zgradu projektiranu za Mariju Majdak (Palmotićeve 50, 1903.).²⁶² Sljedeća atribucija Bastlu izvedena je na osnovu navoda suvremenika, a odnosi se na zgradu Feller (Elsa-fluid dom, Jurišićeva 1, 1a/Trg bana Jelačića, 1905.-1906.). Zasluga pripada Kršnjavom koji nije direktno imenovao autora, ali je izjavom da je riječ o mladom predstavniku Kluba hrvatskih arhitekta nedvojbeno ukazao na Bastla, jedinog člana Kluba koji je bio zaposlen kod Hönigsberga i Deutscha.

Osim spomenutih slijedi niz projekata poduzeća Hönigsberg i Deutsch koje je moguće sa sigurnošću atribuirati Bastlu kao autorski rad ili u obliku suradnje s ostalim zaposlenicima. Pouzdan dokaz je potpis utvrđen na jednom ili nekoliko nacrtu sljedećih zgrada: zgrada Kotarskog suda (Petrijnska 8/Amruševa 2, 1896.-1899., *str.* 360-367), zgrada Hönigsberg (Strossmayerov trg 8, 1898.-1899., *str.* 368-376), zgrada Farkaš (Bogovićeve 9, 1898.-1899., *str.* 377-383), zgrada Pečić (Ilica 43, 1899., *str.* 384-387), Trgovačko – obrtni muzej (Trg Mažuranića 14, 1902.-1903., *str.* 401-410), Trgovačko – obrtna komora (Trg maršala Tita 8, 1902.-1903., *str.* 411-419), zgrada Rozsay (Kurelčeva 3, 1904.-1905., *str.* 449-454) i zgrada Hrvatsko – slavonske zemaljske centralne štedionice (Ilica 25, 1906.-1907., *str.* 479-485). Projekti Kotarskog suda i zgrade Farkaš ne mogu se smatrati Bastlovim autorskim radovima, već sudioništvom u razradi projektne dokumentacije u prvom razdoblju rada u poduzeću Hönigsberg i Deutsch između završetka Obrtne škole i početka studija. U tom periodu vlasnici su imali primat u projektiranju što je vidljivo prema karakteristikama arhitekture i pripadajuće dokumentacije. Stanje je promijenjeno dolaskom većeg broja suradnika i njihovim individualnim napredovanjem.

Za analizu raspodjele poslova i Bastlovog doprinosa kao polazište mogu poslužiti sa sigurnošću atribuirane zgrade i pripadajuća projektna dokumentacija. Ilustrativni primjeri su zgrada Rado (Trg bana Jelačića 5/Pod zidom 4, 1904.-1905., *str.* 455-464) i zgrada Zaklade mirovinskog zavoda Hrvatskog zemaljskog kazališta (Trg Mažuranića 12, 1904., *str.* 437-

²⁶⁰ Identifikaciju zgrada pomoću inicijala prezimena vlasnika izveo je Laslo.; LASLO, 1995.a: 26

²⁶¹ *** DAZG/10

²⁶² Moguću atribuciju temeljem kataloga izložbe izveo je Laslo, a istom autoru pripisao ju je Jurić.; a) LASLO, 1995.a: 26; b) JURIC, 1995: 49

443), dva potvrđena primjera autorskog djelovanja za vrijeme rada u poduzeću. Uvid u arhitektonski projekt zgrade Rado koji je sačuvan u Državnom arhivu u Zagrebu i Freudenreichovoj arhivi u Ministarstvu kulture upućuje na pojedine zaključke o načinu rada na konkretnom projektu što omogućuje pretpostavke o organizaciji poslovanja.²⁶³ Bastl je autor nacрта pročelja i presjeka glavnog arhitektonskog projekta za ishođenje građevne dozvole u mjerilu 1:100. Nacrta nemaju njegov potpis, ali sa sigurnošću ih je moguće povezati na osnovu komparacije s nekoliko signiranih nacрта izvedbenih detalja pročelja i vestibula u mjerilu 1:25. Osim njih postoji velik broj nacрта koje su izradili ostali suradnici. Iako nisu signirani moguće je identificirati de Lucu i Štefana koji su u tom razdoblju najzastupljeniji na sačuvanim nacrtima poduzeća. Štefan je surađivao na izvedbenom arhitektonskom projektu u mjerilu 1:50 i tehničkim detaljima u mjerilu 1:10. Izradio je presjek podruma, presjek dijela zgrade i pripadajući presjek staklenog krova svjetlarnika. De Luca je surađivao na izvedbenim nacrtima u mjerilu 1:50, tlocrtima te sustavu odvodnje i kanalizacije. Na slučaju zgrade Rado vidljivo je da je Bastl bio glavni projektant koji je radio nacрте pročelja, presjeke i pojedine izvedbene detalje, a suradnici su izrađivali sve ostale nacрте. Isto je moguće zaključiti uvidom u projektnu dokumentaciju stambene zgrade Zaklade mirovinskog zavoda Hrvatskog zemaljskog kazališta (Trg Mažuranića 12, 1903.-1904.).²⁶⁴ Bastl je bio autor perspektivne studije pročelja koja nosi njegovu karakterističnu signaturu te detalja ulaznih vrata i rešetki podrumskih prozora. Preostali nacrti ukazuju na druge zaposlenike poduzeća. Jedan od njih je Györgyfalvy koji se potpisao na drugoj, neizvedenoj varijanti glavnog pročelja iz 1903. godine, a komparacijom je moguće utvrditi da je izradio nekoliko tlocrta zgrade. Ponovo je Bastl autor nacрта pročelja i pojedinih oblikovno zahtjevnijih detalja dok svu ostalu dokumentaciju izrađuju suradnici. Detalji koji zorno pokazuju princip podjele poslova su nacrti ulaznih vrata. Glavni projektant Bastl izradio je skicu koju je na paus – papir kao izvedbeni nacrt precrtao neki od suradnika što u većini slučajeva s obzirom na nesačuvanu prvobitnu varijantu otežava identifikaciju autora. Navedene činjenice polazište su daljnjoj analizi projektne dokumentacije i određivanju autorstva.

Kompleksan slučaj utvrđivanja projektantskog udjela su zgrade Trgovačko – obrtne komore (Trg maršala Tita 8, 1902.-1903., *str. 411-419*) i Trgovačko – obrtnog muzeja (Trg Mažuranića 14, 1902.-1903., *str. 401-410*). Autorstvo je u bilo cijelosti ili djelomično pripisano Bastlu,²⁶⁵ no pojedine činjenice zahtijevaju preispitivanje tvrdnje da je riječ o

²⁶³ a) *** DAZG/12; b) *** MK/6

²⁶⁴ a) *** DAZG/13; b) *** MK/4

²⁶⁵ a) MIKAC, LASLO, 1982: 15-19; b) LASLO, 1995.a: 26; c) KNEŽEVIĆ, 1996: 590, 611

samostalnom projektu obiju zgrada. Uzimajući u obzir značaj natječaja, vlasnici poduzeća i ujednoiskusni arhitekti teško bi mladom suradniku bez akademske titule prepustili izradu natječajnog arhitektonskog projekta 1899. godine. Natječajni projekt dovršen je 1900. godine, građevna dozvola zatražena 26. ožujka 1901. godine, a arhitektonski projekt je razrađen u sljedeće dvije godine, u vrijeme kada se Bastl nalazio na studiju u Beču. Njegov doprinos na zgradama Trgovačko – obrtne komore i muzeja moguće je dokazati u završnoj fazi nastajanja projekta na što upućuju nacrti koji su temeljem signatura i karakteristika grafizma neupitno njegov rad. Analizom sačuvane tri varijante pročelja zgrade Trgovačko – obrtne komore moguće je zaključiti da je Bastl pouzdano autor posljednjeg nacрта koji je izveden.²⁶⁶ Oblikovne karakteristike i način crtanja prve varijante iz siječnja 1901. godine upućuju na autorstvo Deutscha. Na drugom nacrtu iz prosinca 1901. godine i odgovarajućem presjeku zgrade iščitava se autograf koji podsjeća, ali ne odgovara u potpunosti Bastlovom karakterističnom potpisu.²⁶⁷ Usporedbom pročelja komore s istovremeno izrađenim studentskim projektima bečke vile ili crkve sv. Blaža u Zagrebu vidljiv je znatan stilski i oblikovni raskorak. To potvrđuje da nacrti nisu nastali bez autorskih sugestija vlasnika Hönigsberga i Deutscha. Bastl je tijekom jeseni 1902. i u 1903. godini izradio nekoliko izvedbenih nacrtu Trgovačko – obrtne komore. Ističu se detalj pročelja sa središnjim motivom tornja treće izvedene varijante što je potvrda sudioništva na izradi projekta.

Iz dokumentacije zgrade Trgovačko – obrtnog muzeja vidljivo je da je na njezinoj izradi sudjelovalo nekoliko suradnika. Uz uobičajene potpise Hönigsberga i Deutscha te Bastla prisutan je de Luca, koji je signirao izvedbene tlocrte temelja, podruma i prizemlja.²⁶⁸ Sljedeća činjenica koja stavlja pod upitnik cjelovito Bastlovo autorstvo je izlaganje deset nacrtu zgrada Trgovačko – obrtne komore i muzeja od strane poduzeća Hönigsberg i Deutsch na izložbi *Celestin M. Medović, Oton Iveković i drugovi* u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu u svibnju 1901. godine.²⁶⁹ Vjerojatno su vlasnici tom prilikom izložili vlastite projekte dok je na istoj izložbi Bastl studentske radove prezentirao samostalno. Indikativan je Bastlov odabir radova iz razdoblja rada za Hönigsberga i Deutscha predstavljenih na izložbama tijekom karijere. Među radove niti jednom nisu uvršteni projekti dviju zgrada što bi s obzirom na važnost bilo očekivano.²⁷⁰ To bi moglo upućivati na zaključak da nije riječ o samostalnim projektima iako je neosporno da je završno oblikovanje, što se ponajviše odnosi na pročelja i

²⁶⁶ a) *** DAZG/14; b) *** MK/7; c) *** MK/8

²⁶⁷ *** DAZG/14

²⁶⁸ a) *** MK/7; b) *** MK/8

²⁶⁹ *** 1901/I: 10

²⁷⁰ *** 1906/II: 15

arhitektonske detalje unutrašnjosti poput vestibula i stubišta zgrade muzeja, rezultat njegove kreacije. Dokaz su izvedbeni nacrti presjeka zgrade, dijelova interijera i detalja pročelja zgrade muzeja te pročelja zgrade komore.²⁷¹ Prepoznatljiv secesijski izraz nije mogao pripadati Hönigsbergu i Deutschu koji u projektiranju nisu prihvatili novi stil. Ostakljena nadstrešnica željezne konstrukcije i lepezaste forme, reljefni motivi krilatih genija, alegorijske figure u zoni krovišta i ostali tipično secesijski motivi idu u prilog činjenici da je Bastl autor pročelja obiju zgrada. Uvidom u projektnu dokumentaciju moguće je utvrditi elemente zastupljene u projektima ostalih Bastlovih zgrada. Primjer su skulpturalni motivi slični urnama smješteni nad završnim vijencem u zoni krovišta zgrade Kallina (Gundulićeva 20, 1903.-1904., *str.* 424-429) i zgrade Feller (Jurišićeva 1, 1 a, 1905.-1906., *str.* 465-478), a izvorno su se nalazili i na zgradi Trgovačko – obrtnog muzeja.

Bastlu je atribuirana zgrada Rozsay (Kurelčeva 3, 1904.-1905., *str.* 449-454)²⁷² jer se na izvedbenom nacrtu glavnog pročelja iz listopada 1904. godine nalazi njegov potpis.²⁷³ Sačuvan je i velik broj nacrti koje je signirao Štefan, između ostalog izvedbenih tlocrta svih etaža, presjeka i pojedinih detalja.²⁷⁴ Daljnjom analizom moguće je utvrditi da je isti graditelj izradio glavni arhitektonski projekt za ishodaenje građevne dozvole, no na pojedinim nacrtima iščitava se još jedna signatura nepoznatog suradnika. Kao i na nizu projekata nastalih unutar poduzeća Hönigsberg i Deutsch riječ je o suradnji, u ovom slučaju Bastla i Štefana uz neosporan Bastlov autorski pečat u oblikovanju eksterijera. Sustav rada poduzeća u kojemu glavni projektant izrađuje nacrt pročelja i specifičnih detalja, a suradnici ostale nacрте dozvoljava pretpostavku o cjelovitom Bastlovom autorstvu zgrade Rozsay. Obujam zastupljenih Štefanovih nacrti u ovom slučaju ukazuje na njegovu izraženiju suradničku ulogu i autorski doprinos.

Najveći broj zaposlenika radio je na projektnoj dokumentaciji stambeno – poslovne zgrade Feller (Elsa-fluid dom, Jurišićeva 1, 1A, 1905.-1906., *str.* 465-478). Nacрте su izrađivali de Luca, Štefan i Hofmann te nekoliko neidentificiranih suradnika.²⁷⁵ Bastla je sa zgradom povezoao Kršnjavi, a iako njegova signatura ne postoji karakterističan način crtanja prisutan na nacrtima pročelja i presjeka omogućuje potvrdu autorskog udjela.

²⁷¹ Presjek zgrade i nacrt detalja kupole objavljeni su u knjizi *Zagrebačka Zelena potkova* Snješke Knežević, a u vrijeme istraživanja nisu bili dostupni u Državnom arhivu u Zagrebu.; KNEŽEVIĆ, 1995: 591-592

²⁷² Atribucija Lasla i Jurića.; a) LASLO, 1995.a: 26; b) JURIĆ, 1995: 49

²⁷³ Nacrt pročelja iz Arhive Freudenreich u Ministarstvu kulture objavljen je u knjižici *Arhitekt Vjekoslav Bastl. Skice i crteži*, autora Krešimira Galovića.; GALOVIĆ, 1998: 36

²⁷⁴ Riječ je o nizu izvedbenih nacrti nastalih u razdoblju od rujna do studenog 1904. godine u mjerilu 1:50; *** MK/9

²⁷⁵ *** MK/5

Projekt za poslovno – stambenu zgradu Hrvatsko – slavonske zemaljske centralne štedionice (Ilica 25, 1906.-1907., *str.* 479-485) posljednji je na kojem je Bastl sudjelovao kao zaposlenik poduzeća. Dvojba oko cjelovitog autorstva zgrade ponovo je prisutna. Izrada većine nacrtu odvijala se u prvoj polovici 1906. godine, a razrada projektne dokumentacije i izgradnja u vrijeme kada je njegova samostalna djelatnost izvan poduzeća već započela radom na vili Kallina (Jandrićeva 68, 1905.-1906.) tijekom 1905., vili Hanl (Pantovčak 130, 1906.) i zgradi Goršak (Ilica 166, 1906.) 1906. godine.²⁷⁶ Udio u izradi projekta povezan je sa složenim tlocrtno – prostornim, tehničkim i oblikovnim rješenjima zgrade, a na autorstvo upućuje signirana perspektivna studija pročelja.²⁷⁷ Štefan je dao završni pečat oblikovanju eksterijera rustičnom obradom s višebojnim poljima. Identičan motiv koji je moguće pripisati Štefanu prisutan je na pročeljima zgrada Kolmar (Zagreb, Trg bana Jelačića 7, 1904.-1905.) i Lehner (Zagreb, Palmotićeva 2, 1905.) poduzeća Hönigsberg i Deutsch što upućuje na sudjelovanje u izradi navedenih arhitektonskih projekata.²⁷⁸ Završno oblikovanje interijera pripisano je novom glavnom arhitektu Goldscheideru. Postoji mogućnost da je Štefanov udio u izradi projekta veći s obzirom na vidljivu signaturu na presjeku zgrade najbližu njegovom autografu.²⁷⁹

U sljedećoj skupini nalaze se zgrade o kojima ne postoje pisana svjedočanstva suvremenika. Na projektnoj dokumentaciji ne nalaze se signature suradnika, no na osnovu karakteristika crteža i rukopisa moguće je zaključiti da je Bastl sudjelovao na njihovoj izradi. Riječ je o zgradama Kallina (Gundulićeva 20/Masarykova 19, 1903.-1904.) i Zadobošek (Đorđićeva 15, 1904.). Atribucija projekta stambeno – poslovne uglovnice projektirane za Josipa Kallinu (Gundulićeva 20/Masarykova 19, 1903.-1904., *str.* 424-429) temelji se na načinu završne obrade eksterijera oplatom višebojne majolike povezane s Wagnerovim krugom. Sudjelovanje u projektu sugeriraju prepoznatljiv grafički izraz druge izvedena varijanta nacrtu pročelja i pojedini elementi prve varijante pročelja koji su dvije godine kasnije primijenjeni na eksterijeru zgrade Feller (Elsa – fluid dom, Jurišićeva 1-1 a, 1905.-1906., *str.* 465-478).²⁸⁰ Bastlovo cjelovito autorstvo podliježe preispitivanju s obzirom na pojedina izrazito loša tlocrtno – prostorna rješenja koja nisu tipična za njegove za projekte. Tlocrte svih etaža glavnog arhitektonskog projekta izradio je de Luca 1903. godine. Na to

²⁷⁶ Godina 1906. kao krajnja godina boravka u poduzeću navedena je i u kratkoj Bastlovoj biografiji u Strossmayerovom koledaru za 1908. godinu.; *** 1907./I: 230

²⁷⁷ Uvid u studiju pročelja u Gradskom uredu za kulturu Grada Zagreba nije bio moguć, a navod o signaturi prenio je A. Laslo.; a) LASLO, 1995.a: 23, 25; b) MALEKOVIĆ, ur., 2003: 236

²⁷⁸ LASLO, 1995.a: 23, 25

²⁷⁹ *** DAZG/15

²⁸⁰ a) *** DAZG/16; b) *** MK/10

upućuje usporedba s njegovim signiranim nacrtima nekoliko zgrada u kojima nije imao autorskog udjela što je moguće pretpostaviti i u ovom slučaju.

Specifičan je slučaj zgrade Zadobošek (Đorđićeva 15, 1904., *str. 444-448*). Pregledom sačuvane nacrtne dokumentacije Bastla je moguće sa sigurnošću povezati s nacrtom sokla, a vjerojatno je izradio izvedbeni nacrt pročelja.²⁸¹ Unatoč pojedinim obilježjima grafizma koja ukazuju na Bastla, nije moguće nedvosmisleno zaključiti da je on autor. Arhitektonske karakteristike odstupaju od kronološki istovjetnih zgrada koje radi za poduzeće i upitno je može li se spomenuti projekt smatrati njegovim autorskim radom.

* * *

Postojeća nacrtna dokumentacija samo djelomično rješava problem pojedinačnog udjela suradnika. Nije moguće jednoznačno zaključiti je li projektantska djelatnost Hönigsberga i Deutscha njihovim dolaskom u potpunosti završila ili su u pojedinim velikim projektima i dalje bili involvirani u projektantski posao na razini osmišljavanja idejnog projekta. Izvjesno je kako su vlasnici vođenjem projektantsko – izvođačkog poduzeća postavili visoke standarde u svim aspektima poslovanja unutar kojeg važnu ulogu ima organizacija rada. U navedenom segmentu vlasnici su u skladu sa suvremenim principima funkcioniranja prvi od svih zagrebačkih ateljea uspostavili sustav podjele poslova i zajedničkog rada većeg broja zaposlenika.²⁸² Ne postoji niti jedan projekt u cijelosti izrađen od strane jedne osobe, već se najčešće radilo o nekoliko suradnika čiji je broj varirao zavisno o složenosti arhitektonskog zadatka. Neki od njih imali su značajniju ulogu u kreativnom projektantskom procesu uključujući osmišljavanje idejnog rješenja. Bastl je u velikoj mjeri radio nacrtne pročelja, presjeka i izvedbenih detalja. Istovremeno ne postoji niti jedan nacrt istog sadržaja koji bi sa sigurnošću bilo moguće povezati s de Lucom. On je bio specijaliziran za crtanje tlocrta i velikog broja tehničkih izvedbenih detalja. Štefanu je u literaturi pripisan autorski udio u poduzeću, no nije potvrđeno njegovo sudjelovanje u izradi nacrtne pročelja. Projektna dokumentacija upućuje na zaključak da je glavni projektant osmišljavao idejno rješenje i iscrtao nacrtne pročelja, presjeka i specifičnih detalja. Suradnici su izrađivali izvedbene nacrtne u mjerilu 1:50 i detaljne nacrtne. S obzirom na ispreplitanje radnih zadataka i kolektivni doprinos postoje teškoće u pouzdanom utvrđivanju autorstva u smislu povezivanja s isključivo jednim arhitektom. Na izložbi *Hrvatskog društva umjetnosti* Bastl je izložio nacrtne zgrade Zaklade mirovinskog zavoda Hrvatskog zemaljskog kazališta (Trg Mažuranića 12, 1904.) i zgrade Rado (Trg bana Jelačića 5/Pod zidom 4, 1904.-1905.) i time se izjasnio da

²⁸¹ *** MK/11

²⁸² LASLO, 2003: 25

ih smatra vlastitim radovima. Nije izložio niti jednu drugu zgradu poduzeća Hönigsberg i Deutsch, što bi bilo očekivano zbog specifičnog oblikovanja i značaja zgrada Kallina (Gundulićeva 20, 1903.-1904.), Feller (Elsa – fluid dom, Jurišićeva 1, 1a, 1905.-1906.) ili Hrvatsko – slavonske zemaljske centralne štedionice (Ilica 25/Gundulićeva 2, 1906.-1907.).²⁸³ Moguće je da je dvije odabrane zgrade smatrao uspješnijim rješenjima kvalitetne prostorne organizacije i umjerenog pristupa oblikovanju eksterijera. Razlog bi mogao biti i taj da zgrade Kallina, Feller i Hrvatsko – slavonsku zemaljsku centralnu štedionicu nije smatrao autorskim radovima te da su na idejnu razinu izrade projekata utjecaj imali Hönigsberg i Deutsch.

8.1.2. UPITNE I REVIDIRANE ATRIBUCIJE

U postojećoj literaturi iznesene su pretpostavke bez čvrstih dokaza koje ukazuju na Bastlovo autorstvo nekoliko građevina nastalih u prvoj fazi djelovanja u poduzeću Hönigsberg i Deutsch. Prvi u nizu je njegov projekt ograde i nekoliko manjih pomoćnih građevina na prostoru Botaničkog vrta u Mihanovićevoj ulici u Zagrebu 1899. godine.²⁸⁴ Projekt uređenja Botaničkog vrta izradili su Antun Heinz i Viteslav Durchánek 1889. godine, a otvorenje je uslijedilo po dovršetku staklenika izgrađenog prema projektu poduzetništva Šafranek i Wiesner 1891. godine. Bastlu je atribuirana izrada nacrtu suše, zahoda, dogradnje podruma, ograde s ulazima i stuba kod glavnog ulaza iz Mihanovićeve ulice 1899. godine. Pregledom sačuvane dokumentacije utvrđeno je da je projekt nastao unutar Građevnog odsjeka kraljevske vlade i ne postoji nikakav trag koji bi upućivao na Bastla kao autora.²⁸⁵ Josip Dryak je potpisao jedan nacrt s prikazom situacije, dijela ograde, presjeka, vrata A i B i vrata C. On je bio autor ograde Nadbiskupskog vrta 1900. godine koja je gotovo identičnog oblikovanja, a Pavao Cernjak je izveo bravariju.²⁸⁶ Josipa Dryaka može se smatrati autorom ograde. Bastlovo eventualno autorstvo preostalih zgrada također nije potkrijepljeno navedenim izvorima.

U poduzeću Hönigsberg i Deutsch tijekom 1901. godine je nastao projekt jednokatne ugrađene najamne stambene zgrade Cernjak (Prilaz Gjura Deželića 59), a 1902. godine neizveden projekt dvokatne ugrađene najamne stambene zgrade Kornitzer (Gundulićeva 22). Obje zgrade su svojedobno atribuirane Bastlu na osnovu analize stilskih obilježja i

²⁸³ Treća izložena zgrada označena kao kuća M mogla bi biti zgrada Majdak (Palmotićeve 50, 1902.-1903.) također nastala u poduzeću, a postoji mogućnost da je riječ o nekoj drugoj, do sada neidentificiranoj zgradi.

²⁸⁴ a) KNEŽEVIĆ, 1996: 546; b) JAKŠIĆ, KARAC, 2009:243

²⁸⁵ *** DAZG/17

²⁸⁶a) *** 1900/IV: 74-84; b) HIRC, 1900: 731-733: Zagreb; c) *** DAZG/17

karakteristika tlocrtne dispozicije.²⁸⁷ Pretpostavka autorstva zgrade Kornitzer proizašla je iz komparacije s pročeljem zgrade Feller (Trg kralja Tomislava 4, 1903.-1904.) zbog historicističkog oblikovanja s pojedinim elementima secesije.²⁸⁸ Postojeća dokumentacija ne potvrđuje navedene atribucije. Odbacivanje je moguće potkrijepiti činjenicom da je Bastl u vrijeme izrade projekata bio na studiju u Beču. Nedostacima u tlocrtnim rješenjima i historicističkim karakteristikama oblikovanja eksterijera zgrade Cernjak i Kornitzer odstupaju od studentskih i ostalih projekata nastalih u poduzeću što navedene atribucije dovodi u pitanje.

Pretpostavka autorstva zgrade Majdak u Zagrebu (Palmotićeve 50, 1903., str. 420-423) zasnovana je na navodu o izlaganju nacrtu kuće M na izložbi *Hrvatskog društva umjetnosti* 1906. godine inicijalom prezimena povezanog s investitoricom.²⁸⁹ Laslo je doveo atribuciju u pitanje zbog jednostavnog oblikovnog rješenja eksterijera koje je atipično za Bastla. Drugi razlog je historicistička tipologija tlocrta s nespretno odabranom pozicijom kupaonice orijentirane na stubište.²⁹⁰ Kupaonica je izostavljena u jednom stanu na svakoj etaži što bi bila iznimka među Bastlovim stambenim zgradama. Oblikovanje eksterijera ne isključuje u potpunosti mogućnost autorstva s obzirom na usporedbu s nekoliko zgrada koje je projektirao. Primijenjeni su karakteristično zoniranje zidne plohe različite završne obrade, istaknuta streha te florealni i geometrijski dekorativni motivi. Za potvrdu autorstva ne postoji pouzdan dokaz.

Atribucija prve od tri Fellerove zgrade u Zagrebu (Trg kralja Tomislava 4, 1903.-1904., str. 430-436) bila je podložna promjenama tijekom vremena. Projekt zgrade Feller u literaturi je prvobitno pripisan Bastlu,²⁹¹ no Laslo je atribuciju doveo u pitanje i kao autora naveo De Lucu.²⁹² Sudjelovanje De Luce na arhitektonskom projektu potvrđeno je signaturama na većini izvedbenih nacrtu nastalih 1903. godine.²⁹³ Izradio je tlocrte svih etaža, nacрте sustava odvodnje i zidane ograde od opeke oko dvorišta u mjerilu 1:50. Atribuciju cjelovitog rješenja zgrade potrebno je preispitati zbog utvrđenog sustava rada poduzeća Hönigsberg i Deutsch i udjela pojedinih suradnika. De Lucina biografija i djelovanje su neistraženi i relativno nepoznati. Jedan od prvih tragova je arhitektonski projekt Trgovačko – obrtnog muzeja u Zagrebu (Trg Mažuranića 14, 1902.-1903.) za koji je izradio izvedbene

²⁸⁷ JURIC, 1995: 48

²⁸⁸ JURIC, 1995: 48

²⁸⁹ LASLO, 1995.a: 23

²⁹⁰ LASLO, 1995.a: 23

²⁹¹ a) LASLO, 1995.a: 23; b) JURIC, 1995: 48

²⁹² a) LASLO, 2003: 36; b) LASLO, 2011: 56

²⁹³ *** MK/12

nacrte temelja, podruma i prizemlja u mjerilu 1:50 u srpnju i kolovozu 1902. godine. Izvedbenim nacrtima karakterističnih tlocrta sudjelovao je u izradi arhitektonskog projekta zgrade Kallina (Gundulićeva 20, 1903.-1904.), zgrade Rado (Trg bana Jelačića 5, 1904.-1905.), druge zgrade Feller (Elsa-fluid dom, Jurišićeva 1, 1 A, 1905.-1906.) i još nekoliko građevina. Autorstvo navedenih zgrada moguće je s velikom sigurnošću pripisati Bastlu, a De Luca i ostali zaposlenici izrađivali su projektnu dokumentaciju. Slična je situacija sa zgradom Feller (Trg kralja Tomislava 4, 1903.-1904.) na kojoj je radilo nekoliko suradnika. De Lucin zadatak je ponovo bila izrada tlocrta svih etaža. U poznatim primjerima njegova angažmana nije ga moguće povezati niti s jednim nacrtom pročelja pa tako niti s pročeljem zgrade Feller. Nacrt iz glavnog arhitektonskog projekta nosi potpis isključivo Hönigsberga i Deutscha,²⁹⁴ dok druga izvedbena varijanta pokazuje karakteristike koje upućuju na Bastlov grafizam.²⁹⁵ Niti jedno pročelje nije moguće povezati s De Lucom i zato je eliminiran kao mogući autor. Usporedbom s ostalim projektima vidljivo je da je Bastl često crtao pročelja, presjeke i pojedine detalje zgrada na kojima mu je autorstvo u cijelosti pripisano. De Luca je na istim projektima iscrtao izvedbene nacрте, najčešće tlocрте. Ista situacija s Bastlom kao projektantom i De Lucom kao suradnikom moguća je u slučaju zgrade Feller, a daljnja analiza arhitektonske kompozicije ide u prilog ovoj pretpostavci. Potvrđen De Lucin udio u poduzeću ne upućuje na prikazanu razinu projektantske vještine i kreativnosti. Riječ je o kvalitetnim prostornim rješenjima i prilično luksuzno opremljenim interijerima. Stolarija u stubištu i princip oblikovanja stubišne ograde motivima su usporedivi s Bastlovom zgradom Rado. Pročelje je specifičnog izgleda u arhitekturi Zagreba zbog arhitektonike i velikog broja životinjskih i mitoloških motiva simboličkog značenja. Iskazana maštovitost, kreativnost i imaginacija na razini oblikovanja eksterijera tipična je za Bastla, a nezabilježena kod ostalih arhitekata ovog razdoblja. Pretpostavci da je raznovrstan bestijarij zgrade Feller njegova kreacija ide u prilog sklonost astrološkoj i okultnoj simbolici. De Luca nije spomenut niti u ranije navedenim iskazima arhitekta Freudenaicha i Duića koji su kao važne suradnike poduzeća Hönigsberg i Deutsch naveli Štefana, Bastla i Goldscheidera, a nije bio zastupljen niti u suvremenom tisku. Zato je upitno može li se autorstvo zgrade Feller pripisati De Luci, kao što mu se ne mogu pripisati projekti ostalih zgrada u čijoj izradi je sudjelovao na sličan način. Povezanost s izvedbenim nacrtom pročelja i visoka razina oblikovanja prostora i opreme interijera mogućnost atribucije ove zgrade Bastlu ostavljaju otvorenom.

²⁹⁴ *** DAZG/18

²⁹⁵ *** 1903/II: 68

Sljedeća upitna atribucija odnosi se na dvokatnu stambeno – poslovnu uglovnicu Dragutina i Milke Lehner (Palmoćeva 2, 1905.). Glavni arhitektonski projekt nastao je u veljači 1905. godine, a naknadne promjene u prizemlju unesene su u lipnju.²⁹⁶ Niti na jednom od nacrtu uključujući pročelje nije moguće utvrditi trag Bastlovog autorstva. Nema potpisa niti prepoznatljivih karakteristika crteža, a komparacija s ostalim projektima ne ukazuje na sličnosti primijenjenog oblikovnog principa i detalja. Tretman završne obrade plohe imitacijom zidanja kamenim blokovima i projektna dokumentacija upućuju na Štefanovo sudjelovanje. Izradio je idejno rješenje: presjek, tlocrt podruma i prizemlje te glavni projekt uruđžbiran prilikom ishoda građevne dozvole. Autor izvedbenih nacrtu pročelja nije niti jedan od dvojice, već suradnik koji je signirao nekoliko nacrtu zgrade Feller (Jurišićeva 1-1a, 1905.-1906.).²⁹⁷ U fazi izrade izvedbenih nacrtu nedvojbeno je prisutan De Luca identificiran na osnovu signature i karakteristika rukopisa. Osim rezultata analize grafičkih karakteristika projektne dokumentacije u prilog tezi da Bastl nije autor zgrade ide komparativna analiza tlocrtne dispozicije. Stambeni katovi sadrže nekvalitetna rješenja koja nisu u suglasju s principima projektiranja primijenjenima na njegovim zgradama što se prvenstveno odnosi na osiguravanje prirodnog osvjetljenja i prozračivanja. Loše je rješenje smještaja kuhinje i sobe za služavku između dva hodnika s mogućnošću prozračivanja kroz vanjski zajednički hodnik uz stubište ili hodnik stana povezan s otvorom svjetlika. Funkcionalnost prostora nije na razini dosegnutoj na ostalim projektima. U slučaju zgrade Lehner može se zaključiti da je projekt izrađivalo nekoliko suradnika, a glavni projektant je najvjerojatnije bio Štefan.

S Bastlom se od izložbe *Secesija u Hrvatskoj* održane 1977. godine zbog sličnosti s prvom neizvedenom varijantom pročelja zgrade Kallina (Gundulićeva 20, 1903.-1904) povezuje zgrada Mihelić (Zagreb, Petrinjska 61/Hatzova 5, 1905.-1906.).²⁹⁸ Prijedlog atribucije prihvatio je Jurić, no Laslo je uvidom u nacrtu dokumentaciju projekt povezo s Vladimirom (Vlatkom) Urbanyjem, ovlaštenim civilnim građevnim mjernikom. Sugerirao je moguću povezanost Urbanyja s Bastlom, odnosno s poduzećem Hönigsberg i Deutsch.²⁹⁹ Naknadno je izradu arhitektonske osnove atribuirao arhitektu Janku Holjcu koji je potpisao

²⁹⁶ Zgradu je atribuirao Jurić 1995. godine.; a) JURIĆ, 1995: 44-57; b) *** DAZG/19; c) *** MK/13

²⁹⁷ Isti suradnik teško čitljive signature, moguće s inicijalima JIR ? (Jirkal ? Ivan) utvrđen je na nacrtima prozora, stubišta i stropa halle zgrade Feller.; *** MK/12

²⁹⁸ LASLO, 1995.a: 23

²⁹⁹ O projektu zgrade Mihelić Laslo se izjasnio negativno opisujući ga „sramotnim fušem“ i „grotesknom karikaturom“ neizvedene varijante pročelja kuće Kallina. Jurić je oblikovanje eksterijera zgrade Mihelić uz Kallininu zgradu i Fellerovu uglovnicu Elsa-fluid dom svrstao u „možda oblikovno najuspješnija arhitektonska rješenja arhitekta Vjekoslava Bastla“. a) LASLO, 1995.a: 23; b) JURIĆ, 1995: 52; c) LASLO, 1998: 25; d) JAKŠIĆ, MARIĆ, 2011: 328-329

glavni projekt.³⁰⁰ Urbany je na dokumentaciji potpisan u ime vlastitog građevnog poduzetništva koje je bilo izvođač. Victor Gross, ovlaštenu graditelj i arhitekt povezan je s nacrtima i izvedbom stanova u potkrovlju u tijeku dovršetka izgradnje.

U razdoblju nakon osamostaljenja od matičnog poduzeća Bastl je u literaturi s poduzećem Hönigsberg i Deutsch povezan atribucijom projekta adaptacije zgrade Schlesinger (Zagreb, Strossmayerov trg 10/Katančićeva, 1891.-1892).³⁰¹ Trokatna najamna stambena uglovnica sagrađena je prema projektu Hönigsberga i Deutscha za investitora Karla Schlesingera. Za potrebe hotela Palace preuređena je tijekom 1907. i 1908. godine, a za izradu nacrtu pregradnje bilo je zaduženo isto poduzeće.³⁰² Uvidom u projektnu dokumentaciju utvrđeno je da su kao suradnici u projektu adaptacije hotela Palace 1907. godine radili Goldscheider i Mihok, nositelji posla u poduzeću nakon 1906. godine. Bastlov autorski udio nije evidentan.

Ugaona dvokatna najamna stambena zgrada Ehrfort (Palmoćeva 34, 1904., nadogradnja trećeg kata i adaptacija pročelja 1937.-1938., ing. Makso Korenić)³⁰³ također je izdvojena kao Bastlov projekt. Izvoran izgled eksterijera izgubljen je tijekom dogradnje trećeg kata i adaptacije pročelja 1937.-1938. godine, no sačuvane su pojedine izvorne oblikovne karakteristike. Riječ je o tretmanu pročelja plohama različite završne obrade i naglasku ugaonog dijela erkerom koji kontinuirano prolazi prvim i drugim katom. Oblikovna rješenja moguće je usporediti s pročeljem zgrade stambene zgrade Zaklade mirovinskog zavoda Hrvatskog zemaljskog kazališta. S obzirom na nepostojanje građevinske dokumentacije iz vremena izgradnje i gubitak izvornog izgleda nije moguće potvrditi navedenu atribuciju.

Unatoč postojećim pisanim izvorima i projektnoj dokumentaciji teškoće pri utvrđivanju autorstva onemogućuju pouzdano definiranje Bastlovog opusa i udjela u suradnjama unutar poduzeća Hönigsberg i Deutsch, no moguće je da će buduća otkrića donijeti konačnu potvrdu upitnih atribucija.

³⁰⁰ a) *** DAZG/20; b) LASLO, 1998: 25; c) JAKŠIĆ, MARIĆ, 2011: 328-329

³⁰¹ U katalogu knjige *Zagrebačka zelena potkova* autorica Knežević atribuciju pripisuje Laslu navodeći kao izvor *Arhitektonski vodič I. Donji grad, 19. i 20. stoljeće* autora Mikca i Lasla. Uvidom u navedeni izvor utvrđeno je kako zgrada i autor nisu uvršteni u vodič, a Laslo Bastla kao autora nije naveo niti u monografskom članku objavljenom u časopisu *Čovjek i prostor.*; a) MIKAC, LASLO, 1982: 15-19; b) LASLO, 1995.a: 22-29; c) KNEŽEVIĆ, 1996: 470

³⁰² a) *** DAZG/21; b) *** MK/14

³⁰³ *** DAZG/22

8.2. ARHITEKTONSKA KOMPOZICIJA ZGRADA PROJEKTIRANIH U PODUZEĆU

8.2.1. TRGOVAČKO – OBRTNI MUZEJ I TRGOVAČKO – OBRTNA KOMORA U ZAGREBU

Prvi Bastlov zadatak u poduzeću Hönigsberg i Deutsch po povratku sa studija bila je suradnja na projektu reprezentativne javne zgrade Trgovačko – obrtnog muzeja u Zagrebu (danas Etnografski muzej, Trg Mažuranića 14, 1902.-1903.) i istovremeno sagrađene palače Trgovačko – obrtne komore za istog investitora (Trg maršala Tita 8, 1902.-1903.).³⁰⁴ Zgrada Trgovačko – obrtnog muzeja izdvaja se kao jedna od tri građevine projektirane u Zagrebu za potrebe smještaja muzeja u razdoblju dugom gotovo jedno stoljeće.³⁰⁵ Jedina je u tom periodu sagrađena isključivo za tu svrhu budući da su druge dvije, zgrada Hrvatske Akademije znanosti i umjetnosti i Muzeja za umjetnost i obrt osim muzejske objedinjavale nekoliko drugih namjena. Povijest izgradnje Trgovačko – obrtnog muzeja možemo pratiti od 1891. godine kada je predsjednik Janko Grahor na sjednici Trgovačko – obrtne komore iznio ideju o osnivanju muzejske institucije koja bi promicala rad hrvatskih obrtnika i razvoj trgovine.³⁰⁶ Koncept osnivanja trgovačkih muzeja punu afirmaciju doživio je sredinom druge polovice devetnaestog stoljeća. Bio je povezan je s potrebom promocije trgovine, obrta, industrije i prometa s ciljem približavanja nacionalnih i inozemnih proizvoda konzumentima te proširivanja tržišta kroz trajnu prezentaciju.³⁰⁷ Misao vodilja osnivanja zagrebačkog muzeja bila je orijentirana prvenstveno na afirmaciju domaće proizvodnje i povremeno izlaganje proizvoda okolnih zemalja. Trgovačko – obrtna komora je potaknula formiranje muzejskog odbora zaduženog za osiguranje financijskih sredstava 1892. godine i počela tražiti odgovarajuće zemljište koje bi gradska općina bila voljna ustupiti za ovu svrhu.³⁰⁸ Od tri predložene lokacije, prve na Strossmayerovom trgu pored tadašnje palače Schlessinger, danas hotela Palace, druge u Gundulićevoj ulici, poznate kao „gradska vaga“ i treće na nekadašnjem zemljištu plinare na Trgu maršala Tita (p. Sveučilišni trg) odabrana je posljednja. Odlukom gradskog zastupstva od 1. lipnja 1896. godine komori je besplatno ustupljeno zemljište u vrijednosti od 70000 kruna za izgradnju muzeja i zgrade komore. Želja vodstva bila je izradu projekta povjeriti kvalitetnim arhitektima te je 1899. godine organiziran pozivni natječaj.³⁰⁹

³⁰⁴ a) *** DAZG/24; b) KNEŽEVIĆ, 1996: 590-593, 611-612

³⁰⁵ JURIĆ, VUJIĆ, 2001: 49-50

³⁰⁶ KREŠIĆ, 1902: 81-100

³⁰⁷ JURIĆ, VUJIĆ, 2001: 50-52

³⁰⁸ KREŠIĆ, 1902: 81-100

³⁰⁹ JURIĆ, VUJIĆ, 2001: 57

38. Zgrade Trgovačko – obrtnog muzeja i komore (Zagreb, Trg maršala Tita 8, Trg Mažuranića 14) početkom 20. st., pogled s istoka (Muzej grada Zagreba, inv.br. MGZ 5885, foto: J. Hühn, oko 1905.)

Odazvali su se Marković, Vancaš, poduzeće Hönigsberg i Deutsch i poduzeće Pilar, Mally i Bauda. Prema mišljenju predsjedništva komore i stručnog konzultanta, gradskog građevnog savjetnika Kune Waidmanna niti jedan natječajni projekt nije bio u potpunosti prihvatljiv. Zatražene su dopune od poduzeća Hönigsberg i Deutsch i Pilar, Mally i Bauda. Od razrade Markovićevog projekta se odustalo zbog njegovog boravka na studiju u Parizu dok je Vancaš uvršten u komisiju za prosudbu radova zajedno s Waidmannom i Bollèom. Od dva arhitektonska projekta odabran je rad poduzeća Hönigsberg i Deutsch s preporukama za daljnju doradu. Prikupljanje sredstava za gradnju i tekuće godišnje troškove zgrada komore i muzeja završeno je 1901. godine, a istovremeno su od strane komore dodatno konzultirana tri stručnjaka u vezi s predloženim projektom. Janko Josip Grahor, Janko Holjac i Josip Marković dali su nekoliko primjedbi nakon kojih je izvršena završna dorada i nacrti poslani na odobrenje. Odabran idejni projekt poduzeća Hönigsberg i Deutsch razrađen je tijekom 1901. i 1902. godine kada je ishođena građevna dozvola dok je detaljni izvedbeni projekt dovršen 1903. godine.³¹⁰

³¹⁰a) *** DAZG/23; b) ***DAZG/24; c) *** MK/7; d) *** MK/8

39. Zgrade Trgovačko – obrtnog muzeja i komore (Zagreb, Trg maršala Tita 8, Trg Mažuranića 14) na razglednici iz 1908. godine, pogled sa sjeveroistoka (Planoteka Ministarstva kulture u Zagrebu)

Radovi su započeti 5. kolovoza 1902. godine da bi zgrada komore bila završena do rujna, a muzeja do prosinca 1903. godine.³¹¹ Gradilište dodijeljeno za podizanje dviju zgrada smješteno je na urbanistički istaknutoj poziciji na novoformiranom zapadnom perivoju zagrebačke Zelene potkove uz spoj Trga Mažuranića (p.Zapadni perivoj), Trga maršala Tita (p.Sveučilišni trg) i Rooseveltova trga (p.Trga Khuena Hedervaryja). Položajem je bilo uvjetovano upečatljivo oblikovanje eksterijera bitnog u formiranju vizura trgova. To se posebno odnosilo na stambeno – poslovnu dvokatnu zgradu Trgovačko – obrtne komore zbog izgradnje na ugaonoj parceli s tri strane omeđenoj uličnim pravcima (*str. 411-419*). Prilagodba nepravilnoj trapezoidnoj parceli izvršena je formiranjem tri krila nepravilnog U-tlocrta, a glavno pročelje smješteno je sjeverno. Ulaz s prostranim vestibulom, jednokrakim stubištem i poprečno postavljenim hodnikom je centralno pozicioniran s mogućnošću pristupa središnjem trokrakom stubištu smještenom unutar dvorišnog rizalita pomaknutog iz osi. Bočno iz hodnika ulazilo se u krila. Istočno poslovno krilo sastojalo se od niza međusobno povezanih prostorija orijentiranih na ulicu s pristupom iz hodnika i sobe podvornika uz dvorište. Zapadno krilo imalo je tradicionalno koncipiran peterosoban stan.

³¹¹ Na parceli je uoči izgradnje bio smješten vatrogasni toranj, a u blizini se nalazilo vatrogasno spremište također srušeno u svrhu dovršetka izgradnje bloka.; KNEŽEVIĆ, 1996: 208

40. Zgrada Trgovačko – obrtne komore (Zagreb, Trg maršala Tita 8) početkom 20. st., sjeverno pročelje (Muzej grada Zagreba, inv.br. MGZ 5884, foto: nepoznato, 1903.)

Uz predsoblje i dugačak hodnik prema uličnom pročelju nizale su se međusobno povezane sobe dok su u reduciranom gospodarskom dvorišnom krilu pozicionirane nusprostorije. Isti je raspored ponovljen na gornjim etažama. Odstupanja su se odnosila na formiranje velike dvorane nad ulaznim vestibulom na prvom katu te smanjenje stambene površine za jednu sobu u korist povećanja poslovnog prostora.

Sjeverno pročelje je najvažnije u urbanističkom smislu zbog uloge u vizurama Trga maršala Tita te je u postupku ishoda građevne dozvole najviše primjedbi upućeno njegovom oblikovanju. Bitna sugestija odnosila se na izjednačavanje razine prizemlja i ukupne visine zgrada komore i muzeja „*radi postizanja boljeg arhitektoničkog sklada.*“³¹² Izgled glavnog pročelja zgrade komore u nekoliko je navrata mijenjan radi nezadovoljavajućeg oblikovanja. Sačuvane su tri varijante od kojih su dvije nastale 1901. godine, prva u siječnju i druga u prosincu, a treća izvedena varijanta pročelja izrađena je 1902. godine.³¹³

³¹² *** DAZ/24

³¹³ a) *** DAZG/25; b) *** MK/7

41. O. Wagner, perspektivni prikaz najamne stambene zgrade (Beč, Freisingergasse 1, 1879.), glavno pročelje osnovnim karakteristikama arhitektonske kompozicije (pet osi, središnji rizalit, oblikovanje krova) podudarno je s projektom pročelja Trgovačko-obrtne komore

Dvije neizvedene varijante bile su podudarne konceptom trodijelne podjele sa širim, rizalitno istaknutim središnjim dijelom, primjenom rustike u zoni prizemlja i artikulacijom prozorskim i ulaznim otvorima. Razlike su se odnosile na konstrukciju krovišta i pristup oblikovanju središnjeg rizalita. U prvoj varijanti središnji dio natkriven je zasebnim višim piramidalnim odsječkom krova ispred kojeg je formiran toranj. Prozorski otvori na prvom katu bili su većih dimenzija, a detaljima arhitektonske dekoracije postignut je tradicionalan dojam. Arhitektonska kompozicija u bitnim je karakteristikama usporediva s Wagnerovim projektom najamne stambene zgrade u Beču (Freisingergasse 1, 1879.)³¹⁴. U drugoj varijanti zona krovišta je snižena i na centralnoj poziciji rastvorena poljem s figuralnim reljefom dok je u zoni gređa predviđen natpis s nazivom zgrade. Pojedini dekorativni elementi bili su bliski secesiji, no i drugom varijantom pročelja je unatoč suvremenijem pristupu zadržan tradicionalan duh. Građevnom dozvolom iz 1902. godine uvjetovane su daljnje promjene sjevernog pročelja palače komore budući da dotadašnje varijante nisu u potpunosti

³¹⁴ WAGNER, 1905. a: tabla 7

zadovoljile.³¹⁵ Ocijenjeno je da pročelje ne djeluje dovoljno impozantno u odnosu na važnost pozicije i okolne zgrade koje su dimenzijama i oblikovno dominirale prostorom.³¹⁶ Iskazana je bojazan da figuralni reljef u zoni atike ne bi došao do izražaja te je sugerirano rješenje naglašenijeg plasticiteta. Autori projekta, poduzeće Hönigsberg i Deutsch unaprijed su se izjasnili da prijedlog pročelja priložen za ishođenje građevinske dozvole nije konačan. Novim nacrtom pročelja razrađena je prva varijanta iz siječnja 1901. godine. Najznačajnija izmjena bilo je dodatno naglašavanje rizalitno istaknute središnje vertikale motivom rustike i tornjem s lanternom koji je visinom premašio sljeme krova. U zoni krovišta postavljeno je nekoliko skulptura, a isticale su se alegorijske figure Trgovine i Obrta.

Zgrada Trgovačko – obrtnog muzeja je konstruktivno i oblikovno neusporedivo značajnija (*str. 401-410*). Projektirana je kao ugrađena jednokatnica s podrumom visinom istovjetna dvokatnoj zgradi komore. Prostorna organizacija nije odstupala od postojećih zgrada tog tipa u susjednim zemljama što je uvjetovano ispunjavanjem potreba specifične funkcije. U literaturi je povezana s Wagnerovim projektom Muzeja gipsanih odljeva u Beču 1896. godine, kojeg su prihvatili njegovi učenici.³¹⁷ Moguće je da je prilikom osmišljavanja prostornog rješenja muzeja utjecaj izvršio Milan Krešić, tajnik Trgovačko – obrtne komore i glavni inicijator izgradnje te poznavatelj sličnih institucija u Europi.³¹⁸ Koncept je bio tradicionalan, s glavnim volumenom tlocrta izduljenog pravokutnika i tri rizalitna istaka na uličnom pročelju. Rubno i u središtu nadovezana su tri dvorišna krila, a na taj način je formiran simetričan E tlocrt. Simetrija je prisutna i u prostornoj dispoziciji. U središnjoj osi u prizemlju smješten je ulazni vestibul kvadratnog tlocrta s dvostrukim stubištem u nastavku unutar dvorišnog krila. Bočno su formirane velike međusobno povezane izložbene dvorane, ukupno šest na svakoj etaži, a hodnici su izostavljeni. Odstupanje je napravljeno u dijelu prizemlja sjeverno uz stubište gdje su dvije pomoćne prostorije s hodnikom zamijenile jednu dvoranu. Prostorni raspored ponovljen je na katu, a iznad vestibula je smještena centralna dvorana s kupolom. Prostrane izložbene dvorane bilo je moguće izvesti uz pomoć konstruktivnog sustava željeznih traverzi izuzetno velikog raspona koje su postavljene na većim udaljenostima. Princip je omogućio formiranje prozorskih otvora velikih dimenzija kojima je osigurano obilje dnevnog svjetla u izložbenim dvoranama. Pravokutni prozori bili su bitan faktor oblikovanja pročelja.

³¹⁵ *** DAZG/24

³¹⁶ U uvjetima građevne dozvole napisano je kako komora „*nije dostatno impozantno osnovana, što bi bilo za djeljeti s obzirom na odlični njen položaj i obzirom na ogromne okolne javne zgrade*“; *** DAZG/24

³¹⁷ GALOVIĆ, 1998.a: 12-13

³¹⁸ JURIC, VUJIĆ, 2001: 55

42. Trgovačko-obrtni muzej (Zagreb, Trg Mažuranića 14), vestibul (KREŠIĆ, M., (1902.), 50-godišnjica Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu: 1852.-1902., Zagreb)

43. Trgovačko-obrtni muzej (Zagreb, Trg Mažuranića 14), izvoran izgled glavnog pročelja početkom 20. st. (Muzej za umjetnost i obrt)

Usječeni su u zidnu plohu bez formiranih okvira, a ostakljene površine krila podijeljene su mrežom ortogonalnog rastera. Prizemna razina pročelja tretirana je horizontalnom rustikom dok je arhitektonska plastika koncentrirana na gornjoj etaži. Riječ je o secesijskim motivima koji su načinom primjene evocirali tradicionalne arhitektonske elemente poput pilastara koje je moguće iščitati između prozorskih osi i završnog vijenca nad njima. Arhitektonskim oblikovanjem naglašen je središnji rizalit nadvišen kupolom, a ispred nje je smještena skulpturalna grupa alegorije Hrvatice kako štiti Trgovinu i Obrt. Utjelovljena je u ženskoj figuri koja je obgrlila dvije manje figure, muški i ženski akt sa simbolima obrta i trgovine – kladivom u ruci te kaducejem i krilatim sandalama.³¹⁹ Polukugla kupole motiv je naglašenog simboličkog značaja prisutan u Bastlovim studentskim projektima centralnog modela zgrade.³²⁰

Izgradnja Trgovačko – obrtnog muzeja bio je ambiciozno zamišljen projekt komore, od osnivanja do provedbe natječaja i pozivanja eminentnih domaćih arhitektonskih imena. Podržana je ideja promocije nacionalnih arhitekata i umjetnika koji su dali završni pečat izgledu muzeja.³²¹ Tlocrti obje zgrade i fotografije pročelja i vestibula objavljeni su u bečkom stručnom arhitektonskom časopisu *Wiener Bauindustrie Zeitung* 1905. godine.³²² Bastl je nakon zgrade Pečić (Zagreb, Ilica 43, 1899.) objavom dobio priznanje za sljedeći projekt secesijskih obilježja u kojem je prisutan njegov kreativan doprinos.

Današnje stanje zgrade Trgovačko – obrtne komore nije u velikoj mjeri izmijenjeno u odnosu na izvorno. Najveći zahvat u unutrašnjosti bila je adaptacija vestibula 1921. godine kojom su formirane dvije nove prostorije.³²³ Na eksterijeru su sačuvani arhitektonski i dekorativni secesijski elementi, a manjim zahvatima adaptacije lokala u prizemlju nije narušena cjelovitost pročelja. Zgrada Trgovačko – obrtnog muzeja zahvatima u interijeru i na eksterijeru u velikoj mjeri je lišena izvornih oblikovnih karakteristika. Velika adaptacija zgrade muzeja provedena je 1937. godine prema Freudenreichovom projektu.³²⁴ Radikalne izmjene glavnog pročelja rezultirale su uklanjanjem većine izvornih secesijskih elemenata, izuzev staklene nadstrešnice i kupole s alegorijskim skulpturama. Intervencija je izvedena pod utjecajem promjene ukusa i potpunog odbacivanja secesije. Poboljšanja su tražena kroz pokušaje pročišćavanja zidne plohe i uklanjanje elemenata dekorativnog karaktera.

³¹⁹ JURIC, VUJIC, 2001: 55

³²⁰ GALOVIĆ, 1998.a: 13-14

³²¹ JURIC, VUJIC, 2001:56

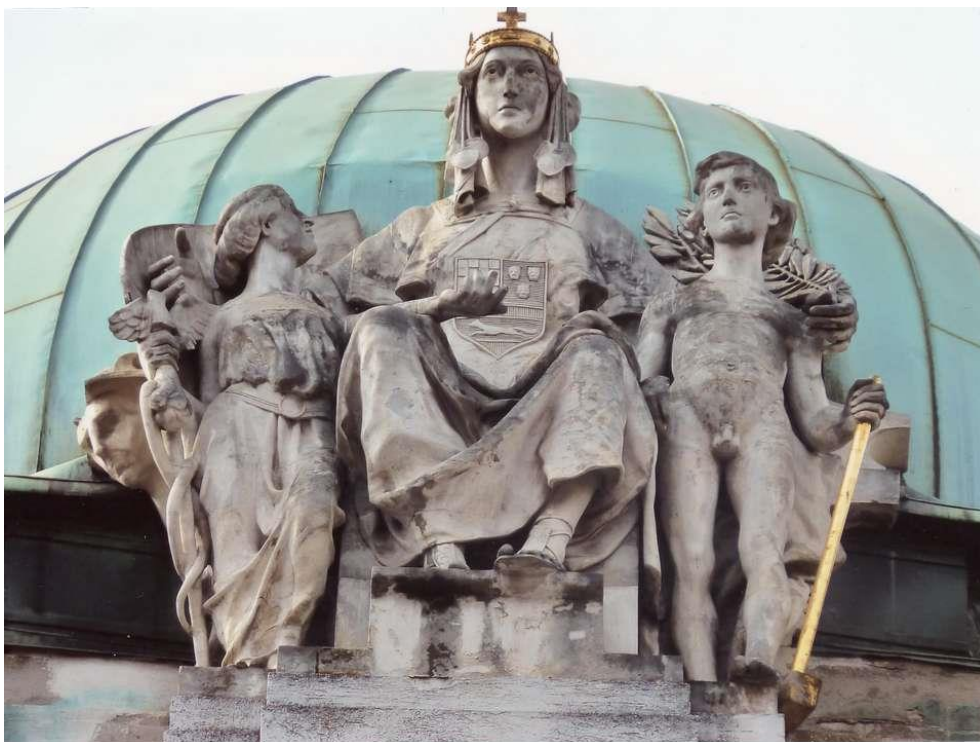
³²² a) *** 1905/I: 177-181; b) *** 1905/II: 3-4

³²³ *** DAZG/26

³²⁴ KARAC, ŽUNIC, 2013: 130-131

44. Zgrada Trgovačko – obrtne komore (Zagreb, Trg maršala Tita 8), detalj pročelja (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

45. Trgovačko-obrtni muzej (Zagreb, Trg Mažuranića 14), kupola s alegorijskom grupom Hrvatice koja štiti Trgovinu i Obrt (Muzej grada Zagreba, inv.br. MGZ 54619, foto: Vesna Beifuss, 2012.)

Time je osiromašen izgled eksterijera muzeja, no zbog izražene arhitektonike pročelja i centralnog motiva kupole nije u cijelosti izgubljen karakter izvorne zgrade. Bastl je bio u najvećoj mjeri zaslužan za izvorno oblikovanje zgrade Trgovačko – obrtnog muzeja te ona zauzima posebno mjesto kao jedan od njegovih najznačajnijih autorskih doprinosa.

8.2.2. UGRAĐENE NAJAMNE STAMBENE I STAMBENO – POSLOVNE ZGRADE

Godine provedene u poduzeću Hönigsberg i Deutsch od povratka sa studija 1902. godine pa do osamostaljenja 1906. godine označile su najproduktivnije razdoblje Bastlovog djelovanja. Realizacije se nakon izgradnje zgrada Trgovačko – obrtne komore i muzeja odnose isključivo na ugrađene najamne stambene i stambeno – poslovne zgrade zagrebačkih privatnih investitora. Izvedbe velikih javnih zgrada su izostale i njima se bavio na projektantskoj razini sudjelovanjem na natječajima. Bez obzira na ograničavajući faktor ponavljanja istovjetne namjene Bastl se inventivnim rješenjima prisutnim u tlocrtnoj organizaciji i oblikovanju eksterijera uspio nametnuti kao jedan od najkvalitetnijih arhitekata generacije i nositelj novog protomodernog izraza.

Zgrada Majdak (Zagreb, Palmotićeva 50, 1903.)

Prva građevina isključivo stambene namjene projektirana za poduzeće Hönigsberg i Deutsch bila je zgrada Majdak u Zagrebu (*str. 420-423*).³²⁵ Ugrađena najamna stambena trokatnica smještena je unutar poteza zgrada na zapadnoj regulatornoj liniji Palmotićeve ulice. Pozicija je markirana nasuprot sagrađenim sklopom isusovačkog kompleksa s Bazilikom Srca Isusova 1901.-1902. godine. Pomicanjem crkve prema unutrašnjosti parcele napravljena je iznimka u odnosu na izgradnju na regulatornoj liniji Palmotićeve ulice, a formiranim predprostorom i vertikalama zvonika ostvaren je središnji vizualni akcent ulice.

Na svakoj etaži zgrade Majdak nalazila su se dva dvosobna stana. Organizirani su uz dvokrako stubište smješteno u središnjoj osi zgrade i pomaknuto prema dvorištu, između dva razvedena asimetrična dvorišna krila. Klasifikacijom zagrebačkih ugrađenih najamnih zgrada Darka Kahlea zgrada je srodna identificiranom tipu c2. tlocrta s razvedenim dvorišnim krilima.³²⁶ Tlocrtna dispozicija stanova temeljila se na odvajanju stambenog od servisnog dijela predsobljima. Tri sobe orijentirane su prema uličnom pročelju i jedna na dvorište dok su nusprostorije raspoređene u dvorišnim servisnim krilima.

³²⁵ *** DAZG/27

³²⁶ a) *** DAZG/27; b) KAHLE, 2003: 35

46. Zgrada Majdak (Zagreb, Palmotićeveva 50), ulično pročelje, detalj s ulazom (Muzej grada Zagreba, inv.br.MGZ 5590, foto: nepoznato, 3.12.1958.)

Nedostatak je predstavljala velika površina predsoblja, odnosno dugačkih hodnika te izostanak kupaonica u većini stanova. Nalazile su se samo u jednom od stanova na prvom i drugom katu, na poziciji uz stubište neadekvatnoj zbog nedostatka direktne prirodne ventilacije i svjetlosti.

Pročelje zgrade Majdak simetrično je koncipirano s pet prozorskih osi i centralno pozicioniranim ulazom. Horizontalni vijenac dijelio je prizemlje od stambenih katova, no završnom obradom zidne plohe s naglašenom raznolikošću tekstura negirana je etažna podjela zgrade. U izvedbi su napravljena izvjesna odstupanja od odobrenog nacrtu. Nad glatko obrađenim soklom redom se očitavaju motiv valovitih linija vertikalne orijentacije, grubo ožbukana površina i pojas horizontalno usječenih brazdi zaključen trakom formiranom kružnim motivima. Na gornjem, glatko ožbukanom dijelu pročelja dekorativan efekt postignut je primjenom stiliziranih vegetabilnih motiva i varijantom tipičnog secesijskog motiva – tri

vertikalne trake povezane kružnicom. Oblikovanjem pročelja stavljen je naglasak na vertikalno povezivanje elemenata i ritmičnu izmjenu prozorskih osi s uskim poljima koja se s obzirom na primjenu dekoracije u gornjoj zoni mogu interpretirati kao varijanta motiva velikog reda pilastara. Istovjetan koncept i princip primjene različitih tekstura u završnoj obradi pročelja nalazimo u nekoliko Bastlovihi radova. Primjeri su zgrada Doma mirovinskog zavoda članova Hrvatskog zemaljskog kazališta (Zagreb, Trg Mažuranića 12, 1904.) i zgrada Rozsay (Zagreb, Kurelčeva 3, 1904.-1905.). Kontrast glatkih i grubih površina tipičan za razdoblje protomoderne često je zastupljen u radovima arhitekata na početku stoljeća.³²⁷

Zgrada Kallina (Zagreb, Gundulićeva 20/Masarykova 19, 1903.-1904.)

Jedan od najpoznatijih Bastlovihi zagrebačkih projekata je uglovnica sagrađena na istaknutoj poziciji sjeveroistočnog ugla donjogradskog bloka na križanju Masarykove i Gundulićeve ulice (*str.* 424-429). Projektirana je za poznatog industrijalca, proizvođača keramičkih proizvoda i trgovca Josipa Kallinu.³²⁸ Investitor je od gradske općine na nekadašnjem gradskom majuru kupio gradilište za 12.575 kruna s namjerom izgradnje trokatne stambeno – poslovne zgrade.³²⁹ Uglovnica ima nezaobilazno mjesto unutar strukture donjogradskih blokova zbog eksterijera jedinstvenog u zagrebačkoj arhitekturi koji je nastao pod utjecajem Wagnerova kruga, ali i djelatnosti investitora. Interesantna je ličnost Josipa Kalline, bivšeg upravnog činovnika češkog porijekla koji se 1873. godine u dobi od trideset i četiri godine trajno nastanio u Zagrebu. Pokrenuo je zavidnu karijeru proizvođača i trgovca različitih proizvoda. Vrhunski rezultat ostvario je u proizvodnji keramičkog posuđa u razdoblju od 1885. do 1890. godine, a od početka rada nove tvornice na Ksaveru 1891. godine pa do smrti 1905. godine dominirao je u izradi keramičkih peći.³³⁰ U društvu je bio cijenjen kao poduzetan, vrijedan i čovjek od ukusa. Postavio je visoke standarde proizvodnje i umjetničke razine keramike.

³²⁷ MORAVANSKY, 1998: 334

³²⁸ Josip Kallina (1839., Češka-1905., Zagreb) nakon nedovršenog studija tehnike u Pragu završio je tečaj za upravne činovnike u Beču. Jedanaest godina je bio u službi u nekoliko mjesta u Hrvatskoj da bi 1873. godine zatražio umirovljenje i ostao u Zagrebu te započeo karijeru tvorničara, trgovca i veleposjednika. Isprva je osnovao voćarnicu i trgovinu cvijeća i sjemenja, zatim trgovinu vina, a dvije godine vodio je trgovinu drva. Godine 1884. zajedno sa sinom dotadašnje vlasnice Alojzije Barbot Dragutinom Barbotom i Egidijem Kornitzerom preuzeo je tvornicu kamenine da bi je od 1886. godine vodio samostalno na adresi Nova ves 47. Uskoro, 1890. godine je izgradio novu suvremenu tvornicu majolike i šamotnih peći na Ksaveru 16. Nakon smrti 1905. godine tvornicu je nastavio voditi sin Gustav, da bi zastupstvo 1906.-1909. godine preuzeo Armin Schreiner, ujedno zastupnik Prve hrvatsko-slavonske tvornice glinene robe i utorenog crijepa „Zagorka“ u Bedekovčini. Sljedeći vlasnik je 1909.-1910. postala Prva hrvatska pečarska zadruga.; KLOBUČAR, 1960: 255-257

³²⁹ KLOBUČAR, 1960: 268

³³⁰ KLOBUČAR, 1960: 255-257

47. Zgrada Kallina (Zagreb, Gundulićeva 20/Masarykova) na razglednici oko 1910. godine (Muzej za umjetnost i obrt, inv.br. MUO 032167, oko 1910.)

Suradivao je s voditeljima keramičkog tečaja Kraljevske obrtne škole u Zagrebu i u razdoblju od 1884. do 1892. godine organizirao praksu za polaznike, a sebi omogućio odabir kvalitetnog kadra za proizvodnju. Materijali i tehnologija u Kallininoj tvornici bili su na europskoj razini i dotad nezabilježeni u domaćoj proizvodnji.³³¹ Inzistirao je na visokoj umjetničkoj razini, ručnoj izradi i unikatnom izgledu pojedinih pećnjaka ili čitavih peći. Oblikovanjem keramičkih proizvoda praćeni su suvremeni trendovi. Krajem devetnaestog stoljeća bili su dekorirani u duhu historicizma, a početkom stoljeća secesija je preuzela primat što je dijelom bila zasluga generacije mladih zagrebačkih arhitekata s kojom je suradivao. Na prijelazu stoljeća Kallina je bio prvo ime domaće proizvodnje što je vidljivo po velikoj količini peći i keramičke oplata u otmjenim zgradama toga doba od kojih je dio izgubljen. Kallina je veliku važnost pridavao marketingu te je redovno prezentirao proizvode na gospodarskim izložbama. Prema arhitektonskom projektu inženira Jerouška na Gospodarsko – šumarskoj izložbi u Zagrebu 1891. godine sagradio je paviljon površine dvadeset i pet kvadratnih metara.³³² U cijelosti je bio obložen raznobojnom glaziranom opekam i prekriven

³³¹ KLOBUČAR, 1960: 258-259

³³² Fotografija paviljona reproducirana je u katalogu Jubilarne gospodarske izložbe u Zagrebu 1891. godine; a) KRAPEK, 1891: 20; b) KLOBUČAR, 1960: 264

glaziranim crijepom, većinom tamnosmeđe boje.³³³ Na vrhu je imao kupolu s lanternom na poligonalnoj osnovi. Vlasnik je prvi put svoje proizvode iskoristio za završnu obradu i dekoraciju zidova eksterijera manje građevine privremenog karaktera. Sličan model je trajno primijenjen na njegovoj stambeno – poslovnoj zgradi na uglu Masarykove i Gundulićeve ulice oblaganjem uličnih pročelja majolikom.

Ugrađena najamna stambeno – poslovna uglovnica asimetričnog tlocrta imala je dva krila koja su prilagođena obliku parcele i na spoju su formirala oštar kut prema križanju ulica. Trgovačka funkcija zastupljena je u velikom dijelu prizemlja, a stanovanje u tri trosobna stana na svakom katu. U prizemlju uz ulična pročelja formiran je niz lokala s pomoćnim prostorijama. Jednosoban stan pazikuće nalazio se uz dvorište dok je ulaz za stanare smješten bočno u Gundulićevoj ulici, u drugoj osi pročelja. Ulazna veža vodila je do dvorišta, a uz nju je u središtu parcele između dva krila zgrade pozicionirano dvokrako stubište okomito na istočno ulično pročelje. Stubište nije vodilo do svih stanova na gornjim etažama, već je za pristup stanovima uz Masarykovu ulicu primijenjeno neobično i pomalo bizarno rješenje dodatnog stubišnog kraka. Potreba za dnevnom rasvjetom i ventilacijom dijela prostorija riješena je formiranjem svjetlika nepravilnog tlocrta smještenog uz stubište. Nespretnosti tlocrtne organizacije nastavile su se na razini pojedinačnih stambenih jedinica. Zgradu je teško povezati s tipovima dispozicije tlocrta zagrebačkih uglovnica koje je predložio Kahle, a najviše se približava tipu razvedenog tlocrta.³³⁴ Tlocrtno – prostorni raspored je skromno koncipiran i umanjuje vrijednost zgrade kao cjelovito kvalitetnog arhitektonskog ostvarenja. Osnovni princip bio je nizanje međusobno povezanih soba uz ulična pročelja i smještaj nusprostorija uz dvorište ili svjetlik, no ugaoni stan atipično ima kupaonicu orijentiranu na ulicu. Jednostavan, ali ne pretjerano funkcionalan raspored unutar dva krila zgrade donekle je uvjetovan pokušajem maksimalne iskoristivosti prostora unutar granica parcele koja je pratila linije raskrižja i formirana je pod izrazito oštrim kutom. Glavni kriterij investitora bila je kvantiteta, a ne kvaliteta stambenih jedinica. Zgrada je bila isključivo najamnog karaktera bez namjere investitora da u njoj stanuje i time uvjetuje formiranje kvalitetnog životnog prostora za vlastite potrebe.

Tlocrtnom dispozicijom zgrada Kallina nije izašla iz okvira tradicije devetnaestog stoljeća, no cjelokupnim značaj premašila je nisku kvalitetu tlocrtno – prostorne organizacije.

³³³ U recenziji izložbe u domaćem tisku doprinos Josipa Kalline izložbi ocijenjen je iznimnim, uz žaljenje što će paviljon koji pokazuje „...veoma mnogo finog ukusa“ i financijski je bio zahtjevan za podizanje nakon izložbe biti rastavljen i izgubljen.; KLOBUČAR, 1960: 268

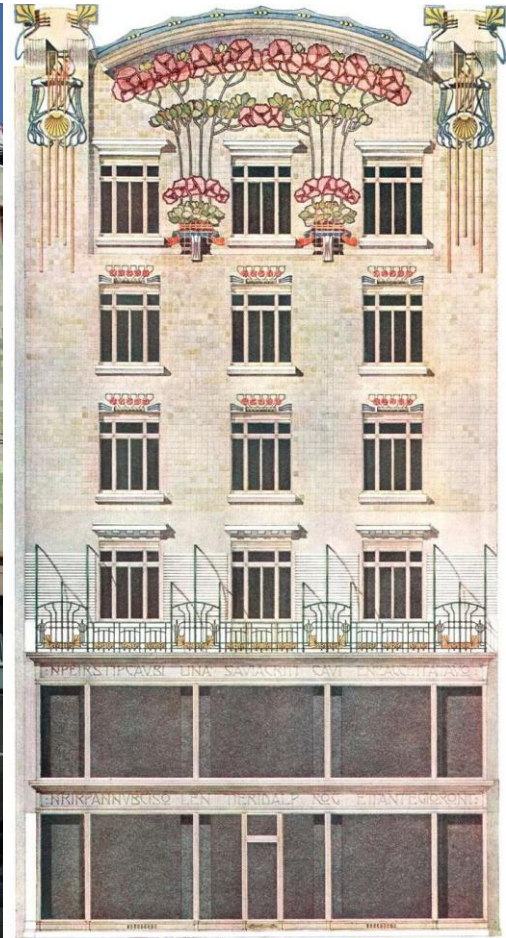
³³⁴ KAHLE, 2004: 78

48. O. Wagner, *Majolikahaus* (Beč, Linke Wienzeile 40, 1898.), glavno pročelje (foto: M. Strugar 2008.)

Razlog je oblikovanje eksterijera koje je prvi i jedini primjer tretmana pročelja kao dominantno dvodimenzionalne plohe obložene keramičkom oplatom u hrvatskoj arhitekturi secesije. Dekorativnost je proizašla iz primjene jednoboynih žutih i plavih pločica s dodatkom frizova i polja sa stiliziranim motivima šišmiša te vegetabilnim motivima lopoča i ruža. Ornament je koncentriran na ugaonom zaobljenom dijelu. Uzor je bila Wagnerova Majolikahaus (Beč, Linke Wienzeile 40, 1898.), no dok su na glasovitom bečkom pročelju primijenjeni isključivo vegetabilni motivi, Bastl je koristio i zoomorfne motive s vjerojatnim simboličkim značenjem. Ono što konceptijski razlikuje dva pročelja je slobodna aplikacija uzorka na Majolikahaus gdje je vegetabilnim motivima kontinuirano prekrivena većina plohe. Na taj način je negirana etažna podjela i raspored prozorskih otvora. Wagnerovo rješenje je odraz modernog pristupa rješenju fasadnog platna.³³⁵ Bastl je na zgradi Kallina formirao velike jednoboynne plohe plave i žute boje, a uzorak grupirao u linijske frizove i pravokutna polja. Time je podržao tradicionalan način korištenja arhitektonskih motiva i obojenja u svrhu naglašavanja arhitektonike pročelja.

³³⁵ LASLO, 1999: 138

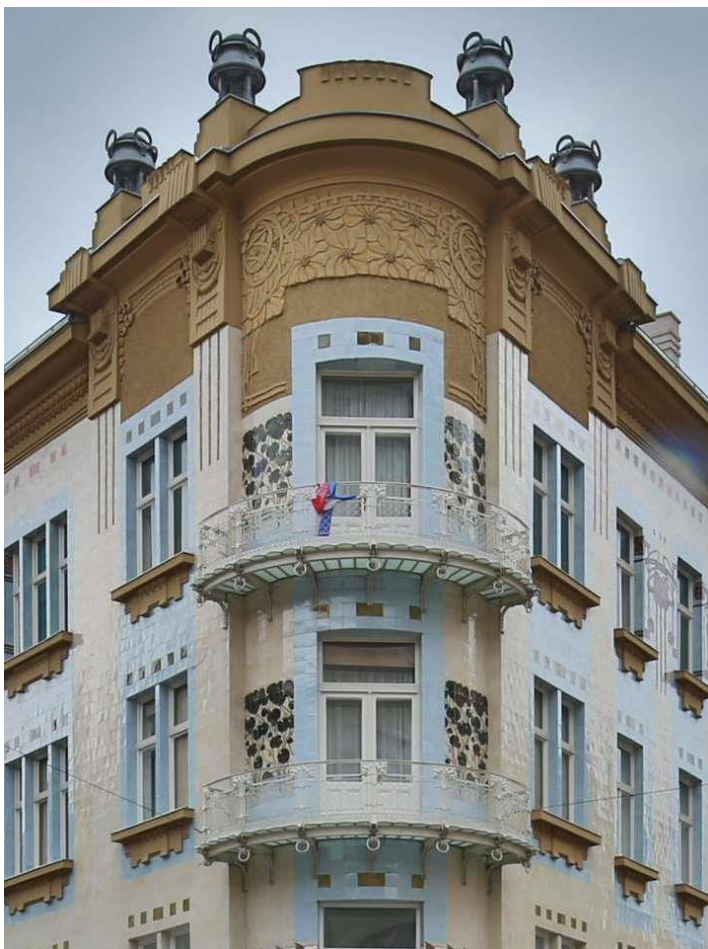

49. i 50. M. Fabiani, trgovačka zgrada *Portois&Fix* (Beč, *Ungergasse 59-61*, 1899.-1900.), glavno pročelje (foto: M. Strugar, 2008.); J. Zaninović, neizveden studentski projekt stambeno – poslovne najamne zgrade (***) 1902, *Der Architekt*, tabla 35, Beč)

Horizontalnim nizovima kvadratnih polja naznačena je etažna podjela, a monokromnim plavim plohamo naglašene su vertikalne prozorskih osi završna dva stambena kata. Zato pročelje u cijelosti odaje tradicionalniji dojam nego pročelje bečke prethodnice. Treći pristup odabrao je Fabiani na trgovačkoj zgradi *Portois&Fix* u Beču (*Ungergasse 59-61*, 1899.-1900.). Zelenim pločicama različitih tonova formirao je treperavu, sjajnu površinu i postigao optički dojam promjenjivosti. Na području Europe u tom razdoblju poznat je još jedan primjer oblaganja pročelja keramikom u cijelosti, a to je pariški *Ceramic Hotel* arhitekta Julesa Lavirottea iz 1904. godine (34 Avenue de Wagram, 1904).³³⁶ Zaninović je primijenio isti princip na neizvedenom projektu stambeno – poslovne zgrade koji je objavljen u reviji *Der Architekt* 1902. godine.³³⁷ Oblaganjem pročelja majolikom istaknut je dvodimenzionalni karakter plohe nasuprot raskošnom plasticitetu historicističkih pročelja. U praktičnom smislu bilo je odgovor arhitekata secesije na problem pojačanog zagađenja u gradovima.

³³⁶ JURIĆ, 1995: 52

³³⁷ *** 1902/V: tabla 35

51. Zgrada Kallina (Zagreb, Gundulićeva 20/Masarykova), detalj pročelja, ugao (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

Oplate izrađene od visoko postojanih materijala glatkih poliranih površina, poput kamena ili keramičkih pločica ponudili su kao moguće rješenje otežanog održavanja i higijene.³³⁸ Dokaz trajnosti je činjenica da je unatoč dugogodišnjem neodržavanju stotinjak godina nakon izgradnje pročelje Kallinine zgrade bilo u vrlo dobrom stanju uz visok postotak sačuvane neoštećene originalne oplate.³³⁹

Postojala je još jedna, prva varijanta nacrtu pročelja potpuno drugačijeg karaktera. Reljefnost površine bila je posljedica završne obrade različitim teksturama i materijalima. Zona prizemlja i ugaoni dio tretirani su rustikom izvedenom u žbuci, a na trećem katu je ortogonalni keramički uzorak kombiniran s grubom žbukom. Dekorativni efekt pojačan je primjenom tipičnih secesijskih girlandi, klinova pod strehom i skulpturalnih ženskih likova u krovnoj zoni ugaonog dijela. Neki elementi, primjerice zastupljenost keramičke oplate uvršteni su na nacrt pročelju Elsa-fluid doma (Zagreb, Jurišićeva 1, 1a, 1905., *str.* 465-478), a direktan utjecaj nerealizirane prve varijanta pročelja Kallinine zgrade vidljiv je na oblikovanju

³³⁸ MORAVANSKY, 1998: 155

³³⁹ Obnova pročelja dovršena je 2010. godine, a zadržana je većina izvorne keramike.

zgrade Mihelić (Zagreb, Petrinjska 61/Hatzova 5, 1905.-1906.).³⁴⁰ Odustajanje od prve i priklanjanje realiziranoj varijanti nije slučajnost s obzirom na djelatnost investitora i prilagođavanje marketinškoj ideji promoviranja Kallininih keramičkih pločica, posebice jer je u zgradi bila smještena poslovnica i skladište tvornice gdje se mogla naručiti izrada novih keramičkih peći ili vršiti popravci.³⁴¹ Ista ideja provedena je na drugačiji način nekoliko godina ranije reklamiranjem Pečićeve ljekarne (Zagreb, Ilica 43, 1899.) reljefom Svetog Trojstva na pročelju. U oba slučaja arhitektonsko oblikovanje je uvjetovano funkcijom i promocijom djelatnosti vlasnika. Za razliku od devastirane zgrade Pečić, zgrada Kallina je velikim dijelom sačuvana u izvornom stanju. Promjenama je zahvaćena zona prizemlja koja je izvorno bila ožbukana. Adaptacijom poslovnog prostora 1936. godine ugaoni dio je proširen prema ulici, a novi zid obložen žutim keramičkim pravokutnim pločicama horizontalnog formata, bojom usklađenima s izvornom keramikom na gornjim etažama.³⁴² Oblikovanje eksterijera valorizirano je kao najveća kvaliteta zgrade, najreprezentativniji zagrebački i jedan od rijetkih europskih primjera primjene keramike na pročeljima.³⁴³

Zgrada Kallina jedini je Bastlov realizirani primjer aplikacije keramike na eksterijerima. Na ostalim projektima izostale su pločice i bordure koje su bile karakteristične za secesijsku epohu.³⁴⁴ Vjerojatno je keramička oplata zauzimala dijelove pročelja Elsa-fluid doma (Jurišićeva 1, 1a, 1905.-1906.) na razini prvog kata što nije moguće pouzdano utvrditi zbog izvršenog redizajna i niske kvalitete fotografija izvornog stanja. Na sličan način tretirani su dijelovi zida u prvoj nerealiziranoj varijanti pročelja zgrade Kallina. Keramika je imala značajnu ulogu u oblikovanju krovova Bastlove zgrade Rado (Trg bana Jelačića 5, 1904.-1905.) i vile Kallina (Jandrićeva 68, 1905.-1906.), a oba su prekrivena glaziranim crijepom iz Kallinine tvornice.³⁴⁵

Zgrada Feller (Zagreb, Trg kralja Tomislava 4, 1903.-1904.)

Istovremeno sa zgradom Kallina nastao je projekt za poznatog ljekarnika porijeklom iz Ukrajine Eugena Viktora Feller (Lviv, 1871. – Zagreb, 1936.)³⁴⁶ na Trgu kralja Tomislava 4

³⁴⁰ a) LASLO, 1995.a: 23; b) JURIĆ, 1995: 52

³⁴¹ a) *** DAZG/28; b) KLOBUČAR, 1960: 257

³⁴² a) DAZG/28; b) *** DAZG/29

³⁴³ a) BAGARIĆ, 2003: 86; b) KARAOČ, ŽUNIĆ, 2013: 114-115

³⁴⁴ BAGARIĆ, 2003: 86-88

³⁴⁵ BAGARIĆ, 2003: 87

³⁴⁶ Eugen Viktor Feller bio je imućan ljekarnik i poduzetnik rođen u Lvivu u Ukrajini. Studij je završio u Černovicama, a zatim doselio u Grubišno Polje gdje je dvije godine bio zastupnik ljekarne *Crvenom križu*. Nakon toga došao je u Donju Stubicu i s liječnikom i prijateljem iz Grubišnog Polja F. Müllerom otvorio ljekarnu Sv. Trojstvo, a 1901. godine izgradio tvornicu s laboratorijem. Nakon 1936. godine ljekarnu u Stubici

u Zagrebu (str. 430-436).³⁴⁷ Bila je to druga suradnja investitora s poduzećem Hönigsberg i Deutsch nakon izgradnje historicističke zgrade tvornice s laboratorijem i ljekarnom u Donjoj Stubici 1901. godine.³⁴⁸ Feller je postao poznat zahvaljujući proizvodnji univerzalnog lijeka Elsa – fluid, nazvanog po majci Elisabeti (Elsi) kojim je stekao veliko bogatstvo. Distribucija tonika proširena je na tržište Europe, Azije, sjeverne Afrike i Amerike. Feller je nakon preseljenja u Zagreb 1903. godine na Trgu kralja Tomislava dao sagraditi obiteljsku zgradu kojom su objedinjene poslovna i stambena namjena. Rezultat je u zagrebačkoj arhitekturi rijedak primjer ugrađene dvokatne stambeno – poslovne obiteljske zgrade. Nacrt pročelja i tlocrta objavljeni su u vrijeme izgradnje u austrijskoj reviji *Wiener Bauindustrie Zeitung*.³⁴⁹

Zgrada je sagrađena na regulatornoj liniji Trga kralja Tomislava koji je formiran na istočnom kraku Zelene potkove i tijekom posljednje dvije dekade devetnaestog stoljeća pretvoren u jedan od najreprezentativnijih gradskih trgova. Omeđen je historicističkim zgradama Glavnog kolodvora i Umjetničkog paviljona te nizom ugrađenih najamnih stambenih zgrada imućnih zagrebačkih investitora. Zgrada pravokutnog tlocrta imala je centralno pozicionirano dvorišno krilo i s obzirom na Kahleov prijedlog tipologije zagrebačkih ugrađenih najamnih zgrada pripadala je tipu tlocrta s razvedenim dvorišnim krilima, podtipu c1.³⁵⁰ Karakterističan je za uske parcele s jednim stanom po etaži jer je moguće primijeniti polovicu tlocrta s dva razvedena dvorišna krila, a ulaz s dvokrakim stubištem pomaknuti bočno. Na svim etažama uz stubište je smješteno prostrano predsoblje s pristupom trima međusobno povezanim sobama, dvjema orijentiranim na ulicu i jednoj prema dvorištu, dok su u dvorišnom krilu bile nusprostorije i sobe za posluhu. Veći dio visokog prizemlja bio je u funkciji poslovanja s uredskim prostorijama grupiranim oko prostranog predsoblja. Prema dvorištu su orijentirane učionica za dječake i spavaonica za osoblje.³⁵¹ Prvi kat namijenjen je boravku obitelji tijekom dana dok su dvorišnom krilu izdvojene kuhinja i izba. Drugi kat predviđen je za spavaće sobe obitelji, posluge, guvernante i igraonicu za djecu. U podrumu su bili jednosoban stan pazikuće i spremišta, a u potkrovlju tavanski prostor, komore i praonica. Nužnici su postojali na svim etažama, a na drugom katu je bila kupaonica. Sve prostorije dobivale su direktno dnevno svjetlo s ulice ili iz dvorišta.

vodio je šest godina do svoje smrti sin Kazimir, također ljekarnik, 1943. godine preuzeo ju je Rikard Pažur, a od 1945. godine je bila u državnom vlasništvu.; LONČAR, 2009: 27-28, 31

³⁴⁷ *** DAZG/18

³⁴⁸ *** MK/ 15

³⁴⁹ *** 1903/II: 68-70

³⁵⁰ KAHLE, 2003: 35

³⁵¹ *** DAZG/18

52. Zgrada Feller (Zagreb, Trg kralja Tomislava 4) treća s lijeva na fotografiji istočne strane Trga kralja Tomislava oko 1910. (Muzej grada Zagreba, inv.br. MGZ fot. 8294, oko 1910.)

Tlocrtna rješenja etaža ukazuju na modifikacije radi prilagodbe funkciji što se najviše odnosi na prvi kat na kojem je formiran veliki prostor blagovaonice povezan sa salonom. Osim kvalitetno koncipiranim prostornim rasporedom prilagođenim potrebama svih članova obitelji, zgrada je zanimljiva radi pročelja specifičnog u zagrebačkoj arhitekturi tog razdoblja. Umjesto historicističkih neorenesansnih ili neobaroknih elemenata koji su bili dominantni dugi niz godina i sve zastupljenijeg oblikovanja secesije odabrana je kombinacija elemenata historicističke neogotike i u manjoj mjeri secesijskih motiva. Ističu se balkon sa šiljatomlučnom biforom na razini prvog kata i niz elemenata neogotičke arhitekture poput fijala i zoomorfnih skulpturalnih prikaza.

Slično oblikovanje uličnog pročelja imala je jednokatna ugrađena zgrada Sellinger u Slavenskom Brodu (Šetalište braće Radić 6, 1905.) što je bio povod povezivanja arhitektonskog projekta s Bastlom i poduzećem Hönigsberg i Deutsch.³⁵²

³⁵²a) LASLO, 2003:36; b) UZELAC-SCHWENDEMANN, 2011: 12

53. i 54. Zgrada Feller (Zagreb, Trg kralja Tomislava 4), ulično pročelje (foto: Z.Bogdanović, 2015.); detalj pročelja: ulaz (foto: M. Strugar, 2011.)

Velikim brojem elemenata podudarna je s pročeljem zagrebačke zgrade: rustičnom obradom plohe, organizacijom u četiri prozorske osi, oblikovanjem i dekorativnim elementima prozora i ulaza. Lođa je jednostruka i pomaknuta bočno u os ulaza, a zaključena je strmim zabatom. Zgrada Feller sigurno je poslužila kao predložak oblikovanja zgrade Sellinger. Moguća je pretpostavka o atribuciji poduzeću Hönigsberg i Deutsch iako se vjerojatnije radi o varijanti izvedenoj od strane drugog autora po uzoru na izvornu građevinu.³⁵³

Zgrada Doma Mirovinskog zavoda članova Hrvatskog zemaljskog kazališta (Zagreb, Trg Mažuranića 12, 1904.)

Stambena zgrada Doma Mirovinskog zavoda članova Hrvatskog zemaljskog kazališta jedna je od brojnih građevina poduzeća Hönigsberg i Deutsch smještena na potezu zagrebačke Zelene potkove (str. 437-443).³⁵⁴ U razdoblju intenzivne izgradnje Donjeg grada

³⁵³ Atribucija je teško dokaziva zbog nepostojanja građevinske dokumentacije u Državnom arhivu u Slavanskom Brodu ili u Freudenreichovoj ostavštini unutar koje je sačuvan dio arhive poduzeća, a kojom bi bile potvrđene pretpostavke o autorstvu.; LASLO, 2003: 41, bilj.71

³⁵⁴ a) *** DAZG/13; b) KNEŽEVIĆ, 1996: 588

Mirovinskom zavodu je besplatno dodijeljena parcela na Zapadnom perivoju 24.³⁵⁵ Gradilište se nalazilo unutar zapadnog niza između zgrade Šumarskog doma Alexandra von Aignera (Trg Mažuranića 11, 1897.-1898.) i parcele na kojoj je bilo vatrogasno spremište. Nekoliko godina kasnije na lokaciji spremišta je prema projektu Podhorskog sagrađena dvokatnica Obrtnog zbora (Trg Mažuranića 13, 1908.-1909.). Unutar bloka su smještene i zgrade Trgovačko – obrtne komore i muzeja, a treća zgrada poduzeća Hönigsberg i Deutsch bila je treće Bastlovo sudjelovanje u uličnom potezu. Sagrađena je u svrhu pružanja smještaja umirovljenim kazališnim djelatnicima i bila je isključivo stambene namjene, za razliku od zgrada javnog karaktera unutar bloka. Oblikovanjem eksterijera dosegnuta je visoka oblikovna razina okolne reprezentativne arhitekture.

Izgradnji je prethodio projekt arhitekta Markovića za zgradu Zaklade članova Narodnog zemaljskog kazališta nastao 1902. godine koju je na istoj parceli trebalo izvesti poduzeće Pilar, Mally i Bauda.³⁵⁶ Riječ je o dvije međusobno povezane dvokatnice formirane u dužini parcele od Trga Ivana Mažuranića (p.Zapadni perivoj) do Rooseveltovog trga (p. Trg Khuena Hedervaryja). Građevna dozvola ishoda je u listopadu 1902. godine, no od predviđenih nacrti se odustalo da bi projekt i izvedbu zgrade preuzelo poduzeće Hönigsberg i Deutsch 1903. godine. Građevna dozvola dodijeljena je u travnju 1904. godine, a ugrađena stambena dvokatnica s podrumom dovršena i spremna za useljenje u listopadu iste godine.³⁵⁷ Izgradnja doma popraćena je kratkim tekstom u prilogu *Der Bauinteressent* bečkog stručnog časopisa *Wiener Bauindustrie Zeitung*.³⁵⁸ Navedeni su podaci o lokaciji na Zapadnom gradskom perivoju i o autorima, kraljevskim i carskim arhitektima Hönigsbergu i Deutschu. Dvije godine nakon izgradnje Bastl je zgradu predstavio na izložbi *Hrvatskog društva umjetnosti* u Zagrebu što potvrđuje autorstvo arhitektonskog projekta.³⁵⁹

Zgrada pravokutnog tlocrta s razvedenim dvorišnim krilom imala je osno simetričnu prostornu organizaciju.³⁶⁰ Ulaz s jednokrakim stubištem je centralno pozicioniran, a u osi je kao komunikacija među etažama formirano dvokrako stubište između reduciranih dvorišnih krila. Dispozicija zgrade je prema Kahleovoj klasifikaciji tlocrta ugrađenih najamnih zgrada primjer b. tipa tlocrta sa središnjim dvorišnim krilom.³⁶¹ Na svakoj etaži bila su dva stana, u visokom prizemlju trosobni, a na katovima po jedan trosoban i jedan četverosoban.

³⁵⁵ KNEŽEVIĆ, 1996: 208

³⁵⁶ *** DAZG/13

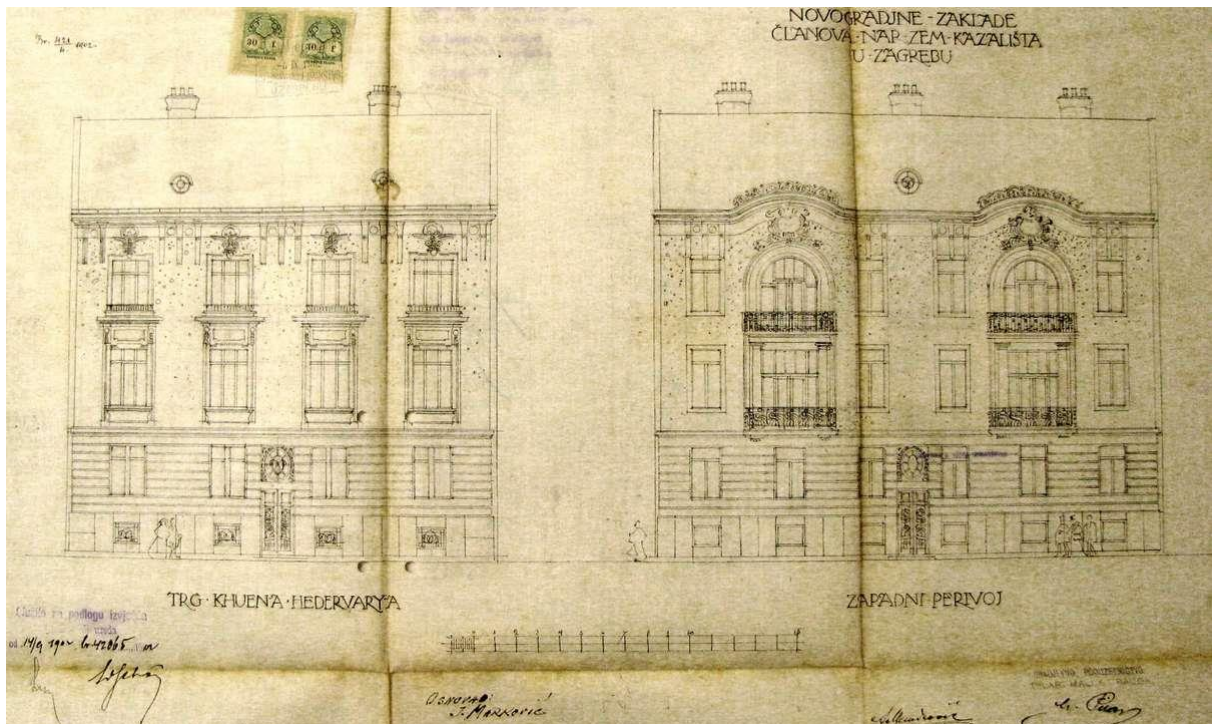
³⁵⁷ *** DAZG/30

³⁵⁸ *** 1904/I:254

³⁵⁹ *** 1906/II:15

³⁶⁰ a) *** DAZG/13; b) *** MK/4

³⁶¹ KAHLE, 2003: 35

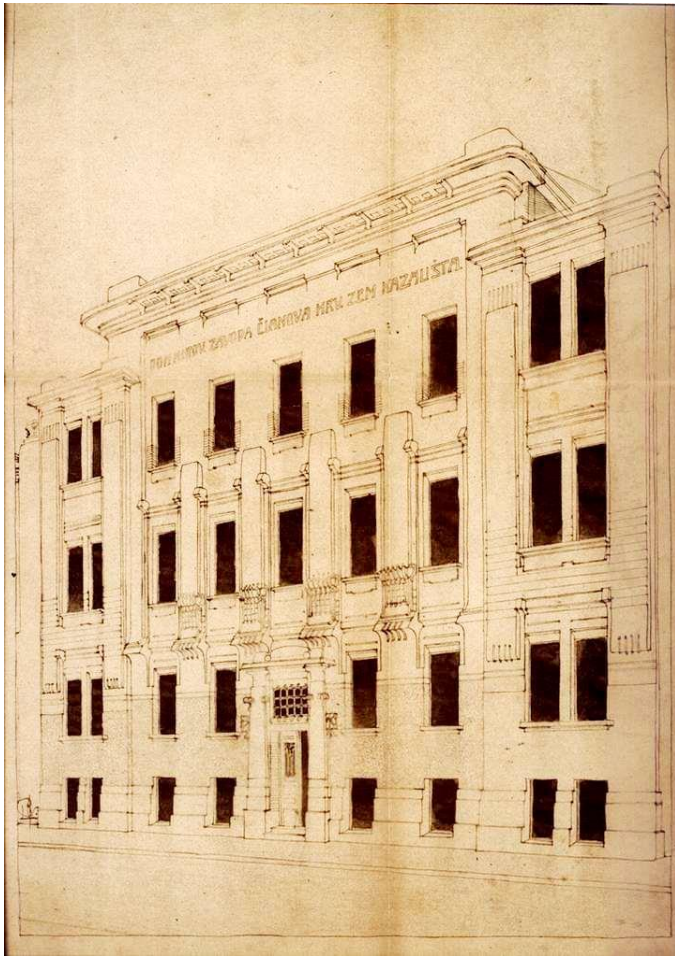
55. J. Marković, nerealiziran projekt zgrade Zaklade članova Narodnog zemaljskog kazališta (Zagreb, Trg Mažuranića 12/Rooseveltov trg), ulična pročelja (Državni arhiv u Zagrebu)

Međusobno povezane stambene prostorije orijentirane su prema trgu, a spavaće sobe povezane s kupaonicom prema dvorištu. Sve prostorije imale su direktan pristup iz prostranog predsoblja horizontalne orijentacije. U svakom stanu formiran je jedan svjetlik kojim je osigurano dnevno svjetlo i prozračivanje predsoblja, hodnika i zahoda. Servisni dio s kuhinjom, izbom i sobom za služavku smješten je u dvorišnim krilima i odvojen hodnikom. Za potrebe đачkog internata za siromašnu djecu članova Zemaljskog društva općinskih činovnika Hrvatske i Slavonije u Zagrebu unutrašnjost je 1931. godine adaptirana prema Kaldinom projektu.³⁶² Do najvećih promjena došlo je na prvom i drugom katu gdje su uklanjanjem pregradnih zidova u uličnom dijelu formirani jedinstveni prostori spavaonica. Sljedećom velikom adaptacijom 1987. godine izveden je niz pregradnih zidova radi stvaranje većeg broja spavaonica za potrebe đачkog doma, a podrum je stavljen u funkciju kuhinje, blagovaonice i kotlovnice. U dvorištu su dograđeni manji prostorni aneksi gimnastičke dvorane i popratnih servisnih sadržaja. Od izvorne opreme interijera sačuvano je kameno stubište s kovanom ogradom, opločenje odmorišta i hodnika prizemlja te većina stolarije.

U projektnoj dokumentaciji sačuvane su dvije varijante uličnog pročelja.³⁶³ Prvu neizvedenu varijantu historicističkih obilježja nastalu u rujnu 1903. godine signirali su Hönigsberg i Deutsch te suradnik poduzeća Györgyfalvy koji je izradio nacrt.

³⁶² *** DAZG/31

³⁶³ a) *** DAZG/13; b) *** MK/4

56. V. Bastl, zgrada Doma Mirovinskog zavoda članova Hrvatskog zemaljskog kazališta (Zagreb, Trg Mažuranića 12), bez datuma, perspektivni prikaz pročelja, sign: Bastl (Planoteka Ministarstva kulture)

Autor drugog projekta je Bastl koji je potpisan na perspektivnom prikazu pročelja bez datuma, a izradio je i nekoliko nacrtu izvedbenih detalja, primjerice ulaznih vrata. Trodijelna podjela simetrično koncipiranog secesijskog pročelja očitovala se u širem i višem središnjem dijelu koji je produljen u zoni krovišta formiranjem atike i rizalitno naglašenim bočnim dijelovima podudarnima s rubno smještenim prostorijama. Dekorativnost je u velikoj mjeri proizlazila iz različitog pristupa završnoj obradi pročelja. U donjoj zoni ploha zida je grubo ožbukana, na rizalitima je tretirana motivom horizontalne rustike, a u gornjem dijelu je glatko ožbukana. Ornamentalna dekoracija svedena je na minimum. Oblikovno su zanimljivi portal ravnih skošenih bočnih strana koje sužavaju ulazni otvor prema tlu i kovane rešetke podrumskih prozora u zoni stepenastog sokla. Izgled glavnog pročelja nije mijenjan, no s obzirom na neadekvatnu obnovu izgubljeni su dijelovi arhitektonske plastike, izvoran tretman površine i obojenje. Natpis u gornjoj zoni koji je izvorno upućivao na namjenu s vremenom je uklonjen, a kuriozitet predstavljaju sačuvani izvedbeni nacrti metalnih slova.

57. Zgrada Doma Mirovinskog zavoda članova Hrvatskog zemaljskog kazališta (Zagreb, Trg Mažuranića 12), ulično pročelje šezdesetih godina 20.st. (Konzervatorski odjel u Zagrebu, fototeka)

Tlocrtnom dispozicijom i oblikovanjem eksterijera zgrada se ubraja u najuspješnija Bastlova rješenja ugrađenih najamnih stambenih zgrada iz prve dekade dvadesetog stoljeća.

Produktivna 1904. godina obilježena je suradnjom na još dvije arhitektonske osnove zgrada stambene namjene u Zagrebu. Prva od njih je zgrada Zadobošek sagrađena 1904. godine na uglu Palmotićeve i Đorđićeve ulice, a druga zgrada Rozsay u Kurelčevoj ulici 3 projektirana 1904. i sagrađena tijekom 1905. godine.

Zgrada Zadobošek (Zagreb, Đorđićeva 15/Palmotićeve 19 a, 1904.)

Ugrađena dvokatna najamna stambena zgrada Zadobošek smještena je na ugaonoj poziciji unutar gradskog bloka, no zbog uske građevne parcele oblikovana je kao atipična uglovnica tlocrta izduljenog pravokutnika (*str. 444-448*).³⁶⁴ Na spoju uličnih pročelja je zasječeni ugaoni dio uz kojeg je na obje strane formiran rizalitni istak. Ulaz iz Đorđićeve ulice pomaknut je iz središnje osi pročelja i vodi do glavnog dvokrakog stubišta formiranog

³⁶⁴ a) *** DAZG/32; b) *** MK/11

58. Zgrada Zadobošek (Zagreb, Dorđićeva 15), ulična pročelja (foto: Z.Bogdanović, 2015.)

uz dvorište. Na svakoj etaži nalazila su se dva stana, u visokom prizemlju četverosoban i dvosoban, a na katovima po dva trosobna stana. Tlocrtna organizacija nije najsretnije riješena jer su velike površine otpadale na dugačke hodnike i predsoblja. Stambene prostorije nizale su se uz glavno pročelje, a nusprostorije su smještene uz dva svjetlika malih dimenzija s izuzetkom kuhinje koja je orijentirana na dvorište. Ograničavajući faktori bili su izduljeni oblik i ugaona pozicija gradilišta s dvije postojeće zgrade na susjednim parcelama. Pročelja zgrade oblikovana su u duhu historicističke tradicije devetnaestog stoljeća s utjecajima suvremene secesijske arhitekture. Na zidnoj plohi primijenjena je rustična obrada. Prozori prizemlja imali su motiv zaglavnog kamena dok su prozori prvog kata naglašeni okvirima, zaglavnim kamenovima, balustrima i trodijelnim nadstrešnicama. Suvremenom interpretacijom elemenata posuđenih iz povijesnih razdoblja arhitekture učinjen je odmak od tradicionalnih predložaka. Florealni reljefni motiv završnog friza primijenjen je na okvirima prozora i detaljima zida. Prozori prizemlja i drugog kata usječeni su u zidnu masu, a okviri samo djelomično naznačeni. Pročelje je zaključeno istaknutom strehom. Glavno pročelje u Dorđićevoj ulici organizirano je u sedam prozorskih osi s bočnim dijelovima naglašenim plitkim rizalitom ponovljenim uz ugaoni dio užeg pročelja u Palmotićevoj ulici. Autorstvo

zgrade ponovno je upitno budući da je na projektnoj dokumentaciji radilo nekoliko suradnika, no sigurno je da je Bastl sudjelovao na izradi nacrtu pročelja i tlocrta sokla.³⁶⁵

Zgrada Rozsay (Zagreb, Kurelčeva 3, 1904.-1905.)

Ugrađena trokatna najamna stambena zgrada Rozsay izgrađena je u sklopu regulacije područja omeđenog Kurelčevom (p.Ružičnom), Vlaškom, Palmotićevom i Jurišićevom ulicom početkom dvadesetog stoljeća. Transformacija područja provedena je na osnovu detaljne regulatorne osnove Trga bana Jelačića i prostora istočno od njega 1893. godine i njezine revizije iz 1896. godine.³⁶⁶ Otkup postojećih kuća započeo je 1900., rušenje 1901. godine, a Gradsko poglavarstvo je oglasilo prodaju šest gradilišta u vlasništvu grada u Kurelčevoj ulici. Uvjet budućim vlasnicima bio je izgradnja trokatnica na mjestu starih postojećih kuća do kraja 1905. godine uz pogodnost neplaćanja kućarine osamnaest godina nakon izgradnje.³⁶⁷ Parcelu u Kurelčevoj 3 otkupili su Desiderio Rózsay, zamjenik ravnatelja Hrvatsko – slavonske zemaljske hipotekarne banke i njegova majka Eugenia Rózsay. Za izradu arhitektonskog projekta i izvedbu gradnje odabrano je poduzeće Hönigsberg i Deutsch (str. 449-454). Zgrada je prema propisanim uvjetima sagrađena na regulatornoj liniji unutar istočnog niza ugrađenih zgrada i na svakom katu je imala jedan četverosoban stan. Tlocrtno je bila gotovo kvadratna s reduciranim središnjim dvorišnim krilom i centralno pozicioniranim svjetlikom. Dispozicijom se približila tipu tlocrta sa srednjim dvorišnim krilom b1. koji je bio prikladan za zgrade na uskim parcelama s jednim stanom po etaži.³⁶⁸ Prisutno je karakteristično pomicanje ulaznog vestibula i dvokrakog stubišta u nastavku uz južni rub parcele. Prostorna organizacija bila je identična na svim etažama, a obilježena je odvajanjem dijela za stanare većinom smještenog uz ulično pročelje i servisnih prostorija u dvorišnom krilu. Tri velike sobe nizale su se uz ulično pročelje, dok se četvrta, spavaća soba spojena s lođom i kupaonicom nalazila na dvorišnoj strani. Sobe su bile međusobno povezane, a pristup je omogućen iz horizontalno usmjerenog predsoblja paralelnog s pročeljem. Zasebni odsječak hodnika u nastavku predsoblja vodio je do kuhinje, izbe i sobe za služavku.

Oblikovnim rješenjem pročelja obuhvaćeni su motivi florealnog ornamenta i valovitih brazda s kojima su početkom dvadesetog stoljeća eksperimentirali arhitekti Wagnerova kruga,

³⁶⁵ *** MK/11

³⁶⁶ KNEŽEVIĆ, 2004: 261-262

³⁶⁷ U kući predviđenoj za rušenje na adresi Kurelčeva 3/Vlaška 22-24 bio je jedan od devet prostora u Zagrebu uređenih za molitvu Židova koja se prije izgradnje sinagoge u Praškoj ulici odvijala u privatnim zgradama.; a) *** DAZG/33; b) KARAČ, 2000: 6, bilj.3

³⁶⁸ a) *** DAZG/34; b) *** MK/9; c) KAHLE, 2003: 35

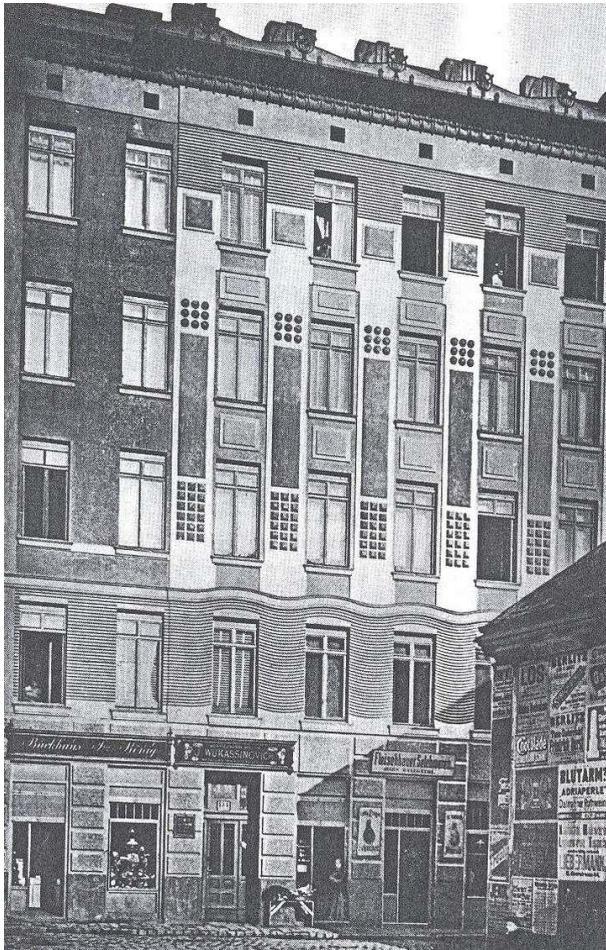

59. Zgrada Rozsary (Zagreb, Kurelčeva 3), ulično pročelje (foto: Z.Bogdanović, 2015.)

najviše Otto Wotrlik i Hans Dvorák.³⁶⁹ Primjer je ugrađena stambeno – poslovna zgrada (Beč, Margaretenstrasse 134, 1903.) austrijskog arhitekta Wotrlika sagrađena godinu dana prije nastanka arhitektonskog projekta zgrade Rozsary, a osim motiva horizontalnih valovitih linija na razini prvog kata sličnost je vidljiva u cjelovitom oblikovnom konceptu pročelja.³⁷⁰ Prisutna je razlika u tretmanu rustično obrađenog prizemlja i gornjih zona što je naglašenije u bečkom primjeru zbog poslovne namjene prizemlja dok su u slučaju zgrade Rozsary sve etaže izvorno u funkciji stanovanja. Za gornju zonu karakteristično je bilo vertikalno povezivanje prozorskih osi i njihova ritmična izmjena s motivom koji je moguće iščitati kao slobodnu stiliziranu interpretaciju arhitektonskog elementa velikog reda. Na završnoj etaži prozori su sjekli horizontalnu dekorativnu traku, na bečkom primjeru formiranu gusto usječenim linijama, a na zagrebačkom florealnim ornamentom. Očit je utjecaj arhitekta Wotrlika na Bastla, a međusobnu povezanost potkrepljuje činjenica da su obojica istovremeno studirala u Wagnerovoj školi. Opći dojam Wotrlikove zgrade odaje sklonost geometrizaciji dok je kod Bastla prevladavajući utjecaj organskih motiva uz upotrebu mekih, zaobljenih formi.

³⁶⁹ MORAVANSKY, 1998: 306

³⁷⁰ MORAVANSKY, 1998: 307

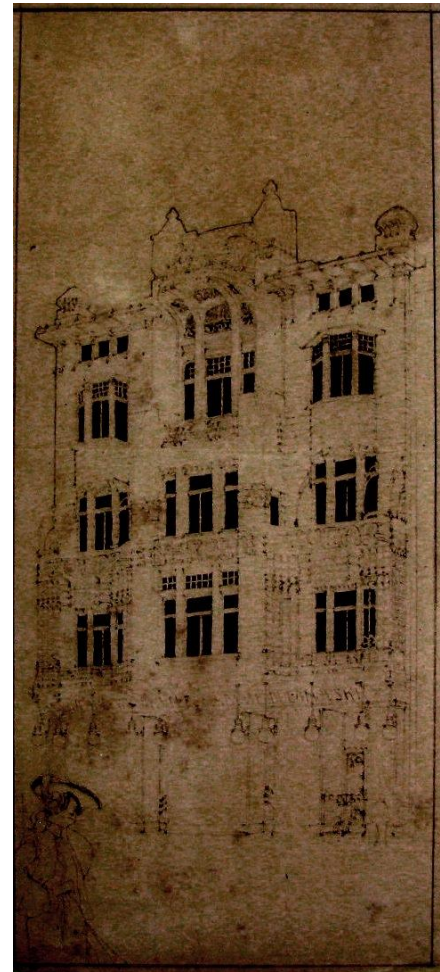

60. O. Wytrlik, ugrađena stambeno – poslovna zgrada (Beč, Margaretenstrasse 134, 1903.), pročelje je primjer česte primjene različitih tekstura i motiva na pročeljima arhitekata Wagnerove škole (MORAVANSKY, 1998: 307)

Prisutne su u plitkom erkeru formiranom u rubnom dijelu pročelja. Karakteriziraju ga meko zaobljeni bočni zidovi, konveksno istaknute željezne, dekorativne ograde balkona i naglašenija primjena reljefno istaknute dekoracije na završnoj etaži. Zgrada Rózsay primjer je suvremenog oblikovanja eksterijera koje je bilo tipično za bečku secesiju, ali i kvalitetnog najamnog stanovanja početka dvadesetog stoljeća.

Zgrada Rado (Zagreb, Trg bana Jelačića 5/Pod zidom 4, 1904.-1905.)

U vrijeme rada na zgradi Rózsay Bastl je u sklopu poduzeća Hönigsberg i Deutsch dobio priliku izvesti prvi projekt na zagrebačkom Trgu bana Jelačića. Ugrađena trokatna stambeno – poslovna najamna zgrada Rado bila je prvi primjer arhitekture secesije na glavnom gradskom trgu (*str. 455-464*). Investitor dr. Eugen Rado (1868.-1920.) bio je poznati zagrebački stomatolog mađarskog podrijetla poznat po znanstvenom i praktičnom stručnom djelovanju. Zalagao se za podizanje razine dentalne higijene od najranije dobi i osiguranje

61.1. i 61.2. Zgrada Rado (Zagreb, Trg bana Jelačića 5/Pod zidom 4), na fotografiji oko 1905. godine (foto: S. Schramm, privatno vlasništvo) i V. Bastl, perspektivni prikaz pročelja (MK)

besplatnih zubarskih usluga siromašnima.³⁷¹ Jedan je od značajnih investitora u Zagrebu sa sagrađene tri zgrade koje su zauzele značajno mjesto u slici grada.³⁷² Druga po redu nastala je u završnoj fazi regulacije sjevernog niza formiranog između Trga bana Jelačića i ulice Pod zidom na osnovu smjernica za uređenje središnjeg gradskog prostora koje su zacrtane generalnom regulatornom osnovom 1865. godine.³⁷³ Daljnjom razradom osnove u razdoblju od 1883. do 1887. godine utvrđen je izgled trga i okolnih ulica.³⁷⁴ Predviđeno je rušenje postojećih prizemnih i jednokatnih kuća i povećanje građevnih parcela pripojenjem dijela

³⁷¹ Eugen Rado (Gyor, 1868. – Zagreb, 1920.) u Zagreb je došao 1891./1892. godine nakon što je u Beču promoviran u zvanje doktora sveukupnog liječništva. Na Trgu bana Jelačića 1 otvorio je privatnu zubarsku ordinaciju, a 1900. godine na Trgu bana Jelačića 2 *zubarsko lječilište za neimućnike i siromašne pacijente.*; FATOVIĆ-FERENČIĆ, DER HAZARIJAN VUKIĆ, 1998: 476-477

³⁷² Na uglu Strossmayerovog trga i Ulice baruna Trenka dao je 1897. godine izgraditi svoju prvu zagrebačku zgradu, najamnu stambenu zgradu prema projektu Ignjata Fischera koja je oblikovanjem pročelja prva secesijska zgrada u Zagrebu. Koliko je poznato, u zgradi nije nikada živio, a nakon razvoda od supruge Elizabete doselio je u novosagrađenu zgradu na Trgu bana Jelačića 5 i tamo ostao do dovršetka kuće na Rokovom perivoju 7 1914. godine po Ehrlichovom projektu.; a) MIKAC, LASLO, 1982: 15-19; b) FATOVIĆ-FERENČIĆ, DER HAZARIJAN VUKIĆ, 1998: 477, 480; c) BAGARIĆ, 2010: 54

³⁷³ *** DAZG/35

³⁷⁴ *** DAZG/36

prostora trga na južnoj i korita potoka Medveščaka na sjevernoj strani. Nove zgrade zamišljene su kao maksimalno trokatne s reprezentativnim pročeljima. Prijedlog o uniformnom oblikovanju i formiranju jedinstvene fronte trga nije proveden. Rezultat je bila stilska raznovrsnost zgrada unutar niza u kojem je secesija zastupljena s dva primjera – zgradom Rado i Baranyajevom zgradom Popović (Trg bana Jelačića 4/Pod zidom 2, 1906.-1907.). Treći primjer arhitekture secesije, Elsa-fluid dom (Jurišićeva 1,1a, 1905.-1906.) sagrađen je u istočnom nizu trga, a autor je ponovo bilo poduzeće Hönigsberg i Deutsch sa suradnikom Bastlom. Dovođenje sjeverne strane Trga bana Jelačića uvjetovano je 1904. godine detaljnom regulatornom osnovom područja.³⁷⁵ Predviđeno je produljenje ulice Pod zidom paralelno s regulatornom linijom sjeverne strane trga. Zbog toga je zgradama uvjetovano uređenje dva pročelja, prema trgu i prema ulici Pod zidom. Nakon potvrde detaljne regulatorne osnove 1904. godine prvi vlasnik koji je pristupio gradnji bio je Rado.

Ugrađena najamna stambeno – poslovna trokatnica velikih dimenzija s formirana dva ulična pročelja primjer je kvalitetne i funkcionalno riješene tlocrtne organizacije.³⁷⁶ U prizemlju su uz oba ulična pročelja smješteni lokali dok su u središnjem dijelu stan pazikuće i stubište. Primjenom međukatne konstrukcije sa željeznim traverzama omogućeno je formiranje prostrane kavane, danas s izmijenjenim izgledom interijera u odnosu na izvorni. Zidna ploha pročelja bila je u cijelosti rastvorena kontinuiranim ostakljenim izlozima, a ulaz u lokal i veža pomaknuti su bočno. Prostor prvog kata iskorišten je za potrebe vlasnika. U sjevernom dijelu smještena je ordinacija, a u južnoj polovici orijentiranoj prema trgu prostran peterosoban stan. Na drugom i trećem katu peterosoban i trosoban stan organizirani su uz središnje trokrako stubište. Tema kojoj je arhitekt posvetio posebnu pažnju bila je osiguranje dovoljno svjetlosti i zraka u zgradi velike kvadrature koja je ugrađena unutar poteza i u cijelosti zaprema parcelu. Kako bi svim prostorijama osigurao prirodno osvjetljenje i ventilaciju formirao je dva svjetlika i unutarnje dvorište male površine. Trokrako stubište imalo je dnevnu rasvjetu zahvaljujući ostakljenoj konstrukciji na vrhu, a projektom je predviđeno da otvori svih svjetlika budu zatvoreni stropom izvedenim staklenom opekam.³⁷⁷ Zadatak osiguranja prirodnog svjetla došao je do izražaja u rješenju predsoblja ordinacije formiranog na razini prvog kata u podnožju svjetlika. Izvorno je bilo natkriveno dekorativnim, dijelom obojanim staklenim stropom kroz koji je dopirala svjetlost.

³⁷⁵ a) *** 1904/1: 29; b) STRUGAR, 2008: 38

³⁷⁶ *** DAZG/12

³⁷⁷ *** DAZG/37

62. Zgrada Rado (Zagreb, Trg bana Jelačića 5/Pod zidom 4), stubište (foto: M. Strugar, 2013.)

Želja investitora bila je formiranje otvorene terase u dvorištu na razini prvog kata.³⁷⁸ Izvedba armirano – betonske konstrukcije terase najprije je odobrena, no zatim odbačena s obrazloženjem da bi time bilo dokinuto izvorno svjetlo prostorijama pazikuće u prizemlju. Drugi razlog bila je upitna izvedba armiranobetonske ploče s obzirom da u Zagrebu nije postojala poduzeće koje bi moglo izvesti takav zahvat.

Tlocrtna dispozicija temeljila se na formiranju niza soba uz ulična pročelja te u slučaju peterosobnog stana paralelnog niza u ravnini predsoblja. Servisni dijelovi smješteni su u unutrašnjosti uz svjetlike i dvorište. Funkcionalno je lošije riješen trosoban stan u ulici Pod zidom zbog manje naglašene odvojenosti stambenog i servisnog dijela i linijskog nizanja soba i kupaonice uz ulično pročelje. Cjelokupna oprema zgrade uključujući stolariju, ogradu stubišta, prozore i nadsvjetlo svjetlika, kaljeve peći i opločenje hodnika, oblikovana je u duhu secesije. Okarakterizirana je profinjenim detaljima i visokom razinom izrade te je u velikoj mjeri sačuvana u izvornom obliku. Zgrada je jedno od rijetkih domaćih ostvarenja secesijskog Gesamtkunstwerka za koji je Bastl osmislio arhitektonski projekt i opremu interijera.³⁷⁹ Ulazna veža i hodnici opločeni su keramičkim pločicama tvornice Zagorka iz Bedekovčine

³⁷⁸ *** DAZG/37

³⁷⁹ LUNAČEK, 1906.a: 6

zastupnika Schreinerera.³⁸⁰ Pločice imaju karakterističan geometrijski uzorak modre i tamnocrvene boje na svijetloj podlozi. Kaljeve peći izrađene su u Kallininoj radionici. Neophodno je spomenuti prosvijećenog investitora Rada koji je poznao suvremeni princip cjelovitog osmišljavanja životnog prostora i usklađivanja arhitekture, opreme i detalja interijera te je kompletno uređenje prepustio Bastlu. Suradnja vlasnika i projektanta rezultirala je jednim od najkvalitetnijih tlocrtno – prostornih rješenja secesije što se istovremeno odnosi na stambene i poslovne prostore. Glavno pročelje prema Trgu bana Jelačića je vrhunski primjer geometrijske secesije u Zagrebu. Prvobitan nacrt nastao je 1904. godine, no nije sačuvan pa je nepoznato koje su razlike između ovog i izvedenog nacrt iz 1905. godine. Pročelje je sačuvano u izvornom obliku izuzev u prizemnom dijelu, no originalan koncept u cijelosti ostakljene plohe s portalima smještenim bočno nije narušen izvedenom adaptacijom. Iznad se bez cezure nastavljaju gornje etaže što je blisko rješenju pročelja Fabianijeve trgovačke zgrade Portis&Fix u Beču (Ungergasse 59-61, 1899.-1900.). U gornjem dijelu dominantni su geometrijski motivi. Ističu se detalji ostakljenih metalnih mreža pravokutnog rastera koje zatvaraju lođe prvog kata i ograde balkona. Na trostrukim vertikalno izduljenim prozorima u gornjem dijelu primijenjena je rešetka pravokutnog rastera, a na trećem katu su poligonalno istaknuti prozori kakve je Fabiani projektirao na zgradi Artaria (Beč, Kohlmarkt 9, 1901.-1902.). Tip prozora *oriel windows* populariziran je u Srednjoj Europi kroz utjecaj engleskog *domestic rivaval* pokreta. Nisu izostali niti tipični secesijski motivi poput profinjeno oblikovanih metalnih klinova koji podržavaju krovnu strehu i ostvaruju dekorativni učinak. Izrazito strmi krov pokriven je zelenim pocakljenim crijepom izrađenim u Kallininoj tvornici.³⁸¹ Ispred njega su postavljene skulpture kipara Valdeca s kojim je Bastl često surađivao prilikom izvedbe pročelja zagrebačkih zgrada. Dvije središnje figure utjelovile su simbole liječništva: Asklepija, grčkog boga medicine s knjigom na čijoj je naslovnici zmija u krilu te Hygieiju, Asklepijevu kćer i simbol zdravlja. Bočno smještene neobične zoomorfne skulpture objedinile su simboliku profesije vlasnika i uvijek prisutnu imaginaciju autora.³⁸²

Zgrada Rado je jedna od najkvalitetnijih Bastlovih ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada zbog tlocrtno – prostorne dispozicije, primjene suvremenih tehničkih rješenja, oblikovanje eksterijera i detalje opreme interijera.

³⁸⁰ MALEKOVIĆ, ur., 2003: 313

³⁸¹ BAGARIĆ, 2003: 87

³⁸² Skulpture je moguće interpretirati kao zmajeve, čest secesijski motiv simboličkog značenja ili kao mitsku životinju psiozehu, zvijer blisku vukovima i psima specifičnu po izraženim ostrim zubima u skladu s kojima je iskorištena kao simbol stomatološke profesije investitora.; FATOVIĆ-FERENČIĆ, DER HAZARIJAN VUKIĆ, 1998: 480

Zgrada Feller (Elsa-fluid dom, Zagreb, Jurišićeva 1-1a, 1905.-1906.)

Izvedbom stambeno – poslovne zgrade Feller na jugoistočnom uglu Trga bana Jelačića Bastl je po drugi put dao doprinos oblikovanju središnjeg zagrebačkog trga (str. 465-478).³⁸³ Zgrada je jedan od najprepoznatljivijih, ali i najosporavanijih primjera arhitekture s početka dvadesetog stoljeća. Isticala se originalnim rješenjem pročelja s naglaskom na ugaoni dio središnjeg gradskog trga i Jurišićeve ulice. Sagrađena je kao prva u nizu nakon prihvaćenja detaljne regulatorne osnove za istočnu stranu Trga bana Jelačića koja je nastala razradom prijedloga generalne regulatorne osnove za grad Zagreb 1887. godine. Na toj poziciji je poznati ljekarnik Feller od obitelji Antolković otkupio nepravilnu ugaonu parcelu i odlučio sagraditi najamnu stambeno – poslovnu uglovnicu s ljekarnom i nizom lokala u prizemlju te stanovima na gornjim etažama. Projekt četverokatnice poznate pod nazivom Elsa-fluid dom nastao je u poduzeću Hönigsberg i Deutsch. Zgrada nepravilnog četverokutnog tlocrta s malim unutarnjim dvorištem izvorno je prema Trgu bana Jelačića bila četverokatna dok je dio u Jurišićevoj ulici imao tri kata. Zanimljivo je da se radilo o prvoj četverokatnici na Trgu bana Jelačića, ali i u Zagrebu. Do tada izgrađene zgrade na Trgu bana Jelačića bile su trokatne na osnovu prijedloga generalne regulatorne osnove za grad Zagreb iz 1887. godine kojom su utvrđene odredbe načina izgradnje u pojedinim razdjelima. U starom dijelu grada koji je uključivao glavni gradski trg visina kuća nije smjela prelaziti tri kata.³⁸⁴ Zato je visina zgrade bila posebno razmatrana prilikom dodjele građevne dozvole.³⁸⁵ Predviđena katnost premašivala je odredbe propisa o gradnji, no Feller je povećanje broja etaža opravdavao argumentom da ukupna visina ne prelazi propisana dvadeset i četiri metra do gornjeg ruba vijenca.³⁸⁶ Visina je bila zadana uvjetima gradskog zastupstva koji su utvrđeni prilikom ustupanja dijela gradskog zemljišta investitoru u svrhu popunjavanja gradilišta s uvjetom da do kraja 1905. godine sagradi najmanje dvokatnu zgradu oblikovno primjerenu glavnom trgu. Vlasnik je zatim naveo da se teren na Trgu bana Jelačića postupno snižava iz smjera zapada prema istoku što bi mogao biti argument za prihvaćanje više izgradnje na istočnoj strani. Fellerove primjedbe su usvojene, a izgradnja četverokatnice dozvoljena uz napomenu da će u budućnosti izgrađene zgrade u istočnom nizu trga morati imati formiran glavni vijenac u ravnini s Elsa-fluid domom.³⁸⁷

³⁸³ *** DAZG/38

³⁸⁴ *** DAZG/36

³⁸⁵ *** DAZG/39

³⁸⁶ *** DAZG/40

³⁸⁷ *** DAZG/41

63. i 64. Zgrada Feller/Elsa-fluid dom (Zagreb, Jurišićeva 1-1a), pogled s Trga bana Jelačića prema zapadnom pročelju početkom 20.st. (Konzervatorski odjel u Zagrebu, bez datacije); ugao zgrade s bočicom Elsa-fluid tonika (Nacionalna sveučilišna knjižnica, inv.br.GZ 595_1977, 1910.)

65. Jurišićeva ulica s dijelom zgrade Feller lijevo (Konzervatorski odjel u Zagrebu, nakl.:S. Marković, Zagreb, Ilica 5)

U postupku izdavanja građevne dozvole sporna je bila i površina zgrade jer je premašivala propisanu izgrađenost parcele. Preporučeno je odustajanje od izvedbe dijela dvorišnog krila.

Površina gradilišta je maksimalno iskorištena formiranjem četiri krila koja su pratila obrise velike nepravilne trapezoidne parcele izduljene u pravcu istok – zapad.³⁸⁸ Jedini neizgrađen dio bilo je unutarnje dvorište u zapadnom dijelu zgrade. S obzirom na dimenzije postojala su dva ulaza za stanare u Jurišićevoj ulici i dva stubišta za komunikaciju među stambenim gornjim etažama. Reprezentativni glavni ulaz s vestibulom pomaknut je iz središnje osi pročelja i vodio je do jednokrakog stubišta s pristupom podrumu i trokrakog stubišta kojim su povezane gornje etaže. Drugi ulaz s dvokrakim stubištem u nastavku smješten je uz istočni rub parcele. Četiri svjetlika formirana su rubno i uz stubište, a dnevna rasvjeta stubišta riješena je staklenim nadsvijetlom. Prizemlje je u cijelosti predviđeno za trgovinu s nizom od deset lokala uz ulična pročelja i pomoćnim prostorijama u unutrašnjosti zgrade koje su spiralnim stubištima povezane sa skladištima u podrumu. U dvorišnim unutarnjim krilima smještena su skladišta. Gornje etaže bile su većim dijelom namijenjene stanovanju. Prvi kat je u cijelosti zapremao stan i poslovni prostor vlasnika dok su na drugom i trećem katu bila po četiri stana. Peterosoban stan na drugom i trećem katu zauzimali su najveću površinu zgrade uključujući krilo uz Trg bana Jelačića, ugaoni dio uz Jurišićevu ulicu i polovicu sjevernog dvorišnog krila. Uz Jurišićevu ulicu smještena su dva četverosobna stana, a u dvorišnim krilima u sjeveroistočnom ugaonom dijelu dvosoban stan. Osnovni princip tlocrtne organizacije bilo je nizanje međusobno povezanih soba uz ulična pročelja i povezivanje spavaće sobe s kupaonicom. Iznimka je stan u sjeveroistočnom dijelu u kojem su sve prostorije orijentirane na dvorište. Naglašena je odvojenost stambenih od gospodarskih sadržaja smještenih uz dvorište ili svjetlike, a do izražaja je došla u velikom peterosobnom stanu. U njemu je dugačak hodnik iz kojeg se pristupalo u stambene prostorije formiran paralelno s pročeljem prema trgu produžen u sjeverno krilo i na taj način je povezivao stambeno dio sa servisnim prostorijama. Velika površina hodnika i smještaj nusprostorija uz predsoblje u dva stana u istočnom dijelu zgrade bile su negativne strane tlocrtno – prostorne organizacije.

U prvi plan je istaknuto oblikovanje eksterijera zgrade radi nesvakidašnjeg odabira motiva i brojnih secesijskih elemenata. Glavni motiv je bila velika boca univerzalnog Fellerovog lijeka Elsa-fluid smještena na zaobljenom ugaonom dijelu koji je u zoni krovišta akcentiran kupolom.

³⁸⁸ a) *** DAZG/38; b) *** MK/5

66. Zgrada Feller/Elsa fluid dom (Zagreb, Jurišićeva 1-1A), današnje stanje, pročelje na Trgu bana Jelačića i u Jurišićevoj ulici, pogled s jugozapada (foto: Z.Bogdanović, 2015.)

Pročelja su maksimalno iskorištena u reklamne svrhe arhitektonikom i natpisima „Elsa – fluid“, „E(u)gen V(iktor) Feller“ i „Elsa – fluid dom“ na nekoliko mjesta inkorporiranim u zidnu plohu i donji dio kupole. Na zaobljenoj plohi atike u zoni krova na Trgu bana Jelačića postavljen je natpis „Što je Elsa-fluid Fellerov? To se zna!“ sastavljen od željeznih slova težine oko 1200 kilograma.³⁸⁹ Tipični secesijski elementi popraćeni su skulpturalno oblikovanim ženskim figurama što nije bila rijetkost na Bastlovim zgradama iz prve faze stvaralaštva. Dekorativni efekt potenciran je raznolikošću pristupa tretmanu zidne plohe pročelja. Naglašena je razlika između poslovnog prizemlja i gornjih stambenih etaža rastvaranjem pročelje prizemnog dijela velikim staklenim površinama izloga lokala. Završna obrada zida uključivala je žbukane dijelove i primjenu karakterističnog pravokutnog rastera na prvom katu. Visoko individualiziran pristup oblikovanju eksterijera karakterističan za Bastlove radove kulminirao je arhitektonskim projektom Elsa-fluid doma. Rezultat je bilo najekspresivnije pročelje poduzeća Hönigsberg i Deutsch i najraskošnije oblikovano zagrebačko secesijsko pročelje. Za Bastla je zgrada označila vrhunac procesa eksperimentiranja sa izražajnim sredstvima secesije.

³⁸⁹ *** DAZG/42

Dovršetak zgrade 1906. godine izazvao je niz podijeljenih reakcija. Pročelje se isticalo bogatim dekorom i naglašenim povezivanjem arhitektonskog izraza s marketinškom djelatnošću na izuzetno kreativan način, no za dio javnosti i struke rezultat je bio pretjeran. Kritike su se kretale u širokom rasponu, od Szabinog mišljenja kako je riječ o „najmarkantnijoj fasadi“ i „najznačajnijoj zgradi secesije“ u Zagrebu³⁹⁰ do stava Kršnjavog koji je Elsa-fluid dom smatrao neprihvatljivom arhitekturom. O zgradi je napisao da je: „djelo jednog člana mladog Kluba hrvatskih arhitekata koje zaista zaslužuje da se razruši topovima ili prekrije velikom pokretnom stijenom.“³⁹¹ Dvadesetak godina kasnije pročelje je prekriveno, preciznije u potpunosti preoblikovano tijekom adaptacije zgrade izvedene 1927.-1928. godine. Današnji izgled rezultat je pregradnje izvedene na zahtjev vlasnika i investitora, trgovca Otta Sterna.³⁹² Projekt njemačkog arhitekta Petera Behrensa nastao je u suradnji s Fischerovim arhitektonskim biroom koji je u nekoliko navrata projektirao za obitelj Stern. Proporcije zgrade su izmijenjene dogradnjom jedne ili djelomično dvije etaže. Manjim zahvatima u interijeru situacija nije drastično izmijenjena, no pročelje je u potpunosti redizajnirano.³⁹³ Izvorno oblikovanje dominantnih zaobljenih linija i raskošne dekoracije zamijenjeno je izrazito geometriziranim pročeljem koncipiranim na primjeni dinamične igre pravokutnih ploha zida pomaknutih iz jedne ravnine. Zadržan je motiv akcentiranog ugla formiranjem izduljenog, pravokutnog volumena višeg od ostatka zgrade i dodatno naglašenog punom zidnom plohom. Uveden je element plitkih balkona različite dužine i asimetrične postave na nekoliko etaža. Horizontalni element raščlambe su bili i jednostavni razdjelni vijenci koji su korespondirali sa susjednom zgradom Gradske štedionice. Oblikovno rješenje eksterijera povezano je s ugaonom stambenom zgradom u Weissenhofsiedlungu u Stuttgartu koju je Behrens projektirao uoči adaptacije Elsa-fluid doma 1927. godine.³⁹⁴ U oba slučaja radilo se o pročeljima moderne arhitekture određenim asimetrijom i dinamičnom izmjenom uvučenih i istaknutih ploha te naglašenom vertikalom ugaonog dijela zgrade. U zagrebačkom slučaju adaptacija je donijela do tada neprimijenjen oblikovni govor kojim je dan veliki poticaj za prihvaćanje internacionalnog stila u domaćoj sredini. Izvedena adaptacija je zbog

³⁹⁰ SZABO, 2012: 81, 87

³⁹¹ a) KRŠNJAVI, 1906: 5; b) GALOVIĆ, 1998.a: 17

³⁹² Na Behrensovo autorstvo projekta adaptacije Elsa-fluid doma ukazano je u tekstu objavljenim u *Jutarnjem listu* 1928. godine posvećenom zagrebačkim zgradama koje su projektirali strani arhitekti. Behrensov boravak u Zagrebu tijekom dvadesetih godina, suradnju s investitorom Sternom i sudjelovanje na projektu adaptacije zgrade u doktorskoj disertaciji o Ignjatu Fischeru detaljno je opisala Marina Bagarić. U bečkom časopisu *Österreichische Kunst* je povodom desete obljetnice Behrensova rada 1932. godine na tamošnjoj Akademiji objavljen popis radova među kojima je i pregradnja poslovno-stambene zgrade na Jelačićevu trgu u Zagrebu.; a) *** 1928/I: 15; b) BAGARIĆ, 2010: 304-307; c) BAGARIĆ, 2011: 305-307

³⁹³ *** DAZG/43

³⁹⁴ BAGARIĆ, 2011: 305-307

programatskog karaktera valorizirana značajnijom od izvornika koji je podcijenjen od strane pojedinih suvremenika i arhitektonske kritike, iako je riječ o eksterijeru koji ulazi u sam vrh secesijskog oblikovnog izraza.

8.2.3. ZGRADA HRVATSKO – SLAVONSKE ZEMALJSKE CENTRALNE ŠTEDIONICE U ZAGREBU

Posljednje ostvarenje na kojem je Bastl radio za poduzeće Hönigsberg i Deutsch primjer je izuzetno kvalitetnih funkcionalno – prostornih i interijernih rješenja zgrade poslovno – stambene namjene. Uglovnica Hrvatsko – slavonske zemaljske centralne štedionice u Zagrebu (Ilica 25/Gundulićeva 2, 1906.-1907.)³⁹⁵ sagrađena je na regulatornoj liniji križanja dviju ulica, na poziciji nekadašnjih kuća na adresama Ilica 25 i 27 čije su parcele ovom prilikom objedinjene (*str.* 479-485).³⁹⁶ Istaknuta ugaona pozicija unutar niza ugrađenih zgrada blago zavojite Ilice naglašena je ugaonom kupolom. Dimenzijama i oblikovanjem nametnula se kao jedan od ključnih akcenata ulice, kao i u vizurama Donjeg grada gledano s Gradeca. Zgrada je izvorno bila trokatna uglovnica s međukatom, podrumom i tavanom.³⁹⁷ Tlocrtom je prilagođena obliku nepravilnog četverokuta parcele, a volumen je rastvoren središnjim dvorištem i bočno formiranim izduženim svjetlikom. Ukupna kvadratura premašivala je maksimalnu dozvoljenu izgrađenost propisanu građevnim redom, no iznimno je prihvaćena jer je velika blagajnička dvorana sezala do razine drugog kata pa je površina zgrade na gornjim etažama bila znatno manja. U istočnoj polovini prizemlja i pripadajućem međukatu bila je smještena kavana s popratnim sadržajima. U zapadnom dijelu nalazila se blagajnička dvorana i uredske prostorije banke s vestibulom i mjenjačnicom te trgovački lokal. Na prvom katu bili su poslovni prostori štedionice s reprezentativnim dvoranama i stan kavanara. Najveći dio zauzimale su uredske prostorije raspoređene u nizu uz ulična pročelja, međusobno povezane i s pristupom iz predsoblja formiranih uz dva stubišta. Ugaoni dio rezerviran je za reprezentativne dvorane štedionice. Drugi i treći kat bili su u funkciji stanovanja s po tri prostrana peterosobna i šesterosobna stana. Stambeni prostori zasnovani su na principu nizanja soba uz ulična pročelja i smještaja nusprostorija uz dvorište, odnosno svjetlik.

³⁹⁵ LASLO, 1983: 27

³⁹⁶ Detaljan prikaz i kronologija izgradnje i kasnijih preinaka izneseni su u diplomskom radu Martina Strugar *Izgradnja i promjene na palači Hrvatsko – Slavonske zemaljske centralne štedionice u Zagrebu.*; STRUGAR, 2000: 1- 59

³⁹⁷ *** DAZG/15

67. V. Bastil, zgrada Hrvatsko-slavonske zemaljske centralne štedionice (Zagreb, Ilica 25/Gundulićeva 2), perspektivni prikaz (Grad Zagreb, Gradski ured za kulturu, inv.br.GZ GUK 001)

Uspostavljeno je nekoliko ulaza i komunikacija među etažama. Za potrebe štedionice služio je najveći ulaz na sjevernom pročelju s reprezentativnim trokrakim stubištem u nastavku smještenim uz zapadni rub parcele i pristupom blagajničkoj dvorani. Pored njega je bio drugi manji ulaz s dvokrakim stubištem kojim su povezane poslovne i stambene etaže. Ulaz u kavanu formiran je na sjeveroistočnom uglu, a četvrti ulaz za stanare s dvokrakim stubištem uz južni rub parcele u Gundulićevoj ulici. U zgradi je ugrađeno dizalo na električni pogon, prvo u Zagrebu, a za grijanje prizemlja i prvog kata predviđen je sustav Körting baziran na djelovanju pare niskog napona.³⁹⁸

³⁹⁸ *** 1906/III: 33-34

68. Zgrada Hrvatsko-slavonske zemaljske centralne štedionice (Zagreb, Ilica 25/Gundulićeva 2) na razglednici nakon izgradnje desno (Muzej grada Zagreba, inv.br.MGZ Ra-12445-II-7369, 1910.)

Za keramičarsku građevnu opremu interijera bio je zadužen Schreiner, zastupnik tvornice *Zagorka* iz Bedekovčine u kojoj su proizvedene podne pločice. Iz Kallinine tvornice dopremljene su kaljeve peći izrađene prema vlastitim i češkim modelima.³⁹⁹ Ukupan trošak nabave zemljišta, izgradnje i opreme interijera iznosio je 1,200.000 kruna.⁴⁰⁰ Izvođač građevinskih radova bilo je poduzeće Hönigsberg i Deutsch.

U zgradi su bila smještena dva prostora javne namjene koja se svrstavaju među najkvalitetnija rješenja tog razdoblja u Zagrebu. Kavana „Corso“ nije sačuvana u izvornom obliku, a riječ je o jednom od najljepših interijera ugostiteljske namjene s početka stoljeća. Prvi put je potpuno pregrađena prema projektu arhitektonskog biroa Kauzlaric i Gomboš 1933.-1934. godine dok je drugu veliku adaptaciju osmislio arhitekt Vjenceslav Richter 1972. godine.⁴⁰¹ Prostor je izvan funkcije posljednjih dvadesetak godina, a izvoran izgled poznat je iz sačuvanih fotografija interijera nakon izgradnje.⁴⁰² Kavana izduljenog pravokutnog tlocrta zauzimala je zapadni dio prizemlja s pročeljem u Gundulićevoj ulici. Visinom od sedam metara obuhvaćala je mezanin s galerijom i sezala do razine prvog kata.

³⁹⁹ BAGARIĆ, 2003: 89-90

⁴⁰⁰ *** 1906/III: 34

⁴⁰¹ STRUGAR, 2000: 30, 38

⁴⁰² *** 1908/I: Prilog 1-4

69. Zgrada Hrvatsko-slavonske zemaljske centralne štedionice (Zagreb, Ilica 25/Gundulićeva 2), interijer kavane Corso nakon otvorenja (privatno vlasništvo, foto S.Schramm, 1907.)

Ulaz smješten na sjeveroistočnom uglu bio je posebnost s obzirom na prvu pojavu ugrađenih okretnih vrata u Zagrebu.⁴⁰³ Osim velikog prostora za sjedenje kavana je imala popratne sadržaje – igrace sobe, kuhinju i nusprostorije raspoređene uz dvorište. Dekorativni naglasak stavljen je na galeriju poduprtu stubovima koji su ukrašeni reljefno izvedenim ovalnim medaljonima s girlandama. Galerija je s glavnom salom bila povezana lučnim otvorima. Konveksno istaknuti fragmenti ograde oblikovanjem su bili usklađeni s ogradom balkona na pročelju zgrade. Donji dio zidova interijera bio je obložen drvenom oplatom, a raskošan dojam pojačavalo je nekoliko tipova rasvjetnih tijela. Obilje dnevnog svjetla u prostoru kavane osigurano je prozorima formiranim u gotovo punoj visini zida. Raspon je omogućen primjenom konstruktivnog sustava sa željeznim traverzama koje su bile vidljive na dekorativnom kasetiranom stropu. Unutarnje uređenje i oprema interijera pripisani su Goldscheideru.⁴⁰⁴

⁴⁰³ *** 1906/III: 33-34

⁴⁰⁴ LASLO, 1995.b: 62

70. Zgrada Hrvatsko-slavonske zemaljske centralne štedionice (Zagreb, Ilica 25/Gundulićeva 2), interijer blagajničke dvorane nakon izgradnje (***) (1908./II), Palais der Landes-Zentralsparkasse in Agram, „Wiener Bauindustrie Zeitung“, 25 (34): tabla 74, Beč)

Namještaj je dijelom izrađen u zagrebačkoj tvornici Bothe i Ehrmann, jednoj od najznačajnijih tvrtki za proizvodnju pokućstva na području Hrvatske, a dijelom naručen iz bečke tvornice Jacob&Josef Kahn.⁴⁰⁵ Keramička oplata za kuhinju i sanitarne prostorije dopremljena je iz tvornice Zagorka koja je bila najpoznatiji proizvođač podnih i zidnih pločica početkom dvadesetog stoljeća.⁴⁰⁶ Službeno otvorenje kavane Corso upriličeno točno u podne 11. rujna 1907. godine bilo je oglašeno u dnevnim novinama što uz suvremeno i bogato opremljen prostor svjedoči o kulturi kavana značajnoj za Zagreb na početku dvadesetog stoljeća.⁴⁰⁷

Izvoran izgled drugog reprezentativnog javnog prostora, blagajničke dvorane s vestibulom u velikoj je mjeri sačuvan. Prvobitna namjena štedionice nije zadržana, no prostor je i danas u javnoj funkciji te u njemu djelatnost vrši nekoliko gradskih institucija. Dvorana prolazi kroz tri etaže. Prostor ukupnom visinom obuhvaća prizemlje i prvi kat dok je na razini drugog kata smješten dvostruki stakleni krov. Formiran je od vanjske dvostrešne konstrukcije

⁴⁰⁵ a) LASLO, 1995.b: 62; b) BRDAR MUSTAPIĆ, 2003: 163, 168, bilj.27

⁴⁰⁶ BAGARIĆ, 2003: 88-89

⁴⁰⁷ a) *** 1907/II: 4; b) BRDAR MUSTAPIĆ, 2003: 168, bilj.27

i unutarnje plohe zaobljenih uglova u formi lažnog svoda.⁴⁰⁸ Reprezentativan ulazni prostor nalazi se na sjevernom pročelju gdje su u osi postavljena okretna vrata, stubište s vestibulom i dvorana, a bočno uz vestibul smješteno je trokrako kameno stubište ograđeno masivnom balustradom. Blagajnička dvorana štedionice najveća je prostorija u zgradi sa središnjim prostorom formiranim u punoj visini i rubnim dijelovima raščlanjenima na dvije etaže, donju s blagajnama i gornju s uredima. Bočni prostori odijeljeni su zidovima koji su u donjoj zoni rastvoreni lučnim otvorima, a na razini kata polukružno zaključenim prozorima. Dnevno svjetlo s krova osvjetljavalo je središnji prostor namijenjen strankama i pultove bankovnih činovnika pomaknute do rubova nižih bočnih odsječaka. Koncept osvjetljenja s primjenom varijante bazikalnog prostora upućuje na komparaciju s Wagnerovom središnjom dvoranom Poštanske štedionice u Beču (1904.-1906.).⁴⁰⁹ Dvostruka ostakljena konstrukcija osim praktične svrhe ima bitnu dekorativnu ulogu u interijeru koja je postignuta dodatkom raznobojnih pravokutnih stakala u formi stiliziranih vegetabilnih motiva u rubnoj zoni. Reprezentativan karakter prostora naglašen je bogatstvom arhitektonske plastike i primjenom obojanog stakla na prozorskim otvorima.

Projektom Palače Hrvatsko – slavonske zemaljske centralne štedionice Bastl je sudjelovao u rješavanju složenog arhitektonskog zadatka koji se sastojao u organizaciji funkcionalno različitih prostora na maloj parceli, uključujući blagajničku dvoranu izvedenu unutar korpusa zgrade. Stilski odmak od secesije do izražaja je došao na eksterijeru. Tradicionalno oblikovanje naglašeno je ugaonom kupolom s lanternom, dekoriranim prozorskim okvirima s girlandama i reljefno istaknutim ženskim figurama, plastično oblikovanim ogradama plitkih balkona te primjenom motiva velikog reda varijante jonskih polustupova i pilastara na završne dvije etaže. Suvremeno oblikovanim detaljima i rastvaranjem zidne plohe velikim površinama prozora lokala u dijelu prizemlja i mezanina građevina je odražavala duh suvremene arhitekture. Primjena arhitektonskih elemenata povijesnih stilova je djelomično bila odraz promjena u Bastlovom radu, a dijelom suradnje nekoliko arhitekata na dovršetku zgrade nakon njegovog odlaska iz poduzeća. Kolorističko rješenje pročelja pripisano je Štefanu, a pojedine intervencije u interijeru Goldscheideru.⁴¹⁰

Značaj zgrade u zagrebačkim je okvirima potvrđen objavom tlocrta i nacрта pročelja s pratećim tekstom u *Viestima hrvatskoga društva inženira i arhitekata* uoči početka izgradnje

⁴⁰⁸ *** DAZG/44

⁴⁰⁹ MORAVANSKY, 1998: 159

⁴¹⁰ LASLO, 1995.a: 23, 25

1906. godine.⁴¹¹ Dvije godine nakon dovršetka reproducirane su fotografije interijera kavane i poslovnice štedionice.⁴¹² Da je riječ o iznimnoj gradnji napomenuto je nekoliko puta u spisima građevne dozvole.⁴¹³ Potvrda je uslijedila objavom opsežnog teksta i fotografija u bečkom časopisu *Wiener Bauindustrie Zeitung* iste godine.⁴¹⁴ Zgrada se ubraja u najznačajnije Bastlove projekte realizirane u razdoblju rada u poduzeću Hönigsberg i Deutsch i jedno je od najkvalitetnijih rješenja mješovite poslovno – stambene i ugostiteljske namjene u Zagrebu početkom dvadesetog stoljeća.

8.2.4. NATJEČAJNI PROJEKTI

Poduzeće Hönigsberg i Deutsch je izrađivalo i izvodilo brojne arhitektonske projekte za privatne investitore, ali i sudjelovalo na natječajima za velike javne zgrade. Na izradi dokumentacije uobičajeno su radili suradnici, a vlasnici su projekte prijavljivali pod imenom poduzeća.

Natječaj za zgradu Hrvatsko – slavonske zemaljske hipotekarne banke (Zagreb, Trg Nikole Šubića Zrinskog 7-8, 1902.-1903.)

Natječaj za zgradu Hrvatsko – slavonske zemaljske hipotekarne banke u literaturi je povezan s Hönigsbergom i Deutschom, ali i Bastlom koji je navodno sudjelovao autorskim projektom.⁴¹⁵ Događaji vezani uz veliki internacionalni natječaj proveden 1902.-1903. godine za poslovno – stambenu zgradu banke s lokacijom predviđenom na Zrinjevcu izazvali su mnoštvo kritika struke i javnosti. Razlog su bili nejasni kriteriji nagrađivanja i ignoriranje rezultata, da bi za izradu izvedenog projekta bio odabran arhitekt izvan provedenog natječaja.⁴¹⁶ Ocjenjivačka porota bila je sastavljena od dvojice profesora, Friedricha Ohmanna i Viktora Cziglera te trećeg člana, građevnog savjetnika Kune Waidmanna.⁴¹⁷ Unatoč iznimno velikom broju pristiglih radova, ukupno šezdeset i tri, odlukom žirija niti jedan prijedlog nije

⁴¹¹ *** 1906/III: 33-34;

⁴¹² *** 1908/I: Prilog 1-4

⁴¹³ U Nalazu izaslanika Građevnog odsjeka vlade od 13. veljače utvrđeno je kako očevitom treba prosuditi odgovara li zemljište predodređeno za gradnju uvjetima za izgradnju uglovnice, a ukoliko ne odgovara „koliko bi se od propisa moglo odstupiti s obzirom da je to iznimna gradnja“. Budući da prostorije prizemlja nisu stambene, već isključivo poslovne namjene, dozvoljena je veća izgrađenost parcele nego što je propisano, tim više što je izgrađenost na razini drugog i trećeg kata daleko manja od maksimalno dozvoljene.; *** DAZG/45

⁴¹⁴ *** 1908/II: 331-332

⁴¹⁵ a) *** 1902/VII: 62; b) LUNAČEK, 1906.a: 6; c) LASLO, 1995.a: 26; d) KNEŽEVIĆ, 1996: 435-436

⁴¹⁶ LASLO, 2003: 26, bilj.36

⁴¹⁷ U članku u Narodnim novinama navedena su imena Miroslav Ohman i Vladoje Cigler; a) *** 1902/VIII: 69-70; b) *** 1903/III: 3; c) *** 1903/IV: 171

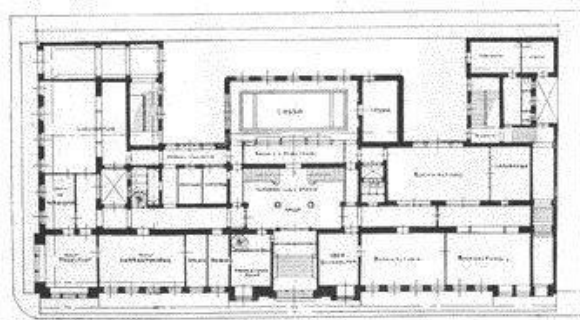
zadovoljio kriterije dodjele prve nagrade. Druga i treća s ravnopravnim novčanim iznosom od 1500 kruna podijeljene su između arhitekata Hansa Ungethüma iz Beča za rad pod motom „Kosmos“ i Aladara G. Karmana i Gyule Ullmanna iz Budimpešte za zajednički rad pod motom „Zriny“. Osim nagrađenih, za otkup uz naknadu od 600 kruna predložena su četiri natječajna projekta, rad pod motom „Fotografija“ poduzeća Hönigsberg i Deutsch iz Zagreba, rad pod motom „Grb grada Zagreba“ bečkih arhitekata Ernesta Lindnera i Theodora Schreiner, projekt „Rustika“ arhitekata Gyule Sándyja i Ernöa Förka iz Budimpešte i projekt „Crni okrug“ arhitekta i graditelja Alfreda Hübnera iz Liberca. Visok umjetnički doprinos prepoznat je u dodatna tri rada koja su otkupljena za novčani iznos od 400 kruna, a riječ je o projektima pod motom „Janus“ Viktora Kovačića, „Vale“ Adolfa Lánga i „Palazzo“.⁴¹⁸ Među otkupljenim radovima navodno je bio i Bastlov, no nije poznato o kojem je projektu riječ.⁴¹⁹ Uvid u pojedine natječajne radove omogućen je tekstovima i nacrtima objavljenima u stručnim časopisima.⁴²⁰ Pomoću njih su utvrđeni autori svih nagrađenih i otkupljenih radova izuzev osnove „Palazzo“ koja bi mogla biti njegov natječajni rad. Pretpostavci proturječi kratak opis u tekstu objavljenom u *Viestima društva inženira i arhitekta*. Tlocrtno rješenje je ocijenjeno kao potpuno nejasno i neuspjelo dok je oblikovanje eksterijera pohvaljeno radi estetski skladnih i precizno nacrtanih pročelja utemeljenih na baroknom oblikovanju. Bastlovi radovi iz istog razdoblja ne pokazuju karakteristike neobaroknog historicizma te je upitno njegovo autorstvo otkupljenog projekta „Palazzo.“ Vjerojatnije je da je samostalno izradio jedan od natječajnih radova kojima su pridani epiteti modernih ili secesijskih. Postoji mogućnost njegove suradnje na izradi natječajnog projekta pod šifrom „Fotografija“ poduzeća Hönigsberg i Deutsch, hvaljenog tlocrtnog rješenja koje je bilo usklađeno sa zahtjevima funkcije. Autor teksta u *Viestima društva inženira i arhitekta* kritizirao je moderno secesijsko pročelje zbog primjene motiva neprimjerenih oblikovanju palače na bočnim rizalitima, posebice u zoni prizemlja. Izgled zgrade poznat je iz nacrt, pročelja i tlocrta prizemlja i prvog kata objavljenih u reviji *Magyar Palyazatok*.⁴²¹ Secesijskim pročeljem trokatnice ponovljen je koncept Trgovačko – obrtnog muzeja sa središnjim širim i dva bočna uža rizalita zaključena trapezoidnim krovnim odsječcima.

⁴¹⁸ a) LASLO, 2003: 40, bilj.36; b) *** 1903/III: 3; c) *** 1903/VII: 1

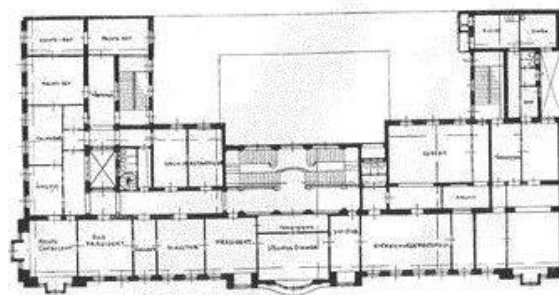
⁴¹⁹ Bastlovu izradu projekta Hrvatsko-slavonske hipotekarne banke spomenuo je Lunaček. Podatak o nagradi dodjeljenoj Bastlu naveo je Laslo koji se poziva na mađarsko izdanje *Magyar Palyazatok* i članak *A zagrabi horvat-szlavon orszagos jelzalogbank palotaja* iz 1903. godine. U citiranom izvještaju o natječaju Bastl nije naveden kao jedan od nagrađenih arhitekata, a moguće je da je samostalno izradio jedan od brojnih prijavljenih radova za koji nije nagrađen ili je surađivao s Honigsbergom i Deutschom na nagrađenom natječajnom projektu secesijskih obilježja.; a) LUNAČEK, 1906.a: 6; b) LASLO, 2003: 40, bilj.36; c) *** 1903/VII: 1, 10-11

⁴²⁰ *** 1903/V: 18-19

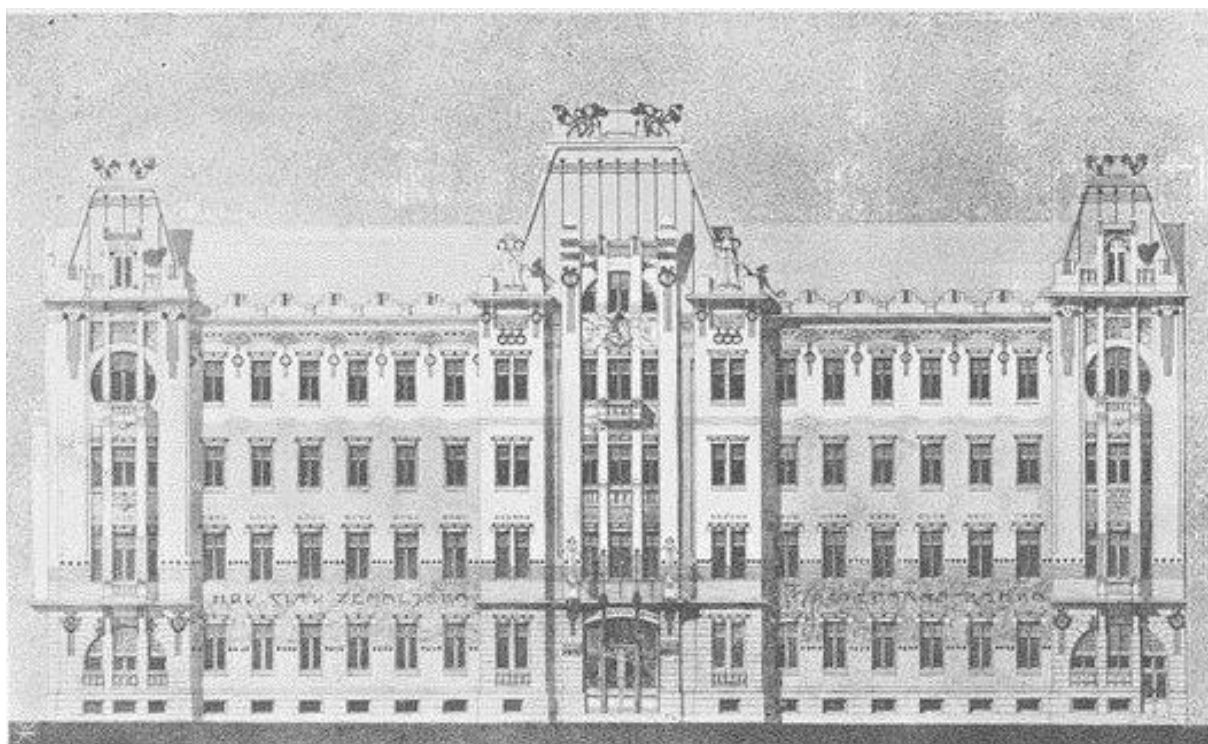
⁴²¹ *** 1903/VII: 10-11

Földszinti alaprajz.

1. emeleti alaprajz.

71. i 72. Hönigsberg i Deutsch, nagrađeni natječajni projekt zgrade Hrvatsko – slavonske zemaljske hipotekarne banke (Zagreb, Trg Nikole Šubića Zrinskog 7-8, 1902.-1903.) pod motom „Fotografija“, tlocrti prizemlja i prvog kata, pročelje (***) (1903/VII), A zagrabi horvat-szlavonorszagos jelzalogbank palotaja, „Magyar Palyazatok,“ 1 (4): 10-11, Budimpešta (<http://vpublic.omikk.bme.hu/epmuv/index.php?page=article&id=14589#pics>)

Vertikale rizalita naglašene su pilastrima koji su kontinuirano prolazili kroz tri etaže. Na taj način postignuta je ravnoteža s horizontalnim usmjerenjem izrazito širokog pročelja. Rastvoreno je nizom dvokrilnih prozora s nadsvijetlom, a na rizalitim su formirani raznovrsni udvojeni i trostruki otvori. Trostruki prozori šireg središnjeg dijela primijenjeni su u varijantama pravokutnog formata, polukružnog gornjeg dijela ili upisani unutar kružne forme. Slično oblikovanje otvora svojstveno secesiji nalazimo na zgradi Trgovačko – obrtnog muzeja i bočnom ulazu zgrade Feller (Jurišićeva 1,1 a/Trg bana Jelačića, 1905.-1906.) što je bila Bastlova zasluga. Karakteristika njegovih zgrada bio je dekorativan tretman pročelja s horizontalnim zonama različite završne obrade koje su formirane neovisno o etažnoj podjeli, a

primijenjen je i na projektu Hrvatsko – slavonske zemaljske hipotekarne banke. Pristup oblikovanju i način primjene pojedinih arhitektonskih i dekorativnih elemenata sugerira vjerojatnost Bastlovog autorskog udjela u radu poduzeća Hönigsberg i Deutsch pod motom „Fotografia“.

Izložba natječajnih projekata održana je u Umjetničkom paviljonu u razdoblju od 19. veljače do 15. ožujka 1903. godine. Od ukupnog broja javnosti su predočena četrdeset i dva rada tlocrtima dviju glavnih etaža i nacrtima pročelja.⁴²² Komentari u *Viestima društva inženjera i arhitekta* bili su usklađeni s procjenom žirija da niti jedan projekt u potpunosti ne zadovoljava kriterije za dodjelu prve nagrade, a najveći doprinos natječaja sastojao se u velikom broju zanimljivih i pažnje vrijednih tehničkih i arhitektonskih rješenja.

Niti jedan od nagrađenih radova nije upućen na doradu do konačne realizacije, već je zgrada 1903.-1904. godine izvedena prema projektu arhitekta Friedricha Schachnera. Natječaj za zgradu Hipotekarne banke je zbog toga uvršten u brojne slučajeve malverzacije prilikom odabira arhitektonskih projekata početkom dvadesetog stoljeća.⁴²³ Krajnji rezultat bila je provala nezadovoljstva situacijom vezanom uz način provedbe i dodjelu angažmana. O natječaju se očitovao Kršnjavi koji je najboljim ocijenio projekt tvrtke Hönigsberg i Deutsch, a negodovao je radi bespotrebnog odabira stranog arhitekta za izvedbu bankovne zgrade.⁴²⁴ Najžešća kritika natječaja i ustaljene prakse dodjele angažmana iskazana je od strane mladih arhitekata. Bio je to početak intervencije u postojeći sustav neravnopravnog tretmana prilikom odabira projekatana za velike javne gradnje. U narednih nekoliko godina formuliran je kao jedan od ključnih ciljeva Kluba hrvatskih arhitekta.

Razdoblje odvajanja od poduzeća Hönigsberg i Deutsch vjerojatno je vrijeme nastanka Bastlovog arhitektonskog projekta zabavnog odjeljenja izložbe gospodarstva u Zagrebu. Poznat je na osnovu zabilješke o predstavljanju na izložbi *Hrvatskog društva umjetnosti* 1906. godine, bez datacije ili dokumentacije koja bi svjedočila o oblikovanju.⁴²⁵ Kršnjavi je u kritičkom tonu napisao da „izgleda kao da je spiritističkim stolčekom risan“, a „male bijele ispovjedaonice na izložbi oko spiritističkog paviljona izgledaju djetinjasto,“ što je jedini poznati opis zgrade.⁴²⁶

Mali broj raspisanih natječaja na području Hrvatske i opseg posla u poduzeću Hönigsberg i Deutsch smanjili su dodatni Bastlov angažman, no situacija se drastično

⁴²² a) 1903/VI : 34-35; b) UKRAINČIK, 2000: 111

⁴²³ LASLO, 2003: 26, 40, bilj.36

⁴²⁴ KRŠNJAVI, 2000.b: 172

⁴²⁵ a) *** 1906/II: 15; b) LASLO, 1995.a: 26; c) UKRAINČIK, 2000: 112

⁴²⁶ KRŠNJAVI, 2000.c: 332

promijenila osamostaljenjem od poslodavaca i naporima generacije mladih arhitekata za afirmacijom arhitektonskog natječajnog postupka.

8.3. BASTLOV SECESIJSKI OPUS U KONTEKSTU ARHITEKTURE ZAGREBA

Razdoblje provedeno u poduzeću Hönigsberg i Deutsch obilježeno je nizom ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada koje su bile okarakterizirane pomakom prema kvalitetnijim rješenjima prostorne dispozicije i primjenom pojedinih suvremenih tehničkih rješenja. U kompoziciji pročelja izražene su secesijske karakteristike. Tlocrtna rješenja obuhvaćala su nekoliko tipova. Podjednako je zastupljen tlocrt s jednim stanom po etaži s bočno pozicioniranim stubištem i tlocrt s dva stana na jedno stubište po etaži s centralno formiranim stubištem. Iz skupine se izdvajaju zgrada Feller (Trg kralja Tomislava 4, 1903.-1904) izvorno s jednom obitelji kao korisnikom prizemne poslovne i obje gornje stambene etaže te zgrada Rado (Trg bana Jelačića 5/Pod zidom 4, 1904.-1905.) koja je unatoč dvije stambene jedinice po etaži imala stubište pomaknuto uz rub parcele. Tlocrti su u pravilu bili asimetrični. Prema predloženoj Kahleovoj klasifikaciji dispozicije zagrebačkih ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada moguće ih je povezati s tipovima tlocrta sa srednjim dvorišnim krilom ili s razvedenim dvorišnim krilima.⁴²⁷ Zajedničke karakteristike ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada su u prosjeku kvalitetno riješeni funkcionalni zahtjevi stanovanja. Očitovani su u tlocrtnom rasporedu, osiguravanju prirodnog svjetla i ventilacije u svim prostorijama, učestaloj izvedbi balkona i formiranju kupaonica u svim stanovima, izuzev u zgradi Majdak. Odvojeni prostori kupaonice i zahoda pojavili su se tijekom devedesetih godina devetnaestog stoljeća u komfornijim najamnim gradskim stanovima. U naredna tri desetljeća zastupljeni su u vrlo malom postotku i zato su Bastlove zgrade iznad prosjeka zagrebačkog standarda tog doba.⁴²⁸ Bitno obilježje tlocrtne dispozicije bio je smještaj najvećeg mogućeg broja soba uz ulično pročelje s orijentacijom duljom osi prema pročelju i jedne sobe uz dvorišno pročelje uz bočni rub parcele te pristup kupaonici iz spavaće sobe. U prostorije stambenog dijela ulazilo se iz predsoblja formiranog uz stubište na način da su međusobno povezane sobe omogućavale cirkularnu komunikaciju. Servisni dio uvijek je bio odvojen od stambenog i pozicijom unutar krila orijentiran prema dvorištu, a prioritet je bio dostupnost direktne prirodne rasvjete i ventilacije. Princip tlocrtne dispozicije povezan s

⁴²⁷ KAHLE, 2003: 35

⁴²⁸ 1900. godine samo 9% stanova u Zagrebu imalo je kupaonicu, a 1910. godine 18 posto.; a) MAROEVIĆ, 1987: 178; b) DOMLJAN, 1979: 9

rastvaranjem volumena zgrade na dvorišnoj strani pomoću dva gospodarska krila sa stubištem između uspostavljen je u zagrebačkoj arhitekturi izgradnjom donjogradskih blokova tijekom posljednje dekade devetnaestog stoljeća. Razlog je bio pritisak povećanja izgrađenosti parcele koji je negativno utjecao na komfor stanovanja i mogućnost korištenja dvorišta.⁴²⁹ Kasnohistoricističke zgrade zadržale su obilježja stambenih prostora devetnaestog stoljeća, ponajviše očitovana u dugim i uskim, slabo osvijetljenim i nefunkcionalnim hodnicima. U Bastlovim radovima zamjetne su kvalitativne razlike temeljem kojih je moguće izdvojiti pojedina uspješnija rješenja tlocrtne dispozicije i dosegnutog komfora stanovanja. Najkvalitetnija rješenja ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada imaju zgrada Mirovinske zaklade Hrvatskog zemaljskog kazališta (Trg Mažuranića 12, 1904.), zgrada Rado (Trg bana Jelačića 5/Pod zidom 4, 1904.-1905.) i zgrada Feller (Trg kralja Tomislava 4, 1903.-1904.) koja je iznimka jer je izvorno namijenjena životu i radu isključivo obitelji vlasnika. Stambena zgrada Mirovinske zaklade Hrvatskog zemaljskog kazališta dispozicijom je dosegla visok standard najamnog stanovanja tendencijom naglašenog odvajanja stambenog od gospodarskog prostora. To je postignuto formiranjem predsoblja veće površine uz stambeni dio i na njega pod pravim kutom nadovezanog hodnika koji je vodio prema servisnom krilu. Zgrada Rado s luksuznim stanom i ordinacijom vlasnika na prvom katu također je bila kvalitetan primjer stanovanja unatoč otežavajućim okolnostima projektiranja zgrade velike površine ugrađene unutar niza s formirana dva ulična pročelja. Posebno mjesto među ugrađenim stambeno – poslovnim zgradama imala je zgrada Feller. Osim funkcionalnog razmještaja do izražaja su došle dimenzije prostorija, prije svega blagovaone povezane sa salonom, ali i neuobičajeno velike tri sobe za posluhu i guvernantu. Cjelokupan koncept zgrade i uključeni sadržaji svjedoče o visokom životnom standardu i prosvječenosti vlasnika.

Veliki udio najamnih stambeno – poslovnih zgrada u vrijeme Bastlovog rada u poduzeću Hönigsberg i Deutsch otpada na uglovnice. Zbog zahtjeva uvjetovanih građevinskim pravilnikom, funkcijom, dimenzijama i oblikom parcele primjetne su veće razlike u kvaliteti tlocrtne dispozicije. Generalno su tlocrtima stambenih etaža zadržane osnovne karakteristike najamnih zgrada ugrađenih unutar niza. Stambeni dio formiran je uz ulicu, servisni uz dvorište, a sobe su cirkularno povezane s predsobljem. Razlike su proizlazile iz veće površine uličnih pročelja i nemogućnosti razvijanja tlocrta u dubinu parcele.⁴³⁰ Posljedica je bio smještaj svih soba uz ulično pročelje s pristupom iz predsoblja iz

⁴²⁹ MAROEVIĆ, 1987: 178

⁴³⁰ KAHLE, 2004: 78-79

kojeg se direktno ulazilo u sve nusprostorije te je izostalo naglašenije razdvajanje dva funkcionalna dijela stana. Uslijed nedostatka prostora nije bilo moguće uvijek ostvariti idealnu tlocrtnu formu što je ilustrirano predsobljima koja su ponekad pretvorena u dugačke hodnike s posljedicom smanjene funkcionalnosti. Komparacijom tlocrta unutar niza ugrađenih zgrada s tlocrtima uglovnica pokazuje se da je tlocrtna dispozicija uglovnica uključivala nižu organizacijsku razinu stambenih prostora. Kvalitetnim rješenjem usuglašavanja različitih namjena od dominantne poslovne, do ugostiteljske i stambene, izdvaja se poslovno – stambena zgrada Hrvatsko – slavonske zemaljske centralne štedionice (Ilica 25/Gundulićeva 2, 1906.-1907.). Brojni funkcionalni zahtjevi izvršeni su rješenjima po prvi put primijenjenima u Zagrebu, od dvostrukog staklenog krova poslovnice smještene unutar volumena zgrade, dimenzija kavane postignutih primijenjenim konstruktivnim sustavom, do uređenja interijera ili detalja opreme.

Bastl je sudjelovao i na izradi arhitektonskih projekata zgrada koje su zahtjevnošću i konačnim produktom nadmašile značaj ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada. Izdvaja se Trgovačko – obrtni muzej (Mažuranićev trg 14, 1902.-1903.), prva isključivo muzejska zgrada u Zagrebu i prva profana zgrada javne namjene na kojoj su u konstruktivnom i oblikovnom smislu primijenjeni principi protomoderne arhitekture. Primjenom konstrukcije željeznih traverzi omogućeno je formiranje dvorana velikih dimenzija, a eksterijerom je više nego na ijednom zagrebačkom pročelju do tada utjelovljen modernistički duh bečke secesije s vrhuncem u simbolizmu središnje kupolne zone.

Posebnoj kategoriji pripada Bastlov pristup oblikovanju eksterijera kojim se istaknuo kao daleko najatraktivniji zagrebački arhitekt početka dvadesetog stoljeća. Temeljna razlika u pristupu uvjetovana je funkcijom. Stambene zgrade tretirao je jednoobraznim vanjskim plaštem i umjerenijim dekorativnim tretmanom dok je kod stambeno – poslovnih zgrada oblikovanjem naglašavao razliku između poslovnog prizemlja i gornjih stambenih etaža. Unatoč pojedinim opetovano korištenim motivima i elementima tipičnim za oblikovanje secesije raznolikost s kojom se susrećemo analizirajući repertoar motiva i oblika ostaje dominantna karakteristika. Do izražaja je došla u tendenciji korištenja vanjskog zidnog plašta u svrhu promocije poslovanja vlasnika. U zagrebačkoj arhitekturi jedinstvena rješenja i vizualna privlačnost pojedinih zgrada učinila su ih prepoznatljivima u slici grada. Neke od njih su s vremenom stekle status najatraktivnijih zgrada unatoč nižoj razini rješavanja arhitektonskih zahtjeva tlocrtna dispozicije. Blještava površina višebojne majolike zgrade Kallina (Gundulićeva 20, Masarykova, 1903.-1904.), najveće moguće reklame za vlasnika s dodatkom ugaonog balkona profinjene željezne konstrukcije i transparentnih podnih ploha od

armiranog stakla jedinstven je primjer u slici grada i jedan od rijetkih u Europi toga razdoblja. Zgrada Rado (Trg bana Jelačića 5, Pod zidom 4, 1904.-1905.) približila se geometrijskoj varijanti bečke secesije. Završna obrada plohe tretirana je kao izražajno i dekorativno sredstvo arhitekture, a jedinstven obol vlasniku su skulpture simboličkog značenja postavljene ispred strmog, blještavog krova koji je formiran kao prvi krovni reklamni pano na Trgu bana Jelačića. Kombinacijom arhitektonskih i dekorativnih elemenata na zgradi Rado postignut je sofisticiran učinak najkvalitetnijeg pročelnog rješenja secesijske faze. Na razini dekorativne razigranosti i imaginacije vrhunac niza bila je zgrada Feller (Jurišićeva 1, 1a, 1905.-1906.). Bastl je toliko uvjerljivo prezentirao vlasnikovu ljekarničku profesiju da je po popularnom motivu boce lijeka prenesene u veliko mjerilo zgrada postala poznata kao Elsa-fluid dom. Isticali su se oblikovanje ugaone kupole, razlike u tretmanu završne obrade zida, dekorativni secesijski elementi, reljefno oblikovani ženski likovi i nekoliko reklamnih natpisa, a zajedno su tvorili najslikovitiju građevinu u opusu arhitekta.

Bastl je zahvaljujući desetogodišnjem djelovanju u poduzeću Hönigsberg i Deutsch od 1895. do 1906. godine, uključujući period studiranja, bio produktivniji od arhitekata druge akademski obrazovane generacije. U izvještajima kritičara dvadesetog stoljeća kao ključne ličnosti za razvoj moderne arhitekture izdvojeni su Kovačić, Ehrlich i Schön. Kovačić je u istom razdoblju nakon primarnog obrazovanja na Obrtnoj školi u Grazu (1889.-1891.) po dolasku u Zagreb radio u ateljeima Carneluttija, Waidmanna i Bolléa (1891.-1896.).⁴³¹ Usljedilo je školovanje na bečkoj Akademiji od 1896. do 1899. godine u vrijeme pune afirmacije akademskog pokreta secesije koje je bilo bitno za Kovačićevu preorijentaciju od početnog historicističkog utjecaja prema modernim teorijama arhitekture. Studentski radovi nastali su pod utjecajem bečke secesije i Mackintoshevih radova. Vremenom nastanka između 1897. i 1899. godine predstavljaju najranije studije protomoderne arhitekture secesijskih obilježja koje je izradio jedan hrvatski arhitekt. Povratkom u Zagreb opredijelio se za samostalno djelovanje izvan postojećih afirmiranih poduzeća i ateljea što mu je unatoč osvajanju nagrada na natječajima otežavalo dobivanje angažmana. Na izvedbenoj razini bavio se većinom adaptacijama, a njegov najveći doprinos bila je objava tekstova kojima je promovirao modernu arhitektonsku teoriju.⁴³² Od realizacija se izdvajaju slobodnostojeće obiteljske kuće, vila Auer u Ulici Vladimira Nazora 10/1 (1903.-1904.) i vila Auer u Rokovoj ulici 9 sagrađena u dvije faze (atelje slikara Roberta Auera 1904., stambeni dio 1905.-

⁴³¹ a) RADOVIĆ MAHEČIĆ, LASLO, 1994: 94-95; b) RADOVIĆ MAHEČIĆ, LASLO, 1997: 144-145

⁴³² RADOVIĆ MAHEČIĆ, LASLO, 1997: 148

1906.).⁴³³ Okarakterizirane su funkcionalnim prostorom, razvedenim volumenom i oblikovanjem pod utjecajem *Domestic Revival* pokreta. Ehrlich je naobrazbu također stekao u inozemstvu, na Visokoj tehničkoj školi u Beču u sklopu programa utemeljenog na historicizmu od 1897. do 1903. godine.⁴³⁴ Od 1904. do 1905. godine boravio je u ateljeu Humberta Walchera. Iz tog razdoblja nisu poznati njegovi samostalni projekti, već je radio na restauraciji povijesnih zgrada, primjerice hotela u Gasteinu (1904. ili 1905.) s pročeljem oblikovanim tipičnim elementima njemačke secesije.⁴³⁵ Schön se nakon razdoblja studija na Visokoj tehničkoj školi u Beču od 1894. do 1900. godine i prakse u Fabianijevom ateljeu vratio u Zagreb. Za Gradski građevni ured radio je od 1901. do 1908. godine i na taj način osigurao redovan priljev poslova i prihoda, no uz ograničenu mogućnost individualnog razvoja i djelovanja.⁴³⁶ Služba u javnoj upravi onemogućavala mu je pravo samostalnog djelovanja, a stekao ga je zaposlenjem u Graditeljskoj školi 1908. godine. Opseg poslova u prvoj fazi rada bio je povezan s izradom projekata građevina javne namjene te izostaje mogućnost komparacije s tlocrtnim rješenjima ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada tipičnih za Bastla. S obzirom na neadekvatnu zastupljenost Kovačića, Ehrlicha i Schöna u realizaciji arhitektonskih projekata tijekom prve polovice prve dekade dvadesetog stoljeća Bastlova djelatnost povezana sa studijem i radom za Hönigsberga i Deutscha zaključno s 1906. godinom dolazi do izražaja kao najznačajniji praktični doprinos zagrebačkoj arhitekturi ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada u tom razdoblju.

⁴³³ GALOVIĆ, 2015: 102-105

⁴³⁴ DOMLJAN, 1979: 267-270

⁴³⁵ DOMLJAN, 1979: 25-26

⁴³⁶ a) FRANGEŠ, 1936: 162; b) GALOVIĆ, 1998.b: 6-7

9. POČETAK SAMOSTALNE ARHITEKTONSKE PRAKSE OD 1906. DO 1910. GODINE

Bastlovo odvajanje od matičnog poduzeća i početak samostalnog djelovanja odvijali su se paralelno s osnivanjem Kluba hrvatskih arhitekta u kojem je sudjelovao tijekom 1905. godine. Reguliranjem statusa ovlaštenog civilnog arhitekta 1906. godine formalno je označen prestanak suradnje s Hönigsbergom i Deutschem.⁴³⁷ Službenu potvrdu obavljanja samostalne prakse Bastlu je dodijelila Zemaljska vlada Hrvatske, Slavonije i Dalmacije 6. veljače 1907. godine.⁴³⁸ Prvi atelje otvorio je na Trgu maršala Tita 7 (p. Sveučilišni trg 7) u zapadnom krilu zgrade Doma Hrvatskog sokola i Kola.⁴³⁹ U razdoblju osamostaljenja realizirao je mali broj zgrada na što je zasigurno utjecala prevladavajuća praksa dodjele poslova velikim građevinskim poduzećima. Zajednička karakteristika projekata nastalih nakon napuštanja poduzeća bio je odmak od dotadašnjeg prepoznatljivog stilskog izraza secesije.

9.1. KLUB HRVATSKIH ARHITEKTA

Početak Bastlovog samostalnog djelovanja obilježen je događajem koji se pokazao iznimno važnim, kako za generaciju arhitekata koja je doživjela afirmaciju početkom dvadesetog stoljeća, tako i za povijest hrvatske arhitekture. Riječ je o aktivnostima vezanim za promicanje arhitektonske djelatnosti i uvjetovanim generacijskim povezivanjem arhitekata bliskih po obrazovanju i stavovima. Rezultat je bio pokretanje Kluba hrvatskih arhitekta 1905. godine, da bi službeno osnivanje uslijedilo 1906. godine.⁴⁴⁰ Inicijatori i osnivači bili su Bastl, Kovačić, Podhorsky i Schön kojima su se u kraćim ili duljim vremenskim periodima kao članovi Kluba pridružili Ehrlich, Iveković i Sunko.⁴⁴¹ Manje od jednog mjeseca aktivni članovi bili su Lubinsky i Šimunec. Za vođenje poslova Kluba bio je zadužen upravni odbor koji se sastojao od predsjednika, tajnika, blagajnika i dva odbornika.⁴⁴² Arhitekti su se često izmjenjivali na ovim funkcijama s obzirom na njihov mali broj i međusobne nerijetke nesuglasice. Prvi predsjednik Podhorsky najduže je obavljao ovu funkciju. Bastl se dulje vrijeme od 1906. do 1911. godine zadržao na funkciji blagajnika, a 1910. i 1911. godine bio je

⁴³⁷ a) LASLO, 1995.a: 26; b) JURIĆ, 1995: 44

⁴³⁸ Potvrda Zemaljske vlade Hrvatske, Slavonije i Dalmacije s potpisom bana kojom je Bastl ovlašten za javno bavljenje arhitekturom 6. veljače 1907. godine, Zagreb, u vlasništvu nasljednika obitelji.

⁴³⁹ GALOVIĆ, 2010: 17

⁴⁴⁰ GALOVIĆ, 2010: 11-15

⁴⁴¹ GALOVIĆ, 2010: 19-21

⁴⁴² GALOVIĆ, 2010: 125

73. Dokument Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade izdan 6. veljače 1907. kojim je Vjekoslavu Bastlu potvrđena mogućnost javnog djelovanja kao arhitekta (privatno vlasništvo)

tajnik i član upravnog odbora. Zaduženja tajnika obavljao je u kratkim periodima tijekom 1908. i 1909. godine dok je predsjednik bio od 3. do 17. kolovoza 1909. godine. U razdoblju postojanja Kluba sjedište se nekoliko puta mijenjalo, a kao prostorije okupljanja i djelovanja najčešće su služili ateljei članova. Bastlov ured na Trgu maršala Tita 7 (p.Sveučilišni trg) kao sjedište je funkcionirao 1909. i dijelom 1911. godine.

Aktivnosti Kluba hrvatskih arhitekta bile su usmjerene ka temeljnom cilju obrane interesa i staleškog ugleda školovanih arhitekata te promicanju arhitekture kao umjetnosti.⁴⁴³ Rad arhitekata u to vrijeme bio je u praksi degradiran zbog izjednačavanja s djelovanjem građevnih poduzetnika kojima je unatoč nedostatku formalnog obrazovanja omogućeno da se bave projektiranjem. Zato se inzistiralo na tome da član Kluba može postati jedino arhitekt školovan na Visokoj tehničkoj školi ili Akademiji likovnih umjetnosti. Izuzeti su arhitekti koji su istovremeno građevni poduzetnici ili djelatnici graditeljskih poduzetničkih tvrtki. Klub je ukazao na velik problem za samostalne arhitekate, osobito one na početku karijere, a to je bio način dobivanja angažmana. Većinom se radilo o dodjeli poslova bez natječaja što je predstavljalo otežavajuću okolnost jer su teško pronalazili poslove u konkurenciji s velikim afirmiranim poduzećima koja su se istovremeno bavila projektantskom i izvođačkom

⁴⁴³ GALOVIĆ, 2010:23-25

djelatnošću. Građevni poduzetnici često su protežirani od strane državnih činovnika, a poteškoće je predstavljala i velika zastupljenost stranih arhitekata u javnim gradnjama. S ciljem osiguravanja ravnopravnih kriterija za sve arhitekte razdoblje je obilježeno nastojanjima Kluba usmjerenima k afirmaciji natječajnog postupka kao načinu dobivanja angažmana. Bilo je iznimno važno da natječaji budu utemeljeni na korektno sastavljenom programu te pravedno i nepristrano valorizirani radi čega se inzistiralo na neovisnim, internacionalnim članovima žirija. U svrhu promocije i razvoja hrvatske arhitekture bilo je poželjno da kandidati budu isključivo domaći arhitekti. Pokušaj provedbe uspostavljenih kriterija natječajnog postupka nije bio lak zadatak što potvrđuje slučaj natječaja za izgradnju palače Odjela za unutarnje poslove kraljevske zemaljske vlade 1907. godine.⁴⁴⁴ Primijećene su izrazite nepravilnosti u fazi vrednovanja i odabira arhitektonskog projekta uz protežiranje Janka Kolarića i Karla (Dragutina) Susana. Njihove natječajne radove je odabrao i namijenio doradi predstojnik geodetskog odsjeka kraljevske zemaljske vlade August pl.Pisačić. Nekvalitetno rješenje i navodna rodbinska povezanost Pisačića i neiskusnog Kolarića izazvali su revolt kulturne javnosti.⁴⁴⁵ Polemike s Kovačićem i Lunačekom kao najistaknutijim akterima nastavile su se kroz 1908. godinu te kulminirale protestnim pismom Kraljevskoj zemaljskoj vladi sastavljenim s ciljem suzbijanja manipuliranja natječajnim postupcima. Osim članova Kluba hrvatskih arhitekta Bastla, Kovačića, Podhorskog i Schöna potpisnici su bili slikari i kipari Robert Auer, Joso Bužan, Bela Csikos, Menci Klement Crnčić, Robert Frangeš-Mihanović, Ferdo Kovačević, Fran Pavičić, Branko Šenoa i Rudolf Valdec. Unatoč mnoštvu neuvaženih kritika na račun provedbe natječaja i u konačnici izvedenog projekta, velik odjek javnih polemika pridonio je postupnim promjenama. Drugačiji pristup vidljiv je na velikim natječajima za regulaciju Kaptola, izgradnju župne crkve sv. Blaža i Nacionalne sveučilišne knjižnice u narednom periodu. Doprinos članova Kluba u spomenutom procesu bio je ključan. U narednih nekoliko godina nastavljen je formiranjem kriterija provedbe brojnih arhitektonskih natječaja, a zatim i sudjelovanjem u nizu natječajnih postupaka u različitim fazama procesa, od razrade arhitektonskih programa preko izrade natječajnih projekata do sudjelovanja u anketama i komisijama.

Sljedeća aktivnost Kluba hrvatskih arhitekta povezana je s promocijom arhitekture kao umjetnosti kroz sudjelovanje na izložbama. Prvo predstavljanje radova članova Bastla, Kovačića i Podhorskog dogodilo se na *Izložbi Hrvatskog društva umjetnosti* održanoj u

⁴⁴⁴ JURIC, 1996.d: 64

⁴⁴⁵ a) AUER, BASTL, 1908: 4-5; b) BAGARIĆ, 2011: 70-73

listopadu 1906. godine u Zagrebu.⁴⁴⁶ Uslijedio je niz samostalnih i grupnih nastupa na izložbama natječajnih projekata ili u organizaciji aktualnih umjetničkih društava, poput *Društva umjetnosti*, u čijem su odboru u to vrijeme bili Bastl i Kovačić.⁴⁴⁷

Klub hrvatskih arhitekta je javnim raspravama i istupima u medijima afirmirao teme povezane s pitanjima arhitekture, gradogradnje i očuvanja pojedinačnih povijesnih građevina i cjelina. Naglasak je stavljen na bitnu ulogu arhitekata u procesu oblikovanja gradova, a zbog važne društvene uloge kao neophodno je istaknuto stjecanje primjerene edukacije. Angažmanom na području očuvanja povijesnih spomenika Klub se priključio struji koja je početkom dvadesetog stoljeća inzistirala na nužnosti očuvanja identiteta naroda za što je jedan od ključnih faktora bila briga o graditeljskoj baštini.

Ostvarenje ciljeva Kluba hrvatskih arhitekta djelomično je ispunjeno radi društveno – političkih i strukovnih interesa koji su sprečavali pojedina nastojanja. Unatoč tomu postao je ugledan i utjecajan na hrvatskoj arhitektonskoj i kulturnoj sceni. Jedno od najvećih priznanja bio je Wagnerov poziv za sudjelovanje na VIII. Internacionalnom kongresu arhitekata u Beču 1907. godine na kojem je kao izaslanik sudjelovao Iveković.⁴⁴⁸

Neizbježno je spomenuti Lunačeka koji je podržavao i popularizirao suvremene ideje mladih arhitekata. Njegovi tekstovi bili su od velikog značaja za afirmaciju, ali i za današnje razumijevanje događanja na umjetničkoj sceni na prijelomu stoljeća.⁴⁴⁹ Lunaček je inzistirao na razlikama u pristupu historicističkih i protomoderno orijentiranih arhitekata. Naglašavao je fokusiranost arhitekata devetnaestog stoljeća na tehničku, inženjersku komponentu nauštrb umjetničkoj dimenziji arhitekture koju je zagovarala sljedeća generacija.⁴⁵⁰ Historicističkim arhitektima zamjerao je podređenost ukusu i interesima investitora s rezultatom lažnog sjaja bogato opremljenih pročelja koja su postala kulisa skromnih interijera. Protomoderni arhitekti nastojali su izbjegavati kompromise ovog tipa, no s očitom posljedicom smanjenog broja angažmana. Lunaček je isticao društvenu odgovornost arhitekata jer kreiraju ambijente i sudjeluju u formiranju kulture jedne sredine. Smatrao je da im je za uspješno obavljanje ove uloge osim vrhunske stručne naobrazbe potreban visok stupanj intelektualne širine.

Nakon 1910. godine pojačale su se nesuglasice unutar Kluba hrvatskih arhitekta što je dovelo do smanjenja djelatnosti i osipanja članova. Iveković je istupio 1911. godine, Bastl i

⁴⁴⁶ *** 1906/II: 15

⁴⁴⁷ a) MARUŠEVSKI, 2004: 254; b) GALOVIĆ, 2010:137

⁴⁴⁸ GALOVIĆ, 2010:35

⁴⁴⁹ LUNAČEK, 1992: 11-12

⁴⁵⁰ JURIC, 1996.b: 51

Podhorsky 1912. godine, a djelovanje je službeno završeno s 1914. godinom.⁴⁵¹ Unatoč kratkom razdoblju aktivnosti članovi Kluba uspjeli su ostvariti utjecaj na umjetničkoj sceni te dati doprinos senzibiliziranju javnosti za probleme reflektirane na širi društveni kontekst što je bilo sukladno njihovom cilju unapređivanja arhitekture kao glavne grane obrazovnih djelatnosti.

9.2. ZAGREBAČKE VILE

Vila Kallina (Zagreb, Jandrićeva 68, 1905.-1906.)

Prva izvedena zgrada u fazi osamostaljenja bila je vila Kallina na Ksaveru u Zagrebu i u cijelosti je opremljena nacrtima koje je signirao isključivo Bastl (*str. 486-490*).⁴⁵² Arhitektonski projekt nastao je tijekom srpnja 1905. godine, a zgrada je dovršena u svibnju 1906. godine kao nastavak uspješne suradnje s obitelji proizvođača keramičkih proizvoda.⁴⁵³ Za Josipa Kallinu je dvije godine ranije projektirao poznatu najamnu stambeno – poslovnu zgradu na uglu Masarykove i Gundulićeve ulice dok je nakon njegove smrti u siječnju 1905. godine za sina Gustava Kallinu izradio projekt obiteljske vile.

Veliki Kallinin posjed nalazio se u predjelu Ksavera, u to vrijeme većinom neizgrađenog rubnog dijela grada u prirodnom ambijentu obronaka Zagrebačke gore. Bio je smješten između ulica koje su vodile u Gračane i Šestine, a sa zapadne strane omeđen Mlinskim potokom.⁴⁵⁴ Uoči izgradnje vile u južnom dijelu izduljene parcele nalazio se kompleks tvornice keramičkog posuđa i peći s pomoćnim gospodarskim zgradama i kućom za stanovanje. Suvremenu tvornicu registriranu pod nazivom *J. Kallina, tvornica majolike i šamotnih peći* dao je 1890. godine sagraditi Josip Kallina. Posao je započeo u partnerstvu s Dragutinom Barbotom i Egidijem Kornitzerom 1884. godine, da bi 1886. godine preuzeo i samostalno nastavio voditi tvornicu obitelji Barbot na Novoj vesi 47.⁴⁵⁵ Zbog predviđene regulacije Ksaverske ceste i zatvaranja potoka Medveščaka poziciju vile trebalo je prilagoditi budućoj situaciji. Smještena je na sjevernom dijelu parcele i uvučena od buduće linije regulacije ulice. Provedbom regulacije područja uvedeni su novi ulični pravci te je parcela danas omeđena Ksaverskom i Jandrićevom ulicom s mogućnošću pristupa s obje komunikacije.

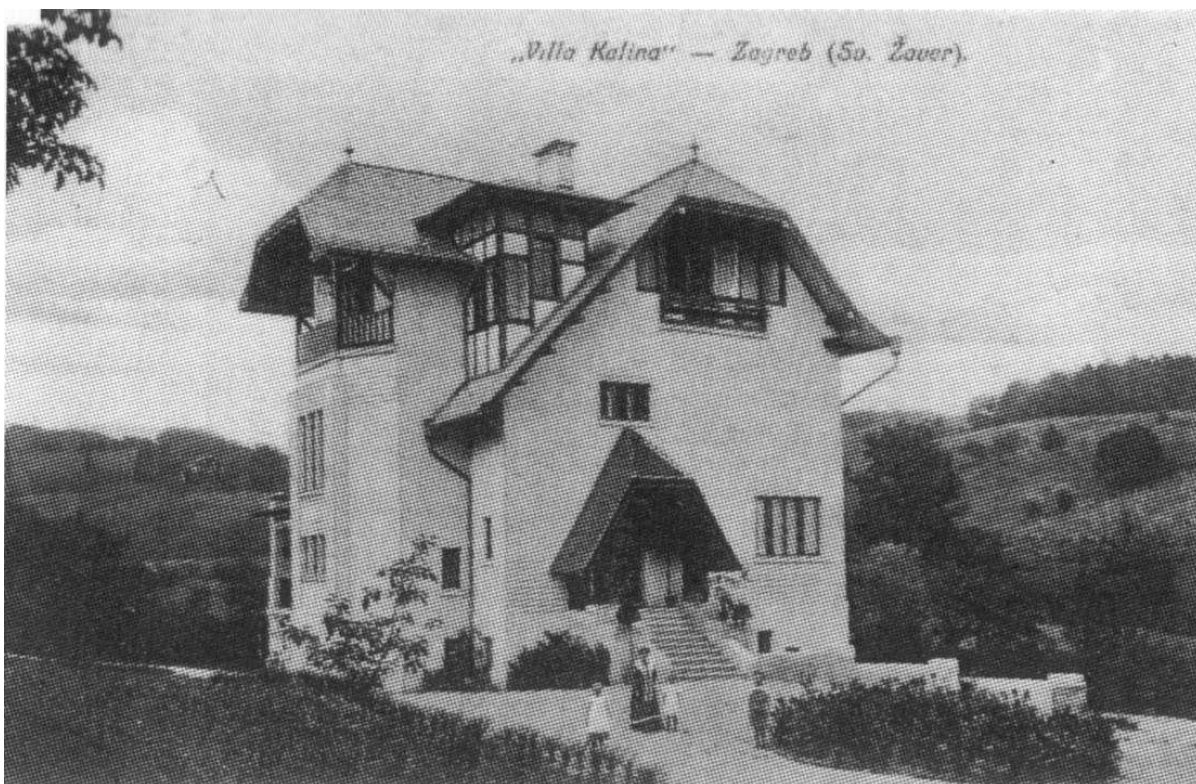
⁴⁵¹ GALOVIĆ, 2010:21

⁴⁵² Potpisan je kao *Arh. Vjekoslav Bastl.*; *** DAZG/46

⁴⁵³ Detaljan prikaz zgrade donosi Martina Ivanuš 2000. godine u diplomskom radu naslova *Vila Kallina.*; a) IVANUŠ, 2000: 1-27; b) *** DAZG/46; c) *** DAZG/47

⁴⁵⁴ *** DAZG/48

⁴⁵⁵ KLOBUČAR, 1960: 256

74. Vila Kallina (Zagreb, Jandričeva 68) na fotografiji nakon izgradnje početkom dvadesetog stoljeća (Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu, Dossier spomenika kulture, Vila Kallina)

Tlocrtna osnova jednokatne vile s podrumom bio je pravokutnik s poligonalno zaključenim istakom i ugaono formiranim trijemom s pergolom u prizemnoj zoni. Ulaz u stambeni dio smješten je na južnom pročelju na razini visokog prizemlja povišenog za nekoliko stepenica. Uz predsoblje je s jedne strane bio toalet, a s druge je umjesto predviđene izvedbe podrumskog jednokrakog stubišta formirana garderoba s ugrađenim ormarom. Podrum je preuzeo gospodarsku funkciju i namijenjen je boravku i radu posluge te smještaju nusprostorija (kuhinja, ostava) koje su ostale u potpunosti odijeljene od gornjih etaža za boravak vlasnika. Iz predsoblja prizemnog dijela ulazilo se u hall koji je zapremao zapadni dio zgrade i u skladu s tradicijom engleskih obiteljskih kuća promoviranih *domestic revival* pokretom preuzeo bitnu funkciju boravka i društvenih interakcija unutar obiteljske vile. Hall je povezan s terasom natkrivenom pergolom na sjeverozapadnom uglu. Reprezentativan karakter proizlazio je iz raskošnog drvenog dvokrakog stubišta koje je vodilo na kat formirajući na razini međukata prostran i u prostor konveksno istaknut podest. Stubište je pratilo zaobljenu liniju zida rastvorenog trostrukim prozorima koji su dovodili obilje dnevnog svjetla u interijer. Iz halla je omogućen direktan pristup salonu koji je širokim otvorom s ostakljenim sklopivim vratima bio povezan s blagovaonicom, a formiranje hodnika je u potpunosti izbjegnuto.

75. Vila Kallina (Zagreb, Jandrićeva 68), Drveno stubište s galerijom u hallu, fotografija snimljena prije zadnje obnove 2006. godine (Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu, Dossier spomenika kulture, Vila Kallina)

76. Vila Kallina (Zagreb, Jandrićeva 68), salon u prizemlju i staklena pomična pregrada prema blagovaonici, fotografija snimljena prije zadnje obnove 2006. godine (Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu, Dossier spomenika kulture, Vila Kallina)

Na rubnoj poziciji halla uz blagovaonicu nalazilo se dizalo za hranu dopremanu iz kuhinje u podrumu. Kat je rezerviran za privatne prostorije stanara – spavaonicu s erkerom i dvije sobe u nizu uz istočno pročelje te kupaonicu povezanu sa spavaćom sobom. Prilaz prostorijama omogućen je s galerije formirane u nastavku stubišta. Zasebnim spiralnim stubištem u jugozapadnom uglu pristupalo se tavanu. Tlocrtna organizacija odlikovala se funkcionalnošću i visokim postotkom iskorištenosti prostora te je sačuvana u velikoj mjeri unatoč naknadnim zahvatima. Adaptacijom izvedenom 1931. godine velika podrumaska prostorija poligonalnog zaključka podijeljena je na dva dijela, a kao poveznica između kuhinje u podrumu i blagovaonice na katu dograđen je aneks sa spiralnim stubištem.⁴⁵⁶ Na mjestu trijema s pergolom formirana je prostorija na razini prizemlja i kata unutar tlocrta prvobitne terase. U velikoj mjeri je sačuvana izvorna oprema interijera i inventar, uključujući drvene podove i stubište od hrastovine te keramičke podne pločice iz tvornice Zagorka kakve nalazimo i u zgradi Rado (Trg bana Jelačića, 1904.-1905.) te još nekoliko zagrebačkih kuća.⁴⁵⁷ U kuhinji je sačuvan jedan od rijetkih primjera secesijskog štednjaka obloženog keramikom iz Kallinine tvornice odakle potječu i kaljeve peći dekorirane florealnim i zoomorfnim oblicima.⁴⁵⁸ Oblikovanje eksterijera pokazuje veliko odstupanje u odnosu na pročelja Bastlovih ugrađenih najamnih zgrada u poduzeću Hönigsberg i Deutsch. Karakterizira ga raznolikost četiri formirana pročelja asimetrične arhitektonske kompozicije. Naglasak je na razvedenosti volumena i ravnim, glatkim plohama tretiranim bez primjene arhitektonske plastike čime se vila u pravom smislu riječi svrstava u začetke arhitekture moderne. Pročelja su ožbukana, no vidljiva je primjena kanatne konstrukcije u gornjoj zoni karakteristična za Hoffmanove vile.⁴⁵⁹ Krovište je asimetrično s nekoliko krovnih odsječaka formiranih na različitim visinama, a skošenja na zabatnim pročeljima potječu od lokalne tradicije gradnje. Istaknuti dio je tornjić kvadratnog presjeka kanatne konstrukcije rastvoren stepenasto organiziranim nizom prozora. Krov nosi pečat keramičarske djelatnosti vlasnika jer je izvorno u cijelosti bio obložen glaziranim crijepom proizvedenim u Kallininoj tvornici.⁴⁶⁰

Značaj proizlazi iz izrazito funkcionalnog prostornog rješenja i oblikovnih karakteristika kojima se Bastl približio engleskim uzorima obiteljskih kuća. U srednjoeuropskom krugu arhitekata popularizirane su ponajviše Hoffmanovim vilama na

⁴⁵⁶ *** DAZG/49

⁴⁵⁷ GALIĆ, GAŠPAROVIĆ, ur., 2003: 313

⁴⁵⁸ IVANUŠ, 2000: 19

⁴⁵⁹ MARUŠEVSKI, 1997: 222

⁴⁶⁰ BAGARIĆ, 2003: 87

Hohe Warte u Beču, a jedan od najpoznatijih primjera je vila Brauner (1905.).⁴⁶¹ Slična tendencija usklađena s idealom *domestic revival* arhitekture pod Kovačićevim utjecajem zamjetna je u ostvarenjima rezidencijalne izgradnje arhitekata generacije pozicioniranim na uzvisinama sjeverno od grada.⁴⁶² Vrijednost vile je i u visokom postotku očuvanosti izvorne strukture i opreme interijera, ali i u oblikovanju okoliša po principu slobodno uređenog prirodnog vrta.⁴⁶³ Lunaček je vilu izdvojio kao primjer prezentacije individualnog Bastlovog doživljaja arhitekture što je bila posljedica realizacije projekta bez opterećenja uvjetima investitora.⁴⁶⁴ Ovakav pristup u vrijeme rada u poduzeću Hönigsberg i Deutsch nije bio u potpunosti izvediv. Potvrda vrijednosti stigla je uvrštenjem vile zajedno s gradskom tržnicom Dolac (Zagreb, Dolac, 1926.-1930.) i Ekonomskom komercijalnom visokom školom (Zagreb, Zvonimirova 8, 1927.-1928.) u postav izložbe *Pola vijeka hrvatske umjetnosti* održane u Zagrebu 1938. godine.⁴⁶⁵

Vila Hanl (Zagreb, Pantovčak 130, 1906.)

Sljedeći arhitektonski projekt Bastl je izradio za najamnu stambenu vilu investitorice Paule Hanl (preudate Parac)⁴⁶⁶ sagrađenu 1906. godine na adresi Pantovčak 130 (p.ugao Prekrižja i Goljaka, Pantovčak 94).⁴⁶⁷ Jednokatna slobodnostojeća zgrada imala je dva stana i podrum (*str. 491-492*). Smještena je na ugaonoj ograđenoj parceli na spoju Pantovčaka i Goljaka i uvučena od regulatorne linije, a oko nje je formiran vrt. Izvoran izgled nije poznat jer je zgrada u nekoliko navrata pregrađena, a građevinska i fotografska dokumentacija nisu sačuvane. Pojedine karakteristike moguće je iščitati iz nacрта prve velike pregradnje i dogradnje izvedene 1938. godine nakon što je zgrada prodana Marijanu i Milici Ribarić.⁴⁶⁸

⁴⁶¹ a) POZZETTO, 1979: 228; b) VERGO, 1975: 128-129

⁴⁶² LASLO, 2003: 27

⁴⁶³ Manje pregradnje kojima je poštovan izvorni koncept izvedene su 1931. godine. Posljednje velika cjelovita adaptacija izvedena je 2006. godine prema *Glavnom projektu za rekonstrukciju i izgradnju stambenog i konzularnog objekta* koji je izradio Capital ing d.o.o. iz Zagreba 2005. godine. Korisnik zgrade u to vrijeme bilo je Ministarstvo vanjskih poslova Republike Češke u Pragu, a sadašnji vlasnik je Konzulat Republike Koreje. Izveden je veliki zahvat obnove u interijeru i na eksterijeru. Predviđeno je čuvanje međukatne konstrukcije (drveni grednik, trstika i žbuka, daščana oplata) uz zamjenu oštećenih dijelova i betoniranje tlačne ploče ispod. Prostor je prilagođen korisniku i zbog toga je intervenirano na zidovima, primjerice, predviđeno je zazidavanje prolaza između blagovaonice i salona te otvaranje sjevernog ulaza. Izvedena je nova stolarija po uzoru na staru, te postavljene nove podne obloge. Sačuvano je izvorno stubište. Eksterijer je obnovljen po uzoru na izvorno stanje, a originalni pokrov krova zamijenjen novim. Današnji stupanj očuvanosti izvornih elemenata opreme interijera i inventara nije moguće utvrditi radi nemogućnosti pristupa zgradi odlukom vlasnika, Konzulata Republike Koreje. Izgradnjom novih objekata na parceli, na prostoru perivoja, narušena je cjelovitost izvornog koncepta vile.; *** GZZSKP/1

⁴⁶⁴ LUNAČEK, 1906.b:410

⁴⁶⁵ LASLO, 1995.a: 25

⁴⁶⁶ *** DAZG/50

⁴⁶⁷ a) *** DAZG/10, b) *** DAZG/51

⁴⁶⁸ *** DAZG/52

77. Vila Hanl (Zagreb, Pantovčak 30), današnje stanje u potpunosti preoblikovane vile (foto: M. Strugar, 2015.)

Tlocrt je izvorno bio nepravilan, baziran na pravokutniku s kutovima na dvorišnoj strani zasječenim nejednakim, također pravokutnim odsječcima. Ulaz je bio smješten u centralnoj osi glavnog pročelja i vodio je do predvorja sa zavojitim stubištem koje je povezivalo stambene etaže visokog prizemlja i kata. Sa stubišta se pristupalo predsoblju uz koje su sjeverno smješteni kuhinja, izba i zahod, a južno jedna soba. Uz dvorišno pročelje formirane su dvije sobe od kojih je spavaća bila povezana s kupaonicom. Pristup svim sobama omogućen je iz predsoblja uz uspostavljeno cirkularno kretanje međusobnim povezivanjem prostorija. Na katu je površina bočnih prostorija smještenih uz glavno pročelje smanjena uspostavljanjem balkona s drvenim stupovima koji su podupirali nadstrešnicu krova.⁴⁶⁹ Pristup u podrum bio je osiguran zasebnim ulazom s dvorišne strane. Tlocrt zgrade upućuje na oblikovno istaknut ulaz akcentiran dvostrešnim trijemom drvene konstrukcije koji je formiran u zoni krovišta. S obje strane ulaza su bili simetrično postavljeni trodijelni prozori. Pojedini elementi eksterijera prisutni su i danas, no izmijenjeni u odnosu na izvorne. Adaptacijom

⁴⁶⁹ Na to ukazuje dokumentacija povezana s adaptacijom zgrade nakon velikih oštećenja izazvanih pozicijom na klizištu 1961. godine u kojoj su spomenuti stupovi izvedeni na južnom pročelju na razini kata u svrhu podupiranja istaknutog krovišta. Navedeno je da su u potpunosti truli i ne služe svrsi, a drvena građa u unutrašnjosti u cijelosti je opisana ugroženom i trulom zbog prokišnjavanja i puknuća vodovodnih cijevi. Sugerirana je opsežna sanacija zgrade uključujući intervenciju otvaranja postojećih međukatnih konstrukcija da se ustanovi stvarno stanje i odluči o opsegu zahvata. Dok se sanacija ne izvede preporučeno je da se zgrada ne koristi radi opasnosti.; *** DAZG/53

1938. godine izvršene su preinake dogradnjom sjeveroistočnog ugla, potkrovlje je sanirano i dijelom je izveden novi krov, a do promjena je došlo u interijeru gdje su izvršene manje pregradnje.⁴⁷⁰ Daljnjim adaptacijama izvorno oblikovanje je gotovo u potpunosti izgubljeno. Rijetki sačuvani detalji eksterijera i informacije posredovane zapisnicima o stanju građevine upućuju na zaključak da je zgrada imala drvene elemente na osnovu kojih je moguće povući paralele s u ono vrijeme dovršenom vilom Kallina. Oblikovanje je moglo odgovarati opisu vila na obroncima Medvednice projektiranih u Bastlovoj ranoj fazi rada „...*pod utjecajem njemačkog programiranja početkom stoljeća (kanatne konstrukcije – Fachwerkbau)*.“⁴⁷¹ Broj i pozicija spomenutih zgrada nisu poznati te za sada vila Kallina i vila Hanl, od kojih potonja nije sačuvana u izvornom obliku, ostaju jedine identificirane izvedene slobodnostojeće obiteljske kuće nastale na početku Bastlove samostalne karijere.

9.3. UGRAĐENE NAJAMNE STAMBENE, STAMBENO – POSLOVNE I POSLOVNE ZGRADE

Zgrada Goršak (Zagreb, Ilica 166, 1906.)

U vrijeme početka izgradnje vile Hanl 1906. godine Bastl je projektirao ugrađenu najamnu stambeno – poslovnu zgradu Goršak u Ilici 166 u Zagrebu (*str. 493-498*).⁴⁷² Odvajanje od matičnog poduzeća simbolički je naznačeno profesijom, prezimenom i inicijalom imena – *arhitekt Bastl A.* izvedenima na istaknutoj poziciji u središnjoj osi pročelja što je prvi od dva poznata slučaja obilježavanja vlastitog rada. Ugrađena najamna stambeno – poslovna trokatnica sagrađena je za investitore Miju (Mihalja) i Anu Goršak na istaknutoj poziciji sjevernog poteza ugrađenih zgrada na Trgu Francuske Republike unutar kojeg je zauzela središnju poziciju.⁴⁷³ Asimetričan tlocrt proizašao je iz pridruživanja reduciranog dvorišnog krila gospodarske namjene osnovnom volumenu smještenom uz regulatornu liniju ulice.⁴⁷⁴ U središnjoj osi zgrade smješteno je dvokrako stubište kojim su povezani stambeni katovi s po dva trosobna stana na svakoj etaži. Prizemlje je bilo poslovno s četiri lokala pozicionirana uz ulično pročelje i povezana s pripadajućim pomoćnim prostorijama. Ulazna veža pomaknuta je iz središnje osi i vodila je do dvorišta, odakle je omogućen pristup prizemnom jednosobnom stanu pazikuće unutar reduciranog dvorišnog krila zgrade.

⁴⁷⁰ Pregradnje je izveo ovlašteni graditelj Franjo Marković.; a) *** DAZG/54; b) DAZG/55

⁴⁷¹ ŠENOVA, 1983:511

⁴⁷² *** DAZG/56

⁴⁷³ Na prvim nacrtima nastalim u travnju 1906. godine i priloženim uz zahtjev za građevnu dozvolu potpisani su Jaroslav Kralik i Aleksandar Šaj, no investitori su od ovog rješenja odustali i kao konačno rješenje dostavili Bastlov projekt ovjeren s datumom 12. svibnjem 1906. godine.; *** DAZG/57

⁴⁷⁴ *** DAZG/58

78. Zgrada Goršak (Zagreb, Ilica 166), potpis arhitekta na glavnom pročelju (foto: M.Strugar, 2013.)

U veži bočno smješten je ulaz za stanare koji je vodio do predvorja i dvokrakog, centralno pozicioniranog stubišta. Stanovi na gornjim etažama nastavljali su tlocrtno – prostornu organizaciju tipičnu za projekte zgrada izrađenih za poduzeće Hönigsberg i Deutsch. Niz međusobno povezanih soba grupiran je uz ulično pročelje, a pristup je omogućen iz prostranog predsoblja smještenog uz stubište. Kupaonica se nalazila unutar stambenog dijela i povezana je sa spavaćom sobom. Iznimno je u jednom stanu spavaća soba orijentirana na dvorište, a povećane su dimenzije predsoblja. Servisni dio s kuhinjom, izbom i sobom za služavku pomaknut je prema dvorištu i odvojen hodnikom u nastavku predsoblja. Sve prostorije imale su osigurano direktno dnevno svjetlo iz dvorišta, bez formiranja svjetlika. S obzirom na karakteristike tlocrta zgrada se s manjim odstupanjima približava Kahleovom tipu c. tlocrta zagrebačkih ugrađenih najamnih zgrada sa središnjim dvorišnim krilom.⁴⁷⁵

Pročelje je jedno od Bastlovih najljepših oblikovnih rješenja eksterijera stambeno – poslovne zgrade. Zajedno s vilom Kallina najavilo je prijelaz od secesije prema suzdržanijem oblikovanju naglaskom na arhitektonskim elementima i smanjenoj primjeni dekoracije. Trodijelnom podjelom simetričnog pročelja sa širim središnjim dijelom koji je naglašen završnim vijencem s istaknutom strehom ponovljen je oblikovni koncept pročelja Doma Mirovinskog zavoda članova Hrvatskog zemaljskog kazališta u Zagrebu (Trg Mažuranića 12, 1904.). Sličnost je vidljiva i u detaljima, primjerice u motivu uskih udvojenih prozorskih otvora u bočnim osima. Neobičan detalj pročelja zgrade Goršak je atipična inverzija s obzirom da je širi središnji dio niži od bočnih polja koja se u formi atike nastavljaju u zonu krovništva. Iskorak u ulični prostor postignut je trokutnim erkerima bridom orijentiranima prema ulici. Kontinuirano su provučeni kroz dvije etaže uz rub parcele i zaključeni plitkim balkonima s kovanom ogradom. Dekorativan efekt pročelja postignut je motivom horizontalne rustike na većem dijelu gornje zone i različitim stupnjevima zaglađenosti žbuke.

⁴⁷⁵ KAHLE, 2003: 35

79. Zgrada Goršak (Zagreb, Ilica 166), glavno pročelje (foto: M.Strugar, 2013.)

Najljepši detalj predstavlja ondulirana površina unutar koje su utopljeni stupovi zaključeni slobodnom interpretacijom jonskog kapitela.⁴⁷⁶ Baze su izostavljene, a u konkavne međuprostore umetnuti su stilizirani florealni reljefni motivi. Izvorno oblikovanje pročelja sačuvano je u velikoj mjeri. Odstupanja su vidljiva u zoni prizemlja gdje su izvedene adaptacije lokala tipične za trgovačke prostore u središtu grada. Unatoč tome zadržan je osnovni koncept izloga osmišljenih prilikom uređenja lokala tridesetih godine dvadesetog stoljeća kada se vodilo računa o usklađivanju izloga međusobno, ali i s ostatkom pročelja.⁴⁷⁷

Karakteristike eksterijera zgrade su reducirana primjena secesijske dekoracije, velike površine ravnih, praznih ploha zida, uvođenje geometriziranih elemenata i upotreba jonskog stupa. Promjenama u pristupu nagoviješten je pravac u kojem se razvijao Bastlov

⁴⁷⁶ Jurić je u elementu valovito povezanih stupova uočio utjecaj oblikovanja zgrade Goršak na pročelje zgrade Kohn – Hass Victora Grossa (Zagreb, Kumičićeva/Svačićev trg, 1910.); JURIĆ, 1995: 49

⁴⁷⁷ Prvi je adaptaciji lokala i uređenju izloga pristupio Lazar Grünberg 1933. godine, a radove je izvodilo poduzeće A. Kabiljo iz Zagreba. Sljedeća adaptacija 1935. godine odnosila se na drugi lokal u vlasništvu poduzeća Julio Meisl d.d., a projekt i izvedbu vodilo je građevno poduzeće Pollak i Bernstein. U postupku ishoda građevne dozvole uvjetovano je oblikovno usklađivanje s prethodno izvedenim portalom uz napomenu da se ne dozvoljava opločenje portala jer predstavlja „sasvim strani element u arhitekturi zgrade“; *** DAZG/59

arhitektonski izraz. Prihvatio je tendencije modernističke struje povezane s pročišćavanjem izražajnih arhitektonskih sredstava na tragu ranog funkcionalističkog purizma sredinom prve dekade dvadesetog stoljeća.⁴⁷⁸

Zgrada Hodovsky (Zagreb, Gajeva 47, 1909.-1910.)

Dovršetkom projekta zgrade Goršak započelo je dvogodišnje razdoblje tijekom kojeg nije poznata niti jedna Bastlova važnija izvedba. Intenzivno se posvetio izradi natječajnih projekata i afirmaciji ciljeva Kluba hrvatskih arhitekta dok je izvedeno nekoliko adaptacija i manjih gradnji privremenog karaktera. Krajem dekade situacija je promijenjena realizacijom nekoliko stambeno – poslovnih najamnih zgrada. Projekt ugrađene najamne stambene trokatnice nastao je u kolovozu 1909. godine na zahtjev naručitelja, carskog i kraljevskog nadveterinara Franje Hodovskog i supruge Sofije (*str. 511-513*).⁴⁷⁹ Zgrada je sagrađena uz regulatornu liniju istočnog niza u Gajevoj ulici i ubraja se u kvalitetne primjere najamne stambene izgradnje s početka dvadesetog stoljeća. U podrumu su smještene pomoćne prostorije i dvije jednosobne stambene jedinice, u prizemlju dva trosobna stana, a na gornjim etažama po jedan trosoban i četverosoban stan. Asimetričan tlocrt zgrade bio je rezultat postizanja funkcionalnih prostornih rješenja u stanovima različite veličine na gornjim etažama. Dvokrako stubište pomaknuto je iz središnje osi, a različite su bile pozicije i dimenzije dvaju razvedenih dvorišnih krila servisne namjene. U središnjoj osi pročelja nalazila se ulazna veža s mogućnošću kolnog provoza do dvorišta i bočnim ulazima za stanare. Sjeverni ulaz vodio je u prizeman stan dok je južni povezan s dvokrakim stubištem koje je bilo komunikacija do posljednje etaže. Uz ulično pročelje raspoređen je niz soba, a jedna soba u svakom stanu orijentirana je na dvorište. Grupiranjem međusobno povezanih soba oko predsoblja omogućena je kružna komunikacija. Stambeni dio ostao je u potpunosti odijeljen od servisnog dijela smještenog u dvorišnim krilima. Funkcionalnijim rješenjem isticao se četverosoban stan s prostranim predsobljem na koje se u L formi nastavljao hodnik prema krilu. Uz predsoblje je smještena velika lođa orijentirana na dvorište. Organizacijom je osigurano direktno dnevno svjetlo svim prostorijama bez formiranja svjetlika. Stanovi na dvorišnoj strani imali su balkon ili lođu, a stanovi prvog i drugog kata balkone prema ulici. Tlocrtnom dispozicijom zgrada Hodovsky usporediva je s Kahleovim tipom c. tlocrta s razvedenim dvorišnim krilima.⁴⁸⁰

⁴⁷⁸ LASLO, 2003: 27

⁴⁷⁹ ***DAZG/60

⁴⁸⁰ KAHLE, 2003: 35

80. Zgrada Hodovsky (Zagreb, Gajeva 47), ulično pročelje (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

Oblikovanjem glavnog pročelja nastavljen je odmak autora od secesije kojom se afirmirao na zagrebačkoj arhitektonskoj sceni u prvoj fazi rada. Simetrično je koncipirano s podjelom na pet prozorskih osi podudarnih s unutarnjim nizom od pet soba. Ulaz s nadsvijetlom je formiran centralno. Uvelike je smanjena količina apliciranih dekorativnih elemenata, a naglasak je stavljen na diskretni plasticitet zidne plohe postignut trostranim istacima koji kontinuiraju kroz središnje tri osi povezujući trodijelne prozore. Prozorski otvori usječeni su u plohu zida bez oblikovanja okvira. Zanimljiv detalj je inverzija u postavi prozora koji su u centralnoj osi uvučeni unutar niše dok bočni prate liniju zida i istaknuti su u prostor ulice. Kao i u dosadašnjim Bastlovim projektima prisutna je razlika u završnoj obradi plohe pročelja, ali ovog puta u manjoj mjeri. U zoni prizemlja i na bočnim dijelovima pročelja primijenjena je rustična obrada koja se u prizemlju ritmički izmjenjuje s pravokutnim reljefnim poljima sa stiliziranim vegetabilnim motivima. Dekorativni elementi koncentrirani su u rubnim osima na kovanim ogradama balkona, parovima jonskih kapitela iznad prozora prvog kata i ovnujskih rogova ispod završnog vijenca. Prilikom izvedbe zgrade došlo je do odstupanja od odobrenog projekta u zoni krovišta što se reflektiralo na cjelokupan izgled pročelja. Predviđena kosina dvostrešnog krova s ulične strane rastvorena je izlomljenim krovnim odsječkom, a ploha pročelja produljena u krovni prostor u šesterostranoj zabatnoj formi. Na povećanom tavanu adaptacijom su dobivene tri manje stambene jedinice 1929.

godine.⁴⁸¹ Daljnja redukcija u pravcu plošnih formi, diskretne primjene secesijskih dekorativnih elemenata i postupnog uvođenja neostilskih motiva pokazatelj je promjene koja je dovela do potpunog odbacivanja dekorativnosti secesije i prihvaćanja neoklasicizma.

Zgrada Moguš i adaptacija jednokatnice (Zagreb, Trg Josipa Langa 4, 1910.)

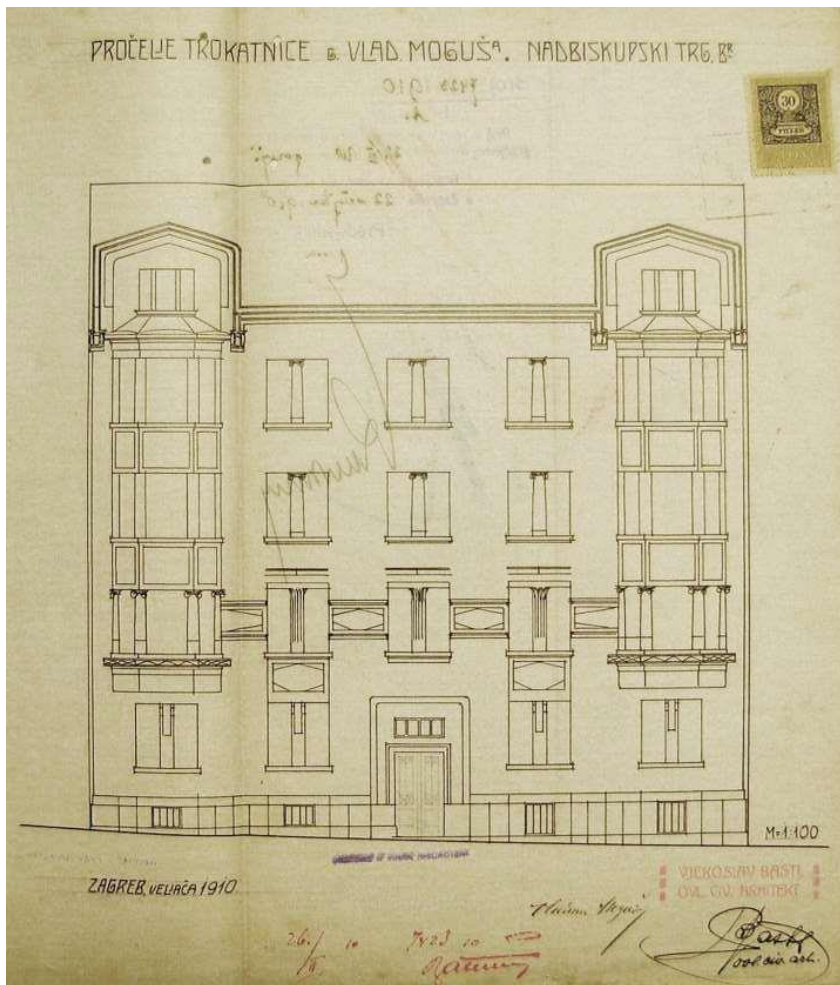
Tendencija je nastavljena nerealiziranim projektom poluugrađene najamne stambene zgrade na Trgu Josipa Langa 4 u Zagrebu koji je Bastl izradio za Vladimira Moguša 1910. godine (*str. 516-519*).⁴⁸² Arhitektonskim projektom bila je predviđena izgradnja trokatnice unutar niza na regulatornoj liniji istočne strane trga i dogradnja postojeće slobodnostojeće jednokatne stambene zgrade na uglu trga i Novakove ulice (p. Listna ulica).⁴⁸³ Ugrađena najamna stambena zgrada trebala je na svakoj etaži imati dva trosobna stana. Iznimka je dvosoban stan u prizemlju kao rezultat dokidanja prostorije na poziciji ulaznog hodnika. Tlocrtna organizacija formirana je na tragu tipa c. tlocrta s razvedenim dvorišnim krilima ugrađenih najamnih zgrada.⁴⁸⁴ Na pravokutan ulični volumen nastavljala su se dva dvorišna krila servisne namjene između kojih je dvokrako stubište neznatno pomaknuto u odnosu na središnju os. Međusobno povezane sobe orijentirane su prema uličnom pročelju, a nusprostorije su smještene u reduciranim dvorišnim krilima. Direktno dnevno svjetlo osigurano je u svim prostorijama bez formiranja svjetlika. Pristup sobama omogućen je iz prostranog predsoblja, a spavaća soba direktno je povezana s kupaonicom. Tavanski prostor umanjen je za površinu dvorišnih volumena, a njegovi bočni dijelovi iskorišteni su za formiranje jednosobnog i dvosobnog stana. Oblikovanjem pročelja Bastl je otišao korak dalje u razvijanju individualizirane varijante neoklasicizma kombiniranog s eklekticismom. Naglasak je stavljen na uplošnjavanje zida dok je primjena reljefne skulpture reducirana i svedena na horizontalni friz na razini prvog kata. Pročelje je simetrično koncipirano s centralnim ulazom i pet prozorskih osi podudarnih s brojem soba u unutrašnjosti. U bočnim osima smješteni su poligonalni erkeri koji su sezali do zone krovišta rastvorenog krovnim kućicama. Udvojeni prozori formirani su primjenom tri varijante središnjeg stupa, od klasičnog jonskog preko interpretacije egipatskog stupa s elementima lotusa i papirusa do suvremeno oblikovanih nosača.

⁴⁸¹ *** DAZG/61

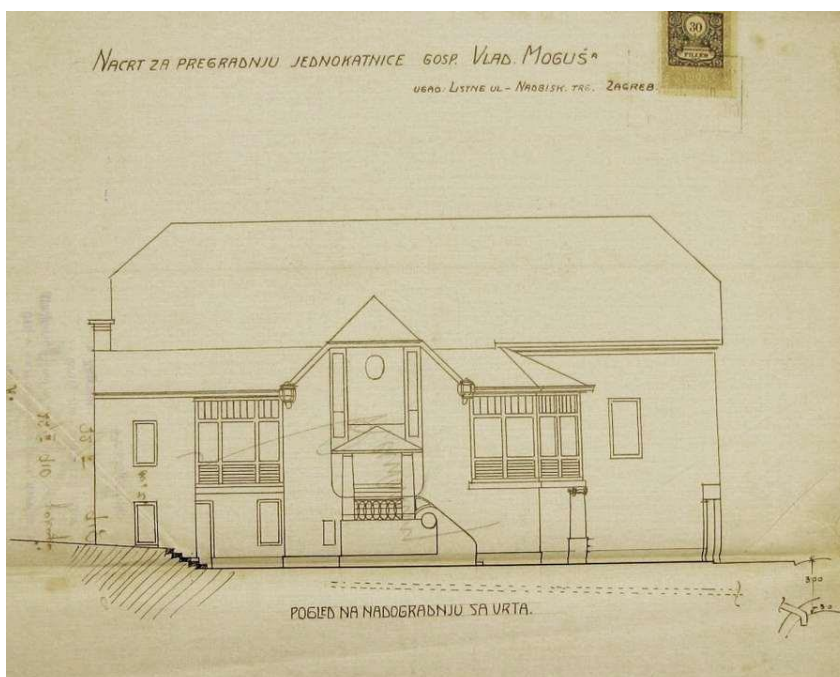
⁴⁸² MALEKOVIĆ,ur., 2003: 1-595

⁴⁸³ Dogradnja jednokatnice trebala je biti izvedena na poziciji nekadašnje staje uz preparcelaciju zemljišta na manje katastarske čestice.; *** DAZG/62

⁴⁸⁴ KAHLE, 2003: 35

81. Zgrada Moguš (Zagreb, Langov trg 8), nerealizirani Bastlov projekt trokatnice, ulično pročelje, veljača 1910., Zagreb (Državni arhiv u Zagrebu, ZGD, Langov trg 4, sig.3056)

82. Nerealiziran Bastlov projekt nadogradnje i adaptacije jednokatne zgrade za V. Moguša (Zagreb, Langov trg 8), pročelje, veljača 1910., Zagreb (Državni arhiv u Zagrebu, ZGD, Langov trg 4, sig.3056)

Motiv jonskog stupa nalazio se i na erkerima prvog kata, a pročelje je završavalo motivom profiliranog vijenca. Investitor je privremeno odustao od izgradnje trokatnice i adaptacije jednokatnice, a projekt je naknadno izveden s preinakama u odnosu na prvobitnu varijantu.

Osim Moguševe nove trokatne stambene najamne zgrade Bastl je za istog investitora na Trgu Josipa Langa 4 1910. godine projektirao adaptaciju i dogradnju postojeće obiteljske jednokatnice (*str.* 520-523).⁴⁸⁵ Bila je smještena uz liniju regulacije križanja trga i Novakove ulice (p.Listna ulica) i užim pročeljem orijentirana prema trgu. Zgrada izduljenog pravokutnog tlocrta bila je natkrivena dvostrešnim, zabatno skošenim krovom, a uz sjeverno dvorišno pročelje izvorno je čitavom širinom imala drveni trijem. Prizemlje je podijeljeno na dva dijela u funkciji podruma i stanovanja, a kat je bio u cijelosti stambeni s tlocrtnom organizacijom baziranom na dva niza prostorija duž duljih pročelja bez formiranja hodnika. Prostorije prizemlja svođene su bačvastim svodom sa susvodnicama i češkim kapama dok ja na katu bila stropna konstrukcija s drvenim grednicima.

Bastl je projektom predvidio manje preinake interijera u svrhu formiranja tri stana, jednog u prizemlju i dva na katu. U velikoj mjeri je poštovao postojeću tlocrtnu dispoziciju. Projektom adaptacije istočni podrumski dio postao je zajednički prostor stanara s praonom, gladionom i drvarnicom, a zapadni je pretvoren u stan sa zasebnim ulazom, predsobljem, sobom, komorom i kuhinjom te zahodom formiranim unutar dograđenog ulaznog aneksa. Na katu su formirana dva stana, trosoban i dvosoban, s predsobom, kuhinjom, izbom, kupaonicom, odvojenim zahodima i sobom za služavku. Veći stan je željeznim stepeništem povezan s tavanom. Izvorne karakteristike eksterijera također su zadržane, a najveće promjene odnosile su se na ulazno bočno pročelje. Na poziciji postojećeg drvenog trijema predviđen je zidani zatvoreni trijem veće površine s prilaznim stubištem zbog potrebe formiranja ulaza i dodatnih sadržaja za tri stambene jedinice. Investitor je privremeno odustao od adaptacije jednokatnice, a izvedena je prema Kaldinom projektu 1922. godine.⁴⁸⁶ Postojeća stambena zgrada povećana je jednokatnom dogradnjom u nastavku uličnog pročelja čime je poprimila L tlocrt i današnji izgled eksterijera. Predloženo Bastlovo rješenje temeljilo se na principu poštivanja temeljnih arhitektonskih karakteristika prethodnika i tradicionalno primjenjivanih motiva lokalne sredine koje je u velikoj mjeri zadržao u sklopu projekta. Identičan pristup zastupao je na nekoliko budućih zahvata adaptacije i dogradnje.

⁴⁸⁵ *** DAZG/63

⁴⁸⁶ *** DAZG/64

Zgrada Pučke štedionice (Nova Gradiška, Trg kralja Tomislava 4, 1909.-1910.)

Zgrada Pučke štedionice sagrađena na Trgu kralja Tomislava 4 (p.Trg Franje Josipa) u Novoj Gradiški 1909.-1910. godine bila je prvi Bastlov projekt dominantnih neoklasicističkih karakteristika, a jedna je od rijetkih zgrada izvedenih izvan Zagreba (*str. 514-515*). Smještena je na zapadnoj strani pravokutnog središnjeg gradskog trga s parkom unutar uličnog poteza povijesnih građevina. Postala je poznata pod nazivom Altarijska kuća koji je povezan s porijeklom velikog dijela financijskih sredstava za izgradnju osiguranih iz altarija, bankovnog uloga župe.⁴⁸⁷ Dio investicije pokrila je Pučka dionička štedionica koja je u zgradi bila smještena do 1946. godine. Nakon toga promijenilo se nekoliko korisnika, od gradske knjižnice, matičnog ureda, do Caritasa koji se zadržao da danas.

Zgrada štedionice je poluugrađena prizemnica smještena uz regulatornu liniju trga.⁴⁸⁸ Pravokutan tlocrt proizašao je iz volumena T oblika duljom stranom orijentiranog prema ulici kojemu su prema dvorištu pridodana dva niža bočna odsječka. Unutarnji raspored ukazuje na izvorno simetričnu prostornu organizaciju s velikim prostorom štedionice u središnjoj osi i smještajem pomoćnih prostorija bočno. Izvorno uređenje i oprema interijera velikim dijelom su izmijenjeni na neadekvatan način te je zgrada izgubila na autentičnosti. Za razliku od unutrašnjosti izvorno oblikovanje eksterijera je sačuvano uključujući dijelove stolarije. Zgrada je oblikovno nagovijestila novu fazu Bastlova stvaralaštva neoklasicističkim motivom koji je reminiscencija pročelja klasičnih razdoblja arhitekture. Reduciran trokutni zabat smješten u zoni krovišta bočno je poduprt parovima polustupova, a u sredini pojedinačnim stupovima koji flankiraju ulaz i djelomično su utopljeni u zidnu masu. Kapiteli masivnih nosača volutnih završetaka pokazuju sličnost s kapitelima velikog reda na zgradi Hrvatsko – slavonske zemaljske centralne štedionice u Zagrebu (Ilica 25/Gundulićeva 2, 1906.-1907.). Završna obrada plohe pročelja uključuje horizontalne fuge, a dva bočno smještena prozora imaju profilirane okvire. Dvorišno pročelje znatno je skromnijeg izgleda. Zanimljiv detalj je oblikovanje završnog vijenca s inkorporiranim detaljem tradicijskog graditeljstva tipičnim za prostor sjeveroistočne Hrvatske. Riječ je o nizu trokutnih, u prostor istaknutih opeka primijenjenih na zgradama u vidu dekorativnih horizontalnih zupčastih istaka. Ovaj element lokalne tradicije nalazi se na brojnim zgradama gospodarske namjene.

⁴⁸⁷ VALENTIĆ, 2003: 8

⁴⁸⁸ Izvođač je bio domaći poduzetnik Stjepan Myohl, ugledni poduzetnik i trgovac porijeklom iz Hamburga koji je od oca Johanna Myohla preuzeo vođenje obiteljske trgovačke tvrtke „Johann Myohl und Sohne“ osnovane 1891. godine. Krajem 19. stoljeća počinju se baviti i građevnom djelatnošću s poduzećem naziva „Braća Myohl“ koje je poslovalo do početka Drugog svjetskog rata. Stjepan Myohl bio je suosnivač Trgovačke banke čije je sjedište bilo u njegovoj kući u Novoj Gradiški, a imao je i tvornicu opeke u Novoj Kapeli.; VALENTIĆ, 2003: 8, 101

83. Zgrada Pučke štedionice – Altarijska kuća (Nova Gradiška, Trg kralja Tomislava 4), ulično pročelje (foto: M. Strugar, 2009.)

Zgrada Pučke štedionice u Novoj Gradiški skromno je ostvarenje malih dimenzija i jednostavne prostorne organizacije kojem je autor oblikovanjem eksterijera sa središnjim motivom pročelja antičkog hrama pokušao osigurati reprezentativan karakter.

U projektima nastalima početkom druge faze arhitektonskog opusa moguće je identificirati početak procesa transformacije Bastlovog stilskog izraza u pravcu individualizirane varijante neoklasicizma. Višestoljetnu tradiciju primjene elemenata klasične antičke arhitekture povezo je sa suvremenim arhitektonskim teorijama početka dvadesetog stoljeća.

9.4. NATJEČAJNI PROJEKTI: REGULATORNE OSNOVE, ŠKOLSKE, SAKRALNE I POSLOVNO - STAMBENE ZGRADE

U početnom razdoblju Bastlovog samostalnog djelovanja dominirale su aktivnosti povezane s Klubom hrvatskih arhitekta. Jedna od njih bila je angažman na nekoliko arhitektonskih natječaja sudjelovanjem u anketama, uobličavanjem natječajnog programa i izradom projekata.

Natječaj za regulatornu osnovu Kaptolskog trga i Bakačeve ulice (Zagreb, 1908.)

Najznačajniji u tom periodu bio je natječaj za regulatornu osnovu Kaptolskog trga i Bakačeve ulice u Zagrebu proveden 1908. godine.⁴⁸⁹ Natječaj je bio bitan iz nekoliko razloga. Regulacija povijesnog dijela grada prepoznata je kao osjetljiva tema jer je nužno uključivala uklanjanje postojećih historijskih građevina i uvođenje novih urbanističkih i arhitektonskih sadržaja.⁴⁹⁰ Pored toga, bio je to jedan od prvih velikih javnih natječaja raspisan isključivo za domaće autore na kojemu su osim Bastla sudjelovali kolege iz Kluba hrvatskih arhitekta. Izborili su se za vlastite kriterije provedbe, a osvojenim nagradama polučili su velik uspjeh koji je označio svojevrsnu prekretnicu na hrvatskoj arhitektonskoj sceni.⁴⁹¹ Tema uređenja trga postala je aktualna dovršetkom obnove katedrale sv. Stjepana prema projektu Friedricha Schmidta kojeg je naslijedio i radove priveo kraju Bollé.⁴⁹² Stav Zagrebačke nadbiskupije bio je da obnovljenu neogotičku crkvu, odnosno glavno zapadno pročelje treba učiniti vidljivim u punoj visini što je u tom trenutku priječio dio zidina s Bakačevom kulom. Predloženo je rušenje kule sa zidinama 1901. godine, a Kaptol zagrebački dao je izraditi detaljnu regulatornu osnovu 1902. godine.⁴⁹³ Jedna od posljedica bila je intenzivno vođenje rasprava o pitanjima gradogradnje, arhitekture i zaštite povijesnih dijelova grada u sljedećih nekoliko godina.⁴⁹⁴ Nakon prvobitne izričite zabrane rušenja od strane najviših vlasti, potpisom bana Todora Pejačevića odobreno je uklanjanje Bakačeve kule s dijelom zidina 1906. godine.⁴⁹⁵ Klub hrvatskih arhitekta je brzo reagirao i zatražio odgodu rušenja.⁴⁹⁶ Iznesen je stav da odluku trebaju preispitati objektivni, nepristrani i po mogućnosti inozemni stručnjaci. Članovi Kluba iskazali su bojazan za pogrešne i stručno neutemeljene motive zahvata koji bi mogao rezultirati nepovratnim gubitkom vrijedne kulturne baštine. Istupom Kluba pokrenuta je lavina reakcija javnosti i stručnih krugova, no Bakačeva kula je srušena s višestrukim negativnim posljedicama. Očekivan estetski efekt nije postignut, a pojavili su se novi problemi funkcionalnosti Kaptolskog trga. Otvoren nedefiniran prostor ispred crkve na kojem je tijekom druge polovice devetnaestog stoljeće već uklonjeno nekoliko povijesnih građevina pokazao se nezadovoljavajućim rješenjem. Pokrenuto je pitanje regulacije i uređenja područja koje do danas nije riješeno na optimalan način. Nakon rušenja kule i dijela zidina Bollé je u

⁴⁸⁹ a) KNEŽEVIĆ, 2000: 96-101; b) JURIĆ, 2005: 23-39; c) STRUGAR, 2008: 49-73; d) GALOVIĆ, 2010: 45-56

⁴⁹⁰ JURIĆ, 2005: 37

⁴⁹¹ a) JIROUŠEK, 1908.a: 1-2 ; b) JURIĆ, 2005: 34

⁴⁹² JURIĆ, STRUGAR, ČORIĆ, 2011: 69-71

⁴⁹³ a) STRUGAR, 2008: 49; b) *** DAZG/65

⁴⁹⁴ JURIĆ, 2005: 25

⁴⁹⁵ a) STRUGAR, 2008: 49; b) *** DAZG/66

⁴⁹⁶ GALOVIĆ, 2010: 25-27

suradnji s gradskim građevnim uredom izradio dvije varijante prijedloga detaljne regulatorne osnove Kaptolskog trga i Bakačeve ulice 1907. godine.⁴⁹⁷ Gradsko zastupstvo je prije prihvatanja predložene regulacije zbog kompleksnosti zahvata te velikog pritiska struke i javnosti odlučilo konzultirati tim stručnjaka. Na raspravu zakazanu za 23. prosinca 1907. godine odazvali su se afirmirani članovi umjetničke i arhitektonske scene Pilar, Bastl, Benedik, Bollé, Kršnjavi i Lenuci. Bastl se uglednom društvu pridružio kao predstavnik Kluba hrvatskih arhitekta koji je zamoljen za sudjelovanje u raspravi.⁴⁹⁸ Iznio je stav Kluba o neophodnosti provedbe natječajnog postupka u slučaju regulacije Kaptola, a podržali su ga drugi prisutni stručnjaci, ponajviše Pilar. Kao prednosti organiziranja natječaja istaknute su mogućnost prijave svih zainteresiranih, velik broj ideja i veća vjerojatnost postizanja najboljeg mogućeg rješenja. Unatoč postojećim Bolléovim nacrtima regulacije zaključeno je da je raspis natječaja optimalno i u ovom slučaju nužno rješenje.

Niz rasprava pokrenutih na temu regulacije Kaptola i okolice bio je dokaz povećanog interesa za problematiku intervencija u povijesnim dijelovima grada. Vrhunac stručnih izlaganja bilo je predavanje organizirano u gradskoj vijećnici u Zagrebu pod nazivom *O načelnim pitanjima modernog izgrađivanja gradova i O preudezbi Kaptola u Zagrebu* koje je održao prof. dr. Cornelius Gurlitt, ugledni stručnjak i profesor Tehničke visoke škole u Dresdenu 1. listopada 1908. godine.⁴⁹⁹ Predavanje je organizirano na inicijativu Kluba hrvatskih arhitekta što je bila potvrda njegove važnosti i uloge u formuliranju i promicanju stavova arhitekata.⁵⁰⁰ Gurlittova teorijska načela povezana s temom gradogradnje i zaštite spomenika utjecala su na provođenje i rezultate natječaja, a imenovan je predsjednikom ocjenjivačke komisije natječaja za regulatornu osnovu Kaptola i Bakačeve ulice.⁵⁰¹ Za intervencije unutar povijesnih cjelina kao presudan je istaknuo princip očuvanja povijesnih građevina i podređivanja interpolacija postojećim arhitektonskim i ambijentalnim vrijednostima.⁵⁰² Naglasak je stavio na vrijednost kulturno – povijesne cjeline, a ne na pojedinačne zgrade.

⁴⁹⁷ a) STRUGAR, 2008: 49-51; b) *** DAZG/67; c) *** DAZG/68

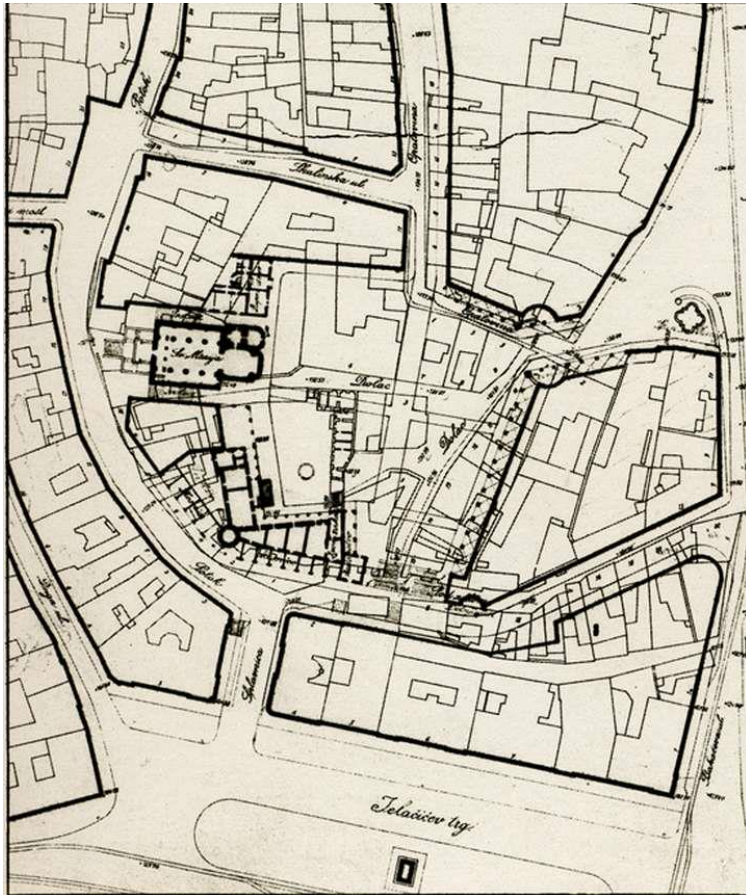
⁴⁹⁸ a) GALOVIĆ, 2010: 45, 171; b) *** MK/I

⁴⁹⁹ a) *** 1908/III: 4; b) STRUGAR, 2008: 55

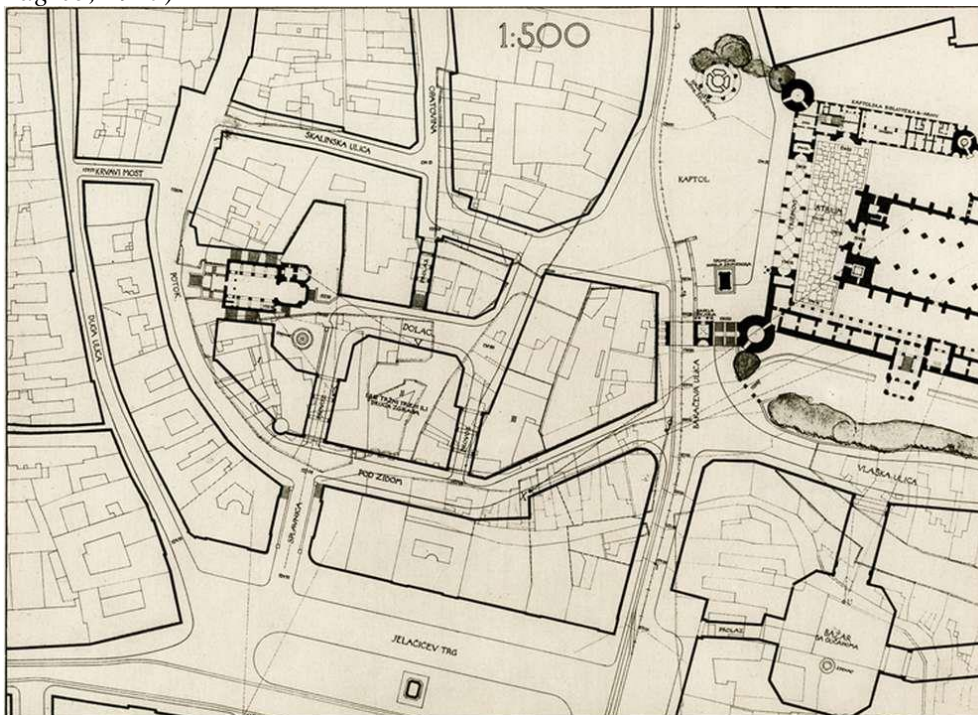
⁵⁰⁰ GALOVIĆ, 2010: 49

⁵⁰¹ Žiri koji je ocijenjivao radove sastavljen je od uglednih stručnjaka, a bio je prvi međunarodni žiri na jednom domaćem natječaju. Članovi su bili Cornelius Gurlitt, Karl König, Ćiril M. Iveković, Frane Bulić, Josip pl. Vancaš, Edo Schön, Janko Holjac, Robert Frangeš-Mihanović, Izidor Kršnjavi, predstavnici Kaptola Feliks Suk i Ljudevit Ivančan te biskup Krapac, gradonačelnik Milan Amruš, Milan Lenuci, Benko Deutsch, Josip Chvala i Albert Schwartz.; STRUGAR, 2008: 57

⁵⁰² a) *** 1908/III: 4; b) STRUGAR, 2008: 56

84. V.Kovačić, *Regulatorna osnove Kaptola i Bakačeve ulice – varijanta regulatorne osnove iz 1908. godine;* (Tab.III; (S) ŠEN, Edo; Arhitekt Viktor Kovačić – mapa monografija; Naklada Ede Šena; Zagreb; 1927)

85. V. Kovačić, *natječajni projekt regulacije Kaptola iz 1908.; I Alternativa: "Atrium Ecclesiae Forum Populi"*- Situacija 1: 500 (Tab. I; (S) ŠEN, Edo; Arhitekt Viktor Kovačić – mapa monografija; Naklada Ede Šena; Zagreb; 1927)

Gradsko zastupstvo donijelo je odluku o raspisu natječaja krajem travnja 1908. godine.⁵⁰³ Rok za predaju radova bio je 1. rujna, no naknadno je produljen do 20. rujna te na zahtjev Kluba hrvatskih arhitekata do 26. rujna 1908. godine. Zbog prostorno – povijesne povezanosti Kaptola s obližnjim područjem Dolca logično je bilo obuhvat detaljne regulatorne osnove Kaptola i Bakačeve ulice proširiti na Dolac što je formulirano natječajnim programom. Natječaju su mogli pristupiti samo domaći arhitekti jer se pokušalo pozitivno utjecati na razvoj hrvatske arhitektonske scene i smanjiti dominaciju Austrijanaca i Mađara na projektima velikih javnih gradnji.⁵⁰⁴ U sklopu natječaja regulacije Kaptola realiziran je još jedan cilj Kluba hrvatskih arhitekata jer su se članovi našli među deset prijavljenih kandidata. Ishodom natječaja potvrđena je kvaliteta nove generacije arhitekata. Prvu nagradu osvojio je Kovačić za projekt „Atrium ecclesiae, forum populi“, drugu Podhorsky za projekt „Lada“ i treću Sunko za natječajni rad pod šifrom „Kaptol.“ Bastlov rad pod motom „Mir“ predložen je za otkup zajedno s radovima Lubinskog i Pospišila.⁵⁰⁵ Uspjeh članova Kluba potvrdio je ispravnost nastojanja za većom zastupljenošću domaćih autora u suvremenoj hrvatskoj arhitekturi.

Otkupljen prijedlog Bastlove regulatorne osnove pod šifrom „Mir“ nije sačuvan i o njemu saznajemo iz kratkog izvještaja natječajne komisije.⁵⁰⁶ U skladu s opisom osnovom su bili zadovoljeni prometni i tehnički uvjeti, a izričito je pohvaljeno rješenje dijela oko župne crkve sv. Marije na Dolcu. Na uzvisini Dolca u tom trenutku nalazile su se prizemne i jednokatne kuće, a temeljna ideja bila je otvoriti vizure prema crkvi oslobađanjem užeg okolnog prostora postojećih građevina. Pozitivno je ocijenjeno rješenje prometnih pravaca jugozapadno od katedrale. Prigovor je upućen dijelu regulacije koji se odnosio na Kaptolski trg jer predložen zaključak pred crkvom zbog vizualne neusklađenosti s postojećim kulama i katedralom u umjetničkom smislu nije bio zadovoljavajući. Bastl se nije opredijelio za varijantu zatvaranja prostora ispred katedrale izradom faksimila srušenih zidina i Bakačeve kule, nego metodom nove izgradnje, ali uz bitan moment rekonstruiranja povijesnog ambijenta.⁵⁰⁷ U predloženim varijantama ponudio je dva načina povezivanja dviju kula i odjeljivanja kaptolskog trga od prostora pred katedralom.⁵⁰⁸ Prvi se sastojao u izgradnji triju kula, a drugim je predviđena izgradnja zida rastvorenog s tri lučna neogotička ulaza, no niti jedno rješenje nije ocijenjeno pozitivno. Kritike su izazvane i rješenjem zapadne fronte

⁵⁰³ STRUGAR, 2008: 56-57

⁵⁰⁴ JURIC, 2005: 28

⁵⁰⁵ STRUGAR; 2008: 57

⁵⁰⁶ a) *** DAZG/69; b) JURIC, 2005: 28; c) STRUGAR, 2008: 58

⁵⁰⁷ JURIC, 2005: 28

⁵⁰⁸ a) JIROUŠEK, 1908.b: 1; b) JURIC, 2005: 28

Kaptola koja je suprotno uvjetima natječaja zamišljena kao rascjepkana što je proglašeno neprihvatljivim.

Unatoč ugovorenoj suradnji gradskih vlasti s Kovačićem o daljnjoj razradi hvaljenog pobjedničkog rada do izvedbe nikada nije došlo. Uređenje Kaptola i Dolca godinama je predstavljalo velik problem koji je djelomično riješen donošenjem i parcijalnom provedbom detaljne regulatorne osnove Dolca i okolice 1925. godine. Natječaj za regulaciju Kaptola je bez obzira na izostanak realizacije zabilježen kao izuzetno bitan događaj. Druga akademski obrazovana generacija arhitekata okupljena oko Kluba hrvatskih arhitekta natječajem je ispunila nekoliko ciljeva i potvrdila prevagu na arhitektonskoj sceni. Sudjelovali su isključivo hrvatski arhitekti, formuliran je detaljan programa i uspostavljena internacionalna komisija, a članovi Kluba su bili uspješni i osvojili nekoliko nagrada. U društveno – političkom kontekstu značaj natječaja sastojao se u afirmaciji ideje očuvanja povijesnih dijelova grada i kulturne baštine općenito što se u širem smislu tumačilo kao otpor razaranju nacionalne povijesti i protest povezan s trenutno zategnutom političkom situacijom.⁵⁰⁹

Zgrada više pučke škole i dječjačke pučke škole (Virovitica, Trg bana J. Jelačića, 1908.)

Bastl je daljnjim sudjelovanjem na natjecajima u nekoliko gradova na području sjeverne Hrvatske pokušao djelatnost proširiti izvan Zagreba. Na natječaj za školu u Virovitici prijavio se 1908. godine, a na natjecajima za crkvu sv. Blaža u Zagrebu, palaču osiguravajućeg društva „Croatia“ u Zagrebu, palaču Prve hrvatske štedionice u Osijeku i školu u Bjelovaru sudjelovao je 1909. godine.⁵¹⁰ Projekt zgrade Više pučke škole i dječjačke pučke škole u Virovitici donio mu je uspjeh na natjecaju 1908. godine.⁵¹¹ Klub hrvatskih arhitekta sudjelovao je u formiranju natjecajnog programa za izgradnju škole.⁵¹² Do suradnje s općinskim poglavarstvom došlo je nakon poziva za sudjelovanje na natjecaju u svibnju iste godine, no zbog primjedbi koje je Klub imao na nepotpun i neprecizan tekst raspisa natječaja poglavarstvo je zatražilo nadopunu programa. Izradu natjecajnog programa Klub je preuzeo bez novčane naknade u suradnji s Društvom inženjera i arhitekata. Bastl ga je samostalno dovršio 27. kolovoza 1908. budući da Društvo nikada nije odradilo dogovoreni dio posla. Prema uputama Kluba općinsko poglavarstvo trgovišta Virovitica raspisalo je javni natječaj za slobodnostojeću novogradnju škole isključivo za domaće arhitekte.⁵¹³ Zgradom su bile

⁵⁰⁹ DOMLJAN, 1979: 12-13

⁵¹⁰ LASLO, 1995.a: 27

⁵¹¹ GALOVIĆ, 2010: 69

⁵¹² a) GALOVIĆ, 2010: 191-193; b) *** MK/II

⁵¹³ a) GALOVIĆ, 2010: 191-193; b) *** MK/III

obuhvaćene dvije škole, viša pučka škola za mušku i žensku djecu koja bi s vremenom bila pretvorena u gimnaziju te dječja pučka škola. Za lokaciju jednokatne slobodnostojeće školske zgrade odabrana je parcela na Jelisavinom šetalištu koje je danas dio Trga bana Jelačića, preko puta dvora kneza Schaumburg – Lippea u formiranoj asfaltiranoj ulici s drvoredom.⁵¹⁴ Trebala je biti izgrađena na građevnom pravcu ili unutar njega, a na preostaloj površini parcele bilo bi uređeno igralište i zasađeno zelenilo. Bitne tehničke odrednice bile su prilagođene univerzalnim propisima za gradnju školskih objekata. Oblikovno rješenje nije uvjetovano stilskim okvirima, već je prepušteno odabiru natjecatelja. Jedina preporuka odnosila se na prilagodbu izvedbe i materijala lokalnim uvjetima građenja. Rok predaje radova bio je 15. listopada 1908. godine, a visina novčanih nagrada određena je na 1000, 600 i 400 kruna za tri najbolja rada.⁵¹⁵ Komisija za ocjenjivanje natječajnih projekata sastojala se od tri člana – dva arhitekta i lokalnog kotarskog inženjera zaduženog za gradnju škola. Prijedlog Kluba hrvatskih arhitekta bio je da član žirija bude Axmann, no s obzirom na namjeru sudjelovanja na natječaju odbio je ponuđenu funkciju. Umjesto njega imenovan je Eckhel, te Bastl kao drugi član. Bastl je naknadno odlučio konkurirati na natječaju arhitektonskim projektom škole iako je sudjelovao u kreiranju natječajnog programa i bio član žirija. Zbog toga se našao u poziciji sukoba interesa i doveo u pitanje regularnost provedbe natječajnog postupka. Krajnji rezultat bio je Axmannova pobjeda, a Bastlu je dodijeljena druga nagrada.⁵¹⁶ Natječaj za izvedbu školske zgrade prema prvonagrađenoj arhitektonskoj osnovi raspisan je 1. kolovoza 1911. godine s predviđenim budžetom od 197.092 kruna.⁵¹⁷ Radovi su završeni u svibnju 1914. godine uz ukupne troškove uređenja koji su iznosili 300.000 kruna. Projektna dokumentacija i pisani izvještaji o Bastlovom prijedlogu za virovitičku školu nisu sačuvani.

Župna crkva sv. Blaža sa župnim stanom (Zagreb, Prilaz Gjure Deželića 64/Primorska, 1908.-1909.)

Slična je situacija s trećenagrađenim arhitektonskim projektom župne crkve sv. Blaža i župnog stana u Zagrebu izrađenim povodom natječaja kojim je razriješeno dugogodišnje pitanje izgradnje crkve započeto 1879. godine.⁵¹⁸ Nakon tridesetogodišnjeg razdoblja tijekom kojeg je mijenjana lokacija, raspisivani natječaji i izrađeno nekoliko projekata sukladno

⁵¹⁴ a) HORVAT, 2001: 125; b) GALOVIĆ, 2010: 69

⁵¹⁵ GALOVIĆ, 2010: 191-192

⁵¹⁶ GALOVIĆ, 2010: 69

⁵¹⁷ HORVAT, 2001: 125

⁵¹⁸ a) JURIC, 1997: 92-94; b) JURIC, 2003: 162-163; c) GALOVIĆ, 2010: 71-75

trenutnom odabiru određenog arhitektonskog modela, Odbor za gradnju crkve sv. Blaža proveo je u razdoblju od 6. kolovoza 1908. do 16. siječnja 1909. godine natječaj za izgradnju crkve sv. Blaža u Zagrebu isključivo za domaće arhitekta. Raspisu natječaja prethodila je višegodišnja rasprava obilježena suprotstavljanjem dva različita svjetonazora dviju generacija. Predstavници su bili Kršnjavi, niz godina ključna osoba za donošenje odluka o crkvi sv. Blaža i Vancaš te na drugoj strani Kovačić, kojem su se ubrzo pridružili istomišljenici Bastl i Lunaček. Polemičkim tekstovima Kovačića i Lunačeka izvršen je utjecaj na daljnji razvoj događaja. Odnosio se na način raspisa natječaja, kriterije vrednovanja, odabir neutralne komisije za ocjenjivanje radova i fleksibilnije formiran program s više kreativne slobode za natjecatelje. Za lokaciju je odabran ugao Primorske ulice i Prilaza gdje je na osnovu natječajnog programa crkva kapaciteta do 2000 osoba trebala biti ugrađena između susjednih zgrada i orijentirana u pravcu istok-zapad s glavnim pročeljem prema istoku. Naknadno je iznesen Kršnjavijev prijedlog da rješenje izvedbe ugla bude ostavljeno na procjenu natjecateljima s mogućnošću formiranja ugaonog pročelja. Za razliku od dotadašnjih planova izgradnje izbjegnuto je ograničavanje na jedan arhitektonski model i oblikovno rješenje, već je odabir prepušten sudionicima. Na natječaj zaključen početkom 1909. godine pristiglo je ukupno devet arhitektonskih osnova, a komentarima u dnevnom tisku okarakteriziran je vrlo uspješnim.⁵¹⁹ Predsjednik žirija je kao i u slučaju natječaja regulacije Kaptola i Bakačeve ulice provedenog godinu dana ranije bio Gurlitt. U poroti su sudjelovali Bollé, Frangeš Mihanović, Holjac, Kršnjavi, Lenuci, Pilar, Julio pl. Stanisavljević i Feliks Suk. Odlukom odbora za prosuđivanje natječajnih projekata četiri su ušla u konkurenciju za prve tri nagrade. Prva nagrada dodijeljena je Kovačićevom radu pod motom „Deo“, druga Sunkovom projektu pod motom „Domus dei“, a treća nagrada pripala je Bastlu za rad „Omnis Ecclesia Domus Dei“.⁵²⁰ Kovačićev projekt ocijenjen je najkvalitetnijim zbog tlocrtnog i cjelokupnog urbanističkog rješenja lokacije između Prilaza, Ilice, Kolodvorske i Primorske ulice. U Sunkovom natječajnom radu pohvaljeno je urbanističko rješenje s formiranim trgom – piazzom dok je Bastlov trećenagrađeni rad istaknut kao najbolje riješeno pitanje dispozicije. Bastl je jedini je od kandidata priložio model crkve izrađen u sadri, no niti model, niti natječajni projekt nisu sačuvani. Nije poznato kako je izgledao i je li se oslanjao na studentski projekt crkve sv. Blaža iz 1901. godine centralnog tlocrta s kupolom i zvonikom u središnjoj osi. U izvještaju komisije je sugerirano da se odlučio za varijantu smještaja na uglu Prilaza i Primorske ulice, a ugaoni položaj pročelja bio je karakteristika prvog projekta crkve. Unatoč

⁵¹⁹ a) *** 1909/I: 3; b) JURIC, 1997: 93; c) GALOVIĆ, 2010: 75;

⁵²⁰ JURIC, 1997: 94

konstatiranim nespretnostima komisija je pohvalila umjetnički pristup izradi projekta jer „*podaje niz dražesnih dispozicija i pokazuje po svuda ruku misaonog i izvježbanog umjetnika, premda nekoji oblici izgledaju ishitreni*“.⁵²¹ Kao nedostatak su navedeni visoki troškovi i premašen budžet izgradnje što je bila posljedica upotrebe najkvalitetnijih skupocjenih materijala. S obzirom na značaj natječaja u prostorijama Društva umjetnosti u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu organizirana je izložba pristiglih projekata 1909. godine. Izloženi su i radovi članova Kluba Kovačića, Sunka i Bastla koji su zauzeli prva tri mjesta.⁵²² Rezultati natječaja popraćeni su tekstom u bečkom časopisu *Wiener Bauindustrie Zeitung* gdje je prenesena vijest o pobjednicima i podatak o novčanim iznosima od 2500 kruna za prvu, 1500 kruna za drugu i 1000 kruna za treću nagradu.⁵²³

Kovačićev pobjednički arhitektonski projekt bio je razrađen između 1909. i 1912. godine i izveden u razdoblju od 1911. do 1913. godine. Izgradnja je praćena velikim problemima i nezadovoljstvom investitora i izvođača koje je uzrokovano nepoštivanjem rokova i znatnim produženjem radova.⁵²⁴ Unatoč tehničkim poteškoćama župna crkva sv. Blaža postala je jedno od najznačajnijih zagrebačkih arhitektonskih ostvarenja početka stoljeća, a događaji povezani s izgradnjom prepoznati su kao bitni za prihvaćanje suvremenih načela moderne arhitekture.⁵²⁵ Presudan je bio jasno iskazan zahtjev za provođenjem natječaja za sve javne zgrade jer je odabir najkvalitetnijeg rješenja ne samo od arhitektonsko – urbanističkog, već od iznimnog kulturnog značaja. Uspjeh Kovačića i nagrađenih Sunka i Bastla bio je daljnji poticaj i potvrda vrijednosti generacije arhitekata koja je u sljedećem razdoblju sve češće sudjelovala u velikim projektima zgrada različitih namjena.

Školski kompleks: pučka dječja škola te pučka djevojačka i ženska stručna škola (Bjelovar, Trg Stjepana Radića, 1909.)

Natjecajnim uspjesima obilježena 1909. godina donijela je Bastlu jednu prvu nagradu. Riječ je o sudjelovanju na natjecaju za novi školski kompleks u Bjelovaru koji je trebao obuhvaćati pučku dječja školu s posebnim ulazom te pučku djevojačku školu i žensku stručnu školu.⁵²⁶ Natjecajni program prosljeđen je od strane inicijatora gradnje, Kraljevske zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu Klubu hrvatskih arhitekata 29. siječnja 1909. godine. Na sudjelovanje su pozvani domaći arhitekti. Kao rok predaje radova određen je 27.

⁵²¹ a) JURIĆ, 1997: 94; b) GALOVIĆ, 2010: 203-204

⁵²² GALOVIĆ, 2010: 75

⁵²³ *** 1909/II: 162

⁵²⁴ JURIĆ, 1997: 100-103

⁵²⁵ JURIĆ, 1996.b: 51

⁵²⁶ GALOVIĆ, 2010: 85

ožujak 1909. godine, a predviđen je novčani fond od 1000 kruna za prvu, 800 za drugu i 600 kruna za treću nagradu.⁵²⁷ Za lokaciju školskog kompleksa odabrano je nekadašnje Sajmište, današnji Trg Stjepana Radića, a natječajnim programom date su osnovne smjernice izgradnje. Predviđeno je da zgrada bude slobodnostojeća i pozicionirana unutar građevnih pravaca dok je preostali dio parcele trebao biti iskorišten za uređenje igrališta i sadnju zelenila. Projektom je bilo potrebno predvidjeti mogućnost zajedničkog korištenja pojedinih prostorija za polaznike svih triju škola. To se odnosilo na knjižnicu i sportsku dvoranu (gombaonu) s garderobom i sanitarnim čvorom koja je trebala imati pristup iz školske zgrade i iz dvorišta. U zgradi je bilo potrebno predvidjeti dva dvosobna stana za podvornike, a u podrumu prostore za spremište goriva i centralno loženje. Oblikovanje eksterijera nije uvjetovano niti jednim stilskim izrazom i prepušteno je odabiru arhitekta, no sugerirana je prilagodba lokalnim okolnostima građenja. Bastlov projekt je proglašen najboljim, ali do izvedbe školske zgrade nije došlo. Karakteristike prvonagrađenog rada nisu poznate jer je izgubljena natječajna dokumentacija.⁵²⁸

Stambeno – poslovna zgrada osiguravajućeg društva *Croatia* (Zagreb, Masarykova 1/Preradovićeve, 1909.)

Završetkom bjelovarskog natječaja Bastl se ponovo okušao na jednom zagrebačkom, koji je raspisalo ravnateljstvo osiguravajućeg društva *Croatia* u ožujku 1909. godine.⁵²⁹ Natječaj za idejno rješenje zadružne zgrade društva na uglu Preradovićeve i Masarykove ulice bio je pozivnog karaktera sa zamolbom sudjelovanja članovima Kluba hrvatskih arhitekta. Nakon početnih nesuglasica na relaciji ravnateljstva društva *Croatia* i Kluba izazvanih primjedbama na dane uvjete, dopunom programa natječaju s rokom prijave do 15. travnja odazvali su se Bastl, Schön i Sunko. Pobjedu i prvu nagradu osvojio je Schön, a drugonagrađeni je bio Sunko. Prepoznatljiva poslovno – stambena uglovnica s figuralnim reljefima alegorije rada Frangeša Mihanovića sagrađena 1910. godine postala je jedan od bitnih urbanističkih akcenata zagrebačkog Donjeg grada. Izgled Bastlove osnove i u ovom je slučaju ostao nepoznat.

⁵²⁷ GALOVIĆ, 2010: 205-206

⁵²⁸ GALOVIĆ, 2010: 85

⁵²⁹ GALOVIĆ, 2010: 91

Stambeno – poslovna zgrada Prve hrvatske štedionice (Osijek, Trg A. Starčevića 12, 1909.)

Početak svibnja 1909. godine Klubu hrvatskih arhitekta je iz Osijeka poslana obavijest o raspisu natječaja za trokatnu palaču Prve hrvatske štedionice na glavnom gradskom trgu, današnjem Trgu Ante Starčevića 12.⁵³⁰ Predviđena je izgradnja ugaone zgrade velikih dimenzija kojom je obuhvaćen poslovni dio štedionice, stambene gornje etaže i trgovački lokali u prizemlju. Klub je reagirao na natječajni program i uputio nekoliko primjedbi upravi štedionice. Prvom je ukazano na kratak rok za predaju radova, a drugom na premali broj članova žirija. Sugerirano je povećanja s tri na pet članova i uvrštenje predstavnika Hrvatskog društva inženjera i arhitekta i Kluba hrvatskih arhitekta. Primjedba o roku je uvažena jer se radilo o zahtjevnom projektu te je kao novi termin predaje određen 26. lipanj 1909. godine. Prijedlog o proširenju žirija odbijen je iz principijelnih razloga. Natječaj je izazvao veliko zanimanje i brojna odaziva arhitekata o čemu svjedoči četrnaest prijavljenih radova.⁵³¹ Odlukom tročlane ocjenjivačke porote sastavljene od arhitekata Vancaša i Pilara te Josipa Doljaka, kraljevskog nadinženjera iz Osijeka, dodjela prve nagrade izostala je zbog procjene da niti jedan projekt nije u cijelosti optimalno izrađen. Izdvojeno je i nagrađeno pet vrlo vrijednih, raznolikih i po ideji izvedbe zanimljivih radova zagrebačkih arhitekata. Druga nagrada dodijeljena je Sunku za natječajni projekt naslovljen „Zavičaj“, a čak četiri treće nagrade Bastlu za rad pod šifrom „Ecce“, Dryaku za rad „Pčela“, Fischeru za natječajnu osnovu „Ergo“, te Sunku za drugu prijavljenu osnovu „Nada“. Za otkup je upravi štedionice predložena i osnova „U desnici snaga...“ koja je nastala u suradnji Axmanna i graditelja Ivana Domesa. Po završetku natječaja radovi su predloženi javnosti na izložbama u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu i Trgovačko – obrtnoj komori u Osijeku. Stambeno – poslovna zgrada Prve hrvatske štedionice izvedena prema Sunkovom drugonagrađenom projektu 1909.-1910. godine imala je istaknutu ulogu u formiranju središnjeg osječkog trga zbog dimenzija, istaknute ugaone pozicije i oblikovanja secesijskih obilježja s dekorativnim reljefima kipara Ignjata Sunka.⁵³² Bastlov projekt kao i većina nagrađenih natječajnih radova ovog razdoblja nije sačuvan.

⁵³⁰ GALOVIĆ, 2010: 93

⁵³¹ *** 1909/III: 3

⁵³² GALOVIĆ, 2010: 93

Anketa o podizanju spomenika biskupu Josipu Jurju Strossmayeru (Zagreb, 1907.)

Sudjelovanje na natječajima i djelovanje u Klubu hrvatskih arhitekta osigurali su Bastlu uvažavanje kulturne javnosti. Jedna od potvrda bila su događanja povodom postavljanja spomenika biskupu Josipu Jurju Strossmayeru iniciranog od strane Odbora zagrebačkih gospođa 1907. godine.⁵³³ U pripremnoj fazi podizanja spomenika doprinos su dale mnoge uvažene javne osobe koje su se izjasnile o temi i predložile optimalnu lokaciju, financijski iznos, način izvedbe i način odabira autora. Odbor zagrebačkih gospođa pristupio je vrlo temeljito zadatku i organizirao opširnu anketu o pitanjima vezanima uz njegovu izradu. Upućena je velikom broju kulturnih institucija, umjetničkih društava i strukovnih udruženja. Klub hrvatskih arhitekta zastupali su Schön i Bastl, a prisustvovali su i njemački stručnjaci Gurlitt i Hermann Muthesius.⁵³⁴ Anketi su pristupili istaknuti pojedinci Kršnjavi, Bollé, Iveković i Kovačić dok su nezavisno vlastite stavove iznijeli Bastl i Lunaček.⁵³⁵ Bastl je težište stavio na kriterije odabira umjetnika i način izvedbe spomenika. Pozvao se na temeljne principe Kluba hrvatskih arhitekta i zastupao korektnu provedbu natječajnog postupka i poštivanje umjetničke slobode autora.⁵³⁶ Smatrao je da je za uspjeh natječaja presudan odabir članova ocjenjivačke porote. Kriteriji za imenovanje trebali bi osim obrazovanosti i ugleda podrazumijevati „*ukus, umjetničko shvaćanje i nepristranost*“ svojstvenu umjetnicima. Zbog negativnih iskustava na natječajima koji su bili okarakterizirani pristranim ocjenjivanjem kao najbolje rješenje predložio je formiranje internacionalnog žirija sastavljenog od stranih umjetnika. Istovremeno je inzistirao na sudjelovanju isključivo domaćih natjecatelja jer to pridonosi razvoju i promociji hrvatske umjetnosti i kulture. Bio je svjestan niskog udjela hrvatskih umjetnika u javnim narudžbama, a kritizirao je nedovoljnu inicijativu i financijsku potporu države s ciljem podupiranja umjetnosti. Bastlove preporuke za oblikovanje Strossmayerovog spomenika u prvi su plan stavile slobodan umjetnički proces utemeljen na kreativnosti i stvaranju oslobođenom vanjskih utjecaja. Smatrao je bitnim da prvonagrađeni rad bude u cijelosti izveden prema zamisli umjetnika, bez zahtjeva i sugestija za korekcijama jer bi se to moglo negativno odraziti na izvedbu i kvalitetu. Radi prikupljanja što većeg broja kvalitetnih rješenja predložio je produljenje roka predaje natječajnih radova. Svotu potrebnu za podizanje spomenika Strossmayeru procijenio je na 100.000 kruna. Unatoč velikom društvenom angažmanu podizanje spomenika odužilo, a natječaj je raspisan 1912. godine.⁵³⁷

⁵³³ a) KNEŽEVIĆ, 1996: 456; b) RADOVIĆ MAHEČIĆ, LASLO, 1997: 15

⁵³⁴ *** 1909/IV: 209-223

⁵³⁵ LUNAČEK, 1907: 138-140

⁵³⁶ BASTL, 1907: 141

⁵³⁷ RADOVIĆ MAHEČIĆ, LASLO, 1997: 158

Za izradu spomenika odabran je Meštrović čiji su dolazak iz Rima inicirali Kovačić i Ehrlich. Prepoznali su potrebu za sudjelovanjem kipara koji je kvalitetom obećavao dobar rad dostojan promocije hrvatske umjetnosti. Spomenik je naručen 1923. godine i postavljen na Trgu Josipa Jurja Strossmayera (p. Akademički trg) 1926. godine.⁵³⁸

* * *

Sudjelovanje na natjecajima u razdoblju osamostaljenja bilo je ključna Bastlova aktivnost povezana s promocijom ciljeva Kluba hrvatskih arhitekta i vlastitom afirmacijom. Za velik broj arhitektonskih projekata dodijeljene su mu nagrade. Putem natječaja mu nije bila osigurana izvedba zgrada, no stekao je priznanje i ugled kojim je formiran temelj daljnjeg djelovanja i angažmana na nekoliko kapitalnih gradskih projekata.

9.5. KOMPLEKS GRADSKE UBOŽNICE I ODGOJILIŠTA CARA FRANJE JOSIPA I. U ZAGREBU

Kompleks Gradske ubožnice i odgojilišta Franje Josipa I. u Zagrebu (danas Klinički bolnički centar Sveti Duh, Sveti Duh 64) bio je Bastlov prvi veliki realizirani projekt na kojem je radio tijekom 1909. i 1910. godine (*str.* 500-510). Najveći dotadašnji samostalan rad označio je bitan pomak u karijeri. Kompleks je na osnovu njegovih nacрта izgrađen u razdoblju od 1911. do 1919. godine, u početnoj fazi pod njegovim, a zatim pod vodstvom gradskog građevnog ureda. Zemljište gradske općine na Svetom Duhu 64 na poziciji nekadašnjeg groblja odabrano je za lokaciju buduće bolnice i sirotišta. Prethodila je rasprava o nekoliko potencijalnih lokacija, a prvi prijedlog iz 1905. godine bio je zemljište župe sv. Petra u Petrovoj ulici na mjestu napuštenog groblja.⁵³⁹ U sklopu predradnji oko izgradnje 1908. godine razmatrane su opcije gradilišta na Voćarskoj cesti i na Zelenom brijegu uz Mirogojsku cestu.⁵⁴⁰ Konačna lokacija i program izgradnje utvrđeni su na sjednici bolno – uboškoga odbora zastupstva slobodnog kraljevskog glavnog grada Zagreba u lipnju 1909. godine.⁵⁴¹ Odlučeno je da će kompleks biti sastavljen od nekoliko funkcionalno odvojenih zgrada. Uprava je povjerena redu Sestara milosrdnica Vinka Paulskog, a trebala je biti smještena u upravnoj zgradi s dvije skupne prostorije za časne sestre i zasebnim sobama za nadstojnicu i zamjenicu. Zgradom ubožnice kapaciteta dvije stotine osoba bilo je potrebno

⁵³⁸ KNEŽEVIĆ, 1996: 457

⁵³⁹ *** DAZG/70

⁵⁴⁰ a) *** DAZG/71; b) BUŠIĆ, ur, 2006: 32

⁵⁴¹ Članovi odbora bili su gradonačelnik Amruš, gradski zastupnici Aleksander, Kontak, Zoček, Wieland, Vrkljan, Štampfl, Starec, Singer, Kašner, Hegedris, Häcker, Deutsch, Holjac, Kršnjavi, Katičić i Hajdinjak; *** DAZG/70

osigurati većinom pojedinačni smještaj te odvajanje muškog i ženskog dijela, ali i nekoliko soba za supružnike. U ubožnici je predviđeno uređenje radionica i blagovaonice koja bi se ostatak dana koristila kao čitaonica. Za smještaj šezdesetak starijih i nemoćnih osoba uspostavljena je nemoćnica na razini bolničkih standarda. Gospodarske zgrade: staje, suše i praonice formirane su izdvojeno dok je za vjerske potrebe bilo predviđeno uspostavljanje sobe za molitvu. Program izgradnje za potrebe odgojne ustanove izradilo je naknadno gradsko zastupstvo, a primarno je bilo štíćenike educirati za rad u poljoprivredi. Izrada projekta Gradske ubožnice i odgojilišta Bastlu je povjerena odlukom gradske skupštine na osnovu njegove ponude od 25. srpnja 1909. godine.⁵⁴² Prijedlog za imenovanje projektanta potekao je od Kršnjavog, u to vrijeme gradskog zastupnika i člana bolno – uboškog odbora, što potvrđuje da je unatoč kritikama pojedinih zgrada cijenio Bastlov rad i arhitektonski potencijal.⁵⁴³ Ponudom izrade projektne dokumentacije Bastl se obvezao na izradu idejnih i izvedbenih nacrtu, troškovnika radova i obavljanje nadzora tijekom izgradnje. Ugovoreno je da ukoliko gradnja ne bude dovršena do kraja 1910. godine, obaveze plaćanja usluga predviđenih u tijeku izvedbe prestaju.⁵⁴⁴ Gradska općina bi u tom slučaju zadržala pravo na arhitektonski projekt, a projektantu bi bilo ponuđeno vršenje nadzora ako u budućnosti dođe do realizacije. Bastl je 1910. godine dovršio projektnu dokumentaciju s prikazom presjeka paviljona I s upravom, pogledom na paviljon II, paviljon IV (kuhinja) i paviljon V (praona). Komplex zgrada lociran na uzvisini uz zapadni rub grada između ulica Sveti Duh i Dunjevac prilagodio je obliku i nagibu parcele. Glavno pročelje je orijentirao prema ulici Sveti Duh na jugozapadu. Složen projektantski zadatak proizlazio je iz brojnosti objekata kojima su morali biti zadovoljeni specifični zahtjevi različitih namjena, a da pritom organizacijski tvore funkcionalnu cjelinu što je dodatno otežano denivelacijom terena. Sedam paviljona i gospodarske zgrade uklopio je u simetričan tlocrtni raspored sa središnjim dijelom u kojem je pomoću četiri krila formiran pravokutnik horizontalne orijentacije s unutarnjim prostranim dvorištem. Bočno je na obje strane nadovezano jedno horizontalno krilo, a u središnjoj osi u nastavku je smješten još jedan objekt. Komunikacija između paviljona osigurana je na razini prizemlja zatvorenim hodnicima dok je na višim etažama bila moguća samo djelomično.

⁵⁴² *** 1909/V: 2

⁵⁴³ Plaća za izradu arhitektonske osnove određena je na iznos od 3% građevne glavnice procijenjene za ubožnicu na 450.000 kruna dok je iznos za izgradnju odgojilišta od 250.000 kruna naknadno predočilo gradsko zastupstvo.; a) *** DAZG/70; b) *** DAZG/72

⁵⁴⁴ *** DAZG/73

86. Gradska ubožnica i odgojilišta Franje Josipa I. (danas Klinički bolnički centar Sveti Duh, Zagreb, Sveti Duh 64), pogled na glavno pročelje nekadašnje upravne zgrade i paviljona za muškarce i žene bočno, današnje stanje (foto: M. Strugar, 2016.)

Paviljoni nisu bili iste visine i izgled eksterijera nije istovjetno osmišljen što je rezultiralo dinamičnom, oblikovno raznolikom cjelinom. Tlocrtna organizacija većine zgrada temeljila se na nizanju prostorija uz vanjska pročelja s pristupom iz hodnika pomaknutih prema dvorišnim pročeljima. Izuzetak su bili bočni paviljoni s nizovima prostorija smještenim s obje strane središnjeg hodnika i centralni paviljon sa servisnim prostorijama i radionicama u kojem je hodnik pozicioniran uz vanjska pročelja. Komunikacija među etažama ostvarena je pomoću dvokrakih stubišta. Dimenzijama se isticalo stubište upravne zgrade smješteno unutar dvorišnog rizalita, a postojalo je i nekoliko jednokrakih stubišta.

Glavna upravna zgrada projektirana je kao dvokatnica paviljona I smještena u središnjoj osi na ulazu u kompleks. S pročeljima bočnih krila paviljona za muškarce i žene gotovo jednake visine formirana je glavna prilazna vizura naglašena razrađenijim oblikovnim tretmanom pročelja. Nacrtom pročelja bio je obuhvaćen uzak prilazni prostor dvorišta zamišljen kao središnja zelena površina s bistom cara Franje Josipa I u ulaznoj osi i bočno postavljenim zavojitim prilaznim stazama. Parcela je s ulične strane u ravnini pročelja bočnih zgrada trebala biti ograđena punom zidanom ogradom obraslom u zelenilo. Zona visokog prizemlja naglašena je rustičnom obradom i polukružno zaključenim portalom u središnjoj osi. Gornje etaže povezane su motivom koji je moguće interpretirati kao reducirani veliki red

pilastara. Oblikovanje eksterijera karakteriziraju elementi bliski neoklasicističkom stilskom izričaju, ali izrazito reducirani i diskretni s naglaskom na pročišćavanju arhitektonskog izraza motiviranom funkcijom zgrada.

Pozitivne kritike projekta odnosile su se na vješto raspoređivanje prostora različite namjene ubožnice, nemoćnice i odgojilišta koji su uklopljeni u cjelinu, ali funkcionirali su nezavisno.⁵⁴⁵ Jedini zajednički prostor bila je kuhinja organizirana za potrebe svih korisnika ustanove. Izgradnja zgrade planirana je za 1910. godinu kada su nacrti prihvaćeni od strane gradskog građevnog ureda, a nakon odobrenja odbora gradskog zastupstva ishođena je građevna dozvola.⁵⁴⁶ Realizacija je odgođena za 1911. godinu da bi izgradnja konačno započela, no bez dovršetka u narednih nekoliko godina. Voditelj radova u tom razdoblju postao je inženjer Vajda koji je potpisao izvedbene nacрте iz listopada 1913. godine.⁵⁴⁷ Vajda je odlukom gradskog poglavarstva imenovan načelnikom građevnog ureda grada Zagreba 1914. godine pa je voditelj izgradnje ubožnice i sirotišta postao inženjerski pristav Mijo Matočec.⁵⁴⁸ Izvedba velikog kompleksa bila je građevinski zahtjevan zadatak i zato je natjecanjem za različite vrste radova predviđena mogućnost podjele poslova između nekoliko obrtnika.⁵⁴⁹ Gradnja je bila usporena ratnim zbivanjima, a 1918. godine započeto je korištenje dijelova kompleksa koji je u cijelosti dovršen 1919. godine.⁵⁵⁰

Današnji izgled odstupa od izvornog zbog velikog broja izvedenih adaptacija i dogradnji povezanih s promjenom funkcije kompleksa. Prvobitna namjena ubožnice zadržana je neko vrijeme da bi zgrada bila prenamijenjena u Studentski dom, a zatim u Ortopedsku bolnicu i Invalidski dom što je bio začetak današnje bolnice Sveti Duh.⁵⁵¹ Prva velika dogradnja dogodila se nakon donošenja odluke o rušenju Zakladne bolnice na Trgu bana Jelačića radi lošeg stanja i neadekvatnog prostora u siječnju 1930. godine. Za privremeno djelovanje bolnice određen je kompleks na Svetom Duhu. U tu svrhu izvedena je adaptacija postojećih objekata Ortopedske bolnice pretvorene u ortopedski odjel Zakladne bolnice i Invalidskog doma koji je ukinut u trenutku preseljenja 1931. godine. Sagrađene su dvije nove dvorišne zgrade, a tijekom narednih desetljeća bolnica je nekoliko puta proširivana u skladu sa zahtjevima za povećanjem kapaciteta. Izgubljena su neka izvorna obilježja tlocrtno –

⁵⁴⁵ *** 1909/V: 2

⁵⁴⁶ *** 1910/I: 3

⁵⁴⁷ *** DAZG/74

⁵⁴⁸ a) *** DAZG/75; b) VUJASINOVIĆ, 2003/2004: 498

⁵⁴⁹ Natjecaj za izvođenje građevinskih radova započeo je 4. studenog 1913. godine, a za tesarske, stolarske, bravarske, limarske i ličilačke radnje bio je raspisan naknadno kako bi i manji obrtnici izvan velikih građevinskih poduzeća dobili mogućnost konkuriranja.; *** 1913/I: 184

⁵⁵⁰ *** DAZG/74

⁵⁵¹ a) DUGAČKI, 2003: 78; b) BUŠIĆ, ur, 2006: 32

prostorne organizacije kompleksa te izgled dijelova interijera i detalja eksterijera pojedinačnih paviljona. Projekt je za Bastla bio bitan jer je označio početak suradnje s Vajdom. On je od 1909. godine bio inženjerski pristav u gradskom građevnom odsjeku,⁵⁵² a zatim je preuzeo vodeću poziciju načelnika. Bastl je s Vajdom radio na velikom projektu regulacije Dolca i okolnog područja te pojedinačnih zgrada tržnice, Tržnog nadzorništva i zgrade Bartulić između 1925. i 1930. godine. Odabir Bastla za arhitekta ubožnice na Svetom Duhu svjedoči o afirmaciji postignutoj dotadašnjim radom i djelovanjem u Klubu hrvatskih arhitekta kojom mu je zajamčen ugled i otvoreni veliki poslovni angažmani.

9.6. OD SECESIJE DO NEOKLASICIZMA IZMEĐU 1906. I 1910. GODINE

Prve godine Bastlovog samostalnog djelovanja kao ovlaštenog arhitekta od 1906. do 1910. godine obilježene su intenzivnim angažmanom unutar Kluba hrvatskih arhitekta i sudjelovanjem na velikom broju arhitektonskih natječaja. Postignuti uspjesi bili su disproporcionalni broju izvedenih projekata. Visoka razina kvalitete stambenih prostora zadržana je u nekoliko ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada. Izdvajaju se realizirani projekti vile Kallina (Jandrićeva 68, 1905.-1906.) nastale u fazi osamostaljenja i Gradske ubožnice i odgojilišta Franje Josipa I (Sveti Duh 64, 1909.-1910., izvedba 1913.-1919.), prvog kompleksa zgrada javne namjene koji je radio za gradsku upravu. Vila Kallina je jedan od najznačajnijih projekata arhitektonskog modernizma u Zagrebu zbog funkcionalističkog pristupa oblikovanju prostora i pročišćavanju zidnih ploha. Odstupanjima od projekata nastalih u poduzeću Hönigberg i Deutsch predstavljala je prekretnicu i jasno najavila pravac u kojem se odvijalo daljnje formiranje Bastlovog izraza. Zaokret je bio rezultat mogućnosti samostalne kreacije koja je unatoč liberalnosti dotadašnjih poslodavaca u određenoj mjeri bila podređena interesima vlasnika poduzeća i investitora. Promjene u smjeru formiranja individualiziranog stila na tragu funkcionalističkih postavki povezane su s izmjenom informacija i iskustava unutar Kluba hrvatskih arhitekta i Kovačićevim utjecajem. Projekt Gradske ubožnice i odgojilišta bio je značajan u Bastlovoj karijeri jer se njime prezentirao kao arhitekt sposoban za rješavanje funkcionalno složenih zahtjeva velikog kompleksa. Otvorio mu je put prema angažmanu na velikim gradskim i državnim projektima u budućnosti. Tlocrtnom dispozicijom dvije ugrađene najamne stambene zgrade (zgrada Hodovsky, Gajeva 47, 1909.-1910., zgrada Moguš, Langov trg 4, 1910., neizvedeno) i jedne

⁵⁵² VUJASINOVIĆ, 2003/2004: 498

stambeno – poslovne zgrade (zgrada Goršak, Ilica 166, 1906.) nastavio je primjenjivati shemu uspostavljen u razdoblju rada u poduzeću Hönigsberg i Deutsch s daljnjim modifikacijama. Riječ je o asimetričnim tlocrtima s dva trosobna ili četverosobna stana po etaži i razvedenim dvorišnim krilima. Stubište je pozicionirano centralno ili u odmaku od osi zbog prilagodbe nejednakoj kvadraturi stanova. Većina soba orijentirana je kraćom stranom prema uličnom pročelju, a jedna od soba na dvorište. Neki stanovi imali su sobe okrenute isključivo prema ulici. Bočno uz stubište smješteno je predsoblje (hall) koje je poprimalo sve veće dimenzije i bilo polazna točka komunikacije unutar dva dijela stana. U stambeni dio s međusobno povezanim sobama i kupaonicom najčešće smještenom uz spavaću sobu pristupalo se iz halla uz uspostavljen kružnu komunikaciju. Servisni dio odijeljen je smještajem u dvorišnim krilima i najčešće hodnikom u produžetku halla. Odmaci od standardnog tipa simetrične organizacije bili su rezultat promišljanja optimalne tlocrtne dispozicije. Sve prostorije u stanovima imale su prirodno svjetlo i ventilaciju, no izbjegnuto je formiranje svjetlika koji su u potpunosti napušteni. Formiranje balkona ili lođe na dvorišnoj strani postalo je nezaobilazno.

Smanjen broj angažmana za izradu arhitektonskih osnova novogradnji početkom samostalne karijere doveo je Bastla do rada na manjim zahvatima adaptacija i projektima okarakteriziranih kao privremene građevine. U Zagrebu je izveo adaptaciju prizemnog lokala za Juditu Srkulj na zgradi u Ilici 63 (1908.), a zabilježena je izrada projekta privremene pomoćne građevine za Hrvatsku pučku banku na adresi Gajeve 1 (1909.).⁵⁵³ Osmislio je dogradnju drvene kućice na Popovom tornju (Opatička 22, 1911.) za potrebe smještaja meridijanskog kruga i zvjezdarnice.⁵⁵⁴

Unatoč malom broju realizacija neosporno je da je tijekom ovog razdoblja došlo do Bastlovog odmaka od secesije prema oblikovanju koje je uključivalo elemente povijesnih historijskih razdoblja, prvenstveno neoklasicističkih arhitektonskih motiva. Odstupanje od stilskog pravca kojim se početkom samostalne karijere afirmirao kao arhitekt bilo je rezultat nekoliko faktora. Secesija je na srednjoeuropskoj arhitektonskoj sceni počela zamirati nakon razdoblja najveće popularnosti na prijelazu stoljeća zaključno s 1902. godinom. Od 1905. godine započele su učestale kritike struke i paralelno s njima smanjenje broja narudžbi investitora. Interes za secesijskim oblikovanjem je u kratkom razdoblju splasnulo, no razlog se ne može tražiti isključivo u promjeni ukusa naručitelja usko povezanog s trendovima. Jedan

⁵⁵³ a) *** DAZG/76; b) *** DAZG/77

⁵⁵⁴ Mala dogradnja pravokutnog tlocrta smještena u zapadnom kutu završne terase tornja dozvoljena je 1911. godine kao intervencija privremenog karaktera znanstvene potrebe zvjezdarnice, a s vremenom je uklonjena i zamijenjena zidanom strukturom pozicioniranom u južnom kutu terase.; *** DAZG/78

od uzroka bile su daljnje promjene koje su prihvatili arhitekti druge akademske generacije i nositelji protomodernizma u Hrvatskoj. Zasnovane su na ideji da se arhitektura dvadesetog stoljeća mora prilagoditi zahtjevima suvremenog života, a secesija je doprinos dala uvođenjem promjena u tlocrtnoj dispoziciji, primjeni suvremenih materijala i novoformiranoj estetici. U okviru postojećih teorijskih postavki Bastl je raznolikim pristupom oblikovanju tijekom druge polovice prve dekade dvadesetog stoljeća formirao individualiziranu varijantu stila u kojoj je s vremenom prevladalo prihvaćanje neoklasicizma kao jednog od dominantnih srednjoeuropskih pravaca.

Situacija kolege i suosnivača Kluba hrvatskih arhitekta Kovačića u razdoblju druge polovice prve dekade dvadesetog stoljeća bila je podudarna Bastlovoj. On je izvodio mali broj projekata unatoč intenzivnoj prisutnosti na arhitektonskoj sceni i osvojenim nagradama na velikim natječajima. Jedan od rijetkih realiziranih arhitektonskih projekata predstavljao je prekretnicu među ugrađenim najamnim stambeno – poslovnim zgradama, a riječ je o dvojnoj zgradi Oršić – Divković (Zagreb, Masarykova 21 i 23, 1906.-1907.).⁵⁵⁵ Zadržani su pojedini tradicionalni arhitektonski motivi, no karakteristikama tlocrtne dispozicije i oblikovanja eksterijera čistim volumenima i ravnim, praznim plohama zgrada je oblikovno slijedila funkcionalističke postavke moderne. Bila je to posljedica razvoja osobnog stila pod direktnim Loosovim utjecajem koji je promovirao funkcionalistička načela i doprinio odmaku od secesije prema arhitekturi internacionalnog stila.⁵⁵⁶ Dva Kovačićeva natječajna projekta zaslužuju posebnu pažnju budući da je riječ o prvonagrađenim i izuzetno kvalitetnim zagrebačkim urbanističko – arhitektonskim rješenjima epohe. Riječ je o nerealiziranom projektu regulacije Kaptola i Bakačeve ulice (1908.) i projektu župne crkve sv. Blaža u Zagrebu (natječajni projekt 1908.-1909., izvedba 1911.-1913.). Crkva sv. Blaža izdvojena je kao jedna od ključnih građevina početka dvadesetog stoljeća u Hrvatskoj. Razlozi su rješavanje urbanističkih zahtjeva, primijenjena konstruktivna i tehnička rješenja s kulminacijom u armirano – betonskoj kupoli velikih dimenzija te oblikovno – prostorne karakteristike u kojima je identificirana najava neoklasicističke dominacije druge dekade.⁵⁵⁷

Okolnosti Ehrlichova života i rada tijekom prvog desetljeća dvadesetog stoljeća bile su bitno drugačije od Kovačićevih i Bastlovih jer je do 1909. godine boravio u inozemstvu i tamo doživio prvotnu afirmaciju. Ključan moment bilo je preuzimanje i dovršetak Loosovog projekta za vilu Karma (Clarens, Švicarska, 1904.-1906.) u razdoblju od 1908. do 1912.

⁵⁵⁵ RADOVIĆ MAHEČIĆ, LASLO, 1997: 148, 150

⁵⁵⁶ PREMERL, 2003: 13

⁵⁵⁷ JURIC, 1996.c:53

godine. Prvi put se susreo sa suvremenom arhitekturom radikalno odmaknutom od postojećih pravaca, no pristupio je zrelo i promišljeno Loosovom arhitektonskom rješenju.⁵⁵⁸ Primjenom pojedinih elemenata utemeljenih na tradicionalnim arhitektonskim shvaćanjima karakterističnim za njegov opus djelomice je promijenio karakter građevine. Vila Karma je po dovršetku izdvojena kao jedna od najznačajnijih zgrada za razvoj moderne arhitekture što je zasigurno otvorilo brojne mogućnosti za Ehrlicha. On se u tijeku rada 1909. godine odlučio vratiti u Zagreb i na pragu druge dekade dvadesetog stoljeća započeti afirmaciju u domaćoj sredini. Prepoznat je kao jedan od utemeljitelja moderne jer je prihvatio koncept razumijevanja prostora kao polazišta arhitektonskog oblikovanja preslikanog na vanjsku opnu eksterijera.⁵⁵⁹ Temeljeno izražajno sredstvo bilo je rezultat poigravanja masama i volumenima interijera kojima je određen karakter oblikovanja geometriziranih pročelja. Dominantne su postale ravne, prazne plohe, prozori usječeni u zid bez naglašenog okvira i istupi u prostor ulice formiranjem volumena izvan zidne plohe. Citati povijesne arhitekture interpretirani su u suvremenom kontekstu. Dvjema Ehrlichovim stambenim najamnim uglovnicama (Mihanovićeve 20, Mihanovićeve 14, 1911.) zajedno s Kovačićevom uglovnicom Lustig (Kumičićeva 10/Mihanovićeve, 1910.-1911.) promovirana je tlocrtna dispozicija koju je Domljan identificirao kao prvo moderno tlocrtno rješenje u arhitekturi Zagreba. Razlog je bilo postavljanje stambenih prostorija u niz uz ulično pročelje i gospodarskog trakta u zasebnom dvorišnom krilu.⁵⁶⁰ Stambeni prostor u potpunosti je odijeljen od gospodarskog, a kompaktni građevni blok je rastvoren i u središtu je sadržao stubište s pristupom u dva stana po etaži. Bitne karakteristike opisane tlocrtno dispozicije Bastl je razmatrao u sklopu tlocrtnih rješenja ugrađenih najamnih stambenih zgrada tijekom prve dekade dvadesetog stoljeća. Postupne promjene koje su do izražaja došle tijekom druge polovice prve dekade odnosile su se na slobodnije formiranje tlocrta izvan osne simetrije s ciljem poboljšanja funkcionalnih obilježja tlocrtno dispozicije. Stubište je često bilo pomaknuto iz osi, a uspostava svjetlika kao modela prozračivanja i osvjetljenja izbjegnuta je nakon 1906. godine. Sve sobe je nastojao smjestiti uz glavno pročelje zbog nereprezentativnosti i smanjene mogućnosti korištenja dvorišta. Negativne karakteristike skrivenog pročelja zgrade i pripadajućeg dvorišta pokušavao je poboljšati nastojanjem za uklapanjem dvorišnih krila u osnovni volumen zgrade. Težnjom kompaktnom volumenu i povećanjem površine nefunkcionalnih hodnika transformiranih u prostranija predsoblja u sklopu stambenog dijela nagovijestio je tipičan zagrebački tlocrt

⁵⁵⁸ DOMLJAN, 1979: 42-44

⁵⁵⁹ DOMLJAN, 1979: 69-73

⁵⁶⁰ DOMLJAN, 1979: 73

ugrađene najamne stambeno – poslovne zgrade moderne. Osnovna obilježja tlocrtne dispozicije prihvatili su zagrebački arhitekti tijekom druge dekade i s vremenom pridonijeli normiranju stambenih najamnih prostora. Primjer je projekt Lubynskog za tri u nizu sagrađene najamne stambene zgrade Hipotekarne banke za promet nekretninama (Prilaz Gjüre Deželića 42-44-46, 1910.). Na istovremeno nastalim zgradama primijenio je identičnu tlocrtnu dispoziciju s dva stana po etaži i loše odabranom lokacijom kupaonica uz središnje stubište kao najslabijom točkom. Pristup je drugačiji od Bastlovog koji je težio prilagodbi pojedinačnih rješenja uvjetima konkretnog projektnog zadatka.

U okviru istog tlocrtnog tipa ugrađenih najamnih stambenih zgrada kretali su se Schönovi radovi. Samostalnu karijeru službeno je započeo odlaskom iz gradskog građevnog ureda. Njegovao je izričaj bio baziran na tradicionalizmu povijesnih stilova doslovnije nego Bastl, Ehrlich i Kovačić, a tipičan primjer je njegova najznačajnija zgrada tog razdoblja, palača osiguravajućeg društva Croatia (Masarykova/Preradovićeve, 1910.).⁵⁶¹ Pobjednički natječajni projekt uglovnice primjer je povezivanja protomodernog pristupa u donjoj zoni pročelja s ugaonim portalom drastično reduciranog, skošenjima naznačenog okvira i tradicionalnih neoklasicističkih elemenata velikog reda u gornjoj zoni. Uspostavljen osnovni princip varirao je u ostalim projektima.

Razdoblje od 1906. do 1910. godine je bilo vrijeme zauzimanja pozicija predstavnika druge akademski obrazovane generacije arhitekata na zagrebačkoj sceni i pokušaja afirmacije izvan Zagreba. Ključan je bio zajednički napor iskazan u uspostavljanju stručnih i organizacijskih standarda arhitektonskog djelovanja putem Kluba hrvatskih arhitekta bitan za domaću scenu u cijelosti i za razvoj pojedinačnih karijera. Broj realizacija se postupno povećavao, a uspjeh se ogledao u zastupljenosti na angažmanima na velikim gradskim i državnim projektima.

⁵⁶¹ GALOVIĆ, 1998.b: 8-10

10. RAZDOBLJE NEOKLASICIZMA 1910. - 1928. GODINE

Kraj devetnaestog i početak dvadesetog stoljeća pojavom protomodernih tendencija sa secesijom prihvaćenom kao dominantnim pravcem nije značio završetak oblikovanja utemeljenog u historicizmu, već su različiti neostilovi kontinuirano egzistirali uključujući varijante neoklasicizma.⁵⁶² Unutar daljnjeg razvoja arhitekture specifičnom se pokazala izražena afirmacija neoklasicizma paralelna s padom popularnosti secesije nakon 1905. godine. Fenomen je moguće povezati sa suvremenim arhitektonskim teorijama, cjelokupnom društvenom klimom i nizom socioloških faktora. Subjektivizam se kao dominantna filozofska i duhovna orijentacija na prijelomu stoljeća počeo doživljavati prijetnjom koheziji društva, države i nacije. Poticanje individualizma i ideja o nemogućnosti podređivanja pojedinca općem interpretirani su kao put u anarhiju s izrazito negativnim utjecajem na funkcioniranje cjeline. Individualistički i subjektivistički princip u arhitekturi promoviran je pokretom secesije koja je u duhu navedenog razmišljanja s vremenom postala neprihvatljiva. Reakcija je bila uspostavljanje izgubljenih kanona i davanje prednosti univerzalnom, općem i racionalnom što je utjelovljeno neoklasicističkim stilskim izrazom.⁵⁶³ Karakteristike prisposobljene neoklasicizmu bile su razlog izrazite zastupljenosti ovog stila tijekom devetnaestog stoljeća, a naročito poželjnim smatran je za određeni tip zgrada, prvenstveno reprezentativne javne namjene. Porast interesa za neoklasicizam bio je prisutan u svim srednjoeuropskim prijestolnicama u prvom desetljeću dvadesetog stoljeća. U Beču je reevaluacija klasicizma devetnaestog stoljeća najbolje prezentirana radom danskog arhitekta Theophila Hansena, projektanta zgrade bečkog Parlamenta. Pozitivno je interpretiran i bidermajer koji je bio povezan sa skromnijom varijantom klasicizma i stambenom arhitekturom građanske klase.⁵⁶⁴ Klasičan pristup rješavanju arhitektonskih problema preporučen je kao rješenje stilističkog kaosa Fin-de-Siecla. Neoklasicizam je oko 1910. godine doživio uzlet, no s podlogom obnove i primjene stila različitom od one u devetnaestom stoljeću.

Osim u radovima arhitekata devetnaestog stoljeća koji su se školovali i projektirali u duhu tradicionalnog oblikovanja, neoklasicizam je bio prisutan i kod arhitekata koji su obilježili prijelaz prema modernoj arhitekturi na prijelazu stoljeća, a primjer je Wagnerov

⁵⁶² MORAVANSKY, 1998: 365

⁵⁶³ Ideju o superiornosti klasične antičke arhitekture u intelektualnom smislu zastupao je i Loos. Smatrao je da je preduvjet postajanja dobrim arhitektom stjecanje klasičnog obrazovanja i razumijevanje potreba suvremenog društva, a klasicizam kao stilski izričaj držao je idealnim za civilno građansko društvo.; MORAVANSKY, 1998: 365, 370

⁵⁶⁴ MORAVANSKY, 1998: 375

opus. Daljnja primjena elemenata neoklasicizma kod arhitekata Wagnerova kruga objašnjava se utjecajem profesora i fascinacijom njegovog načina interpretacije povijesnih stilova. Paralelno s postupnim nestajanjem secesijskog ornamenta odvijao se proces afirmacije neoklasicističkih arhitektonskih elemenata s naglaskom na tektonskom redu. Prihvaćen je od velikog broja protomodernista poput Bastla, Hoffmanna, Fabianija, Kotěre, Kovačića, Plečnika, Poganya i ostalih. Neki od njih, naročito Hoffman i Plečnik razvili su izrazito fleksibilan pristup korištenju motiva neoklasicizma.⁵⁶⁵ Uključivao je raslojavanje na pojedine segmente i njihovu pojedinačnu primjenu ili sintezu s rezultatom neuobičajenih kompozicijskih rješenja. Neoklasicizam nije bio povezan isključivo s Wagnerovim učenicima i prihvaćen je od ostalih modernista, primjerice Behrensa i Loosa. Loos je bio izrazito utjecajan tijekom prve dekade dvadesetog stoljeća. Prema njegovom su shvaćanju emocionalne senzacije koje izaziva antička klasična tradicija univerzalne i čine ju intelektualno superiornom, a time i poželjnim odabirom u odnosu na ostala povijesna razdoblja.⁵⁶⁶ Loos je promovirao tezu o potrebi proučavanja klasične antičke arhitekture i primjeni bazičnih načela pristupa projektiranju, ali uvijek u skladu s praktičnim potrebama modernog doba u svrhu nove, suvremene kreacije. Implementirana je u njegove projekte toga razdoblja te je postala jedna od temeljenih ideja oživljavanja neoklasicizma. Za razliku od pristupa dotadašnjih razdoblja povijesti arhitekture u kojima se pokušavalo kopirati antičke forme, temeljna težnja postalo je njihovo preispitivanje i transformacija u svrhu prilagodbe postojećim praktičnim zahtjevima.⁵⁶⁷

U Hrvatskoj su arhitekti slijedili srednjoeuropske uzore, a trend je predvodila zagrebačka scena. Neoklasicistički elementi počeli su se javljati u drugoj polovici prve dekade da bi postali dominantni tijekom drugog i održali se gotovo do kraja trećeg desetljeća dvadesetog stoljeća. Kao i kod sjevernih susjeda osim antičkih klasičnih uzora moguće je prepoznati utjecaj bidermajera. Njegov građanski karakter bio je pogodniji za utjelovljenje klasičnih vrijednosti na razini društva u cijelosti bez obzira na klasnu pripadnost, za razliku od reprezentativnih varijanti klasicizma devetnaestog stoljeća svojstvenih aristokraciji.⁵⁶⁸ Promovirali su ga arhitekti obrazovani u vrijeme zamaha secesije, iako dominacija secesijskog izričaja na prijelazu stoljeća nije bila izražena kod svih što je najbolje ilustrirao Kovačićev primjer. Pojava neoklasicizma nagoviještena je krajem prve dekade

⁵⁶⁵ Rezultat takvog pristupa bio je princip korištenja stilskih elemenata izvan konteksta funkcije ili forme i neko vrijeme je bio prihvaćen, no odmakom od klasičnih kanona počinje se smatrati primjerom dekadentnog ornamentalizma.; MORAVANSKY, 1998: 365

⁵⁶⁶ MORAVANSKY, 1998: 373

⁵⁶⁷ MORAVANSKY, 1998: 377

⁵⁶⁸ MORAVANSKY, 1998: 373

uplošnjavanjem i geometrizacijom pročelja, redukcijom secesijskih dekorativnih motiva i uključivanjem varijanti pojedinih neoklasicističkih arhitektonskih elemenata. Do zrele realizacije došlo je u tri zagrebačke javne zgrade koje su bile definitivna potvrda prevlasti neostila, a ubrojene su u najznačajnija ostvarenja epohe i arhitekture Zagreba. Riječ je o Nacionalnoj sveučilišnoj knjižnici Lubinskog (Marulićev trg, 1908.-1911.), Kovačićevoj župnoj crkvi sv. Blaža (Prilaz Đure Deželića/ Krajiška, 1911.-1913.) i Bastlovom Kraljevskom sveučilišnom ludžbenog zavodu (Marulićev trg 20, 1913.-1914.).⁵⁶⁹

10.1. PROJEKTI VELIKIH JAVNIH GRADNJI U ZAGREBU

10.1.1. ZGRADA KRALJEVSKOG SVEUČILIŠNOG LUDŽBENOG ZAVODA I PROJEKT ZGRADE FIZIKALNOG INSTITUTA

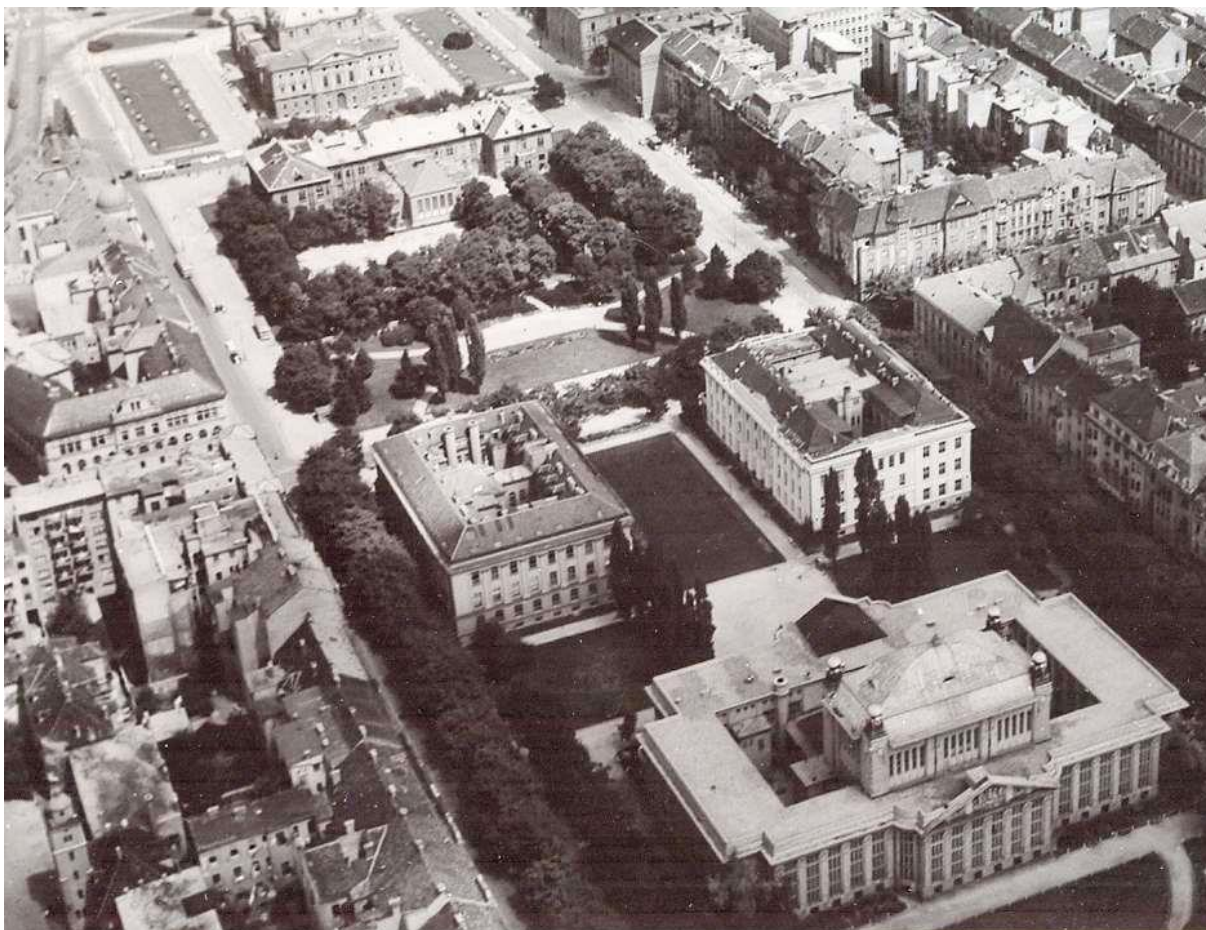
Druga i treća dekada donijela je Bastlu potpunu afirmaciju koja je iskazana angažmanima na nekoliko kapitalnih zagrebačkih projekata zgrada javnog karaktera. Niz je započet projektom Gradske ubožnice i odgojilišta cara Franje Josipa I. na Svetom Duhu (projekt 1909.-1910., realizacija 1913.-1919.).

Sljedećom velikom realizacijom Bastl se vratio na Zapadni perivoj Zelene potkove narudžbom Kraljevske zemaljske vlade za izradu projekta Kraljevskog sveučilišnog ludžbenog zavoda (danas Fakultet kemijskog inženjerstva i tehnologije Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 20, 1913.-14., *str.* 532-538). Izgradnja je bila predviđena na zemljištu sjeverno od nove zgrade Nacionalne sveučilišne knjižnice sagrađene na Marulićevom trgu 1911.-1913. godine. Arhitektonski projekt zavoda Bastl je izradio tijekom 1913. godine, da bi dvije godine kasnije projektirao njegov pandan, zgradu Fizikalnog instituta (Marulićev trg 19, 1927.-1932.) na sjeverozapadnoj strani trga (*str.* 539-542). Jednim od najkvalitetnijih projekata javnih zgrada Bastl je dosegao stilski izrazito određenu arhitekturu neoklasicističkog predznaka.

Odabir lokacije zgrada Kraljevskog sveučilišnog ludžbenog zavoda i Fizikalnog instituta bio je bitan urbanistički moment razvoja zagrebačke Zelene potkove.⁵⁷⁰ Predstavljao je svojevrsan presedan unutar koncepta izmjenjivanja zelenih parkovnih površina sa slobodnostojećim reprezentativnim zgradama javne namjene. Smještene su duž središnje osi krakova potkove s duljom osi u pravcu istok – zapad i glavnim ulazom na sjevernoj strani. Dvije zgrade na Marulićevom trgu pomaknute su bočno u zrcalno simetričnoj postavi u odnosu na središnju os te duljom osi orijentirane u pravcu sjever – jug.

⁵⁶⁹ JURIĆ, 1996.c: 52

⁵⁷⁰ a) KNEŽEVIĆ, 1994: 178-180; b) KNEŽEVIĆ, 1996: 237-238

87. Pogled na zapadni krak Zelene potkove sa zgradom Nacionalne sveučilišne knjižnice u prvom planu i zgradama nekadašnjeg Fizikalnog instituta i Kraljevskog sveučilišnog ludžbenog zavoda iza nje (Konzervatorski odjel u Zagrebu, inv.br.25546, foto: Agefoto Zagreb)

Urbanističko rješenje Marulićeva trga u sklopu uređenja Zapadnog perivoja potkove definirano je zaključno s 1913. godinom.⁵⁷¹ Dotadašnjim prijedlozima bio je praćen koncept ostatka potkove, no detaljnom regulatornom osnovom nastalom u siječnju u gradskom građevnom uredu napušten je u korist izgradnje dviju zgrada na sjevernoj strani trga.⁵⁷² Zgrada ludžbenog zavoda trebala je biti sagrađena na istočnoj strani Trga Mažuranića, a zamišljeno je da bude dvokatna slobodnostojeća zgrada s formirana četiri pročelja.⁵⁷³ Isti koncept slijedila je zgrada Fizikalnog instituta predviđena za gradnju na zapadnom dijelu trga. Urbanističkim rješenjem ukinuta je cjelovita vizura glavnog pročelja zgrade Nacionalne sveučilišne biblioteke sagrađene na južnoj strani, no učinak je ublažen pomicanjem volumena zgrada bočno. Između njih je formiran glavni prilaz sa sjevera što bi bilo onemogućeno

⁵⁷¹ Na Marulićevom trgu predviđena je izgradnja muzeja i knjižnice 1903. godine, točna pozicija buduće knjižnice utvrđena je 1906. godine, a 1909. godine odlučeno je da će na prostoru trga biti izgrađene nastavne zgrade. Iste godine raspisan je natječaj za osnovu Kraljevske sveučilišne knjižnice, dovršene 1913. godine.; a) KNEŽEVIĆ, 1996: 214-225; b) MURAJ, ŠTULHOFER, 2006: 48-49

⁵⁷² KNEŽEVIĆ, 1996: 237

⁵⁷³ *** 1913/II: 139

postavom jednog središnjeg volumena. Detaljnom regulatornom osnovom određeno je osnivanje drvoreda uz ulicu na istočnoj i zapadnoj strani trga čime je uvjetovan smještaj zgrade Kraljevskog ludžbenog zavoda na udaljenosti fronte dvadeset i šest metara od ulice.⁵⁷⁴

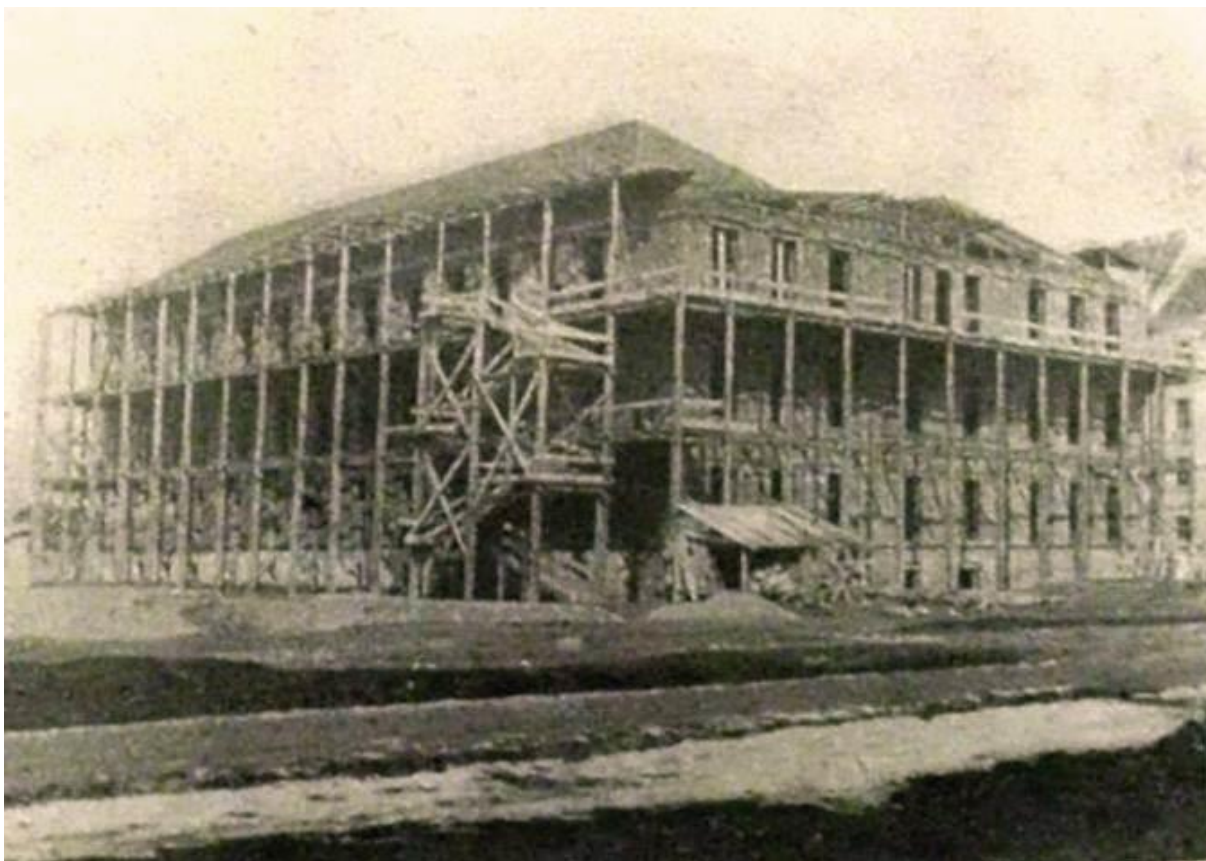
Bastl je dovršio arhitektonski projekt u ožujku 1913. godine. Nacrta su bili predloženi javnosti u sobi za vijećanje Hrvatskog društva inženjera i arhitekta na Trgu Zrinskih 17 od 14. do 20. travnja.⁵⁷⁵ Prilikom nastajanja projekta bilo je bitno zadovoljiti kriterije suvremenih potreba kemijske struke te ih uskladiti sa zahtjevima polaznika buduće Tehničke visoke škole koji su se također trebali koristiti laboratorijem.⁵⁷⁶ Kraljevski sveučilišni ludžbeni zavod projektiran je kao dvokatnica pravokutnog tlocrta duljom osi orijentirana u pravcu sjever – jug. Volumen zgrade je rastvoren s dva unutarnja dvorišta raspoređena na uzdužnoj osi.⁵⁷⁷ Uz sjeverno pročelje formiran je uži zaobljen jednokatan volumen s terasom na ravnom krovu, a bočno s obje strane smješteni su zasebni prizemni pravokutni prostorni odsječci. Glavni ulaz nalazio se u središnjoj osi istočnog pročelja odakle je jednokrako stubište s hodnikom u produžetku vodilo do reprezentativnog stubišta u središnjem dijelu zgrade. Učionice i ostale prostorije za izvođenje nastave formirane su u nizu uz pročelja zgrade duž hodnika, a nekoliko ih je smješteno uz unutarnja dvorišta i stubište. Oblikovno su se isticale dvije prostorne jedinice – vestibul sa stubištem i glavna predavaonica. Dvostruko trokrako stubište izrađeno je od umjetnog kamena s dodatkom metalnih elemenata, a Bastl je njime povezo suvremene forme s motivima povijesti arhitekture. Uključeni su elementi poput parova snopastih nosača kojima su evocirani stupovi inspirirani motivom papirusa karakteristični za egipatsku starovjekovnu arhitekturu. Stupovi i pilastri reduciranih jonskih kapitela primijenjeni su u kombinaciji s jednostavnim linijama pune zidane ograde obložene umjetnim kamenom s metalnim držačima modernog oblikovanja. Višebojnost dijelova stubišta je bila bitan element cjelokupnog arhitektonskog izričaja i ostvarene dekorativnosti. Drugi istaknut prostor bila je glavna predavaonica koja je zapremala volumen sjevernog zaobljenog aneksa u visini od dvije etaže. Obilje dnevne svjetlosti osigurano je rastvaranjem zidne površine velikim prozorima ortogonalnog rastera. Drvene klupe su radi male površine strmo amfiteatralno ugrađene. Zanimljiv detalj bilo je oblikovanje stropa na kojem su vidljivi konstruktivni elementi željeznih traverzi pretvoreni u kasete. Na krajevima su poduprti stupovima apliciranim na zid, no bez stvarne uloge u nosivosti stropne konstrukcije i isključivo dekorativnog karaktera.

⁵⁷⁴ *** DAZG/99

⁵⁷⁵ *** 1913/III: 68

⁵⁷⁶ *** 1913/II: 139

⁵⁷⁷ *** DAZG/100

88. Izgradnja Kraljevskog sveučilišnog ludžbenog zavoda (Zagreb, Marulićev trg 20) početkom 1914. godine (*Ilustrovani list*, 10. siječanj 1914.)

Oblikovanjem kratkih, visećih stupova nastavljaju se reminiscencije na stilska razdoblja povijesti primijenjene na glavnom stubištu, a riječ je o predromaničkim karakteristikama kapitela. Oprema interijera predavaonice i ostatka građevine sačuvana je u velikoj mjeri, uključujući podne obloge, ogradu stepeništa, stolariju i dijelove opreme kabineta.

Bastlov pristup oblikovanju eksterijera bio je u korelaciji s postojećom Nacionalnom sveučilišnom knjižnicom, a rezultat je pokušaj oblikovnog usklađivanja. Na zgradi knjižnice Lubinsky je uvrstio pojedine secesijske motive, no zastupljen je oblikovni koncept neoklasicističkog predznaka. Velikim redom dorskih pilastara i polustupova koji kontinuiraju od zone prizemlja do završnog vijenca na pročelju ludžbenog zavoda citiran je neoklasičan motiv Nacionalne sveučilišne knjižnice. Sličnosti su vidljive u rustičnoj obradi zida koji odgovara podrumu i u oblikovanju prozora. Neoklasicističke reminiscencije prisutne su i u primjeni kaneliranih stupova u funkciji nosača balkona uz sjeverno pročelje. Citati povijesne stilske arhitekture pojednostavljeni su u detaljima, geometrizirani i prilagođeni suvremenom oblikovanju. Prozorske površine širinom su maksimalno ispunile prostor između pilastara, a prozorima ortogonalnog rastera na sjevernom pročelju zidne plohe su rastvorene u većoj mjeri.

89. Kraljevski sveučilišni ludžbeni zavod (Zagreb, Marulićev trg 20) na razglednici nakon izgradnje (Konzervatorski odjelu u Zagrebu, snimljeno između 1918. i 1927.)

Glavni ulaz u zgradu smješten na istočnom pročelju zgrade nije bio velikih dimenzija i jednostavno je oblikovan. Povišen je za nekoliko stepenica i naglašen bočnim odsječcima zida formiranim kamenim blokovima. Na vrhu su postavljene dekorativne posude poligonalnog presjeka s reljefno izvedenim anđelima na vanjskim poljima. Bitan faktor oblikovanja eksterijera bila je različitost pristupa završnoj obradi zidne plohe u pojedinim dijelovima pročelja, a isticala se podrumaska zona sokla naglašena reljefnom, grubom obradom kamena. Početkom lipnja održan je natječaj za unutarnje uređenje, stolarske, bravarske, kamenarske, limarske i vodovodne radove.⁵⁷⁸ Uskoro je započeto s gradnjom jer je krajem 1913. godine planirano otvorenje zavoda.⁵⁷⁹ Do kraja kolovoza dovršeni su temelji zgrade i podnožje zida, a izgradnja je dovršena 1914. godine.⁵⁸⁰

Identičan oblikovni princip primijenjen je na zgradi Fizikalnog instituta (Marulićev trg 19, 1927.-1932., *str.* 539-542) podignutoj na sjeverozapadnoj strani trga. Izgradnja je planirana 1915. godine prema Bastlovom idejnom projektu, no izvršena je 1927.-1932. godine

⁵⁷⁸ a) *** 1913/IV: 30; b) *** 1913/V: 38

⁵⁷⁹ Tom prilikom pojavili su se problemi s nabavom klesanaca za izvedbu podnožja što je usporilo radove.; a) *** 1913/II: 139; b) *** 1913/VI: 304-305; c) KNEŽEVIĆ, 1996: 237

⁵⁸⁰ Prema Strajničevim navodima izgradnja je trajala tijekom 1914. godine što potvrđuje fotografija Ludžbenog zavoda iz istog perioda objavljena u Ilustrovanom listu 10. siječnja 1914. godine na kojoj je vidljivo da je gradnja došla do visine drugog kata.; a) STRAJNIĆ, 1914: 4; b) *** 1914/I: 34

90. Kraljevski sveučilišni ludžbeni zavod (Zagreb, Marulićev trg 20), glavno stubište, detalj (foto: M. Strugar, 2012.)

pod Steinmannovim vodstvom.⁵⁸¹ Zgrada je bila pandan Kraljevskog sveučilišnog ludžbenog zavoda koji je poslužio kao predložak arhitektonskom rješenju.⁵⁸² Ponovljen je volumen zgrade, osnovna tlocrtna rješenja te shema oblikovanja pročelja. Bastl je idejni projekt izradio u siječnju 1915. godine u skladu sa smjericama za izradu koje su dali predstojnik Fizikalnog instituta Stanko Hondl i sveučilišni građevni referent Pavao Jušić.⁵⁸³ Tlocrtna organizacija predložena je s manjim razlikama u dvije varijante i bila je bliska zgradi Ludžbenog zavoda. Zasnovana je na nizanju prostorija uz četiri pročelja s pristupom iz hodnika uvučenih prema unutarnjim dvorištima. Najveća razlika odnosila se na izmještanje glavne dvorane iz sjevernog nižeg volumena na suprotan južni kraj zgrade i uklapanje unutar osnovnog volumena na razini prizemlja.

⁵⁸¹ a) KNEŽEVIĆ, 1996: 237; b) MURAJ, ŠTULHOFER, 2006: 50

⁵⁸² a) *** HDAZ/1.; b) KNEŽEVIĆ, 1996: 237

⁵⁸³ MURAJ, ŠTULHOFER, 2006: 50

91. Fizikalni institut (Zagreb, Marulićev trg 19), realizirao E. Steinmann 1927.-1932., istočno pročelje (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

Planirana gradnja odgođena je radi početka rata i nedostatka sredstava povezanih s krizom što je na dulje vrijeme odgodilo dovršetak Fizikalnog instituta. Izradu projekta preuzeo je Egon Steinmann 1927. godine koji je i obavljao nadzor nad gradnjom.⁵⁸⁴ Preuzeo je osnovni volumen i tlocrtnu shemu Bastlovog projekta iz 1915. godine s dva središnja svjetlika te pozicijom glavne dvorane i ulaznog halla sa stubištem. Predavaonice i kabineti nižu se uz pročelja, a servisni sadržaji grupirani su uz dva svjetlika koji su za razliku od Bastlovog projekta nepravilni i zrcalno simetrični. Stubište je oblikovno blisko izvornom rješenju, ali rotirano za devedeset stupnjeva. Bastlov projekt eksterijera nije sačuvan, no Steinmannova izvedba jasno se referira na njegovu zgradu Sveučilišnog ludžbenog zavoda. Primijenjena je identična trodijelna podjela sa središnjim dijelom ritmiziranim polustupovima ne visokim bazama, a bočnim dijelovima pilastrima velikog reda. Po uzoru na izvorne izvedeni su ostali elementi poput profiliranog vijenca i prozora. Zbog svega navedenog Bastlov utjecaj na izvedeni Steinmannov projekt je neosporan.

Zgrada Kraljevskog sveučilišnog ludžbenog zavoda jedan je od najznačajnijih projekata Bastlove neoklasicističke faze i zagrebačke arhitektonske scene razdoblja. Njome je uspostavio oblikovni izraz okarakteriziran individualiziranom interpretacijom arhitektonskih

⁵⁸⁴ MURAJ, ŠTULHOFER, 2006: 50-51

elemenata koji je primjenjivao u budućim projektima. Odlikuje se uspješnim funkcionalnim rješenjima i uspostavom prepoznatljivog oblikovnog idioma eksterijera. Dominantan je motiv velikog reda koji je postao gotovo nezaobilazan na pročeljima zgrada nastalih u narednih petnaestak godina.

10.1.2. DOM HRVATSKOG RADIŠE

Bastlov najčišći izraz neoklasicističkog stilskog usmjerenja povezan je sa zgradom Doma Hrvatskog Radiše u Zagrebu (Ulica kneza Mislava 6-8-10, Ulica kneza Borne 3-5, dvorišna zgrada, projekt 1924., 1927., 1929, izgradnja 1926.-1927., 1927.-1929., 1930.-1931., str. 580-593). *Hrvatski Radiša* bilo je društvo koje je u Zagrebu djelovalo od 1903. do 1948. godine, u početnom razdoblju pod nazivom *Hrvatsko društvo za namještanje naučnika u obrt i trgovinu*.⁵⁸⁵ Temeljni cilj bilo je poboljšanja uvjeta školovanja domaćeg trgovačkog i obrtničkog kadra s naglaskom na uključivanje siromašnih slojeva iz ruralnih sredina u obrazovni proces. Godine 1913. društvo je promijenilo ime u *Hrvatski privrednik*, a prepoznatljiv naziv *Hrvatski Radiša* nosilo je u razdoblju od 1917. do 1948. godine kada je najintenzivnije utjecalo na razvoj obrta i trgovine. Završetkom Drugog svjetskog rata *Radišina* djelatnost je onemogućena i imovina nacionalizirana te je rad prekinut. Obnovljen je oživljavanjem društva 1993. godine.

Ideja o izgradnji doma postojala je od 1919. godine kada je radi potrebe za privremenim smještajem djece koja su dolazila u Zagreb sa željom rada u obrtnoj djelatnosti društvo osiguralo dvije barake na nekadašnjoj Ciglani.⁵⁸⁶ Potrebotom smještaja velikog broja naučnika primljenih u svrhu obuke i daljnjeg raspoređivanja na radna mjesta uvjetovana je izgradnja doma kojim bi bile osigurane prosvjetne, stambene, socijalne i kulturne potrebe pristupnika. Nakon požara u jednoj baraki na Ciglani gradske vlasti zabranile su daljnje djelovanje pa je privremeno prenočište organizirano na Trgu N. Izgradnja doma postala je imperativ te je započelo prikupljanje financijskih sredstva.⁵⁸⁷ Gradska općina je zamoljena za potporu i besplatno ustupanje zemljišta.

⁵⁸⁵ KOLAR, 2004: 20-21

⁵⁸⁶ Sljedeće godine iznesen je prijedlog o izgradnji doma s dječjim odmaralištem na Plitvicama, gdje je Hrvatski Radiša kupio veliku parcelu 1920. godine. Izgradnja je propala radi nepostojanja regulatorne osnove područja. Drugi prijedlog bila je kupnja plemićkog imanja u Mokricama, no crkva ga je preuzela 1921. godine. Povoljniji je bio ishod Radišinih napora osnivanja internata u Slavoniji jer je iste godine otvoren u Brodu na Savi.; KOLAR, 2004: 52

⁵⁸⁷ KOLAR, 2004: 89

92. Ulica kneza Mislava (p.Radišina ulica) u Zagrebu oko 1930. godine s Domom Hrvatskog radiše u drugom planu lijevo i u Ulici kneza Borne desno (Konzervatorski odjel u Zagrebu, nakl.: K. Grasz, Marovska 23, Zagreb)

Tijekom 1923. godine intenzivirane su aktivnosti društva povezane s izgradnjom doma proučavanjem sličnih institucija u svijetu, posebice u Americi i Njemačkoj.⁵⁸⁸ Prihvaćen je plan izgradnje zgrade kojom bi na jednoj lokaciji bile obuhvaćene sve predviđene funkcije. Uvjetovani su centralni položaj unutar grada, funkcionalno pokrivanje svih potreba i zatvorena financijska konstrukcija. U svrhu samofinanciranja predviđeno je formiranje najamnih poslovnih prostora u prizemlju, a kako bi ih bilo što više nastojalo se osigurati što veću širinu uličnog pročelja. Na osnovu molbe gradskoj općini za doniranje gradilišta ili omogućavanje otkupa po minimalnoj cijeni zastupstvo je *Hrvatskom Radiši* dodijelilo gradsko zemljište potrebno za izgradnju doma s internatom na sjednici održanoj 22. veljače 1924. godine.⁵⁸⁹ Ukupnom površinom iznosilo je tisuću i sto hvati, a nalazilo se na tadašnjem Sajmištu, između novoformirane Ulice kneza Mislava (p.Dijagonalna ulica) i prema istoku produljene Ulice kneza Borne.⁵⁹⁰

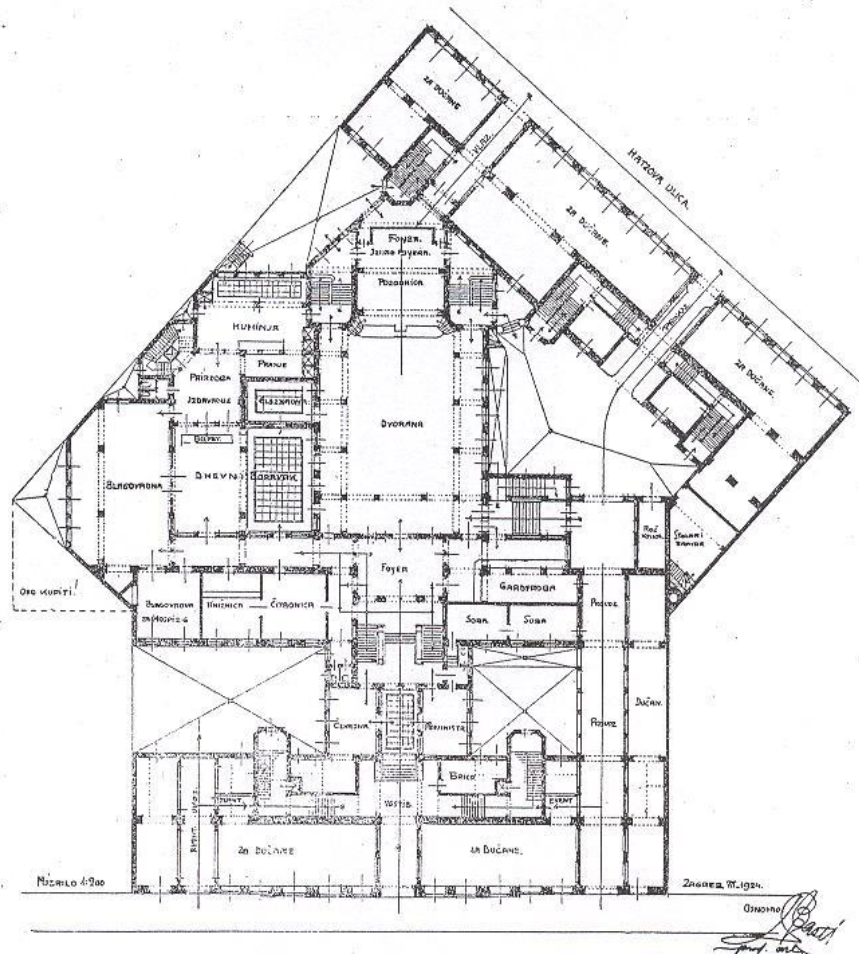
Početak izrade projekta sezao je u 1924. godinu, a navodno je u odabiru arhitekta bio presudan gradonačelnik Vjekoslav Heinzl.

⁵⁸⁸ KVATERNIK, 1923: 282-284

⁵⁸⁹ *** 1924/I: 156

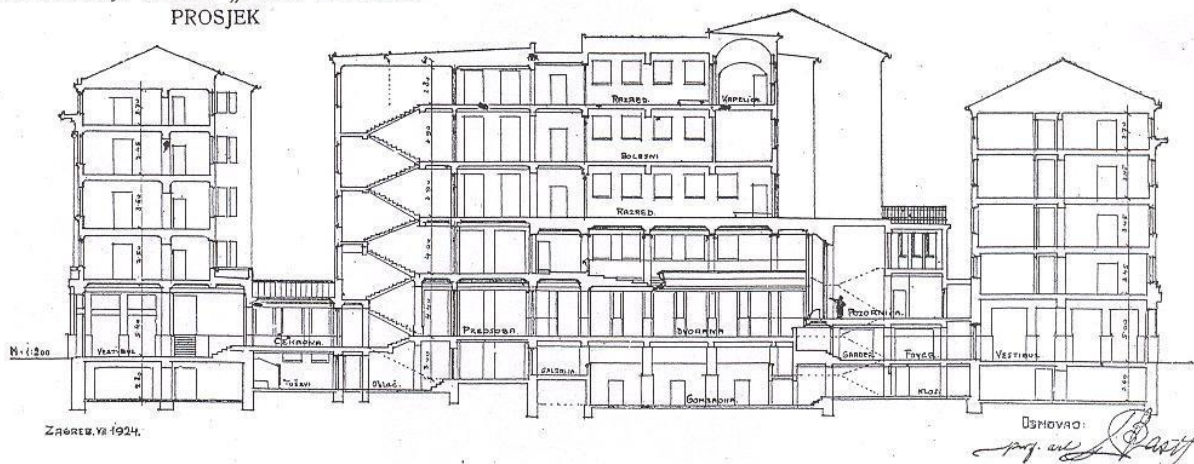
⁵⁹⁰ U vrijeme regulacije područja oko Trga žrtava fašizma (p. Trga N) formirane su navedene ulice. Ulica kneza Mislava još nije dobila službeni naziv i spominje se kao „dijagonalna ulica“, dok je ulica Pavla Hatza dobila produžetak u dijelu prema Trgu žrtava fašizma, danas Ulicu kneza Borne.

SREDIŠNJI DOM „HRV. RADIŠE.“
TLOCRT PRIZEMLJA

93. Dom Hrvatskog radiše (Zagreb, Kneza Mislava 6-8-10/Kneza Borne 3-5), tlocrt, prva varijanta, V. Bastl, 1924. (BASTL, V. (1924.), Središnji dom „Hrvatskog Radiše“, Hrvatski Radiša, 5 (24): 253-255, Zagreb)

SREDIŠNJI DOM „HRV. RADIŠE.“
PROSJEK

94. Dom Hrvatskog radiše (Zagreb, Kneza Mislava 6-8-10/Kneza Borne 3-5), presjek, prva varijanta, V. Bastl, 1924. (BASTL, V. (1924.), Središnji dom „Hrvatskog Radiše“, Hrvatski Radiša, 5 (24): 253-255, Zagreb)

On je bio odlučan u namjeri da Radišina zgrada dobije kvalitetno arhitektonsko rješenje uz maksimalnu iskorištenost parcele i zato je stekao status počasnog člana društva.⁵⁹¹ U skladu s prihvaćenim programom, potrebama i ciljevima *Hrvatskog Radiše* Bastl je izradio idejno rješenje središnjeg doma u svibnju 1924. godine. Projekt je detaljno obrazložio u tekstu objavljenom u časopisu društva.⁵⁹² Uz regulatorne linije Ulice Kneza Mislava i Ulice kneza Borne predviđena je izgradnja dviju ugrađenih trokatnica s mansardama povezanih trokatnom dvorišnom zgradom. Zbog veličine građevnog sklopa zamišljeno je da realizacija bude provedena u nekoliko faza. Organizacijom zgrada na parceli postignuta je maksimalna iskoristivost prostora, a bitno je bilo uvrštenjem dodatnih najamnih sadržaja osigurati stalni priljev sredstava financiranja internata. Za tu svrhu određen je veći dio uličnih zgrada dok je za potrebe internata bila u cijelosti predviđena trokatna dvorišna zgrada u unutrašnjosti bloka. Tlocrtna dispozicija koncipirana je u odnosu na središnju os kompleksa naznačenu glavnim ulazom s vestibulom u Ulici kneza Mislava. U nastavku su nadovezani foaje i velika dvorana, pozicijom i značajem centralni sadržaj prizemne etaže. Pravokutna dvorana s galerijom, sniženim prostorom za orkestar i popratnim sadržajima trebala je služiti internim i javnim potrebama, odražavanju predavanja, zabava i predstava, te je osiguran direktan pristup iz Ulice kneza Borne. Osim dvorane, dio prizemlja dvorišne zgrade namijenjen je potrebama učenika internata. Ovdje su bili dnevni boravak, kuhinja, blagovaonica, knjižnica i čitaonica te ostali sadržaji. Vestibul je zamišljen s nadsvjjetlom, a glazbena prostorija i dnevni boravak osvijetljeni su pomoću ostakljenih dijelova stropa. U prizemlju uličnih zgrada osim javnih prostora internata smješteni su najamni trgovački sadržaji organizirani u niz lokala uz pročelja. Na prvom katu zgrade u Ulici kneza Mislava projektom je predviđen niz ureda, a u Ulici kneza Borne smještaj za štíćenike doma. Gornje etaže izuzev prvog kata bile su stambene s dvosobnim i trosobnim privatnim najamnim stanovima.

Nakon dovršetka projekta izgradnja je odgođena na neko vrijeme zbog nedostatka financijskih sredstava za veliki kompleks doma. Započelo je prikupljanje novca, a najveći donatori bili su hrvatski iseljenici u Sjevernoj i Južnoj Americi. Istaknula se Narodna hrvatska zajednica iz Pittsburgha i pojedinačno tiskar Kuzma Rožmanić i Miguel (Miho) Mihanović iz Buenos Airesa te Franjo (Frano) Petrinović i Paskval Baburica, brodovlasnici iz Valparaísa.⁵⁹³ Velik doprinos izgradnji dao je grad Zagreb. U čast hrvatskim iseljenicima bez čije pomoći izvedba ne bi bila moguća, zgrada doma u Ulici kneza Mislava po završetku je dobila naziv

⁵⁹¹ KOLAR, 2004:111

⁵⁹² BASTL, 1924: 253-255

⁵⁹³ KOLAR, 2004: 110

Dom južnoameričkih Hrvata. Veliki doprinos dali su i papa Pio XI., Prva hrvatska štedionica u Zagrebu, Hrvatska eskomptna banka u Zagrebu, Muslimanska centralna banka u Sarajevu i Hrvatska centralna banka u Sarajevu te mnogi dobrotvori. Dostatna sredstva prikupljena su tek 1926. godine.

Na osnovu građevne dozvole dodijeljene 18. veljače 1926. godine započeto je s prvom etapom izgradnje zgrade u Ulici kneza Mislava 6-8-10. Za izvedbu doma bio je zadužen inženjer Pisačić, banski savjetnik u mirovini.⁵⁹⁴ Polaganje kamena temeljca blagoslovio je nadbiskup Antun Bauer u prisustvu velikog broja uglednika krajem ljeta 1926. godine. U tijeku izgradnje došlo je do preinaka u vidu povećanja katnosti zgrade.⁵⁹⁵ Bila su predviđena tri kata s mansardom, a naknadno je umetnut međukat. Visine etaža su modificirane te je sveukupna visina građevine ostala identična prvobitnoj.⁵⁹⁶ Novi nacrti prihvaćeni su kratkim postupkom od strane gradskog građevnog ureda i potvrđeni prilikom dodjele uporabne dozvole po dovršetku zgrade 1927. godine. U međukatu je ponovljen tlocrt gornjih stambenih etaža jer je potražnja za prostorima te namjene bila veća od potražnje za poslovnim ili uredskim prostorima. Broj lokala u prizemlju je povećan smanjenjem površine velikih lokala koji su ocijenjeni neisplativima. Izgradnja drugog dijela kompleksa, zgrade u Ulici kneza Borne 3-5 započela je u jesen 1927. godine, a završena je dvije godine kasnije u listopadu 1929. godine. Broj etaža je ponovo povećan izvedbom međukata. Izgradnju je prema Bastlovom izvedbenom arhitektonskom projektu izveo graditelj Antun Reš.⁵⁹⁷ Treći dio Doma Hrvatskog radiše trebala je biti trokatna dvorišna zgrada kojom bi bile povezane dvije ulične zgrade, no u realizaciji ovog dijela došlo je do najvećih odstupanja. Odustalo se od prvobitnog koncepta te je napravljen novi projekt za površinom manju slobodnostojeću stambeno – poslovnu trokatnicu smještenu uz istočni rub parcele. Nacrte nastale u studenom 1929. godine potpisao je Franjo Horvat, ovlaštenu građevinski inženjer, a na zgradi sagrađenoj 1930. godine tijekom 1932. godine u sklopu krovišta je izvedena mansarda.⁵⁹⁸

S obzirom na poziciju parcele između dvije ulice formirana su dva ulična pročelja kompleksa oblikovno bliskih rješenja. Raskošnije, arhitektonski i skulpturalno bogatije bilo je pročelje zgrade u Ulici kneza Mislava zamišljeno „u jednostavnome, dostojno i moderno shvaćenom grčko-jonskome stylu.“⁵⁹⁹

⁵⁹⁴ KOLAR, 2004: 121

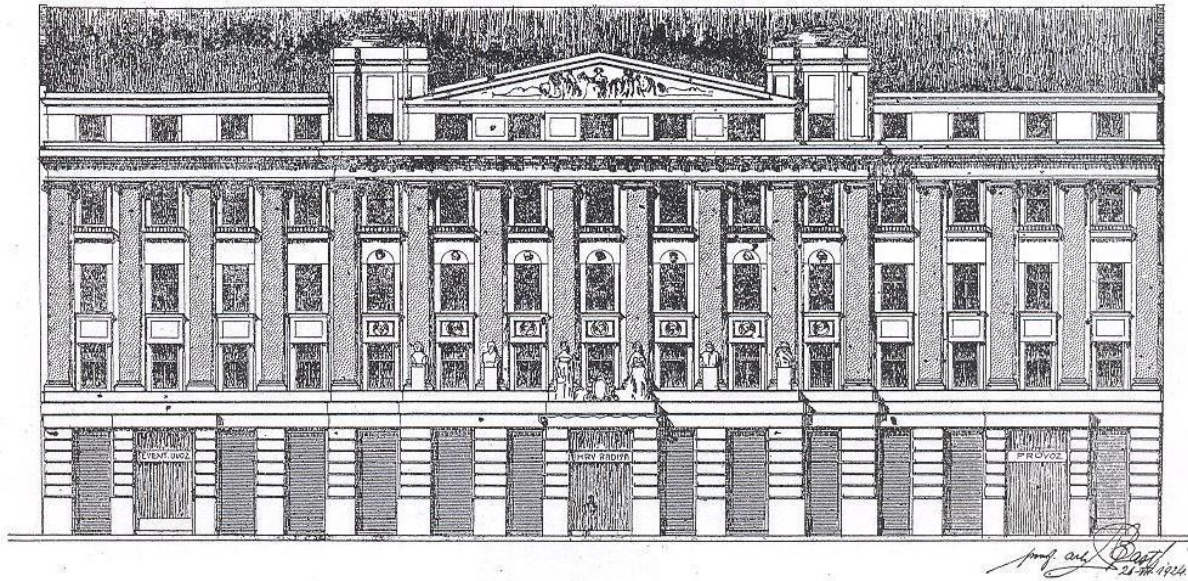
⁵⁹⁵ *** DAZG/101

⁵⁹⁶ *** DAZG/102

⁵⁹⁷ *** DAZG/103

⁵⁹⁸ *** 1929/I: 8

⁵⁹⁹ BASTL, 1924: 253-255

95. Dom Hrvatskog radiše (Zagreb, Kneza Mislava 6-8-10/Kneza Borne 3-5), pročelje u Ulici kneza Mislava, prva varijanta, V. Bastl, 1924. (BASTL, V. (1924.), Središnji dom „Hrvatskog Radiše“, Hrvatski Radiša, 5 (24): 253-255, Zagreb)

Odabir neostilskog pročelja izvršen je u skladu s nastojanjima vodstva Hrvatskog radiše da postigne tradicionalan karakter zgrada koje je društvo gradilo u tom razdoblju.⁶⁰⁰ Razlog odustajanja od moderne arhitekture bila je želja da se štitičenicima ukaže na trajne povijesne vrijednosti. Prvim projektom iz 1924. godine Bastl je predvidio trodijelnu podjelu izrazito širokog pročelja dužine od četrdesetak metara s petnaest prozorskih osi. Širi središnji dio naglašen je rizalitim istakom i trokutnim zabatom omeđenim s dva tornjića u zoni krova. Ploha prizemlja s planiranom izvedbom u umjetnom kamenu rustično je obrađena, a zidna ploha rastvorena pravokutnim izlozima lokala te glavnim središnjim portalom i bočno postavljenim kolnim ulazima. Za gornju zonu pročelja prvog, drugog i trećeg kata predviđeno je žbukanje u teranovi. Objedinjena je ritmičnom izmjenom pravokutnih prozora i velikog reda jonskih pilastara nad kojima je bio profilirani vijenac, u središnjem dijelu naglašen motivom denta. Nad vijencem u zoni krovišta dio pročelja koji odgovara mansardi oblikovan je jednostavnije i rastvoren pravokutnim prozorskim otvorima. Dodatno isticanje središnjeg dijela trebalo je biti postignuto postavom bista izvedenih u Carara mramoru na razini prvog kata i oblikovanjem reljefnih medaljona na drugom katu s prikazom portreta u profilu četvorice velikih financijera, Rožmanića, Mihanovića, Petrinovića i Baburice te simbola Hrvatskog radiše u središtu.⁶⁰¹ Unutar trokutnog timpanona oblikovan je reljef s prikazom alegorijske grupe koja je ukazivala na svrhu *Hrvatskog Radiše*.

⁶⁰⁰ *** 1931/V: 5

⁶⁰¹ KOLAR, 2004: 110

96. Dom Hrvatskog radiše (Zagreb, Kneza Mislava 6-8-10/Kneza Borne 3-5), pročelje u Ulici kneza Mislava, detalj (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

Središnji motiv bio je lik „Croatie“ kojoj naučnici poklanjaju vlastite radove, simbole trgovine, obrta, industrije, poljodjelstva i rada općenito. Naglašena je posvećenost vlastitog rada domovini s ciljem ekonomskog prosperiteta i razvoja. Repertoar skulptura na pročelju zaokružen je s dvije figure telamona koji podržavaju balkon iznad glavnog portala. Prilikom izvedbe pročelja došlo je do odstupanja od prvotnog rješenja zbog umetanja etaže međukata što je regulirano novim izvedbenim projektom iz 1927. godine. Pročelje u ravnini međukata je rustičnom obradom i formiranjem niza trodijelnih kvadratnih prozora objedinjeno s prizemljem. Broj medaljona s portretima je reduciran, a niz od osam bisti eliminiran te je na poziciji iznad razdjelnog vijenca predviđenoj za postolja umetnuta traka meandra. Unatoč promjenama zadržan je osnovni koncept pročelja i izražene neoklasicističke stilske karakteristike u elementima jonskih pilastara i trokutnog zabata s reljefom. Pročelje zgrade uz Ulicu kneza Borne oblikovno je slijedilo glavno pročelje u Ulici kneza Mislava, ali u skromnijoj varijanti, bez trodijelne podjele i naglašavanja središnjeg dijela zabatom i skulpturalnim detaljima. Zadržana je osnovna organizacija s rustičnom obradom donje zone i naizmjeničnim nizanjem velikog reda jonskih pilastara i pravokutnih prozorskih otvora u gornjoj zoni. Nad višestruko profiliranim vijencem oblikovan je pročelni zid mansarde rastvoren kvadratnim prozorima.

Dom Hrvatskog radiše bio je Bastlov treći veliki samostalan zagrebački projekt. Okarakteriziran je specifičnim projektnim zadatkom formiranja građevine kojom bi bilo objedinjeno nekoliko funkcija na parceli smještenoj unutar nepravilnog trokutnog bloka zgrada s bočnim granicama formiranim uz dvije ulice. Bastl je rješenje vidio u izgradnji dvije zgrade uz regulatornu liniju i dvorišne zgrade kao poveznice između uličnih volumena. Arhitektonska osnova dijelom je izmijenjena, a najveće odstupanje odnosilo se na odustajanje od izgradnje središnjeg dvorišnog objekta. Oblikovanje eksterijera zbog najdoslovnije primjene velikog broja klasičnih antičkih motiva poput jonskog pilastra, karakterističnog trokutnog zabata s reljefom, denta i meandra predstavlja izrazit primjer neoklasicističke arhitekture unutar opusa autora, ali i zagrebačke arhitekture dvadesetih godina dvadesetog stoljeća.

10.1.3. REGULACIJA I IZGRADNJA DOLCA 1925.-1930.: PROJEKT TRŽNICE DOLAC, ZGRADE BARTULIĆ I ZGRADE TRŽNOG NADZORNIŠTVA

Druga polovica dvadesetih godina Bastlu je donijela najopsežniju i najznačajniju intervenciju u gradu Zagrebu – sudjelovanje u urbanističko – arhitektonskom zahvatu regulacije Dolca i izgradnju središnje gradske tržnice (1927.-1930.), zgrade Tržnog nadzorništva (Dolac 2, 1928.-1930.) i zgrade Bartulić (Tkalčićeva 2/Dolac 1, 1926./1927.). Višegodišnji rad na projektu obilježen je suradnjom s predstojnikom gradskog građevnog ureda Vajdom. On je bio autor detaljne regulatorne osnove Dolca iz 1925. godine te je izvršio veliki utjecaj na izradu urbanističkih i arhitektonskih projekata i na naknadno izvedene promjene.⁶⁰² Dugo vremensko razdoblje od početka izrade regulatorne osnove 1925. godine do završetka izgradnje tržnice 1930. godine posljedica je problema financijske naravi koji su doveli do odustajanja od cjelovite provedbe regulacije i promjene projekata pojedinačnih zgrada. Odstupanja od prvotnog projekta u negativnom smislu su utjecala na cjelovitost izvedbe. Pozitivna strana bilo je očuvanje pojedinih izvornih ambijenata okolnih sklopova Skalinske i Radićeve ulice te dijelova Kaptola, Opatovine, Tkalčićeve i Bakačeve ulice koji su detaljnom regulatornom osnovom Dolca namijenjeni rušenju.

Povijest transformacije povijesnog gradskog područja Dolac s okolnim sklopovima možemo pratiti od 1865. godine i tadašnjeg prijedloga generalne regulatorne osnove za grad Zagreb.⁶⁰³ Bitna stavka bilo je uređenje središnjeg gradskog trga, Trga bana Jelačića, što je

⁶⁰² Historijat regulacije Dolca i izgradnje tržnice u: STRUGAR, 2008: 1-394

⁶⁰³ a) STRUGAR, 2008: 20; b) *** DAZG/104

neminovno rezultiralo promjenama u neposrednoj okolini u povijesnim dijelovima grada. U kontekstu Dolca bitna je bila nova regulacija i izgradnja na sjevernoj strani trga te definiranje pravaca postojećih ulica i osnivanje Tkalčićeve ulica (p. Potok) u dijelu korita potoka Medveščaka. Osnovne ideje regulatorne osnove razrađivane su u godinama nakon potresa 1880. godine do donošenja sljedeće generalne regulatorne osnove 1887. godine.⁶⁰⁴ Potvrđene su smjernice uređenja prostora sjeverne strane Trga bana Jelačića dane osnovom iz 1865. godine. Bitni novi prijedlozi bili su produženje Skalinske ulice do Kaptola i Ribnjaka, osnivanje novog trga između Opatovine i Kaptola i formiranje ulice Pod zidom.⁶⁰⁵ Prilog rješenju regulacije povijesnog dijela grada dao je 1896. godine gradski građevni nadsavjetnik Lenuci. Iznio je prijedlog detaljne regulatorne osnove kojom bi se u većoj mjeri interveniralo u postojeću strukturu uklanjanjem velikog broja građevina te formiranjem novih ulica i blokova.⁶⁰⁶ Najveći opseg rušenja s ciljem formiranja trga odnosio se na područje Dolca istočno od župne crkve sv. Marije što je bio začetak ideje unesene u detaljne regulatorne osnove Kovačića 1908. godine, Lenucija 1911. godine i Vajde 1925. godine.⁶⁰⁷

Jedan od ključnih momenata definiranja namjene i današnjeg izgleda Dolca bio je natječaj za detaljnu regulatornu osnovu Kaptola i Bakačeve ulice proveden 1908. godine.⁶⁰⁸ Dolac s okolnim sklopovima je obuhvaćen programom budući da su povijesno i urbanistički područja funkcionirala kao cjelina. Povod raspisu bilo je uređenje trga ispred obnovljene katedrale nakon rušenja Bakačeve kule i dijela zidina pred glavnim pročeljem 1906. godine.⁶⁰⁹ Kovačićev pobjednički rad istican je u narednim godinama kao kvalitetno rješenje, ponajviše u slučaju Dolca na kojem je predviđeno formiranje tržnice. Temeljem natječajnog projekta Kovačić je izradio predprojekt regulacije Kaptola, Dolca i Vlaške ulice 1910. i predprojekt regulacije Dolca 1911. godine primjenjujući principe Sitte – Henricijevih teorija gradogradnje, no do realizacije nikada nije došlo.⁶¹⁰ Budućim detaljnim regulatornim osnovama nastavilo se s razradom ideje potpune transformacije područja. Imperativ je bio rušenje velikog broja postojećih građevina te formiranje novih blokova i uličnih pravaca s tržnicom kao središnjim motivom regulacije. Gradsko zastupstvo je službeno potvrdilo lokaciju gradske tržnice u veljači 1911. godine, a u svibnju iste godine gradski građevni

⁶⁰⁴ a) STRUGAR, 2008: 30-34; b) *** DAZG/105

⁶⁰⁵ *** DAZG/106

⁶⁰⁶ KNEŽEVIĆ, 2003: 264-275

⁶⁰⁷ STRUGAR, 2008: 34

⁶⁰⁸ a) JURIC, 2005: 23-39; b) STRUGAR, 2008: 49-73

⁶⁰⁹ Detaljnu regulatornu osnovu predložio je 1907. godine Bollé, no ipak se pristupilo raspisu natječaja.; STRUGAR, 2008: 49-51

⁶¹⁰ JURIC, STRUGAR, 2009.a: 386

nadsavjetnik Lenuci dovršio je detaljnu regulatornu osnovu Dolca i okolice.⁶¹¹ Na Dolcu je predviđeno formiranje trga u funkciji tržnice dok su postojeći ulični pravci izuzev ulice Pod zidom izravnati. Većina zgrada s izuzetkom župne crkve sv. Marije je namijenjena rušenju, a na njihovom mjestu bili bi izvedeni novoformirani blokovi što ukazuje na utjecaj Baumeister – Meartensovih teorija gradogradnje.⁶¹² Realizacija je odgođena zbog ratnih zbivanja te je privremeno napuštena ideja o izgradnji tržnice na Dolcu.

Regulatorna osnova za Dolac i okolne sklopove 1925. godine

Pitanje donošenja i provedbe detaljne regulatorne osnove za Dolac, Kaptol i okolicu postalo je aktualno na poticaj gradskog građevnog savjetnika Vajde. On je 1924. godine osnovao odbor na čelu s gradonačelnikom Heinzelom koji je bio zadužen za sva pitanja regulacije.⁶¹³ Gradski građevni ured pod Vajdinim je vodstvom dovršio osnovu za Dolac i okolne sklopove 1925. godine. Gradsko poglavarstvo ju je potvrdilo u lipnju iste godine i time odredilo današnji izgled područja s tržnicom kao centralnom građevinom. Polazište regulacije bila je efikasnost rješavanja funkcionalnih zahtjeva uključujući promet i infrastrukturu nauštrb vrijednosti Dolca utemeljenih na postojećoj topografiji i građevnoj strukturi kojom je formiran prepoznatljivi povijesni ambijent.⁶¹⁴ Kao polazište je poslužio priručnik njemačkog teoretičara gradogradnje Hermanna Josefa Stübena *Der Städtebau* (1890.) kojim su promovirani principi Stübena – Baumeisterovih teorija. Osnova se nadovezala na Kovačičevu natječajnu regulatornu osnovu iz 1908. godine i Lenucijev prijedlog detaljne regulatorne osnove iz 1911. godine, ali je njome radikalnije nego ikada prije intervenirano na širem području Dolca. Postojeće ulice su izravnate i proširene, a predviđeno je formiranje novih ulica i blokovskog načina izgradnje zgrada koje bi dimenzijama, katnošću i neoklasicističkim stilskim karakteristikama u potpunosti negirale postojeću povijesnu strukturu.⁶¹⁵ Sve građevine osim župne crkve sv. Marije bile bi srušene, a veliki dio zemljane uzvisine na kojoj je Dolac povijesno formiran uklonjen kako bi se osigurao prostor za izgradnju zgrade podzemne tržnice u duljini od ulice Pod zidom do Skalinske. Na ravnom krovu tržnice formiran je trg u funkciji vanjske tržnice sa središnjim stupom sv. Marije. Regulatornom osnovom je planirana izgradnja višekatnih zgrada trgovačke, poslovne i stambene namjene sa sjeverne, zapadne i istočne strane tržnice.

⁶¹¹ a) STRUGAR, 2008: 77-82; b) JURIĆ, STRUGAR, 2009.a: 375-376 c) *** DAZG/107

⁶¹² JURIĆ, STRUGAR, 2009.a: 386

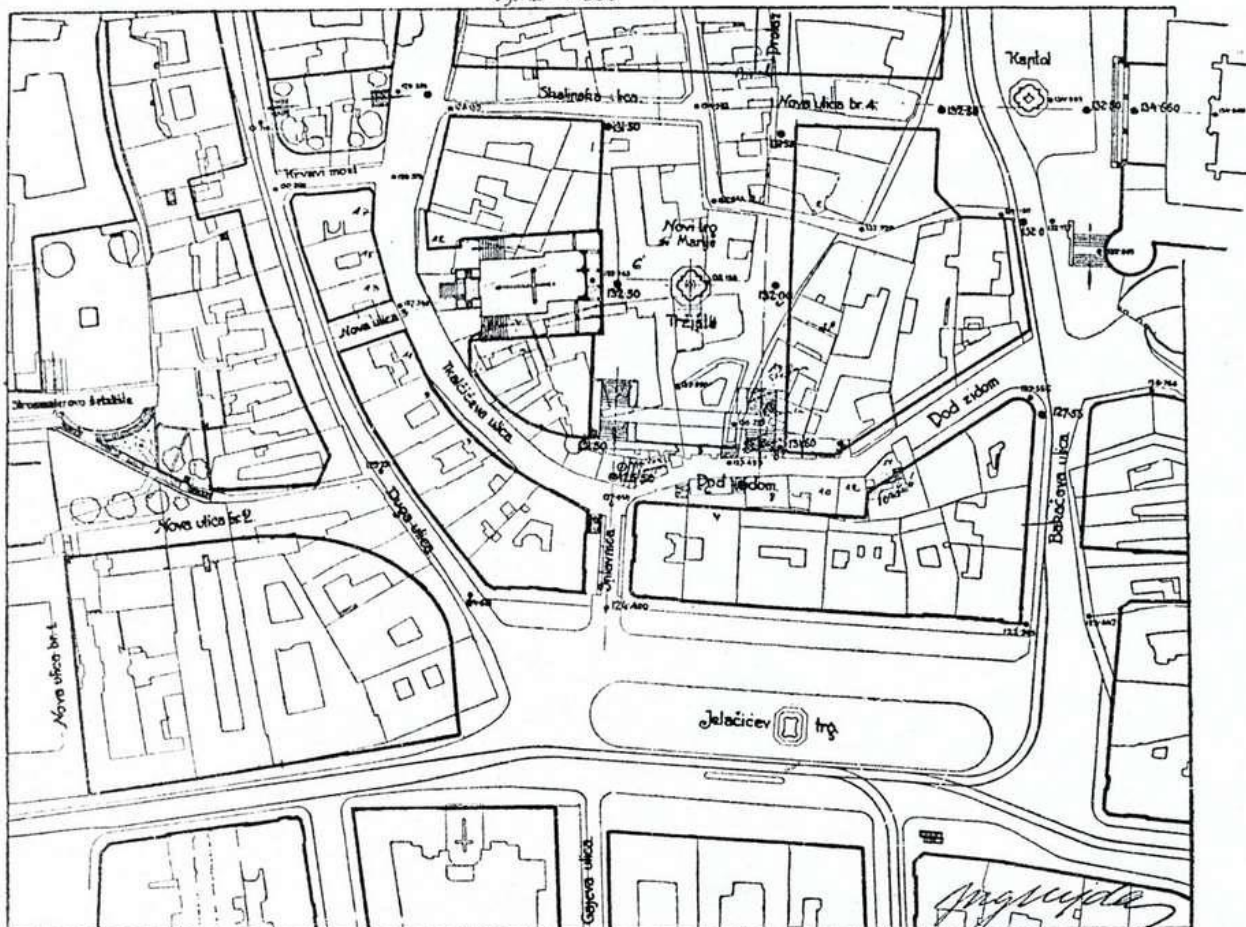
⁶¹³ a) STRUGAR, 2008: 82-88; b) JURIĆ, STRUGAR, 2009.b: 307-309

⁶¹⁴ JURIĆ, STRUGAR, 2009.b: 316

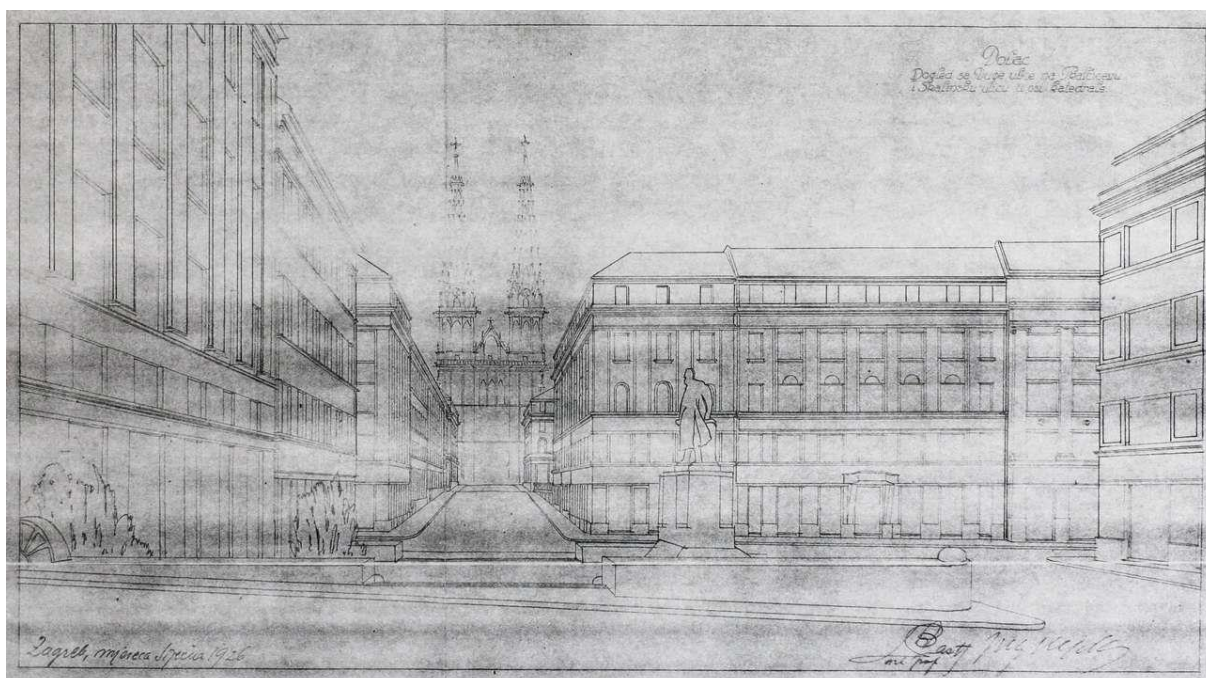
⁶¹⁵ a) STRUGAR, 2008: 82-88; b) JURIĆ, STRUGAR, 2009.b: 307-309

REGULACIJA DOLCA I KAPTOLA PO OSNOVI inž. VAJDE GOD. 1926.

Mjerilo - 1:1000

97. Regulatorna osnova za Dolac i okolne sklopove u Zagrebu K. Vajde nastala 1925. godine (Jutarnji list, 18 (6073) : 14, Zagreb)

98. V. Bastl i K. Vajda, nerealizirani idejni projekt uređenja okolice Dolca iz 1926. godine, pogled iz novozamišljene ulice prema Skalinskoj s katedralom u pozadini (Državni arhiv u Zagrebu, ZGD, Tržnica Dolac; STRUGAR, M. (2008.), Regulacija Dolca u Zagrebu od 1880. do 1940. godine)

99. V. Bastl i K. Vajda, nerealizirani idejni projekt uređenja okolice Dolca iz 1926. godine, Splavnica s pogledom prema stubištu tržnice Dolac i Bartulićevoj kući (Državni arhiv u Zagrebu, ZGD, Tržnica Dolac; STRUGAR, M. (2008.), *Regulacija Dolca u Zagrebu od 1880. do 1940. godine*)

Teškoće u planiranju prčinjala je pozicija jedine građevine na Dolcu namijenjene očuvanju, barokne župne crkve sv. Marije koja je bila apsidom orijentirana prema budućem trgu. Između svetišta i trga je u svrhu postizanja fizičke barijere i zadržavanja vizualne veze sa zvonikom crkve zamišljen trijem s kolonadom korintskih stupova između bočnih zgrada istovjetno oblikovanih neoklasicističkih pročelja.

U razradi detaljne regulatorne osnove Dolca i okolice sudjelovali su Vajda i Bastl. U siječnju 1926. godine nastalo je nekoliko perspektivnih prikaza trga s tržnicom i okolnih uličnih poteza Splavnice, Tkalčićeve, Radićeve i Skalinske ulice na kojima je do izražaja došao unificirani pristup arhitektonskom oblikovanju s neoklasicizmom kao dominantnim

stilskim izrazom.⁶¹⁶ Sve nacрте je osim Bastla potpisao i Vajda koji je imao ključan utjecaj u promjenama detaljne regulatore osnove i projekta tržnice.

Zgrada tržnice (Zagreb, Dolac, 1927.-1930.)

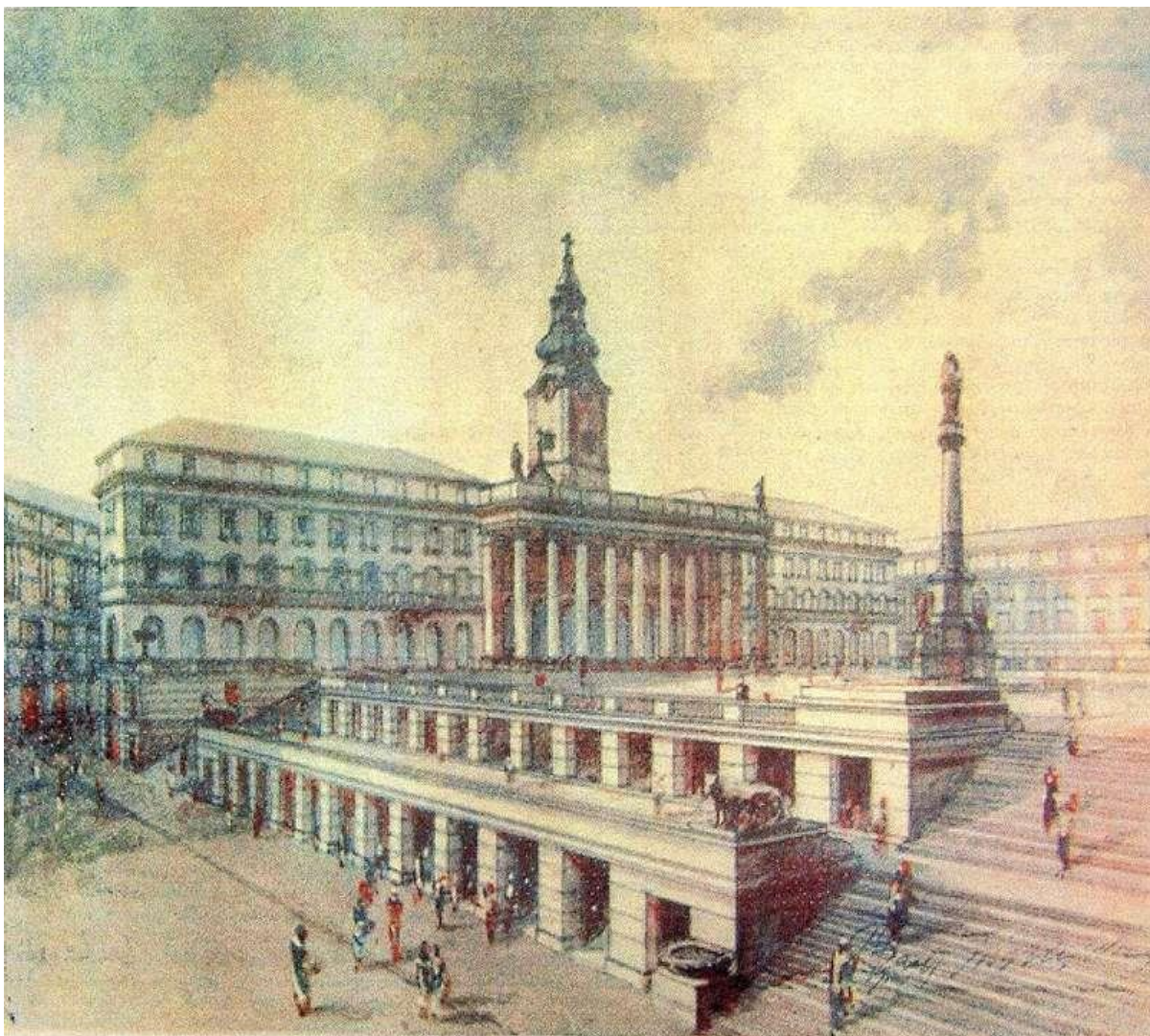
Izrada projektne dokumentacije tržnice povjerena je Bastlu odlukom gradskog građevnog odsjeka u ožujku 1926. godine (*str.* 599-608). Imenovanje glavnog projektanta je izazvalo mnoštvo kritika stručnih krugova zbog izostanka natječaja za jedan od najznačajnijih projekata javnih zgrada u Zagrebu praćen ogromnim financijskim zahtjevima.⁶¹⁷ Nacrti tržnice dovršeni su početkom 1926. godine i odobreni od strane odbora za izgradnju trga.⁶¹⁸ Prvotni nacrti razrađeni su s određenim odstupanjima u razdoblju od svibnja do srpnja 1927. godine kada je definirano arhitektonsko rješenje tržnice na Dolcu.⁶¹⁹ Zamišljeno je da zgrada tržnice ima dvije etaže, prizemnu formiranu u punom opsegu i dvije zone međukata, zatvorenu u sjevernom dijelu uz Opatovinu te otvorenu terasu južno uz ulicu Pod zidom. Jedino vidljivo pročelje s glavnim ulazom formirano je na južnoj strani, prema ulici Pod zidom. Ovdje je smješteno sedam ulaznih otvora s pristupom predvorju podzemne tržnice i lokalima razmještenim uz pročelje. Završna obrada zidne površine prizemnog dijela uključivala je oblaganje bizečkim kamenom dok je na razini gornje terase predviđena jeftinija i manje reprezentativna varijanta primjene umjetnog kamena i betona. Osim glavnog ulaza pristup je predviđen stepeništima s platoa trga kroz dva izdužena paviljonska objekta povezana nadstrešnicom. Glavni pješački pristup trgu iz ulice Pod zidom omogućen je bočnim stubištima. Istočno je prvobitno trebalo sezati od trga do otvorene terase međukata, ali je naknadno produženo do ulice. Prilaz dostavnih vozila predviđen je iz ulice Pod zidom i Skalinske te podzemnim prolazima uz župnu crkvu sv. Marije. Prostor unutarnje tržnice većim je dijelom namijenjen trgovanju na posebno projektiranim boksovima raspoređenim u paralelne nizove. Izuzetak je ulazni dio s predvorjem i popratnim sadržajima buffeta, kioska, prostorije tržnog nadzorništva i sanitarnog čvora te šest lokala s vanjskim ulazima na glavnom pročelju uz ulicu Pod zidom. U sjevernom dijelu tržnice uz Skalinsku ulicu u razini prizemlja su predviđene hladionice, a iznad njih skladišta. Pristup hladionicama trebao je biti omogućen iz podzemne tržnice i s plohe trga, kroz dvodijelni paviljonski objekt s ravnim krovom unutar kojeg je smješteno stepenište i teretno dizalo.

⁶¹⁶ a) STRUGAR, 2008: 88-92; b) JURIC, STRUGAR, 2009.b: 311; c) *** DAZG/108

⁶¹⁷ STRUGAR, 2008: 88-89

⁶¹⁸ Članovi odbora bili su gradonačelnik Vjekoslav Heinzl, gradski zastupnici Slavko Batušić, Franjo Hrustić, Ivan Perišić, August Pisačić, Edo Schön, Svetozar Rittig, Stjepan Srkulj, Šandor Tabačnik, Mate Jurković, Hugo Ehrlich i autori osnove Karlo Vajda i Vjekoslav Bastl.; a) STRUGAR, 2008: 88-89; b) *** DAZG/109

⁶¹⁹ a) STRUGAR, 2008: 99-103; b) JURIC, STRUGAR, 2009.b: 313-316

100. V. Bastl i K. Vajda, prva varijanta regulacije Dolca s tržnicom u prvom planu te kolonadom uz župnu crkvu sv. Marije i dvije zgrade identičnog oblikovanja eksterijera bočno na zapadnoj strani trga, perspektivni prikaz (Svijet: ilustrirani tjednik, 1926., Zagreb)

Zahtjevan dio projekta bilo je rješavanje problema tehničke naravi poput ventilacije, grijanja i rasvjete koji su izvedeni po uzoru na suvremene europske tržnice. Radi potrebe da podzemna tržnica osim umjetne rasvjete dobiva dnevno svjetlo, a sa svih strana osim južne je ukopana ili okružena zgradama, odlučeno je da će svjetlost biti propuštena odozgo, kroz plohu trga ugradnjom pravokutnih ostakljenih luksfer-prizmi. Postavljene su na pravilnim razmacima unutar stropne konstrukcije zgrade čiji je statički proračun s troškovnikom armiranobetonskih radova izradio ing. Stjepan Szavits-Nossan.⁶²⁰ Rješenjem se odustalo od prvobitne varijante podržavanja stropne konstrukcije lukovima velikog raspona poduprtim stubovima jer je podrazumijevala veće troškove i zahtjevniju izvedbu. U sklopu izvedbenog projekta tržnice

⁶²⁰ JURIC, STRUGAR, 2011: 203

Bastl je izradio nacрте svih detalja opreme poput ograda, trgovačkih pultova – boksova i tijela vanjske javne rasvjete.

U tijeku rada na projektu tržnice došlo je do prvog velikog odstupanja od detaljne regulatorne osnove promjenom oblikovanja zapadne fronte trga na Dolcu uz župnu crkvu sv. Marije 1927. godine.⁶²¹ Prvobitnu kolonadu Građevinska direkcija nije prihvatila kao optimalno rješenje, već se počelo razmišljati o varijanti kojom bi bio postignut skladniji prijelaz između crkve i trga. Odlučeno je da će kolonada biti zamijenjena zgradom Tržnog nadzorništva izvedenom u istovjetnoj širini, ali nižom od završnog vijenca predviđenih bočnih zgrada kako bi vizura na kupolu aspide crkve ostala dijelom sačuvana.

Zgrada Bartulić (Dolac 1/Tkalčičeva 2, 1926.-1927.)

Promjena koncepta utjecala je na završni izgled pročelja zgrade Bartulić koju je Bastl projektirao paralelno s tržnicom. Riječ je o prvoj zgradi izgrađenoj u sklopu detaljne regulatorne osnove na jugozapadnom uglu starog Dolca i Tkalčičeve ulice (*str.* 594-598).⁶²² Urbanistički značaj zgrade proizlazio je iz smještaja uz rub tržnice i trga na Dolcu kojim je definirana njegova zapadna fronta. Bitno obilježje je pozicija na početnom zavojitom dijelu Tkalčičeve ulice kojoj je zgrada prilagođena zakrivljenom linijom južnog pročelja, a smještajem na sjevernoj strani Splavnice postala je prisutna u vizurama s Trga bana Jelačića. U punoj visini od šest etaža bila je vidljiva isključivo užim jugozapadnim pročeljem prema Tkalčičevoj ulici. Na istočnoj i sjevernoj strani povezana je s podzemnom tržnicom koja je sezala do visine treće etaže čime je gledano s razine trga na Dolcu ostavljala dojam trokatnice. Kao prva izgrađena zgrada na Dolcu izazvala je velik interes javnosti, a njezinim gabaritima i oblikovanjem uspostavljeni su kriteriji na kojima se inzistiralo prilikom prihvaćanja arhitektonskih projekata zgrada uokolo tržnice.⁶²³

Prvobitnim arhitektonskim projektom iz 1925. godine bilo je predviđeno da dvije donje etaže budu povezane s tržnicom zbog proširenja prostora trgovačke namjene. Ovdje su formirani lokali, a ljekarna s pripadajućim popratnim sadržajima smještena je u prizemlju na razini trga na Dolcu.⁶²⁴ Gornje četiri etaže zamišljene su kao stambeno – poslovne.

⁶²¹ a) STRUGAR, 2008: 102-103; b) JURIC, STRUGAR, 2009.b: 313-315

⁶²² a) LASLO, 1987: 101; b) STRUGAR, 2008: 169-174; c) JURIC, STRUGAR, 2009.b: 312-313

⁶²³ Investitorima je dana uputa da oblikovno usklade pročelja vlastitih zgrada i visinu završnog vijenca s Bartulićevom zgradom. Odbor za pročelja na tome je najviše inzistirao prilikom izgradnje zgrade Arko-Herzog (Dolac 8 i 9, 1929./1930.) po Fischerovom projektu na istočnoj strani Dolca. Preporuka je bila repliciranje pročelja zgrade Bartulić na svim zgradama koje su trebale biti sagrađene na istočnoj i sjevernoj strani. Od predviđenih zgrada izgrađena je samo ona Vladimira Arka i Žige Herzog, a prilikom izvedbe je odstupljeno od oblikovanja pročelja Bartulićeve zgrade.; STRUGAR, 2008: 123-125

⁶²⁴ a) STRUGAR, 2008: 170-171; b) *** DAZG/110

101. Dolac, trg s vanjskom tržnicom, zgradom Tržnog nadzorništva desno i zgradom Bartulić pored nje na razglednici iz tridesetih godina 20.st. (privatno vlasništvo)

Čitav prvi kat predviđen je za peterosoban stan i ured ljekarnika Bartulića, a na drugom i mansardnom trećem katu osim stambenog prostora planirana je privatna ordinacija i ured. Uoči početka radova došlo je do izmjene projekta jer je vlasnik proširio gradilište s dodatnih dvadeset četvornih metara susjedne parcele. To se odrazilo na dimenzije i tlocrtno – prostornu organizaciju unesenu u projektnu dokumentaciju 1926. godine. Umjesto tlocrta nepravilnog peterokuta zgrada je poprimila nepravilan U tlocrt s unutarnjim dvorištem, a izmijenjen je raspored pojedinih prostorija. Promijenjena je pozicija ulaza za stanare pomicanjem uz zapadni rub parcele s pristupom dvokrakom stubištu smještenom uz dvorište. Predviđena je i druga mogućnost ulaska u zgradu s platoa Dolca. Funkcija gornjih etaža je izmijenjena premještanjem ljekarne u prizemlje u Tkalčićevoj ulici i smještajem kavane i trgovine u gornjem prizemlju u ravnini s trgom na Dolcu. Ostatak prostora zauzela su skladišta i manji stan za kavanara u sjevernom dijelu. Preostale tri gornje etaže bile su stambene namjene s po jednim četverosobnim i peterosobnim stanom na svakom katu i stanom vlasnika na prvom katu gledano s razine platoa otvorene tržnice. Sobe u svim stanovima smještene su uz pročelja zgrade u L formaciji s pristupom iz prostranog predsoblja dok su pomoćne prostorije i balkon orijentirani prema dvorištu. Specifičnost zgrade bile su dvije terase za sušenje biljaka formirane za potrebe vlasnika na tavanu. Ovdje je imao i sobu za rad dok su se preostalim dijelom tavana koristili sustanari.

Oblikovanju pročelja zgrade posvećena je velika pažnja jer je planirano da ono postane uzor za sve buduće novogradnje na Dolcu.⁶²⁵ Istočno pročelje prema tržnici zamišljeno je kao dio cjeline s pročeljem identičnog oblikovanja zgrade predviđene sjeverno od crkve sv. Marije i kolonadom korintskih stupova između. Bastl je u sklopu detaljne regulatorne osnove Dolca osmislio cjelovito rješenje zapadne strane trga koje je prihvaćeno u gradskom zastupstvu, a na osnovu kojeg je nastao projekt pročelja Bartulićeve zgrade. Prvotni nacrti iz listopada 1925. godine su odbijeni zbog promjene osnovnog koncepta zapadne fronte trga na Dolcu i ukidanja središnjeg trijema s kolonadom. Zamijenjen je zgradom Tržnog nadzorništva što je značilo odstupanje od prihvaćene detaljne regulatorne osnove za Dolac. Konačan izgled zgrade definiran je 1927. godine, a nakon toga je bilo prihvaćeno rješenje pročelja zgrade Bartulić u listopadu iste godine. Jedna od uočljivih karakteristika pročelja bila je razlika završne obrade zidne plohe donjih poslovnih i gornjih stambenih etaža. U donjem dijelu je u svrhu usklađivanja s pročeljem tržnice izvedena oplata od umjetnog kamena dok je površina gornjeg dijela ožbukana. Funkcionalna podjela dodatno je naglašena ogradom balkona prvobitno formiranom jonskih stupićima, no pojednostavljenom konačnim rješenjem. Ravna ploha pročelja rastvorena je velikim polukružno zaključenim otvorima izloga i ulaza u zgradu, a ritam otvora prizemlja ponovljen je na gornjim etažama, na prvom katu polukružnim te na drugom pravokutnim prozorima. Koloristički tretman proizlazio je iz izvedbe okvira zaobljenih prozora prvog kata u svjetlijem tonu dok su okviri pravokutnih otvora na drugom katu zamišljeni u tamnoj varijanti. Dvije stambene etaže prvog i drugog kata gledano s otvorene tržnice vizualno su tvorile cjelinu. Nadvišene su masivnim, u prostor istaknutim vijencem kojim su odvojene od mansarde jednostavnog, plošno oblikovanog vanjskog plašta s pravokutnim prozorima bez naglašenih okvira. Zgrada je natkrivena kosim krovom uvjetovanim regulatornom osnovom za Dolac i okolne zgrade. Elementima oblikovanja pročelja utjelovljen je neoklasicistički stilski izraz koji je bio naglašeniji u prvoj neizvedenoj varijanti motivima ovula i balustrade jonskih stupova. Izvedbenim projektom je smanjen broj neoklasicističkih elemenata sukladno promjenama uz župnu crkvu sv. Marije. Razlikama u oblikovanju izgubljena je cjelovitost poteza zapadne strane trga predviđena detaljnom regulatornom osnovom Dolca, a neoklasicističko oblikovanje je zadržano u reduciranom opsegu.⁶²⁶

⁶²⁵ a) KAHLE, 2006:120; b) STRUGAR, 2008: 172-174

⁶²⁶ Pet godina nakon izgradnje Bartulićeve zgrada je oštećena u požaru u kolovozu 1932. godine. Uzrok je bila eksplozija, a gotovo čitava unutrašnjost je urušena. Projekt obnove izradio je Kalda koji je poštuovao uvjete propisane odlukom Gradskog načelstva. Drvena konstrukcija zgrade u prvom, drugom i trećem katu zamijenjena je, a razrušeni dijelovi izgrađeni su prema promjenbenim nacrtima kojima su unesene manje promjene

Zgrada Tržnog nadzorništva (Zagreb, Dolac 2, 1928.-1930.)

Izgradnja zgrade Tržnog nadzorništva značila je veliko odstupanje od prvobitno prihvaćene detaljne regulatorne osnova za Dolac (*str. 614-617*). Naknadno je uklopljena u zapadni niz trga na poziciju predviđenu za trijem s kolonadom, a intervencijom je degradirana arhitektura crkve.⁶²⁷ Prvobitno rješenje je napušteno odlukom gradskog građevnog odsjeka u korist izgradnje ugrađene dvokatnice s mezaninom 1927. godine. Preporuke odbora za uređenje Dolca bile su da zgrada bude niža od susjedne zgrade Bartulić (Tkalčićeva 2/Dolac 1, 1926.-1927.) kako bi kupola crkve ostala vidljiva te da prizemlje bude rastvoreno trijemom s arkadama. Za izradu projekta angažiran je Bastl koji je nastavio suradnju s Vajdom na provedbi detaljne regulatorne osnove za Dolac i okolne sklopove. Dimenzijama i oblikom parcele uvjetovan je izduljen nepravilan tlocrt zapadnim pročeljem prilagođen zaobljenoj apsidi crkve. U dijelu prizemlja uz tržnicu formiran je otvoreni trijem s arkadama iz kojeg se pristupalo u četiri lokala, a od dva bočna prolaza predviđena za povezivanje sa stubištima i Tkalčićevom ulicom realiziran je samo južni. U mezaninu je smješten skladišni prostor, na prvom katu uredske prostorije, a u naknadno dodanoj etaži drugog kata spremišta, soba asistenta, knjižnica, laboratorij i optika. Tlocrtna dispozicija gornjih etaža temeljila se na smještaju dugačkog hodnika uz zapadni rub parcele iz kojeg se pristupalo nizu prostorija uz glavno pročelje i u bočnim dijelovima zgrade. Izuzetak je bio mezanin na kojem je s obzirom na reduciranu površinu izostavljen hodnik, a prostorije skladišta su međusobno povezane. Komunikacija među etažama omogućena je dvokrakim stubištem smještenim uz južno pročelje.

Oblikovanje pročelja zgrade Tržnog nadzorništva bilo je zahtjevan zadatak za arhitekta iz nekoliko razloga. Zgrada je imala centralnu poziciju u zapadnom nizu i detaljnom regulatornom osnovom je tretirana kao središnji akcent trga. U međuvremenu je sagrađena zgrada Bartulić (Tkalčićeva 2/Dolac1, 1926.-1927.), napuštena je ideja trijema s kolonadom, a novogradnja Tržnog nadzorništva trebala je na oblikovno primjeren način ispuniti središnji prostor. Kao otežavajuće okolnosti pojavila su se ograničenja poput prilagodbe visine vijenca susjednoj Bartulićevoj zgradi i smanjenja ukupne visine kako bi se vidio završetak kupole apside crkve s lanternom. Bastl je ponudio dva rješenja pročelja zgrade tržnog nadzorništva dovršena u svibnju 1927. godine.⁶²⁸

prostornog rasporeda. Rezultat su bila odstupanja od pojedinih izvornih interijernih rješenja. Zbog brojnih teškoća izazvanih obnovom na pola razrušenog objekta, radovi su privedeni kraju tek krajem 1933. godine.; STRUGAR, 2008:174

⁶²⁷ STRUGAR, 2008: 102-103

⁶²⁸ a) STRUGAR, 2008: 103; b) *** DAZG/111

102. Dolac, izgradnja unutrašnjosti tržnice 1929. godine (Fototeka Muzeja grada Zagreba, inv.br.21.744; STRUGAR. M. (2008.), *Regulacija Dolca u Zagrebu od 1880.-1940. godine*, Zagreb)

103. Dolac, tržnica oko 1935. godine sa zgradom Bartulić (Dolac 1), zgradom Tržnog nadzorništva (Dolac 2) i crkvom sv. Marije na zapadnoj strani trga (Fototeka Muzeja grada Zagreba, 13.090, V-177; STRUGAR. M. (2008.), *Regulacija Dolca u Zagrebu od 1880.-1940. godine*, Zagreb)

U prvoj varijanti u skladu s preporukama odbora za uređenje Dolca prizemna zona je rastvorena polukružno zaključenim arkadama kojima je prilagođen raspored pravokutnih prozora kata. Izvorna ideja kolonade primijenjena je kao veliki red jonskih polustupova koji bi sezali do masivnog završnog vijenca. Odstupanja od detaljne regulatorne osnove za Dolac vidljiva su na krovu gdje odredbe o visini i obliku nisu poštovane. Umjesto kosog krova visinom usklađenog sa zgradom Bartulić formiran je niži, ravan krov kako bi bila sačuvana vizura kupole s lanternom crkve sv. Marije. Drugom prihvaćenom varijantom ponovljen je motiv prizemnih arkada, no napuštena je ideja velikog reda na gornjim etažama te je izveden kontinuirani niz pravokutnih prozora u gotovo čitavoj širini pročelja. Prema preporuci odbora za Dolac donji dio plohe pročelja trebalo je izvesti u umjetnom kamenu kako bi bilo prilagođeno oblikovnom rješenju prizemlja zgrade Bartulić.

U srpnju 1927. godine započeo je iskop terena za gradnju tržnice i poslovne zgrade Tržnog nadzorništva.⁶²⁹ Pripremni radovi i uklanjanje posljednjih zatečenih povijesnih građevina dovršeni su u veljači 1928. godine. Izvedbeni projekt tržnice izrađen je tijekom ožujka i travnja, a zgrade Tržnog nadzorništva od travnja do lipnja iste godine.⁶³⁰ Istovremeno su odabrani izvođači, da bi do kraja listopada 1929. godine bila obavljena većina radova. Uvjeti za otvorenje vanjske tržnice ostvareni su 7. studenog 1929. godine dok je izgradnja u cijelosti trajala do ljeta 1930. godine.⁶³¹ Tijek gradnje popraćen je događajima koji su negativno odjeknuli u javnosti jer su doveli u pitanje zakonitost provedbe regulatorne osnove. Pojavilo se mnoštvo sumnji u pravne i financijske malverzacije gradskih vlasti na čelu s gradonačelnikom Heinzelom koje su dodatno potencirane nepostojanjem pravovaljane građevne dozvole. Zahtjev za dozvolu podnesen je tek 30. listopada 1929. godine, a ispostavilo se da niti u trenutku dovršetka radova 1930. godine još uvijek nije izdana. To je doprinijelo nezadovoljstvu izazvanom odstupanjima od osnove i djelomičnom realizacijom projekta uređenja Dolca. Neregularne izmjene dijelova osnove dovele su do zamjene trijema s kolonadom uz crkvu sv. Marije zgradom Tržnog nadzorništva i odustajanja od izgradnje trga u punom opsegu. Smanjenjem površine zgrade tržnice ukinut je dio hladionica i u potpunosti eliminirana ribarnica pa je u pitanje dovedeno ispunjavanje funkcije objekta. Daljnja izgradnja na istočnoj, sjevernoj i zapadnoj strani trga je obustavljena. Izuzetak su bile zgrade Arko i Herzog (Dolac 8 i 9, 1929.-1931.) koje su izgrađene prema Fischerovom projektu, ali arhitektonskim karakteristikama eksterijera nisu slijedile naputke o oblikovanju pročelja

⁶²⁹ JURIC, STRUGAR, 2011: 203

⁶³⁰ a) STRUGAR, 2008: 103-104, b) JURIC, STRUGAR, 2011: 203-204

⁶³¹ STRUGAR, 2008: 111-117

uspostavljene zgradom Bartulić (Dolac 1/Tkalčićeva 2, 1926.-1927.).⁶³² Posljednja gradnja na Dolcu, zgrada ribarnice (Dolac 3, 1935.-1936.), izvedena je na poziciji predviđenog pandana Bartulićevoj zgradi na zapadnoj strani trga. Skromno je oblikovana u skladu s privremenim karakterom i predviđenim uklanjanjem nakon šest godina koje do danas nije provedeno s negativnim posljedicama za urbanističko – arhitektonsku cjelinu Dolca.⁶³³

Odustajanjem od cjelovite provedbe detaljne regulatorne osnove za Dolac i okolne sklopove iz 1925. godine pojavio se problem uspostavljanja urbanističko – arhitektonske cjelovitosti područja. U proturječju su se našle preostale karakteristične povijesne strukture i nova arhitektura uvedena s ciljem potpune preobrazbe Dolca i okolice. Rješenje je tridesetih godina traženo u donošenju nove detaljne regulatorne osnove, a prijedlozi su pod utjecajem teorije moderne internacionalne arhitekture uključivali do tada najradikalniji pristup i potpuno negiranje povijesnih urbanističkih i arhitektonskih karakteristika. U to vrijeme dovršena je izgradnja ulice Pod zidom, početka Tkalčićeve ulice i zgrade Assicurazioni Generali na Trgu bana Jelačića 3 (1938.-1939.) arhitekta Marcella Piacentinija te nekoliko pojedinačnih zgrada u Tkalčićevoj ulici i na Opatovini.⁶³⁴ Završeno je s radikalnim zahvatima, a razlozi su osim visokih troškova izvlaštenja i realizacije bili nedosljednost prihvaćanja i provođenja ideja regulacije od strane gradskih vlasti kao i postupan porast svijesti o potrebi zaštite povijesne gradske jezgre. Posljednja velika intervencija u okolici Dolca izvedena je osamdesetih godina. Riječ je o interpolaciji poteza ugrađenih stambeno – poslovnih zgrada na zapadnoj strani Tkalčićeve ulice u sklopu projekta revitalizacije bloka Tkalčićeva – Radićeva – Krvavi most koji je osmišljen 1981. i realiziran 1987.-1988. godine prema projektu Miroslava Begovića.⁶³⁵

Transformacija područja sjeverno od Trga bana Jelačića desetljećima je bila povod raspravama i kritikama te angažmanu mnogobrojnih arhitekata i inženjera na rješavanju važnog urbanističkog pitanja. Provedeni urbanističko – arhitektonski zahvat najveća je intervencija u užem povijesnom gradskom središtu izvršena s ciljem prilagodbe povijesnog područja Dolca suvremenom standardu u skladu s aktualnim teorijama gradogradnje. Rezultat je bio gubitak karakterističnih izvornih obilježja, topografskih značajki prirodne uzvisine, povijesne urbanističke strukture organskog karaktera i arhitektonike zgrada izgrađenih tijekom osamnaestog i devetnaestog stoljeća. Srušene su najvrednije građevne strukture uključujući potez zidina Kaptola dok je planski sačuvana jedino župna crkva sv. Marije. Dobivena nova kvaliteta odnosi se na infrastrukturne pomake, kvalitetno, no parcijalno

⁶³² STRUGAR, 2008: 121-125

⁶³³ STRUGAR, 2008: 131,134

⁶³⁴ STRUGAR, 2008: 151-164

⁶³⁵ STRUGAR, 2008: 180-181

realizirano urbanističko rješenje i pojedinačne primjere kvalitetne arhitekture. Najznačajniji je bio funkcionalni doprinos povijesnoj jezgri postignut osnivanjem najveće gradske tržnice, u vrijeme izgradnje središnjeg prostora opskrbe Zagrepčana. S obzirom na održan kontinuitet namjene i načina trgovanja na otvorenom na gornjoj plohi trga Dolac je postao jedan od prepoznatljivih prostora u slici grada s formiranim turističkim potencijalom. Urbanistički problem Dolca i danas predstavlja parcijalna provedba regulatorne osnove iz 1925. godine s posljedicom nesklada između novounesenih sadržaja dimenzijama, oblikovanjem i pozicijom u odstupanju od preostalih povijesnih struktura na sjevernoj strani trga.

* * *

Rad na kompleksu gradske tržnice Dolac bio je jedan od najznačajnijih angažmana u Bastlovoj karijeri. Na izradi projekata za područje Dolca sudjelovao je u dva navrata, prvi put 1908. godine povodom natječaja za detaljnu regulatornu osnovu Kaptola i okolice, a od 1926. do 1929. godine surađivao je s Vajdom na izradi detaljne regulatorne osnove Dolca i okolice i arhitektonskog projekta tržnice, zgrade Bartulić i zgrade Tržnog nadzorništva. U razdoblju od dvije dekade vidljive su promjene u pristupu predviđenom zahvatu unutar povijesne cjeline. Sve je niža valorizacija povijesnog područja, a proporcionalno tome radikalniji je opseg zahvata što je ilustrirano formiranjem blokova zgrada unutar korigiranih i novoosnovanih uličnih pravaca. Broj građevina vrijednih očuvanja sveden je isključivo na crkvu sv. Marije koja je od statusa jednog od polazišnih motiva natječaja regulacije 1908. godine degradirana na razinu vizualne prepreke formiranju trga na Dolcu. Razlog je bila nespretna orijentacija svetištem prema trgu zbog koje je u konačnici podređena novoj arhitekturi. Iako glavni projektant tržnice, Bastl je u velikoj mjeri bio pod utjecajem prvog čovjeka gradskog građevnog ureda Vajde i financijskog pokretača regulacije i izgradnje Dolca, gradonačelnika Heinzela. Zato je u nekoliko navrata projekte prilagođavao njihovim odlukama povezanima s nedosljednim provođenjem ideje regulacije i financijskim posrtajima gradskih vlasti. Autorski pečat došao je do izražaja u predloženom oblikovanju uličnih poteza regulacijom zahvaćenog područja prepoznatljivim arhitektonskim obilježjima neoklasicističkog predznaka koji su bili karakteristični za projekte ove faze rada. Velik doprinos izvršen je konstruktivnim i oblikovnim rješenjima projektiranih građevina što se prvenstveno odnosilo na zgradu gradske tržnice. S obzirom na navedeno tržnica Dolac valorizirana je kao Bastlova najznačajnija zgrada javnog karaktera.

10.1.4. ZGRADA EKONOMSKO – KOMERCIJALNE VISOKE ŠKOLE

U tijeku rada na projektu gradske tržnice Bastl je angažiran kao projektant zgrade Ekonomsko - komercijalne visoke škole u Zvonimirovoj ulici 8 (p.Boškovićeve). Gradnju je inicirala Zaklada kralja Aleksandra i kraljice Marije za izgradnju i uređenje Ekonomsko – komercijalne visoke škole u Zagrebu koja je osnovana u siječnju 1927. godine. Angažman zaklade je usmjeren na privredni razvoj Zagreba, a jedan od preduvjeta bilo je podizanje razine obrazovanja ekonomskih djelatnika. Promicala je značaj ekonomske struke i potrebe teoretskog i praktičnog obrazovanja te pružanja financijske pomoći polaznicima.⁶³⁶ Škola je formirana 1925. kao nastavak djelovanja Visoke škole za trgovinu i promet osnovane 1920. godine da bi 1947. godine iz nje proizašao Ekonomski fakultet.

Trokatna uglovnica Ekonomsko – komercijalne visoke škole pozicionirana je na sjeverozapadnom uglu raskrižja Ulice kralja Zvonimira i Bauerove ulice (*str. 609-613*). Nepravilan tlocrt bio je blizak L formi s dužim krilom i glavnim pročeljem smještenim uz južnu regulatornu liniju Zvonimirove ulice.⁶³⁷ Ondje je u središnjoj osi formiran ulazni vestibul artikuliran s dva para nosača koji je imao funkciju svečane dvorane. Odavde je pomoću poprečno postavljenog hodnika omogućena komunikacija s ostalim prostorijama prizemlja, a s podrumom i gornjim etažama preko dvokrakog stubišta smještenog uz dvorište na spoju dvaju krila. Dodatna komunikacija s podrumom omogućena je pomoćnim spiralnim stubištem uz rub parcele. Velike uredske prostorije namijenjene službenicima visoke škole formirale su nizove uz ulična pročelja dok su hodnici, stubište i nusprostorije smješteni uz dvorište. U prizemlju su se nalazile čitaonica i biblioteka za profesore i učenike. Osnovni tlocrtni koncept ponovljen je na gornjim etažama. Niz soba smješten je uz ulična pročelja, a povezane su hodnikom kojim je podržana L tlocrtna forma zgrade. Prostorije prvog i drugog kata bile su veće zbog smještaja predavaonica, zbornice i sobe za profesore, a na trećem katu manje i brojnije te u funkciji laboratorija, soba za vježbe i kabineta asistenata i profesora.⁶³⁸ Izvorna tlocrtna dispozicija zgrade s vremenom je izmijenjena prilikom nekoliko adaptacija. Najveća je izvršena početkom šezdesetih godina dvadesetog stoljeća za potrebe Instituta za anorgansku i analitičku kemiju rušenjem nekolicine postojećih i uspostavljanjem novih pregradnih zidova u prizemlju, na prvom i trećem katu.⁶³⁹

⁶³⁶ *** DAZG/112

⁶³⁷ *** DAZG/113

⁶³⁸ Konstrukcija dijelom sadrži armirano-betonske ploče između armiranih greda (u prizemlju i prvom katu), a dijelom drvene stropove. Zidovi su zidani opekom; *** DAZG/114

⁶³⁹ *** DAZG/ 115

104. *Ekonomsko- komercijalna visoka škola (Zagreb, Zvonimirova 8) na razglednici u prvom planu lijevo, izgled nakon izgradnje (privatno vlasništvo)*

Arhitektonske prilagodbe bile su nužne zbog potrebe za većim brojem kabineta za profesore i za izvedbu pokusa, a prizemno je formirana velika predavaonica. Adaptacija se odnosila isključivo na interijer dok se nastojalo ne zadirati u izgled eksterijera zbog uklopljenosti zgrade u urbanističku cjelinu.

Oblikovanje eksterijera pratilo je razvojnu liniju protomoderne arhitekture karakterističnim uplošnjavanjem i redukcijom historijskih stilskih elemenata koji su unatoč tome ostali vidljivi. U širini tri središnje osi glavnog pročelja formirano je prilazno stepenište i ulaz omeđen masivnim nosačima koji su varijanta reduciranih pilastara. Pravokutno zidno polje nad ulazom bilo je predviđeno za naziv škole, a time je podržan tradicionalan način naglašavanja portala. Zidna ploha pročelja rastvorena je nizovima kvadratnih prozora uvučenih u masu zida i naglašanih jednostavnim plitkim, no ipak prisutnim okvirima. Dio prizemlja je zbog smještaja knjižnice i čitaonice te potrebe za većom količinom prirodnog svjetla imao dvostruki niz manjih otvora. Završna etaža pročelja naglašena je formiranjem razdjelnog vijenca u razini prozorskih klupica te reljefno istaknutim kvadratnim i pravokutnim parapetima između i iznad prozorskih otvora. Zaključena je pojednostavljenim, ali još uvijek profiliranim vijencem. Detalj koji najjasnije ukazuje na Bastlov pristup arhitektonskom oblikovanju u ovoj fazi rada je rješenje krovišta ugaonog dijela. Tradiciju naglašavanja ugla motivom kupole ili tornja u zagrebačkoj arhitekturi podržao je umetanjem

volumena kvadra unutar konstrukcije dvostrešnog krovišta na ugaonom dijelu. Na duljoj bočnoj stranici paralelnoj s glavnim pročeljem interpretirao je motiv trokutnog zabata. Zabatom je zidna ploha pročelja produžena u zonu krovišta i rastvorena s tri izduljena prozora koji skošenjima prate liniju završnog vijenca nadvišenu dvostrukim plitkim dvostrešnim odsječkom krovišta. U duhu suvremene arhitekture interpretirao je historicistički motiv devetnaestog stoljeća, a sličan spoj tradicionalnog i modernog ostao je karakteristika njegovih budućih radova. Na bočnom pročelju uz Bauеровu ulicu primijenjen je istovjetan koncept niza kvadratnih prozora i reljefno istaknutih geometrijskih pravokutnih polja na razini trećeg kata. Izuzetak je bio ugaoni dio koji je oblikovan kao puna zidna ploha, ali uz uvođenje elementa plitkog pravokutnog erkera na završnoj etaži. Osim neoklasicističkog motiva ugaonog zabata na pročeljima je moguće uočiti još nekoliko elemenata kojima je nastavljen kontinuitet tradicije, poput oblikovanja portala, naglašavanja prozorskih otvora okvirima u žbuci ili završnih profiliranih vijenaca.

Zgrada Ekonomsko – komercijalne visoke škole u Zagrebu bila je četvrti Bastlov arhitektonski projekt obrazovne ustanove nastao na području Hrvatske i nakon Kraljevskog ludžbenog zavoda drugi izveden zagrebački projekt te namjene. Značajan je zbog odstupanja od dotadašnjeg oblikovanja i manje doslovne interpretacije neoklasicističkih elemenata koji su više nego ikada ranije prilagođeni estetici moderne arhitekture.

10.2. UGRAĐENE NAJAMNE POSLOVNO - STAMBENE ZGRADE, POMOĆNE ZGRADE I ADAPTACIJE

U razdoblju od 1915. do 1919. godine nije zabilježen Bastlov angažman na projektima novogradnji javnog karaktera i ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada zbog smanjene građevne djelatnosti tijekom Prvog svjetskog rata. Period je obilježen suradnjom s imućnim trgovcem i veleposjednikom Radivojem Hafnerom. Za njega je u Zagrebu izradio projekte gospodarske zgrade (Tuškanac 36, 1915.-1916.), adaptacije zgrade Spitzer (Jurišićeva 9, 1916.) i palače Vranyczany (Trg Nikole Zrinskog 19, 1916.), adaptacije staje i kolnice u dvorištu palače Vranyczany (Trg Nikole Zrinskog 19, 1917.-1918.) i projekt dvije staje (Maksimirska, 1918.).⁶⁴⁰ Prvi u nizu bio je projekt prizemne novogradnje gospodarske zgrade na adresi Tuškanac 36 (p.Tuškanac 18) na posjedu vile Kollmar koja je građena

⁶⁴⁰ Radivoj Hafner bio je poznati uzgajivač konja na ergeli Kerestinec (danas Kalinovica) pored Zagreba i smatra se začetnikom uzgoja natjecateljskih konja američkog kasača na ovom području. Osim vile na Tuškancu postao je vlasnik palače Vranyczany na Trgu Nikole Zrinskog u Zagrebu 1917. godine.; ILIČIĆ, MIRNIK, 2008: 357

prvenstveno za potrebe uzgoja konja (*str. 543-545*).⁶⁴¹ Izvedena je u dnu parcele i ograđena gustim nasadom čempresa kako ne bi bila vidljiva s ceste. Tri krila formirala su U tlocrtni oblik s tavanom i podrumom koji je s obzirom na pad terena dijelom prelazio na razinu suterena.⁶⁴² Konstrukcijom je obuhvaćena primjena željeznih traverzi u kombinaciji s betonom.⁶⁴³ Pročelja su zbog gospodarskog karaktera građevine bila jednostavno oblikovana s izuzetkom zone strmog krovišta razlomljenog u nekoliko dvostrešnih odsječaka. Dodatkom trokutnih odsječaka u formi tornjića reminisciran je motiv postojeće vile sagrađene na parceli krajem devetnaestog stoljeća. U suprotnosti s neostilskim eksterijerom bio je dio sa staklenikom kvadratnih formi zaključen ravnim krovom koji je premašivao visinu zgrade. Izgled nekadašnjeg imanja izmijenjen je s obzirom na promjenu funkcije i izgradnju nekoliko zgrada na parceli tijekom druge polovice dvadesetog stoljeća. Negiran je povijesni koncept, a gospodarska građevina sagrađena 1916. godine nije sačuvana u prepoznatljivom obliku. Iako nepostojeća, ostala je jedini poznati primjer rješenja zahtjeva specifične gospodarske funkcije u opusu arhitekta.

Slijedila je izrada neizvedenog projekta adaptacije prizemlja ugrađene najamne stambeno – poslovne zgrade Spitzer (Jurišićeva 9) sagrađene 1899. godine prema projektu nastalom u poduzeću Hönigsberg i Deutsch. Novi vlasnik Hafner je postojeći ulaz u praktičnom i estetskom smislu smatrao neprikladnim te je 1916. godine inicirao tlocrtnu prilagodbe i novo oblikovanje pročelja prizemnog dijela, no odustao je od izvedbe (*str. 546-547*).⁶⁴⁴ Za istog investitora Bastl je 1916. godine osmislio zahvat u interijeru jedna od najljepših zgrada donjogradske Zelene potkove, palače Vranyczany, danas zgrade Arheološkog muzeja u Zagrebu (Trg Nikole Zrinskog 19, 1878.-1879., *str. 548-549*).⁶⁴⁵ Izradio je projekt adaptacije stubišta izveden 1916.-1917. godine.

⁶⁴¹ *** DAZG/79

⁶⁴² U podrumu/suterenu smješteni su prostori za perad s vanjskim predprostorom, prostorije za stoku, soba za poslugi i podrum. Prizemlje je osim prostorija gospodarske namjene, staje i spremnika hrane za životinje, sadržalo staklenik, spremište opreme, praonicu, kolnicu, autogaražu sobu za sluge i jednosoban stan. Dio potkrovlja bio je u funkciji stanovanja s dva jednosobna stana vrtlara i kočijaša i tavanskim prostorom u nastavku.

⁶⁴³ *** DAZG/80

⁶⁴⁴ Adaptacijom je predložena pregradnja lokala u središnjoj osi i formiranje novog ulaza s direktnim pristupom središnjem dvokrakom stubištu. Izvorna veža prenamijenjena je u trgovački prostor, a poprečno postavljeno stubište u skladište. Planirana je ugradnja dizala i adaptacija prizemnog dijela pročelja. Središnja os naglašena je širim portalom nadvišenim reduciranim motivom trokutnog zabata, tipičnim za radove ove faze.; *** DAZG/81

⁶⁴⁵ Prvi vlasnik raskošne historicističke dvokatnice s mezaninom izgrađene prema projektu Ferdinanda Kondrata bio je Dragutin Vranyczany Dobrinović. Hafner ju je kupio tijekom Prvog svjetskog rata, a u njegovom je vlasništvu bila do bankrota 1923. godine kada ju je preuzela Eskomptna banka. Podatak o dokumentaciji o adaptaciji palače Vranyczany i dvorišnih zgrada dobiven je ljubaznošću dr.sc. Arijane Koprčina koja je detaljno obradila temu Hafnerove adaptacije palače Vranyczany u članku nastalom za monografiju Arheološkog muzeja u Zagrebu (u pripremi) pod naslovom: *Radivoj Hafner, drugi vlasnik palače na Zrinskom trgu 19 i reprezentativno preuređenje arhitekata Bastla i Ehrlicha*.; a) KNEŽEVIĆ, 1996: 67, 451; b) ILIČIĆ, MIRNIK, 2008: 357

105. i 106. Adaptacija stubišta palače Vranyczany (Zagreb, Trg Nikole Zrinskog 19), ulaz u dizalo i detalj stubišta (foto: M. Strugar)

Prostor vestibula i stubišta izvorno je bio kvadratnog tlocrta, a povećan je za trećinu površine uz formiranje rizalita (doksata) u međukatu, prvom i drugom katu prema dvorištu.⁶⁴⁶ Povećano predvorje pravokutnog tlocrta podijeljeno je parovima masivnih nosača kvadratnog presjeka. Konstrukcija novog trokrakog stubišta izvedena je željezom i betonom, a opločenje stepenika i parapeta mramorom.⁶⁴⁷ Zidovi i stubovi obloženi su oplatom od nekoliko vrsta višebojnog kamena. Unutar trokrakog stubišta ugrađeno je dizalo koje je do posljednje etaže ostakljeno i ograđen kovanom, dijelom pozlaćenom ogradom. Dominiraju vitičasti motivi, a inkorporirani su inicijali vlasnika i motiv konja. Izrada skica pripisana je slikaru Tomislavu Krizmanu,⁶⁴⁸ no arhivski podaci i komparacija s ogradom stubišta i lifta Doma Činovničke zadruge u Beogradu (Kralja Milana, Dobrinjska, projekt 1912., izvedba 1922.) sugeriraju Bastlov autorski udio u oblikovanju. Bastl je mogući autor reprezentativne adaptacije stana na prvom katu izvedene istovremeno koja je uključivala oblaganje zidova drvenom oplatom karakterističnom za njegove interijere ovog razdoblja.⁶⁴⁹ Adaptacijom provedenom unutar

⁶⁴⁶ a) ILIČIĆ, MIRNIK, 2008: 372; b) *** DAZG/82

⁶⁴⁷ Zapisnikom očevida sugerirano je korištenje postojećih kamenih stuba s obzirom na propisani omjer.; a) *** DAZG/83; b) ILIČIĆ, MIRNIK, 2008: 372

⁶⁴⁸ ILIČIĆ, MIRNIK, 2008: 372

⁶⁴⁹ Istovremeno je izvedena i dvorišna ograda prema Gajevoj ulici, no projektna dokumentacija i dokazi o autorstvu za ogradu i adaptaciju stana ne postoje.; Podaci iz članka dr.sc. Arijane Koprčina pod naslovom:

historicističke palače Bastl je bio u potpunosti na razini zahtjevnog zadatka formiranja reprezentativnog vestibula sa stubištem. Izveo ga je armirano – betonskom konstrukcijom i nenametljivo uveo suvremene arhitektonske elemente u interijer (stropovi, oblikovanje prozora). Raskošan estetski efekt postigao je prvenstveno završnom obradom skupocjenim dekorativnim materijalom kojim je prostoru dodao novu kvalitetu.

Posljednje dvije suradnje s Hafnerom 1917. i 1918. godine vezane su za izgradnju gospodarskih građevina za uzgoj konja. Prema Bastlovom projektu sagrađene su dvije drvene staje uz Maksimirsku cestu, no točna lokacija i karakteristike građevina su nepoznati.⁶⁵⁰ Drugi zahvat bila je adaptacija staje i kolnice u dvorištu palače Vranyczany na Zrinskom trgu 19 (str. 550-551).⁶⁵¹ Postojeće prizemne zgrade manjih dimenzija bile su smještene jedna nasuprot drugoj uz bočne rubove parcele, a oblikovno su slijedile istovjetan koncept.⁶⁵² Izvedenom adaptacijom arhitekt je poštovao izvorne gabarite i pojedine elemente pročelja, a zgradama dao karakter neoklasicističke arhitekture. Obje zgrade su ponovo adaptirane nakon promjene vlasništva prema Ehrlichovom projektu iz 1920. godine, no niti jedna od njih danas više ne postoji.⁶⁵³

Bastl je 1920.-1921. godine radio na dogradnji i adaptaciji industrijskog kompleksa kromolitografske tvornice Rožankovsky i drug d.d. u Savskoj 31 (p.Savska 27 i 29) u Zagrebu (str. 561-564).⁶⁵⁴ Tvornica je djelovala kao tiskara i tvornica kartona, a danas je na istoj poziciji Agencija za komercijalnu djelatnost.⁶⁵⁵ Projektirao je dogradnju jednokatne stambene zgrade provizornog karaktera te dogradnju trokatne radionice kartona i dvokatnog skladišta.⁶⁵⁶ Uslijedila je izrada projekta prizemne kotlovnice i staje-kolnice 1921. godine.⁶⁵⁷ Sve građevine su bile jednostavno oblikovane u skladu s pomoćnom funkcijom dvorišnih gospodarskih zgrada.⁶⁵⁸ Danas su prepoznatljive sačuvane dogradnje dvokatnog skladišta i stambene dvokatnice smještene uz željezničku Koturašku ulicu.⁶⁵⁹

Radivoj Hafner, drugi vlasnik palače na Zrinskom trgu 19 i reprezentativno preuređenje arhitekata Bastla i Ehrlicha za monografiju Arheološkog muzeja u Zagrebu (u pripremi)

⁶⁵⁰ *** DAZG/84

⁶⁵¹ *** DAZG/85

⁶⁵² Na obje zgrade je projektirao dogradnju jedne etaže i novog krova, ali u okviru zatečene visine izvornih građevina. Postojeći objekti su većim dijelom srušeni radi deformacija zidova uzrokovanih lošim temeljima te ponovno izgrađeni primjenom armirano – betonske stropne konstrukcije.; *** DAZG/86

⁶⁵³ *** DAZG/87

⁶⁵⁴ *** DAZG/88

⁶⁵⁵ MARGETIĆ, NADILO, 2011: 71

⁶⁵⁶ U toku izgradnje 1921. godine došlo je do izmjena i umjesto jednokatne izvedena je dvokatna stambena zgrada.; *** DAZG/89

⁶⁵⁷ *** DAZG/90

⁶⁵⁸ *** DAZG/91

⁶⁵⁹ *** DAZG/92

Početak dvadesetih godina nakon duljeg vremenskog perioda bez realizacije ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada izvedena su tri Bastlova arhitektonska projekta. Paralelno je radio na zgradama Prve hrvatske štedionice (Ilica 117-117a, Zagreb, 1920.-1921.) i Importno-exportnog dioničkog društva iz Zagreba (Draškovićeve 25, Zagreb, 1920.-1921.), a zatim na Domu činovničke banke u Beogradu (Ulica kralja Milana 16/Dobrinjska, projekt 1912., realizacija 1922.-1923.).

Zgrada Prve hrvatske štedionice (Zagreb, Ilica 117-117a, 1920.-1923.)

Za potrebe Prve hrvatske štedionice Bastl je unutar bloka omeđenog Ilicom, Krajiškom ulicom, Ulicom Republike Austrije i Prilazom Đure Deželića projektirao ugrađenu stambeno – poslovnu zgradu smještenu unutar niza uz južnu regulatornu liniju Ilice 1920. godine (*str.* 571-577). Riječ je o dvije trokatne zgrade U tlocrta koje su izvedene u dvije faze. Prva je sagrađena ulična zgrada 1920.-1921. godine, a zatim dvorišna zgrada 1922.-1923. godine.⁶⁶⁰ Međusobno su povezane i tvorile su tlocrtno jedinstven osno simetričan volumen rastvoren unutarnjim dvorištem. Funkcionirale su kao dva zasebna objekta s odvojenim ulazima i bez komunikacije između uličnog i dvorišnog dijela. Ulični dio prizemlja bio je trgovačko – poslovni sa šest lokala i pripadajućim popratnim prostorima, a u preostalom dijelu smještene su radionice, spremišta i stan pazikuće. Gornje etaže bile su stambene s tri trosobna stana u uličnom dijelu zgrade i po dva trosobna i dva dvosobna stana u dvorišnom dijelu na svakom katu. Pristup je osiguran kroz vežu formiranu u središnjoj osi uličnog krila koja je vodila do dvorišta. Iz veže se bočno na obje strane ulazilo prema dvama dvokrakim stubištima koja su povezivala etaže ulične zgrade. Za pristup dvorišnoj zgradi formirana su unutar bočnih krila dva ulaza s dvokrakim stubištima. Radi postizanja prirodnog osvjetljenja i zračenja formirano je pet svjetlika uz rubove parcele. Kvalitetnije je bilo tlocrtno rješenje stanova unutar uličnog volumena s tipskom organizacijom soba oko ulaznog halla, međusobno povezanom spavaćom sobom i kupaonicom te gospodarskim dijelom orijentiranim prema dvorištu. Vidljivi nedostatak stanova u dvorišnim krilima bio je pristup kupaonici isključivo iz soba, ali ne i iz hodnika. U dvosobnim stanovima uspostavljen je prolazni niz od dvije sobe s kupaonicom na kraju, a hodnik je u potpunosti izostao. Prilikom izgradnje je na tavanu uz ulično pročelje unutar zasebnog prostornog odsječka kojim je rastvoreno dvostrešno krovšte formiran trosoban stan.⁶⁶¹

⁶⁶⁰ *** DAZG/93

⁶⁶¹ *** DAZG/94

107. Zgrada Prve hrvatske štedionice (Zagreb, Ilica 117-117 A), ulično pročelje (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

Oblikovanje eksterijera odražavalo je karakteristike prisutne na ostalim zgradama projektiranim u ovom razdoblju. Bazirano je na historicističkoj tradiciji, a u usporedbi s velikim zgradama javne namjene uočljiv je jednostavniji pristup i redukcija arhitektonskih elemenata u korist plošnog oblikovanja. Na simetrično koncipiranom uličnom pročelju jasna je distinkcija prizemne trgovačko – poslovne zone i gornjih stambenih etaža. Ploha prizemlja rastvorena je pravokutnim izlozima lokala i horizontalnim razdjelnim vijencem vizualno odvojena od gornje zone. Dio pročelja koji je odgovarao stambenim katovima tretiran je cjelovito, bez naznake etažne podjele što je postignuto povezivanjem arhitektonskih elemenata po vertikalnim osima. Naglašena je središnja os u kojoj je u prizemlju smješten portal s vežom, a na svakom od katova grupirana su po tri prozora. Središnji dio pročelja isticao se većom zastupljenošću dekorativnih motiva i arhitektonskih elemenata neoklasicizma poput para jonskih stupova na razini prvog kata. Zona krovišta je rastvorena prostornim odsječkom prema ulici zatvorenim peterkutnim zabatom. Sličan element uspješnije je primijenjen na zgradi Hodovsky (Zagreb, Gajeva 47, 1909./10.) dok u slučaju zgrade Prve hrvatske štedionice neusklađenost proporcija s ostatkom pročelja umanjuje cjelokupni dojam.

Četiri mjeseca nakon izrade projekta dviju zgrada štedionice u kolovozu 1920. godine nastala je arhitektonska osnova treće zgrade, dvorišne dvokatnice smještene uz južni rub parcele.⁶⁶² Zgrada izduljenog pravokutnog tlocrta bila je stambene namjene i na svakoj etaži je imala po dva jednosobna stana. Izuzetak je prizemlje s jednim prizemnim stanom i garažom. Skromne dimenzije i oblikovanje usklađene su s funkcijom pomoćne građevine uvučene u dubinu parcele, neprimjetne u vizurama ulice, a zbog toga nije predstavljala doprinos proučavanju opusa arhitekta.

Zgrada Exportnog i importnog d.d. (Zagreb, Draškovićeve 25-27, 1920.-1922.)

U listopadu 1920. godine nastao je projekt ugrađene stambeno – poslovne trokatne zgrade s mansardom za Exportno i importno d.d. iz Zagreba u Draškovićevoj ulici 25-27 (*str.* 565-570). Sagrađena je kao dio poteza ugrađenih trokatnica na istočnoj regulatornoj liniji Draškovićeve ulice. Riječ je o Bastlovoj suradnji s inženjerom Matom Jurkovićem što je potvrđeno upisanim imenima obojice autora i izvođača, poduzetništva Skopal, Juričić i Batušić na uličnom pročelju.⁶⁶³ Poslovni prostor Exportnog i importnog d.d. smješten je u prizemlju i prvom katu dok su gornje etaže bile stambenog karaktera. Zgrada simetričnog pravokutnog tlocrta rastvorena je do razine prvog kata s tri pravokutna svjetlika od kojih je najveći formiran u središnjoj osi, a dva su pomaknuta bočno do ruba parcele.⁶⁶⁴ U prostorima između svjetlika smještena su u prizemlju dva trokraka, na gornjim etažama dvokraka stubišta s dizalima. Mogućnost ulaza postojala je s ulične strane kroz dvije veže pomaknute bočno uz rubove parcele. Glavni sadržaj prizemne etaže bio je centralno pozicioniran izložbeni prostor pravokutne osnove koji je izvorno natkriven staklenim piramidalnim krovom poduprtim nizom armirano – betonskih stubova. Za razliku od primjene armiranog betona konstrukcija stropova ostatka zgrade izvedena je drvenim grednikom. U uredske prostorije formirane u nizove uz glavno i dvorišno pročelje pristup je omogućen iz dugačkog hodnika, a raspoređene su i s obje strane stubišta. Tlocrtna organizacija prizemlja ponovljena je na prvom katu poslovne namjene, ali sa svjetlicima na mjestu izložbene dvorane i bočnih vestibula. Drugi i treći kat simetrične tlocrtne organizacije sadržali su stambene prostore s međusobnim minimalnim odstupanjima provedenim zbog razlika u veličini stanova. Na drugom katu nalazili su se jedan dvosoban, trosoban i četverosoban stan, a na trećem katu dva trosobna i dva četverosobna stana.

⁶⁶² *** DAZG/95

⁶⁶³ Puni natpis glasi: *Osnovali Arh. Prof. A. Bastl Ing. M. Jurković, 1921./Izveli: inženjeri i poduzetnici Skopal, Juričić i Batušić, 1921.*

⁶⁶⁴ *** DAZG/96

108. Zgrada Importno-exportnog d.d. (Zagreb, Draškovićeve 25-27), imena autora i izvođača na pročelju zgrade (foto: M. Strugar, 2013.)

Stambene jedinice koncipirane su po principu formiranja prostranog predsoblja L tlocrta iz kojega se pristupalo nizu međusobno povezanih soba smještenih uz ulično ili dvorišno pročelje te kuhinji s izbom, sobi za služavku, kupaonici i toaletu raspoređenim u unutrašnjosti volumena zgrade uz svjetlike velikih dimenzija. Sve prostorije imale su prirodno svjetlo i ventilaciju. Završna tavanska etaža bila je planirana u reduciranom tlocrtu s nizom spremišta uz ulično pročelje te dvjema komorama, praonom, gladionom i terasom. Prilikom izvedbe umjesto tavana je formirana mansarda sa stambenim prostorima u punom tlocrtu zgrade za što je zatraženo naknadno odobrenje.⁶⁶⁵ Izvedeni stanovi su zbog funkcionalnosti, prostranosti, obilja svjetla i opreme interijera predstavljali visok standard stanovanja međuratnog razdoblja. U javnim prostorima zgrade: ulaznom predvorju, stubištu i izložbenoj dvorani oblikovanjem i odabirom materijala naglašen je reprezentativni karakter.

Dominantne karakteristike glavnog pročelja bile su tradicionalan koncept organizacije i primjena neoklasicističkih elemenata s naglaskom na plasticitetu površine. Prizemna etaža oblikovana je masivnom rustikom i od gornjeg dijela odijeljena jednostavnim, plošnim horizontalnim vijencem. Pročelje je na višim etažama tretirano kao jedinstvena ploha primjenom velikog reda jonskih kaneliranih pilastara koji su sezali do vijenca na razini trećeg kata. Nizovi polukružno zaključenih i pravokutnih prozora naizmjenično su raspoređeni, a otvori su uvučeni unutar vertikalnih polja omeđenih pilastrima. Rubne osi naglašene su pozicijom ulaza iznad kojih je s obje strane na razini drugog kata oblikovan trostrani erker.⁶⁶⁶ Nad nizom pilastara nalazio se završni vijenac s plitkom nadstrešnicom formiranom u središnjem dijelu pročelja nad kojom je smještena mansarda vizualno odijeljena od donjeg

⁶⁶⁵ *** DAZG/97

⁶⁶⁶ Povjerenstvo za prosuđivanje pročelja preporučilo je ukidanje erкера na drugom katu iz arhitektonskih razloga što je uvršteno u uvjete građevne dozvole, no erkeri su unatoč tome izvedeni.; *** DAZG/98

109. Zgrada Exportnog i importnog d.d. (Zagreb, Draškovićeveva 25-27), ulično pročelje (foto: Z. Bogdanović, 2014.)

dijela pročelja. Planić je u tekstu „50 godina arhitekture u Hrvatskoj“ objavljenom 1939. godine posebno izdvojio zgradu Exportnog i importnog d.d. u Draškovićevoj ulici ocijenivši je kao Bastlovu građevinu s najboljom kompozicijom pročelja nastalu nakon Prvog svjetskog rata.⁶⁶⁷

Dom Činovničke zadruge (Beograd, Ulica kralja Milana 16/Dobrinjska, 1922.-1923.)

Osvajanjem prve nagrade na natječaju za Dom Činovničke zadruge u Beogradu 1912. godine koji je izgrađen prema njegovom projektu desetak godina kasnije Bastl je dobio priliku realizirati prvu veliku zgradu u glavnom gradu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.⁶⁶⁸ Na natječaj za zgradu Doma Činovničke zadruge raspisan za jugoslavenske arhitekta 1912. godine pristigle su tri osnove zagrebačkih arhitekata. Za ocjenjivanje radova investitor je neuobičajeno odabrao praško Društvo inženjera i arhitekta iz Češke.⁶⁶⁹ Formirana tročlana porota u sastavu Antonín Balšánek, arhitekt, Alois Čenský, profesor i arhitekt i Fr. Stibral, ravnatelj, najzrelijom je ocijenila i nagradila samo Bastlovu osnovu i predložila je za izvedbu. Prihvativši odluku češkog žirija Činovnička zadruga uputila mu je poziv za daljnju suradnju i

⁶⁶⁷ PLANIĆ, 1939: 66

⁶⁶⁸ a) ŠIROLA, 1933: 154; b) LASLO, 1995.a: 27

⁶⁶⁹ *** 1912/I: 3

razradu natječajnog projekta te upravljanje izgradnjom. Ratnim zbivanjima od 1914. do 1918. godine uvjetovana je odgoda na čitavo desetljeće što se dogodilo s velikim brojem planiranih gradnji u tom razdoblju. Po završetku rata započela je intenzivna obnova grada uz pomoć stranog kapitala.⁶⁷⁰ Izvedbi Doma Činovničke zadruge na osnovu natječajnog projekta pristupljeno je 1922. godine, a Bastl je bio autor izvedbenog projekta.⁶⁷¹

Četverokatna stambeno – poslovna uglovnica Činovničke zadruge s mezaninom i podrumom glavnim pročeljem je smještena na istaknutoj poziciji unutar uličnog poteza uz regulatornu liniju Ulice kralja Milana dok je drugo duže ulično krilo položeno uz Dobrinjsku ulicu (*str.* 525-531). Funkcionalno je bila prisutna podjela na donji poslovni i ugostiteljski dio u podrumu koji je zbog denivelacije terena djelomice doveden na razinu suterena.⁶⁷² Poslovni dio protezao se kroz prizemlje i mezanin dok su gornje etaže namijenjene stanovanju. Složena tlocrtna dispozicija proizašla je iz zahtjevnog projektnog zadatka kojim je objedinjen velik broj funkcija, a otežavajuću okolnost predstavljao je pad terena u Dobrinjskoj ulici. Bastlovo rješenje bilo je organizacijska podjela zgrade na tri dijela s formirana dva unutarnja dvorišta i ukupno šest svjetlika. Podjela je vidljiva na eksterijeru zbog razlika u visini zgrade i u oblikovanju pročelja. Prvom dijelu u cijelosti predviđenom za najam pripadalo je krilo uz Ulicu kralja Milana, ugao i dio krila uz Dobrinjsku ulicu koji su tvorili volumen osnovnog L tlocrta sa zaobljenim uglom i manjim prostornim odsječcima u dvorištu i uz rub parcele. U prizemlju uz Ulicu kralja Milana smještene su tri trgovine sa zasebnim ulazima i pripadajućim podrumskim prostorijama. Uz Dobrinjsku ulicu u suterenu se nalazio restoran povezan s galerijom i kavanom na prizemnoj etaži. Predviđena je mogućnost ulaza u restoran na dva mjesta, u ugaonom dijelu i iz Dobrinjske ulice. Prostori formirani u mezaninu namijenjeni su za najam zakupcima trgovina ili korisnicima uredskih prostorija. Gornje stambene etaže sadržale su dva velika peterosobna stana te po jedan jednosoban stan koji je zapremao površinu uskog dijela uz rub parcele na sjevernoj strani. Princip tlocrtno – prostorne organizacije uključivao je međusobno povezivanje soba u nizove uz ulična pročelja s pristupom iz prostranog predsoblja i smještaj nusprostorija uz dvorište. Svaki od stanova imao je lođu orijentiranu na dvorište. Za pristup stanovima i poslovnim prostorima mezanina formiran je glavni ulaz iz Ulice kralja Milana s vestibulom.

⁶⁷⁰ KADIJEVIĆ, 2011: 467-477

⁶⁷¹ a) *** IAB/1; b) *** IAB/2

⁶⁷² Temelji i podrumski zidovi izvedeni su od betona, a zidovi gornjih etaža od opeke. Armiranobetonska konstrukcija stropova također je prisutna na donjim etažama, dok su stropovi u stambenom dijelu izvedeni kombinacijom željeznih i drvenih greda.; a) *** IAB/2; b) *** IAB/3; c) *** IAB/4

110. Dom Činovničke zadruge (Beograd, Ulica kralja Milana 16/Dobrinjska), ugaoni dio zgrade s pročeljem u Ulici kralja Milana (desno) i dijelom pročelja u Dobrinjskoj ulici (foto: M. Strugar, 2012.)

Arhitektonski najzanimljiviji dio bio je vestibul s trokrakim stubištem unutar kojeg je prostor za dizalo u punoj visini ograđen dekorativnom kovanom ogradom oblikovanom apstraktnim mekim, zavojitim motivima. Ogradom stubišta ponovljene su organičke forme u metalnim dijelovima i konkavno – konveksnoj liniji drvenog rukohvata.

Drugi dio zgrade uz Dobrinjsku ulicu bio je gotovo pravokutnog tlocrta i u cijelosti namijenjen potrebama Činovničke banke. Ovaj dio funkcionirao je kao zasebna zgrada s obzirom na razliku u visini od jedne etaže, postojanje odvojenog ulaza i drugačije oblikovanje pročelja. Donje dvije etaže, podrum i suteran bile su servisne i sadržale su kotlovniciu, prostor za ugljen i stan portira banke. U podrumu se nalazio i prostor za dizel motore kojim je omogućena proizvodnja električne energije za osvjetljenje zgrade i funkcioniranje pogona dizala. U prizemlju i na katu smješteni su poslovni prostori banke. Ulazni hodnik formiran u središnjoj osi vodio je do vestibula i najveće središnje dvorane povezane s oko nje raspoređenim poslovnicama. Dvorana je dobivala prirodno svjetlo kroz stakleni strop nad kojim je formiran svjetlik u razini krovišta natkriven također staklenim kosim krovom kako bi se spriječilo nakupljanje vode i prljavštine. Reprezentativan dojam postignut je

arhitektonskim elementima i završnom obradom površina, a primijenjene su varijante karakterističnih neoklasicističkih motiva poput kaneliranih dorskih stupova. Na svakoj od gornjih etaža nalazila su se po dva stana za bankovne činovnike, jedan trosoban i jedan četverosoban. Tlocrtna dispozicija stanova bazirana je na formiraju nizova soba uz ulično pročelje s pristupom iz prostranog predsoblja dok su nusprostorije grupirane prema dvorištu. Zanimljiv detalj bila je terasa velike površine formirana na razini trećeg kata iznad dijela središnje blagajničke dvorane banke.

Treći dio zgrade smješten uz rub parcele u Dobrinjskoj ulici površinom je bio najmanji, odvojen od osnovnog volumena dvorištem i predviđen za isključivo stambeni prostor s po tri manja dvosobna stana u prizemlju i na sva četiri kata. U realizaciji zgrade odustalo se od izgradnje ovog dijela, a naknadno je na tom mjestu izvedena prigradnja mimo Bastlovog glavnog projekta. Pročelje je oblikovno prilagođeno matičnoj zgradi. Posebna pažnja unutar projekta posvećena je uređenju interijera što se najviše odnosilo na poslovnicu banke, restoran i kavanu te nekoliko većih stanova.⁶⁷³ Važnije prostorije poslovnice banke dekorirane su rezbarenom drvenom oplatom što je bila karakteristika Bastlovog pristupa uređenju interijera.

Oblikovanje pročelja zgrade dovršeno je prilikom razrade natječajnog projekta 1922. godine i oslanjalo se na nerealizirani projekt zgrade hotelskog društva Manduševac u Zagrebu nastao dvije godine ranije (Vlaška 53, 1920.). Pročelja zgrade ožbukana su terranova žbukom s dodatkom skulptorskih detalja izvedenih od umjetnog kamena. Unatoč ujednačenosti koja je postignuta primjenom pojedinih motiva vidljiva je podjela na tri cjeline. Na najekspoziranijem dijelu pročelja koji je obuhvaćao dio uz Ulicu kralja Milana i ugao uz Dobrinjsku ulicu projektom je naglašena razlika između donjih poslovnih i gornjih stambenih etaža. Zidna ploha prizemlja uz Ulicu kralja Milana u odobrenim nacrtima riješena je vrlo jednostavno. Rastvorena je ostakljenim pravokutnim izlozima lokala iznad kojih je u zoni mezanina predviđen niz trodijelnih pravokutnih otvora. Gornji dio pročelja bio je neuobičajena kombinacija različitih arhitektonskih elemenata i naglašenog plasticiteta postignutog u prostor istaknutim i uvučenim volumenima. Bitno je naglasiti da je velik broj elemenata poput erkera, balkona i baze ugaone kupole baziran na geometrijskim likovima trokuta, pravokutnika i različitih poligona. Vertikalna poveznica među etažama predstavljala je interpretaciju motiva velikog reda reduciranih pilastara.

⁶⁷³ *** IAB/3

111. Dom Činovničke zadruge (Beograd, Ulica kralja Milana 16/Dobrinjska), kupola (foto: M. Strugar, 2012.)

Dekoratívni elementi primijenjeni su diskretno i inspirirani neoklasicizmom, poput vertikalnih girlandi unutar prozorskih niša ili reljefa pod istaknutim geometriziranim završnim vijencem kojim je odijeljeno mansardno krovíšte. Ugaoni dio i pročelje prvog dijela zgrade uz Dobrinjsku ulicu su osnovnim elementima ponavljali oblikovanje uz Ulicu kralja Milana izuzev naglašenog plasticiteta postignutog elementima balkona i erкера. Reljefi stiliziranih vegetabilnih motiva ispunjavali su polja u mansardnom ugaonom dijelu i vizualno formirali bazu kupole koja je neuobičajenog oblika, konkavno – konveksne konture i obložena bakrenim limom. U izvedbi pročelja došlo je do odstupanja od prihvaćenog projekta u prizemnoj razini zbog prenamjene prostora. Odustalo se od izloga i ulaza u lokale u korist formiranja niza lučnih prozorskih otvora. Na dijelu pročelja koji je odgovarao poslovnom dijelu Činovničke banke u Dobrinjskoj ulici primijenjeni su neki izvorni elementi u ponešto drugačijoj organizaciji s dodatkom jonskih pilastara. Oblikovno je naglašen glavni ulaz u poslovnicu banke smješten u središnjoj osi. Eksterijer trećeg dijela zgrade u Dobrinjskoj ulici koji je sagrađen s odstupanjima od prvobitnog projekta oblikovno je prilagođen ostatku pročelja. Sličnost s pročeljima hotela Manduševac u Zagrebu očituje se u osnovnom konceptu

trodijelne podjele na donju prizemnu zonu rastvorenu ostakljenim otvorima izloga, zonu mezanina s nizovima prozora odvojenih stupcima i gornju zonu najveće površine koju karakterizira vertikalno povezivanje prozorskih osi. Ponovljeno je mansardno oblikovano krovništvo, naglašavanje ugaonog dijela kupolom i motiv reduciranih trokutnih zabata. Sličnosti upućuju na zaključak o prilagodbi neizvedenog nacrtu pročelja hotela Manduševac prilikom izrade projekta beogradske štedionice.

Namjena zgrade u cijelosti je promijenjena 1926. godine kada je u nju uselilo Ministarstvo vanjskih poslova (p.Ministarstvo inostranih dela).⁶⁷⁴ Zbog prilagodbe novoj funkciji izvršene su preinake u svrhu prenamjene prostora na svim etažama u urede. Ukinuti su ugostiteljski prostori i trgovački lokali u podrumu i prizemlju te stambeni prostori na gornjim etažama. U podrumu su smještena spremišta, radionice i velika dvorana u ugaonom dijelu, u prizemlju uredi i trezor, a adaptacijom su minimalno mijenjani unutarnja prostorna organizacija i oblikovanje eksterijera.

O značaju Doma činovničke zadruge u Beogradu govori činjenica da je odabran za predstavljanje na glasovitoj izložbi Exposition internationale des art décoratifs et industriels modernes 1925. godine u Parizu unutar sekcije Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.⁶⁷⁵ Zgrada se ubraja među tristotinjak građevina koje su u Beogradu izvedene na osnovu projekata hrvatskih arhitekata u međuratnom razdoblju između 1918. i 1940. godine.⁶⁷⁶ Bastlove veze s Beogradom nisu produbljene u vidu trajnijeg boravka ili preseljenja. Pripadao je najbrojnijoj skupini hrvatskih arhitekata dvadesetog stoljeća koji su pratili tamošnju situaciju i povremeno sudjelovali na natječajima i izložbama ili izvodili pojedinačne vlastite projekte. Suradnja hrvatskih i srpskih arhitekata na relaciji Zagreb – Beograd bila je posljedica klime povezivanja južnoslavenskih naroda početkom dvadesetog stoljeća. Utjecala je na međusobne kontakte i organizaciju različitih manifestacija koje su okupljale predstavnike različitih nacionalnosti. Prvi masovniji odaziv arhitekata iz Hrvatske zabilježen je na izložbi 1912. godine, a ostvarena suradnja je zasigurno formirala konkurentsku stimulativnu atmosferu.⁶⁷⁷

⁶⁷⁴ *** IAB/5

⁶⁷⁵ Radovi arhitekata bili su prezentirani u odjeljku u Esplanade des Invalides i postavom grupirani u beogradske, zagrebačke, ljubljanske i sarajevske projekte, a zastupljen je i Meštrovićev mauzolej u Cavtatu. Na izložbi su sudjelovali veliki hrvatski arhitekti generacije –Bastl, atelje Benedik i Baranyai, Ehrlich, Lubinsky i Kovačić koji je posthumno predstavljen s najviše radova. U Parizu su izlagali i Bauer te predstavnik internacionalnog stila u usponu Ibler. Zbog lokacije Doma Činovničke banke Bastl na izložbi nije predstavljen unutar grupe zagrebačkih, već je uvršten u sekciju beogradskih arhitekata. Prema navodu iz kataloga izložena je fotografija građevine pod imenom arhitekta A. Bastl.; *** 1925/I

⁶⁷⁶ KADIJEVIĆ, 2011: 468

⁶⁷⁷ Dokaz tomu je odbacivanje Kovačićevog prvonagrađenog natječajnog projekta za beogradsku palaču Foscia Rossia 1905. godine i prihvaćanje rada beogradskog arhitekta Jovana Ilkića koji je osvoji drugu nagradu. Ilkićev projekt realiziran je kao Hotel Moskva.; KADIJEVIĆ, 2011: 467-477

Sudjelovanje na natječajima pokazalo se uspješnim. Zahtjevniji beogradski naručitelji poznavali su situaciju na arhitektonskoj sceni i cijenili hrvatske arhitekte zbog prihvaćenih zapadnoeuropskih utjecaja. Odrazili su se na sve segmente arhitektonskog projektiranja, od visoke kvalitete interpolacija u prostor, preko modernizacije prostornih rješenja do završne izvedbe detalja. Posljedica je bila značajno sudjelovanje u izgradnji Beograda i svojevrsan utjecaj koji je izvršen od strane zagrebačkih na beogradske kolege.

* * *

U razdoblju od 1910. do 1928. godine za Bastla je bila karakteristična smanjena produkcija ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada. Riječ je o ukupno tri realizacije, jednoj u Beogradu i dvije u Zagrebu. Sve su primjeri zahtjevnih arhitektonskih rješenja očitovanih u dimenzijama, kombinaciji nekoliko građevnih volumena i tlocrtno – prostornoj dispoziciji kojom je usklađeno koegzistiranje nekoliko različitih funkcija. Zgradama su dosegnuti suvremeni tehnički standardi, a slijedile su trend neoklasicističkog oblikovanja populariziranog u zagrebačkoj i srednjoeuropskoj arhitekturi razdoblja.

10.3. HOTELSKE ZGRADE

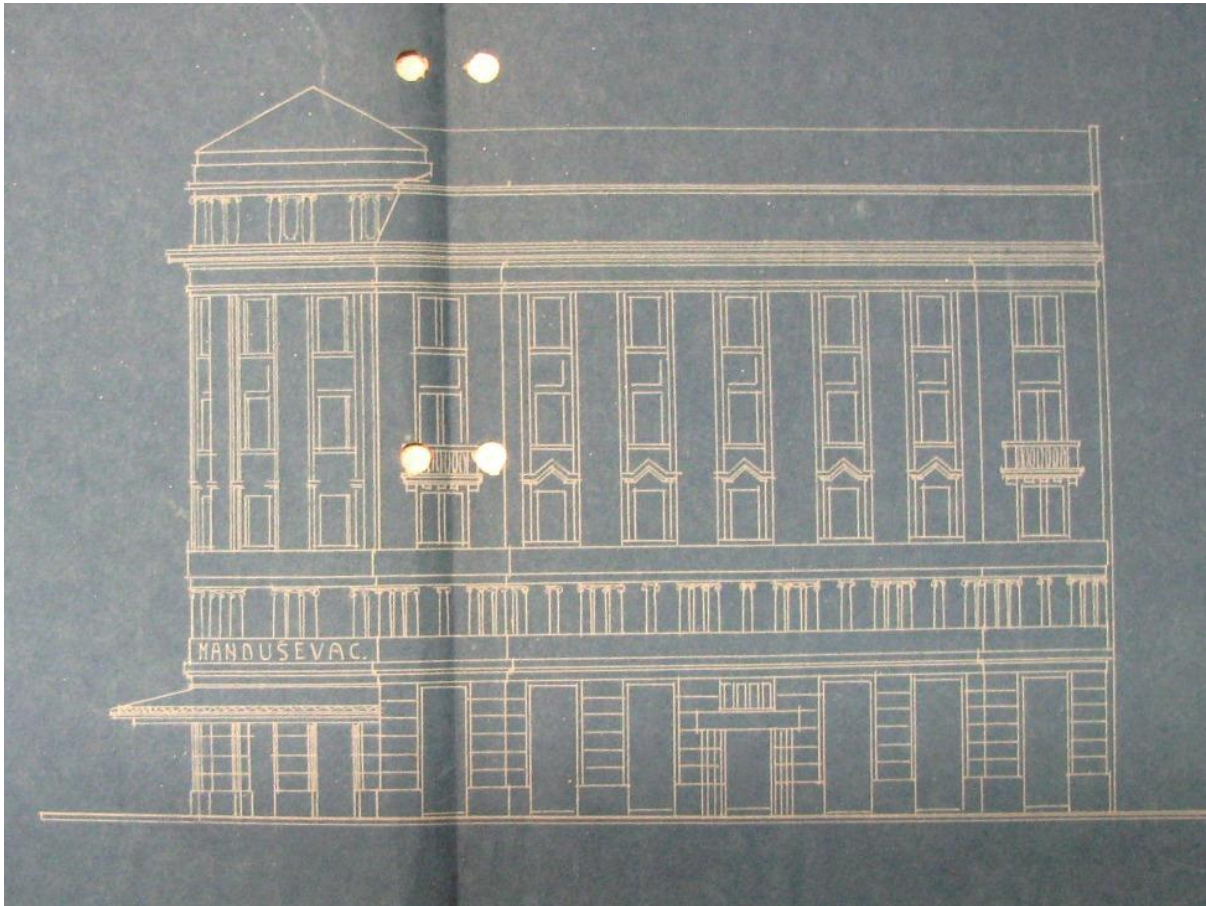
Hotel Manduševac (Zagreb, Vlaška 53/Šoštarićeva 2, 1920.)

Dvadeset godina nakon izrade studije hotela u Beču u sklopu programa Wagnerove škole Bastl je ponovo radio na jednom nerealiziranom projektu iste namjene, za hotel Manduševac u Zagrebu na križanju Vlaške, Draškovićeve i Šoštarićeve ulice (p.Nadbiskupski trg, *str.* 552-556). Parcela je smještena uz Schlosserove stube na ugaonoj poziciji završetka sjevernog niza zgrada Vlaške ulice i prisutna u vizuri iz Draškovićeve, ali i okolnih ulica. Planovi izgradnje na navedenoj lokaciji mijenjani su u dva navrata u kratkom roku od dvije godine zbog promjene vlasništva i namjene.⁶⁷⁸ Prvobitno zamišljena izgradnja dviju ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih trokatnica prema projektu ovlaštenog graditelja Stjepana Aranjoša započeta je 1919. godine i prekinuta smrću vlasnika Matije i Vjekoslave Kratković.⁶⁷⁹ Novi vlasnici Viktor i Darinka Kunštek kupili su parcelu s postojećom prizemnom zgradom u rujnu 1919. godine.⁶⁸⁰ Osnovali su dioničko društvo Manduševac s idejom o izgradnji modernog hotela, kupališta i restauracije umjesto započetih stambeno – poslovnih zgrada.

⁶⁷⁸ DOMLJAN, 1979: 116

⁶⁷⁹ Na promjenu namjene vlasnike je navodno ponuklo otkriće izvora tople vode prilikom iskopa zemlje na gradilištu.; DOMLJAN, 1979: 116

⁶⁸⁰ *** DAZG/116

112. V. Bastl, hotel Manduševac (Zagreb, Vlaška 53), pročelje u Vlaškoj ulici, 1920. (Državni arhiv u Zagrebu)

Projekt hotela Bastl je dovršio u veljači 1920. godine, a građevna dozvola ishodaena je u travnju iste godine kada je započela gradnja.⁶⁸¹ Radovi su brzo prekinuti zbog financijskih teškoća investitora koji su u jesen 1920. godine bili prisiljeni odustati od projekta i prodati parcelu Narodnoj banci, uskoro preimenovanoj u Hipotekarnu banku. Potrebe novog vlasnika dovele su do narudžbe projekta stambeno – poslovne zgrade od Ehrlicha. Dvršio ga je u studenom iste godine, a gradnja je u cijelosti dovršena početkom 1923. godine.⁶⁸²

Bastlov projekt hotela Manduševac naručen je u trenutku kada je izgradnja dviju stambeno – poslovnih trokatnica koje su oblikovno predstavljale cjelinu djelomično realizirana u zoni temelja i podruma. Radovi su izvedeni uz zapadni rub parcele orijentirane prema Šoštarićevoj ulici (p.Nadbiskupski trg) dok se na južnom dijelu parcele uz Vlašku ulicu s izgradnjom nije moglo započeti jer se na toj poziciji još uvijek nalazila stara prizemnica. Zatečeni izvedeni dijelovi su iskorišteni u novom projektu i prilagođeni potrebama hotela. Temelji i konstrukcija su pojačani jer je nova zgrada površinom, brojem etaža i specifičnim zahtjevima namjene nadilazila planiranu stambeno – poslovnu zgradu.

681 *** DAZG/117

682 *** DAZG/118

Zgrada hotela je smještajem na križanju ulica pozicijom bila uglovnica, a otežavajuće okolnosti za projektanta predstavljao je nepravilan oblik parcele i izrazito povišenje terena na sjevernoj strani. Tlocrtno je imala formu nepravilnog peterokuta s unutarnjim dvorištem. Sastojala se od podruma, prizemlja, mezanina, tri kata i prostora završne tavanke etaže.⁶⁸³ Sjeverno krilo se izdvajalo s obzirom na visinu, raspored etaža i obuhvaćene sadržaje. Bilo je niže od ostatka zgrade i dosegalo je visinu prvog kata gdje je nadvišeno ravnim terasom, a etažna podjela je prilagođena formiranju velikih dvorana namijenjenih zabavi. Na donjoj podrumskoj etaži u sklopu velikog, izduljenog prostora zaobljenih kutova natkrivenog lažnim svodom bili su smješteni bar, kušaonica vina i prostor za orkestar. Na etaži iznad nalazila se plesna dvorana s prostorom za orkestar, ložama i popratnim sadržajima, a obuhvaćala je trodijelnu galeriju s izlazom na vanjsku terasu. Funkcioniranje ovog dijela predviđeno je neovisno o hotelu te je omogućen direktan pristup ulazom uz Schlosserove stube.

Glavni ulaz u hotel s prostranim hallom i reprezentativnim ovalnim dvostrukim stubištem koje je predstavljalo glavnu vertikalnu komunikaciju nalazio se u ugaonom dijelu uz Vlašku i Šošarićevu ulicu. Bočno uz predvorje razmješteni su recepcija, porta i dizala, a u dijelu uz Vlašku ulicu prostor restauracije povezan s kuhinjom formiranom unutar dvorišnog krila. Ovdje je smješteno drugo dvokrako stubište koje je sezalo do završne etaže te manja stubišta povezana sa spremištima hrane i ostalim servisnim sadržajima u podrumu. Kolni ulaz s mogućnošću provoza do dvorišta pozicioniran je u središnjoj osi krila u Šošarićevoj ulici. Ovdje su se nalazile uredske prostorije društva i hotela Manduševac sa zasebnim ulazom na istočnom uglu. Gornje etaže većinom su zapremale sobe za goste formirane u nizove uz ulična i dvorišna pročelja s pristupom iz dugačkih središnjih hodnika. Dio međukata je iskorišten za zajedničke sadržaje čitaonice, salona, dvorane i bifea. Osim soba gostiju na svakom katu rubno su smješteni toaletni čvorovi, sobe za posluhu i dodatni servisni sadržaji.

Predloženo oblikovanje pročelja ukazuje na sličnosti s pročeljima Doma Činovničke banke u Beogradu za čiji je natječajni projekt Bastl nagrađen prvom nagradom 1912. godine, a izvedbeni projekt je dovršio uoči izgradnje početkom 1922. godine. Izvjesno je da je iskoristio predložak pročelja hotela Manduševac prilagodivši ga beogradskoj zgradi. Ponovljen je osnovni koncept trodijelne podjele pročelja s prizemljem rastvorenim ostakljenim otvorima lokala, zonom mezanina naglašenom nizovima stupića i gornjim etažama koje su formirale cjelinu vertikalnim povezivanjem prozorskih osi. Oba ugla su naglašena kupolom, a zastupljeni su elementi poput trokutnih zabata, jonskih stupaca, rustične

⁶⁸³ *** DAZG/119

obrade žbuke u prizemnoj zoni i višestruko profiliranog završnog vijenca. Pročelja su primjer neoklasicističkog oblikovanja karakterističnog za Bastlove projekte javnih zgrada ovog razdoblja. Domljan je Ehrlichovo realizirano rješenje ocijenio boljim od prethodnika.⁶⁸⁴ Karakteristike Bastlovog oblikovanja eksterijera bile su usitnjen ritam i tipično akcentiranje uglova kupolama dok je Ehrlichov projekt baratao krupnim mjerilom s naglaskom na kompaktnom volumenu zgrade zaobljenih uglova i plastičnom efektu postignutom prvenstveno artikulacijom kaneliranim stupovima.

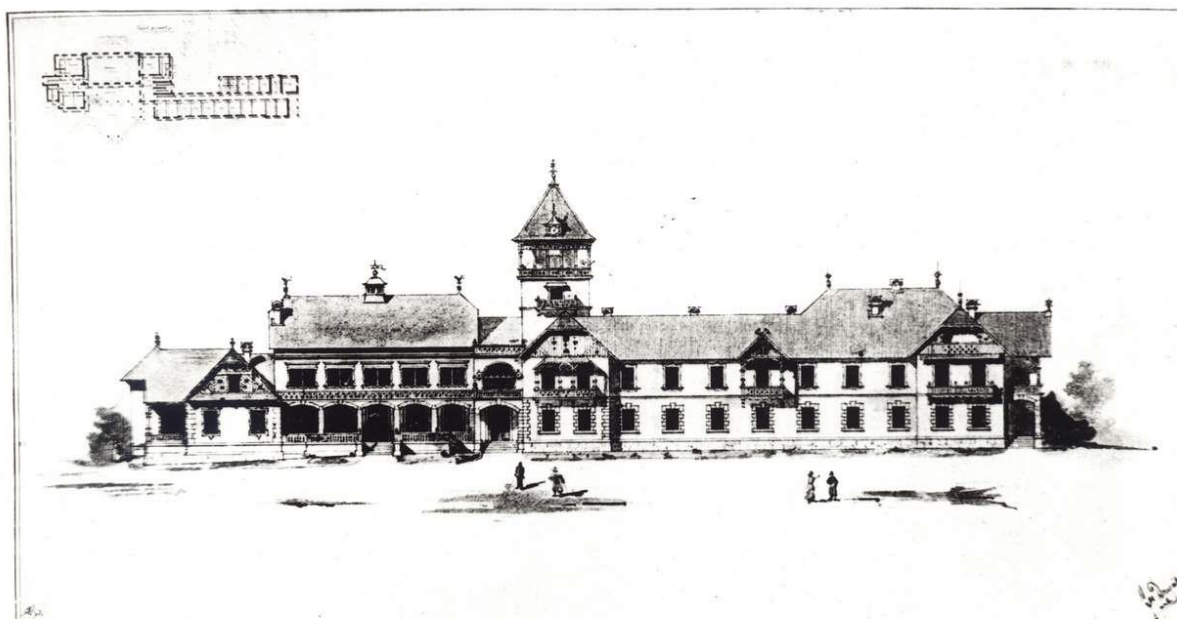
Hotel Plitvice (Plitvička jezera, Velika poljana, 1921.-1922.)

Bastl je uskoro započeo s radom na sljedećoj zgradi iste namjene izradom arhitektonskog projekta adaptacije i dogradnje Hotela Plitvice na Plitvičkim jezerima (*str.* 578-579). Bio je to njegov treći angažman na hotelskoj zgradi, ali prvi izveden i jedan od rijetkih realiziranih izvan Zagreba.⁶⁸⁵ Hotel je u funkciji bio do 1939. godine kada je teško oštećen u požaru, a njegov izgled je poznat isključivo s fotografija jer nakon toga nije obnovljen. Prvobitno je izgrađen na inicijativu *Društva za uredjenje i poljepšanje Plitvičkih jezera i okolice u Zagrebu* 1894.-1896. godine prema Dryakovom projektu kao prvi hotel na području današnjeg nacionalnog parka.⁶⁸⁶ Zgrada hotela je bila smještena na Velikoj poljani, pedesetak metara iznad jezera Kozjak i glavnim pročeljem orijentirana prema jezerima. Sastojala se od nekoliko međusobno povezanih, većinom jednokatnih volumena različitih tlocrtno – prostornih obilježja. Stilski je odražavala duh romantičnog historicizma u kombinaciji s utjecajima lokalne graditeljske tradicije što je do izražaja došlo u središnjem tornju s vidikovcem koji je bio ključan za izuzetno slikovitu vizuru. Ispred hotela bila je formirana terasa za goste od koje su prema jezeru kroz uređen perivoj vodile šetnice. Novoosnovana tvrtka *Plitvička jezera d.d.* je u prosincu 1920. godine otkupila hotel za 500000 kruna od *Društva za uredjenje i poljepšanje Plitvičkih jezera i okolice*. Hotel je bio u lošem stanju te se pristupilo adaptaciji i dogradnji s ciljem povećanja kapaciteta, modernizacije i poboljšanja tehničkih uvjeta. Za izradu projekta je angažiran Bastl koji je u to vrijeme dovršavao arhitektonsku osnovu hotela Manduševac u Zagrebu. Dogradnjom drugog kata i potkrovlja smještajni kapacitet hotela povećan je od prvobitnih četrdeset na šezdeset soba, uvedena je električna rasvjeta i sustav vodovoda, a interijer je opremljen potpuno novim

⁶⁸⁴ DOMLJAN, 1979: 116-119

⁶⁸⁵ a) IVANUŠ, 2010: 124; b) IVANUŠ, 2013: 91-92

⁶⁸⁶ a) *** 1921/I: 1-10; b) IVANUŠ, 2010: 124

Svratište na Plitvičkim jezerima.

113. J.Dryak, *hotel Plitvice (Plitvička jezera) prije dogradnje, 1894.* (Arhiva Nacionalnog parka Plitvička jezera; IVANUŠ, 2010: 122-135)

inventarom.⁶⁸⁷ Postojeći restoran proširen je prizemnom dogradnjom i prema verandi zatvoren staklenom stijenom. Zgrada je preoblikovana djelomičnim napuštanjem historicističkih arhitektonskih elemenata na pročeljima, no zadržana su osnovna prepoznatljiva obilježja izvorne građevine. Isticao se razveden volumen formiran od nekoliko prostornih jedinica i centralnog tornja. Na dvostrešnom krovu izvedeni su karakteristični skošeni zabati, a radi povećane iskoristivosti prostora tavana unutar kojeg su smještene sobe uspostavljen je niz krovnih kućica. Ponovljen je motiv bočnih rizalita na glavnom pročelju. Povišeni su za jednu etažu do novoformirane visine krovišta gdje su završavali skošenim zabatima. Broj prozorskih osi ostao je isti, no otvori su povećani i dobili su drvene grilje. Balkoni su u novom obliku ponovljeni na postojećim pozicijama i preneseni na novosagrađenu etažu drugog kata. Preoblikovanje pročelja u pravcu formiranja jednostavne, ravne zidne plohe, poštivanja pojedinih elemenata izvornika i reminiscencija na tradicionalno lokalno graditeljstvo rezultiralo je suvremenom interpretacijom postojeće neostilske arhitekture u smjeru modernog oblikovanja. Bastl je pokazao senzibilitet prema Dryakovom projektu jer je dogradnju karakterističnim arhitektonskim neostilskim motivima prilagodio izvorniku. Izuzetak su bili novi elementi koje je osmišljavao izvan postojećih obrazaca, a primjeri su ograda dvorišta i prilazno stepenište.

⁶⁸⁷ IVANUŠ, 2013: 91

114. V. Bastl, hotel Plitvice (Plitvička jezera), izgled nakon dogradnje 1921.-1922. (Arhiva Nacionalnog parka Plitvička jezera; IVANUŠ, 2010: 122-135)

Projektirao je u potpunosti novo suvremeno rješenje razvedenog stubišta omeđenog punim zidovima s jednostavnim metalnim držačima, za razliku od balkona hotelske zgrade na koje je postavio kovanu ogradu oblikovno usklađenu s historicističkim predloškom. Lokalna obilježja izgradnje primijenjena su na oblikovanje terase ozidane kamenim kvadrima dok je kamen nepravilne obrade korišten na podzidima uokolo zgrade. Hotel je uskoro ponovo adaptiran i pretvoren u najmoderniji hotel na tom području dolaskom u vlasništvo Banovine 1933. godine.⁶⁸⁸ Montirani su dvostruki prozori, uvedeno je grijanje u svim sobama i poboljšan sustav grijanja i rasvjete. U velikom požaru 14. travnja 1939. godine u cijelosti je izgorio, a zbog pojave drugog velikog požara u samo mjesec dana na kupalištu uz jezero Kozjak pojavile su se sumnje oko uzroka koje nikada nisu potvrđene.

Zgradom hotela Plitvice prezentiran je Bastlov pristup adaptaciji postojeće arhitekture. Predstavila ga je kao autora koji nije nametao vlastitu kreaciju negirajući zatečene temeljne oblikovne odrednice, već je pokušao očuvati izvoran karakter zgrade. Usklađivanjem starog i novog pridodao je novu kvalitetu, a to je karakteristika svih njegovih projekata adaptacije.

⁶⁸⁸ IVANUŠ, 2013: 92

10.4. NATJEČAJNI PROJEKTI

Razdoblje druge dekade dvadesetog stoljeća obilježeno je realizacijom dva velika zagrebačka projekta javne namjene, prvog za Kompleks gradske ubožnice i odgojilišta cara Franje Josipa I. (Sveti Duh 60-64, projekt 1909.-1910., izvedba Vajda 1913.-1919.), a zatim Kraljevskog sveučilišnog ludžbenog zavoda (Marulićev trg 20, 1913.-1914.). Smanjen opseg izgradnje dijelom je bio posljedica ratnih događanja koja su utjecala na gospodarstvo i usporila građevnu djelatnost. Bastl je zadržao kontinuitet izradom nekoliko manje zahtjevnih projekata pomoćnih zgrada i adaptacija, a velike projekte izrađivao je za natječaje u Hrvatskoj i izvan nje.

Saborska palača (Sarajevo, 1912.)

Prvi natječaj na kojem je sudjelovao nakon istupanja iz Kluba hrvatskih arhitekta bio je natječaj za Saborsku palaču u Sarajevu 1912. godine. Odluka o izgradnji donesena je 1911. godine kada je odabrana lokacija nasuprot gradske vijećnice s južne strane Miljacke.⁶⁸⁹ Korito rijeke je u sklopu projekta trebalo biti djelomično prekriveno radi formiranja trga sa spomenikom caru Franji Josipu. Gradska općina je raspisala natječaj za arhitekate s područja Habsburške Monarhije 1912. godine i prikupila šesnaest prijava.⁶⁹⁰ Internacionalni žiri na čelu s predsjednikom sabora Vojislavom Šolom i arhitektom Vančašem zaključio je da niti jedna natječajna osnova nije zadovoljila u svim komponentama te se od dodjele prve nagrade odustalo. Druga nagrada u iznosu od 3000 kruna dodijeljena je tadašnjem ravnatelju Bosansko – hercegovačkog građevnog dioničarskog društva, arhitektu Rudolfu Tönniesu iz Sarajeva za projekt pod motom „Bodenständig.“ Treća nagrada s novčanim iznosom od 2000 kruna pripala je čak trojici arhitekata: Bečanima Antonu Flodereru za rad pod šifrom „Sarajevo,“ Oskaru Klaaru za projekt naslovljen „A.E.I.O.U.“ i Rudolfu Tönniesu za drugi natječajni projekt pod šifrom „Am Balkan“. Dodijeljena je jedna četvrta nagrada u visini od 1000 kruna hrvatskom arhitektu Ivekoviću za rad pod motom „Bosanski grb.“ Za otkup su predložena dva natječajna projekta, Bastlov pod motom „Sarajevo (blauer Kreis)“ i bečkog arhitekta Rudolfa Sowe pod motom „Landtagshaus Sarajevo.“ Radovi na izgradnji saborske zgrade odgođeni su početkom rata 1914. godine, a zbog raspuštanja Bosanskog sabora 1915. godine od gradnje se odustalo. Izgled Bastlovog natječajnog projekta sarajevske Saborske palače ostao je nepoznat.

⁶⁸⁹ a) *** 1911: 34: 51; b) Gradska vijećnica Sarajevo, www.vijecnica.ba;

⁶⁹⁰ a) *** 1912/II: 372; b) *** 1912/III: 164

Dom okružnog načelstva s hotelom (Beograd, 1913.-1914.)

Sljedećim natječajem napravio je korak dalje i postigao velik uspjeh izvan matične države izradom prvonagrađenog projekta Doma činovničke banke u Beogradu 1912. godine (Ulica kralja Milana 16/Dobrinjska, natječajni projekt 1912., izvedba 1922.-1923.). Beograd se za Bastla pokazao sretnim jer je pobijedio i na natječaju za Dom okružnog načelstva i moderni hotel koji je trebao biti izgrađen u neposrednoj blizini Parlamenta.⁶⁹¹ Natječajem provedenim 1913.-1914. godine bilo je predviđeno sudjelovanje jugoslavenskih arhitekata. Od trinaest prijavljenih radova najboljim je proglašen Bastlov projekt te mu je dodijeljena prva nagrada, a o velikom uspjehu izvijestio je *Tehnički list* na poticaj Hrvatskog društva inženjera i arhitekata.⁶⁹² Zbog nedostatka informacija o lokaciji građevine i natječajnom projektu nije poznato je li izvedba bila zaustavljena ratnom situacijom ili je zgrada sagrađena i uništena bombardiranjem Beograda u Drugom svjetskom ratu.

Uspjesi postignuti na natječajima u Sarajevu i Beogradu pridonijeli su širenju Bastlovog ugleda izvan Zagreba i Hrvatske, a afirmaciju su ostvarili i ostali arhitekti njegove generacije. Jedna od potvrda je rasprava na temu odabira arhitekta za projekt restauracije crkve manastira Gračnica na Kosovu vođena u zemunskom tisku 1914. godine.⁶⁹³ Prijedlog Bolléa za projektanta bio je oštro kritiziran zbog, kako je ocijenjeno, neuspjelih i vandalskih restauracija velikog broja povijesnih građevina u Hrvatskoj. Otežavajuća okolnost bilo je germansko porijeklo koje se ogledalo u njegovim radovima. Zaključak je bio da je poželjan izbor za restauraciju crkve manastira Gračnica netko od slavenskih arhitekata, a predložena su tri Hrvata: Kovačić, Sunko i Bastl te Slovenac Plečnik.

Nakon završetka Prvog svjetskog rata došlo je do postupnog oživljavanja svih djelatnosti. Poticaj za daljnji razvoj arhitekture dao je preustroj postojećeg obrazovnog sustava i osnivanje Tehničke visoke škole u Zagrebu 1919. godine s prvim programom za stjecanje zvanja arhitekta na fakultetskoj razini u Hrvatskoj. U svibnju iste godine osnovana je Državna srednja tehnička škola u kojoj je Bastl od početka radio kao profesor, a karijeru arhitekta je nastavio nizom uspjeha na natječajima. Sudjelovao je na užem honoriranom natječaju za filijalu Narodne banke u Skopju 1919. godine⁶⁹⁴ i natječaju za zgradu zavoda

⁶⁹¹ a) *** 1914/II: 3; b) ŠIROLA,ur.,1933: 154

⁶⁹² U tekstu je navedeno kako je prva nagrada dodijeljena „*arhitektu Bastlu, rođenom Zagrepčaninu*“.; *** 1914/II: 3

⁶⁹³ DAMJANOVIĆ, 2013: 294

⁶⁹⁴ a) ŠIROLA, ur., 1933: 154; b) *** LASLO, 1995.a: 27

Prve hrvatske obrtne banke u Zagrebu na kojem je nagrađen prvom nagradom 1920. godine.⁶⁹⁵

Zgradu zavoda Prve hrvatske obrtne banke (Zagreb, Mesnička 2/Ilica, 1920.)

Izgradnja poslovno – stambene trokatne uglovnice planirana je na križanju Mesničke ulice i Ilice na mjestu postojeće starije zgrade na sjeveroistočnom uglu (*str.* 557-560).⁶⁹⁶ Od ukupno prijavljena trideset i dva rada najboljim je proglašen Bastlov rad pod motom „Jasno“,⁶⁹⁷ druga nagrada dodijeljena je nepoznatom autoru, treću je osvojio Freudenreich, a projekt Ivana Velikonje je otkupljen.⁶⁹⁸ Svi radovi su javno predstavljeni na izložbi u prostorijama Obrtne škole u Zagrebu u travnju 1920. godine. Interes stručnih i društvenih krugova bio je izniman jer se radilo o prvoj izložbi natječajnih projekata u poslijeratnom razdoblju. Unatoč velikom broju sudionika konačan ishod natječaja ocijenjen je polovičnim zbog nespretnosti pojedinih pristiglih rješenja i generalno neadekvatno ispunjenih zahtjeva funkcije poslovnice banke. Nedostaci projekata su djelomično bili posljedica neprecizno formuliranih uvjeta sastavljenog natječajnog programa. Od izvedbe se na neko vrijeme odustalo, a četiri godine kasnije poslovno – stambena zgrada Prve hrvatske obrtne banke izgrađena je na adresi Ilica 38, na parceli manje površine udaljenoj od ugla Mesničke i Ilice. Za izradu arhitektonskog projekta odabran je Ehrlich koji nije bio sudionik natječaja.

Natječajnim programom bilo je određeno da trokatna uglovnica Prve hrvatske obrtne banke s podrumom, mezaninom i mansardom bude primarno poslovna i trgovačka zgrada. U prizemlju su trebali biti lokali, na etažama od mezanina do drugog kata poslovni prostori, a treći kat i mansardno krovništvo predviđeni su za stanove.⁶⁹⁹ Bastl je u prvonagrađenom radu osmislio L tlocrt rastvoren dvorištem u zapadnom dijelu dok su uz istočni i sjeverni rub parcele smještena dva svjetlika. Prizemlje je bilo trgovačke namjene s lokalima uz ulična pročelja i popratnim sadržajima uz dvorište. Najveći trgovački prostor zauzimao je gotovo čitavo istočno krilo, a raščlanjen je nizovima stupova koji su u središtu formirali kvadrat. Glavni ulaz poslovnice banke smještene u mezaninu s vestibulom i dvokrakim stubištem formiran je uz južno pročelje dok su kolni ulaz prema dvorišnim garažama i ulaz za stanare

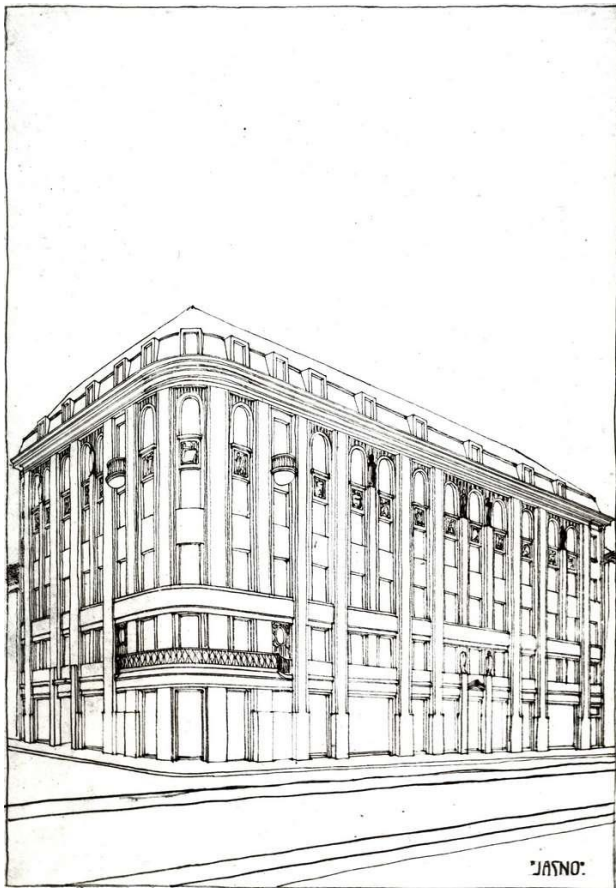
⁶⁹⁵ ŠIROLA, ur., 1933: 154

⁶⁹⁶ a) *** 1920/I: 78; b) DOMLJAN, 1979: 132-133

⁶⁹⁷ Domljan je svojedobno razmatrao mogućnosti pripisivanja natječajnog projekta pod šifrom „Hermes“ Bastlu i Sunku. Sunka je s projektom povezao zbog tipa ugaone kupole, no generalno su karakteristične forme koje je primijenjivao bile teže i masivnije što pitanje autorstva ovog projekta ostavlja otvorenim. Uvidom u nacrt iz Ehrlicove arhive utvrđeno je da Bastl nije bio autor ovog, nego projekta uručenog pod šifrom „Jasno“; a) *** HAZU/1; b) DOMLJAN, 1979: 132-133

⁶⁹⁸ ŠIROLA, ur., 1933: 154

⁶⁹⁹ *** HAZU/1

115. V. Bastl, zgrada Prve hrvatske obrtne banke (Zagreb, Ilica/Mesnička), natječajni projekt, pročelje, 1920. (Arhiva H. Ehrlicha, HAZU)

bili na zapadnom pročelju. Poslovnica banke je u cijelosti zauzimala prostor mezanina. Središnji sadržaj je bila blagajnička dvorana smještena u istočnom krilu i raščlanjena nizovima nosača koji su podržavali ostakljenu kupolu. Osnovni princip tlocrtne dispozicije bilo je nizanje međusobno povezanih ureda uz ulična pročelja s pristupom iz hodnika. Na prvom i drugom katu predviđen je smještaj pet trgovačkih prostora s popratnim sadržajima. Dispozicija je natječajnim projektom okvirno riješena, a slijedila je osnovne principe tlocrtne organizacije ostalih etaža. Treći kat sadržao je peterosoban, četverosoban i trosoban stan s tlocrtnom dispozicijom temeljenom na nizanju međusobno povezanih soba uz ulična pročelja i smještaju gospodarskog dijela uz dvorište i svjetlike, no nije riješena na visokoj razini. Nedostaci su bili dugi hodnici i predsoblja na koje je otpadala velika površina te loša komunikacija među dijelovima stana, a neobično je oblikovno rješenje trokutaste lođe na spoju sobe i blagovaonice.

Uličnim pročeljima zgrade Bastl je varirao shemu arhitektonskih projekata nastalih u tom razdoblju za Dom Činovničke banke u Beogradu (projekt 1912., realizacija 1922.), hotel Manduševac u Zagrebu (Vlaška 53, 1920., nerealizirano) i zgradu Exportno – importnog d.d. u Zagrebu (Draškovićeveva 25-27, 1920.-1922.). Prisutni su karakteristični elementi velikog

reda pilastara, masivnog završnog profiliranog vijenca i mansardno riješenog krovišta. Konceptom oblikovanja pročelja naglašen je odnos horizontala razdjelnih vijenaca u zoni prvih dviju etaža i profiliranog masivnog završnog vijenca te vertikalna parova pilastara reduciranih baza i kapitela provučenih od podnožja do završnog vijenca. Formiran raster je predstavljao podlogu za daljnju podjelu okarakteriziranu ritmičnom izmjenom vertikalnih nizova prozora i pilastara u gornjoj zoni. Vidljiva je redukcija neoklasicističkih elemenata i izostanak tradicionalnog akcentiranja ugla kupolom. Težište je premješteno na zonu mezanina na kojoj je formirani balkon pratio zaobljenje ugla. Skulpturalni elementi bili su prisutni u vidu figuralnih reljefa u pravokutnim poljima između prozora drugog i trećeg kata te ljudskih figura postavljenih uz glavni portal i u razini trećeg kata. Neoklasicistički izraz ogledao se u arhitektonskoj kompoziciji pročelja i detaljima poput trokutnog zabata nad glavnim portalom.

10.5. BASTL I ARHITEKTURA NEOKLASICIZMA U ZAGREBU

Kroz drugu dekadu dvadesetog stoljeća Bastl je nastavio intenzivno sudjelovati na natječajima, a postupno je povećao udio u realizaciji zgrada javne namjene. Izuzetak je bilo ratno razdoblje smanjene djelatnosti i rada na adaptacijama postojećih i prigradnjama pomoćnih zgrada. Kulminacija sudjelovanja u velikim gradskim i državnim projektima odvijala se dvadesetih godina kada je postigao najviši ugled paralelnim radom na Srednjoj tehničkoj školi i izvedbom nekoliko velikih gradnji. Arhitektonskim projektima obuhvaćene su različite funkcije poslovnih zgrada, hotela, tržnice, đачkog internata i škole dok je udio ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada smanjen. Najuspješnije rješenje poslovno – stambene namjene bio je beogradski Dom Činovničke zadruge (Kralja Milana/Dobrinjska, 1912. natječajni projekt, 1922.-1923. izvedba) s kojim se predstavio na pariškom EXPO-u 1925. godine. Unutar kompleksnog arhitektonskog projekta ističe se rješenje središnje reprezentativne dvorane štedionice. Prostor velikih dimenzija namijenjen javnom korištenju formiran je unutar volumena zgrade i osvijetljen odozgo otvaranjem svjetlika i izvedbom staklenog krova. Isti princip Bastl je ponovio nekoliko puta, a prvi put je primijenjen na zgradi Hrvatsko – slavonske zemaljske centralne štedionice (Ilica 25/Gundulićeva 2, 1906.-1907.) projektiranoj u poduzeću Hönigsberg i Deutsch. Varijante rješenja nalazimo na stambeno – poslovnoj zgradi Exportnog i importnog d.d. (Draškovićeva 25-27, 1920.-1922.) te nerealiziranim projektima poslovno – stambene uglovnice Obrtne banke (Ilica/Mesnička, 1920.) i hotela Manduševac (Vlaška 53, 1920.). Od javnih zgrada istaknuto mjesto pripada Kraljevskom sveučilišnom ludžbenom zavodu (Marulićev trg 20, 1913.-1914.) i njegovom

pandanu, zgradi Fizikalnog instituta (Marulićev trg 19, 1915., izvedba Steinmann 1927.-1932.). Važna je urbanistička uloga unutar Zelene potkove i prva pojava za Bastla specifične varijante neoklasicizma kojom je u ovom slučaju interpretirao oblikovni obrazac Sveučilišne knjižnice. Kompleks gradske tržnice Dolac (Dolac, 1926.-1930.) najznačajnija je arhitektonsko – urbanistička intervencija u kojoj je bio Vajdin suradnik. Na zahtjevnom projektu interpolacije unutar povijesne jezgre prilikom rješavanja problema funkcije i konstrukcije usvojeni su europski tehnički standardi građevina iste namjene. Projektom tržnice na Dolcu započet je odmak od neoklasicističkog oblikovanja redukcijom karakterističnih stilskih motiva koju je moguće pratiti na promjenama detaljne regulatorne osnove za Dolac i projektima okolnih zgrada u razdoblju od 1926. do 1930. godine. Daljnji pomak u tom smjeru predstavljala je zgrada Ekonomske komercijalne visoke škole (Zvonimirova 8, 1927.-1928.). Reminiscencije na neoklasicizam prisutne su u slobodnoj interpretaciji pojedinih motiva, no dominantna je postala jednostavnost ravne, prazne plohe zida raščlanjene kvadratnim prozorskim otvorima. Zrela Bastlova interpretacija klasicizma ostvarena je unutar okvira nadolazeće moderne.

Neoklasicizam u zagrebačkoj arhitekturi formiran je pod utjecajem srednjoeuropskog kruga, a bio je intenzivno prisutan tijekom druge dvije dekade dvadesetog stoljeća što potvrđuje pregled radova najvećih domaćih arhitekata. Kovačić je tijekom drugog desetljeća dvadesetog stoljeća povećao broj izvedbi u suradnji s Ehrlichom s kojim je zajednički vodio ured od 1910. do 1915. godine.⁷⁰⁰ Suradnja dvojice arhitekata proglašena je ključnom za afirmaciju načela moderne arhitekture. Kovačić je u ovom razdoblju projektirao nekoliko kvalitetnih vila (vila Frangeš, Rokov perivoj 2, 1910.-1911.) okarakteriziranih stupnjevanjem geometrijskih pravokutnih volumena i dinamičnim odnosom unutarnjeg i vanjskog prostora.⁷⁰¹ Eksterijer je oblikovan ravnim, glatkim plohama s minimalnom primjenom dekorativnih elemenata. Obilježje stambeno – poslovnih zgrada je funkcionalna tlocrtna organizacija u koju je unio pojedina rješenja primijenjena na obiteljskim vilama. Vrhunac oblikovanja druge dekade je zgrada Franck (Trg Mažuranića/Hebrangova 33, 1912.-1913.) volumena naglašenog istaknutom strehom u suvremenoj interpretaciji renesansnog palazza.⁷⁰² Početak dvadesetih godina označio je nastavak pročišćavanja formi i uspostavljanje prototipa zagrebačkog funkcionalističkog tlocrta najamne stambene arhitekture zgradom dioničkog

⁷⁰⁰ DOMLJAN, 1979: 53

⁷⁰¹ RADOVIĆ MAHEČIĆ, LASLO, 1997: 152-155

⁷⁰² RADOVIĆ MAHEČIĆ, LASLO, 1994: 113

društva Slaveks (Svačićev trg 13, 1919.-1920.).⁷⁰³ Jednostavnost i odmjereno vanjskog oblikovanja proizlazi iz plošnog tretmana pročelja u kombinaciji s rustičnom obradom donje dvije etaže i primjene razdjelnih i profiliranog naglašenog završnog vijenca. Prozorski otvori su kvadratni s okvirima jednostavnog profila. Idući pristup oblikovanju eksterijera s reduciranom primjenom citata povijesti arhitekture u detaljima vijenca, denta i meandra karakterističan je za sve stambeno – poslovne zgrade ovog razdoblja (zgrada poduzeća „Eksploatacija drva“, Trg žrtava fašizma 3, 1922.-1923.). Posljednje djelo nastalo prije Kovačićeve smrti 1924. godine bila je palača Burze u Zagrebu (projekt 1920.-1921., izvedba 1923.-1924. godine), jedna od najistaknutijih u karijeri i vrhunac neoklasicističke interpretacije zagrebačke protomoderne.⁷⁰⁴ Zgradom su objedinjeni suvremeni modernistički kriteriji prostorno – tlocrtnog koncepta, funkcionalosti i primjene zahtjevnih tehničkih rješenja s oblikovanjem baziranim na povijesnim stilovima klasicističkog predznaka. Središnja prostorija interijera, dvorana Burze, formirana je u rasponu od četiri etaže i natkrivena tradicionalnim arhitektonskim elementom kupole, ali izvedene u armiranom betonu kao i ostali konstruktivni dijelovi zgrade. Primjenom jonskih stupova na glavnom pročelju i zabatnih nadstrešnica nad prozorima bočnih pročelja postignut je neoklasicistički karakter eksterijera koji je simbolikom bio usuglašen s idejom o izgledu novčarskih institucija. Zagrebačka Burza je tipičan primjer arhitektonske teorije koju je Kovačić propagirao jer je nastala na osnovu znanja o povijesnim razdobljima i iskustvima prethodnika koja su prilagođena potrebama i tehničkim mogućnostima modernog doba.

U najproduktivnijem razdoblju Ehrlichove karijere karakteristike projektiranih zgrada bile su redukcija stupnjevanja volumena prema plošnijim rješenjima i povremeno korištenje elemenata povijesnih stilova. Promjena se dogodila pod utjecajem Loosovih ideja, ali i Ehrlichovog poslovnog partnera Kovačića. Tlocrtna rješenja najamnih stambeno – poslovnih zgrada usmjerena su prema funkcionalnijem korištenju prostora. Prva faza Ehrlichovog rada bila je izrazito obilježena programom studija utemeljenom na historicizmu, a u nastavku karijere prisutan je u reduciranom obliku u naglašenoj modelaciji volumena i ekspresivnosti tradicionalnih arhitektonskih motiva vijenaca, konzola i mansardnog krova.⁷⁰⁵ Tendencija je vidljiva do kraja dvadesetih godina što je dobro ilustrirano kompleksom Nadarbine Zagrebačke nadbiskupije u Vlaškoj ulici (1926.-1930.). Schönov opus je kroz drugo i treće desetljeće okarakteriziran eklektičkim povezivanjem elemenata različitih stilova s naglaskom

⁷⁰³ a) LASLO, 1991: 20; b) RADOVIĆ MAHEČIĆ, LASLO, 1997: 158-160

⁷⁰⁴ LASLO, 1984: 6

⁷⁰⁵ DOMLJAN, 1979: 223

na neoklasicizam, a paralelno s tradicionalnim oblikovnim principima pojavila se težnja k funkcionalnosti moderne arhitekture. Tlocrtna rješenja stambenih prostora unutar ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada pratila su liniju razvoja započetu krajem devetnaestog stoljeća u pravcu povećanja funkcionalnosti prostora i naglašenog odvajanja stambenih i gospodarskih prostora. Na stambeno – poslovnim zgradama ugaone orijentacije (zgrada Barac, Boškovićeve 23/Draškovićeve 38, 1913.-1914.) ponavljao je motiv zaobljenog ugla koji je u gornjoj zoni naglašen velikim redom nosača i istaknutim masivnim vijencem po uzoru na rješenje palače Croatia (Masarykova 1-3, 1909.-1910.). Dvadesetih godina slijedio je trend postupne purifikacije pročelja uz zadržavanje neoklasicističkih elemenata. Primjer je stambeno – poslovna ugaona zgrada Šumske direkcije (Kneza Mislava 2, 1926.) projektirana u suradnji s Jurjem Denzlerom.⁷⁰⁶ Redukciju tradicionalnih arhitektonskih motiva počeo je provoditi istovremeno s Bastlom. Projekti su poprimili protomoderan karakter što je vidljivo na primjeru stambeno – poslovne ugaone zgrada Vasić (Varšavska 6, 1928.). Arhitektonika pročelja reducirana je na jednostavne okvire prozora kvadratnog formata, istaknutu strehu ravnog krova s meandrom i horizontalne elemente razdjelnih vijenaca.

Druge dvije dekade dvadesetog stoljeća na zagrebačkoj arhitektonskoj sceni prolazile su u znaku dominacije neoklasicizma, no uvijek uz težnju k funkcionalnim rješenjima i primjeni suvremenih konstruktivnih mogućnosti. Trend su podržali značajni predstavnici druge akademske generacije arhitekata predvođeni Kovačićem koji su stvorili temelj za prihvaćanje sljedećeg koraka u razvoju arhitekture dvadesetog stoljeća utjelovljenog u pojavi internacionalnog stila.

⁷⁰⁶ GALOVIĆ, 1998.b: 12

11. POSLJEDNJI RADOVI OD 1929.-1932. GODINE

Kraj dvadesetih godina dvadesetog stoljeća u hrvatskoj arhitekturi bio je razdoblje promjena uvjetovanih prihvaćanjem internacionalnog stila, u to doba uvelike afirmiranog na europskoj i svjetskoj arhitektonskoj sceni. Školovanje je u to vrijeme dovršavala i s radom započinjala generacija arhitekata koja se usvajajući suvremene postavke priključila liniji internacionalnog stila, a pripadaju joj Juraj Denzler, Stjepan Gomboš, Mladen Kauzlarić, Drago Ibler, Stanko Kliska, Juraj Neidhardt, Zlatko Neumann, Egon Steinman, Zdenko Stržić, Ernest Weissman, Vlado Zemljak i ostali. Većina je studij završila na europskim sveučilištima, no velik poticaj dan je osnivanjem Visoke tehničke škole 1919. godine i Arhitektonskog odjela Akademije likovnih umjetnosti 1926. godine u Zagrebu kada je u Hrvatskoj započelo školovanje arhitekata na fakultetskoj razini.⁷⁰⁷ Paralelno s formiranjem mladih arhitekata još uvijek su bili aktivni predstavnici generacije koja je nositelj prethodne velike transformacije započete na prijelazu iz devetnaestog u dvadeseto stoljeće nazvane *prvom modernom* ili *protomodernom*.⁷⁰⁸ U posljednjoj fazi djelovanja Bastla, Ehrlicha, Schöna, Sunka i Lubinskog prepoznatljiv je utjecaj internacionalnog stila. U pojedinim projektima utjelovili su temeljna načela funkcionalizma ostvarujući poveznicu dvije velike arhitektonske generacije. Pritom je neizostavan utjecaj Kovačića koji se unatoč preuranjenom prekidu karijere 1924. godine smatra ključnim faktorom u procesu razvoja hrvatske moderne arhitekture. Završetak školovanja i početak rada ove generacije odvijao se u vrijeme punog zamaha secesije koja je bila polazište za daljnji individualni razvoj zaključen prihvaćanjem suvremenih arhitektonskih trendova. Kreativni vrhunac generacije ostvaren je u razdoblju koje je prethodilo pojavi internacionalnog stila. Završna faza djelovanja obilježena je manjim brojem projekata niže kvalitativne razine od ranijih ostvarenja, no pojedini primjeri prostorno-oblikovnim i tehničkim rješenjima dosežu razinu značajnih ostvarenja hrvatske moderne arhitekture. Pedagoško djelovanje Bastla, Ehrlicha, Kovačića, Podhorskog i Schöna u sklopu Srednje i Visoke tehničke škole u Zagrebu utjecalo je na arhitekta moderne koji su usvojili kvalitetno temeljeno obrazovanje i otvorenost spram suvremenih trendova.

Nova generacija prošla je razvojni put sličan prethodnicima, od studija izvan Hrvatske i prakse u inozemnim ateljeima, do povratka u Zagreb koji je bio centar domaćih arhitektonskih zbivanja. Ovdje je većina njih provela radni vijek i povremeno aktivno sudjelovala na natjecanjima u zemlji i izvan nje. Razlike u odnosu na prethodne generacije bile

⁷⁰⁷ a) PREMERL, 1990: 27; b) BIONDIĆ, 2000: 20; c) RADOVIĆ MAHEČIĆ, 2007: 19

⁷⁰⁸ PREMERL, 2003: 20

su mogućnost visokog obrazovanja u domaćoj sredini, intenzivnija razmjena radnog iskustva i cirkuliranje na europskoj razini kao posljedica formiranja univerzalnog izraza internacionalnog stila, te masovnija produkcija u godinama između dva rata. Reguliran je status arhitekata uspostavljanjem kriterijima stjecanja zvanja, organizacije poslovanja i dodjele angažmana putem natječaja. Generaciji stasaloj tijekom dvadesetih godina time je olakšano funkcioniranje i afirmacija na zagrebačkoj i otvoren put ka inozemnoj sceni. U ostvarenjima nove generacije utjelovljeni su principi moderne arhitekture s naglaskom na funkciji kao polazištu svakog projekta.⁷⁰⁹ Naglasak je bio na optimalnoj realizaciji namjene, a paralelno s time promijenjen je stav spram estetskih vrijednosti arhitekture koje ne mogu biti predmet promišljanja neovisno o funkciji i konstrukciji, već proizlaze iz njih. Principi internacionalnog stila uvršteni su u arhitektonske teorije različitih grupacija i pokreta poput De Stijla, Bauhauasa, futurista, konstruktivista i kubista. Intenzivno djelovanje tijekom dvadesetih godina rezultiralo je povezivanjem na svjetskoj razini organizacijom prvog Kongresa internacionalne moderne arhitekture u La Sarazzu 28. lipnja 1928. godine. Sudjelovanje hrvatskih arhitekata je izostalo zbog odustajanja Ehrlicha koji je jedini bio pozvan u Švicarsku od strane organizatora. Kongres je u domaćim okvirima popraćen objavom *Deklaracije arhitekata sabranih na međunarodnom pripremnom kongresu za modernu arhitekturu* u Planićevom djelu *Problemi suvremene arhitekture* 1932. godine. Zagreb je postao središnje mjesto kolektivnog prihvaćanja i praktične primjene postulata moderne arhitekture što je bila posljedica kvalitetne tradicije protomoderne i društveno – ekonomskih prilika između dva svjetska rata praćenih intenzivnom izgradnjom.

Završno razdoblje Bastlova stvaralaštva od 1929. do 1932. godine bilo je vremenski podudarno s afirmacijom internacionalnog stila na zagrebačkoj arhitektonskoj sceni. U trogodišnjem razdoblju izradio je nekoliko projekata, a zajedničke karakteristike bile su prihvaćanje suvremenih utjecaja i uvijek prisutne diskretne reminiscencije neostilskog izraza. Oblikovanje eksterijera zgrada tendiralo je k uplošnjavanju i udaljilo se od individualne interpretacije neoklasicizma koja je bila obilježena primjenom tradicionalnih arhitektonskih elemenata, primjerice artikulacije pročelja velikim redom pilastara. Nagovještaj odmaka od neoklasicizma može se pratiti na primjeru dva projekta velikih javnih gradnji. Prvi, za tržnicu Dolac i okolne zgrade nastao je u razdoblju od 1926. do 1928. godine i još uvijek je u velikoj mjeri bio određen neoklasicizmom. U projektu zgrade Ekonomske komercijalne visoke škole u Zagrebu iz 1927. godine neostilski arhitektonski elementi su u velikoj mjeri reducirani u

⁷⁰⁹ PREMERL, 1990: 28-32

korist ravnih, praznih zidnih ploha tretiranih kao dominantan element oblikovanja. Tlocrtno – prostorna rješenja kretala su se u pravcu formiranja tipičnog zagrebačkog tlocrta stambeno – poslovnih najamnih zgrada moderne kao nastavak razvoja stambenog tlocrtnog tipa kroz prva tri desetljeća djelovanja. Funkcionalnost arhitekture ostala je bitan faktor u Bastlovim projektima i očitovana je u kvalitetnom sagledavanju korištenja prostora koje je popraćeno adekvatnim tehničkim rješenjima.

11.1. REGULACIJA DIJELA VLAŠKE ULICE I PETRETIĆEVOG TRGA U ZAGREBU S DOGRADNJOM ŽUPNE CRKVE SV. PETRA I IZGRADNJOM NOVOG ŽUPNOG STANA

U završnim godinama arhitektonskog djelovanja nastao je jedan od najznačajnijih Bastlovih projekata za jedinu poznatu izvedenu zgradu sakralne namjene, župnu crkvu sv. Petra u Zagrebu (Vlaška 93, 1930.-1932.). Urbanističko – arhitektonskim zahvatom obuhvaćene su regulacija okolnog prostora, rekonstrukcije crkve i izgradnja župnog stana. Specifičnost projektnog zadatka sastojala se u dogradnji postojeće povijesne sakralne zgrade i projektiranju novog župnog stana inkorporiranog u cjelinu.

Kronološki prvi nastao je projekt župne crkve sv. Petra izveden od 1929. do 1932. godine.⁷¹⁰ Istovremeno je osmišljena regulacija područja omeđenog Vlaškom i Petrovom ulicom te Trgom Petra Petretića, a osim rekonstrukcije crkve definirana je izgradnja novog župnog stana s uredom realiziranog od 1930. do 1932. godine (*str. 621-633*). Na parcelama u neposrednoj okolici u Vlaškoj ulici predviđena je izgradnja ugrađenih trokatnih stambeno – poslovnih zgrada od kojih je prema Bastlovom projektu izvedena jedino zgrada Zuber (Vlaška 95, 1930./31.). Poticaj za regulaciju područja bila je potreba za povećanjem crkve zbog širenja župe koja je s tridesetak tisuća vjernika postala najveća u Zagrebu.⁷¹¹ Nužno je bilo izgraditi župni dvor, u to vrijeme dislociran pored kapele sv. Martina u Vlaškoj ulici 36. Razlog je bilo često ukidanje i ponovo uspostavljanje župe kroz povijest zbog čega nisu ostvareni uvjeti za veće graditeljske zahvate.⁷¹²

⁷¹⁰ a) *** DAZG/120; b) *** DAZG/121

⁷¹¹ *** SŽ/1

⁷¹² Najstarija poznata župa u Vlaškoj ulici bila je župa Blažene Djevice Marije i sv. Antuna čije je postojanje zabilježeno u 13. stoljeću, a crkve sv. Antuna 1344. godine. U razdoblju turskih osvajanja župa je ukinuta te ponovo obnovljena 1678. godine. Car Josip II. ukinuo je župu 1788. godine, a crkva je dvije godine korištena kao vojno skladište. Župa je ponovo uspostavljena 1790. godine da bi 1803. godine bila pripojena župi sv. Marije. Od 1823. godine obnovom potaknutom od strane biskupa Vrhovca postojanje župe sv. Petra kontinuirano traje.; *** 1931/I: 5

116. Župna crkva sv. Petra (Zagreb, Vlaška 93) s nekadašnjim potezom zgrada na sjevernoj strani Vlaške ulice, 1861. godine (Szabo, *Knjiga o starom Zagrebu* 1963.)

Crkva sv. Petra sagrađena je početkom sedamnaestog stoljeća i posvećena 1622. godine. Prema opisu iz kanonskih vizitacija 1677. godine bila je zidana s jednim zvonikom, svodom nad svetištem i drvenim izrezbarenim stropom nad brodom, a imala je tri prozora, pjevalište i tri oltara.⁷¹³ Uz crkvu je povijesno bilo smješteno groblje na kojem su sahranjivani siromašni građani. Radi lošeg stanja sredinom osamnaestog stoljeća u vrijeme biskupa Franje Thauzyja potaknuta je opsežna rekonstrukcija. Po dovršetku 1770. godine zabilježeno je da je imala zvonik, svođeno oslikano svetište i sakristiju zapadno. Sljedeći veliki zahvat bila je dogradnja pripisana graditelju Mihaelu Strohmayeru 1856.-1857. godine i tom prilikom izvedena je dijelom nova raščlamba pročelja i novi zvonik.⁷¹⁴ Crkva je oštećena u potresu 1880. godine, a unatoč malom opsegu štete provedena je temeljita obnova 1881.-1882. godine.⁷¹⁵ Obnovu je vodio Bollé koji je angažirao uigrani tim suradnika, slikara, kipara i staklara zaposlen na obnovi većine zagrebačkih crkava u to vrijeme. Arhitektonika crkve nije izmijenjena u velikoj mjeri.

⁷¹³ a) STROHAL, 1933: 9-10; b) BUTURAC, 1994: 71-73

⁷¹⁴ a) STROHAL, 1933: 13; b) DAMJANOVIĆ, 2013: 313

⁷¹⁵ DAMJANOVIĆ, 2013: 313-315

117. Župna crkva sv. Petra (Zagreb, Vlaška 93), izgled nakon rekonstrukcije zvonika 1886. godine (privatno vlasništvo)

U interijeru su aplicirani detalji polukružnih luneta iznad pilastara, a naglasak je stavljen na cjelovito dekorativno oslikavanje unutrašnjosti, izradu novih vitraja i izmjenu inventara kako bi bio postignut efekt raskošne polikromije. Postavljena su tri nova oltara i propovjedaonica. Glavni oltar je projektirao Bollé dok su bočni prvobitno naručeni za katedralu i naknadno određeni za postavu u crkvi sv. Petra. Krajem devetnaestog stoljeća 1886. godine izveden je popravak zvonika i tom prilikom došlo je do rekonstrukcije i izmjene izgleda završne etaže i kape.⁷¹⁶ Radove je izveo Bolléov suradnik, graditelj Ferdo Kosseg.⁷¹⁷ Bollé je u literaturi također povezan sa spomenutom pregradnjom zvonika nacrtima koji su nastali tijekom obnove 1881. godine, no nije poznato je li riječ o istom projektu ili je u međuvremenu izrađen novi.⁷¹⁸

Na poticaj župnika Josipa Lončarića početkom 1926. godine započelo je razmatranje mogućnosti dogradnje župne crkve sv. Petra.⁷¹⁹

⁷¹⁶ *** DAZG/122

⁷¹⁷ Kosseg je podnio zahtjev za građevnu dozvolu za popravak tornja i crkve u ime tadašnjeg župnika Ivana Krapca 1886. godine.; *** DAZG/123

⁷¹⁸ DAMJANOVIĆ, 2013: 315

⁷¹⁹ a) *** SŽ/1; b) BUTURAC, 1994: 74

118. i 119. Župna crkva sv. Petra (Zagreb, Vlaška 93),interijer crkve krajem devetnaestog stoljeća, pogled prema svetištu i prema pjevalištu (župa sv. Petra)

Vlastitu ideju o produljenju i proširenju crkve kako bi tlocrtno dobila oblik križa župnik je izložio Bolléu i Kršnjavom koji su podržali inicijativu i predloženi arhitektonski model, a izradu nacrtu je preuzeo Bollé. Suradnja je zaustavljena smrću arhitekta 17. travnja 1926. godine, a preporukom Antuna Ressa, Bolléovog učenika i suradnika na dogradnji crkve projekt je preuzeo Bastl. Formiran je Odbor za proširenje crkve koji su sačinjavali župnik Lončarić, Bastl, izvođač Ivo Senk, te Gjuro Petroci, Franjo Hrustić, Josip Pogorelec i Artur Machnik.⁷²⁰

Izrada projekta započela je 1929. godine prijedlogom urbanističkog rješenja neposrednog okoliša crkve.⁷²¹ Postojeća crkva bila je manjih dimenzija od današnje i orijentirana u pravcu sjever – jug s glavnim južnim pročeljem uz Vlašku ulicu. Pripadala je uličnom nizu ograđenih parcela sa slobodnostojećim prizemnicama duljim pročeljima orijentiranim prema ulici. Zapadno od crkve izgrađene su slobodnostojeće građevine većih

⁷²⁰ Troškovi izgradnje procijenjeni su na 1.500,000 dinara za crkvu i 1.000,000 dinara za župni stan. Većina iznosa financirana je sredstvima župe koja su dobivena prodajom crkvenog zemljišta dok je manji iznos od 100,000 i 60,000 dinara bio donacija gradske općine i župljana. Troškove izgradnje župnog stana snosio je nadbiskup Bauer. Tijekom izvedbe zbog nepredviđenih radova iznos je dosegao 2.000,000 dinara što je izazvalo probleme investitorima.; *** SŽ/1

⁷²¹ *** DAZG/124

dimenzija i katnosti.⁷²² U neposrednoj blizini sjeveroistočno od crkve postojala je u to vrijeme obiteljska vila na Petretićevo trgu 4 s ograđenim vrtom. Povećanje crkve predviđeno je u sjevernom dijelu dogradnjom svetišta i bočnih kapela te sakristije istočno uz svetište. Nova građevina sa stanom župnika i uredom trebala je biti povezana s crkvom i nastavljati se na sakristiju i istočno pročelje crkve.⁷²³ Formiranjem ulice zapadno uz crkvu od Vlaške do Petrove ulice ostvarena je bitna prometna komunikacija. Sjeverno je predviđen pravokutan Petretićevo trg povezan s tri ulice, a postavom dva veća i dva manja trapezoidna ozelenjena otoka kretanje preko trga je dijagonalno usmjereno. Spomenute komunikacije podrazumijevale su kolni promet dok je dio istočno od crkve predviđen isključivo za pješake i tretiran kao mikrocelina crkvenog dvorišta pretvorenog u javni prostor. Formiran je pješački prolaz koji bi funkcionirao tijekom dana direktno povezujući Vlašku ulicu s Petretićevim trgom i Petrovom ulicom, a noću bi bio zatvoren. Smješten je uz liniju regulacije u pravcu sjever – jug određenu pozicijom vile na Petretićevo trgu 4. U ravnini vile zamišljene su fronte budućih zgrada privatnih vlasnika. Uz prolaz su s obje strane formirani vrtovi – zapadno vrt koji je dio crkvenog dvorišta, a istočno dviju predviđenih simetrično koncipiranih stambenih zgrada s pravokutno zasječenim i uvučenim ugaonim dijelovima. Predloženom urbanističkom intervencijom pridonijelo bi se prometnoj komunikaciji i povećalo iskoristivost javnog prostora uz crkvu. Prva varijanta regulacije nije realizirana, a konačna detaljna regulatorna osnova odobrena je 26. lipnja 1930. godine.⁷²⁴ Bitna promjena bile je odustajanje od pješačkog prolaza presijecanjem pravca pozicijom župnog stana i ureda koji su objedinjeni u jedinstvenom građevnom volumenu smještenom u produžetku sakristije prema istoku. Dogradnja je sezala do bloka ugrađenih zgrada predviđenih za izgradnju na susjednim parcelama, a rješenjem je izazvano nezadovoljstvo okolnih vlasnika.⁷²⁵

Izgled župne crkve sv. Petra uoči dogradnje bio je rezultat nekoliko građevnih faza zaključno s Bolleovom adaptacijom 1881.-1882. godine i obnovom zvonika 1886. godine. Crkva manjih dimenzija sastojala se od pravokutnog broda, užeg i nižeg zaobljenog svetišta i zapadno smještene sakristija kvadratnog tlocrta. Uz glavno južno pročelje formirano je

⁷²² Fotografija crkve sv. Petra s potezom zgrada na sjevernoj strani Vlaške ulice, 1861. (reprodukcija iz: Szabo, Knjiga o starom Zagrebu 1963.)

⁷²³ *** DAZG/124

⁷²⁴ Odobrena regulatorna osnova potvrđena je otpisom Kraljevske banske uprave Savske banovine u Zagrebu.; *** DAZG/121

⁷²⁵ Žalbu na detaljnu regulatornu osnovu iznio je Franjo Govedić, vlasnik vile na adresi Petretićevo trg 4 koji se smatrao oštećenim zbog zatvaranja njegove kuće prema Vlaškoj ulici što je umanjilo vrijednost nekretnine. Zahtijevao je pomicanje novogradnje župnog stana i ureda pet metara od postojeće međe, no unatoč tome od regulacije se nije odustalo.; *** DAZG/121

predvorje unutar prostorne jedinice koja je visinom premašivala visinu krova nad brodom.⁷²⁶ Svi prostorni odsječci bili su nadsvođeni češkom kapom i natkriveni zasebnim dvostrešnim krovom pokrivenim crijepom. Dominantan motiv glavnog pročelja bio je zvonik kvadratnog presjeka smješten u središnjoj osi. Oblikovanje zvonika izmijenjeno je tijekom devetnaestog stoljeća u dva navrata, prvi put Strohmayеровom adaptacijom 1856.-1857. godine kada je formiran ravan zaključak s ogradom i užim završnim dijelom sa strmom kapom poligonalne osnove.⁷²⁷ Formirano je historicističko neoromaničko pročelje s karakterističnim elementima polukružnih visećih arkada i polukružno zaključenih prozorskih otvora, portala i bifora na zvoniku. Neoromanički elementi bili su u manjoj mjeri prisutni na ostatku eksterijera, a zadržani su nakon adaptacije izvršene pod Kossegovim vodstvom 1886. godine.⁷²⁸ Uz završni vijenac nad biforom uspostavljen je niz visećih arkada, a nad nekadašnjom terasom podignuta je visoka piramidalna kapa s dodatkom bočnih trokutnih odsječaka. Na mjestu okulusa smještenog u središnjoj osi pročelja montiran je novi prozor, a križevi su postavljeni na vrhu bočno. Preoblikovanjem eksterijera crkve poštovan je odabir neoromaničkih elemenata iz prethodne obnove s izuzetkom novog elementa izdužene poligonalne kape zvonika obložene limom.

Bastl je projektom dogradnje poštovao oblikovni idiom graditelja devetnaestog stoljeća i podržao primjenu elemenata historicističke neoromaničke arhitekture. Osnovni cilj bilo je povećanje crkve, a provedeno je na sljedeći način. Narteks i brod zadržani su unutar postojećeg tlocrta stare crkve dok su promjene izvedene u dijelu svetišta koje je uklonjeno zajedno sa sakristijom. Novo šire polukružno zaključeno svetište smješteno je u produžetku broda. Bočno od pozicije starog svetišta, a sada križišta, formirane su pravokutne kapele s polukružnim apsidama na sjevernoj strani. Pravokutna sakristija dograđena je istočno uz svetište i poveznica je između crkve i župnog stana. Intervencijom je crkva poprimila tlocrt latinskog križa sukladno zamisli župnika Lončarića iz 1926. godine. Oblik svodova preuzet je iz stare crkve s travejima češkog svoda nad brodom i kupolastim svodom izvedenim pomoću ferocementne ljuske. Uglovi na spojevima zidova eliminirani su konkavnim segmentima. Svođenje je izostalo u novoformiranim aneksima – bočnim kapelama i sakristiji koji su natkriveni stropom. Osvjetljenje broda riješeno je zadržavanjem postojećeg modela udvojenih, polukružno zaključenih prozorskih otvora na koje su montirani novi vitraji iz radionice Marinković iz 1931. godine.

⁷²⁶ *** DAZG/125

⁷²⁷ STROHAL, 1933: 13

⁷²⁸ a) *** DAZG/122; b) *** DAZG/123

120. i 121. Župna crkva sv. Petra (Zagreb, Vlaška 93), izgled nakon rekonstrukcije 1930.-1932. godine (Konzervatorski odjel u Zagrebu, razglednica bez datacije i nakladnika); Glavno južno pročelje crkve, današnje stanje (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

U svetištu je na sjevernom pročelju i na spoju sa sakristijom s južne strane ponovljen motiv udvojenih polukružno zaključenih prozora dok su u apsidi bočno smještene dva pojedinačna otvora. Ulazni dio izmijenjen je smještajem stana za zvonara u prizemnoj razini i na katu u jugozapadnom dijelu, a etaže su povezane zavojitim stubištem koje se nastavlja do pjevališta i dalje prema zvoniku. Pjevalište je povećano i zaključeno zidanom ogradom konveksno istaknutom u prostor broda. Predviđena je demontaža i sekundarna uporaba postojećeg opločenja, ali zbog oštećenja kod uklanjanja pristupilo se postavljanju ploča od crno-bijelog kulira kvadratnog formata. Donja zona zidova naglašena je marmorizacijom crvenih tonova koji su usklađeni s ostalim detaljima interijera i eksterijera. Veliki dio postojećeg inventara je zadržan i rasporedom prilagođen novoj situaciji s pojedinim izmjenama kao što je zamjena postojećih skulptura slikama naručenim iz Rima na bočnim oltarima.⁷²⁹ Glavni oltar je restauriran zajedno sa slikom sv. Petra.

⁷²⁹ *** SŽ/1

122. Župna crkva sv. Petra (Zagreb, Vlaška 93),interijer, pogled prema svetištu, današnje stanje nakon izvedenih recentnih adaptacija (foto: M. Strugar, 2014.)

Zadržana je većina starih klupa izuzev dvije nove, a izrađene su drvene ispovjedaonice koje su arhitektonskim projektom uklopljene u interijer. U crkvi je uvedeno centralno grijanje i montiran električni sat.⁷³⁰

Projekt glavnog pročelja nastao u lipnju 1926. godine bio je inspiriran zatečenim povijesnim stanjem. Bastl je zadržao trodijelni koncept sa zvonikom u središnjoj osi i neoromaničke arhitektonske elemente. Predviđen je piramidalan oblik kape po uzoru na stari zvonik, no prilikom izvedbe je došlo do izmjena. U tijeku gradnje crkve ispostavilo se da zbog guste izgrađenosti neposredne okolice crkva neće djelovati dovoljno impozantno pa je predloženo povišenje zvonika za sedam metara.⁷³¹ Završni dio je sužen u piramidalnoj formaciji i ravno zaključen, a u sredini je postavljen križ. Velika promjena na glavnom pročelju povezana je izvedbom viših i horizontalno zaključenih bočnih odsječaka narteksa s atikom koja je zakrivala krovište za razliku od izvorno skošenog zabatnog dijela. Poligonalnim polustupovima naglašena je trodijelna podjela pročelja i uspostavljeno uže središnje polje. Osnovni raspored otvora s portalom u središnjoj osi, bočnim prozorima i biforom na zvoniku je ponovljen, a ukinuti su rozeta i prozor u osi portala.

⁷³⁰ *** 1931/II: 9

⁷³¹ *** 1931/IV: 5

123. Župni stan i ured župe sv. Petra (Zagreb, Vlaška 93), pročelje prema Petretičevom trgu s dijelom svetišta crkve u prvom planu desno(foto: Z. Bogdanović, 2015.)

Svi otvori su polukružno zaključeni po uzoru na neoromaničku interpretaciju u projektu stare crkve. Ostali arhitektonski neostilski elementi poput visećih arkada diskretno su aplicirani na ravnim, praznim plohama pročelja. Bitan segment oblikovanja je koloristički efekt postignut primjenom fasadne opeke na zvoniku i umjetnog kamena na atici pročelja kojima je formiran motiv latinskog križa. Završnu obradu umjetnim kamenom zagasito crvene nijanse nalazimo na detaljima poligonalnih polustupova, visećih arkada i prozorskih okvira. Lijep detalj predstavlja motiv malog konzolno poduprtog balkona na južnoj strani zvonika.

Bastl je rekonstrukcijom i dogradnjom crkve osnovnim karakteristikama poštovao zatečeni povijesni model, no arhitektonskim projektom zgrade župnog stana i ureda približio se suvremenim arhitektonskim rješenjima. U tijeku rada predložio je nekoliko idejnih projekata koji župniku nisu bili u cijelosti prihvatljivi zbog nezadovoljstva urbanističkim konceptom.⁷³² Prvobitnim projektom predloženo je razdvajanje stambene i uredske namjene izgradnjom dvije cjeline u skladu s aktualnom varijantom regulatorne osnove kojom je predviđeno otvaranje prolaza istočno od crkve.⁷³³ Trebale su biti povezane međusobno, ali i s crkvom. Ured za primanje stranaka smješten je istočno uz brod crkve dok je stan župnika,

⁷³² *** SŽ/1

⁷³³ *** DAZG/126

kapelana i posluge planiran istočno od svetišta u nastavku sakristije. Uredski dio L tlocrtne forme zamišljen je kao prizeman s ravnim krovom na kojem je formirana terasa. Ulaz u crkvu iz župnog ureda bio bi omogućen kroz bočnu kapelu dok je veza sa stanom župnika ostvarena natkrivenim trijemom uz istočno pročelje. Župni stan je u prvotnoj varijanti imao izduljen pravokutan tlocrt s manjom površinom prizemlja od podruma i prvog kata koji su prošireni ispod i iznad sakristije. U prizemlju su se uz istočno pročelje nizale prostorija za domaćicu s kuhinjom i izbom te refektorij, na katu prostorije župnika i kapelana, a na tavanu posluga i servisni sadržaji. Komunikacija među etažama ostvarena je dvokrakim stubištem u osi ulaza. Završni tavanski kat reduciran je na polovicu tlocrta građevine dok je na preostaloj površini omogućeno otvaranje prostrane terase prema Petrovoj ulici. Oblikovanje eksterijera bazirano je na ravnim plohama zida lišenima arhitektonskih elemenata dekorativnog karaktera i rastvorenima nizovima pravokutnih prozora. Izmjenom detaljne regulatorne osnove 1930. godine odustalo se od formiranja javnog prolaza istočno uz crkvu i od predloženog rješenja župnog stana i ureda.⁷³⁴ U novoj realiziranoj varijanti župni ured i stan povezani su u jedinstven građevni volumen izduljenog pravokutnog tlocrta orijentacije duljom osi u pravcu istok – zapad. Smješten je na sjevernom dijelu parcele između sakristije i vile na Petretićevom trgu 4 te ugrađene najamne trokatne stambene zgrade na adresi Vlaška 95. Tlocrtnim rješenjem prizemlja uspostavljena su dva niza prostorija grupiranih oko središnjeg halla. Funkcionalno su tvorile tri cjeline – ured župnika, dnevni prostor s refektorijem te gospodarski dio za domaćicu s kuhinjom. Glavni sjeverni ulaz u središnjoj osi s hallom i trokrakim stubištem namijenjen je župniku, osoblju i gostima. Za vjernike je na južnom pročelju formiran poseban ulaz s predvorjem koji je povezan s uredom. Zapadnu polovicu kata zapremao je stambeni dio za župnika odvojen od dvije sobe kapelana i gostinjske sobe. Znatnom redukcijom površine tavanke etaže s komorom i prostorijom posluge omogućeno je formiranje prostrane krovne terase. Odstupanja od pravokutnog tlocrta vidljiva su na etažama prvog kata i tavana, a uzrok je rastvaranje volumena terasama, lođama i balkonima u asimetričnom rasporedu. Primjenom armirano – betonske konstrukcije omogućen je slobodniji razmještaj i veliki rasponi pojedinih prostorija poput ulaznog halla. Opremom interijera postignut je reprezentativan karakter pojedinih prostorija, a ističe se marmorizacija zidova uz glavno stubište i drvena oplata zidova refektorija. Podovi većine stambenih prostorija prekriveni su parketom dok je u predvorjima izveden kulir. U detaljima dominira zagasito crvena boja koja je prisutna je na eksterijeru župnog stana, ali i u interijeru i na

⁷³⁴ *** DAZG/127

eksterijeru crkve. Primjenom iste nijanse ostvarena je vizualna poveznica između dviju građevina. Dekorativnom efektu halla sa stubištem doprinosi velika ostakljena površina sjevernog zida. Tri kontinuirana niza pravokutnih prozora formirana su u rasponu od prizemlja do tavana i ostakljena raznobojnim staklom.⁷³⁵

Građevinski radovi na crkvi i župnom stanu započeti su pod Bastlovim nadzorom 31. srpnja 1930. godine, a posvećena je od strane zagrebačkog biskupa Franje Salisa – Seewisa 6. svibnja 1933. godine.⁷³⁶ Javnost je pozitivno komentirala novi izgled crkve koja je ubrzo stekla naziv *Vlaškoulička katedrala*.⁷³⁷ Bastl je projektom rekonstrukcije župne crkve sv. Petra slijedio princip uspostavljen dotadašnjim adaptacijama povijesnih građevina. Veliki dio postojećih zidova inkorporirao je u novu građevinu s izuzetkom svetišta koje je zbog povećanja crkve srušeno. Ritam prozorskih otvora broda zadržan je i prenesen na novoizgrađeno svetište, a otvori su ponovljeni u dimenzijama i osnovnom obliku s jednostavnijom varijantom okvira. Prema uputama projektanta opeka dobivena rušenjem namijenjena je za ugradnju u nove zidove. Generalno je zastupljen princip iskoristivosti postojećih zidanih struktura i građevnog materijala koje je bilo moguće uklopiti u projekt rekonstrukcije. Istovremeno su primijenjena suvremena konstruktivna rješenja. Osim očuvanja osnovne građevne strukture težilo se zadržavanju dijelova opreme interijera. Bastl je predvidio izvedbu dijela poda u crkvi i župnom dvoru postojećim kamenim pločama koje su bile u dobrom stanju.⁷³⁸ Prozorske rešetke su privremeno uklonjene i ponovo upotrijebljene, a tri postojeća oltara pohranjena su za vrijeme radova i po dovršetku ponovo postavljena.⁷³⁹ Crkva je nakon rekonstrukcije i dogradnje početkom tridesetih godina doživjela nekoliko zahvata u interijeru koji su doveli do odstupanja od Bastlovog projekta.⁷⁴⁰ Monokromni tretman zidova s marmorizacijom u donjoj zoni negiran je izvedbom mozaika intenzivnih boja na dijelovima zidova broda i svetišta 1960.-1961. godine kojim je promijenjen prvobitan dojam. Sljedeća velika intervencija bila je prilagodba razine svetišta s izvedbom novog

⁷³⁵ Nakon useljenja u župni stan 1932. godine župnik Lončarić je iskazao nezadovoljstvo arhitektonskim rješenjem i izvedbom. Kao razlog je naveo lošu kvalitetu radova i prokišnjavanje ravnog krova koji je saniran asfaltiranjem. Primjedbe su se odnosile i na oblikovanje prozora u župnom uredu i stanu kroz koje je ulazila voda. Prozori su zamijenjeni, kao i sustav centralnog grijanja umjesto kojeg su od 1946. godine u uporabi peći.; *** SŽ/1

⁷³⁶ Radovi su započeli nekoliko dana prije ishoda građevne dozvole 5. kolovoza 1930. godine što je izazvalo prigovor vlasnika susjedne parcele.; a) *** DAZG/128; b) *** SŽ/1; c) *** 1931/III: 5, d) *** 1932

⁷³⁷ *** 1931/IV: 5

⁷³⁸ Na kraju je u cijelosti izvedeno novo opločenje jer je izvođač tvrdio da je nemoguće bez oštećenja demontirati postojeći pod. Novo opločenje pločama kulira crno-bijelog uzorka kvadratnog formata izvedeno je na postojećem podu.; a) *** MK/IV; b) *** SŽ/1; c) *** 1932

⁷³⁹ Sliku je restaurirao slikar Marko Rašica.; *** 1931/I: 5

⁷⁴⁰ 1958.-1960. izmijenjen je glavni oltar, a 1960.-1961. izvedeni mozaici na zidovima i ogradi pjevališta.; BUTURAC, 1994: 75

opločenja i postavom oltara suvremenog oblikovanja koji je izradio Jeronim Tišljar 2009. godine.

* * *

U jednom od posljednjih radova Bastl se oslonio na tradicionalna prostorna rješenja i arhitektonske oblike neoromaničke arhitekture. Poštovao je zatečeno historicističko oblikovanje stare župne crkve sv. Petra nastalo u devetnaestom stoljeću, ali u kombinaciji sa suvremenim tehničkim rješenjima moderne arhitekture primijenjenim u konstrukciji dograđenih dijelova. Zgradu župnog stana i ureda oblikovao je u duhu internacionalnog stila povezujući je u cjelinu s crkvom elementima kolorističke obrade i pojedinim arhitektonskim elementima južnog pročelja.

11.2. OBITELJSKE VILE I UGRAĐENE NAJAMNE STAMBENO – POSLOVNE ZGRADE

Posljednjim projektiranim zgradama stambene i stambeno – poslovne namjene Bastl je nastavio tendenciju odmakla od neoklasicističkih reminiscencija i prihvaćanja suvremenih arhitektonskih postulata moderne.

Vila Defour – Radošević (Zagreb, Buconjićeva 6, 1929.-1930.)

Navedene karakteristike došle su do izražaja na projektu obiteljske kuće za privatnog investitora što je bila povoljna varijanta za individualiziran pristup rješavanju arhitektonskog zadatka i realizaciju vlastitih ideja bez ograničenja od strane vlasnika. Riječ je o vili Defour-Radošević koja je primjer slobodnostojeće obiteljske vile s dva stana (*str. 618-620*).⁷⁴¹ Nakon vila Kallina i Hanl bila je treća Bastlova realizirana vila.⁷⁴² Sagrađena je na posjedu Jele Defour, rođene Radošević u današnjoj Buconjićevoj ulici koja je povijesno prema obiteljskom prezimenu vlasnice nosila naziv Radoševićev brijeg.⁷⁴³ Jednokatna zgrada smještena je na izduljenoj nepravilnoj parceli uz sjevernu stranu ulice i oko pet metara udaljena od regulatorne linije i dvorišne ograde. Tlocrtnom osnovom podržan je pravokutan oblik koji je orijentacijom duljom osi u pravcu sjever-jug pratio oblik parcele.⁷⁴⁴ Osim podruma zgrada je imala po jedan stan u prizemlju i na prvom katu, a osiguran je zaseban ulaz svim etažama.

⁷⁴¹ a) LASLO, 1983-1984: 121; b) LASLO, 1987: 99; c) KAHLE, 2003.b: 169; d) *** DAZG/129

⁷⁴² Osim dvije navedene vile poznat je studentski projekt vile u Zagrebu iz 1900. godine te navod o nekoliko vila sjeverno od Zagreba, od kojih je potvrđena jedino izgradnja kuće H na Prekrižju.

⁷⁴³ *** DAZG/130

⁷⁴⁴ *** DAZG/129

124. Vila Defour-Radošević (Zagreb, Buconjićeva 6), pogled prema uličnom pročelju (foto: M. Strugar, 2012.)

Uz zapadno pročelje formiran je aneks sa stubišnim krakom prema podrumu i jednokrakim, dijelom zavojitim stubištem koje je vodilo na kat i nastavljalo se do tavana. Ulaz u donji stan formiran na razini prizemlja. Tlocrtna dispozicija s organizacijom prostorija u dva niza duljom osi zgrade identična je na obje etaže, a iznimka je napravljena u dijelu uz stubište zbog kojeg je uvjetovana drugačija pozicija kupaonice. Ulaz s prostranim hallom zauzimao je centralnu poziciju uz zapadno pročelje i predstavljao polaznu točku komunikacije unutar stana. Iz halla je omogućen direktan pristup salonu, a iz bočno formiranih predsoblja ostalim prostorijama. Izražena je podjela na stambeni i gospodarski dio. Spavaonica povezana s kupaonicom i zasebnim predsobljem izdvojene su u jugozapadnom dijelu, dvije sobe sa salonom između smještene su uz istočno pročelje, a kuhinja, izba i soba za služavku s predsobljem grupirane su u sjeverozapadnom dijelu. Međusobnim povezivanjem soba stambenog dijela omogućeno je cirkularno kretanje. Sastavni dio salona u oba stana bila je ostakljena lođa – erker, a na razini prvog kata formiran je djelomično natkriven i staklenom stijenom zatvoren balkon L tlocrtne forme s pristupom iz obje spavaonice. Tavan je površinom bio znatno manji od ostatka vile. Sadržao je dvije prostorije, komoru i tavanski prostor, a na preostalom dijelu formirana je na ravnom krovu prostrana terasa. Dominantan element oblikovanja eksterijera je geometrijski volumen pravokutnih formi i glatkih, praznih

ploha. Razveden je uvlačenjem ugaonih dijelova što je najizraženije na jugoistočnom uglu uz koji je formiran polunatkriven i željeznom ostakljenom konstrukcijom ograđen balkon L tlocrtne forme. Pravokutni dvokrilni prozori usječeni su u zidnu masu bez oblikovanja okvira i zatvoreni griljama. Završni vijenac reduciran je na jednostavan horizontalni istak. Oblikovanje krova je kombinacija tradicionalnog četverostrešnog krovništva nad tavanskim prostorijama i stubištem te ravnog krova s terasama prisutnog nad ostatkom zgrade na razinama prvog kata i tavana. Današnje stanje vile razlikuje se od izvornog zbog preinaka izvedenih prilikom podjele na nekoliko stambenih jedinica. Izgled eksterijera sačuvan je u velikoj mjeri, uključujući vanjsku stolariju s drvenim griljama dok se najveće izmjene odnose na ulazni dio prilagođen povećanom broju korisnika stambenih prostora. Uz zapadno pročelje dozidano je vanjsko stepenište, a nad njim je postavljena nadstrešnica. Ulična ograda većim je dijelom sačuvana s izuzetkom dijela u kojem su ugrađena pomična vrata kolnog pristupa na parcelu.

Vila Defour Radošević je funkcionalnim tlocrtnim rješenjem i formiranjem vanjskih prostora balkona i krovnih terasa povezanih s interijerom bila na tragu modernih rješenja slobodnostojećih obiteljskih kuća. Bastl je napravio iskorak u smjeru prihvaćanja suvremenih tendencija jer se oblikovanjem eksterijera najviše približio izrazu internacionalnog stila. Moguće je povući paralele s dvadeset i četiri godine ranije projektiranom vilom Kallina (Jandrićeva 68, 1905./1906.) kojom je težio približiti se ondašnjim trendovima oblikovanja obiteljskih kuća u engleskoj tradiciji koje su afirmirali europski suvremenici protomoderne orijentacije.

Zgrada Zuber (Zagreb, Vlaška 95, 1930.-1931.)

Bastl je u vrijeme angažmana na rekonstrukciji župne crkve sv. Petra i izgradnji župnog stana kao projektant sudjelovao u formiranju okolnog prostora. Izradio je arhitektonske projekte za dvije zgrade istočno od crkve na adresama Vlaška 93 B i 95.⁷⁴⁵ Na osnovu prihvaćene regulacije s parcela su uklonjene postojeće slobodnostojeće prizemnice kako bi bilo započeto s formiranjem niza ugrađenih najamnih stambenih i stambeno – poslovnih trokatnica. Vlasnici parcele Terezija i Gustav Zuber namjeravali su izgraditi dvije zgrade od kojih je prva uz crkvu bila uglovnica, a druga ugrađena najamna stambeno – poslovna zgrada. Bastl je projektirao obje zgrade u svibnju 1930. godine, no izvedena je jedino zgrada na današnjoj adresi Vlaška 95.

⁷⁴⁵ Tadašnji ulični brojevi zgrada bili su 93 i 93 a.; *** DAZG/131

125. Zgrada Zuber (Zagreb, Vlaška 95) druga s desne strane i župna crkva sv. Petra nakon izgradnje (Konzervatorski odjel u Zagrebu, nakl.: E. Klein, Zagreb – No. 421)

Gradnju uglovnice na broju 93 B preuzeo je novi vlasnik s izmijenjenim projektom. Ugrađena najamna stambeno – poslovna zgrada Zuber (Vlaška 95, 1930.-1931.) projektirana je kao trokatnica s poslovnom zonom u prizemlju i stanovanjem na gornjim etažama (*str.* 634-636). Niz lokala formiran je uz ulično pročelje, dva jednosobna stana smještena su unutar dvorišnih krila prizemlja, a na svakom katu bila su po dva trosobna stana. Podrum je osim uobičajenih prostorija sadržao dva jednosobna stana identična prizemnim. Ulaz za stanare pomaknut je uz rub parcele i vodio je iz kolne veže preko vestibula do dvokrakog stubišta pozicioniranog centralno uz dvorišno pročelje. Zgrada pripada tipu c. tlocrta ugrađenih najamnih zgrada s razvedenim dvorišnim krilima koji je bio karakterističan za zagrebačku arhitekturu u razdoblju između dva rata.⁷⁴⁶ Radi prilagodbe sadržaja unutar dvorišnih volumena formirana su dva nejednaka krila. Mala odstupanja od osne simetrije izvršena su kako bi bio postignut optimalan omjer iskoristivosti građevne površine i komfora stanara. Polazište komunikacije unutar stana bilo je prostrano pravokutno predsoblje (hall) iz kojeg se pristupalo u međusobno povezane sobe. Dvije su orijentirane na ulicu, a spavaća soba s direktnim pristupom u kupaonicu na dvorište. Pod pravim kutom priključen hodnik u nastavku halla vodio je do odvojenog servisnog krila s kuhinjom, izbom i sobom za služavku. Sve prostorije imale su

⁷⁴⁶ KAHLE, 2003.a: 35-36

dnevno svjetlo i mogućnost prozračivanja, uključujući hodnik uz koji je smještena lođa. Svaki stan je rubno proširen plitkom zatvorenom lođom istaknutom u prostor ulice.

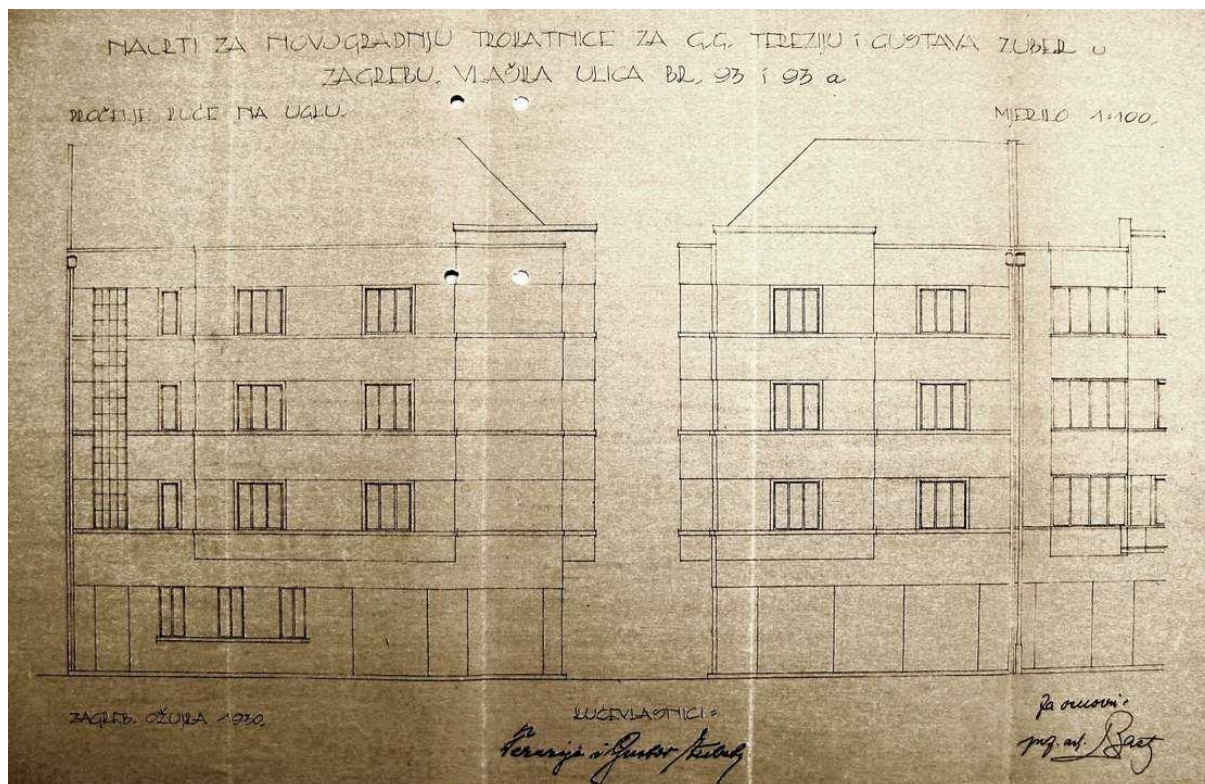
Oblikovanje eksterijera ukazuje na elemente tipične za ugrađene najamne stambeno – poslovne zgrade nastale početkom tridesetih godina dvadesetog stoljeća u Zagrebu koji su prihvaćeni pod utjecajem arhitekture internacionalnog stila.⁷⁴⁷ Simetrično koncipirano pročelje s četiri prozorske osi korespondiralo je s četiri sobe orijentirane na ulicu. Okarakterizirano je trodijelnom podjelom sa središnjim širim dijelom koji je dodatno naglašen produljenjem plohe zida u zoni krova i flankiran stupcima. Motiv višeg središnjeg dijela pročelja javljao se u varijantama ranih Bastlovih radova. Primjeri su župni dvor sv. Blaža (Primorska/Krajiška ulica, 1901.), stambena zgrada Doma mirovinskog zavoda Hrvatskog zemaljskog kazališta (Trg Mažuranića 12, 1904.) i stambeno – poslovna zgrada Goršak (Ilica 166, 1906.). Trokrilni prozori u središnjem dijelu pročelja formirani su unutar kvadratnog formata osim na prvom katu gdje su zamijenjeni parovima balkonskih vrata. Balkon je ograđen punom zidanom ogradom i vizualno odvaja poslovno prizemlje od stambenih katova. Bočne osi na stambenim etažama istaknute su u prostor pomoću pravokutnih erkera koji su sa svih strana zatvoreni kontinuiranim nizom prozora. Dvostrešan krov prekriven crijepom formiran je nad uličnim dijelom zgrade što je uvjetovano postojećim građevnim propisima dok su dvorišna krila natkrivena ravnim krovom. Pročelje se odlikuje pročišćenom kompozicijom ravnih ploha. Razdjelni vijenac između prizemne i gornjih etaža je izostavljen, a etažna podjela je naznačena plitkim horizontalnim istacima u razini rubova prozorskih otvora. Pročelje je zaključeno jednostavnim vijencem identičnog oblikovanja.

Zgrada Zuber (Zagreb, Vlaška 93 b, 1930.)

Druga trokatna stambeno – poslovna uglovnica projektirana na adresi Vlaška 93 B (projekt 1930., nerealizirano) imala je tlocrtni L oblik koji je nastao rastvaranjem volumena zgrade minimalnom neizgrađenom površinom dvorišta (*str.* 637-638).⁷⁴⁸ Podrum je osim tipičnih prostora za stanare sadržao dvosoban poslovni prostor uz sjeverni rub parcele. Prizemlje je u cijelosti namijenjeno poslovanju s trgovačkim lokalima i pripadajućim pomoćnim prostorijama uz ulicu dok je u sjevernom dijelu bio trosoban poslovni prostor. Ulaz za stanare s dvokrakim stubištem formiranim uz ulično pročelje pomaknut je uz sjeverni rub parcele. Površina gornjih etaža povećana je na oba ulična pročelja pomoću dva rizalita.

⁷⁴⁷ KAHLE, 2002: 161-162

⁷⁴⁸ *** DAZG/131

126. V. Bastl, zgrada Zuber (Zagreb, Vlaška 93 b.), ulična pročelja, 1930., nerealizirano (Državni arhiv u Zagrebu)

Na taj način dobiveno je više prostora za smještaj jednog četverosobnog stana na svakom od katova što je rijetko zastupljen broj soba po stanu u najamnim stambeno – poslovnim uglovnicaama tog razdoblja.⁷⁴⁹ Uz ulazno predsoblje raspoređene su gospodarske prostorije s orijentacijom kuhinje s izbom i zahoda prema dvorištu, a djevojačke sobe prema ulici. Stambeni dio odvojen je od gospodarskog prostranim hallom iz kojeg je omogućen pristup u četiri sobe grupirane u ugaonom dijelu zgrade. Krov je trebao biti dvostrešan zbog propisanih uvjeta građenja u ovom dijelu grada. Tretmanom pročelja ponovljeni su pojedini motivi sa susjedne zgrade projektirane za istog investitora u Vlaškoj 95. Prizemna zona rastvorena je staklenim izlozima, a na površini zida stambenih etaža formirane su trake u ravnini horizontalnih rubova trokrilnih prozora. Prepoznatljivi su utjecaji internacionalnog stila u tretmanu dijela zapadnog pročelja uz stubište koje je naglašeno vertikalom prozora kroz tri stambene etaže i primjeni motiva pravokutnog erkera na oba pročelja.⁷⁵⁰ Erker na asimetričnom pročelju u Vlaškoj ulici produljen je u zonu krovišta i zaključen ravnim odsječkom krova, a u gornjem dijelu nastavlja se uz ugao zapadnog pročelja prema crkvi sv. Petra. Slobodnom interpretacijom motiva tornja postignut je efekt akcentiranja ugla. Motiv erkera na pročelju prema crkvi uključen je u izvedeni projekt zgrade u Vlaškoj 95 koji je

⁷⁴⁹ KAHLE, 2004.a: 82

⁷⁵⁰ KAHLE, 2004.a: 79

izradio Juraj Krajan, ovlaštenu graditelj iz Zagreba 1931. godine dok je ugaoni erker prema Vlaškoj ulici zamijenjen balkonima.⁷⁵¹ Novim rješenjem ulazna os je pomaknuta u središnji dio zgrade jer su na svakoj etaži formirana dva stana, a arhitektonskim elementima eksterijera postignuto je oblikovanje tradicionalnog dojma.

Stambena zgrada Zaklade kralja Aleksandra i kraljice Marije za izgradnju i uređenje Ekonomske komercijalne visoke škole u Zagrebu (Zagreb, Bauerova 34, 1930.-1931.)

Posljednji poznati projekt ugrađene najamne stambene zgrade Bastl je izradio za Zakladu kralja Aleksandra i kraljice Marije za izgradnju i uređenje Ekonomske komercijalne visoke škole u Zagrebu dvije godine nakon dovršetka školske zgrade u Zvonimirovoj 8 za istu udruhu. Na zemljištu darovanom od gradske općine projektirao je četverokatnicu na današnjoj adresi Bauerova 34 (p.Lorkovićeve 2) 1930. godine (*str. 639-642*).⁷⁵² Smještena je uz regulatornu liniju zapadnog uličnog niza pored ugaone zgrade Ekonomske komercijalne visoke škole.⁷⁵³ Tlocrt se zbog dimenzija parcele nije razvijao u dubinu i poprimio je osnovnu formu izduljenog pravokutnika duljom osi paralelnog s uličnim pravcem. Simetrično je koncipiran s centralnim trokrakim stubištem i dizalom smještenim unutar dvorišnog rizalita. Na svim etažama projektirana su dva trosobna stana u bočnim dijelovima zgrade i dvije garsonijere smještene centralno.⁷⁵⁴ U prizemlju je na mjestu jedne garsonijere formiran ulazni vestibul pomaknut iz središnje osi što je bilo jedino odstupanje od simetričnog rasporeda. Razvedenost volumena zgrade na dvorišnoj strani uvjetovana je osiguravanjem dnevne rasvjete svim prostorijama trosobnih stanova. Prostorije u velikim stanovima raspoređene su u dva niza i tvorile su kompaktan stambeni prostor s prostranim hallom smještenim uz stubište kao polazište komunikacije. U ravnini halla uz dvorišno pročelje nastavljao se servisni dio s kuhinjom, sobom za služavku, izbom i kupaonicom. Prolaznim sobama formiran je niz uz ulično pročelje, a posljednja je bila spavaća soba povezana s kupaonicom. Iz halla se pristupalo toaletu i dvorišnom balkonu, a trosobni stanovi na prvom, drugom i trećem katu imali su i balkone orijentirane na ulicu.⁷⁵⁵ Dvije garsonijere smještene uz središnju os zgrade dijelile su zajednički svjetlik kojim je riješeno osvjetljenje i ventilacija predsoblja i posredno kupaonice dok je soba orijentirana na ulicu. U podrumu su se osim podrumskih prostorija uz dvorište nalazile praonica, soba za pazikuću i kuhinja.

⁷⁵¹ *** DAZG/132

⁷⁵² LASLO, 1987: 102

⁷⁵³ *** DAZG/133

⁷⁵⁴ *** DAZG/134

⁷⁵⁵ Građevnom dozvolom su uvjetovane pojedine izmjene. Zahodi stanova za samce su umjesto uz predsoblja izvedeni u hodniku u prostoru namijenjenom teretnim dizalima.; *** DAZG/135

127. Stambena zgrada Kraljevske zaklade za gradnju Ekonomsko-komercijalne visoke škole (Zagreb, Bauerova 34), ulično pročelje nakon obnove 2015. g. (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

Oblikovno rješenje uličnog pročelja predstavljalo je interpretaciju pročelja Ekonomske komercijalne visoke škole što je dijelom uvjetovano mišljenjem odbora za prosuđivanje pročelja.⁷⁵⁶ Pročelje je simetrično koncipirano s izuzetkom pomicanja ulaza iz središnje osi. Nizovi trodijelnih prozora kvadratnog formata izvedeni su unutar ortogonalnog rastera formiranog na zidu primjenom konstrukcije s umetnutim armiranim pločama koja je naznačena završnom obradom žbuke.⁷⁵⁷ Horizontalni elementi sokla, jednostavnog razdjelnog i završnog vijenca prilagođeni su pozicijom i oblikovanjem školskoj zgradi. Prozorskim otvorima kvadratnog formata s jednostavnim okvirima ponovljen je izgled prozora škole. Bočne osi naglašene su pravokutnim balkonima punih zidanih ograda iza kojih su udvojeni otvori vrata i prozora, a centralni dio izvedbom plitke nadstrešnice u širini dvije središnje prozorske osi prizemlja. Eksterijer je korektno odrađen produžetak zgrade Ekonomske komercijalne visoke škole. Prilagođen je razinom i oblikovanjem horizontala sokla i vijenca kao i temeljnim karakteristikama obrade zidne plohe i oblikom prozorskih otvora. Ulazni dio

⁷⁵⁶ Odbor za pročelja u sastavu Freudenreich, Šen, Gabrić, Jurković, Novaković i Hribar uvjetovao je formiranje glavnog vijenca u nastavku postojećeg završnog vijenca uglovnice Ekonomsko-komercijalne visoke škole s maksimalnom visinom nadozida u ravnini sa školom.*** DAZG/136

⁷⁵⁷ *** DAZG/137

s drvenim ostakljenim vratima s nadsvjetlom formiran je na zajedničkim oblikovnim postavkama.

Kuća Vjekoslava Bastla (Zagreb, Tuškanac 85 a, 1942.-1943.)

Posljednje, dimenzijama najskromnije ostvarenje Bastl je namijenio sebi projektirajući 1942. godine prizemnu kuću za samca pri vrhu zagrebačkog Tuškanca. Smještena je na padini uz zapadnu stranu ulice, na parceli pomaknutoj od regulatorne linije prema šumi i potoku Kraljevac.⁷⁵⁸ Pozicija udaljena od grada zasigurno je bila uvjetovana Bastlovim zdravstvenim problemima i kroničnom bolešću dišnih putova. Povlačenje u prirodni ambijent obronaka Zagrebačke gore pokazalo se prigodnim odabirom jer je u to vrijeme područje u velikoj mjeri bilo prekriveno šumom i vinogradima te rijetko izgrađeno. Kuća pravokutnog tlocrta smještena je na proširenom dijelu parcele i uvučena od regulatorne linije te duljom osi orijentirana u pravcu istok-zapad (*str.* 643-644). Sastojala se od dvije etaže, prizemlja i suterena koji je s obzirom na nagib terena s ulične strane u cijelosti ukopan dok je na dvorišnoj strani ravnina poda dosegala razinu parcele, a kuća visinu katnice. Tavan je izostavljen s obzirom na to da je natkrivena blago skošenim jednostrešnim krovom.⁷⁵⁹ Dimenzije objekta pravokutnog tlocrta bile su vrlo male uz iskoristivu površinu od 33 kvadratna metra na svakoj etaži s dodatkom plitkog proširenja u dijelu suterena unutar kojeg je formiran podrum. Donja etaža gospodarske namjene osim podruma je sadržala prostoriju za posluhu povezanu s kuhinjom, jednu sobu, izbu i zahod. Najveći dio gornje etaže predviđene za stanovanje vlasnika zauzimala je prostorija kojom je objedinjen dnevni boravak i hall. Dnevni boravak L tlocrta formiran je u punoj dužini s orijentacijom na istok i zapad. Pregradnim zidovima odijeljeni su spavaća soba s prozorima prema zapadu te kupaonica i čajna kuhinja formirane uz sjeverni zid kuće. S obzirom na blizinu susjednih parcela reducirani su otvori na južnom zidu dok prozori na sjevernom pročelju pripadaju nusprostorijama. Otvori svih soba orijentirani su prema zapadu s pogledom na padinu brijega i šumu, a na zapadnom pročelju izveden je balkon s mogućnošću pristupa iz dnevnog boravka i spavaće sobe. Dnevni boravak je prirodno svjetlo dobivao i kroz predsoblje pomoću trostrukog ostakljenog ulaznog otvora na istočnom ulaznom pročelju. Slična prostorna organizacija ponovljena je na donjoj etaži za posluhu s dodatkom veće kuhinje i smještajem ulaza s predsobljem uz sjeverno pročelje.

⁷⁵⁸ *** DAZG/138

⁷⁵⁹ *** DAZG/139

128. Kuća V. Bastla (Zagreb, Tuškanac 85 a), pogled na glavno ulazno pročelje prema Tuškancu, današnje stanje, u velikoj mjeri izmijenjeno u odnosu na izvorno (foto: M. Strugar, 2014.)

Današnji izgled izmijenjen je u odnosu na izvorno stanje zbog povećanja tlocrtne površine prema zapadu, formiranja niskog tavana, dogradnje terase i balkona te izmjene prvobitnog rasporeda i oblikovanja otvora. Interijer je istovremeno u cijelosti adaptiran.

11.3. PRIBLIŽAVANJE INTERNACIONALNOM STILU NA ZAVRŠETKU KARIJERE

Radovima nastalim u razdoblju procvata arhitekture moderne u Zagrebu Bastl je iskazao tendenciju napuštanja neoklasicističkih oblikovnih kanona u korist prihvaćanja suvremenog izričaja redukcijom elemenata povijesnih stilova. Oblikovanju moderne najviše se uspio približiti projektom vile Defour Radošević (Buconjićeva 6, 1929./1930.) te eksterijerom ugrađene najamne stambeno-poslovne zgrade Zuber (Vlaška 95, 1930./1931.). Tlocrtna organizacija zgrade Zuber zadržana je u okviru karakteristične sheme koju je primjenjivao tijekom prve dvije dekade dvadesetog stoljeća s dva stana po etaži i dva razvedena servisna dvorišna krila sa stubištem između. Sobe uz ulično pročelje i spavaonica povezana s kupaonicom orijentirana prema dvorištu imale se pristup iz prostranog predsoblja na koje se nastavljao hodnik odvajajući gospodarski dio u dvorišnim krilima. Posebno mjesto

zauzima rekonstrukcija župne crkve sv. Petra sa župnim dvorom u Zagrebu (Vlaška 92, 1930.-1932.) zbog koegzistencije dva različita pristupa na jedinstvenom sakralnom kompleksu. Neostilska pojava crkve usklađena je sa zatečenim izgledom formiranim kroz nekoliko povijesnih građevnih faza dok je novoizgrađena zgrada župnog dvora projektirana u duhu moderne. Rezultat je opsegom najveće i najkvalitetnije ostvarenja završne faze rada.

Radovima na prijelazu iz dvadesetih u tridesete godine Bastl se nastojao približiti suvremenim tendencijama internacionalnog stila, no rijetko uz potpuno napuštanje tradicionalnih arhitektonskih elemenata. Identičan pristup zadržao je na projektima nastalim početkom tridesetih godina na kojima je još uvijek primjenjivao varijante motiva završnog vijenca i prozorskih okvira. Arhitekti generacije krajem dvadesetih godina prolazili su identičnu transformaciju, izuzev preminulog Kovačića. Ehrlich je u potpunosti uhvatio korak sa suvremenim zbivanjima. Posljedica je bila radikalna zaokret od projekata nastalih tijekom dvadesetih godina obilježenih primjenom elemenata povijesnih stilova prema arhitekturi utemeljenoj na postavkama funkcionalizma. Proces potvrđuje posljednjih nekoliko projekata zaključno sa zgradom Mirovinske zaklade Gradske štedionice u Zagrebu (Gajeva 2, 1934.). Prihvaćanje načela arhitekture funkcionalizma u pravom smislu riječi tijekom tridesetih godina nalazimo kod Schöna, ponajviše u okviru suradnje s Milovanom Kovačevićem s kojim je vodio zajednički atelje. Tlocrtna i oblikovna rješenja stambeno – poslovne zgrade u Gundulićevoj 34 (1932.) s ravnom plohom pročelja obloženog kamenom oplatom i rastvorenog horizontalnim nizovima prozora uz formiranje krovne terase u potpunosti proizlaze iz postulata internacionalne arhitekture. Iste karakteristike pokazuju zajednički radovi Schöna i Kovačevića, a primjeri su nerealizirani prijedlog detaljne regulatorne osnove Kaptola i okolice (1935.) okarakteriziran suvremenim urbanističkim i arhitektonskim principima i zgrada Tehničkog fakulteta u Zagrebu (Kačićeva 26, 1937.-1940.). Bastl za razliku od Ehrlicha i posebice Schöna u posljednjim radovima unatoč prihvaćanju načela suvremenog arhitektonskog oblikovanja nikada nije u potpunosti napustio elemente tradicionalne arhitekture koji su u reduciranom obliku ostali prisutni u svim njegovim projektima.

12. PROFESOR NA GRAĐEVNOJ STRUČNOJ ŠKOLI I DRŽAVNOJ SREDNJOJ TEHNIČKOJ ŠKOLI UZAGREBU

Bastl se u profesorskom zvanju prvi put okušao u Građevnoj stručnoj školi u trogodišnjem razdoblju od 1910. do 1913. godine. Od 1897. godine škola je bila sljednik Razdjela za obrazovanje graditelja i pomoćnog im osoblja Kraljevske obrtne škole u Zagrebu koji je sam završio. U vrijeme početka angažmana ravnatelj je bio Bollé koji je s Bastlovim radom upoznat od učeničkog razdoblja što je zasigurno utjecalo na spomenuti angažman. Moguće je da su Bastlovi razlozi prihvaćanja zaposlenja u trenutku vođenja vlastitog arhitektonskog ureda bili povezani s lošim financijskim prilikama uzrokovanim malim brojem realizacija u razdoblju nakon osamostaljenja. Tijekom trogodišnjeg rada u školi predavao je gospodarsko graditeljstvo, građevne sastave, osnove i arhitektonske oblike.⁷⁶⁰ Predmet gospodarsko graditeljstvo obuhvaćao je projektiranje u rasponu od jednostavnih gospodarskih zgrada poput staja i konjušnica do zahtjevnijih gospodarskih zgrada, stanova za radnike, manjih seoskih kuća i lugarnica te gospodarskih sklopova.⁷⁶¹ U sklopu osnivanja većih gospodarskih imanja razmatrana je dispozicija pojedinih građevina unutar kompleksa ovisno o njihovom broju, namjeni i međusobnim odnosima. Izrada nacrti i troškovnika gradnje odvijala se u suradnji s predavačem. Nauk o građevnim sastavima i konstruktivno risanje bio je glavni predmet unutar programa.⁷⁶² Obuhvaćao je učenje o vrstama konstruktivnih sustava uključujući vrste nosača i tereta i njihovog međusobnog povezivanja u odnosu na svojstva materijala i statičke mogućnosti. Osim znanja o vrstama i primjeni materijala u konstrukciji zgrada stjecala se vještina izrade nacrti s naglaskom na rješavanje konstruktivnih zahtjeva. Nauk o arhitektonskim oblicima bio je usmjeren na povijest arhitekture i bitne elemente povijesnih stilova te projektantsku primjenu arhitektonskih elemenata vijenaca, okvira otvora, različitih profilacija, stupova i polustupova, erkera i balkona.⁷⁶³ Bastl se u istu instituciju vratio šest godina kasnije 1919. godine, no ovog puta reorganiziranu pod nazivom Državna srednja tehnička škola. U njezin sastav ušla je dotadašnja Građevna stručna škola kao odio za visokogradnje.⁷⁶⁴ U tom momentu Bastl je reaktivirao karijeru profesora na Arhitektonskom odsjeku i do kraja radnog vijeka predavao građevinske konstrukcije, projektiranje i povijest arhitekture na trećoj godini te kućne instalacije na četvrtoj godini školovanja Građevinskog

⁷⁶⁰ ŠIROLA, ur., 1933: 63

⁷⁶¹ ŠIROLA, ur., 1933: 27, 34

⁷⁶² ŠIROLA, ur., 1933: 26

⁷⁶³ ŠIROLA, ur., 1933: 34-35

⁷⁶⁴ NEVISTIĆ, 2002: 10

129. Vjekoslav Bastl na fotografiji profesora i apsolenata Državne srednje tehničke škole u Zagrebu 1919./1920. godine (foto: ostavština Stjepana Planića, Institut za povijest umjetnosti; LASLO, A. (1995.a), Vjekoslav Bastl, „Čovjek i prostor“, 41 (1-2): 29, Zagreb)

odsjeka.⁷⁶⁵ Tjedna satnica u nastavi je iznosila osamnaest sati, a ujedno je bio vršitelj dužnosti starješine Arhitektonskog odsjeka što znači da se radilo o intenzivnom angažmanu unatoč paralelnom vođenju ureda arhitekta. Programom predmeta građevne konstrukcije na trećoj godini bile su obuhvaćene armirano – betonske konstrukcije, načini temeljenja zgrada, izvedba instalacija vodovoda, kanalizacije, grijanja i rasvjete, ventiliranje, stolarske, bravarske i staklarske radnje, te soboslikarske, ličilačke i tapetarske radnje.⁷⁶⁶ U sklopu predmeta održavala su se predavanja i vježbe konstruktivnog crtanja. Na trećoj godini predavao je i projektiranje podučavajući postupku projektiranja i crtanja osnova prizemnih ili jednokatnih slobodnostojećih obiteljskih i najamnih kuća.⁷⁶⁷ Idejna rješenja su se izrađivala u mjerilu 1:200, urudžbeni nacrti 1:100, izvedbeni u mjerilu 1:50, a važniji konstruktivni elementi u većem mjerilu. Vježbe crtanja trajale su dva sata tjedno, a znanja i vještine učenika provjeravani su bar jednom školskom zadaćom u polugodištu kojom su u roku od četiri sata

⁷⁶⁵ U školskoj godini 1932./1933. Bastl je još uvijek bio zaposlenik škole.; ŠIROLA, ur., 1933: 158-159

⁷⁶⁶ ŠIROLA, ur., 1933: 109

⁷⁶⁷ ŠIROLA, ur., 1933: 110

morali izraditi idejno rješenje zgrade. Treći predmet koji je Bastl podučavao na trećoj godini školovanja bila je povijest arhitekture s gradivom podijeljenim u šest cjelina.⁷⁶⁸ Prvom je obuhvaćena arhitektura od razdoblja antike do srednjeg vijeka, odnosno ranokršćanska i bizantska arhitektura. U drugom dijelu učilo se o srednjovjekovnoj arhitekturi uključujući romaničku i gotičku arhitekturu, srednjovjekovnu profanu građevnu umjetnost, ali i osnove islamske arhitekture i velikih naroda istočne Azije – Indije, Kine i Japana. Treća cjelina bavila se proučavanjem renesanse s naglaskom na talijansku renesansu dok je četvrtom obuhvaćeno proučavanje baroka, rokokoja, klasicizma i novog klasicizma u različitim zemljama te na kraju pletenice, empira i helenizma. U peti dio programa uvrštena je moderna arhitektura, a u završni šesti proučavanje arhitektonske kompozicije. Vježbama crtanja stavljen je naglasak na kapitele i konstrukciju volute, iscrtavanje pročelja znamenitih povijesnih građevina s područja ondašnje države i samostalne pokušaje komponiranja.

Od početka rada kroz školu su u svojstvu predavača prošla mnoga velika imena kao što su Bruno Bauer, Bela Csikozs, Milan Čalogović, Josip Dryak, Hektor pl. Eckhel, Robert Frangeš, Vjekoslav Heinzl, Janko Holjac, Oton Iveković, Nikola Mašić, Dragutin Morak, Marko Peroš, Stjepan Podhorsky, Ivan Tišov i Rudolf Valdec.⁷⁶⁹ Mnogi učenici kasnije su postali poznati hrvatski arhitekti, između ostalog u razdoblju Bastlove profesure školu su polazili Ivo Bartolić,⁷⁷⁰ Gustav Bochutinsky, Branko Bon, Ferdo Florschütz, Drago Galić, Vlado Galić, Hinko Gottwald, Milan Grakalić, Lav Horvat, Marijan Ivacić, Milovan Kovačević, Vjekoslav Muršec, Juraj Neidhardt, Stjepan Planić, Zvonimir Požgaj, Antun Ulrich, Ivan Velikonja i Hinko Wichra.⁷⁷¹ Dugogodišnjim predavačkim radom Bastl je prenosio vlastito znanje i iskustvo na razini srednjoškolskog obrazovanja dok su Kovačić, Ehrlich i Schön bili sudionici u procesu visoke naobrazbe arhitekata. Time je generacija arhitekata protomoderne formirana na prijelazu stoljeća izvršila direktan utjecaj na formiranje sljedeće velike generacije u povijesti hrvatske arhitekture okupljene oko moderne tridesetih godina.

⁷⁶⁸ ŠIROLA, ur., 1933: 109-110

⁷⁶⁹ ŠIROLA, ur., 1933: 63-66

⁷⁷⁰ Arhitekt Ivo Bartolić prisjećajući se vlastitog školovanja opisao je Bastla kao prvoklasnog arhitekta, cijenjenog profesora i velikog uzora učenicima. Unatoč opasci o „neobičnom karakteru kojim se razlikovao od drugih ljudi“ o njemu je izjavio sljedeće riječi pohvale: „On je nama bio dostignuće. Voljeli smo ga slušati jer je o arhitekturi uvijek lijepo govorio i lijepo predavao. Mi smo ga svi voljeli i cijenili. Imao je izvrstan način u predavanju, fino, tiho i svi smo ga, isto tako u tišini, slušali. Tumačio je samo o arhitekturi i ugodno je predavao. Nije bio strog, bio je jedan stariji, fini gospodin. U to vrijeme sagradio je Petrovu crkvu u Vlaškoj ulici i još jednu znamenitu crkvu u Dalmaciji.“; Izjava arhitekta Ive Bartolića od 26. lipnja 2012. godine

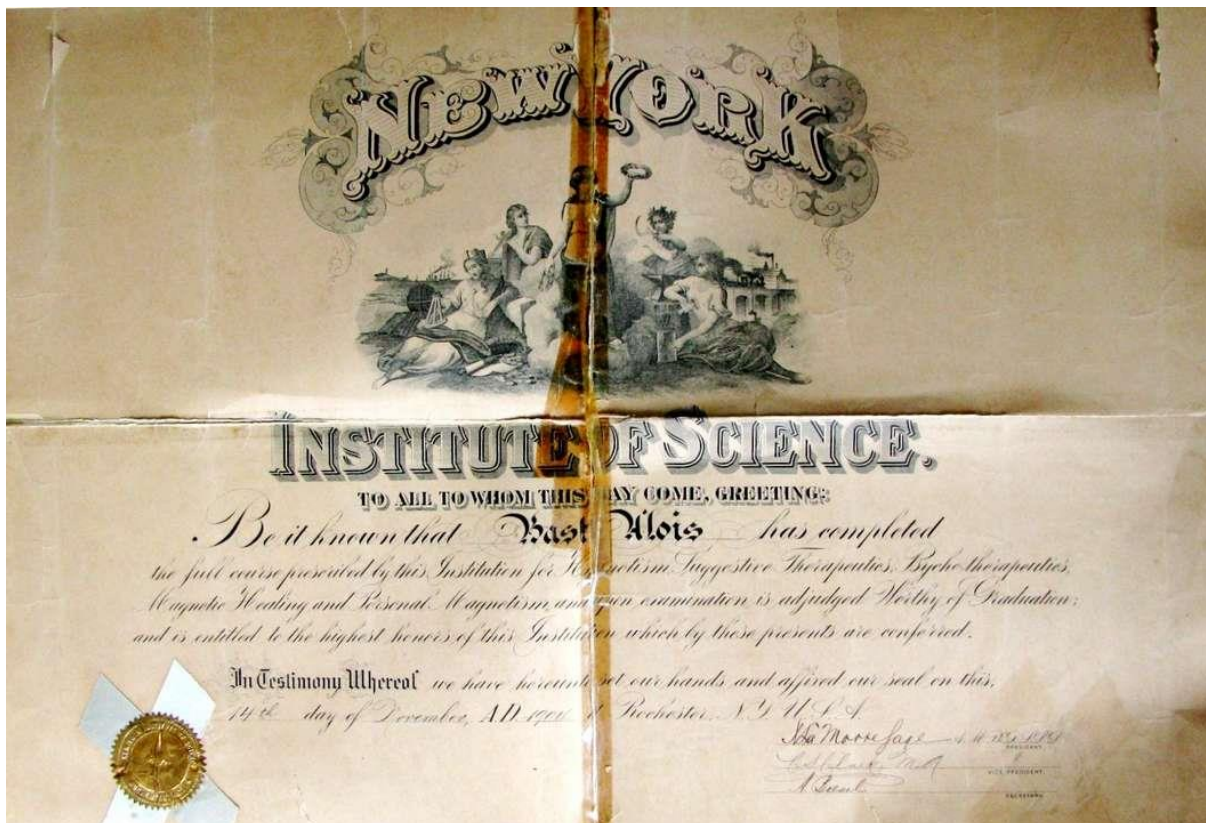
⁷⁷¹ LASLO, 1995.a: 25

13. ASTROLOGIJA – DRUGI ŽIVOTNI POZIV VJEKOSLAVA ALOISA BASTLA

Proučavanje povezanosti psihe i umjetnosti bila je jedna od istaknutih tema na prijelazu iz devetnaestog u dvadeseto stoljeća koja je ostavila velik trag u umjetničkom djelovanju razdoblja. U spomenutom kontekstu posebno mjesto zauzima je Beč, srednjoeuropski kulturni centar i izvorište dominantnih trendova i utjecaja u kojem je aktualna tema prožimala sve grane umjetnosti. Najočitiije se reflektirala na slikarstvo, no istovremeno je pronašla vlastiti izraz u arhitekturi. Za hrvatsku arhitekturu prve polovice dvadesetog stoljeća specifična je Bastlova pozicija jer je bio jedan od rijetkih domaćih autora naglašenog simbolističkog senzibiliteta implementiranog u arhitektonske projekte. Secesija se pokazala plodnim tlom za realizaciju spomenutih nastojanja zbog fleksibilnijeg pristupa kreiranju prostora i širokom rasponu primjene dekorativnih motiva. Zato je simbolizam na razini oblikovanja volumena i prostora kao i uvođenja pojedinačnih simbola dekorativnog karaktera ponajviše došao do izražaja u Bastlovoj secesijskoj fazi.⁷⁷² Djelomično je proizašao iz proučavanja astrologije i spiritizma, druge bitne djelatnosti kojoj se vrlo ozbiljno posvetio. Interes za proučavanjem navedenog područja pratio ga je od rane mladosti do kraja života te je kao astrolog uživao velik ugled. Prva potvrda interesa za spiritizam i okultno seže u razdoblje studija, u 1902. godinu kada je prema vlastitu odabiru za diplomski rad projektirao palaču Znanstvenih zavoda za okultizam u blizini Pariza. Moguće je da je navedene sklonosti razvio upravo pod utjecajem srednjoeuropskih trendova na prijelomu stoljeća. Preslikavanjem temeljnih postavki okultističke teorije i vlastitih razmišljanja u projekt palače arhitektonski oblici poprimili su simboličku ulogu s naglaskom na središnjem motivu kupole interpretiranom kao simbol moralnosti. Projekt je baziran na Bastlovom uvjerenju karakterističnom za prijelom stoljeća. On se suprotstavljao materijalističkom poimanju svijeta u skladu s kojim je sve, pa tako i čovjek doživljavano kao čista materija, ništa drugo nego kemijski spoj čestica.⁷⁷³ Neprihvatanje teorije utemeljeno je na pokušaju utvrđivanja porijekla i izvora moralnosti i etičnosti kod čovjeka koji se prema Bastlovu mišljenju nalazio u okultnom. Uz pomoć okultnog osoba može potaknuti unutarnje buđenje i iluminaciju te tako otkriti izvor unutarnje snage koja postaje izvor istinskog ega, a na taj način pronađen ego kreira svjetlost obasjavajući božansku istinu. Takva je osoba u prednosti spram prosječnog čovjeka ograničenog samo na spoznaju vanjskog svijeta materijalne pojavnosti.

⁷⁷² S obzirom na naglašen simbolizam koji je zastupljen više nego kod bilo kojeg drugog arhitekta generacije, povučena je paralela između stvaralaštva Bastla i slikara Bele Čikoša Sesije.; a) MARUŠEVSKI, 1997: 218; b) MALEKOVIĆ, 2003: 16

⁷⁷³ WHITE, 2003: 14

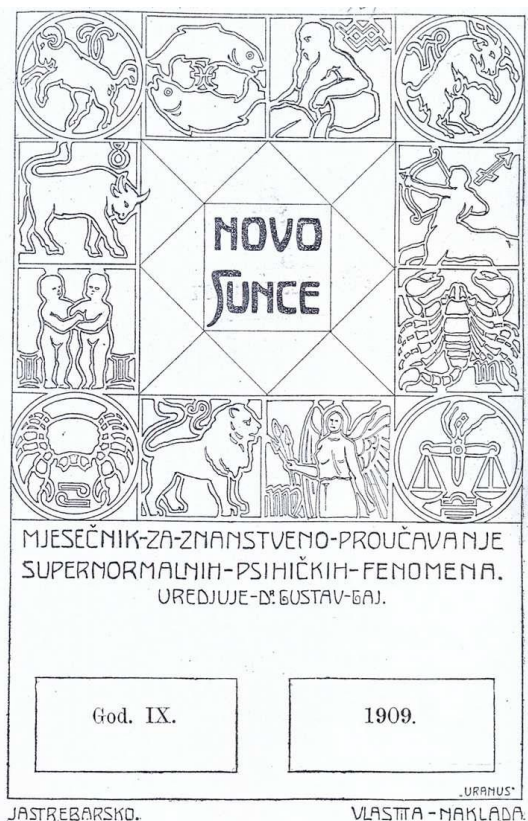

130. Diploma New York Institute of Science, Rochester, New York, dodijeljena Aloisu Bastlu, 14. 11. 1904. (vlasništvo nasljednika obitelji)

Bastlova razmišljanja formirana su pod utjecajem Nijemca Franza Hartmanna, obrazovanjem liječnika i ujedno velikog autoriteta na polju spiritualnog i okultnog. Slična shvaćanja suprotstavljena materijalističkoj teoriji iskazao je nizozemski arhitekt Hendrik Petrus Berlage u knjizi *Umjetnost i društvo* iz 1909. godine. Nakon završetka studija Bastl je angažman na području okultizma podigao na višu razinu stjecanjem diplome kojom mu je potvrđen uspješan završetak tečaja hipnoze, sugestivne terapije, psihoterapije, iscjeljenja magnetizmom i ispitivanja osobnog magnetizma.⁷⁷⁴ Dokument je 14. studenog 1904. godine izdao *New York Institute of Science* u Rochesteru, država New York. Istovremeno je počeo objavljivati tekstove astroloških predviđanja u časopisu *Novo sunce* koji je izlazio u Zagrebu i Jastrebarskom i postao dugogodišnji suradnik.⁷⁷⁵ Časopis je izlazio jedanput mjesečno u razdoblju od 1901. do 1914. godine, a bavio se, kako je sugerirano podnaslovom, znanstvenim proučavanjem supernormalnih psihičkih pojava. Za časopis je osmislio izgled i ilustrirao naslovnici s prikazom dvanaest znakova zodiijaka, a tekstove astrološke tematike s predviđanjima za buduća razdoblja pisao pod pseudonimom Uranus.

⁷⁷⁴ Diploma se nalazi u privatnom vlasništvu nasljednika obitelji.

⁷⁷⁵ BASTL, 1909: 282-286

131. Naslovnica časopisa *Novo sunce* iz 1909. godine s Bastlovim ilustracijama znakova zodijska (GAJ, G., ur., (1909.), *Novo sunce. Mjesečnik za znanstveno proučavanje supernormalnih psihičkih fenomena*, Psihičko društvo *Novo sunce*, Osijek, Jastrebarsko)

Planet je izuzetno značajan za simboliku astrologije jer je utjelovljenje individualnosti, nekonvencionalnosti, originalnosti, slobode i istinoljubivosti te spremnosti na buđenje, pobunu, promjene i inovacije, dakle osobina kakve je Bastl zasigurno imao.⁷⁷⁶ Osim s domaćim surađivao je s europskim astrolozima i publicirao radove u stranim časopisima poput *Modern Astrology* objavljivanom na prijelazu stoljeća u Londonu.⁷⁷⁷

Veliku naklonost okultnom Bastl je povezao sa civilnim zanimanjem, a simbolizam učinio neizostavnim dijelom vlastite arhitekture. Ponekad je bio prisutan u arhitektonskim elementima poput kupole alegorijskog značenja na projektu palače Znanstvenih zavoda za okultizam pored Pariza (1902.) ili zgrade Trgovačko – obrtnog muzeja u Zagrebu (Trg Mažuranića 14, 1902.-1903.), a ponekad u skulpturalnim detaljima dekorativnog karaktera.⁷⁷⁸

⁷⁷⁶ ANDRIJIĆ, 1993: 40

⁷⁷⁷ To potvrđuje prepiska s Alanom Leom, urednikom časopisa *Modern Astrology* koji mu je 1907. godine poslao pismo iz Londona. Riječ je o britanskom astrologu pravim imenom William Allen (1860.-1917.) koji je svojedobno imao status najutjecajnijeg svjetskog astrologa. Pokrenuo je pravac astrologije koji je uporište pokušao pronaći u modernom svijetu, a zbog toga se smatra utemeljiteljem moderne astrologije. Pokrenuo je izdavanje poznatih časopisa *The Astrologer's Magazine* i *Modern Astrology*. Bio je izdavač nekolicine knjiga astrološke tematike te utemeljitelj Astrološke lože Teozofskog društva 1915. godine.; a) Pismo Alana Lea napisano 20. rujna 1907. godine, u privatnom vlasništvu nasljednika obitelji.; b) BOBRICK, 2007: 261-263

⁷⁷⁸ MALEKOVIĆ, 2003: 16

132. Zgrada Kallina (Zagreb, Gundulićeva 20/Masarykova), friz šišmiša na keramici pročelja (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

133. Zgrada Rado (Zagreb, Trg bana Jelačića 5), skulpture na glavnom pročelju (foto: M. Strugar, 2011.)

134. Zgrada Goršak (Zagreb, Ilica 166), ovnujski rogovi na pročelju (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

Najrazličitiji alegorijski motivi prisutni su na velikom broju zgrada što se ponajviše odnosi na njegovu secesijsku fazu. Za arhitekturu ovog stilskog pravca, a naročito bečku secesiju nije bila neobična pojava krilatih genija, zmajeva i sličnih motiva, no primjena oblika antropomorfnih i zoomorfnih bića kod Bastla nije proizašla iz dekorativnog, već iz dubljeg simboličkog značenja odabranog motiva.

Pročelja brojnih stambeno – poslovnih zgrada otkrivaju raznoliku galeriju figura, poput lopoča i šišmiša zgrade Kallina (Gundulićeva 20, 1903.-1904.). Pored Asklepija i Hygieje, antičkih zaštitnika liječničkog umijeća postavio je na zgradi Rado (Trg bana Jelačića 5/Pod zidom 4, 1904.-1905.) životinjske figure naglašenih zuba koji su bili simbol profesije vlasnika, dok zgradu Hodovsky (Gajeva 47, 1909.) krase ovnujski rogovi i dječje glave. Brojna pročelja sadrže antropomorfne figure izvedene u reljefu ili punoj skulpturi. Ponekad je značenje odabranog motiva nepoznato i počiva na secesijskoj dekorativnosti kao što je slučaj sa ženskim figurama na Elsa – fluid domu (Jurišićeva 1-1A, 1905.-1906.). U drugim slučajevima radilo se o alegorijskim prikazima povezanim s funkcijom zgrade, primjerice na reljefima Trgovačko – obrtnog muzeja (Trg Mažuranića 14, 1900.-1903.) i Doma Hrvatskog radiše (Kneza Mislava 6-8-10, 1924.-1929.). U radovima nastalim tijekom samostalne karijere opseg motiva simboličkog sadržaja je smanjen, no nije u potpunosti nestao što ponajbolje ilustrira niz glava bizarnog oblikovanja na istaknutoj strehi ugrađene stambeno – poslovne zgrade Exportnog i importnog d.d. (Draškovićeva 25-27, 1920.-1922.).

Nakon odlaska u mirovinu i prestanka bavljenja arhitekturom Bastl se do smrti nastavio izuzetno aktivno baviti astrologijom koja mu je postala jedina preokupacija. Najveći dio slobodnog vremena posvetio je proučavanju astroloških knjiga, a izračuni i sastavljanje predviđanja budućih zbivanja te horoskopa poznatih ličnosti donijeli su mu ugled i učinili ga nadaleko poznatim. Potvrda je bio posjet dvoru kralja Aleksandra I. Karađorđevića na Dedinju u Beogradu 1934. godine s obavezom izrade osobnih horoskopa za članove obitelji, između ostalog za kralja Aleksandra i njegovog najmlađeg sina, kraljevića Andreja.⁷⁷⁹ Na audijenciju kod kralja u trajanju od jednog sata primljen je 2. lipnja 1934. godine u 16 i 30 sati.⁷⁸⁰

Potvrda Bastlove popularnosti je dnevnik hrvatskog književnika Josipa Horvata vođen u godinama Drugog svjetskog rata i objavljen 1989. godine pod nazivom *Preživjeti u*

⁷⁷⁹ Horoskopi kralja Aleksandra I. Karađorđevića i kraljevića Andreja u privatnom su vlasništvu nasljednika Bastlove obitelji, a riječ je o matematičkim izračunima popraćenim tekstualnim dijelom s objašnjenjem brojčanih prikaza na desetak listova.

⁷⁸⁰ Obavijest Maršalata Dvora po nalogu Njegova Veličanstva Kralja o prijemu na Dvor od 3. lipnja 1934. godine nalazi se u vlasništvu nasljednika obitelji. Na poledini obavijesti zaibljena je opaska o trajanju posjeta.

135. i 136. Zgrada Feller (Zagreb, Trg kralja Tomislava 4), skulpturalni prikaz životinjske figure-guštera uz portal (foto: M. Strugar, 2011.); Zgrada Importno-exportnog dioničkog društva (Zagreb, Draškovićeve 25-27), niz neobičnih animalističkih glava na završnom vijencu (foto: M. Strugar, 2013.)

Zagrebu. Dnevnik 1943.-1945.⁷⁸¹ Između opisa svakodnevnih događaja u mučnoj atmosferi neizvjesnosti, straha i očekivanja, u nekoliko navrata spomenuta su predviđanja astrologa Bastla vezana uz aktualne događaje i završetak rata kao česta tema razgovora u visokim društvenim krugovima. Uvažavanje od strane suvremenika potvrđeno je interesom autora, ali i njegovih poznanika, pripadnika intelektualne elite razdoblja. Julije Benešić, ugledni književnik i jezikoslovac te dugogodišnji intendant Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu razmatrao je mogućnost zajedničkog rada s Bastlom na knjizi o astrologiji.⁷⁸² Navodno je njegova strast prema izradi horoskopa išla toliko daleko da je izrađujući vlastiti predvidio datum smrti i pritom u izračunu pogriješio za desetak dana.⁷⁸³ Umro je 3. rujna 1947. godine u Zagrebu.

⁷⁸¹ HORVAT, 1989: 1-297

⁷⁸² HORVAT, 1989: 266

⁷⁸³ Prema navodima nasljednika obitelji izazvao je netrpeljivost pojedinih članova s obzirom na pojedina negativna proročanstva koja su se odnosila na njih, ali se ipak nisu obistinila, izuzev onog o vlastitoj smrti.

14. ZAKLJUČAK

Razdoblje arhitektonske djelatnosti Vjekoslava Aloisa Bastla dugo gotovo pola stoljeća bilo je okarakterizirano značajnim društveno – političkim i kulturološkim promjenama na srednjoeuropskom području. Školovanje i početak rada odvijali su se u posljednjem desetljeću devetnaestog stoljeća, u razdoblju prekida dominacije historicističke neostilske arhitekture i začetka razvojne linije utemeljene na principima modernizma koja je paralelno s neostilovima egzistirala do dvadesetih godina dvadesetog stoljeća kada je postigla punu afirmaciju u formi internacionalnog stila. Navedene promjene vidljive su u Bastlovoj arhitekturi. Temeljno školovanje i praksa bili su obilježeni tradicijom kasnog historicizma, no prihvaćanjem bečke secesije Wagnerova kruga pridružio se protomodernističkoj struji utjelovljenoj najprije u secesiji, a zatim u varijanti neoklasicizma. Završetak karijere označilo je približavanje modernom funkcionalističkom izrazu.

Osnivanjem Razdjela za obrazovanje graditelja na Kraljevskoj obrtnoj školi u Zagrebu 1892. godine Bastlu je kao jednom od prvoupisanih polaznika bilo dostupno kvalitetnije obrazovanje nego dotadašnjim generacijama hrvatskih obrtnika i graditelja. Sustavom školovanja omogućeno je praćenje napredovanja i vrednovanje rada polaznika, a dokaz je zaposlenje u vrhunskom i glasovitom zagrebačkom arhitektonskom poduzeću Hönigsberg i Deutsch po završetku trogodišnjeg obrazovanja. Ključnu ulogu u njegovom stjecanju arhitektonske prakse imali su vlasnici Hönigsberg i Deutsch, europski obrazovani kvalitetni arhitekti s iskustvom i istovremeno uspješni poslovni ljudi. Osiguravali su velik broj narudžbi balansirajući između težnje za ostvarivanjem vlastitog profita i želja investitora te s druge strane potrebom za realizacijom umjetničkih pobuda i kvalitetnih arhitektonskih djela. Početno razdoblje Bastlovog rada u poduzeću od 1895. do 1899. godine protjecalo je u znaku kasnog historicizma koji je bio dominantan u zagrebačkoj arhitekturi posljednja dva desetljeća devetnaestog stoljeća. Vlasnici poduzeća su bili autori historicističkih zgrada, a suradnici su sudjelovali u izradi projektne dokumentacije. Bastlova veća samostalnost u projektiranju i prvi autorski cjelovit rad okarakteriziran je jasnim odmakom prema secesiji. Hönigsberg i Deutsch po su osobnim uvjerenjima i arhitektonskom opusu bili izraziti predstavnici kasnog historicizma. Oni su omogućili svom najtalentiranijem zaposleniku Bastlu da zgradom Pečić (Ilica 43, 1899.) uvede secesijski izraz u poslovanje poduzeća. Arhitektonska kompozicija zgrade bila je u potpunosti drugačija od dotadašnjih projekata Hönigsberga i Deutscha. Oblikovanje eksterijera na tragu bečke secesije upućuje na zaključak da je Bastl i prije odlaska na studij bio upoznat s kretanjima na srednjoeuropskoj sceni posredstvom stručnih

arhitektonskih časopisa koji su bili zaslužni za razmjenu iskustava i širenje utjecaja izvan velikih europskih centara. On je u kratkom vremenu napredovao od praktikanta do suradnika koji je preuzimao samostalne projektantske zadatke, a na zgradi Pečić je opravdao ukazano povjerenje vlasnika. Zapošljavanje u poduzeću Hönigsberg i Deutscha za Bastla je bila sretna okolnost, pogotovo u usporedbi sa značajnim predstavnicima generacije hrvatskih arhitekata. Među njima je arhitektonska kritika prve polovice dvadesetog stoljeća kao najkvalitetnije izdvojila Kovačića, Ehrlicha i Schöna. Temeljeno Kovačićevo obrazovanje u Grazu i praksa u zagrebačkim ateljeima Carneluttija, Waidmanna i Bolléa tijekom posljednje dekade devetnaestog stoljeća ukazuju na kvalitetnu pripremu, no mogućnost samostalnog rješavanja projektnih zadataka je izostala. Podstrek za razvijanje vlastitog potencijala dobio je odlaskom na Specijalnu školu arhitekture na bečkoj Akademiji 1896.-1899. godine. Iako je studirao kod začetnika moderne arhitekture Wagnera i unatoč priznanjima dobivenim za studentske radove, Kovačić u tom razdoblju nije uspio realizirati niti jedan autorski arhitektonski projekt. Poznati su njegovi studentski projekti nastali između 1896. i 1899. godine koji su na razini hrvatske arhitekture najraniji primjeri modernizma. Zbog izostanka izvedbi Kovačićevih projekata Bastl je izvedbom zgrade Pečić 1899. godine postao prvi promicatelj vagnerijanske secesije u Zagrebu. Drugo veliko ime hrvatske protomoderne bio je Ehrlich koji je od 1897. do 1903. godine studirao u Beču i u početnom razdoblju Bastlove afirmacije nije bio aktivan sudionik zagrebačke arhitektonske scene. Schön, treći istaknuti predstavnik generacije je od 1894. do 1900. godine studirao na bečkoj Visokoj tehničkoj školi.⁷⁸⁴ Osim navedene trojice koji su u narednim desetljećima bili u fokusu domaće arhitektonske kritike još nekoliko arhitekata je započelo djelovanje. Oni su prihvatili europske utjecaje i uspostavili novi trend u zagrebačkoj arhitekturi. Nezaobilazno je Fischerovo arhitektonsko rješenje zgrade Rado (Strossmayerov trg 7, 1897.) koje je s obzirom na oblikovanje pročelja identificirano kao prva pojava secesije u Zagrebu. Bastlovom zgradom Pečić nastalom dvije godine kasnije učinjen je korak dalje u pravcu usvajanja modernističkih težnji posljednjeg desetljeća devetnaestog stoljeća. Projektom su predloženi pomaci u konstruktivnom smislu kojima je omogućeno ostakljenje kompletne površine u prizemnoj zoni pročelja. Predloženi izlozi u realizaciji su reducirani na nekoliko otvora manjih dimenzija. Elementi oblikovanja pročelja s detaljima ostakljene zaobljene konstrukcije nadstrešnice nad reljefom Svetog Trojstva i raznovrsnim dekorativnim motivima karakteristični su za bečku secesiju. Zgrada Pečić je zbog toga prva secesijska zgrada u Zagrebu oblikovana na prijelomu stoljeća u skladu s principima bečkog modernizma.

⁷⁸⁴ GALOVIĆ, 1998.b: 6-7

Arhitektonski projekt zgrade Pečić uskoro je objavljen u bečkom časopisu *Der Architekt*, a Bastl je otišao na studij u Beč u prestižnu Wagnerovu školu arhitekture. Najznačajnije i najkreativnije Bastlovo razdoblje bilo je razdoblje studija od 1899. do 1902. godine u jednom od središta srednjoeuropske arhitekture. Sustav školovanja baziran na individualnom razvoju polaznika i razvijanju vlastitih ideja omogućavao je studentima visok stupanj samostalnosti i kreativnog izražavanja. Tijekom studija mogli su samostalno predlagati nove teme uz postojeće zadane nastavnim programom. Razradom različitih arhitektonskih tema Bastl je pokazao inventivnost u primjeni raznolikih tlocrtnih modela i oblikovnih rješenja. U studentskim radovima prisutno je nekoliko zajedničkih karakteristika. Bitna tema bilo je istraživanje tehničkih mogućnosti suvremenih konstruktivnih rješenja s naglaskom na ostakljene željezne konstrukcije velikih površina. Rastvaranje zida višedijelnim prozorima velikih dimenzija imalo je praktičnu svrhu intenzivnog dnevnog osvjetljenja na brojnim primjerima: fotoateljeu na krovu najamne stambene zgrade u Beču, ateljeu zagrebačke vile i interijeru bečke crkve. Ostakljenom konstrukcijom vidikovca u Beču osim osvjetljenja stubišta omogućen je pogled na okolicu tijekom čitavog uspona. Pored funkcionalne uloge izražena je druga važna zadaća svjetlosnih senzacija povezana sa simboličkim značenjem pretočenim u arhitektonske simbole. Najbolji primjer je diplomski projekt zgrade Zavoda okultnih znanosti sa zlatnom kupolom koja simbolički emitira svjetlost i simbolički utjelovljuje duhovne i moralne principe. U arhitektonskoj kompoziciji Bastl je istraživao redukciju volumena na osnovna geometrijska tijela, kuglu i polukuglu kupole koje je primijenio u svim građevinama centralnog modela u studentskom razdoblju. Simboli prezentirani arhitektonskim elementima i dekorativnim motivima skulpturalnog karaktera prisutni su kroz čitav Bastlov opus. Najistaknutiji su bili u secesiji zbog njezinih širokih izražajnih mogućnosti. U studentskim projektima estetska komponenta je utemeljena na arhitektonici i simbolizmu geometrijskih volumena i čistih ploha dok su dekorativni elementi na pročeljima bili prisutni u manjoj mjeri nego u nastavku secesijske faze nakon povratka u Zagreb i ponovnog zaposlenja u poduzeću Hönigsberg i Deutsch.

Kad se Bastlovi studentski projekti uspoređuju s projektima ostalih arhitekata druge akademske generacije vidljivo je njegovo temeljito prihvaćanje i superiorno primjenjivanje modernih arhitektonskih postulata. Kovačić je karijeru u Zagrebu započeo riskantnim otvaranjem vlastitog ateljea što mu je otežavalo dobivanje poslova. U tom razdoblju značajan je njegov angažman na promociji teorije moderne arhitekture jer je objavio prve programatske tekstove u Hrvatskoj. Početkom stoljeća Ehrlich je još uvijek studirao na Visokoj tehničkoj školi u Beču, dok je Schön 1901. godine započeo sedmogodišnju karijeru u Gradskom

građevnom uredu. Poduzeća Hönigsberg i Deutsch, Pilar-Mally-Bauda i Gjuro Carnelutti, te Janko Holjac, Martin Pilar i Josip Vancaš bili su najproduktivniji na zagrebačkoj arhitektonskoj sceni. U poduzeću Pilar-Mally-Bauda od 1899. godine bio je zaposlen Baranyai dok je Fischer iste godine započeo samostalno vođenje ureda. U njihovim zgradama nastalim na prijelomu stoljeća bilo je izraženo prihvaćanje secesijskog oblikovanja. Bastl je projektima na prijelazu stoljeća najdosljednije od svih pratio protomodernu bečku liniju arhitekture što je rezultat stečenog obrazovanja i individualne kvalitete. U srednjoeuropskom kontekstu značajnu poziciju zauzimaju projekti vile u Zagrebu (1900.) i palače Zavoda okultnih znanosti u okolici Pariza (1902.). Idejni projekt zagrebačke vile stekao je bitan status elementom terase formirane na površini ravnog krova koji je promovirala Wagnerova škola. Diplomskom projektom palače Zavoda okultnih znanosti je odmah bila prepoznata vrijednost jer je nagrađen Gundelovom nagradom bečke Akademije likovnih umjetnosti. U drugoj polovici dvadesetog stoljeća povjesničari arhitekture su projekt vrednovali kao polazište za ekspresionističke projekte Goetheanuma Rudolfa Steinera. Treći inozemni uspjeh postignut je nagrađenim natječajnim radom župne crkve u Beču (1902.). U potpunosti je bio u duhu radova Wagnerova kruga, no tipološki odmaknut od tradicionalnih modela sakralnih prostora konstrukcijski zahtjevnim rješenjem kupole zasječene velikom ostakljenom površinom gornjeg dijela glavnog pročelja. U hrvatskim okvirima najveću pozornost je izazvao studentski projekt crkve sv. Blaža u Zagrebu (1901.) u kojem su primijenjeni suvremeni principi u arhitektonskoj kompoziciji modela centralne crkve kružnog tlocrta s trijemom i zvonikom u središnjoj osi.

Zbog visoke razine studentskih projekata Bastl i Kovačić su početkom stoljeća više od ostalih hrvatskih arhitekata druge akademski obrazovane generacije bili zastupljeni u europskim arhitektonskim časopisima. Tomu je pridonijelo Wagnerovo inzistiranje na promociji modernih shvaćanja i objavljivanju radova učenika u bečkom časopisu *Der Architekt* i dodatku pod nazivom *Aus der Wagnerschule*. Redovitom objavom radova nekima od njih je već u razdoblju studija bila osigurana afirmacija na srednjoeuropskoj sceni kao čvrsto uporište nastavka karijere. Wagnerov angažman potkrepljuje tezu o osposobljavanju sljedbenika s ciljem prenošenja postavki moderne arhitekture u različite dijelove Austro – Ugarske Monarhije. Zbog visoke kvalitete Bastlovi studentski projekti bili su objavljeni u nekoliko navrata. Bilo bi nepravедno zaključiti da su isključivo časopisi usmjereni praćenju Wagnerovih studenata zaslužni za publiciranje njegovih projekata jer su oni objavljivani i u ostalim stručnim časopisima. Njihovim posredstvom studentski radovi su postali poznati i u Hrvatskoj što je privuklo pažnju domaće kritike. Posebno se istaknuo projekt župne crkve

sv. Blaža u Zagrebu koji je prezentiran na izložbi 1901. godine. Napuštanje tradicionalnog i priklanjanje modernističkom oblikovanju u arhitektonskoj kompoziciji koje je bilo izraženo u studentskim radovima izazvalo je različite komentare. Kršnjavi je imao negativno mišljenje o vizualnom identitetu secesijske arhitekture što je bilo presudno za vrednovanje Bastlovih radova. Često je bio popraćen podrugljivim komentarima, no unatoč tome je isticao neupitan potencijal iskazan u studentskim projektima. Kritike najranijih secesijskih radova studentskog razdoblja i faze u poduzeću Hönigberg i Deutsch nastavile su se u tekstovima kritičara arhitekture prve polovice dvadesetog stoljeća s iznimkom Lunačkove izrazito pozitivne ocjene. Situacija se promijenila tijekom druge polovice dvadesetog stoljeća zbog sve izraženije pozitivne valorizacije secesijske arhitekture. Analiza radova i njihova značaja u hrvatskom i srednjoeuropskom kontekstu potvrdila je opravdanost pozitivne ocjene studentskog razdoblja od strane suvremene kritike te ga je s obzirom na navedeno moguće okarakterizirati najznačajnijom stvaralačkom fazom u opusu arhitekta.

Tijekom razdoblja studija u Beču Bastl je u cijelosti prihvatio postavke Wagnerova kruga te ih nakon povratka u Zagreb 1902. godine počeo primjenjivati u poduzeću Hönigsberg i Deutsch. Pristupom projektiranju naglašeno je ostvarivanje funkcionalne organizacije prostora utemeljene na realnim potrebama modernog načina života radi čega se svrstava u preteče modernizma u Hrvatskoj. Bastl je pridonio razvoju tlocrtna dispozicije ugrađenih najamnih stambenih zgrada od karakterističnog tlocrta kraja devetnaestog stoljeća do tlocrta tipičnog za zagrebačku modernu. Karakteristična tlocrtna dispozicija uključivala je dva stana po etaži i dvokrako stubište smješteno u središnjoj osi uz dvorište, između dva reducirana gospodarska krila. Početna točka komunikacije je predsoblje iz kojeg se pristupalo međusobno povezanim sobama smještenima uz ulično te maksimalno jednoj uz dvorišno pročelje, a uspostavljeno je kružno kretanje. Izrazito dugi, često slijepi hodnici stambenih prostora devetnaestog stoljeća eliminirani su uz logičniji raspored i komunikaciju između prostorija. Dvorišna krila gospodarskog karaktera bila su još uvijek prisutna, ali bitno smanjenih dimenzija i funkcionalno odvojena od stambenog dijela. Kupaonice su postale neophodan element u stanovima koje je Bastl projektirao i najčešće su bile povezane sa spavaonicom, a zahodi su smješteni uz gospodarski dio. Volumen zgrade često je bio rastvoren svjetlicima radi omogućavanja prirodnog osvjetljenja i ventiliranja svih prostorija. Uspostavljen princip prenesen je na ugrađene najamne stambene zgrade koje su sadržale jedan stan po etaži na način da je primijenjena polovica tlocrta zgrade s dva stana s pomakom stubišta bočno. Na tlocrtnu dispoziciju ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada utjecali su interesi investitora koji su težili maksimalnoj rentabilnosti i pokušaj arhitekta da

dosegne zadovoljavajuću razinu funkcionalnosti i kvalitete života. Uvjet je bilo poštivanje specifičnosti zagrebačke sredine u odnosu na provedenu parcelaciju i uvjete zakona o građenju.

Osim funkcionalističke komponente prisutne u Bastlovim arhitektonskim kompozicijama na razini tlocrtne dispozicije, oblikovanje eksterijera zgrada nastalih u poduzeću Hönigsberg i Deutsch obilježeno je visokim stupnjem kreativnosti i individualnim pristupom. Neka oblikovna rješenja pročelja ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada jedinstvena su i prepoznatljiva u zagrebačkoj arhitekturi. Vizualnim identitetom eksterijera zgrade Trgovačko – obrtnog muzeja (Zagreb, Trg Mažuranića 14, 1902.-1903.) objedinjene su karakteristike ranih radova – secesijski izraz i simbolistička komponenta. Zbog toga je prva građevina u Zagrebu projektirana isključivo za muzejske potrebe ujedno prvo ostvarenje javne namjene protomodernih secesijskih obilježja. Prvu i jedinu zagrebačku, ali i jednu od rijetkih realiziranih srednjoeuropskih secesijskih varijanti oblaganja pročelja keramičkom oplatom predstavlja zgrada Kallina (Gundulićeva 20, 1903.-1904.). Arhitektonskim rješenjem pročelje je tretirano kao reklamni uzorak za promicanje keramičarske proizvodnje investitora. Varijante ovog principa prisutne su na zgradi Rado (Trg bana Jelačića 5/Pod zidom 4, 1904.-1905.) na kojoj su u zoni krova postavljene skulpture alegorijskog sadržaja povezane sa stomatološkom profesijom vlasnika i zgradi Feller (Jurišićeva 1-1A, 1905.-1906.), ponajviše zbog arhitektonskog rješenja ugaonog dijela s implementiranom bocom lijeka koji je patentirao investitor Feller.

Serijom zgrada nastalom kod Hönigsberga i Deutscha u razdoblju od 1902. do 1906. godine Bastl je utjelovio duh zagrebačke secesije. Projektantsko – izvođačko poduzeće učvrstilo je u ovom razdoblju status najproduktivnijeg u Zagrebu i doseglo vrhunac u svim aspektima djelovanja. Prihvatilo je načela modernizma na razini projektiranja, primjene suvremenih konstruktivnih rješenja i materijala te promocije vlastitih radova u stručnim časopisima i samostalno produciranim mapama. Iako obrazovani u tradiciji historicizma, Hönigsberg i Deutsch su na razini praktičnog djelovanja postali najizrazitiji promotori modernizma u zagrebačkoj arhitekturi.⁷⁸⁵ U navedenom razdoblju neosporna je bila otvorenost poslodavaca suvremenim arhitektonskim trendovima, no pitanje je u kojoj mjeri je utemeljena na dosljednom prihvaćanju ideologije nove arhitektonske teorije, a koliko se radilo o strategiji poslovanja usklađenoj s trenutnom modom i zahtjevima naručitelja. Pritisak investitora bio je neizbježan, kako u smislu postizanja maksimalne eksploatacije građevne

⁷⁸⁵ LASLO, 2003: 25

površine, tako i u vidu završnog oblikovanja izgleda zgrada. Zbog toga umjetnička sloboda i kreativnost zasigurno nisu bili uvijek u cijelosti ostvarivi, nego podređeni željama i ukusu vlasnika. Na ovakav zaključak upućuju razlike u kvaliteti tlocrtnih rješenja ugrađenih najamnih stambenih zgrada i još veće razlike u pristupu oblikovanju eksterijera građevina secesijskih obilježja i istovremeno nastalih zgrada historicističkog oblikovanja. Isto se zamjećuje unutar Bastlovih projekata, a indikativna je komparacija sa studentskim radovima nastalim isključivo prema vlastitom nahođenju autora i pod Wagnerovim idejnim vodstvom. Konstruktivnim i oblikovnim rješenjima bečkih studentskih projekata jasnije su utjelovljeni principi moderne arhitekture dok su zagrebački radovi u tom smislu suzdržaniji i ponekad bliži historicističkim oblikovnim shemama prilagođenima estetici secesije. U situaciji slobodnijeg rješavanja zadataka na studiju ili početkom samostalne karijere primjena elemenata dekorativnog karaktera je bila suzdržanija, a estetska komponenta oblikovanja u većoj je mjeri proizlazila iz arhitektonske kompozicije. Projekti izrađeni u vrijeme suradnje s poduzećem Hönigsberg i Deutsch bili su suzdržaniji u eksperimentiranju i primjeni suvremenih konstruktivnih rješenja. Uzroci različitosti studentskih i kasnijih projekata bili su potpuno slobodno stvaranje na studiju nasuprot projektiranja pod pritiskom zagrebačkih investitora. Poticaj pri izradi školskih projekata bio je velik raspon namjena i primijenjenih tlocrtnih modela. U poduzeću Hönigsberg i Deutsch produkcija je bila vezana uglavnom za ugrađene najamne stambeno – poslovne zgrade, a norme propisane građevnim redom i želje investitora ograničavale su projektantske mogućnosti. Problem utjecaja investitora, ali i pritiska funkcioniranja unutar poslovno najvećeg poduzeća kao otežavajuću okolnost za projektante uočio je Lunaček. Smatrao je da pravu sliku Bastla kao arhitekta daju projekti nastali izvan poduzeća, potpuno slobodno i neovisno, kao odraz istinski individualnog pristupa arhitekturi. Bastlove afinitet potvrđuje odabir projekata za vlastitu prezentaciju na izložbi Hrvatskog društva umjetnosti 1906. godine. Izložio je zgradu Mirovinske zaklade Hrvatskog zemaljskog kazališta (Trg Mažuranića 12, 1904.), zgradu Rado (Trg bana Jelačića 5, Pod zidom 4, 1904.-1905.), vilu Kallina (Jandrićeva 68, 1905.-1906.) i zgradu Goršak (Ilica 166, 1906.), redom primjere jasnih linija, naglašenijih ploha i reduciranih dekorativnih motiva.

Povratak u Zagreb nije značio prestanak prisutnosti u srednjoeuropskim stručnim časopisima. Radovi na kojima je surađivao ili ih samostalno izvodio u poduzeću Hönigsberg i Deutsch pronašli su mjesto u bečkom časopisu *Wiener Bauindustrie Zeitung* s kojim su vlasnici ostvarili dugogodišnju suradnju. Istovremeno ga je domaća likovna kritika izdvojila kao značajnog predstavnika druge akademski obrazovane generacije. Kršnjavi je prepoznao

Bastlov i Kovačićev talent iako ih je ponekad kritizirao, a Lunaček ih je proglasio za najtalentiranije predstavnike i budućnost hrvatske moderne arhitekture.

Niti jedan drugi zagrebački arhitekt generacije nije pokazao tako dosljedno prihvaćanje elemenata bečke secesije. Najznačajniji predstavnik Kovačić vlastita je iskustva obrazovanja i stažiranja u zagrebačkim ateljeima potkrijepljena suvremenim arhitektonskim teorijama pretočio u individualiziranu varijantu stila. Koristio je povijesne arhitektonske elemente i secesijske motive, no niti jedan od stilova nije postao dominantan. S izuzetkom studentskih projekata u početnoj fazi samostalne karijere nakon povratka u Zagreb pokazao je odmak od prepoznatljivog secesijskog oblikovanja, a posljednji put ga je primijenio u diplomskoj studiji carskog ljetnikovca Orianda na Krimu 1899. godine. Komponenta historijske arhitekture koja je kod Kovačića bila prisutna u interpretaciji neoklasicističkih elemenata i secesijski motivi zastupljeni u studentskim radovima u kratko vrijeme su podređeni plošnim i pročišćenijim rješenjima. Za to je zaslužna teorija moderne arhitekture koje je usvojio od Wagnera, utjecaj Ruskina i bečki kontakti s Loosom.⁷⁸⁶ Kovačić je bio jedini hrvatski arhitekt koji je djelujući u domaćoj sredini rano prihvatio Loosove postavke što je bilo presudno za napuštanje secesije. U vrijeme dok je Bastl u sklopu poduzeća Hönigsberg i Deutsch sudjelovao na nekoliko izvedenih projekata, Kovačić je teško dolazio do poslovnih narudžbi i pokušavao se probiti putem natječaja što mu unatoč kvalitetnim radovima nije uspijevalo. Bitan doprinos u ovoj fazi ostala je njegova promotorska aktivnost bazirana na temeljima preuzetim od Wagnera i razvijana pod utjecajem Loosa koja se sastojala u objavi teorijskih članaka o modernoj arhitekturi. Nasuprot tomu Bastl se nije samostalno okušao u teorijskim analizama, no pristup arhitekturi u godinama nakon studija potvrđuje dobro poznavanje teorijske podloge koju je kao i Kovačić preuzeo od Wagnera. Ehrlich, drugo veliko ime hrvatske protomoderne razdoblje studija i početak karijere proveo je u Beču. Unatoč intenzivnom usponu secesije njegovi rani radovi ne ukazuju na prihvaćanje ovih utjecaja. Razlozi su bili nastavni program Visoke tehničke škole koji je bio utemeljen na historicizmu i vrijeme završetka studija i početka rada 1903.-1904. godine kada je interes za secesiju rapidno pao. Utjecaj na Ehrlicha su tijekom godina provedenih u Beču izvršila suvremena, ponajviše Loosova shvaćanja. Karijeru je započeo radom na restauriranju historijskih zgrada u vrijeme kada su Kovačić, Schön i Bastl već imali nekoliko godina iskustva u Zagrebu što je uz mali broj poznatih radova zapreka objektivnoj komparaciji u navedenom periodu.⁷⁸⁷ Schönova karijera u početnom razdoblju rada je kao i u Ehrlichovom

⁷⁸⁶ PREMERL, 2003: 13

⁷⁸⁷ DOMLJAN, 1979: 25-26

slučaju bila uvjetovana nastavnim programom Visoke tehničke škole u Beču. Za razliku od Akademije bio je utemeljen na historicističkoj tradiciji što se reflektiralo na njegov opus. Nakon povratka u Zagreb radio je u gradskom građevnom uredu za koji je projektirao tipske zgrade javnog karaktera. Usporedbom razdoblja Bastlovog školovanja i prve faze arhitektonskog djelovanja zaključno s 1906. godinom s Kovačićem, Ehrlichom i Schönöm moguće je utvrditi da je njegov opus u cijelosti baziran na secesiji Wagnerova kruga što nije slučaj sa spomenutom trojicom. Zanimljiva je usporedba s Kovačićem, također Wagnerovim učenikom koji je brzo napustio secesijske oblikovne principe što je Bastl učinio tek odlaskom od Hönigsberga i Deutscha. Uzroke zaokreta unutar Bastlovog osobnog izraza sredinom prvog desetljeća dvadesetog stoljeća moguće je povezati s osamostaljenjem i jačanjem međusobnih veza s Kovačićem i ostalim hrvatskim arhitektima koji su pratili europske arhitektonske trendove.

Razdoblje nakon odlaska iz poduzeća Hönigberg i Deutsch i otvaranja vlastitog ateljea 1906. godine obilježeno je djelovanjem u Klubu hrvatskih arhitekta, sudjelovanjem na natjecanjima u Hrvatskoj i okolnim zemljama te izvedbom značajnih projekata javnih zgrada u Zagrebu i prvim izvedbama izvan njega. Bastl je počeo projektirati zgrade raznovrsnih funkcija, a individualni arhitektonski izraz je usmjerio prema neoklasicizmu. Početkom samostalne karijere nije nastavio praksu objave arhitektonskih projekata u srednjoeuropskim stručnim časopisima. Njegova prisutnost u tiskovinama u Hrvatskoj bazirana je na angažmanu povezanom s Klubom hrvatskih arhitekta. Komentirao je aktualnu arhitektonsko – urbanističku problematiku, a nekoliko je puta spomenut u izvještajima o pojedinim velikim gradnjama. Karakteristika perioda od 1906. do 1919. godine je mali broj izvedbi disproporcionalan broju natjecajnih radova i osvojenih nagrada, posebice u ratnom razdoblju. Rijetkim angažmanima potaknuti su dodatni načini stjecanja prihoda. U Obrtnoj školi u Zagrebu radio je od 1910. do 1913. godine, Okružnoj blagajni za osiguranje radnika od 1913. do 1914. godine te u Srednjoj tehničkoj školi nakon 1919. godine. U istom periodu je zabilježeno sudjelovanje u kreiranju astrološkog časopisa *Novo sunce* proizašlo iz interesa za astrologiju. Osvajanje nagrada i otkup radova na arhitektonskim natjecanjima u Zagrebu, Virovitici, Osijeku, Bjelovaru, Sarajevu, Beogradu i Skopju su unatoč izvedbi samo jednog nagrađenog projekta za zgradu Činovničke banke u Beogradu (natjecajni projekt 1912., izvedba 1922.) pridonijeli afirmaciji na regionalnoj arhitektonskoj sceni. To je zasigurno utjecalo na angažmane koje je počeo dobivati na velikim zagrebačkim projektima. Riječ je o javnim zgradama čija je izgradnja inicirana od strane državne ili gradske uprave u razdoblju od 1909. do 1930. godine. Bili su to Komplex ubožnice i odgojilišta Franje Josipa I na

Svetom Duhu (Sveti duh 60-64, projekt 1909.-1910., izvedba 1913.-1919.), Kraljevski sveučilišni ludžbeni zavod (Marulićev trg 20, 1913.-1914.), središnja gradska tržnica Dolac (1926.-1930.) sa zgradama Tržnog nadzorništva (Dolac 2, 1928.-1930.) i Vladimira Bartulića (Tkalčićeva 2/Dolac 1, 1926.-1927.) te zgrada Ekonomsko-komercijalne visoke škole (Zvonimirova 8, 1927.-1928.). Grupi zgrada se s obzirom na dimenzije kompleksa i dijelom javni karakter priključuje Dom Hrvatskog radiše (Kneza Mislava 6-8-10/Kneza Borne 3-5, 1924.-1929.). Izbor Bastla za projektanta navedenih zgrada napravljen je odlukom gradske uprave ili Kraljevske zemaljske vlade bez provedbe natječajnog postupka. Povezan je s dotadašnjim iskustvom, ugledom stečenim u poduzeću Hönigsberg i Deutsch i daljnjim samostalnim radom te sudjelovanjem u aktivnostima Kluba hrvatskih arhitekta.

Bastlov odlazak iz matičnog poduzeća bio je najava promjene od dotadašnjeg izraza prema redukciji arhitektonskih i dekorativnih secesijskih elemenata. Započeo je formiranje individualizirane varijante oblikovanja eksterijera usmjerene naglašavanju prostornih karakteristika arhitekture, uplošnjavanju i postupnom uvođenju neoklasicističkih motiva. Transformacija je najavljena arhitektonskim projektom vile Kallina (Jandrićeva 68, 1905.-1906.) funkcionalne tlocrtne dispozicije i arhitektonskih elemenata utemeljenih na engleskom *domestic revival* pokretu koji su u srednjoeuropskom krugu posredovani projektima Hoffmanovih vila. Nastavljena je projektima ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada i Gradske ubožnice i odgojilišta Franje Josipa (Sveti duh 64, projekt 1909.-1910., izvedba 1913.-1919.). U kompoziciji pročelja počeli su se javljati motivi neoklasicističke provenijencije karakteristični za sljedeće razdoblje rada. Obilježeno je kombinacijom protomodernih funkcionalističkih arhitektonskih načela projektiranja i elemenata neoklasicizma interpretiranih uz osebujan autorski pečat. Projektom jedne od najznačajnijih zagrebačkih zgrada, Kraljevskog ludžbenog zavoda (Marulićev trg 20, 1913.-1914.), potvrđena je Bastlova tendencija redefiniranja oblikovnog govora. Uspostavio je karakterističan obrazac oblikovanja eksterijera koji je primjenjivao u projektima nastalim dvadesetih godina, bilo da je riječ o velikim javnim gradnjama ili najamnim stambeno – poslovnim zgradama. Prepoznatljivi elementi su izražena raščlamba pročelja vertikalama velikog reda reduciranih pilastara između prizemne, često rustično obrađene zone i završnog, masivnog, višestruko profiliranog vijenca. Kod ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada gotovo uvijek je bila prisutna zona mansarde formirana nad istaknutim vijencem. Ostali zastupljeni elementi su osebujne varijante kupole kod uglovnica i motiv trokutnog zabata u središnjoj osi zgrada, kombinacija nizova pravokutnih i lučno zaključenih otvora te skulpturalni motivi statua ili reljefa. Prostorna dispozicija ostala je na visokoj razini i uvijek je

usklađena s potrebama korisnika što je do izražaja dolazilo u zahtjevnim projektima zgrada mješovite namjene te velikim kompleksima javnog karaktera. Stambene zgrade je projektirao sve rjeđe. Investitori su bila poduzeća koja su gradila za vlastite potrebe, a time su ostvareni bolji preduvjeti za kvalitetno osmišljavanje prostora. Dispozicija je utemeljena na tipu tlocrta koji je Bastl primjenjivao od prve dekade dvadesetog stoljeća. Maksimalno je inzistirao na kvaliteti stanovanja i ostvarivao funkcionalni raspored stambenih prostora. Površina predsoblja postajala je sve veća, a iz njega je omogućen pristup u međusobno povezane sobe smještene većinom uz glavno pročelje dok je gospodarski dio formiran uz dvorište. Dvorišna krila javljala su se u reduciranom obliku dok su svjetlici napušteni s iznimkom kompleksa velikih dimenzija. Rezultat su bili komforni građanski stanovi s puno svjetlosti, uključujući gospodarske prostorije, predsoblja i stubišta. Način izgradnje ukazuje na izvjesnu podvojenost zbog istovremenog korištenja tradicionalnih i suvremenih materijala i konstrukcija. Armirano – betonska konstrukcija bila je primijenjena parcijalno, za pojačanje podrumskih i prizemnih etaža ili u slučajevima specifičnim zahtjevnijih konstrukcija. Primjeri su ostakljeni krovovi nad reprezentativnim prostorima poslovnog karaktera uvučenim unutar volumena zgrada. Paralelno s armirano – betonskim elementima do kraja dvadesetih godina često je zastupljena međuetazna konstrukcija drvenog grednika na stambenim etažama. Doprinos hrvatskoj arhitekturi bilo je inventivno ispitivanje suvremenih tehničkih mogućnosti s kojima je uvelike eksperimentirao u studentskom razdoblju te u reduciranom obliku primjenjivao tijekom rada u poduzeću Hönigsberg i Deutsch, no u sljedećem razdoblju nije bio toliko izražen. Izuzetak je armirano – betonska konstrukcija tržnice Dolac projektirana u suradnji sa Szavitzem – Nossanom i izvedena u skladu s najvišim suvremenim standardima. Izgradnja gradske tržnice Dolac u suradnji s predstojnikom Gradskog građevnog ureda Vajdom jedan je od najznačajnijih arhitektonsko – urbanističkih zadataka na kojima je Bastl radio. Usvojenjem Vajdine detaljne regulatorne osnove Dolca i okolnih sklopova započela je izrada projekta tržnice i okolnih zgrada. Oblikovanje je unificirano reduciranim neoklasicističkim elementima, a tendenciju uplošnjavanja eksterijera slijedila je uglovnica Ekonomsko – komercijalne visoke škole (Zvonimirova 8, 1927.-1928.).

Usporedba Bastla s istaknutim zagrebačkim arhitektima Kovačićem, Ehrlichom i Schönöu u periodu od 1906. godine do kraja dvadesetih godina dovodi do zaključka da su početkom razdoblja zajedničkim klupskim udruživanjem bili pojačani međusobni utjecaji. Primat je preuzeo Kovačić, najizrazitiji teoretičar i praktičnom primjenom aktualnih europskih trendova protomodernog karaktera najdosljedniji hrvatski predstavnik. Neoklasicizam je postupno postajao sve prisutniji u radu Kovačića, Bastla i ostalih arhitekata,

primjerice Ehrlicha, Schöna, Sunka te Goldscheidera koji je krajem prvog desetljeća dvadesetog stoljeća započeo značajan opus unutar zagrebačke scene. Kovačić je prvi napustio prepoznatljive secesijske obrasce i okrenuo se neoklasicističkom konceptu koji je do izražaja došao nakon 1910. godine. Neoklasicizam je utjelovio u karakteru prostora, proporcijama, odnosu konstrukcije, funkcije i estetike njegove arhitekture, a u drugom planu je ostala primjena karakterističnih arhitektonskih elemenata u kompozicijama pročelja. Kovačić je zbog toga izdvojen kao najzaslužniji za formiranje kruga arhitekata koji su prihvatili sličan pristup te podigli kvalitetu arhitekture Zagreba i izvršili prijelaz prema modernoj arhitekturi. Izrazito je utjecao na svoju generaciju, prvenstveno na Ehrlicha s kojim je vodio atelje, Bastla i ostale, a vlastita načela arhitektonske kompozicije prenio je i na sljedeću generaciju arhitekata zagrebačke moderne.

Za izražen Bastlov zaokret od secesije prema neoklasicizmu bitne su bile i promijenjene okolnosti rada povezane s odlaskom iz poduzeća Hönigsberg i Deutsch. Otvaranja vlastitog ateljea omogućilo mu je slobodniji pristup osmišljavanju projekata što je u kratkom roku potvrđeno izrazitim stilskim zaokretom. Za formiranje novog arhitektonskog izričaja osim Kovačićevog utjecaja bitno je bilo jačanje neoklasicističke struje na srednjoeuropskom području. Prihvatili su je mnogi arhitekti generacije krajem prve dekade dvadesetog stoljeća pa tako i arhitekti Wagnerova kruga. Izražen je bio doprinos Loosovih ideja s kojima je Bastl bio upoznat direktno kao i posredstvom kolege Kovačića. Od 1909. godine u Bastlovim projektima interpretacija neoklasicističkih elemenata bila je zastupljena na doslovniji način nego kod Kovačića. Naglašavao je tradicionalan koncept pročelja povezivanjem vertikalnih prozorskih osi i dominantom primjenom velikog reda te naglašavanjem horizontalnih elemenata razdjelnih i profiliranog završnog vijenca uz nerijetke akcente u zoni krovišta poput kupole ili zabata. Izražajna sredstva arhitekture očitovana su masivnim, zatvorenim volumenima i naglašenom ritmičnom izmjenom reduciranih i geometriziranih elemenata horizontalne i vertikalne raščlambe zida. Istovremeno je Kovačićevom varijantom neoklasicizma u prvi plan stavljeno promišljanje koncepta prostora i volumena s naglaskom na čistim plohama pročelja i diskretnijoj primjeni reduciranih stilskih motiva. Pojedine karakteristike oblikovanja eksterijera Kovačićevih stambeno – poslovnih zgrada Slaveks (Svačićev trg 13, 1919.-1920.) i Eksploatacija drva (Trg žrtava fašizma 3, 1922.-1923.) prepoznajemo tijekom narednih nekoliko godina u Bastlovim radovima, primjerice naglašen profilirani završni vijenac s mansardom u nastavku. Bastlov izraz je izradom projekta gradske tržnice Dolac (1926.-1930.) u drugoj polovici dekade postao suzdržaniji da bi se zgradom Ekonomsko – komercijalne visoke škole (Zvonimirova 8, 1927.-

1928.) najviše približio oblikovanju koje je Kovačić uspostavio dvjema ugrađenim najamnim stambeno – poslovnim zgradama i palačom Burze. Ehrlich se prilikom vođenja ateljea s Kovačićem od 1910. do 1915. godine približio oblikovnom govoru starijeg suradnika. Naglašavao je prostorne kvalitete interijera iskazujući ih na volumenu građevnog tijela, a plohe eksterijera su pročišćene i sadržale su pojedine citate povijesti arhitekture. Zbog toga je uz Kovačića izdvojen kao utemeljitelj hrvatske moderne. U njegovim radovima uvijek je bila izražena podloga historicističke tradicije što je do izražaja došlo početkom dvadesetih godina. Pojačao je naglašavanje plasticiteta pročelja upotrebom velikog reda stupova i pilastara ili istaknutog, višestruko profiliranog izlomljenog vijenca. Krajem dvadesetih godina proces razvoja osobnog stila doveo je do redukcije i pročišćavanja oblikovnog izraza pod utjecajem moderne arhitekture. Kod Schöna je komponenta historicističke arhitekture također bila kontinuirano prisutna tijekom druga dva desetljeća, najprije uz karakteristično eklecticiističko usmjerenje, a zatim unutar postupnog prijelaza prema prevladavajućem neoklasicističkom izrazu. Proces postupne redukcije tradicionalnih arhitektonskih elemenata koji je prolazio krajem dvadesetih godina istovjetan je Bastlovoj fazi i nagovještaj je prihvaćanja suvremenog izraza moderne.

Interes društvene i likovne kritike za Bastla na početku samostalne karijere bio je velik. Jedan od faktora bilo je djelovanje Kluba hrvatskih arhitekta koji je postao ključno udruženje za pitanja arhitekture i urbanizma tijekom druge polovice prve dekade dvadesetog stoljeća. Nakon Lunačekove procjene o ogromnom potencijalu Bastla i Kovačića u kojima je vidio budućnost hrvatske arhitekture 1906. godine, kritičari ga nikada više nisu stavili u poziciju predvodnika generacije. Primat su preuzeli Kovačić, Ehrlich i Schön koji su proglašeni najznačajnijim arhitektima hrvatske protomoderne zbog projektantskih dosegâ i izvršenog utjecaja na sljedeću generaciju. Kritičari arhitekture aktivni u razdoblju dominacije neoklasicizma Strajnić i Szabo preferirali su djela neoklasicističkih karakteristika u odnosu na Bastlove rane secesijske građevine. Slično razmišljanje izneseno je u osvrtima na arhitekturu prve polovice dvadesetog stoljeća suvremenika Potočnjaka, Planića i Stahuljaka. Za razliku od većinom ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada secesijske faze u nastavku karijere do izražaja su došle velike zgrade javne namjene među kojima su izdvojene Kemijski ludžbeni zavod, tržnica Dolac i župna crkva sv. Petra.

U završnoj Bastlovoj fazi vidljiv je utjecaj internacionalnog stila u četiri realizirane novogradnje, jednoj dogradnji postojeće povijesne građevine i jednom nerealiziranom projektu nastalima u razdoblju od 1929. do 1932. godine. Karakteristikama prostorne dispozicije i oblikovanja eksterijera iskazano je poznavanje funkcionalističkih načela što je

došlo do izražaja u projektu vile Radošević – Defour (Buconjićeva 6, 1929.-1930.) i projektima ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada u Vlaškoj ulici (Vlaška 93 b, nerealizirani projekt 1930., Vlaška 95, 1930.-1931.). Oblikovanje internacionalnog stila nije u potpunosti prihvaćeno jer su trajno ostale prisutne varijante reduciranih tradicionalnih arhitektonskih elemenata vijenca, prozorskih okvira ili naglašenog portala. Iako kvalitetna, posljednja ostvarenja nisu dosegla radove nove generacije arhitekata moderne. Najznačajnija je bila adaptacija i dogradnja župne crkve sv. Petra sa župnim dvorom u Vlaškoj ulici. U konstruktivno – prostornim rješenjima ukazuje na Bastlovu prilagodbu funkcionalističkim postulatima kombiniranu s interpretacijom elemenata povijesnih stilova. U usporedbi s novom generacijom arhitekata kritika dvadesetog stoljeća nije ga smatrala utjecajnim faktorom hrvatske arhitekture ovog razdoblja. Promjene zamjetne unutar Bastlova opusa ukazuju na kontinuitet i jedinstvenu razvojnu liniju kojom su bile obuhvaćene bitne arhitektonske teorije dvadesetog stoljeća utemeljene na modernističkoj podlozi. Započet je secesijom, a nastavio se individualiziranim stilskim izrazom okarakteriziranim uplošnjavanjem i redukcijom dekorativnih elemenata koji su s vremenom pretočeni u neoklasicistički izraz, no uvijek unutar protomodernih funkcionalističkih okvira. Zaključak opusa smješten je u kontekst internacionalne arhitekture. Karijere ostalih aktivnih arhitekata generacije Schöna i Ehrlicha završile su projektima funkcionalističkih obilježja, a najveće domete ostvario je Schön, djelomice zahvaljujući suradnji s Kovačevićem.

Unutar Bastlova opusa izdvaja se tema adaptacije postojećih građevina. Njegov pristup bio je utemeljen na stavu Kluba hrvatskih arhitekta o tretiranju povijesnih arhitektonskih i urbanističkih struktura. Velik angažman na teorijskoj razini iskazao je povodom intervencije u povijesnu cjelinu Kaptola koja je obilježena rušenjem velikog broja zgrada, a najviše rasprava izazvalo je uklanjanje dijela zidina. Praktičnu primjenu teorijskih postavki povezanih s potrebom zaštite historijskih struktura Bastl nije provodio u cijelosti. To pokazuje natječajni projekt regulacije Kaptola i Bakačeve ulice 1908. godine u kojem je predložio uklanjanje većine objekata na području Dolca. Projektom regulacije Dolca i okolice iz 1925. godine koji je razrađivao s inženjerom Vajdom uvedena je zamjenska izgradnje uz novoregulirane prometne pravce u skladu s urbanističkim principima epohe. Više senzibiliteta iskazao je samostalnim autorskim projektima adaptacije pojedinačnih zgrada. Kronološkim redom nastali su projekti adaptacije jednokatnice Vladimira Moguša u Zagrebu (Langov trg 4, 1910., neizvedeno), hotela Plitvice na Plitvičkim jezerima (1921.) i župne crkve sv. Petra u Zagrebu (Vlaška 93, 1930.-1932.). Zajednička karakteristika je poštivanje karakterističnih arhitektonskih elemenata izvornika i njihovo translatiranje na novonastalu situaciju u

kombinaciji sa suvremenim oblikovanjem i funkcionalnim zahtjevima iskazanima poduzetom adaptacijom.

Bastlov značajan doprinos hrvatskoj arhitekturi ostvaren je u okviru protomodernog secesijskog pristupa u početnom razdoblju djelovanja. Povezan je s vrhunskom arhitektonskom naobrazbom u Wagnerovoj školi koja je bila jedan od najznačajnijih europskih studija arhitekture na prijelomu stoljeća. Studentskim projektima je u potpunosti slijedio suvremene trendove i dosegao visoku arhitektonsku razinu. U tom razdoblju pratila ga je srednjoeuropska arhitektonska kritika, njegovi radovi su bili objavljeni i komentirani u stručnim publikacijama, a uspješno je sudjelovao na nekoliko internacionalnih natječaja. Povratkom u Zagreb nastavio je djelovati u okviru temeljenih odrednica secesije, no uz određena ograničenja nametnuta radom u velikom poduzeću. Domaća kritika ga je zahvaljujući ranim postignućima prepoznala kao jednog od prvih protomodernih arhitekata u Hrvatskoj. Nakon zamiranja secesije Bastl se priključio neoklasicističkoj liniji koja je obilježila nastavak njegovog stvaralaštva. Početkom drugog desetljeća dvadesetog stoljeća uspostavio je oblikovni obrazac koji je varirao u projektima tijekom dvadesetak godina. Naglasak je stavljen na volumen i ritmičnost arhitektonske kompozicije dok su stilski elementi podložni redukciji i geometrizaciji koja s vremenom postaje sve izraženija. Bastlova istraživanja mogućnosti neoklasicizma kretala su se u okviru odnosa prema kompoziciji prostora i volumena, rješavanju zahtjevnijih problema konstrukcije i pristupu završnom oblikovanju pojedinih detalja kojima je zgradama dao individualni pečat. Razvojni put završio je zgradom Ekonomske komercijalne visoke škole (Zvonimirova 8, 1927.-1928.) koja unatoč krajnjoj redukciji stilskih elemenata otkriva naglašenu neoklasicističku kompoziciju. Bastlovi radovi ove faze ostali su u sjeni zbog dominantnog interesa arhitektonske kritike za modernu arhitekturu. Suvremeni trendovi su utjecali na njega, no nije ih u potpunosti prihvatio i utjelovio u projektima poput nekih značajnih predstavnika generacije. Zbog toga se njegov doprinos srednjoeuropskoj arhitekturi povezuje s protomodernim projektima s početka karijere, a završava neoklasicističkom fazom kojom se izdvojio kao jedan od ključnih zagrebačkih arhitekata prve polovice dvadesetog stoljeća.

15. IZVORI I LITERATURA

- ANDRIJIĆ, Z. (1993), *Astrološka gramatika*, Durieux d.o.o., 1-226, Zagreb
- AUER, R., BASTL, V.,... (1908.), *Das Palais des Landesregierung*, „Agramer Tagblatt“, 23 (37): 4-5, Zagreb
- BAGARIĆ, M. (2003.), *Od fasade do kamina: keramika za arhitekturu*, u: Secesija u Hrvatskoj, katalog izložbe [ur. GALIĆ, A., GAŠPAROVIĆ, M.], Muzej za umjetnost i obrt, 85-92, Zagreb
- BAGARIĆ, M. (2010.), *Arhitekt Ignjat Fischer i njegov atelier*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 1-536, Zagreb
- BAGARIĆ, M. (2011.), *Arhitekt Ignjat Fischer*, Meandarmedia, Muzej za umjetnost i obrt, 1-441, Zagreb
- BASTL, V. (1901.), *Vjecoslav Bastl. Entwurf zu einem Hotel. Schulproject. II Jahrgang. (Tafel 13)*, „Aus der Wagnerschule“, Der Architekt, 9-10, tabla 13, Beč
- BASTL, V. (1907.), *Strossmayerov spomenik*, „Strossmayerov koledar za 1908. godinu“, Odbor zagrebačkih gospodja za Strossmayerov spomenik u Zagrebu, 141, Zagreb
- BASTL (1909.), *Proricanja za god. 1910.*, u: Novo sunce. Mjesečnik za znanstveno proučavanje supernormalnih psihičkih fenomena [ur. GAJ, G.], Psihičko društvo Novo sunce, Osijek, 9: 282-286, Jastrebarsko
- BASTL, V. (1924.), *Središnji dom „Hrvatskog Radiše“*, Hrvatski Radiša, 5 (24): 253-255, Zagreb
- BIONDIĆ, LJ. (2000.), *Arhitektonski odjel Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu (1926.-1942.)*, u: Sveučilište u Zagrebu – Arhitektonski fakultet 1919/1920-1999/2000: osamdeset godina izobrazbe arhitekata u Hrvatskoj [ur. ŠČITAROCI, M.O.], 20, Zagreb
- BLAU, E., PLATZER, M. (1999.), *Shaping the Great City: Modern Architecture in Central Europe 1890-1937*, Prestel, München, London, New York, 1-271
- BOBRICK, B. (2007.), *Sudbonosno nebo. Povijest astrologije*, Naklada Ljevak, 1-371, Zagreb
- BRDAR MUSTAPIĆ, V. (2003.), *Namještaj i uređenje interijera u Hrvatskoj na kraju 19. i početkom 20. stoljeća*, u: Secesija u Hrvatskoj [ur. GALIĆ, A., GAŠPAROVIĆ], Muzej za umjetnost i obrt, 159-170, Zagreb
- BUŠIĆ, M., ur. (2006.), *Opća bolnica „Sveti Duh“*, Opća bolnica „Sveti Duh“, 1- 320, Zagreb
- BUTURAC, J. (1994.), *Iz povijesti Župe sv. Petra u Zagrebu*, „Hrvatska“, 3/4: 64-89, Zagreb
- COLLINS, P. (1998.), *Changing Ideals in Modern Architecture 1750-1950*, McGill-Queen's University Press, 1-309, London
- ČORAK, Ž. (1980.), *Počeci Obrtne škole i vizualni identitet Zagreba*, Umjetnički paviljon, 1-76, Zagreb
- DAMJANOVIĆ, D. (2013.), *Arhitekt Herman Bollé*, Leykam International d.o.o., Muzej za umjetnost i obrt, 1-679, Zagreb
- DOBRONIĆ, L. (1959.), *Stare numeracije kuća u Zagrebu*, Muzej grada Zagreba, 1-398, Zagreb
- DOBRONIĆ, L. (1965.), *Zagrebački arhitekti Hönigsberg i Deutsch*, 1-80, Zagreb

- DOBRONIĆ, L. (1983.), *Zagrebački graditelji Hönigsbreg i Deutsch*, u: Graditelji i izgradnja Zagreba u doba historijskih stilova [DOBRONIĆ, L.], Društvo povjesničara umjetnosti, 100-139, Zagreb
- DOBRONIĆ, L. (1993.), *Deutsch Julio*, u: Hrvatski biografski leksikon, svezak III [ur. MACAN, T.], Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 341-342, Zagreb
- DOBRONIĆ, L. (2001.), *Hönigberg Lavoslav (Lav, Leo)*, u: Hrvatski biografski leksikon, svezak V [ur. MACAN, T.], Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, 612, Zagreb
- DOMLJAN, Ž. (1979.), *Hugo Ehrlich*, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1-279
- DUGAČKI, V. (2003.), *Zagrebačka Zakladna bolnica na Harmici (Jelačićevu trgu) 1804.-1931.*, „Gazophylacium“, 8(3-4): 74-79, Zagreb
- FATOVIĆ-FERENČIĆ, S.; DER HAZARIJAN VUKIĆ, A. (1998.), *Eugen Rado - liječnik za zube i usta*, „Acta stomatologica Croatica“, 32 (3): 475-481, Zagreb
- FATOVIĆ-FERENČIĆ, S.; FERBER BOGDAN, J. (2007.), *Ljekarna K Sv. Trojstvu: izgubljeni sjaj zagrebačke secesije*, Medicus, 16 (1): 121-128, Zagreb
- FRANGEŠ, R. (1936.a), *Inž. Edo Šen*, „Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1934/35“, Jugoslavenska akademija Znanosti i umjetnosti, sv. 48, 162-163, Zagreb
- FRANGEŠ, R. (1936.b), *Inž. Hugo Ehrlich*, „Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za godinu 1934/35“, Jugoslavenska akademija Znanosti i umjetnosti, sv. 48, 163-164, Zagreb
- GALIĆ, A., GAŠPAROVIĆ, M., ur., (2003.), *Secesija u Hrvatskoj, katalog izložbe*, Muzej za umjetnost i obrt, 1-595, Zagreb
- GALOVIĆ, K. (1998.a), *Arhitekt Vjekoslav Bastl, skice i crteži*, Biblioteka Psefizma, 1-47, Zagreb
- GALOVIĆ, K. (1998.b), *Arhitekt Edo Šen: skice i crteži*, Udruženje hrvatskih arhitekata, Biblioteka Psefizma, 1-48, Zagreb
- GALOVIĆ, K. (2010.), *Klub hrvatskih arhitekata u Zagrebu*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, 1-256, Zagreb
- GALOVIĆ, K. (2015.), *Viktor Kovačić: otac hrvatske moderne arhitekture*, EPH Media d.o.o., 1-196, Zagreb
- HIRC, D. (1900.), *Kr. botanički vrt u Zagrebu*, Prosvjeta, 8 (23): 731-733, Zagreb
- HORVAT, J. (1989.), *Preživjeti u Zagrebu. Dnevnik 1943.-1945.*, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 440, Sveučilišna naklada Liber, 1-297, Zagreb
- HORVAT, R. (2001.), *Povijest grada Virovitice*, Matica hrvatska, 1-159, Virovitica
- ILIČIĆ, E., MIRNIK, I. (2008.), *Povijest palače Arheološkog muzeja*, „Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu“, 3, 41, 343-376, Zagreb
- IVANUŠ, M. (2000.), *Vila Kallina*, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 1-27, Zagreb
- IVANUŠ, M. (2010.), *Vrednovanje turističke izgradnje na području Plitvičkih jezera*, „Prostor“, 18 (39): 122-135, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

- IVANUŠ, M. (2013.), *Arhitektura i prostorno planiranje u Nacionalnom parku Plitvička jezera od 1881. do kraja 20. stoljeća*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 1-382, Zagreb
- JAKŠIĆ, N., KARAC, Z., (2009.), *Strojarnica i bunar u zagrebačkom Botaničkom vrtu*, „Građevinar“, 61 (3): 243-250, Zagreb
- JAKŠIĆ, N., MARIĆ, T. (2011.), *Petrinjska ulica u Zagrebu. Arhitektonsko-urbanistički slojevi od druge polovice 18. do kraja 20. stoljeća*, „Prostor“, 19 (2 (42)): 322-335, Zagreb
- JIROUŠEK, A. (1908.a), *Izložba natječajnih radova za preudezbu Kaptola i okolice*, „Hrvatska“, 252: 1-2, Zagreb
- JIROUŠEK, A. (1908.b), *Izložba natječajnih radova za preudezbu Kaptola i okolice*, „Hrvatska“, 254: 1, Zagreb
- JURIĆ, Z. (1987.), *Kronološki prikaz izgradnje crkve sv. Blaža u Zagrebu u vremenskom razdoblju od 1889. do 1940. godine*, magistarski rad, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1-522, Zagreb
- JURIĆ, Z. (1991.a), *Centralni tlocrt u srednjoevropskom kontekstu*, „Život umjetnosti“, 26 (50): 28-35, Zagreb
- JURIĆ, Z. (1991.b), *Arhitektura Zagreba u razdoblju od 1850. godine do 1914. godine*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, 1-567, Zagreb
- JURIĆ, Z. (1993.), *Kršnjavi – Vancaš: planiranje gradnje Crkve Sv. Blaža u Zagrebu*, „Radovi Instituta za povijest umjetnosti“, 17 (2): 125-139, Zagreb
- JURIĆ, Z. (1995.), *Arhitekt Vjekoslav Bastl, radovi 1901.-1910. godine*, „Život umjetnosti“, 30 (56-57): 44-57, Zagreb
- JURIĆ, Z. (1996.a), *Arhitekt Otto Goldscheider. Zagrebački radovi za „Hoenigsberg&Deutsch“*, „Život umjetnosti“, 31 (58): 70-77, Zagreb
- JURIĆ, Z. (1996.b), *Herojski prolog u modernu, II.dio*, „Čovjek i prostor“, 43 (1/2): 50-51, Zagreb
- JURIĆ, Z. (1996.c), *Herojski prolog u modernu, VI. dio*, „Čovjek i prostor“, 43 (11/12): 52-54, Zagreb
- JURIĆ, Z. (1996.d), *Herojski prolog u modernu, V. dio*, „Čovjek i prostor“, 43 (9/10): 64-65, Zagreb
- JURIĆ, Z. (1997.), *Crkva Sv. Blaža u Zagrebu 1908.-1914.*, „Život umjetnosti“, 31 (59): 92-107, Zagreb
- JURIĆ, Z. (2001.), *Školovanje graditeljskih obrtnika i poduzetnika u Hrvatskoj i Slavoniji od 1850. do 1918. godine*, „Prostor“, 9 (2,22): 119-139, Zagreb
- JURIĆ, Z., VUJIĆ, Ž. (2001.), *Trgovačko-obrtni muzej u Zagrebu: od muzeološke koncepcije do arhitekture*, „Etnološka istraživanja“, 7 : 49-62, Zagreb
- JURIĆ, Z. (2002.a), *Rasprave o osnivanju visoke tehničke škole u Zagrebu na prijelazu XIX. u XX. stoljeće*, „Prostor“, 24(2): 135-154, Zagreb
- JURIĆ, Z. (2002.b), *Strukovni naslovi u arhitekturi i graditeljstvu u Hrvatskoj i Slavoniji od 1870-ih do 1918. godine*, „Radovi instituta za povijest umjetnosti“, 26: 149-159, Zagreb

- JURIĆ, Z. (2003.), *Crkva sv. Blaža u Zagrebu*, u: Arhitekt Viktor Kovačić, život i djelo [BEGOVIĆ, M.], Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatski muzej arhitekture, 161-188, Zagreb
- JURIĆ, Z. (2005.), *Viktor Kovačić – prolog u regulaciju Kaptola*, „Prostor“, 13 (1/29): 23-37, Zagreb
- JURIĆ, Z.; STRUGAR, M., (2009.a), *Viktor Kovačić i Milan Lenuci: predprojekt regulacije Dolca (1911.-1912.)*, u: Ivi Maroeviću baštinici u spomen (ur. VUJIĆ, Ž., ŠPIKIĆ, M.), Zavod za informacijske studije, Odsjeka za informacijske znanosti, Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 369-388, Zagreb
- JURIĆ, Z.; STRUGAR, M., (2009.b), *Karlo Vajda i Vjekoslav Bastl – detaljna regulacijska osnova i arhitektonski projekti tržnice na Dolcu u Zagrebu, 1925.-1927. godine*, „Radovi instituta za povijest umjetnosti“, 33 (1): 307-318, Zagreb
- JURIĆ, Z.; STRUGAR, M. (2011.), *Karlo Vajda i Vjekoslav Bastl: Izgradnja tržnice na Dolcu u Zagrebu, 1928.-1936.*, „Prostor“, 19 (41): 201-213, Zagreb
- JURIĆ, Z.; STRUGAR, M.; ČORIĆ, F. (2011.), *Rasprave o Bakačevoj kuli u Zagrebu 1901. Godine: „Taj nesgrapni, ružni toranj...“ ili „...karakterističan primjer sredovječnog utvrdnog braništa“*, „Portal, Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda“, Hrvatski restauratorski zavod, 69-102, Zagreb
- KADIJEVIĆ, A. (2011.), *Hrvatski arhitekti u izgradnji Beograda u 20. stoljeću*, „Prostor“, 19 (42): 467-477
- KAHLE, D. (2002.), *Zagrebačka ugrađena najamna kuća u razdoblju od 1928. do 1934. godine*, „Prostor“, 10 (2/24):155-168, Zagreb
- KAHLE, D. (2003.a), *Zagrebačka ugrađena najamna kuća u razdoblju od 1935. do 1945. godine*, „Prostor“, 11 (1/25): 33-43, Zagreb
- KAHLE, D. (2003.b), *Stambene kuće Novoga građenja u sjevernim dijelovima Zagreba u razdoblju od 1928. do 1945. godine*, Prostor, 11, 2 (26): 167-173, Zagreb
- KAHLE, D. (2004.a), *Zagrebačka uglovnica u razdoblju od 1928. do 1944. godine*, „Prostor“, 12 (1,27): 77-85, Zagreb
- KAHLE, D. (2004.b), *Građevinski propisi grada Zagreba u razdoblju od 1850. go 1918. godine*, Prostor, 12, 2 (28): 203-215, Zagreb
- KAHLE, D. (2006.), *Građevinski propisi za grad Zagreb u razdoblju od 1919. do 1931. godine i građevinski zakon iz 1931. godine*, Prostor, 14, 1 (31): 116-129
- KARAČ, Z. (2000.), *Arhitektura sinagoga u Hrvatskoj u doba historicizma*, katalog izložbe, Muzej za umjetnost i obrt, 1-51, Zagreb
- KARAČ, Z., ŽUNIĆ, A. (2013.), *Antologijski arhitektonski vodič Zagreba: 100 izabranih zgrada*, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1-301, Zagreb
- KLOBUČAR, O. (1960.), *Zagrebačka tvornica keramičkog posuđa i peći Josipa Kalline*, „Iz starog i novog Zagreba II“, Muzej grada Zagreba, 255-270, Zagreb
- KNEŽEVIĆ, S. (1994.), *Lenuci i „Lenucijeva potkova“*, „Radovi instituta za povijest umjetnosti“, 18: 169-185, Zagreb
- KNEŽEVIĆ, S. (1996.), *Zagrebačka Zelena potkova*, Školska knjiga, 1-655, Zagreb

- KNEŽEVIĆ, S. (2000.), *Urbanističke zamisli Viktora Kovačića*, „Radovi instituta za povijest umjetnosti“, 24: 93-112, Zagreb
- KNEŽEVIĆ, S. (2003.), *Urbanističke zamisli Viktora Kovačića*, „Zagreb u središtu“, Barbat, 264-265, Zagreb
- KNEŽEVIĆ, S. (2004.), *Nadbiskupski /Langov trg: mijene i poništenje*, „Radovi instituta za povijest umjetnosti“, 28: 250-269
- KNEŽEVIĆ, S., LASLO, A. (2010.), *Židovski Zagreb – kulturno povijesni vodič*, Židovska općina Zagreb, 1-191, Zagreb
- KOLAR, M. (2004.), *Hrvatski Radiša 1903.-1945. (2003.)*, „Hrvatski radiša, Dom i svijet“, 1-485, Zagreb
- KOSTRENČIĆ, M., PROTEGA, M, ur. (1962.), *Enciklopedija Leksikografskog zavoda, Knjiga 6*, Jugoslavenski leksikografski zavod, 223, Zagreb
- KOVAČIĆ, V. (1900.), *Moderna arhitektura*, „Život“, 1: 27, Zagreb
- KRAPEK, H., (1891.), *Jubilarna gospodarska šumarska izložba u Zagrebu*, foto album, 1-37, Zagreb; elektroničko izdanje izvornika (2009.), Knjižnice grada Zagreba, Zagreb
- KREŠIĆ, M., (1902.), *50-godišnjica Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu: 1852.-1902.*, Digitalizirana zagrebačka baština, Knjižnice grada Zagreba, 81-100, Zagreb
- KRŠNJAVI, I. (1906.), *Zur Demolirung des Bakacthurmes*, „Agramer Tagblatt“, 21 (226): 5, Zagreb
- KRŠNJAVI, I. (2000.a), *Proletna izložba umjetnina*, u: Izabrana djela [ur. ČORKALO, K.], 234-260, Vinkovci; prvo izdanje (1901.), „Narodne novine“, 67 (109, 112, 114, 118, 119), Zagreb
- KRŠNJAVI, I. (2000.b), *Pogled na razvoj umjetnosti u moje doba*, u: Izabrana djela [ur. ČORKALO, K.] , 91-182, Vinkovci; prvo izdanje (1905.), „Hrvatsko kolo“, 1: 215-307, Zagreb
- KRŠNJAVI, I. (2000.c), *Izložba Hrvatskog društva umjetnosti*, u: Izabrana djela [ur. ČORKALO, K.], 324-332, Vinkovci; prvo izdanje (1906.), Hrvatska smotra, knjiga I, 77-83, Zagreb
- KRUFT, H.W. (1994), *A History of Architectural Theory, from Vitruvis to the Present*, Princeton Architectural Press, 1-706, New York
- KVATERNIK, P. (1923.), *Smjernice za izgradnju središnjeg doma Hrvatskog Radiše*, „Hrvatski Radiša“, 4 (21): 282-284, Zagreb
- LASLO, A. (1983.), *Izgradnja javnih objekata u Zagrebu do 1940.*, „Čovjek i prostor“, 30 (360): 25-29, Zagreb
- LASLO, A. (1983.-1984.), *Arhitektonski vodič. Individualno stanovanje u Zagrebu od 1900. do 1940. godine*, „Arhitektura“, 36-37 (186-188): 120-133, Zagreb
- LASLO, A. (1984.), *Arhitekt Viktor Kovačić 1874.-1924.*, „Čovjek i prostor“, 31 (379): 6-7, Zagreb
- LASLO, A. (1987.), *Zagrebačka arhitektura 30-ih – vodič*, „Arhitektura“, 40 (1-4; 200-203): 97-112, Zagreb
- LASLO, A. (1991.), *Viktor Kovačić i Zagreb*, „Čovjek i prostor“, 38 (3-4): 20-21, Zagreb
- LASLO, A. (1995.a), *Vjekoslav Bastl*, „Čovjek i prostor“, 41 (1-2): 22-29, Zagreb

- LASLO, A. (1995.b), *Arhitektura modernog građanskog Zagreba*, „Život umjetnosti“, 30 (56-57): 58-71, Zagreb
- LASLO, A. (1998.), *Bilješke o Petrinjskoj ulici (fatte alla maniera dell'Emin.mo e Rev.mo Signor Gj. Sz.)*, „Čovjek i prostor“, 45 (1-2): 22-25, Zagreb
- LASLO, A. (1999.), *Modern Architectural Town Planning in Zagreb*, u: *Shaping the Great City: Modern Architecture in Central Europe 1890-1937* [BLAU, E., PLATZER, M.], Prestel, München, London, New York, 136-139
- LASLO, A. (2003.), *Lica moderniteta 1898.-1918.: zagrebačka arhitektura secesijske epohe*, u: *Secesija u Hrvatskoj*, katalog izložbe [ur. GALIĆ, A., GAŠPAROVIĆ, M.], Muzej za umjetnost i obrt, 23-42, Zagreb
- LASLO, A. (2011.), *Arhitektonski vodič Zagreb 1898.-2010.*, Društvo arhitekata Zagreba i Arhitekt d.o.o., 1-239, Zagreb
- LONČAR, L. (2009.), *Ljekarna Eugena Viktora Felleru u Donjoj Stubici*, „Informatica museologica“, 40 (1-2): 26-33, Zagreb
- LOZZI-BARKOVIĆ, J. (1993.a), *Arhitektura Rijeke na početku 20. stoljeća u srednjoeuropskom kontekstu*, „Zbornik Dometi“, 1: 47-60, Rijeka
- LOZZI-BARKOVIĆ, J. (1993.b), *Ambrosinijeva riječka sinteza*, „Jurina i Franina“, 53: 30-35, Pula
- LOZZI-BARKOVIĆ, J. (1997.), *Genius loci riječkog secesijskog graditeljstva na primjerima značajnijih stambeno-najamnih zgrada*, „Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci“, 39: 241-283, Rijeka
- LOZZI-BARKOVIĆ, J. (2010.), *Secesija u arhitekturi Rijeke*, Biblioteka Fluminensia; sv.15, Izdavački centar Rijeka, 1-320, Rijeka
- LUNAČEK, V. (1992.), *Ciljevi moderne umjetnosti*, u: *O hrvatskoj arhitekturi: napisi, eseji, polemike studije* [ur. ŠEGVIĆ, N.], Arhitektonski fakultet Sveučilišta, 11-12, Zagreb/ prvo izdanje (1901.) „Život“, knjiga III, 3: 93-95, Zagreb
- LUNAČEK, V. (1906.a), *Umjetnost. Iz naših umjetničkih ateliera. I. Vjekoslav Bastl.*, „Dnevni list“, 2 (14): 6, Zagreb
- LUNAČEK, V. (1906.b), *Prilozi za povijest hrvatske umjetnosti*, u: *Savremenik*, ljetopis Društva hrvatskih književnika [ur. ŠURMIN, Đ.], knjiga I, 401-419, Zagreb
- LUNAČEK, V. (1907.), *Strossmayerov spomenik*, „Strossmayerov koledar za 1908. godinu“, Odbor zagrebačkih gospodja za Strossmayerov spomenik u Zagrebu, 138-140, Zagreb
- MALEKOVIĆ, V. (2003.), *Secesija u hrvatskoj likovnoj umjetnosti*, u: *Secesija u Hrvatskoj*, katalog izložbe [ur. GALIĆ, A., GAŠPAROVIĆ, M.], Muzej za umjetnost i obrt, 8-21, Zagreb
- MALLGRAVE, H. F. (2005.), *Modern Architectural Theory. A Historical Survey, 1673-1968*, Cambridge University Press, 1-503, Cambridge
- MARGETIĆ, A., NADILO, B. (2011.), *Obnova Francuskog paviljona u Studentskom centru u Zagrebu*, „Građevinar“, 63 (1): 69-81, Zagreb
- MAROEVIĆ, I. (1987.), *Prijedlog za tipologiju stambene arhitekture u Zagrebu u drugoj polovici 19. stoljeća*, „Radovi Instituta za povijest umjetnosti“, 11: 165-185, Zagreb

- MARUŠEVSKI, O. (1997.), *Arhitektonsko – urbanističke veze Zagreba i Beča na prijelomu stoljeća*, u: Fin de Siecle Zagreb – Beč [ur. BARBARIĆ, D.], Školska knjiga, 196-228, Zagreb
- MARUŠEVSKI, O. (2004.), *Društvo umjetnosti 1868.-1879.-1941.*, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1-350, Zagreb
- METZGER-ŠOBER, B. (2010.), *Arhitektonski opus Emilia Ambrosinija u Rijeci nakon 1903. do 1912. godine*, magistarski rad, Filozofski fakultet u Rijeci, 49-54, Rijeka
- MIKAC, N., LASLO, A. (1982.), *Arhitektonski vodič I. Donji grad*, 19. i 20. stoljeće, „Čovjek i prostor“, 29 (354-59): 15-19, Zagreb
- MORAVANSKY, A. (1998.), *Competing Visions : Aesthetic Invention and Social Imagination in Central European Architecture, 1867-1918*, MIT Press, Cambridge, 1-517, Massachusetts
- MURAJ, I.; ŠTULHOFER, A. (2006.), *Sportski i sveučilišni sadržaji na Mažuranićevu i Marulićevu trgu u Zagrebu*, „Prostor“, 14 (31): 43-52, Zagreb
- NEVISTIĆ, M. (2002.), *110 godina Graditeljske tehničke škole u Zagrebu*, Graditeljska tehnička škola Zagreb, 1-119, Zagreb
- PHILIPPOVICH, M. (1911.), *Arhitekt Lav Hönigsberg*, „Vijesti hrvatskoga društva inženira i arhitekta u Zagrebu“, 32 (6): 91, Zagreb
- PLANIĆ, S. (1939.), *50 godina arhitekture u Hrvatskoj*, „Književnik“, XII (2): 49-64, Zagreb
- PLANIĆ, S. (1996.), *Problemi savremene arhitekture*, Biblioteka Psefizma, 1-304, Zagreb; prvo izdanje (1932.), Jugoslavenske štampe d.d., Zagreb
- POTOČNJAK, V. (1992.), *Arhitektura u Hrvatskoj 1888 – 1938*, O hrvatskoj arhitekturi: napisi, eseji, polemike, studije, Arhitektonski fakultet, 1-180, Zagreb; prvo izdanje 1939. u: „Građevinski vjesnik“, 8 (4-5): 49-55, Zagreb
- POZNIĆ, Z. (1977.), *Secesija u Hrvatskoj*, „Čovjek i prostor“, 24 (295, 296): 12-14, Zagreb
- POZZETTO, M. (1979.), *La Scuola di Wagner: 1894-1912 : idee - premi – concorsi*, Comune di Trieste, 1-271, Trieste
- POZZETTO, M. (1981.), *Wagnerova škola: 1894.-1912.: ideje, projekti, natječaji, nagrade; Muzej za umjetnost i obrt*, 1-30, Zagreb
- PRELOVŠEK, D. (1975.), *Ljubljanski mostovi v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja*, „Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino“, 23 (1): 29-37, Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana
- PREMERL, T. (1989.), *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata, nova tradicija*, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1-264, Zagreb
- PREMERL, T. (1990.), *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata, nova tradicija*, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1-272, Zagreb
- PREMERL, T. (2003.), *Zagreb, grad moderne arhitekture*, Durieux, 1-132, Zagreb
- PREMERL, T. (2015.), *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata, nova tradicija*, EPH Media d.o.o., 1-304, Zagreb
- RADOVIĆ MAHEČIĆ, D., LASLO, A. (1997.), *Viktor Kovačić – promotor hrvatske moderne arhitekture*, Radovi instituta za povijest umjetnosti, 21: 143-165, Zagreb

- RADOVIĆ MAHEČIĆ, D., LASLO, A. (2003.), *Život i djelo Viktora Kovačića*, u: Arhitekt Viktor Kovačić: život i djelo [ur. BEGOVIĆ, M.], Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatski muzej arhitekture, 91-132, Zagreb
- RADOVIĆ MAHEČIĆ, D. (2006.), *Sekvenca secesije – arhitekt Lav Kalda*, „Radovi instituta za povijest umjetnosti“, 30, 241-264, Zagreb
- RADOVIĆ MAHEČIĆ, D. (2007.), *Moderna arhitektura u Hrvatskoj 1930-ih*, Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 1-493, Zagreb
- REBERSKI, I. (1989.), *Carnelutti Đuro*, u: Hrvatski biografski leksikon [ur. STIPČEVIĆ, A.], knjiga 2, 595, Zagreb
- SCHORSKE, C. E. (1993.), *Fin-de-Siecle Vienna – Politics and Culture*, Vintage Books edition, 24-115, 208-278, New York
- STAHULJAK, T. (1943.), *Arhitektura u XX. stoljeću u Hrvatskoj*, u: Naša domovina [ur. LUKAS, F.], Izdanje glavnog ustaškog stana, knjiga I, sv. II, 713-714, Zagreb
- STRAJNIĆ, K. (1914.), *Arhitektura Zagreba*, „Narodno jedinstvo“, 1 (19): 4, Zagreb
- STRAJNIĆ, K. (1915.), *Suvremena arhitektura*, „Savremenik“, 10 (1): 60-64, Zagreb
- STROHAL, R. (1933.), *Vlaška ulica i župa sv. Petra u Zagrebu*, 1-96, Zagreb
- STRUGAR, M. (2000.), *Izgradnja i promjene na palači Hrvatsko-slavonske zemaljske centralne štedionice u Zagrebu*, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 1-59, Zagreb
- STRUGAR, M. (2008.), *Regulacija Dolca u Zagrebu 1880.-1940. godine*, magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski Fakultet, 1-394, Zagreb
- SWOBODA, H. (1903.), *Konkurrenzen für eine einfache Pfarrkirche, ein Reliquiar und für ein heiliges Grab*, Verlag Martin Gerlach und comp., 1-56, Beč
- SZABO, G. (2012.), *Lice grada Zagreba u devetnaestom vijeku*, O Zagrebu, Zagrebački holding d.o.o., Muzej grada Zagreba, 47-90, Zagreb; prvo izdanje (1927.), „Hrvatsko kolo“, 8: 165-211, Zagreb
- ŠAMŠALOVIĆ, G. ur. (1936.), *Leksikon Minerva, praktični priručnik za modernog čovjeka*, Minerva nakladna knjižara, 1-1584, Zagreb
- ŠENOVA, Z. (1983.), *Vjekoslav Bastl*, u: Hrvatski biografski leksikon [ur. KOLUMBIĆ, N.], knjiga 1, 510-511, Zagreb
- ŠIROLA, B. ur. (1933.), *Državna srednja tehnička škola u Zagrebu 1892-3 – 1932-3/Spomen-izvještaj o 40-godišnjici škole*, 1-176, Zagreb
- UKRAINČIK, L. (2000.), *Umjetnički paviljon 1898.-1998. Povijesno vrednovanje, živo trajanje*, Umjetnički paviljon u Zagrebu, 1-246, Zagreb
- UZELAC-SCHWENDEMANN, S. (2011.), *Šetalište braće Radića i Trg Svetog Trojstva u Slavanskom Brodu*, Gradsko poglavarstvo, 1-180, Slavonski Brod
- VALENTIĆ, F. (2003.), *Novogradiški leksikon*, 1-297, Nova Gradiška
- VERGO, P. (1975.), *Art in Vienna 1898-1918. Klimt, Kokoschka, Schiele*, Phaidon Press Limited, 1-256, London
- VUJASINOVIĆ, B. (2003./2004.), *Povijesni pregled građevne službe u Hrvatskoj od 1770. do 1918.*, „Građevni godišnjak“, 345-562, Zagreb

WAGNER, O., (1905.a), *Einige Skizzen, Projekte und ausgeführte Bauwerke von Otto Wagner, Architekt, K.K. Oberbaurat, Professor an der K.K. Akademie der bildenden Künste in Wien*, 1. dio, Verlag von Anton Schroll & Co, 1-63, Beč

WAGNER, O., (1905.b), *Einige Skizzen, Projekte und ausgeführte Bauwerke von Otto Wagner, Architekt, K.K. Oberbaurat, Professor an der K.K. Akademie der bildenden Künste in Wien*, 3. dio, Verlag von Anton Schroll & Co, 1-68, Beč

WATKIN, D. (2000.), *A History of Western Architecture*, Laurence King Publishing, 439-648, London

WHITE, I. B. (2003.), *Modernism and the Spirit of the City*, Routledge, 1-272, London

ŽIVKOVIĆ, Z. (1977.), *Arhitektura na izložbi „Secesija u Hrvatskoj“*, „Čovjek i prostor“, 24 (295, 296): 15-17, Zagreb

*** (1889./I), *Die Prämiirten der Akademie der bildenden Künste*, „Wiener Bauindustrie Zeitung“, 6 (44): 440, Beč

*** (1895./I), *Architekt gesucht*, „Wiener Bauindustrie-Zeitung“, 12(22): 362, Beč

*** (1895./II), *Architekt gesucht*, „Wiener Bauindustrie-Zeitung“, 12(23): 378, Beč

*** (1895./III), *Architekt gesucht*, „Wiener Bauindustrie-Zeitung“, 12(27): 455, Beč

*** (1895./IV), *Architekt gesucht*, „Wiener Bauindustrie-Zeitung“, 12(35): 621, Beč

*** (1897./I), *Kazališni godišnjak za godinu 1898.*, Uprava Hrvatskog zemaljskog kazališta, 1-66, Zagreb; elektroničko izdanje izvornika (2009.), Knjižnice grada Zagreba, Zagreb

*** (1897./II), *Architekt mit tüchtiger Baupraxis gesucht.*, „Wiener Bauindustrie Zeitung“, 14 (34): 397, Beč

*** (1897./III), *Wir suchen für unser Atelier zum sofortigen Antritt einen Architekten und einen Bautechniker.*, „Wiener Bauindustrie Zeitung“, 14 (52): 606, Beč

*** (1900./I), *Apotheke zur „Heiligen Dreifaltigkeit“ und Familienwohnhaus den Herrn Josip v. Pečić. Von den Architekten Hönigsberg&Deutsch.*, „Der Architekt“, (6): tabla 52, Beč

*** (1900./II), *Kazališni godišnjak za godinu 1900.*, Uprava Hrvatskog zemaljskog kazališta, 1-53, Zagreb; elektroničko izdanje izvornika (2009.), Knjižnice grada Zagreba, Zagreb

*** (1900./III), *Vjecoslav Bastl. Miethaus Façade*, „Aus der Wagnerschule“, 8, Beč

*** (1900./IV), *Botaničko-fiziološki zavod i botanički vrt, Spomenica o 25-godišnjem postojanju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu 1874.-1899.*, Akademski senat Kraljevskog sveučilišta, 74-84, Zagreb

*** (1901./I), *Izložba C. M. Medović, O Iveković i drugovi*, katalog izložbe, Tiskara i litografija Mile Maravića u Zagrebu, 1-12, Zagreb

*** (1901./II), *Kazališni godišnjak za godinu 1901.*, Uprava Hrvatskog zemaljskog kazališta, 1-46, Zagreb; elektroničko izdanje izvornika (2009.), Knjižnice grada Zagreba, Zagreb

*** (1901./III), *Stanbena sgrada g. arhitekta Leona Hönigsberga u Zagrebu*, „Viesti Društva inženira i arhitekta u Hrvatskoj i Slavoniji“, 22 (4): 60-61, prilog 2-4, Zagreb

*** (1901./IV), *Entwurf vom Architekten Alois Bastl*, „Der Architekt“, (7): tabla 16, Beč

*** (1901./V), *Vjecoslav Bastl. Aussichtswarte. II. Jahrgang*, „Aus der Wagnerschule“, 9-10, tabla 10, 13, Beč

- *** (1901./VI), „Frühjahrsausstellung in Kunstpavillon“, „Agramer Zeitung“, 76 (100): 4, zagreb
- *** (1902./I), *Kunstnachrichten. Preiszuerkennung*; „Wiener Bauindustrie Zeitung“, 19 (42): 320, Beč
- *** (1902./II), *Wettbewerb für einen Sparcassebau in Laibach*, „Wiener Bauindustrie Zeitung“, 19 (27): 206, Beč
- *** (1902./III), *Wettbewerb: Sparcassegebäude in Laibach*, „Wiener Bauindustrie Zeitung“, 19 (29): 222, Beč
- *** (1902./IV), *Wettbewerb: Sparcassegebäude in Laibach*, „Wiener Bauindustrie Zeitung“, 19 (37): 283, Beč
- *** (1902./V), *Entwurf vom Architekten Georg Zaninovich*, tabla 35, „Der Architekt“, 8: tabla 35, Beč
- *** (1902./VI), *Conccurenzproject für die Erweiterungsbauten am Wiener Zentralfriedhofe*, „Wiener Bauindustrie Zeitung“, 19 (27): 203-205, tabla 51-56, Beč
- *** (1902./VII), *Wettbewerb für ein Bankgebäude in Agram*, „Wiener Bauindustrie Zeitung“, 20 (8): 62, Beč
- *** (1902./VIII), *Wettbewerb für ein Bankgebäude in Agram*, „Wiener Bauindustrie Zeitung“, 20 (9): 69-70, Beč
- *** (1903.), *Wagnerschule 1902.*, Baumgärtners Buchhandlung, tabla 37, Leipzig
- *** (1903./I), *Literatur. Wagner-Schule 1902.*, „Wiener Bauindustrie Zeitung“, 20 (44), 351, Beč
- *** (1903./II), *Wohnhaus E. und J. Feller in Agram, Franz Josfes-Platz*, „Wiener Bauindustrie Zeitung“, 21 (8): 68-70, Beč
- *** (1903./III), *Palača „Hrv.-slav. zemaljske hipotekarne banke u Zagrebu“*, „Narodne novine“, 69 (33): 3, Zagreb
- *** (1903./IV), *Wettbewerb: Bankgebäude in Agram*, „Wiener Bauindustrie Zeitung“, 20 (21): 171, Beč
- *** (1903./V), *Natječaj za palaču Hrvatsko-slavonske zemaljske hipotekarne banke*, „Viesti društva inžinira i arhitekta“, 24 (1-2): 18-19, Zagreb
- *** (1903./VI), *Natječajne osnove za novogradnju hipotekarne banke*, „Viesti društva inžinira i arhitekta u Hrvatskoj i Slavoniji“, 24 (2): 34-35, Zagreb
- *** (1903./VII), *A zágrábi horv.-szlav. orsz. jelzálogbank palotája*, „Magyar pályázatok“, Fejér Lajos & Ritter Ignác. Budapest, 1 (4): 1-36, Budimpešta (Magyar Építőművészet, <http://vpublic.omikk.bme.hu/epmuv/index.php?page=article&id=14589#pics>)
- *** (1904./I), *Agram. Bau der Theaterpensionsfond-Gebäudes*, „Der Bauinteressent, Beilage zur Wiener Bauindustrie Zeitung“, 21 (31): 254, Wien
- *** (1905./I), *Handels- und Gewerbe Museum in Agram*, Wiener Bauindustrie Zeitung, 22 (25): 177-181, Beč
- *** (1905./II), *Palais des Handels- und Gewerbekammer in Agram*, Wiener Bauindustrie Zeitung, 22 (26): 3-4, Beč
- *** (1906./I), *Architekt*, „Der Bauinteressent, Beilage zur Wiener Bauindustrie Zeitung“, 23 (17): 127, Beč

- *** (1906./II), *Katalog izložbe Hrvatskog društva umjetnosti*, 1-17, Zagreb
- *** (1906./III), *Nova zgrada I. hrv. Centralne štedionice u Zagrebu osnovana od arhitekata Hönigsberga i Deutscha*, „*Viesti hrvatskoga društva inženira i arhitekata (Sa 2 priloga)*“, 27 (3): 33-34, Prilog 1-2, Zagreb
- *** (1907./I), *Klub hrvatskih arhitekta*, „*Strossmayerov koledar za 1908. godinu*“, Odbor zagrebačkih gospodja za Strossmayerov spomenik u Zagrebu, 230, Zagreb
- *** (1907./II), *Otvorenje Kavane Corso*, „*Obzor*“, XLVIII (244): 4, Zagreb
- *** (1908./I), *Palača Hrv. slav. zemaljske centralne štedionice u Zagrebu*, *Vijesti hrvatskoga društva inženira i arhitekata u Zagrebu*, 29 (4): Prilog 1-4, Zagreb
- *** (1908./II), *Palais der Landes-Zentralsparkasse in Agram*, „*Wiener Bauindustrie Zeitung*“, 25 (34): 331-332, tabla 73,74, Beč
- *** (1908./III), *Profesor Gurlitt o izgradnji gradova*, „*Ustavnost*“, 1 (201): 4, Zagreb
- *** (1909./I), *Gradnja crkve sv. Blaža*, „*Narodne novine*“, 75 (20):3, Zagreb
- *** (1909./II), *Wettbewerb für eine Kirchenbau in Agram*, „*Wiener Bauindustrie Zeitung*“, 26 (19): 162, Wien
- *** (1909./III), *Palača Prve hrvatske štedionice u Osijeku*, „*Novosti*“, 3 (180): 3, Zagreb
- *** (1909./IV), *Anketa Odbor zagrebačkih gospodja o Strossmayerovom spomeniku u Zagrebu*, „*Strossmayerov koledar za 1910. godinu*“, Odbor zagrebačkih gospodja za podizanje Strossmayerovog spomenika u Zagrebu, 209-223, Zagreb
- *** (1909./V.), *Gradnja nove ubožnice*, „*Narodne novine*“, 75 (242): 2, Zagreb
- *** (1910./I), *Gradnja nove ubožnice*, „*Narodne novine*“, 76 (55): 3, Zagreb
- *** (1911.), *Iz sarajevske gradske općine - Sjednica gradskog zastupstva* „*Sarajevski list*“, 34: 51, Sarajevo
- *** (1912./I), *Nagrađen domaći arhitekt*, „*Narodne novine*“, 78 (151): 3, Zagreb
- *** (1912./II), *Wettbewerb für ein Landtagsgebäude in Sarajevo*, „*Wiener Bauindustrie Zeitung*“, 29 (44): 372, Beč
- *** (1912./III), *Uspjeh natječaja za osnove saborske palače u Sarajevu*, „*Vijesti Hrvatskoga društva inženira i arhitekta u Zagrebu i Društva inženirjev v Ljubljani*“, 33 (8): 164, Zagreb
- *** (1913./I), *Gradnja gradske ubožnice*, „*Narodne novine*“, 29 (250): 184, Zagreb
- *** (1913./II), *Gradnja novoga sveučilišnog lučbenog zavoda*, „*Narodne novine*“, 79 (23): 139, Zagreb
- *** (1913./III), *Gradnja kr. sveučilišnog lučbenog i farmakognostičkog laboratorija*, „*Narodne novine*“, 79 (85): 68, Zagreb
- *** (1913./IV), *Gradnja kr. zem. lučbenog zavoda*, „*Narodne novine*“, 79 (229): 30, Zagreb
- *** (1913./V), *Gradnja kr. zem. lučbenog zavoda*, „*Narodne novine*“, 79 (300): 38, Zagreb
- *** (1913./VI), *Napredak javnih zem. gradnja u Zagrebu*, „*Narodne novine*“, 79 (196): 304-305, Zagreb
- *** (1914./I), *Gradnja kemičkog laboratorija*, „*Ilustrovani list*“, 1 (2): 34, Zagreb
- *** (1914./II), *Uspjeh hrvatskog arhitekta*, „*Narodne novine*“, 80 (120): 3, Zagreb

- *** (1920./I), *Izložba natječajnih osnova za gradnju Obrtne banke u Zagrebu*, „Tehnički list“, 2 (7-8): 78, Zagreb
- *** (1921./I), *Izvyještaj sa skupštine Društva za uredjenje i poljepšanje Plitvičkih jezera i okolice iz Zagreba*, 8. travanj 1921., 1-10, Zagreb
- *** (1923.), *Zapisnik IV. Redovite glavne skupštine Udruženja Jugoslavenskih Inženjera i Arhitekata, održane u Splitu, 8.9. i 10. septembra 1923.*, „Tehnički list“, 5: 133-141, Zagreb
- *** (1924./I), *Veliki dar grada Zagreba Hrvatskom Radiši*, „Hrvatski Radiša“, 5 (14): 156, Zagreb
- *** (1925./I), *Exposition internationale des art décoratifs et industriels modernes, Section du royaume des Srbes, Croates et Slovenes*, katalog izložbe, 1-27, Pariz
- *** (1925./II), *Regulatorna osnova Dolca i okolice Karla Vajde iz 1925. godine*, „Jutarnji list“, 18 (6073) : 14, Zagreb
- *** (1928./I), *Slučajevi koje treba žigosati. Inostranci i naše graditeljstvo*. „Jutarnji list“, 17 (6003): 15
- *** (1929./I), *Izgradnja nove dvokatnice Hrvatskog radiše*, „Jutarnji list“, 18 (6410): 8, Zagreb
- *** (1931./I), *Dovršavaju se radovi na renoviranju i proširenju crkve Sv. Petra*, „Jutarnji list“, 20 (6994): 5, Zagreb
- *** (1931./II), *Dovršenje crkve u Vlaškoj*, „Jutarnji list“, 20 (6852): 9, Zagreb
- *** (1931./III), *Proširena crkva sv. Petra pod krovom*, „Jutarnji list“, 20 (6805): 5, Zagreb
- *** (1931./IV), *Sv. Petar*, „Jutarnji list“, 20 (7044): 5, Zagreb
- *** (1931./V), *Izgradnja internata Hrvatskog radiše u Zvonimirovoj*, „Jutarnji list“, 20 (6965): 5
- *** (1932.), *Sv. Petar, Obračun*, Nadarbina crkve sv. Petar.; Zagreb
- *** (1938.), *Pola vijeka hrvatske umjetnosti, katalog izložbe*, Hrvatsko društvo umjetnosti, 1-224, Zagreb

ZAPISNICI SKUPŠTINA ZASTUPSTVA SLOB. I KRALJ. GRADA ZAGREBA

- *** (1904./I), *Zapisnik skupštine /.../ držane 5. travnja 1904.*, „Zapisnici skupština zastupstva slob. i kralj. grada Zagreba držanih u godini 1904.“, Tisak Dionička tiskara, str.29/čl.85, (br.11964/IV-1904.), Zagreb
- *** (1908./I), *Zapisnik skupštine /.../ držane 4. svibnja 1908.*, „Zapisnici skupština zastupstva slob. i kralj. grada Zagreba držanih u godini 1908.“, Tisak Dionička tiskara, čl.82, (br.16.829-I-1907.), Zagreb
- *** (1909./1), *Zapisnik skupštine /.../ držane 2. kolovoza 1909.*, „Zapisnici skupština zastupstva slob. i kralj. grada Zagreba držanih u godini 1909.“, Tisak Dionička tiskara, čl.246, (br.29.586/IV-1909.), Zagreb
- *** (1924./1), *Zapisnik skupštine /.../ držane 9. listopada 1924. godine.*, „Zapisnici skupština zastupstva slob. i kralj. grada Zagreba držanih u godini 1924.“, Tisak Dionička tiskara, str.18/čl. 227 (br.69453-XII-A-1924), Zagreb

*** (1925./1), *Zapisnik skupštine /.../ držane 26. lipnja 1925. godine.*, „Zapisnici skupština zastupstva slob. i kralj. grada Zagreba držanih u godini 1925.“, Tisak Dionička tiskara, str.41/čl.45a (br.26.891-I-1925), Zagreb

ARHIV GRADA PŘIBRAMA (ARCHIV MĚSTA PŘIBRAM)

*** AMPB/1, S i.c. 197

*** AMPB/2, S i.c. 157, 159

*** AMPB/3, S, i. c. 282

DRŽAVNI ARHIV U ZAGREBU

*** DAZG/1, GPZ, GO, III-5, sig.240, Sveti Duh 60-64, *Zapisnik sjednice bolno-uboškoga odbora zastupstva slobodnog kraljevskog glavnog grada Zagreba od 2. lipnja 1909. godine u predmetu gradnje nove ubožnice*, 1909., Zagreb

*** DAZG/2, HR-DAZG-135, sig.22042, 22043, kutija 37

*** DAZG/3, ZGD, sig. 3125/2, Tuškanac 85 a, *Građevna dozvola za gradnju prizemne kuće za samca na Tuškancu 85 a*, 2. rujan 1942., Zagreb

*** DAZG/4, ZGD, Trg kralja Tomislava 2, *Nacrta dvokatne kuće gđe. Ar. Rosipal*, 31. srpanj 1895., Zagreb

*** DAZG/5, ZMF, 474, Tuškanac 15, *Nacrt izvedene gospodarske zgrade na posjedu dr.Siebenscheina na Tuškancu*, 20. rujan 1895., Zagreb

*** DAZG/6, ZGD, sig.3029/2, Trg kralja Tomislava 18, *Nacrta za izgradnju dvokatne kuće s atelierom Vlahe i Jelice Bukovac*, 1896., Zagreb

*** DAZG/7, ZGD, sig. 1534/4, Ilica 43, *Dvokatna kuća*, 1899., Zagreb

*** DAZG/8, ZGD, sig.1534/4, Ilica 43, *Nadogradnja trećeg kata*, 1933.-1936., Zagreb

*** DAZG/9, HR-DAZG-4, GPZ 1855.-1918., GO 71, *Iskaz građevnih dozvola i uporabnih i stambenih dozvola 1904.-1910. godine*, Zagreb

*** DAZG/10, DAZG-4, GPZ 1855.-1918., GO 71, *Iskaz građevnih, uporabnih i stambenih dozvola 1904.-1910., redni broj upisa: 72/1906. 210/1906., Građevna dozvola br.17650 od 9. svibnja 1906., Uporabna dozvola br. 44654 od 12. listopada 1906.*, Zagreb

*** DAZG/11, ZGD, sig. 1308/1, Gundulićeva 20, *Dopis ateljea Hönigsberg&Deutsch gradskom poglavarstvu od 3. lipnja 1903. godine*, 1903., Zagreb

*** DAZG/12, ZGD, sig. 3068, Trg bana Jelačića 4/Pod zidom 5, *Nacrta za novogradnju trokatnice Rado*, 1904.-1905., Zagreb

*** DAZG/13, ZGD, sig.1806, Mažuranićev trg 12, *Nacrta Novogradnje zaklade članova Nar. zem. kazališta u Zagrebu*, 1902., Zagreb

*** DAZG/14, ZGD, sig. 2, Trg maršala Tita 8, *Nacrta za novogradnju Trgovačko-obrtne komore u Zagrebu, prosjek A-B i glavno pročelje*, prosinac 1901., Zagreb

*** DAZG/15, ZGD, Ilica 25/Gundulićeva 2, *Nacrta palače Hrv. slav. zem. centralne štedionice u Zagrebu*, 1905.-1907., Zagreb

*** DAZG/16, ZGD, sig. 1308/1, Gundulićeva 20, *Nacrt pročelja i presjek*, 1903., Zagreb

- *** DAZG/17, ZGD, sig. 1790., Marulićev trg 9 a, *Nacrti nove ograde, podruma, suše i zahoda*, 1899., Zagreb
- *** DAZG/18, ZGD, sig. 3029, Trg kralja Tomislava 4, *Nacrti za novogradnju dvokatnice gosp. i gdje. E.V. i Ide Feller na Trgu kralja Josipa u Zagrebu*, 1903., Zagreb
- *** DAZG/19, ZGD, sig.2123, Palmotićeve 2, *Nacrti za novogradnju dvokatnice gosp. i gdje. Dragutin i Milka Lehner u Zagrebu*, 1905., Zagreb
- *** DAZG/20, ZGD, sig.2190, Petrinjska 61, *Nacrti za novogradnju dvokatnice gosp. Julija Mihelića*, 1905.-1906., Zagreb
- *** DAZG/21, ZGD, Strossmayerov trg 10, *Nacrti za gradnju trokatne kuće gosp. Dragutina Schlesingera, 1891. godine, Nacrti za pregradnju kuće na uglu Akademičkog trga Katančićeve ulice u Zagrebu 1907. i 1908. godine*, Zagreb
- *** DAZG/22, ZGD, sig.2119/2120, Palmotićeve 34, *Građevinska dokumentacija*, Zagreb
- *** DAZG/23, ZGD, sig.1806, Trg Mažuranića 14, *Nacrti iz 1901. i 1902. godine*; Zagreb
- *** DAZG/24, ZGD, sig.1806, Trg Mažuranića 14, *Građevna dozvola br.5209/I-1902. od 10.6.1902., Uporabna dozvola br.60860/I-1903. od 11. prosinca 1903.*, Zagreb
- *** DAZG/25, ZGD, sig.2, Trg maršala Tita 8, *Nacrti pročelja iz prosinca 1901. i 1902. godine; nacrti pročelja od 4. siječnja 1901.*, Zagreb
- *** DAZG/26, ZGD, sig.2, Trg maršala Tita 8, *Građevna dozvola za adaptaciju vestibula br. 8936-XII A-1921. od 18. ožujka 1921.*, Zagreb
- *** DAZG/27, ZGD, sig.2/20/2121, Palmotićeve 50, *Osnova dvokatnice za gdje.Majdak u Palmotićevoj ulici*, 1902, Zagreb
- *** DAZG/28, ZGD, sig. 1308/1, Gundulićeva 20, *Nacrt pročelja za novogradnju J. Kallina*, Zagreb
- *** DAZG/29, ZGD, sig. 1308/1, Gundulićeva 20, *Zapisnik Gradskog građevnog ureda od 27. svibnja 1936. br.107914-XVI-1936.*, 1936., Zagreb
- *** DAZG/30, ZGD, sig.1806, Trg Mažuranića 12, *Građevna dozvola br.15.388/I-1904. od 10. travnja 1904., uporabna dozvola br.51146/I-1904. od 4. listopada 1904.*, 1904. Zagreb
- *** DAZG/31, ZGD, Trg Mažuranića 12, sig. 1806, *Nacrt za pregradnju dvokatne stanbene kuće*, 1931., Zagreb
- *** DAZG/32, ZGD, sig. 916/2, Đorđićeva 15, *Nacrti za gradnju dvokatnice gosp. J. Zadoboška u Zagrebu*, 1904. Zagreb
- *** DAZG/33, ZGD, sig. 1505, Kurelčeva 3, *Oglas gradskog poglavarstva br. 25.534/IV-1904. od 7. srpnja 1904. godine*, 1904. Zagreb
- *** DAZG/34, ZGD, sig. 1505, Kurelčeva 3, *Nacrti nove trokatnice Desideria Rozsaya u Zagrebu, Ružična ulica*, 1904., Zagreb
- *** DAZG/35, ZGD, sig. 50/1, Regulatorni propisi, *Rješenje kraljevske zemaljske vlade od 6. 9. 1865. (br. 2668)*; 1865., Zagreb
- *** DAZG/36, ZGD, sig. 50/1, Regulatorni propisi, *Obrazloženje regulatorne osnove grada Zagreba i prijedlozi za odobrenje i provedenje iste*, 11.8.1887. (br.15518-887), 1887., Zagreb
- *** DAZG/37, ZGD, sig. 3068, Trg bana Jelačića 4/Pod zidom 5, *Građevna dozvola br. 32679-I-1904 od 16. 08. 1904.*, Zagreb

*** DAZG/38, ZGD, sig. 1091, Jurišićeva 1, 1A, *Nacrti za novogradnju gosp. E. V. Felleri*, 1905., Zagreb

*** DAZG/39, ZGD, sig. 1746/1, Jurišićeva 1 i 1A, *Nalaz izaslanika Gradskog građevnog ureda br.10366/I-1905. od 16.3.1905.*, 1905., Zagreb

*** DAZG/40, ZGD, sig. 1746/1, Jurišićeva 1 i 1A, *Molba E. V. Felleri za građevnu dozvolu od 3.2.1905.; Molba E.V.Felleri za građevnu dozvolu br.10366/I-1905. od 30.3.1905.*, 1905., Zagreb

*** DAZG/41, ZGD, sig. 1746/1, Jurišićeva 1 i 1A, *Građevna dozvola br.10366/I-1905. od 28.5.1905.*, 1905., Zagreb

*** DAZG/42, ZGD, sig. 1746/1, Jurišićeva 1 i 1A, *Reklama na Trgu bana Jelačića 20 - zahtjev za postavljanje reklame od strane ovl.civ.arh.Janka Holjca, opunomoćenika E.V.Felleri, 15.2. 1906.*, 1906., Zagreb

*** DAZG/43, ZGD, sig. 1091, Jurišićeva 1, 1A, *Nacrti adaptacije i dogradnje 4. i 5. kata*, 1927., Zagreb

*** DAZG/44, ZGD, Ilica 25/Gundulićeva 2, *Presjek kroz blagajnu*, veljača 1906., Zagreb

*** DAZG/45, ZGD, Ilica 25/Gundulićeva 2, *Građevinska dozvola br.6321/I-1906*, Izgradnja zgrade 1906.-1908., 1906., Zagreb

*** DAZG/46 ZGD, Jandrićeva 68, sig. 1685/4, *Nacrti ville g. Gustav Kallina, Sv. Xaver*, 1905., Zagreb

*** DAZG/47, ZGD, sig. 1685/4, Jandrićeva 68, *Građevna dozvola br.25153/I.-1905. od 18. srpnja 1905., uporabna dozvola br.16815/I.-1906. od 1. svibnja 1906.*, Zagreb

*** DAZG/48, ZGD, Jandrićeva 68, sig. 1685/4, *Situacija posjeda g. Gustava Kalline kod sv.Ksavera*, srpanj 1905., Zagreb

*** DAZG/49, ZGD, Jandrićeva 68, sig. 1685/4, *Adaptacija vile u Ksaverskoj cesti br.16*, 1931., Zagreb

*** DAZG/50, ZGD, Pantovčak 130, *Upitnica o vlasniku, namjeni zgrade, godini gradnje i broju kuće Pantovčak 130*, Zagreb

*** DAZG/51, ZMF br.317, Pantovčak, br.347, *Položajni nacrt gradilišta Marije i Alfreda Kron*, 1931., Zagreb

*** DAZG/52, ZGD, Pantovčak 130, *Dopis Paule Parac kojim predaje u posjed nekretninu na Pantovčaku 94 otkupljenu na dražbi 3. siječnja 1938. godine, 14. lipnja 1938.*, *Nacrti pregradnje zgrade*, 1938., Zagreb

*** DAZG/53, ZGD, Pantovčak 130, *Zapisnik sa stručnog pregleda stambene zgrade Pantovčak 130*, br. 07/2-538/1-1961. od 8. ožujka 1961. godine, Zagreb

*** DAZG/54, ZGD, Pantovčak 130, *Zapisnik sastavljen u ime gradskog poglavarstva nakon uviđaja na adresi Pantovčak 130* od 29. srpnja 1938., Zagreb

*** DAZG/55, ZGD, Pantovčak 130, *Građevna dozvola br. 138.920-XVI-1938.* od 17. kolovoza 1938., Zagreb

*** DAZG/56, ZGD, sig.1567/3, Ilica 166, *Građevna dozvola br.20466-I-1906. od 26. lipnja 1906.; Uporabna dozvola br. 44916-I-1906. od 19. listopada 1906. za dućanske prostorije; br.57121-I-1906. od 31. prosinca 1906. za stambene prostore*, 1906., Zagreb

- *** DAZG/57, ZGD, sig. 1567/3, Ilica 166, *Dopis Mije i Ane Goršak gradskom poglavarstvu br. 20466-I-1906. od 12. svibnja 1906. godine*, 1906., Zagreb
- *** DAZG/58, ZGD, sig.1567/3, Ilica 166, *Nacrti trokatnice Mihalj i Ana Goršak, Ilica br.166, 12. svibanj 1906.*, Zagreb
- *** DAZG/59, ZGD, sig.1567/3, Ilica 166, *Odluka br.132579/XVI.1935; Očitovanje na žalbu poduzeća Julio Maienl d.d. br.153414-XVI-1935 od 21. kolovoza 1935. godine*; Zagreb
- *** DAZG/60, ZGD, sig. 1052/2, Gajeva 47, *Nacrti za novogradnju trokatnice za g. Franjo Hodovsky i gđa. Sofija, 1909.*, Zagreb
- *** DAZG/61, ZGD, sig. 1052/2, Gajeva 47, *Stambena dozvola za adaptirane tavanke stanove Franji i Sofiji Hodovsky br. 118778-XVI-1929. od 20. studenog 1929. godine*, Zagreb
- *** DAZG/62, ZGD, sig. 3056, Langov trg 4, *Nacrti novogradnje trokatnice za Vladimira Moguša na Nadbiskupskom trgu, veljača 1910.*, Zagreb
- *** DAZG/63, ZGD, sig. 3056, Langov trg 4, *Nacrti za pregradnju jednokatnice gosp. V. Moguša, ugao Listne i Nadbiskupskog trga, veljača 1910.*, Zagreb
- *** DAZG/64, ZGD, sig. 3056, Langov trg 4, *Nacrti za jednokatnu prigradnju za gosp.Vladimira Moguša i Štefaniju Moguš na kuću Nadbiskupski trg 4, ožujak 1922.*, Zagreb
- *** DAZG/65, ZGD, sig. 69, *Regulacija Kaptola 1907.-1917., Dopis od 10.7.1902. (br.35384/IV-1902), 1902.*, Zagreb
- *** DAZG/66, ZGD, sig.69, *Regulacija Kaptola 1907.1917., Otpis kr.zem. vlade od 24.3.1903. (br.11283), 1903., Rješenje kr.zem. vlade od 19.9.1906. (br.II-23/1906), 1906.*, Zagreb
- *** DAZG/67, ZGD, sig.69, *Regulacija Kaptola 1907.1917., Nacrti gradskog građevnog ureda (br.23865/I-1907), 1907.*, Zagreb
- *** DAZG/68, ZGD, sig.69, *Regulacija Kaptola 1907.-1917., Zapisnik ankete održane 23.12.1907. (br.61641/IV-1907), 1907.*, Zagreb
- *** DAZG/69, ZGD, sig. 69, *Regulacija Kaptola 1907.-1917., Zapisnik rasprave o prispjelim natječajnim radovima od 29. i 30.9.1908.*, 1908., Zagreb
- *** DAZG/70, GPZ, GO, III-5, sig. 240, Sveti Duh 60-64, *Zapisnik sjednice bolno-uboškoga odbora zastupstva slobodnog kraljevskog glavnog grada Zagreba od 2. lipnja 1909. godine u predmetu gradnje nove ubožnice, 1909.*, Zagreb
- *** DAZG/71, ZGD, sig.1887, Sv. Duh 64 (Miškinina 60), *Pregledni nacrt gradilišta za novu ubožnicu na Voćarskoj cesti, 17. studeni 1908.; Pregledni nacrt gradilišta za novu ubožnicu na Zelenom brijegu, 1908.*, Zagreb
- *** DAZG/72, GPZ, GO, III-5, sig. 240, Sveti Duh 60-64, *Program o gradnji ubožnice i odgojilišta, bez datuma, Zagreb*
- *** DAZG/73, GPZ, GO, III-5, sig 240, Sveti Duh 60-64, *Zapisnik sastavljen kod gradskog poglavarstva dne. 25. srpnja 1909. godine, potpisani su Bastl, ovl.civ.arh. i Hajdinjak, gradski zastupnik, Zagreb*
- *** DAZG/74, GPZ, GO, III-5, sig.240, Sveti Duh 60-64, *Zapisnik sa sastanka kod vladinog odsjeka za zgradarstvo od 25. studenog 1918., Troškovnik radova dovršetka zgrade, 30. travanj 1919.*, Zagreb
- *** DAZG/75, GPZ, GO, III-5, sig.240, Sveti Duh 60-64, *Zapisnik sastavljen dne. 26. srpnja 1914.*, Zagreb

*** DAZG/76, DAZG-4, GPZ 1855.-1918., GO 71, *Iskaz građevinskih i uporabnih i stambenih dozvola 1904.-1910, br.upisa 38/1908, Molba Julija Srkulja, zastupnika Judite Srkulj za građevnu dozvolu od 4. veljače 1908., Građevna dozvola br. 11046/I-1908 od 8. travnja 1908., Zagreb*

*** DAZG/77, DAZG-4, GPZ 1855.-1918., GO 71, *Iskaz građevinskih i uporabnih i stambenih dozvola 1904.-1910, br.upisa 107/1909., građevna dozvola br.17891/069/1909. od 27. svibnja 1909., Zagreb*

*** DAZG/78, ZGD, sig. 2846/1 (2090/1), Opatička 22, škola i Popov toranj, *Molba predstojnika zvezdarnice g.Otona Kučere za građevnu dozvolu od 6. listopada 1910., Građevna dozvola za podignuće privremene kolibe br.39885-IA-1910. od 16. veljače 1911., Položaj nove kućice za meridian spravu na terasi Popovog tornja u Zagrebu, 6. listopad 1910., Zagreb*

*** DAZG/79, ZGD, sig. 3123, Tuškanac 18, sig. 3123/2, Tuškanac 36, *Nacrti za novogradnju gospodarske zgrade gosp. Radivoja Hafnera, Tuškanac 18, prosinca 1915., Zagreb*

*** DAZG/80, ZGD, sig. 3123/2, Tuškanac 36, *Statički proračun od 1. siječnja 1916. , Zagreb*

*** DAZG/81, ZGD, sig. 1750/4 (1094), Jurišićeva 9, *Nacrti za gradnju dvokatnice na uglu Jurišićeve i Ružične ulice, gosp. Arthur Spitzer, 1899., Zagreb; Žalba Radivoja Hafnera na odluku o odbijanju izdavanja građevne dozvole od 3. travnja 1916., Građevna dozvola br. 18633-I-1916. od 10. travnja 1916. godine, Nacrt novih portala i novog kućnog ulaza kuće gosp. Radivoja Hafnera, ugao Jurišićeve i Ružične, 1916., Zahtjev Radivoja Hafnera za građevnu dozvolu od 22. veljače 1916. godine, Zagreb*

*** DAZG/82, GPZ, GO, 25488/1916, *Zahtjev Radivoja Hafnera za građevnu dozvolu od 1. svibnja 1916. godine, Građevna dozvola br.25488-II-1916. od 9. lipnja 1916. godine, Uporabna dozvola br. 21885-II-1917. od 11. svibnja 1917. godine, Zagreb*

*** DAZG/83, GPZ, GO, 25488/1916, *Zapisnik očevida od 2. lipnja 1916. godine; Statički proračun, V. Bastl, od 10. svibnja 1916. godine, Zagreb*

*** DAZG/84, HR-DAZG-4, GO 72, *Upisnik građevinskih stambenih i uporabnih dozvola 1911.-1920., 61196/17/1918., Zagreb*

*** DAZG/85, HR-DAZG-4, GO 72, *Upisnik građevinskih stambenih i uporabnih dozvola 1911.-1920., 61571/17/1918, Zagreb*

*** DAZG/86, DAZG-4, GO 72, *Upisnik građevinskih stambenih i uporabnih dozvola 1911.-1920., 61571/1917, Nacrti staje i kolnice prije i nakon pregradnje, kolovoz 1917., Zagreb*

*** DAZG/87, DAZG-4, GO 72, *Upisnik građevinskih stambenih i uporabnih dozvola 1911.-1920., 12077/1920, Nacrti adaptacije zgrada staje i kolnice Francusko-srpske banke u Zagrebu, ožujak 1920., Zagreb*

*** DAZG/88, DAZG-4, GO 72, *Upisnik građevinskih stambenih i uporabnih dozvola 1911.-1920., 41144/1920, Zagreb*

*** DAZG/89, ZGD, MF 391, Savska 31, *Građevna dozvola za dogradnju trokatne radione kartonaže, dvokatog skladišta i jednokatne provizorne stambene zgrade na Savskoj cesti br. 41144-XII A-1920. od 17. rujna 1920. godine, Stambena dozvola za dvokatnu dvorišnu stambenu zgradu te dvokatno skladište br. 21400-XII A-1921. od 25. svibnja 1921. godine, Zagreb*

- *** DAZG/90, ZGD, MF 391, Savska 31, *Odluka gradskog poglavarstva kojom se dozvoljava izgradnja kotlovnice i staje* br. 3404-XII A-1921. od 31. ožujka 1921. godine, Zagreb
- *** DAZG/91, ZGD, MF 391, Savska 31, *Tlocrt i presjeci kotlovnice i staje-kolnice*, 19. siječanj 1921. godine, Zagreb
- *** DAZG/92, ZGD, MF 391, Savska 31, *Nacrti dogradnje skladišta i radionice*, kolovoz 1920. godine, *Nacrti dvokatne stambene zgrade*, 19. siječanj 1921. godine, Zagreb
- *** DAZG/93, ZGD, sig.1552/2, Ilica 117, 117a, *Građevna dozvola za izgradnju trokatne kuće na br. 117a, br.16246-XIIA-1920 od 28. travnja 1920.; Građevna dozvola za dvorišnu trokatnu stambenu zgradu u Ilici 117a br.30630-XIIA-1922 od 2. srpnja 1922.*, Zagreb
- *** DAZG/94, ZGD, sig.1552/2, Ilica 117, 117a, *Građevna dozvola za tavanski stan na uličnoj trokatnici te za 1. i 2. kat na dvorišnoj prizemnici savezno s izdanom građevnom dozvolom br.16246-XIIA-1920 od 28. travnja 1920., od 25.svibnja 1921. godine*, Zagreb
- *** DAZG/95, ZGD, sig.1555/2, Ilica 117,117 A, *Nacrti dvorišne dvokatnice*, kolovoz 1920., Zagreb
- *** DAZG/96, ZGD, sig. 819/5, Draškovićeve 25, *Nacrti trokatne zgrade za Export i import d.o.o.*, Zagreb iz 1920. godine, Zagreb
- *** DAZG/97, ZGD, sig. 819/5, Draškovićeve 25, *Stambena dozvola br.63360-XII A-1921 od 11. siječnja 1922. godine*, Zagreb
- *** DAZG/98, ZGD, sig. 819/5, Draškovićeve 25, *Građevna dozvola br.53681/XII A-1920 od 2. prosinca 1920. godine*, Zagreb
- *** DAZG/99, ZGD, sig. 1792, Marulićev trg 20, *Zapisnik očevida od 27. svibnja 1913. godine*, 1913., Zagreb
- *** DAZG/100, ZGD, sig. 1792, Marulićev trg 20, *Nacrti Kraljevskog sveučilišnog ludžbenog zavoda u Zagrebu*, ožujak 1913., Zagreb
- *** DAZG/101, ZGD, sig. 2, Hrvatski radiša – Adžijina (Mislavova) 6-8-10, *Građevna dozvola br.6534-XII A-1926 od 18. veljače 1926. godine*, 1926., Zagreb
- *** DAZG/102, ZGD, sig. 2, Hrvatski radiša – Adžijina (Mislavova) 6-8-10, *Molba za uporabnu dozvolu pod br.70216-XII A-1927 od 24. srpnja 1927. godine*, 1927., Zagreb
- *** DAZG/103, ZGD, sig.2, Hrvatski radiša – Adžijina (Mislavova) 6-8-10, *Nacrti Doma Hrvatskog radiše u Hatzovoj i Dijagonalnoj ulici u Zagrebu, 1924.-1929.godine*, Zagreb
- *** DAZG/104, ZGD, sig. 50/1, *Regulatorni propisi, Obrazloženje potrebe i način kako da se uredi sl. i kralj. glavni grad Zagreb i kako da se ovo uredjenje uz postupno razprostranjenje grada sredstvom statuta olakhoti osigura*, 1865., Zagreb
- *** DAZG/105, ZGD, sig. 50/1, *Regulatorni propisi, Zapisnik 1. sjednice odbora za regulatornu osnovu održane 20. 4. 1885., Zapisnik 2. sjednice odbora za regulatornu osnovu grada održane 22. 5. 1885., 1885.*, Zagreb
- *** DAZG/106, ZGD, sig. 50/1, *Regulatorni propisi, Obrazloženje regulatorne osnove grada Zagreba i prijedlozi za odobrenje i provedenje iste, 11. 8. 1887. (br.15518-887)*, 1887., Zagreb
- *** DAZG/107, ZGD, sig.69, *Regulacija Kaptola 1907.-1917., Tehničko izvješće za regulaciju Bakačeve ulice i Kaptola, srpanj 1912.*, (br.38258/IV-1912), Zagreb

- *** DAZG/108, ZGD, sig. 129, 130, 131, Dolac, *Skice nastale u siječnju 1926., sign.Vjekoslav Bastl, 1926.,Zagreb*
- *** DAZG/109, ZGD, sig. 129, 130, 131, Dolac, *Nacrti tržnice na Dolcu, 1926.-1930., Zagreb*
- *** DAZG/110, ZGD, Tkalčićeva 2/Dolac 1, *Nacrti trokatnice V. Bartulića na Dolcu, 1925. i 1926. godine, Zagreb*
- *** DAZG/111, ZGD, sig. 129, Tržnica Dolac, *Nacrti zgrade tržnog nadzorništva, Zagreb*
- *** DAZG/112, ZGD, sig. 2835, Zvonimirova 8, *Molba Zaklade kralja Aleksandra i kraljice Marije za izgradnju i uređenje Ekonomsko - komercijalne visoke škole u Zagrebu za oprost građevne pristojbe br.2/1931. od 16. siječnja 1931., Zagreb*
- *** DAZG/113, ZGD, sig. 2835, Zvonimirova 8, *Nacrti Ekonomsko - komercijalne visoke škole u Zagrebu, 1927., Zagreb*
- *** DAZG/114, ZGD, sig. 2835, Zvonimirova 8, *Statički račun od 12. kolovoza 1927.; Glavni projekt građevinskih radova, listopad 1960., Zagreb*
- *** DAZG/115, ZGD, sig. 2835, Zvonimirova 8, *Rješenje kojim je odobren glavni projekt adaptacije 1960. godine br. 07/4-41-53096/1-1960. od 23. prosinca 1960. godine i nacrti adaptacije 1960., Zagreb*
- *** DAZG/116, ZGD, sig. 3230, Vlaška 53, *Molba Viktora i Darinke Kunštek gradskom poglavarstvu za izdavanje svjedodžbe o potrebi rušenja postojeće kuće u Vlaškoj 53, 20. studeni 1919., Zagreb*
- *** DAZG/117, ZGD, sig. 3230, Vlaška 53, *Građevna dozvola br.9818-III-1920. od 21. travnja 1920. godine, Zagreb*
- *** DAZG/118, ZGD, sig. 3230, Vlaška 53, *Građevna dozvola br.63012-XIIA-1921. od 26. siječnja 1921. godine, Uporabna dozvola br.25937-XIIA-1923. od 8. lipnja 1923. godine, Zagreb*
- *** DAZG/119, ZGD, sig. 3230, Vlaška 53, *Nacrti za hotel Manduševac na uglu Vlaške i Nadbiskupskog trga, veljača 1920., Zagreb*
- *** DAZG/120, ZGD, sig. 3237, Vlaška 93, *Nacrti rekonstrukcije župne crkve sv. Petra i dogradnje župnog dvora u Vlaškoj ulici, 1929.-1930., Zagreb*
- *** DAZG/121, ZGD, sig. 3237, Vlaška 93, *Građevna dozvola br.91434-XVI-1930 od 5. kolovoza 1930.; Uporabna dozvola br.45044-XVI-1932. od 7. lipnja 1932., Zagreb*
- *** DAZG/122, ZGD, sig. 3237, Vlaška 93, *Pročelje sa novim tornjem, nacrt s potpisom Ferde Kossega s prijedlogom rekonstrukcije zvonika 1886. godine, 1886., Zagreb*
- *** DAZG/123, ZGD, sig. 3237, Vlaška 93, *Molba za građevnu dozvolu br. 13404-gr.-1886., Građevna dozvola br.13.404-1886. od 21. lipnja 1886. godine, 1886., Zagreb*
- *** DAZG/124, ZGD, sig.3237, Vlaška 93, *Položajni nacrt: Regulacija okoliša crkve, svibanj 1929., Zagreb*
- *** DAZG/125, ZGD, sig. 3237, Vlaška 93, *Postojeći izgled pročelja, nacrt s potpisom Ferde Kossega uoči rekonstrukcije zvonika 1886. godine, 1886., Zagreb*
- *** DAZG/126, ZGD, sig. 3237, Vlaška 93, *Sv. Petar, restauracija. Tlocrt prizemlja, lipanj 1929., Zagreb*

*** DAZG/127, ZGD, sig. 3237, Vlačka 93, *Tlocrt prizemlja, podruma, prvog kata i tavana župnog stana nastali u travnju 1930.*, Zagreb

*** DAZG/128, ZGD, sig. 3237, Vlačka 93, *Žalba Franje Govedića Kraljevskoj savskoj banskoj upravi od 20. kolovoza 1930. godine*, Zagreb

*** DAZG/129, ZGD, sig. 515/6, Buconjićeva 6, *Nacrti vile mil. gđe. Jele Defour – Radošević, Buconićeva, Zagreb, 1929.*, Zagreb

*** DAZG/130, ZGD, sig. 515/6, Buconjićeva 6, *Rješenje kojim se odobrava glavni projekt sa statičkim računom za izgradnju jednokatne stambene zgrade br. 05/2-2-880571-1962. od 10. svibnja 1962. godine.*, 1962. Zagreb

*** DAZG/131, ZGD, sig. 3237, Vlačka 95, *Nacrti za novogradnju trokatnice za g.g. Tereziju i Gustava Zuber u Vlačkoj 93 i 93a u Zagrebu, 1930.*, Zagreb

*** DAZG/132, ZGD, sig. 3237/1, Vlačka 93 b, *Nacrti za novogradnju trokatnice u Vlačkoj ulici za gosp. Adolfa Igljica i gospođu Vilmu Geršak, 1931.*, Zagreb

*** DAZG/133, ZGD, sig. 1430, Bauerova 34, *Zahtjev za građevnu dozvolu br.111670-XVI-1930. od 10. rujna 1930.*, Zagreb

*** DAZG/134, ZGD, sig. 1430, Bauerova 34, *Nacrti stambene kuće Ekonomske komercijalne visoke škole u Zagrebu, 1930.*, Zagreb

*** DAZG/135, ZGD, sig. 1430, Bauerova 34, *Građevna dozvola br. 111.670-XVI-1930 od 6. studenog 1930. godine, 1930.*, Zagreb

*** DAZG/136, ZGD, sig. 1430, Bauerova 34, *Zapisnik sa sjednice odbora za pročelja od 25.rujna, 6. listopada i 12. listopada 1930.*, Zagreb

*** DAZG/137, ZGD, sig. 1430, Bauerova 34, *Statički proračun armirano-betonskih konstrukcija, 1930.*, Zagreb

*** DAZG/138, ZGD, sig. 3125/2, Tuškanac 85 a, *Građevna dozvola br. 10896-III-8-1942 od 2. rujna 1942.; Uporabna dozvola br. 5607-III-8-1943 od 10. srpnja 1943.*, Zagreb

*** DAZG/139, ZGD, sig. 3125/2, Tuškanac 85 a, *Nacrti - Kućica samca, arh. A. Bastl, prof. u m., Tuškanac 85a, lipanj 1942., 15. svibanj 1943.*, Zagreb

GRADSKI ZAVOD ZA ZAŠTITU SPOMENIKA KULTURE I PRIRODE U ZAGREBU

*** GZZSKP/1, Dossier spomenika kulture, *Vila Kallina, Jandrićeva 68, 1997.-2015.*, Zagreb

KONZERVATORSKI ODJEL U ZAGREBU

- Fotografije iz fototeke kulturnih dobara Konzervatorskog odjela

HRVATSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI

*** HAZU/1, KAU, Arhiva Huga Ehrlicha, *Natječajni projekt „Jasno“ za zgradu Prve hrvatske obrtne banke, 1920.*, Zagreb

HRVATSKI DRŽAVNI ARHIV U ZAGREBU

*** HDAZ/1, ZGN-905, IV.4, Marulićev trg 20 – nacrti, zavod 1913.-1915, Zagreb

ISTORIJSKI ARHIV BEOGRADA

*** IAB/1, TD, Ident. 478, Maršala Tita 16 (68)/Dobrinjska; *Zahtjev za građevinsku dozvolu Građevinskom odboru za Grad Beograd od 5. travnja 1922.*,

*** IAB/2, TD, Ident. 478, Maršala Tita 16 (68)/Dobrinjska; *Građevinska dozvola br. 995 od 3. srpnja 1922.*, Beograd

*** IAB/3, TD, Ident. 478, Maršala Tita 16 (68)/Dobrinjska; *Opis građevine priložen zahtjevu građevinsku dozvolu Građevinskom odboru za Grad Beograd od 5. travnja 1922.*, *Građevinska dozvola br. 995 od 3. srpnja 1922.*, Beograd; *Nacrti Doma Činovničke zadruge, 1912. i 1922.* Beograd

*** IAB/4, TD, Ident. 478, Maršala Tita 16 (68)/Dobrinjska; *Nacrti Doma Činovničke zadruge, 1912. i 1922.* Beograd

*** IAB/5, TD, Ident. 478, Maršala Tita 16 (68)/Dobrinjska; *Nacrti zgrade Ministarstva inostranih dela, 1926.*, Beograd

MINISTARSTVO KULTURE, UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, PLANOTEKA, ARHIVA ALEKSANDRA FREUDENREICHA

*** MK/1, UZKB, AAF, *Kraljevski kotarski sud, Zrinjevac 4/5, Poduzeće Hönigsberg i Deutsch i suradnik Vjekoslav Bastl; Wilhelm Brückner, 1896.-1898.*, Zagreb

*** MK/2, UZKB, AAF, *Gradnja Hönigsberg, Strossmayerov trg 8, Hönigsberg&Deutsch, 1898.-1899.*, Zagreb

*** MK/3, UZKB, AAF, *Gradnja Farkaš, Bogovićeve 9, Hönigsberg&Deutsch i suradnici (Bastl, Čop), 1898.-1899.*, Zagreb

*** MK/4, UZKB, AAF, *Dom Mirovinske zaklade Hrvatskog zemaljskog kazališta, Hönigsberg&Deutsch 1903.-1904.*, Zagreb

*** MK/5, UZKB, AAF, *Gradnja Feller - Elsa-fluid dom, Trg bana Jelačića, Hönigsberg&Deutsch, 1905.-1906.*, Zagreb

*** MK/6, UZKB, AAF, *Gradnja Rado, Trg bana Jelačića 5, Hönigsberg&Deutsch, 1904.-1905.*, Zagreb

*** MK/7, UZKB, AAF, *Trgovačko-obrtna komora, Hönigsberg i Deutsch, V. Bastl, 1901.-1902.*, *L. Kalda, 1913.*, Zagreb

*** MK/8, UZKB, AAF, *Trgovačko-obrtni muzej, Hönigsberg i Deutsch, 1901.-1903.*, Zagreb

*** MK/9, UZKB, AAF, *Gradnja Rozsay, Kurelčeva 3, Hönigsberg&Deutsch, Ivo Štefan, Vjekoslav Bastl, 1904.*, Zagreb

*** MK/10, UZKB, AAF, *Gradnja Kallina, Masarykova/Gundulićeva, Hönigsberg&Deutsch, 1903.*, Zagreb

*** MK/11, UZKB, AAF, *Gradnja Zadobošek, Hönigsberg i Deutsch, 1904.*, Zagreb

*** MK/12, UZKB, AAF, *Gradnja Feller, Tomislavov trg, Hönigsberg i Deutsch, 1903.*, Zagreb

*** MK/13, UZKB, AAF, *Gradnja Lehner, Vlaška/Palmotićeva, Hönigsberg i Deutsch, 1905.*, Zagreb

*** MK/14, UZKB, AAF, *Palača Schlesinger/Hotel Palace, Hönigsberg&Deutsch, Zagreb*

*** MK/15, UZKB, AAF, *Tvornica Feller u Donjoj Stubici, Hönigsberg&Deutsch*, Zagreb

MINISTARSTVO KULTURE, UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE, PLANOTEKA

*** MK/I, UZKB, Planoteka, *Poziv poglavarstva slob. i kralj. glavnog grada Zagreba Klubu hrvatskih arhitekata za sudjelovanje u anketi, br.61.641/1907/IV. od 16. prosinca 1907.*, Zagreb

*** MK/II, UZKB, Planoteka, *Dopis Kluba hrvatskih arhitekata Slavnom poglavarstvu trgovišta Virovitice, broj 50 1908, 1908.*, Zagreb

*** MK/III, UZKB, Planoteka, *Tekst natječaja za izradbu nacрта za višu i nižu dječjačku školu u Virovitici*, 1908., Zagreb

*** MK/IV, UZKB, Planoteka, *Sv. Petar u Vlačkoj ulici, Sastav troškovičnika. Pečat: ing. Ivo Senk i drug k.d., 1932.*, Zagreb

MUZEJ GRADA ZAGREBA

- Fotografije i stare razglednice iz Muzeja grada Zagreba

MUZEJ ZA UMJETNOST I OBRT U ZAGREBU

*** MUO/1, Zbirka arhitekture, MUO 44809/1-10, Vjekoslav Bastl, crteži, 10 kom.

- Fotografije i stare razglednice iz Muzeja za umjetnost i obrt

NADBISKUPSKI ARHIV U ZAGREBU

*** NAZG/1, ZNDM, sig.II-19, A.Bastl, Glavno pročelje i poprečni presjek franjevačke crkve u Iloku, 1894.

ŽUPA SV. PETRA U ZAGREBU, VLAŠKA ULICA – SPOMENICA ŽUPE

*** SŽ/1, *Proširenje crkve sv. Petra*, 62-66, 1926.-1932., Zagreb

OSTAVŠTINA VJEKOSLAVA BASTLA U VLASNIŠTVU NASLJEDNIKA OBITELJI

- Diploma Akademije likovnih umjetnosti, *Austritts-Zeugnis von der Kaiserlich-Königlichen Akademie der bildenden Künste in Wien*, 7. srpnja 1902. godine, Beč
- Diploma *New York Institute of Science* u Rochesteru, država New York, 14. studeni 1904. godine, Rochester
- Potvrda kojom je Hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada izdala dopuštenje Vjekoslavu Bastlu za javno bavljenje arhitekturom, 6. veljače 1907., Zagreb
- Pismo Alana Lea poslano Vjekoslavu Bastlu, 20. rujna 1907. godine
- Horoskopi kralja Aleksandra I. Karađorđevića i kraljevića Andreja iz 1934. godine
- Obavijest Maršalata Dvora po nalogu Njegova Veličanstva Kralja o prijemu Bastla na Dvor na Dedinju od 3. lipnja 1934. godine, Beograd
- Osmrtnica arh. Aloisa Bastla od 3. rujna 1947. godine, Zagreb

16. SAŽETAK/SUMMARY

Vjekoslav Alois Bastl (1872.-1947.) jedan je od predvodnika hrvatske arhitektonske protomoderne na početku dvadesetog stoljeća. Arhitekt češkog porijekla proveo je većinu života u Zagrebu gdje je realizirao većinu projekata tijekom gotovo četiri desetljeća duge karijere. Prošao je razvojni put od prvotnog obrazovanja u duhu historicizma, preko projektantskih faza secesije i neoklasicizma do završnog razdoblja pod utjecajem internacionalnog stila. Temeljnu naobrazbu završio je na Kraljevskoj obrtnoj školi u Zagrebu gdje je u razdoblju od 1892. do 1896. godine pohađao novoosnovano arhitektonsko usmjerenje Razdjela za obrazovanje graditelja i pomoćnog im osoblja. Praksu je stekao u vodećem zagrebačkom projektantskom i građevinskom poduzeću na prijelomu stoljeća, poduzeću Hönigsberg i Deutsch od 1895. do 1899. godine. Angažman svjedoči o rano iskazanom talentu i sposobnosti mladog Bastla. U kratkom roku je prošao put od suradnika do glavnog projektanta i zgradom Pečić (Zagreb, Ilica 43, 1899.) uveo bečki modernizam oslonjen na vagnerijansku secesiju u poduzeće i zagrebačku arhitekturu. Ključno razdoblje njegove karijere započelo je obrazovanjem na Akademiji likovnih umjetnosti u Beču na Specijalnoj školi arhitekture pod vodstvom profesora Otta Wagnera od 1899. do 1902. godine. Tijekom trogodišnjeg školovanja na prestižnom europskom studiju arhitekture Bastl je uspješno usvojio i počeo primjenjivati temeljne postulate novog pristupa projektiranju. Studentski projekti nastali pod utjecajem secesije svjedoče o visokoj razini razumijevanja modernističkih težnji u pristupu funkciji, konstrukciji i estetici. Pokazuju primjenu tlocrtnih modela, oblikovnih obrazaca i dekorativnih motiva karakterističnih za Wagnerovu školu, ali uz neizostavnu Bastlovu inovativnost. Zbog toga je njegove radove prepoznala i visoko valorizirala inozemna, a zatim i domaća arhitektonska kritike. Dokaz su objave u bečkim stručnim časopisima i nagrade koje je primio: Gundelova nagradu Akademije likovnih umjetnosti u Beču za diplomski rad palače Znanstvenog udruženja za okultizam pored Pariza (1902.) i nagrada za natječajni projekt župne crkve Leonovog društva u Beču (1902.). Novitetima primijenjenim u studentskim radovima poslužio je kao inspiracija pojedinim europskim arhitektima te se upisao u povijest srednjoeuropske i hrvatske arhitekture. Povratkom u Zagreb 1902. godine Bastl je nastavio raditi u matičnom poduzeću Hönigsberg i Deutsch u kojem je u razdoblju do 1906. godine ostvario niz autorskih projekata i suradnji u duhu secesije. Najveći broj odnosi se na ugrađene najamne stambeno – poslovne zgrade privatnih investitora koje se ističu kvalitetnom tlocrtnom dispozicijom i inventivnim rješenjima oblikovanja eksterijera prepoznatljivih u gradskim vizurama. Najviši dosezi Bastlove kvalitete i kreacije povezani su sa zgradama Trgovačko – obrtnog muzeja (danas

Etnografskog muzeja, Zagreb, Trg Mažuranića 14, 1902.-1903.) te palače Hrvatsko – slavonske zemaljske centralne štedionice (Zagreb, Ilica 25/Gundulićeva 2), posljednjeg projekta na kojem je surađivao unutar poduzeća Hönigsberg i Deutsch. Od 1906. godine projektirao je samostalno u vlastitom ateljeu. Motiv za osamostaljenje bila su ograničenja rada u velikom poduzeću, ali i udruživanje druge generacije akademski obrazovanih arhitekata s ciljem promicanja arhitektonske struke i suvremenog pristupa projektiranju. Zajedno s Viktorom Kovačićem, Stjepanom Podhorskym i Edom Schönom Bastl je 1905. godine pokrenuo osnivanje Kluba hrvatskih arhitekta koji je ostvario velik napredak za arhitektonsku profesiju. Odlazak iz poduzeća odrazio se i na Bastlov odmak od dotadašnjeg stilskog izričaja. Napustio je secesiju i pod utjecajem europskih arhitektonskih trendova postupno prihvatio neoklasicizam koji je interpretirao u vlastitoj individualiziranoj varijanti. Nakon nekoliko godina obilježenih sudjelovanjima na natječajima i s vrlo malo realiziranih projekata, stečeno iskustvo i ugled kapitalizirao je radom na nekoliko javnih zagrebačkih zgrada koje je financirala državna ili gradska uprava. Ističu se projekti Kraljevskog sveučilišnog ludžbenog zavoda (1913.-1914.), Ekonomsko-komercijalne visoke škole (1927.-1928.) i Gradske tržnice Dolac (1926.-1930.), najvećeg projekta realiziranog u suradnji s Karlom Vajdom. Najznačajnija inozemna izvedba bio je Dom Činovničke zadruge u Beogradu (Ulica kralja Milana 16/Dobrinjska, natječajni rad 1912., realizacija 1922.-1923.) koji je predstavljen na EXPO-u u Parizu 1925. godine. Posljednji projekti nastali krajem dvadesetih i početkom tridesetih godina dvadesetog stoljeća nastali su pod utjecajem internacionalnog stila unutar kojeg nikada nije ostvario vrhunsku kvalitetu ranih radova. U ovoj fazi istakao se projekt rekonstrukcije župne crkve sv. Petra s dogradnjom župnog stana u Zagrebu (Vlaška 93, 1930.-1932.). Osim projektantskog rada velik dio radnog vijeka proveo je kao profesor na Državnoj srednjoj tehničkoj školi u Zagrebu, a paralelno se tijekom čitavog života bavio astrološkom i okultnom problematikom.

Vjekoslav Alois Bastl zajedno s Viktorom Kovačićem drži poziciju vodećeg hrvatskog protomodernista. Razlog je rano prihvaćenje modernističkih stavova i realizacija projekata visoke kvalitete na početku dvadesetog stoljeća, u vrijeme kada Kovačićevo promicanje teorijskih stavova stjecajem okolnosti nije bilo praćeno adekvatnim brojem izvedbi. U kasnijim razdobljima od strane arhitektonske kritike nije prepoznat kao vodeći hrvatski arhitekt. Unatoč tome, specifičnom interpretacijom neoklasicizma i realizacijom projekata velikih javnih zgrada tijekom druge i treće dekade potvrdio se kao kvalitetan predstavnik generacije te zajedno s Kovačićem, Ehrlichom i Schönom pripada značajnim arhitektima prve polovice dvadesetog stoljeća.

SUMMARY

Vjekoslav Alois Bastl (1872-1947) is one of the forerunners of early modern Croatian architecture at the beginning of the 20th century. The architect of Czech background spent most of his life in Zagreb, where he realised the majority of his projects during almost four decades of his career. His development went from the beginnings of his education in the spirit of Historicist architecture, through phases of designing in the styles of Secession and Neoclassicism, to the final stage where he was under the influence of International style. He finished his basic training in The Arts and Crafts School in Zagreb, where, from 1892 to 1896 he attended the newly found architectural Department for the education of builders and support staff. He worked as an intern in Zagreb's leading designer and building atelier at the turn of the century, the Hönigsberg and Deutsch Bureau from 1895 to 1899. This engagement is the proof of an early developed talent and competence of young Bastl. In very short time, he worked his way up from an associate to the main architect, and with the Pečić building (Zagreb, 43 Ilica St., 1899) introduced Viennese modernism relying on Wagnerian Secession to both the Bureau and Zagreb architecture. The crucial period in his career started with the education at the Academy of Fine Arts in Vienna, Special School of Architecture department, under the leadership of professor Otto Wagner, from 1899 to 1902. During the three-year education at this prestigious European university of architecture, Bastl successfully implemented and started applying basic postulates of the new approach to design. Student projects made under the influence of Secession witness his high level of understanding modernist pursuits in their approach to function, construction, and aesthetics. They show the application of ground plan models, design patterns and decorative motifs characteristic for the Wagner school, but with an indispensable touch of innovation from Bastl himself. That was the reason why his work was acknowledged and highly acclaimed from the architectural critics from both home and abroad. Proof can be seen in Viennese scientific magazines, which published his work, and in the rewards he was given: The Gundel prize of The Academy of Fine Arts in Vienna for the graduate work of Palace of the Scientific Occult Society near Paris (1902), and the prize for the competition project of parish church of the Leon Society in Vienna (1902). The novelties, which he applied in his student's work, served as an inspiration to some European architects, thus making his mark in the history of the mid-European and Croatian architecture. Returning to Zagreb in 1902, Bastl continued to work in his parent bureau Hönigsberg and Deutsch, where, until 1906 he made a lot of author projects and cooperation in the Secessionist spirit. The majority of the projects refer to residential and commercial buildings owned by private investors, which are distinguished by their high

quality ground plans and innovative solutions of exterior design, recognizable within the city vista. The highest peaks of Bastl's quality and creation are visible in the buildings of The Museum of Trade and Crafts (today the building of Ethnographic Museum, Zagreb, 14 Mažuranić Square, 1902-1903), and in the palace of The Central Savings Bank of Croatia and Slavonia (Zagreb, 25 Ilica St./2 Gundulićeva St.), the last project he cooperated on within Hönigsberg and Deutsch Bureau. Since 1906, he started working independently, in his own studio. His motives for independence were not only the restrictions of working within a large bureau, but also the merging of the second generation of highly educated architects with the aim of promoting the architectural trade, as well as modern approach to designing. In 1905, together with Viktor Kovačić, Stjepan Podhorsky and Edo Schön, Bastl initiated the founding of the Club of Croatian Architects, which was a great step forward in the architectural profession. Leaving the Bureau, Bastl was further removed from his former style. He left the Secession, and slowly, under the influence of European trends, embraced the Neoclassicism, which he interpreted in his highly individualised version. The next few years were marked by participation in competitions and very few carried out projects. Then his experience and reputation were justified when he was commissioned to design some public buildings in Zagreb, financed by the state or city administration. Among the most important projects are: The University Institute of Chemistry (1913-1914), the Economic-Commercial High School (1927-1928), and Dolac City market (1926-1930), the biggest project realised in cooperation with Karlo Vajda. The most important work abroad was The Clerks' Bank in Belgrade (16 King Milan St./ Dobrinjska St., project 1912, execution 1922-1923), presented in EXPO in Paris 1925. The last projects made out at the end of 1920s and the beginning of 1930s, show the influence of the international style, within which Bastl never accomplished the high quality of his early works. In this phase, one work is distinguished, and that is the project of the reconstruction of the parish church of St. Peter's, and the flat annex for a resident priest in Zagreb (93 Vlačka St., 1930-1932). Apart from his work as an architect, Bastl spent a good part of his life as a teacher at State Polytechnic School in Zagreb, and took a keen interest in astrology and the occult throughout his life.

Vjekoslav Alois Bastl together with Viktor Kovačić holds the position of a leading figure of the early modern architecture in Croatia. The reason lies in the early acceptance of modernist movement and realisations of high quality projects at the beginning of the 20th century, at the time when Kovačić's promotion of theoretical opinions were not followed by adequate number of executions. In later periods, architectural critics did not accept his status as one of the leading Croatian architects. Despite that, by special interpretation of Neoclassicism and

the realisation of projects of large public buildings during the 1920s and 1930s, Bastl affirmed himself as a representative of a generation of a great quality, and together with Kovačić, Ehrlich and Schön, belongs to important architects of the first part of the 20th century.

KLJUČNE RIJEČI: Vjekoslav Alois Bastl, poduzeće Hönigsberg i Deutsch, Otto Wagner, Viktor Kovačić, hrvatska arhitektura, arhitektura Zagreba, moderna arhitektura, secesija, neoklasicizam, internacionalni stil

KEY WORDS: Vjekoslav Alois Bastl, Bureau Hönigsberg i Deutsch, Otto Wagner, Viktor Kovačić, Croatian architecture, Zagreb architecture, Modern Architecture, Secession, Neoclassical Architecture, International Style

17. KRONOLOGIJA ŽIVOTA I DJELA VJEKOSLAVA ALOISA BASTLA

- 1872. Rođen je 13. kolovoza u Pribramu (Češka) kao treće dijete u obitelji Bastl. Roditelji su mu bili František Bastl, Čeh i Adelheid Bastl, Hrvatica.
- 1876.-1880. Obitelj je doselila u Zagreb.
- 1892. Započeo je trogodišnje školovanje na Kraljevskoj zemaljskoj obrtnoj školi u Zagrebu u Razdjelu za obrazovanje graditelja i pomoćnog im osoblja.
- 1895. Zaposlio se u poduzeću Hönigsberg i Deutsch u Zagrebu gdje je surađivao na projektima ugrađene najamne stambene zgrade Rossipal (Zagreb, Trg kralja Tomislava 2, 1895.-1896.) i gospodarske prizemne zgrade na posjedu Siebenschein (Zagreb, Tuškanac 15, 1895.).
- 1896. Položio je ispit pri Kraljevskoj zemaljskoj vladi i stekao naslov graditelja.
Tijekom godine surađivao je na izradi projekta ugrađene najamne stambene zgrade Bukovac (Zagreb, Trg kralja Tomislava 18, 1896.).
- 1897. Surađivao je na izradi nacrtu Kraljevskog kotarskog suda, danas Trgovačkog suda u Zagrebu (Petrinjska 8/Amruševa 2, 1896.-1899.).
- 1898. Započeo je suradnju na projektima ugrađenih najamnih stambeno – poslovnih zgrada Hönigsberg (Zagreb, Strossmayerov trg 8, 1898.-1899.) i Farkaš (Zagreb, Bogovićeva 9, 1898.-1899.).
- 1899. Samostalno je projektirao prvu izvedenu zgradu u Zagrebu, ugrađenu najamnu stambeno – poslovnu zgradu Pečić (Ilica 43, eksterijer u potpunosti preoblikovan).
Započeo je trogodišnji studij arhitekture na Akademiji likovnih umjetnosti u Beču na Specijalnoj školi arhitekta Otta Wagnera.
- 1900. Izradio je studentske projekte najamne stambeno – poslovne zgrade s fotoateljecomu Beču i vile u Zagrebu.

Projekt zgrade Pečić je njegov prvi projekt objavljen u stručnoj publikaciji *Der Architekt* u Beču.

- 1900.-1901. Izradio je studentske projekte vidikovca na brdu Satzberg pored Hütteldorfa u Beču i hotela u Beču.
- 1901. Izradio je prvi projekt župne crkve sv. Blaža sa župnim stanom (Zagreb, Gjure Deželića 64/Primorska).
U svibnju je izložio studentske projekte najamne stambeno – poslovne zgrade s fotoateljeom (Beč, 1900.), župne crkve sv. Blaža (Zagreb, Gjure Deželića 64/Primorska, 1901.) i vile (Beč, 1900.) na izložbi *C. M. Medović, O. Iveković i drugovi* u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu.
- 1902. Izradio je natječajni projekt Gradske štedionice u Ljubljani koji je otkupljen.
Nagrađen je prvom nagradom na natječaju Leonovog društva za projekt župne crkve u Beču.
Vjerojatno je iste godine nastao natječajni projekt kazališta na Smichovu u Pragu.
7. srpnja diplomirao je arhitekturu izradom projekta Palače zavoda za okultizam pored Pariza za koji je nagrađen Gundelovom nagradom Akademije likovnih umjetnosti u Beču.
Vratio se u Zagreb i nastavio raditi u poduzeću Hönigsberg i Deutsch.
- 1902-1903. Prvi angažman nakon povratka u poduzeće bila je suradnja na izradi projekta Trgovačko – obrtnog muzeja, danas Etnografskog muzeja (Zagreb, Trg Mažuranića 14, 1902.-1903., eksterijer je radikalno preoblikovan, a unutrašnjost adaptirana) i Trgovačko – obrtne komore (Zagreb, Trg Maršala Tita 8, 1902.-1903.).
Suradivao je na projektu ugrađene najamne stambene zgrade Majdak (Zagreb, Palmotićeve 50, 1903.).
Sudjelovao je na natječaju za zgradu Hrvatsko-slavonske zemaljske hipotekarne banke (Zagreb, Trg Nikole Šubića Zrinskog 7-8).

- 1903.-1904. Radio je na projektima ugrađene najamne stambeno – poslovne zgrade Kallina (Zagreb, Gundulićeva 20/Masarykova, 1903.-1904.), ugrađene obiteljske stambeno – poslovne zgrade Feller (Zagreb, Trg kralja Tomislava 4, 1903.-1904.) i ugrađene najamne stambene zgrade Doma mirovinske zaklade Hrvatskog zemaljskog kazališta (Zagreb, Trg Mažuranića 12, 1904., interijer izmijenjen pregradnjama).
- 1904. Suradivao je na projektima ugrađenih najamnih stambenih zgrada Zadobošek (Zagreb, Đorđićeva 15, 1904.) i Rozsay (Zagreb, Kurelčeva 3, 1904.-1905.).
14. studenog je završio tečaj hipnoze, sugestivne terapije, psihoterapije, iscjeljenja magnetizmom i ispitivanja osobnog magnetizma na *New York Institute of Science* u Rochesteru, New York.
Započeo je višegodišnju suradnju s mjesečnikom *Novo sunce* pišući astrološka previđanja pod pseudonimom Uranus.
- 1904.-1905. Radio je na projektu ugrađene najamne stambeno – poslovne zgrade Rado (Trg bana Jelačića 4/Podzidom 5, 1904.-1905.).
- 1905. Radio je na projektu zgrade Feller/Elsa-fluid dom (Zagreb, Juričićeva 1,1a, 1905.-1906., eksterijer u potpunosti izmijenjen 1928. godine, izvedene su pregradnje u interijeru).
Samostalno je izradio i signirao prvi realiziran projekt izvan poduzeća Hönigsberg i Deutsch za obiteljsku vilu Kallina (Zagreb, Jandrićeva 68, 1905.-1906., temeljito je obnovljena 2006. godine kada su izgubljena pojedina izvorna obilježja u interijeru).
Postao je član Hrvatskog društva umjetnosti.
S Kovačićem, Podhorskym i Schönom je osnovao Klub hrvatskih arhitekta koji je službeno registriran sljedeće godine.
- 1905.-1906. Suradivao je na posljednjem projektu u poduzeću Hönigsberg i Deutsch za poslovno – stambenu uglovnicu Hrvatsko – slavonske zemaljske centralne štedionice (Zagreb, Ilica 25/Gundulićeva 2, 1906.-1907.)

- 1906. ? Projektirao je paviljon zabavnog odjeljenja Gospodarske izložbe u Zagrebu.
- 1906. Otišao je iz poduzeća i stekao status ovlaštenog civilnog arhitekta. Nastavio je raditi samostalno u ateljeu smještenom u zapadnom krilu zgrade Doma Hrvatskog sokola i Kola na Trgu maršala Tita 7 (p. Sveučilišni trg 7).
Projektirao je ugrađenu najamnu stambeno – poslovnu zgradu Goršak (Zagreb, Ilica 166, 1906.) i vilu Hanl (Zagreb, Pantovčak 130, 1906., radikalno preoblikovano).
Sudjelovao je na *Izložbi Hrvatskog društva umjetnosti* u Umjetničkom paviljonu u Zagrebu s članovima Kluba hrvatskih arhitekta. Izložio je zagrebačke zgrade: zgradu dr. R (Rado?), zgradu G (Goršak?), zgradu M (Majdak?), zgradu Zaklade mirovinskog zavoda Hrvatskog zemaljskog kazališta, vilu K (Kallina?) na Ksaveru, zgradu H (Hanl) na Prekrižju i zabavno odjeljenje izložbe gospodarstva. Izložio je projekt kazališta na Smichovu u Pragu i dvije skice nepoznatog sadržaja.
- 1907. 6. veljače Hrvatsko-slavonsko-dalmatinska zemaljska vlada izdala je potvrdu kojom je Bastl ovlašten za javno bavljenje arhitekturom.
Sudjelovao je u anketi o podizanju spomenika biskupu Josipu Jurju Strossmayeru u Zagrebu.
23. prosinca je kao predstavnik Kluba hrvatskih arhitekta sudjelovao u raspravi o regulaciji Kaptola i Bakačeve ulice koju je organiziralo gradsko zastupstvo. Osim njega bili su prisutni Pilar, Bastl, Benedik, Bollé, Kršnjavi i Lenuci.
- 1908. Sudjelovao je na natječaju za regulaciju Kaptola i Bakačeve uliceu Zagrebu, a projekt je otkupljen.
27. kolovoza je u ime Kluba hrvatskih arhitekta dovršio natječajni program za zgradu Više pučke škole i dječjačke pučke škole u Virovitici (Trg bana Jelačića). Sudjelovao je na istom natječaju i osvojio drugu nagradu.

Izradio je projekt manje adaptacije izloga i ulaza lokala u prizemlju postojeće zgrade (Zagreb, Ilica 63).

- 1908.-1909. Na natječaju za župnu crkvu sv. Blaža sa župnim stano (Zagreb, Prilaz Gjura Deželića 64/Primorska) osvojio je treću nagradu.
- 1909. Započeo je izradu prvog velikog samostalnog zagrebačkog projekta zgrade javne namjene za Gradsku ubožnicu i odgojilišta Franje Josipa I (danas Klinička bolnica Sveti Duh, Sveti Duh 60-64, projekt 1909.-1910., izvedba 1913.-1919., radikalno izmijenjeno dogradnjama i pregradnjama u unutrašnjosti).
Projektirao je ugrađenu najamnu stambenu zgradu Hodovsky (Zagreb, Gajeva 47, 1909.-1910.) i poslovnu zgradu Pučke štedionice (Nova Gradiška, Trg kralja Tomislava 4, 1909.-1910., interijer radikalno izmijenjen).
Osvojio je prvu nagradu na natječaju za školski kompleks pučke dječjačke škole, pučke djevojačke i ženske stručne škole (Bjelovar, Trg Stjepana Radića, nerealizirano).
Sudjelovao je na natječaju za zgradu osiguravajućeg društva (Zagreb, Masarykova 1/Preradovićeve).
Osvojio je treću nagradu na natječaju za zgradu Prve hrvatske štedionice (Osijek, Trg A. Starčevića)
Izradio je projekt privremene pomoćne građevine za Hrvatsku pučku banku (Zagreb, Gajeva 1, više ne postoji).
- 1910. Počeo je predavati na Obrtnoj školi u Zagrebu u Građevnoj stručnoj školi u svojstvu eksternog učitelja.
Projektirao je ugrađenu najamnu stambenu zgradu Moguš i adaptaciju postojeće jednokatnice na istoj parceli (Zagreb, Langov trg 4, nerealizirano).
Izradio je projekt dogradnje privremene drvene kućice na Popovom tornju (Zagreb, Opatička 22, 1911., uklonjeno) za potrebe smještaja meridijanskog kruga i zvjezdarnice.
- 1912. Zaključio je članstvo u Klubu hrvatskih arhitekata i 26. siječnja se učlanio u Hrvatsko društvo inženjera i arhitekata u Zagrebu.
Pobijedio je na natječaju za Dom Činovničke zadruge (Beograd,

Ulica kralja Milana 16/Dobrinjska, projekt 1912., realizacija 1922.-1923.).

Sudjelovao je na natječaju za Saborsku palaču u Sarajevu, a natječajni rad je otkupljen.

- 1913. Prestao je raditi na Obrtnoj školi u Zagrebu i zaposlio se kao Inkasant Okružne blagajne za osiguranje radnika u Zagrebu gdje je proveo jednu godinu.
Započeo je trogodišnji rad na projektima zgrada Kraljevskog sveučilišnog lučbenog zavoda (danas Fakultet kemijskog inženjerstva i tehnologije, Zagreb, Marulićev trg 20, 1913.-14.) i Fizikalnog instituta (Zagreb, Marulićev trg 19, 1915., nerealizirano; izvedba Egon Steinmann, 1927.-1932.)
- 1913.-1914. Na natječaju za Dom Okružnog načelstva i hotel u Beogradu Osvojio je prvu nagradu (neizvedeno/ne postoji).
- 1914. Zabilježeno je da je vodio arhitektonski ured na adresi Frankopanska 1.
- 1915. Projektirao je gospodarsku zgradu na posjedu Hafner (Zagreb, Tuškanac 36, 1916., ne postoji).
- 1916. Izradio je projekt adaptacije i dogradnje stubišta palače Vranyczany za novog vlasnika Hafnera (Zagreb, Trg Nikole Zrinskog 19, 1916.-1917.).
Za istog investitora projektirao je adaptaciju prizemlja zgrade Spitzer (Zagreb, Jurišićeva 9, nerealizirano).
- 1917. Izradio je projekt adaptacije i dogradnje dvije gospodarske zgrade u dvorištu palače Vranyczany za investitora Hafnera (Zagreb, Trg Nikole Zrinskog 19, 1916.-1917., uklonjeno).
- 1918. Projektirao je dvije staje (Zagreb, Maksimirska, ne postoji).
- 1919. Zaposlen je na Državnoj srednjoj tehničkoj školi u Zagrebu na kojoj je do umirovljenja predavao nekoliko stručnih predmeta u sklopu obrazovanja za arhitekta.
Vjerojatno iste godine sudjelovao je na užem honoriranom natječaju za filijalu Narodne banke u Skopju.

- 1919. Postao je član Sekcije Zagreb Udruženja jugoslavenskih inženjera i arhitekata osnovanog iste godine.
- 1920. Započeo je rad na ugrađenim najamnim stambeno – poslovnim zgradama Prve hrvatske štedionice (Zagreb, Ilica 117-117a, 1920.-1923.) i Exportnog importnog d.d. (Zagreb, Draškovićeva 25-27, 1920.-1922.).
Osvojio je prvu nagradu na natječaju za zgradu Obrtne banke (Zagreb, Ilica/Mesnička, nerealizirano).
Izradio je projekt hotela Manduševac (Zagreb, Vlaška 53, nerealizirano).
Projektirao je dogradnje stambene zgrade, radionice i skladišta tvornice Rožankovsky i drug d.d. (Zagreb, Savska 31, 1920.-1921., radikalno izmijenjeno ili uklonjeno).
- 1921. Predstavljen je na *Prvoj izložbi Graditeljske škole* u Zagrebu.
Izveo je adaptaciju i dogradnju hotela Plitvice (Plitvička jezera, 1921., ne postoji).
Projektirao je dogradnje kotlovnice i staje-kolnice u tvornici Rožankovsky i drug d.d. (Zagreb, Savska 31, 1920.-1921., radikalno izmijenjeno ili uklonjeno).
- 1922. Vodio je arhitektonski ured i stanovao na adresi Berislavićeva 2.
Izradio je izvedbeni projekt Doma Činovničke zadruge (Beograd, Ulica kralja Milana 16/Dobrinjska, projekt 1912., realizacija 1922.-1923.) i započeta je izgradnja.
- 1924. Započeo je izradu projekta Doma Hrvatskog radiše (Zagreb, Ulica kneza Mislava 6-8-10, Ulica kneza Borne 3-5, dvorišna zgrada, projekt 1924., 1927., 1929, izgradnja 1926.-1927., 1927.-1929., 1930.-1931.)
- 1925. Sudjelovao je na izložbi *Exposition internationale des arts decoratifs et industriels modernes* 1925. godine u Parizu sa zgradom Doma Činovničke banke u Beogradu.
- 1925.-1926. Projektirao je ugaonu najamnu stambeno – poslovnu zgradu Bartulić (Zagreb, Tkalčićeva 2/Dolac 1, 1926.-1927.), prvu zgradu izgrađenu u sklopu regulacije Dolca.

- 1926. Započeo je četverogodišnji angažman na razradi detaljne regulatorne osnove za Dolac i okolne sklopove i izradi projekta tržnice Dolac (Zagreb, Dolac, 1926.-1930.) u suradnji s Vajdom.
- 1926.-1927. Radio je na projektu poslovne zgrade Tržnog nadzorništva (Zagreb, Dolac2, 1928.-1930.) u suradnji s Vajdom.
- 1927. Projektirao je zgradu Ekonomsko – komercijalne visoke škole (danas uredi Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, Zvonimirova 8, 1927.-1928.)
- 1929. Izradio je projekt vile Defour-Radošević (Zagreb, Buconjićeva 6, 1929.-1930.)
- 1929.-1932. Projektirao je i nadzirao adaptaciju i dogradnju župne crkve sv. Petra i izgradnju novog župnog stana i ureda (Zagreb, Vlaška 93, 1930.-1932.).
- 1930. Projektirao je dvije ugrađene najamne stambeno – poslovne zgrade za istog investitora, zgradu Zuber (Zagreb, Vlaška 93 b, nerealizirano) i zgradu Zuber (Zagreb, Vlaška 95, 1930.-1931.), a zatim stambenu zgradu Ekonomsko – komercijalne visoke škole (Zagreb, Bauerova 34, 1930.-1931.)
- 1939. Od 18. prosinca 1938. do 31. siječnja 1939. godine na izložbi *Pola vijeka hrvatske umjetnosti* zastupljeni su njegovi projekti zagrebačkih zgrada Kraljevskog lučbenog zavoda, tržnice Dolac i Ekonomsko – komercijalne visoke škole, a iz rane faze izložena je vila Gustava Kalline na Ksaveru i nekoliko stambenih zgrada (nije poznato o kojim se zgradama radi).
- 1942. Zabilježeno je da je stanovao na adresi Kumičićeva 4.
- 1943. Preselio je u iste godine sagrađenu kuću koju je projektirao za sebe (Zagreb, Tuškanac 85 a, 1942.-1943.).
- 1947. Umro je 3. rujna u vlastitoj kući na Tuškancu od posljedica komplikacija izazvanih kroničnom bolešću dišnih putova.

18. KRONOLOŠKI POPIS RADOVA

1. **1895. gospodarska prizemna zgrada**, Zagreb, Tuškanac 15 (glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, suradnik: Bastl)
2. **1895.-1896. zgrada Rossipal**, Zagreb, Trg kralja Tomislava 2 (glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, suradnik: Bastl)
3. **1896. zgrada Bukovac**, Zagreb, Trg kralja Tomislava 18 (glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, suradnik: Bastl)
4. **1896.-1899. zgrada Kraljevskog kotarskog suda**, Zagreb, Petrinjska 8/Amruševa 2 (glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, suradnik: Bastl)
5. **1898.-1899. zgrada Hönigsberg**, Zagreb, Stros Mayerov trg 8 (glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, suradnici: Bastl, Čop)
6. **1898.-1899. zgrada Farkaš**, Zagreb, Bogovićeve 9 (glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, suradnici: Bastl, Čop)
7. **1899. zgrada Pečić**, Zagreb, Ilica 43 (glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektant: Bastl)
8. **1900. stambeno – poslovna najamna zgrada s fotoateljnom**, Beč (studentski projekt)
9. **1900. vila**, Zagreb (studentski projekt)
10. **1900.-1901. vidikovac** na brdu Satzberg pored Hütteldorfa, Beč (studentski projekt)
11. **1900.-1901. hotel**, Beč, Wiedener Hauptstrasse (studentski projekt)
12. **1901. župna crkva sv. Blaža sa župnim stanom**, Zagreb, Prilaz Gjura Deželića 64/Primorska (studentski projekt)
13. **1902. župna crkva**, Beč (natječajni projekt, prva nagrada, nerealizirano)
14. **1902. palača okultnih znanosti** pored Pariza (diplomski projekt, Gundelova nagrada)
15. **1902. Gradska štedionica**, Ljubljana, Čopova 3 (natječajni projekt, otkup)
16. **1902.? kazalište**, Prag, Smichov (natječajni projekt)
17. **1902.-1903. Trgovačko – obrtni muzej**, Zagreb, Trg Mažuranića 14 (glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektant: Bastl, suradnici: de Luca, Štefan)
18. **1902.-1903. Trgovačko – obrtna komora**, Zagreb, Trg Maršala Tita 8 (glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektant: Bastl, suradnik: Štefan)

19. **1902.-1903. zgrada Hrvatsko-slavonske zemaljske hipotekarne banke**, Zagreb, Trg Nikole Šubića Zrinskog 7-8 (natječajni projekt ?, nagrada ?)
20. **1903. zgrada Majdak**, Zagreb, Palmotićeva 50 (glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektant: Bastl)
21. **1903.-1904. zgrada Kallina**, Zagreb, Gundulićeva 20/Masarykova (glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektant: Bastl, suradnik: de Luca)
22. **1903.-1904. zgrada Feller**, Zagreb, Trg kralja Tomislava 4 (glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektant: Bastl, suradnik: de Luca)
23. **1904. zgrada Doma mirovinske zaklade Hrvatskog zemaljskog kazališta**, Zagreb, Trg Mažuranića 12 (glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektant: Bastl, suradnik: Györgyfalvy)
24. **1904. zgrada Zadobošek**, Zagreb, Đorđićeva 15 (glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, suradnik: Bastl)
25. **1904.-1905. zgrada Rozsay**, Zagreb, Kurelčeva 3 (glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektant: Bastl, suradnik: Štefan)
26. **1904.-1905. zgrada Rado**, Zagreb, Trg bana Jelačića 4/Pod zidom5 (glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektant: Bastl, suradnici: Štefan, de Luca)
27. **1905.-1906. zgrada Feller/Elsa-fluid dom**, Zagreb, Juričićeva 1-1a (glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektant: Bastl, suradnici: Hofmann, Štefan, de Luca, Jirkal ?)
28. **1906.-1907. zgrada Hrvatsko – slavonske zemaljske centralne štedionice**, Zagreb, Ilica 25/Gundulićeva 2 (glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektanti/suradnici: Bastl, Goldscheider, Štefan)
29. **1905.-1906. vila Kallina**, Zagreb, Jandrićeva 68
30. **1906.? paviljon Gospodarske izložbe**, zabavno odjeljenje, Zagreb
31. **1906. vila Hanl**, Zagreb, Pantovčak 130
32. **1906. zgrada Goršak**, Zagreb, Ilica 166
33. **1908. detaljna regulatorna osnova Kaptola i Bakačeve ulice**, Zagreb (natječajni projekt, otkup)
34. **1908. zgrada Više pučke škole i dječjačke pučke škole**, Virovitica (natječajni projekt, druga nagrada)
35. **1908. adaptacije izloga i ulaza lokala u prizemlju**, Zagreb, Ilica 63 (izmijenjeno)

36. **1908.-1909. župna crkva sv. Blaža sa župnim dvorom**, Zagreb, Prilaz Gjure Deželića 64/Primorska (natječajni projekt, treća nagrada)
37. **1909. školski kompleks** (pučka dječja škola, pučka djevojačka i ženska stručna škola), Bjelovar, Trg Stjepana Radića (natječajni projekt, prva nagrada, nerealizirano)
38. **1909. zgrada osiguravajućeg društva Croatia**, Zagreb, Masarykova 1/Preradovićeve (natječajni projekt)
39. **1909. zgrada Prve hrvatske štedionice**, Osijek, Trg A. Starčevića (natječajni projekt, treća nagrada)
40. **1909. privremena pomoćna građevina za Hrvatsku pučku banku**, Zagreb, Gajeva 1 (više ne postoji)
41. **1909.-1910. Gradska ubožnica i odgojilište cara Franje Josipa I.**, Zagreb, Sveti duh 60-64 (realizirano 1913.-1919.)
42. **1909.-1910., zgrada Hodovsky**, Zagreb, Gajeva 47
43. **1909.-1910. zgrada Pučke štedionice**, Nova Gradiška, Trg kralja Tomislava 4
44. **1910. zgrada Moguš i adaptacija jednokatnice**, Zagreb, Langov trg 4 (nerealizirano)
45. **1910. dogradnja drvene kućice na Popovom tornju** za smještaj meridijanskog kruga i zvjezdarnice, Zagreb, Opatička 22 (više ne postoji)
46. **1912. Dom Činovničke zadruge**, Beograd, Ulica kralja Milana 16/Dobrinjska (realizacija 1922.-1923.)
47. **1912. Saborska palača**, Sarajevo (natječajni projekt, otkup)
48. **1913.-1914. zgrada Kraljevskog sveučilišnog ludžbenog zavoda**, Zagreb, Trg Marka Marulića 20
49. **1914. Dom Okružnog načelstva i hotel**, Beograd (natječajni projekt, prva nagrada, vjerojatno nerealizirano)
50. **1915. zgrada Fizikalnog instituta**, Zagreb, Trg Marka Marulića 19 (nerealizirano, izveo E. Steinmann 1927.-1932.)
51. **1916. gospodarska zgrada**, Zagreb, Tuškanac 36 (više ne postoji)
52. **1916. adaptacija prizemlja zgrade Spitzer**, Zagreb, Jurišićeva 9 (nerealizirano)
53. **1916.-1917. adaptacija i dogradnja stubišta palače Vranyczany**, Zagreb, Trg Nikole Zrinskog 19

54. **1917.-1918. adaptacija i dogradnja staje i kolnice u dvorištu palače Vranyczany**, Zagreb, Trg Nikole Zrinskog 19 (više ne postoji)
55. **1918. dvije staje**, Zagreb, Maksimirska ulica (više ne postoji)
56. **1919. ? zgrada Narodne banke**, Skopje (natječajni projekt)
57. **1920. hotel Manduševac**, Zagreb, Vlaška 53 (nerealizirano)
58. **1920. zgrada Prve hrvatske obrtne banke**, Zagreb, Mesnička 1/Ilica (natječajni projekt, prva nagrada, nerealizirano)
59. **1920.-1921. dogradnja radionice, skladišta i stambene zgrade; dogradnja kotlovnice i staje – kolnice tvornice Rožankovsky i drug**, Zagreb, Savska 31 (izmijenjeno ili više ne postoji)
60. **1920.-1922. zgrada Exportnog i importnog dioničkog društva**, Zagreb, Draškovićeve 25-27
61. **1920.-1923. zgrada Prve hrvatske štedionice**, Zagreb, Ilica 117-117a
62. **1921. adaptacija i dogradnja hotela Plitvice**, Plitvička jezera (više ne postoji)
63. **1926.-1931. Dom Hrvatskog radiše**, Zagreb, Ulica kneza Mislava 4-6-8/Ulica kneza Borne 3-5
64. **1926.-1927. zgrada Bartulić**, Zagreb, Tkalčićeva 2/Dolac 1
65. **1926.-1930. tržnica Dolac**, Zagreb, Dolac (u suradnji s Karlom Vajdom)
66. **1927.-1928. zgrada Ekonomsko – komercijalne visoke škole**, Zagreb, Ulica kralja Zvonimira 8
67. **1928.-1930. zgrada Tržnog nadzorništva**, Dolac 2 (u suradnji s Karlom Vajdom)
68. **1929.-1930. vila Defour-Radošević**, Zagreb, Buconjićeva 6
69. **1930.-1932. adaptacija i dogradnja župne crkve sv. Petra**, Zagreb, Vlaška 93
70. **1930.-1932. župni stan i ured crkve sv. Petra**, Zagreb, Vlaška 93
71. **1930. zgrada Zuber**, Zagreb, Vlaška 93 b (nerealizirano)
72. **1930.-1931. zgrada Zuber**, Zagreb, Vlaška 95
73. **1930.-1931. stambena zgrada Kraljevske zaklade za gradnju Ekonomsko-komercijalne visoke škole**, Zagreb, Bauerova 34
74. **1942.-1943. kuća Vjekoslava Bastla**, Zagreb, Tuškanac 85 a

19. KATALOG

PROJEKTI NASTALI U PODUZEĆU HÖNIGSBERG I DEUTSCH OD 1895. DO 1899. GODINE

- **Gospodarska zgrada na posjedu Siebenschein**, Zagreb (Tuškanac 15, 1895.).....349
- **Zgrada Rossipal**, Zagreb (Trg kralja Tomislava 2, 1895.-1896.).....350
- **Zgrada Bukovac**, Zagreb (Trg kralja Tomislava 18, 1896.).....354
- **Zgrada Kraljevskog kotarskog suda**, Zagreb (Petrinjska 8/Amruševa 2, 1897.)...360
- **Zgrada Hönigsberg**, Zagreb (Strosmayerov trg 8, 1898.-1899.).....368
- **Zgrada Farkaš**, Zagreb (Bogovićeve 9, 1898.-1899.).....377
- **Zgrada Pečić**, Zagreb (Ilica 43, 1899.).....384

STUDENTSKI PROJEKTI OD 1899. DO 1902. GODINE

- **Stambeno – poslovna najamna zgrada s fotoateljnom**, Beč (1900.).....388
- **Vila**, Zagreb (1900.).....390
- **Vidikovac na brdu Satzberg pored Hütteldorfa**, Beč (1900./1901.).....391
- **Hotel**, Beč (1900./1901.).....392
- **Župna crkva sv. Blaža sa župnim stanom**, Zagreb (1901.).....394
- **Župna crkva**, Beč (1902.).....397
- **Palača znanstvenog društva za okultizam pored Pariza** (1902.).....399

PROJEKTI NASTALI U PODUZEĆU HÖNIGSBERG I DEUTSCH OD 1902. DO 1906. GODINE

- **Zgrada Trgovačko – obrtnog muzeja**, Zagreb (Trg Mažuranića 14, 1902.-1903.)...401
- **Zgrada Trgovačko – obrtne komore**, Zagreb (Trg Maršala Tita 8, 1902.-1903.)...411
- **Zgrada Majdak**, Zagreb (Palmotićeve 50, 1903.).....420
- **Zgrada Kallina**, Zagreb (Gundulićeve 20/Masarykova, 1903.-1904.).....424
- **Zgrada Feller**, Zagreb (Tomislavov trg 4, 1903.-1904.).....430
- **Zgrada Doma mirovinskog zavoda Hrvatskog zemaljskog kazališta**, Zagreb (Trg Mažuranića 12, 1904.).....437
- **Zgrada Zadobošek**, Zagreb (Đorđićeva 15/Palmotićeve 19 a, 1904.).....444
- **Zgrada Rozsay**, Zagreb (Kurelčeva 3, 1904.-1905.).....449
- **Zgrada Rado**, Zagreb (Trg bana Jelačića 4/Pod zidom5, 1904.-1905.).....455
- **Zgrada Feller/Elsa-fluid dom**, Zagreb (Juričićeva 1,1a, 1905.-1906.).....465

- **Zgrada Hrvatsko – slavonske zemaljske centralne štedionice**, Zagreb (Ilica 25/Gundulićeva 2, 1906.-1907.).....479

**PROJEKTI NASTALI U VLASTITOM ATELJEU OD 1906. DO 1932. (1943.)
GODINE**

- **Vila Kallina**, Zagreb (Jandrićeva 68, 1905.-1906.).....486
- **Vila Hanl**, Zagreb (Pantovčak 130, 1906.).....491
- **Zgrada Goršak**, Zagreb (Ilica 166, 1906.).....493
- **Adaptacija izloga i ulaza lokala u prizemlju**, Zagreb (Ilica 63, 1908.).....499
- **Gradska ubožnica i odgojilište cara Franje Josipa I.** (Zagreb, Sveti duh 60-64, projekt 1909.-1910., izvedba 1913.-1919.).....500
- **Zgrada Hodovsky**, Zagreb (Gajeva 47, 1909.-1910.).....511
- **Zgrada Pučke štedionice** (Altarijska kuća), Nova Gradiška (Trg kralja Tomislava 4, 1909.-1910.).....514
- **Zgrada Moguš**, Zagreb (Langov trg 4, 1910.).....516
- **Adaptacija jednokatnice za V. Moguša**, Zagreb (Langov trg 4, 1910.).....520
- **Dogradnja drvene kućice na Popovom tornju**, Zagreb (Opatička 22, 1910.).....524
- **Dom Činovničke zadruge**, Beograd (Ulica kralja Milana 16/Dobrinjska, projekt 1912., realizacija 1922.-1923.).....525
- **Zgrada Kraljevskog sveučilišnog ludžbenog zavoda**, Zagreb (Trg Marka Marulića 20, 1913.-1914.).....532
- **Zgrada Fizikalnog instituta**, Zagreb (Trg Marka Marulića 20, projekt 1915.).....539
- **Gospodarska zgrada**, Zagreb (Tuškanac 36, 1916.).....543
- **Adaptacija prizemlja zgrade Spitzer**, Zagreb (Jurišićeva 9, 1916.).....546
- **Adaptacija i dogradnja stubišta palače Vranyczany**, Zagreb (Trg Nikole Zrinskog 19, 1916.-1917.).....548
- **Dvorišne zgrade palače Vranyczyny, adaptacija staje i kolnice**, Zagreb (Trg Nikole Zrinskog 19, 1917.-1918.).....550
- **Hotel Manduševac**, Zagreb (Vlaška 53, 1920.).....552
- **Zgrada Prve hrvatske obrtne banke**, Zagreb (Ilica/Mesnička, 1920.).....557
- **Dogradnja radionice, skladišta i stambene zgrade tvornice Rožankovsky i drug**, Zagreb (Savska 31, 1920.-1921.).....561
- **Zgrada Exportnog i importnog dioničkog društva**, Zagreb (Draškovićeva 25-27, 1920.-1922.).....565

- Zgrada Prve hrvatske štedionice , Zagreb (Ilica 117-117a, 1920.-1923.).....	571
- Adaptacija i dogradnja hotela Plitvice , Plitvička jezera, (1921.).....	578
- Dom Hrvatskog radiše , Zagreb (Ulica kneza Mislava 4-6-8/Ulica kneza Borne 3-5, 1926.-1931.).....	580
- Zgrada Bartulić , Zagreb (Tkalčićeva 2/Dolac 1, 1926.-1927.).....	594
- Tržnica Dolac , Zagreb (Dolac, 1926.-1930.).....	599
- Zgrada Ekonomsko – komercijalne visoke škole , Zagreb (Ulica kralja Zvonimira 8, 1927.-1928.).....	609
- Zgrada Tržnog nadzorništva , Zagreb (Dolac 2, 1928.-1930.).....	614
- Vila Defour-Radošević , Zagreb (Buconjićeva 6, 1929.-1930.).....	618
- Pregradnja župne crkve sv. Petra i izgradnja župnog stana , Zagreb (Vlaška 93, 1930.-1932.).....	621
- Zgrada Zuber , Zagreb (Vlaška 95, 1930.-1931.).....	634
- Zgrada Zuber , Zagreb (Vlaška 93 b, 1930.).....	637
- Stambena zgrada Kraljevske zaklade za gradnju Ekonomsko-komercijalne visoke škole , Zagreb (Bauerova 34, 1930.-1931.).....	639
- Kuća Vjekoslava Bastla , Zagreb (Tuškanac 85 a, 1942.-1943.).....	643

**GOSPODARSKA ZGRADA NA POSJEDU SIEBENSCHIN
TUŠKANAC 15 (36), ZAGREB
Projekt i izvedba 1895.**

1. IZVORNO STANJE

- 1.1. **IZVOR GRAĐE:** DAZG (ZMF, 474, Tuškanac 15)
1.1.-1. **INVESTITOR:** dr. Siebenschin
1.1.-2. **NAMJENA:** gospodarska
1.1.-3. **BROJ KATOVA:** P
1.1.-4. **PROJEKTANT:** glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, suradnik: V. Bastl
1.1.-5. **IZVOĐAČ:** nepoznato
1.1.-6. **GRAĐEVNA DOZVOLA:** nepoznato
1.1.-7. **STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA:** nepoznato
1.1.-8. **STATIČKI PRORAČUN (GI):** nepoznato
1.1.-9. **POPIS NACRTA: 20. rujan 1895., sign.: Hönigsberg i Deutsch, Zagreb:** tlocrt prizemlja, presjeci i pročelje

1.2. PRIKAZ NAMJENE

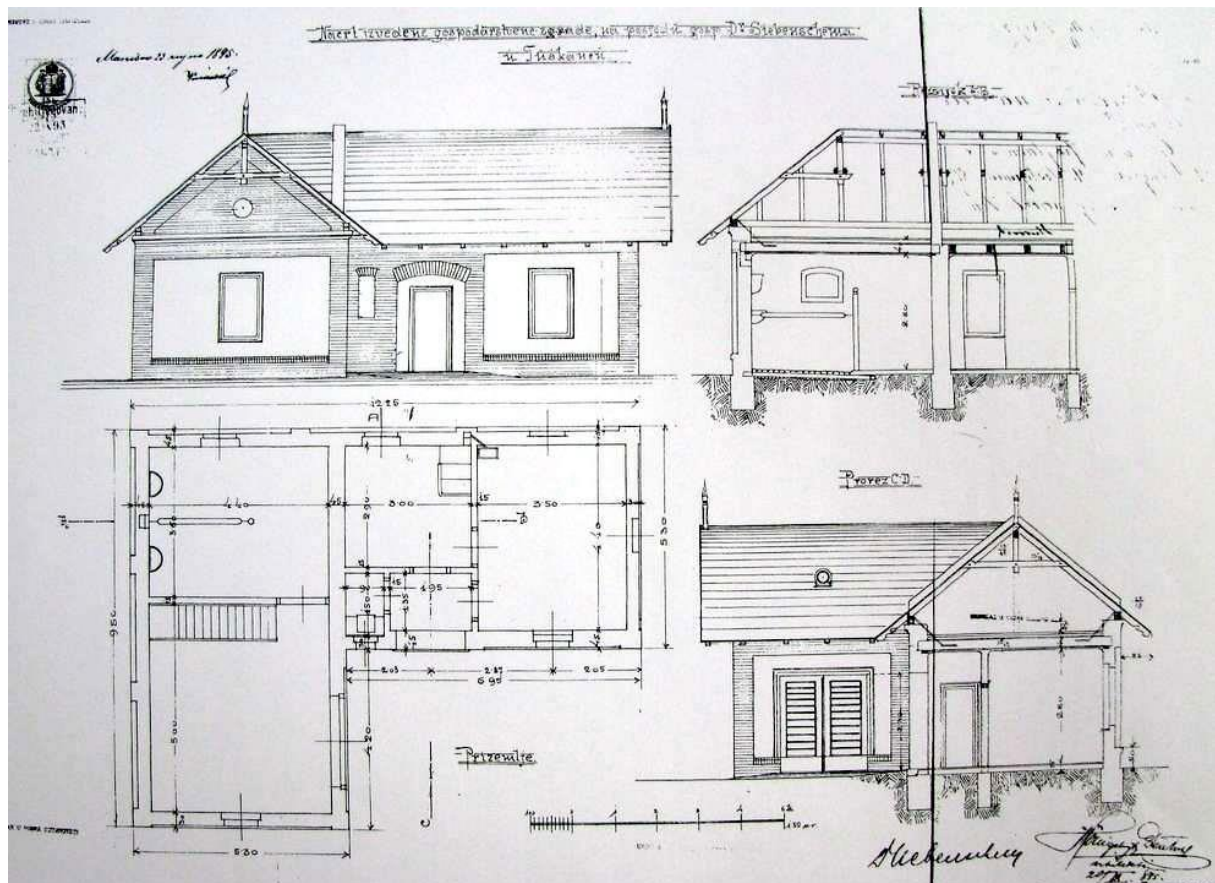
- 1.2.-1. **PRIZEMLJE:** gospodarska namjena, kuhinja, zahod i soba
1.2.-2. **TAVAN:** tavanski prostor

1.3. OPIS ZGRADE: prizemnica L tlocrta

- 1.3.-1. **PROČELJE:** pročelje je jednostavno oblikovano u duhu gospodarskih građevina kraja 19. st. Dekorativni elementi su lučno formirani nizovi opeke.
1.3.-2. **KROV:** dvostrešan krov

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE: nepoznato

3. DANAŠNJE STANJE: ne postoji u izvornom obliku

137. Nacrt izvedene gospodarske zgrade, tlocrt, presjeci i pročelje, 20. rujan 1895., Zagreb

ZGRADA ROSSIPAL
TRG KRALJA TOMISLAVA 2, ZAGREB
Projekt i realizacija 1895.-1896.

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Trg kralja Tomislava 2, sig. 3029)

1.1.-1. INVESTITOR: Aranka Rossipal

1.1.-2. NAMJENA: stambena

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+2

1.1.-4. PROJEKTANT: glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, suradnik: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: poduzeće Hönigsberg i Deutsch

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br. 25456-IV-1895. od 8. kolovoza 1895.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.17084-IV-1896. od 26. svibnja 1896.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): **31. srpanj 1895.**, *sign.: Hönigsberg i Deutsch.*, Zagreb

1.1.-9. POPIS NACRTA: **1. kolovoz 1895.**, *sign.: Hönigsberg i Deutsch.*, Zagreb

- položajni nacrt, M 1:500; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog i drugog kata; presjek a-b; pročelje, M 1:100

- **4. veljače 1896.**, *sign.: Hönigsberg i Deutsch.*, tlocrt podruma, M 1:100

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumski prostor, jednosoban stan pazikuće (soba, kuhinja, zahod)

1.2.-2. PRIZEMLJE: dva trosobna stana (tri sobe, hodnik, kuhinja, soba za služavku, izba, zahod)

1.2.-3. PRVI I DRUGI KAT: trosoban stan (tri sobe, hodnik, kuhinja, soba za služavku, izba, zahod), četverosoban stan (četiri sobe, hodnik, kuhinja, soba za služavku, izba, kupaonica, zahod)

1.2.-4 TAVAN: tavanski prostor

1.3. OPIS ZGRADE: ugrađena najamna stambena zgrada nepravilnog tlocrta s dva asimetrična dvorišna krila, dva stana po etaži, dvokrakim stubištem i svjetlikom.

1.3.-1. PROČELJE: historicističko pročelje je simetrično oblikovano s naglašenom središnjom osi (portal, erker, skulpturalna grupa, luneta u zoni krova). Prizemlje je naglašeno rustikom.

1.3.-2. KROV: dvostrešan krov s crijepom

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1922. adaptacija podruma** – pregradnja i uređenje poslovnih prostorija (buffet), (investitor: G. Grünfeld, projektant/izvođač: građ. poduzetnik Janko Šebešić, građevna dozvola: br. 1635-XII A-1922. od 27. veljače 1922., uporabna dozvola: br.26927-XII A-1922. od 14. svibnja 1922.)

3. DANAŠNJE STANJE

3.1. PRIKAZ NAMJENE: stambeno – poslovna

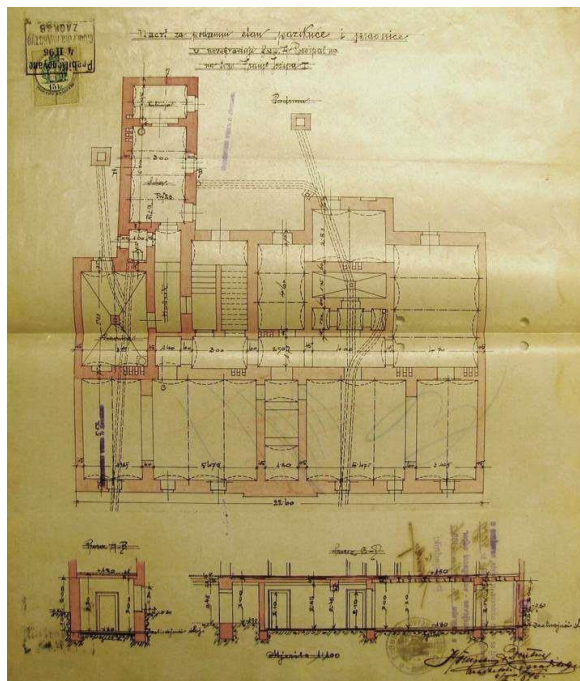
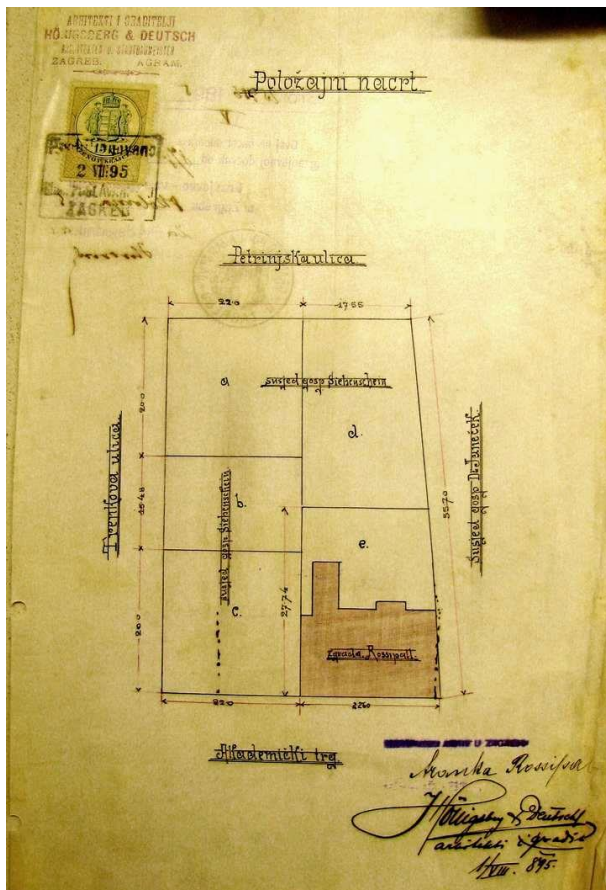
3.2. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNJOST: zadržane su osnovne karakteristike izvornog tlocrta

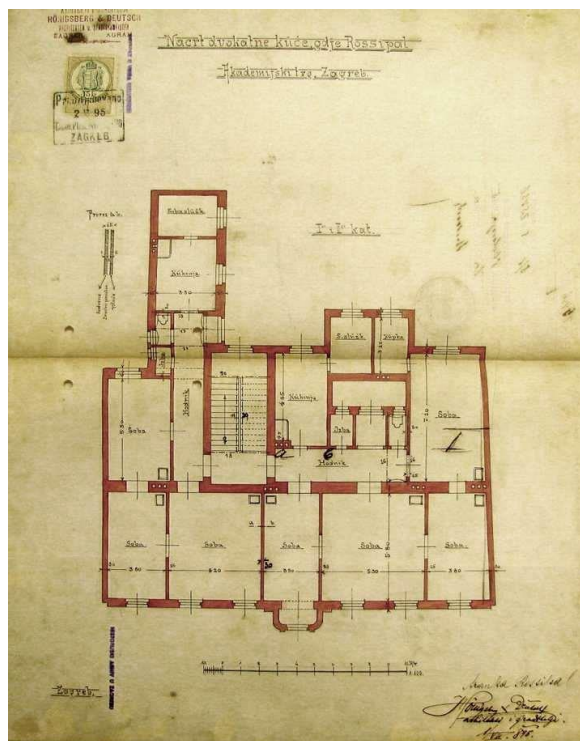
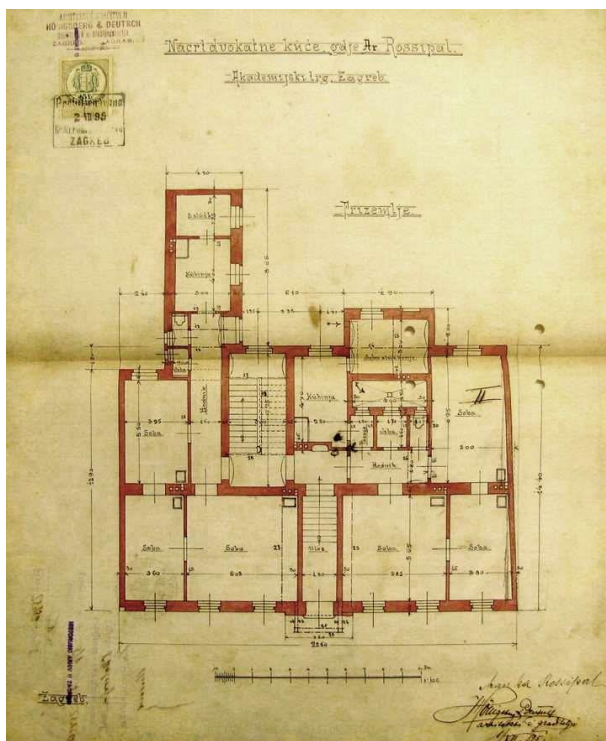
3.2.-2. PROČELJE: zadržano je izvorno oblikovanje uličnog pročelja

3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna katnost zgrade

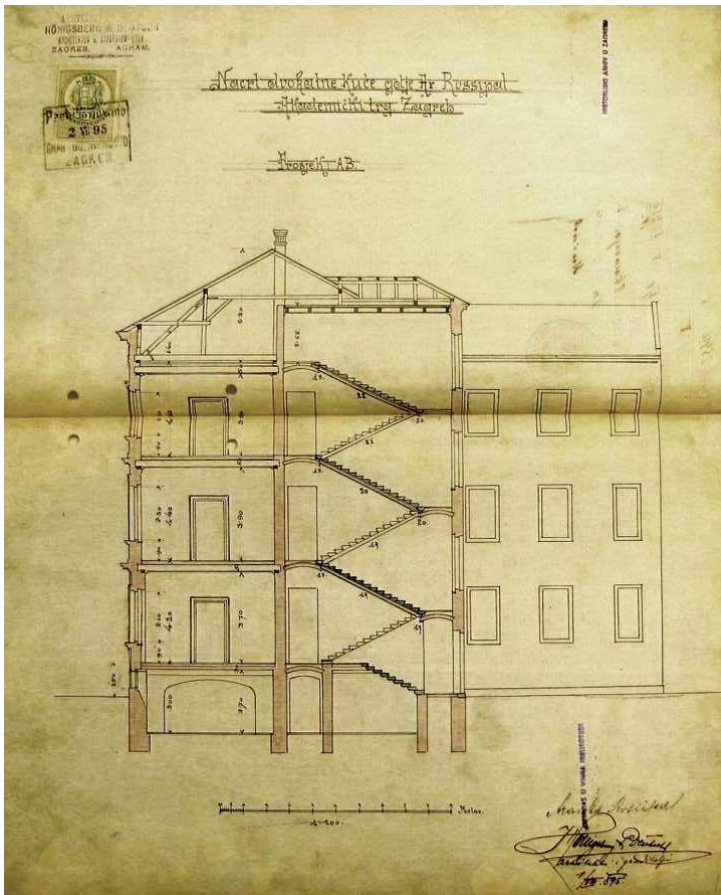
3.2.-4. KROV: zadržano je izvorno oblikovanje i nagib krovšta

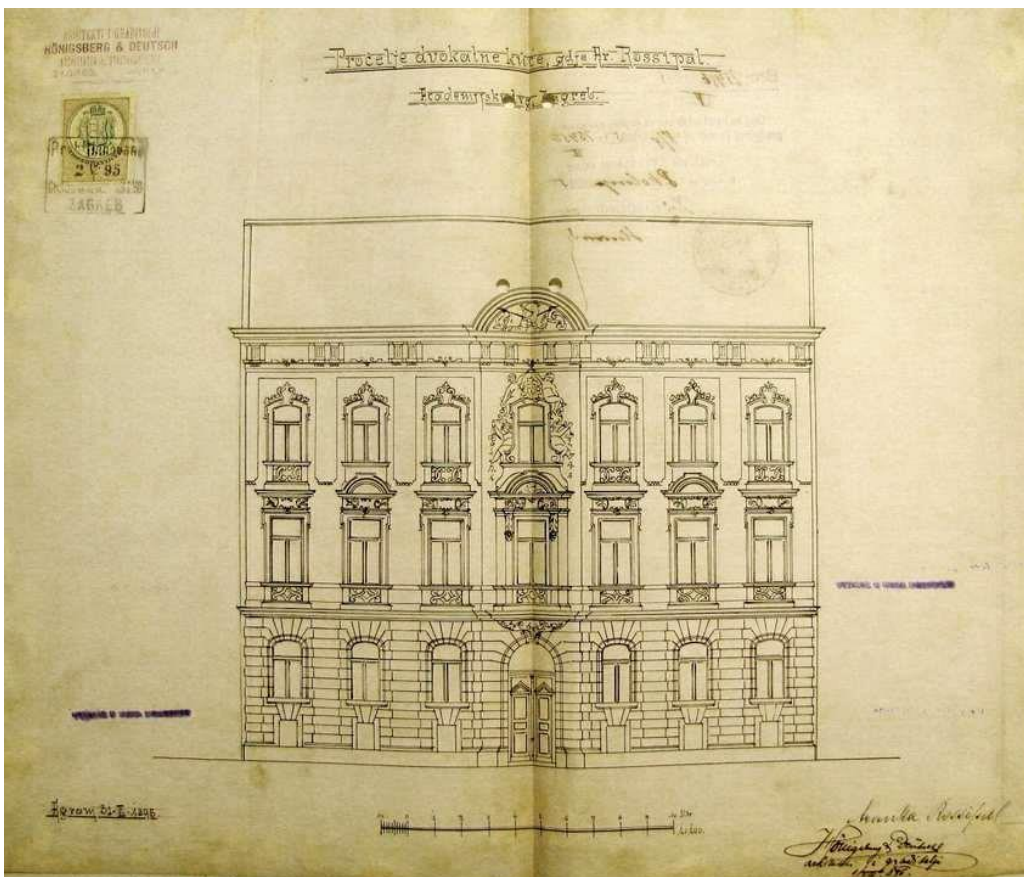
138. i 139. Situacija, 1. kolovoz 1895., Zagreb; Tlocrt podruma, 4. veljače 1896., Zagreb

140. i 141. Tlocrt prizemlja i tlocrt prvog i drugog kata, 1. kolovoz 1895., Zagreb

142. Presjek a-b, 1. kolovoz 1895., Zagreb

143. Pročelje, 1. kolovoz 1895., Zagreb

144. Zgrada Rossipal (Zagreb, Trg kralja Tomislava 2), glavno pročelje (foto: M. Strugar, 2016.)

ZGRADA BUKOVAC
TRG KRALJA TOMISLAVA 18, ZAGREB
Projekt i izvedba 1896.

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Trg kralja Tomislava 18, sig. 3029)

1.1.-1. INVESTITOR: Vlaho i Jelica Bukovac

1.1.-2. NAMJENA: stambena

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+2

1.1.-4. PROJEKTANT: glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, suradnik: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: poduzeće Hönigsberg i Deutsch

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: za zgradu s ateljeom br.6099-IV-1896. od 9. ožujka 1896.; za dogradnju fotoateljea br.30625-IV-1896. od 28. rujna 1896.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: za zgradu s ateljeom br.31368-IV-1896. od 28. rujna 1896.; za dogradnju fotoateljea br.33578-IV-1896. od 16. listopada 1896.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): za zgradu od **17. veljače 1896.**, *sign.: Hönigsberg i Deutsch*; za stakleno nadsvjetlo nad ateljeom od **3. lipnja 1896.**, *sign.: Hönigsberg i Deutsch*

1.1.-9. POPIS NACRTA: **20. veljače 1896.**, *sign.: Hönigsberg i Deutsch.*, Zagreb

- situacija, M 1:500; tlocrt podruma; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata; tlocrt drugog kata; presjek; presjek c-d; pročelje, M 1:100

- **6. ožujka 1896.**, *sign.: Hönigsberg i Deutsch*: atelje u dvorištu: tlocrt ateljea, konstrukcija hodnika u prizemlju i prvom katu, presjek kroz dvoranu i terasu, tlocrt pročelja, M 1:100; stakleno nadsvjetlo u ateljeu – presjek a-b, M 1:30

- **3. travnja 1896.**, *sign.: Hönigsberg i Deutsch*: promjenbeni nacrti – tlocrt podruma, prizemlja, prvog i drugog kata, M 1:100; pročelje i tlocrt pročelja, M 1:50

- **10. rujna 1896.**, *sign.: Hönigsberg i Deutsch*: dogradnja fotografskog ateljea u dvorištu: situacija, M 1:500; tlocrt, presjek, pročelje, M 1:100; tlocrt i presjek krovne konstrukcije, M 1:25

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM/SUTEREN: podrumski prostor, dvosoban stan (dvije sobe, hodnik, kuhinja, izba, zahod), stan pazikuće (dvije sobe, hodnik, kuhinja, zahod), fotoatelje

1.2.-2. PRIZEMLJE: trosoban stan (tri sobe, hodnik, kuhinja, soba za služavku, izba, kupaonica, zahod, veranda), četverosoban stan (četiri sobe, hodnik, kuhinja, soba za služavku, izba, kupaonica, zahod, veranda), atelje

1.2.-3. PRVI I DRUGI KAT: trosoban stan (tri sobe, hodnik, kuhinja, soba za služavku, izba, kupaonica, zahod, lođa, veranda), četverosoban stan (četiri sobe, hodnik, kuhinja, soba za služavku, izba, kupaonica, zahod, lođa, veranda)

1.2.-4 TAVAN: tavanski prostor

1.3. OPIS ZGRADE: ugrađena najamna stambena zgrada nepravilnog tlocrta s dva asimetrična dvorišna krila i ateljeom uz rub parcele.

1.3.-1. PROČELJE: historicističko pročelje je simetrično oblikovano s naglašenom središnjom (portal, skulpturalna grupa na vrhu) i krajnjim bočnim osima koje su istaknute u prostor. Između njih pročelje je uvučeno s formiranim balkonima. Prizemlje je naglašeno rustikom, a izraženi su elementi trokutnih zabata i balustrada. Na velikom dijelu dvorišnog pročelja formirana je ostakljena veranda.

1.3.-2. KROV: dvostrešan krov nad zgradom i ostakljena konstrukcija kosog jednostrešnog krova iznad ateljea.

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1922.-1923. adaptacija dijela podruma u lokal** (investitor: Vida Gavrilović, projektant/izvođač: Josip Augustinčić, građevna dozvola br.56664-XII-A-1922. od 24. listopada 1922., uporabna dozvola br.11156-XIIA-1923. od 15. ožujka 1923.)
- **1935.-1936. izgradnja kuglane u dvorištu** (investitor: Vida Gavrilović, projektant/izvođač: Radivoj Anžel, ovl.graditelj, građevna dozvola br.98.874-XVI-1935. od 31. srpnja 1935.)
- **1957. adaptacija tavana - uređenje sobe sa zahodom** (investitor: Juraj Božičević, građevna dozvola br.7665-III-1-1957. od 23. lipnja 1957.)
- **1957. adaptacija verande i obnova dvorišnog pročelja** (investitor: kućni savjet, projektant/izvođač: Mladen Banek, ovl.proj.arh., građevna dozvola br.04-15696-1-1957 od 28. prosinca 1957.)

3. DANAŠNJE STANJE

3.1. PRIKAZ NAMJENE: stambeno – poslovna

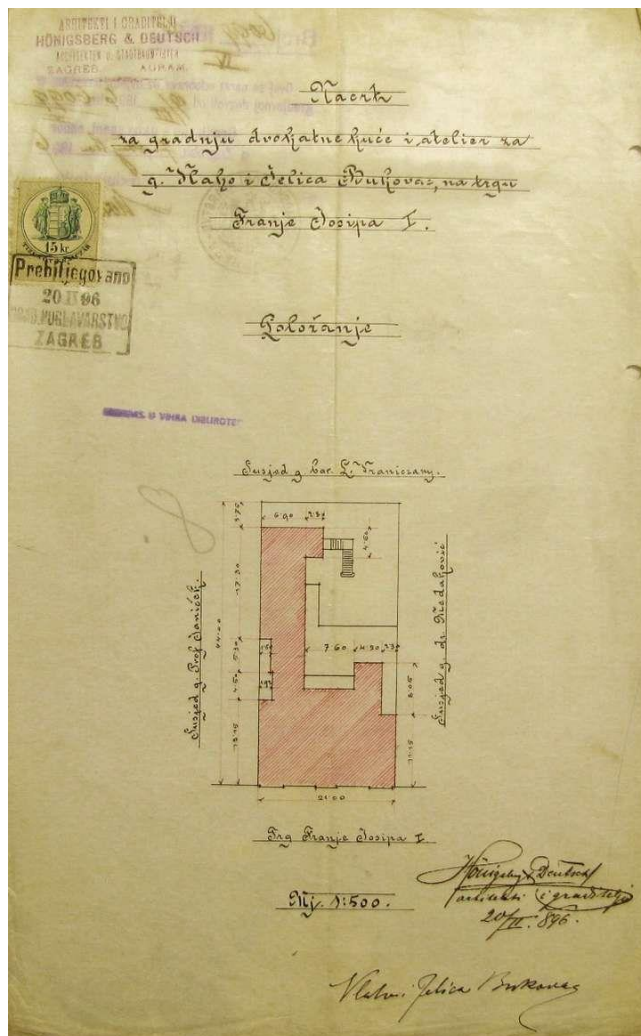
3.2. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNOST: zadržane su osnovne karakteristike izvornog tlocrta

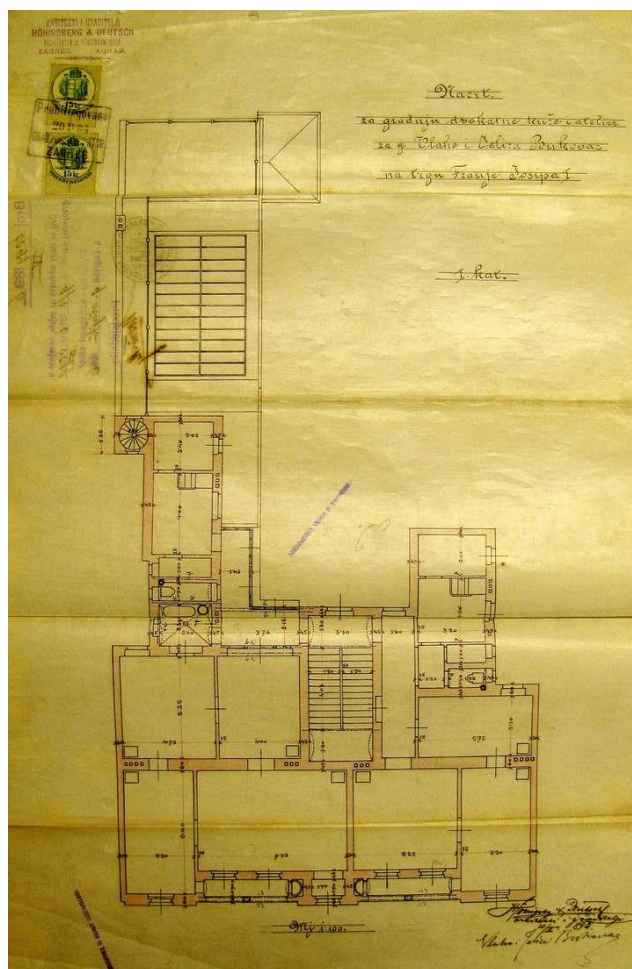
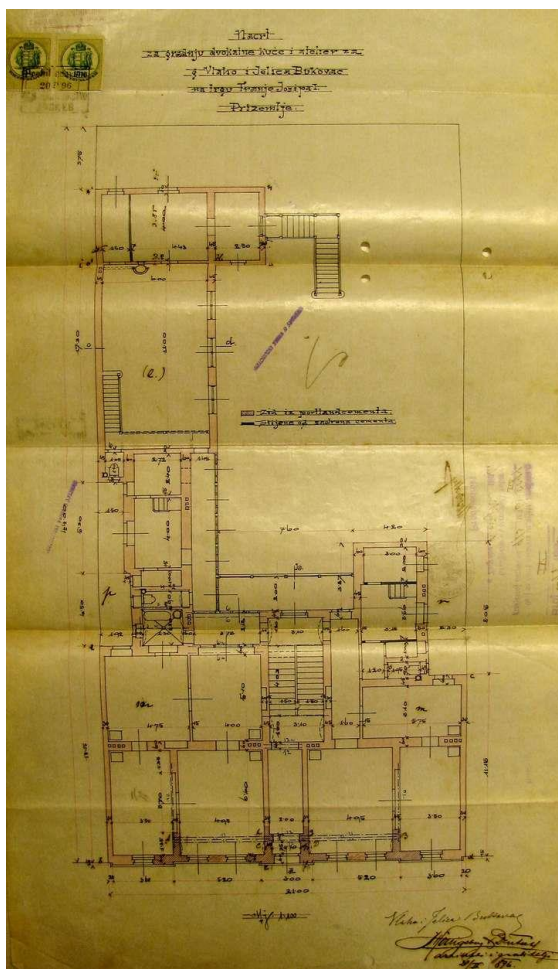
3.2.-2. PROČELJE: zadržano je izvorno oblikovanje uličnog pročelja

3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna katnost zgrade

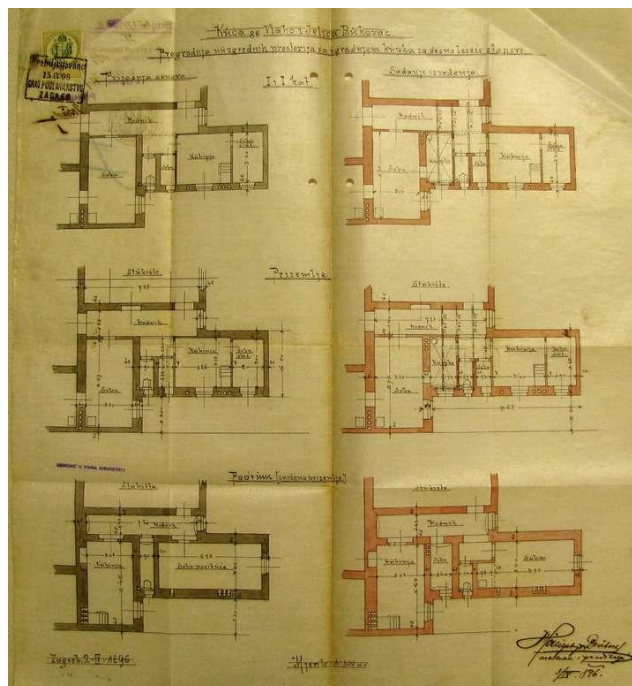
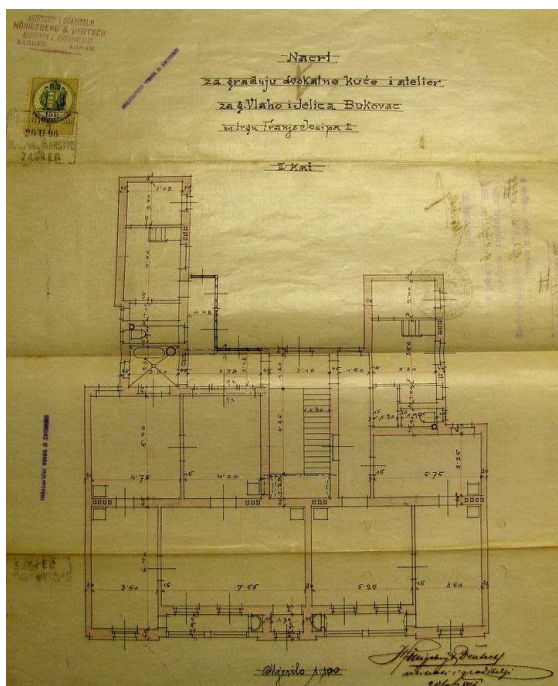
3.2.-4. KROV: zadržano je izvorno oblikovanje i nagib krovišta izuzev u dijelu tavana adaptiranom za stanovanje

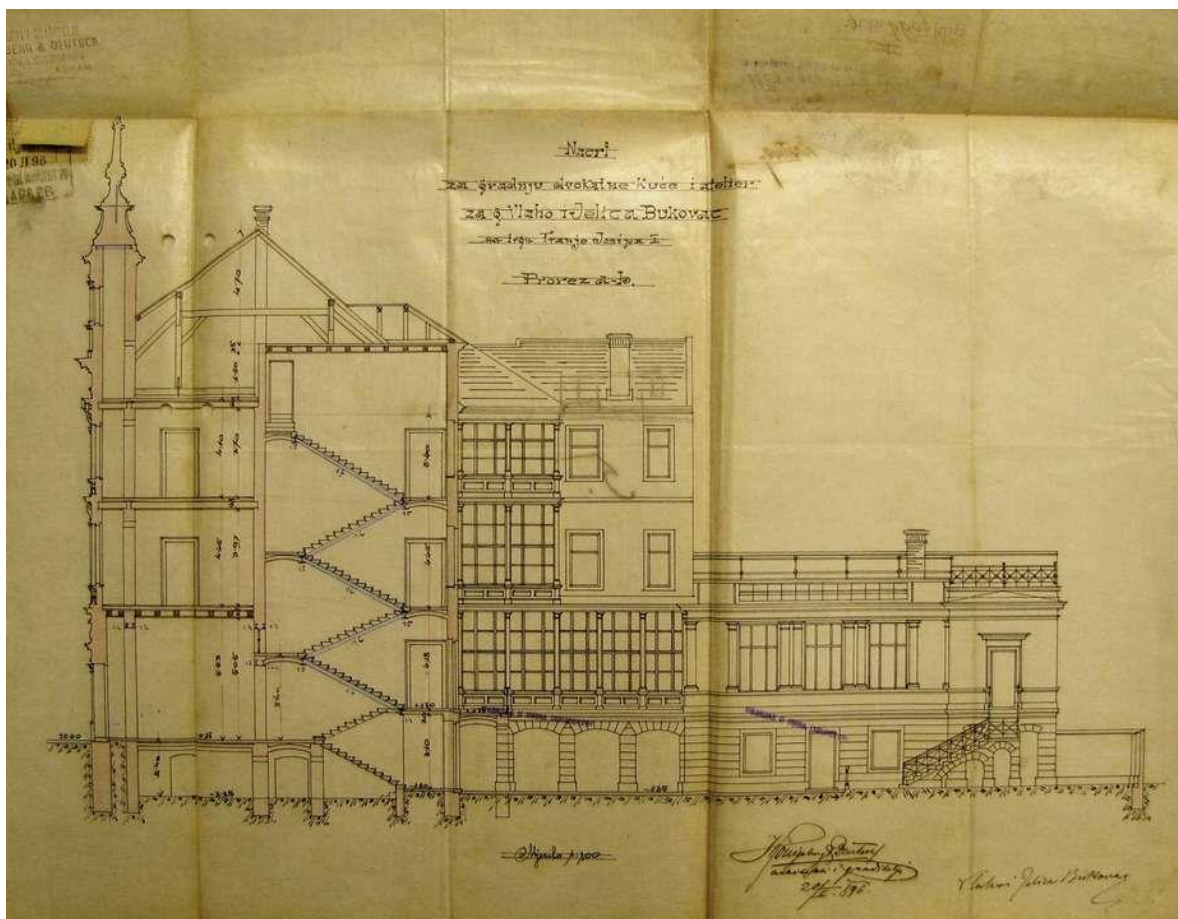
145. Situacija, 20. veljače 1896., Zagreb

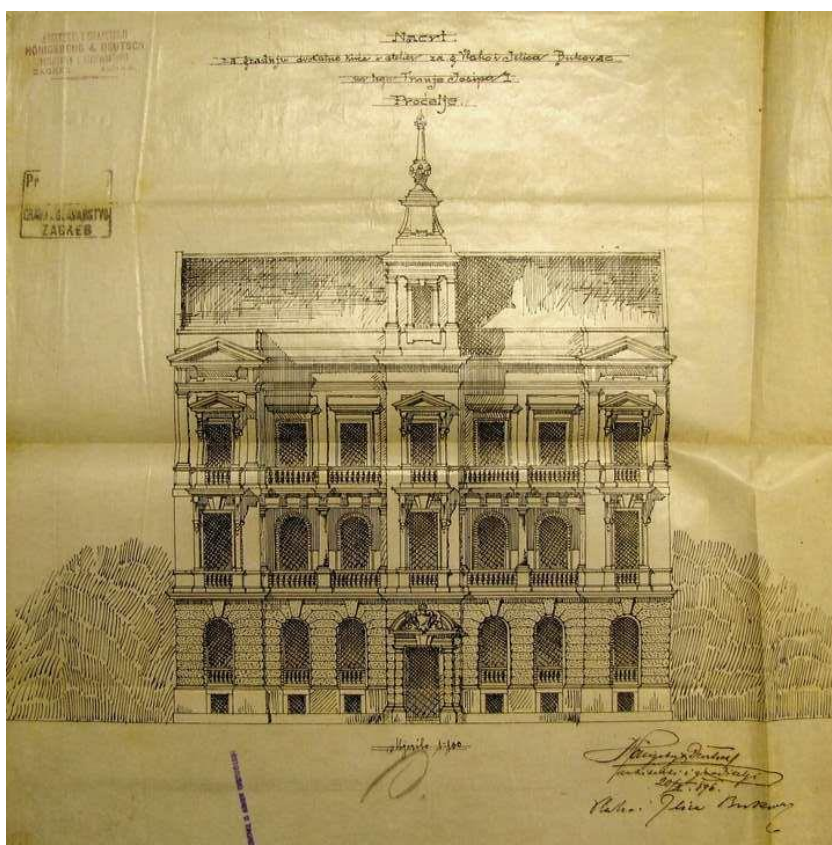
146. i 147. Tlocrt prizemlja, 20. veljače 1896., Zagreb; Tlocrt prvog kata, 20. veljače 1896., Zagreb

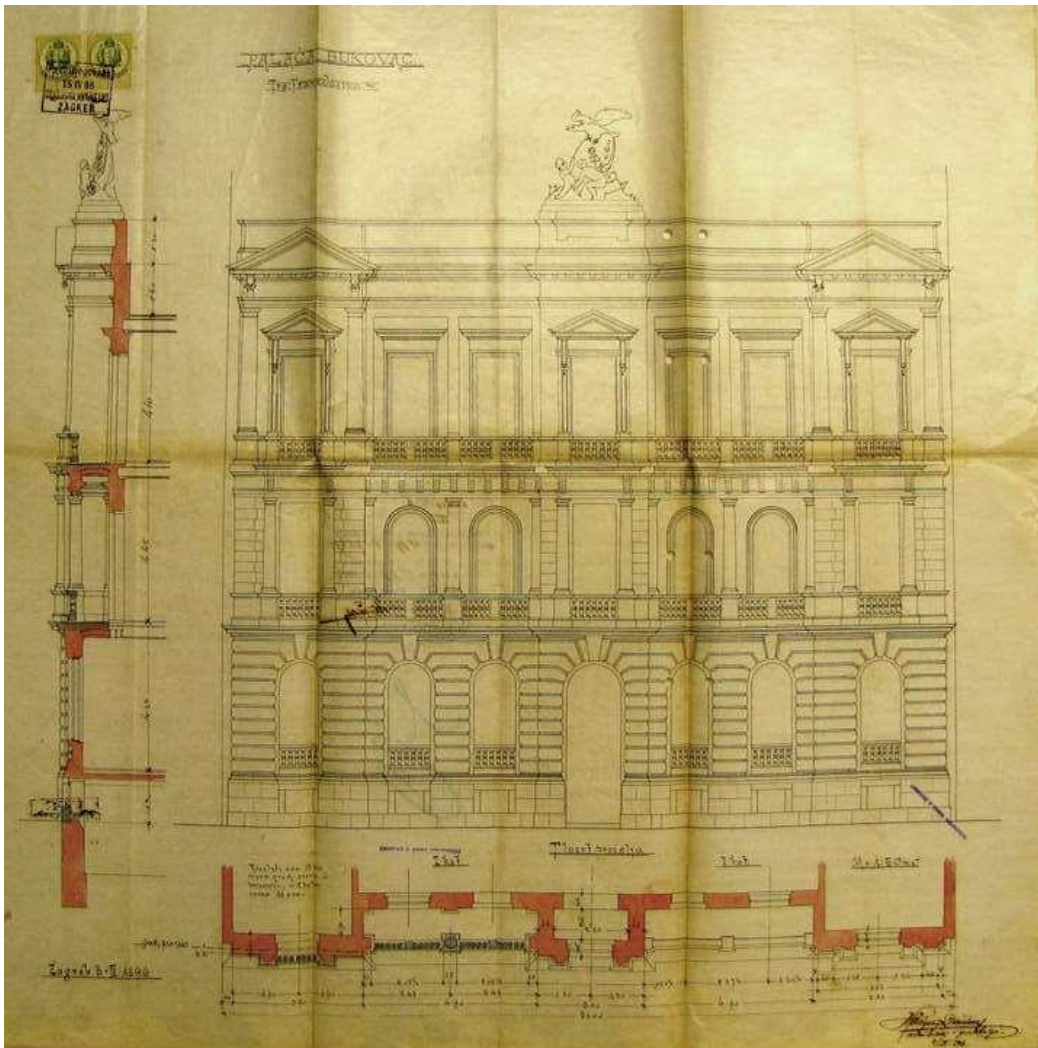
148. i 149. Tlocrt drugog kata, 20. veljače 1896., Zagreb; Promjenbeni nacrti – tlocrt dijela podruma, prizemlja, prvog i drugog kata, 3. travnja 1896., Zagreb

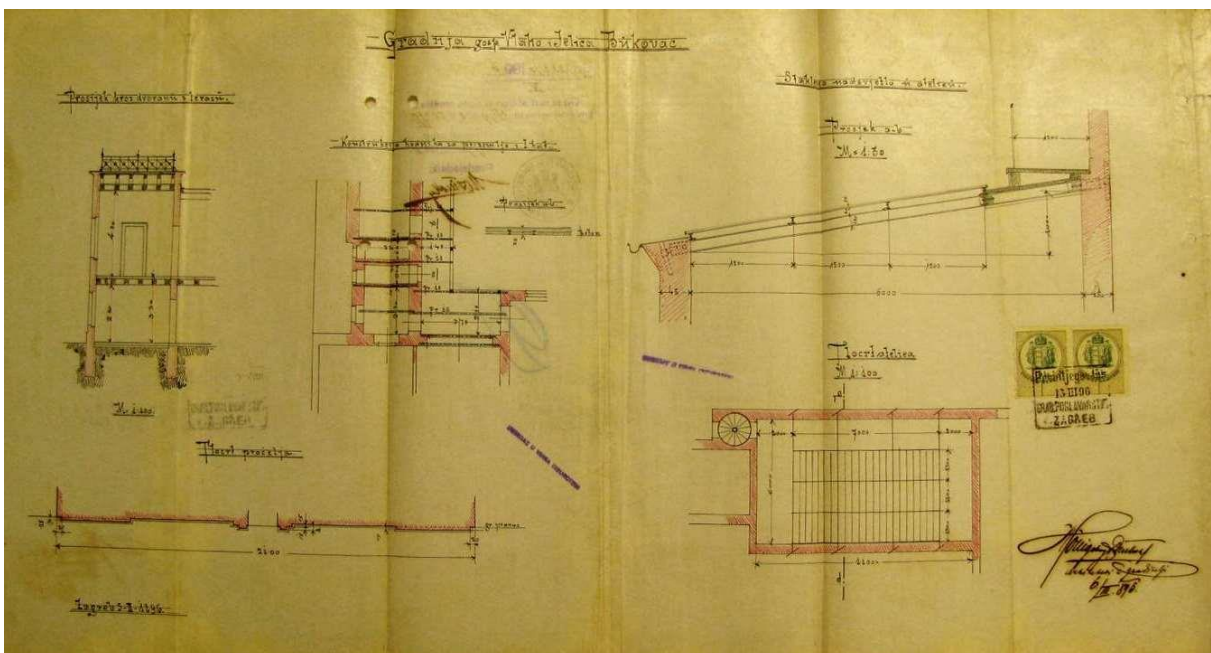
150. Presjek, 20. veljače 1896., Zagreb

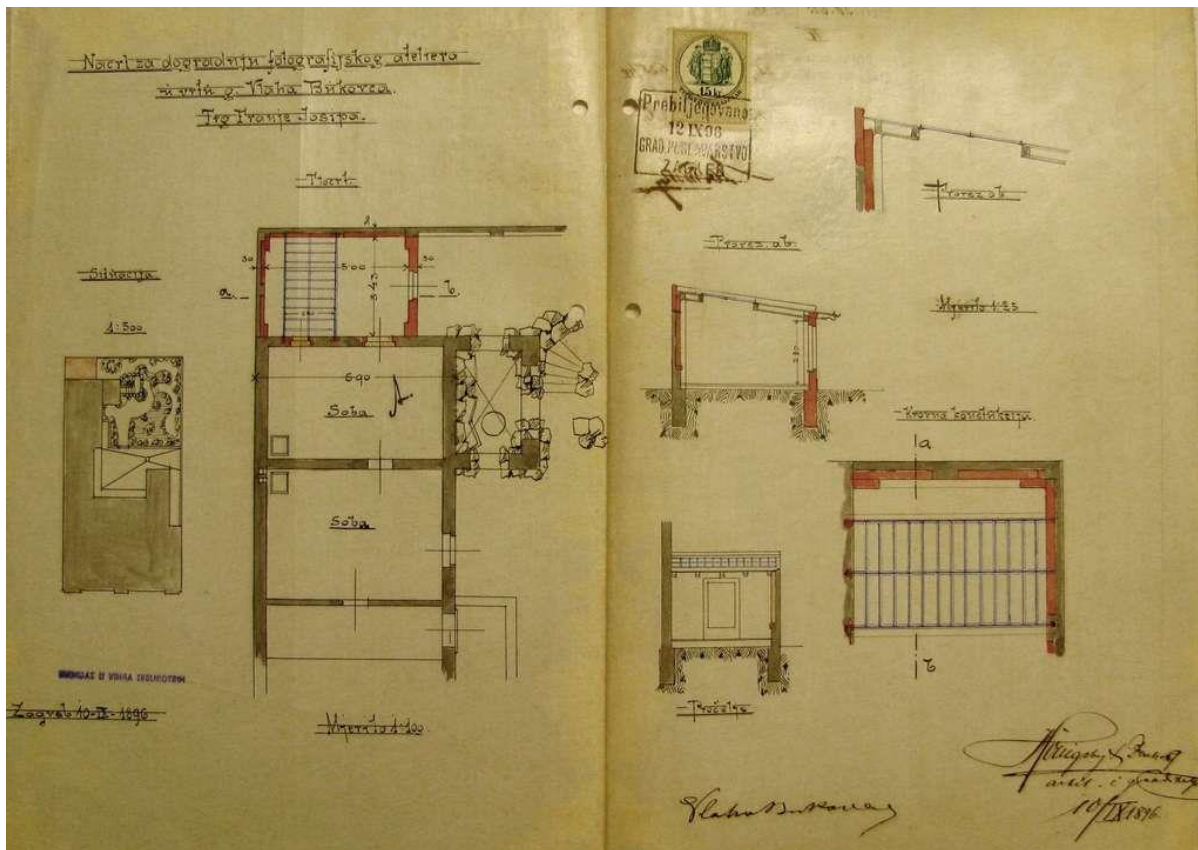
151. Pročelje, prva nerealizirana varijanta, 20. veljače 1896., Zagreb,

152. Pročelje i tlocrt pročelja, izvedbeni projekt, 3. travnja 1896., Zagreb

153. Atelje Vlahe Bukovca u dvorištu: tlocrt, konstrukcija hodnika u prizemlju i prvom katu, presjek kroz dvoranu i terasu, tlocrt pročelja, stakleno nadsvjetlo – presjek a-b, 6. ožujka 1896., Zagreb

154. Dogradnja fotografskog ateljea u dvorištu, 10. rujna 1896., Zagreb

155. Zgrada Bukovac (Trg kralja Tomislava 18), glavno pročelje (foto: M. Strugar, 2016.)

**ZGRADA KRALJEVSKOG KOTARSKOG SUDA
AMRUŠEVA 2/ PETRINJSKA 8, ZAGREB
Projekt 1896.-1898.; realizacija 1896.-1899.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Petrinjska 8, sig. 3018/2; Amruševa 2, sig. 14/2); MK, Planoteka (Kraljevski kotarski sud, Zrinski trg 4/5, Janko Grahor 1877./78.; Hönigsberg i Deutsch 1896.-1898; Wilhelm Brückner za H&D)

1.1.-1. INVESTITOR: Kraljevski sudbeni stol

1.1.-2. NAMJENA: poslovna

1.1.-3. BROJ KATOVA: Amruševa: P+2, Petrinjska P+1

1.1.-4. PROJEKTANT: glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, suradnik: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: Wilhelm Brückner, Graz

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br. 26392-IV-1896. od 25. kolovoza 1896.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br. 500-I-1899. od 13. siječnja 1899.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): **5. kolovoz 1896.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*; za dvorišno krilo: **20. kolovoz 1896.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*

1.1.-9. POPIS NACRTA:

Nacrta u Državnom arhivu u Zagrebu:

- **5. kolovoz 1896.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, M 1:100: tlocrt podruma, tlocrt prizemlja, tlocrt prvog kata, tlocrt drugog kata, presjek, pročelje u Amruševoj, pročelje u Petrinjskoj, položajni nacrt (M 1:200)

- **9. svibanj 1898.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, M 1:200: položajni nacrt,

Nacrta u planoteci Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture u Zagrebu

- **19. veljača 1896.**, pečat i *sign. Wilhelm Brückner, Graz*, detalji, M 1:100

- **4. travanj 1896.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, presjek zgrade, M 1: 100

- **15. travanj 1896.**, pečat i *sign. Wilhelm Brückner, Graz*, detalji, M 1:20

- **18. travanj 1896.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt drugog kata, M 1:200

- **2. kolovoz 1896.**, pečat i *sign. Wilhelm Brückner, Graz*, tlocrt drugog kata, M 1:100; pečat i *sign. Wilhelm Brückner, Graz*, tlocrt prizemlja – grijanje i ventilacija, M 1:100; ; pečat i *sign. Wilhelm Brückner, Graz*, tlocrt prizemlja – grijanje i ventilacija, M 1:100

- **17. listopad 1896.**, pečat i *sign. Wilhelm Brückner, Graz*, presjek, M 1:50

- **29. rujan 1897.**, nacrt sokla, M 1:50

- **11. listopad 1897.**, *sign. Bastl*, tlocrt podruma, M 1:50; *sign. Bastl*, tlocrt podruma, M 1:50

- **12. listopad 1897.**, tlocrt prizemlja, M 1:50; *sign. Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt prizemlja, M 1:50; *sign. Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt prizemlja, M 1:50

- **13. listopad 1897.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt prvog kata, M 1:50; tlocrt prvog kata, M 1:50

- **17. listopad 1897.**, pečat i *sign. Wilhelm Brückner, Graz*, tlocrt podruma, M 1:50; pečat i *sign. Wilhelm Brückner, Graz*, tlocrt prvog kata, M 1:50

- **5. studeni 1897.**, nacrt pročelja, M 1:50

- **3. travanj 1898.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt podruma, M 1:50; *sign. Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt podruma, M 1:50; *sign. Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt podruma, M 1:50

- **4. travanj 1898.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, presjek zgrade, M 1:50; *sign. Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt prvog kata, M 1:50; tlocrt prvog kata, M 1:50

- **29. travanj 1898.**, kanalizacija; kanalizacija

- **7. lipanj 1898.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt podruma, M 1:50

- **7. srpanj 1898.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt dijela drugog kata, M 1:50

- **17. listopada 1898.**, pečat i sign. *Wilhelm Brückner, Graz*, tlocrt dijela podruma, M 1:50; pečat i sign. *Wilhelm Brückner, Graz*, tlocrt prizemlja, M 1:50; pečat i sign. *Wilhelm Brückner, Graz*, tlocrt prvog kata, M 1:50
- **1. prosinac 1898.**, sign. *Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt prizemlja, M 1:50
- **1898.**, sign. *Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt prizemlja, M 1:50; pečat i sign. *Wilhelm Brückner, Graz*, tlocrt dijela prizemlja – grijanje, M 1:50; sign. *Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt prvog kata, M 1:50; sign. *Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt prvog kata, M 1:50
- **bez datuma**, tlocrt podruma; čekaonica; presjek zgrade, M 1:100; presjek zgrade, M 1:100; tlocrt drugog kata, M 1:50; tlocrt; pečat i sign. *Wilhelm Brückner, Graz*, tlocrt podruma – grijanje i ventilacija, M 1:100; tlocrt prvog kata, M 1:200

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: zatvorske prostorije (pojedinačne i grupne prostorije)

1.2.-2. PRIZEMLJE: krilo u Amruševoj: prostorije Kraljevskog kotarskog suda za okolicu – urudžbeni zapisnik, registratura, otpravništvo, prosotrije Kraljevskog kotarskog suda za grad – urudžbeni zapisnik, registratura (dvije sobe), otpravništvo, vestibul, sanitarni čvor, dva hodnika, dvostruko trokrako stubište; krilo u Petrinjskoj: jednosoban stan čuvara, zatvorske prostorije (dvije grupne i tri pojedinačne), sanitarni čvor, hodnik, kuhinja, prostorija za pripremu hrane, praonica rublja, sušionica rublja, izba, dvokrako stubište, provoz; dvorišno krilo: kaznionica

1.2.-3. PRVI KAT: krilo u Amruševoj: pisarnica Kraljevskog kotarskog suda za okolicu (tri ureda), pisarnica Kraljevskog kotarskog suda za grad (četiri ureda), dvorana, dva hodnika, sanitarni čvor, dvostruko trokrako stubište; krilo u Petrinjskoj: dvije uredovne dvorane Kraljevskog kotarskog suda sa grad, dvije uredovne dvorane Kraljevskog kotarskog suda za okolicu, čekaonica, dva hodnika, sanitarni čvor, dvokrako stubište

1.2.-4. DRUGI KAT: krilo u Amruševoj: pisarnica Kraljevskog kotarskog suda za okolicu (pet ureda), pisarnica Kraljevskog kotarskog suda za grad (četiri ureda), dvorana, dva hodnika, sanitarni čvor, dvostruko trokrako stubište

1.3. OPIS ZGRADE: dva krila zgrade dograđena su u nepravilnoj L formaciji uz ugao bloka na regulatornoj liniji. Različite su katnosti, a tlocrtom su objedinjene uredske potrebe i funkcija kaznionice koja je smještena u podrumu i prizemno u krilu u Petrinjskoj ulici. Zbog toga je krilo u Amruševoj reprezentativnije oblikovano iako su pročelja usuglašena u osnovnim karakteristikama.

1.3.-1. PROČELJE: oba ulična pročelja imaju prepoznatljivo historicističko oblikovanje koje karakterizira simetrija s naglašenim portalom u središnjoj zoni te primjena rustike i prozorskih edikula s trokutnim zabatima.

1.3.-2. KROV: dvostrešan krov prekriven eternit pločama

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1949. adaptacija uredskih prostorija** (investitor: Javno tužništvo zagrebačke ovlasti, građevna dozvola br. 17845-II-1-1-1949 od 6. prosinca 1949.)

- **1953.-1955. nadogradnja drugog kata i adaptacija prvog kata u Petrinjskoj ulici, adaptacija tavana na dvorišnoj strani u Amruševoj** – u svrhu proširenja uredskih prostora. Izvedene su preinake na postojećem pročelju (investitor: Kotarski sud; projektant/izvođač: arh. proj. biro „Plan“, Zagreb; građevna dozvola br. 11.228-VII-1-1953. od 1. srpnja 1953; br. 22331-VII-1-1953. od 3. studenog 1953; uporabna dozvola br. 14855-VII-1-1955. od 2. ožujka 1956.)

- **1954. adaptacija tavana** – za uredski prostor (investitor: Kotarski sud; projektant/izvođač: arh. proj. biro „Plan“, Zagreb; građevna dozvola br- 5513-VII-1-1954. od 22. svibnja 1954.)

- **1955. obnova pročelja** – bez promjene arhitektonskih karakteristika (investitor: Kotarski sud u Zagrebu; projektant/izvođač: Vlado Benić, ovl. zid. majstor;

građevna dozvola br. 1524-VII-1-1955. od 30 srpnja 1955.; tehnički prijem radova: br. 7520-VII-1-1955. od 10. kolovoza 1955.)

3. DANAŠNJE STANJE

3.1. PRIKAZ NAMJENE:

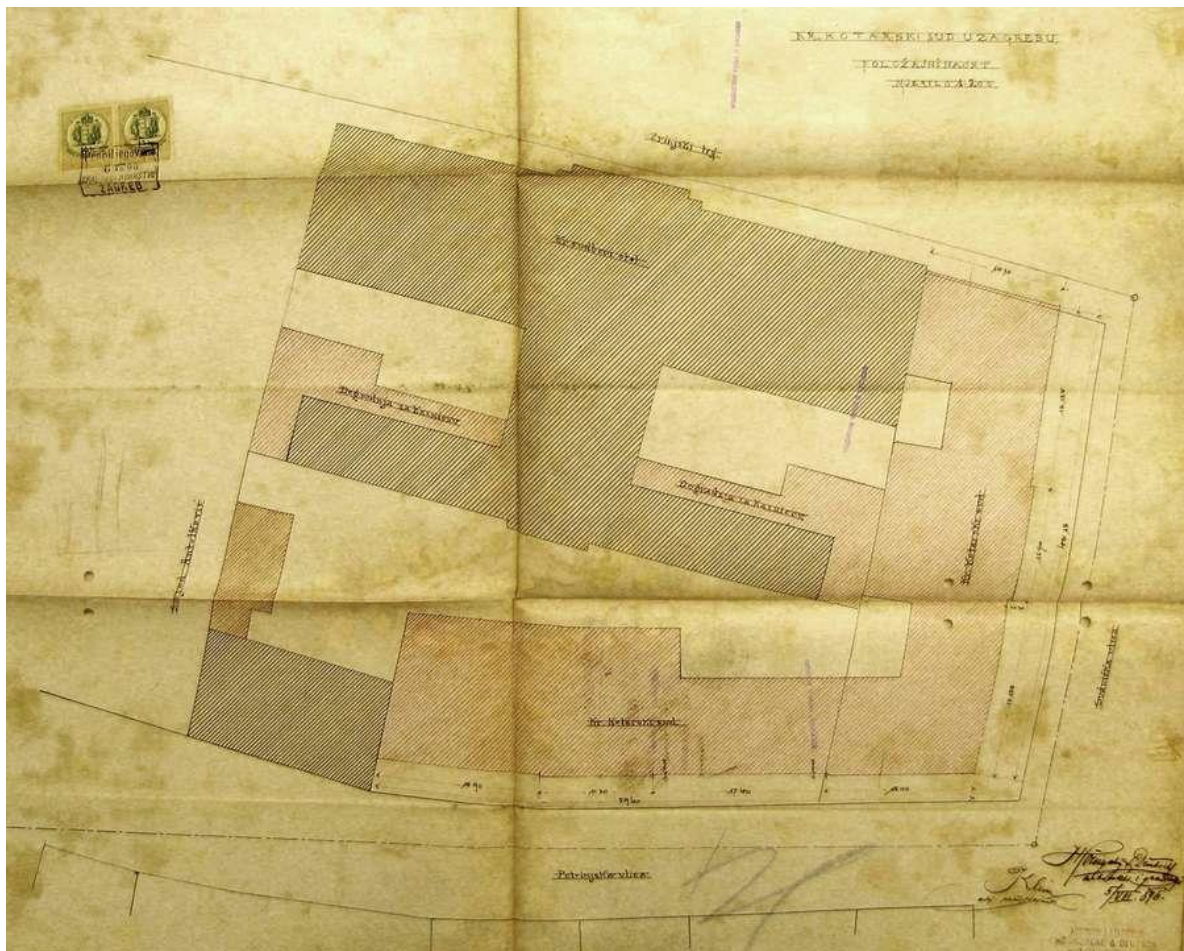
3.2. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNJOST: izvršene su preinake unutarnjeg prostora na svim etažama

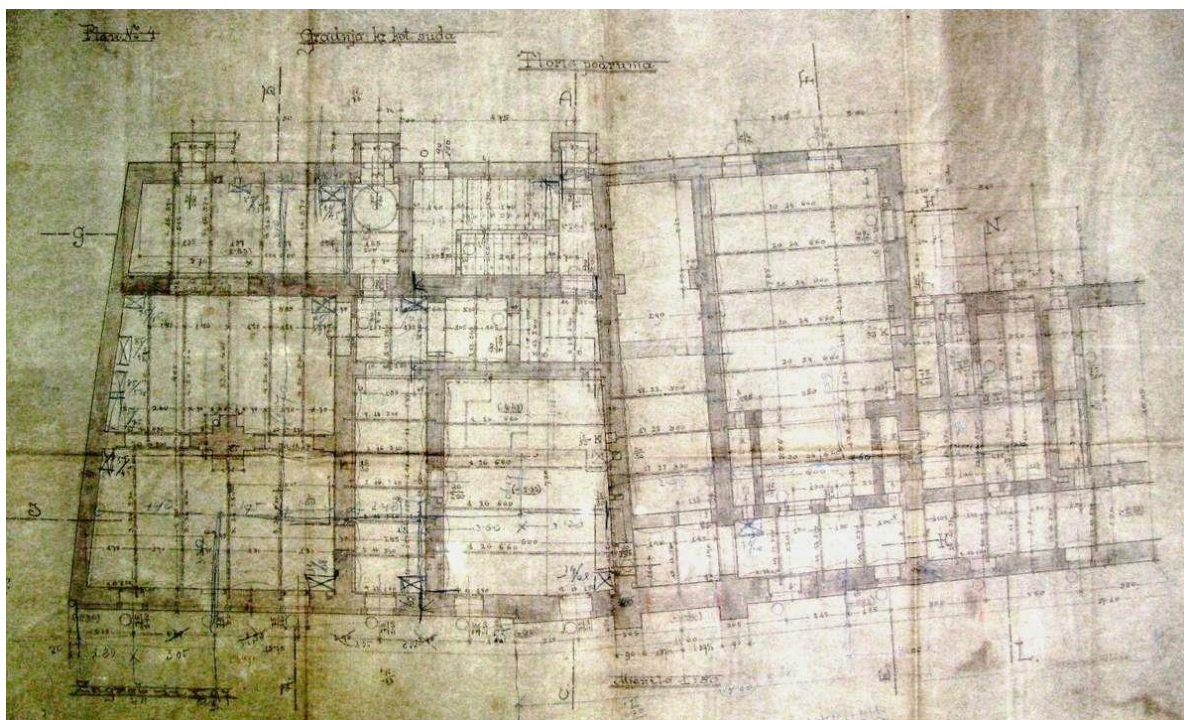
3.2.-2. PROČELJE: pročelje u Amruševoj zadržalo je izvorno oblikovanje, a pročelje u Petrinjskoj ulici izmijenjeno je prilikom dogradnje drugog kata 1953.-1955. godine kada su uklonjeni pojedini izvorni elementi na donjim etažama.

3.2.-3. KATNOST: krilo u Petrinjskoj ulici je povišeno dogradnjom drugog kata

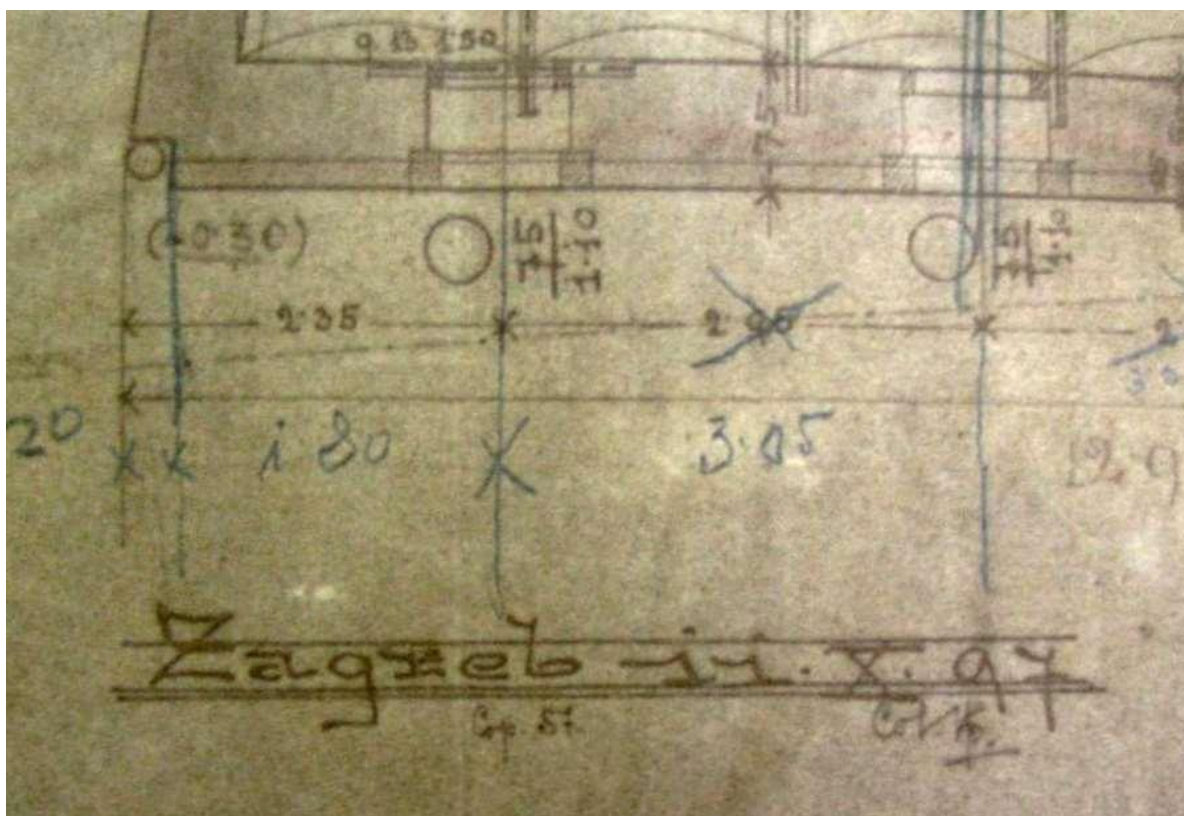
3.2.-4. KROV: dvostrešan krov prekriven crijepom

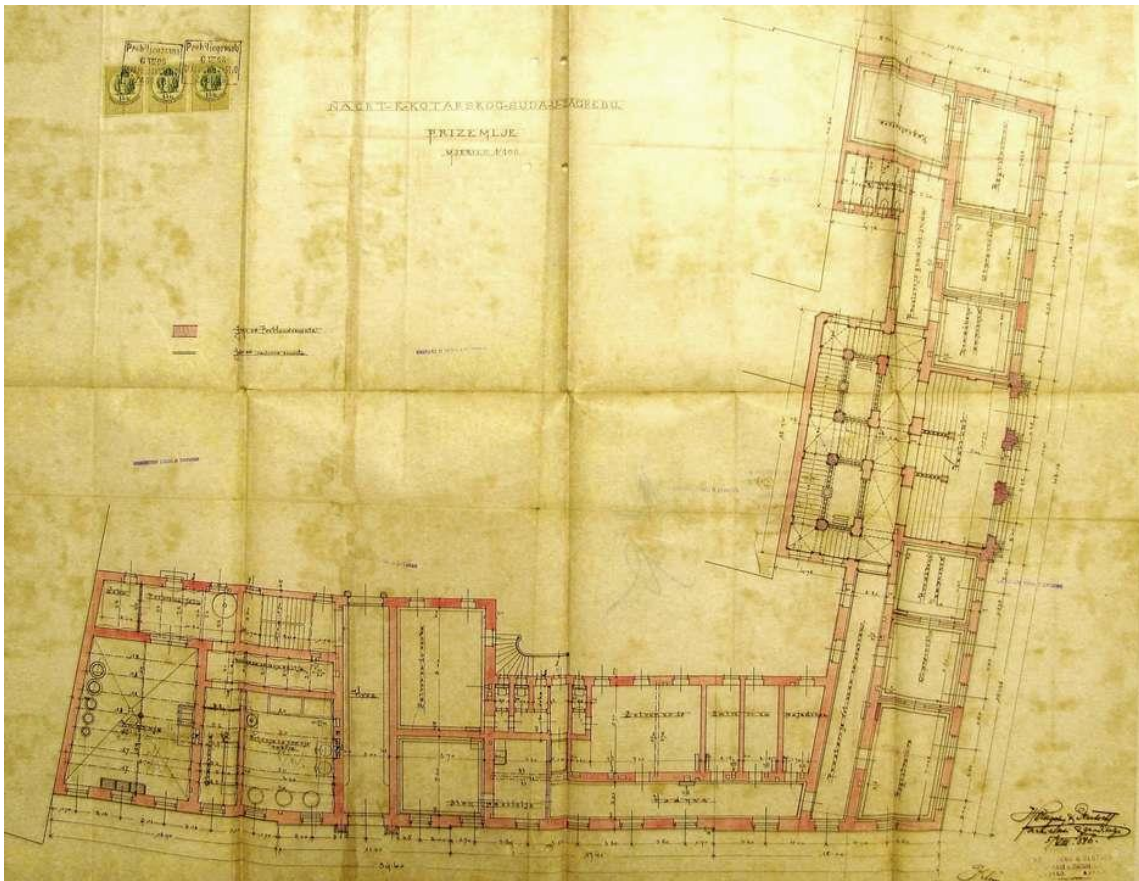
156. Položajni nacrt, 8. svibanj 1898., Zagreb

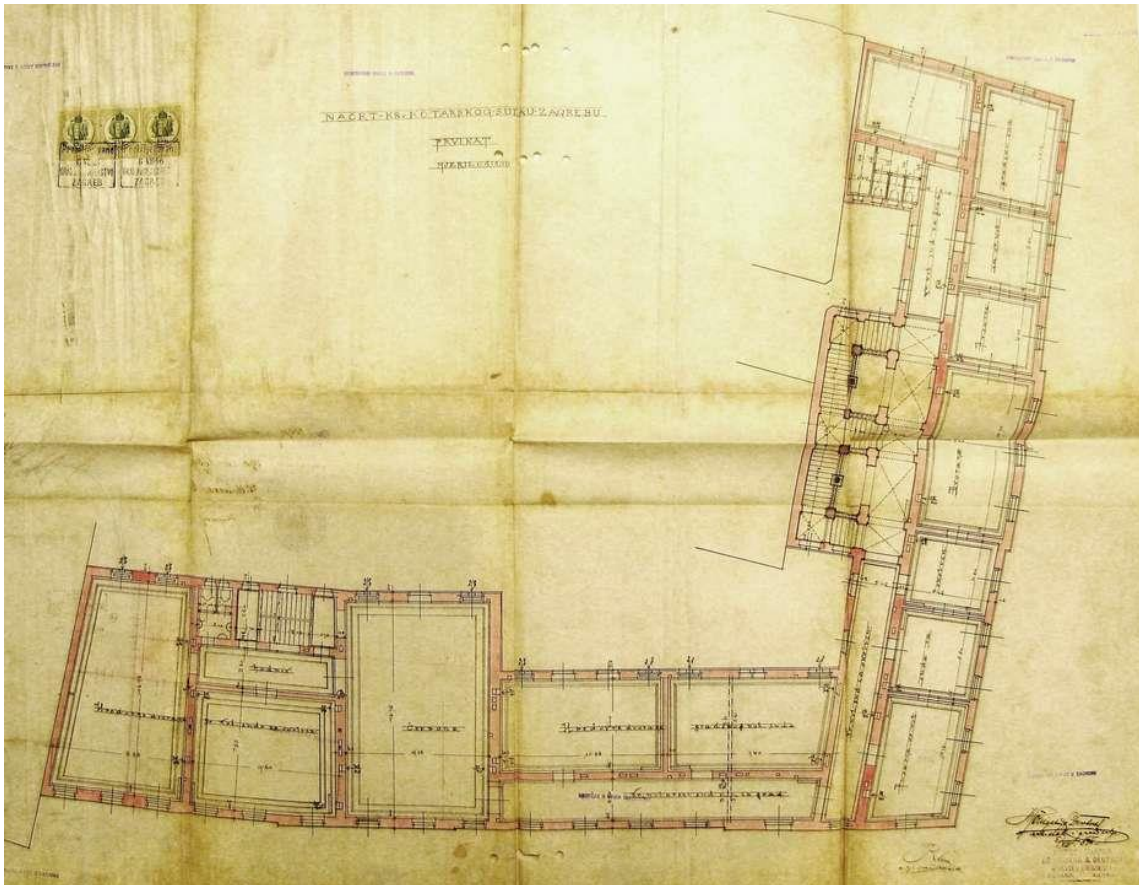
157. Tlocrt podruma, 11. listopada 1897., sign. Bastl, Zagreb

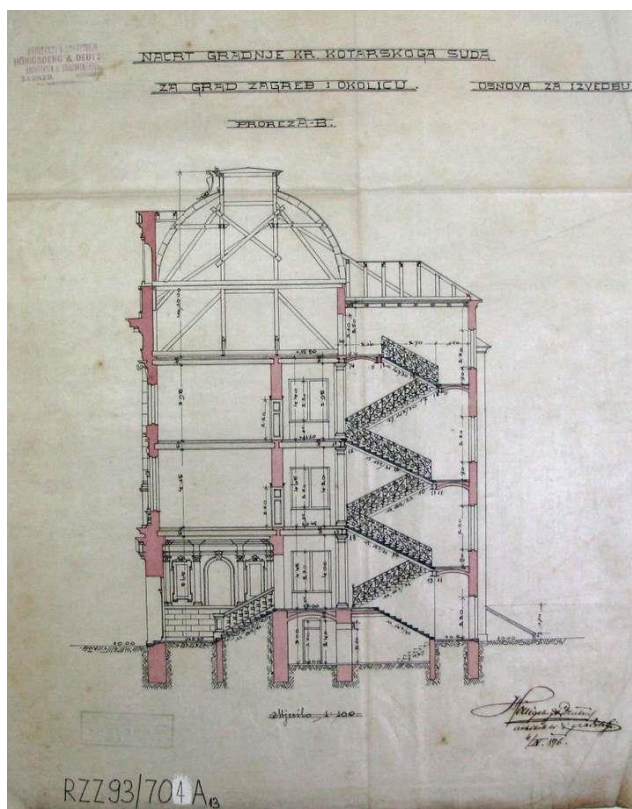
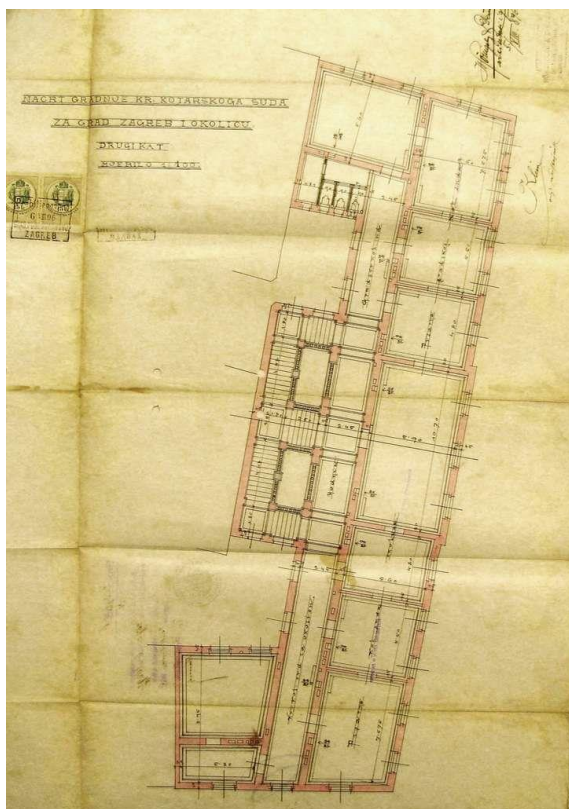
158. Tlocrt podruma, 11. listopada 1897., sign. Bastl, detalj sa signaturom, Zagreb

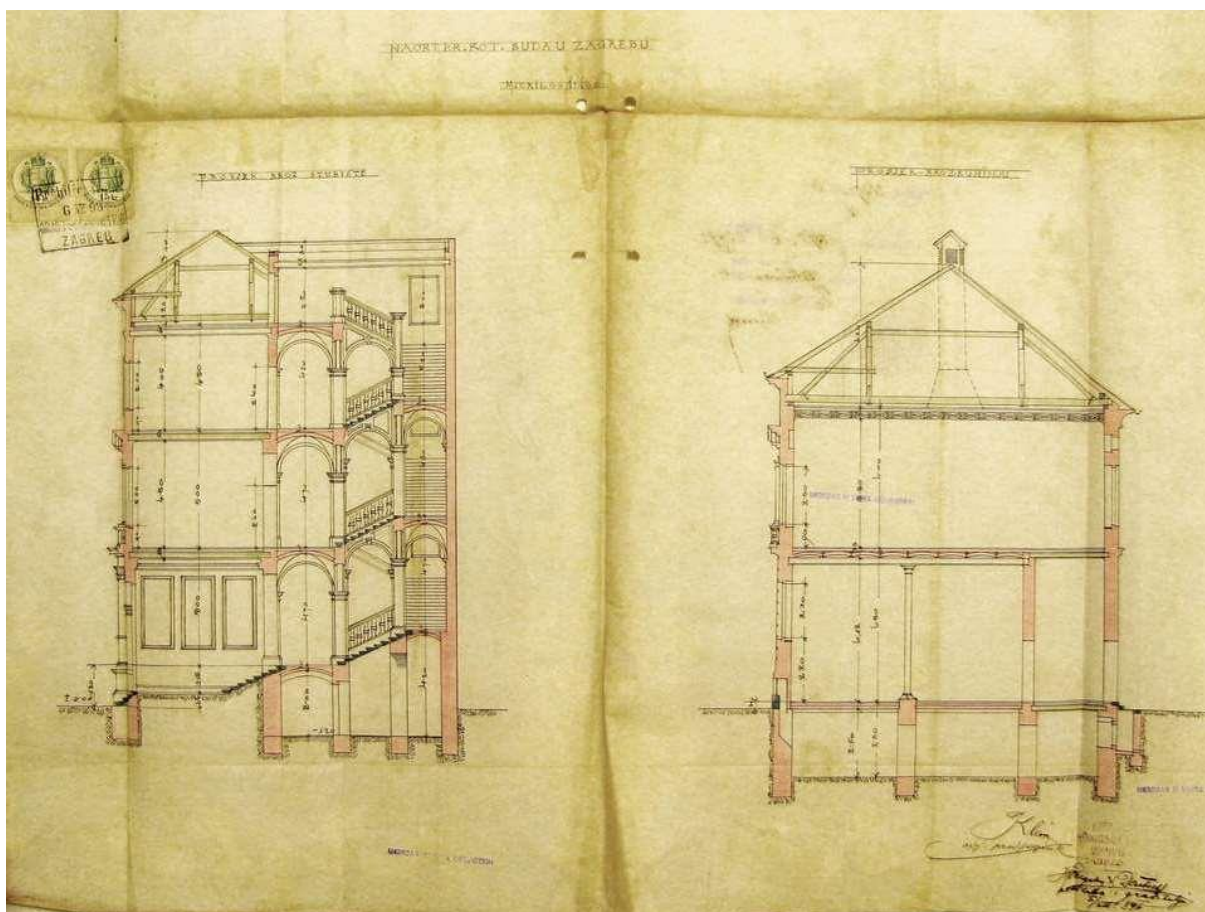
159. Tlocrt prizemlja, 5. kolovoz 1896., Zagreb

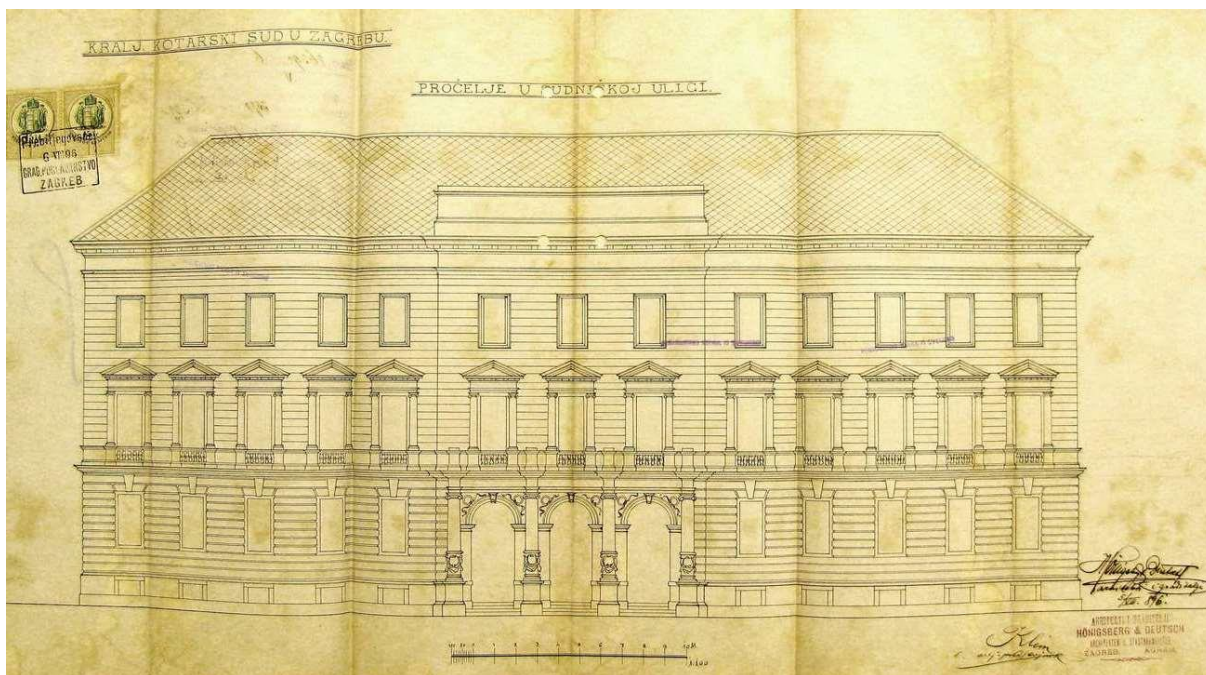
160. Tlocrt prvog kata, 5. kolovoz 1896., Zagreb

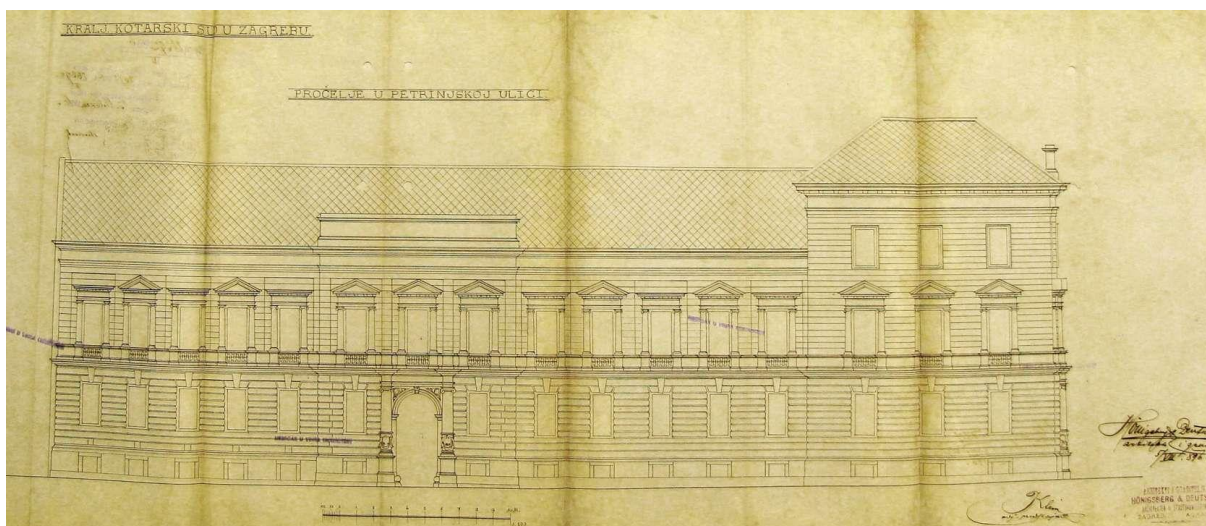
161. i 162. Tlocrt drugog kata, 5. kolovoz 1896., Zagreb; Presjek, 4. travanj 1896., Zagreb

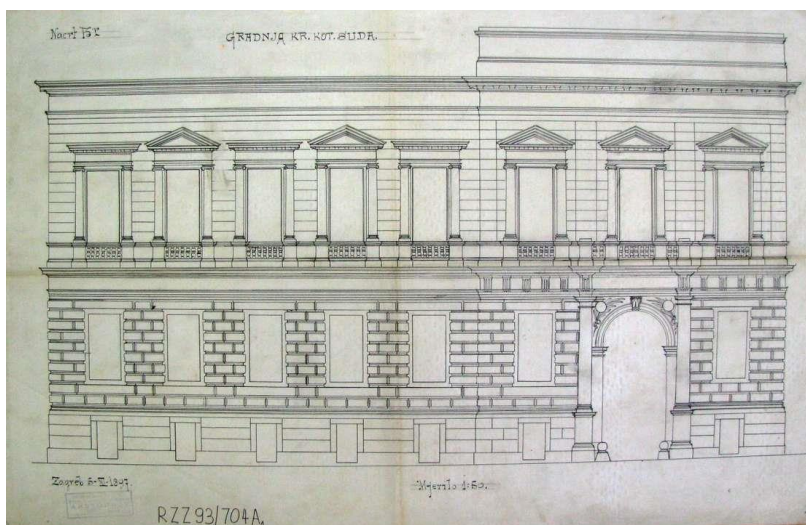
163. Presjek, 5. kolovoz 1896., Zagreb

164. Pročelje u Amruševoj, 5. kolovoz 1896., Zagreb

165. Pročelje u Petrinjskoj, 5. kolovoz 1896., Zagreb

166. Pročelje u Petrinjskoj, izvedbeni projekt, 5. studeni 1897., Zagreb

167. Zgrada Kraljevskog kotarskog suda (Zagreb, Petrinjska 8/Amruševa 2), ulično pročelje u Amruševoj ulici (desno) i Petrinjskoj ulici (lijevo), (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

168. Zgrada Kraljevskog kotarskog suda (Zagreb, Petrinjska 8/Amruševa 2), ulično pročelje u Petrinjskoj ulici (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

ZGRADA HÖNIGSBERG
TRG JOSIPA JURJA STROSSMAYERA 8, ZAGREB
Projekt i realizacija 1898.-1899.

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (Strossmayerov trg 8, sig,2910), MK, Planoteka (Arhiva Freudenreich, Poduzeće Hönigsberg i Deutsch, gradnja Hönigsberg, 1898.-1899.); *** (1901./III), *Stanbena sgrada g. arhitekta Leona Hönigsberga u Zagrebu*, „Viesti Društva inženira i arhitekta u Hrvatskoj i Slavoniji“, 22 (4): 60-61, prilog 2-4, Zagreb

1.1.-1. INVESTITOR: Leon Hönigsberg

1.1.-2. NAMJENA: stambeno-poslovna

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+3

1.1.-4. PROJEKTANT: glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, suradnici: V. Bastl, R. Čop

1.1.-5. IZVOĐAČ: poduzeće Hönigsberg i Deutsch

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br. 21.208-IV-1898. od 25. lipnja 1898. godine

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.22926-IV-1899. od 21. lipnja 1899. godine

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): **8. lipanj 1898.**, Zagreb, *sign.: Hönigsberg i Deutsch*

1.1.-9. POPIS NACRTA:

Nacrti u Državnom arhivu u Zagrebu:

- **4. lipanj 1898.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, M 1:100: tlocrt podruma; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata; tlocrt drugog kata; tlocrt trećeg kata; presjek; pročelje; situacija

- **svibanj 1899.**, promjenbeni nacrti, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, M 1:100: tlocrt podruma; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata; tlocrt drugog kata; tlocrt trećeg kata

Nacrti u Planoteci Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture u Zagrebu:

- **1. lipanj 1898.**, *sign. Bastl, sign. Hönigsberg i Deutsch*, vestibul, M 1:50

- **22. lipanj 1898.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, presjek kroz podrum

- **4. srpanj 1898.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, presjek kroz zahod i verandu, M 1:50

- **1. kolovoz 1898.**, *sign. Bastl*, detalj lučnog otvora u vestibulu, M 1:50

- **1. rujan 1898.**, *sign. R. Čop*, balkon prvog kata u dvorištu, M 1:10

- **28. studeni 1898.**, *sign. Bastl*, presjek kroz vestibul, M 1:25

- **30 studeni 1898.**, *sign. Bastl*, stubište-presjek, M 1:25

- **14. prosinac 1898.**, portal

- **20. siječanj 1899.**, lavabo, M 1:10

- **1. veljače 1899.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, detalji balkona, M 1:10

- **7. veljače 1899.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, detalji balkona, M 1:10

- **27. ožujak 1899.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, presjeci podruma

- **bez datuma:** detalj konstrukcije, M 1:10

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumski prostori, praonica

1.2.-2. PRIZEMLJE: četiri lokala; dva jednosobna stana s kuhinjom, izbom i zahodom

1.2.-3. PRVI KAT: peterosoban stan s predsobljem, otvorenom verandom, dva balkona, kupaonicom, dva zahoda, kuhinjom, izbom i sobom za služavku

1.2.-4. DRUGI KAT: peterosoban stan s predsobljem, kupaonicom, dva zahoda, dvije lođe, kuhinjom, izbom i sobom za služavku

1.2.-5. TREĆI KAT: dvosoban i trosoban stan s predsobljem, kupaoionicom i zahodom, kuhinjom, izbom i sobom za služavku

1.2.-6. TAVAN:

1.3. OPIS ZGRADE: trokatna ugrađena najamna stambeno-poslovna zgrada L tlocrta koju čini osnovni ulični volumen i bočno dvorišno krilo. Dvokrako stubište pomaknuto je iz središnje osi.

1.3.-1. PROČELJE: historicističko neorokoko pročelje izraženog plasticiteta (razdjelni i završni vijenac, pilastri, skulpturalne figuralne kompozicije) sa središnjom osi naglašenom erkerom na razini prvog kata i bočno rastvoreno balkonima i lođama na prvom i drugom katu.

1.3.-2. KROV: dvostrešno krovište prekriveno eternit pločama

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1920. adaptacija dijela prizemlja** – adaptacija mjenjačnice (investitor: g. Samuilović; projektant/izvođač: gradj. poduzetništvo Skopal, Juričić i Batušić, Zagreb; građevna dozvola: br.21593-XIIA-1920. od 13. srpnja 1920.)

- **1958. adaptacija tavana** – adaptacija dijela tavana za trosobni stan (investitor: Iskra, Kranj; projektant/izvođač: zidarska radnja Sašok Dragutin, Zagreb; uporabna dozvola: br.04-15.844/3-58. Od 21. studenog 1958.)

3. DANAŠNJE STANJE

3.1. PRIKAZ NAMJENE: stambeno-poslovna

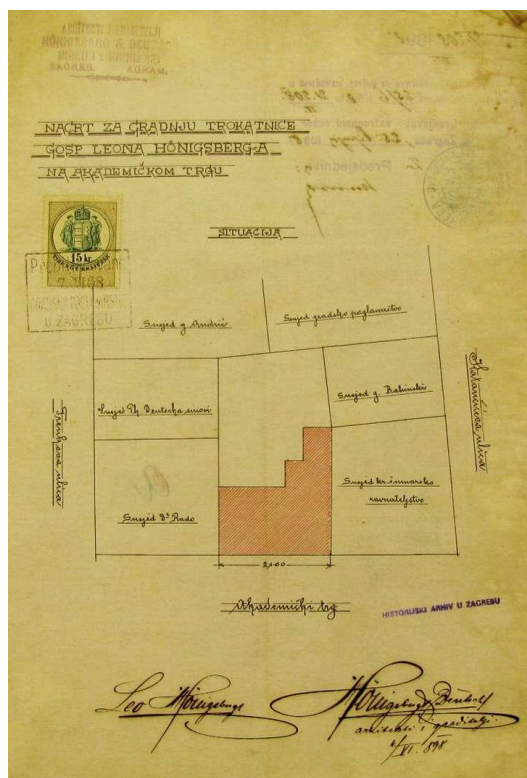
3.2. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNOST: zadržane su osnove karakteristike izvorne tlocrtne dispozicije

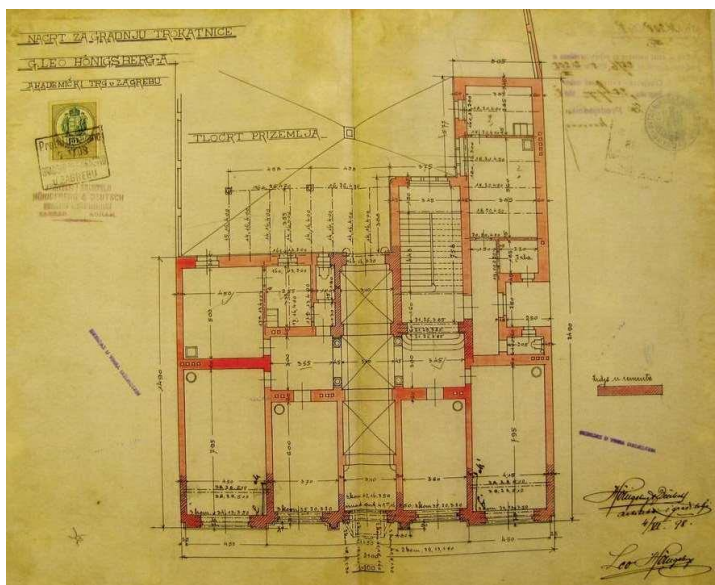
3.2.-2. PROČELJE: sačuvan je izvoran izgled pročelja izuzev adaptiranih izloga lokala u prizemnoj zoni

3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna katnost i visina zgrade

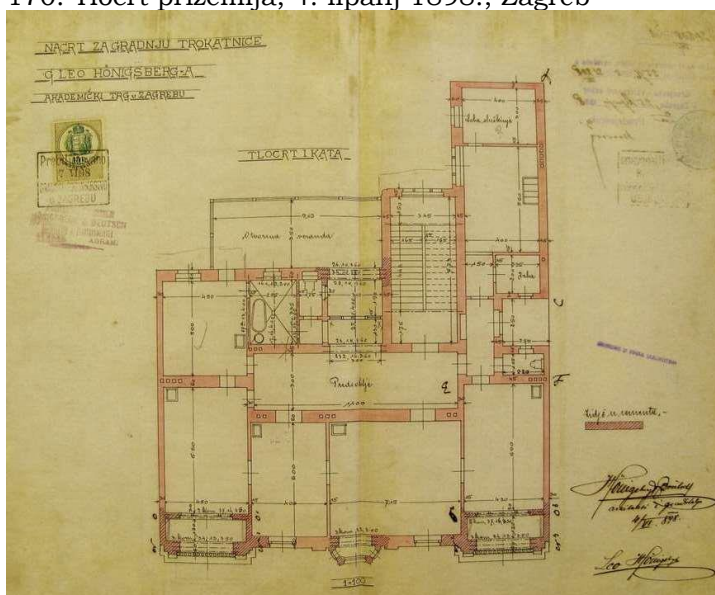
3.2.-4. KROV: dvostrešno krovište prekriveno je crijepom

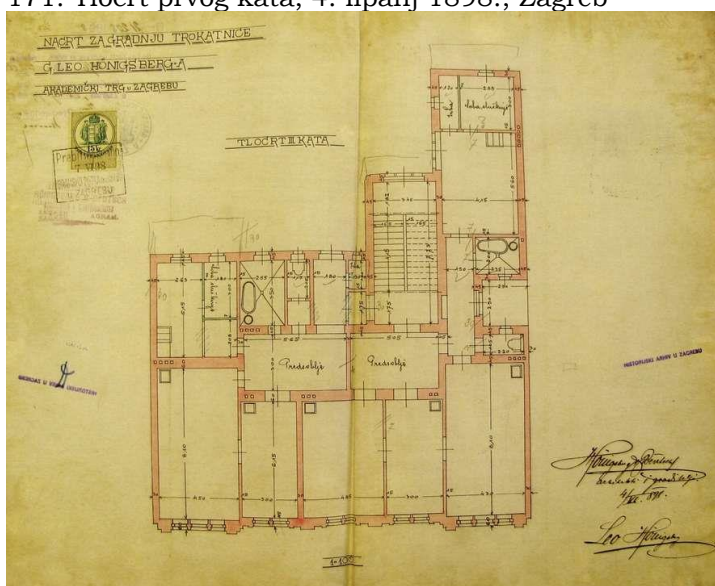
169. Situacija, 4. lipanj 1898., Zagreb

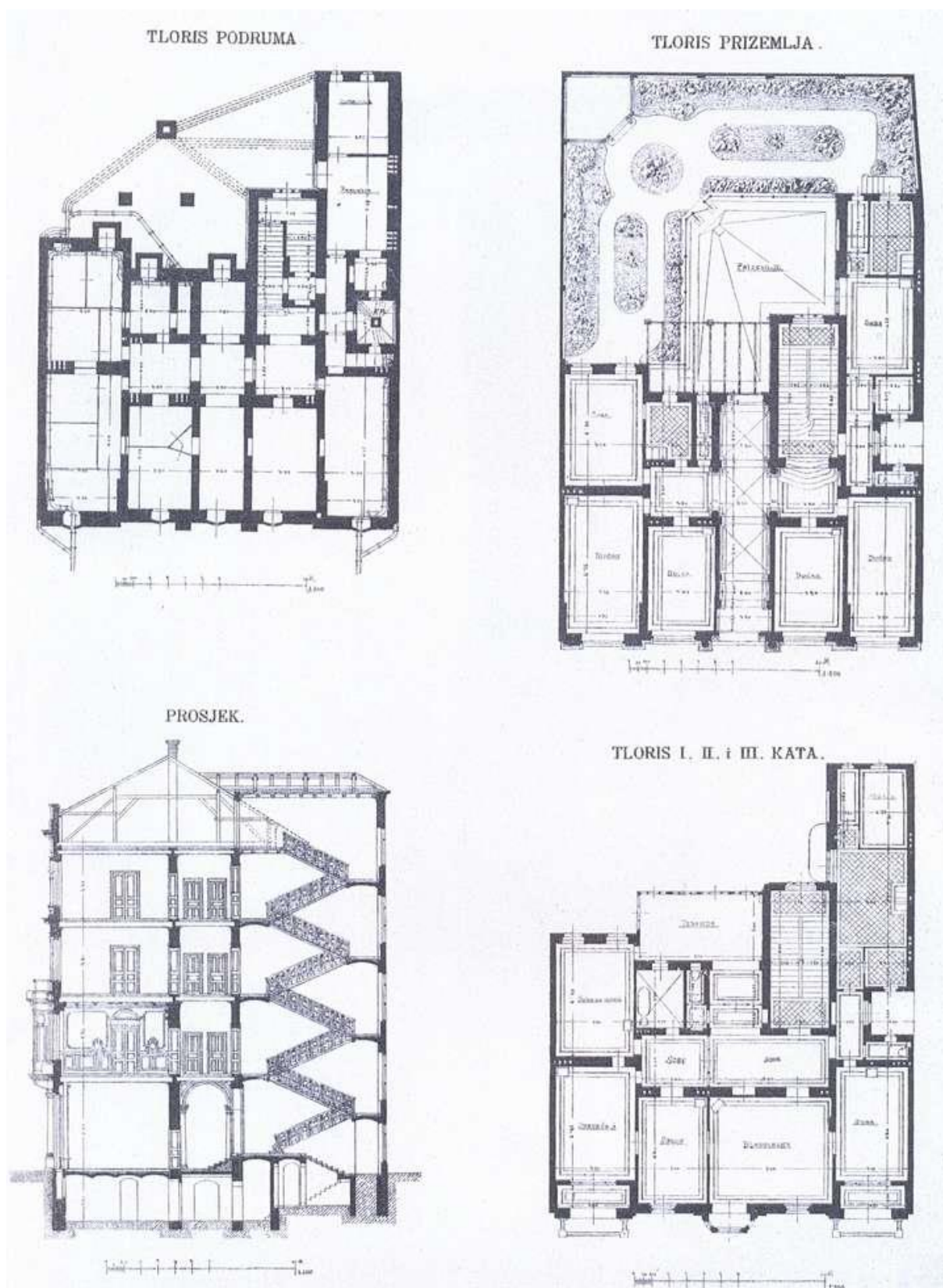
170. Tlocrt prizemlja, 4. lipanj 1898., Zagreb

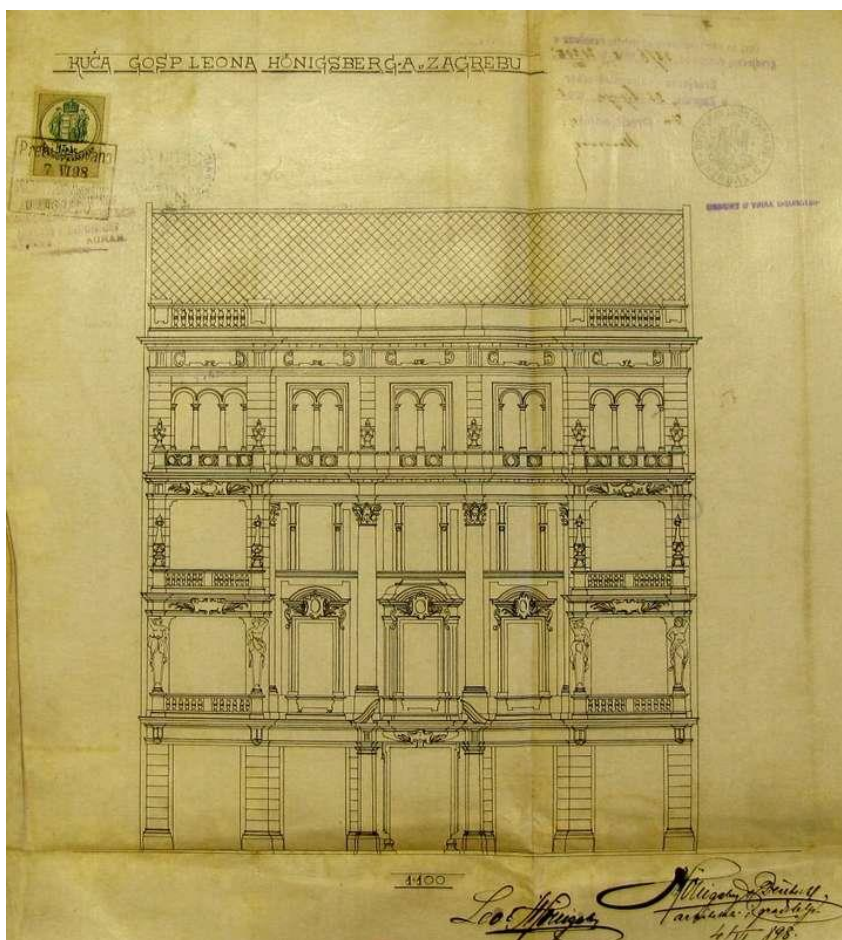
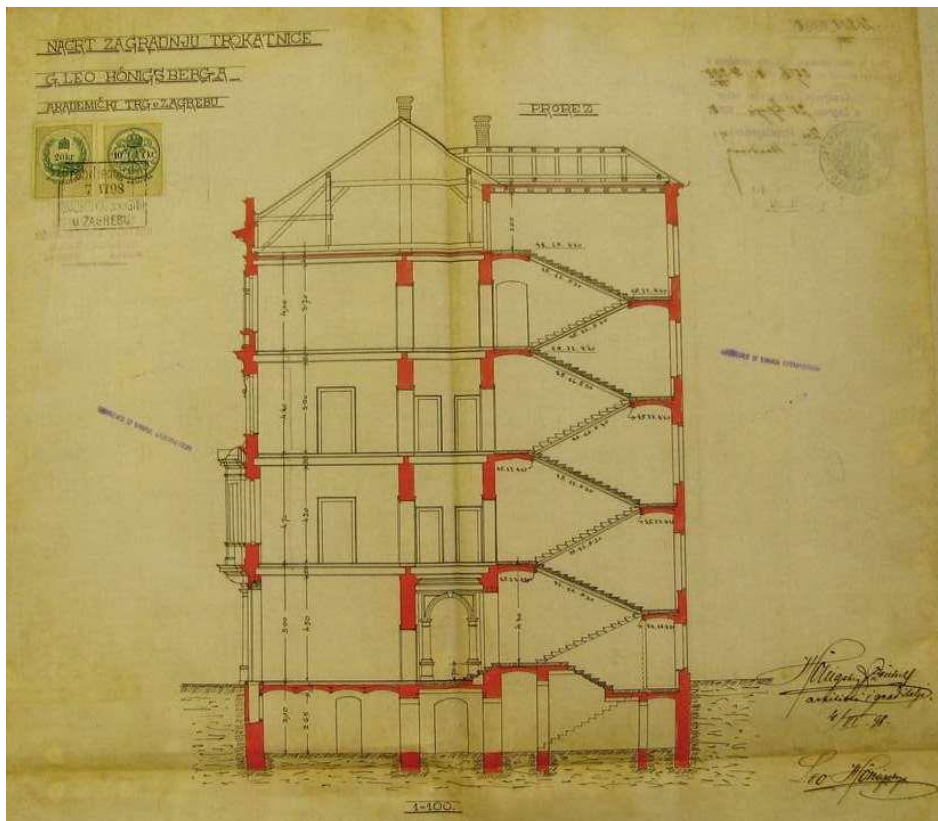
171. Tlocrt prvog kata, 4. lipanj 1898., Zagreb

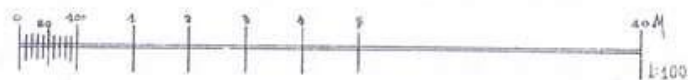
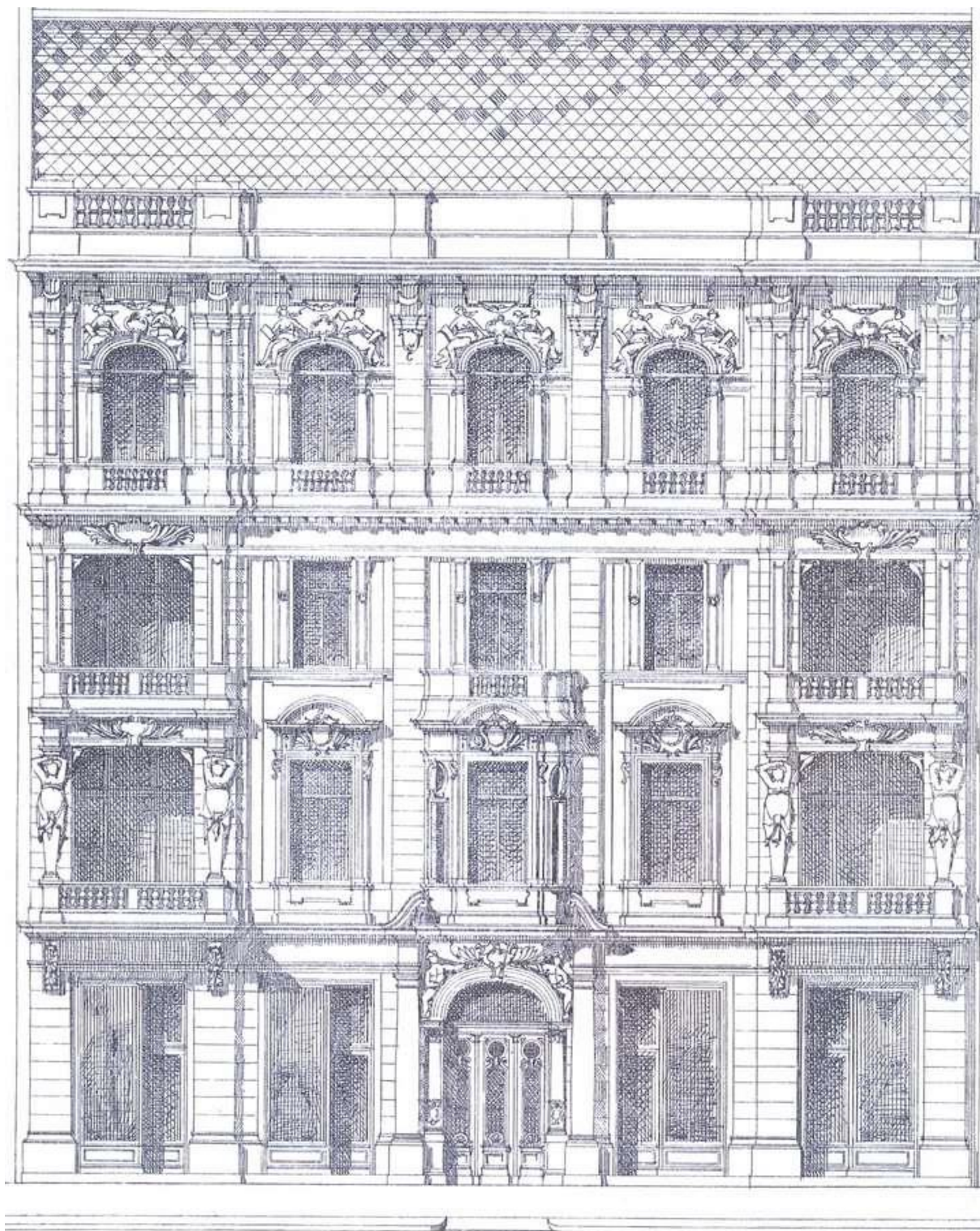

172. Tlocrt trećeg kata, 4. lipanj 1898., Zagreb

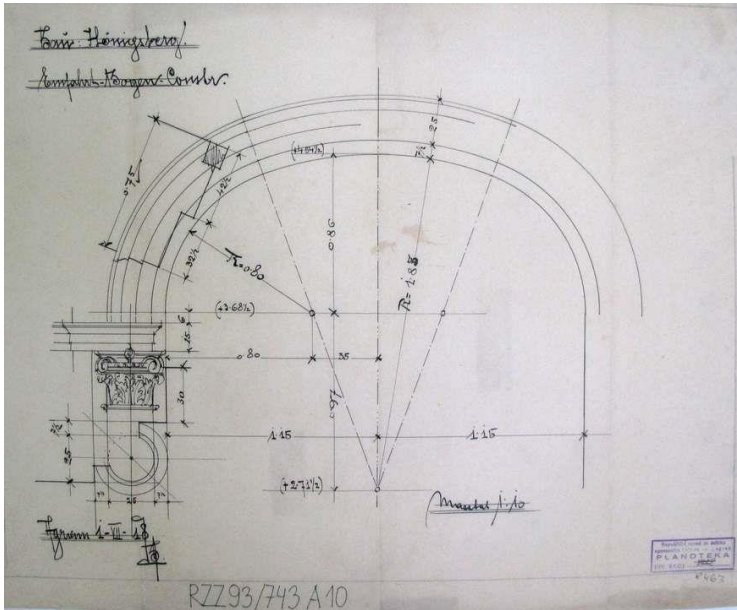

173. Tlocrt podruma, prizemlja, prvog, drugog i trećeg kata i presjek (Viesti Društva inženira i arhitekta u Hrvatskoj i Slavoniji)

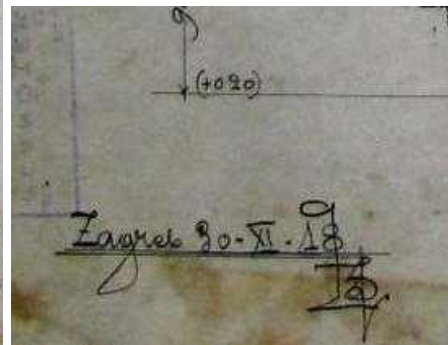
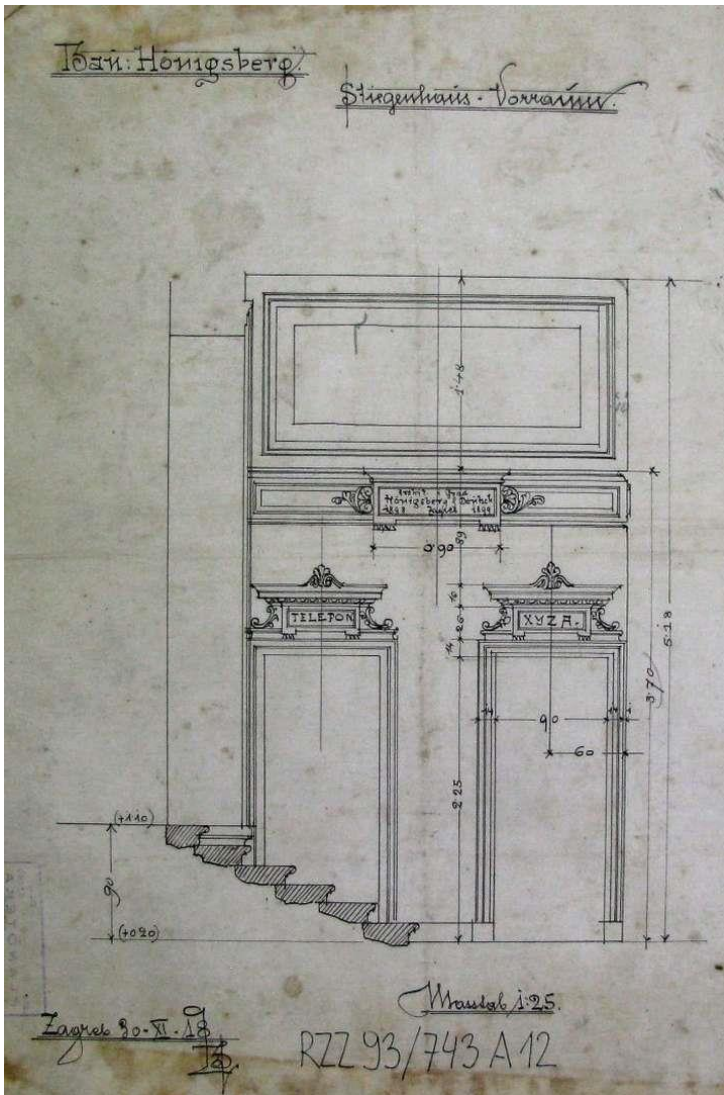

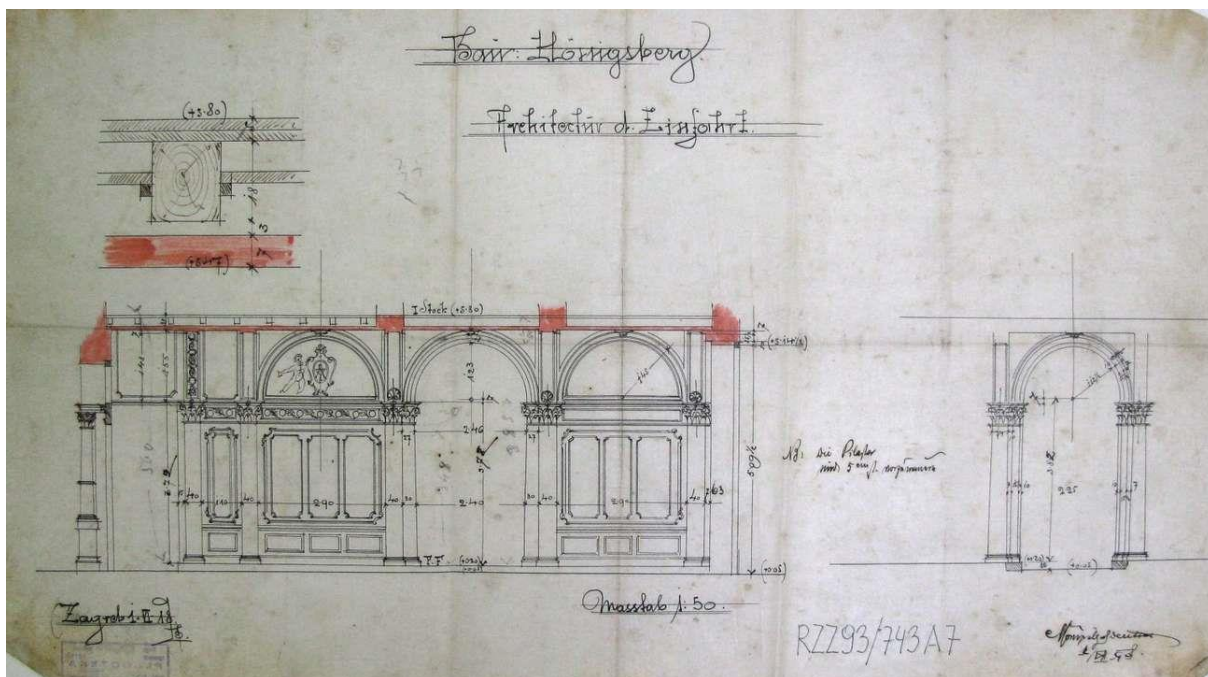
176. Glavno pročelje (Viesti Društva inženira i arhitekta u Hrvatskoj i Slavoniji)

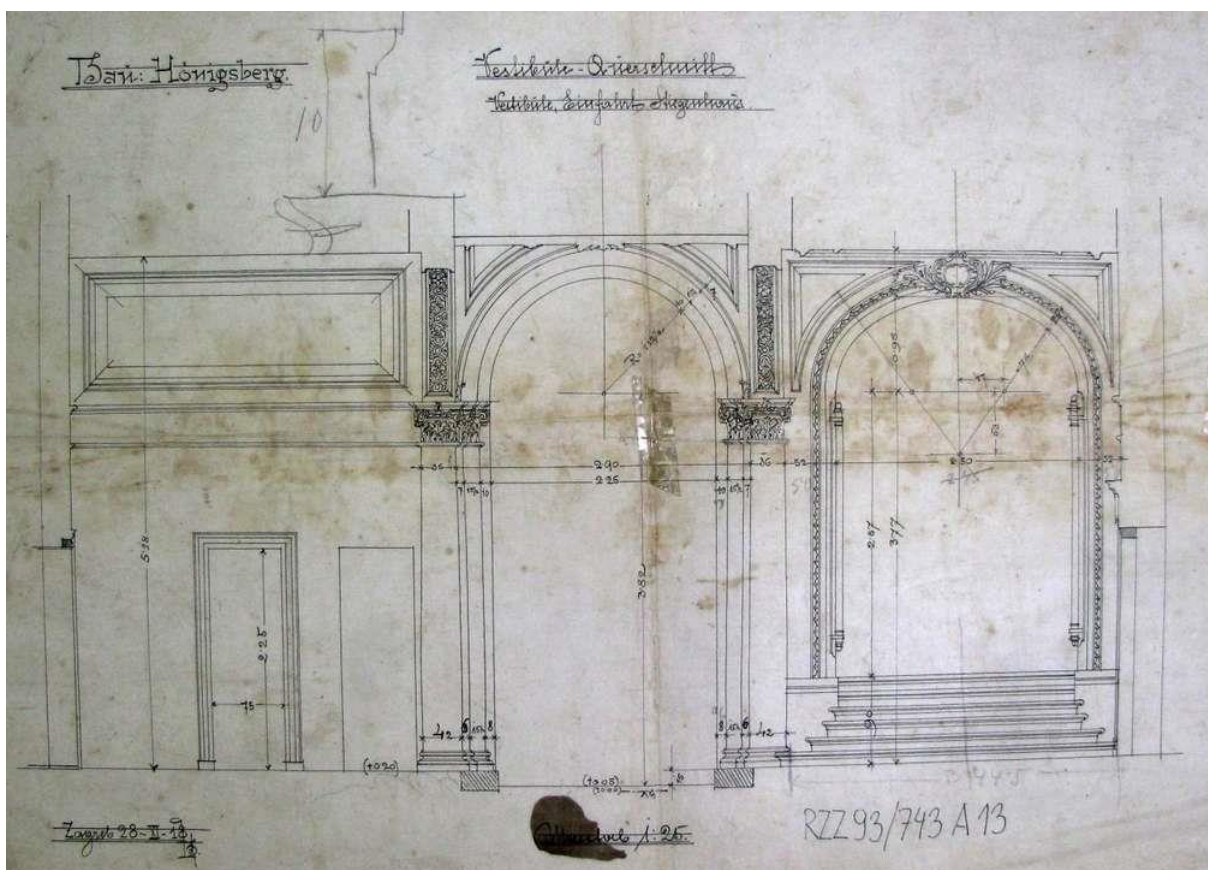
177. Detalj lučnog otvora u vestibulu, 1. kolovoz 1898., sign. Bastl, Zagreb

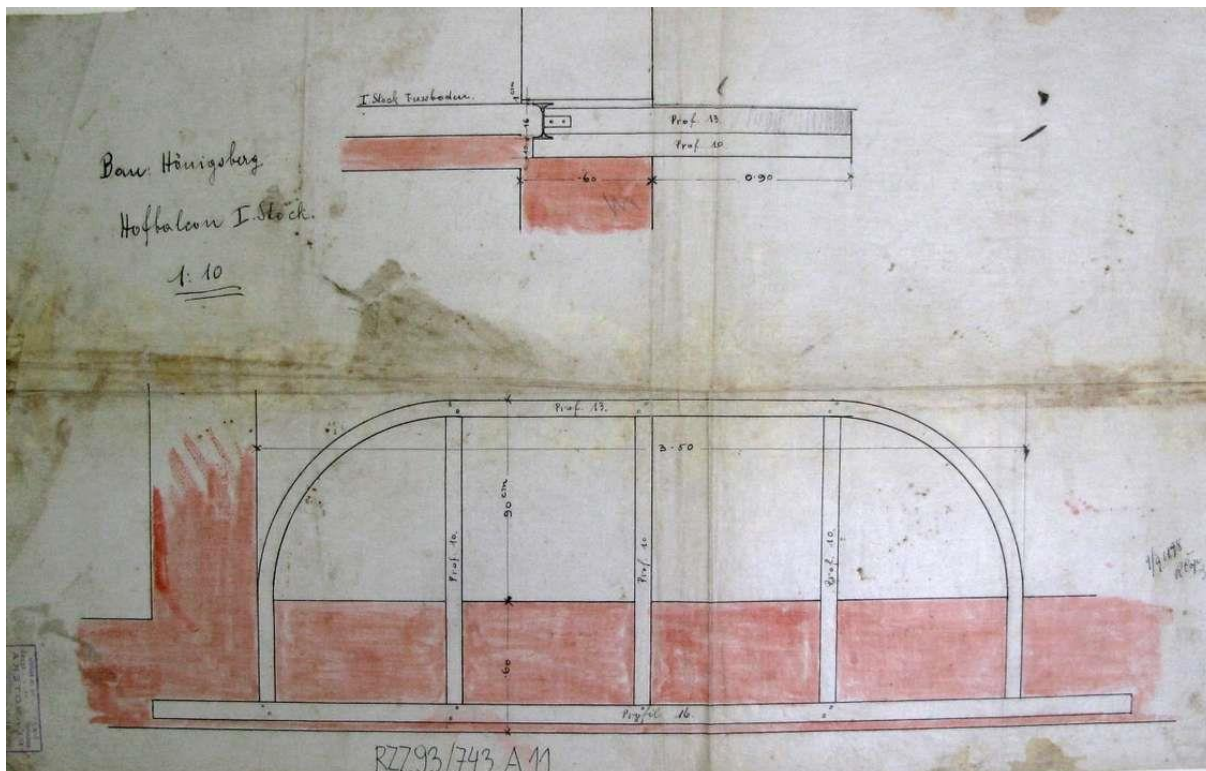
178. i 179. Stubište-presjek, 30. studeni 1898., sign. Bastl, Zagreb i detalj sa signaturom

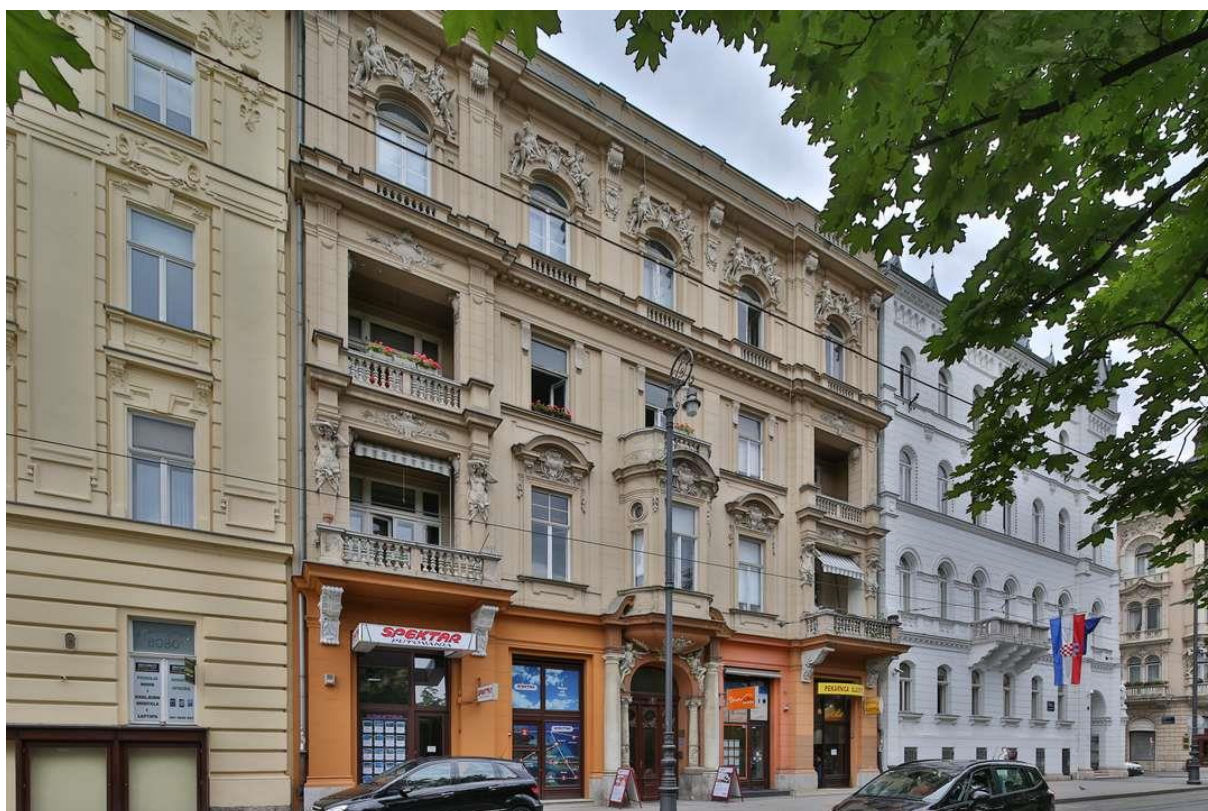
180. Vestibul, 1. lipanj 1898., sign. Bastl, sign. Hönigsberg i Deutsch, Zagreb

181. Presjek kroz vestibul, 28. studeni 1898., sign. Bastl, Zagreb

182. Balkon prvog kata u dvorištu 1. rujan 1898., sign. R. Čop, Zagreb

183. Zgrada Hönigsberg (Zagreb, Trg J.J. Strossmayera 8), ulično pročelje (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

**ZGRADA FARKAŠ
BOGOVIĆEVA 9, ZAGREB
Projekt i realizacija 1898.-1899.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Bogovićeveva 9, sig.318/3 (153/1); MK, Planoteka (H&D i suradnici, Gradnja Farkaš, Bogovićeveva 9)

1.1.-1. INVESTITOR: Vatroslav i Hermina Farkaš

1.1.-2. NAMJENA: stambeno – poslovna

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+Me+2

1.1.-4. PROJEKTANT: glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, suradnici: V. Bastl, R. Čop

1.1.-5. IZVOĐAČ: poduzeće Hönigsberg i Deutsch

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br. 25689-IV-1898. od 4. kolovoza 1898.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br. 20440-I-1899. od 15. lipnja 1899.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): **12. srpnja 1899.**, *sign.: poduzeće Hönigsberg i Deutsch*

1.1.-9. POPIS NACRTA:

Nacrta u Državnom arhivu u Zagrebu:

- **srpanj 1898.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, M 1: 100: tlocrt podruma, tlocrt prizemlja, tlocrt međukata, tlocrt prvog i drugog kata, pročelje, presjek i situacija (M 1:1000)

- **svibanj 1899.**, promjenbeni nacrti, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, M 1: 100: tlocrt prizemlja, tlocrt međukata, tlocrt prvog kata, tlocrt drugog kata

Nacrta u planoteci Ministarstva kulture:

- **6. kolovoz 1898.**, *sign.: R. Čop*, dvorišni sokl, M 1:50

- **6. kolovoz 1898.**, *sign.: Bastl*, sokl u Preradovićevoj ulici, sokl u Samostanskoj ulici, M 1:50

- **rujan 1898.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, presjeci, M 1:50

- **1898.**, *sign.: R. Čop*, presjeci, M 1:50

- **25. siječnja 1899.**, *sign: Bastl*, pročelje – izvedbeni nacrt, M 1:25

- **4. veljače 1899.**, erker, M 1:25

- **ožujak 1899.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, presjek parapeta erkera 1. kata, M 1: 5

- **bez datuma**, kanalizacija, M 1: 50; tlocrt s pozicijama portala, M 1:50; presjeci pročelja; tlocrt prizemlja, tlocrt mezanina, M 1: 50; tlocrt drugog kata; tlocrt krovništa

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumski prostor

1.2.-2. PRIZEMLJE: sedam trgovina, tri skladišta, komora, dvije sobe, sanitarni čvor, dva stubišta

1.2.-3. MEZANIN: komora, dvije sobe, kuhinja, zahod

1.2.-4. PRVI KAT: trosoban stan (tri sobe, hodnik, kupaonica, zahod), sedmerosoban stan (pet soba, blagovaonica, salon, hodnik, predsoblje, kupaonica, zahod, izba, kuhinja, soba za posluđu, zahod za posluđu), dva stubišta

1.2.-5. DRUGI KAT: trosoban stan (tri sobe, hodnik, kuhinja, izba, soba za služavku, kupaonica, zahod), šesterosoban stan (šest soba, hodnik, predsoblje, kupaonica, zahod, izba, kuhinja, soba za posluđu, zahod za posluđu), dva stubišta

1.2.-6. TAVAN:

1.3. OPIS ZGRADE: ugaona dvokatnica nepravilnog L tlocrta s dva odvojena stubišta za stanare i posluđu.

1.3.-1. PROČELJE: historicističko neobarokno pročelje s nizom pravokutnih izloga na prizemnoj trgovačkoj etaži te bogatom arhitektonskom plastikom na gornjim

stambenim etažama. Ugani dio naglašen je polukružnim erkerom s tornjićem u zoni krovišta.

1.3.-2. KROV: dvostrešni krov prekriven eternit pločama

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1921. izvedba međukata u uvozu zgrade** – za potrebe skladišta (investitor: V. Farkaš; projektant/izvođač: poduzeće Hönigsberg i Deutsch, građevna dozvola br. 1322-XIIA-1921. od 24. siječnja 1921.)

- **1954. adaptacija lokala u prizemlju** (investitor: Partizan, pred. za izradu oddeće i rublja, Beograd; projektant/izvođač: arh. proj. biro Pavešić, Zagreb, građevna dozvola br. 9731-VII-1-1954. od 25. listopada 1954.)

3. DANAŠNJE STANJE

3.1. PRIKAZ NAMJENE: trgovačka namjena prizemlja proširena je na podrumski dio dok su gornje etaže u funkciji stanovanja

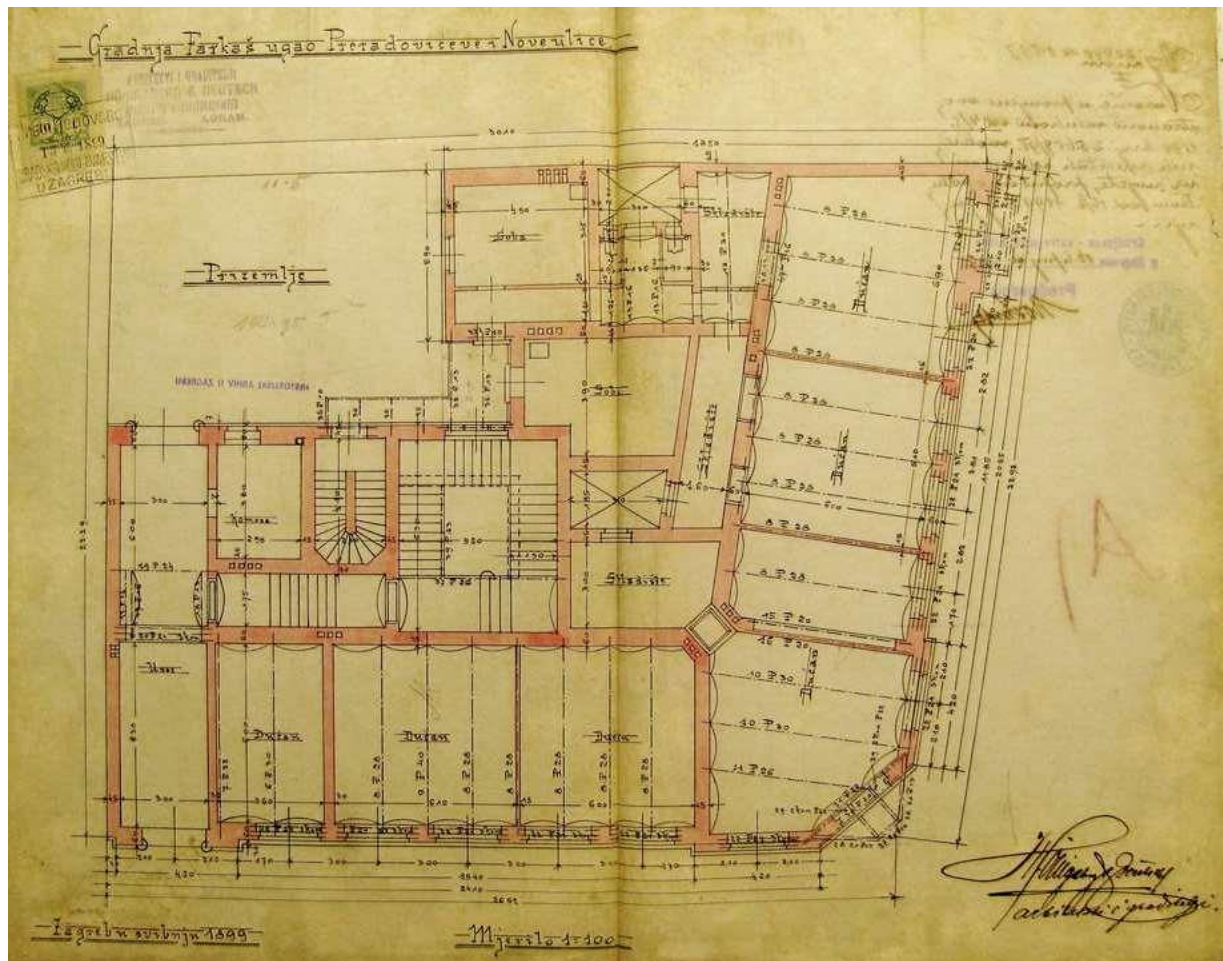
3.2. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNJOST: podrum, prizemlje i proširena etaža mezanina adaptacijom su pretvoreni u jedinstvene, međusobno povezane trgovačke prostore čime je u potpunosti izmijenjen interijer donjeg dijela zgrade

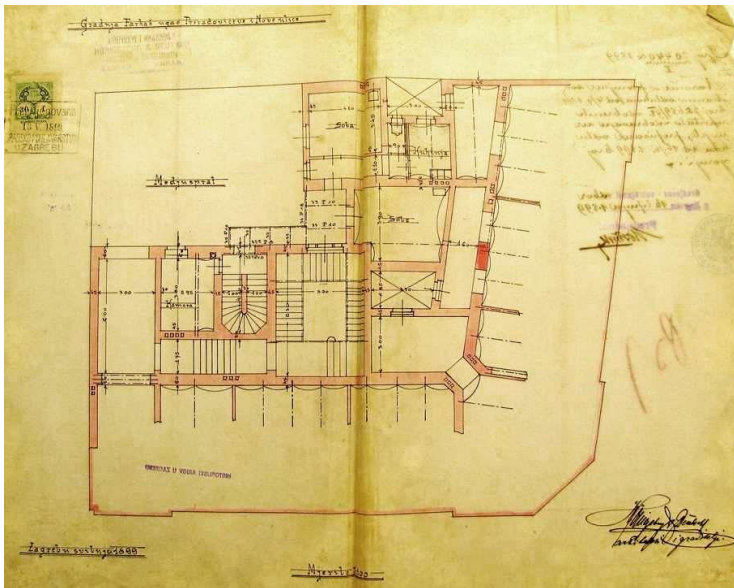
3.2.-2. PROČELJE: zadržan je izvoran izgled pročelja

3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna visina zgrade, a mezanin je povećan na cjelokupnu tlocrtnu površinu

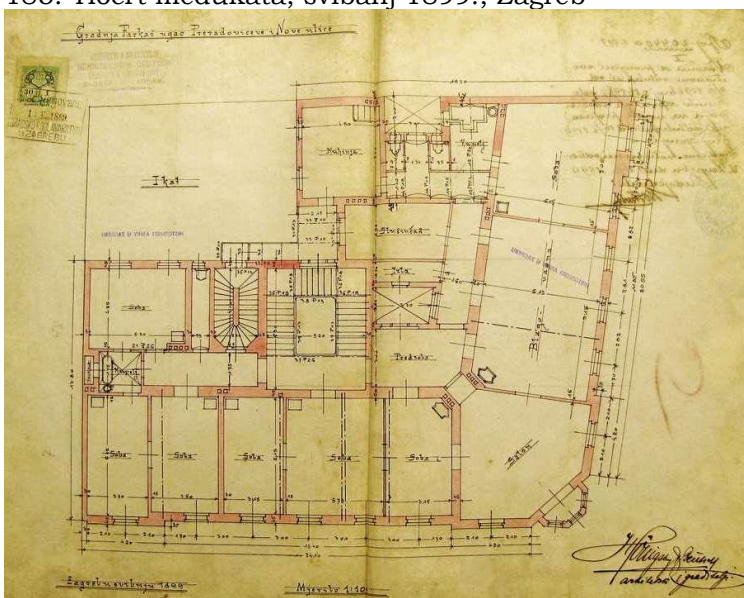
3.2.-4. KROV:

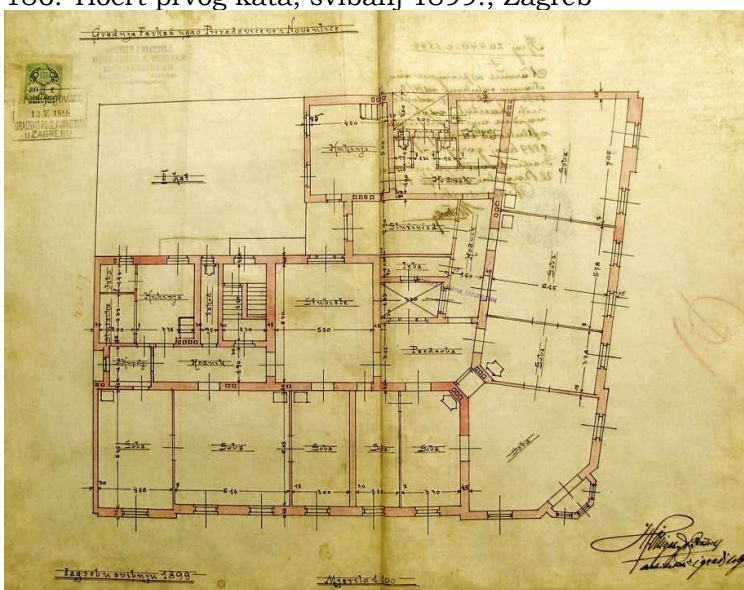
184. Tlocrt prizemlja, svibanj 1899., Zagreb

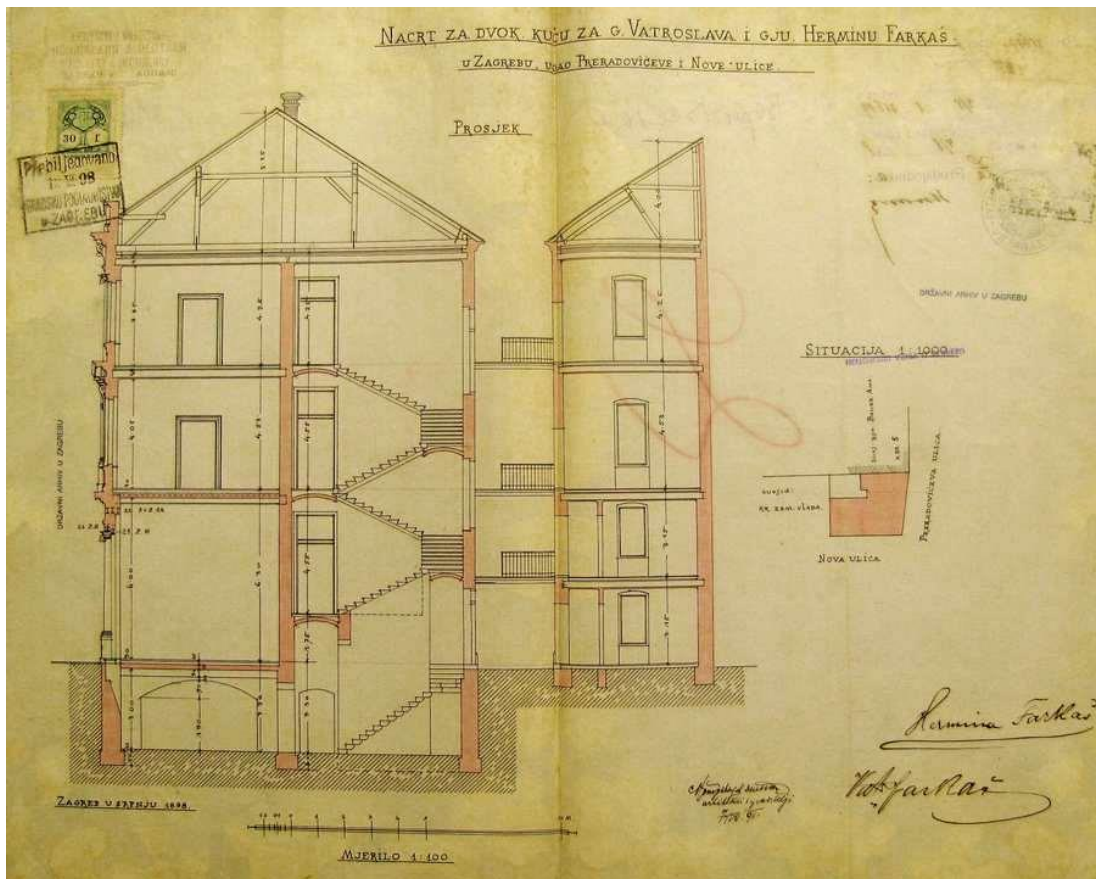
185. Tlocrt međukata, svibanj 1899., Zagreb

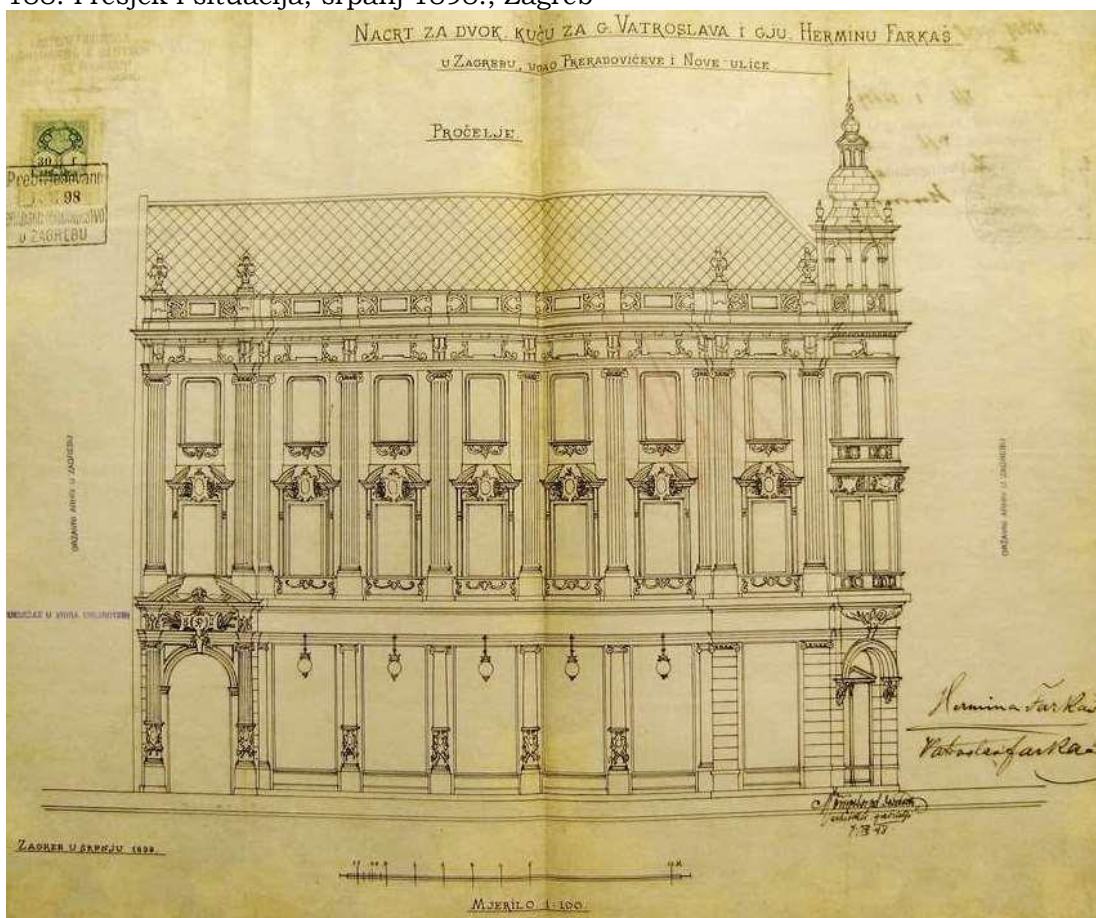
186. Tlocrt prvog kata, svibanj 1899., Zagreb

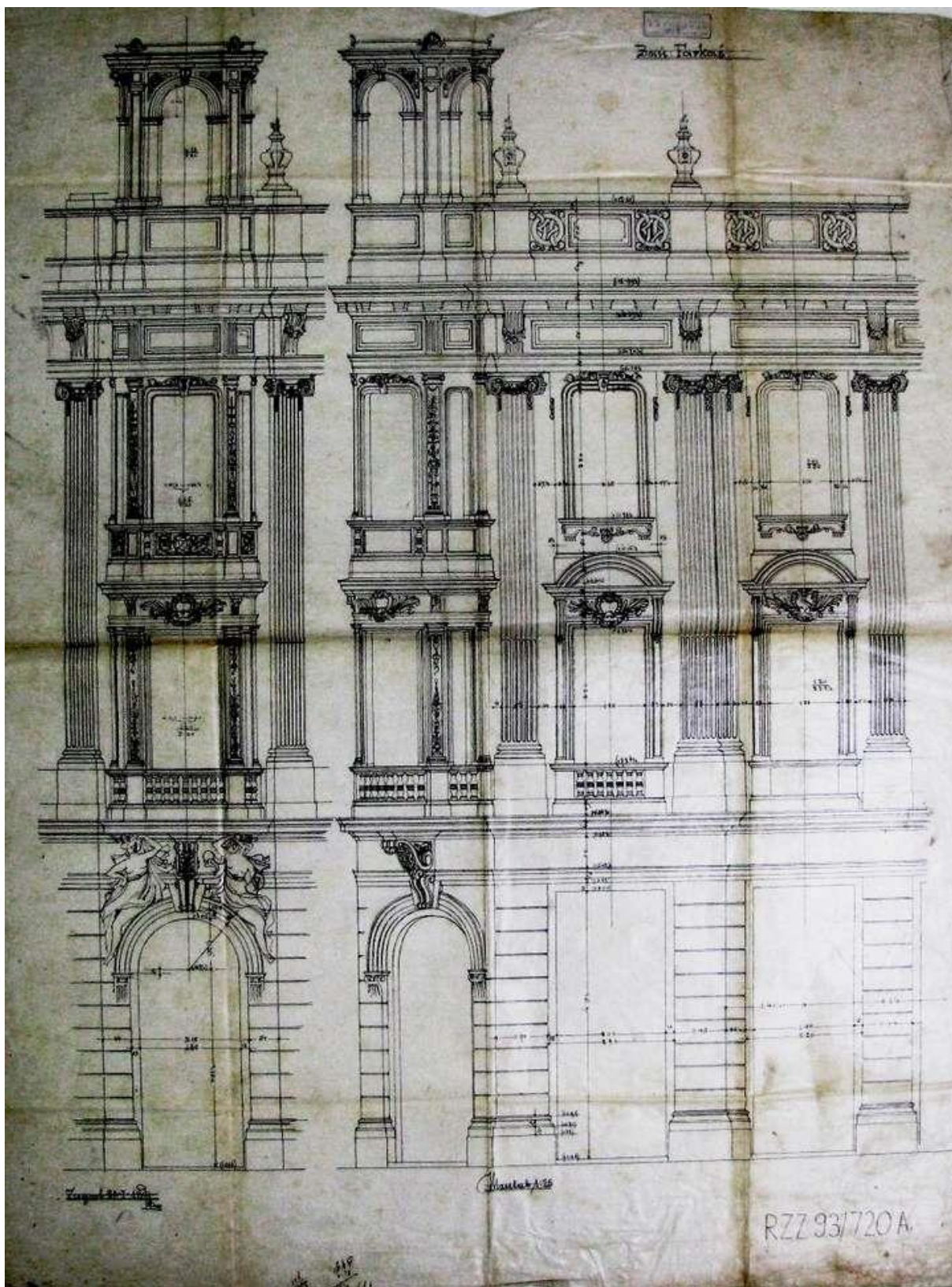
187. Tlocrt drugog kata, svibanj 1899., Zagreb

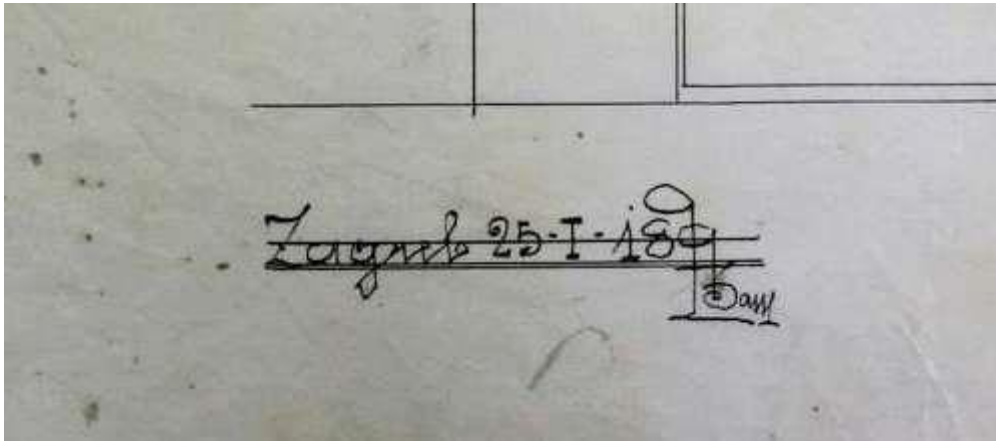
188. Presjek i situacija, srpanj 1898., Zagreb

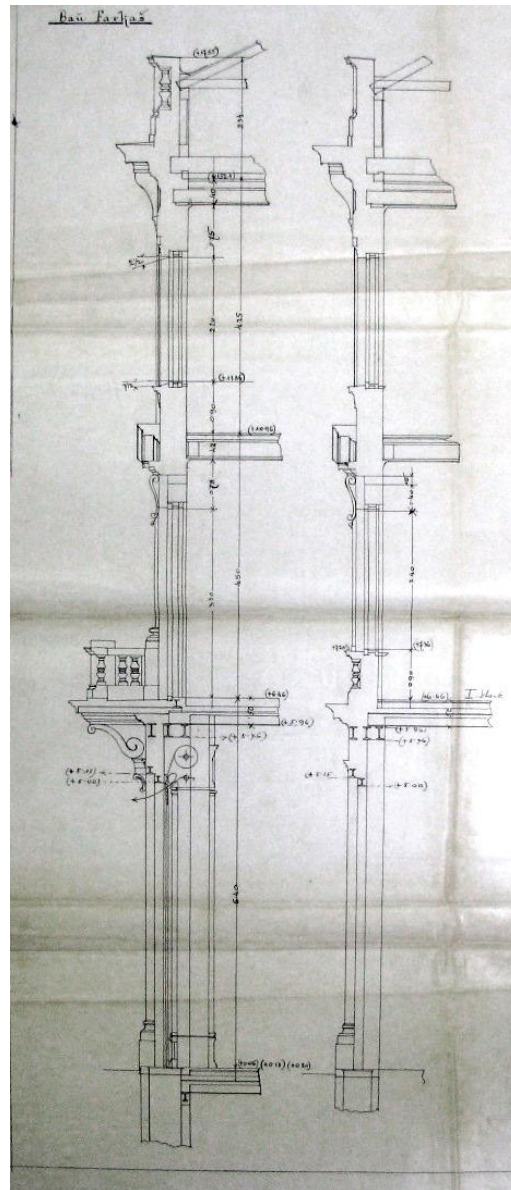
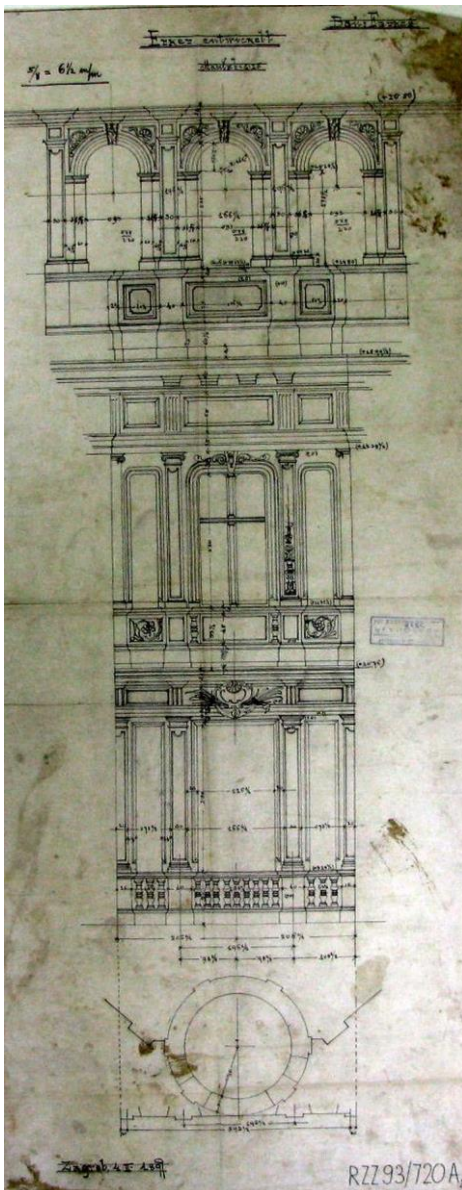
189. Pročelje, srpanj 1898., Zagreb

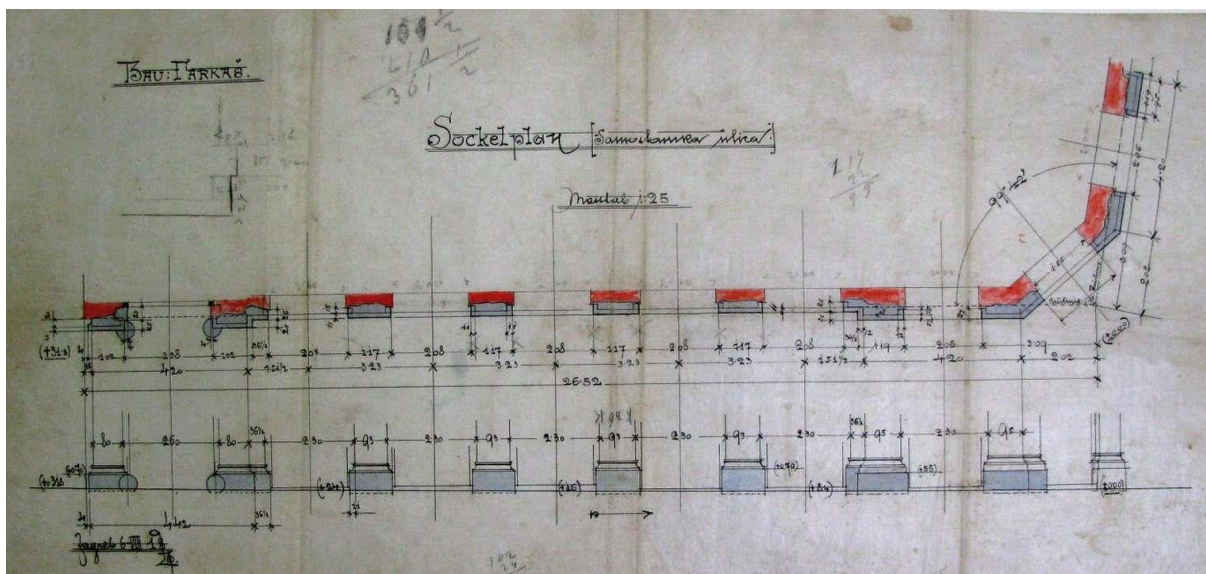
190. Pročelje – izvedbeni nacrt, sign: Bastl, 25. siječnja 1899., Zagreb

191. Pročelje – izvedbeni nacrt, detalj, *sign: Bastl*, 25. siječnja 1899., Zagreb

192. i 193. Erker – izvedbeni nacrt, 4. veljače 1899., Zagreb; Presjeci pročelja, bez datuma, Zagreb

194. Sokl u Preradovićevoj ulici, sokl u Samostanskoj ulici, *sign.: Bastl*, 6. kolovoz 1898., Zagreb

195. Zgrada Farkaš (Zagreb, Bogovićeve 9), ulična pročelja, današnje stanje (foto: Z. Bogdanović)

**ZGRADA PEČIĆ
ILICA 43, ZAGREB
Projekt i realizacija 1899.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Ilica 43, sig.1534/4), *** (1900./I), *Apotheke zur „Heiligen Dreifaltigkeit“ und Familienwohnhaus den Herrn Josip v.Pečić. Von den Architekten Hönigsberg&Deutsch.*, „Der Architekt“, (6): tabla 52, Beč; Muzej grada Zagreba

1.1.-1. INVESTITOR: Josip pl. Pečić

1.1.-2. NAMJENA: stambeno-poslovna

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+2

1.1.-4. PROJEKTANT: glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektant: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: poduzeće Hönigsberg i Deutsch

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.6595/I-1899. od 6. ožujka 1899.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.36416/I-1899a. od 7. listopada 1899.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): **11. veljače 1899.**, žig: *poduzeće Hönigsberg i Deutsch*

1.1.-9. POPIS NACRTA:

Nacrta u Državnom arhivu u Zagrebu, 1899., *sign.: Hönigsberg i Deutsch:*

- **28. siječanj 1899.**, situacija i tlocrti podruma, prizemlja, prvog i drugog kata, M 1:100

- **28. siječanj 1899.**, presjek, M 1:100

- **bez datuma:** pročelje

Nacrta objavljeni u časopisu *Der Architekt*, *sign.: Bastl:*

- tlocrt prizemlja i prvog kata

- pročelje

- perspektivni prikaz pročelja

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumске prostorije

1.2.-2. PRIZEMLJE: ljekarna, spremište, laboratorij, stan ljekarskog osoblja

1.2.-3. PRVI KAT: četverosoban stan s kuhinjom, kupaonicom i dodatnom sobom, balkonom

1.2.-4. DRUGI KAT: četverosoban stan s kuhinjom, kupaonicom i dodatnom sobom

1.2.-6. TAVAN: tavanski prostor

1.3. OPIS ZGRADE: dvokatna ugrađena najamna stambeno-poslovna zgrada pravokutnog tlocrta s dvorišnim krilom, svjetlarnikom i dvokrakim stubištem pomaknutim bočno uz rub parcele.

1.3.-1. PROČELJE: izražena vertikalna uskog, izduljenog pročelja zaključenog atikom naglašena je trodijelnom podjelom s višim i širim središnjim dijelom. Pročelje je bogato dekorirano elementima tipičnim za oblikovanje secesije.

1.3.-2. KROV: dvostrešan krov prekriven eternit pločama

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **20-tih godina 20.st. adaptacija pročelja**

- **1929. sazidano jednokatno skladište u dvorištu** (građevna dozvola br.33099/XIIA-1929.)

- **1933. adaptacija lokala u prizemlju** – rušenje postojećih pregradnih zidova i ugradnja željeznih traverzi i stupova (projektant/izvođač: arhitekt Moses Lorber; građevna dozvola br.117.604-XVI-933 od 13. rujna 1933.)

- **1936. nadogradnja trećeg kata** (investitor: Julio i Gusta Kaiser; projektant: arhitekt Požgaj; izvođač: poduzeće ing. Ilija Badovinac; građevna dozvola br.

148549-XV.1933. od 25. studenog 1933., produžena odlukom br.87.460-XVI-1936. od 28. svibnja 1936.; uporabna dozvola br.205648-XVI-1936. od 22.listopada 1936.)

3. DANAŠNJE STANJE

3.1. PRIKAZ NAMJENE: stambeno-poslovna

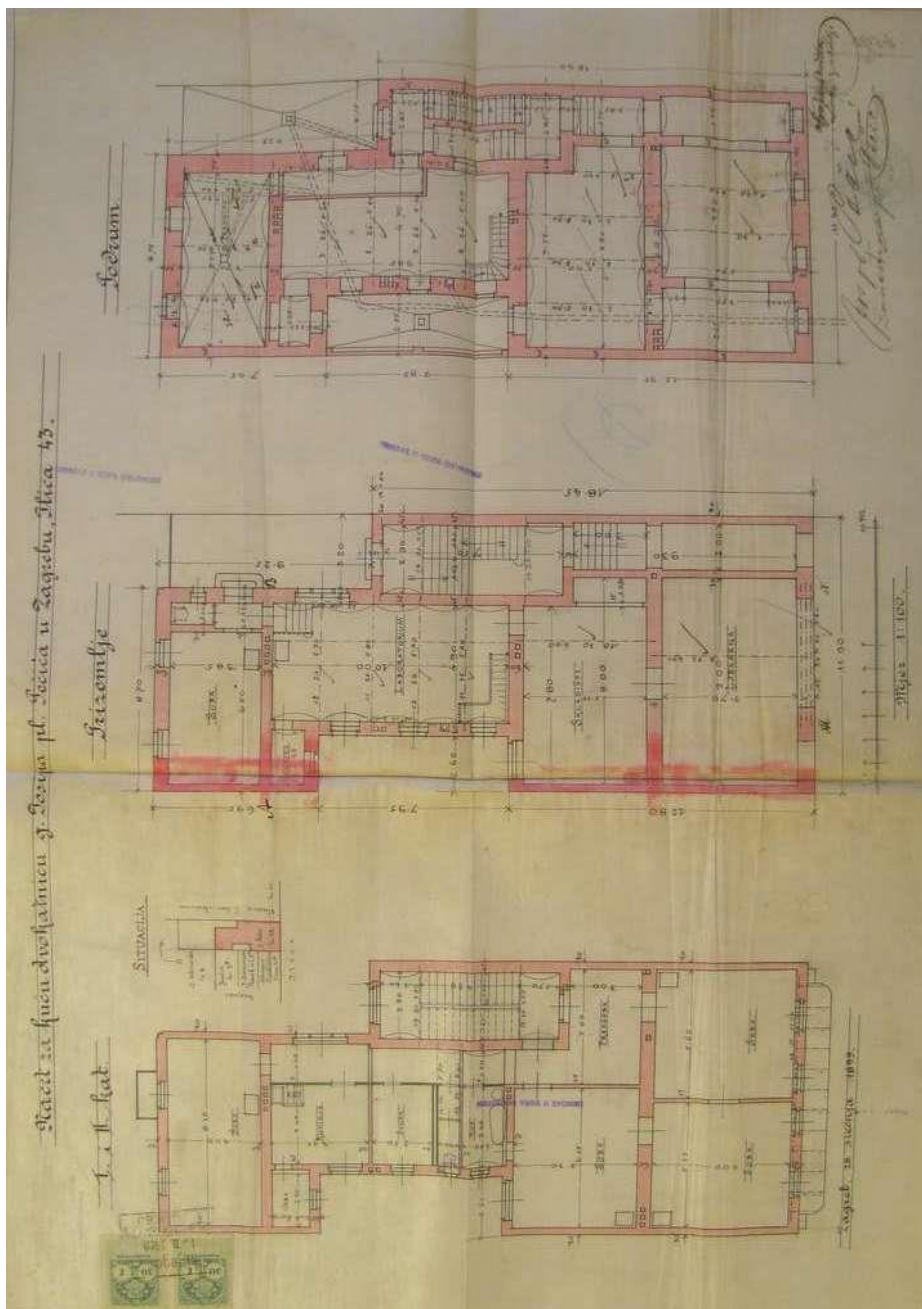
3.2. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNOST: adaptirani su prostori lokala u prizemlju

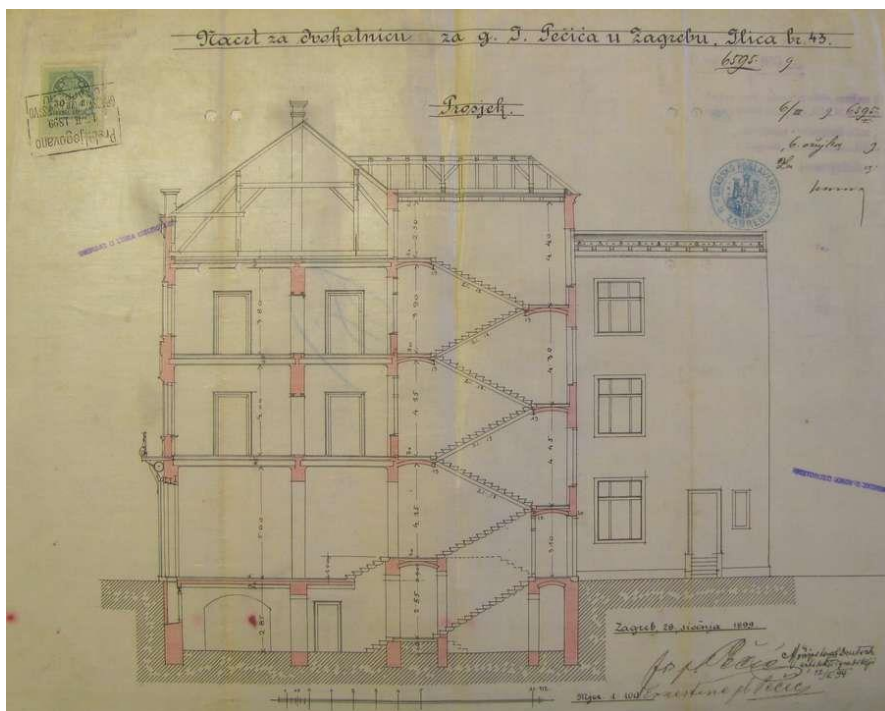
3.2.-2. PROČELJE: izgled i karakter pročelja izmijenjen je dvadesetih godina 20.st. te prilikom adaptacije zgrade i nadogradnje trećeg kata 1936. godine, čime je poprimilo drugačije proporcije i karakter

3.2.-3. KATNOST: dograđen je treći kat

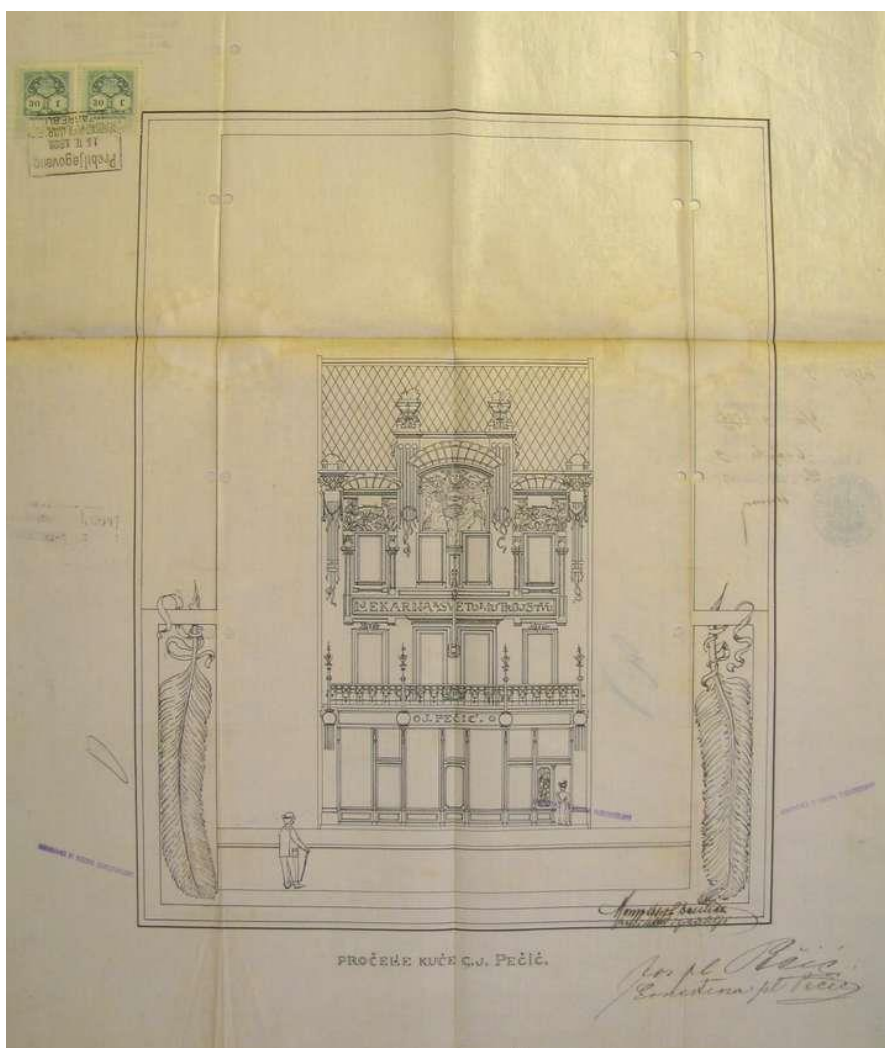
3.2.-4. KROV: krovšte je izmijenjeno prilikom adaptacije i dogradnje zgrade te prekriveno crijepom

196. Tlocrt podruma, prizemlja, prvog i drugog kata; situacija, 28. siječanj 1899., Zagreb

197. Presjek, 28. siječanj 1899., Zagreb

198. Pročelje, 1899., Zagreb

199. i 200. Tlocrti i perspektivni prikaz pročelja,, sign. Bastl (Der Architekt, 1900., 6: tabla 52, Beč); fotografija oko 1905.g. (Muzej za umjetnost i obrt, foto: O Rechner, inv.br. MUO-042516)

201. i 202. Dvorište početkom 20. st. (Muzej grada Zagreba, inv.br. MGZ fot. 19400 foto: Arpad Pečić, 1903.); Ulično pročelje, današnje stanje (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

UGRAĐENA NAJAMNA STAMBENO – POSLOVNA ZGRADA S FOTOATELJEOM BEČ

Projekt 1900., nerealizirano

1. PROJEKT

1.1. IZVOR GRAĐE: *** (1900./III), *Vjekoslav Bastl. Miethaus Façade*, „Aus der Wagnerschule“, 8, Beč; *** (1901./IV), *Entwurf vom Architekten Alois Bastl*, „Der Architekt“, (7): tabla 16, Beč

1.1.-1. NAMJENA: stambeno – poslovna

1.1.-2. BROJ KATOVA: P+Me+4+atelje na krovu

1.1.-3. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-4. POPIS NACRTA:

Nacrti objavljeni u prilogu časopisa *DerArchitekt, Aus der Wagnerschule*:

- perspektivni prikaz glavnog pročelja, *sign.: Bastl*

Nacrti objavljeni u časopisu *DerArchitekt*:

- tlocrt prizemlja

- tlocrt prvog kata

- 1900., glavno pročelje, *sign.: Vjekoslav Bastl*

- bočno pročelje

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PRIZEMLJE: trgovački prostori

1.2.-2. MEZANIN: trgovački prostori

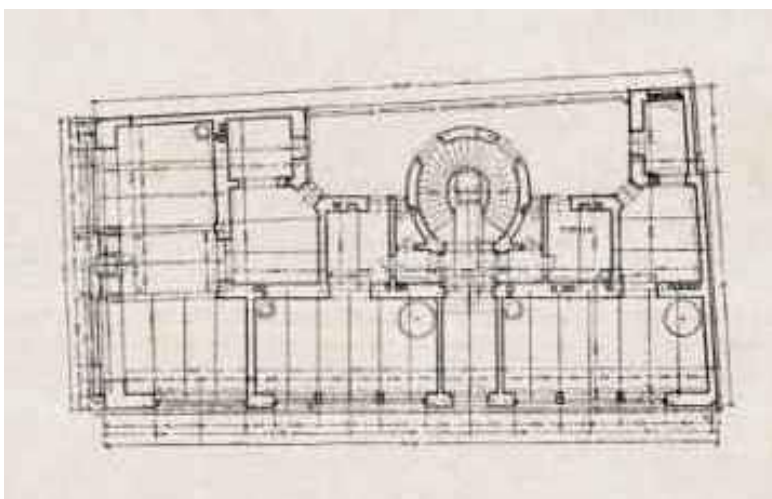
1.2.-3. PRVI, DRUGI, TREĆI I ČETVRTI KAT: trosobni i peterosobni stan

1.2.-4. TAVAN: fotoatelj

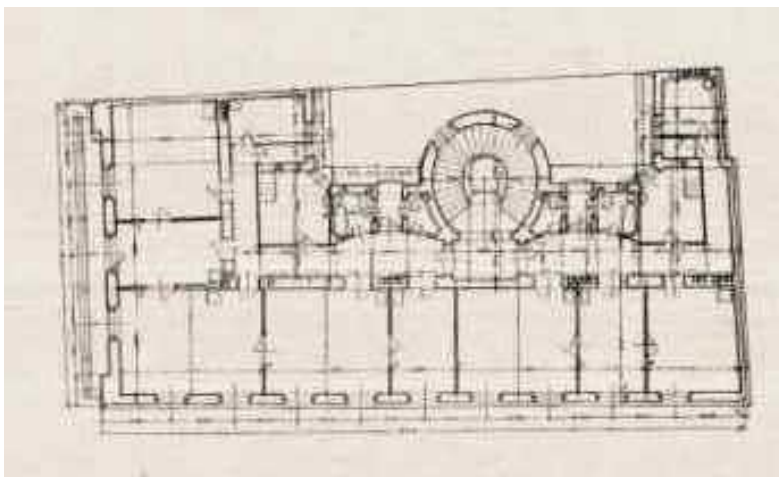
1.3. OPIS ZGRADE: uglovnica tlocrtno izduljenog pravokutnika rastvorenog dvorištem uz rub parcele u koje seže istak spiralnog stubišta. Objedinjuje različite funkcije uz formiranje fotoateljea u sklopu velikim dijelom rastvorene i ostakljene krovne konstrukcije.

1.3.-1. PROČELJE: glavno je uže pročelje uglovnice secesijskog oblikovanja s karakterističnom podjelom na trgovačko prizemlje ostakljenih izloga i gornje stambene zone punog zida rastvorenog prozorima uz dekoraciju koncentriranu pri vrhu. Krovna zona ponovo je rastvorena ostakljenom plohom velike površine iza koje je smješten fotoatelj.

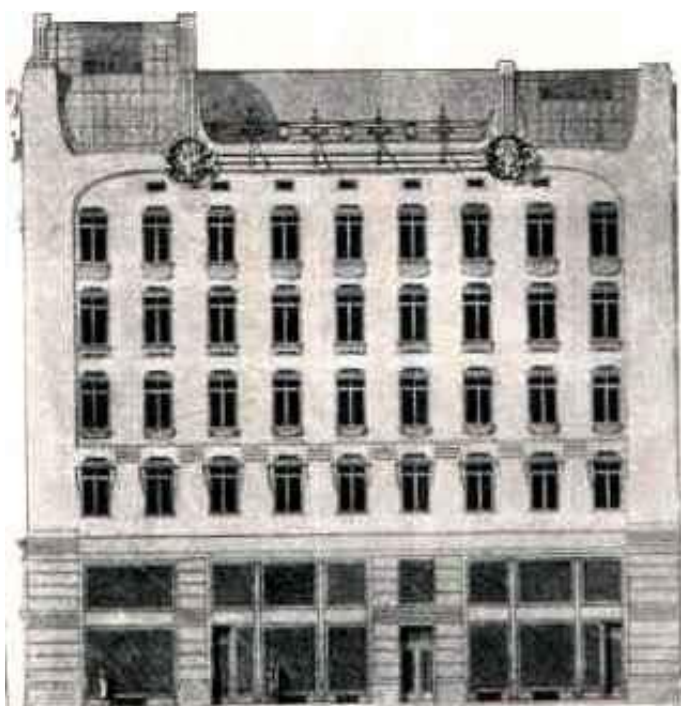
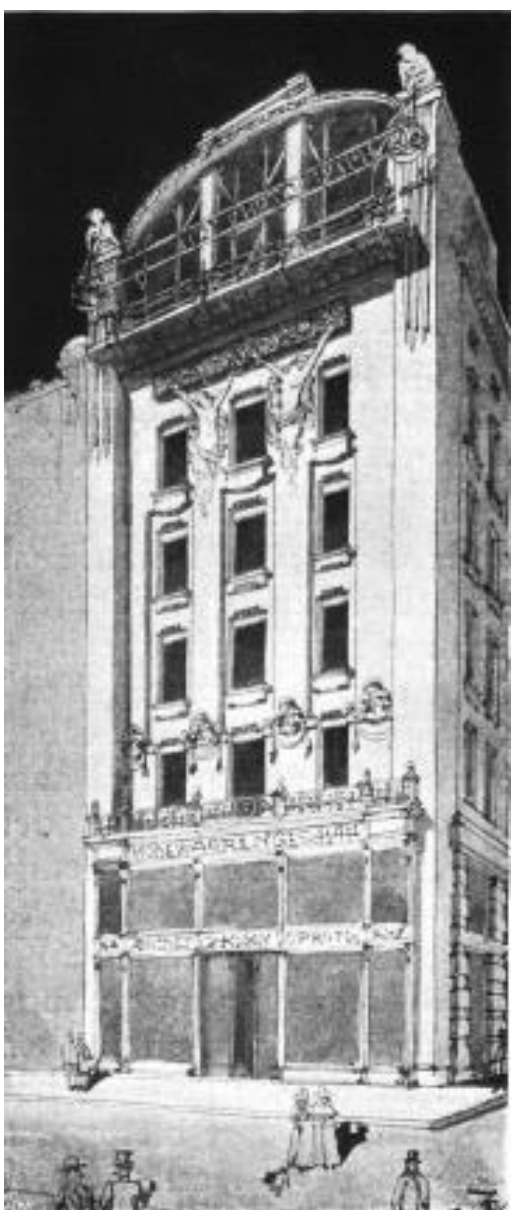
1.3.-2. KROV: udvostrešno krovište inkorporiran je prostor fotoateljea s velikim ostakljenim stijenama.

203. Tlocrt prizemlja, 1900., Beč

204. Tlocrt stambenog kata, 1900., Beč

205. i 206. Perspektivni prikaz glavnog pročelja, 1900.; Bočno pročelje, 1900., Beč

**VILA
ZAGREB
Projekt 1900., nerealizirano**

1. PROJEKT

1.1. IZVOR GRAĐE: POZZETTO, M. (1979.), *La Scuola di Wagner: 1894-1912 : idee - premi - concorsi*, Comune di Trieste, 1-271, Trieste, 77

1.1.-1. NAMJENA: stambena

1.1.-2. BROJ KATOVA: Po+P+1

1.1.-3. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-4. POPIS NACRTA:

- Perspektivni prikaz, *sign.:* Bastl

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumski prostor (?)

1.2.-2. PRIZEMLJE: stanovanje i atelje

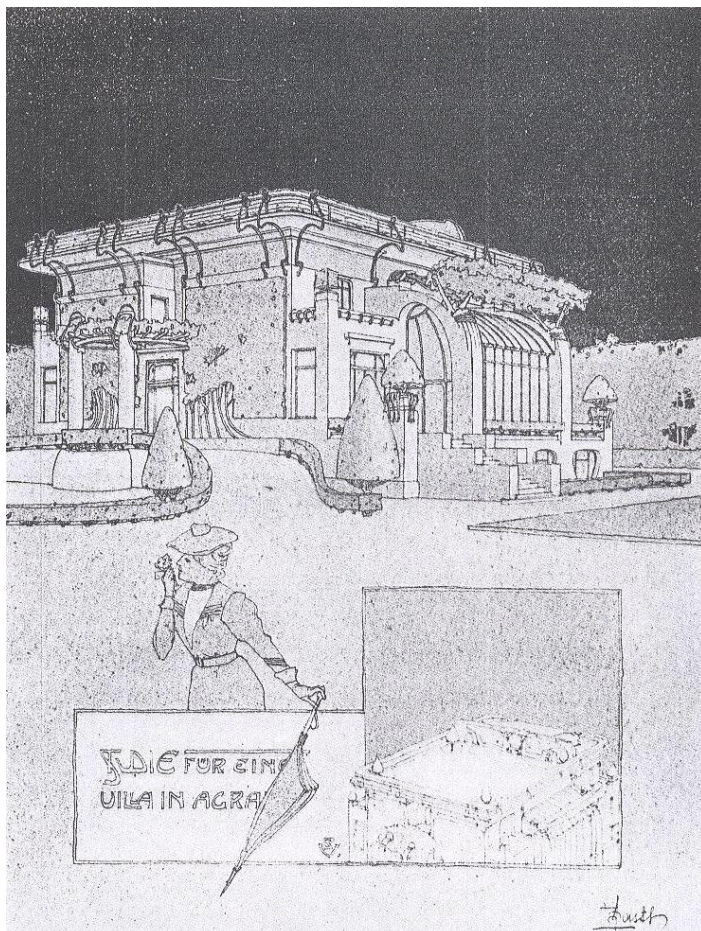
1.2.-3. PRVI KAT: stanovanje

1.2.-4. KROV: terasa

1.3. OPIS ZGRADE: zgrada je visoka prizemnica osnovnog volumena pravokutnog tlocrta s ravnim krovom istaknute masivne strehe i bočnim nižim odsječcima od kojih je u središnjem najistaknutijem formiran atelje.

1.3.-1. PROČELJE: pročelja secesijskih obilježja s naglaskom na velikim ostakljenim stijenama umjetničkog ateljea.

1.3.-2. KROV: na ravnom krovu je uređena terasa s elementima hortikulturnog oblikovanja

207. Perspektivni prikaz vile, 1900., Beč

**VIDIKOVAC
SATZBERG, BEČ
Projekt 1900./1901., nerealizirano**

1. PROJEKT

1.1. IZVOR GRAĐE: *** (1901./V), *Vjekoslav Bastl. Aussichtswarte, II. Jahrgang*, „Aus der Wagnerschule“, 9-10, tabla 10, 13

1.1.-1. NAMJENA: turistička

1.1.-2. BROJ KATOVA: prizemlje, toranj sa spiralnim stubištem, terasa vidikovca

1.1.-3. PROJEKTANT: Vjekoslav Bastl

1.1.-4. POPIS NACRTA:

- perspektivni prikaz

- uzdužni presjek i pogled

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PRIZEMLJE: ulaz, servisni sadržaji

1.2.-2. TORANJ SA STUBIŠTEM: uspon, razgled

1.2.-3. KROV: terasa za razgled

1.3. OPIS ZGRADE: slobodnostojeća građevina čije su podnožje i završna lepezasta konstrukcija terase bazirani na kružnim formama, a povezuje ih toranj sastavljen od zidanog dijela i ostakljene vertikale unutar koje je spiralno stubište.

1.3.-1. PROČELJE: na eksterijeru do izražaja dolaze kružne forme i transparentnost vanjske opne postignuta ostakljenjem željezne konstrukcije.

1.3.-2. KROV: na ravnom krovu željezne lepezaste konstrukcije formirana je ograđena terasa.

208. Uzdužni presjek i pogled, 1900./1901., Beč

HOTEL

WIEDENER HAUPTSTRASSE/NASCHMARKT, BEČ

Projekt 1900./1901., nerealizirano

1. PROJEKT

1.1. IZVOR GRAĐE: BASTL. V. (1901.), *Vjecoslav Bastl. Entwurfzueinem Hotel. Schulproject. II Jahrgang. (Tafel 13)*, „Aus der Wagnerschule“, *DerArchitekt*, 9-10, tabla 13, Beč

1.1.-1. NAMJENA: ugostiteljska

1.1.-2. BROJ KATOVA: Po+Po+S+P+Me+4+krovna terasa

1.1.-3. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-4. POPIS NACRTA:

- tlocrt prizemlja, *sign.: Bastl*

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: spremišta za hranu i piće

1.2.-2. PODRUM: spremišta za hranu i piće

1.2.-3. SUTEREN: gospodarska namjena: prostorija za posluživanje hrane, kuhinja i smočnica, prostori za održavanje zgrade

1.2.-4. PRIZEMLJE: glavni ulaz, recepcija, knjigovodstvo, telefonska govornica, portirnica, restauraciju, predvorje, velika glavna dvorana (prostor za orkestar, blagovaonica, soba za pušenje, čitanje, igre i biljar, soba za razgovor, salon za dame, soba za muziciranje), soba za telefoniranje, frizerski salon, cvjećarnica, trgovine.

1.2.-5. MEZANIN: prostorije za smještaj hotelskog osoblja

1.2.-6. PRVI, DRUGI, TREĆI I ČETVRTI KAT: hotelske sobe i saloni za goste

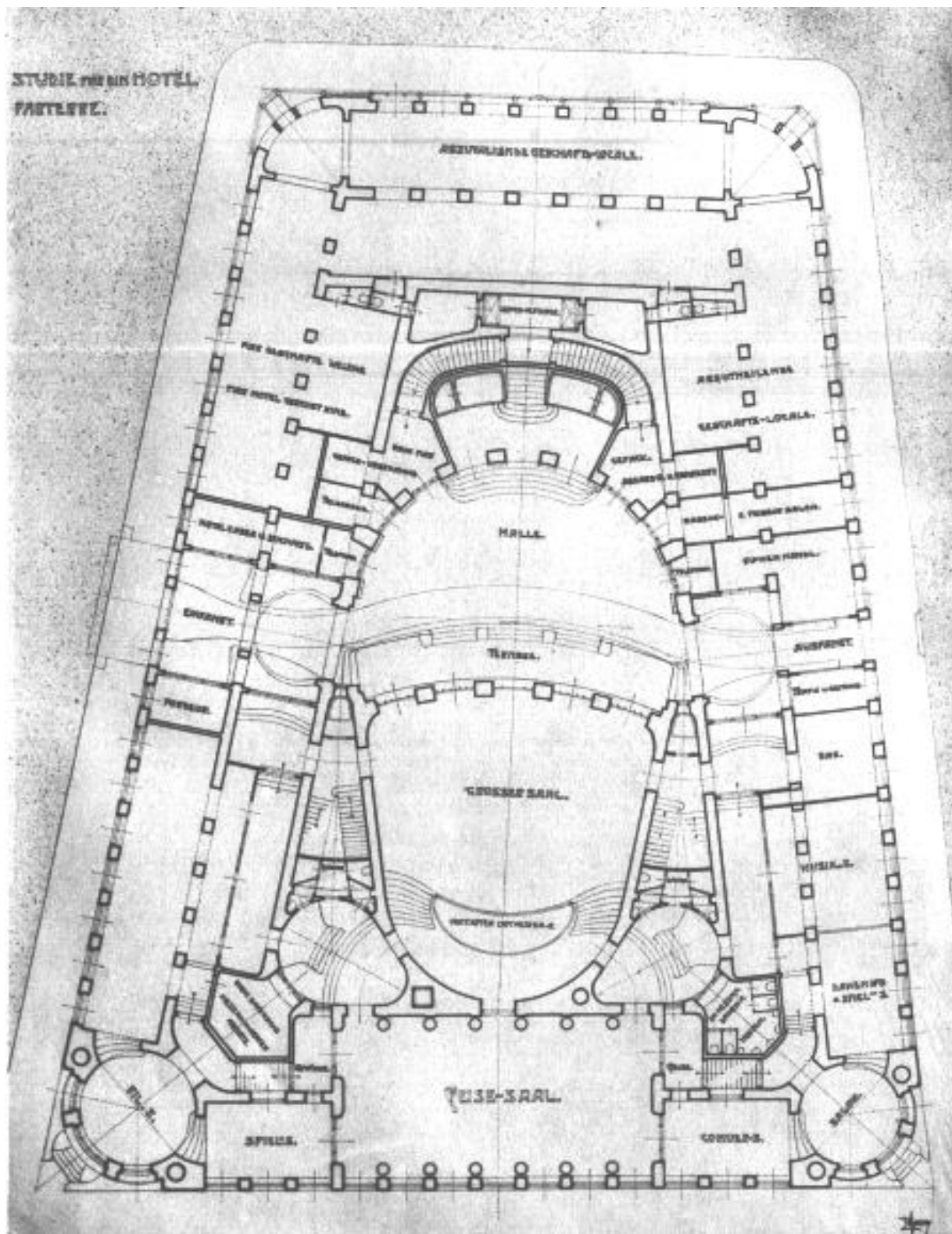
1.2.-7. KROV: otvorena i zatvorena terasa s restoranom i prostorom za kuglanu

1.3. OPIS ZGRADE: slobodnostojeća četverokatnica izduljenog trapezoidnog tlocrta s ravnim krovom na čijem dijelu je formirana terasa.

1.3.-1. PROČELJE: nepoznato

1.3.-2. KROV: na dijelu ravnog krova je uređena terasa

STUDIJE PRAVNI HOTEL
FARTLEVE.

209. Tlocrt prizemlja, 1900./1901., Beč

**ŽUPNA CRKVA SV. BLAŽA SA ŽUPNIM STANOM
PRILAZ GJURE DEŽELIĆA 64/PRIMORSKA ULICA, ZAGREB
Projekt 1901., nerealizirano**

1. PROJEKT

1.1. IZVOR GRAĐE: *Architektonische Monatshefte*, Leipzig/Wien, 1901.; JURIĆ, 1987: tabla 17.2.-17.5; MORAVANSKY, 1998: 169

1.1.-1. INVESTITOR: župa sv. Blaža

1.1.-2. NAMJENA: crkva: sakralna; župni stan: stambeno-poslovna

1.1.-3. BROJ ETAŽA: crkva: Po+P; župni stan: Po+P+2

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. POPIS NACRTA:

- perspektivni prikaz crkve

- pročelje – dvije varijante

- situacija/tlocrt prizemlja crkve i župnog stana, *sign.: Bastl*, M 1:400

- pročelje župnog dvora, *sign.: Bastl*, M 1:200

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: crkva: Križni put i Kristov grob; župni stan: podrumski prostor

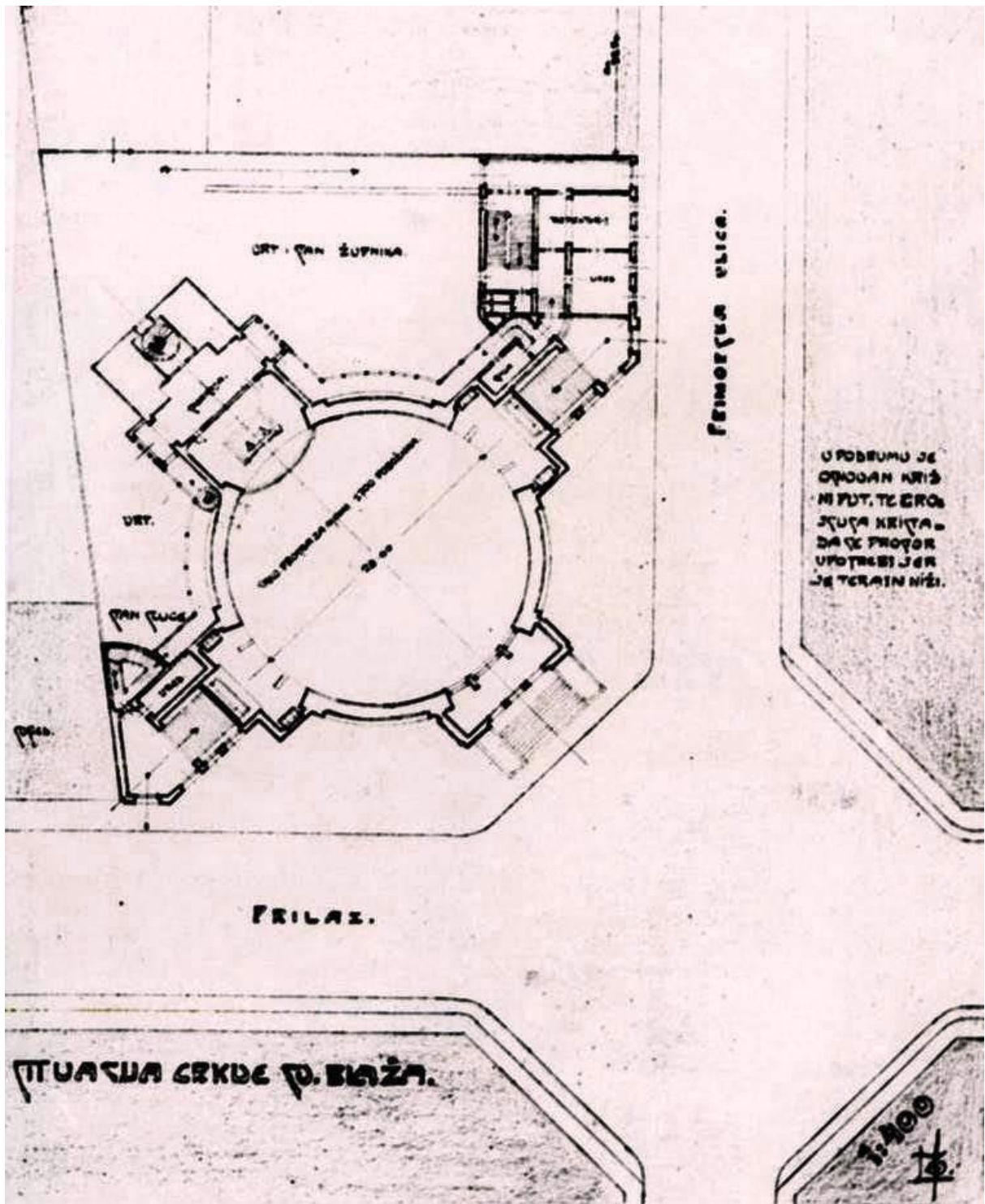
1.2.-2. PRIZEMLJE: crkva: sakralni prostor; župni stan: ured župnika

1.2.-3. PRVI I DRUGI KAT: župni stan: stambeni prostor

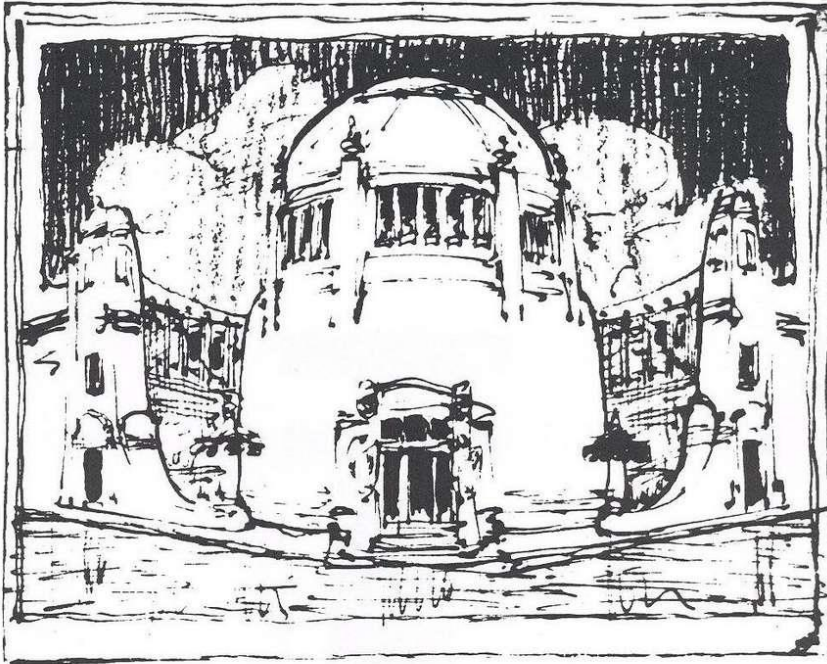
1.3. OPIS ZGRADE: crkva: centralna građevina kružnog tlocrta s kupolom i trijemom i zvonikom u središnjoj osi, a bočno su niži prostorni odsječci.; župni stan: ugrađena trokatnica s podrumom pravokutnog tlocrta.

1.3.-1. PROČELJE: crkva: na glavnom pročelju formiran je u središnjoj osi trijem s prilaznim stepeništem, lučnim portalom i skulpturama anđela. Plašt zida raščlanjen je lezenama koje sežu do kupole i nastavljaju se u trakama do lanterne u čiju vizuru ulazi zvonik na začelju. Gornji dio cilindra rastvoren je trostrukim nizovima prozora.; župni dvor: pročelje je simetrično koncipirano s istaknutim središnjim dijelom naglašenim nadstrešnicom formiranom u zaključnom zaobljenom dijelu.

1.3.-2. KROV: crkva: kupola i ravan krov nad bočnim odsječcima; župni stan: nije vidljivo rješenje krova, a postoji mogućnost formiranja plitkog dvostrešnog krova skrivenog iza gornjeg dijela pročelja ili ravnog krova.

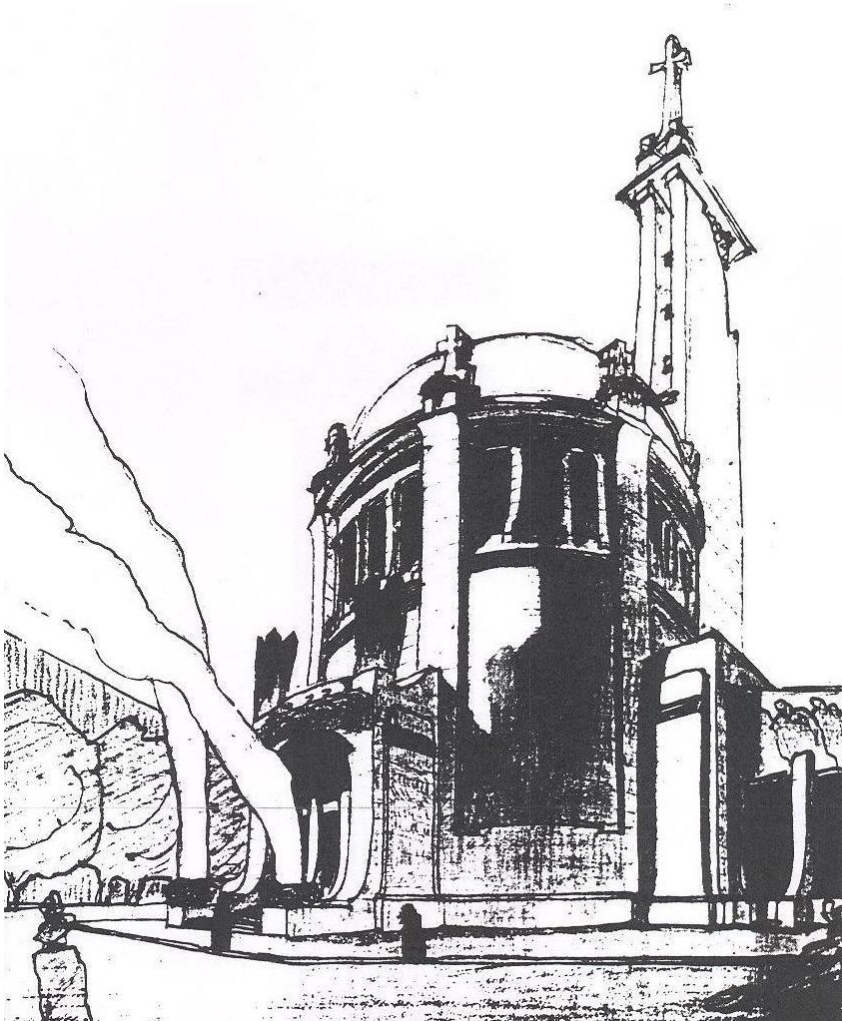
210. Situacija/tlocrt prizemlja crkve i župnog stana

Studie für die St. Blasiuskirche in Agram.

Architekt V. Bastl in Wien.

211. Župna crkve sv. Blaža u Zagrebu, prva varijanta, 1901., Beč

212. Perspektivni prikaz crkve, druga varijanta, 1901., Beč

**ŽUPNA CRKVA
BEČ
Projekt 1902., nerealizirano**

1. PROJEKT

1.1. IZVOR GRADE: SWOBODA, H. (1903.), *Konkurrenzen für eine einfache Pfarrkirche, ein Reliquiar und für ein heiliges Grab*, Verlag Martin Gerlach und comp., 1-56, Beč

1.1.-1. INVESTITOR: Leonovo društvo

1.1.-2. NAMJENA: sakralna

1.1.-3. BROJ ETAŽA: Po+P

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. POPIS NACRTA: **14. veljače 1902.**, Beč, *sign.: Bastl*

- tlocrt u razini kripte, prizemlja i pjevališta

- presjek, M 1:200

1.2. PRIKAZ NAMJENE

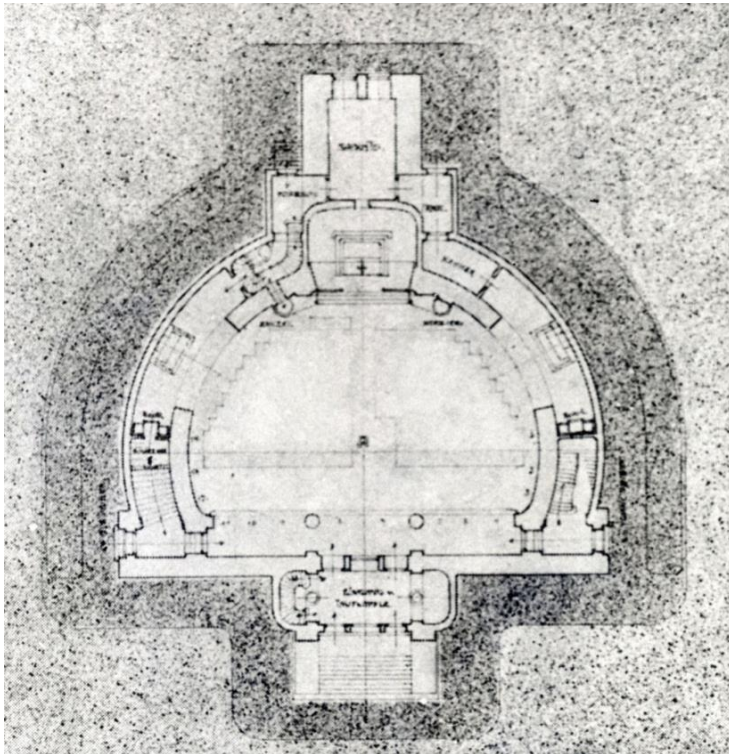
1.2.-1. PODRUM: kripta

1.2.-2. PRIZEMLJE: sakralni prostor broda i svetišta

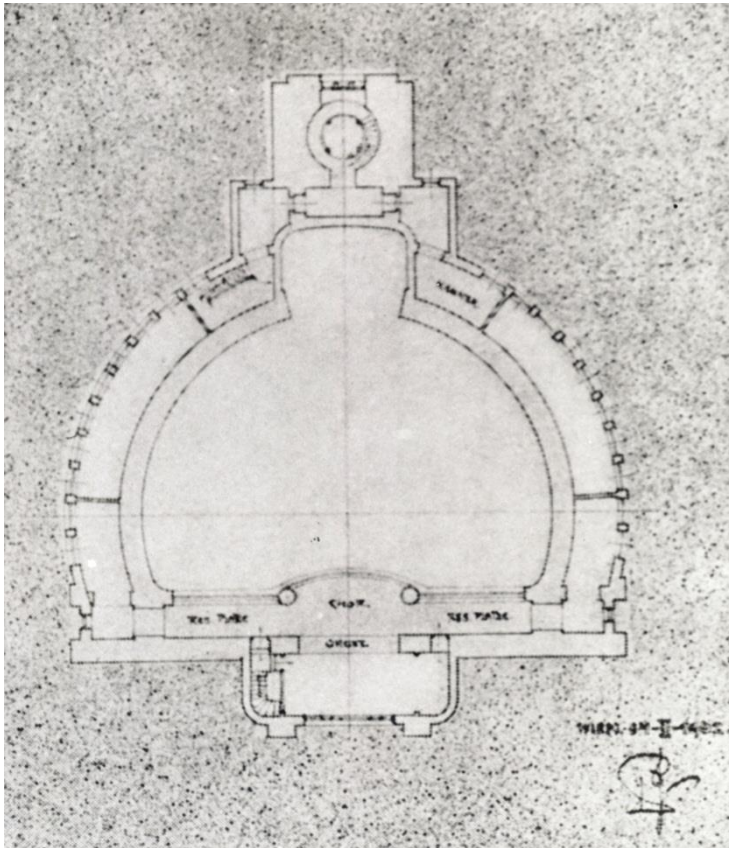
1.3. OPIS ZGRADE: crkva: centralna građevina tlocrta tri četvrtine kruga s kupolom i trijemom na ulazu te zvonikom iza svetišta u središnjoj osi.

1.3.-1. PROČELJE: uz prilazno stepenište formiran je trijem pravokutne osnove, a u gornjoj zoni pročelje je rastvoreno velikim prozorom.

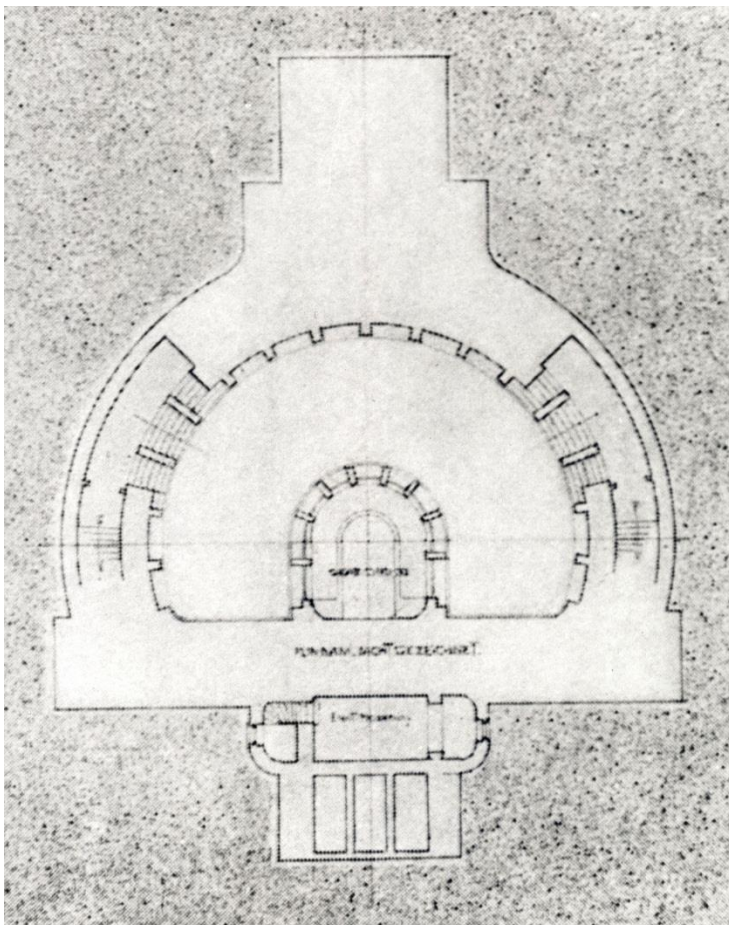
1.3.-2. KROV: kupola umanjena za četvrtinu prati liniju tlocrta, a s prednje zasječene strane je ostakljena plohom velikog prozora glavnog pročelja.

213. Tlocrt u razini prizemlja, 1902., Beč

214. Tlocrt u razini pjevališta, 1902., Beč

215. Tlocrt u razini kriptе, 1902., Beč

**PALAČA ZNANSTVENOG DRUŠTVA ZA OKULTIZAM
SURESNES, OKOLICA PARIZA
Projekt 1902., nerealizirano**

1. PROJEKT

1.1. IZVOR GRAĐE: *** 1903: tabla 37; POZZETTO, 1979: 154; LASLO, 1995.a: 22-23

1.1.-1. NAMJENA: znanstvena

1.1.-3. BROJ ETAŽA: nepoznato

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. POPIS NACRTA: **lipanj 1902.**, Beč, *sign.: Bastl*

- tlocrt (situacija)

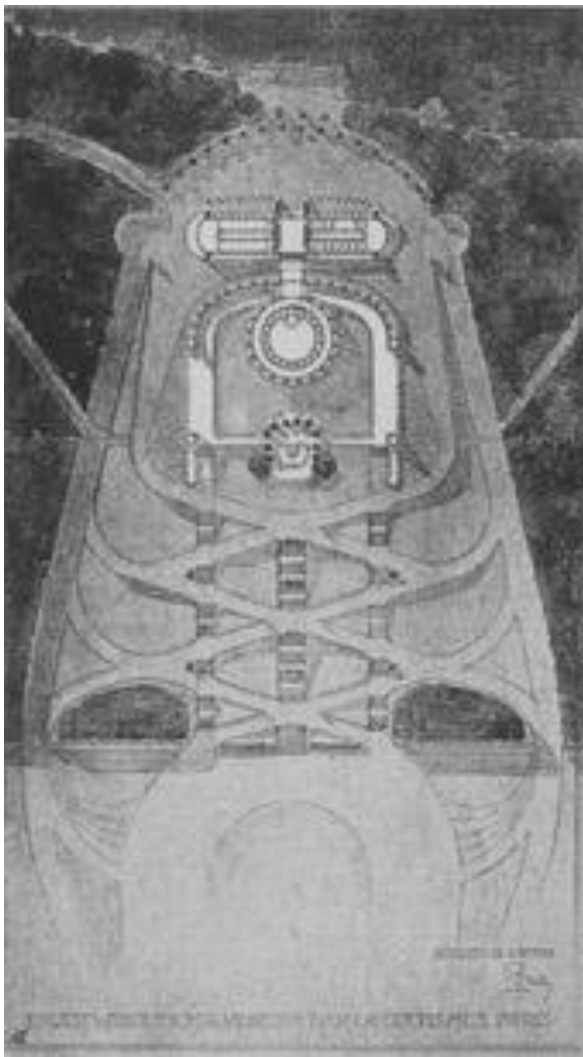
- perspektivni prikaz

- perspektivni prikaz zgrade

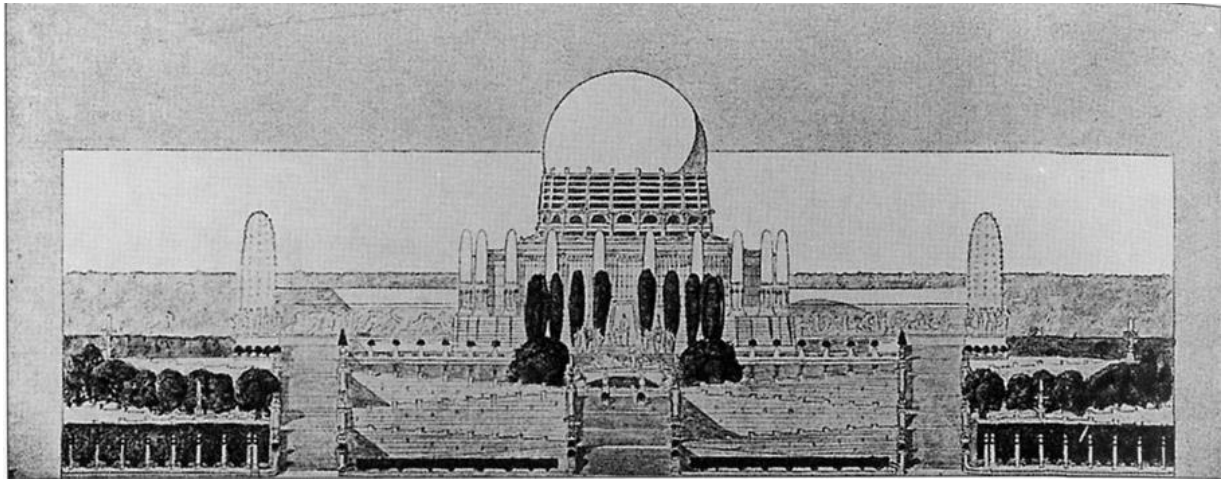
1.2. OPIS ZGRADE: glavni volumen je centralna građevina kružnog tlocrta s kupolom nešto većom od polovice kugle i vanjskim nižim prstenom.

1.2.-1. PROČELJE: pročeljem dominira volumen zlatne kupole i niz vertikalnih izduljenih elemenata koji zajedno s kupolom stvaraju iluminirajući efekt simboličkog predznaka.

1.2.-2. KROV: kupola

216. Studentski projekt Palače znanstvenog društva za okultizam (Suresnes pored Pariza), diplomski rad, tlocrt, lipanj 1902., Beč

217. *Studentski projekt Palače znanstvenog društva za okultizam (Suresnes pored Pariza), diplomski rad, perspektivni prikaz, lipanj 1902., Beč*

**TRGOVAČKO-OBRTNI MUZEJ
TRG MAŽURANIĆA 14, ZAGREB
Projekt 1900.-1903, realizacija 1902.-1903.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Mažuranićev trg 14, sig.1806); Ministarstvo kulture u Zagrebu, Arhiva A. Freudenreicha (Hönigsberg i Deutsch, V. Bastl, Trgovačko-obrtni muzej, 1902.-1903.; Freudenreich, kutija ¾, planovi)

2.1.-1. INVESTITOR: Trgovačko-obrtna komora

1.1.-2. NAMJENA: poslovna

1.1.-3. BROJ KATOVA: P + 1

1.1.-4. PROJEKTANT: glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektant: V. Bastl, suradnici: Štefan, de Luca

1.1.-5. IZVOĐAČ: zidarski radovi i nabava željeza: poduzeće Pilar, Mally i Bauda; nadzor: poduzeće Hönigsberg i Deutsch; klesarski radovi: klesarski odjel vjeresijske zadruge; tesarski radovi: poduzeće Filipa Deutscha sinovi; krovopokrivački radovi: Dragutin Vrbančić; limarski radovi: A. Maruzzi; stolarski radovi: udruga Hertmann, Häcker i Čobal; staklarski radovi: A. Gnezdi; bravarski radovi: bravarski odjel vjeresijske zadruge; ličilarski radovi: F. Pettreti; kiparski radovi: Ivan Vlašić, nabava kamena: tvrtka J. Grahor i sinovi; zahtjevni bravarski radovi: Pavao Cernjak; slikarski radovi: Ed Haase; pećarske radnje: podijeljene po etažama između Josipa Kalline, D. Kepperta i S. Štampfla. Skulpturalna grupa na pročelju: Rudolf Valdec, izvedba u kamenu: Dragutin Morak i Ivan Stević; oslik unutrašnjosti kupole: Oton Iveković; prvi postav muzeja s izložbenim vitrinama: Viktor Kovačić⁷⁸⁸

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.5209/I-1902. od 10. lipnja 1902.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.60860/I-1903. od 11. prosinca 1903.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): **ožujak 1901.**, žig i potpis: poduzeće Hönigsberg i Deutsch

1.1.-9. POPIS NACRTA:

Nacrti u Državnom arhivu u Zagrebu, sign.: Hönigsberg i Deutsch

- **6. studeni 1900.**: položajni nacrt muzeja i komore, M 1:500

- **ožujak 1901.**: položajni nacrt muzeja i komore, M 1:500; tlocrt podruma, M 1:100; tlocrt prizemlja M 1:100

- **bez datuma**: tlocrt prvog kata muzeja i komore, M 1:200

- **25. veljače 1903.**: presjek, M 1:25

- **bez datuma**: detalj nacrt kupole

Nacrti u planoteci Ministarstva kulture u Zagrebu, Arhiva A. Freudenreicha:

- **ožujak 1901.**, sign.: Hönigsberg i Deutsch: tlocrt prizemlja, M 1:100 (ozalidna kopija); tlocrt podruma, M 1:100 (ozalidna kopija)

- **srpanj 1902.**, sign. de Luca, tlocrt podruma, M 1:50; sign. de Luca, tlocrt temelja, M 1:50

- **8. kolovoz 1902.**, presjeci kroz podrum, M 1:50

- **kolovoz 1902.**, sign. de Luca, tlocrt prizemlja, M 1:50; presjek kroz malo stubište, M 1:50

- **6. rujan 1902.**, sign. Bastl, rizaliti, M 1:25

- **15. rujan 1902.**, tlocrt vestibula i stubišta, M 1:50

- **20. rujan 1902.**, pročelje, M 1:25

- **rujan 1902.**, tlocrt prvog kata, M 1:50

- **listopad 1902.**, tlocrti i presjek malog stubišta, M 1:25

⁷⁸⁸ Izvođači su odabrani na javnoj licitaciji u lipnju 1902. godine, te u studenom 1902. i u veljači 1903. godine.; KREŠIĆ, 1902: 96-97; JURIC, VUJIC, 2001:56

- **11. studeni 1902.**, *sign. Bastl*, razdioba arh. nosnika glavnog vijenca, M 1:50
- **studeni 1902.**, *sign. Bastl*, atika, 1:25
- **12. ožujak 1903.**, glavni ulaz, M 1:10
- **14. ožujak 1903.**, konstrukcija staklenog krova kod ulaza, M 1:10
- **7. travanj 1903.**, vestibul, M 1:25
- **bez datuma**, glavno stubište (pogled od podesta prema prvom katu), M 1:25; glavno stubište (prezračivanje postranih krakova), M 1:25; konstrukcija staklenog krova kod ulaza; tlocrt glavnog stubišta, M 1:25; dvorište muzeja-rampe, M 1:50; tlocrt temelja i kanalizacija, M 1:50; tlocrt podruma, M 1:50; tlocrt prizemlja, M 1:50; tlocrt kata, M 1:50; vrata na okret, M 1:25; ulični prozori, M 1:25; presjek kroz stubište

2.2. PRIKAZ NAMJENE

- 1.2.-1. PODRUM: podrumski prostor, izložbeni prostor za velike i teške predmete
- 1.2.-2. PRIZEMLJE: vestibul sa stubištem, izložbene dvorane, knjižnica
- 1.2.-3. PRVI KAT: stubište, izložbene dvorane
- 1.2.-4. TAVAN: tavanski prostor

1.3. OPIS ZGRADE: E tlocrt ugrađene dvokatne muzejske zgrade proizlazi iz dva bočna i središnjeg stubišnog krila smještenih s dvorišne strane osnovnog izduljenog pravokutnog uličnog volumena.

1.3.-1. PROČELJE: na simetrično koncipiranom pročelju rizaritno su istaknuti središnji i bočni dijelovi, a središnja os je dodatno naglašena kupolom i skulpturalnom kompozicijom. Secesijski dekorativni elementi koncentrirani su u gornjoj zoni. Važan element oblikovanja pročelja je niz prozorskih otvora velike površine.

1.3.-2. KROV: dvostrešan krov prekriven utorenim crijepom i kupola nad središnjim dijelom zgrade.

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **20-tih godina 20. stoljeća** – preoblikovanje pročelja
- **1972. adaptacija zgrade** – arhitekt Aleksandar Freudenreich

3. DANAŠNJE STANJE

3.3. PRIKAZ NAMJENE: Etnografski muzej

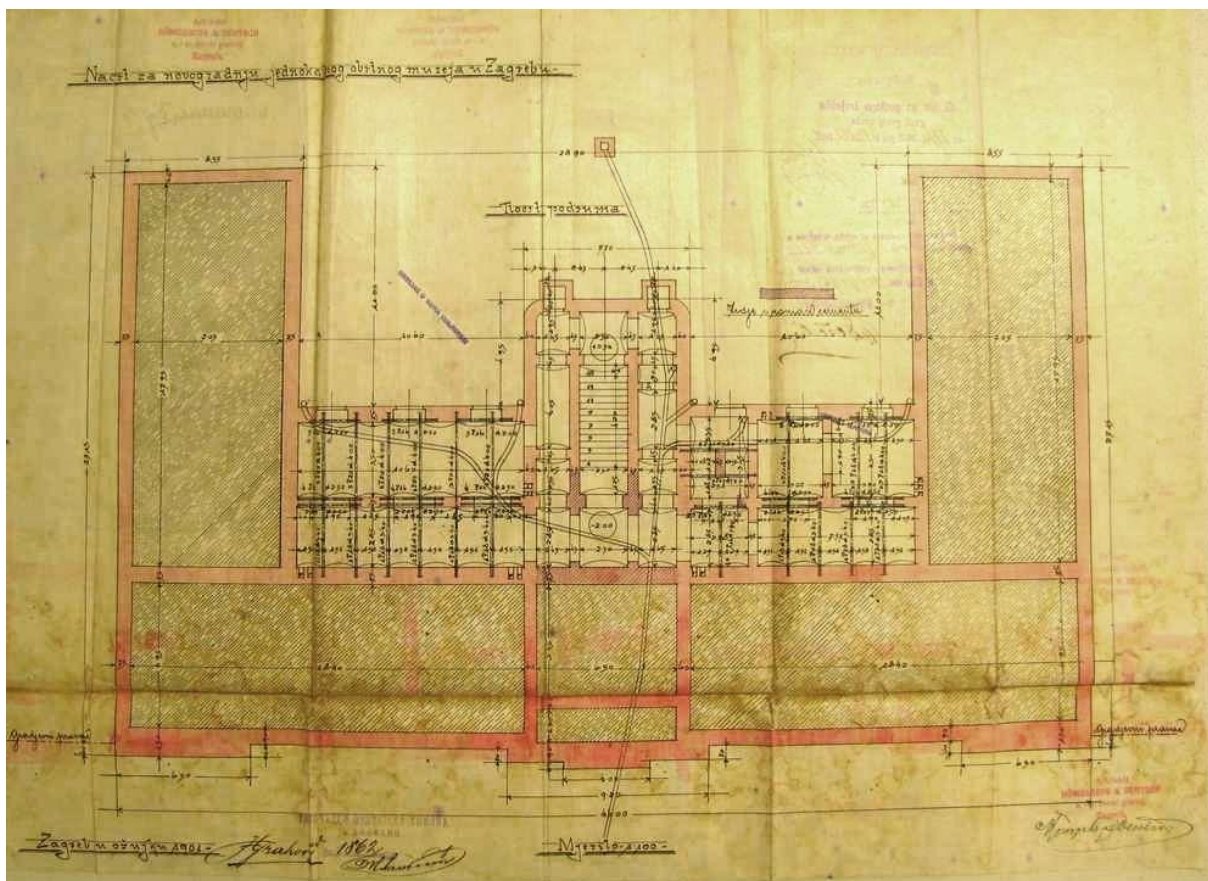
3.4. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNJOST: unutrašnjost je adaptirana u nekoliko navrata, a najveći zahvat izveden je 1972. prema projektu arhitekta Aleksandra Freudenreicha.

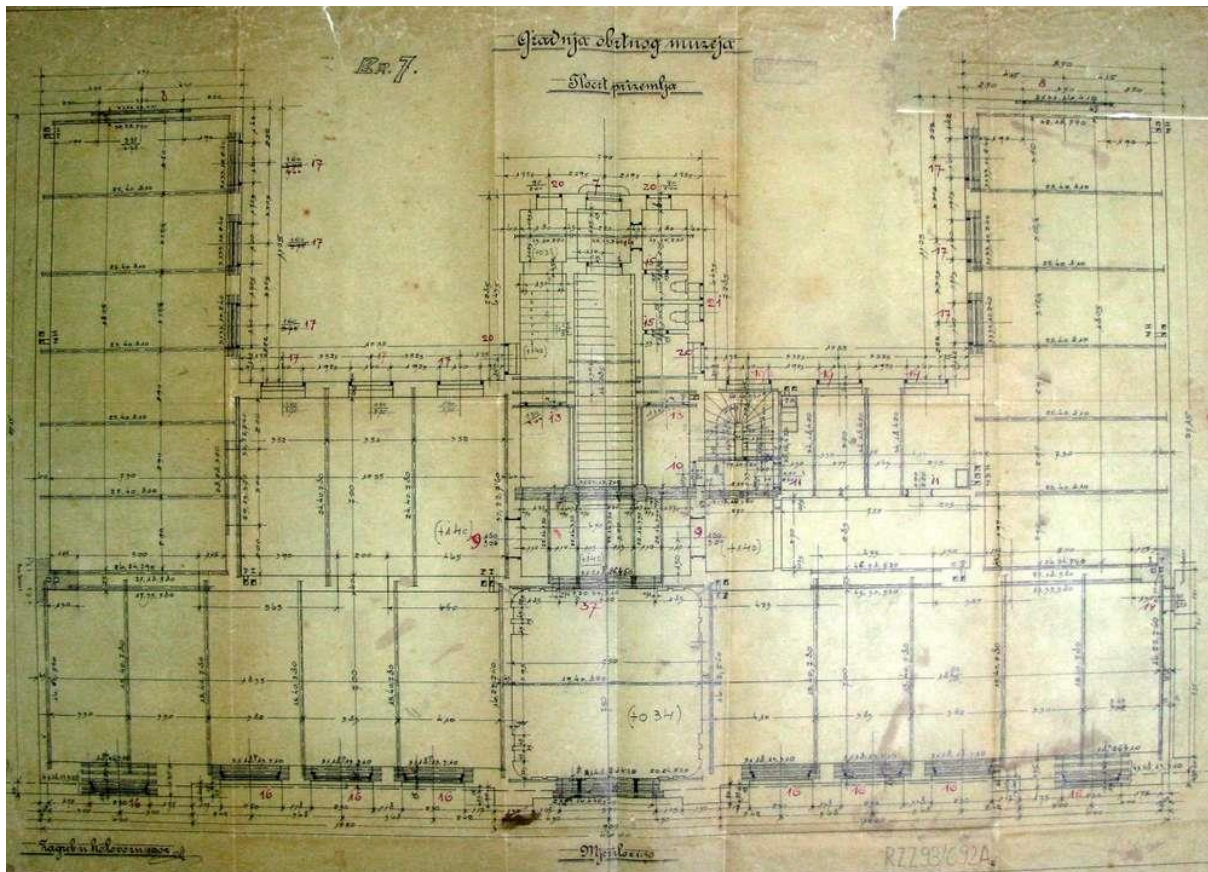
3.2.-2. PROČELJE: karakter pročelja izmijenjen je prilikom adaptacije tridesetih godina 20. stoljeća kada je uklonjena arhitektonska dekoracija s ciljem prilagođavanja pročelja suvremenim trendovima moderne.

3.2.-3. KATNOST: izmijenjena je prilikom adaptacije

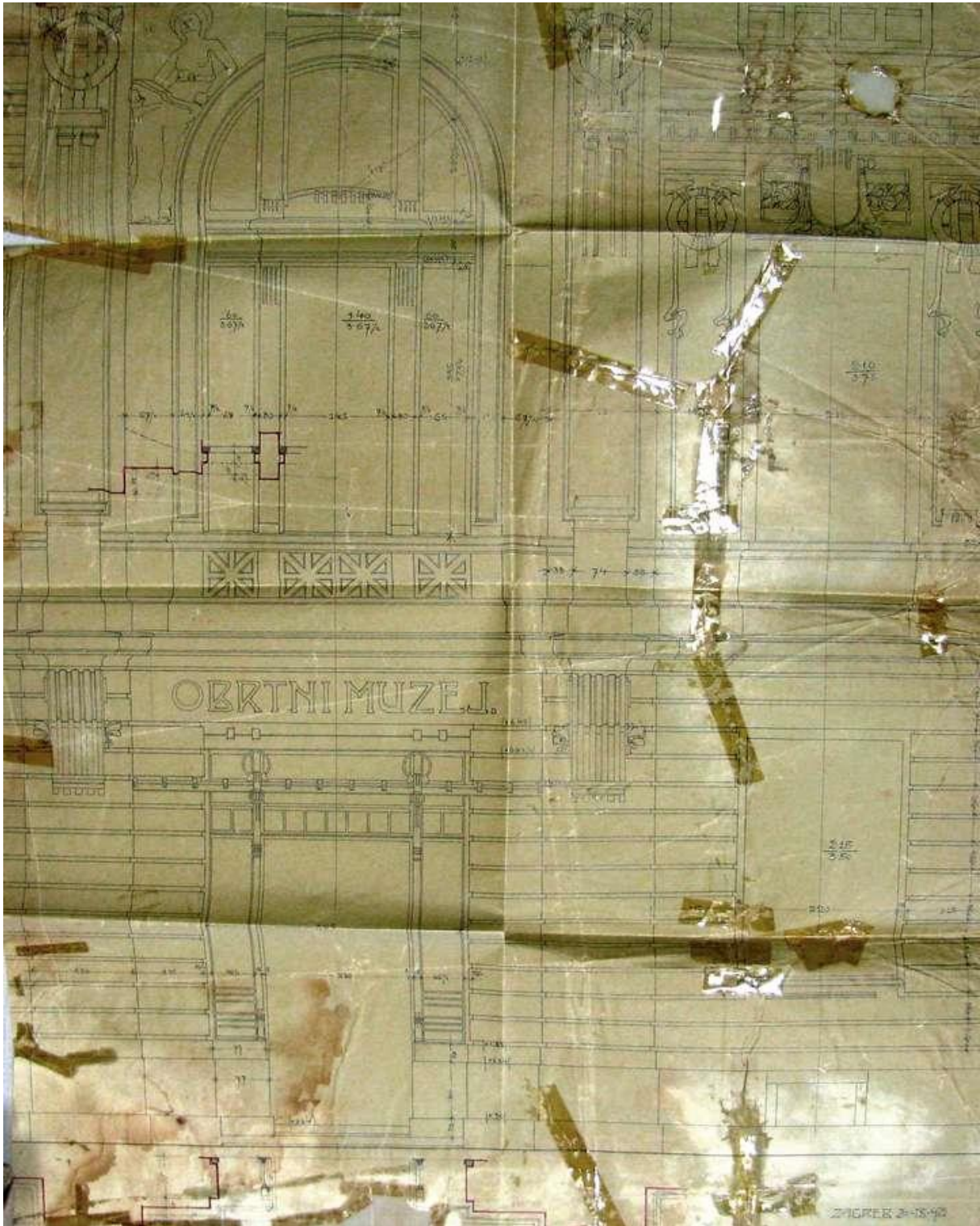
3.2.-4. KROV: dvostrešan krov prekriven utorenim crijepom i kupola u središnjem dijelu. Izvršene su izmjene krovišta sjevernog dvorišnog krila.

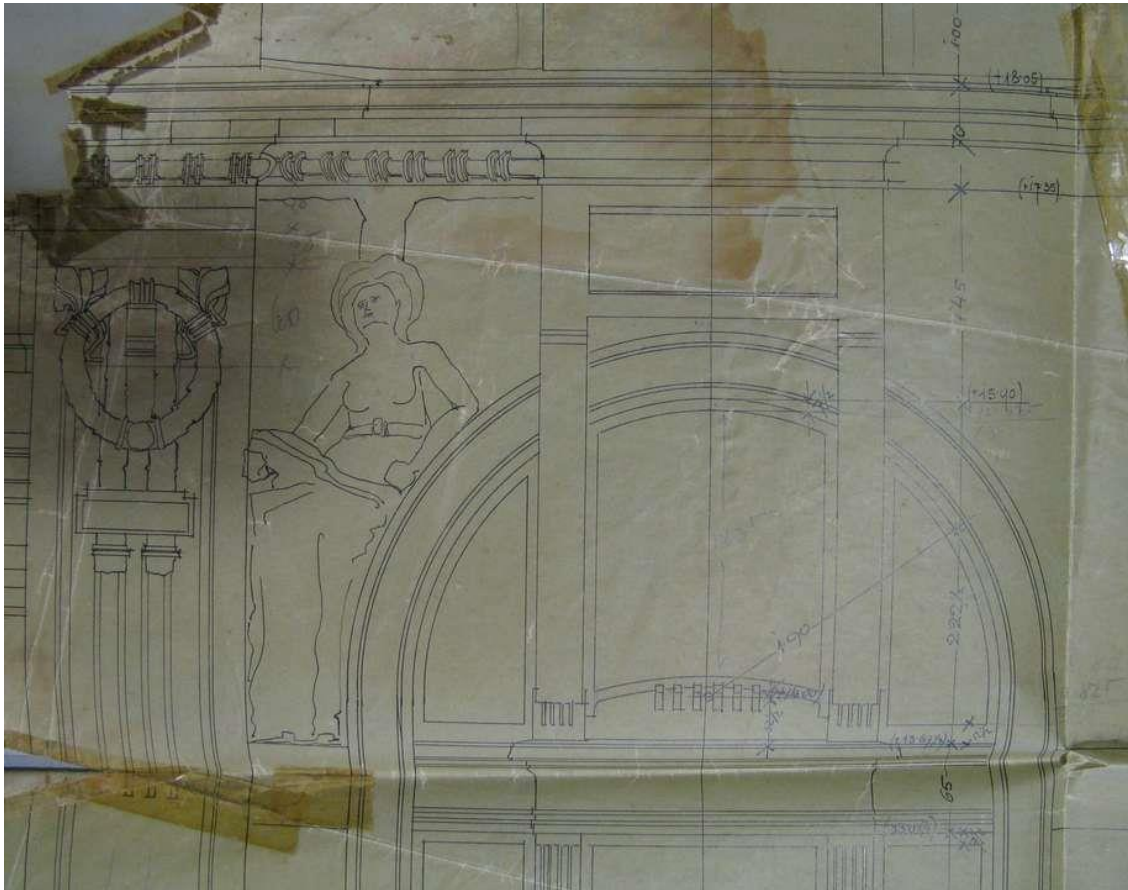
218. Tlocrt podruma, ožujak 1901., Zagreb

219. Tlocrt prizemlja, kolovoz 1902., sign. de Luca, Zagreb

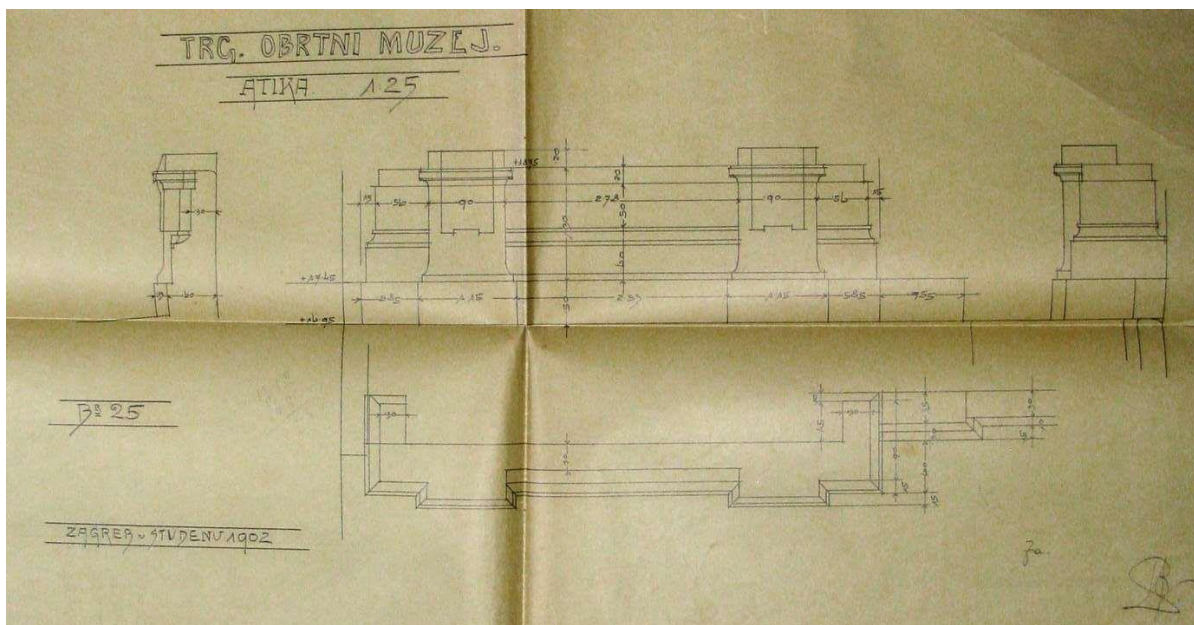
220. Pročelje, izvedbeni nacrt, 20. rujan 1902., Zagreb

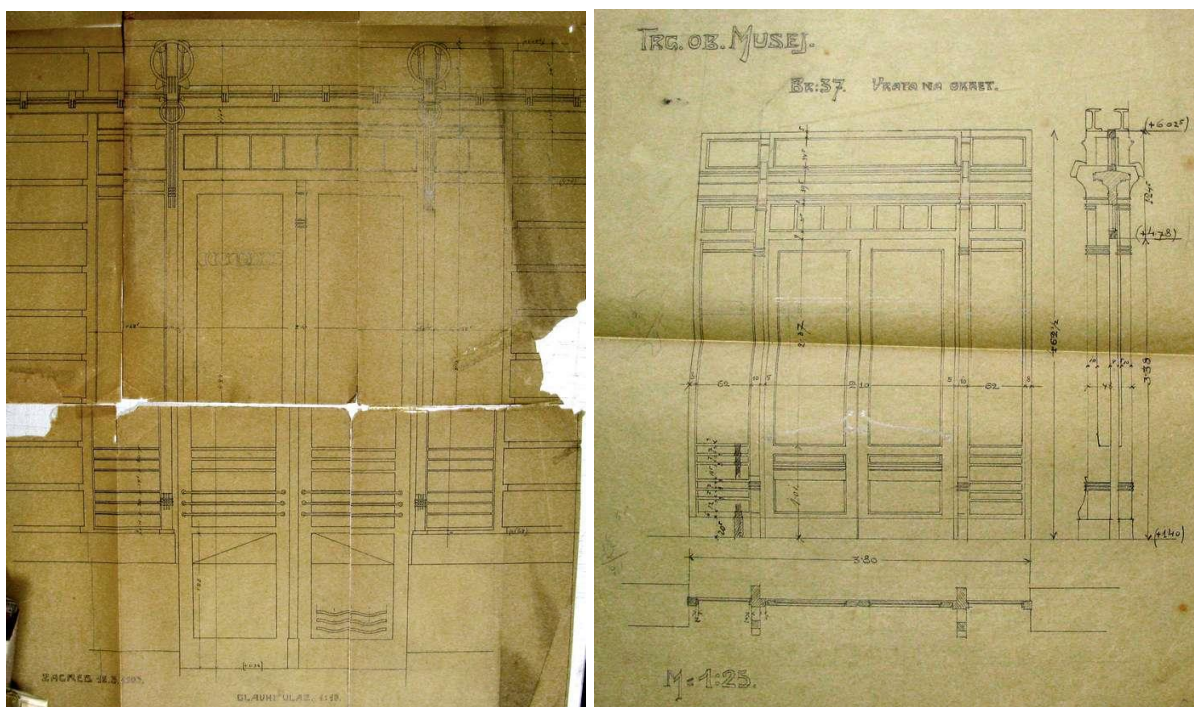
221. Pročelje, izvedbeni nacrt, detalj, 20. rujan 1902., Zagreb

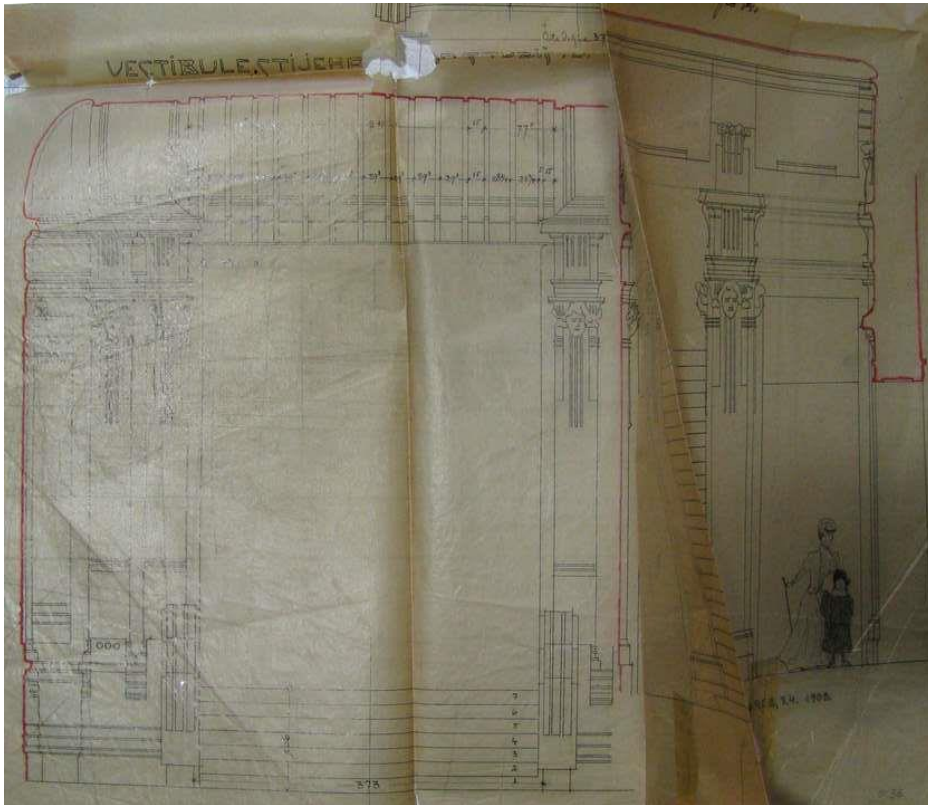
222. Pročelje, izvedbeni nacrt, detalj, 20. rujan 1902., Zagreb

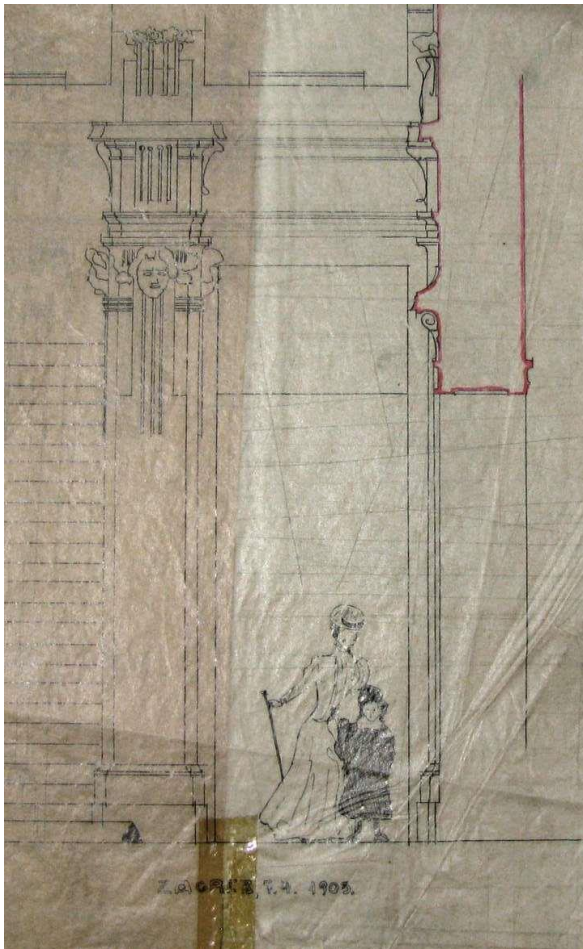
223. Atika, studeni 1902., sign. Bastl, Zagreb

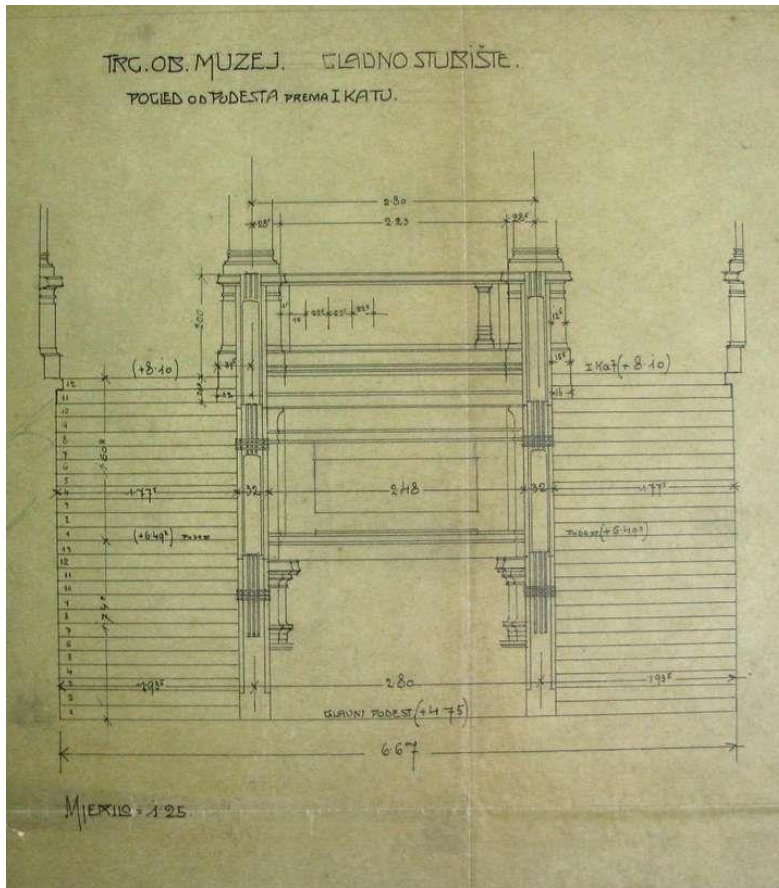
224. i 225. Glavni ulaz, 12. ožujak 1903., Zagreb; Vrata na okret, bez datuma, Zagreb

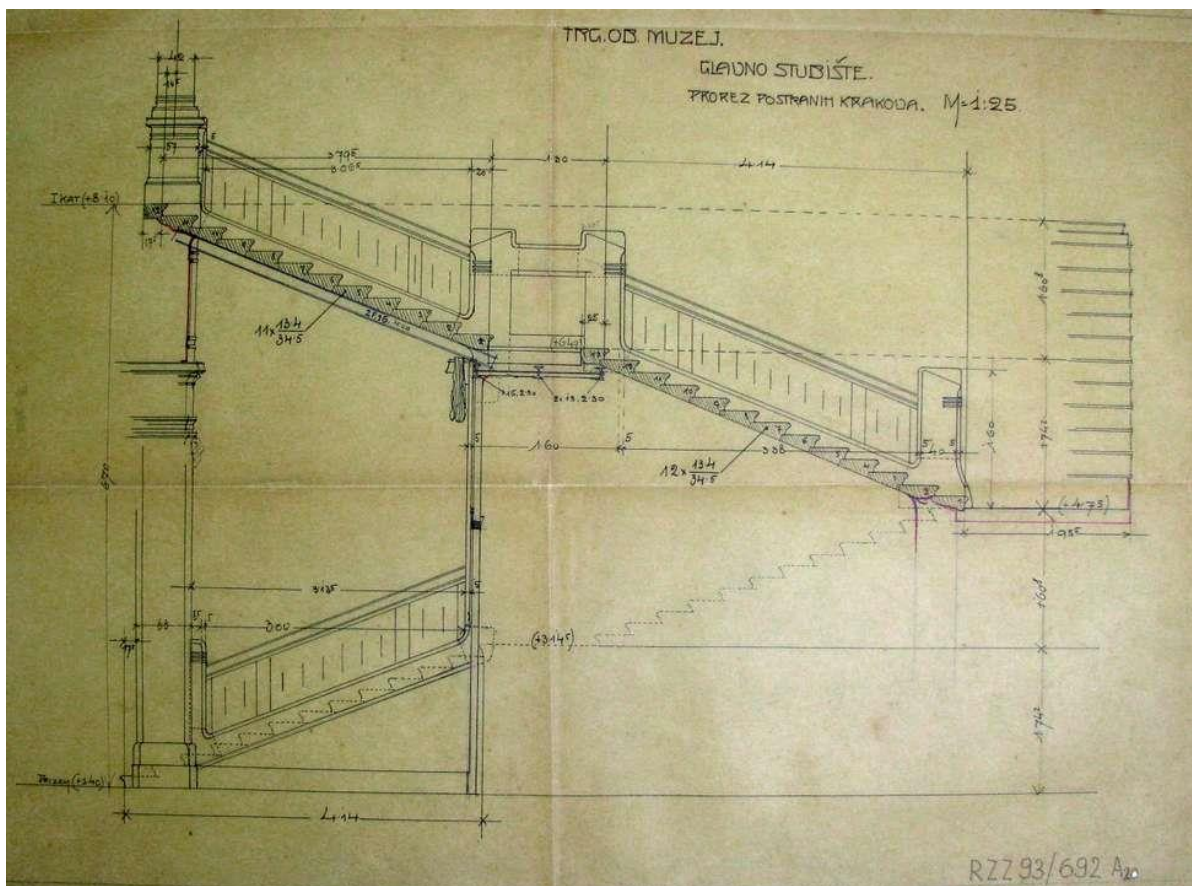
226. Vestibul, 7. travanj 1903., Zagreb

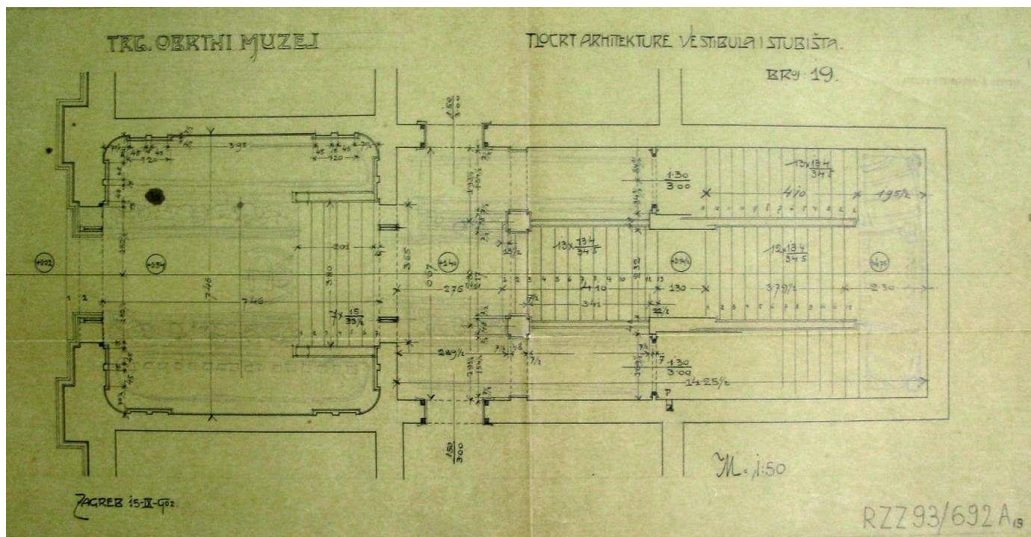
227. Vestibul, detalj, 7. travanj 1903., Zagreb

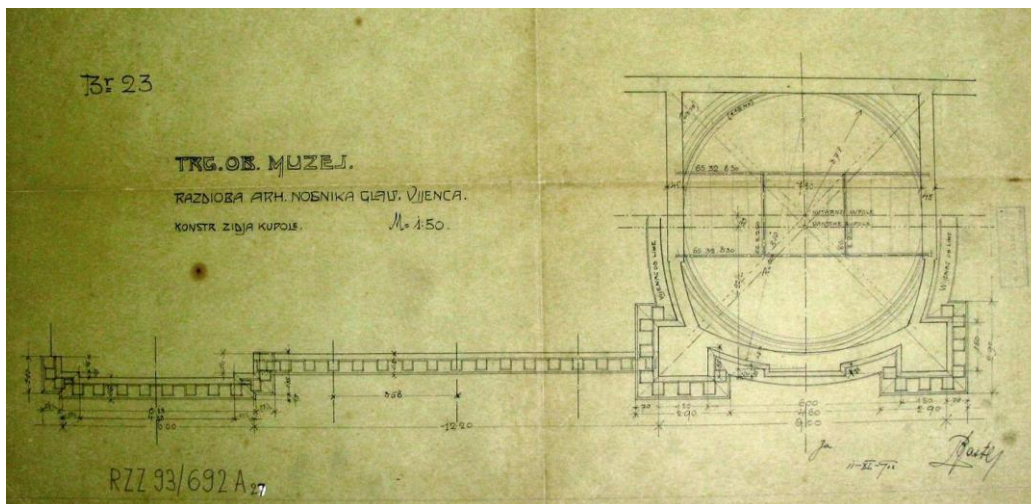
228. Glavno stubište, pogled od podesta prema prvom katu, bez datuma, Zagreb

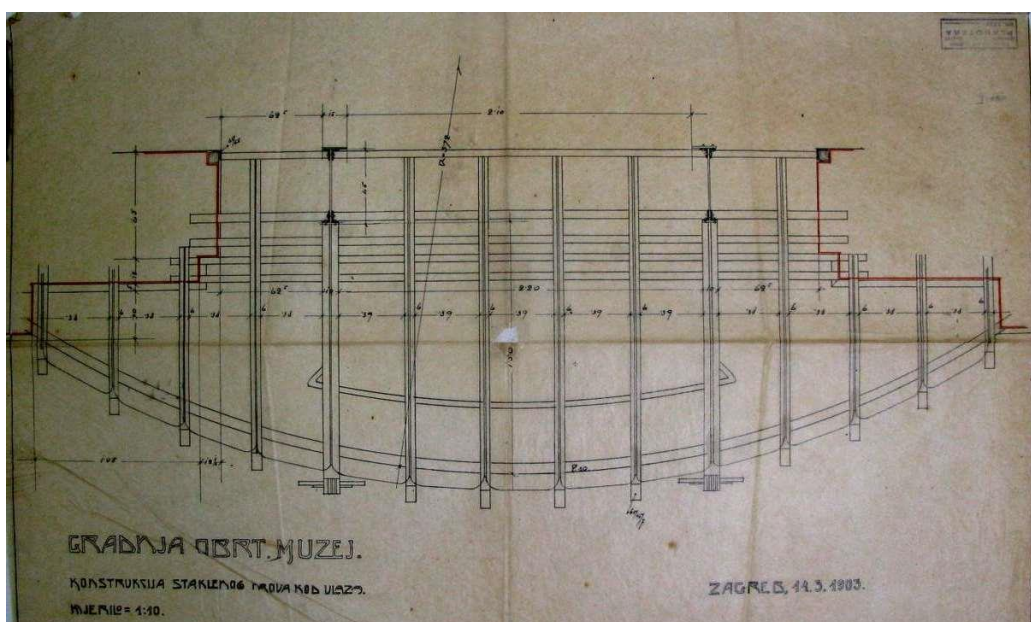
229. Glavno stubište, presjek, bez datuma, Zagreb

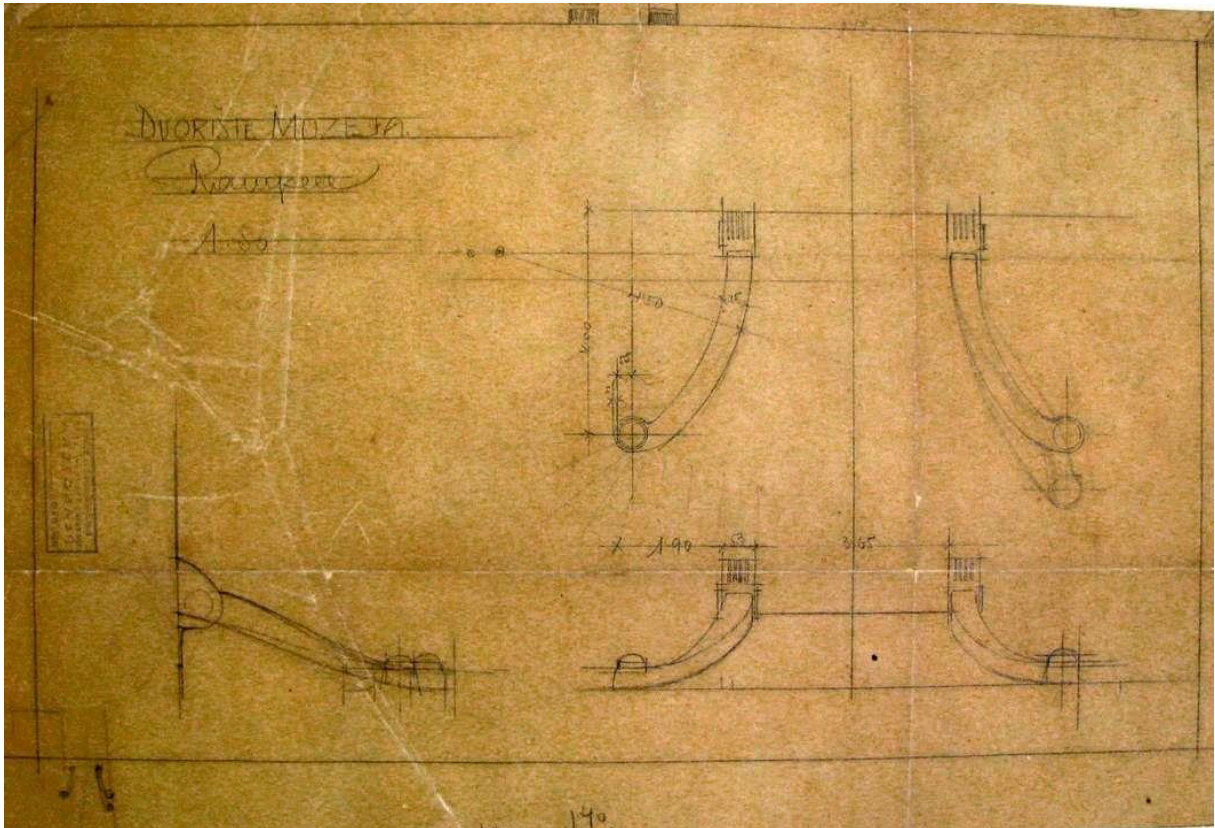
230. Vestibul i stubište, tlocrt, 15. rujan 1902., Zagreb

231. Razdioba arhitektonskog nosnika glavnog vijenca, 11. studeni 1902., sign. Bastl, Zagreb

232. Konstrukcija nadstrešnice, 14. ožujak 1903., Zagreb

233. Rampe u dvorištu, bez datuma, Zagreb

234. Trgovačko-obrtni muzej (Zagreb, Trg Mažuranića 14), ulično pročelje (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

**ZGRADA TRGOVAČKO-OBRTNE KOMORE
TRG MARŠALA TITA 8, ZAGREB
Projekt 1900.-1903., realizacija 1902.-1903.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Mažuranićev trg 14, sig.1806; Trg maršala Tita 8), Ministarstvo kulture u Zagrebu, Arhiva A. Freudenreicha (Hönigsberg i Deutsch, V. Bastl, Trgovačko-obrtna komora, 1901.-1902., L. Kalda 1913.; Freudenreich, kutija ¾, planovi); *** (1905./II), *Palais des Handels- und Gewerbekammer in Agram*, Wiener Bauindustrie Zeitung, 22 (26): 3-4, Beč

1.1.-1. INVESTITOR: Trgovačko-obrtna komora

1.1.-2. NAMJENA: stambeno-poslovna

1.1.-3. BROJ KATOVA: P + 2

1.1.-4. PROJEKTANT: glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektant: V. Bastl, suradnik: I. Štefan

1.1.-5. IZVOĐAČ: zidarski radovi i nabava željeza: poduzeće Pilar, Mally i Bauda;⁷⁸⁹ nadzor: poduzeće Hönigsberg i Deutsch; klesarski radovi: klesarski odjel vjeresijske zadruge; tesarski radovi: poduzeće Filipa Deutscha sinovi; krovopokrivački radovi: Dragutin Vrbančić; limarski radovi: A. Maruzzi; stolarski radovi: udruga Kovačić, Blažeković, Kelemen i Ohnleitner; staklarski radovi: Graf i Schwarz; bravarski radovi: udovica B.Devidea; ličilački radovi: D. Uhl; kiparski radovi: Miroslav König; nabava kamena: J. Grahor i sinovi; a zahtjevni bravarski radovi: Pavao Cernjak; slikarski radovi: Ed Haase; pečarske radnje: podijeljene po etažama između Josipa Kalline, D. Kepperta i S. Štampfla; skulpture Trgovine i Obrta: Rudolf Valdec, izvedba u kamenu: Josip Morak i Ivan Stević; sat na tornju: iz radionice Ljudevita Hainza u Pragu.

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.5209/I-1902. od 10. lipnja 1902.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.46.463/I-1903. od 4. rujna 1903.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): **ožujak 1901.**, *žig i potpis: poduzeće Hönigsberg i Deutsch*

1.1.-9. POPIS NACRTA:

Nacrta u Državnom arhivu u Zagrebu: *sign.: Hönigsberg i Deutsch*

- **6. studeni 1900.**: položajni nacrt muzeja i komore, M 1:500

- **4. siječanj 1901.** pročelje

- **ožujak 1901.**: položajni nacrt, M 1:500; tlocrt prizemlja, M 1:100; tlocrt podruma, M 1:100

- **1. svibanj 1901.**: tlocrt prvog i drugog kata, M 1:100

- **prosinac 1901.**, *sign.Hönigsberg i Deutsch i neidentificirana signatura (mozda Bastl)*, : presjek, M 1:100

- **bez datuma** (vjerojatno prosinac 1901.): *neidentificirana signatura (mozda Bastl)*, pročelje, M 1:100; tlocrt prvog kata muzeja i komore, M 1:200

- **listopad 1902.**: presjek kroz glavno stubište, M 1:50

- **bez datuma** (vjerojatno 1902.): detalj glavnog pročelja, M 1:50

Nacrta u Arhivi A. Freudenreicha u Ministarstvu kulture u Zagrebu:

- **veljača 1900.**, položajni nacrt zgrada komore i muzeja, M 1:500

- **prosinac 1900.**, tlocrt drugog kata s promjenama; tlocrt prizemlja, M 1:100

- **ožujak 1901.**, položajni nacrt zgrada muzeja i komore, M 1:500

- **30. kolovoz 1902.**, *sign. Bastl*, nacrt za iskop zemlje podruma, M 1:50

- **8. rujna 1902.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt podruma, M 1:50

⁷⁸⁹ Izvođači su odabrani na javnoj licitaciji u lipnju 1902. godine, te u studenom 1902. i u veljači 1903. godine.; KREŠIĆ, 1902: 96-97; JURIĆ, VUJIĆ, 2001: 57

- **rujan 1902.**, kameno podnožje, M 1:50; *sign. Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt prizemlja, M 1:50; *sign. Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt prizemlja, M 1:50; *sign. Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt prvog kata, M 1:50; presjeci u podrumu, M 1:50
- **listopad 1902.**, presjeci, M 1:25; *sign. Hönigsberg i Deutsch*, presjek c-d, nacrt broj II, M 1:50; *sign. Hönigsberg i Deutsch*, presjek c-d, nacrt broj VI, M 1:50; *sign. Hönigsberg i Deutsch*, presjek kroz glavno stubište, M 1:50
- **6. listopada 1902.**, tlocrt tavana, M 1:25
- **28. siječanj 1903.**, balkon – attica, M 1: 25
- **2. travanj 1903.**, *sign. Bastl*, os svoda kupole
- **7. svibanj 1905.**, tlocrt (promjenbeni nacrt)
- **bez datuma**, presjek krovišta; stolarija, M 1:25; prikaz terena; tlocrt dijela prizemlja; tlocrt krovišta, M 1:50; tlocrt krovišta; tlocrt krovišta, M 1:50; tlocrt prvog kata; tlocrt podruma

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumski prostor

1.2.-2. PRIZEMLJE: četverosoban stan s predsobljem, blagovaonom, spavaonicom, kuhinjom, izbom, sobom za posluđu, kupaonicom; prostori trgovačko-obrtne komore (predsoblje i soba ravnatelja, tri uredske prostorije, podvornikova soba, hodnik)

1.2.-3. PRVI KAT: četverosoban stan s predsobljem, kuhinjom, izbom, sobom za posluđu, kupaonicom i zahodom; prostorije trgovačko-obrtne komore

1.2.-4. DRUGI KAT: stambena namjena

1.2.-5. TAVAN: tavanski prostor

1.3. OPIS ZGRADE: ugaona dvokatnica nepravilnog tlocrta (tri krila u obliku nepravilnog U zatvaraju dvorište) s formirana tri ulična pročelja.

1.3.-1. PROČELJE: od tri ulična pročelja secesijskog oblikovanja najistaknutije je sjeverno ulazno pročelje rizalitno istaknutog središnjeg dijela naglašenog tornjem postavljenim u glavnoj osi

1.3.-2. KROV: dvostrešan krov pokriven utorenim crijepom nalazi se nad istočnim i zapadnim krakom zgrade. Na sjevernoj strani prisutno je stupnjevanje volumena u krovnoj zoni – viši odsječak četverostrešnog krova u središnjem dijelu prelazi u strmi dio krovišta u obliku krnje piramide ispred kojeg je toranj s lanternom.

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1921. adaptacija prizemlja** – adaptacija vestibula u dvije prostorije (investitor: H. Schwartz, projektant/izvođač: građevno poduzetništvo braća Cernelutti, građevna dozvola br. 8936-XIIA-1921 od 18. ožujka 1921., uporabna dozvola br.31023-XIIA-1921 od 16. srpnja 1921.)

- **1922. adaptacija podruma** – uređenje skladišta i poslovnice u podrumu te prigradnja dvorišne sobe (investitor: H. Schwartz, projektant/izvođač: Slavo Batušić, ovl.civ.inž., građevna dozvola kao provizorij na pet godina br.12646-XIIA-1922 od 5. svibnja 1922.)

- **1926. adaptacija prizemlja** – izvedba novih izloga (investitor: H. Schwartz, projektant/izvođač: Bogdan Milić, ovl.graditelj, građevna dozvola br.24104-XIIA-1926. od 12. travnja 1926., uporabna dozvola br.82113-XIIA-1926. od 25.listopada 1926.)

- **1933. popravak pročelja** (investitor: H. Schwartz, projektant/izvođač: Jaroslav Albert, Dozvola za postavu skele br.90314-XVI-1933 od 8. srpnja 1933.)

- **1939. adaptacija istočnog lokala u prizemlju** (investitor: H. Schwartz, projektant/izvođač: Teodor Greiner, građevna dozvola br.26234-XVI-1939. od 27. veljače 1939.)

- **1943. adaptacija izloga u prizemlju** – proširenje postojećeg izloga na sjevernom pročelju prema zapadu (investitor: A. Čelap, projektant/izvođač: građevno

poduzetništvo Josip Anderlik, građevna dozvola br.4018_III/8-1943. od 25. lipnja 1943.)

- **1955. adaptacija podrumskih prostorija** – adaptacija četiri prostorije za skladište i komercijalni odjel ansambla „Lado“

3. DANAŠNJE STANJE

3.5. PRIKAZ NAMJENE: poslovna, dijelom izvan funkcije

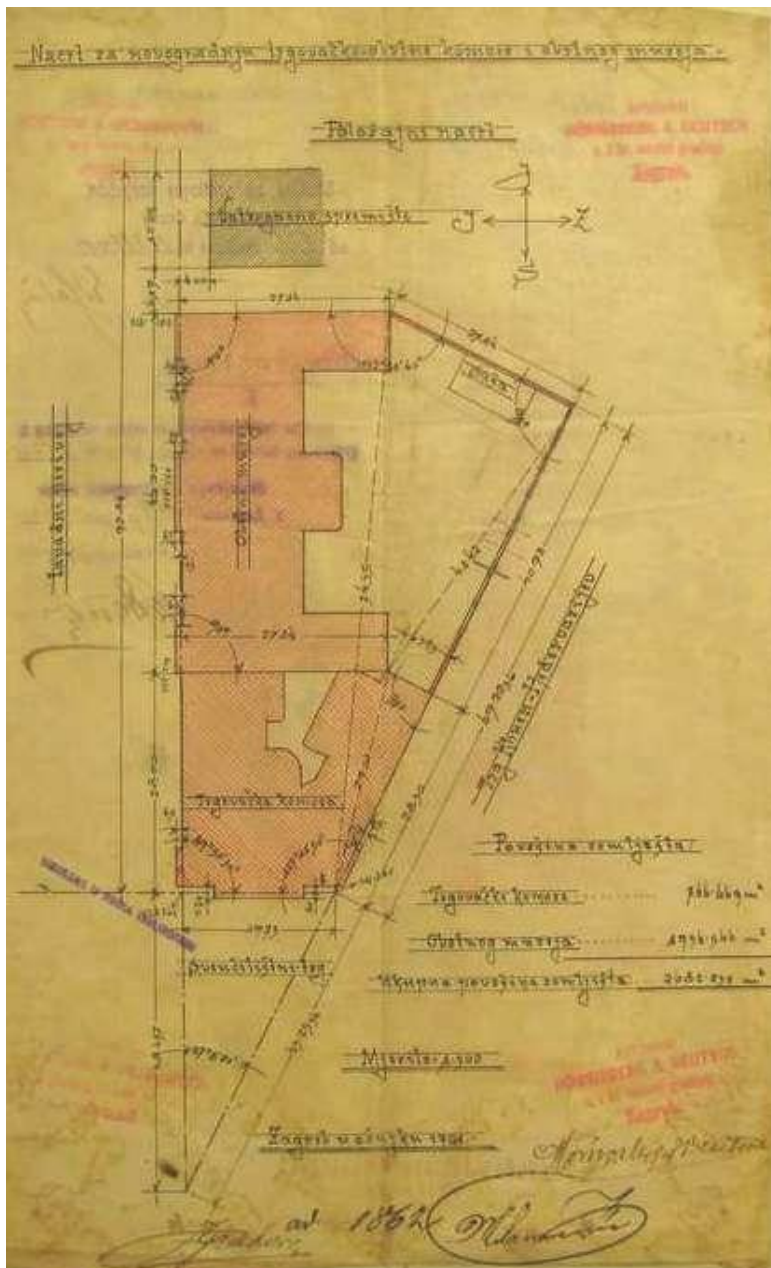
3.6. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNOST: izvršene adaptacije u interijeru

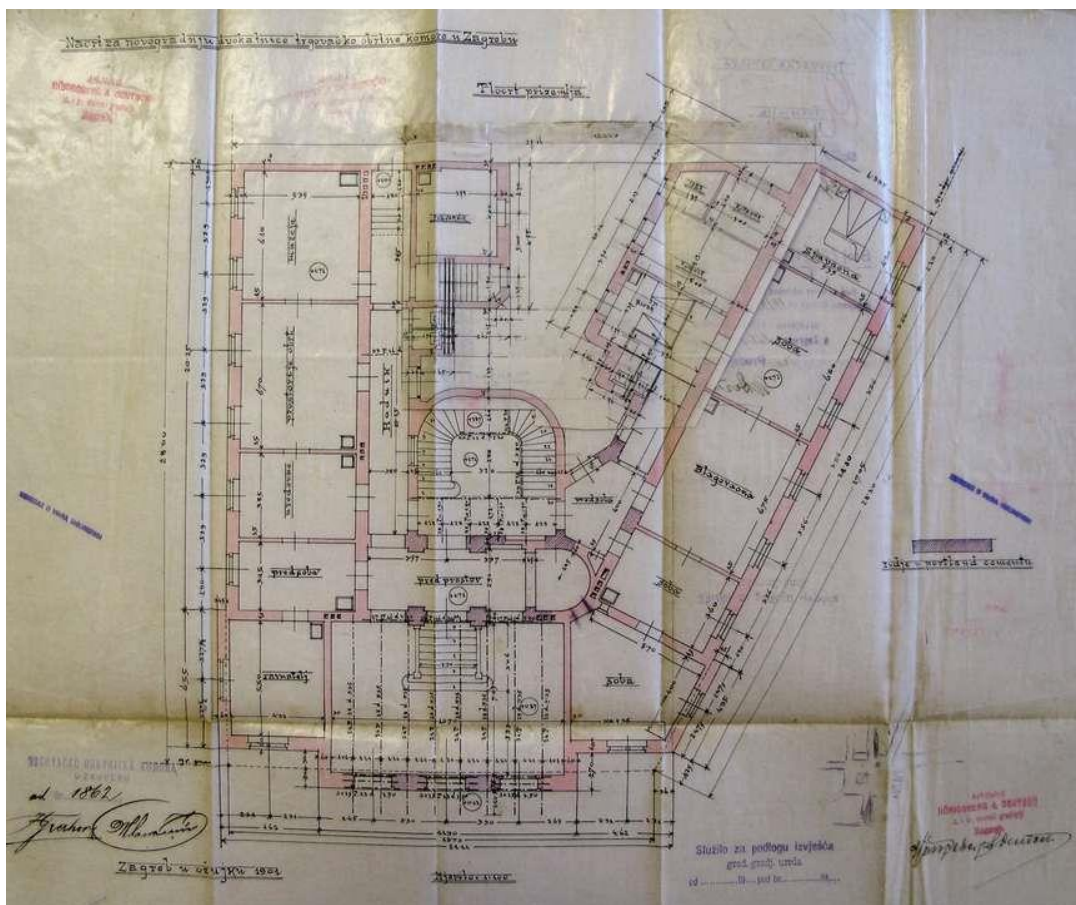
3.2.-2. PROČELJE: sačuvan je izvoran izgled i karakter pročelja unatoč adaptacijama lokala u prizemlju

3.2.-3. KATNOST: sačuvana je izvorna katnost zgrade

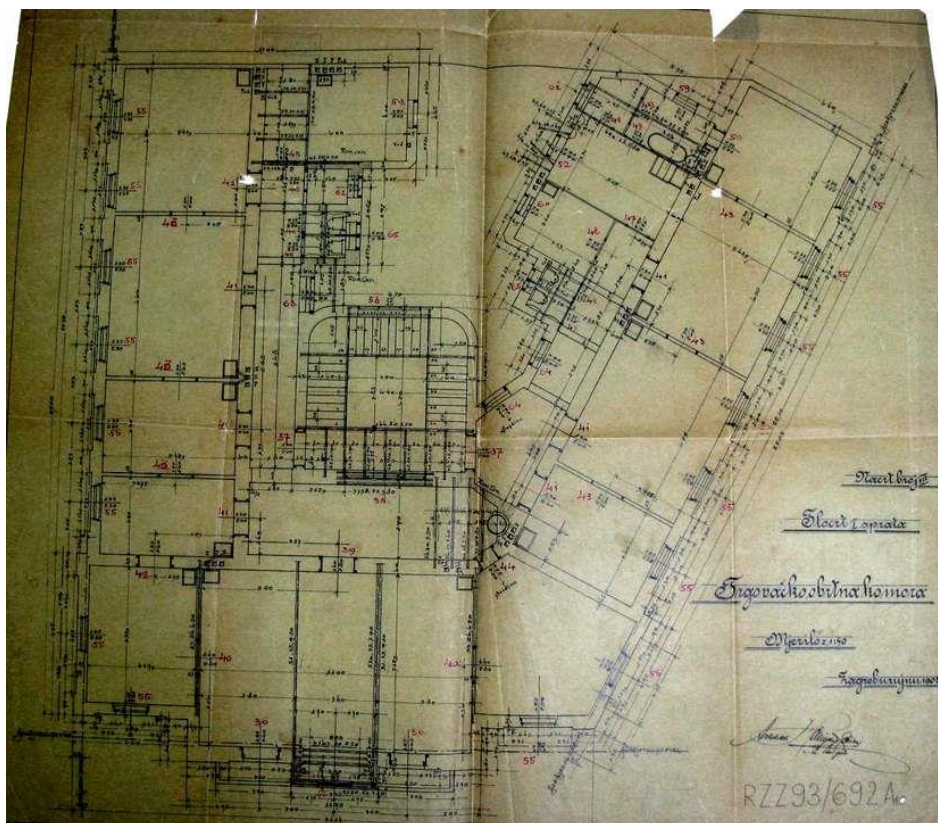
3.2.-4. KROV: zadržano je izvorno oblikovanje krova i vrsta pokrova

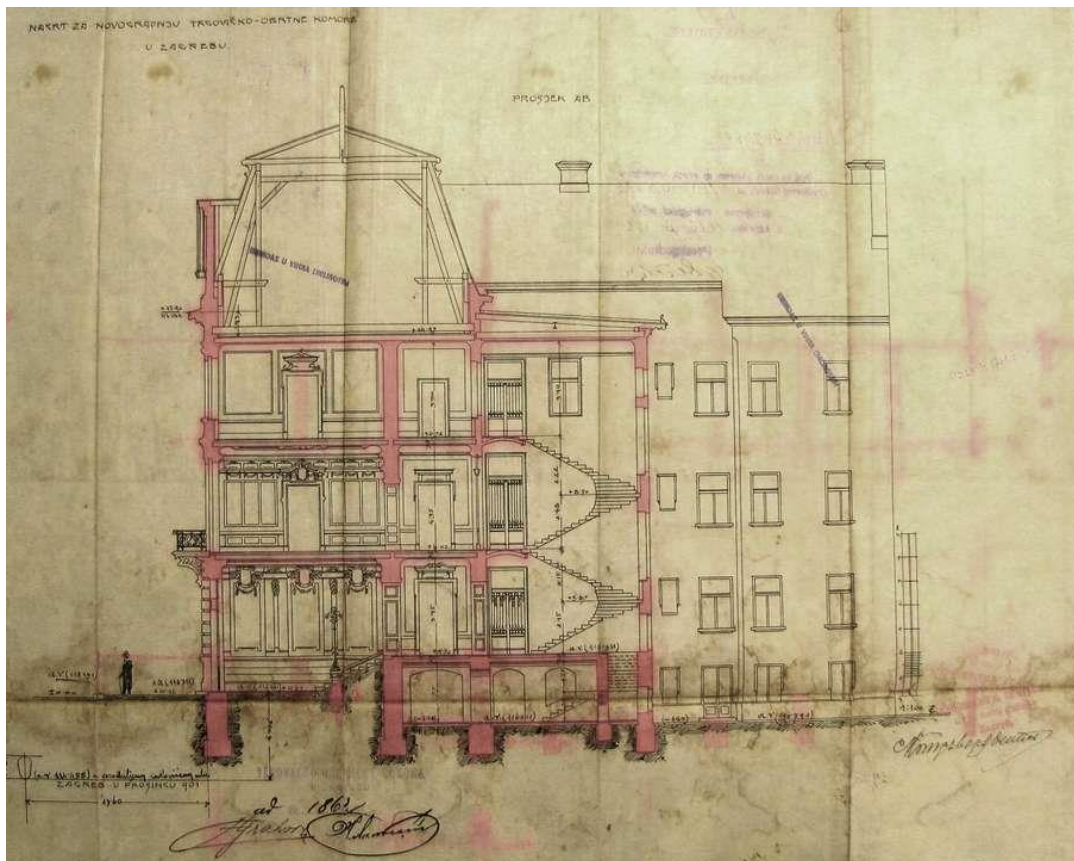
235. Položajni nacrt Trgovačko-obrtna komore i Trgovačko-obrtnog muzeja, 6. studeni 1900., Zagreb

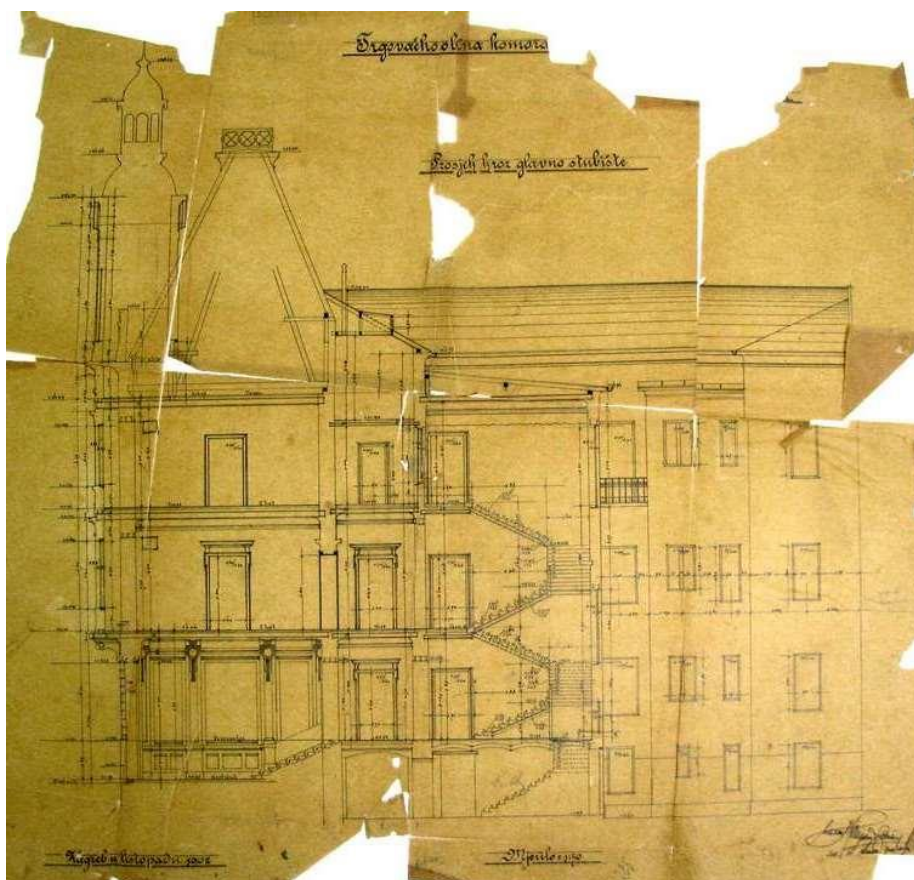
236. Tlocrt prizemlja, ožujak 1901., Zagreb

237. Tlocrt prvog kata, rujan 1902., Zagreb

238. Presjek, varijanta (neizvedeno), prosinac 1901., Zagreb

239. Presjek kroz glavno stubište, listopad 1902., Zagreb

240. Glavno pročelje, varijanta, nerealizirano, 4. siječanj 1901., Zagreb

241. Glavno pročelje, varijanta, nerealizirano, vjerojatno prosinac 1901., Zagreb

246. Zgrada Trgovačko-obrtne komore i muzeja 1905. godine (1905./II), *Palais des Handels- und Gewerbekammer in Agram*, Wiener Bauindustrie Zeitung, 22 (26): tabla 3, Beč

247. Trgovačko-obrtna komora (Zagreb, Trg maršala Tita 8), sjeverno i zapadno pročelje (foto: Z.Bogdanović, 2015.)

**ZGRADA MAJDAK
PALMOTIĆEVA 50, ZAGREB
Projekt 1902.-1903., realizacija 1903.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Palmotićeva 50, sig.2/20/2121)

1.1.-1. INVESTITOR: Marija Majdak

1.1.-2. NAMJENA: stambena

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+2

1.1.-4. PROJEKTANT: glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektant: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: poduzeće Hönigsberg i Deutsch

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.9805/I-1903. od 10. ožujka 1903.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: za jedan prizemni stan br. 42141/I-1903. od 4. rujna 1903., za ostatak zgrade br.47405/I-1903. od 8. listopada 1903.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): *sign.: Hönigsberg i Deutsch*, bez datuma

1.1.-9. POPIS NACRTA: *sign...: Hönigsberg i Deutsch.*, M 1:100, bez datuma, osim tlocrt podruma 21. veljače 1902.

A – tlocrt prvog i drugog kata

B – presjek i situacija (M 1:500)

C – pročelje

D – tlocrt podruma, 21. veljače 1902.

E – tlocrt prizemlja

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumski prostori, prostor za ubacivanje drva, jednosoban stan pazikuće

1.2.-2. PRIZEMLJE: dva dvosobna stana s kuhinjom, izbom, predsobljem, sobom za posluđu, zahodom

1.2.-3. PRVI KAT: dva dvosobna stana s kuhinjom, izbom, predsobljem, sobom za posluđu, zahodom, (jedan stan ima kupaonicu)

1.2.-4. DRUGI KAT: dva dvosobna stana s kuhinjom, izbom, predsobljem, sobom za posluđu, zahodom, (jedan stan ima kupaonicu)

1.2.-5. TAVAN: tavanski prostor

1.3. OPIS ZGRADE: dvokatna ugrađena najamna stambena zgrada sa središnjim dvokrakim stubištem i dva asimetrična dvorišna krila

1.3.-1. PROČELJE: simetrično koncipirano pročelje secesijskih obilježja s ulazom u središnjoj osi i naglaskom na razlike u završnoj obradi horizontalnih zona plohe

1.3.-2. KROV: dvostrešan krov pokriven crijepom

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE: nepoznato

3. DANAŠNJE STANJE

3.7. PRIKAZ NAMJENE: stambena

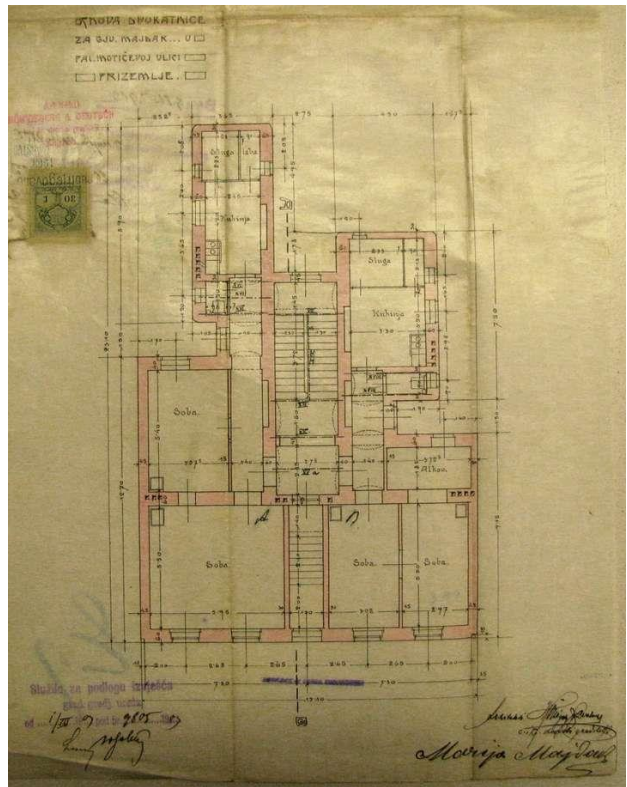
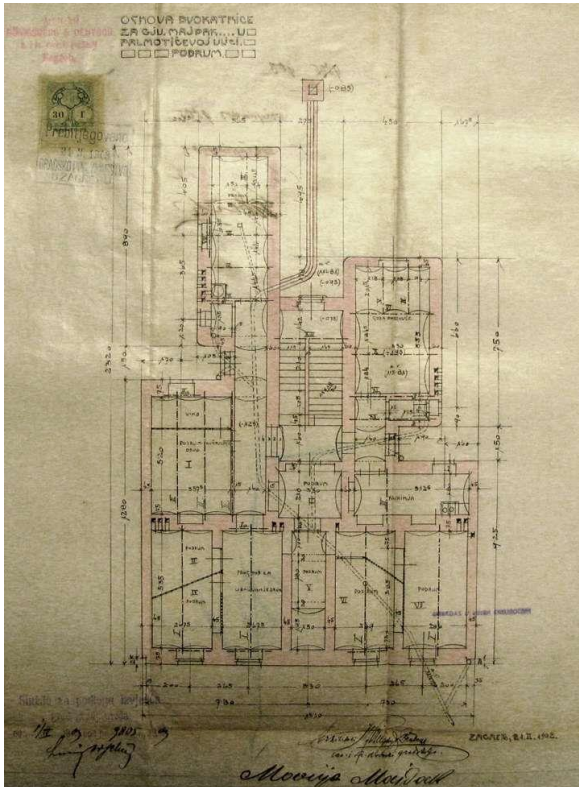
3.8. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNOST:

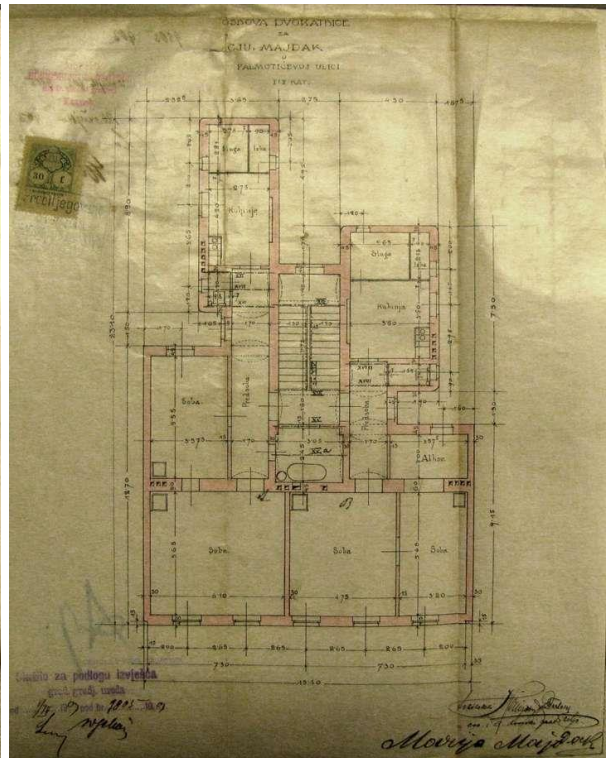
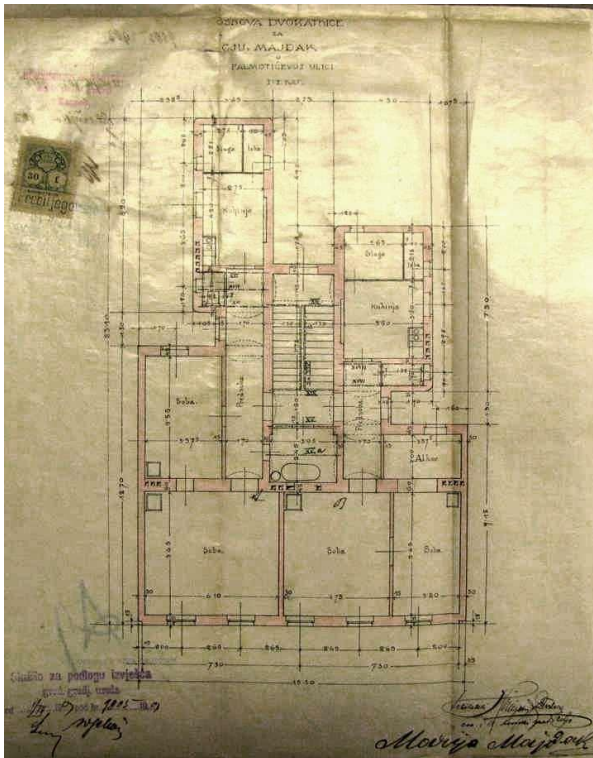
3.2.-2. PROČELJE: zadržan je izvoran izgled pročelja, ali je u izrazito lošem stanju i potrebna je obnova. Sačuvana su originalna vrata, a samo dijelom prozori i metalne rešetke podrumskih prozora.

3.2.-3. KATNOST: sačuvana je izvorna visina i etažna podjela.

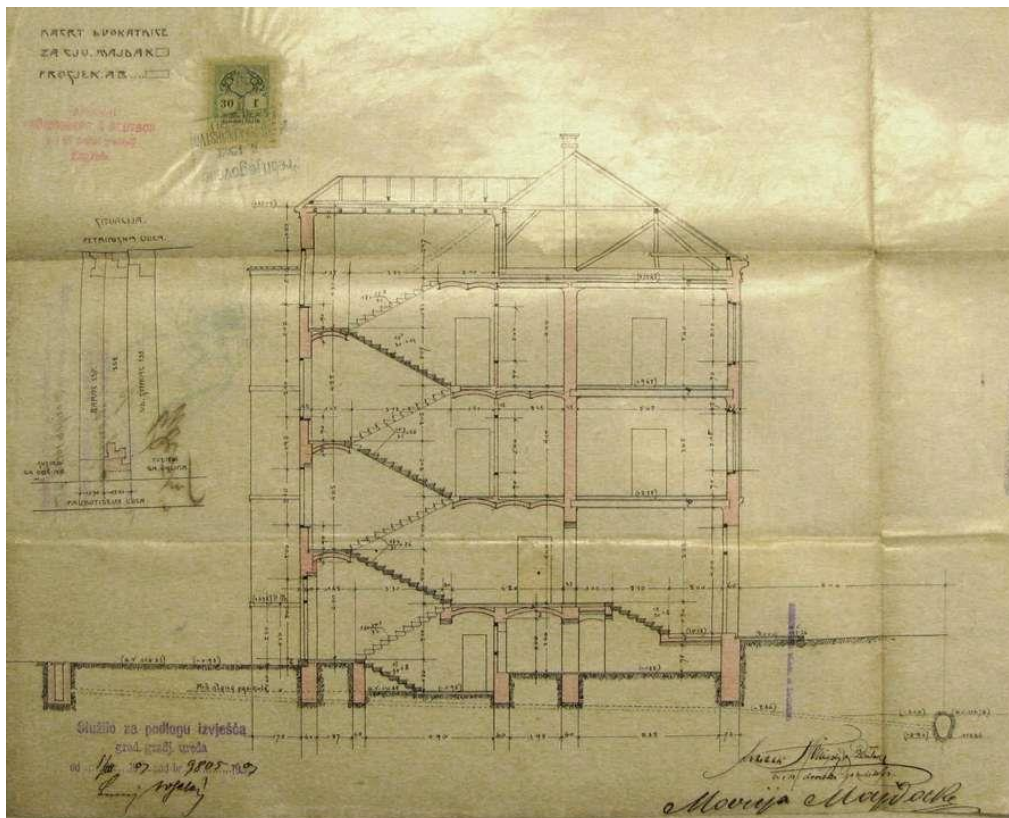
3.2.-4. KROV: sačuvan je izvoran izgled krova

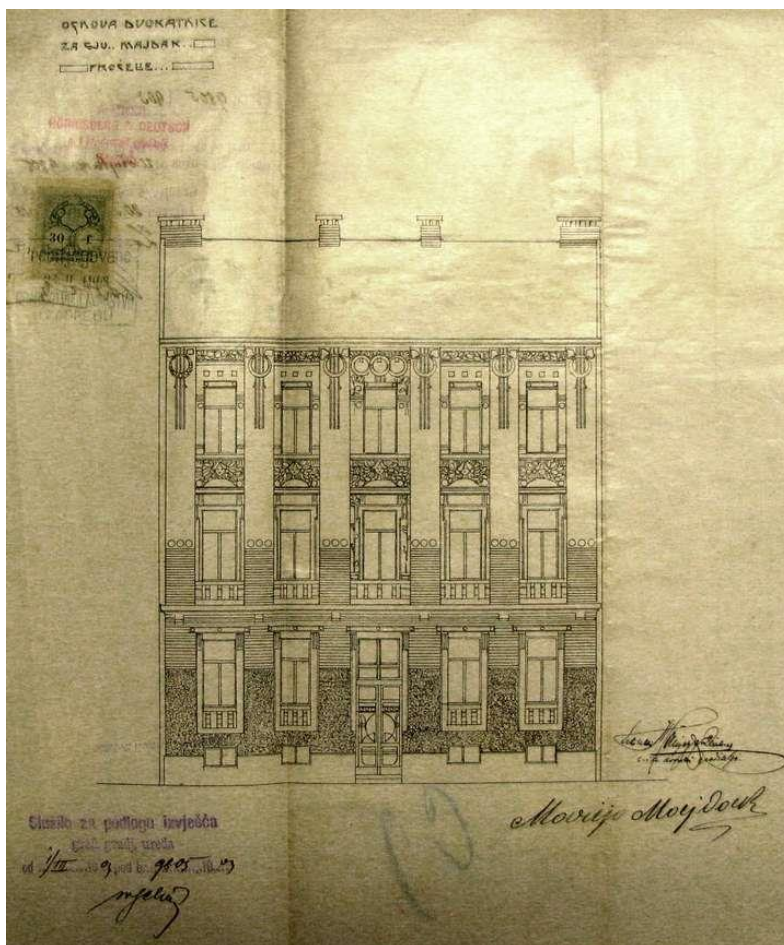
248. i 249. Tlocrt podruma, 21. veljače 1902., Zagreb; Tlocrt prizemlja, bez datuma, Zagreb

250. i 251. Tlocrt prvog i drugog kata, bez datuma; Tlocrt trećeg kata, bez datuma, Zagreb

252. Presjek, bez datuma

253. Pročelje, bez datuma

254. Zgrada Majdak (Zagreb, Palmotićeveva 50), ulično pročelje (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

255. Zgrada Majdak (Zagreb, Palmotićeveva 50), ulično pročelje, detalj (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

**ZGRADA KALLINA
GUNDULIĆEVA 20/MASARYKOVA, ZAGREB
Projekt 1903., realizacija 1903.-1904.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Gundulićeva 20, sig.1308/1), MK, Planoteka (Arhiva Freudenberg, Höningberg i Deutsch, gradnja Kallina, Gundulićeva 20, A. Bastl, 1903.)

1.1.-1. INVESTITOR: Josip Kallina

1.1.-2. NAMJENA: stambeno-poslovna

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+3

1.1.-4. PROJEKTANT: glavni projektant: Höningberg i Deutsch, projektant: V. Bastl, suradnik: de Luca

1.1.-5. IZVOĐAČ: poduzeće Gjuro Carnelutti⁷⁹⁰

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.15.365/I-1903. od 8. travnja 1903.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.45890/I-1904. od 2. rujna 1904.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): **20. ožujak 1903.**, *sign i žig.: Höningberg i Deutsch*

1.1.-9. POPIS NACRTA:

Nacrta u Državnom arhivu u Zagrebu:

- **ožujak 1903.**, *sign.. i žig: Höningberg i Deutsch.*, Zagreb, M 1:100: tlocrt podruma; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata; tlocrt drugog i trećeg kata; presjeci i situacija (M 1:500)

- **bez datuma:** pročelje

Nacrta u planoteci Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture u Zagrebu:

- **1903.**, pročelje, M 1:25

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumski prostor

1.2.-2. PRIZEMLJE: trgovački lokali sa skladištima i popratnim sadržajima

1.2.-3. PRVI KAT: tri trosobna stana s predsobljem, kuhinjom, izbom, sobom za služavku, kupaonicom i zahodom

1.2.-4. DRUGI KAT: tri trosobna stana s predsobljem, kuhinjom, izbom, sobom za služavku, kupaonicom i zahodom

1.2.-5. TREĆI KAT: tri trosobna stana s predsobljem, kuhinjom, izbom, sobom za služavku, kupaonicom i zahodom

1.2.-6. TAVAN: tavanski prostor

1.3. OPIS ZGRADE: trokatna najamna stambeno-poslovna uglovnica nepravilnog tlocrta s dva izduljena ulična volumena i dva svjetlika

1.3.-1. PROČELJE: većina površine pročelja secesijskih obilježja obložena je keramičkim pločicama kojima su formirane monokromne plohe žute i plave boje uz primjenu motiva šišmiša i lopoča. Viši ugaoni dio naglašen je balkonima staklenih podnica s dekorativnim kovanim ogradama.

1.3.-2. KROV: dvostrešan krov prekriven crijepom

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1936. adaptacija pročelja u prizemlju** – pregradnja portala i postava opločenja u prizemnom, izvorno ožbukanom dijelu (investitor:Franjica Jakil, korisnik prostora

⁷⁹⁰ U dopisu Poglavarstvu slobodnog i kraljevskog glavnog grada Zagreba poslanom uoči početka izgradnje 3. lipnja 1903. godine arhitekti Höningberg i Deutsch očitovali su se kako u ovoj gradnji sudjeluju isključivo kao projektanti dok radove izvodi Gjuro Carnelutti, koji je time i odgovoran za izgradnju. Gjuro Carnelutti očitovao se 9. lipnja 1903. da je preuzeo nadzor i odgovornost nad gradnjom te potpisao nacрте. *** DAZ/7

lokala Julio Meinl, projektant/izvođač: građevno poduzeništvo Pollak i Bornstein, Zagreb; građevna dozvola br. 107.194-XVI-1936. od 15. lipnja 1936.)

3. DANAŠNJE STANJE

3.9. PRIKAZ NAMJENE: stambeno-poslovna

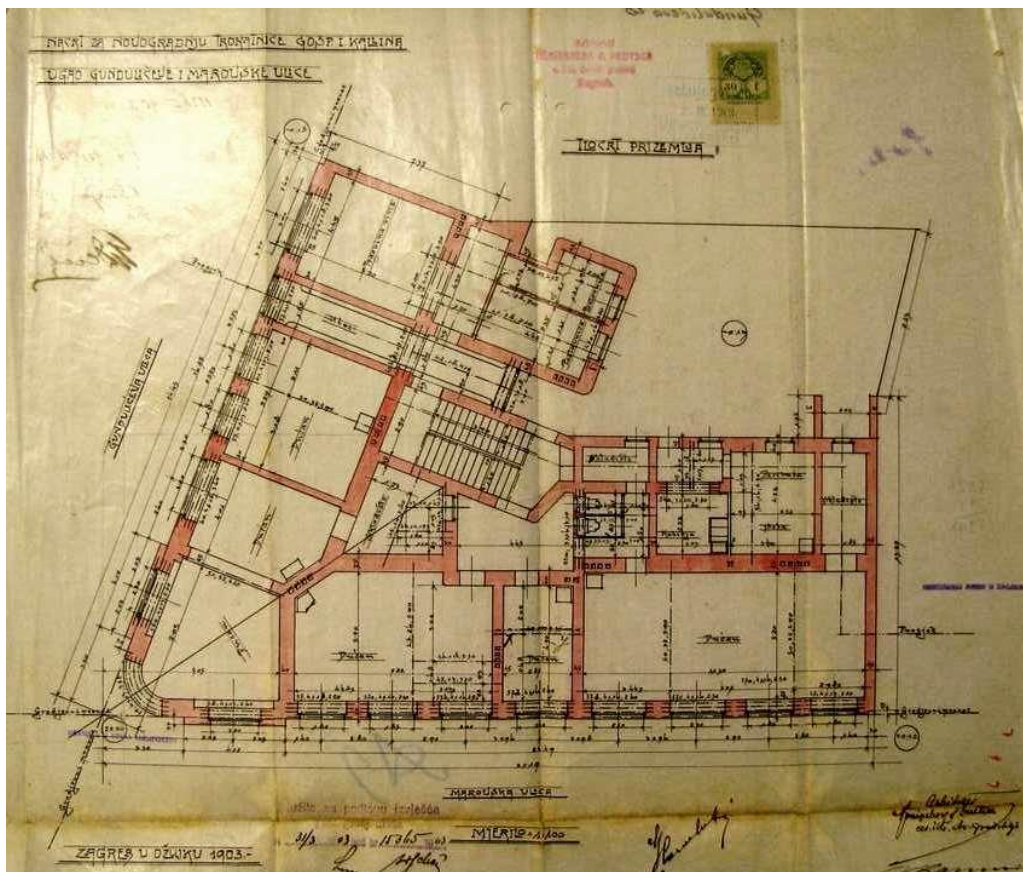
3.10. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNJOST: izvršene su izmjene u prizemnom trgovačkom dijelu

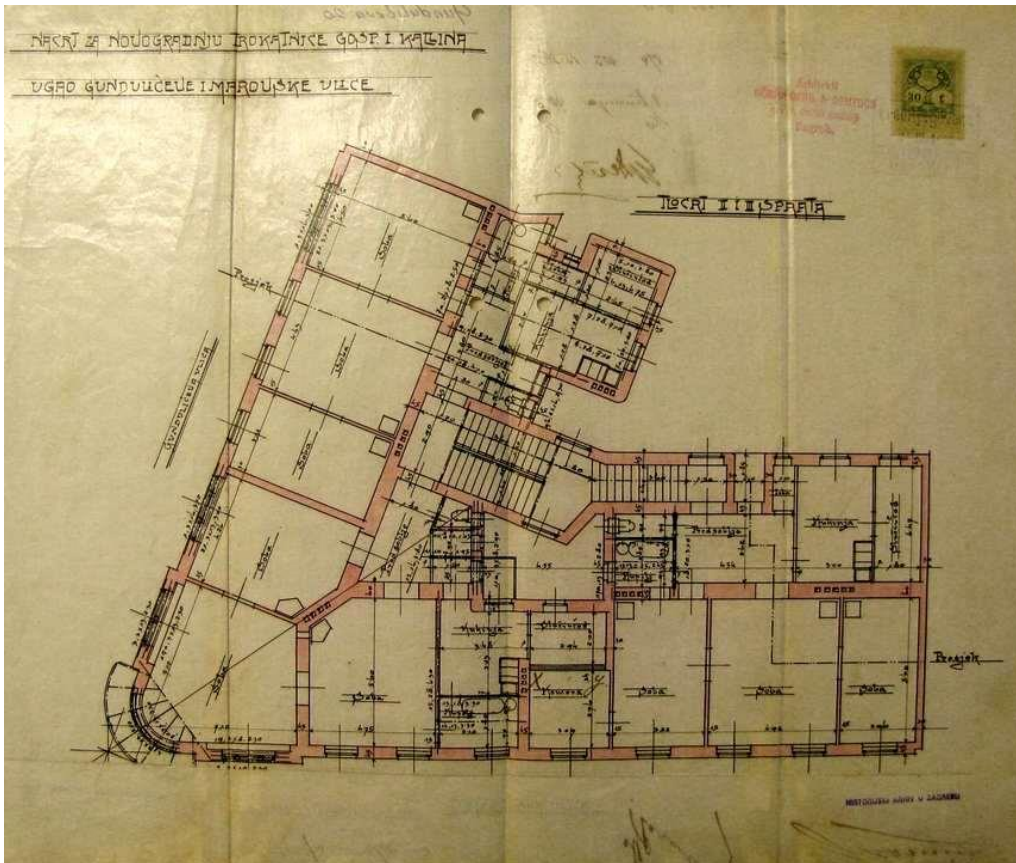
3.2.-2. PROČELJE: većinom je sačuvan izvoran izgled, osim u prizemlju koje je bilo ožbukano, a ugaoni dio uvučen. Prilikom adaptacije 1936. godine zidna površina opločena je pravokutnim pločicama horizontalnog formata usklađenim s bojom pločica na višim etažama. Izgubljeni su pojedini elementi u završnom dijelu pročelja (girlande). Posljednja obnova pročelja izvedena je 2011. godine.

3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna katnost i visina zgrade

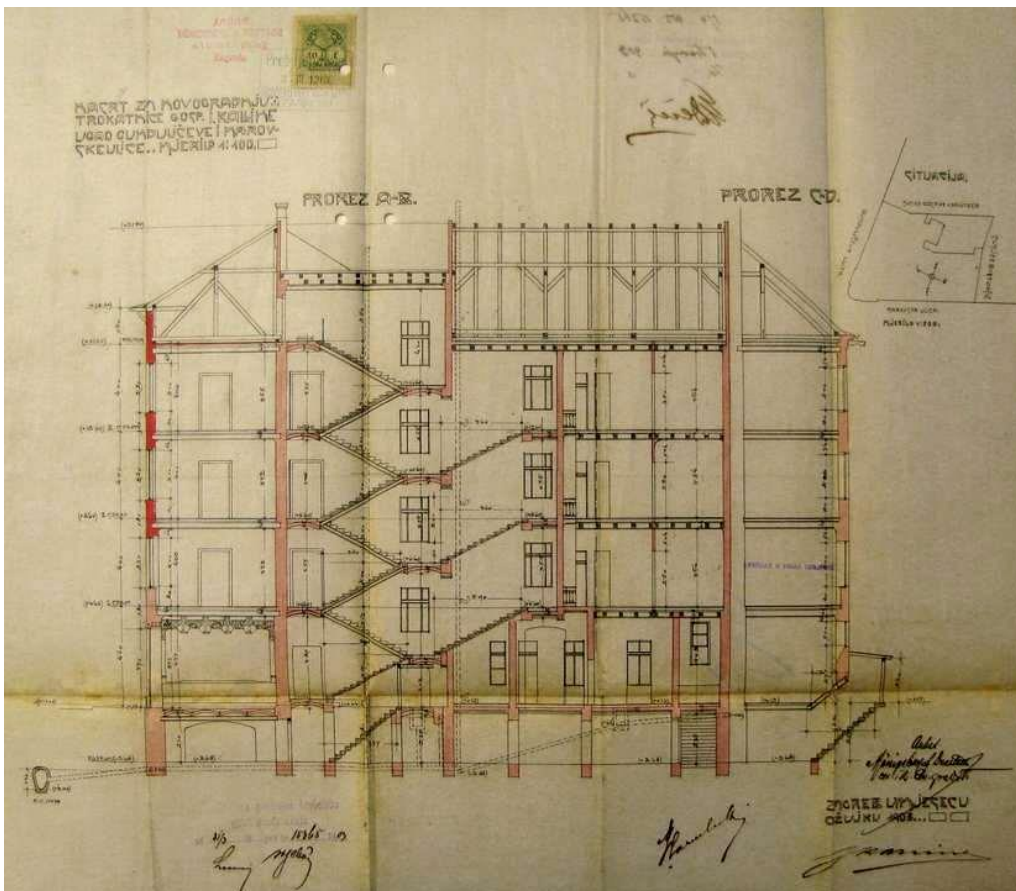
3.2.-4. KROV: zadržan je izvoran izgled krova

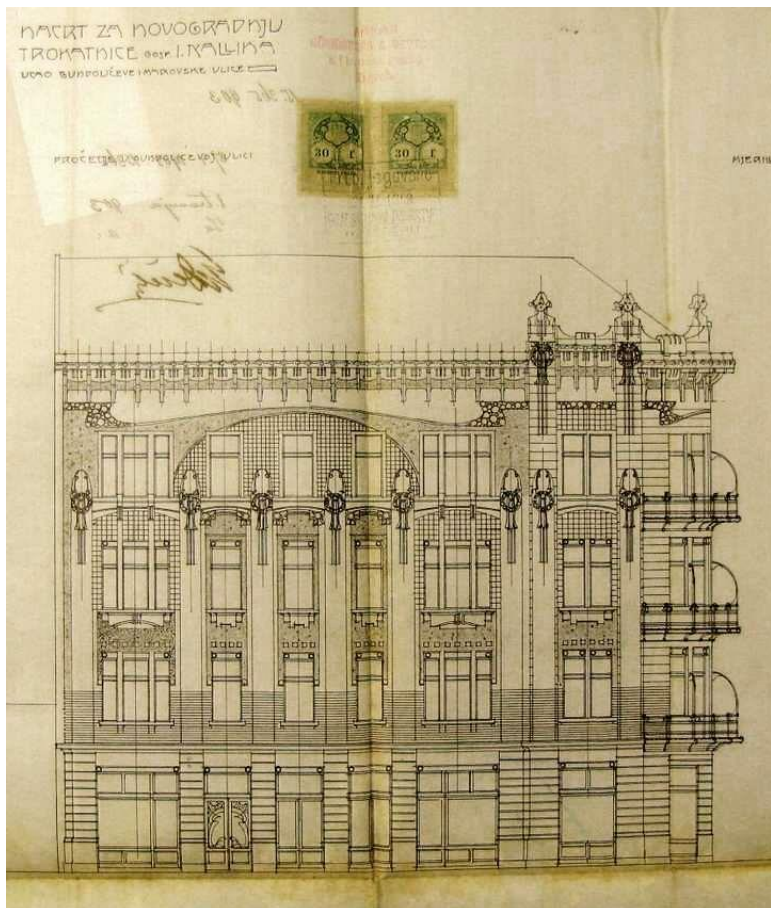
256. Tlocrt prizemlja, ožujak 1903., Zagreb

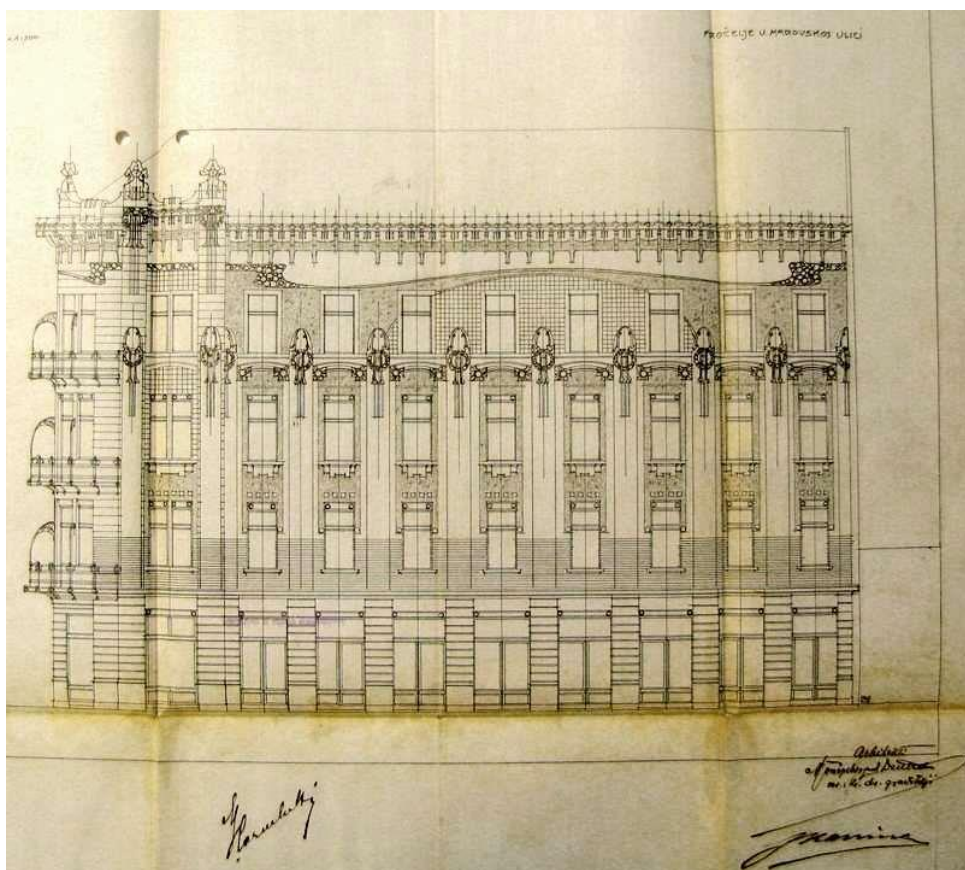
257. Tlocrt prvog, drugog i trećeg kata, ožujak 1903., Zagreb

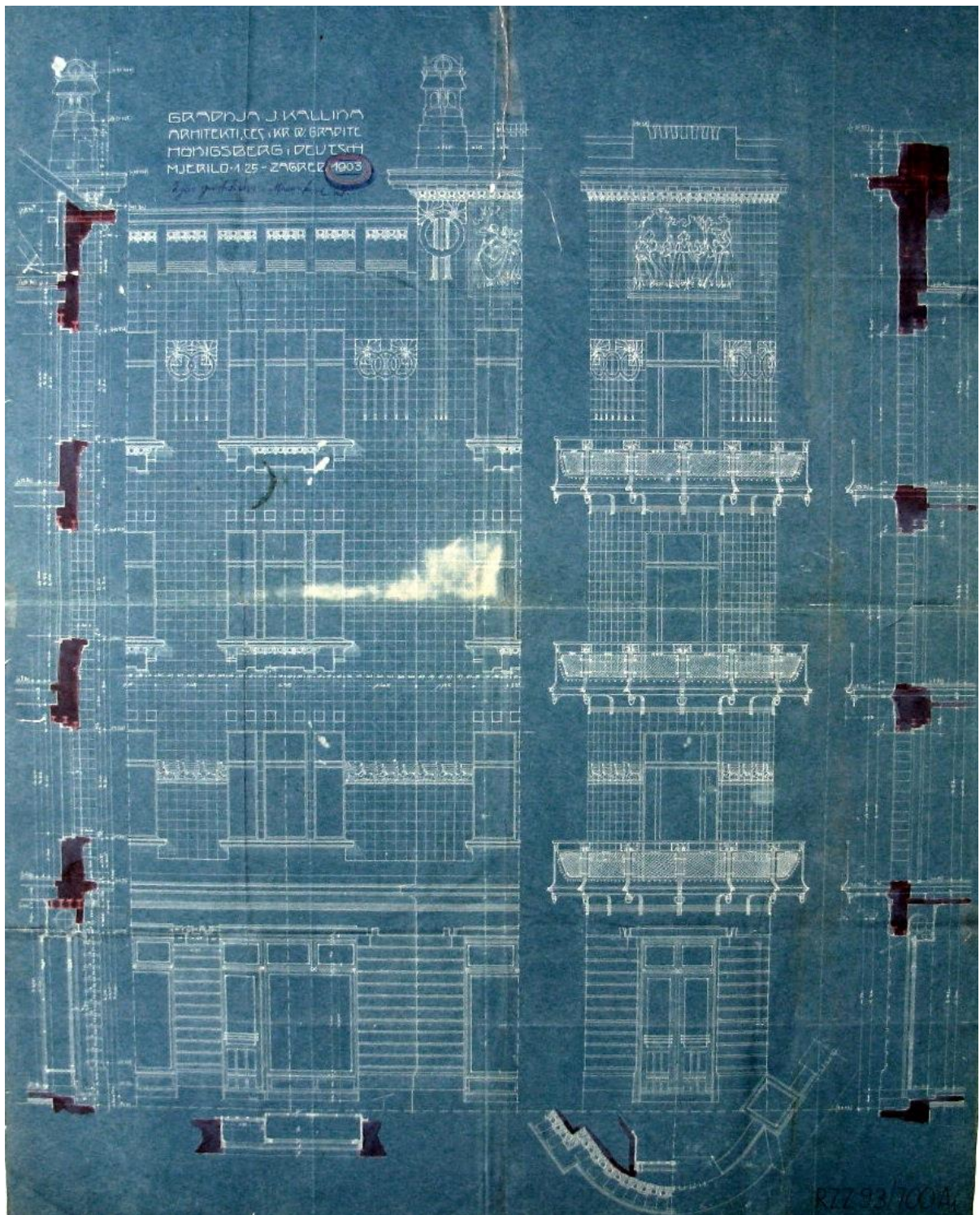
258. Presjek i situacija, ožujak 1903., Zagreb

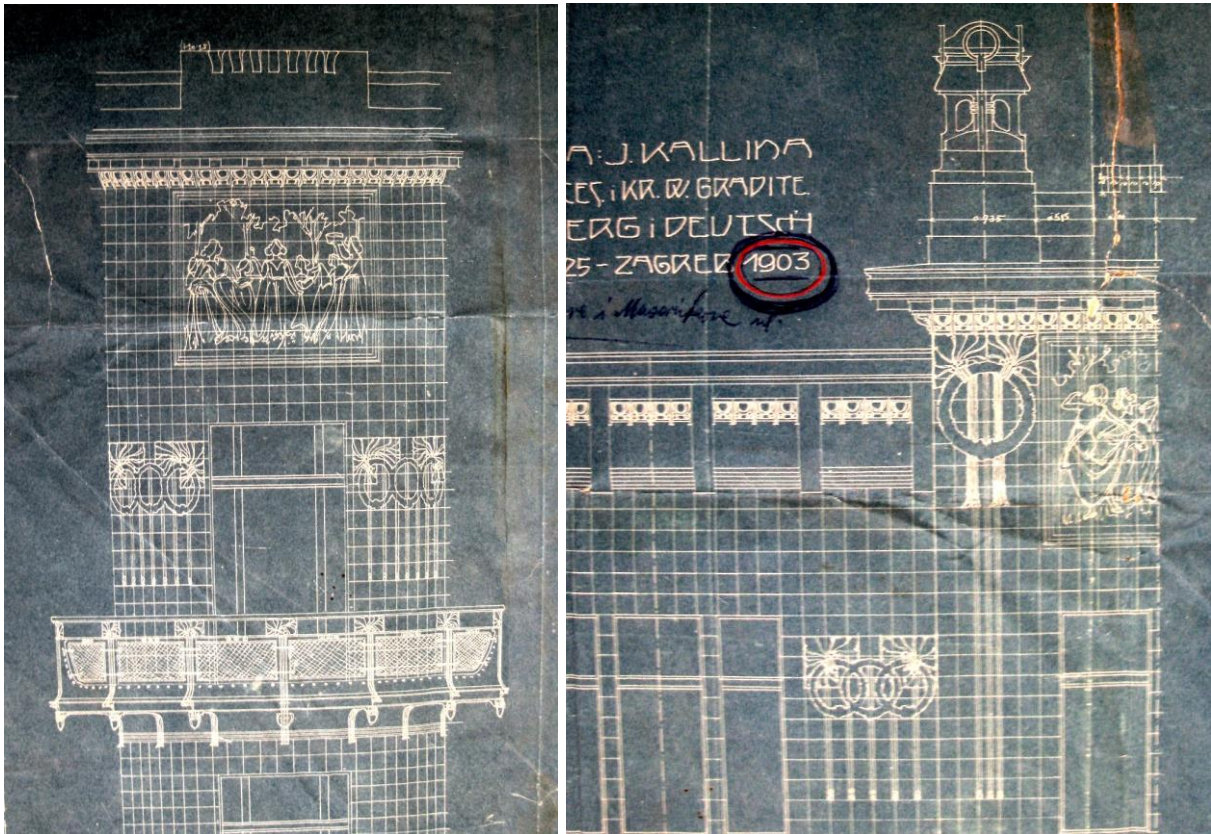
259. Istočno pročelje, varijanta (neizvedeno), ožujak 1903., Zagreb

260. Sjeverno pročelje, varijanta (neizvedeno), ožujak 1903., Zagreb

261. Izvedbeni nacrt pročelja, 1903., Zagreb

262. i 263. Izvedbeni nacrt pročelja, detalji, 1903., Zagreb

264. Zgrada Kallina (Zagreb, Gundulićeva 20/Masarykova), ulično pročelje (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

ZGRADA FELLER
TRG KRALJA TOMISLAVA 4, ZAGREB
Projekt 1903., realizacija 1903.-1904.

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Tomislavov trg 4, sig.3029), MK, Planoteka (Arhiva Freudreich, Hönigsberg i Deutsch, gradnja Feller, Trg kralja Tomislava); *** (1903./II), *Wohnhaus E. und. J. Feller in Agram, Franz Josfes-Platz*, „Wiener Bauindustrie Zeitung“, 21 (8): 68-70, Beč

1.1.-1. INVESTITOR: E. V. i Ida Feller

1.1.-2. NAMJENA: stambeno-poslovna obiteljska zgrada

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+2

1.1.-4. PROJEKTANT: glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektant: V. Bastl, suradnik: de Luca

1.1.-5. IZVOĐAČ: Hönigsberg i Deutsch

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.28573/I-1903. od 2. srpnja 1903.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.29103/I-1904. od 13. lipnja 1904.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): nepoznato

1.1.-9. POPIS NACRTA:

Nacrt i Državnom arhivu u Zagrebu:

- **lipanj 1903.**, *žig i sign.: Hönigsberg i Deutsch.*, M 1:100: tlocrt podruma; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata; tlocrt drugog kata; tlocrt tavana; presjek

- **bez datuma:** pročelje

Nacrti u planoteci Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture u Zagrebu:

- **lipanj 1903.**, *sign.: Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt podruma, M 1:100; *sign.: Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt prvog kata, M 1:100; *sign.: Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt drugog kata, M 1:100;

- **1. lipanj 1903.**, *sign. de Luca*, tlocrt prvog kata, M 1:50

- **2. lipanj 1903.**, *sign. de Luca*, tlocrt drugog kata, M 1:50

- **2. lipanj 1903.**; tlocrt tavana, M 1:50

- **10. lipanj 1903.**, presjek podruma kroz stubište

- **20. lipanj 1903.**, *sign. de Luca*, tlocrt prizemlja, M 1:50

- **30. lipanj 1903.**, *sign. de Luca*, tlocrt prizemlja, M 1: 50

- **14. srpanj 1903.**, *sign. de Luca*, sustav odvodnje, M 1:50

- **4. kolovoz 1903.**, *sign. de Luca*, zidana ograda, M 1:50

- **16. prosinac 1903.**, pozicije otvora na zidovima

- **1903.**, presjek

- **bez datuma:** presjek detalja; tlocrt podruma, M 1:50; tlocrt prizemlja; tlocrt prizemlja; tlocrt prizemlja; tlocrt prizemlja, varijanta 1, M 1:50; tlocrt prizemlja, varijanta 2, M 1:50; tlocrt prizemlja, varijanta 3, M 1:50; tlocrt prvog kata; tlocrt drugog kata

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumski prostori, jednosoban stan pazikuće

1.2.-2. PRIZEMLJE: poslovna namjena – poslovnica, soba šefa, predsoblje i soba, učionica za dječake, spavaća soba za osoblje, sanitarije

1.2.-3. PRVI KAT: stambena namjena – blagovaona, soba, salon, predsoblje, sanitarni čvor, kuhinja, izba, komora

1.2.-4. DRUGI KAT: stambena namjena – spavaonica za djecu, spavaonica za roditelje, soba za guvernantu, soba za igranje, mala prostorija, kupaonica, sanirani čvor, dvije sobe za posluđu

1.2.-5 TAVAN: tavanski prostor, praona, dvije komore

1.3. OPIS ZGRADE: dvokatna ugrađena stambeno-poslovna zgrada namijenjena životu jedne obitelji, pravokutnog uličnog volumena sa središnjim dvorišnim krilom i bočno pomaknutim dvokrakim stubištem.

1.3.-1. PROČELJE: pročelje objedinjuje elemente srednjovjekovne gotičke arhitekture sa secesijskim elementima uz bogat repertoar maskerona i raznovrsnih životinjskih i vegetabilnih motiva. Karakterističan balkon s dva šiljatolučna otvora formiran je na razini prvog kata

1.3.-2. KROV: strmo dvostrešno krovište s dvije krovne kućice na uličnom dijelu prekriveno je eternit pločama

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- adaptacija tavana u stambeni prostor

3. DANAŠNJE STANJE

3.11. PRIKAZ NAMJENE: stambeno – poslovna namjena

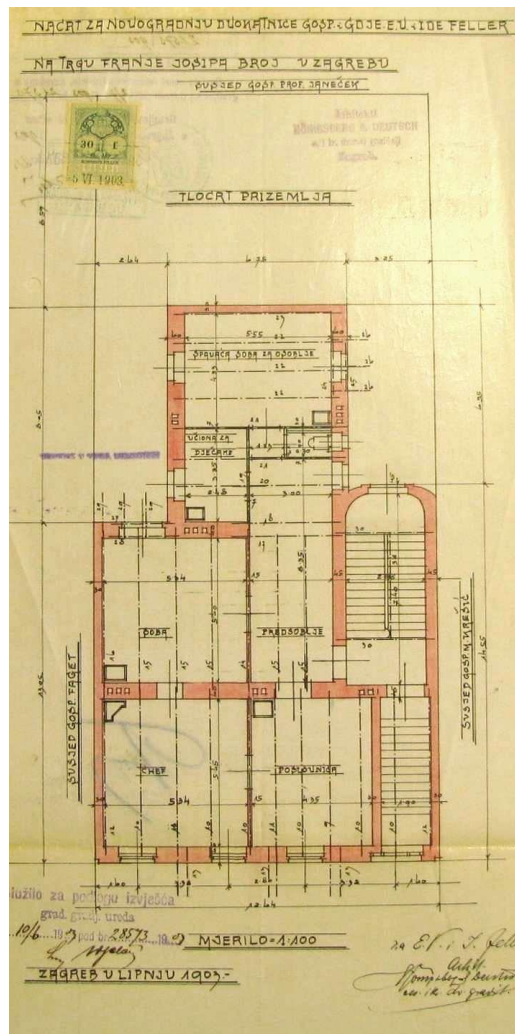
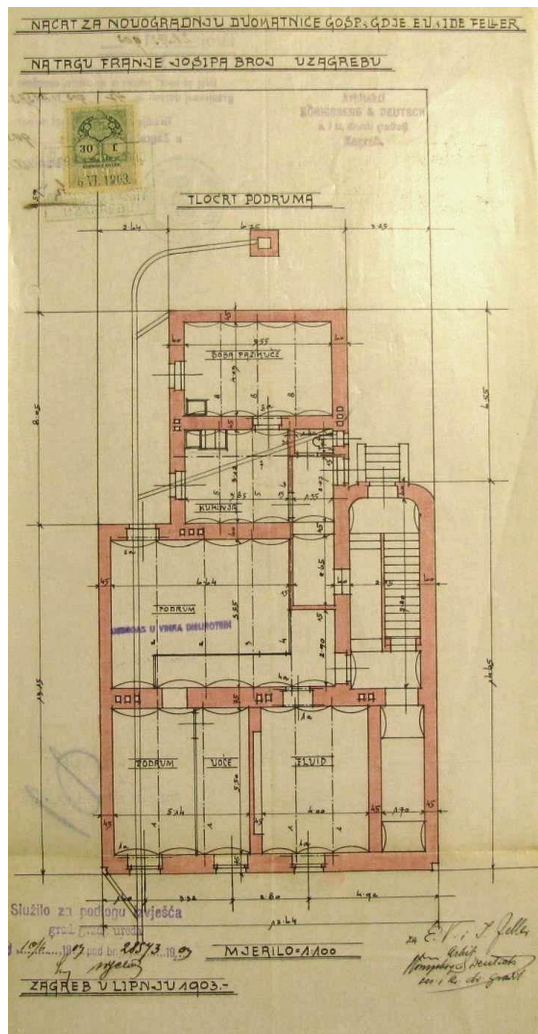
3.12. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNOST: svaka etaža koristi se zasebno kao stambeni ili poslovni prostor, a tavan je adaptiran za stanovanje

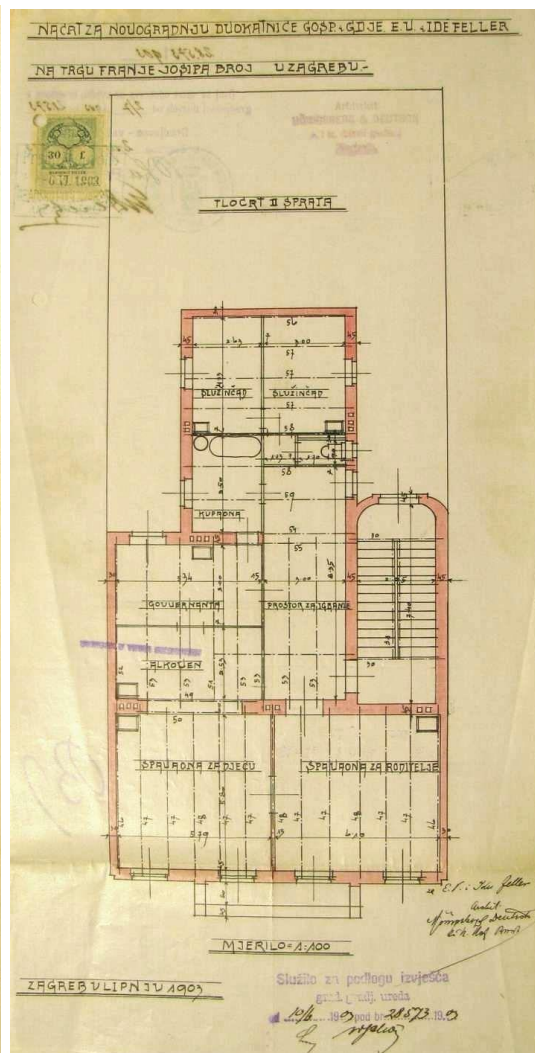
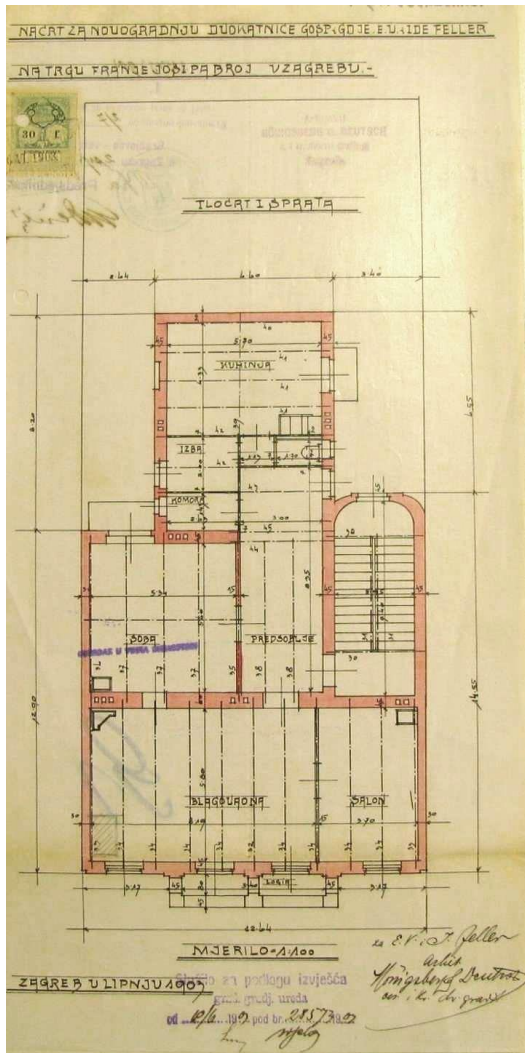
3.2.-2. PROČELJE: sačuvan je izvoran izgled pročelja u svim detaljima

3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna katnost zgrade

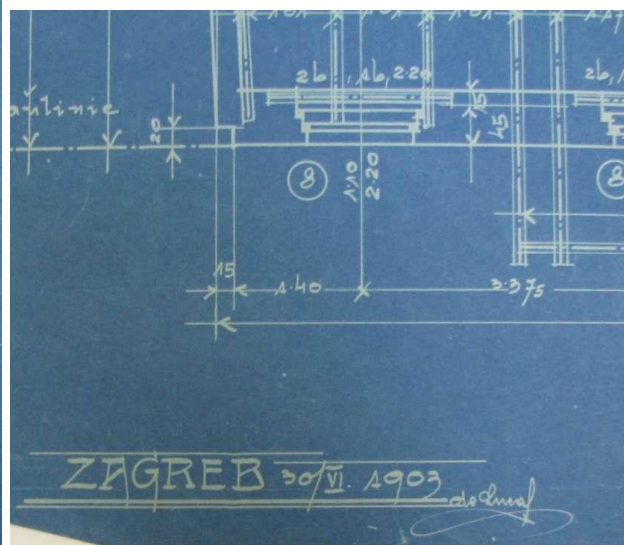
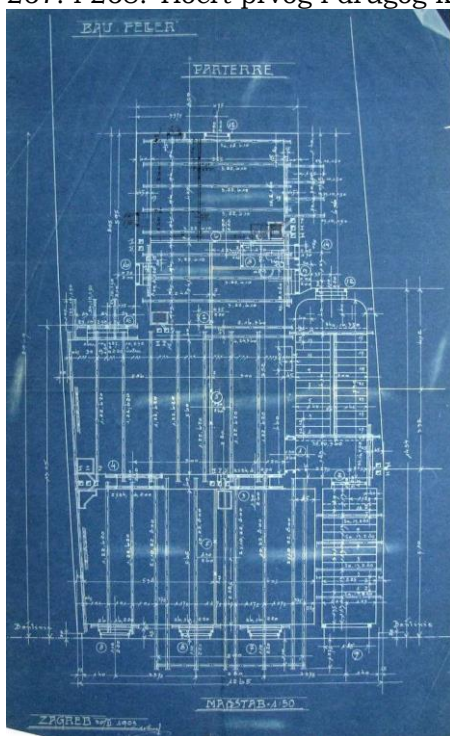
3.2.-4. KROV: obnovom krovišta 2013. godine vraćen je izvoran pokrov (eternit ploče)

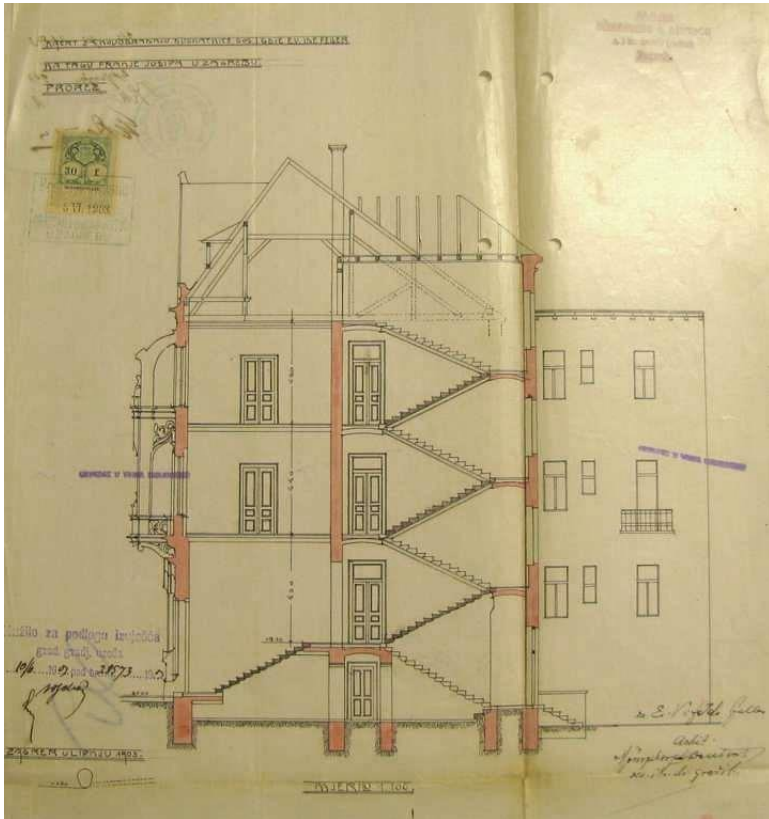
265. i 266. Tlocrt podruma i prizemlja, lipanj 1903., Zagreb

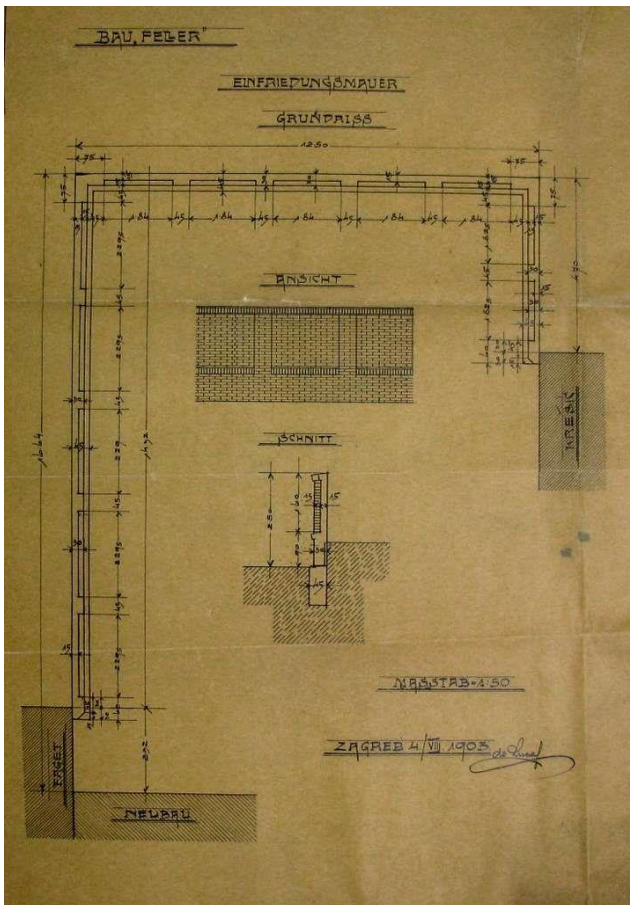
267. i 268. Tlocrt prvog i drugog kata, lipanj 1903., Zagreb

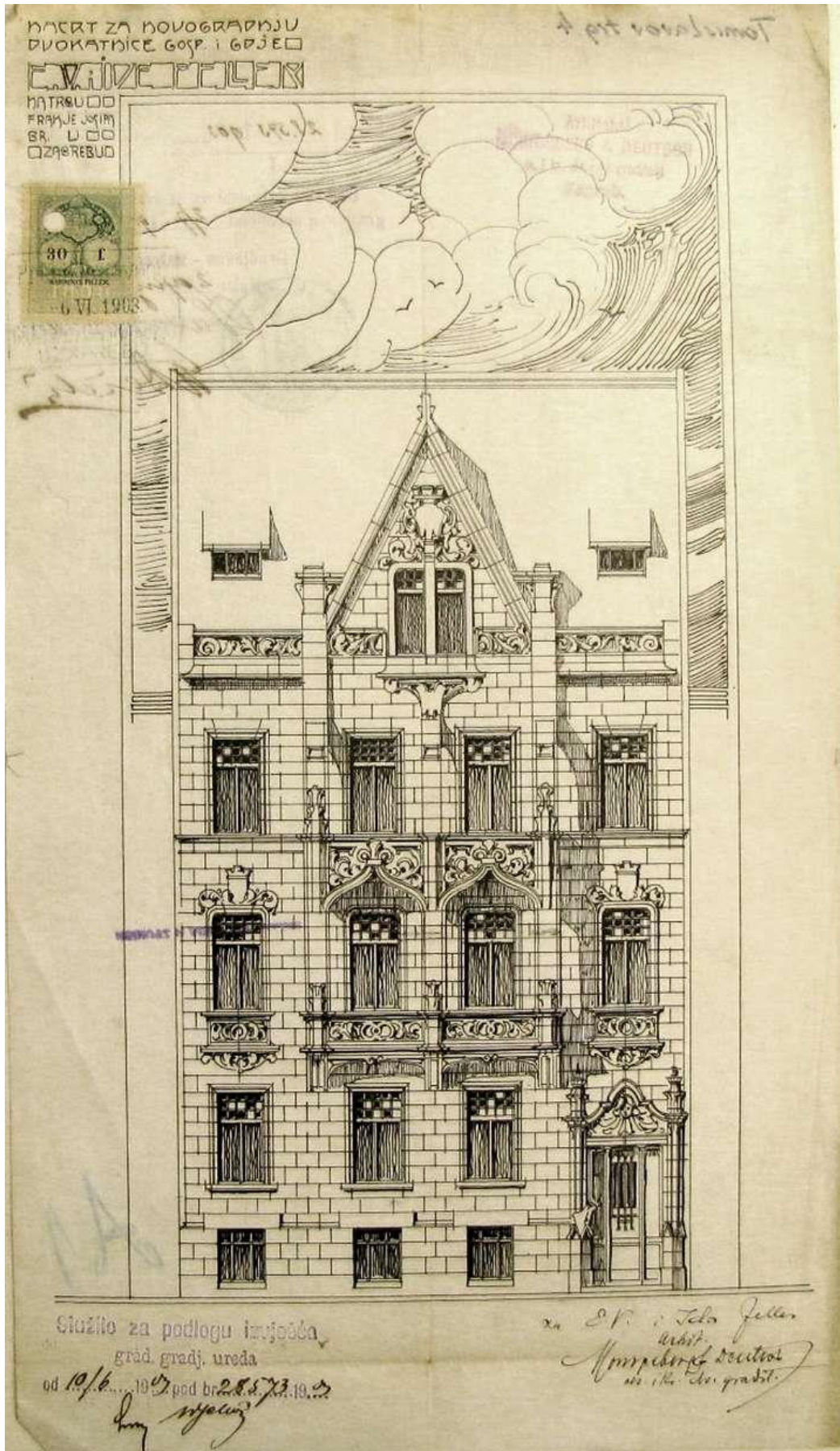
269. i 270. Tlocrt prizemlja, izvedbeni projekt, 30. lipanj 1903., sign. de Luca, Zagreb; detalj

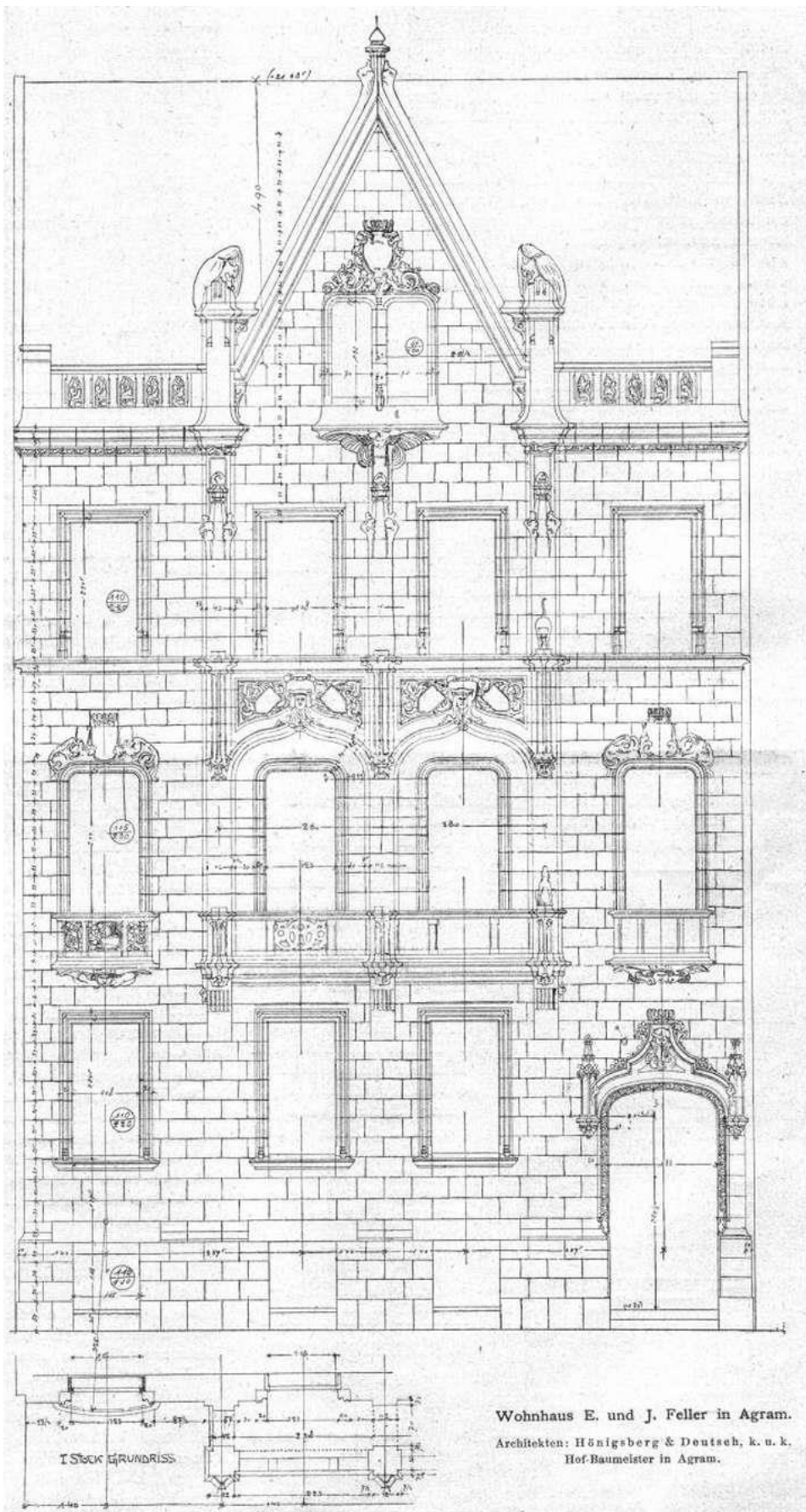
271. Presjek, lipanj 1903., Zagreb

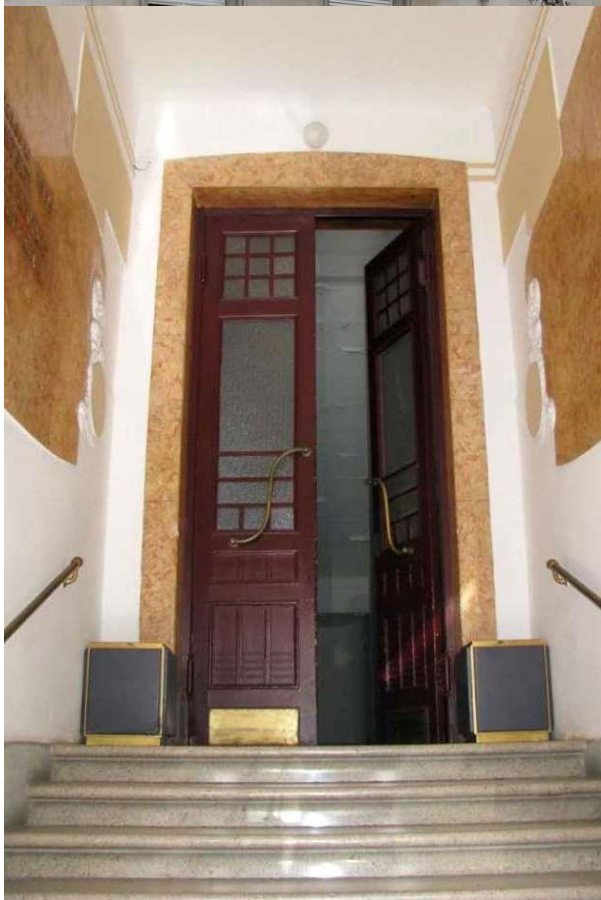
272. Zidana ograda, 4. kolovoz 1903., sign, de Luca, Zagreb

273. Pročelje, lipanj 1903., Zagreb

274. Pročelje, izvedbeni projekt (Wiener Bauindustrie Zeitung, 1903., Beč)

275.-278. Zgrada Feller (Zagreb, Trg kralja Tomislava 4), detalji pročelja, vestibul i detalj ograde stubišta s ulaznim vratima stambenog prostora (foto: M. Strugar, 2011.)

DOM MIROVINSKOG ZAVODA ČLANOVA HRVATSKOG ZEMALJSKOG KAZALIŠTA

TRG MAŽURANIĆA 12, ZAGREB

Projekt 1903.-1904., realizacija 1904.

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Trg Mažuranića 12, sig.1806); MK, Planoteka (Arhiva Freudreich, Hönigsberg i Deutsch, Dom mirovinskog zavoda članova Hrvatskog zemaljskog kazališta, 1903.-1904.)

1.1.-1. INVESTITOR: Mirovinski zavod članova hrvatskog zemaljskog kazališta

1.1.-2. NAMJENA: stambena

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+2

1.1.-4. PROJEKTANT: glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektant: V. Bastl, suradnik: Györgyfalvy

1.1.-5. IZVOĐAČ: poduzeće Hönigsberg i Deutsch

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.15.388/I-1904. od 10. travnja 1904.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.51146/I-1904. od 4. listopada 1904.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): **1904.**, nije signiran

1.1.-9. POPIS NACRTA:

Nacrti u Državnom arhivu u Zagrebu: *sign.: Hönigsberg i Deutsch.*, Zagreb, M 1:100

- **rujan 1903.**: tlocrt podruma

- **bez datuma**: tlocrt prizemlja; tlocrt prvog i drugog kata; presjek; pročelje

Nacrti iz planoteke Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture u Zagrebu:

- **rujan, 1903.**, *sign.: Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt podruma, M 1:100

- **rujan 1903.**, *sign.: Györgyfalvy, Hönigsberg i Deutsch*; pročelje, M 1:100

- **5. veljače 1904.**, *sign.: Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt dijela prizemlja – promjenbeni nacrt, M 1:100

- **28. travnja 1904.**, *sign.: Ivo Štefan*

- **1. lipnja 1904.**, presjek stepenica u podrumu, M 1:50

- **3. rujna 1904.**, spomen-ploča, M 1:10

- **bez datuma**: studija dijela pročelja, M 1:100

- *sign.: Bastl*, perspektivni prikaz pročelja, M 1:100

- detalji pročelja, M 1:25

- tlocrt podruma, M 1:50

- tlocrt prizemlja, M 1:100

- tlocrt prizemlja, M 1:50

- tlocrt prvog kata, *sign.: B.(Bunder?) Mihelj ?*, M 1:100

- tlocrt prvog kata, M 1:50

- tlocrt drugog kata, M 1:100

- tlocrt drugog kata, M :50

- presjek, *sign.: Hönigsberg i Deutsch*, M 1:100

- presjek, M 1:50

- presjek, M 1:50

- presjek kroz podrum i prizemlje

- presjek podruma

- dvorište, presjek, M 1:100

- dizajn slova za natpis na pročelju

- ulazna vrata, M 1:25

- rešetke podrumskih prozora, M 1:10

- sokl, M 1:50

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumski prostori, jednosoban stan pazikuće, pisarna

1.2.-2. PRIZEMLJE: dva trosobna stana s predsobljem, kuhinjom, izbom, sobom za služavku, kupaonicom i zahodom

1.2.-3. PRVI KAT: jedan trosoban i jedan četverosoban stan s predsobljem, kuhinjom, izbom, sobom za služavku, kupaonicom i zahodom

1.2.-4. DRUGI KAT: jedan trosoban i jedan četverosoban stan s predsobljem, kuhinjom, izbom, sobom za služavku, kupaonicom i zahodom

1.3. OPIS ZGRADE: ugrađena stambena dvokatnica pravokutnog, simetrično koncipiranog tlocrta s dva dvorišna krila i dvokrakim stubištem između njih u središnjoj osi zgrade te dva svjetlika

1.3.-1. PROČELJE: pročelje secesijskih karakteristika podijeljeno je na tri dijela – širi i viši središnji dio produljen u zonu krovišta formiranjem atike te rizalito istaknute bočne dijelove. Izvorno je dekorativni učinak bio pojačan različitom obrade zidne plohe koja je u donjoj zoni grubo ožbukana i tamnija što je ponovljeno na motivima pilastara.

1.3.-2. KROV: dvostrešan krov prekriven biber crijepom

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1931. adaptacija zgrade** – za potrebe đачkog internata za siromašnu djecu članova Zemaljskog društva općinskih činovnika u Zagrebu (investitor: Zemaljsko društvo općinskih činovnika u Zagrebu; projektant/izvođač: Lav Kalda; građevna dozvola br. 33585-XVI-1931. od 17. travnja 1931.; uporabna dozvola br. 108227-XVI-1931 od 26. kolovoza 1931.)

- **1987. adaptacija zgrade** – pregradnja prostorija, adaptacija podruma i dogradnja dvorišnih aneksa

3. DANAŠNJE STANJE

3.1. PRIKAZ NAMJENE: Učenički dom Ivana Mažuranića

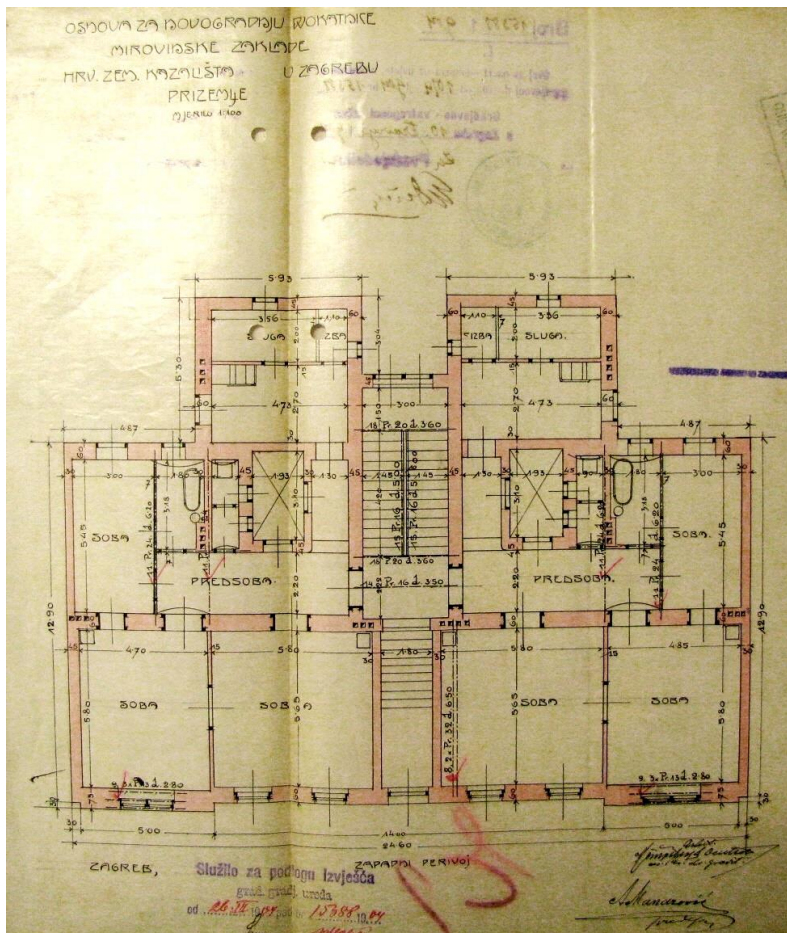
3.2. OPIS ZGRADE: na izvorni volumen zgrade dograđeni su dvorišni aneksi u razini podruma i prizemlja

3.2.-1. UNUTRAŠNOST: adaptacijom je djelomično izmijenjena izvorna organizacija prostora

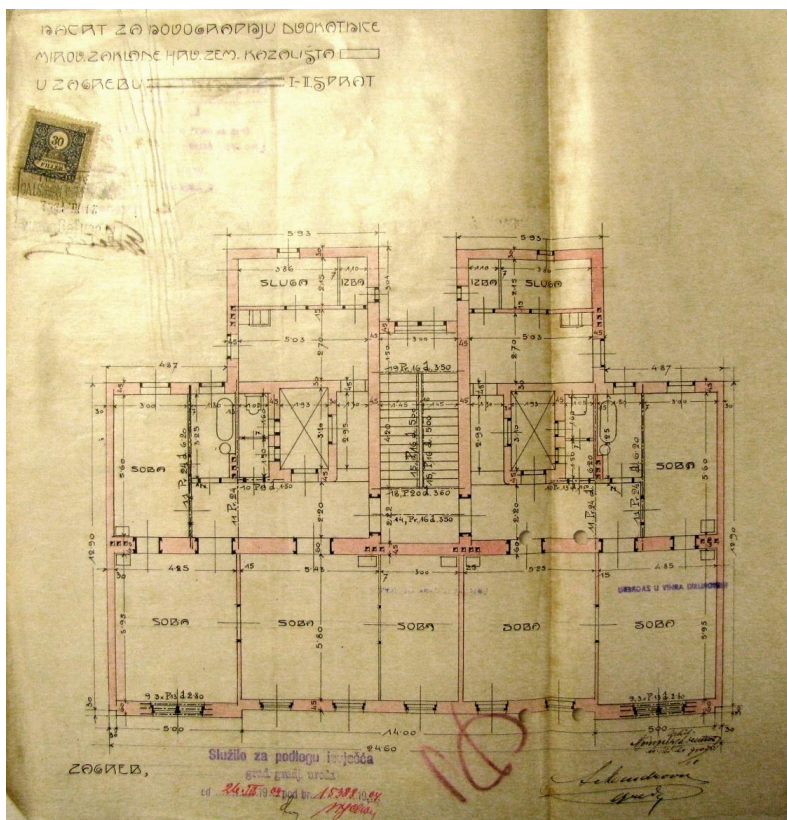
3.2.-2. PROČELJE: u velikoj mjeri su sačuvane izvorne karakteristike uključujući detalje poput stolarije prozora i vrata te metalnih rešetki podrumskih prozora. Dijelom je izgubljena izvorna obrada uključujući dvobojnost pročelja.

3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna katnost i visina zgrade

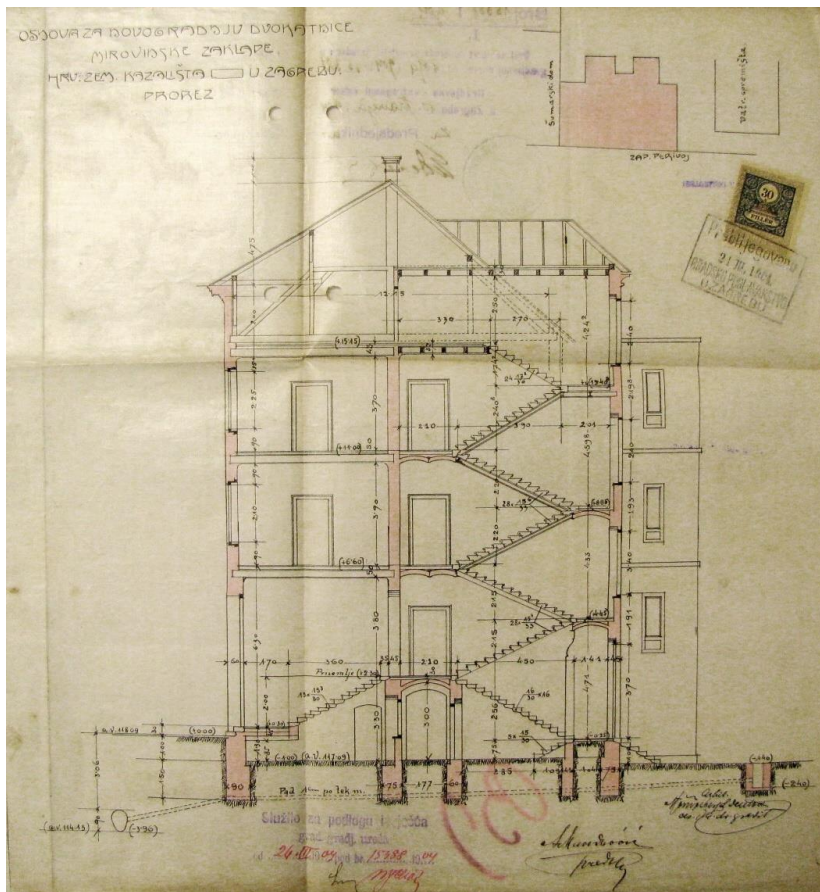
3.2.-4. KROV: zadržan je izvoran tip pokrova (biber crijep)

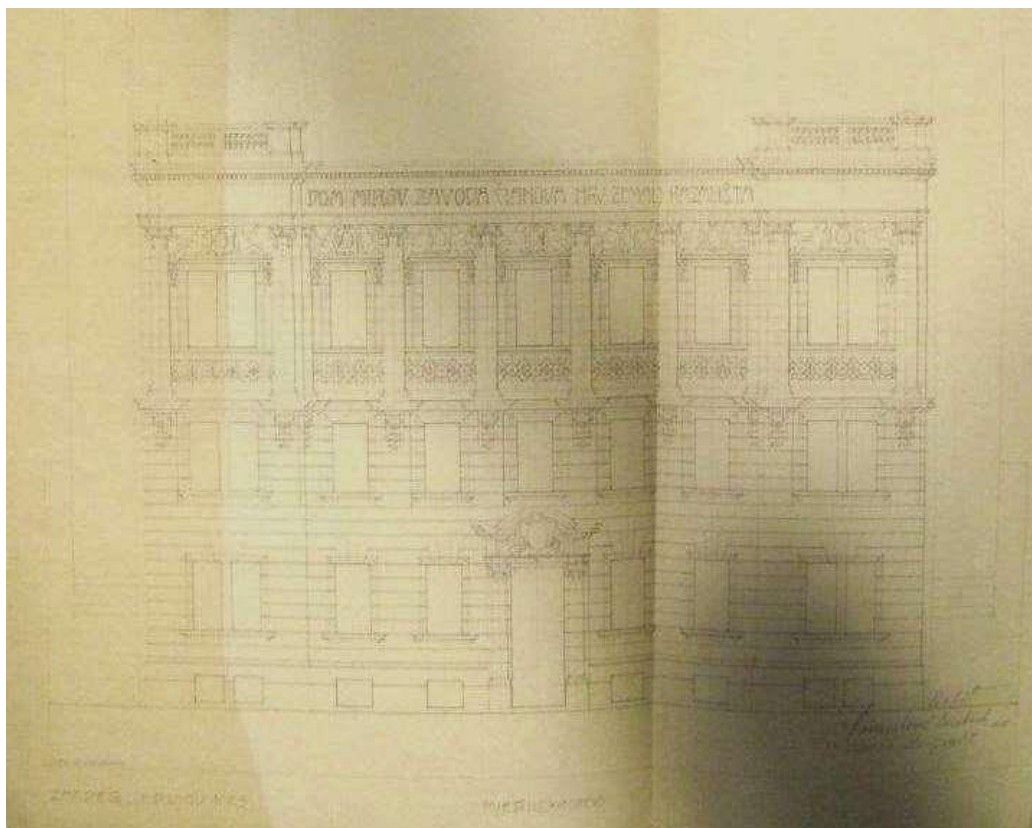
279. Tlocrt prizemlja, bez datuma, Zagreb

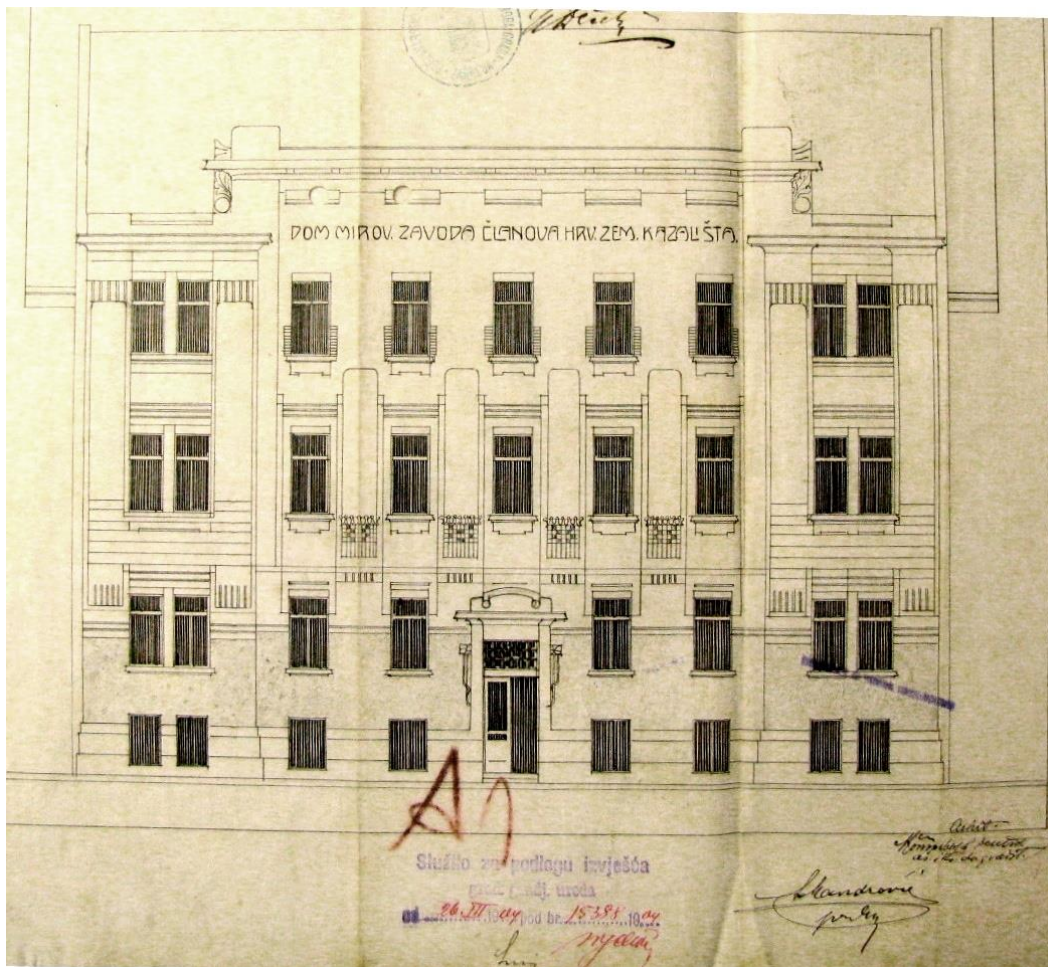
280. Tlocrt prvog i drugog kata, bez datuma, Zagreb

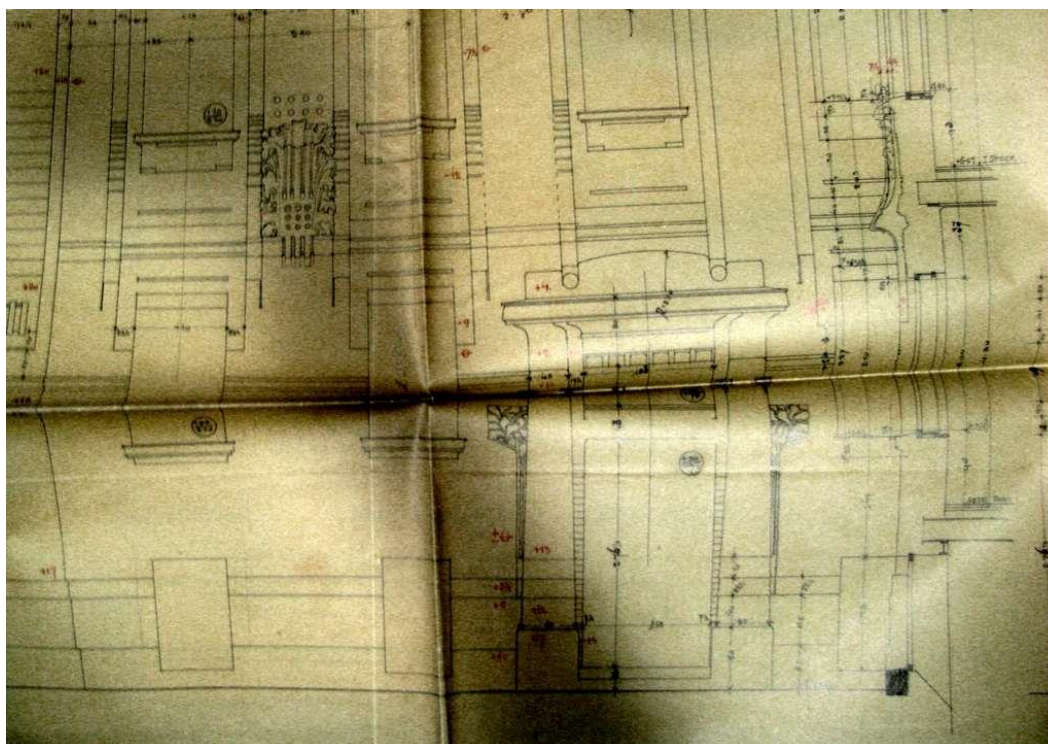
281. Presjek, bez datuma, Zagreb

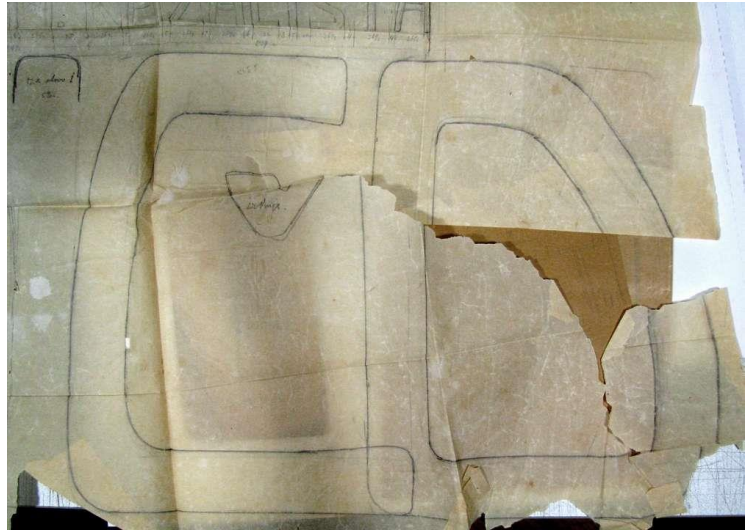
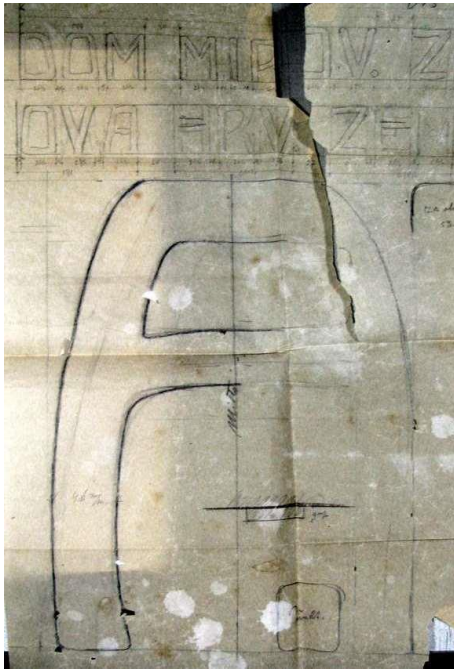
282. Pročelje, prva nerealizirana varijanta, rujan 1903., sign.: Györgyfalvy, Hönigsberg i Deutsch

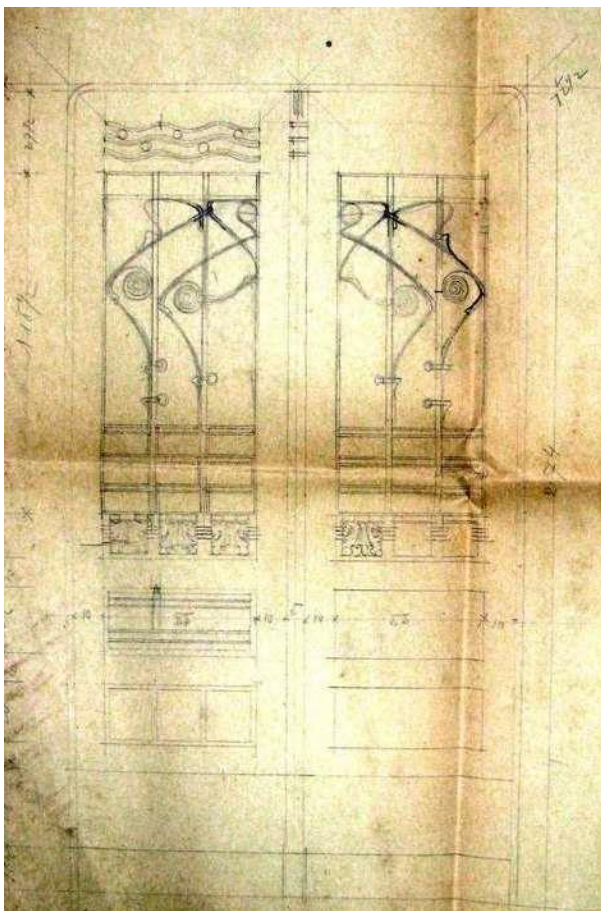
283. Pročelje, druga realizirana varijanta, bez datuma, Zagreb

284. Studija dijela pročelja, bez datuma, Zagreb

285. i 286. Dizajn slova za natpis na pročelju, bez datuma, Zagreb

287 i 288. Ulazna vrata, bez datuma, Zagreb; Rešetka podrumskih prozora, bez datuma, Zagreb

289. Dom Mirovinske zaklade članova Hrvatskog zemaljskog kazališta (Zagreb, Trg Mažuranića 12), ulično pročelje (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

290. i 291. Detalj pročelja (foto: Z. Bogdanović, 2015.); ulazna vrata (foto: M. Strugar, 2012.)

**ZGRADA ZADOBOŠEK
ĐORĐIĆEVA 15/PALMOTIĆEVA 19 A, ZAGREB
Projekt i realizacija 1904.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, sig. 906/2, Đorđićeva 15); Ministarstvo kulture u Zagrebu, planoteka (Arhiva Freudenreich, Gradnja Zadobošek, Hönigsberg i Deutsch, 1904., Zagreb)

1.1.-1. INVESTITOR: Josip Zadobošek

1.1.-2. NAMJENA: stambena

1.1.-3. BROJ KATOVA: dvokatnica s podrumom

1.1.-4. PROJEKTANT: glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, suradnik: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: nepoznato

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br. 11333-I-1904. od 10. svibnja 1904.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br. 57.926-I-1904. od 22. studenog 1904.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): 1. ožujak 1904., *sign. Hönigsberg i Deutsch*

1.1.-9. POPIS NACRTA:

Nacrta u Državnom arhivu u Zagrebu:

- **veljača 1904.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, M 1:100: pročelje

- **1. ožujak 1904.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, M 1:100: tlocrt podruma; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog i drugog kata; presjek i položajni nacrt (M 1:500)

- **14. lipanj 1904.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt prizemlja

Nacrta u Planoteci Ministarstva kulture u Zagrebu:

- **26. svibanj 1904.**, presjek zgrade

- **10. lipanj 1904.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, tlocrti stubišta

- **bez datuma:** detalj balkona, M 1:10; detalji profila; presjeci podruma; presjek krova kod kuhinje desno, M 1:50; presjek krova preko kuhinje lijevo, M 1:50; presjek krova kroz rizalit i svjetlik u Đorđićevoj ulici, M 1:50; presjek kroz stubište; pročelje, M 1:25; tlocrt podruma, M 1:50; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata; tlocrt drugog kata; nacrt sokla; ulazna vrata, M 1:10; ulazna vrata, M 1:25

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumski prostor

1.2.-2. PRIZEMLJE: jedan dvosoban i jedan četverosoban stan s predsobljem, kupanicom, zahodom, kuhinjom, izbom, djevojačkom sobom

1.2.-3. PRVI KAT: dva trosobna stana s predsobljem, kupanicom, zahodom, kuhinjom, izbom, djevojačkom sobom

1.2.-4. DRUGI KAT: dva trosobna stana s predsobljem, kupanicom, zahodom, kuhinjom, izbom, djevojačkom sobom

1.2.-5 TAVAN: tavanski prostor

1.3. OPIS ZGRADE: ugrađena uglovnica izduljenog pravokutnog tlocrta s dva svjetlika i dvokrakim stubištem pomaknutim od središnje osi.

1.3.-1. PROČELJE: kombinirani su historicistički i secesijski elementi s naglaskom na rustičnu obradu plohe pročelja. Naglašen je ugaoni zasječeni dio s balkonima i bočni rizalit. Pod završnim vijencem je kontinuirani friz s vegetabilnim ornamentom.

1.3.-2. KROV: dvostrešan krov pokriven crijepom

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE:

- **1922. adaptacija podruma** – uređenje poslovnice i skladišta u dijelu podruma kao provizorij na pet godina (investitor: J. Zadobošek, projektant/izvođač: Armin

Friedmann, ovl.civ.inž., građevna dozvola: br. 704-XII-A-1922. od 8 veljače 1922., uporabna dozvola: br. 21829-XII-A-1922. od 16. svibnja 1922.)

3. DANAŠNJE STANJE

3.13. PRIKAZ NAMJENE: stambeno - poslovna

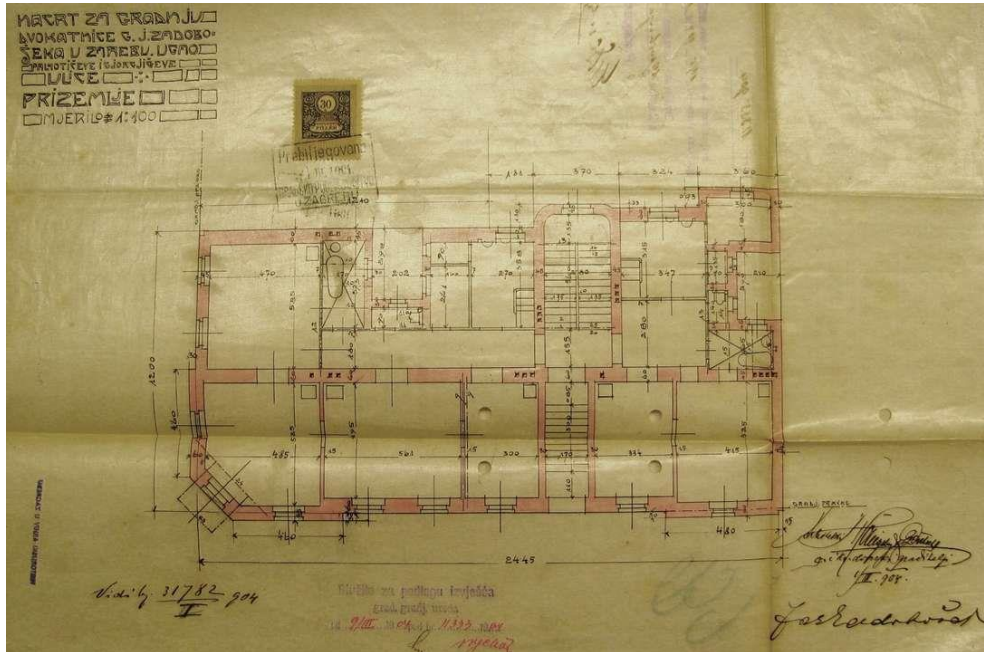
3.14. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNJOST: nije poznato

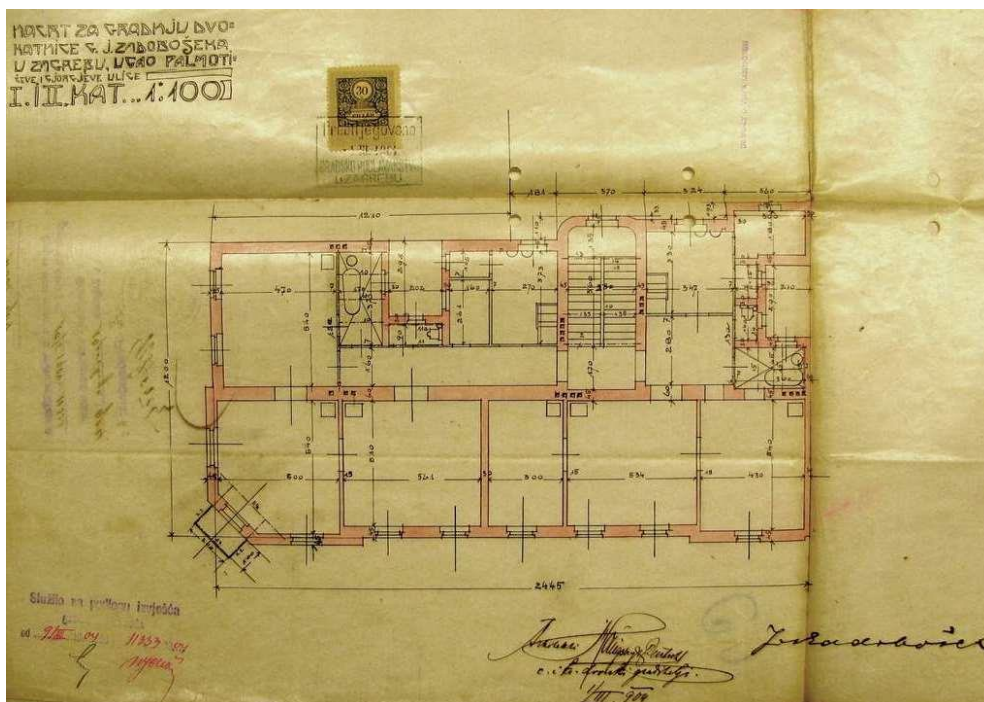
3.2.-2. PROČELJE: zadržano je izvorno oblikovanje pročelja s velikim postotkom očuvane stolarije i metalnim ogradama balkona.

3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna visina i katnost

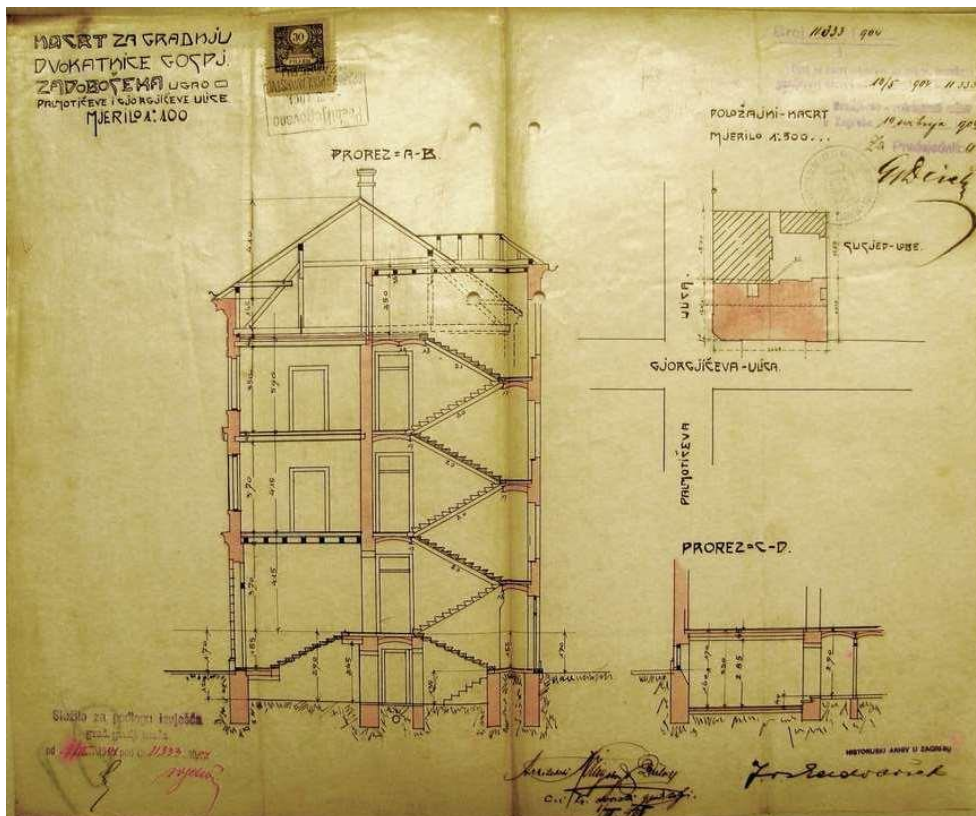
3.2.-4. KROV: dvostrešan krov pokriven crijepom

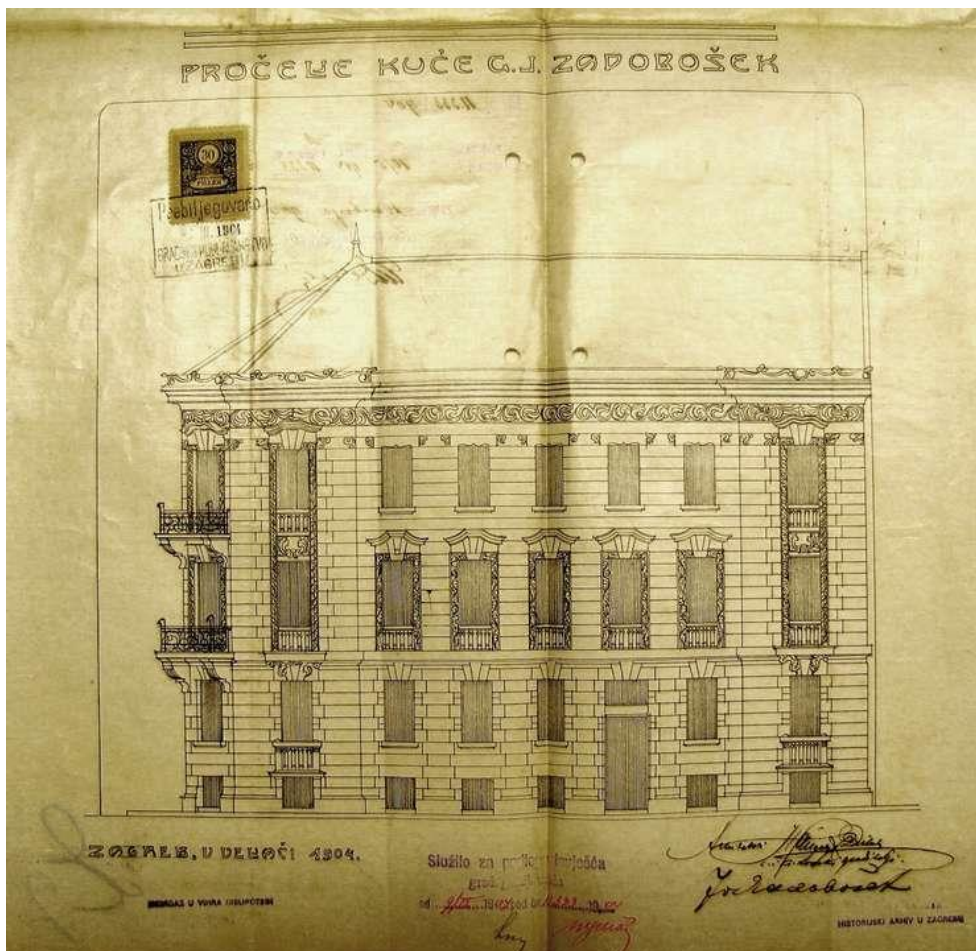
292. Tlocrt prizemlja, 1. ožujak 1904., Zagreb

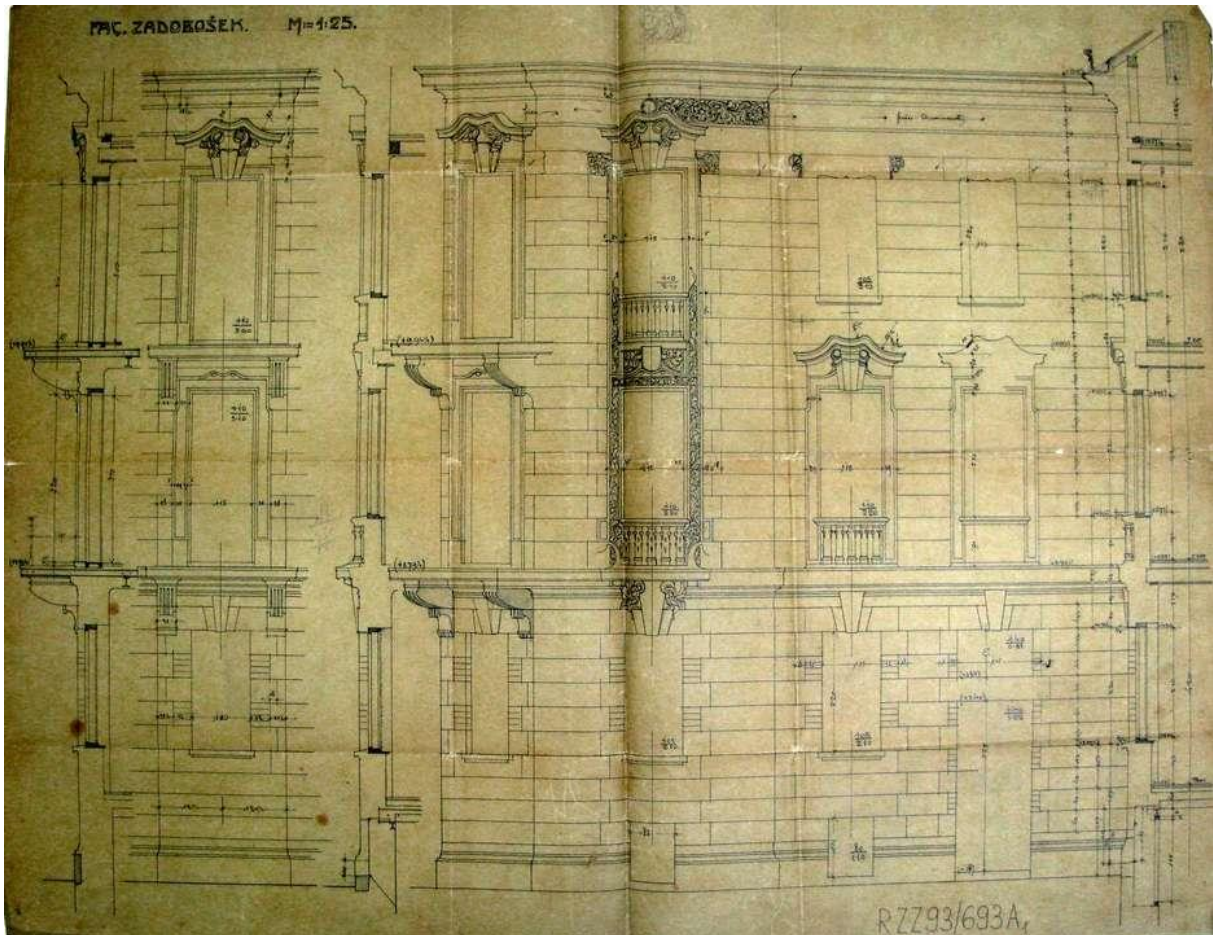
293. Tlocrt prvog i drugog kata, 1. ožujak 1904., Zagreb

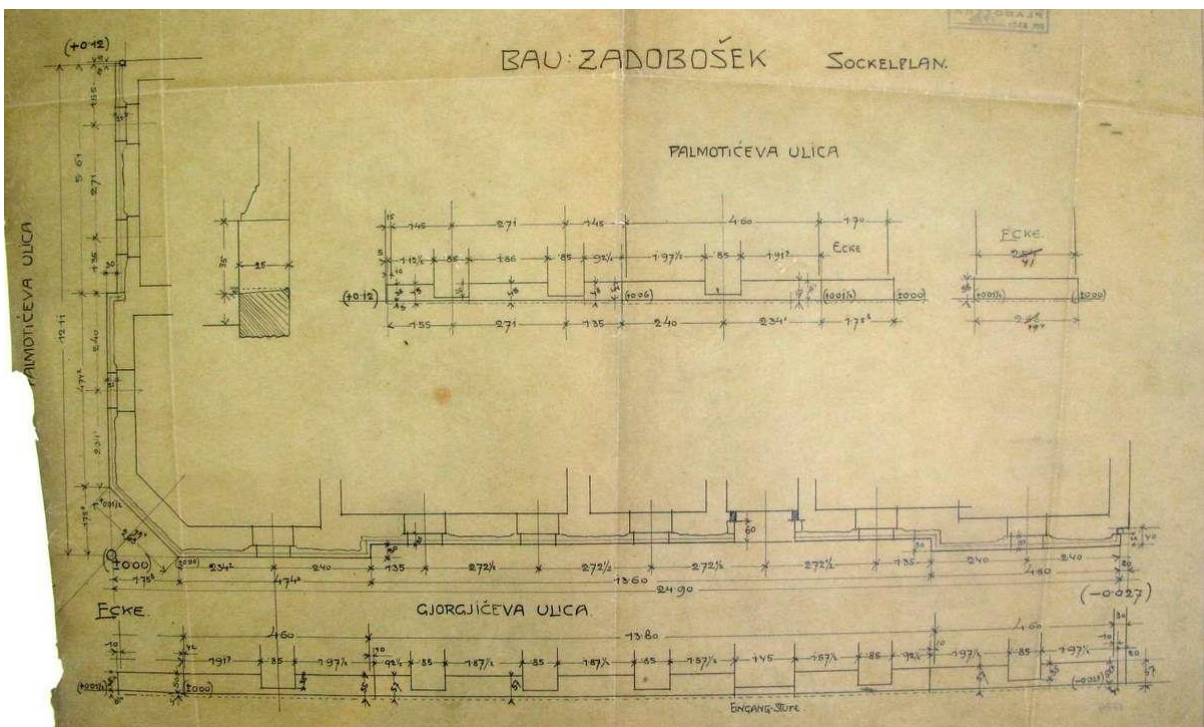
294. Presjek i situacija, 1. ožujak 1904., Zagreb

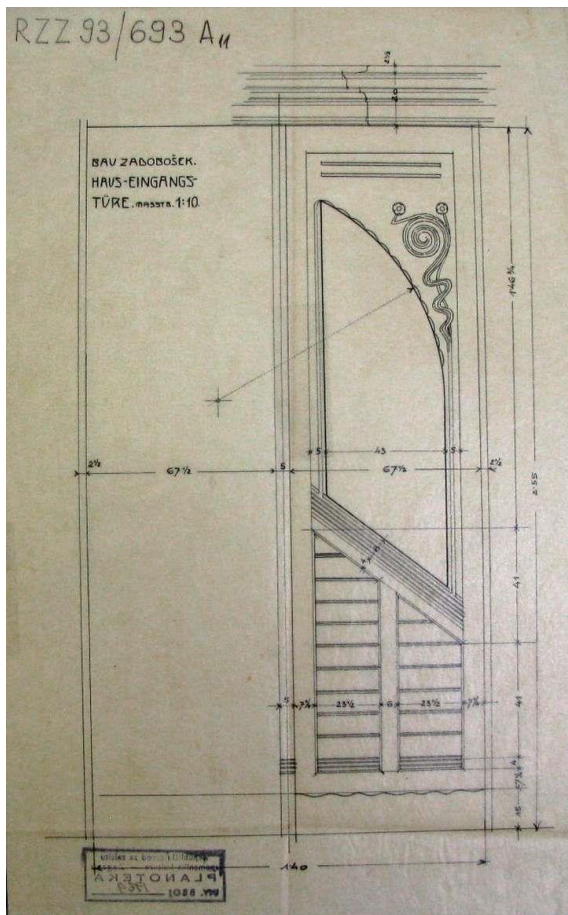
295. Pročelje, 1. ožujak 1904., Zagreb

296. Pročelje, izvedbeni projekt, bez datuma, Zagreb

297. Sokl, bez datuma, Zagreb

298. Ulazna vrata, bez datuma, Zagreb

299. Zgrada Zadobošek (Zagreb, Đorđićeva), ulično pročelje, detalj (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

**ZGRADA ROZSAY
KURELČEVA 3, ZAGREB
Projekt 1904., realizacija 1904.-1905.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Kurelčeva 3, sig. 1505), Planoteka Ministarstva kulture (Hönigsberg&Deutsch, Ivo Štefan, Vjekoslav Bastl, Zagreb, gradnja Rozsay, Kurelčeva 3, 1904.)

1.1.-1. INVESTITOR: Desiderij i Eugenija Rózsay

1.1.-2. NAMJENA: stambena

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+3

1.1.-4. PROJEKTANT: glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektant: V. Bastl, suradnik: I. Štefan

1.1.-5. IZVOĐAČ: poduzeće Hönigsberg i Deutsch

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.50.381/I-1904. od 19. listopada 1904.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.27.553/I-1905. od 10. srpnja 1905.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): 15. rujan 1904., *sign.: Hönigsberg i Deutsch*

1.1.-9. POPIS NACRTA:

Nacrti u Državnom arhivu u Zagrebu:

- **rujan 1904.**, *sign.: Hönigsberg i Deutsch.*, Zagreb, M 1:100: tlocrt prizemlja; tlocrt podruma; tlocrt prvog kata; tlocrt drugog i trećeg kata; presjek i položajni nacrt (M 1:1000); pročelje

- **13. listopad 1904.**, M 1:100: presjek kroz sobu pazikuće

Nacrti u planoteci Ministarstva kulture u Zagrebu:

- **8. rujan 1904.**, *sign.: I. Štefan*, presjek zgrade s ulične strane, M 1:50

- **20. rujan 1904.**, *sign.: I. Štefan*, tlocrt prizemlja, M 1:50

- **22. rujan 1904.**, *sign.: I. Štefan*, dvorišni sokl; tlocrt podruma, M 1:50

- **24. rujan 1904.**, *sign.: I. Štefan*, ulični sokl, M 1:50

- **27. rujan 1904.**, *sign.: I. Štefan*, presjek podruma, M 1:50

- **6. listopad 1904.**, *sign.: I. Štefan*, presjek kroz treći kat s dvorišne strane. M 1:50

- **12. listopad 1904.**, *sign.: I. Štefan*, presjek kroz stubište, M 1:50

- **18. listopad 1904.**, *sign.: I. Štefan*, tlocrt prvog kata M 1:50

- **21. listopad 1904.**, *sign.: I. Štefan*, tlocrt drugog kata, M 1:50;

- **28. listopad 1904.**, *sign.: I. Štefan*, presjeci kroz podrumске prostorije; tlocrt drugog kata, M 1:50;

- **5. studeni 1904.**, *sign.: I. Štefan*, konstrukcija balkona drugog kata, M 1:10

- **10. studeni 1904.**, *sign.: I. Štefan*, glavni vijenac, M 1:25

- **rujan 1904.**, *sign.: Hönigsberg i Deutsch*, presjek, M 1:100 i situacija, M 1:1000

- **13. listopad 1904.**, *sign.: Vjekoslav Bastl*, Zagreb, glavno pročelje, M 1:25

- **bez potpisa i datuma:** tlocrt i presjek krovišta; tlocrt podruma, M 1:50; tlocrt prizemlja, M 1:50; tlocrt drugog kata, M 1:50

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumski prostori, praona, stan pazikuće (kuhinja i kupaonica)

1.2.-2. PRIZEMLJE: četverosoban stan s predsobljem, hodnikom, kuhinjom, izbom, sobom za služavku, kupaonicom i balkonom

1.2.-3. PRVI KAT: četverosoban stan s predsobljem, hodnikom, kuhinjom, izbom, sobom za služavku, kupaonicom i balkonom

1.2.-4. DRUGI KAT: četverosoban stan s predsobljem, hodnikom, kuhinjom, izbom, sobom za služavku, kupaonicom i balkonom

1.2.-5. TREĆI KAT: četverosoban stan s predsobljem, hodnikom, kuhinjom, izbom, sobom za služavku, kupaonicom i balkonom

1.2.-6. TAVAN: tavanski prostor

1.3. OPIS ZGRADE: trokatna ugrađena najamna stambena zgrada gotovo kvadratnog tlocrta s plitkim središnjim dvorišnim krilom, svjetlarnikom i dvokrakim stubištem smještenim bočno uz rub parcele.

1.3.-1. PROČELJE: asimetrično koncipirano pročelje s bočno smještenim ulazom s jedne i plitkim istacima balkona s druge strane uz naglašenu vertikalnu organizaciju arhitektonskih elemenata u duhu secesije.

1.3.-2. KROV: dvostrešan krov prekriven crijepom

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1921./1922. adaptacija podruma i izgradnja drvarnica u dvorištu** – podrumске prostorije adaptirane su za skladište pokućstva (investitor: Arnold Lustig, projektant/izvođač: građevno poduzetništvo Stjepan Šošarić i drug, Zagreb; građevna dozvola br. 53409/XIIA-1921. od 28. studenog 1921., uporabna dozvola br.63818/XIIA-1921. od 31. siječnja 1922.)

3. DANAŠNJE STANJE

3.15. PRIKAZ NAMJENE: stambeno-poslovna (Dom zdravlja)

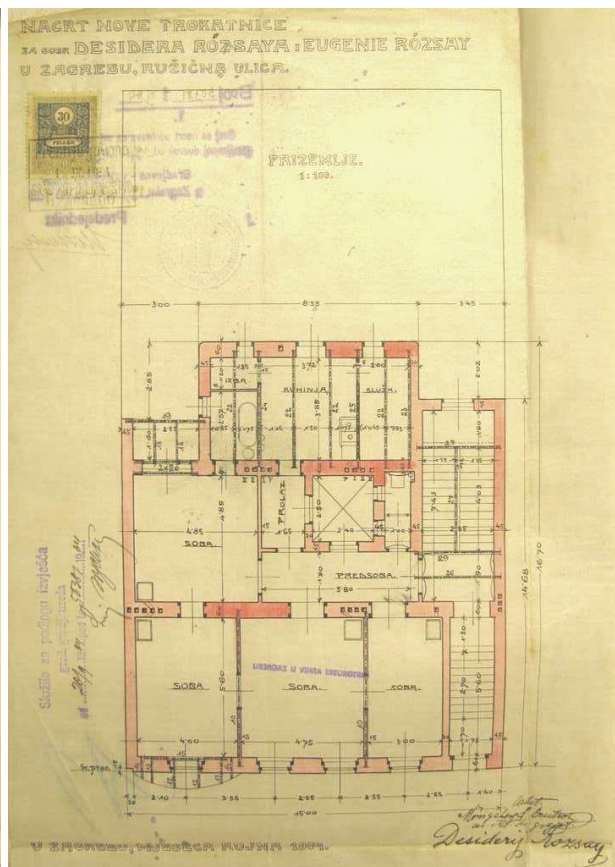
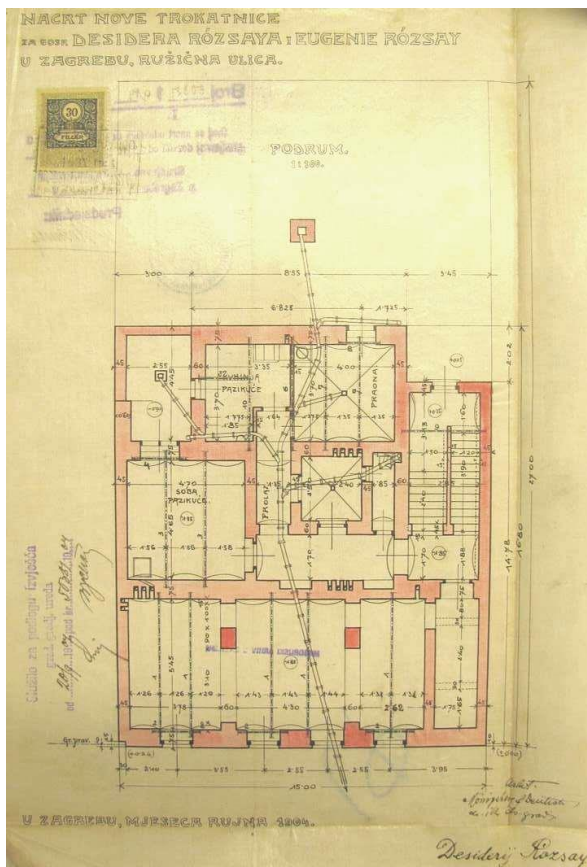
3.16. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNOST: u velikoj mjeri sačuvana je izvorna tlocrtna dispozicija

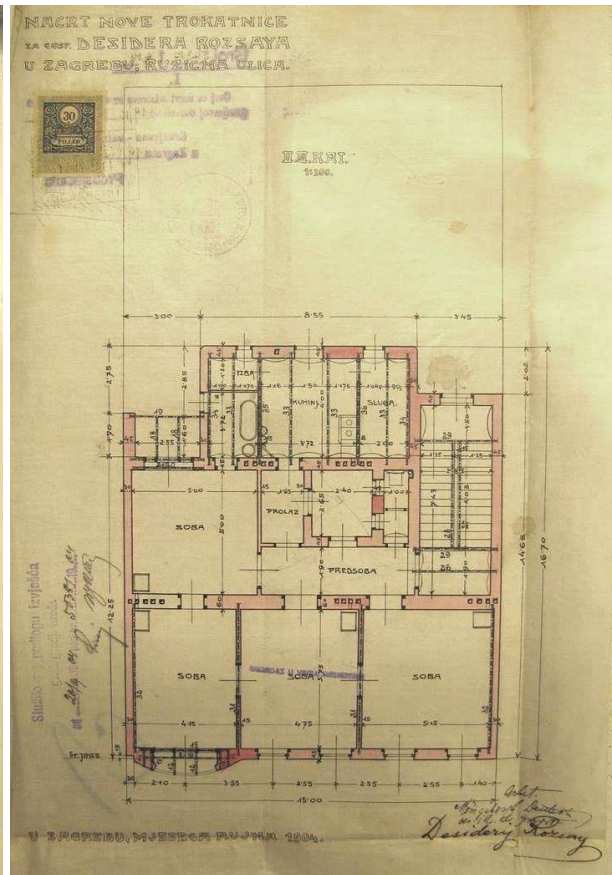
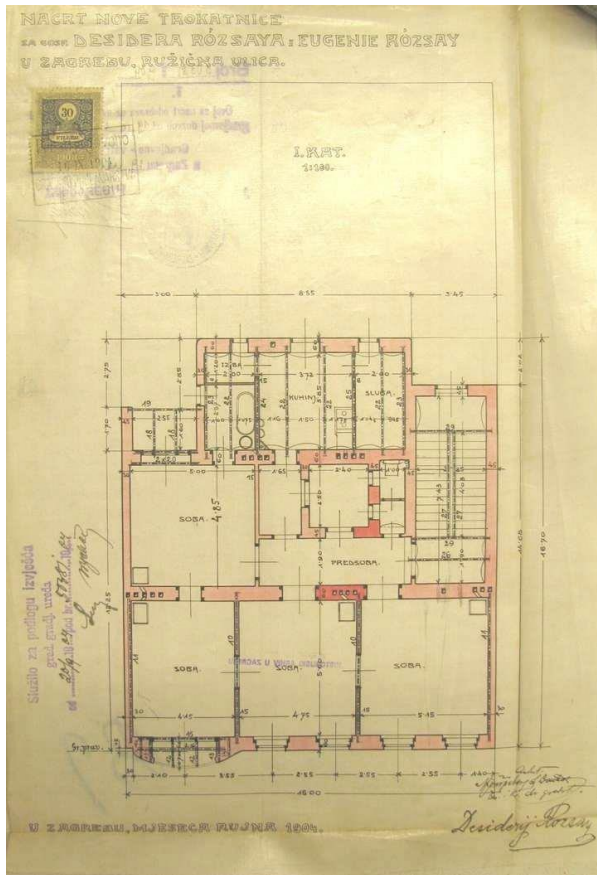
3.2.-2. PROČELJE: sačuvan je izvoran izgled pročelja u svim elementima, izuzev ulaza uz rub parcele s kojeg su uklonjena drvena vrata.

3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna katnost i visina zgrade

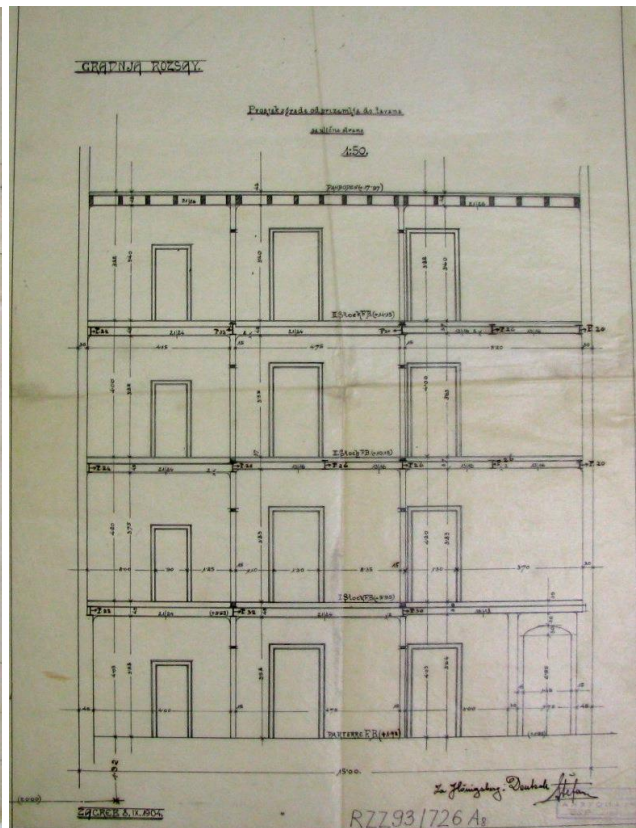
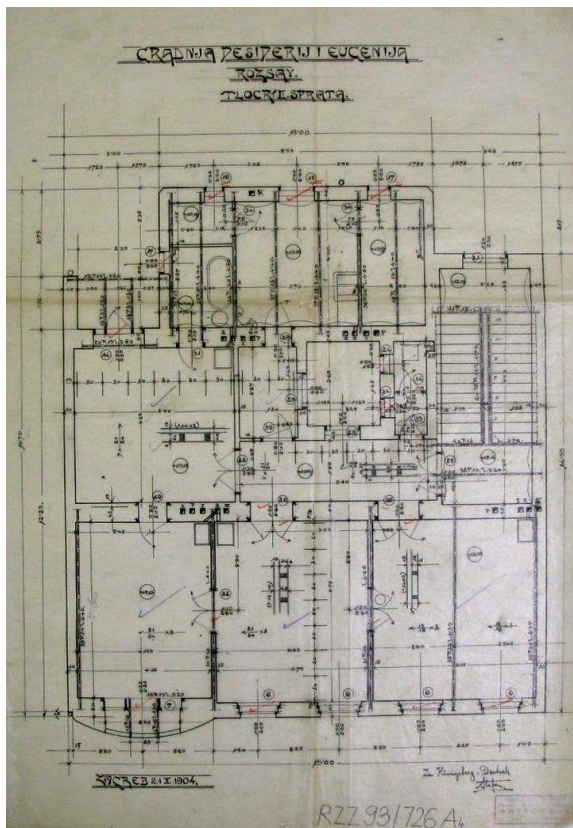
3.2.-4. KROV: dvostrešan krov prekriven crijepom

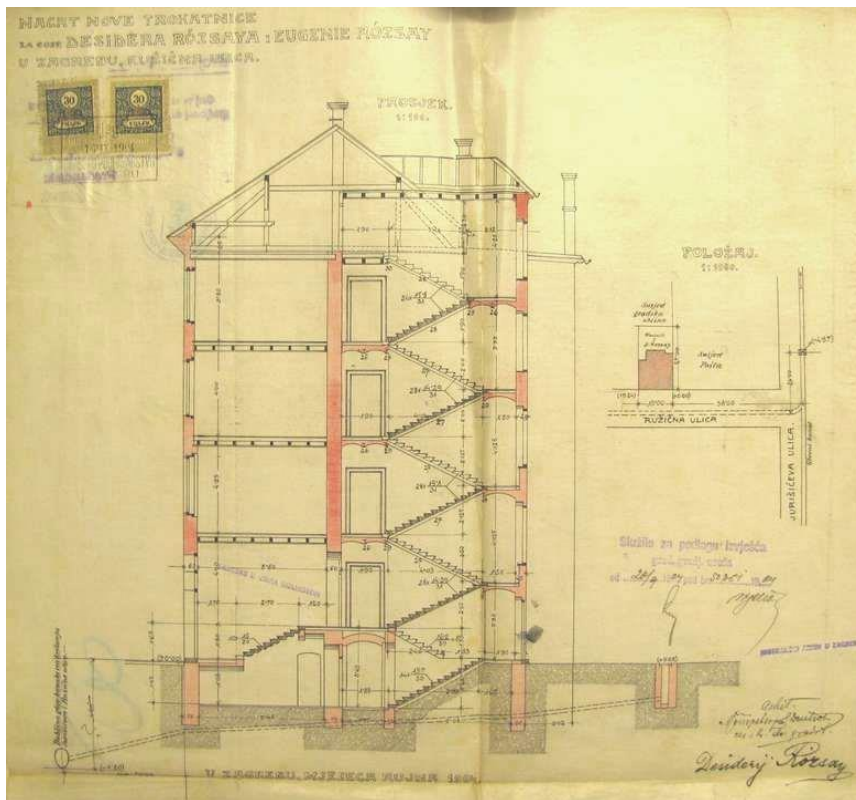
300. i 301. Tlocrti podruma i prizemlja, rujan 1904., Zagreb

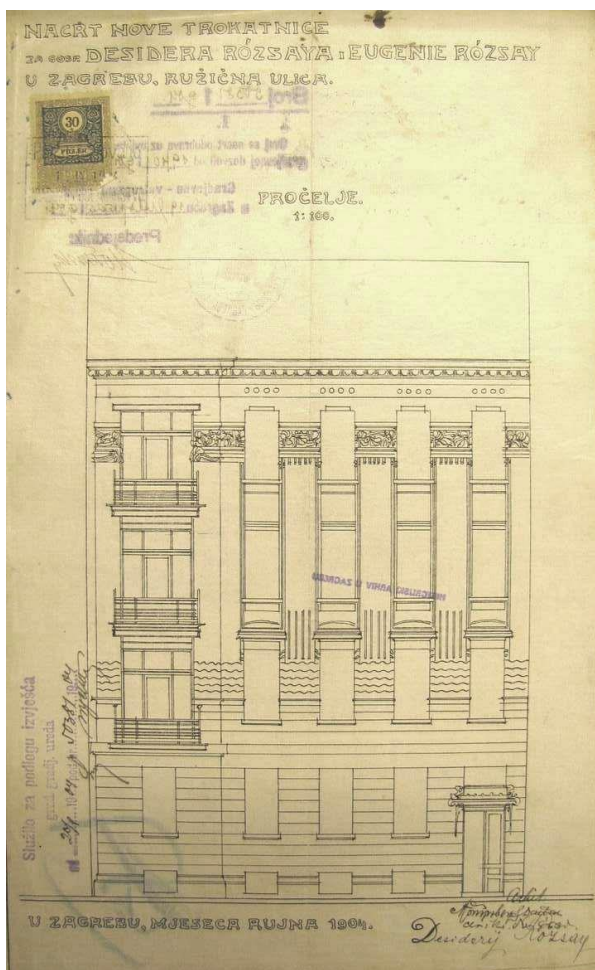
302. i 303. Tlocrti prvog kata i drugog i trećeg kata, rujan 1904., Zagreb

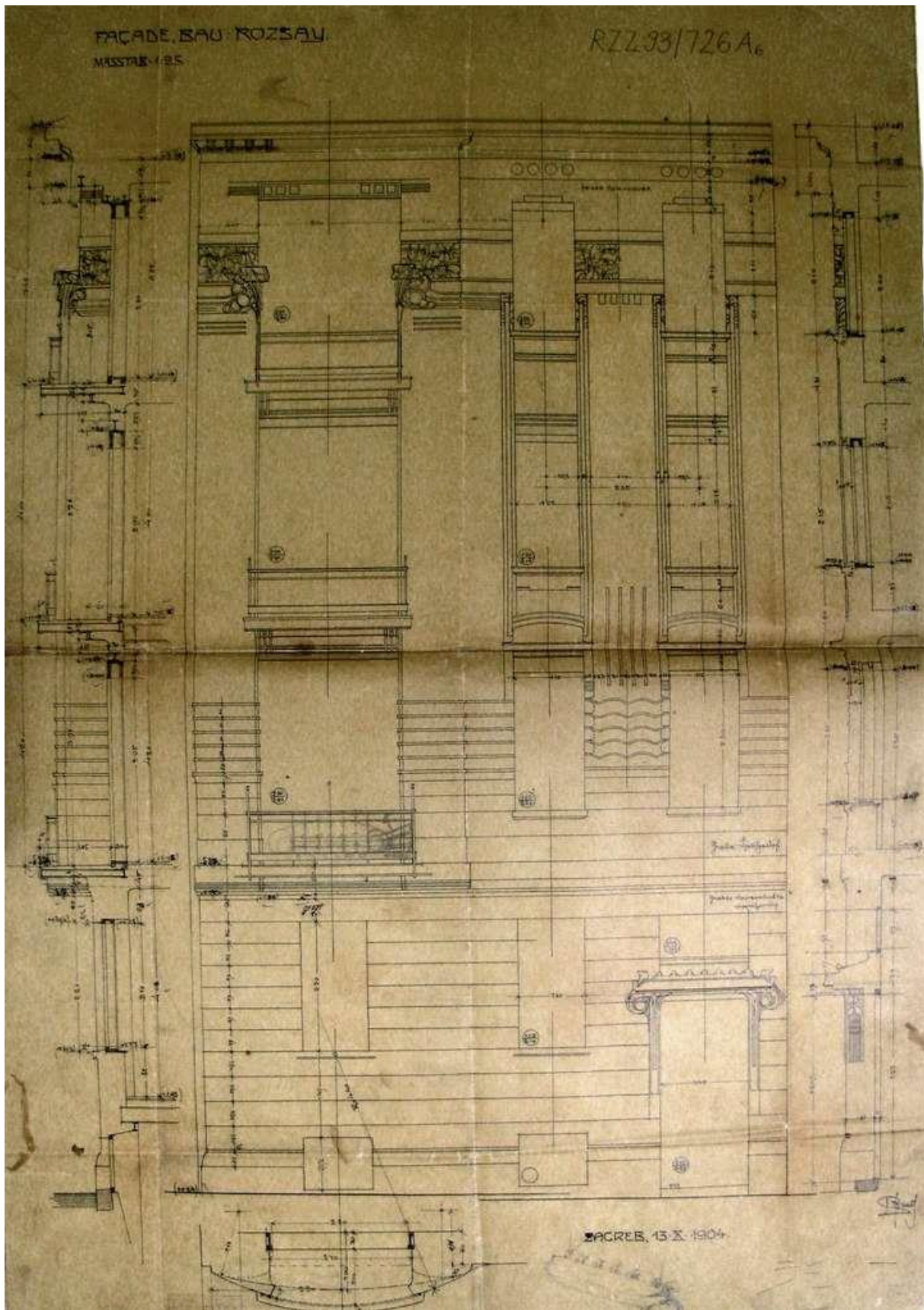
304. i 305. Tlocrti drugog kata, 21. veljače 1904., sign. Štefan; Presjek, 8. rujan 1904., sign. Štefan

306. Presjek i situacija, rujna 1904., Zagreb

307. Pročelje, rujna 1904., Zagreb

308. Izvedbeni nacrt pročelja, 13. listopad 1904., sign. Bastl, Zagreb

309. Zgrada Rozsay (Zagreb, Kurelčeva 3) unutar istočnog uličnog niza (foto: Z.Bogdanović, 2015.)

310. Zgrada Rozsay (Zagreb, Kurelčeva 3), pročelje, detalj (foto: Z.Bogdanović, 2015.)

ZGRADA RADO
TRG BANA JELAČIĆA 5/POD ZIDOM 4, ZAGREB
Projekt i realizacija 1904.-1905.

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZ (ZGD, Trg bana Jelačića 4,5), Planoteka Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture (Hönigsberg i Deutsch, gradnja Rado, Trg bana Jelačića 5; Freudenreich, kutija $\frac{3}{4}$, planovi)

1.1.-1. INVESTITOR: dr. Eugen Rado

1.1.-2. NAMJENA: stambeno-trgovačko-poslovna

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+3

1.1.-4. PROJEKTANT: glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektant: V. Bastl, suradnici: I. Štefan, de Luca

1.1.-5. IZVOĐAČ: poduzeće Hönigsberg i Deutsch

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br. 32679-I-1904 od 16. 08. 1904.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br. 32841-I-1905 od 08. 08. 1905. (za prizemlje, 2. i 3. kat), br.44.313-I-1905. od 21.10.1905.(za zgradu)

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): sign.: *Hönigsberg i Deutsch, c. i kr.dvorski graditelji*

1.1.-9. POPIS NACRTA:

Nacrti u Državnom arhivu u Zagrebu: sign.: *Hönigsberg i Deutsch, c. i kr.dvorski graditelji*:

- **ožujak 1905.**, pročelje i presjek zgrade, M 1:50

- **studeni 1904.**, nacrt za preinaku zasjecajućeg ugla kod novogradnje Pod zidom (temelji, podrum, prizemlje, 1.,2. i 3.kat, tavan), M 1:100

- **srpanj 1905.**, nacrt izvedene promjene(2. i 3. kat); nacrt izvedene promjene (1.kat); nacrt izvedene promjene(međukat), M 1:50; konstrukcija stropa

- **20.veljače 1904.**, nacrt za betoniranje željeznih nosioca(tlocrt, presjek među otvorima), M 1:10

- **lipanj 1904.**, nacrt za novogradnje trokatnice (tlocrt 2. i 3. kata), M 1:100; tlocrt 1.kata, M 1:100; tlocrt prizemlja, M 1:100; tlocrt podruma, M 1:100; položajni nacrt i kanalizacija (presjek, položajni nacrt); presjek zgrade, M 1:100

- **bez datuma:** detalj pročelja

Nacrti u planoteci Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture u Zagrebu:

- **29. srpanj 1904.**, sign. *Hönigsberg i Deutsch*, pročelje Pod zidom, M 1:50

- **24. listopad 1904.**, sign. *Bastl*, detalj pročelja, M 1:25

- **29. kolovoz 1904.**, sign. *Hönigsberg i Deutsch*, traverze, M 1:10

- **3. rujan 1904.**, nacrt glavnih nosioca

- **6. rujan 1904.**, sokl Pod zidom

- **21. rujan 1904.**, presjek podruma, M 1:50; presjek podruma, M 1:50

- **23. rujan 1904.**, presjek kroz mezanin, M 1:50

- **3. studeni 1904.**, presjek zgrade, M 1:50

- **19. prosinac 1904.**, stakleni krov svjetlika, M 1:25

- **4. siječanj 1905.**, konstrukcija strehe i vijenca; M 1:10

- **8. siječanj 1905.**, vestibul, M 1:25

- **16. ožujak 1905.**, sign.: *Bastl*, detalj pročelja

- **srpanj 1905.**, sign. *Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt trećeg kata, M 1:50

- **25. kolovoz 1905.**, tlocrt krovišta, M 1:50

- **rujan 1905.**, tlocrt temelja, M 1:50; odvodnja, M 1:50; betoniranje u suterenu, M 1:50; kanalizacija, M 1:50; tlocrt podruma, M 1:50; tlocrt prizemlja, M 1:50; tlocrt mezanina, M 1:50; tlocrt mezanina, M 1:50; tlocrt prvog kata, M 1:50; tlocrt prvog

kata, M 1:50; tlocrt drugog kata, M 1:50; tlocrt drugog kata, M 1:50; tlocrt drugog kata, M 1:50; tlocrt trećeg kata, M 1:50

- **bez datuma**, erker na trećem katu, M 1:10; stakleni krov nad svjetlikom; tlocrt prvog kata; tlocrt prizemlja-detalj; tlocrt-detalj; tlocrt dijela prizemlja-promjene; temelj glavnih nosioca, M 1:10; salon-erckek u dvorištu; stakleni krov; traverze stubišta, M 1:25; detalj krovišta-presjek; tlocrt temelja i podruma-detalj; odvodnja, presjek-detalj; detalj; detalj završnog dijela pročelja, M 1:25; pročelje-perspektivni prikaz; presjek podruma kroz stubište, M 1:50; presjek krovište, M 1:50; presjek podruma, M 1:50; skica dijela pročelja; stakleni krov u svjetliku; stakleno nadsvjetlo u vestibulu; *sign. Bastl*, M 1:10; kiparski posao, M 1:25; detalj pročelja – treći kat, M 1:25

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumski prostor, dvije ledenice, stubište

1.2.-2. PRIZEMLJE: trgovina, mesnica, ulazni hodnik i stubište, stan pazikuće (izba i soba)

1.2.-3. PRVI KAT: ordinacija (predsoba, čekaona, dvije ordinacije, tehnika, komora, salon); stan vlasnika (salon, blagovaona, spavaona, soba za djecu, predsoba, hodnik, kuhinja, soba za služavku, kupaona, zahod)

1.2.-4. DRUGI KAT: peterosoban stan (salon, blagovaona, spavaona, soba za djecu, predsoba, hodnik, kuhinja, izba, soba za služavku, kupaona, zahod); trosoban stan (tri sobe, komora, izba, kupaona, zahod hodnik); stubište

1.2.-5. TREĆI KAT: peterosoban stan (salon, blagovaona, spavaona, soba za djecu, predsoba, hodnik, kuhinja, izba, soba za služavku, kupaona, zahod); trosoban stan (tri sobe, komora, izba, kupaona, zahod hodnik); stubište

1.3. OPIS ZGRADE: trokatna ugrađena najamna stambeno-poslovna zgrada pravokutnog tlocrta s tri svjetlika i trokrakim stubištem smještenim uz rub parcele.

1.3.-1. PROČELJE: dekorirano je u duhu secesije s detaljima poput kovane ograde balkona i lođe, dvije ženske figure i dvije figure zmajeva u visini krova

1.3.-2. KROV: koso, strmo krovište prekriveno glaziranim zelenim crijepom

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1928. adaptacija veže i lokala u prizemlju**(građevna dozvola br. 85.677-XII-A-1928. od 26. rujna 1928., građ. poduzetnostvo ing. S. Cernjak i ing. J. Neumann)

- **1942./1943. adaptacija portala lokala u prizemlju** (građevna dozvola br. 14632-III-8-1942 od 19. rujna 1942., uporabna dozvola br. 12509-III-8-1943 od 19. studenog 1943., ing. J.Dubsky)

3. DANAŠNJE STANJE

3.1.PRIKAZ NAMJENE: prizemlje je u skladu s prvotnom namjenom zadržalo trgovačku funkciju sa strane ulice Pod zidom, dok se prema Trgu bana Jelačića nalazi ugostiteljski lokal. Gornje etaže preuzele su velikim dijelom poslovne sadržaje, a u međuvremenu je na tavanu uređen stambeni prostor.

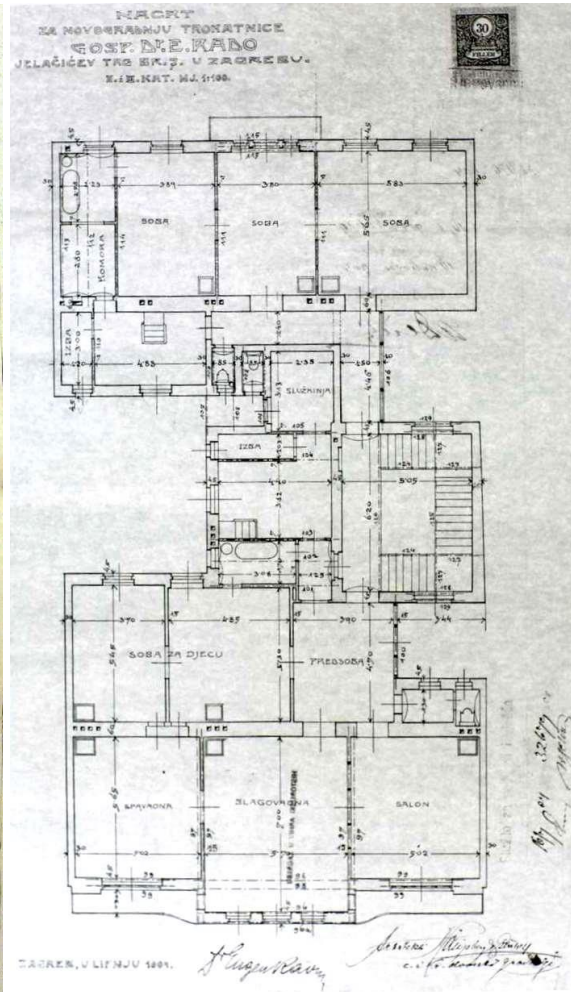
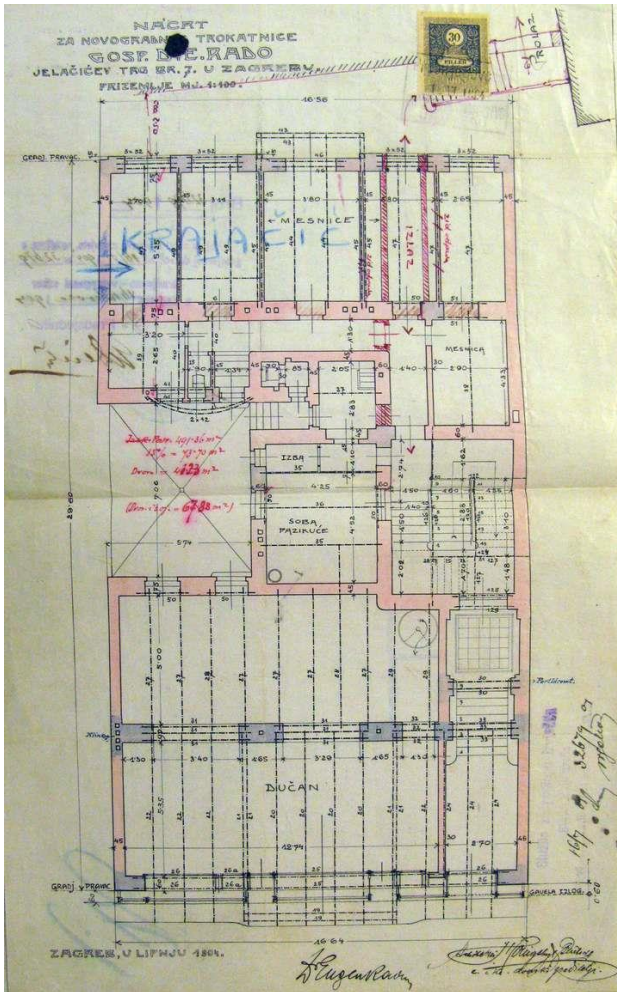
3.2. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNJOST: u unutrašnjosti je u velikoj mjeri sačuvana izvorna tlocrtna dispozicija, kao i dio opreme zgrade, poput drvenarije, popločenja, ostakljenih otvora uz svjetlike ili kaljevih peći. Najveće promjene vidljive su u razini prizemlja, gdje je adaptacijama lokala dobiven novi izgled.

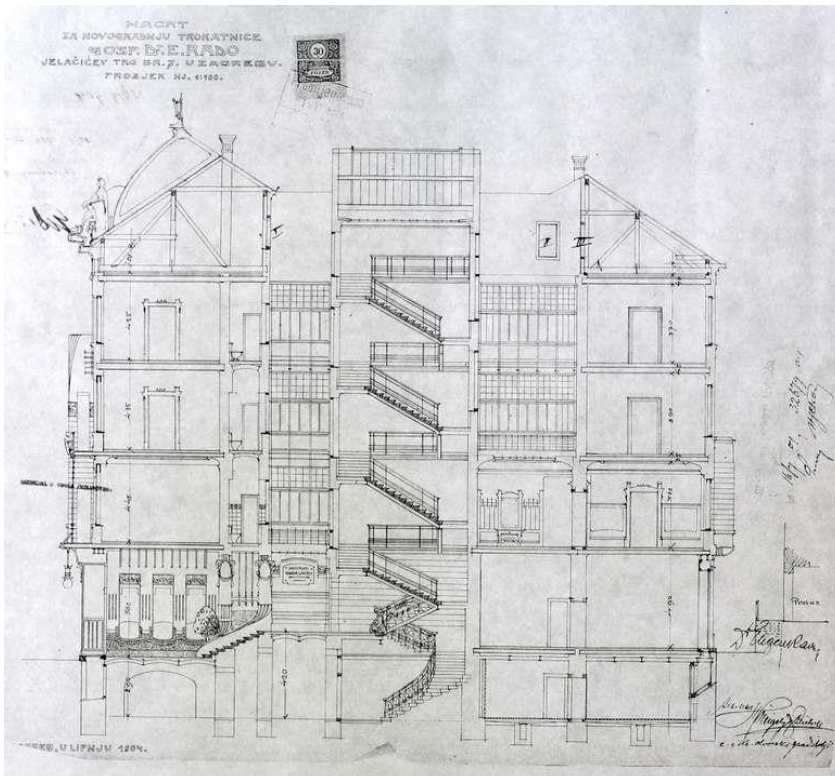
3.2.-2. PROČELJE: glavno pročelje sačuvano je velikim dijelom u izvornom obliku, osim u prizemlju gdje je izmijenjeno prilikom adaptacije lokala.

3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna visina i broj katova zgrade.

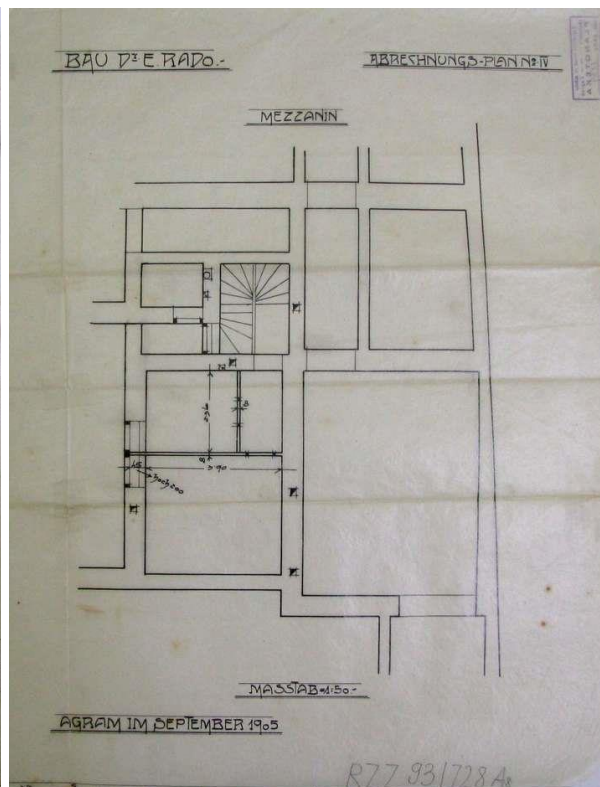
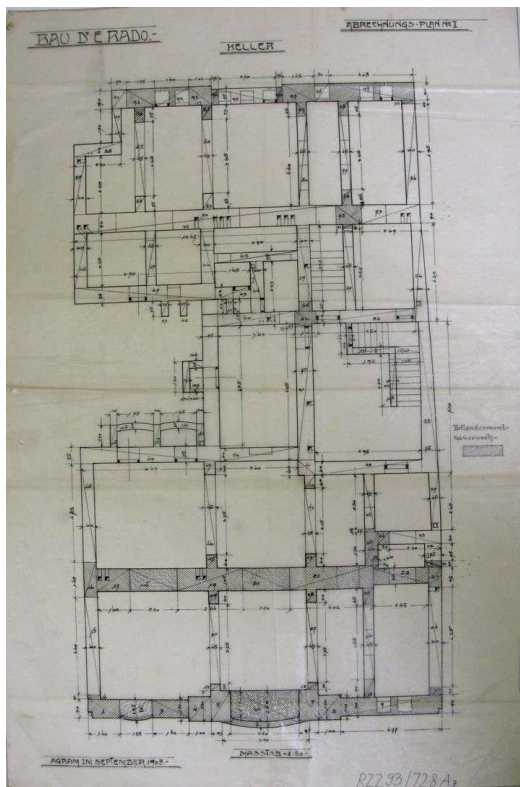
3.2.-4. KROV: strmo krovište prekriveno je glaziranim zelenim crijepom prema Trgu bana Jelačića, dok je na strani ulice Pod zidom biber crijep.

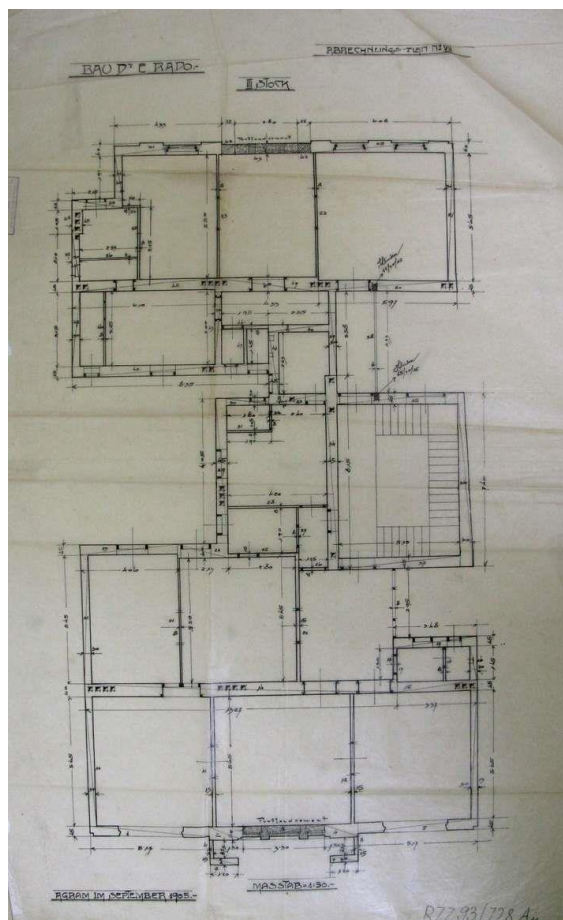
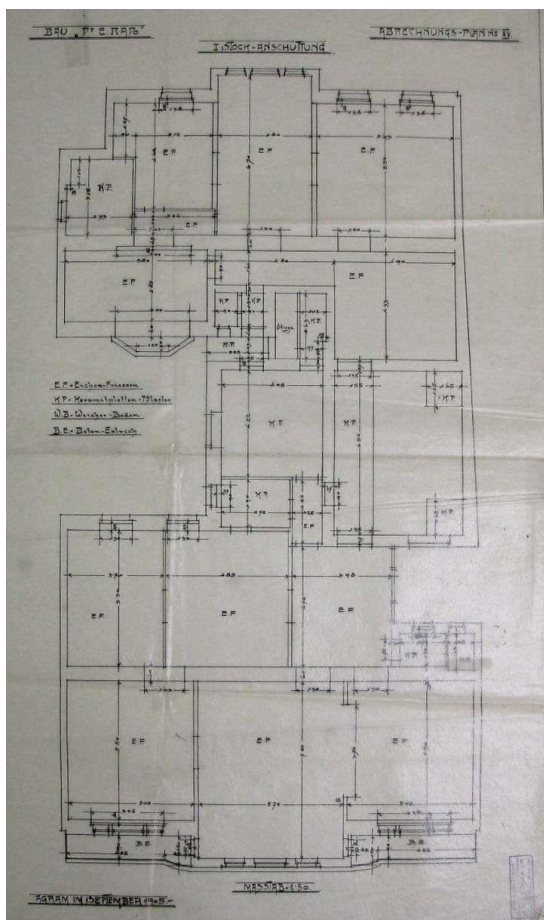
311. i 312. Tlocrt prizemlja, lipanj 1904.; Tlocrt drugog i trećeg kata, lipanj 1904., Zagreb

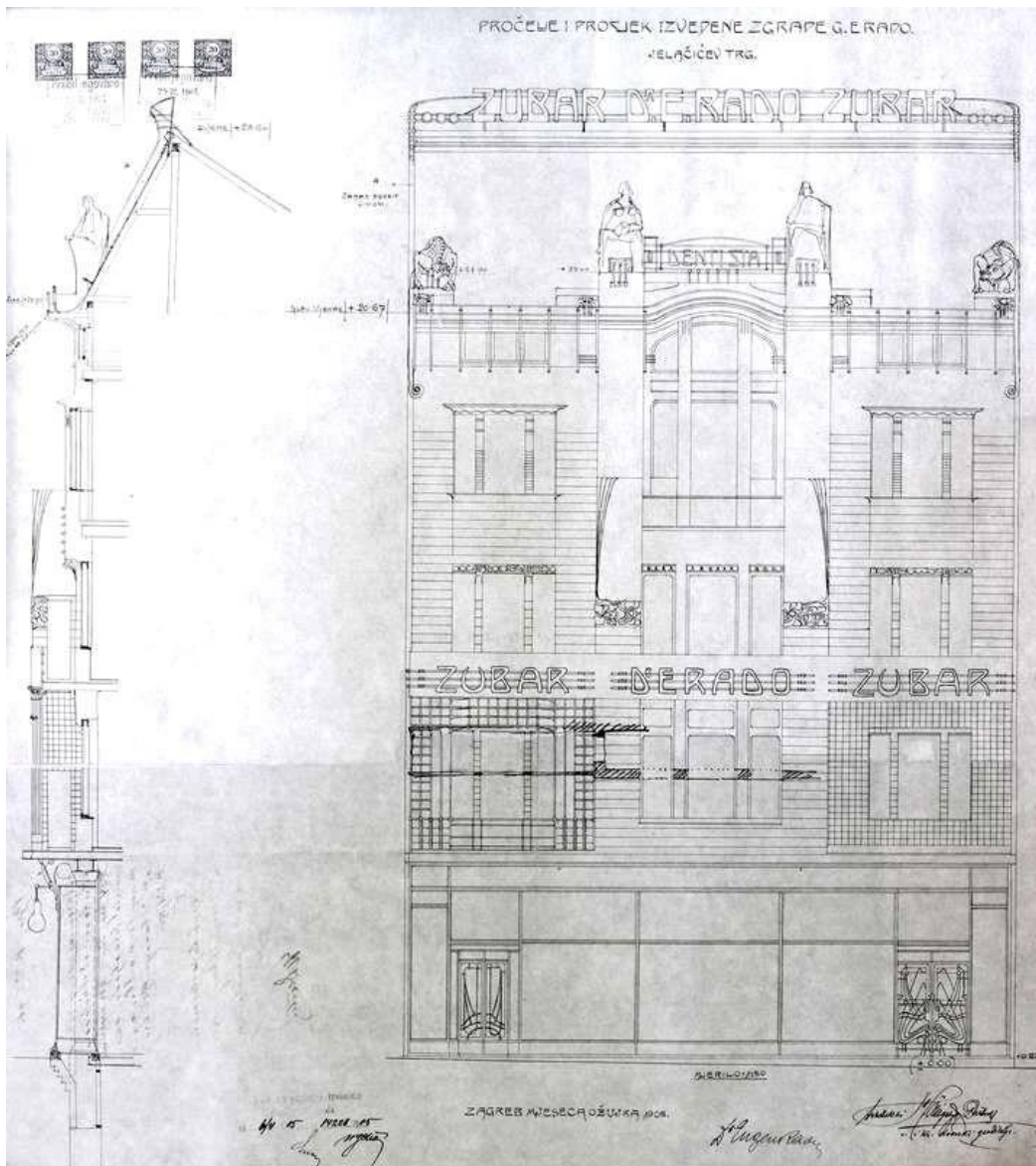
313. Presjek, lipanj 1904., Zagreb

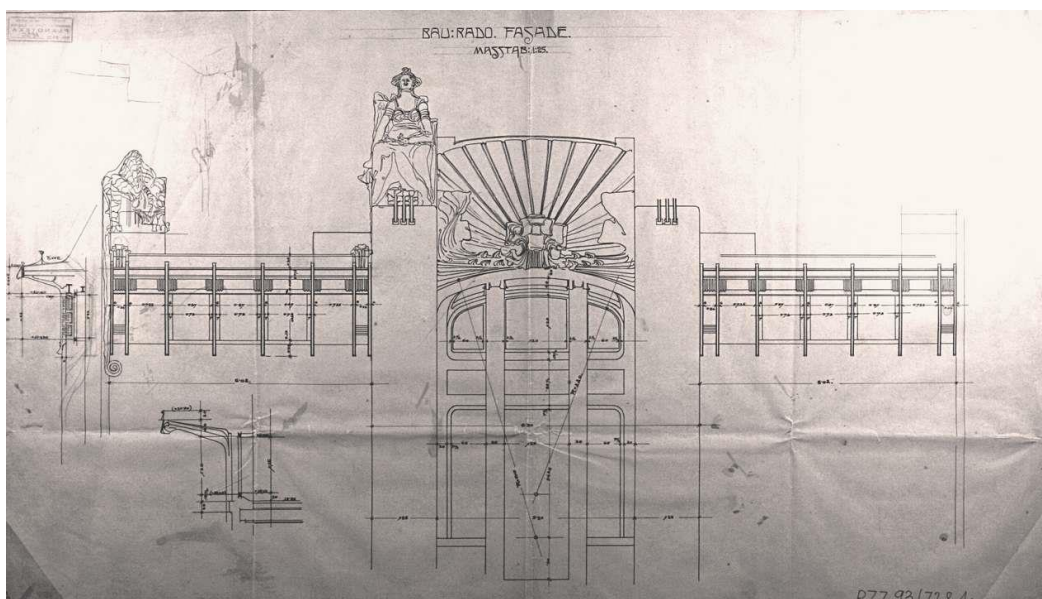
314. i 315. Tlocrt podruma i mezanina, izvedbeni projekt, rujan 1905., Zagreb

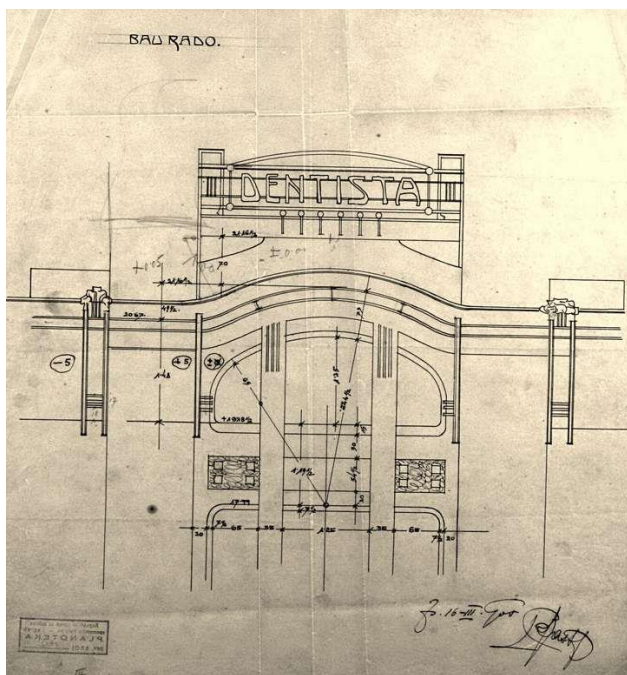
316. i 317. Tlocrt prvog i trećeg kata, izvedbeni projekt, rujan 1905., Zagreb

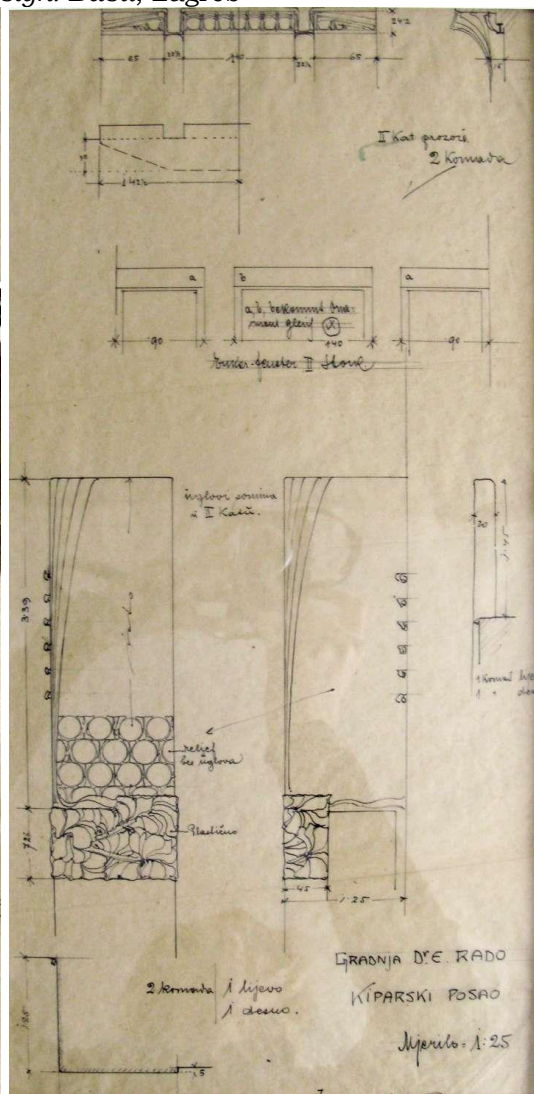
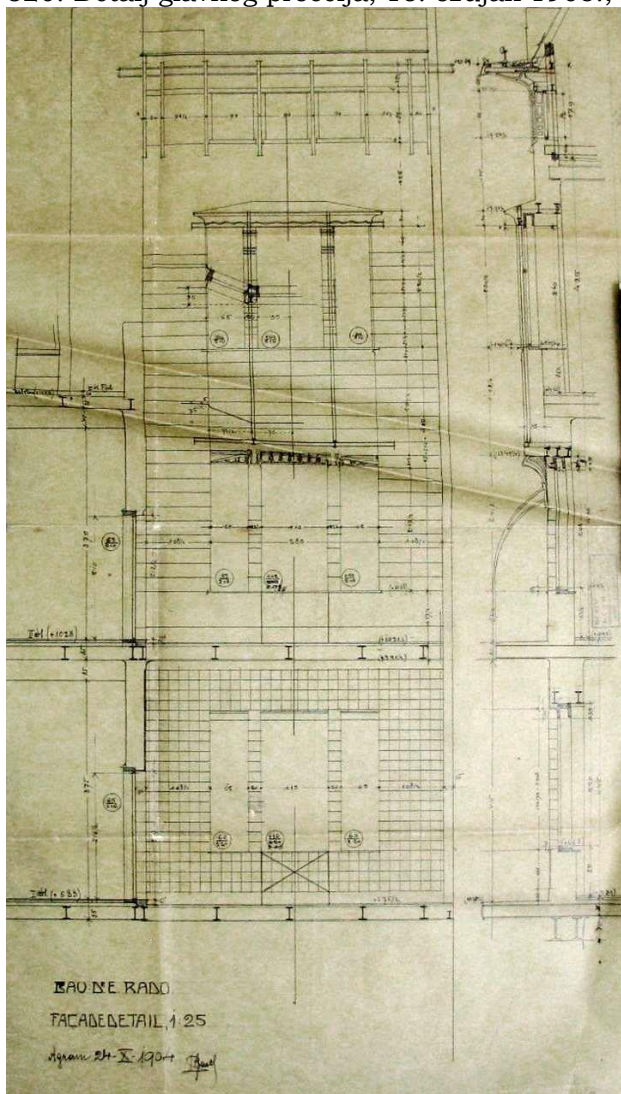
318. Nacrt pročelja, ožujak 1905., Zagreb

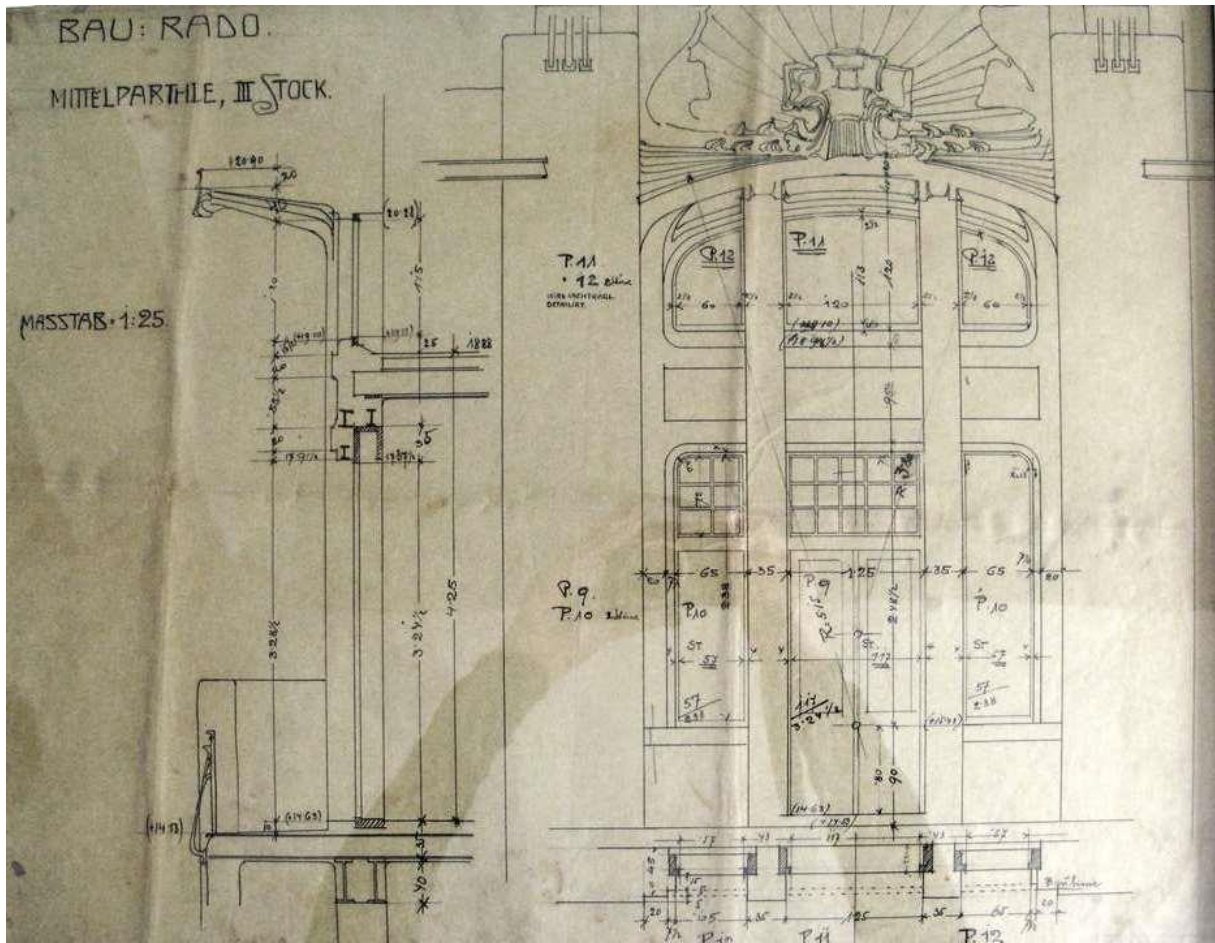
319. Detalj glavnog pročelja, bez datuma

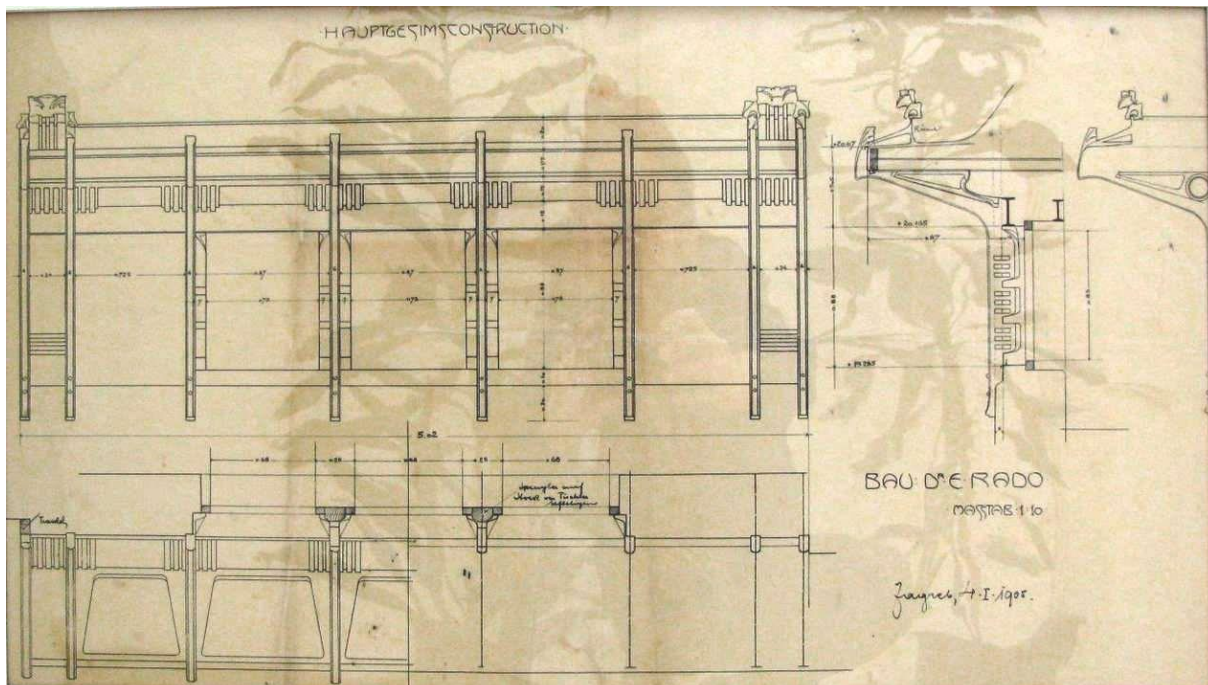
320. Detalj glavnog pročelja, 16. ožujak 1905., sign. Bastl, Zagreb

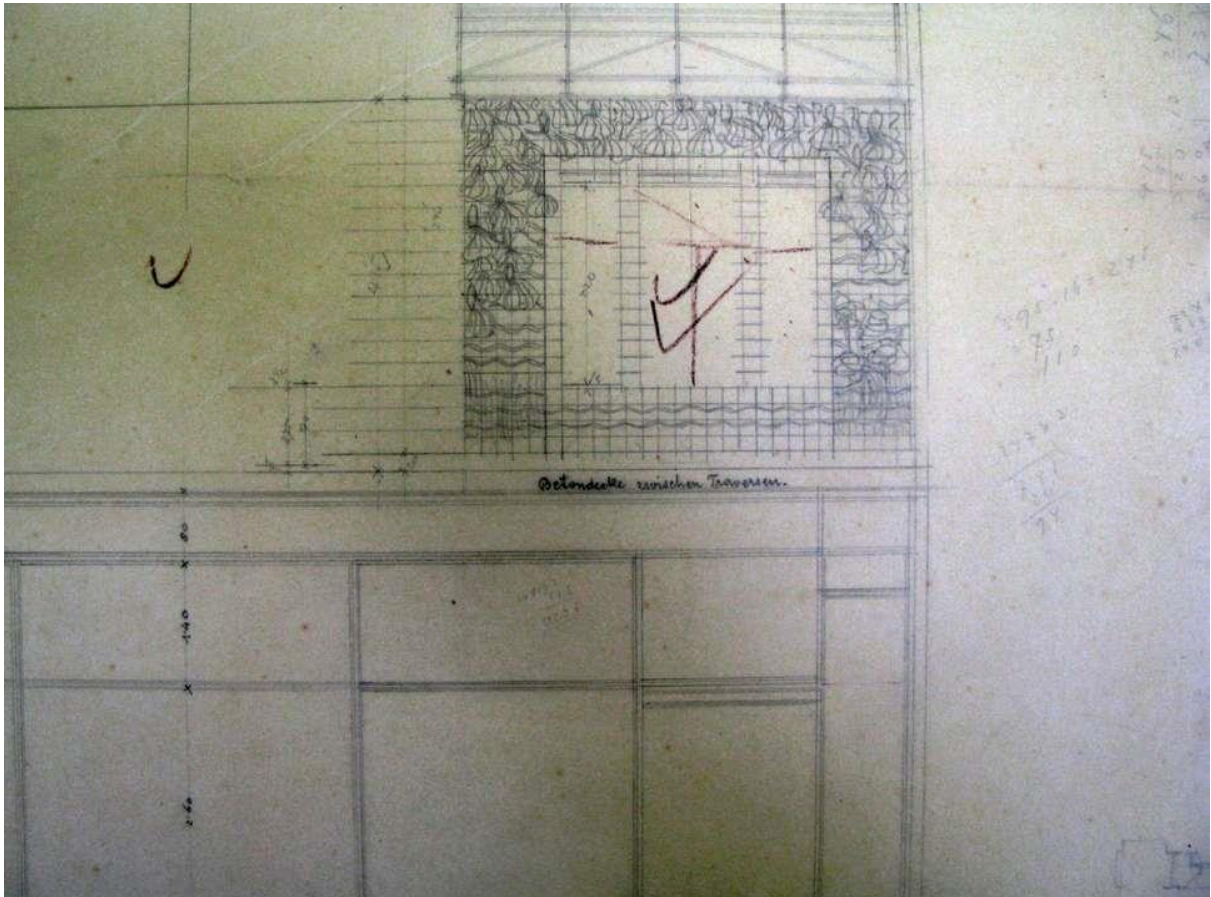
321. i 322. Detalj glavnog pročelja, 24. listopada 1904., sign. Bastl, Zagreb; Kiparski posao, bez datuma, Zagreb

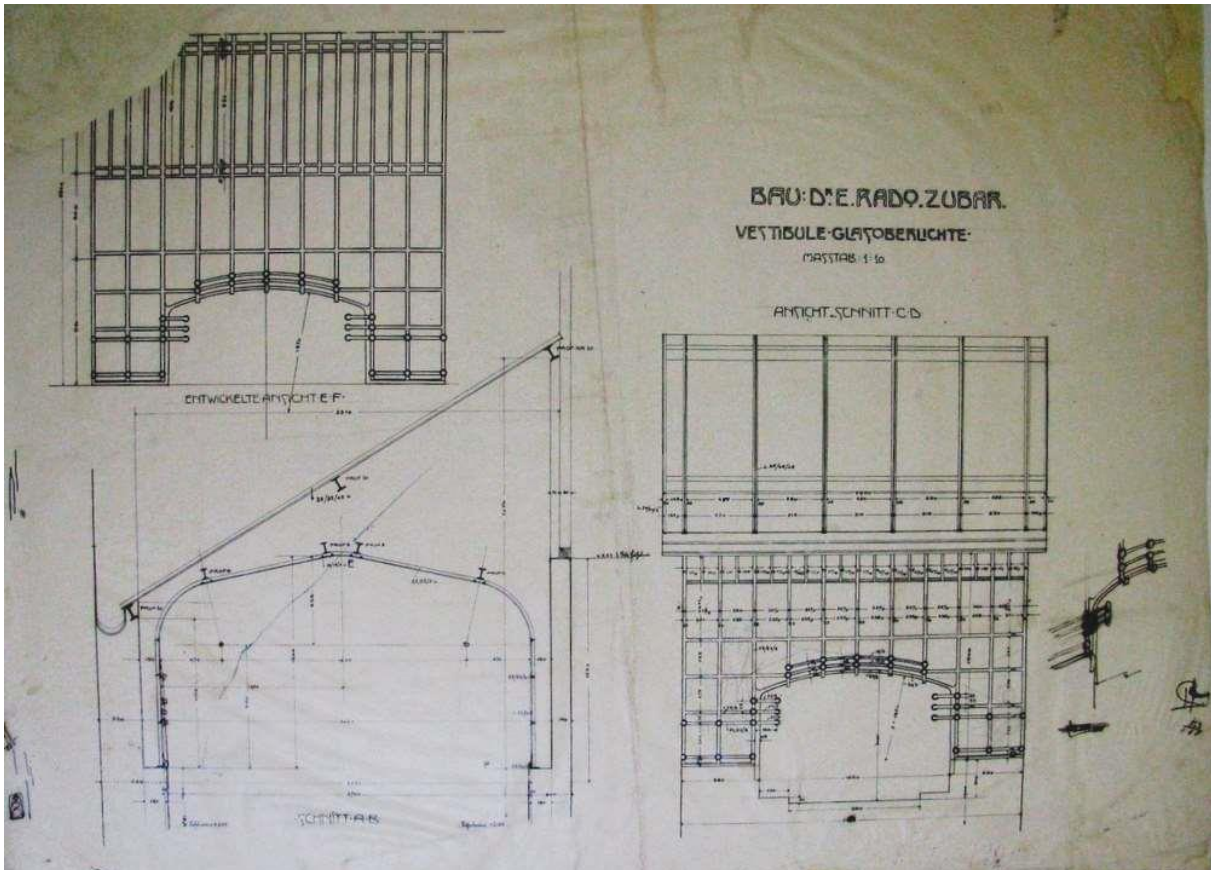
323. Detalj pročelja, treći kat, bez datuma, Zagreb

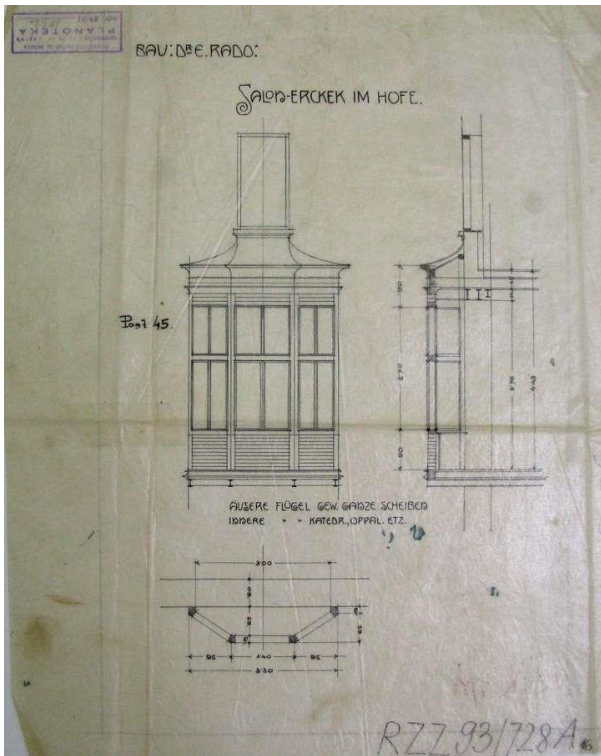
324. Konstrukcija strehe i vijenca, 4. siječanj 1905., Zagreb

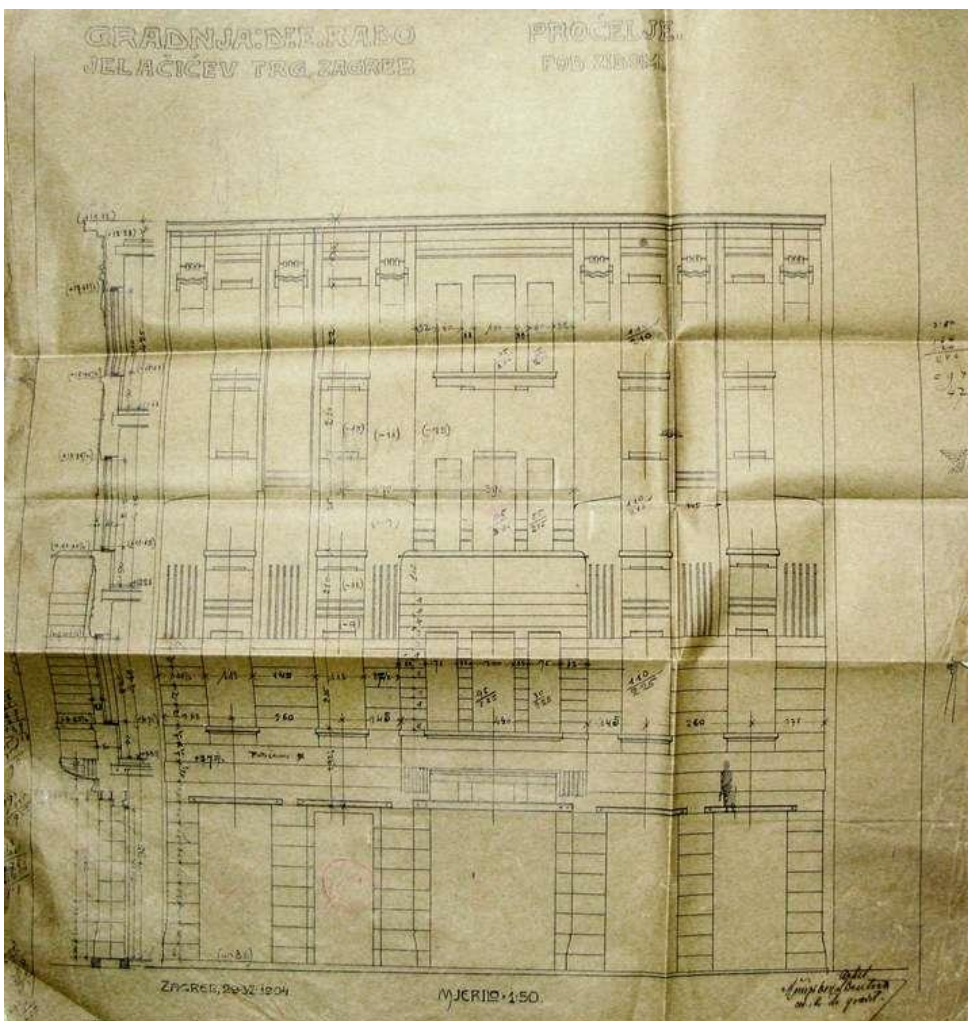
325. Pročelje, detalj, bez datuma, Zagreb

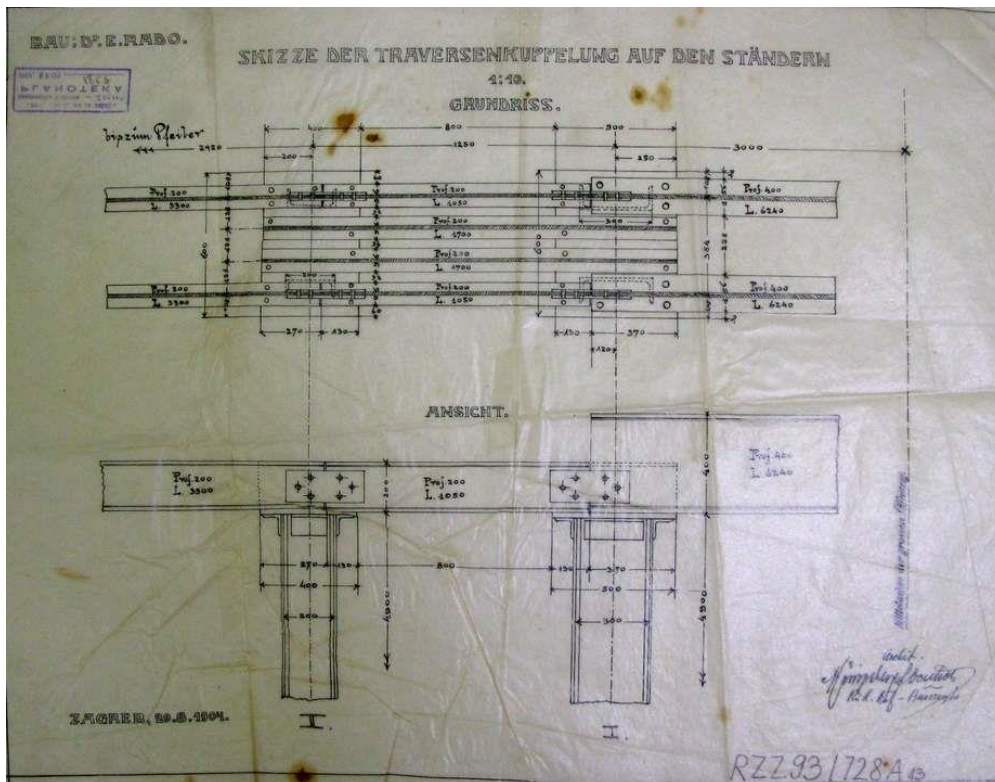
326. Stakleno nadsvjetlo u vestibulu, bez datuma, sign. Bastl, Zagreb

327. Erker prema dvorištu, bez datuma, Zagreb

328. Pročelje Pod zidom, 29. srpanj 1904., Zagreb

329. Traverze, 29. kolovoz 1904., Zagreb

330. i 331. Pročelje na Trgu bana Jelačića i u ulici Pod zidom (foto: Z. Bogdanović, 2007.)

**ZGRADA FELLER (ELSA-FLUID DOM)
JURIŠIĆEVA 1-1A, ZAGREB
Projekt i realizacija 1905.-1906.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Jurišićeva 1 i 1A, sig.1746/1; 1091); Ministarstva kulture u Zagrebu, planoteka (Hönigsberg i Deutsch, gradnja Feller, Trg bana Jelačića/Jurišićeva, 1905./1906.)

1.1.-1. INVESTITOR: Eugen Viktor Feller

1.1.-2. NAMJENA: stambeno-poslovna

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+4

1.1.-4. PROJEKTANT: glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektant: V. Bastl, suradnici: I. Štefan, de Luca, F. Hofmann, Jirkal ?

1.1.-5. IZVOĐAČ: poduzeće Hönigsberg i Deutsch

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.10366/I-1905. od 28. svibnja 1905.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.57515/I-1905. od 24. travnja 1906.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): **1905.**, Statički proračun traverza, *žig.: Hönigsberg i Deutsch*; **13. svibanj 1905.**, Statički proračun nosioca iz kovanog željeza, *sign.: Hönigsberg i Deutsch*

1.1.-9. POPIS NACRTA:

Nacrti u Državnom arhivu u Zagrebu:

- **veljača 1905.**, *sign.: Hönigsberg i Deutsch.*, Zagreb, M 1:100: tlocrt podruma; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata; tlocrt drugog kata; tlocrt trećeg kata; tlocrt četvrtog kata i tavana; presjek; presjek; presjek; pročelje

- **30. lipanj 1905.**, tlocrt i presjek drvene konstrukcije kupole, M 1:50

- **10. prosinac 1905.**, promjenbeni nacrti: *žig i sign.: Hönigsberg i Deutsch.*, Zagreb, M 1:100: tlocrt prvog kata; tlocrt prizemlja; tlocrt četvrtog kata; tlocrt međukata

Nacrti u planoteci Uprave za zaštitu kulturne baštine Ministarstva kulture u Zagrebu

- **11. siječanj 1905.**, *sign.. Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt prvog kata, M 1:200

- **veljača 1905.**, *sign.. Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt podruma, M 1:100

- **8. travanj 1904.**, tlocrt dijela temelja, M 1:50

- **14. travanj 1905.**, *neidentificirana signatura*, temelj, M 1:50

- **19. travanj 1905.**, tlocrt temelja, M 1:50

- **26. travanj 1905.**, konstrukcija erkera nad prizemljem;

- **28. travanj 1905.**, presjeci kroz podrum

- **17. svibanj 1905.**, *neidentificirana signatura*, tlocrt kupole, M 1:10

- **3. srpanj 1905.**, *sign. Franjo Hofmann*, tlocrt s kanalizacijom, M 1:50; prozor u zimskom vrtu, M 1:25

- **20. srpanj 1905.**, *sign. Franjo Hofmann*, tlocrt erkera, četvrti kat, M 1:25

- **21. srpanj 1905.**, *sign. Franjo Hofmann*, tlocrt erkera, drugi kat, M 1:25; vestibul, M 1:50

- **1. kolovoz 1905.**, vestibul, M 1:25

- **25. kolovoz 1905.**, tlocrt erkera, M 1:10

- **28. kolovoz 1905.**, *sign. ?*, stubište i ograda

- **kolovoz 1905.**, *sign. Franjo Hofmann*, razmještaj traverzi, M 1:50

- **4. rujanj 1905.**, *sign. ? (JIR? Jirkal?)*, prozori halle, M 1:20

- **15. rujanj 1905.**, tlocrt prvog kata, M 1:50

- **28. rujanj 1905.**, odvodnja s krovišta, M 1:50

- **12. listopad 1905.**, *sign. de Luca*, keramitna oplata, M 1:50

- **7. studeni 1905.**, dizalo iz podruma do prvog kata, M 1:50

- **12. studeni 1905.**, *sign. Franjo Hofmann*, tlocrti stubišta, M 1:50
- **10. prosinac 1905.**, *sign. Hönigsberg i Deutsch*, tlocrt dijela prvog kata, M 1:100
- **25. siječanj 1906.**, *neidentificirana signatura*, staklena stijena u uredu; *neidentificirana signatura*, tlocrt dijela prvog kata, M 1:50
- **26. siječanj 1906.**, prozori i izlozi, M 1:25
- **7. ožujak 1906.**, zdenac u halli, M 1:10
- **19. studeni 1906.**, *neidentificirana signatura*, stubište u prizemlju, M 1:25
- **1906.**, *neidentificirana signatura*, razdjelni zid u halli na prvom katu, M 1:25
- **bez datuma**, dizalo od prvog kata do tavana, M 1:50; položajni nacrt istočne strane Jelačićevog trga; izlozi u prizemlju u Jurišićevoj ulici, M 1:25; presjek kroz podrum; prozori; strop halle, M 1:25; stubište u prizemlju, M 1:25; stubište, M 1:25; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata, M 1:50; tlocrt prvog kata, preinake, M 1:50; tlocrt drugog kata, M 1:50; tlocrt četvrtog kata, *sign.: de Luca*, M 1:50; tlocrt krovišta; vrtna kućica, M 1:25;

1.2. PRIKAZ NAMJENE

- 1.2.-1. PODRUM: podrumski prostori, skladišta
- 1.2.-2. PRIZEMLJE: deset lokala s pomoćnim prostorijama, skladišta
- 1.2.-3. PRVI KAT: stan i poslovni prostor vlasnika
- 1.2.-4. DRUGI KAT: peterosoban stan, dva četverosobna stana, dvosoban stan (s kupaonicom, zahodom, kuhinjom, izbom, sobom za služavku)
- 1.2.-5. TREĆI KAT: peterosoban stan, dva četverosobna stana, dvosoban stan (s kupaonicom, zahodom, kuhinjom, izbom, sobom za služavku)
- 1.2.-6. TAVAN: tavanski prostor

1.3. OPIS ZGRADE: ugaona četverokatnica (dijelom trokatnica) nepravilnog tlocrta s četiri krila koja zatvaraju središnje dvorište, dva stubišta i četiri svjetlika.

1.3.-1. PROČELJE: izvorno secesijsko pročelje bilo je prepoznatljivo po motivu boce univerzalnog lijeka Elsa-fluid smještenom na ugaonom dijelu po kojem je zgrada dobila ime

1.3.-2. KROV: složeno dijelom dvostrešno i dijelom jednostrešno krovište s ugaonom kupolom

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1927./1928. pregradnja zgrade** – nadogradnja četvrtog i petog kata te adaptacija prvog, drugog i trećeg kata, adaptacija pročelja (investitor: Oton Stern; projektant: atr. Peter Behrens, razrada idejnog projekta arhitektonski atelier Ignjata Fischera; izvođač: inž. Kaiser i Šega, Jugoslavensko građevno poduzeće d.d.; građevna dozvola br.62555-XIIA-1927. od 24. kolovoza 1927.; uporabna dozvola br.114.703-XIIA-1928. od 31. prosinca 1928.)

- **1936. adaptacija lokala u prizemlju** (investitor: Rukavina Elsa; projektant/izvođač: građ. poduzeće Freudenreich i Deutch; građevna dozvola br.64538-XVI-1936 od 29. travnja 1936.; uporabna dozvola br.111002-XVI-1936 od 28. srpnja 1936.)

- **1938. adaptacija lokala u prizemlju** (investitor: Rukavina Elsa; projektant/izvođač: građ. poduzeće A.Kabiljo; građevna dozvola br.37626-XVI-1938. od 11. ožujka 1938.; uporabna dozvola br.56067-XVI-1938 od 9. travnja 1938)

- **1952. adaptacija drugog i trećeg kata** – postava pregradnih zidova na mjestima gdje su nekad postojali (investitor: kućno savjet; građevna dozvola br.958-II-4-1952 od 10. svibnja 1952.)

- **1953. preinaka podrumskog prozora** - na pročelju prema Trgu bana Jelačića (investitor: Radioindustrija Zagreb; građevna dozvola br.17823-VII-1-1953.

- **1958. adaptacija lokala u prizemlju** (investitor: IKOM; građevna dozvola br.04-3075/1-1-1958.)

- **1959. adaptacija lokala u prizemlju** (projektant/izvođač: Lignum-koop, biro za projektiranje; građevna dozvola br. 04-13944/1-1-1958. od 26. srpnja 1958.; uporabna dozvola br.04-4881/1-1959. od 9. travnja 1959.

3. DANAŠNJE STANJE

3.17. PRIKAZ NAMJENE: Europski dom, stambena, poslovna, ugostiteljska

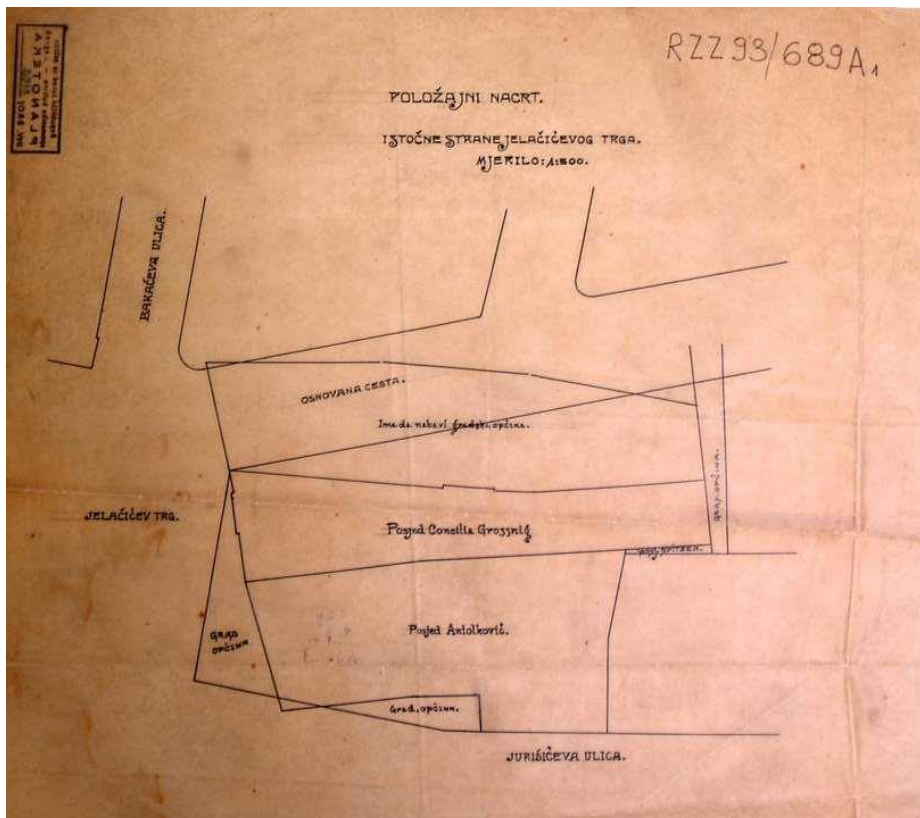
3.18. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNOST: velikim dijelom je izmijenjena s obzirom na adaptacije kojima je najviše zahvaćeno prizemlje, ali i interijeri ostalih etaža

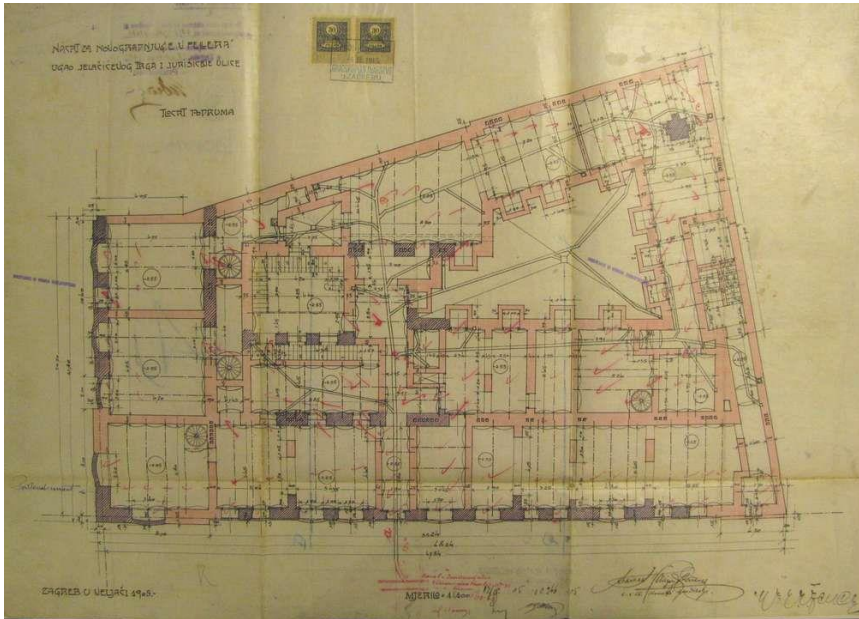
3.2.-2. PROČELJE: izvoran izgled oba pročelja nije sačuvan s obzirom na adaptaciju i dogradnju izvedenu 1927./28. godine kada su u potpunosti redizajnirana, čime je zgrada u cijelosti poprimila bitno drugačije proporcije i karakter u duhu moderne arhitekture.

3.2.-3. KATNOST: katnost je izmijenjena u odnosu na prvobitno stanje, na način da je u dijelu uz zapadno pročelje prema trgu dograđena jedna etaža (ukupno pet katova), a uz Jurišićevu ulicu dijelom dvije, a dijelom jedna etaža (četiri do pet katova).

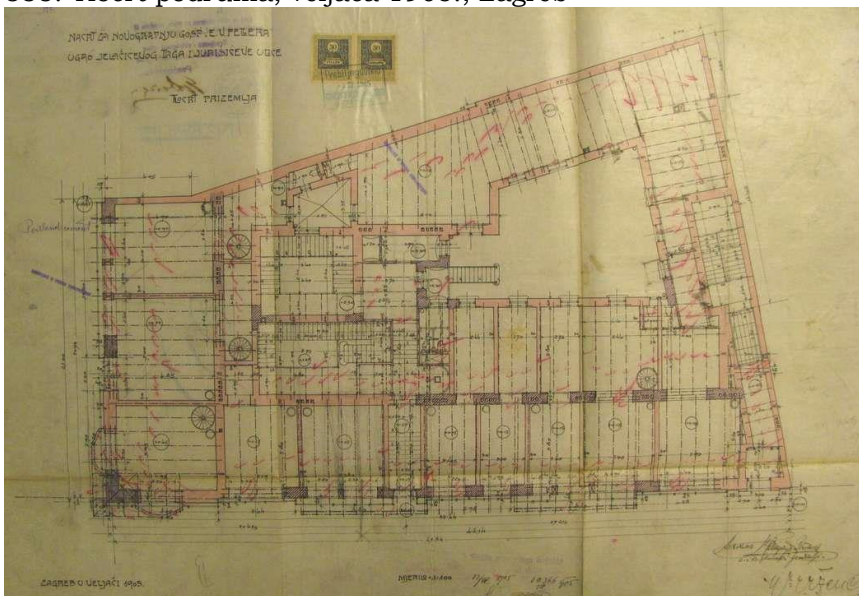
3.2.-4. KROV: izmijenjeno u odnosu na prvobitno stanje s obzirom na dogradnju iz 1927.-1928. godine

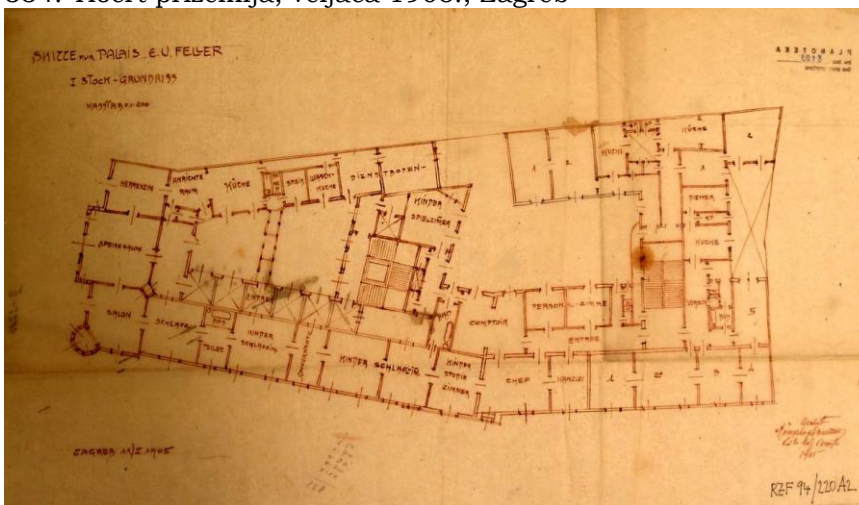
332. Položajni nacrt istočne strane Trga bana Jelčića uoči izgradnje zgrade Feller, bez datuma, Zagreb

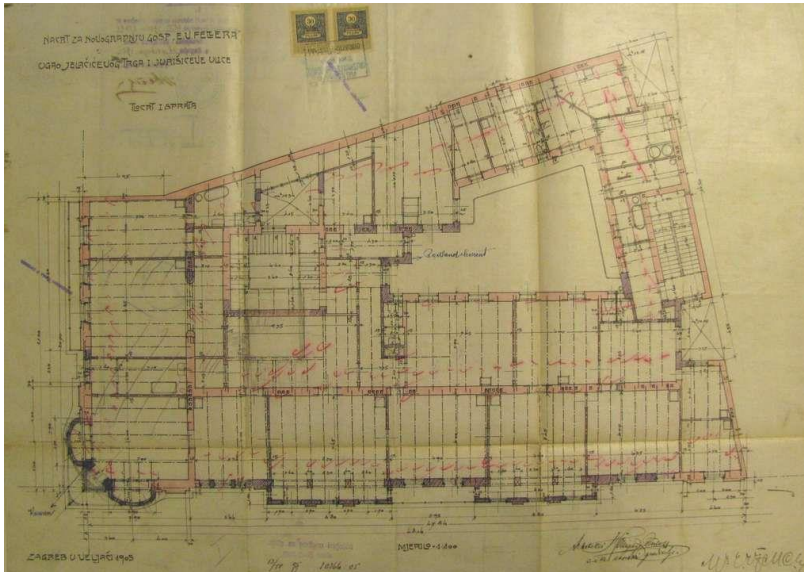
333. Tlocrt podruma, veljača 1905., Zagreb

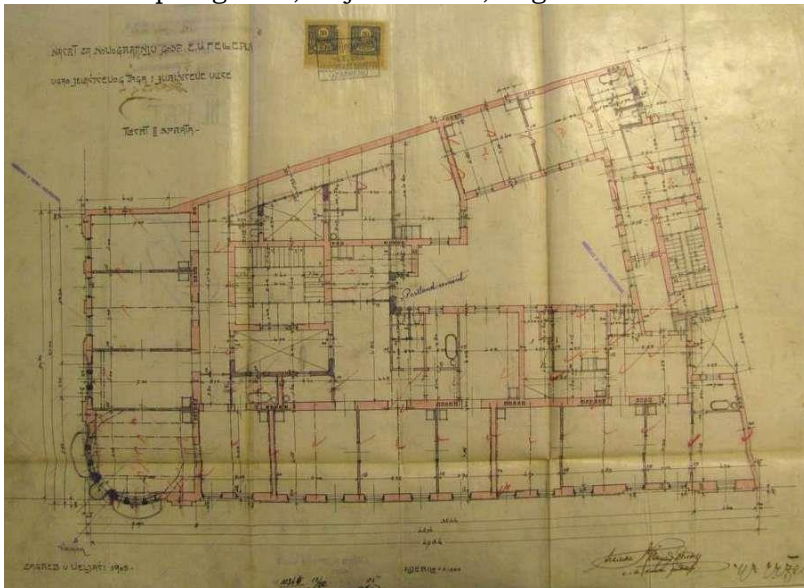
334. Tlocrt prizemlja, veljača 1905., Zagreb

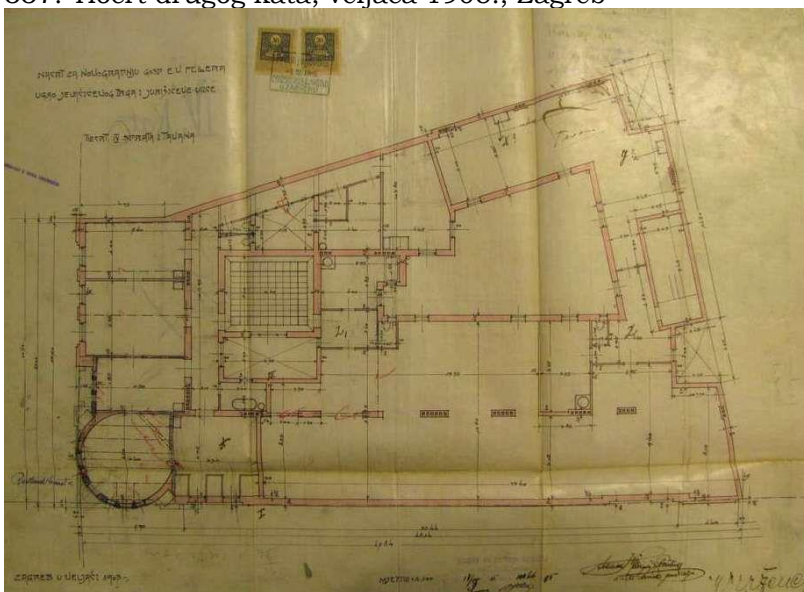
335. Tlocrt prvog kata, 20. siječanj 1905., Zagreb

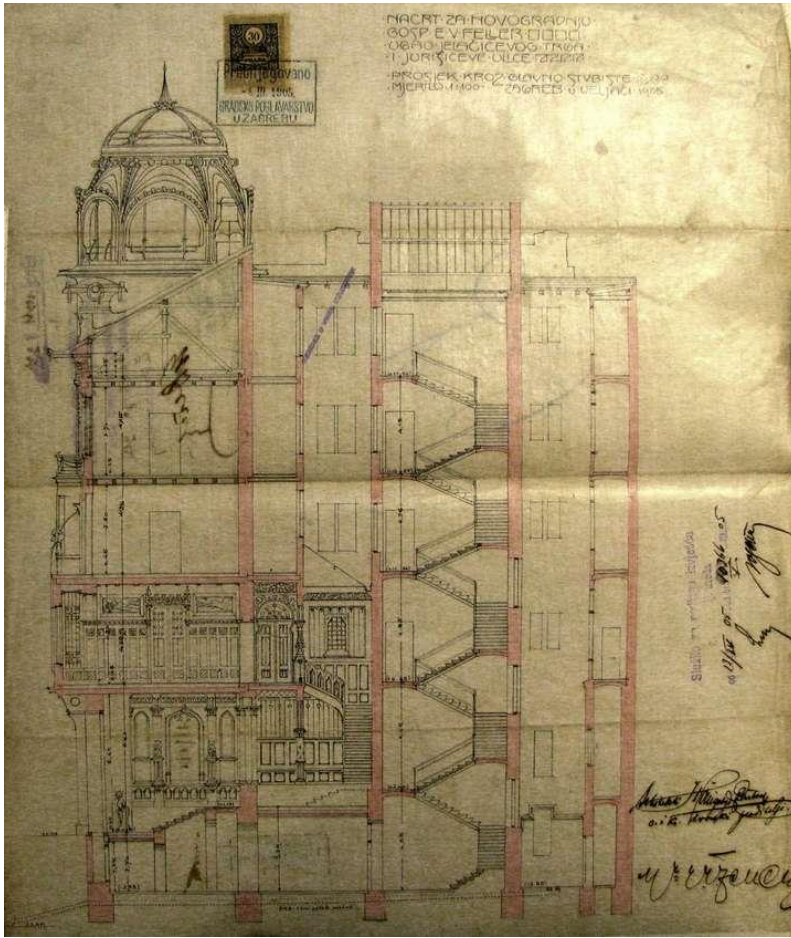
336. Tlocrt prvog kata, veljača 1905., Zagreb

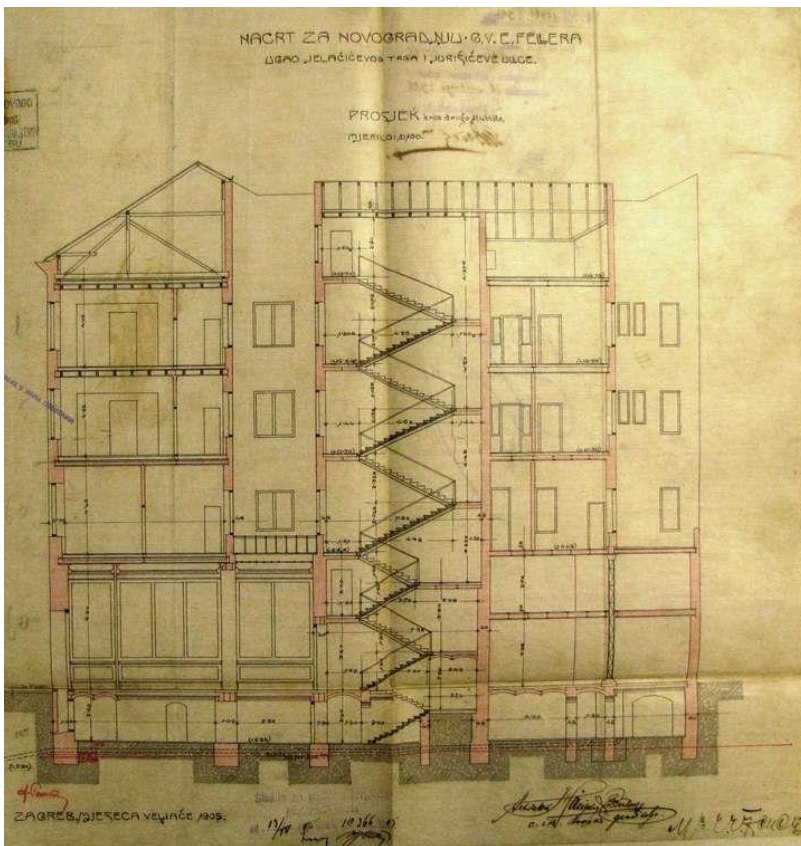
337. Tlocrt drugog kata, veljača 1905., Zagreb

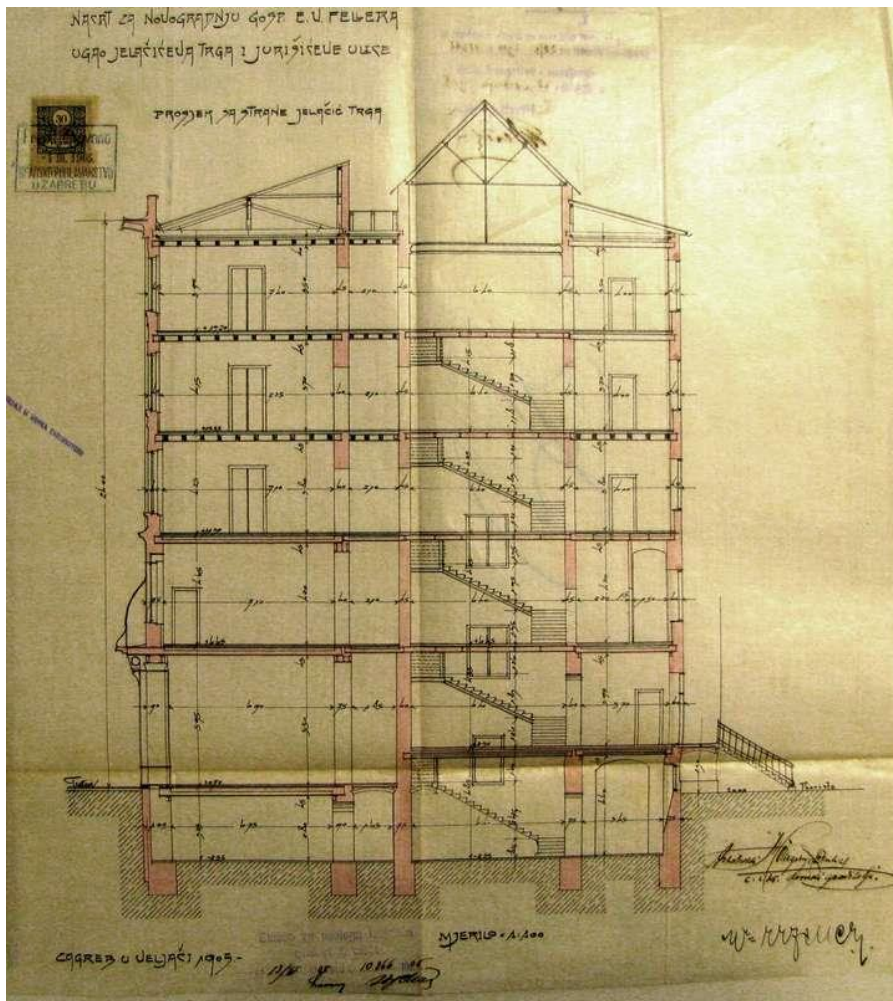
338. Tlocrt četvrtog kata i tavana, veljača 1905. Zagreb

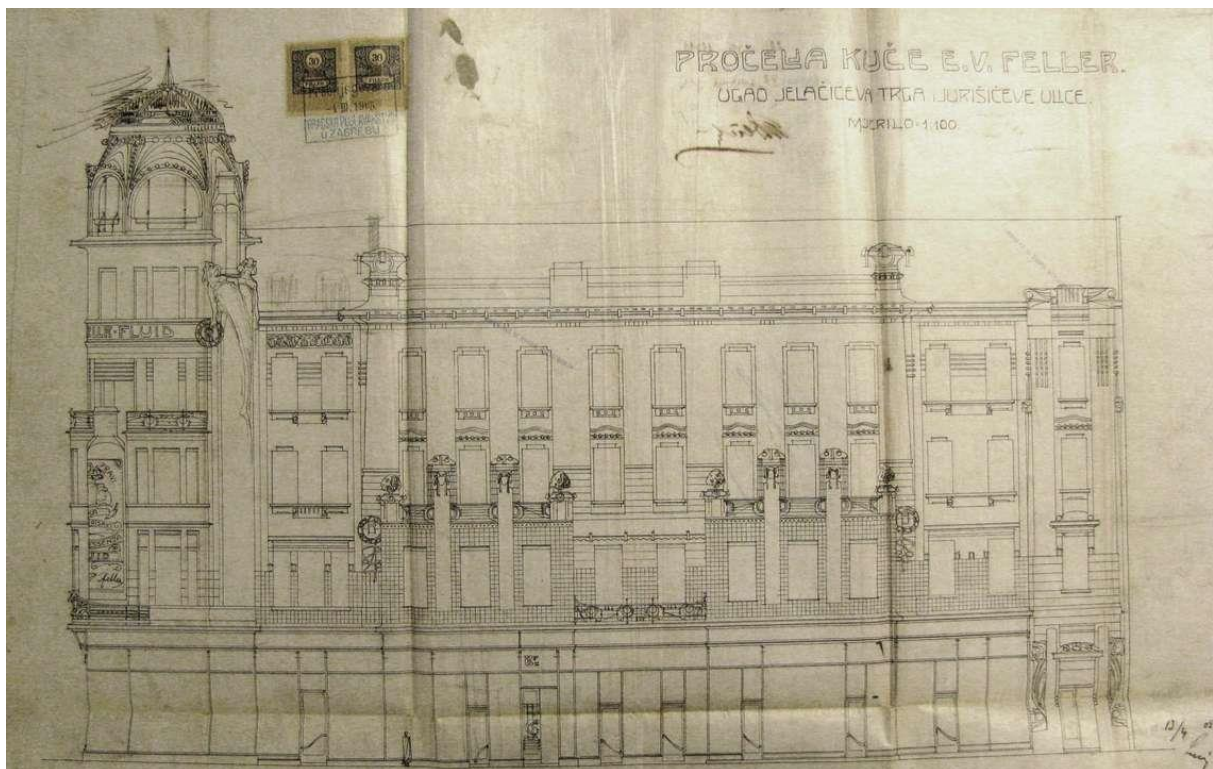
339. Presjek, veljača 1905., Zagreb

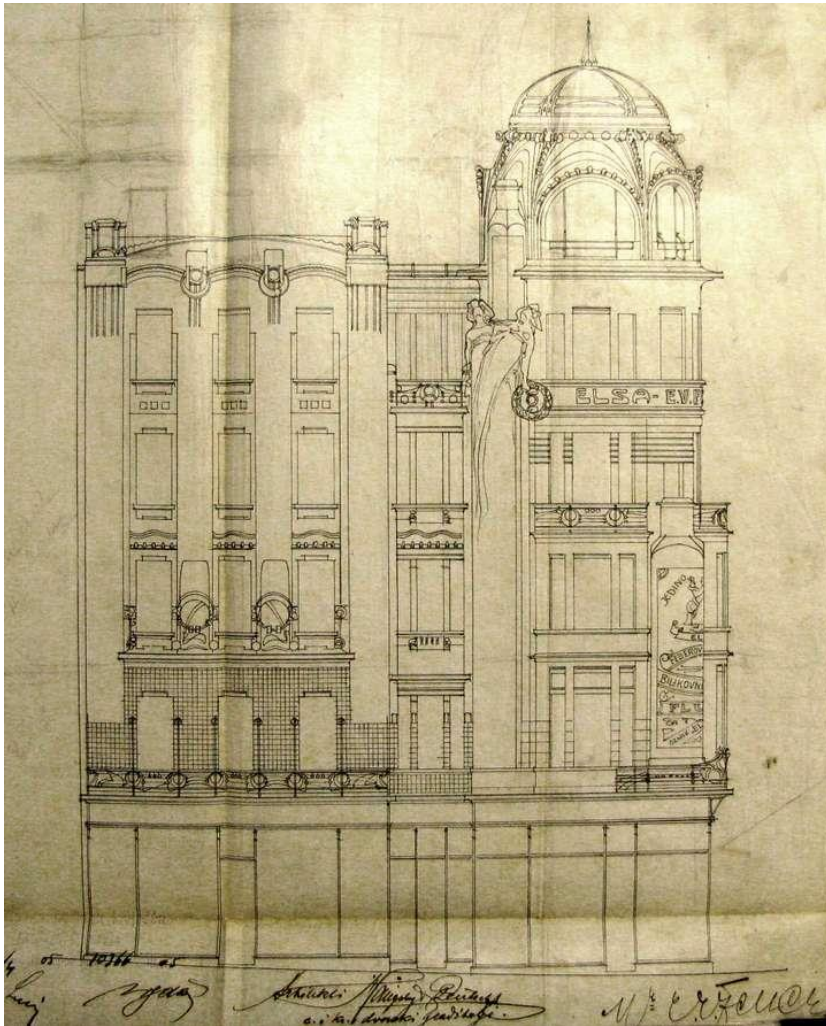
340. Presjek, veljača 1905., Zagreb

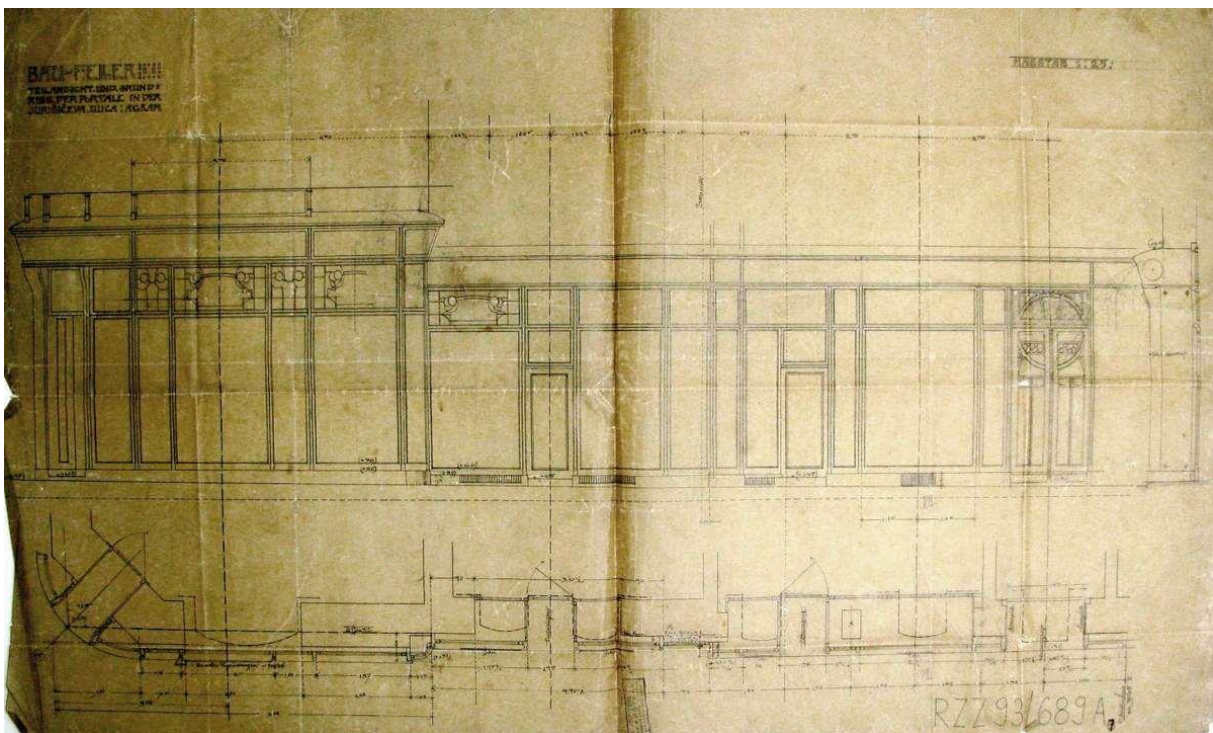
341. Presjek, veljača 1905., Zagreb

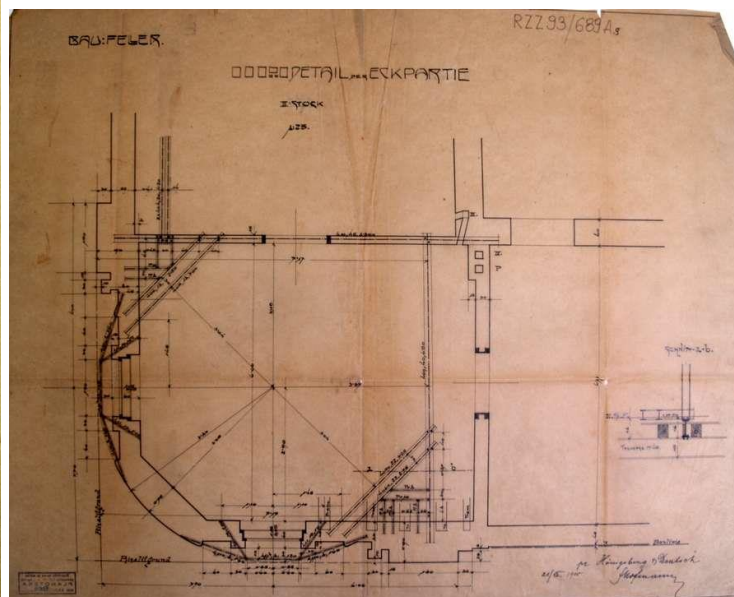
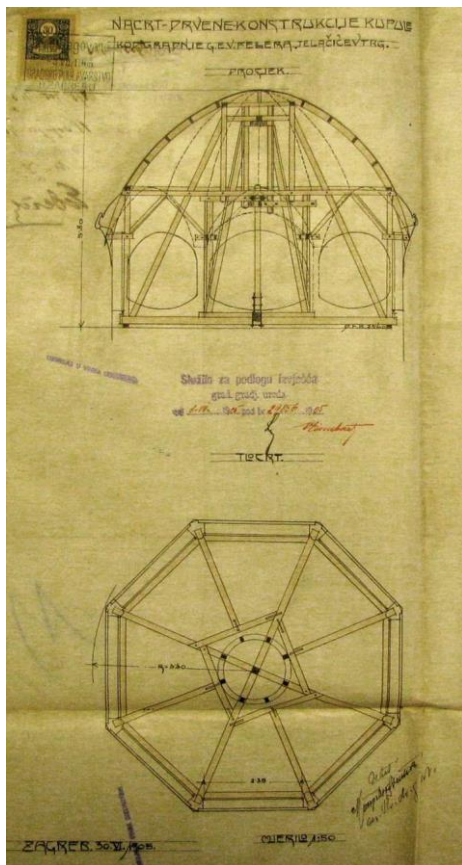
342. Južno pročelje, veljača 1905., Zagreb

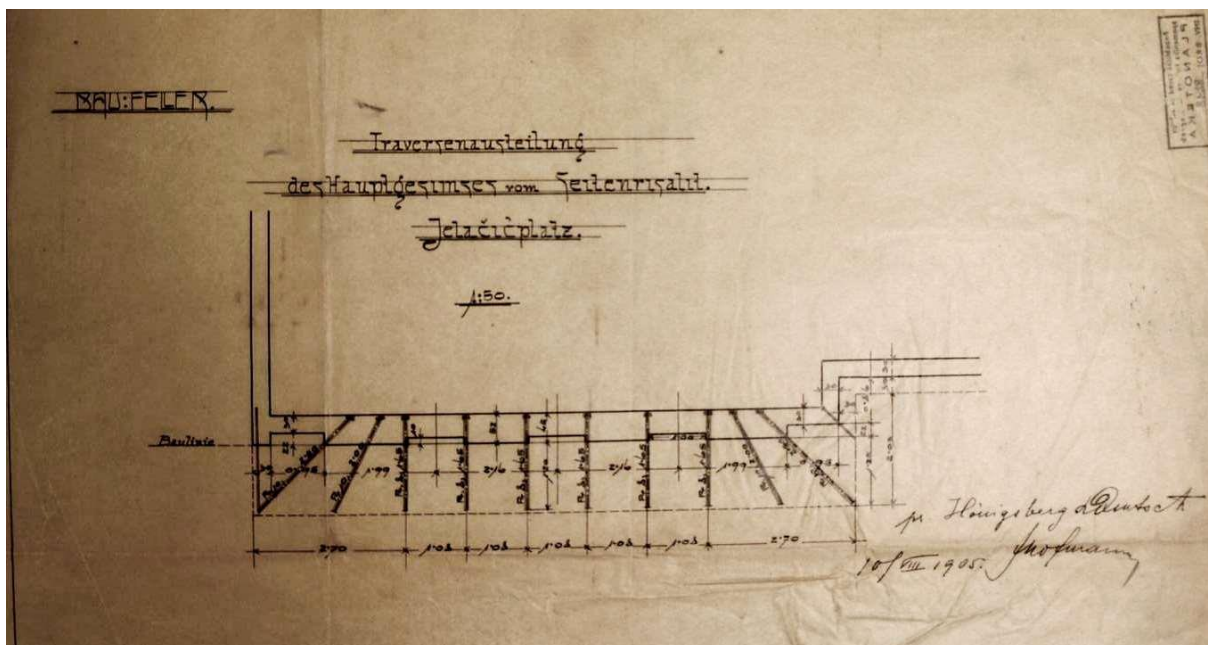
343. Zapadno pročelje, veljača 1905., Zagreb

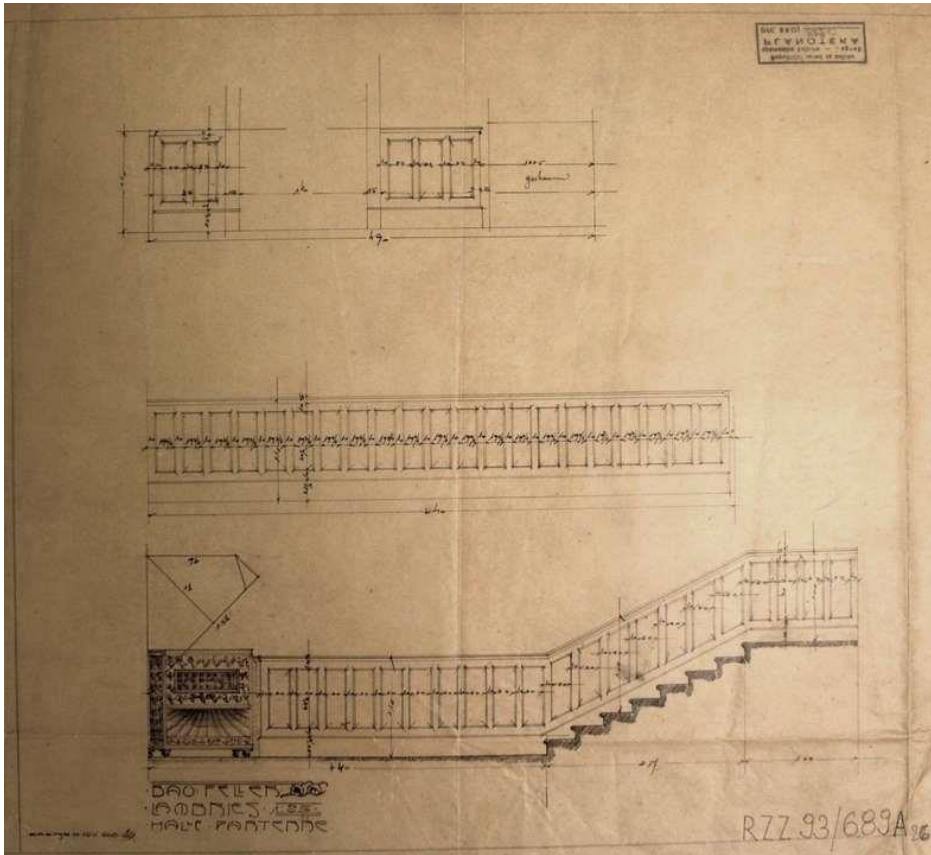
344. Izlozi u prizemlju u Jurišićevoj ulici, bez datuma, Zagreb

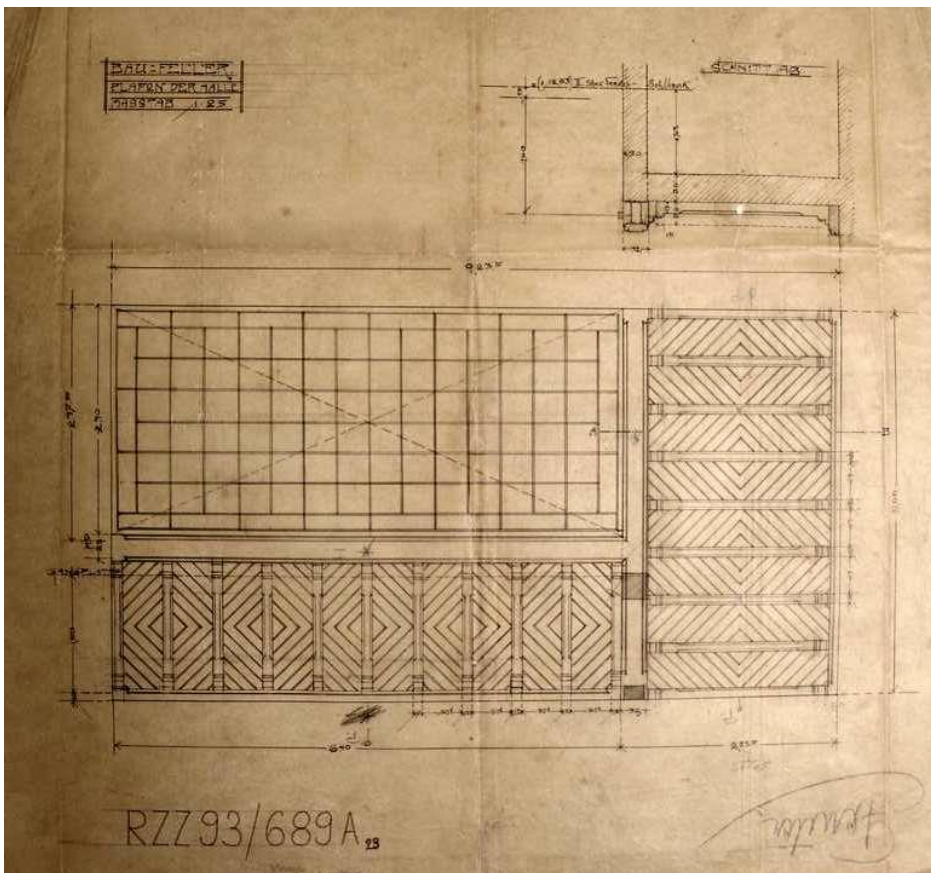
345. i 346. Tlocrt i presjek kupole, 30. lipanj 1905.; Tlocrt erkera, drugi kat, 21. srpanj 1905., sign. Franjo Hofmann, Zagreb

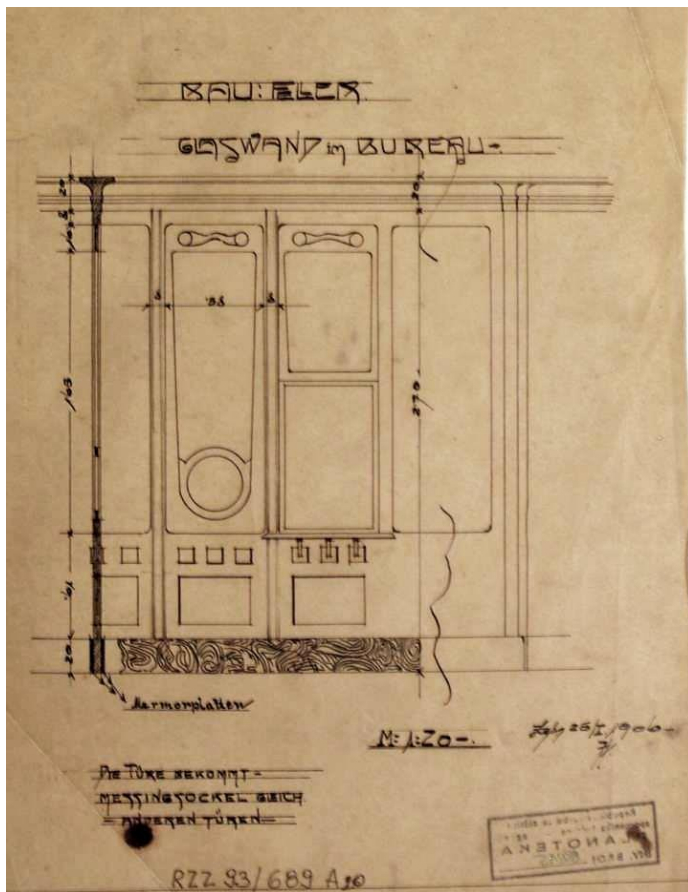
347. Razmještaj traverzi, kolovoz 1905., sign. Franjo Hofmann, Zagreb

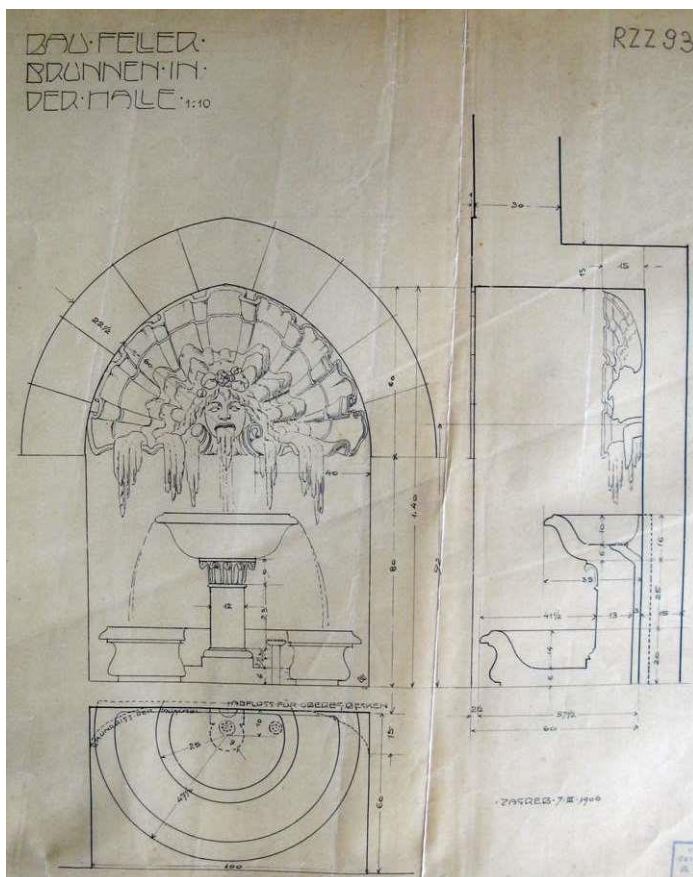
348. Stubište u prizemlju, 19. studeni 1906., neidentificirana signatura, Zagreb

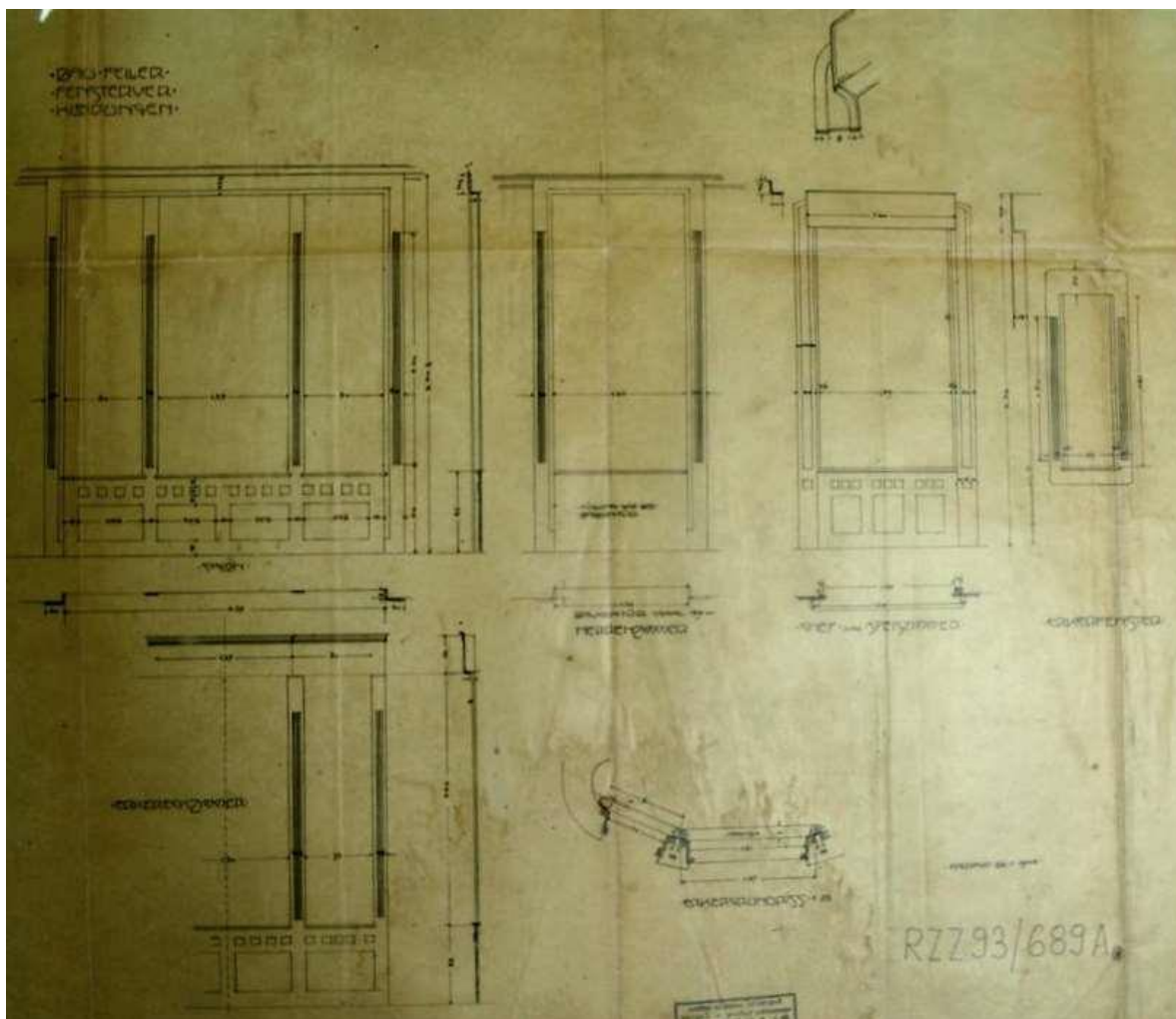
349. Strop halle, bez datuma, Zagreb

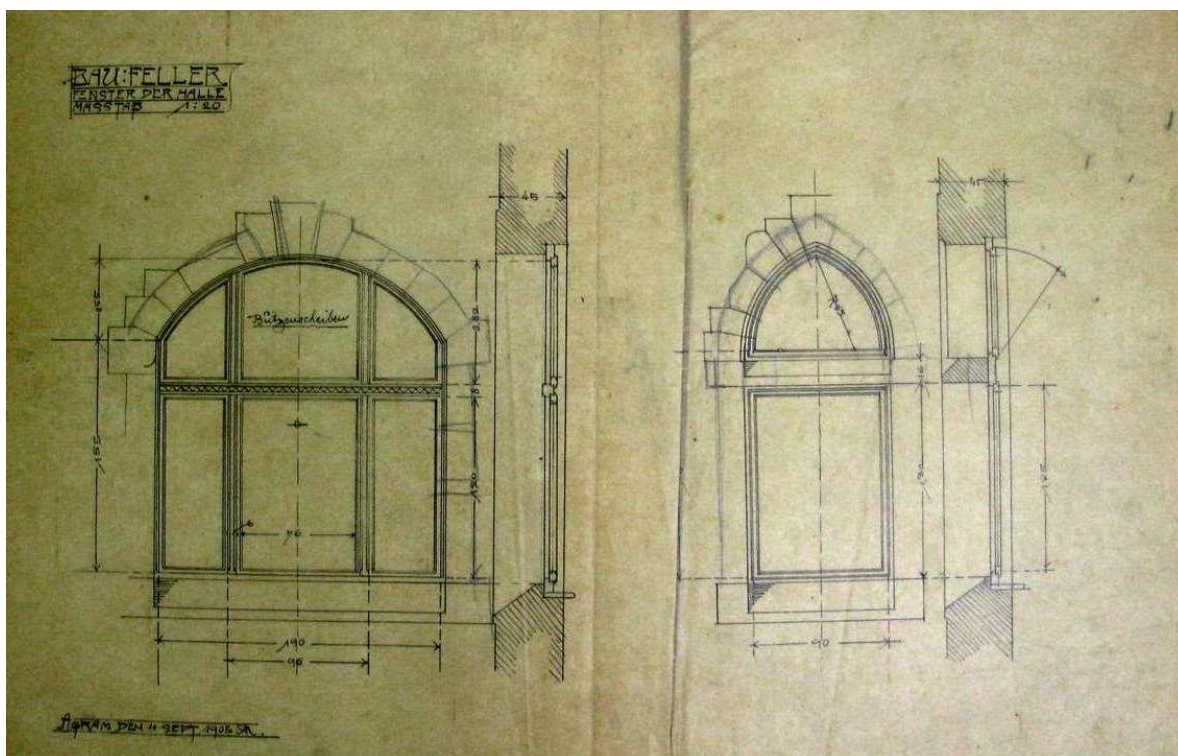
350. Staklena stijena u uredu, 25. siječanj 1906., neidentificirana signatura, Zagreb

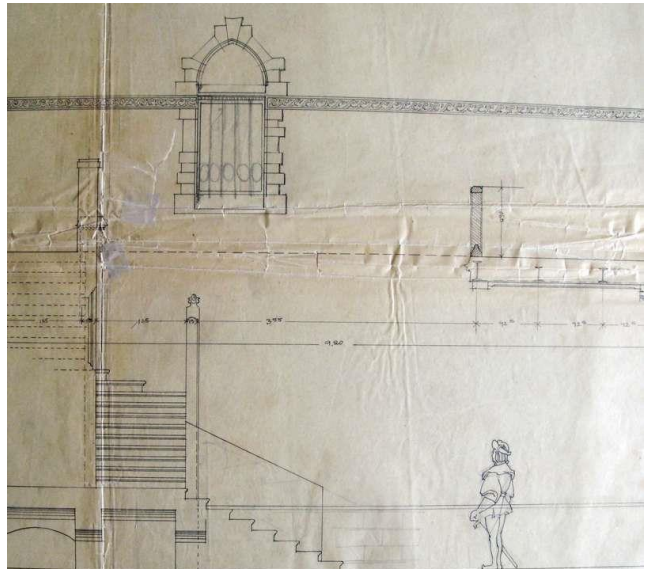
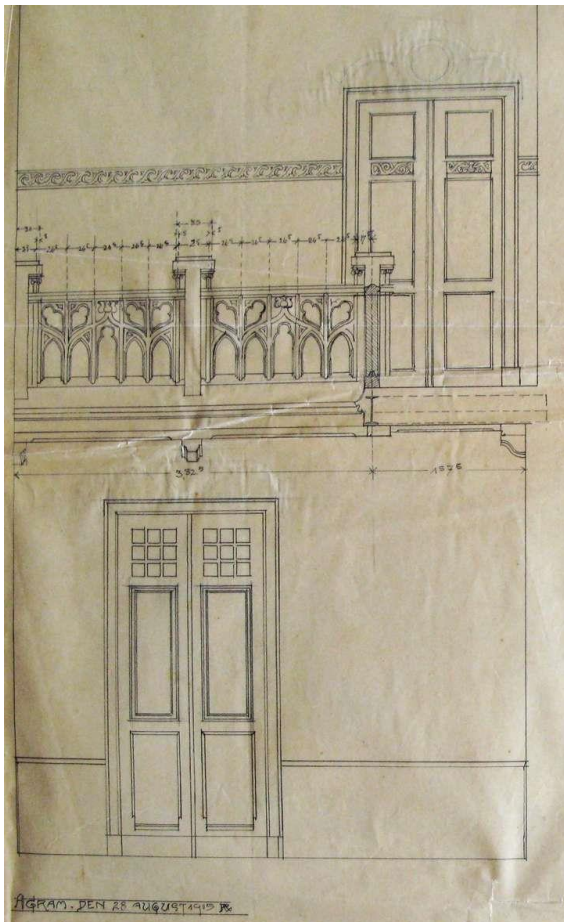
351. Zdenac u halli, 7. ožujak 1906., Zagreb

352. Prozori i izlozi, 26. siječanj 1906., Zagreb

353. Prozori halle, 4. rujnan 1905., sign.? (JIR? Jirkal?), Zagreb

354. i 355. Stubište i ograda, 28. kolovoz 1905., *sign. ?*, Zagreb

356. Jurišićeva ulica s dijelom zgrade Elsa-fluid lijevo početkom 20.st. (Konzervatorski odjel u Zagrebu, nakl.: Lela, Zagreb, Duga 4)

357. Trg bana Jelačića sa zgradom Feller u pozadini lijevo početkom 20. st. (privatno vlasništvo)

358. Zgrada Feller/Elsa fluid dom (Zagreb, Jurišićeva 1-1A), današnje stanje, pročelje u Jurišićevoj ulici (foto: Z.Bogdanović, 2015.)

**PALAČA HRVATSKO - SLAVONSKE ZEMALJSKE CENTRALNE
ŠTEDIONICE
ILICA 25/GUNDULIĆEVA 2, ZAGREB
Projekt 1905.-1907., realizacija 1906.-1907.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Ilica 25/Gundulićeva 2)

1.1.-1. INVESTITOR: Hrvatsko-slavonska zemaljska centralna štedionica

1.1.-2. NAMJENA: stambeno-poslovna

1.1.-3. BROJ KATOVA: P+M+3

1.1.-4. PROJEKTANT: glavni projektant: Hönigsberg i Deutsch, projektanti/suradnici: V. Bastl, I. Štefan, O. Goldscheider

1.1.-5. IZVOĐAČ: poduzeće Hönigsberg i Deutsch

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.6321/I-1906. od 20. lipnja 1906.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.34596/I-1907. od 2. kolovoza 1907. (za stambeni prostor), br.41164/I-1907. od 24. kolovoza 1907. (za poslovne prostore u prizemlju)

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): Statički račun br.6321/I-1906.

1.1.-9. POPIS NACRTA: *sign. i žig.: poduzeće Hönigsberg i Deutsch, Zagreb*

- **prosinac 1905.:** tlocrt prizemlja (M 1:100); tlocrt međukata (M 1:100); tlocrt prvog kata (M 1:100);

- **siječanj 1906.:** položajni nacrt (M 1:500); tlocrt podruma (M 1:100)

- **veljača 1906.:** presjek kroz blagajnu (M 1:100); presjek kroz vežu štedionice i blagajnu (M 1:100)

- **12. lipanj 1906.:** presjek kroz kavanu (M 1:100)

- **9. studeni 1906.:** tlocrt podnožja kroz Ilicu (M 1:100)

- **27. prosinac 1906.:** promjenbeni nacrt za preinaku drugog kata (M 1:50)

- **lipanj 1907.:** promjenbeni nacrt za preinaku međukata (M 1:100)

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumski prostori, pomoćni sadržaji kavane

1.2.-2. PRIZEMLJE: poslovna Hrvatsko-slavonske zemaljske centralne štedionice; kavana „Corso“, trgovina

1.2.-3. MEĐUKAT: prostorije kavane „Corso“; dvosoban stan pazikuće, soba podvornika

1.2.-4. PRVI KAT: poslovne prostorije Hrvatsko-slavonske zemaljske centralne štedionice; peterosoban stan s kuhinjom, izbom, predsobom i kupaonicom

1.2.-5. DRUGI KAT: stambeni prostor

1.2.-6. TREĆI KAT: stambeni prostor

1.2.-7. TAVAN/MANSARDA: tavanski prostor

1.3. OPIS ZGRADE: ugaona stambeno-poslovna trokatnica s mezaninom, kompleksnog tlocrtno-prostornog rješenja kojim je obuhvaćen ugostiteljski prostor i poslovna štedionice u prizemlju i mezaninu te uredi i stambeni prostori na gornjim etažama.

1.3.-1. PROČELJE: naglašena je razlika između donjeg dijela ugostiteljske i trgovačke namjene gdje je pročelje rastvoreno velikim staklenim površinama izloga i sadrži elemente secesije i gornjeg stambenog dijela na kojem su historicistički primijenjeni arhitektonski elementi.

1.3.-2. KROV: dvostrešno krovšte pokriveno crijepom s kupolom u ugaonom dijelu (metalna oplata), a nad dvoranom štedionice dvostrešno ostakljeno krovšte

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1913. spojni prolaz** između međukata kavane „Corso“ i prvog kata kuće u Gundulićevoj 3 i 4 (investitor: Bernard Kastl, projektant/izvođač: poduzeće Hönigsberg i Deutsch, građevna dozvola br.42668-I-1913. od 6. rujna 1913.)
- **1923. adaptacija kavane u prizemlju i prigradnja kuhinje** (investitor: Hrvatska sveopća kreditna banka, projektant/izvođač: ing.Franjo Kalibaš, građevna dozvola br.15787-XII-1923 od 7. svibnja 1923., uporabna dozvola br.63561-XII-1923 od 19. listopada 1923.)
- **1923. adaptacija mjenjačnice u prizemlju** (investitor: Hrvatska sveopća kreditna banka, projektant/izvođač:ovl.civ.arh.O.Prister, poduzeće Freudenreich&Deutsch, građevna dozvola br.34290-XII-1923. od 2. srpnja 1923., uporabna dozvola br.69878-XII-1923 od 14. studenog 1923.)
- **1928. postavljanje uređaja za hlađenje u podrumu**
- **1933.-1934. adaptacija kavane „Corso“ u prizemlju** (projektant/izvođač: ing.Stjepan Gomboš, arh.biro Kauzlarić i Gomboš, građevna dozvola br.97606-XVI-1933 od 9. kolovoza 1933., uporabna dozvola br. 14645-XVI-1934 od 14. rujna 1934.)
- **1935. adaptacija portala dućanskog prostora u prizemlju** (projektant/izvođač: ing. Stjepan Planić, građevna dozvola br.131.776-XVI-1935 od 26. srpnja 1935.)
- **1937. popravak pročelja** (projektant/izvođač: Rikard Dvoržak, građ.pod.ing., građevna dozvola br.68421-XVI-1937. od 21. travnja 1937.)
- **1952. adaptacija poslovnih prostorija poduzeća „Gora“**
- **1953. adaptacija tavana** – adaptacija dijela tavana u stan (investitor: Jerko Beović, građevna dozvola br.15998-VII-1-1953 od 1 kolovoza 1953.)
- **1953. pregradnja prostorija u prvom katu** (investitor: općina Donji grad, građevna dozvola br. 23205-VII-1-1953)
- **1956. adaptacija tavana** – adaptacija dijela tavana u dvosoban stan (investitor: Vajda-export, projektant/izvođač: ing. S. Anzulović, arh. biro Žerjavić, građevna dozvola br.2725-III-1-1956, uporabna dozvola br.6336/56-III-2 od 31. ožujka 1956.)
- **1956. adaptacija tavana** – adaptacija dijela tavana u šest potkrovnih stanova (investitor: kućni savjet Ilica 25, projektant/izvođač: ing. Neidhardt, arh. biro. Žerjavić, građevna dozvola br. 17789-III-1-1956 od 2. kolovoza 1956.)
- **1957. adaptacija izloga lokala u prizemlju** (investitor: Domaća tvornica rublja, projektant/izvođač: arh. Boris Vrsalović, arh. biro. Likum, građevna dozvola br. 3614-VIII-3-1957 od 17. lipnja 1957.)
- **1964. adaptacija ulaza u restoran** (projektant/izvođač: ing.Mihajlo Kranjc, arh. biro. Centar EI)
- **1970.-1972. adaptacija kavane „Corso“ u prizemlju** (projektant/izvođač: ing. Vjenceslav Richter)

3. DANAŠNJE STANJE

3.19. PRIKAZ NAMJENE: stambeno-poslovna (Područni ured gradske uprave Centar, Gradski ured za obrazovanje, kulturu i sport), prostor kavane „Corso“ izvan funkcije

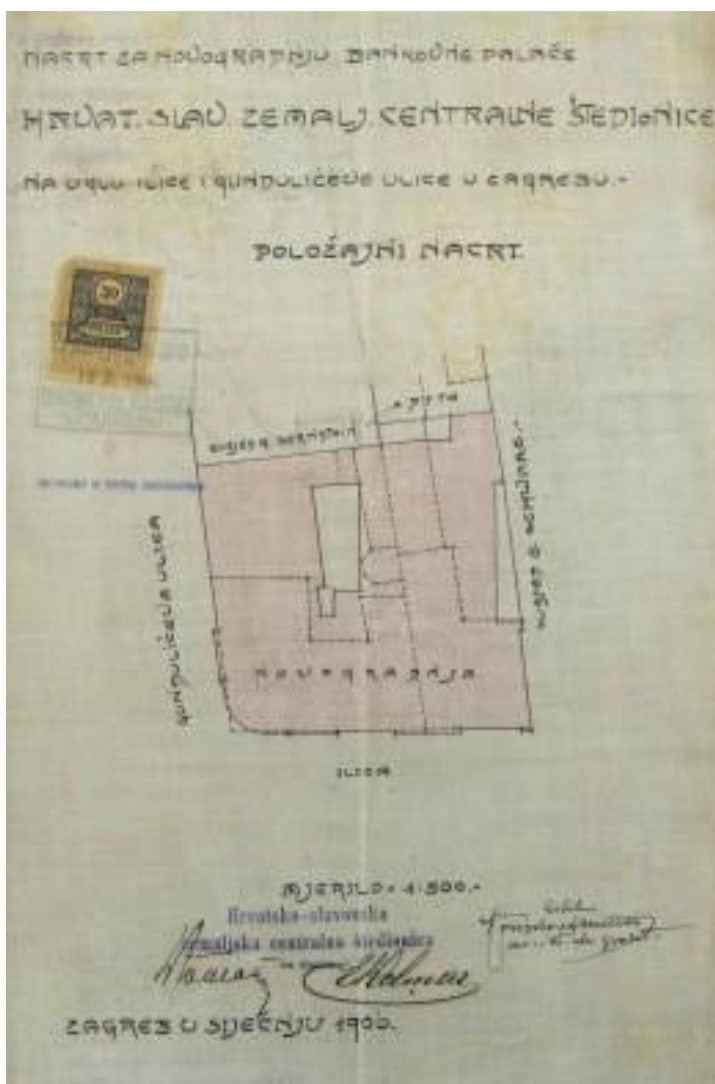
3.20. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNJOST: najveću vrijednost interijera zgrade predstavlja reprezentativni prostor nekadašnje štedionice dijelom sačuvan u izvornom obliku. Od izvornog interijera nekadašnje kavane „Corso“ nije sačuvano ništa s obzirom na dvije velike adaptacije 1933./34. i 1970.-72. godine.

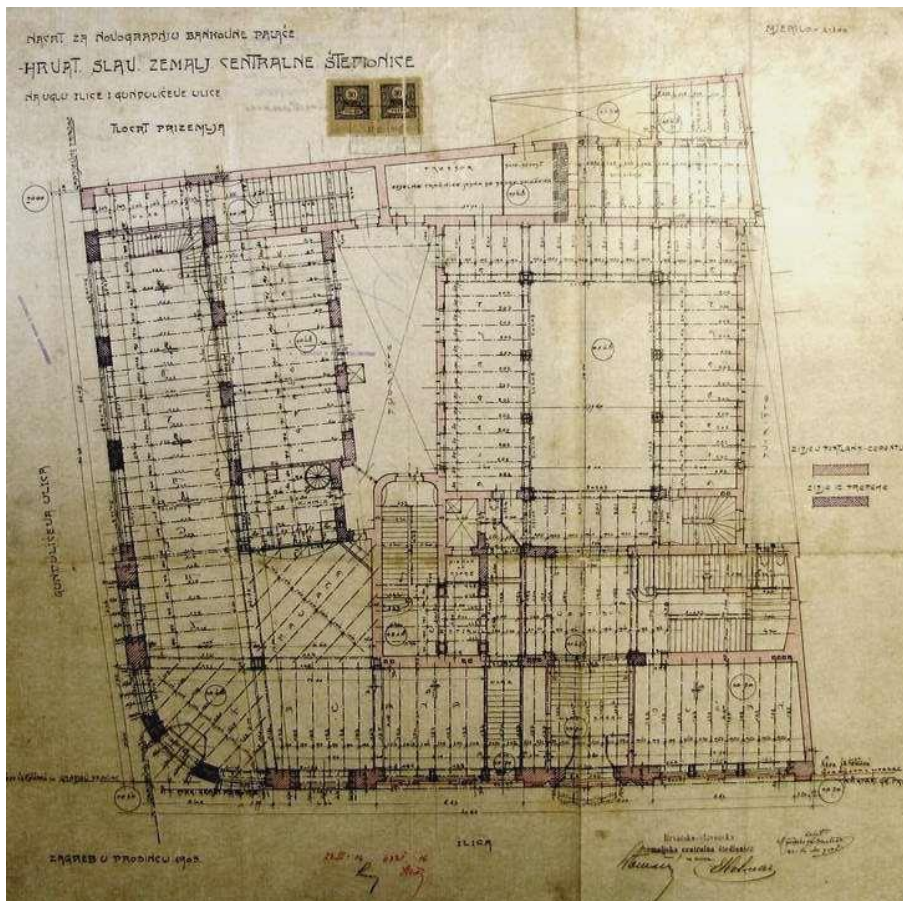
3.2.-2. PROČELJE: izvoran izgled pročelja velikim dijelom je sačuvan, izuzev prizemnog dijela gdje su izvršene adaptacije lokala u prizemlju i prostora nekadašnje kavane „Corso“. Spomenute adaptacije nisu bitno utjecale na karakter pročelja.

3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna katnost i visina zgrade

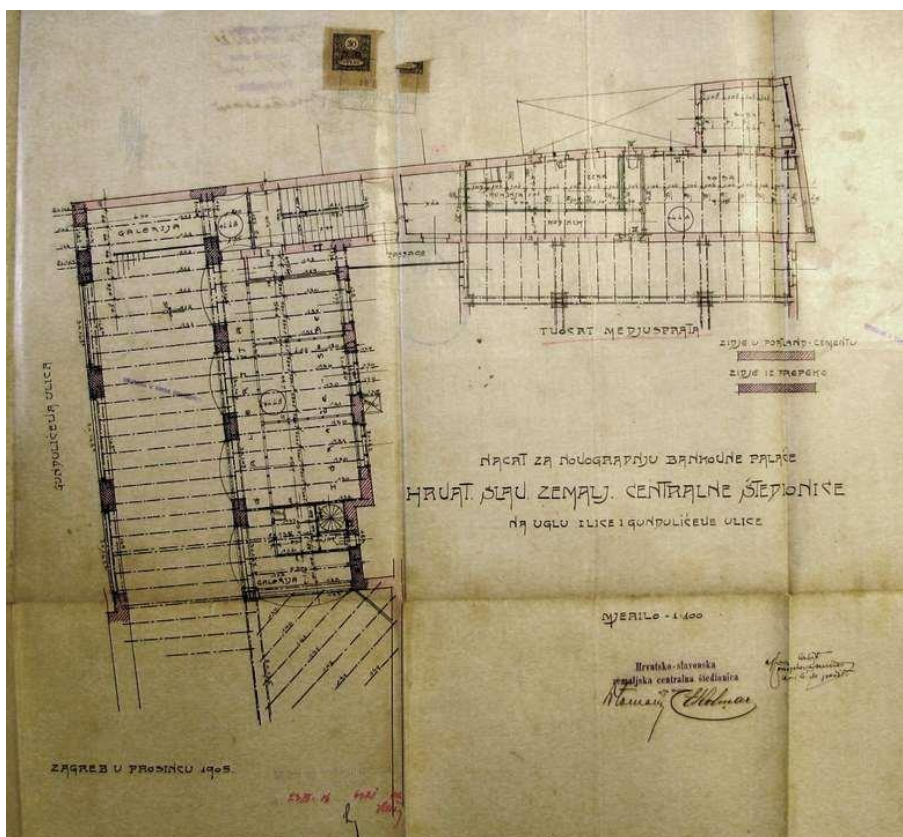
3.2.-4. KROV: osnovni volumen krovišta je sačuvan uz izmjenu interijera prilikom adaptacije za stanove uz izvedbu prozorskih otvora

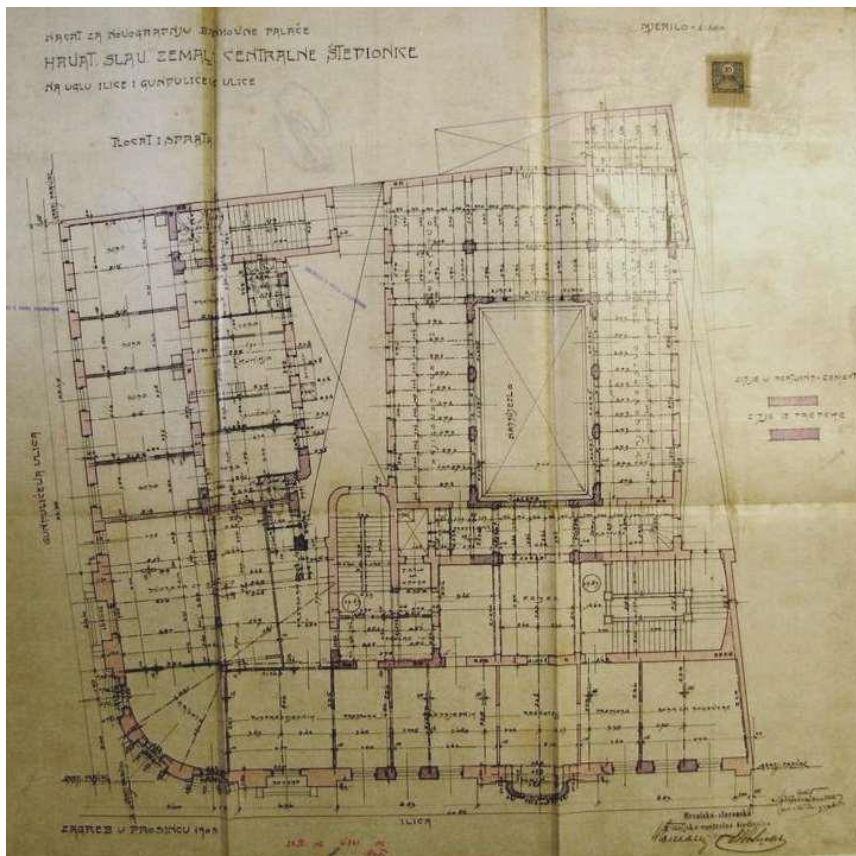
359. Položajni nacrt, siječanj 1906., Zagreb

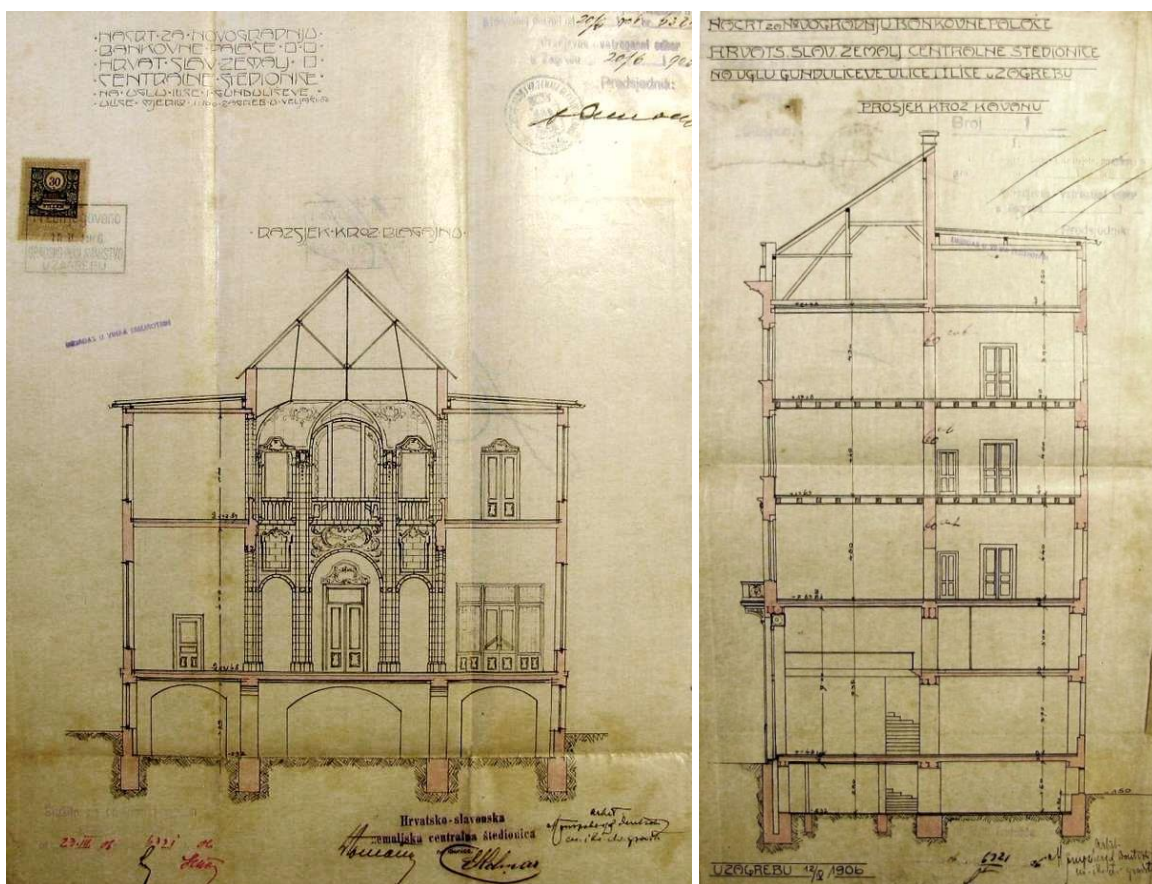
360. Tlocrt prizemlja, prosinac 1905., Zagreb

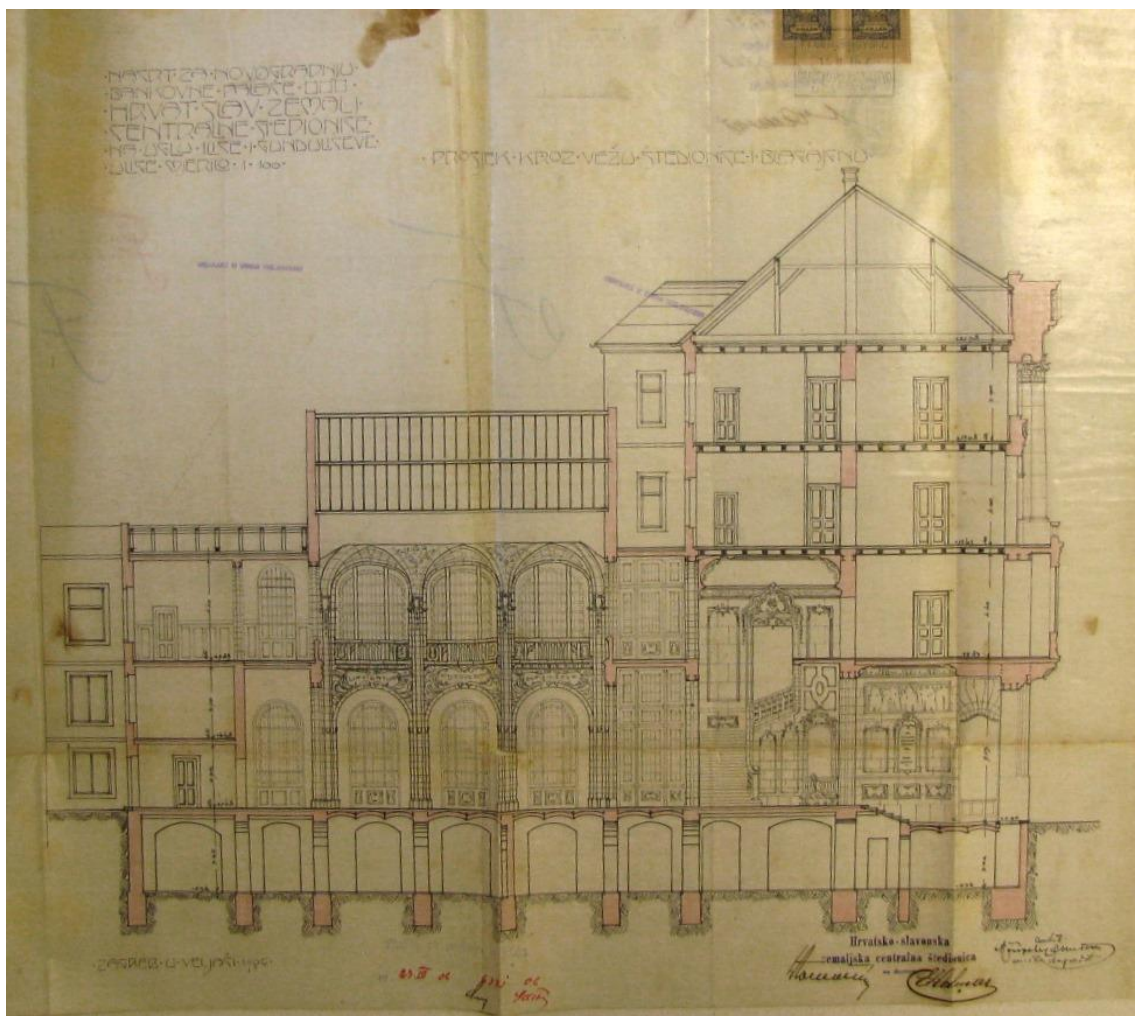
361. Tlocrt međukata, prosinac 1905., Zagreb

362. Tlocrt prvog kata, prosinac 1905., Zagreb

363. i 364. Presjek kroz blagajnu, veljača 1906., Zagreb; Presjek kroz kavanu, 12. lipanj 1906., Zagreb

365. Presjek kroz vežu štedionice i blagajnu, veljača 1906., sign. Štefan ?, Zagreb

366. Gundulićeva ulica na razglednici 1909. godine sa zgradom Hrvatsko-slavonske zemaljske centralne štedionice desno (Konzervatorski odjel u Zagrebu, 1909., inv.br.14761

367. Ugao Ilice i Gundulićeve s ulazom u kavanu Corso 1931. godine (Konzervatorski odjel u Zagrebu, preslika fotografije 1964. godine, inv.br.8526)

368. Zgrada Hrvatsko-slavonske zemaljske centralne štedionice (Zagreb, Ilica 25/Gundulićeva 2), ulično pročelje (foto: Z.Bogdanović, 2015.)

**VILA KALLINA
JANDRIĆEVA 68, ZAGREB
Projekt 1905., realizacija 1905.-1906.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Jandrićeva 68, sig.1685/4), GZZSKP

1.1.-1. INVESTITOR: Gustav Kallina

1.1.-2. NAMJENA: stambena (ljetnikovac)

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+1

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: G. Carnelutti

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.25153/I.-1905. od 18. srpnja 1905.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.16815/I.-1906. od 1. svibnja 1906.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): *sign.:Gjuro Carnelutti*, 10. srpanj 1905., Zagreb

1.1.-9. POPIS NACRTA: **srpanj 1905.**, *sign.: Vjekoslav Bastl.*, Zagreb, M 1:50: tlocrt podruma; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata; presjek A-B; situacija posjeda, M 1:500

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumске prostorije

1.2.-2. PRIZEMLJE: predvorje, salon, blagovaonica, dvorana (hol sa stubištem), vanjska terasa s pergolom

1.2.-3. PRVI KAT: dvije sobe, spavaonica, kupaonica, stubište

1.3. OPIS ZGRADE: slobodnostojeća jednokatnica s podrumom i tavanom odlikuje se funkcionalnom dispozicijom i visokom razinom opreme interijera.

1.3.-1. PROČELJE: pročelja su zasnovana na ravnim zidnim ploham bez arhitektonskih elemenata dekorativnog karaktera. Vidljivi su drveni elementi kanatne konstrukcije koji do izražaja dolaze na tornjiću u zoni krova.

1.3.-2. KROV: složeno, razvedeno krovište prekriveno je glaziranim raznobojnim crijepom

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1931. adaptacija i pregradnja zgrade i gradnja ulične ograde** – (investitor: Elizabeta Rukavina, izvođač: građevno poduzeće Tušak Dragutin, građevna dozvola: br. 130451-XVI-1931. od 6. listopada 1931.)

- 2006. adaptacija zgrade – kompletna obnova interijera i eksterijera (investitor: Ministarstvo vanjskih poslova Republike Češke/Konzulat Republike Koreje; projektant: Capital ing d.o.o. iz Zagreba)

3. DANAŠNJE STANJE⁷⁹¹

3.21. PRIKAZ NAMJENE: Konzulat Republike Koreje

3.22. OPIS ZGRADE:

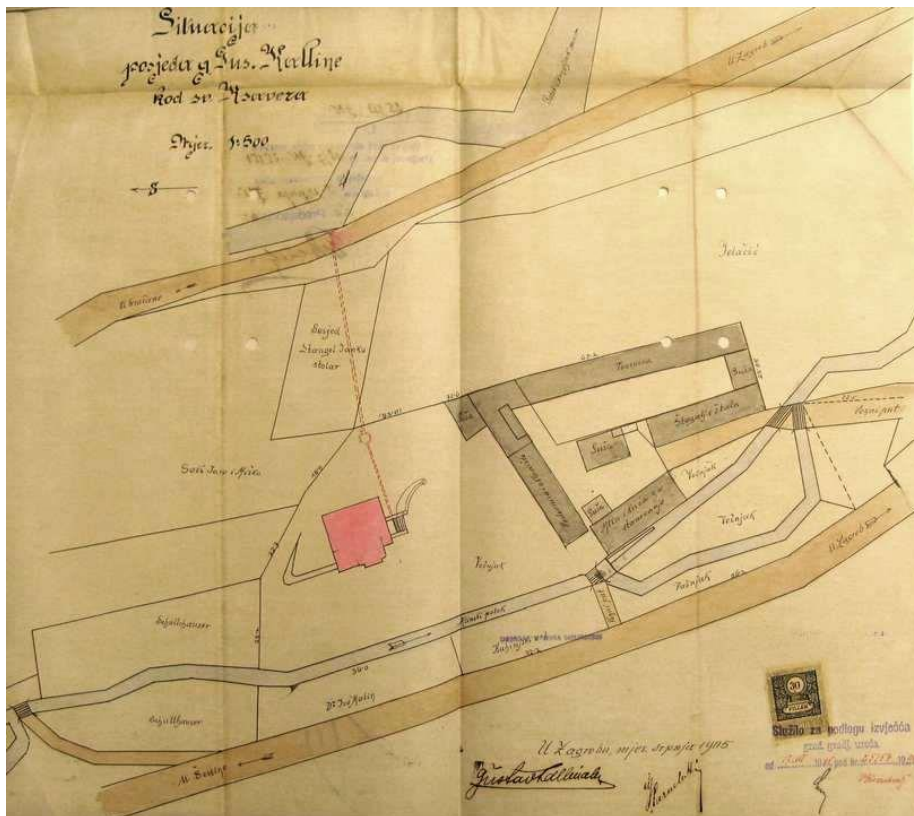
3.2.-1. UNUTRAŠNOST: izvoran raspored i oprema interijera dijelom su izmijenjeni u obnovi 2006. godine.

3.2.-2. PROČELJE: većinom je sačuvan izvoran izgled eksterijera

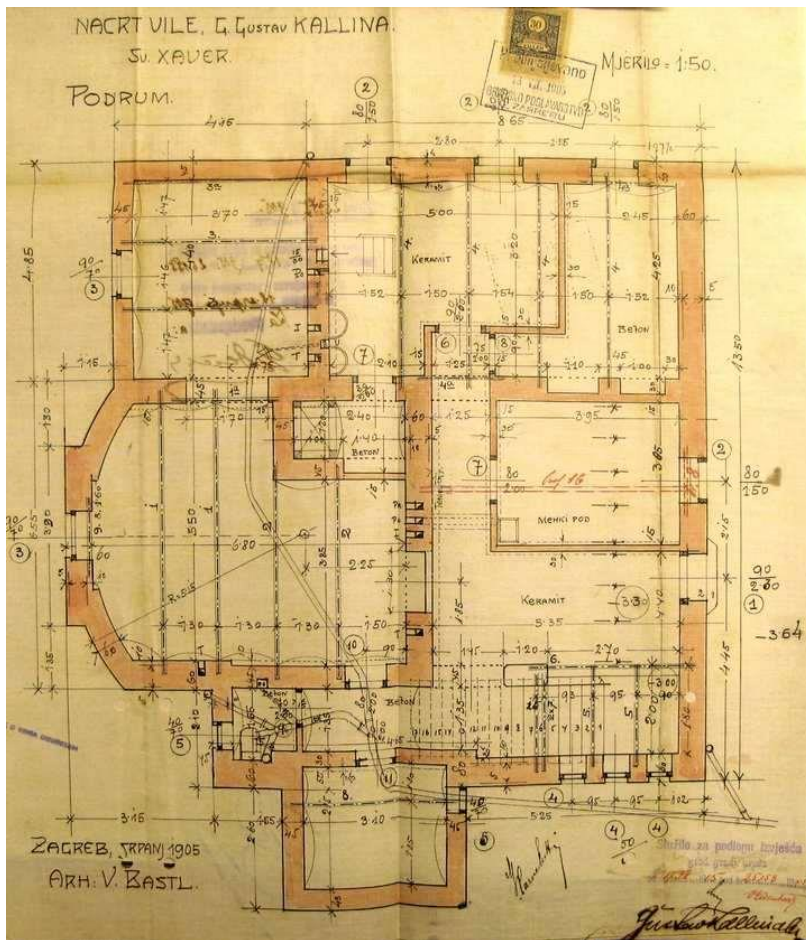
3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna katnost i visina građevine

3.2.-4. KROV: zadržano je oblikovanje krova, a pokrov je zamijenjen novim izrađenim po uzoru na izvorni.

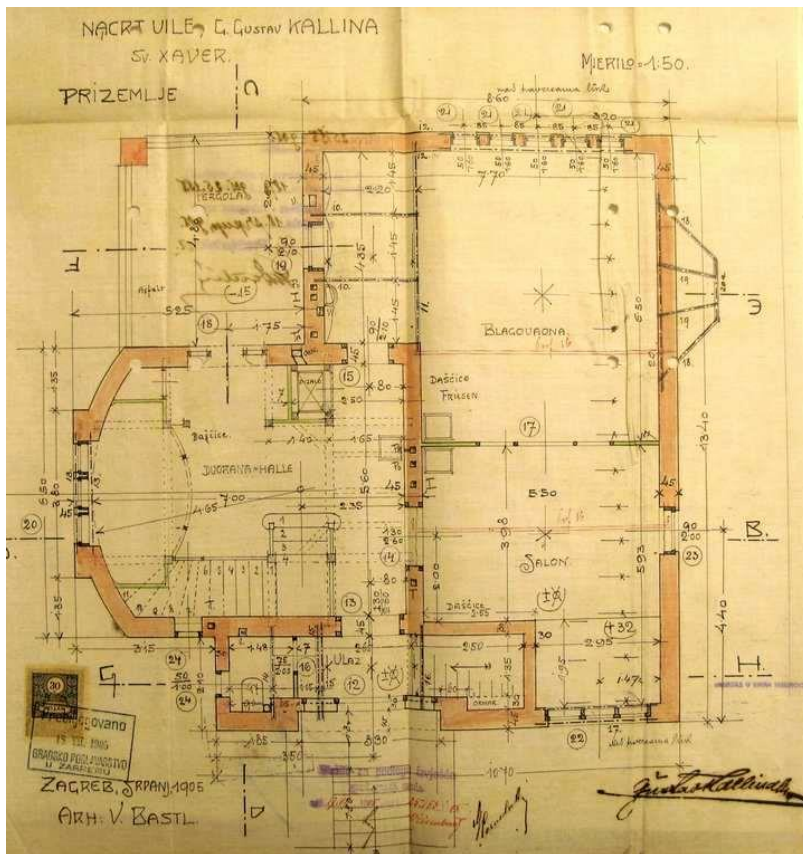
⁷⁹¹ Pristup zgradi i fotografiranje nisu bili mogući zbog trenutne namjene vile.

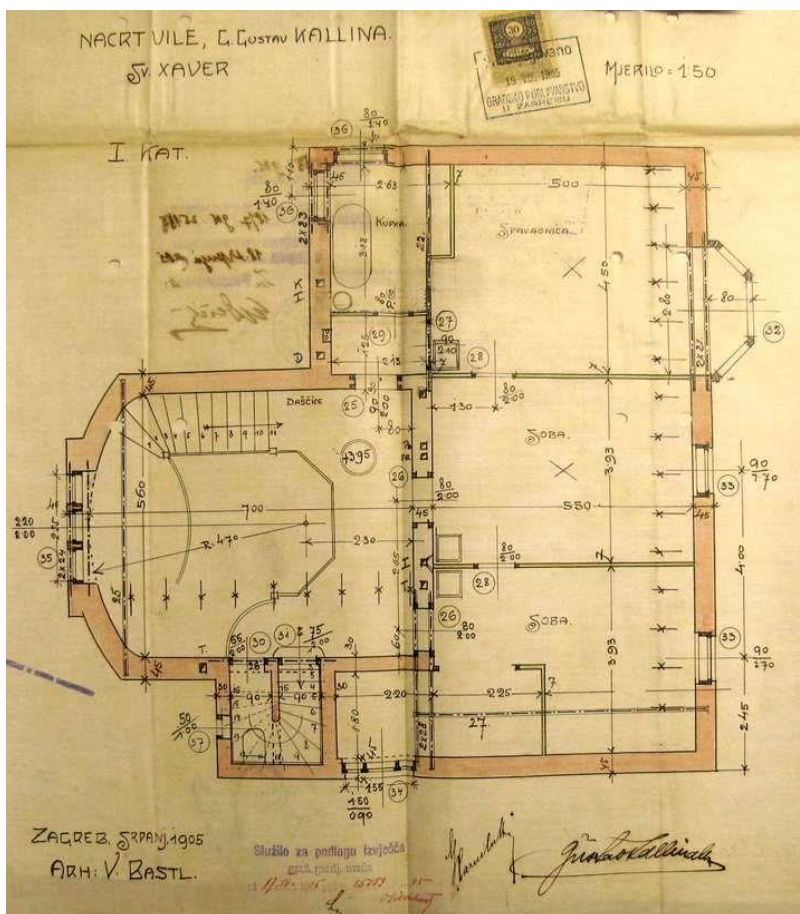
369. Situacija, srpanj 1905, Zagreb

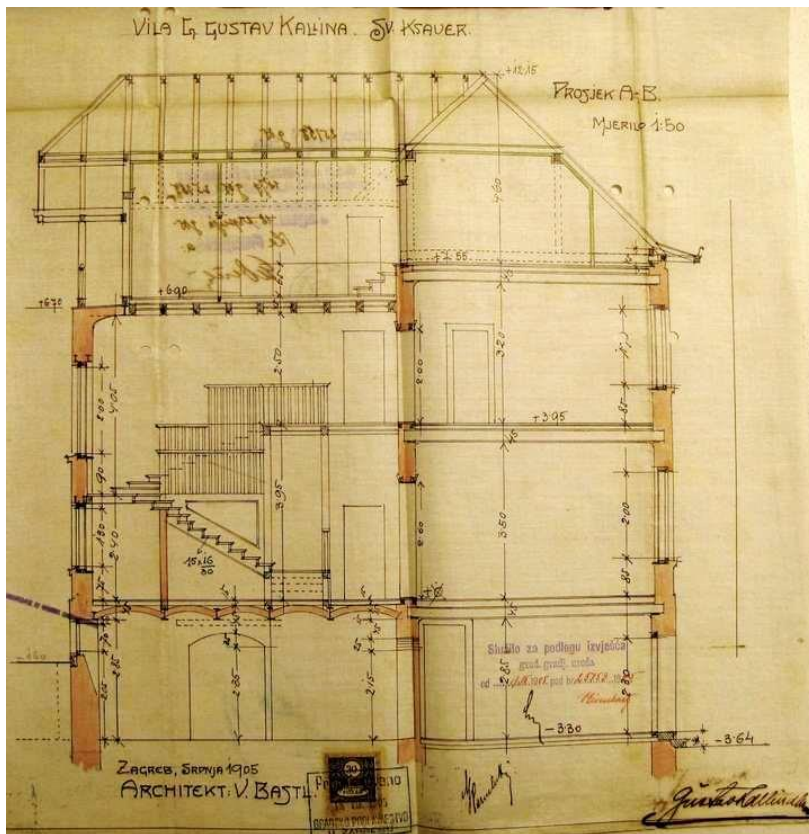
370. Tlocrt podruma, srpanj 1905, Zagreb

371. Tlocrt prizemlja, srpanj 1905., Zagreb

372. Tlocrt prvog kata, srpanj 1905., Zagreb

373. Presjek A-B, srpanj 1905., Zagreb

374. Vila Kallina na fotografiji 1938. godine (Katalog izložbe Pola vijeka hrvatske umjetnosti, 1938.)

375. i 376. Fotografije eksterijera snimljene prije zadnje obnove 2006. godine (Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu, Dossier spomenika kulture, Vila Kallina)

**VILA HANL
PANTOVČAK 130, ZAGREB
Projekt i realizacija 1906.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Pantovčak 130; DAZG-4, GPZ 1855.-1918., GO 71, *Iskaz građevnih i uporabnih i stambenih dozvola 1904.-1910.*)

1.1.-1. INVESTITOR: Paula Hanl

1.1.-2. NAMJENA: stambena

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+1

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: nepoznato

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.17650/1906. od 9. svibnja 1906.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br. 44654/1906. od 12. listopada 1906.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): nepoznato

1.1.-9. POPIS NACRTA: nepoznato

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumski prostor

1.2.-2. PRIZEMLJE: stambena namjena

1.2.-3. PRVI KAT: stambena namjena

1.2.-4. TAVAN: tavanski prostor

1.3. OPIS ZGRADE: jednokatna slobodnostojeća zgrada nepravilnog tlocrta čija je osnova pravokutnik na dvorišnim uglovima umanjen za nejednake pravokutne odsječke.

1.3.-1. PROČELJE: izvoran izgled pročelja nije poznat.

1.3.-2. KROV: izvoran izgled krova nije poznat

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1938. adaptacija interijera i pregradnja krova** (investitor: Marijan i Milica Ribarić, projektant/izvođač: ovl.graditelj Franjo Marković, Zagreb)

- **1960-tih godina: sanacija zgrade**

3. DANAŠNJE STANJE

3.23. PRIKAZ NAMJENE: stambena

3.24. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNJOST: izvršene su pregradnje interijera i adaptacija krova

3.2.-2. PROČELJE: izvorno oblikovanje nije sačuvano s obzirom na izvedene adaptacije. Prepoznatljivi su izvorni elementi trodijelnih prozora u prizemlju i drvene nadstrešnice u zoni krovišta.

3.2.-3. KATNOST: sačuvana je izvorna visina zgrade i broj etaža

3.2.-4. KROV: izvoran izgled nije sačuvan s obzirom na izvedenu adaptaciju krova

377. Pozicija vile Hanl na katastarskoj čestici broj 1073/1 (Položajni nacrt nastao 1931. godine prilikom gradnje Marije i Alfrede Kron na susjednoj čestici pod brojem 1074/10)

378. Današnje stanje glavnog pročelja koje je u potpunosti izmijenjeno. Naziru se izvorni elementi na ulaznom dijelu, prozorima u prizemlju i drvenim motivima u zoni krova (foto: M. Strugar, 2015.)

**ZGRADA GORŠAK
ILICA 166, ZAGREB
Projekt i realizacija 1906.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Ilica 166, sig.1567/3)

1.1.-1. INVESTITOR: Mijo (Mihalj) i Ana Goršak

1.1.-2. NAMJENA: stambeno-trgovačka

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+3

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: Aleksandar Šaj i Jaroslav Kralik

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.20466-I-1906. od 26. lipnja 1906.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br. 44916-I-1906. od 19. listopada 1906. za dućanske prostorije; br.57121-I-1906. od 31. prosinca 1906. za stambene prostore

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): Statički račun – proračun traverza od 12. svibnja 1906., *sign.i žig: Vjekoslav Bastl*; Statički račun željeznih nosioca *sign. i žig: Aleksandar Šaj i Jaroslav Kralik*

1.1.-9. POPIS NACRTA:

- **travanj 1906.**, *sign. Kralik Jaroslav*, M 1:1440: položajni nacrt

- **12. svibanj 1906.**, *sign. i žig.: Vjekoslav Bastl, ovl.civ.arh.*, Zagreb, M 1:100: tlocrt podruma; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata; presjek; pročelje

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumski prostor

1.2.-2. PRIZEMLJE: četiri lokala s pomoćnim prostorijama, jednosoban stan pazikuće s kuhinjom i kupaonicom

1.2.-3. PRVI KAT: dva trosobna stana s predsobljem, kuhinjom, izbom, sobom za služavku, kupaonicom, zahodom i balkonom

1.2.-4. DRUGI KAT: dva trosobna stana s predsobljem, kuhinjom, izbom, sobom za služavku, kupaonicom, zahodom i balkonom

1.2.-5. TREĆI KAT: dva trosobna stana s predsobljem, kuhinjom, izbom, sobom za služavku, kupaonicom, zahodom i balkonom

1.2.-6. TAVAN: tavanski prostor

1.3. OPIS ZGRADE: trokatna ugrađena najamna stambeno-poslovna zgrada s dva asimetrična dvorišna krila i centralno pozicioniranim dvokrakim stubištem.

1.3.-1. PROČELJE: simetrično koncipirano pročelje u prizemnoj zoni rastvoreno je izlozima lokala, dok su na katovima prisutni secesijski motivi uz istaknute elemente bočnih erкера trokutnog tlocrta i motiva stupova utopljenih u onduliranu zidnu masu.

1.3.-2. KROV: dvostrešno krovništvo pokriveno je utorenim crijepom

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1933. adaptacija lokala u prizemlju** (investitor: Lazar Grünberg, projektant/izvođač: građevno poduzeće A Kabiljo, Zagreb)

- **1935. pregradnja dućanskog portala** (investitor TT. Julio Meinl, projektant/izvođač: građevno poduzetništvo Pollak i Bernstein)

3. DANAŠNJE STANJE

3.25. PRIKAZ NAMJENE: stambeno-poslovna

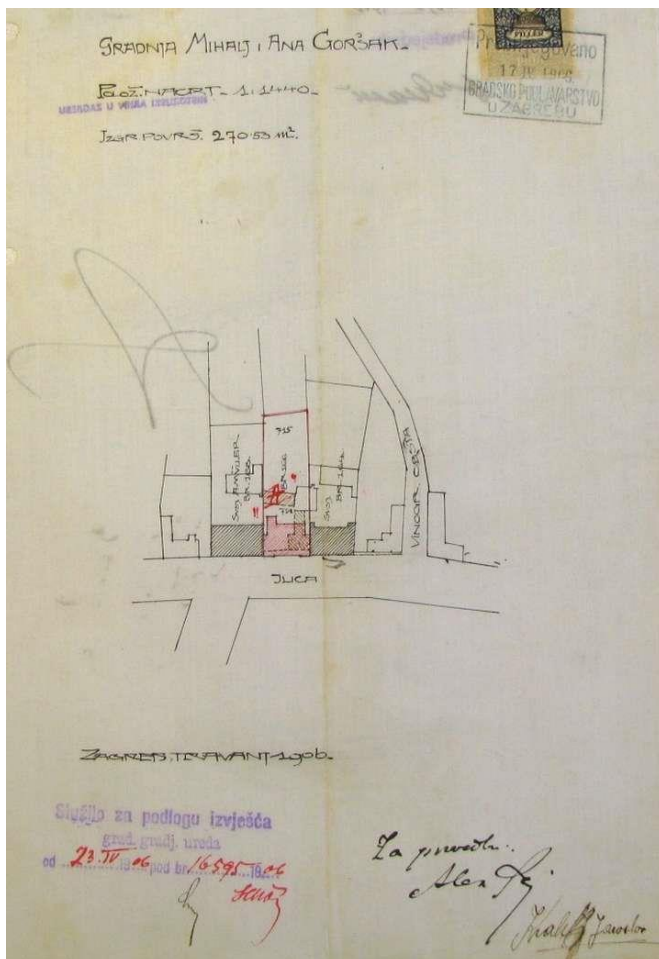
3.26. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNOST: najveće preinake izvedene su u prizemlju prilikom adaptacije lokala

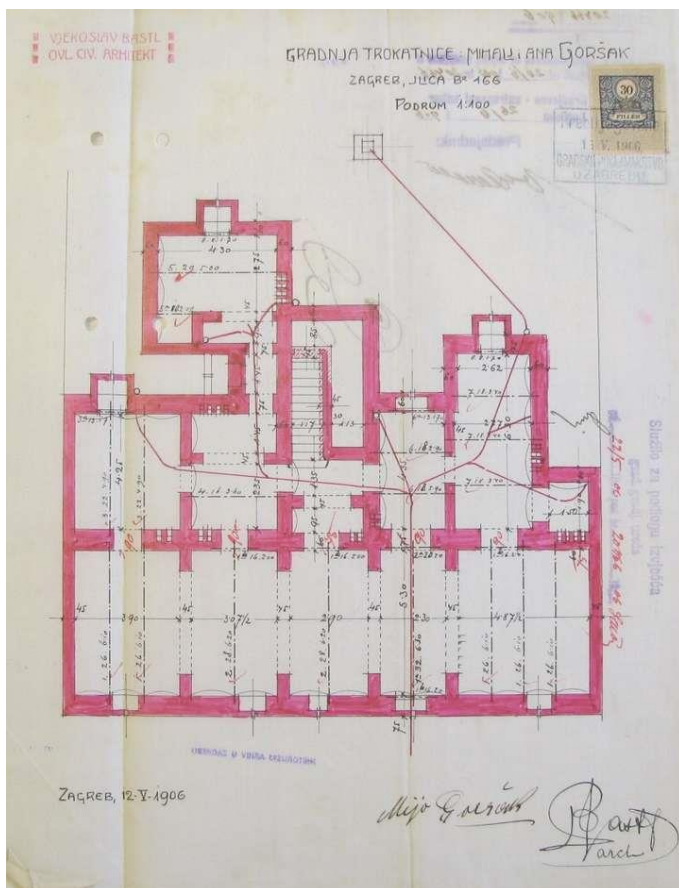
3.2.-2. PROČELJE: očuvano je izvorno oblikovanje pročelja uključujući tretman zidne plohe i detalje poput kovanih ograda balkona (na glavnom i dvorišnom pročelju) te većinu originalne stolarije prozora. Prizemni dio pročelja u potpunosti je izmijenjen povećanjem dimenzija izloga lokala.

3.2.-3. KATNOST: sačuvana je izvorna visina zgrade i broj etaža

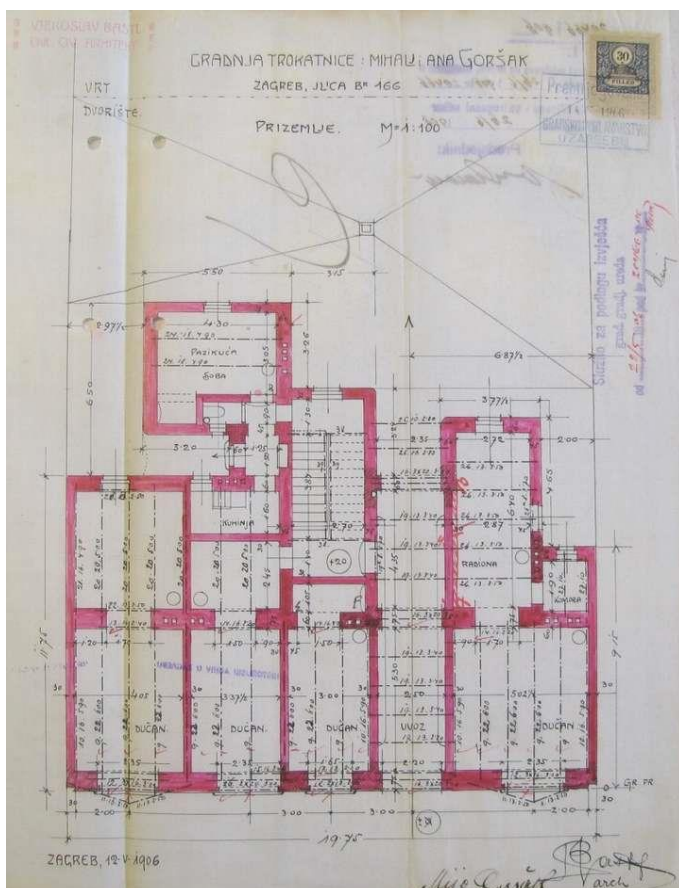
3.2.-4. KROV: sačuvan je izvoran izgled krovišta

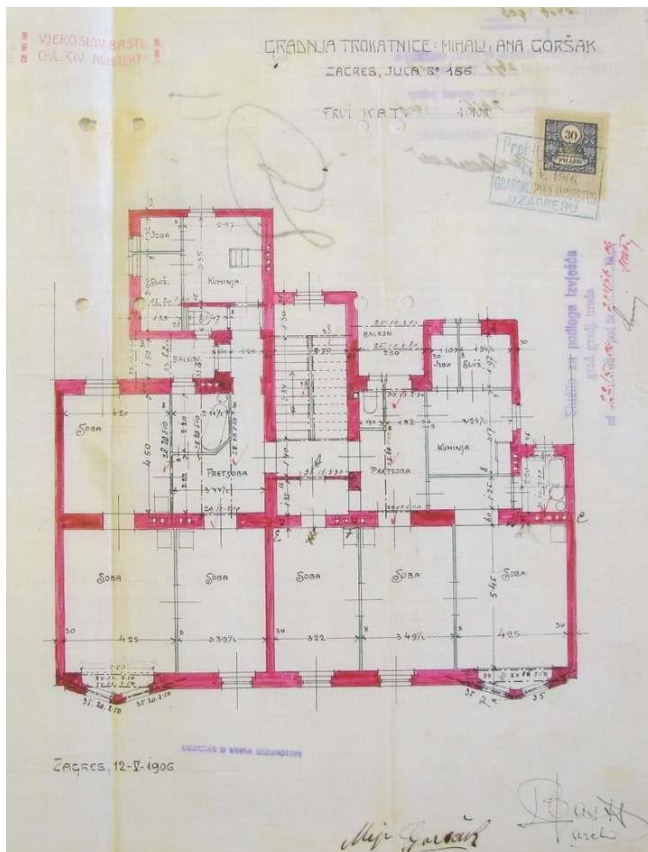
379. Situacija, travanj 1906., sign. Aleksandar Šaj i Jaroslav Kralik, Zagreb

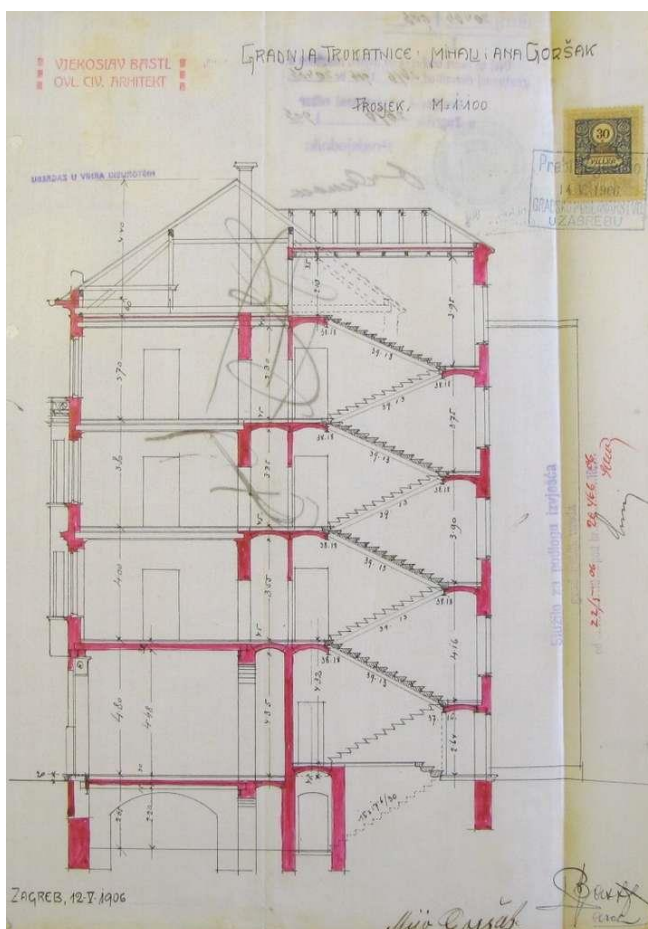
380. Tlocrt podruma, 12. svibanj 1906., Zagreb

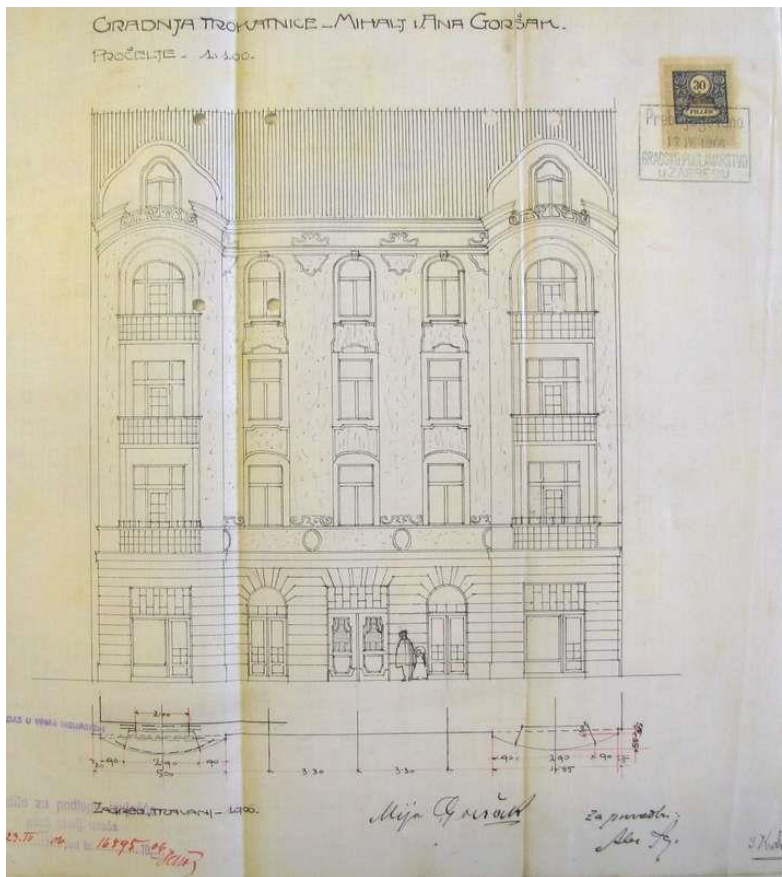
381. Tlocrt prizemlja, 12. svibanj 1906., Zagreb

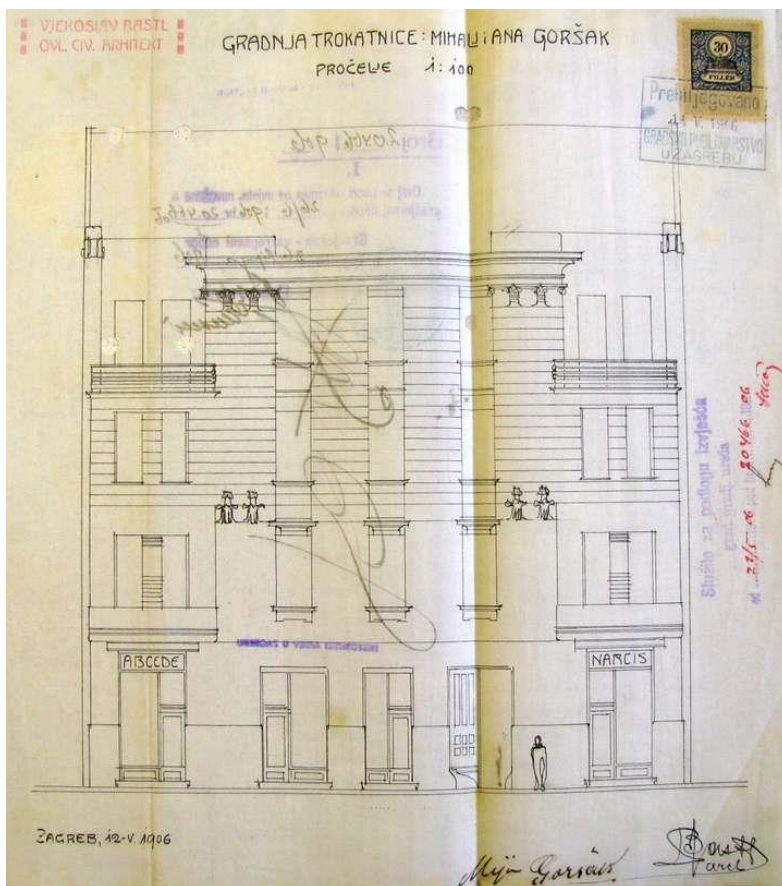
382. Tlocrt prvog kata, 12. svibanj 1906., Zagreb

383. Presjek, 12. svibanj 1906., Zagreb

384. Pročelje, prva nerealizirana varijanta, travanj 1906., sign. Šaj i Kralik, Zagreb

385. Pročelje, realizirana varijanta, 12. svibanj 1906., sign. Bastl, Zagreb

386.-388. Detalji pročelja zgrade Goršak (foto: M. Strugar, 2013.)

ADAPTACIJA U PRIZEMLJU ZGRADE

ILICA 63, ZAGREB

Adaptacija ulaza i izloga lokala, projekt 1908.

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (DAZG-4, GPZ 1855.-1918., GO 71, Iskaz građevinskih i uporabnih i stambenih dozvola 1904.-1910.)

1.1.-1. INVESTITOR: Judita Srkulj

1.1.-2. NAMJENA: stambeno - poslovna

1.1.-3. BROJ ETAŽA: P+1

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: nepoznato

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br. 11046/I-1908 od 8. travnja 1908. godine

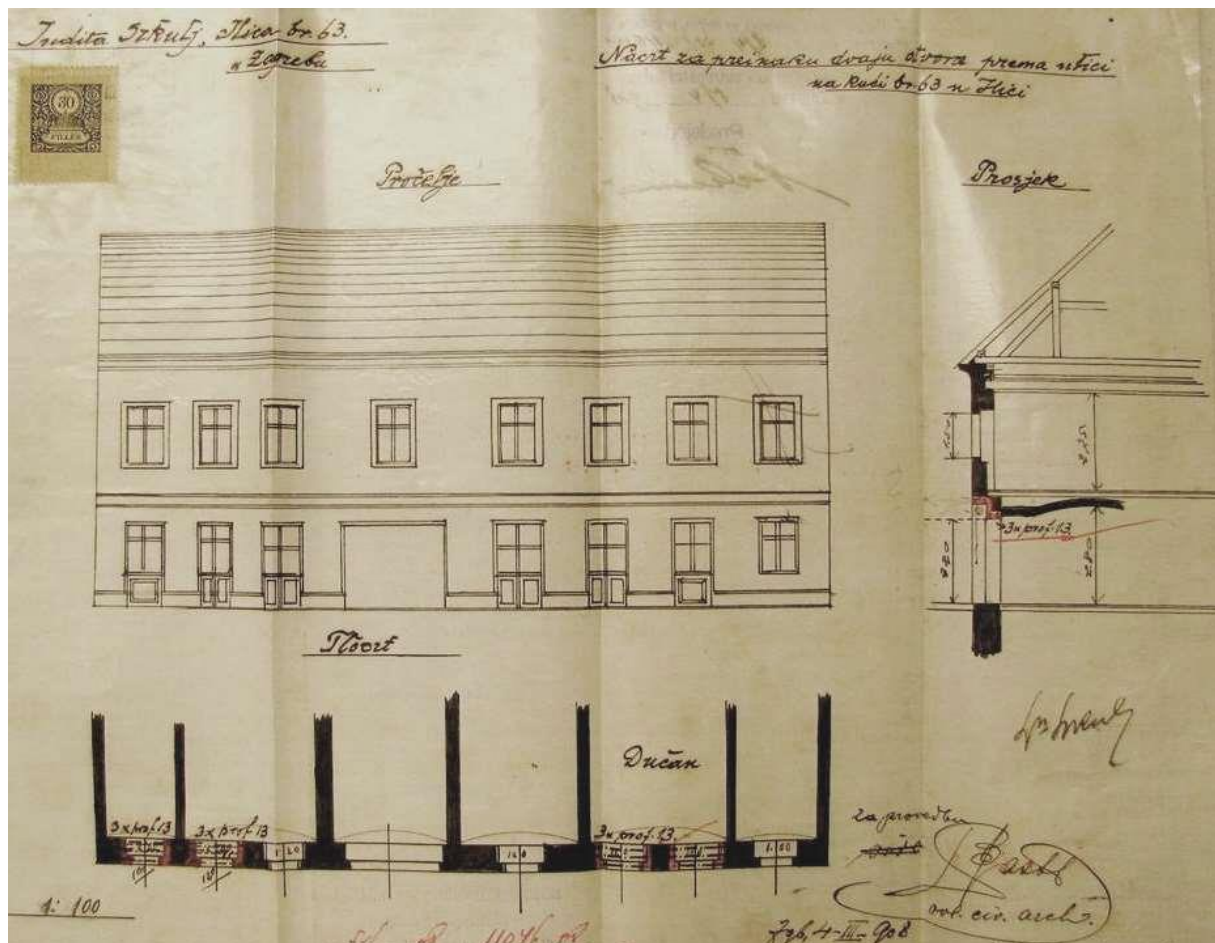
1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: nepoznato

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): nepoznato

1.1.-9. POPIS NACRTA: **4. ožujak 1908.**, sign.: Vjekoslav Bastl, Nacrt za preinaku dva otvora, pročelje, tlocrt i presjek, M 1:100, Zagreb

1.2. OPIS INTERVENCIJE: preoblikovanje postojećeg prozora i vrata u izlog lokala

1.3. DANAŠNJE STANJE: zbog nekoliko preinaka lokala u prizemlju nije sačuvan izgled nakon izvedene adaptacije

389. Nacrt za preinaku otvora prema ulici, 4. ožujak 1908., Zagreb

**GRADSKA UBOŽNICA I ODGOJILIŠTE CARA FRANJE JOSIPA I.
(KLINIČKA BOLNICA „SV. DUH“)
SVETI DUH 64, ZAGREB
Projekt 1909.-1910., realizacija 1913.-1919.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, sig.1887.-1891., Sveti Duh/Miškinina, 60-64; GPZ,GO,III-5, sig.240, Sveti Duh 60-64)

1.1.-1. INVESTITOR: Grad Zagreb

1.1.-2. NAMJENA: bolnica i odgojilište

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+2

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl (izvedbeni projekt: Gradski građevni odjel/ K. Vajda, M. Lenuci)

1.1.-5. IZVOĐAČ: građevno poduzetništvo Greiner & Waronig iz Zagreba, građevno poduzetništvo za beton J. Dubsky

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.27123-Ia-1910. od 11. kolovoza 1910. godine

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: nepoznato

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): nepoznato

1.1.-9. POPIS NACRTA:

- **1909. godine**, sign.. i žig: *Vjekoslav Bastl., Zagreb*: presjeci – rezerv. stan, paviljon I (uprava), pogled na paviljon II, paviljon IV (kuhinja), paviljon V (praona)

- **1910. godine**, sign.. i žig: *Vjekoslav Bastl., Zagreb*:

- paviljon I, III, IV i VII – postrana pročelja

- paviljon I, II, III – glavna pročelja

- presjek – pogled A-A, pogled B-B

- gospodarska zgrada – tlocrt prizemlja

- gospodarska zgrada – tlocrta prvog kata

- paviljon I, II i III – tlocrt podruma, M 1:50

- paviljon I, II i III – tlocrt prizemlja, M 1:50

- paviljon I, II i III – tlocrt prvog kata, M 1:50

- paviljon I, II i III – tlocrt drugog kata, M 1:50

- paviljon VI (odgojilište) – presjek C-C, paviljon VII (nemočište) – presjek D-D

- paviljon V, VI, VII – tlocrt podruma

- paviljon V, VI, VII – tlocrt prizemlja

- paviljon V, VI, VII – tlocrt prvog kata

- paviljon VI (odgojilište) – tlocrt drugog kata

- **listopad 1913.**, sign.: Gradski građevni ured –*Karlo Vajda, Milan Lenuci, Zagreb*, M 1:50:

- zgrada Ia: presjek

- zgrada Ib: presjek

- zgrada I: presjek; tlocrt podruma; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata; tlocrt drugog kata

- zgrada II: presjek; tlocrt podruma i prizemlja; tlocrt prvog kata; tlocrt drugog kata; tlocrt krovništa

- zgrada III: presjek; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata; tlocrt drugog kata; tlocrt i presjek krovništa

- zgrada IV: presjek; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata

- zgrada V: presjek; tlocrt podruma; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata

- zgrada VI: presjek; tlocrt podruma; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata; tlocrt drugog kata; tlocrt krovništa

- zgrada VII: presjek; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata

- zgrada VIII: tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata; tlocrt krovništa

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.1. Upravna zgrada I

1.2.1.1. PRIZEMLJE: uredske prostorije, stan svećenika, kapelica, blagovaonica za časne sestre, komora vratarice

1.2.1.2. PRVI KAT: dvije spavaonice za časne sestre, soba nadstojnice, soba za dvije učiteljice, soba za bolesne časne sestre, kupaonica, zahodi

1.2.1.3. DRUGI KAT: spavaonica za časne sestre, soba za zamjenicu nadstojnice, soba za odmor, sobe za djevojke

1.2.2. Odgojilište II

1.2.2.1. SUTEREN: zajednička kupaonica, dvije radionice, karcer

1.2.2.2. PRIZEMLJE: dvije predsobe (za dnevna boravišta), dvije školske sobe, dvije sobe za ravnateljstvo, gombaona i blagovaonica s prostorom za pripremu hrane

1.2.2.3. PRVI I DRUGI KAT: četiri spavaonice, dvije sobe za pazitelje, soba za lakše bolesne, predsobe, praonice, zahodi, komore za prljavo rublje, komore za smeće

1.2.3. Paviljoni ženske i muške ubožnice III i IV

1.2.3.1. PODRUM: karcer

1.2.3.2. PRIZEMLJE: četiri sobe za oženjene, soba za 10 inteligentnijih štićenika, dva kabineta s dvije postelje, dnevni boravak, soba za čaj i priredbe, soba pazitelja, kupaonice i zahodi, tri komore za čisto i nečisto rublje i za smeće

1.2.3.3. PRVI KAT: jedna spavaonica sa šesnaest kabina i druga spavaonica s osamnaest postelja u osam kabina, kupaonica i zahodi

1.2.3.4. DRUGI KAT: jedna spavaonica s osamnaest postelja u osam kabina, jedna spavaonica bez kabina za osamnaest osoba, kupaonica i zahodi

1.2.4. Blagovaonica i kuhinja V

1.2.4.1. PODRUM: izbe, spremnici, podrumi, pekarnica, hladionica

1.2.4.2. PRIZEMLJE: mala blagovaonica za osoblje i inteligentnije štićenike, dvije radionice, prostor za izdavanje posuđa, kuhinja s ledenicom, prostor za pranje i čišćenje i komora za odlaganje posuđa

1.2.4.3. PRVI KAT: velika blagovaonica, prostor za pripremu i izdavanje jela, komora za posuđe

1.2.5. Praonica VI

1.2.5.1. PODRUM: praonica, kotlovnica, prostori za gorivo

1.2.5.2. PRIZEMLJE: stan strojara

1.2.6. Paviljon za nemoćne VII

1.2.6.1. ženska spavaonica za osamnaest osoba i jedna dvokrevetna soba

1.2.6.2. muška spavaonica za osamnaest osoba i jedna dvokrevetna soba

1.2.7. Gospodarska zgrada VIII

PRIZEMLJE: kolnica, prostorije za konje i krave, soba za slugu, prostorija za opremu, mrtvačnica

PRVI KAT: sjenik, sobe za kočijaša, pazitelja, muškarce i žene, sanitarni čvor

1.3. OPIS ZGRADE: kompleks se sastoji od osam paviljona raspoređenih u simetričnoj formaciji. Četiri najveća krila formiraju središnje pravokutno dvorište, a na uglovima se nadovezuju preostale manje građevne strukture.

1.3.-1. PROČELJE: Pročelja su jednostavno oblikovana u skladu s namjenom, a bliska su neoklasicističkom izričaju. Reprezentativno je oblikovano ulazno pročelje kompleksa koje pripada upravnoj zgradi.

1.3.-2. KROV: primijenjeni su dvostrešni, četverostrešni i jednostrešni kosi krovovi

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1931. dogradnja i pregradnja zgrade bolnice** (pregradnja postojeće zgrade i dogradnja dva bočna krila; građevna dozvola br. 147698-XVI-1930. od 28. siječnja 1931., uporabna dozvola br-22228-XVI-1931. od 18.ožujka 1931.)

- **1952./53. pregradnja rendgen dvorane**

- 1955./56. adaptacija kuhinje
- 1955./56. adaptacija bivše kapelice u ambulantu za ortopediju i za skladište apoteke u bolničkoj zgradi – uvođenje dvije etaže unutar kapele
- 1958./60. adaptacija podruma u centar za rehabilitaciju, adaptacija ortopedskog odjela u porodajni odjel
- 1962. adaptacija i nadogradnja dvorišnog krila upravne zgrade
- 1963.-1964. adaptacija internog odjela bolnice (adaptacija drugog i nadogradnja trećeg i četvrtog kata)
- 1963.-1965. adaptacija i nadogradnja kirurškog odjela
- 1965. dogradnja ambulante

3. DANAŠNJE STANJE

3.27. PRIKAZ NAMJENE: zadržana je izvorna namjena (bolnica)

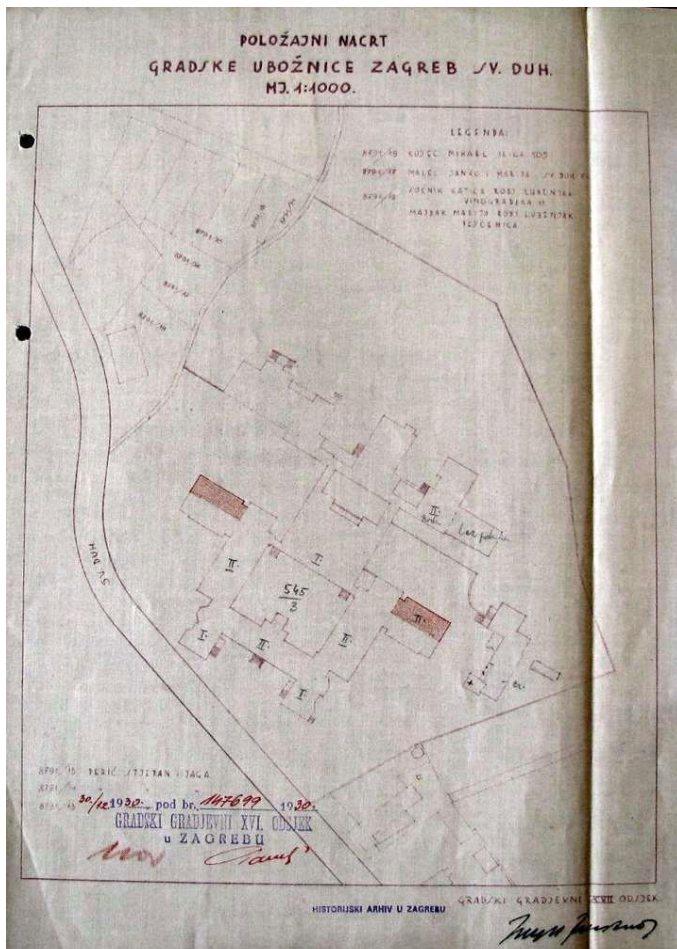
3.28. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNOST: pregradnjama izvedenim u nekoliko navrata u velikoj mjeri je izmijenjena unutrašnjost većine zgrada

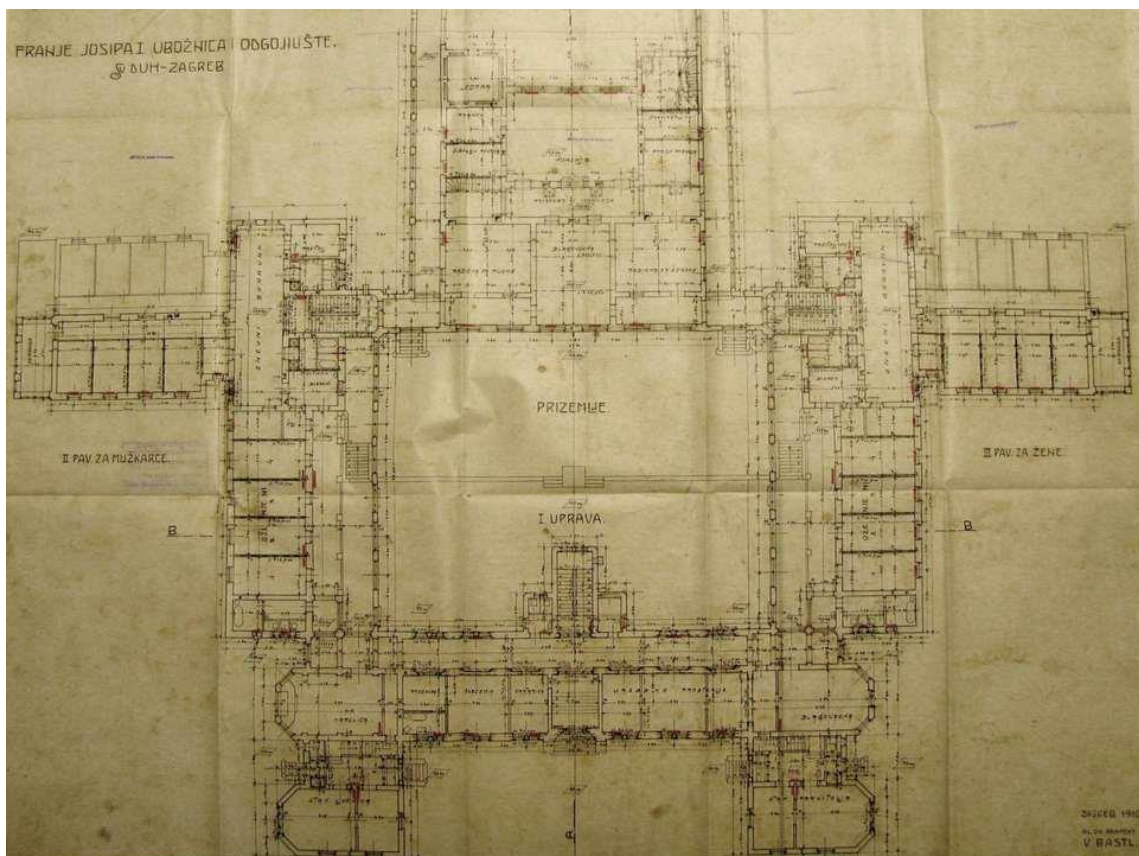
3.2.-2. PROČELJE: pojedina pročelja prilikom adaptacija su izgubila izvorne oblikovne karakteristike

3.2.-3. KATNOST: većina zgrada povišena je dogradnjom dodatnih etaža, izuzev upravne zgrade

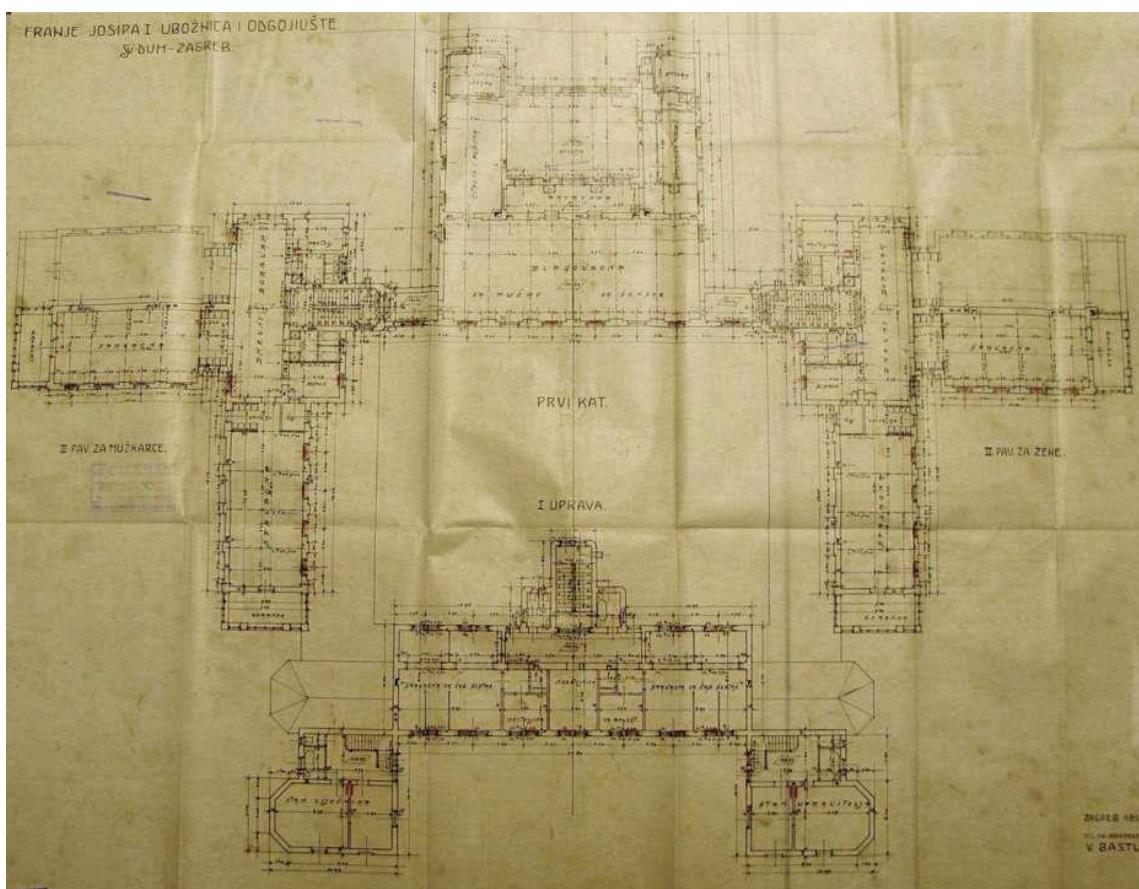
3.2.-4. KROV: krovišta većine zgrada zamijenjena su ravnim krovom prilikom dogradnji, a djelomično je sačuvano izvorno oblikovanje krovišta (na upravnoj zgradi)

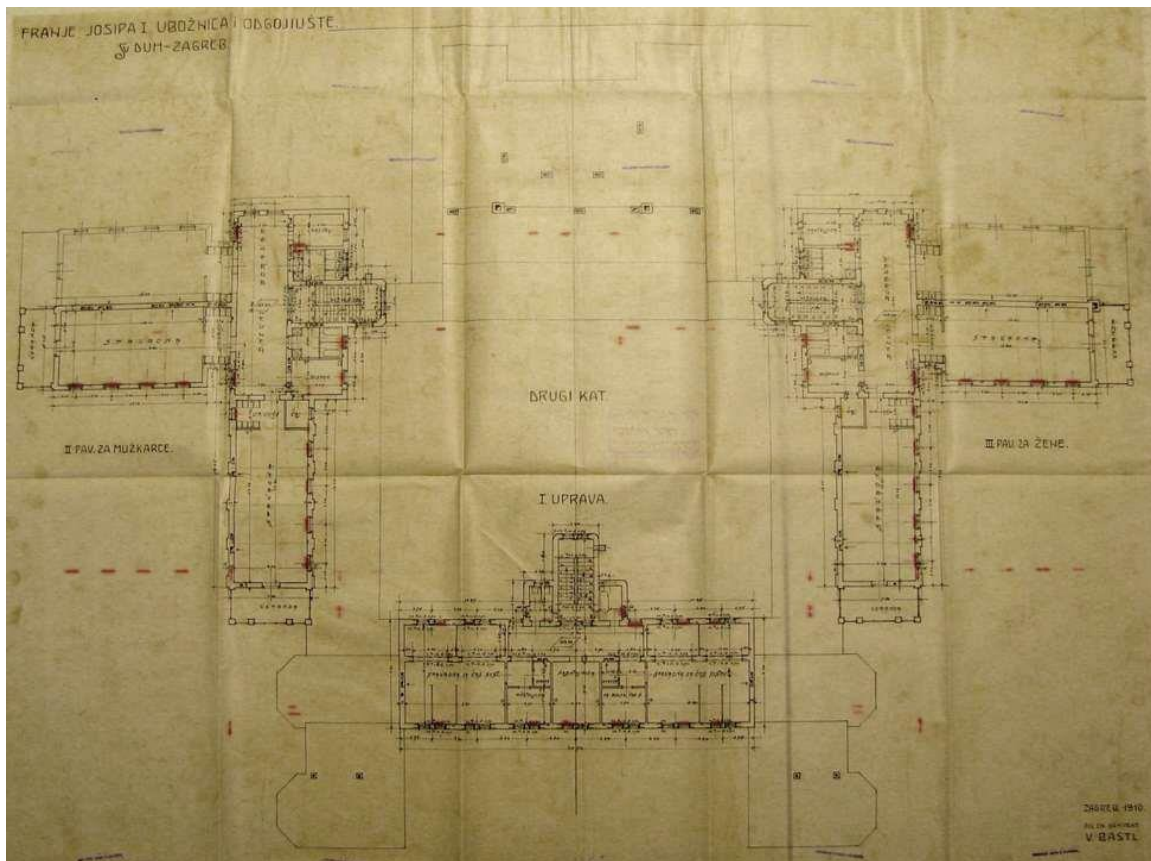
390. Položajni nacrt, stanje 1930. godine, Zagreb

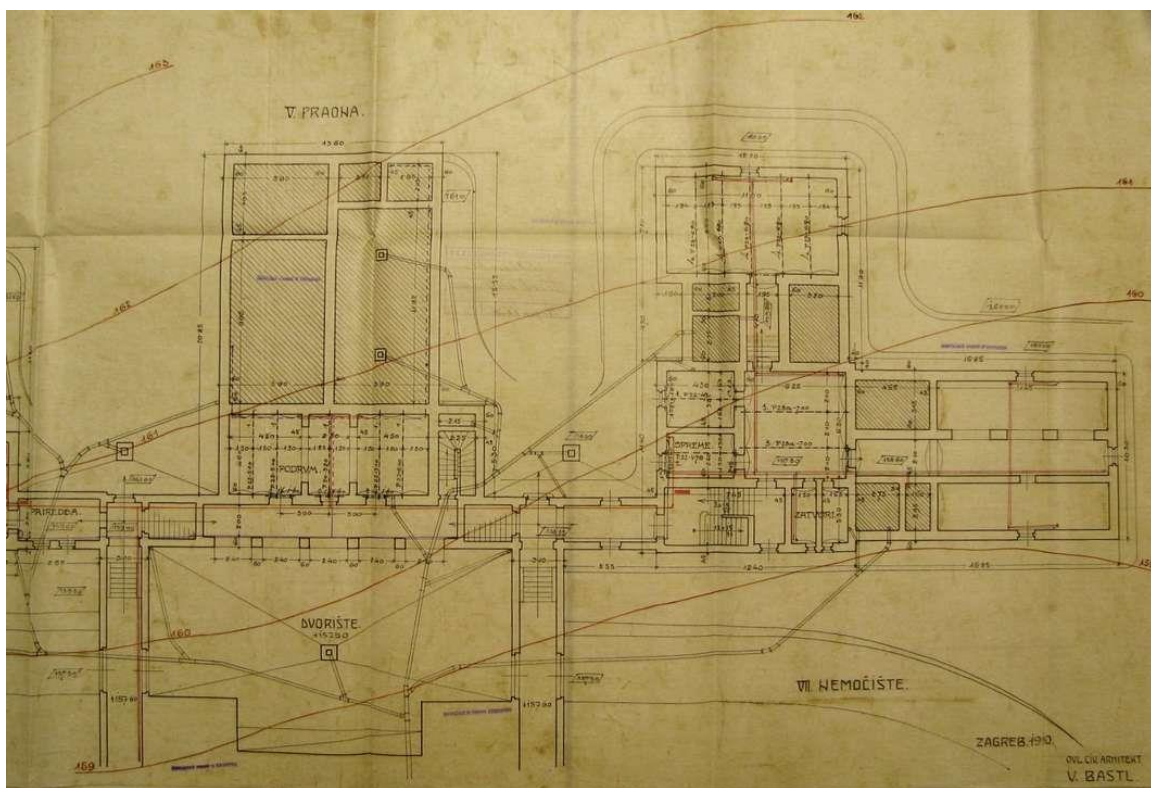
391. Paviljoni I, II i III – tlocrt prizemlja, 1910., Zagreb

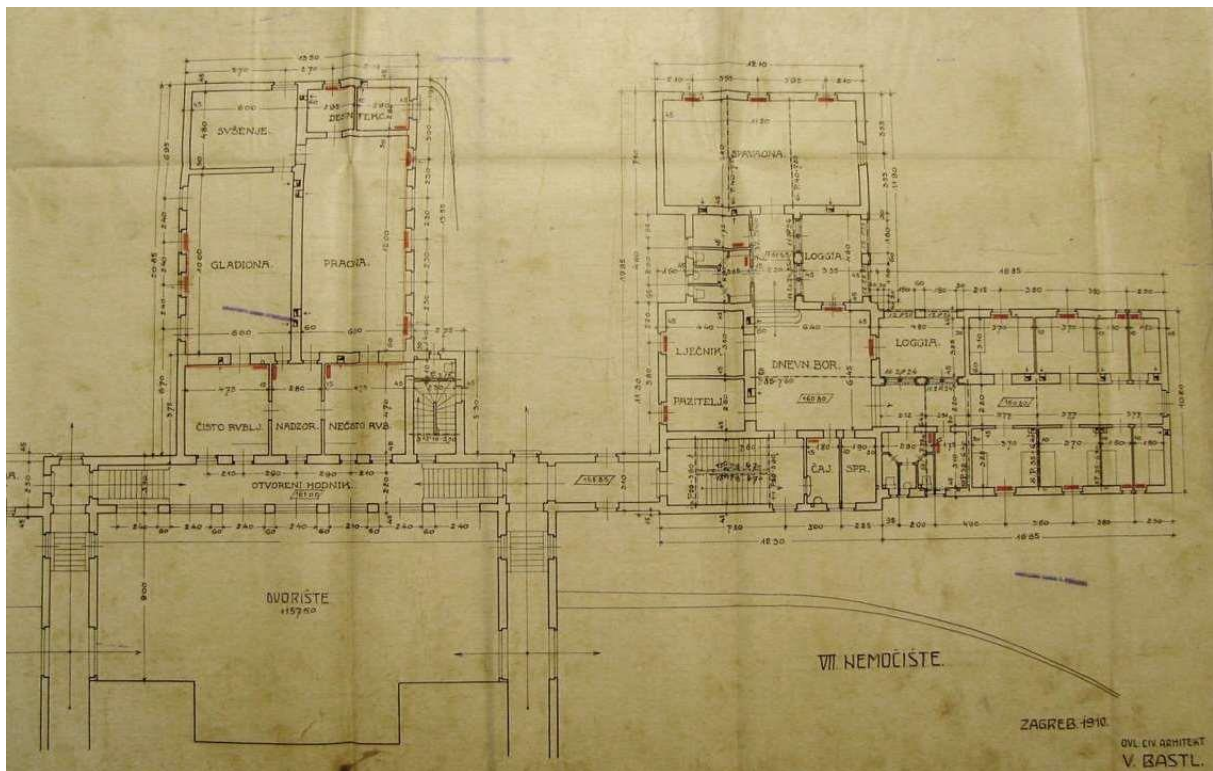
392. Paviljoni I, II i III – tlocrt prvog kata, 1910. Zagreb

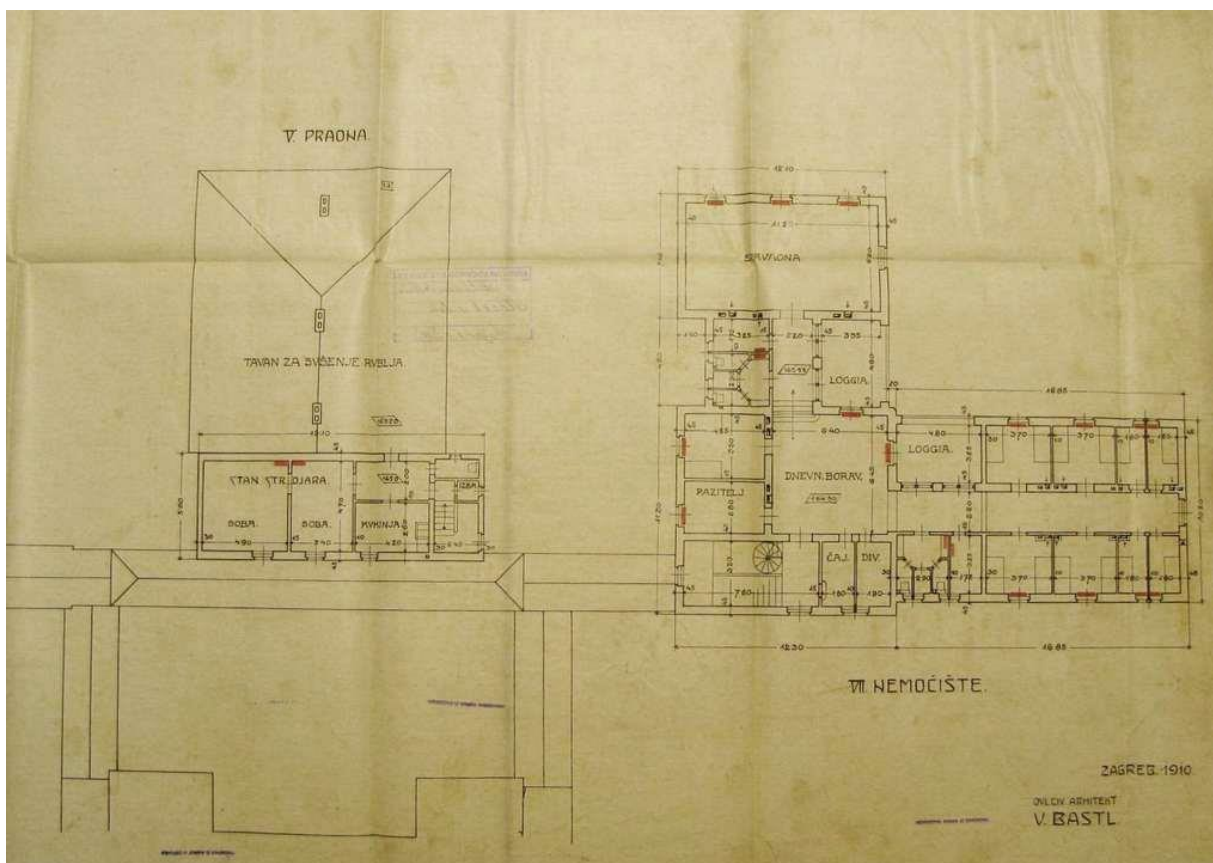
393. Paviljoni I, II i III – tlocrt drugog kata, 1910., Zagreb

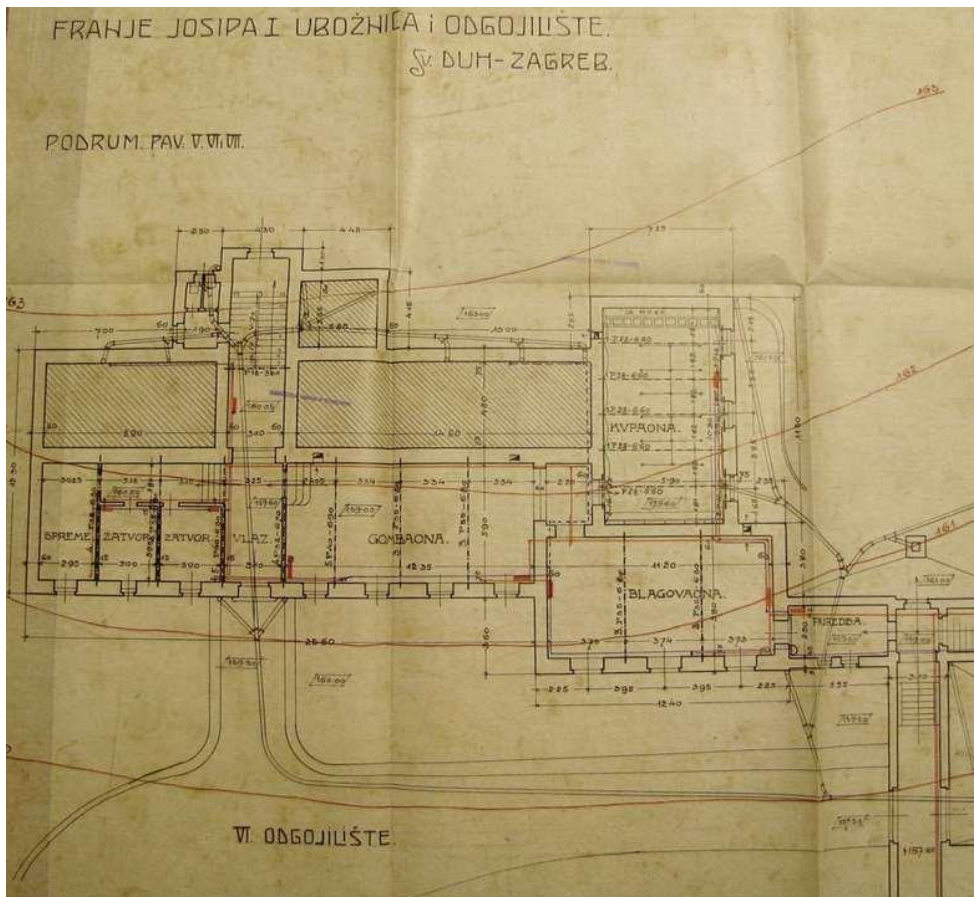
394. Paviljoni V i VII, tlocrt podruma, 1910., Zagreb

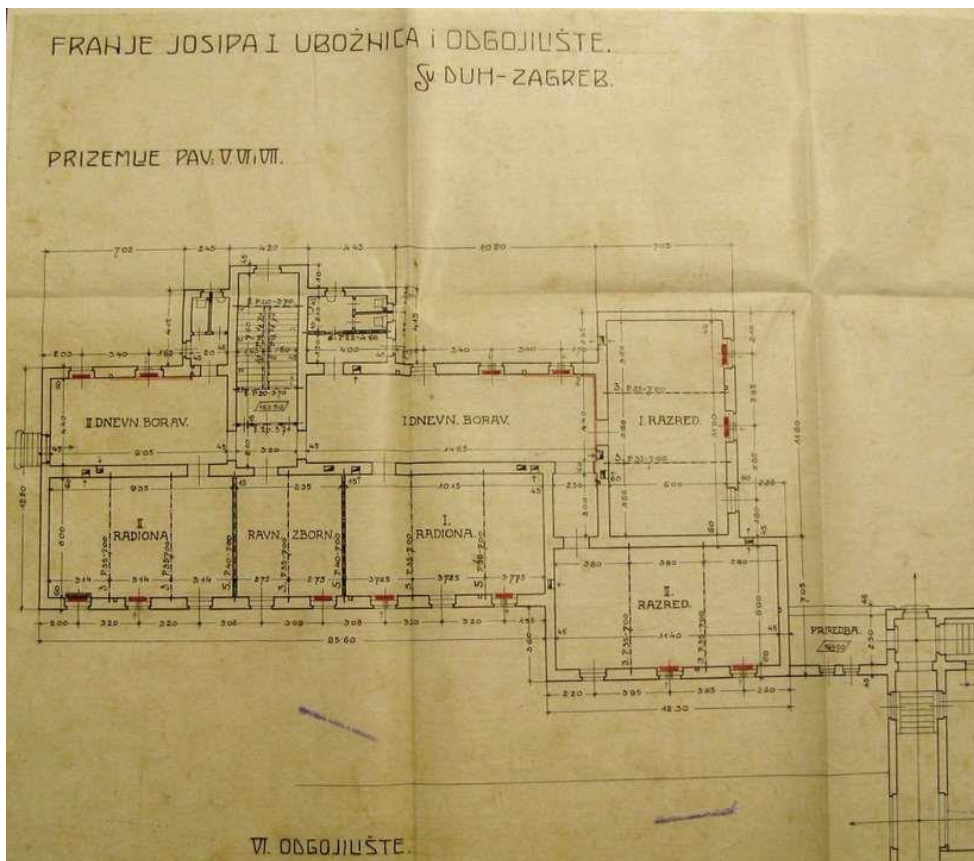
395. Paviljoni V i VII, tlocrt prizemlja, 1910., Zagreb

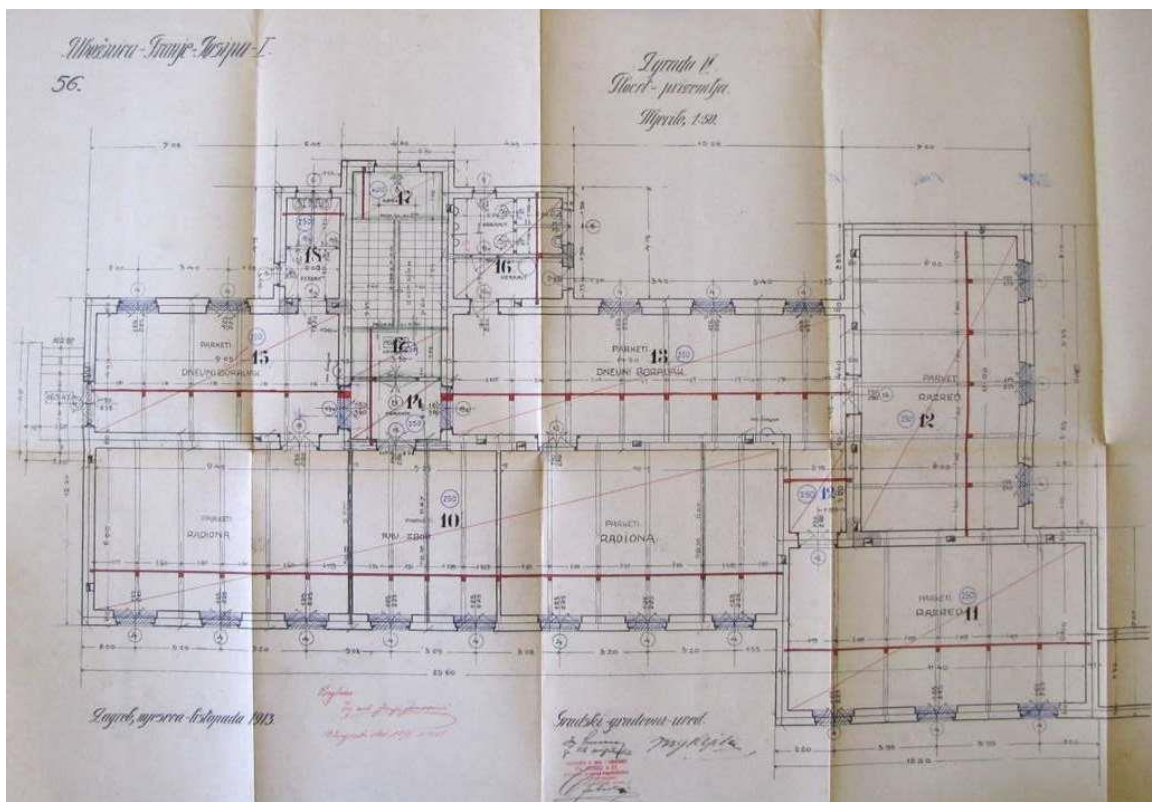
396. Paviljoni V i VII, tlocrt prvog kata, 1910., Zagreb

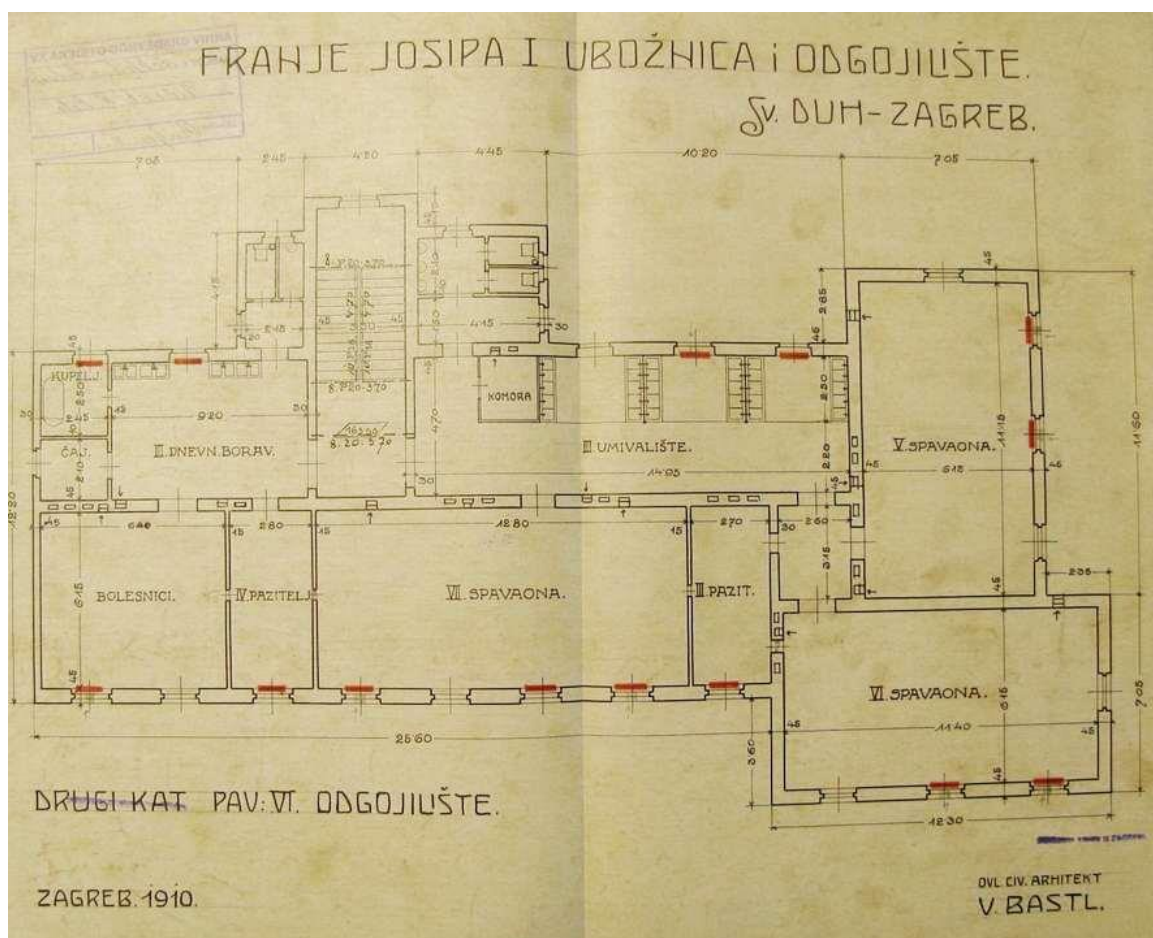
397. Paviljon VI, tlocrt podruma, 1910., Zagreb

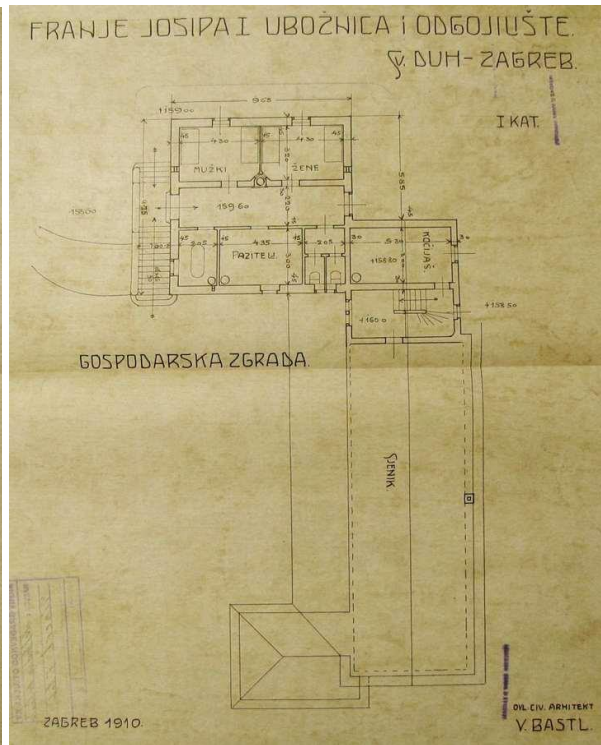
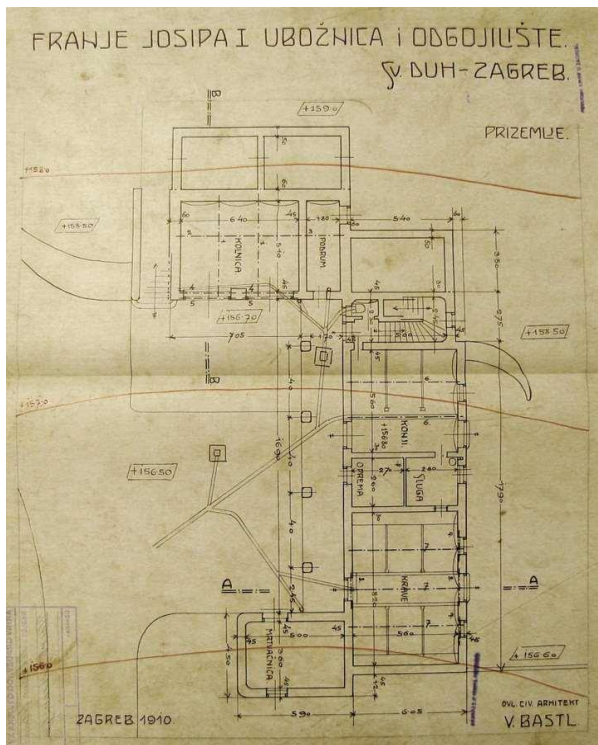
398. Paviljon VI, tlocrt prizemlja, 1910., Zagreb

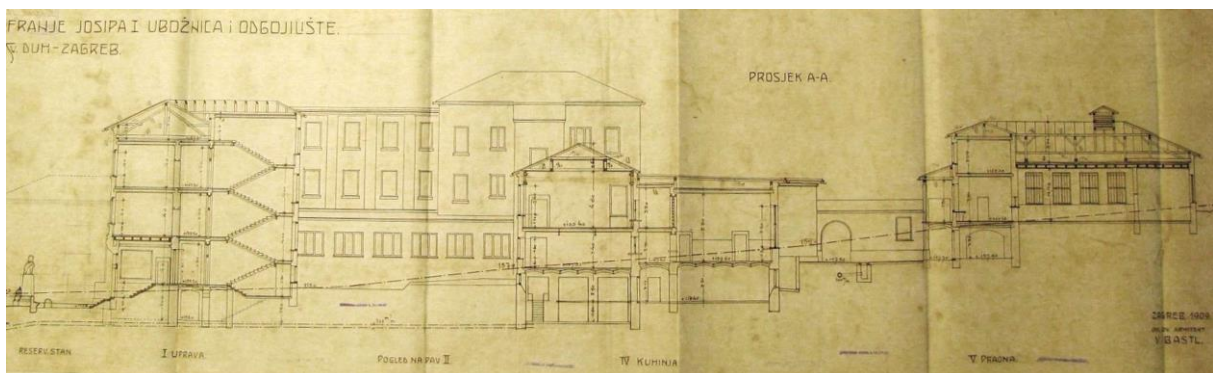
399. Paviljon VI, tlocrt prvog kata, listopad 1913., izvedbeni nacrt, sign. Vajda i Lenuci, Zagreb

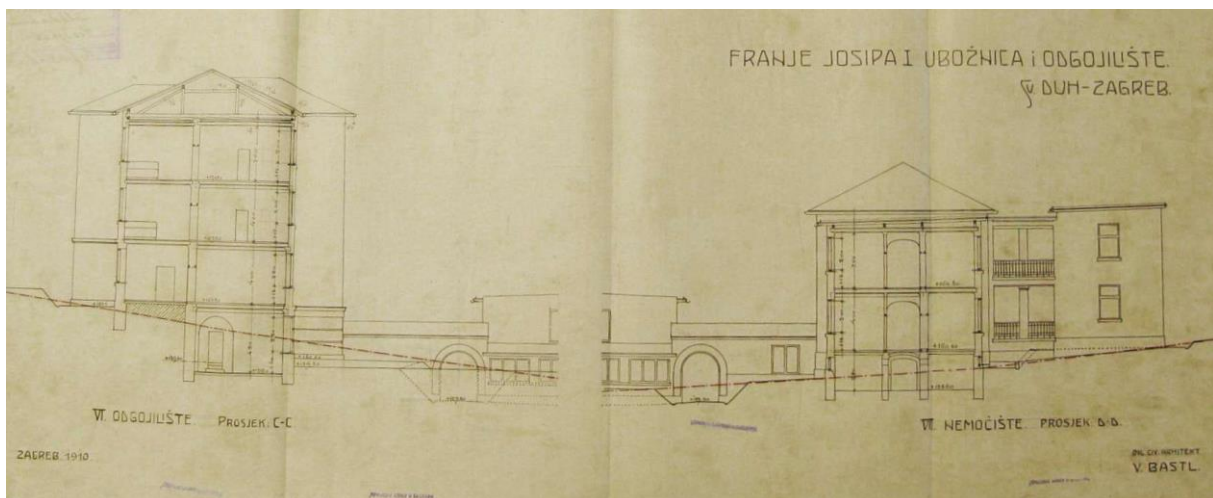
400. Paviljon VI, tlocrt drugog kata, 1910., Zagreb

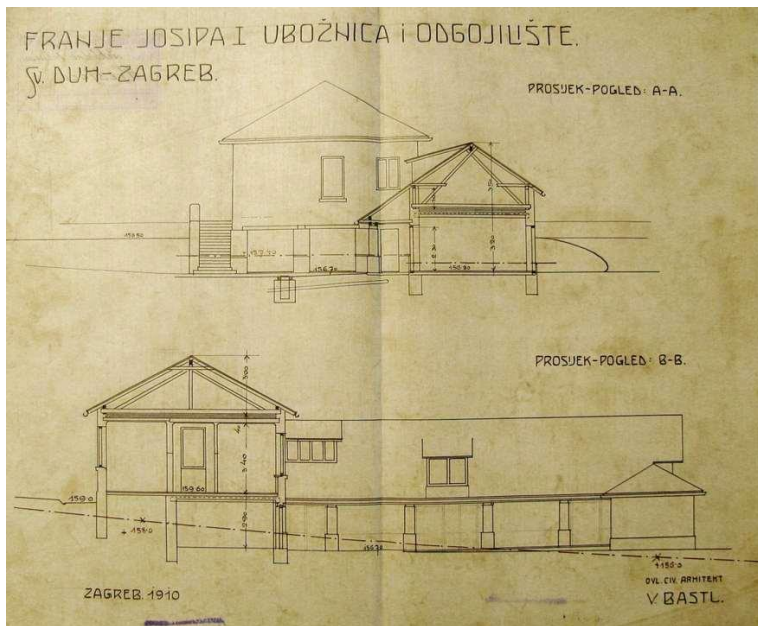
401. i 402. Gospodarska zgrada, tlocrt prizemlja i prvog kata, 1910., Zagreb

403. Paviljoni I, III, IV, V, presjek, 1909., Zagreb

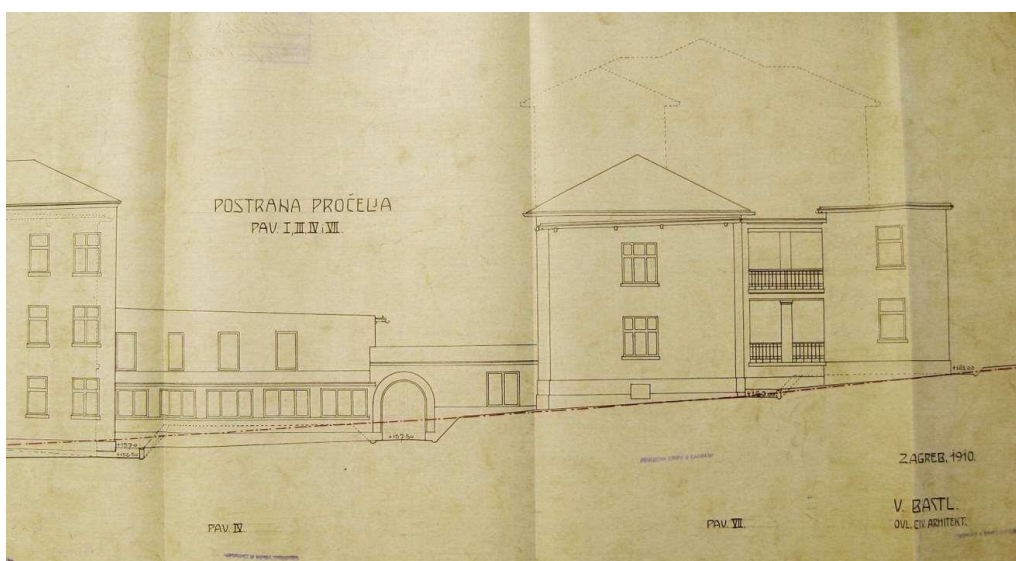
404. Paviljoni VI i VII, presjek, 1910., Zagreb

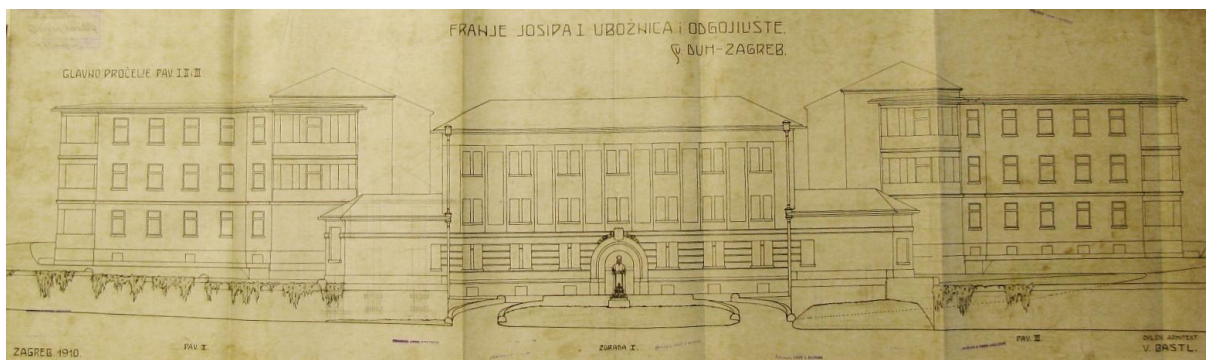
405. Gospodarska zgrada, presjeci, 1910., Zagreb

406. Paviljon I i III, bočna pročelja, 1910., Zagreb

407. Paviljon IV i VII, bočna pročelja, 1910., Zagreb

408. Paviljoni I, II i III, glavno južno pročelje, 1910., Zagreb

409. Gradska ubožnica i odgojište Franje Josipa I, danas Klinička bolnica Sveti Duh (Zagreb, Sveti Duh 60-64), današnje stanje bolničkog kompleksa dogradnjama u velikoj mjeri izmijenjeno u odnosu na izvorno (foto: Klinička bolnica Sveti Duh, <http://www.kbsd.hr/>)

**ZGRADA HODOVSKY
GAJEVA 47, ZAGREB
Projekt 1909., realizacija 1909.-1910.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Gajeva 47, sig.1052/2)

1.1.-1. INVESTITOR: Franjo i Sofija Hodovsky

1.1.-2. NAMJENA: stambena

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+3

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: Prva hrvatska zidarska zadruga s Gustavom Wellerom⁷⁹²

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.29820/IA-1909. od 26.kolovoza 1909.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.18682/I-1910. od 18. lipnja 1910.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): 2. kolovoz 1909., *potpis: Vjekoslav Bastl*

1.1.-9. POPIS NACRTA: *sign.: Vjekoslav Bastl, žig.: Vjekoslav Bastl, ovl.civ.arh.*

- 2. kolovoz 1909., tlocrt podruma, prizemlja i prvog kata, M 1:100

- bez datuma, tlocrt drugog i trećeg kata, pročelje, presjek i položajni nacrt, M 1:100

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: dva podrumska stana s jednom sobom i kuhinjom, jedna kupaonica

1.2.-2. PRIZEMLJE: dva trosobna stana s kuhinjom i kupaonicom

1.2.-3. PRVI, DRUGI I TREĆI KAT: četverosoban stan s kuhinjom i kupaonicom, trosoban stan s kuhinjom i kupaonicom

1.2.-4. TAVAN: tavanski prostor

1.3. OPIS ZGRADE: trokatna ugrađena najamna stambena zgrada na čiji su osnovni ulični volumen dodana dva razvedena dvorišna krila, a dvokrako stubište pomaknuto iz središnje osi.

1.3.-1. PROČELJE: na simetrično koncipiranom pročelju zamjetna je težnja k plošnijim rješenjima i reducirana secesijska dekoracija. Izdvaja se motiv peterokutnog zabatnog zida kojim je rastvorena zona krovišta.

1.3.-2. KROV: dvostrešno krovište pokriveno crijepom, izuzev dijela krovišta uličnog volumena prekrivenog limom

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1929. adaptacija tavanskog prostora u stambeni** – formiranje tri potkrovnja jednosobna stana s kuhinjom (investitor: Franjo i Sofija Hodovsky, projektant/izvođač: Ivo Blažeković, arh.; građevna dozvola br. 96472-XIIa-1929. od 3. listopada 1929., uporabna dozvola: br.118778-XVI-1929. od 20.studenog 1929.)

3. DANAŠNJE STANJE

3.29. PRIKAZ NAMJENE: stambeno-poslovna

3.30. OPIS ZGRADE:

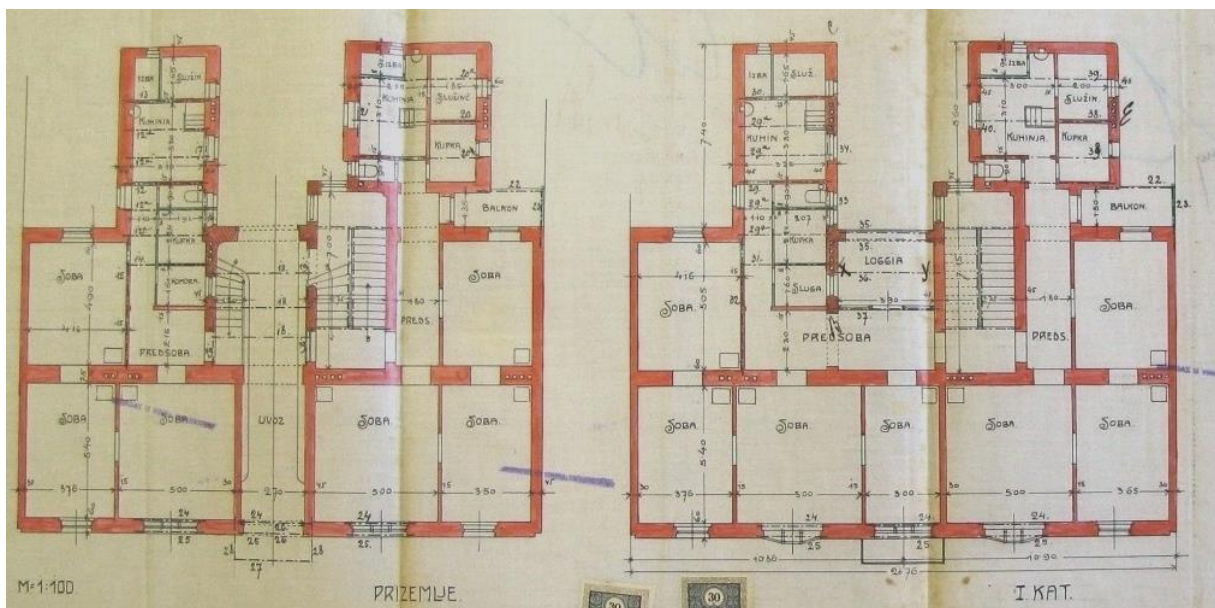
3.2.-1. UNUTRAŠNJOST:

3.2.-2. PROČELJE: sačuvan je izvoran izgled većeg dijela pročelja obnovljenog posljednji put 2010. godine.

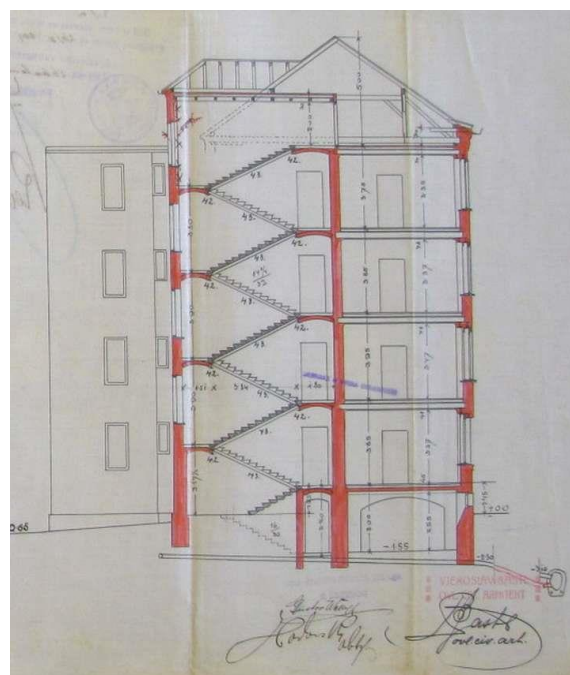
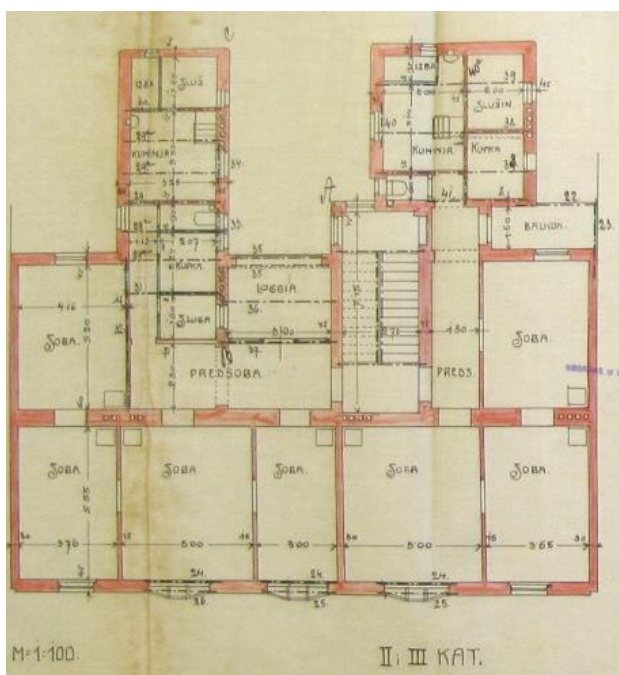
3.2.-3. KATNOST: katnost zgrade nije izmijenjena, no adaptacijom tavana dobivena je još jedna stambena etaža.

3.2.-4. KROV: zadržan je izvoran izgled krova

⁷⁹² JURIC, 1995: 44-57

410. Tlocrt prizemlja i prvog kata, 2. kolovoz 1909., Zagreb

411. i 412. Tlocrt drugog i trećeg kata; Presjek, 1909., Zagreb

413. Glavno pročelje, 1909., Zagreb

414. Detalj pročelja (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

**ZGRADA PUČKE ŠTEDIONICE (ALTARIJSKA KUĆA)
TRG KRALJA TOMISLAVA 4, NOVA GRADIŠKA
Projekt 1909., realizacija 1910.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: VALENTIĆ, F. (2003.), *Novogradiški leksikon*, 1-297, Nova Gradiška

1.1.-1. INVESTITOR: Pučka dionička štedionica

1.1.-2. NAMJENA: poslovna

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: Stjepan Myohl, Nova Gradiška

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: nepoznato

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: nepoznato

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): nepoznato

1.1.-9. POPIS NACRTA: nepoznato

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: nepoznato

1.2.-2. PRIZEMLJE: predvorje, blagajnička dvorana, poslovne prostorije

1.2.-3. TAVAN: tavanški prostor

1.3. OPIS ZGRADE: poluugrađena prizemnica pravokutnog tlocrta duljom osi smještena uz regulatornu liniju trga

1.3.-1. PROČELJE: na simetrično koncipiranom pročelju središnji motiv je interpretacija pročelja antičkog hrama koju čini trokutni zabat u zoni završnog vijenca i krovišta poduprt pojedinačnim i parovima nosača.

1.3.-2. KROV: dvostrešno krovište pokriveno crijepom

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **adaptacija unutrašnjosti** – adaptacija poslovnice i zamjena unutarnje opreme

3. DANAŠNJE STANJE

3.31. PRIKAZ NAMJENE: namjene je promijenjena u odnosu na izvornu (prostorije Caritasa)

3.32. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNOST: središnji prostor blagajničke dvorane podijeljen je na dva dijela umetanjem staklenih pregrada u gornjem i harmonika-vrata u donjem dijelu između nosača. Tijekom vremena unutarnja oprema je u cijelosti izmijenjena adaptacijama uključujući opločenje podova, unutarnju stolariju i namještaj.

3.2.-2. PROČELJE: sačuvan je izvoran izgled pročelja

3.2.-3. KATNOST: visina i katnost zgrade nije izmijenjena

3.2.-4. KROV: zadržan je izvoran izgled krovišta

415. Glavno ulično pročelje, detalj (Foto: M. Strugar, 2009.)

416. Dvorišno pročelje (Foto: M. Strugar, 2009.)

ZGRADA MOGUŠ
TRG JOSIPA LANGA 4, ZAGREB
Projekt 1910., nerealizirano
(zgrada je izvedena prema novom projektu)

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Langov trg 4, sig.3056)

1.1.-1. INVESTITOR: Vladimir Moguš

1.1.-2. NAMJENA: Stambena

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+3

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: neizvedeno

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.7423-Ia-1910. od 22. ožujka 1910.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: -

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): **veljača 1910.**, pečat i sign.:Vjekoslav Bastl., Zagreb

1.1.-9. POPIS NACRTA: **siječanj 1910.**, pečat i sign.:Vjekoslav Bastl., Zagreb: nacrt parcelacije zemljišta, M 1:200

- **veljača 1910.**, pečat i sign.:Vjekoslav Bastl., Zagreb, M 1:100: tlocrt podruma i prizemlja; tlocrt prvog kata, tlocrt drugog i trećeg kata; tlocrt tavana, presjek kroz stubište i položajni nacrt; pročelje; položajni nacrt (M 1:1440)

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumске prostorije, praona

1.2.-2. PRIZEMLJE: jedan dvosoban i jedan trosoban stan s predsobljem, kupaonicom i zahodom, kuhinjom, izbom, sobom za služavku i balkonom

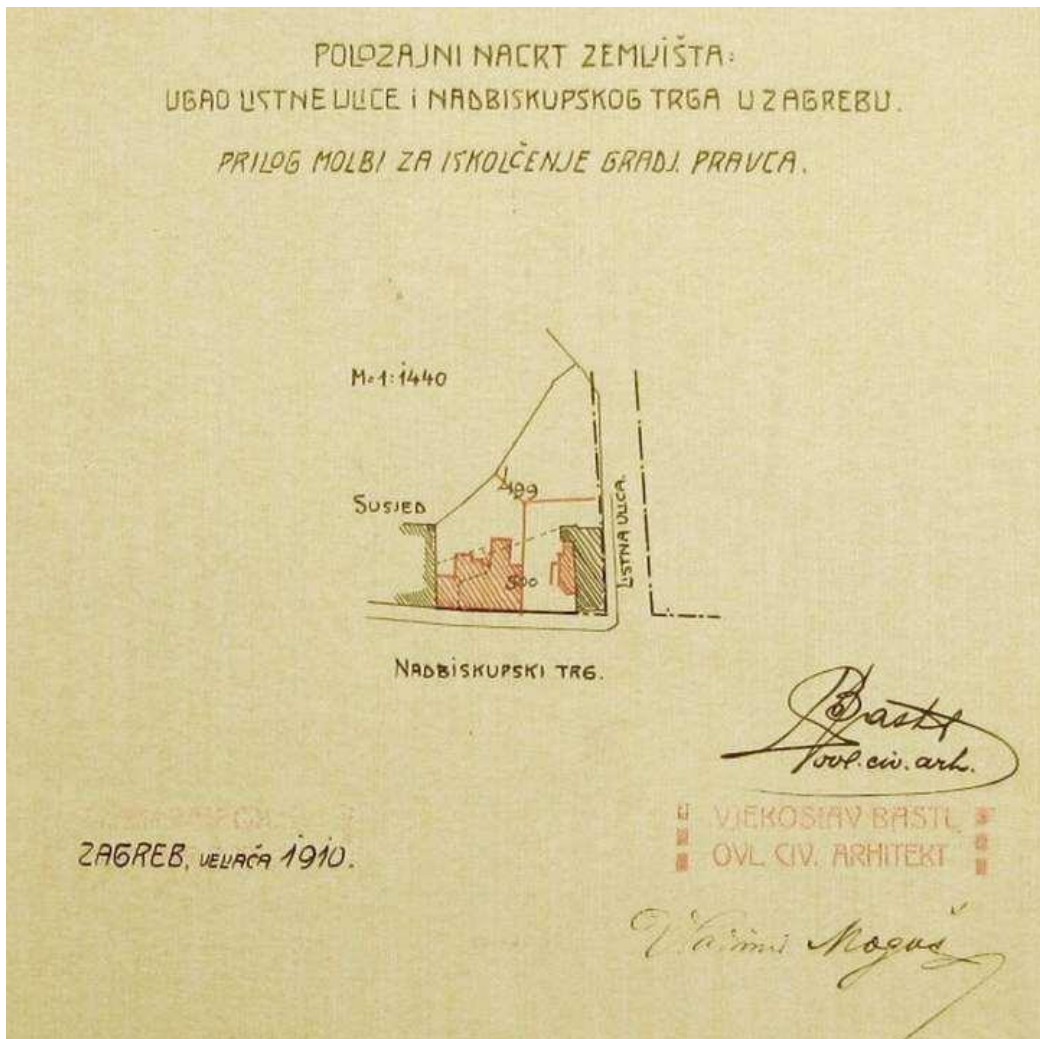
1.2.-3. PRVI, DRUGI I TREĆI KAT: dva trosobna stana s predsobljem, kupaonicom i zahodom, kuhinjom, izbom, sobom za služavku i balkonom

1.3.-4. TAVAN: tavanski prostor; jedan jednosoban i jedan dvosoban stan s predsobljem, kuhinjom i zahodom

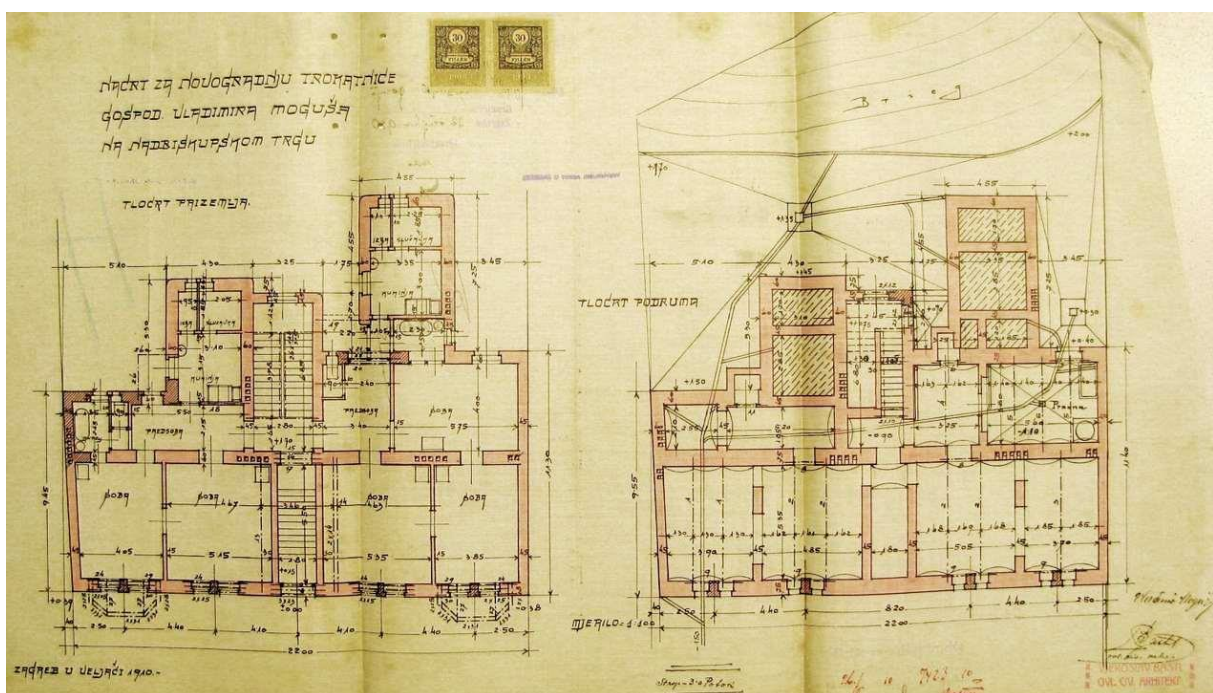
1.3. OPIS ZGRADE: poluugrađena najamna stambena trokatnica s dva asimetrično postavljena razvedena dvorišna krila između kojih je dvokrako stubište.

1.3.-1. PROČELJE: simetrično koncipirano pročelje s ulazom u središnjoj osi i uz rubove pročelja na gornje tri etaže kontinuirano formiranim poligonalnim erkerima. Oblikovno je riječ o individualiziranoj varijanti stila koji objedinjuje uplošnjavanje formi i primjenu interpretacije motiva povijesnih stilskih razdoblja.

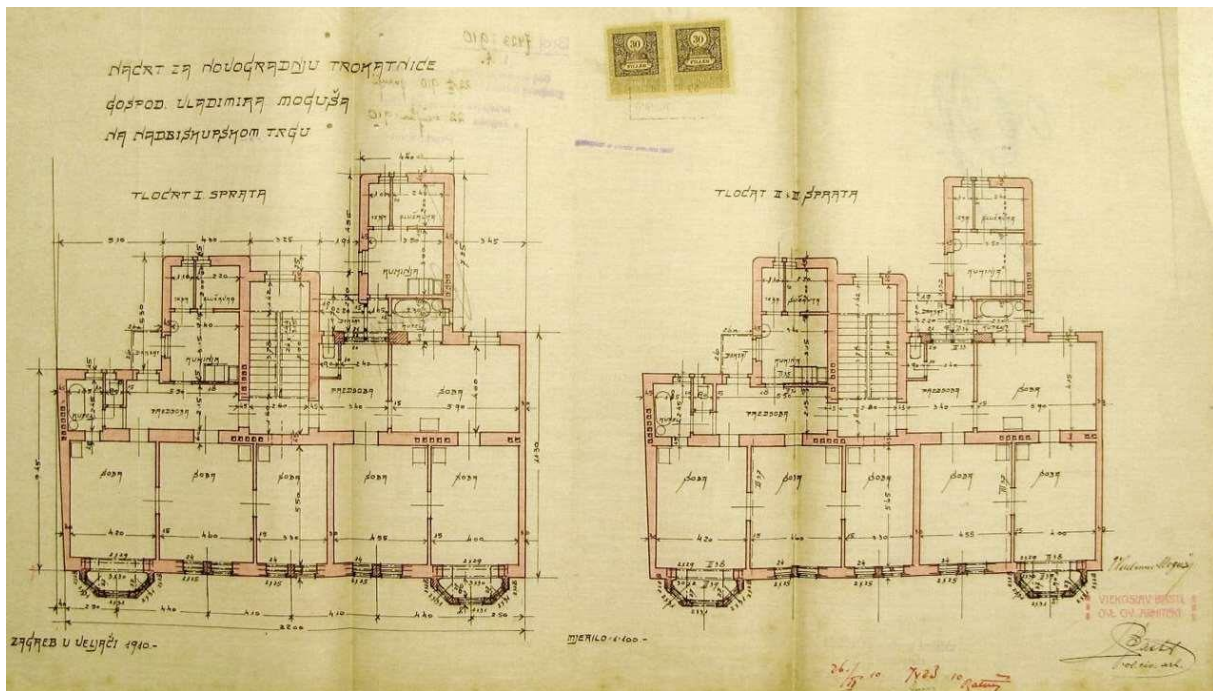
1.3.-2. KROV: prema ulici jednostrešan kosi krov s umetnutim varijantama krovnih kućica u produžetku erkera u rubnim dijelovima, a prema dvorištu gotovo ravan krovni odsječak.

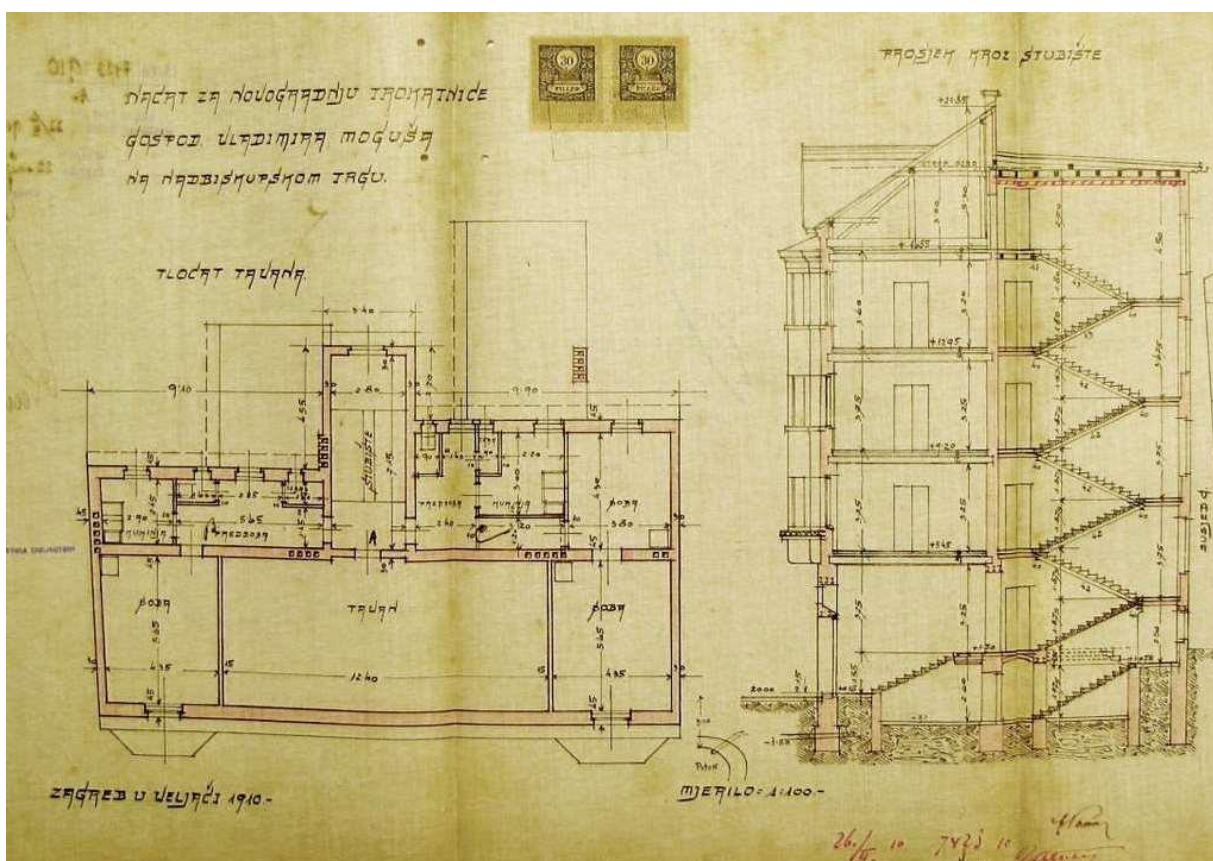
417. Položajni nacrt, veljača 1910., Zagreb

418. Tlocrt podruma i prizemlja, veljača 1910., Zagreb

419. Tlocrt prvog, drugog i trećeg kata, veljača 1910., Zagreb

420. Tlocrt tavana i presjek, situacija, veljača 1910., Zagreb

421. Zgrada Moguš, današnje stanje, izvedeno prema izmijenjenom projektu (foto: M.Strugar, 2013.)

**ADAPTACIJA I DOGRADNJA STAMBENE JEDNOKATNICE
TRG JOSIPA LANGA 4, ZAGREB
Projekt 1910., nerealizirano**

(1922. godine postojeća zgrada je adaptirana i dograđeno je jednokatno krilo prema projektu Lava Kalde)

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Langov trg 4, sig.3056)

1.1.-1. INVESTITOR: Vladimir Moguš

1.1.-2. NAMJENA: Stambena

1.1.-3. BROJ KATOVA: P+1

1.1.-4. PROJEKTANT: Vjekoslav Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: neizvedeno

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.7423-Ia-1910. od 22. ožujka 1910.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: -

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): **veljača 1910.**, pečat i sign.:Vjekoslav Bastl., Zagreb

1.1.-9. POPIS NACRTA: **veljača 1910.**, pečat i sign.:Vjekoslav Bastl., Zagreb, M 1:100: tlocrt prizemlja i prvog kata; pročelje i presjek; položajni nacrt (M 1:1440)

1.2. PRIKAZ NAMJENE

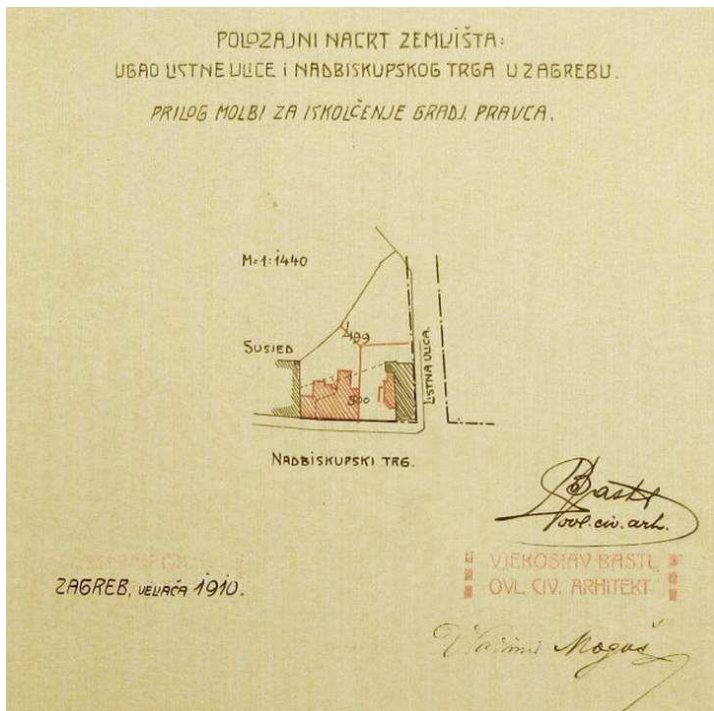
1.2.-1. PRIZEMLJE: jednosoban stan (predsoblje, soba, kuhinja, komora, toalet), praonica, gladionia, podrum, drvarnice

1.2.-2. PRVI KAT: dvosoban stan (predsoblje, dvije sobe, kuhinja, izba, kupaonica, soba za služavku); trosoban stan (predsoblje, tri sobe, kuhinja, kupaonica, toalet), veranda

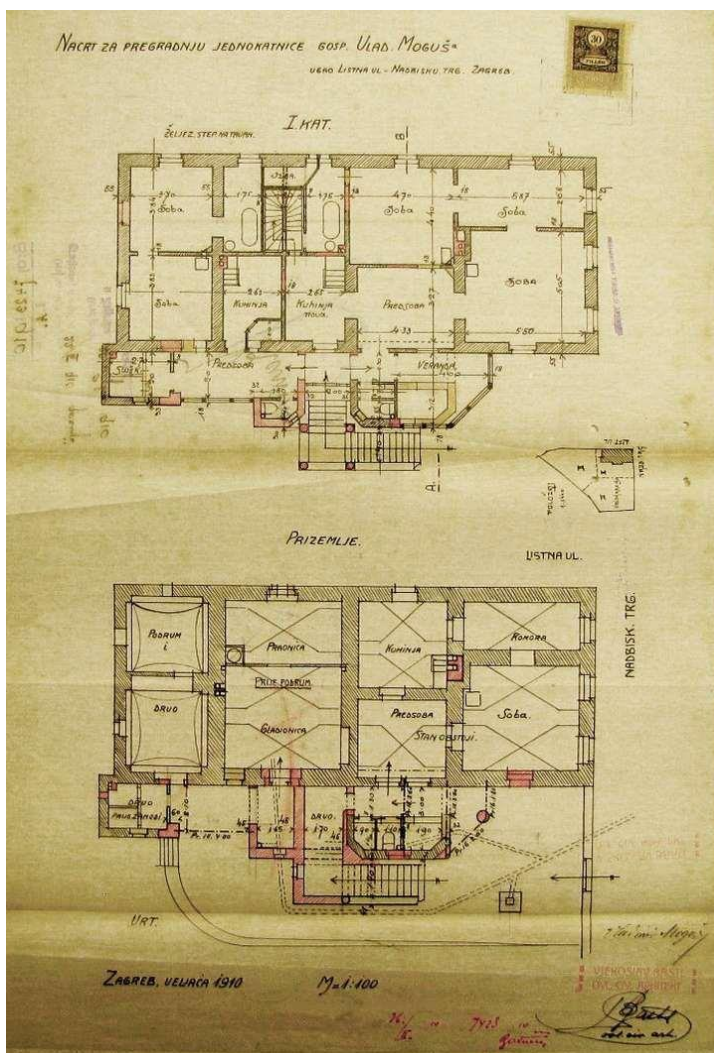
1.3. OPIS ZGRADE: slobodnostojeća jednokatnica izduljenog pravokutnog tlocrta užim zabatnim pročeljem orijentirana prema ulici s vanjskim pristupnim stubištem i verandom uz dvorišno dulje pročelje.

1.3.-1. PROČELJE: prilagođeno je povijesnom izgledu kuće. Zadržano je jednostavno oblikovanje s drvenim dijelovima verande

1.3.-2. KROV: dvostrešno krovšte skošeno na zabatima, a nad verandom i stubištem zaseban odsječak krova

422. Položajni nacrt, veljača 1910., Zagreb

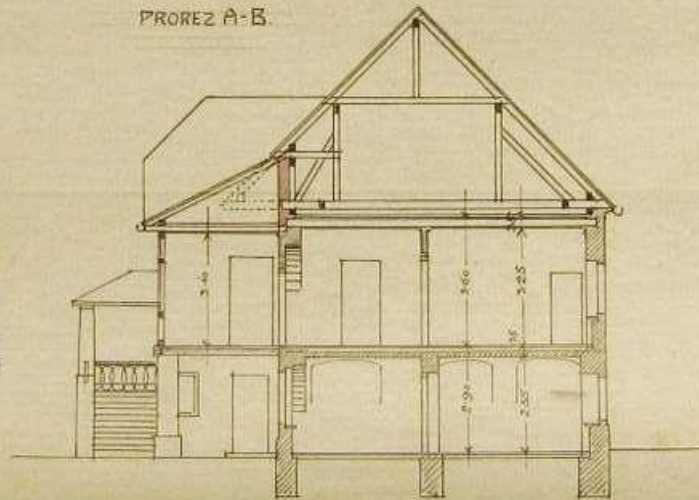
423. Nadogradnja postojeće jednokatne zgrade, tlocrt prizemlja i prvog kata, veljača 1910.

NACRT ZA PREGRAĐNJU JEDNOKATNICE GOSP. VLAD. MOGLIŠA

URAD. LUTINE UL. - NADBIŠK. TRG. ZAGREB

PROREZ A-B.

UVIŠNI KANAL - POŠTAR

ZAGREB, VELJAČA 1910

M = 1:100

Bart
Trotušić arh.

VEROVANJE
OVL. CIO 1910/11

26. 11. 1910 7423

424. Nadogradnja postojeće jednokatne zgrade, pročelje i presjek nadogradnje, veljača 1910.

425. Današnje stanje, izvedeno prema projektu L. Kalde 1922. godine (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

**KUĆICA ZA PROMATRANJE NA TERASI POPOVOG TORNJA
OPATIČKA 22, ZAGREB
Projekt 1910., realizacija 1911.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Opatička 22, škola i Popov toranj, sig.2846/1 (2090/1)

1.1.-1. INVESTITOR: Zvezdarnica Popov toranj

1.1.-2. NAMJENA: smještaj meridijanskog kruga i zvezdarnice

1.1.-3. BROJ ETAŽA: P

1.1.-4. PROJEKTANT: Vjekoslav Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: nepoznato

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.39885-IA-1910. od 16. veljače 1911.

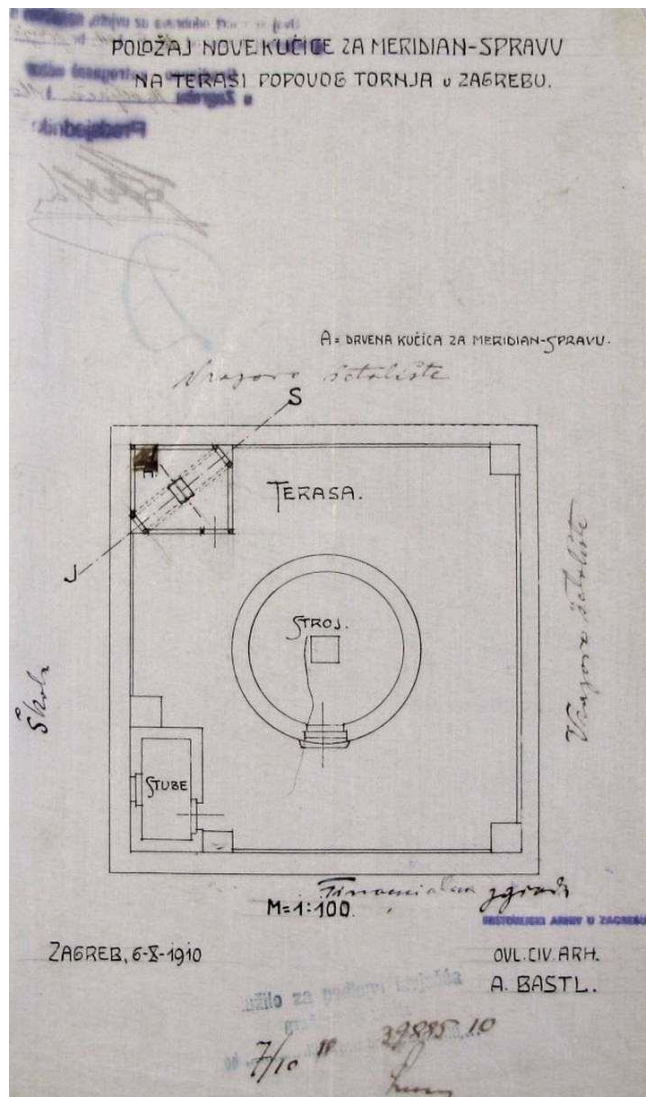
1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: nepoznato

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): nepoznato

1.1.-9. POPIS NACRTA: 6. listopada 1910., sign.: Alois Bastl, Položaj nove kućice za meridian spravu – tlocrt, M 1:100, Zagreb

1.2. OPIS INTERVENCIJE: jednoetažna dogradnja kućice kvadratnog tlocrta

1.3. DANAŠNJE STANJE: dogradnja privremenog karaktera je uklonjena

426. Položaj nove kućice za meridian spravu na terasi Popovog tornja, 6.listopad 1910., Zagreb

DOM ČINOVNIČKE ZADRUGE

KRALJA MILANA 16/ DOBRINJSKA 11, BEOGRAD

Natječajni projekt 1912., izvedbeni projekt 1922., realizacija 1922.-1923.

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: Istorijski arhiv Beograda (Međuratna tehnička dokumentacija, Maršala Tita 16 (68) i Dobrinjska, ugao; Ident. 478)

1.1.-1. INVESTITOR: Činovnička zadruga

1.1.-2. NAMJENA: poslovna, stambena, ugostiteljska

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+M+4

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: nepoznato

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.995 od 3. srpnja 1922.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: nepoznato

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): Statički proračun traverza, **14 ožujak 1922.**, *žig i sign.: Vjekoslav Bastl*; Statički proračun armirano-betonskih radova, **14. ožujak 1922.**, *sign.: nečitko*

1.1.-9. POPIS NACRTA:

- **8. studeni 1912.**, *sign.: Bastl., ovl. civ. arh.* Beograd, M 1:200, situacija izgrađenih i neizgrađenih ploha

- **siječanj 1922.**, *sign.: arh.prof.Alojz Bastl, ovl. civ. arh.,* Zagreb, M 1:100: tlocrt podruma/suteren; tlocrt 2. kata; tlocrt mansarde=četvrtog kata; pročelje; pročelja u Dobrinjskoj ulici; presjek a-a; presjek b-b

- **veljača 1922.**, *sign.: arh. prof.Alojz Bastl., ovl. civ. arh.,* Zagreb: glavno stubište i vestibul za 1. dio (M 1:50); tlocrt 1. kata (M 1:100); tlocrt 3. kata (M 1:100) i situacija (M 1:500)

- **1922.**, *sign.: arh. prof.Alojz Bastl., ovl. civ. arh.,* Zagreb, M 1:100: tlocrt prizemlja; tocart međukata; tlocrt podruma

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM/SUTEREN: pomoćne prostorije lokala, restoran, kotlovnica, prostor za ugljen, stan portira banke, prostor za dizel motore kojim je omogućena proizvodnja električne energije

1.2.-2. PRIZEMLJE: trgovački lokali, kavana s galerijom, poslovna banke i uredi, tri dvosobna stana

1.2.-3. MEĐUKAT: uredi, poslovna banke i uredi

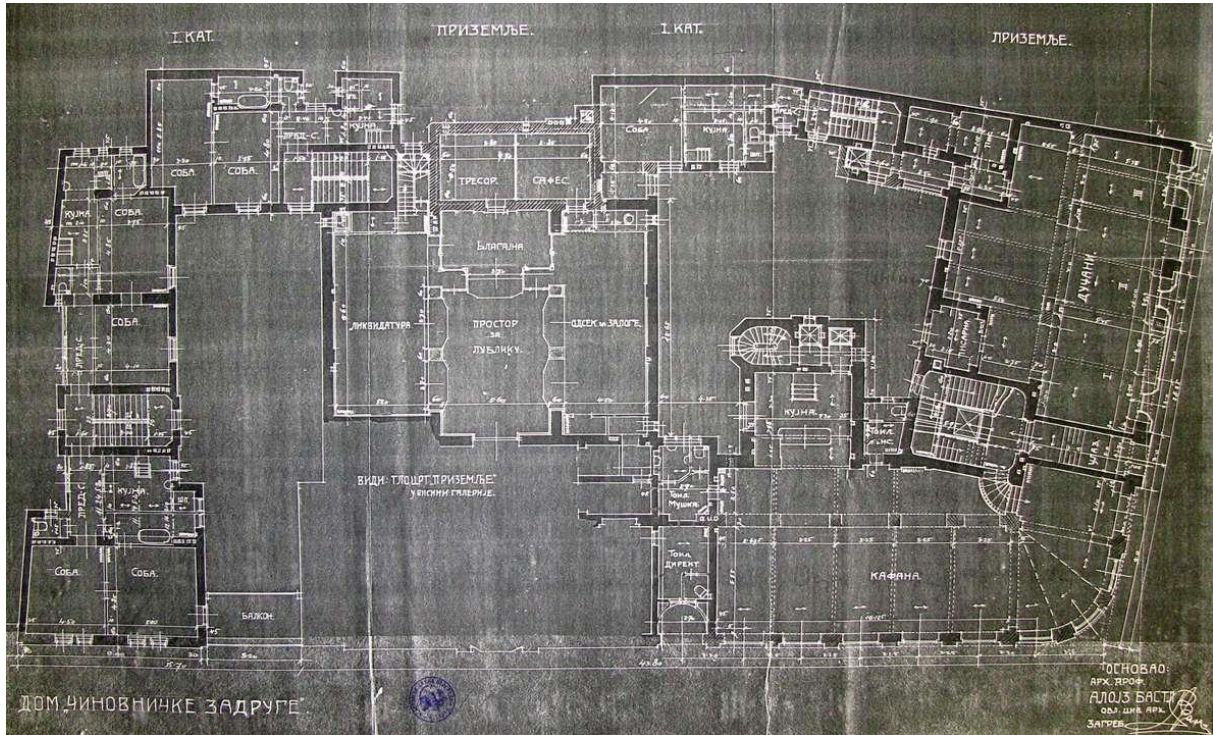
1.2.-4. PRVI, DRUGI I TREĆI KAT: jednosoban stan, dva peterosobna stana, trosoban stan, četverosoban stan, tri dvosobna stana

1.2.-5. MANSARDA/IV.KAT: jednosoban stan, dva peterosobna stana

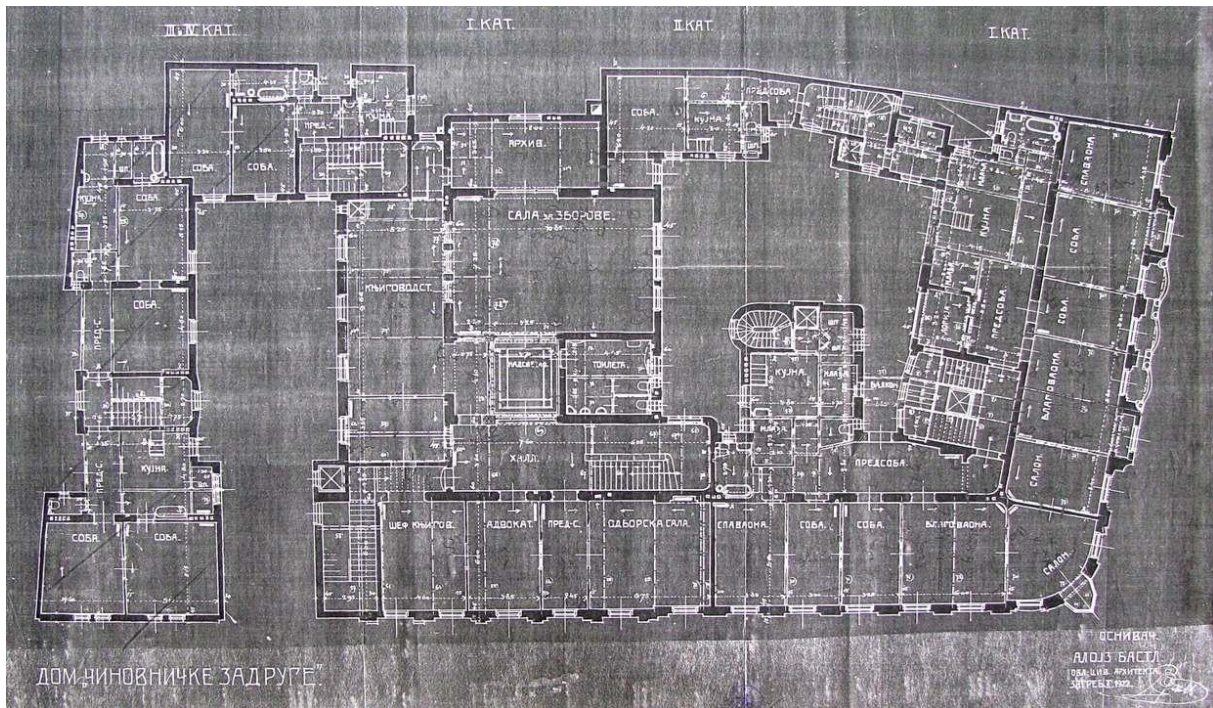
1.3. OPIS ZGRADE: uglovnica velikih dimenzija sastavljena je od tri dijela unutar kojih su objedinjene poslovna, ugostiteljska i stambena funkcija. Zbog velike površine formirana su dva unutarnja dvorišta i nekoliko svjetlika. Reprezentativni dijelovi interijera pripadaju poslovnici banke.

1.3.-1. PROČELJE: pročelje tri dijela zgrade nisu jednoobrazno oblikovana, ali prisutna je poveznica u primjeni oblikovnog principa i pojedinih arhitektonskih elemenata. Prisutni su neoklasicistički motivi u individualnoj interpretaciji autora, a vrhunac je ugaona kupola izvijenog oplošja.

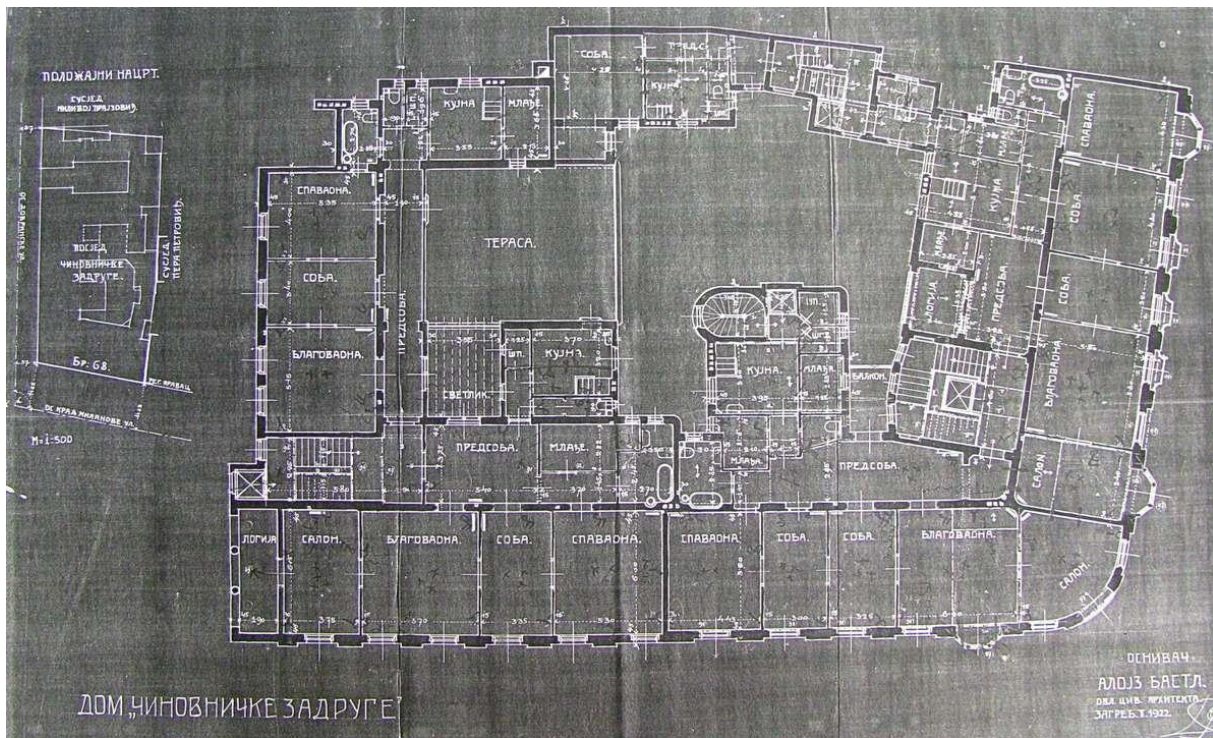
1.3.-2. KROV: dvostrešno krovšte pokriveno crijepom, kupola na uglu je obložena bakrenim limom

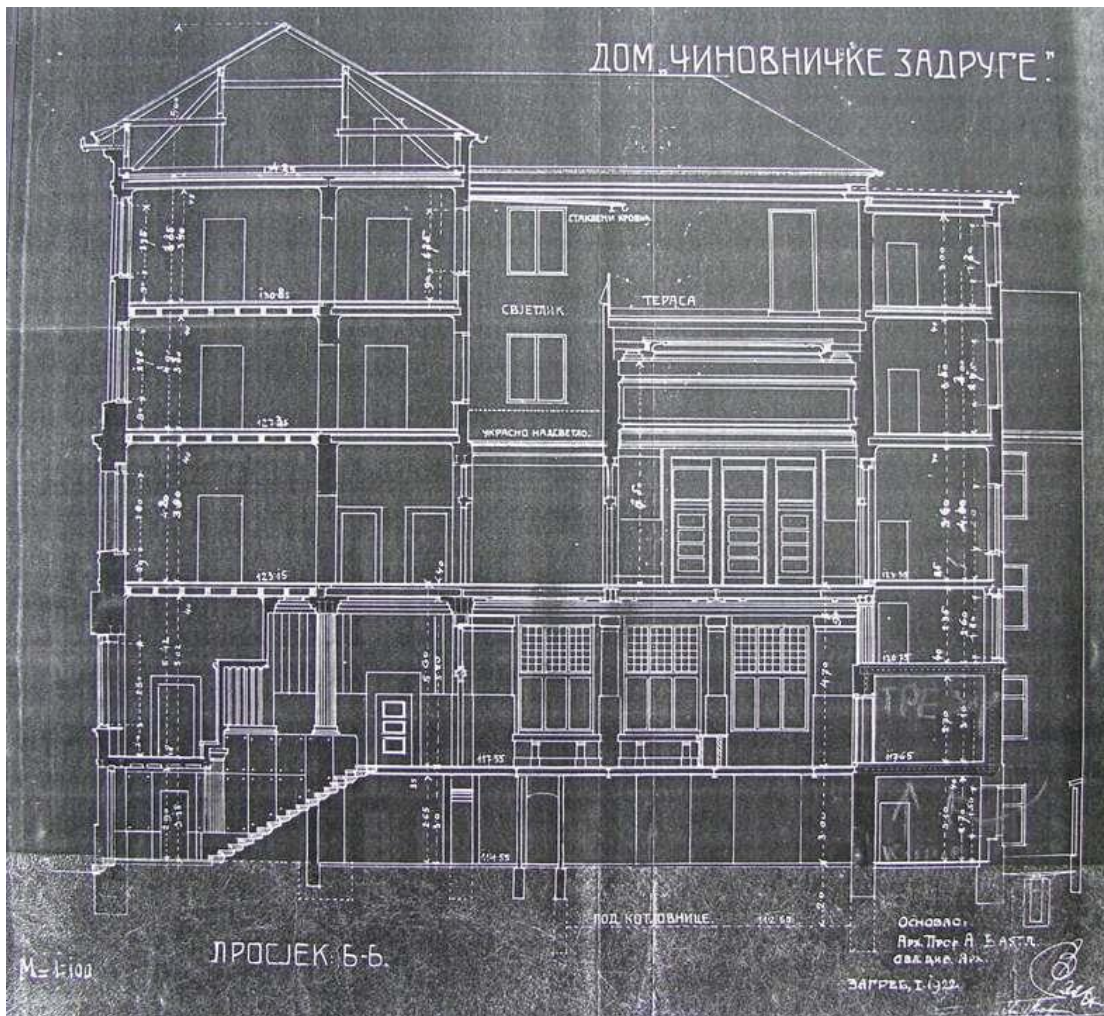
428. Пlocрт prizemlja, 1922., Zagreb

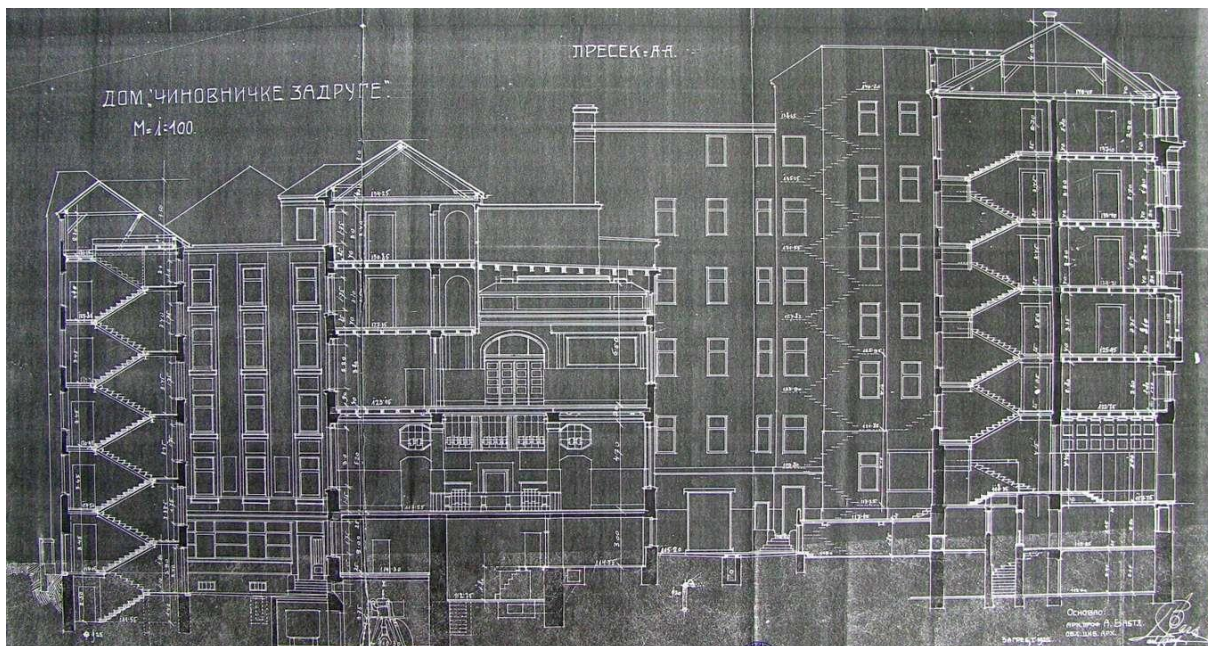
429. Пlocрт prvog kata, veljača 1922., Zagreb

430. План трећег ката и ситуација, вељаца 1922., Загреб

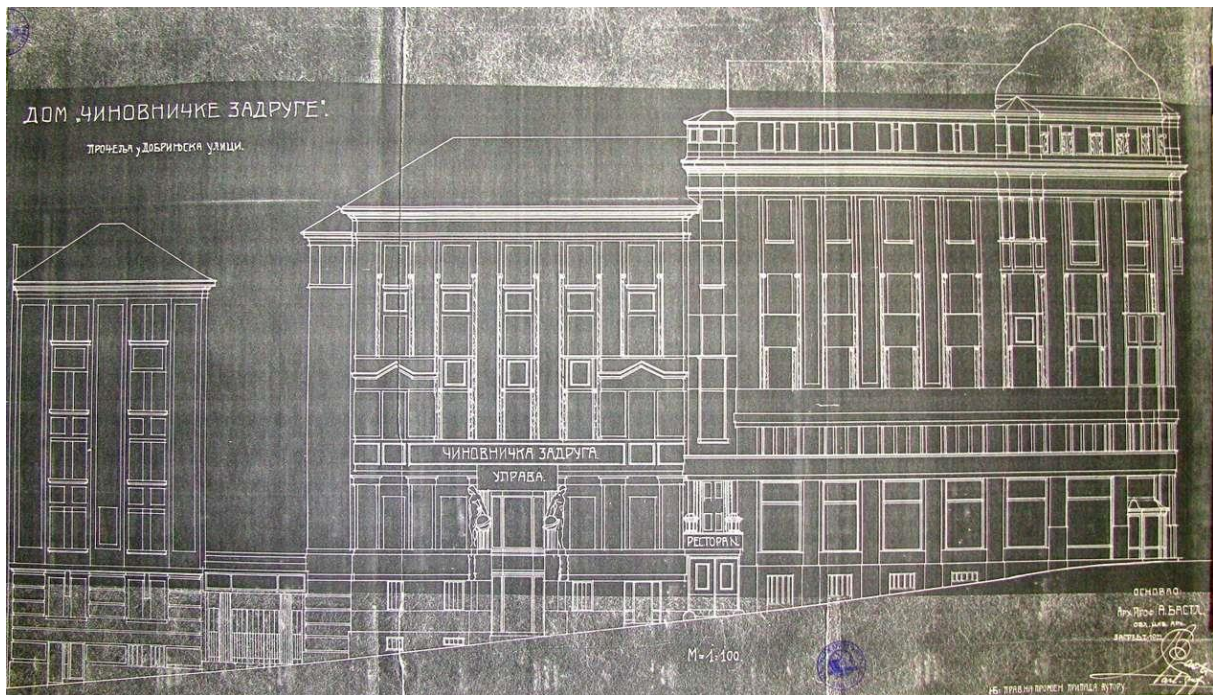
431. Пресјек В-В, сјецањ 1922., Загреб

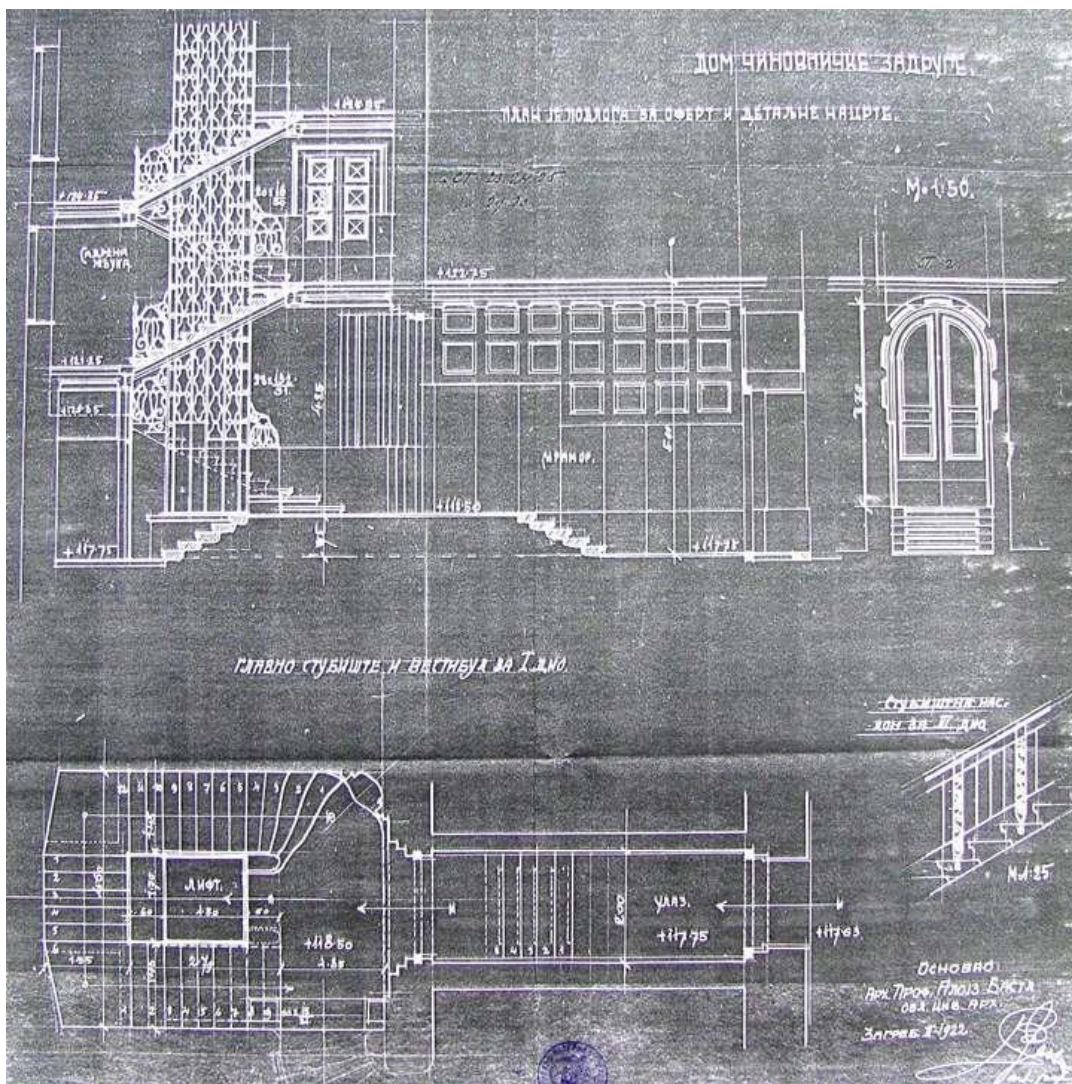
432. Presjek A-A; siječanj 1922., Zagreb

433. Pročelje u Ulici kralja Milana, siječanj 1922., Zagreb

434. Pročelje u Dobrinjskoj ulici, siječanj 1922., Zagreb

435. Glavno stubište i vestibul za 1. dio, veljača 1922., Zagreb

436. Dom Činovničke zadruge (Beograd, Kralja Milana 16/Dobrinjska 11), pogled na ugaoni dio i pročelje u Ulici kralja Milana (foto: M. Strugar, 2012.)

437. Dom Činovničke zadruge (Beograd, Kralja Milana 16/Dobrinjska 11), dizalo u dijelu zgrade u Ulici kralja Milana (foto: A. Koprčina, 2015.)

**ZGRADA KRALJEVSKOG SVEUČILIŠNOG LUDŽBENOG ZAVODA
TRG MARKA MARULIĆA 20, ZAGREB
Projekt 1913., realizacija 1913. -1914.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Marulićev trg 20, sig.1792); HDA (ZGN-905, IV.4, Zagreb, Marulićev trg 20 – nacrti, zavod 1913.-1915.)

1.1.-1. INVESTITOR: Kraljevski sveučilišni ludžbeni zavod

1.1.-2. NAMJENA: prosvjetna djelatnost

1.1.-3. BROJ KATOVA: dvokatnica s podrumom

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: Građevno poduzeće ing. Mirko Fijember, Zagreb⁷⁹³

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.22911/IA-1913. od 3. lipnja 1913.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: nepoznato

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): **ožujak 1913.**, *sign.: Vjekoslav Bastl* (Statički proračun želježno-betonskih stropnih konstrukcija)

1.1.-9. POPIS NACRTA: *sign.: Vjekoslav Bastl, Zagreb*

- **ožujak 1913.:** tlocrt podruma, tlocrt prizemlja; presjek A-A i presjek B-B (M 1:100)

- **bez datuma:** tlocrt prvog kata, tlocrt drugog kata, južno pročelje, sjeverno pročelje, (M 1:100)

-**30. svibnja 1913.:** Gradski građevni ured, *sign. M. Lenuci*, položajni nacrt

- tlocrt i presjeci krovišta, 1. listopada 1913., izvedbeni nacrt (M 1:50)

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: prostorije u funkciji znanstveno-obrazovnog rada i dodatni sadržaji

1.2.-2. PRIZEMLJE: prostorije u funkciji znanstveno-obrazovnog rada

1.2.-3. PRVI KAT: prostorije u funkciji znanstveno-obrazovnog rada

1.2.-4. DRUGI KAT: prostorije u funkciji znanstveno-obrazovnog rada

1.3. OPIS ZGRADE: slobodnostojeća dvokatnica s podrumom izduljenog, pravokutnog tlocrta i jednokatnim zaobljenim istaknutim volumenom uz sjeverno pročelje nad kojim je formirana terasa, a bočno su dvije prizemne prostorne jedinice. Volumen zgrade rastvoren je s dva velika pravokutna dvorišta.

1.3.-1. PROČELJE: pročelje karakterizira primjena velikog reda pilastara, kaneliranih stupova, rustikalne obrade zidnih ploha i ostalih motiva neoklasicističkog karaktera.

1.3.-2. KROV: dvostrešno krovšte pokriveno crijepom

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1956. adaptacija potkrovlja** – tri četvrtine tavanskog prostora pretvoreno je u četiri velika i osam manjih laboratorija s pomoćnim prostorijama. Uvjetima gradnje inzistira se na zadržavanju postojećeg vanjskog izgleda zgrade i stoga su na uličnoj strani krovišta postavljeni ležeći krovni prozori, a prema dvorištu krov je malo podignut radi postavljanja prozora u pluhu zida. U središnjem dijelu skida se krovna konstrukcija i izgrađuje dodatna etaža ravnog krova. Dio drvene konstrukcije zamijenjen je armirano-betonskom. (građevna dozvola: VIII.-3-6689/1-1956. od 1. 10. 1956., uporabna dozvola (nakon uklanjanja nedostataka 1962.: 08/6-20205-1962. od 2. 7. 1962.)

⁷⁹³ PLANIĆ, 1996: II. dio,12

3. DANAŠNJE STANJE

3.35. PRIKAZ NAMJENE: namjena srodna izvornoj (Fakultet kemijskog inženjerstva i tehnologije Sveučilišta u Zagrebu)

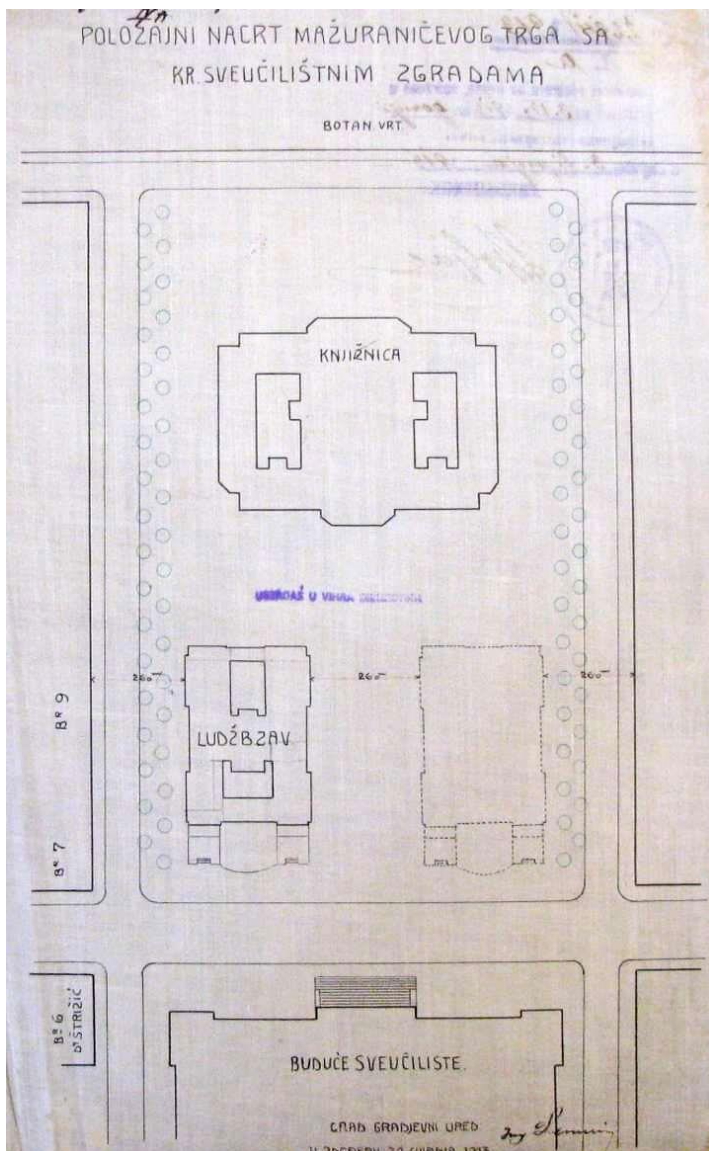
3.36. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNJOST: prostorna organizacija i oprema interijera sačuvana je u velikoj mjeri

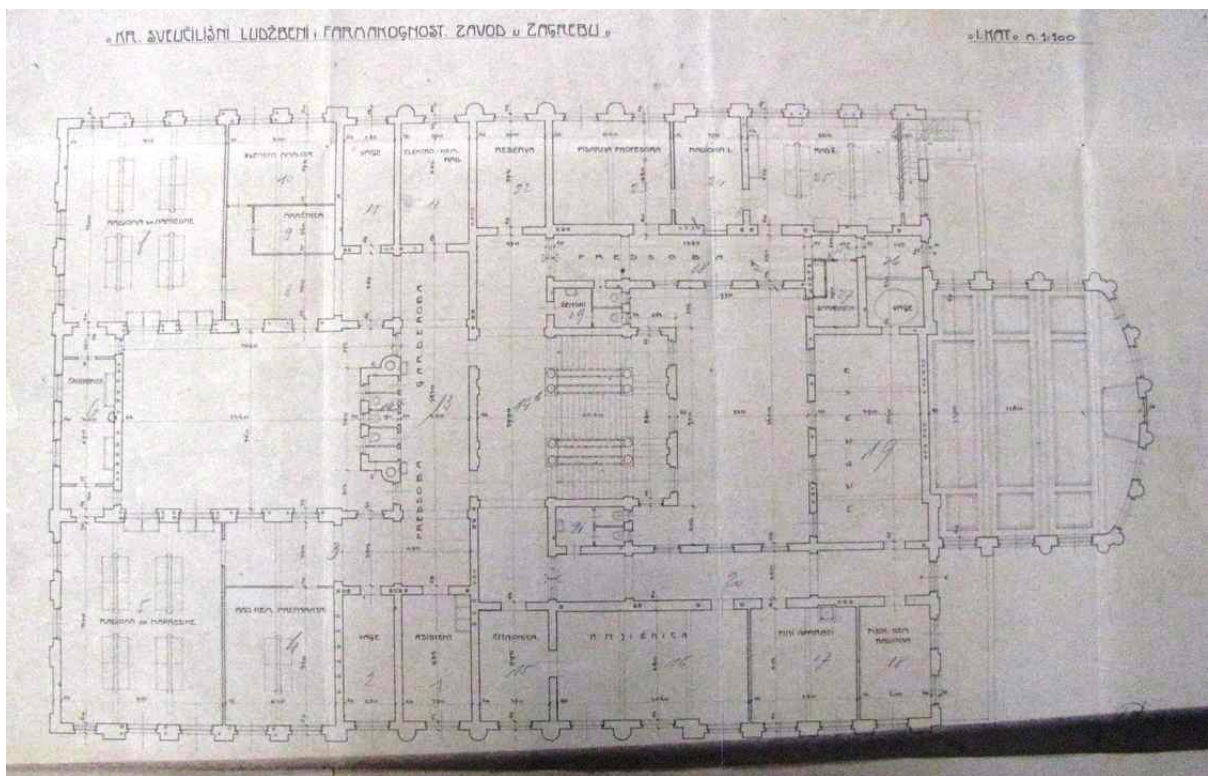
3.2.-2. PROČELJE: sačuvan je izvoran izgled pročelja

3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna katnost zgrade izuzev manje dogradnje na dijelu krovišta

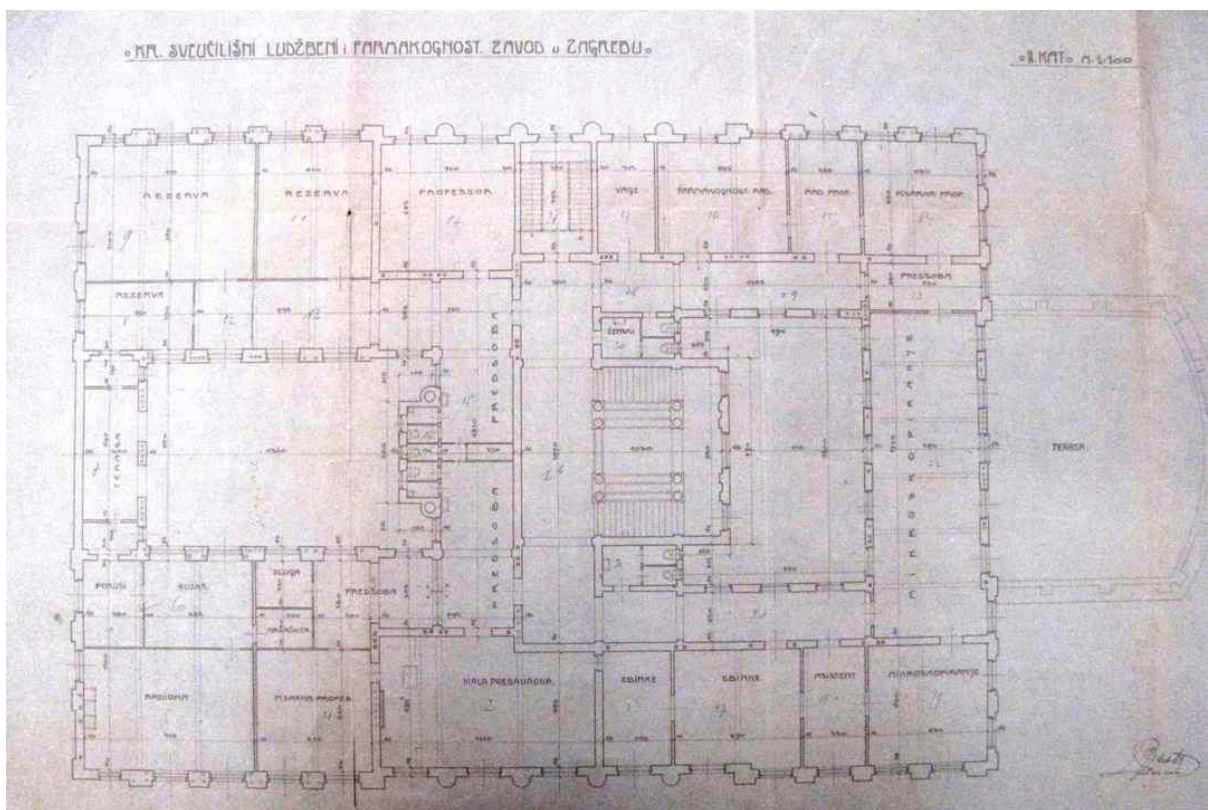
3.2.-4. KROV: krovšte je adaptirano uz postavljanje krovnih prozora, djelomično povišenje zida s dvorišne strane i djelomičnu dogradnju još jedne etaže u središtu zgrade

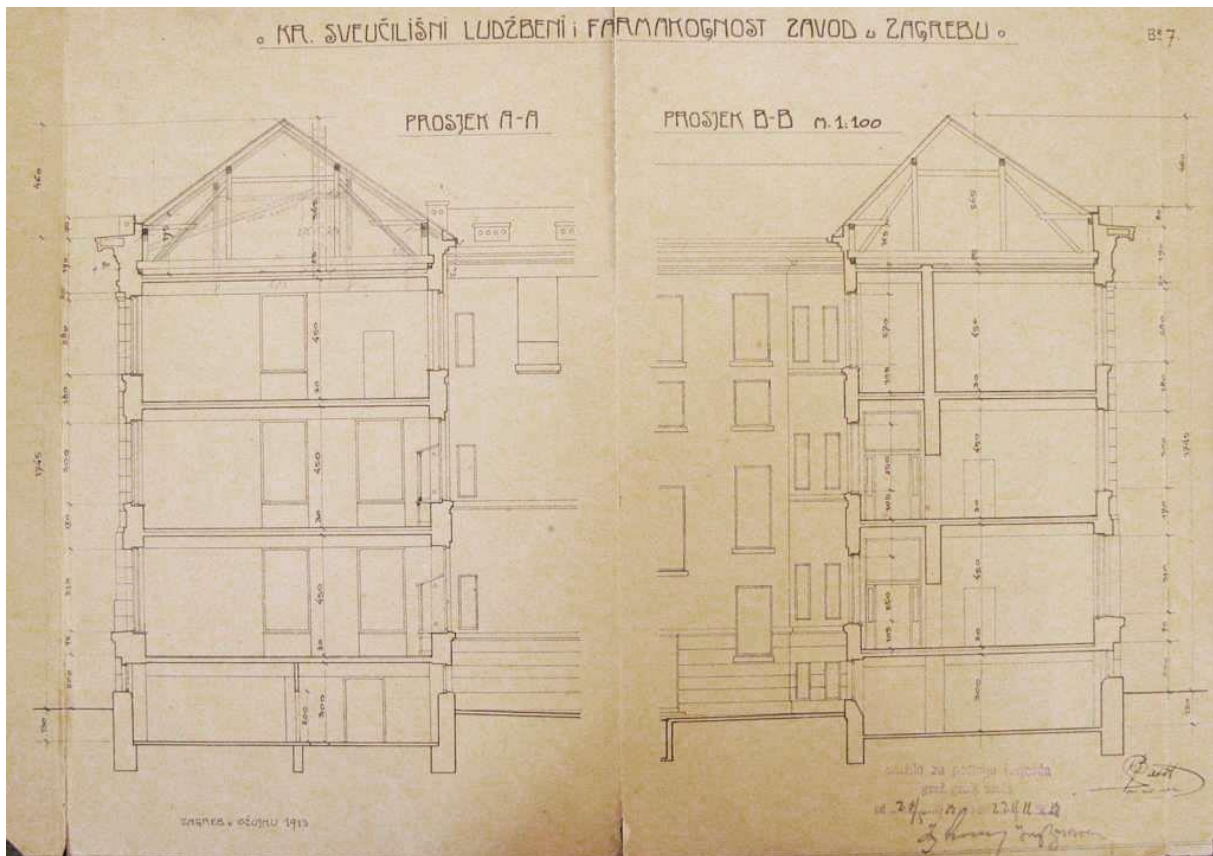
438. Položajni nacrt, 30. svibnja 1913., Zagreb

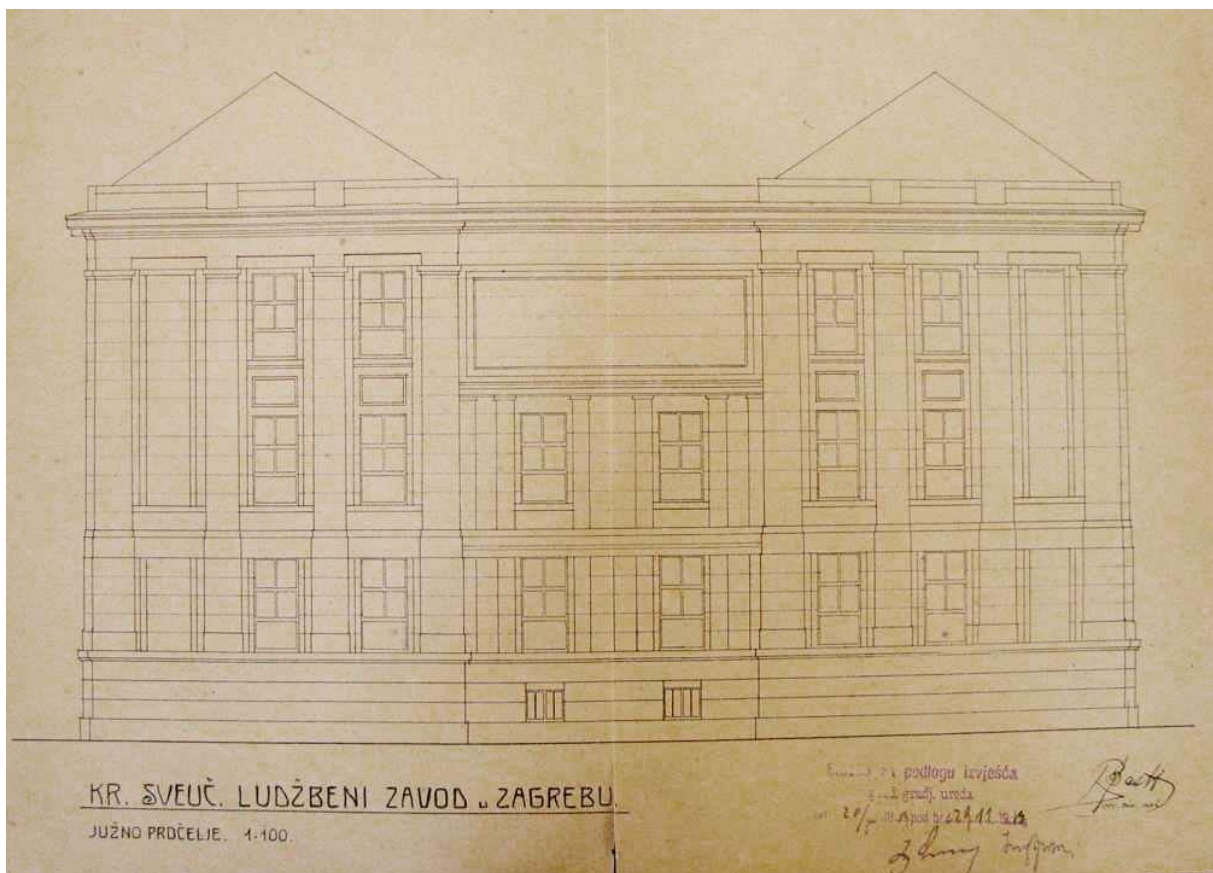
441. Tlocrt prvog kata, ožujak 1913., Zagreb

442. Tlocrt drugog kata, ožujak 1913., Zagreb

443. Presjek A-A i presjek B-B, ožujak 1913., Zagreb

444. Južno pročelje, bez datuma, Zagreb

445. Sjeverno pročelje, bez datuma, Zagreb

446. Kraljevski sveučilišni ludžbeni zavod (Zagreb, Marulićev trg 20), pogled sa sjeveroistoka sa sjevernim pročeljem u prvom planu (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

447. Kraljevski sveučilišni ludžbeni zavod (Zagreb, Marulićev trg 20), pogled sa sjeverozapada (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

448. Kraljevski sveučilišni ludžbeni zavod (Zagreb, Marulićev trg 20), glavna dvorana (foto: M. Strugar, 2012.)

**ZGRADA FIZIKALNOG INSTITUTA
TRG MARKA MARULIĆA 19, ZAGREB
Projekt 1915., nerealizirano**
(realizacija Egon Steinmann 1927.-1932.)

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: HDA (ZGN-905, IV.4, Zagreb, Marulićev trg 20 – nacrti, zavod 1913.-1915.)

1.1.-1. INVESTITOR: Fizikalni institut

1.1.-2. NAMJENA: znanstveno-obrazovna djelatnost

1.1.-3. BROJ KATOVA: dvokatnica s podrumom

1.1.-4. PROJEKTANT: Vjekoslav Bastl (realizacija Egon Steinmann 1927.-1932.)

1.1.-5. IZVOĐAČ: nepoznato

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: nepoznato

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: nepoznato

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): nepoznato

1.1.-9. POPIS NACRTA: **siječanj 1915.**, *sign...: Vjekoslav Bastl, M 1:200, Zagreb:*

- I. osnova po programu – tlocrt podruma

- I. osnova po programu – tlocrt prizemlja

- varijanta II – tlocrt prizemlja

- I. osnova po programu – tlocrt prvog kata

- varijanta II – tlocrt prvog kata

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: prostorije u funkciji znanstveno-obrazovnog rada i dodatni sadržaji

1.2.-2. PRIZEMLJE: prostorije u funkciji znanstveno-obrazovnog rada

1.2.-3. PRVI KAT: prostorije u funkciji znanstveno-obrazovnog rada

1.2.-4. DRUGI KAT: prostorije u funkciji znanstveno-obrazovnog rada

1.3. OPIS ZGRADE: slobodnostojeća dvokatnica s podrumom izduljenog, pravokutnog tlocrta i jednokatnim zaobljenim istaknutim dijelom uz sjeverno pročelje nad kojim je formirana terasa, a bočno su dvije prizemne prostorne jedinice. Volumen zgrade rastvoren je s dva velika pravokutna unutarnja dvorišta.

1.3.-1. PROČELJE: neoklasicističko pročelje karakterizira trodijelna podjela uvučenog središnjeg dijela artikuliranog velikim redom polustupova i bočnih polja ritmiziranih velikim redom pilastara koji povezuju završne etaže prvog i drugog kata. Razina prizemlja jedinstveno je tretirana rustikom, a ritam otvora prati gornje etaže.

1.3.-2. KROV: dvostrešno krovšte pokriveno crijepom

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- nepoznato

3. DANAŠNJE STANJE

3.37. PRIKAZ NAMJENE: namjena srodna izvornoj (Prirodoslovno – matematički fakultet, Geografski odjel)

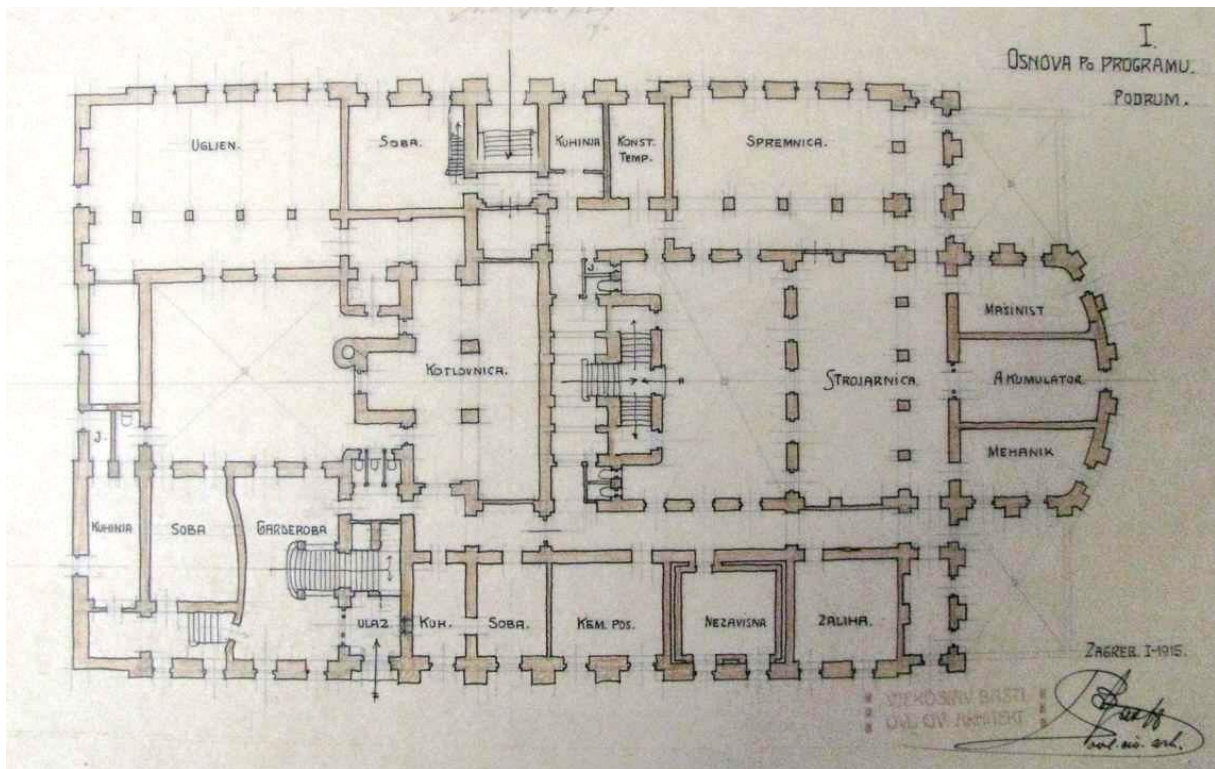
3.38. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNJOST: prostorna organizacija i oprema interijera sačuvana je u velikoj mjeri

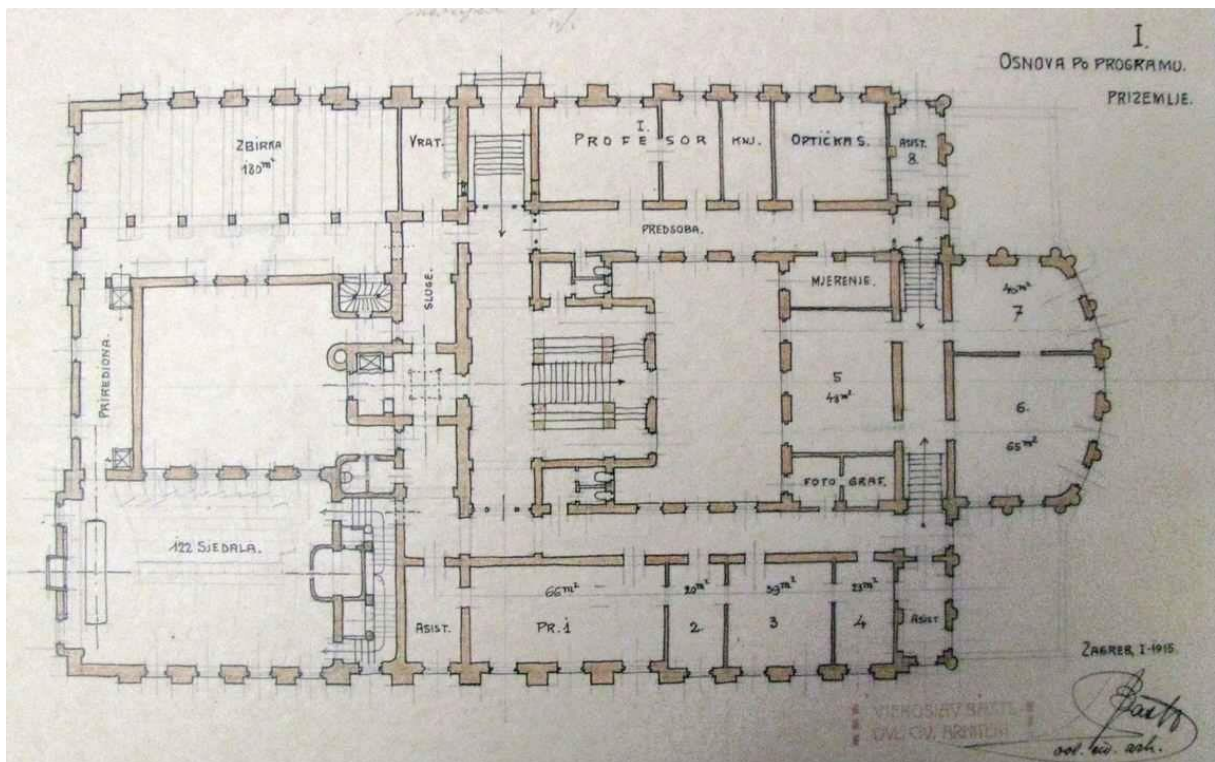
3.2.-2. PROČELJE: sačuvan je izvoran izgled pročelja

3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna katnost zgrade

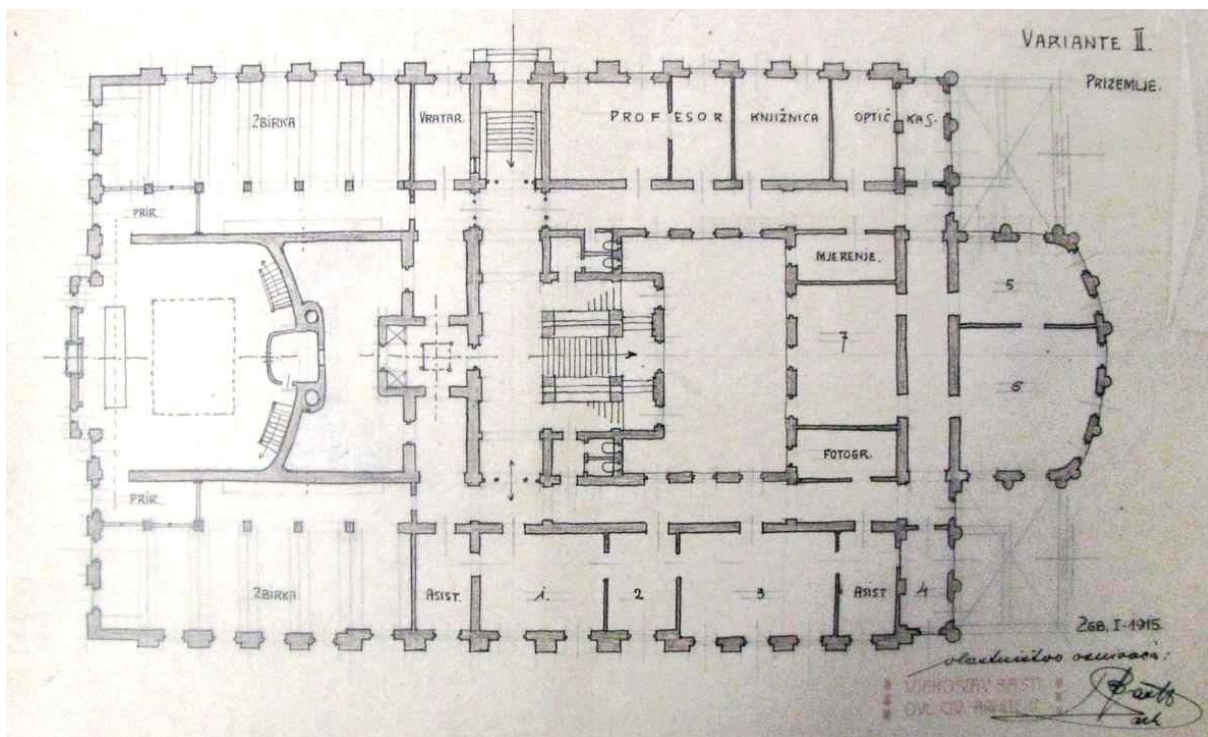
3.2.-4. KROV: krovšte je adaptirano uz postavljanje krovnih prozora

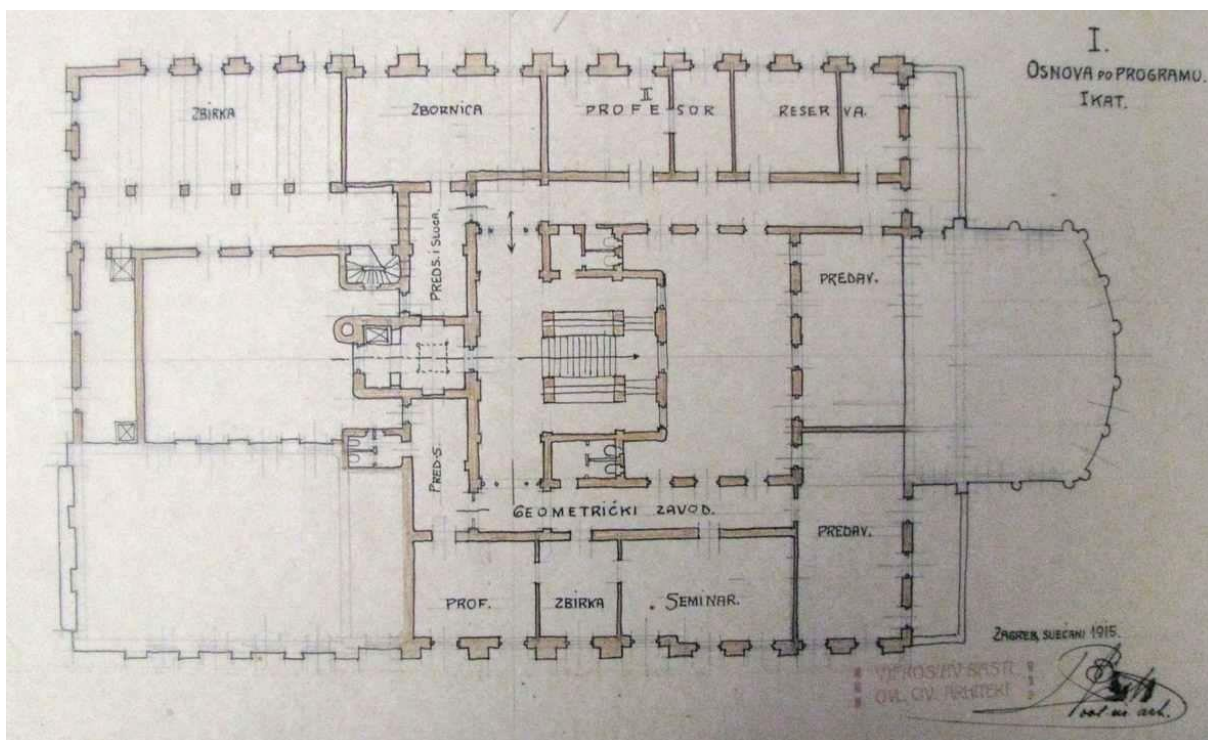
449. I. osnova po programu – tlocrt podruma, siječanj 1915., Zagreb

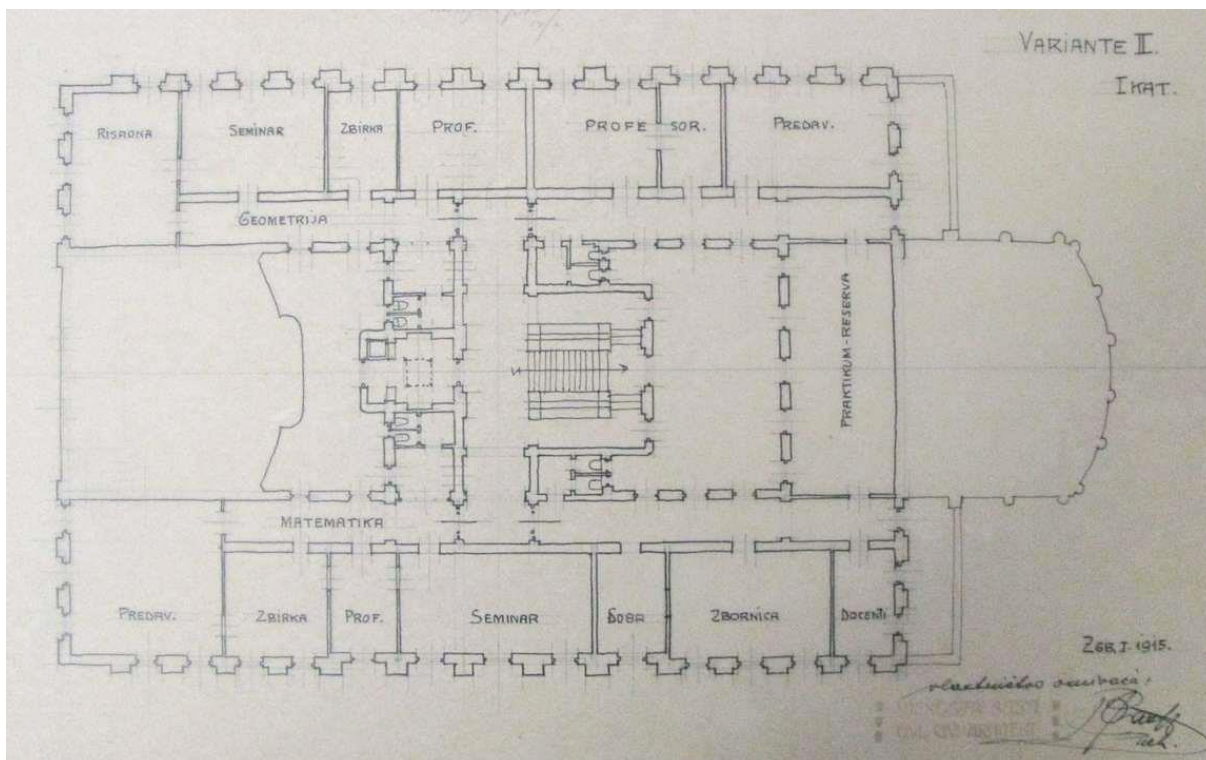
450. I. osnova po programu – tlocrt prizemlja, siječanj 1915., Zagreb

451. Varijanta II – tlocrt prizemlja, siječanj, 1915., Zagreb

452. I. osnova po programu – tlocrt prvog kata, siječanj 1915., Zagreb

453. Varijanta II – tlocrt prvog kata, siječanj 1915., Zagreb

454. Fizikalni institut (Zagreb, Marulićev trg 19), realizirao E. Steinmann 1927.-1932., istočno pročelje (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

**GOSPODARSKA ZGRADA
TUŠKANAC 36, ZAGREB
Projekt 1915., realizacija 1916.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Tuškanac 18, sig. 3123; Tuškanac 36, sig. 3123/2)

1.1.-1. INVESTITOR: Radivoj Hafner

1.1.-2. NAMJENA: gospodarska

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: Prva hrvatska zidarska zadruga

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br. 3133-II-1916. od 11. ožujka 1916.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br. 34780-II-1916. od srpnja 1916.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): **1. siječanj 1916.**, sign. i žig: Vjekoslav Bastl

1.1.-9. POPIS NACRTA: sign. Vjekoslav Bastl, Zagreb

- **prosinac 1915.**, presjeci i pogled c-d; pogled e-f; pogled g-h; tlocrt tavana; M 1:100

1.2. PRIKAZ NAMJENE

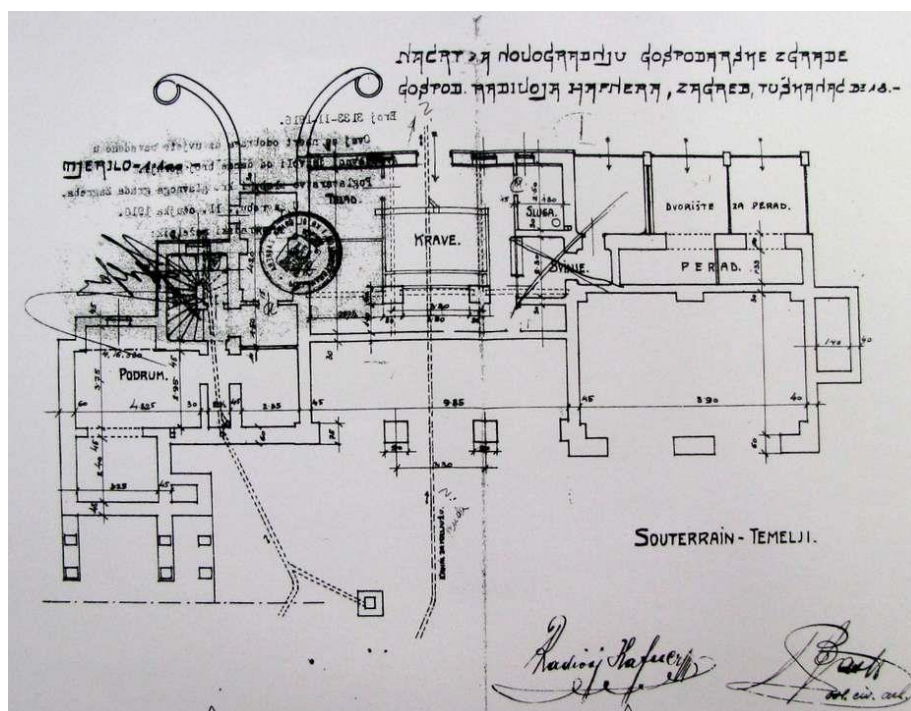
1.2.-1. SUTEREN/PODRUM: podrumski prostor, perad, krave, telad, prostorija za slugu

1.2.-2. PRIZEMLJE: staklenik, spremište opreme, prostorija za pranje, staja, spremnik hrane, soba za posluhu, jednosoban stan (soba, kuhinja, izba), kolnica, autogaraža

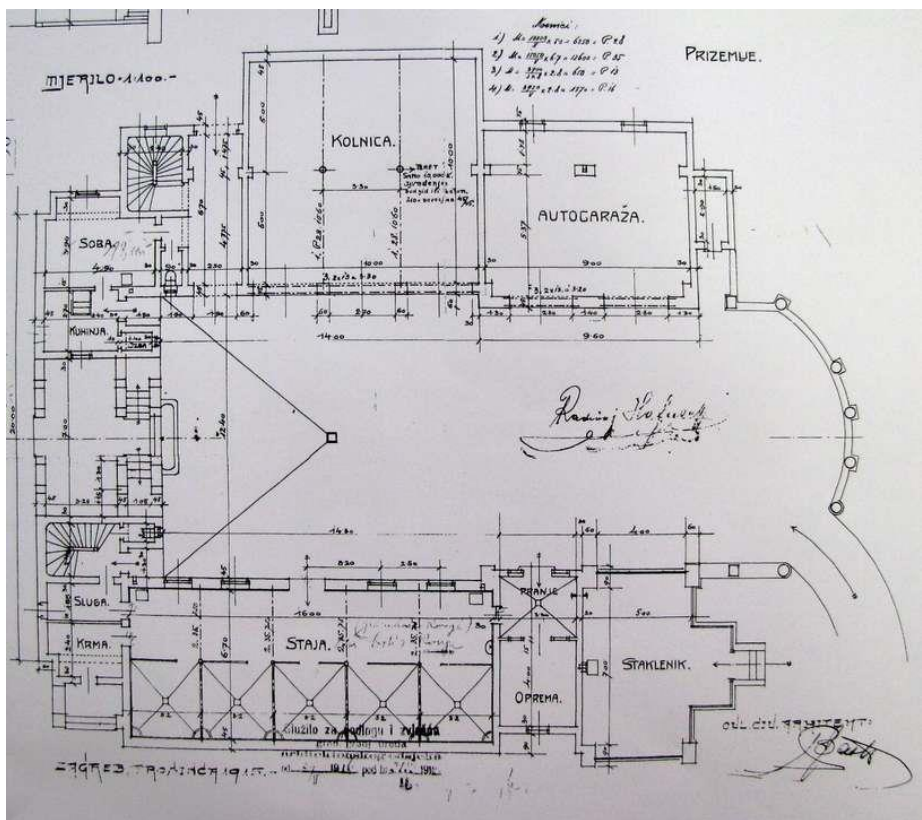
1.2.-3. TAVAN: jednosoban stan kočijaša (soba, kuhinja, izba); stan vrtlara (soba, kuhinja, izba); tavan; tavan za sijeno; spremište zobi

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE: nepoznato

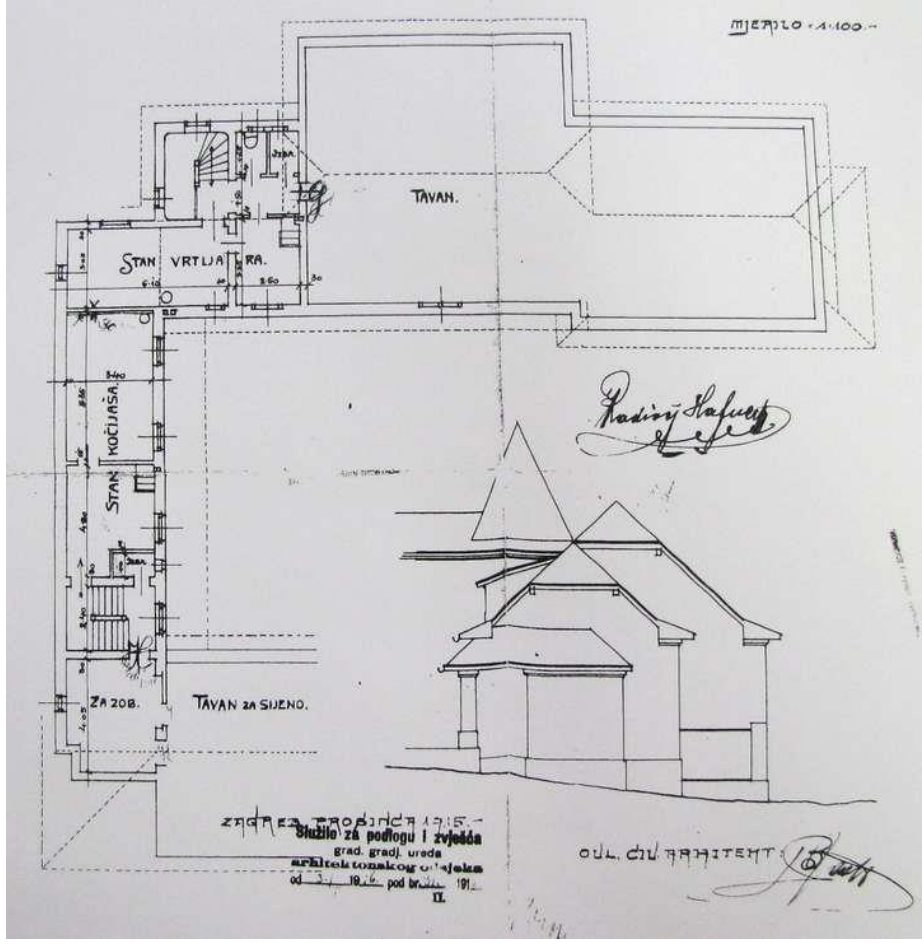
3. DANAŠNJE STANJE: zgrada više ne postoji

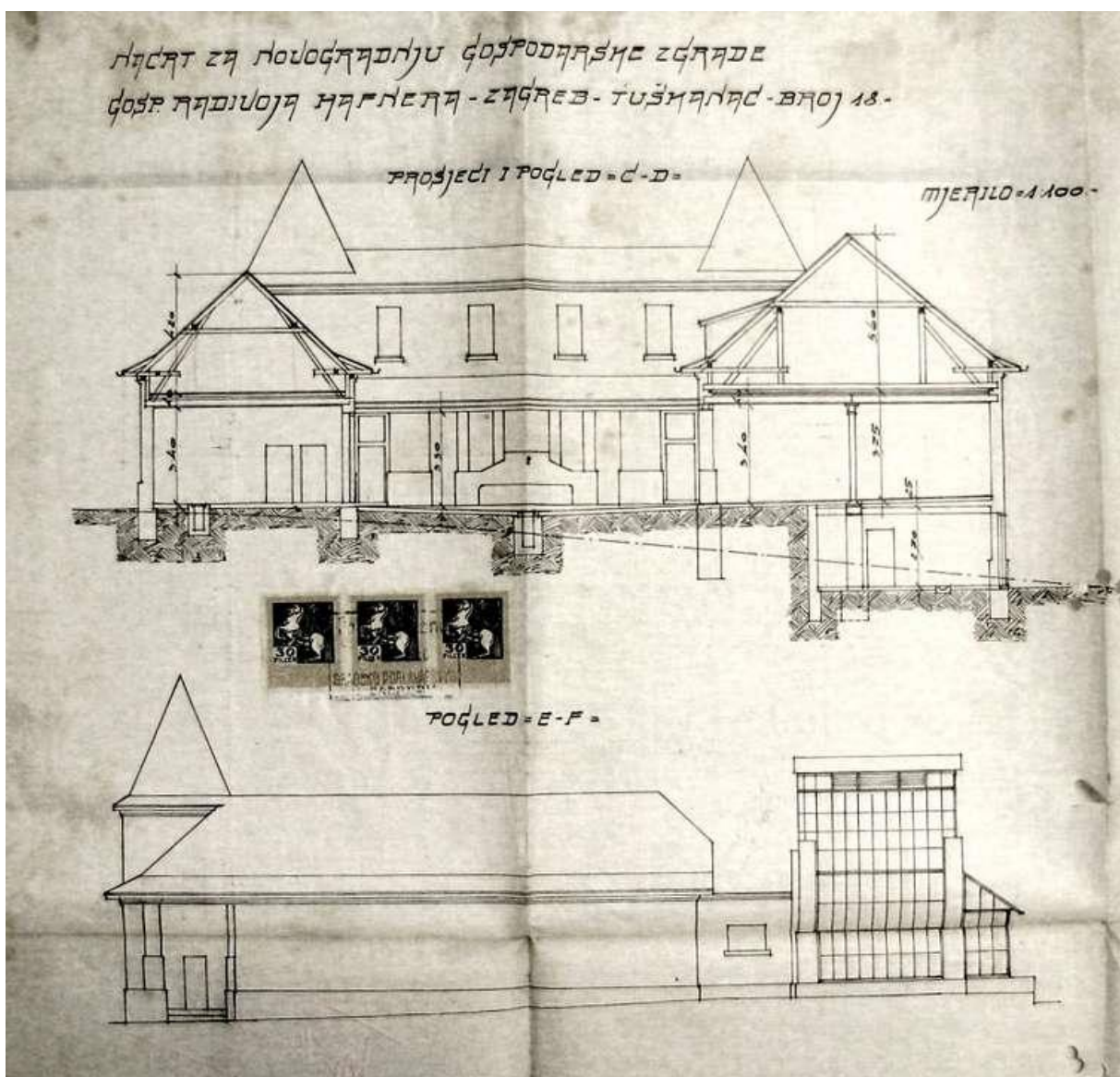
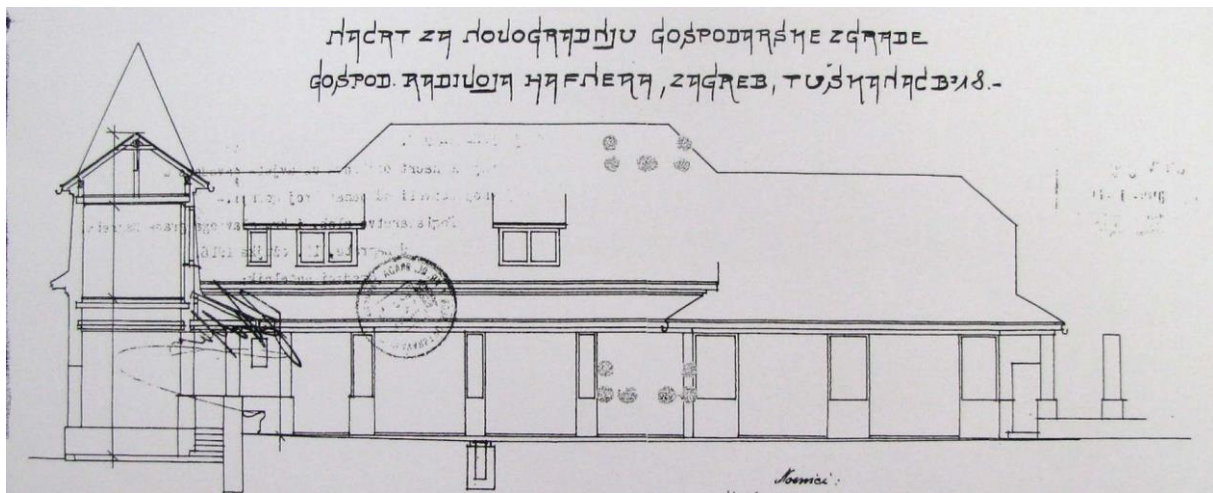
455. Tlocrt suterena/podruma, prosinac 1915., Zagreb

456. Tlocrt prizemlja, prosinac 1915., Zagreb

457. Tlocrt tavana i pogled G-H, prosinac 1915., Zagreb

**ADAPTACIJA PRIZEMLJA ZGRADE SPITZER
JURIŠIĆEVA 9, ZAGREB
Projekt 1916., nerealizirano**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Jurišićeva 9, sig. 1750/4 (1094)

1.1.-1. INVESTITOR: Radivoj Hafner

1.1.-2. NAMJENA: stambeno - poslovna

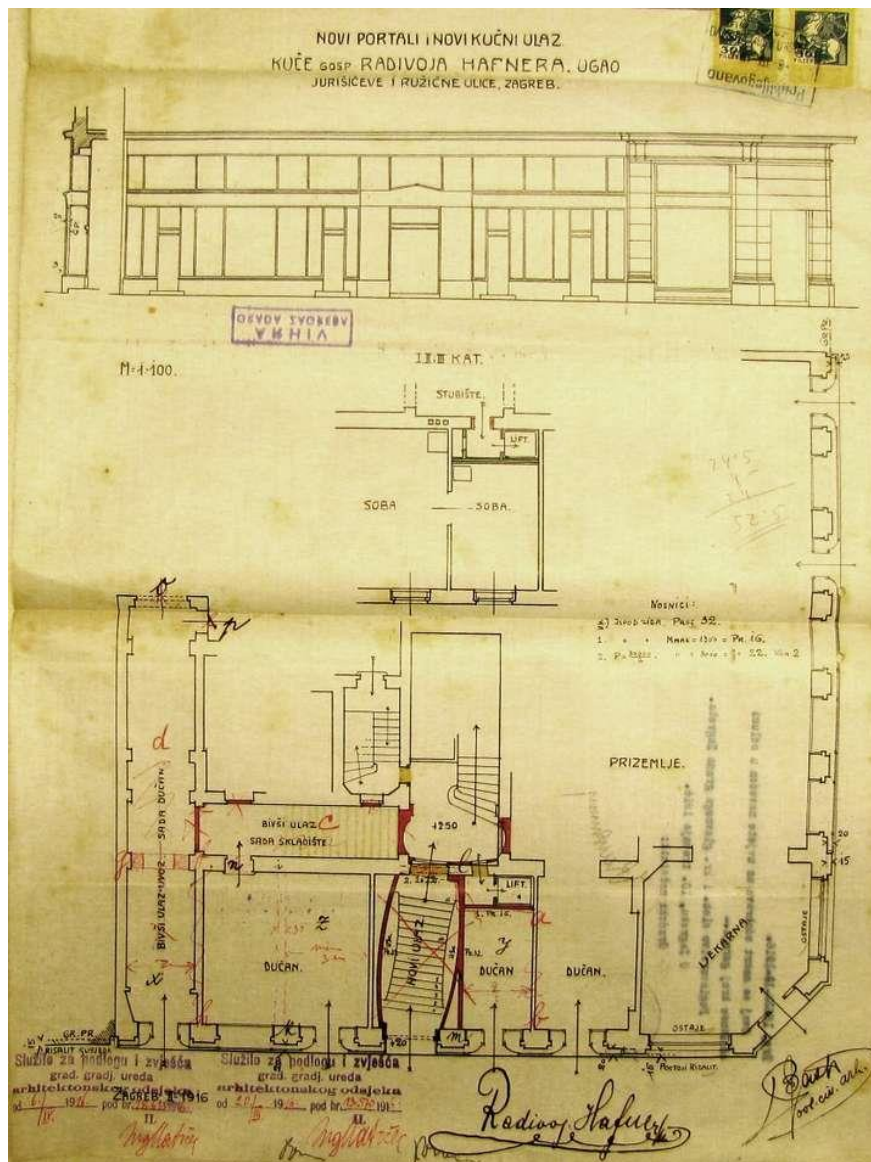
1.1.-3. BROJ ETAŽA: Po+P+2+Ma

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. POPIS NACRTA: 1916., *sign.: Vjekoslav Bastl*

Tlocrt dijela prizemlja, dijela prvog drugog i trećeg kata i prizemni dio uličnog pročelja u Jurišićevoj ulici, M 1:100

1.2. OPIS INTERVENCIJE: planirana je adaptacija postojećeg ulaza u lokal, a dijela središnjeg lokala za novi ulaz i ugradnju dizala. Na pročelju je umjesto postojećeg ritmičnog niza pravokutnih izloga i ulaza predložen smještaj ulaza manjih dimenzija unutar četiri osi izloga. Portali su istaknuti u prostor ulice za dvadeset centimetara, željezne konstrukcije obložene mahagonijem.

460. Tlocrt dijela prizemlja i ulično pročelje, 1916., Zagreb

461. Jurišićeva ulica poč. 20. st. sa zgradom Spitzer u prvom planu lijevo (razglednica u Konzervatorskom odjelu u Zagrebu, nakl.: Rudolf Polaček, Zagreb)

**ADAPTACIJA I DOGRADNJA STUBIŠTA PALAČE VRANYCZANY
TRG NIKOLE ZRINSKOG 19, ZAGREB
Projekt 1916., realizacija 1916.-1917.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Trg Nikole Zrinskog 19; GPZ, GO, 25488/1916; ILIČIĆ, MIRNIK, 2008: 372)

1.1.-1. INVESTITOR: Radivoj Hafner

1.1.-2. NAMJENA: stambena

1.1.-3. BROJ ETAŽA: Po+P+Me+2

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl (suradnja Tomislav Krizman⁷⁹⁴)

1.1.-5. IZVOĐAČ: nepoznato

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.25488-II-1916. od 9. lipnja 1916. godine

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br. 21885-II-1917. od 11. svibnja 1917. godine

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): 10. svibanj 1916., *sign. i žig: Vjekoslav Bastl*

1.1.-9. POPIS NACRTA: nepoznato

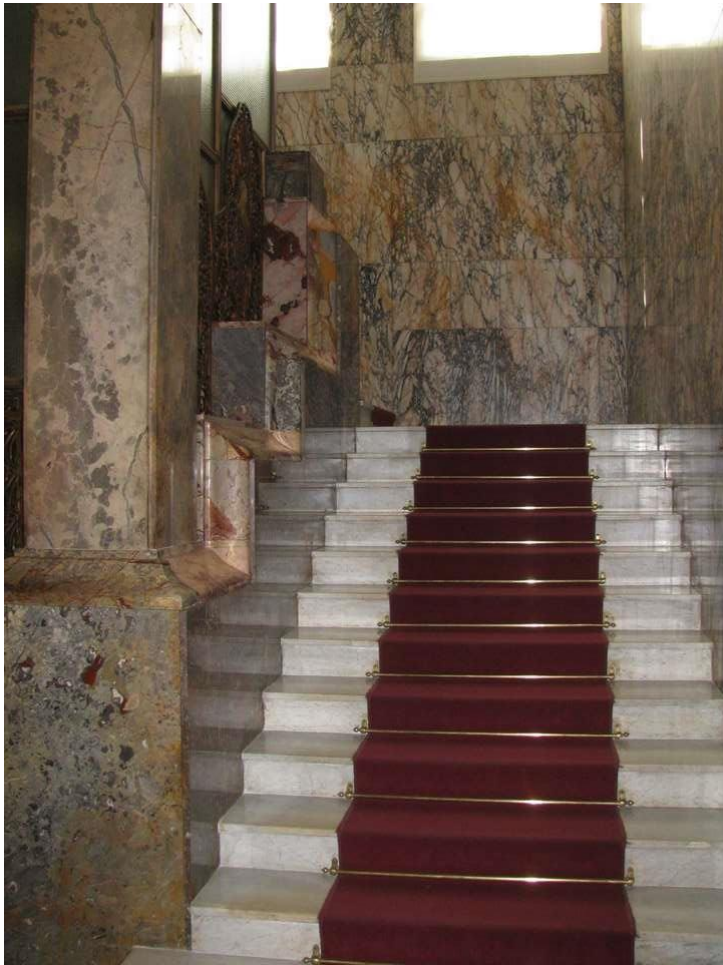
1.2. OPIS INTERVENCIJE: dograđen je dvorišni istak (doksat) i unutar njega izveden vestibul s novom konstrukcijom trokrakog stubišta i dizalom u središtu. Zidovi su obloženi raznobojnim mramorom, a kovana ograda stubišta i prostora za dizalo bogato dekorirani apstraktnim zavojitim i figuralnim motivima.

1.3. DANAŠNJE STANJE: sačuvano je oblikovanje izvedeno prilikom adaptacije

462. Dvorišno pročelje s rizalitom dograđenog stubišta (foto: M. Strugar, 2014.)

⁷⁹⁴ ILIČIĆ, MIRNIK, 2008: 372

463. Detalj stubišta (foto: M. Strugar, 2014.)

464. Detalj stubišta s dizalom u sredini (foto: M. Strugar, 2014.)

DVORIŠNE ZGRADE PALAČE VRANYCZANY TRG NIKOLE ZRINSKOG 19, ZAGREB

Adaptacija staje i kolnice, projekt 1917., realizacija 1917.-1918.

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (DAZG-4, GO 72, Upisnik građevinskih stambenih i uporabnih dozvola 1911.-1920.)

1.1.-1. INVESTITOR: Radivoj Hafner

1.1.-2. NAMJENA: staja, kolnica

1.1.-3. BROJ ETAŽA: P+1

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: nepoznato

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br. 61571/1917

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: nepoznato

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): nepoznato

1.1.-9. POPIS NACRTA: **kolovoz 1917.**, sign.: *Vjekoslav Bastl*

- nacrt staje i kolnice prije pregradnje: tlocrt prizemlja, pogled i presjek, M 1:100

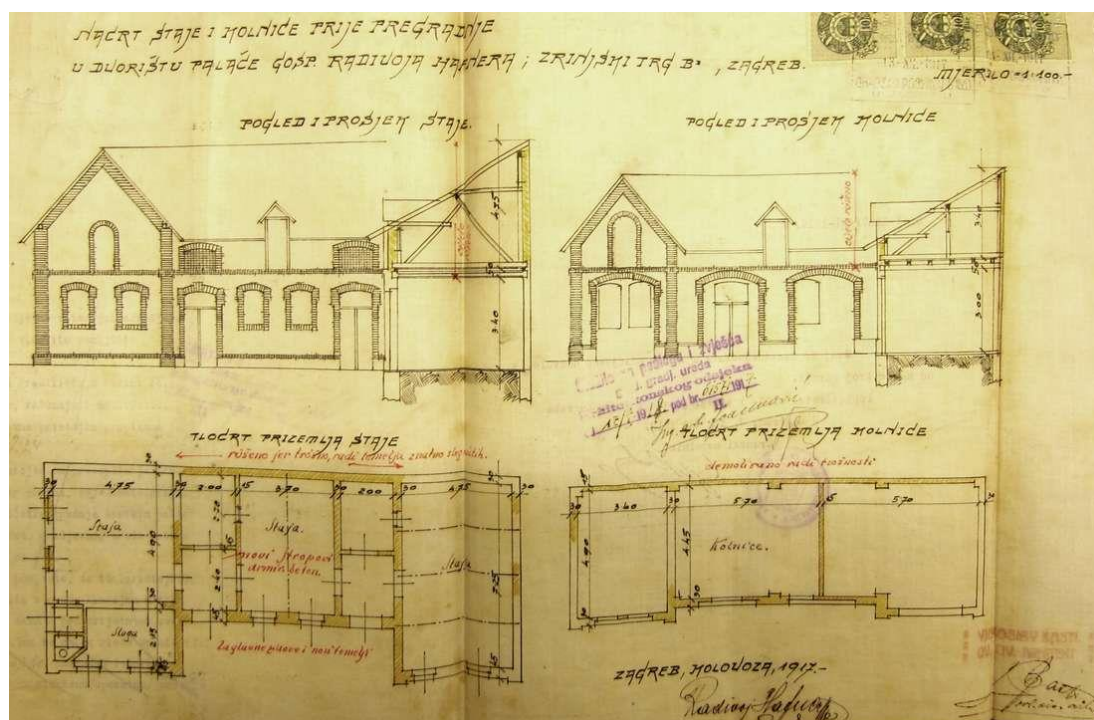
- nacrt staje nakon pregradnje: tlocrt prizemlja, tlocrt tavana, presjek i pročelje, M 1:100

- nacrt kolnice nakon pregradnje: tlocrt prizemlja, tlocrt tavana, presjek i pročelje, M 1:100

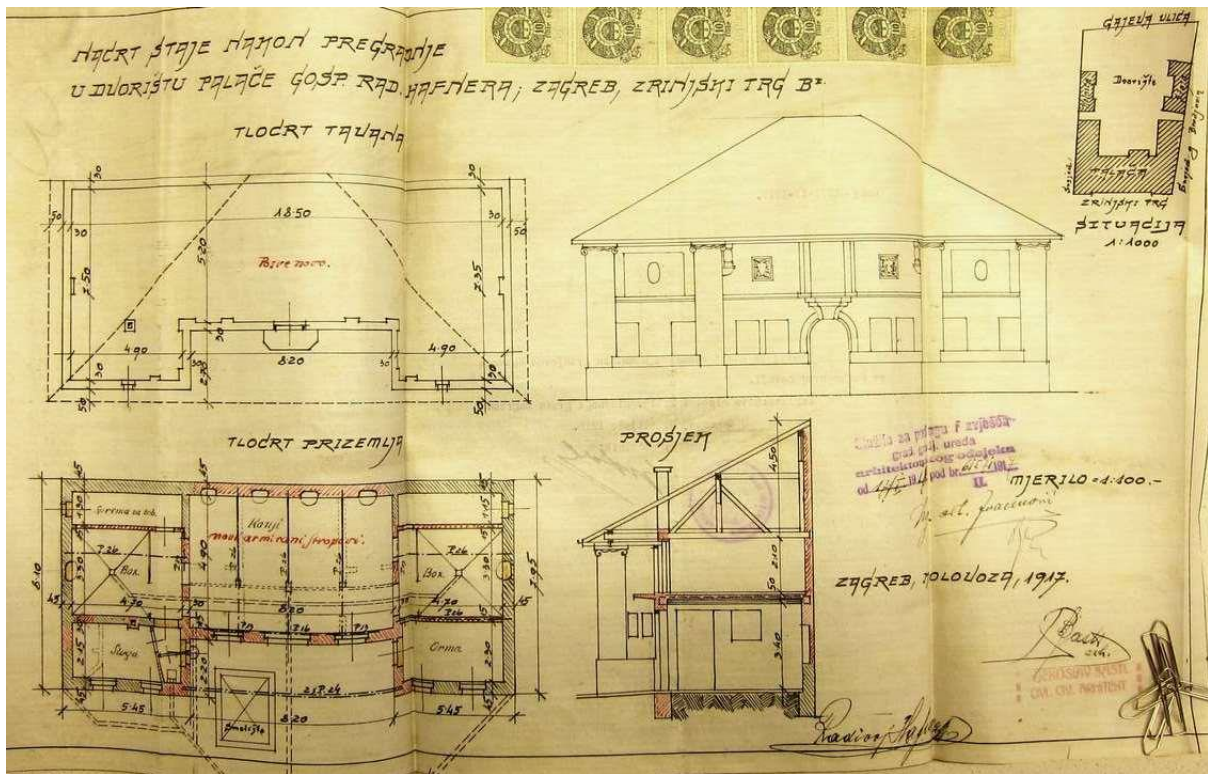
- situacija, M 1:1000

1.2. OPIS INTERVENCIJE: većina postojećih struktura uklonjena je radi trošnosti. Događen je kat i novi krov, ali je zadržana visina izvornih zgrada. Glavno pročelje staje je preoblikovano naglašavanjem horizontala visokim soklom, profiliranim razdjelnim i završnim vijencem. Četiri pilastra predstavljaju slobodnu interpretaciju jonskog reda. Centralno pozicioniran ulaz akcentiran je lučnim otvorom i poligonalnim erkerom u zoni kata. Izvorni koncept oblikovanja pročelja kolnice prenesen je na novo pročelje izvedbom četiri lučna otvora u prizemlju. Na katu su ponovljeni arhitektonski elementi pročelja staje.

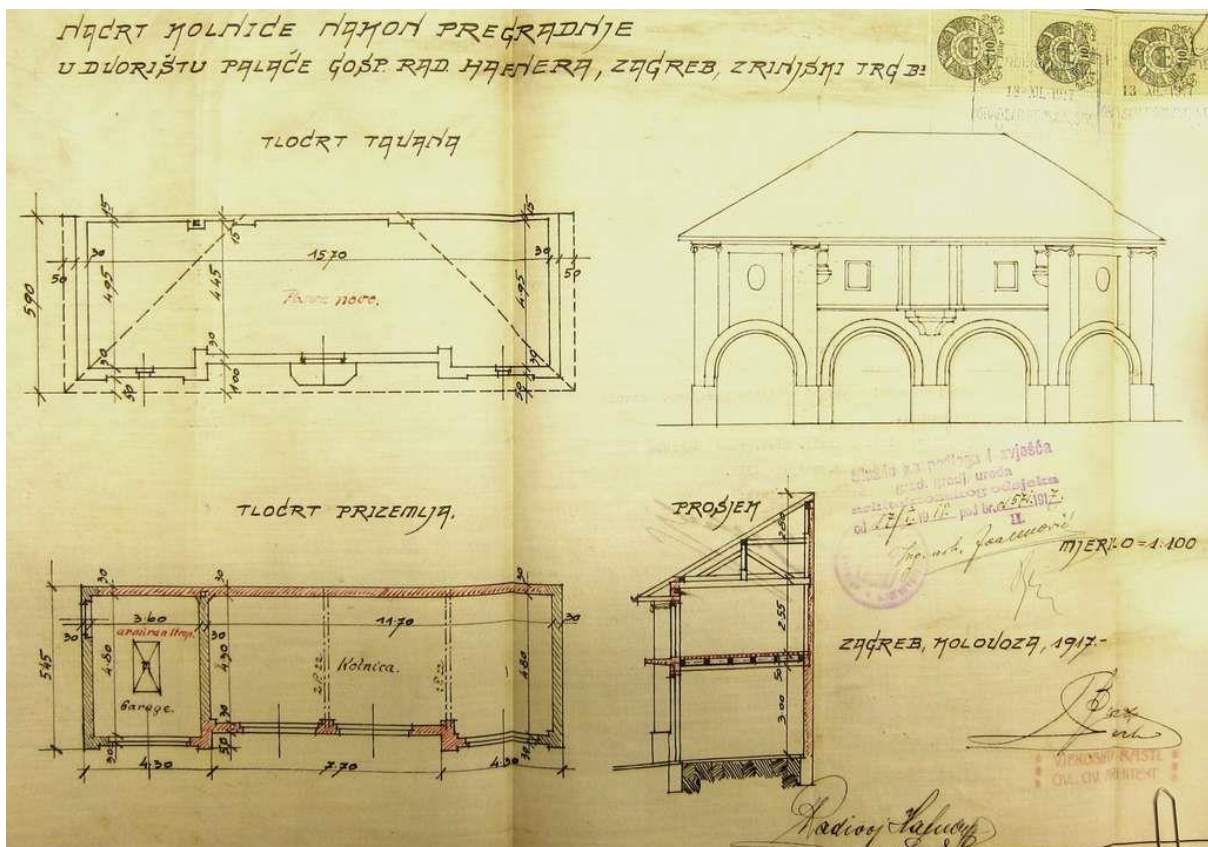
1.3. DANAŠNJE STANJE: zgrade više ne postoje

465. Kolnica i staja prije pregradnje, kolovoz 1917., Zagreb

466. Staja, situacija, tlocrt prizemlja i tavana, presjek i pročelje, kolovoz 1917., Zagreb

467. Kolnica, tlocrt prizemlja i tavana, presjek i pročelje, kolovoz 1917., Zagreb

HOTEL MANDUŠEVAC
VLAŠKA 53/ŠOŠTARIĆEVA 2, ZAGREB
Projekt 1920., nerealizirano

(izvedba zgrade Narodne banke na istoj lokaciji 1921. godine prema projektu Huga Ehrlicha)

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Vlaška 53, sig.3230)

1.1.-1. INVESTITOR: Manduševac d.d., Zagreb

1.1.-2. NAMJENA: turističko – ugostiteljska

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+M+3

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: Radove započelo građevno poduzeće Ivo Grgić (izvedba podruma)

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.9818-III-1920. od 21. travnja 1920.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: neizvedeno

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): veljača 1920., *sign.i žig: Vjekoslav Bastl*

1.1.-9. POPIS NACRTA: *sign. i žig.: Vjekoslav Bastl, arh., veljača 1920., Zagreb, M 1:100*

- tlocrt podruma; tlocrt prizemlja; tlocrt međukata; tlocrt prvog kata, tlocrt drugog kata; tlocrt trećeg kata; presjek; pročelja (M 1:200); situacija (M 1:1000)

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: kušaona – bar s prostorom za orkestar, podrum za vino, hladiona za hranu, hladiona za tekućine, kotlovnica, prostorije za drvo i ugljen

1.2.-2. PRIZEMLJE: hall sa stubištem, portir, blagajna, kavana- restauracija, kuhinja, uredi Manduševca d.d., dizala (2), teretno dizalo, dvorište

1.2.-3. MEĐUKAT: halla dvorane, dvorana s prostorom za orkestar i ložama, salon (2), soba (2), predsoba, garderoba (2), hall i bufet, dvorana, čitaonica za hotelske goste, hotelske sobe (15), soba za sobaricu, soba za slugu, soba za konobara, dizala (2), teretno dizalo, sanitarni čvorovi

1.2.-4. PRVI KAT: hotelske sobe (23), parloir, sobe za sobarice (2), sobe za rublje (2), soba za konobara, soba za slugu, dizala (2), teretno dizalo, sanitarni čvorovi, terasa, galerija

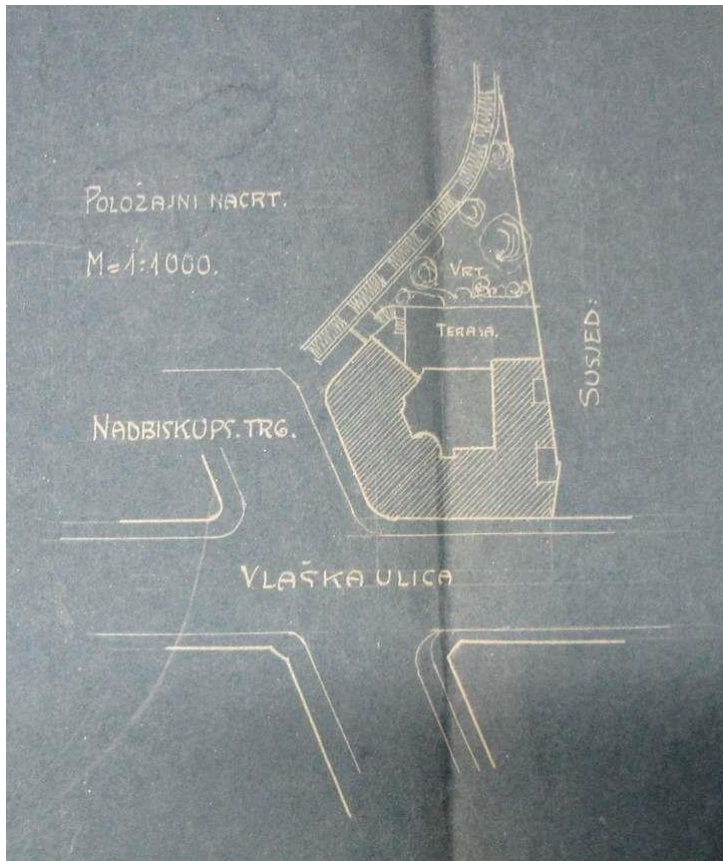
1.2.-5. DRUGI I TREĆI KAT: hotelske sobe (23), parloir, sobe za sobarice (2), sobe za rublje (2), soba za konobara, soba za slugu, dizala (2), teretno dizalo, sanitarni čvorovi

1.2.-6. TAVAN – KROVNA TERASA: tavan, terasa za hotelske goste, bufet, komore posluge, sanitarni čvorovi, gladionica, praonica, teretno dizalo

1.3. OPIS ZGRADE: ugaona zgrada nepravilnog tlocrta sastoji se od pet krila koja zatvaraju unutarnje dvorište, a kompleksnim tlocrtom objedinjeni su brojni sadržaji uvjetovani hotelskom namjenom.

1.3.-1. PROČELJE: ulična pročelja uključuju tradicionalnu organizaciju plohe i jednostavan neoklasicistički vokabular (jonski pilastri, reducirani trokutni zabati) uz naglasak na ugaone dijelove krovne zone zapadnog pročelja.

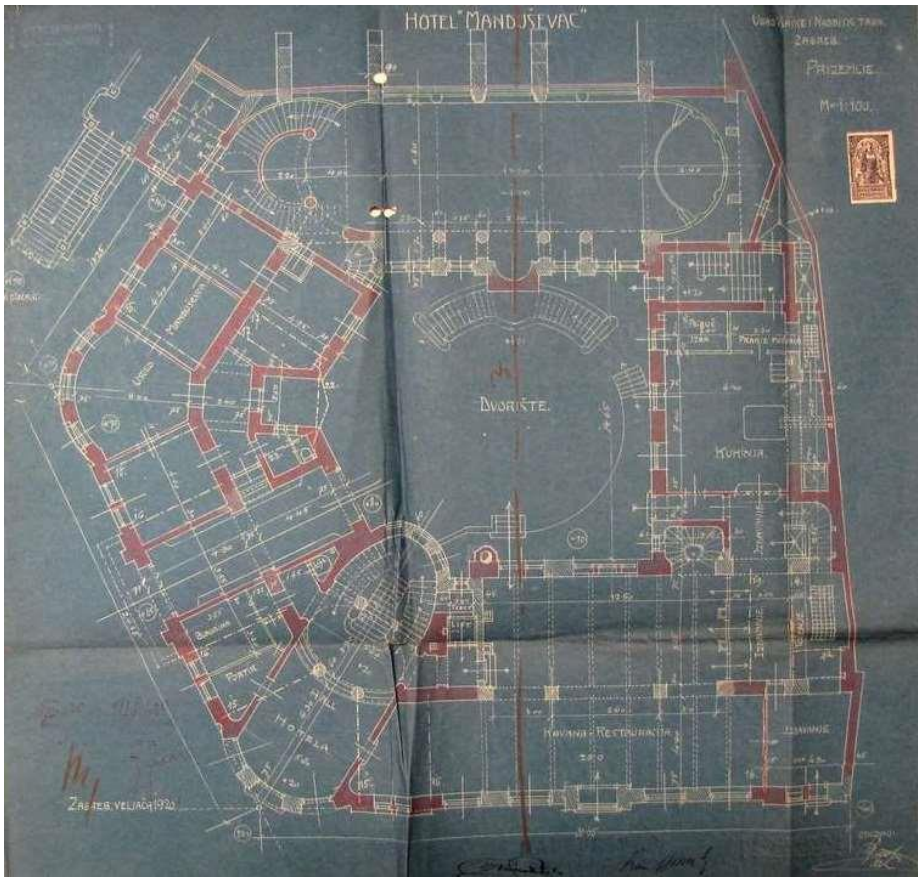
1.3.-2. KROV: dvostrešno mansardno krovište u ugaonim dijelovima zapadnog pročelja rastvoreno je zasebnim, višim i kružno koncipiranim krovnim odsječcima.

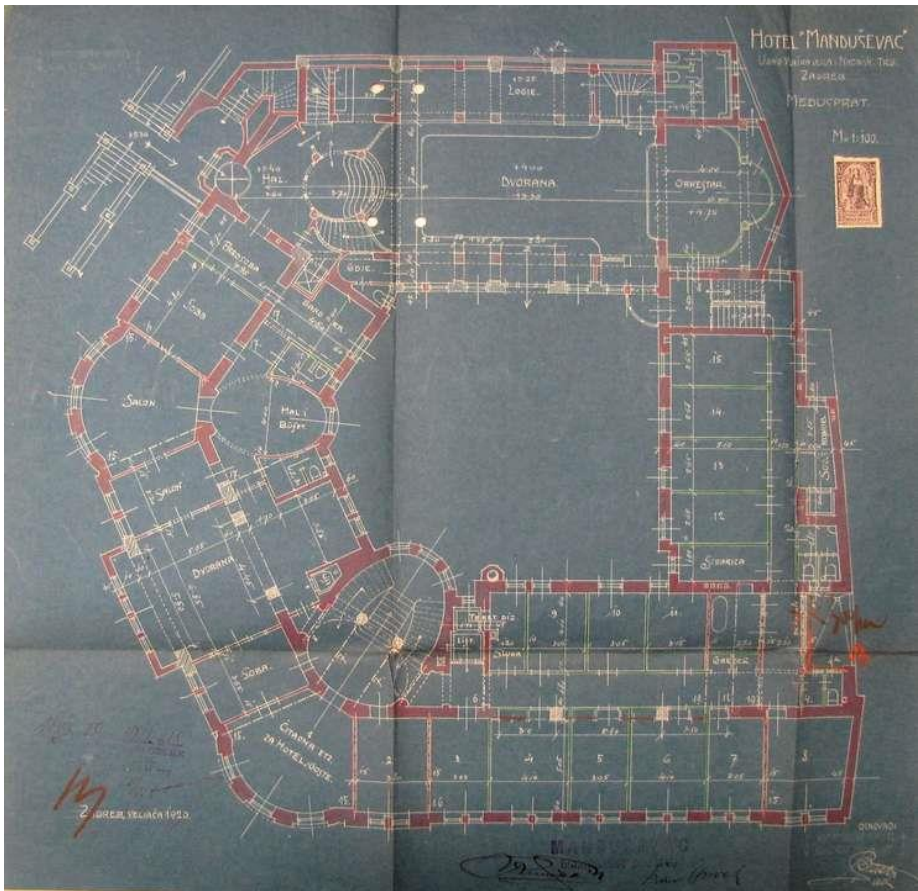
468. Situacija, veljača 1920., Zagreb

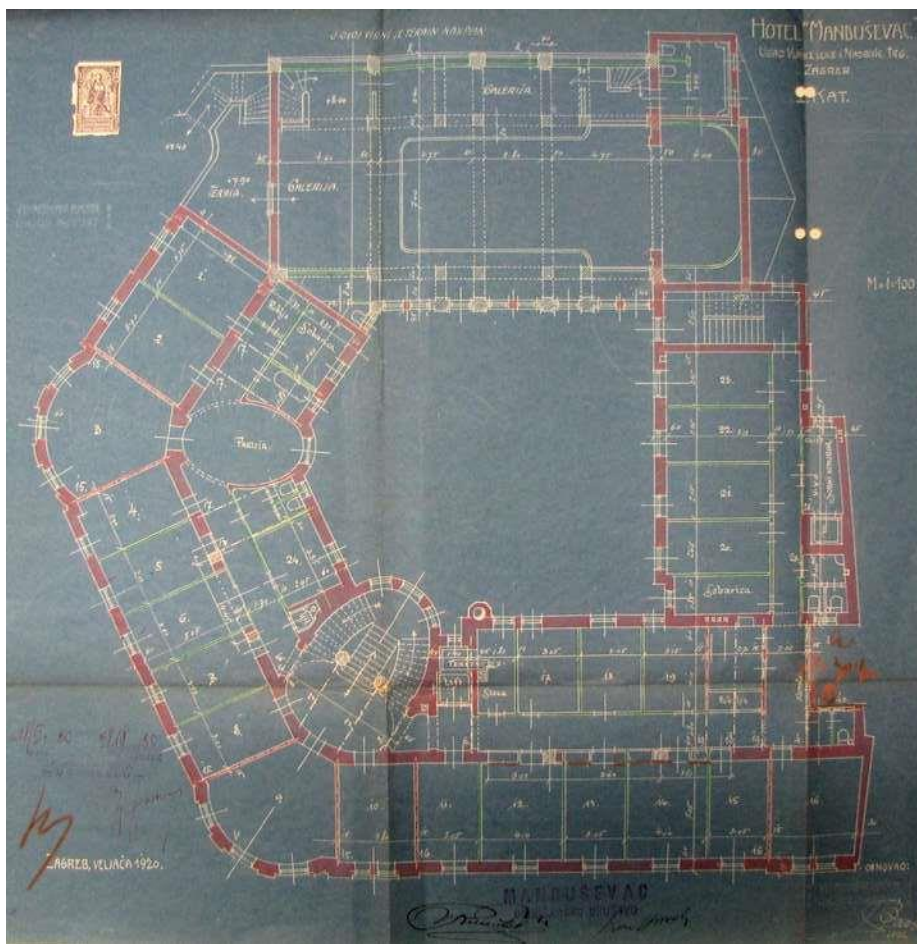
469. Tlocrt podruma, veljača 1920., Zagreb

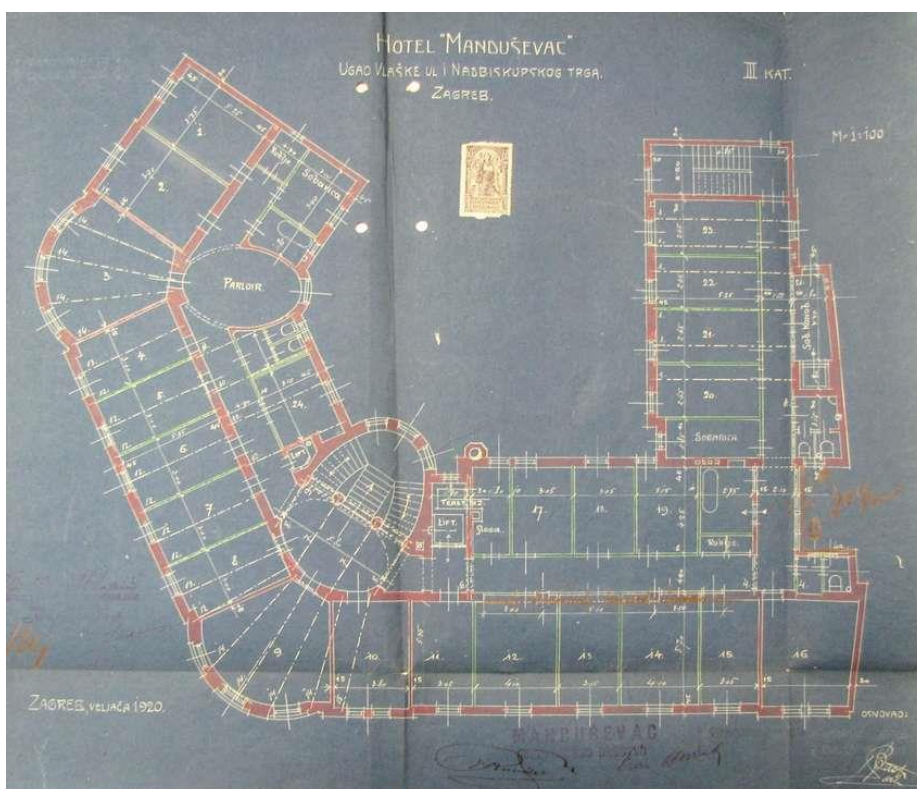
470. Tlocrt prizemlja, veljača 1920., Zagreb

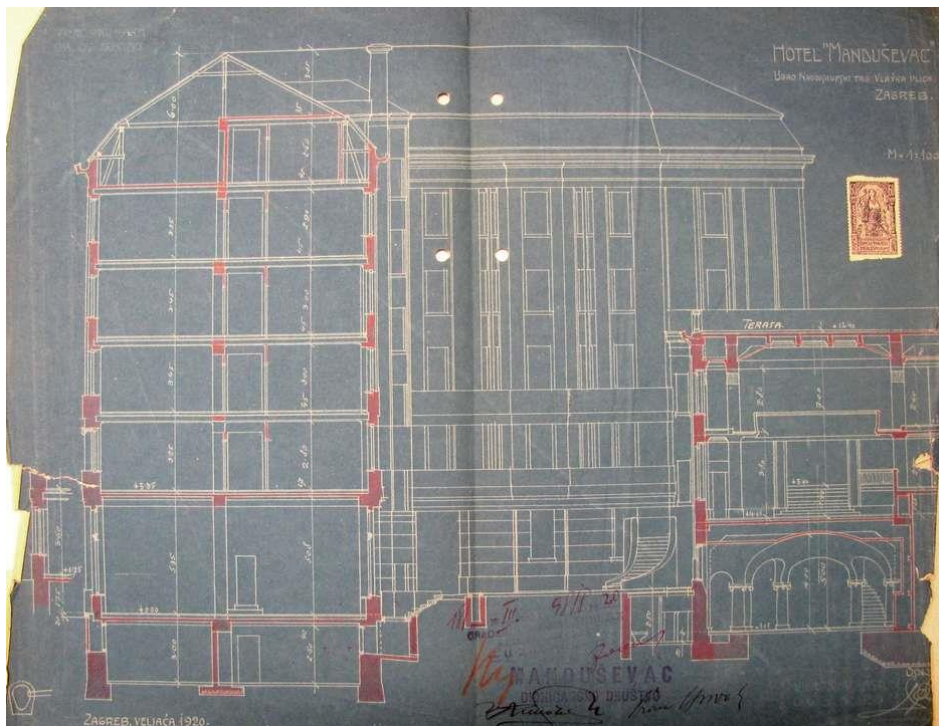
471. Tlocrt međukata, veljača 1920., Zagreb

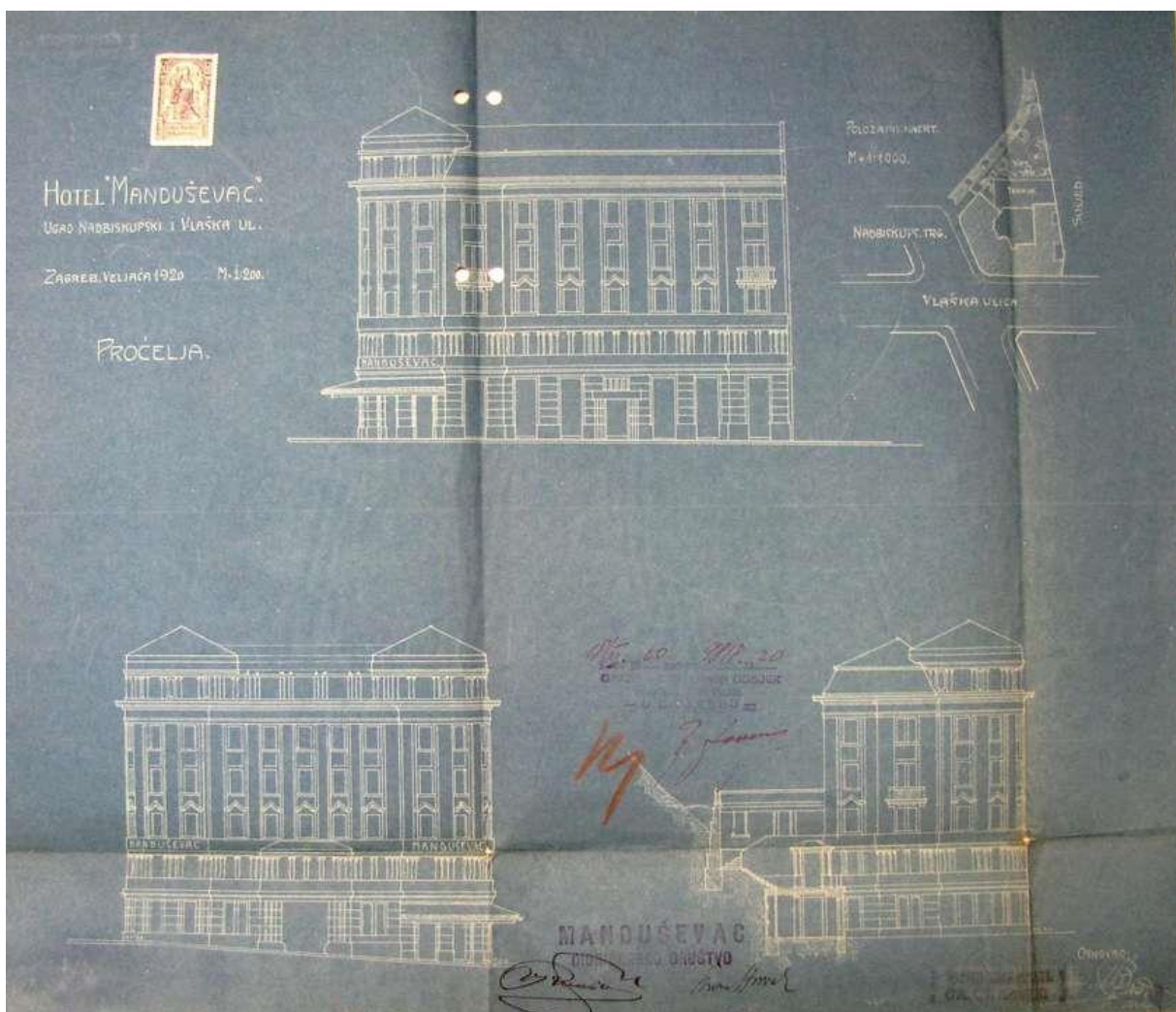
472. Tlocrt prvog kata, veljača 1920., Zagreb

473. Tlocrt trećeg kata, veljača 1920., Zagreb

474. Presjek, veljača 1920., Zagreb

475. Pročelja i situacija, veljača 1920., Zagreb

**ZGRADA PRVE HRVATSKE OBRTNE BANKE
MESNIČKA 2/ILICA, ZAGREB
Natječajni projekt 1920., 1. nagrada, nerealizirano**

1. PROJEKT

1.1. IZVOR GRADE: HAZU (KAU, Arhiva Huga Ehrlicha)

1.1.-1. INVESTITOR: Prva hrvatska obrtna banka

1.1.-2. NAMJENA: poslovno-stambena

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+Me+3+Ma

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. POPIS NACRTA: natječajni projekt „Jasno“, bez datuma

- tlocrt prizemlja

- tlocrt mezanina, *sign.: Bastl*

- tlocrt prvog i drugog kata

- tlocrt trećeg kata

- presjek

- pročelje

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: nepoznato

1.2.-2. PRIZEMLJE: trgovački prostori, garaže

1.2.-3. MEZANIN: poslovne prostorije banke

1.2.-4. PRVI KAT: pet trgovačkih poslovnica

1.2.-5. DRUGI KAT: pet trgovačkih poslovnica

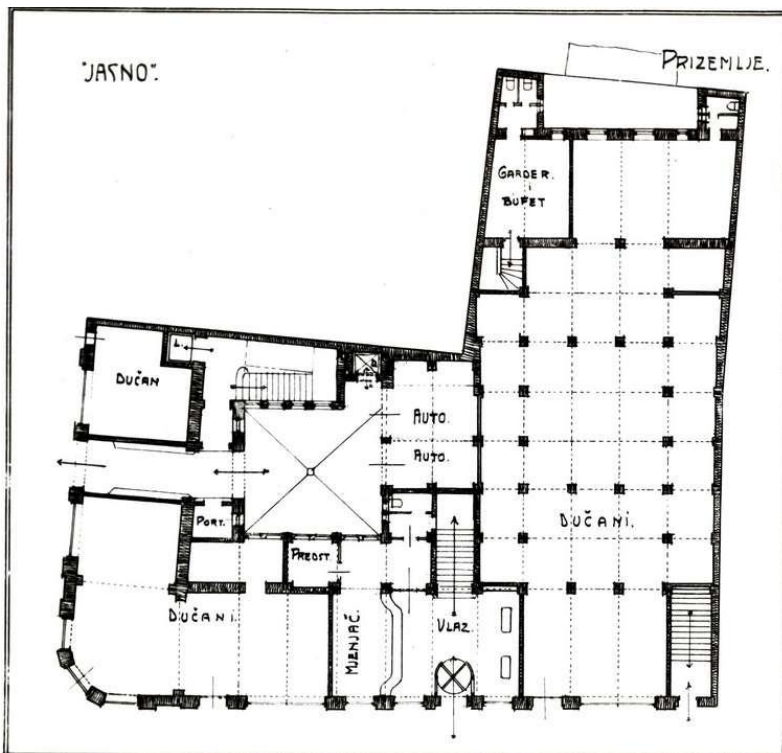
1.2.-6. TREĆI KAT: jedan peterosoban, četverosoban i trosoban stan s predsobljem, kupaonicom, zahodom, kuhinjom, izbom, sobom za služavku

1.2.-7. MANSARDA: nepoznato

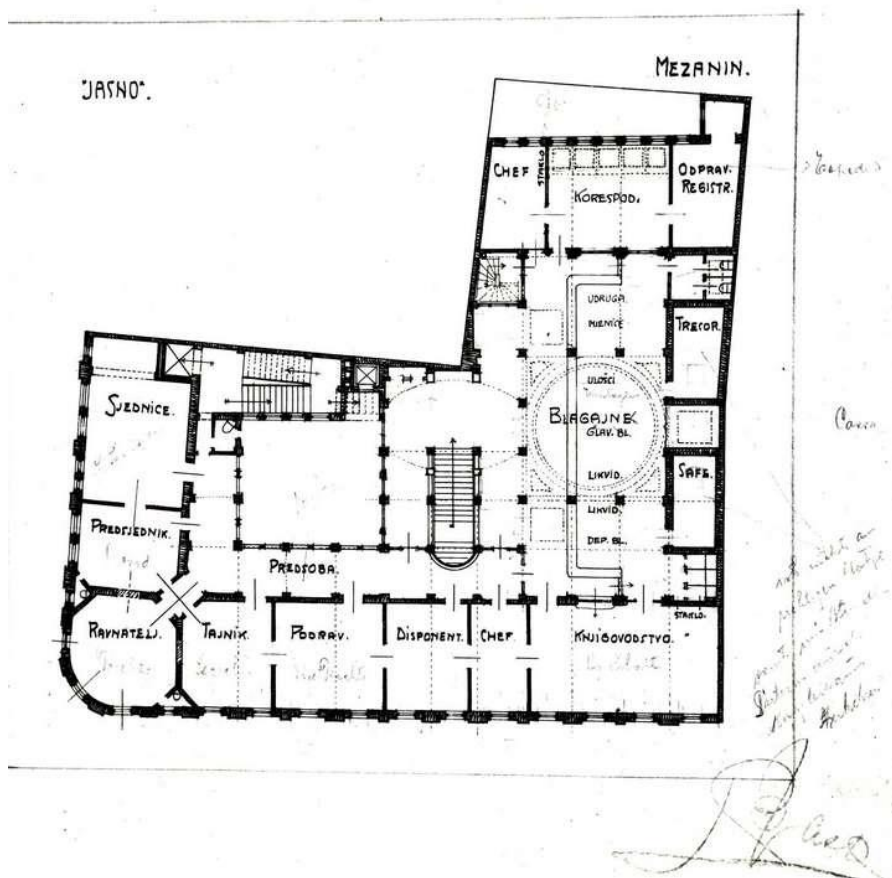
1.3. OPIS ZGRADE: uglovnica nepravilnog tlocrta objedinjuje nekoliko različitih funkcija s glavnim prostorom bankovne dvorane smještene na prvom katu uz rub parcele nad kojom je formirana kupola.

1.3.-1. PROČELJE: pročelje neoklasicističkih obilježja odlikuje brz ritam izmjene vertikalnih reduciranih pilastara s pravokutnim i polukružno zaključenim prozorima uz naglasak na horizontale razdjelnih i završnog profiliranog vijenca. Ugao je naglašen formiranjem balkona na razini mezanina.

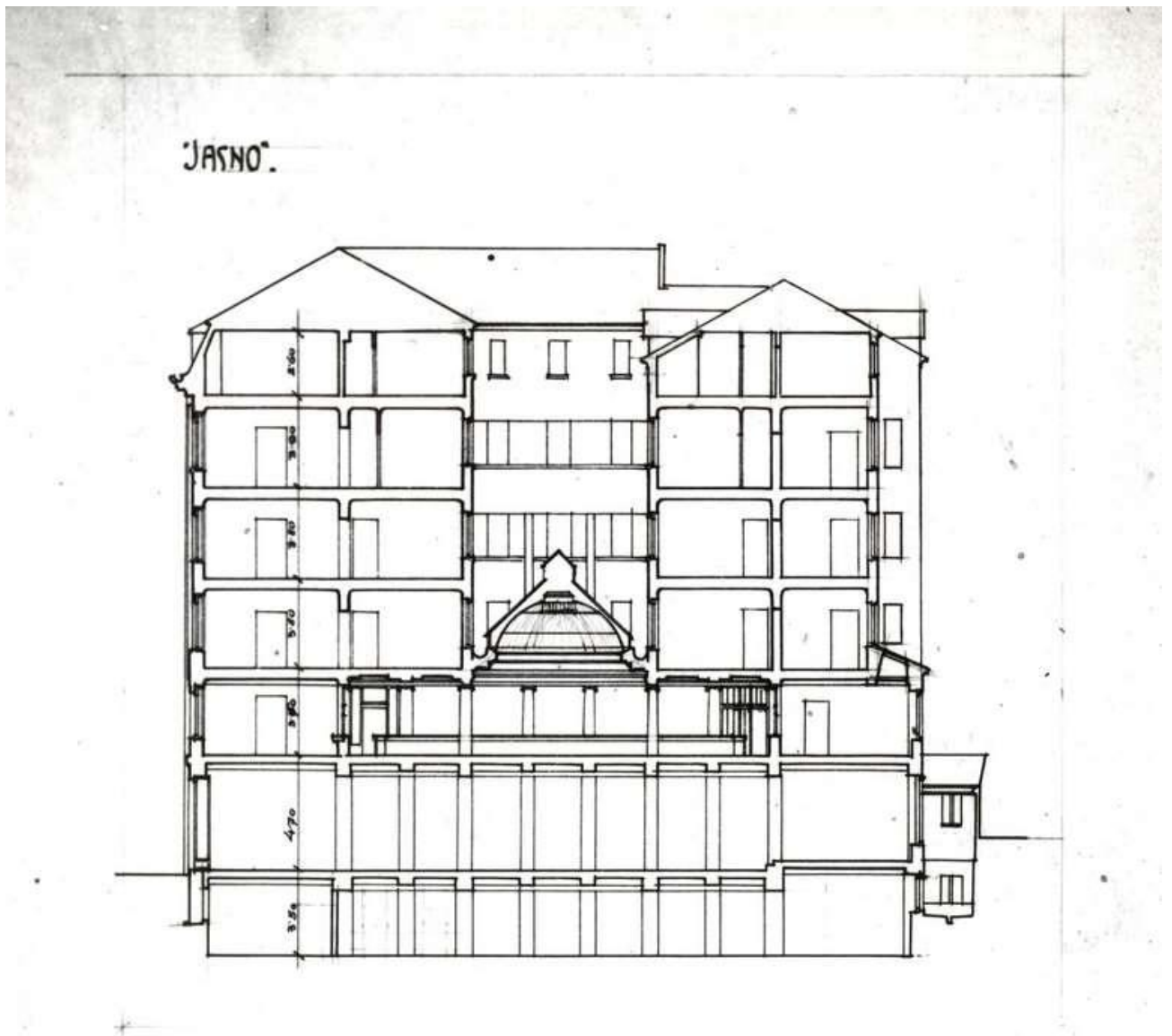
1.3.-2. KROV: mansardno krovište

476. Tlocrt prizemlja, 1920., Zagreb

477. Tlocrt mezanina, 1920., Zagreb

480. Presjek, 1920., Zagreb

**DOGRADNJA TVORNICE ROŽANKOVSKY I DRUG d.d.
SAVSKA 31/KOTURAŠKA, ZAGREB**

Dogradnja dvokatne stambene zgrade, trokatne radionice i dvokatnog skladišta, projekt 1920., realizacija 1920.-1921.

Dogradnja prizemne kotlovnice i staje-kolnice, projekt i realizacija 1921.

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, MF 391, Savska 31)

1.1.-1. INVESTITOR: Tvornica Rožankovsky i drug d.d.

1.1.-2. NAMJENA: stambena, gospodarska

1.1.-3. BROJ ETAŽA: Po+P+2; P+3; Po+P+2; P; P

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: nepoznato

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br. 41144-XII A-1920. od 17. rujna 1920.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br. 21400-XII A-1921. od 25 svibnja 1921.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): nepoznato

1.1.-9. POPIS NACRTA:

- **kolovoz 1920.**, *sign.: Vjekoslav Bastl:* tlocrt prizemlja, prvog i drugog kata i presjek skladišta, M 1:100; tlocrti radionice, M 1:100; položajni nacrt M 1:1000

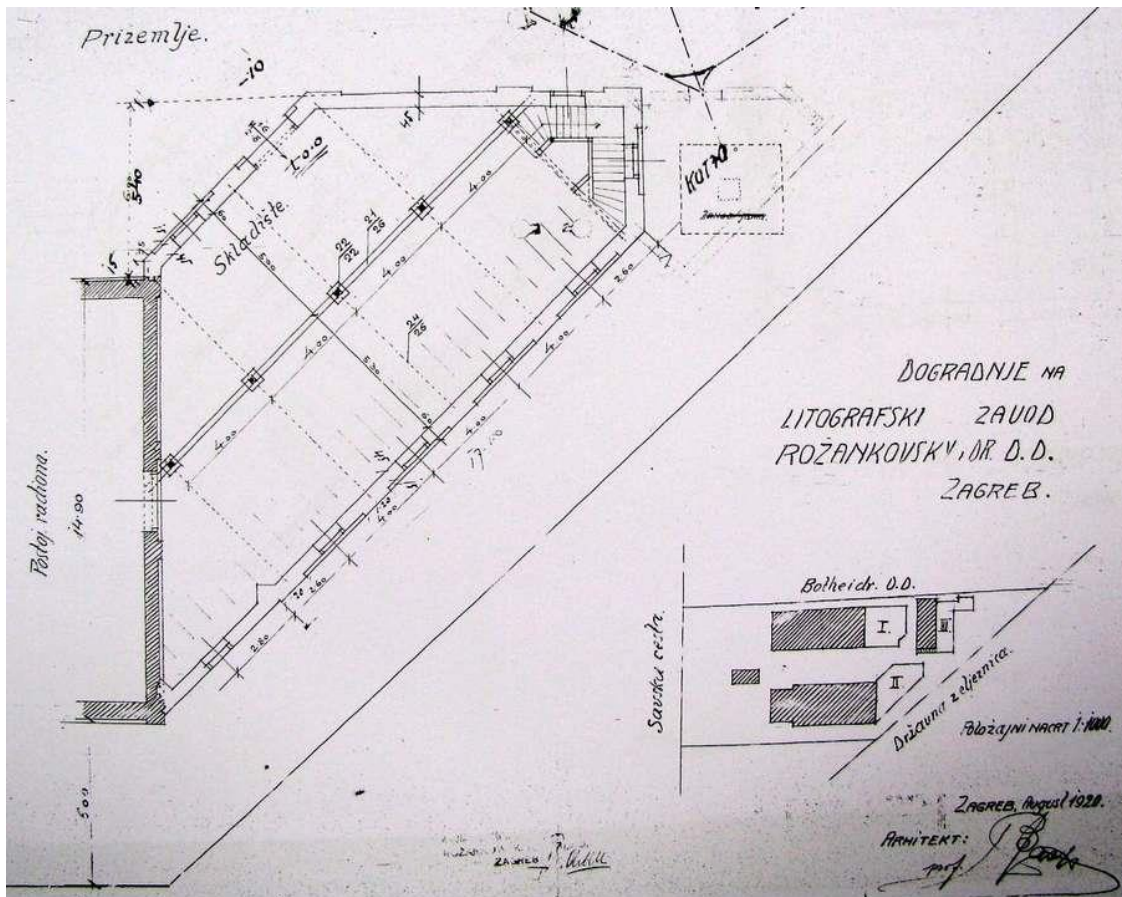
- presjek radione, presjek i pogled stambene zgrade, pročelje skladišta

- **19. siječanj 1921.**, *sign.: Vjekoslav Bastl:* tlocrt podruma, drugog kata i presjek stambene zgrade, M 1:100

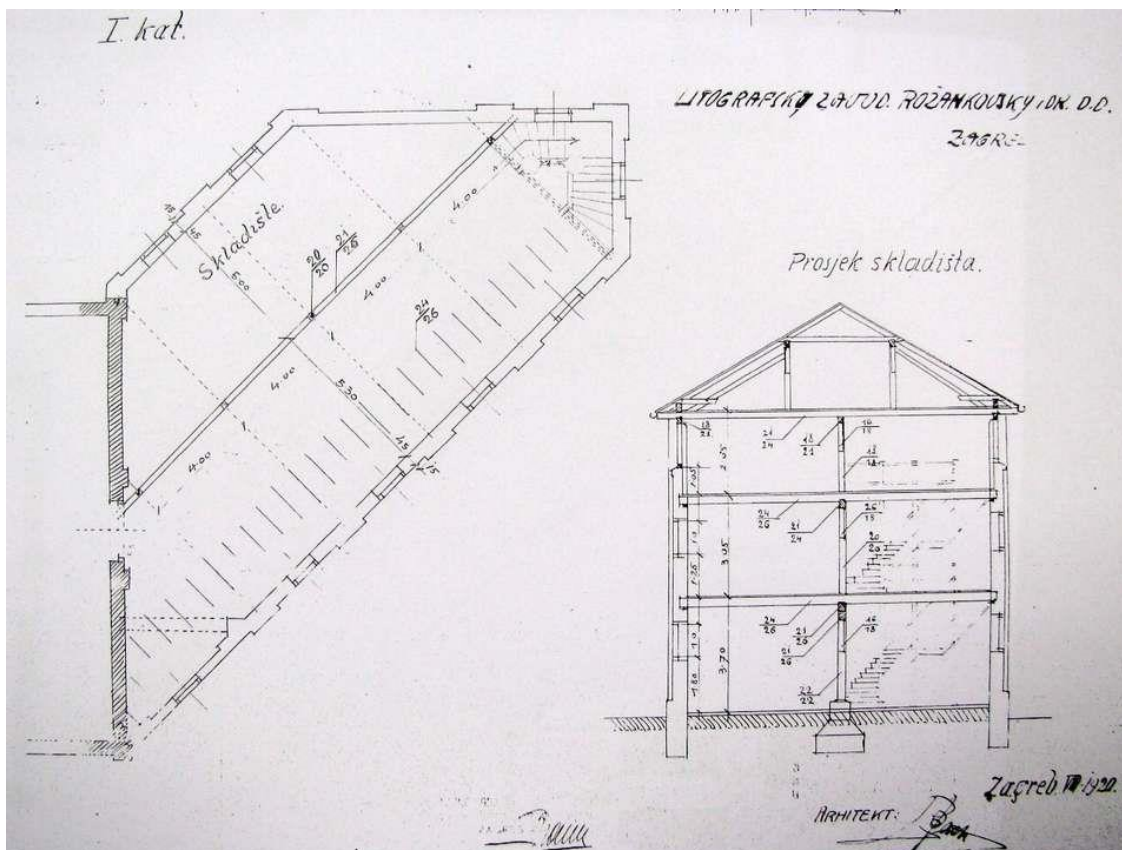
- **19. siječanj 1921.**, *sign.: Vjekoslav Bastl:* tlocrt prizemlja dograđene stambene zgrade, kotlovnice i staje – kolnice; presjek i pogled staje – kolnice, presjek kotlovnice

1.2. OPIS INTERVENCIJE: uz postojeće objekte unutar tvorničkog kompleksa izvršene su dogradnje navedenih pomoćnih i provizorna stambena zgrada. Skladište je tlocrtno trapezoidnog oblika, natkriveno je četverostrešnim krovom, a pročelja su raščlanjena nizom lezna koji se izmjenjuju s prozorima kvadratnog formata. Stambena dvokatnica izduljenog pravokutnog tlocrta natkrivena dvostrešnim krovom izvorno je na svakom katu imala dva jednosobna stana, a izgled pročelja je s obzirom na nepotpunu građevinsku dokumentaciju i u međuvremenu izvršene adaptacije nepoznat

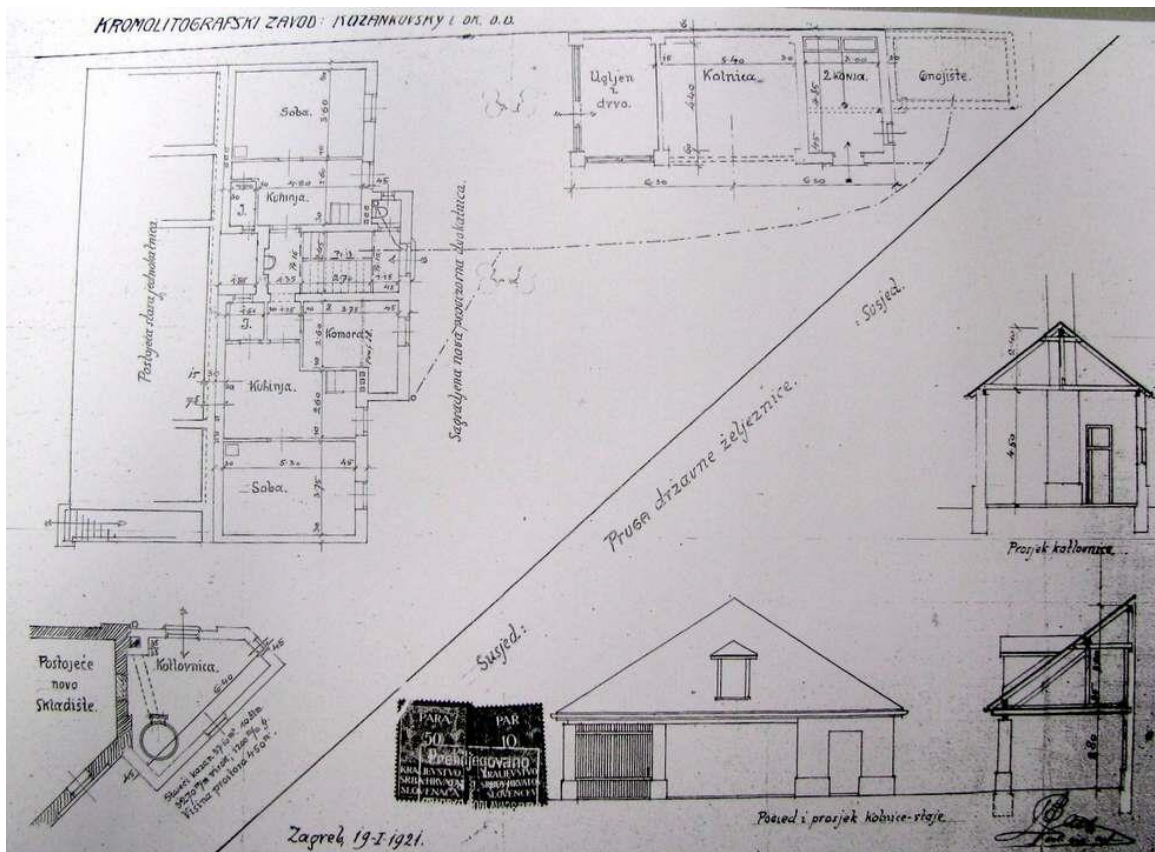
1.3. DANAŠNJE STANJE: s obzirom na izvršene adaptacije većinu dogradnji nije moguće identificirati, izuzev dvokatnog skladišta i stambene dvokatnice smještene u dnu parcele uz željezničku prugu, odnosno Koturašku ulicu.

481. Položajni nacrt dogradnje i tlocrt prizemlja skladišta, kolovoz 1920., Zagreb

482. Skladište, tlocrt prizemlja i presjek, kolovoz 1920., Zagreb

485. Stambena zgrada, tlocrt prizemlja; kotlovnica, tlocrt i presjek; kolnica, tlocrt, pogled i presjek, 19. siječanj 1921., Zagreb

486. Pogled na dogradnje uz Koturašku ulicu sa zgradom skladišta u prvom planu, današnje stanje adaptacijama izmijenjeno u odnosu na izvorno (foto: M. Strugar, 2016.)

**ZGRADA EXPORTNOG I IMPORTNOG d.d.
DRAŠKOVIĆEVA 25-27, ZAGREB
Projekt 1920., realizacija 1920.-1922.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Draškovićeveva 25, 819/5)

1.1.-1. INVESTITOR: Exportno i importno d.d., Frankopanska 1

1.1.-2. NAMJENA: stambeno-poslovna

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+3

1.1.-4. PROJEKTANT: arh.V. Bastl, suradnik ing.Mate Jurković

1.1.-5. IZVOĐAČ: građevno poduzetništvo Skopal, Juričić i Batušić, Zagreb

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.53681/XIIA-1920. od 2. prosinca 1920.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.63360-XIIA-1921. od 11. siječnja 1922.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI):25. listopada 1920., *sign.i žig: Vjekoslav Bastl*

1.1.-9. POPIS NACRTA: *sign. i žig.: Vjekoslav Bastl, ovl.civ.arh.*, 18. listopada 1920., Zagreb, M 1:100: K – tlocrt tavana, L – tlocrt trećeg kata, M – tlocrt drugog kata, N – tlocrt prvog kata, O – tlocrt prizemlja, P – tlocrt podruma

- listopada 1920., Zagreb, M 1:100: I – pročelje, J – presjek

- promjenbeni nacrt: *sign.: ovl.civ.inž. Juričić*, žig: građevno poduzetništvo Skopal, Juričić i Batušić tlocrt mansarde, Zagreb, M 1:100

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumski prostori – dvije sobe, dva skladišta i dvije podrumске prostorije

1.2.-2. PRIZEMLJE: uredske prostorije, izložbeni prostor u središtu

1.2.-3. PRVI KAT: uredske prostorije

1.2.-4. DRUGI KAT: dvosoban, trosoban, četverosoban i peterosoban stan s predsobljem, kupaonicom, kuhinjom i sobom za služavku

1.2.-5. TREĆI KAT: dva trosobna i dva četverosobna stana s predsobljem, kupaonicom, kuhinjom i sobom za služavku

1.2.-6. MANSARDA: prema prvom nacrtu: spremišta, dvije komore, praona, glačiona, terasa; promjenbeni nacrt: stambeni prostor (izvedeno)

1.3. OPIS ZGRADE: ugrađena trokatna zgrada s mansardom simetričnog, kvadratnog tlocrta sa središnjim i dva bočna svjetlarnika raspoređena na poprečnoj osi.

1.3.-1. PROČELJE: simetrično koncipirano neoklasicističko pročelje u prizemnom dijelu tretirano motivom rustike, a u gornjim etažama ritmizirano kaneliranim jonskim pilastrima reduciranih baza koji formiraju veliki red. Na završnoj etaži formirana je atika.

1.3.-2. KROV: dvostrešno krovšte prekriveno crijepom

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1936. ugradnja dizala** (građevna dozvola br.192803-XVI-1936. od 2. studenog 1936., uporabna dozvola br.258023-XVI-936. od 13. siječnja 1937.)

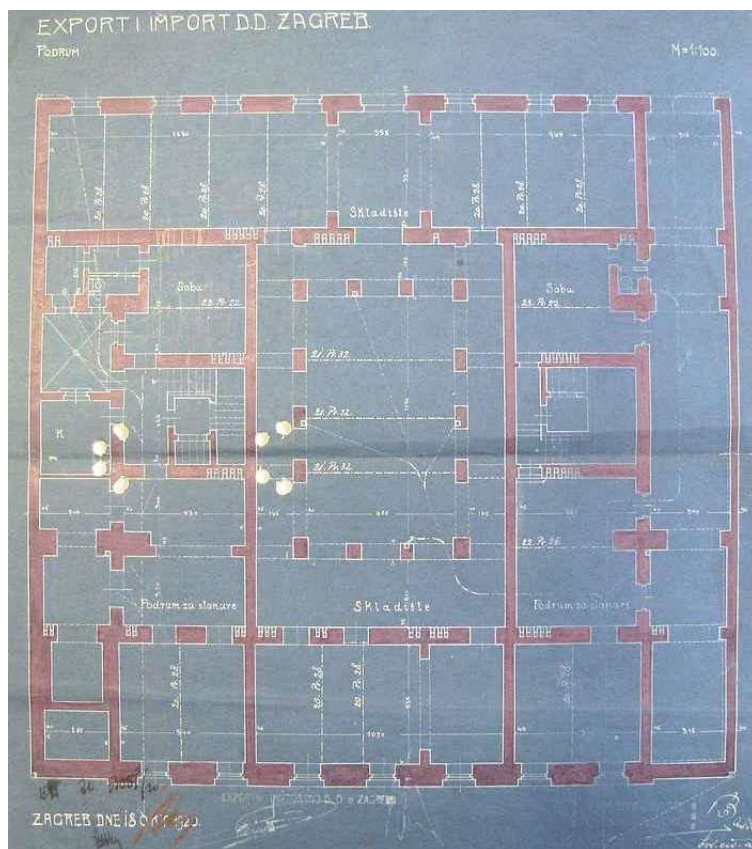
- **1954. adaptacija prizemlja i podupiranje zidova prvog kata** – uklonjena dva pregradna zida od gipsanih ploča u prizemlju u sklopu uređenja filijale Zavoda za socijalno osiguranje uzrokovala su pucanje pregradnih zidova prvog kata

3. DANAŠNJE STANJE

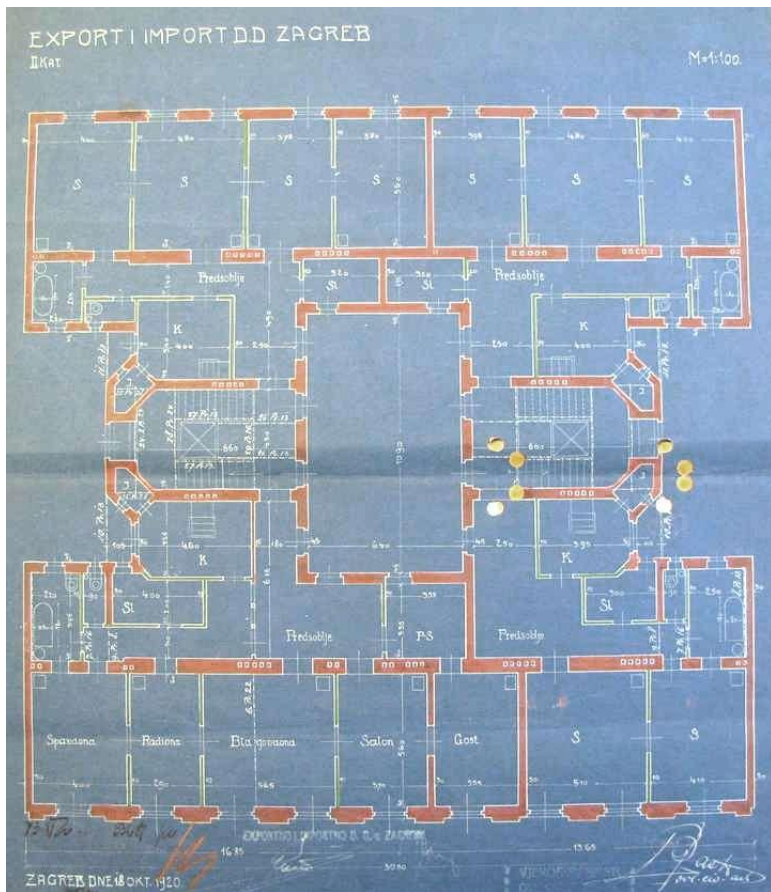
3.39. PRIKAZ NAMJENE: stambeno-poslovna

3.40. OPIS ZGRADE:

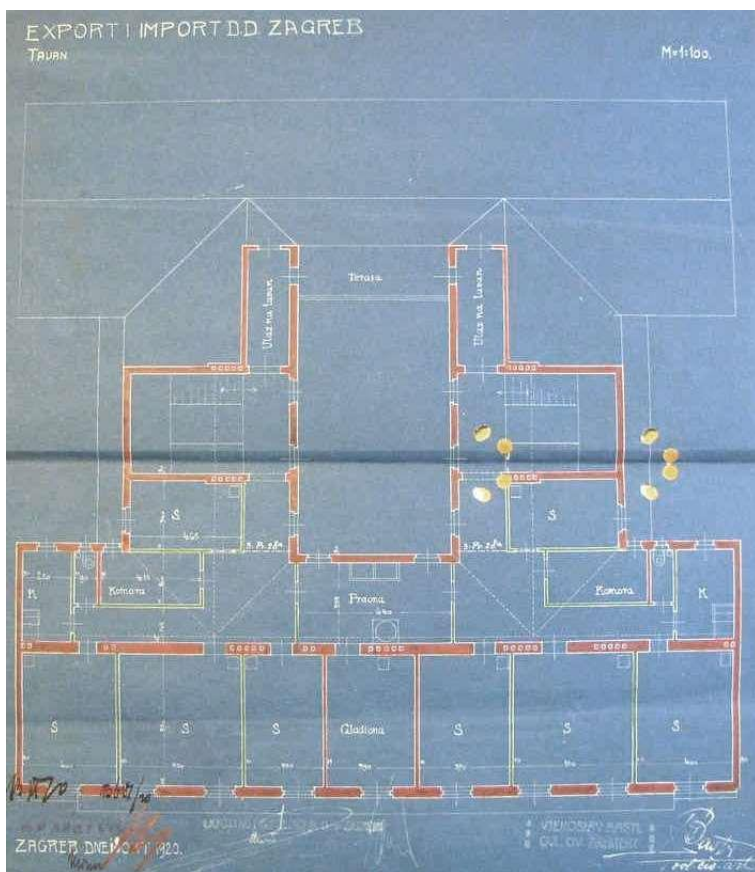
- 3.2.-1. UNUTRAŠNJOST: u velikoj mjeri je sačuvana izvorna prostorna organizacija i detalji unutarnje opreme, poput stubišta, stolarije (vrata i prozori u stubišnom dijelu i u stanovima)
- 3.2.-2. PROČELJE: sačuvan je izvoran izgled pročelja u arhitektonskim elementima i većim dijelom prisutnoj izvornoj stolariji
- 3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna katnost zgrade
- 3.2.-4. KROV: zadržan je izvoran izgled krovišta

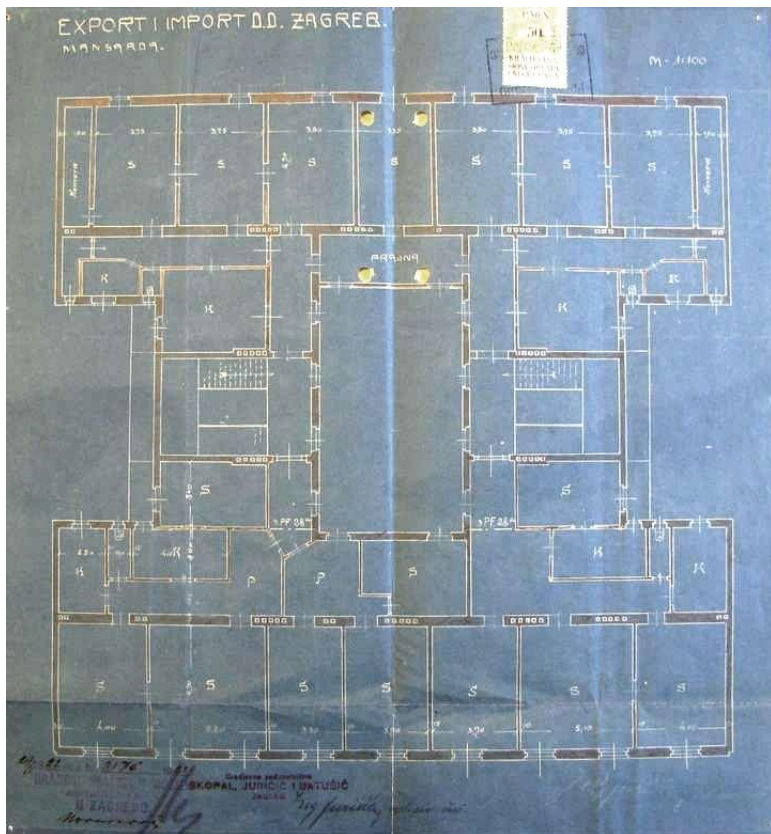
487. Tlocrt podruma, 18. listopada 1920., Zagreb

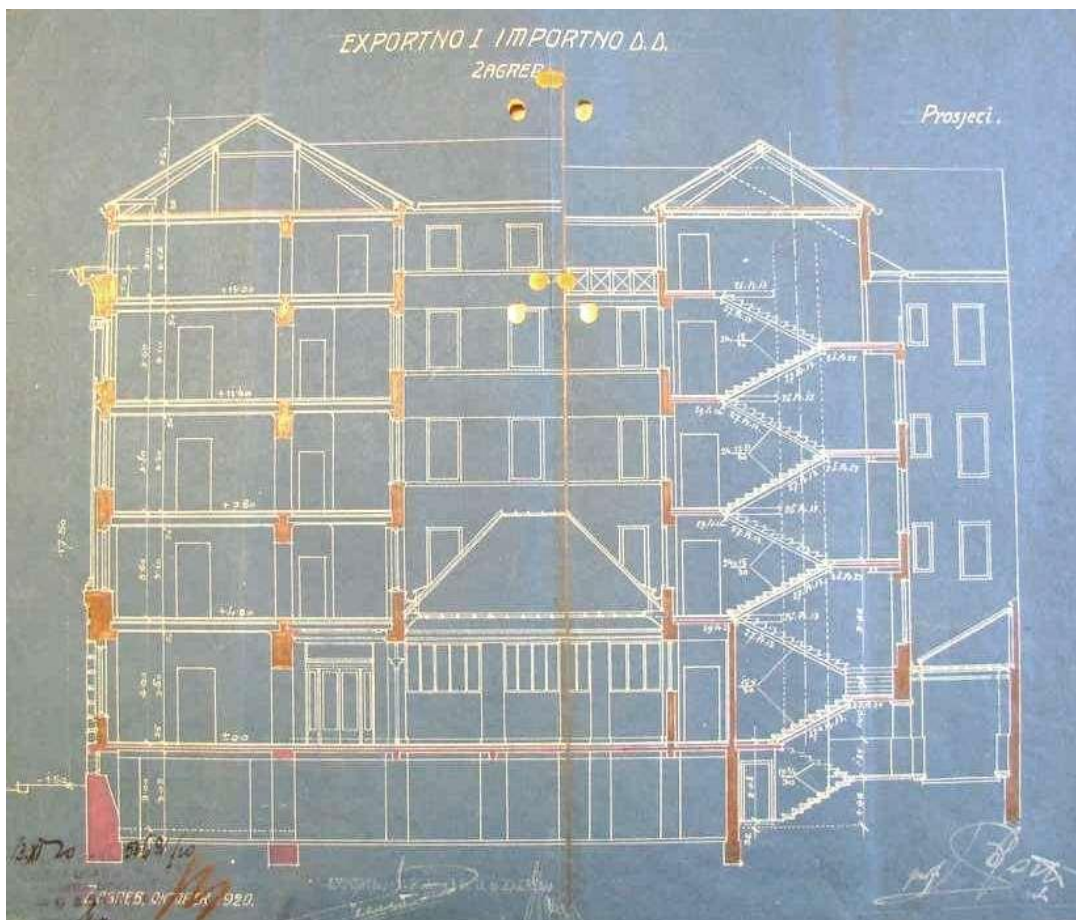
490. Tlocrt drugog kata, 18. listopada 1920., Zagreb

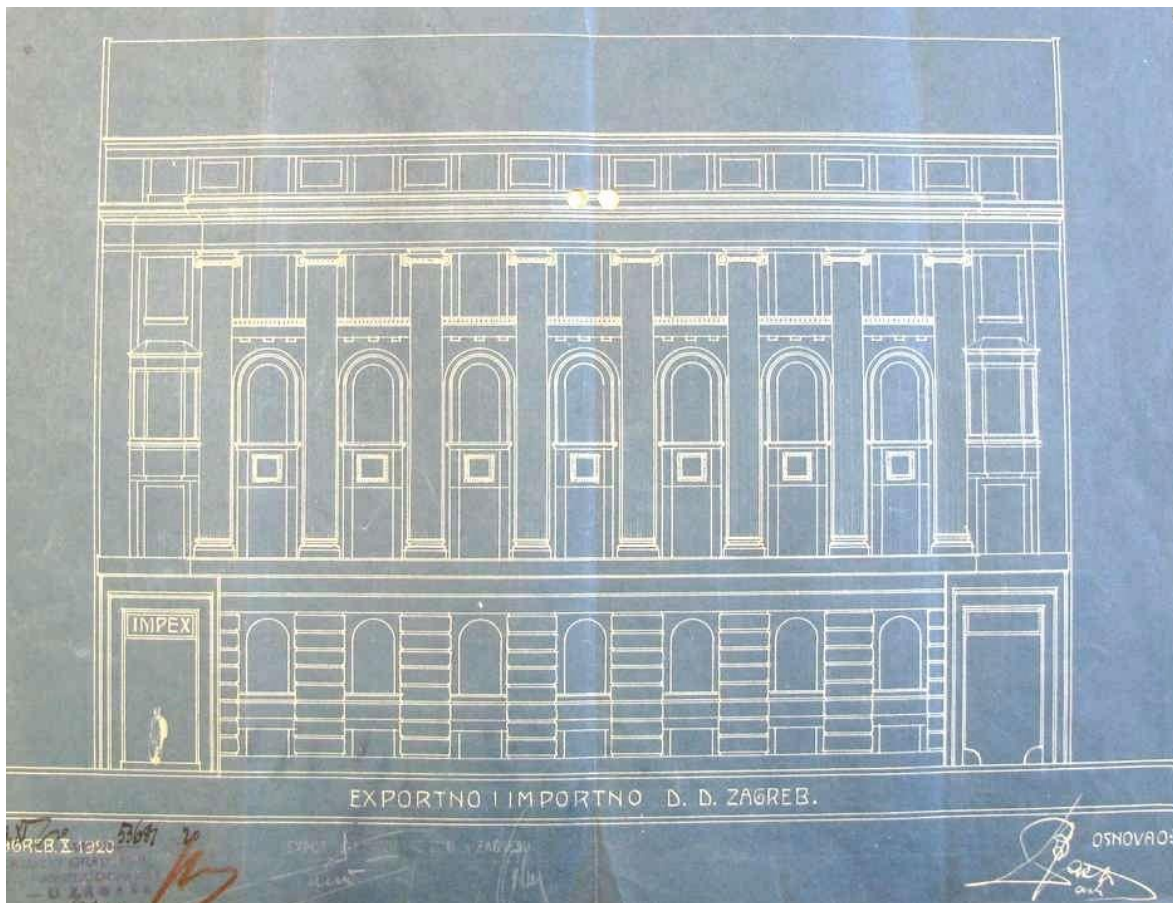
491. Tlocrt tavana, 18. listopada 1920., Zagreb

492. Tlocrt mansarde, bez datuma, promjenbeni nacrt, Zagreb

493. Presjek, listopad 1920., Zagreb

494. Ulično pročelje, listopad 1920., Zagreb

495. Ulično pročelje, detalj (foto: M. Strugar, 2013.)

**ZGRADA PRVE HRVATSKE ŠTEDIONICE
(TROKATNA ULIČNA ZGRADA I TROKATNA DVORIŠNA ZGRADA,
DVOKATNA DVORIŠNA ZGRADA)
ILICA 117,-117 A, ZAGREB
Projekt 1920.-1922., realizacija 1920.-1923.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Ilica 117,117 A, sig.1555/2)

1.1.-1. INVESTITOR: Prva hrvatska štedionica

1.1.-2. NAMJENA: stambeno-poslovna

1.1.-3. BROJ KATOVA: ulična i dvorišna zgrada: Po+P+3; dvorišna zgrada: Po+P+2

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: Pionir d.d., Zagreb

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: za ulični dio zgrade br.16246-XIIA-1920 od 28. travnja 1920.; građevna dozvola za tavanski stan na uličnoj trokatnici te za prvi i drugi kat na dvorišnoj prizemnici savezno s građevnom dozvolom br.16246-XII-1920 od 25. svibnja 1921 ; 21373-XIIA-1921 od 25. svibnja 1921.; za dvorišni dio zgrade br. 30630-XIIA-1922 od 2. srpnja 1922.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: za uličnu trokatnu zgradu s mansardnim stanom i dvorišnu dvokatnu stambenu zgradu br.28786-XIIA-1921 od 11. srpnja 1921.; za dvorišnu zgradu nepoznato (molba za izdavanje stambene dozvole predan je 15. lipnja 1923.)

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): Statički račun – proračun armiranih stropova i traverza od **2. travnja 1921.**, *sign.i žig: Vjekoslav Bastl*

1.1.-9. POPIS NACRTA:

- **travanj 1920.**, nacrti za uličnu i dvorišnu zgradu, *sign.: Vjekoslav Bastl, ovl.civ.arh., Zagreb, M 1:100:* tlocrt podruma; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata; tlocrt 2. i 3. kata; presjek; pročelje; pročelje; dvorišna zgrada; situacija (1:500)

- **travanj 1920.**, nacrti za dvorišnu zgradu, *sign: Vjekoslav Bastl, ovl. civ. arh., Zagreb, M 1:100:* tlocrt podruma; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata; tlocrt drugog i trećeg kata; presjek

- **kolovoz 1920.**, nacrt za dvorišnu dvokatnicu, *sign: Vjekoslav Bastl, ovl. civ. arh., Zagreb, M 1:100:* tlocrt podruma, prizemlja, prvog i drugog kata

- **travanj 1921.**, nacrt za tavanski stan na uličnoj i dvorišnoj strani, *žig i sign Vjekoslav Bastl, ovl. civ. arh., M 1:100:* tlocrt i presjek potkrovlja

- **lipanj 1922.**, izvedbeni nacrti za dvorišnu zgradu, *M 1:50:* tlocrt podruma; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata; tlocrt drugog i trećeg kata; tlocrt potkrovlja; presjek E-F; presjeci A-B, C-D

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.1. Ulična i dvorišna trokatna zgrada:

1.2.1.1. PODRUM: podrumске prostorije

1.2.1.2. PRIZEMLJE: ulična trokatna zgrada: šest lokala s pomoćnim prostorijama, radionica, stan pazikuće; dvorišna trokatna zgrada: spremište, radionice

1.2.1.3. PRVI, DRUGI I TREĆI KAT: ulična trokatna zgrada: tri trosobna stana s predsobljem, kuhinjom, kupaonicom, izbom, sobom za služavku i balkonom; dvorišna trokatna zgrada: dva trosobna i dva dvosobna stana s predsobljem, kuhinjom, kupaonicom, izbom, sobom za služavku i balkonom

1.2.1.4. TAVAN: ulična trokatna zgrada: tavanski prostor, trosoban stan s predsobljem, kuhinjom, kupaonicom, izbom i sobom za služavku; dvorišna trokatna zgrada: tavanski prostor

1.2.2. Dvorišna dvokatna zgrada:

1.2.2.1. PODRUM: podrumski prostor

- 1.2.2.2. PRIZEMLJE: garaža i jednosoban stan (soba, kuhinja, izba, toalet)
- 1.2.2.3. PRVI I DRUGI KAT: dva jednosobna stana (soba, kuhinja, izba, zajednički toalet u hodniku)
- 1.2.2.4. TAVAN: dvokatna dvorišna zgrada: tavanski prostor

1.3. OPIS ZGRADE:

1.3.1. Ulična i dvorišna trokatna zgrada: četiri krila trokatne stambeno-poslovne zgrade građene u dvije faze (ulična trokatna zgrada i dvorišna trokatna zgrada) smještajem uz granice parcele formiraju pravokutnik zatvarajući unutarnje dvorište, a bočno su rastvorena s pet svjetlika.

1.3.1.1. PROČELJE: na simetrično oblikovanom glavnom uličnom pročelju primijenjen je tradicionalni koncept naglašavanja prozorskih osi vertikalnim povezivanjem gornjih stambenih etaža uz postavu ulaza u središnjoj arhitektonskim elementima naglašenoj osi. Krovište je rastvoreno stambenim volumenom prema ulici orijentiranim peterostranom plohom zabata.

1.3.1.2. KROV: ulična i dvorišna trokatna zgrada: dijelom dvostrešno i dijelom jednostršno krovište pokriveno crijepom; dvorišna dvokatna zgrada: jednostrešni krov s crijepom

1.3.2. Dvorišna dvokatna zgrada: dvorišna zgrada je manjih dimenzija, pravokutnog tlocrta sa svjetlikom uz dulji rub parcele.

1.3.2.1. PROČELJE: jednostavno oblikovano pročelje bez arhitektonske plastike rastvoreno ulaznim i prozorskim otvorima.

1.3.2.2. KROV: jednostrešni krov pokriven crijepom

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1963.** adaptacija lokala u prizemlju

3. DANAŠNJE STANJE

3.41. PRIKAZ NAMJENE: stambeno-poslovna

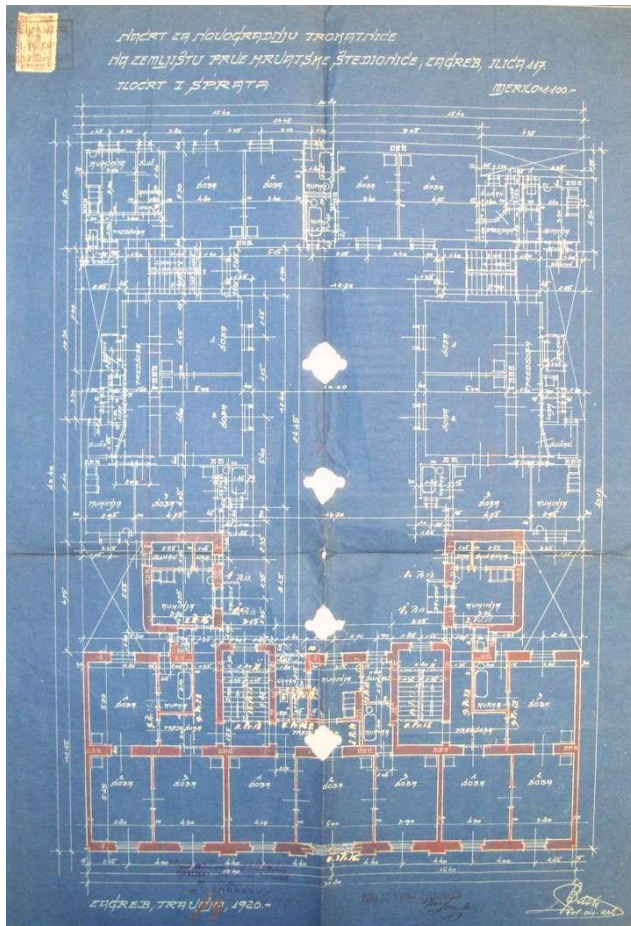
3.42. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNOST: najveće preinake izvedene su u prizemlju adaptacijom postojećih lokala

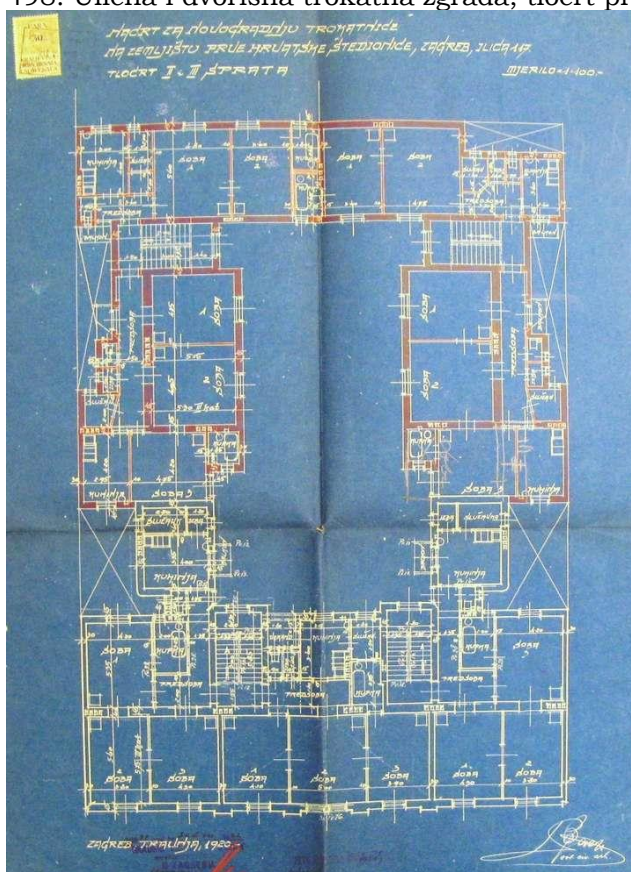
3.2.-2. PROČELJE: zadržano je izvorno oblikovanje pročelja uz djelomično zamijenjenu stolariju prozora i izloga lokala u prizemlju

3.2.-3. KATNOST: sačuvana je izvorna visina i broj etaža

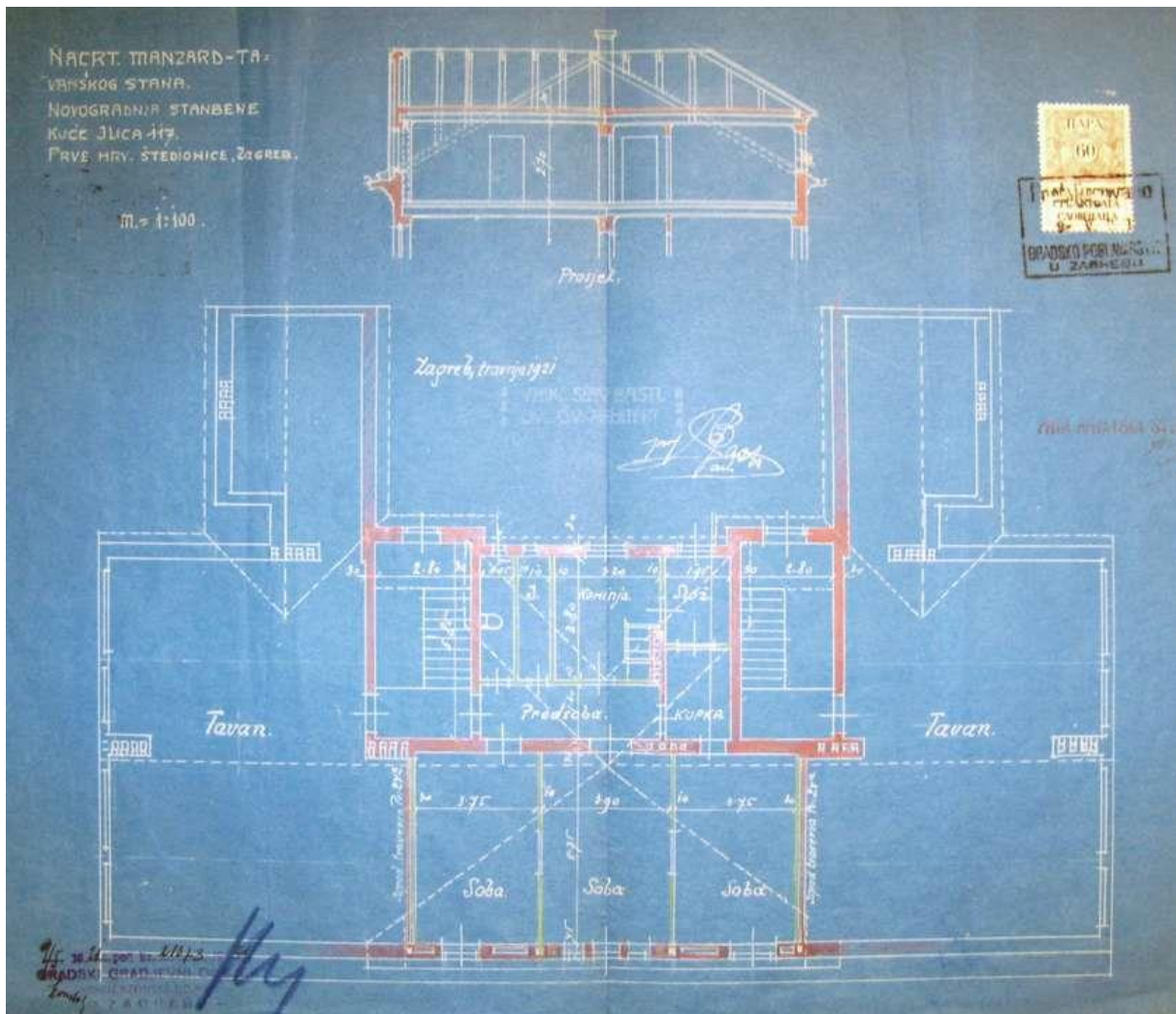
3.2.-4. KROV: zadržan je izvoran oblik krovišta

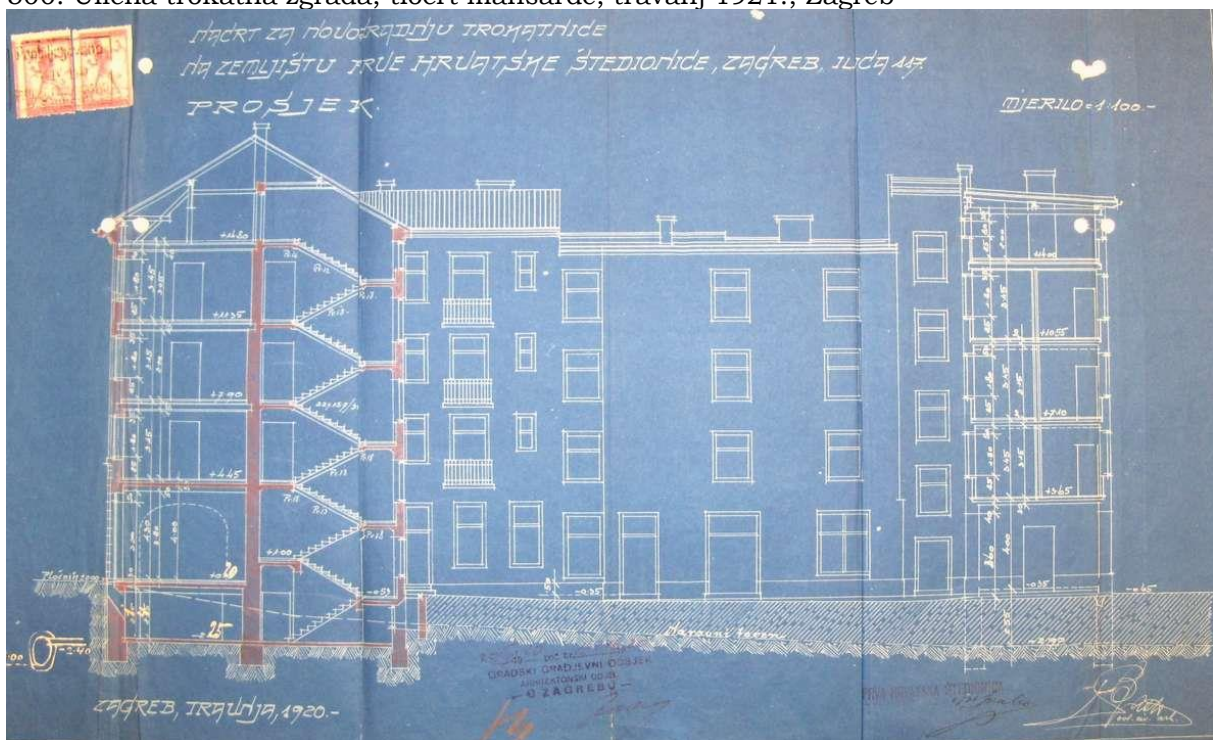
498. Ulična i dvorišna trokatna zgrada, tlocrt prvog kata, travanj 1920., Zagreb

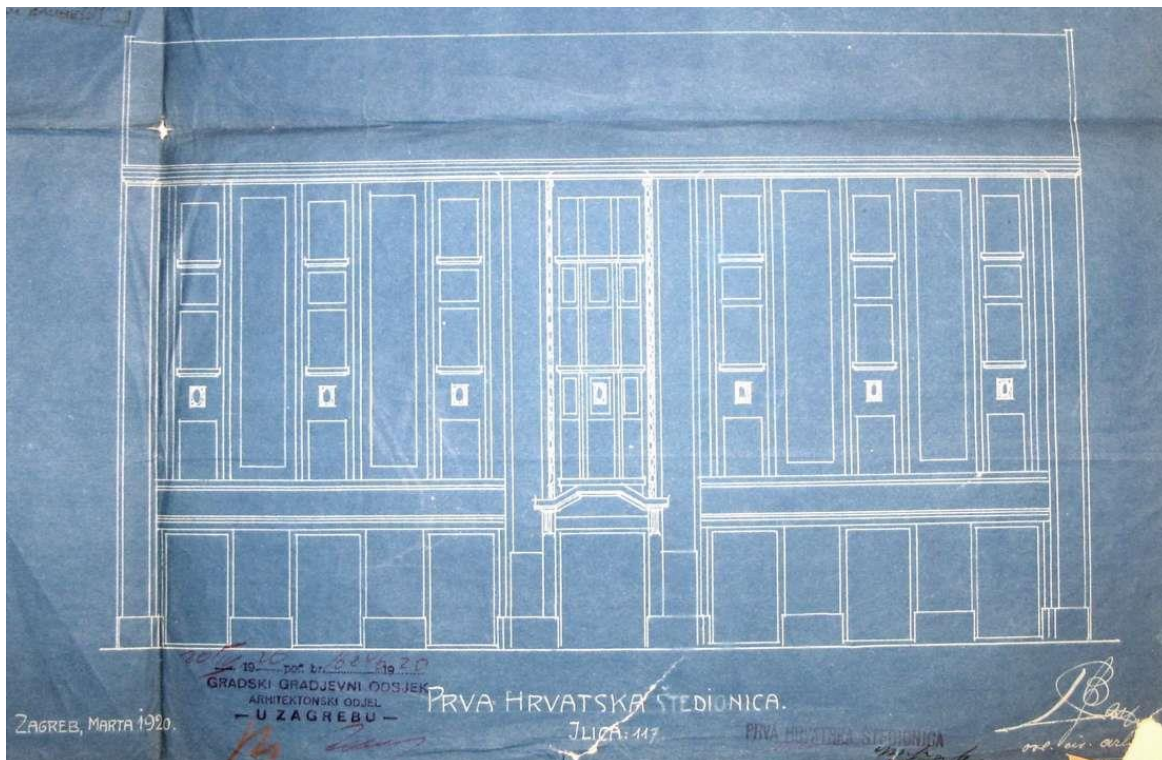
499. Ulična i dvorišna trokatna zgrada, tlocrt drugog i trećeg kata, travanj 1920., Zagreb

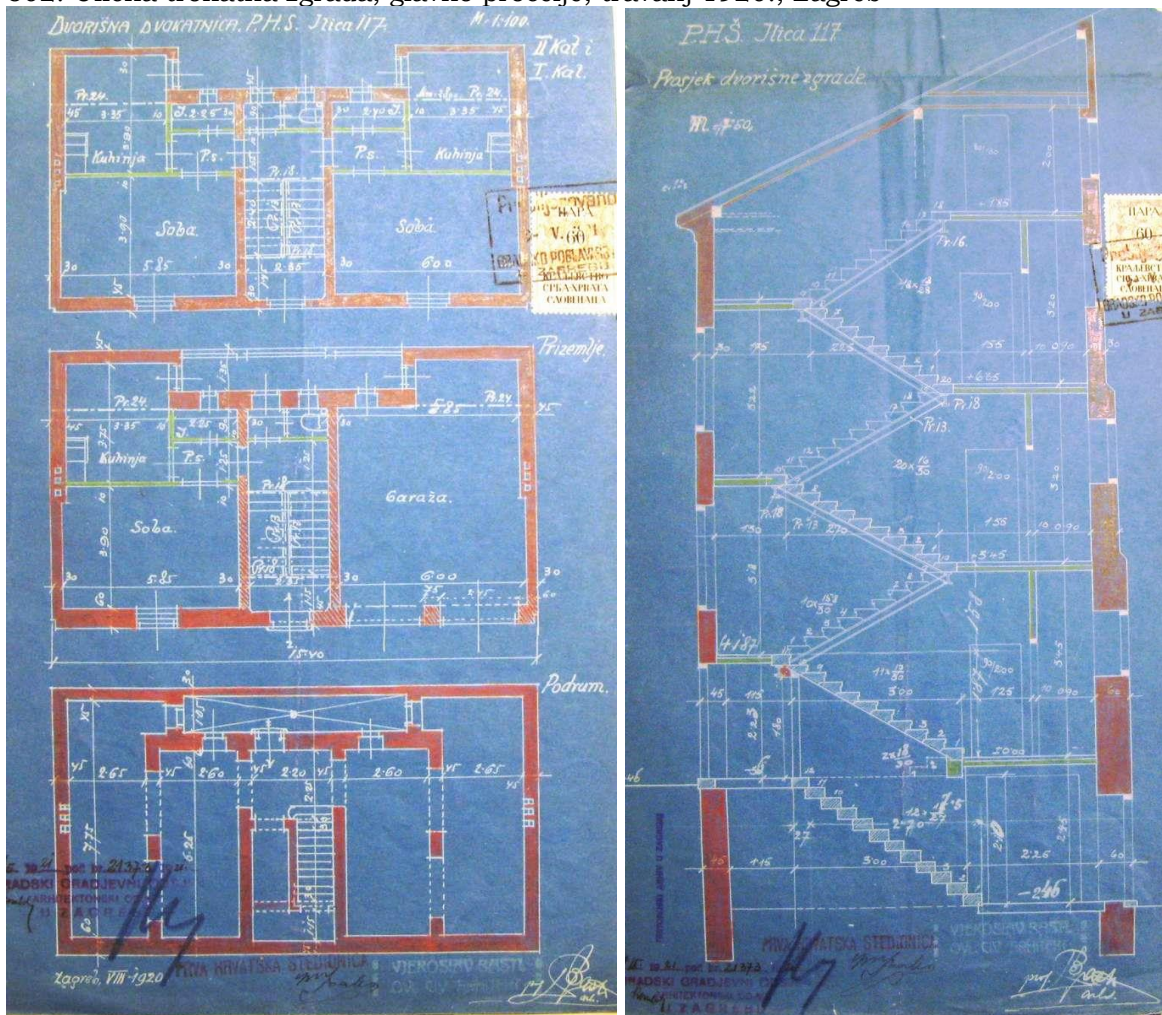
500. Ulična trokatna zgrada, tlocrt mansarde, travanj 1921., Zagreb

501. Ulična i dvorišna trokatna zgrada, presjek, travanj 1920., Zagreb

502. Ulična trokatna zgrada, glavno pročelje, travanj 1920., Zagreb

503. i 504. Dvorišna dvokatna zgrada, tlocrti, kolovoz 1920., Zagreb; presjek, kolovoz 1920., Zagreb

505. Zgrada Prve hrvatske štedionice (Zagreb, Ilica 117-117 A), detalj pročelja - ulaz (foto: M. Strugar, 2013.)

**ADAPTACIJA I DOGRADNJA HOTELA PLITVICE
VELIKA POLJANA, PLITVIČKA JEZERA
Projekt 1921., realizirano 1921., ne postoji**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: Građa iz Arhiva Nacionalnog parka Plitvička jezera; IVANUŠ, 2010: 122-135; IVANUŠ, 2013: 91-92

1.1.-1. **INVESTITOR:** *Plitvička jezera d.d.*

1.1.-2. **NAMJENA:** turističko – ugostiteljska

1.1.-3. **BROJ KATOVA:** P+2+tavan

1.1.-4. **PROJEKTANT:** V. Bastl (projektant prvobitnog hotela iz 1894. Josip Dryak)

1.1.-5. **IZVOĐAČ:** nepoznato

1.1.-6. **GRAĐEVNA DOZVOLA:** nepoznato

1.1.-7. **STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA:** nepoznato

1.1.-8. **STATIČKI PRORAČUN (GI):** nepoznato

1.1.-9. **POPIS NACRTA:** nepoznato

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. **PRIZEMLJE:** restoran, zajedničke prostorije

1.2.-2. **PRVI, DRUGI KAT I POTKROVLJE:** hotelske sobe

1.3. OPIS ZGRADE: hotel je sastavljen od nekoliko međusobno povezanih zgrada a najviši dio je historicistički toranj izvornog hotela uklopljen unutar povišenog volumena dogradnje. Glavna hotelska zgrada je dvokatnica s tavanom, također iskorištenim za smještajne kapacitete. Prepoznatljivim arhitektonskim obilježjima oslanja se na izvornu hotelsku zgradu (skošeni zabati u zoni krova, bočni rizalitni istaci, pozicije balkona), dok su potpuno novi elementi hotela (npr. ograde i prilazne rampe, rasvjetna tijela) bliski protomodernističkom oblikovanju.

1.3.-1. **PROČELJE:** pročelje je zadržalo karakter izvornog historicističkog oblikovanja uz prilagodbu suvremenom protomodernom izričaju.

1.3.-2. **KROV:** dvostrešan krov sa skošenim zabatima i nizom krovnih kućica.

506. Hotel Plitvice (Plitvička jezera), izgled nakon dogradnje 1921.-1922., glavna hotelska zgrada, (Arhiva Nacionalnog parka Plitvička jezera; IVANUŠ, 2010: 122-135)

507. Hotel Plitvice (Plitvička jezera), izgled nakon dogradnje 1921.-1922., prilazno stubište, (Arhiva Nacionalnog parka Plitvička jezera; IVANUŠ, 2010: 122-135)

DOM HRVATSKOG RADIŠE
ULICA KNEZA MISLAVA 6-8-10, ZAGREB, ULICA KNEZA BORNE 3-5
Projekt 1924.-1929., realizacija 1926.-1931.

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Adžijina 6-8-10, sig.2; Solovljeva 3-5, sig.2852)

1.1.-1. INVESTITOR: Hrvatski radiša

1.1.-2. NAMJENA: stambeno-poslovna

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+M+3

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl, projekt zgrade u Ulici kneza Borne na osnovu prvog Bastlovog projekta s promjenama je izradio Antun Reš, dvorišna zgrada Franjo Horvat (mansarda ing. Aljinović)

1.1.-5. IZVOĐAČ: Antun Reš, ovl. graditelj (Zgrada u Ulici kneza Mislava i Ulici kneza Borne)

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: za zgradu u Ulici kneza Mislava br.6534-XII A-1926 od 18. veljače 1926.; za zgradu u Ulici kneza Borne br. 57.376-XIIA-1927. od 11. srpnja 1927.; za dvorišnu stambeno-poslovnu zgradu br.138988-XVI-1929. od 15. siječnja 1930.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: za zgradu u Ulici kneza Mislava 6-8-10 br.70216-XII A-1927 od 4. listopada 1927.; za zgradu u Ulici kneza Borne br. 70195-XIIA-1928. od 9. kolovoza za dio zgrade, br.95585-XVI-1929. od 3. listopada 1929. za cijelu zgradu; za dvorišnu stambenu zgradu br. 152542-XVI-1930. od 31. prosinca 1930.; za dvorišnu poslovnu zgradu br. 42947-XVI-1931 od 8. svibnja 1931.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): **13. prosinac 1924.**, *sign.: Vjekoslav Bastl*; **1927.**, *sign. Antun Reš*; **15. siječanj 1930.**, *sign. ing. Franjo Horvat*

1.1.-9. POPIS NACRTA:

- **1. prosinac 1924., ulična zgrada u Ulici kneza Mislava**, *sign.:Vjekoslav Bastl*, Zagreb, M 1:100: AI – pročelje; BI – presjek; CI – tlocrt podruma; DI – tlocrt prizemlja; EI – tlocrt prvog kata; FI – tlocrt drugog i trećeg kata; GI – tlocrt mansarde/četvrtog kata,

- **srpanj 1927., ulična zgrada u Ulici kneza Mislava**, *sign.:Vjekoslav Bastl*, Zagreb, M 1:100: presjek; pročelje; tlocrt krovišta; tlocrt temelja; tlocrt međukata; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog i drugog kata; tlocrt trećeg kata; tlocrt mansarde/četvrtog kata

- **svibanj 1927., ulična zgrada u Ulici kneza Borne**, *sign. Antun Reš, ovl. graditelj*, Zagreb, M 1:100: situacija (M 1:1000), poprečni presjek; ulično pročelje; tlocrt prizemlja; tlocrt prvog i drugog kata; tlocrt trećeg i četvrtog kata; tlocrt mansarde

- **studenj 1929., dvorišna zgrada**, *sig. i žig: Franjo Horvat, ovl.građ inženjer*, M 1:100: tlocrt prizemlja; tlocrt prvog kata, tlocrt drugog i trećeg kata; pročelje; presjek; situacija (M 1:1000)

- **veljača 1932., dvorišna zgrada**, *sig. i žig: Aljinović, ovl.građ. inženjer*, M 1:100: tlocrt mansarde; tlocrt trećeg kata; pročelje, presjek; situacija (M 1:1000)

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumске prostorije, dvije komore pazikuće, dvije praonice

1.2.-2. PRIZEMLJE: prostorije za potrebe Hrvatskog radiše – vestibul, prodaja, administrator, čekaonica, briačnica; dvije lože pazikuće; lokali s pomoćnim prostorijama

1.2.-3. PRVI KAT/MEĐUKAT: uredi

1.2.-4. DRUGI KAT: sobe s predsobljima i kupaonicama

1.2.-5. TREĆI KAT: sobe s predsobljima i kupaonicama

1.2.-6. MANSARDA/ČETVRTI KAT: sobe s predsobljima i kupaonicama

1.2.-7. TAVAN: tavanski prostor

1.3. OPIS ZGRADE: ugrađena trokatnica s podrumom, mezaninom i mansardom izduljenog, pravokutnog tlocrta s dva plitka, simetrično postavljena istaka unutar kojih su smještena stubišta

1.3.-1. PROČELJE: neoklasicistička ulična pročelja s rustičnom obradom prizemne zone, velikim redom jonskih pilastara, trokutnim zabatom s reljefom i skulpture

1.3.-2. KROV: dvostrešna krovišta pokrivena crijepom

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1930. prizemna dogradnja dvorišne zgrade** – za potrebe uređenja blagovaonice (projektant/izvođač: ing.građ.Franjo Horvat; građevna dozvola br.91403-XVI-1930. od 25. kolovoza 1930.; uporabna dozvola: br. 152543-XVI-1930. od 8. siječnja 1931.)

- **1932. izgradnja mansarde na dvorišnoj zgradi** – izgradnja soba u potkrovlju (projektant/izvođač: Josip Aljinović, ovl.građ.inž.; građevna dozvola: br.23.590-XVI-1932. od 22. ožujka 1932.)

- **1945. adaptacija prizemlja zgrade Ulici kneza Mislava**– uređenje tiskare Hrvatskog radiše na površine čitave prizemne etaže (investitor: Hrvatski radiša; projektant/izvođač: Milan Tomičić, ovl.ing.arh.; građevna dozvola br.1213-III/8-1945. od 24. ožujka 1945.)

- **1949. adaptacija prizemlja zgrade u Ulici kneza Mislava** – uređenje restauracije službenika Statističkog ureda Hrvatske u dvorištu(građevna dozvola br.14790-II-1-1-1948. od 17. veljače 1949.)

- 1963. adaptacija prizemlja – za potrebe zdravstvene stanice (projektant/izvođač: Drago Lekšić, ovl.civ.teh.; građevna dozvola: br.05/4-22480/1963. od 21. siječnja 1964.)

3. DANAŠNJE STANJE

3.43. PRIKAZ NAMJENE: stambeno-poslovna

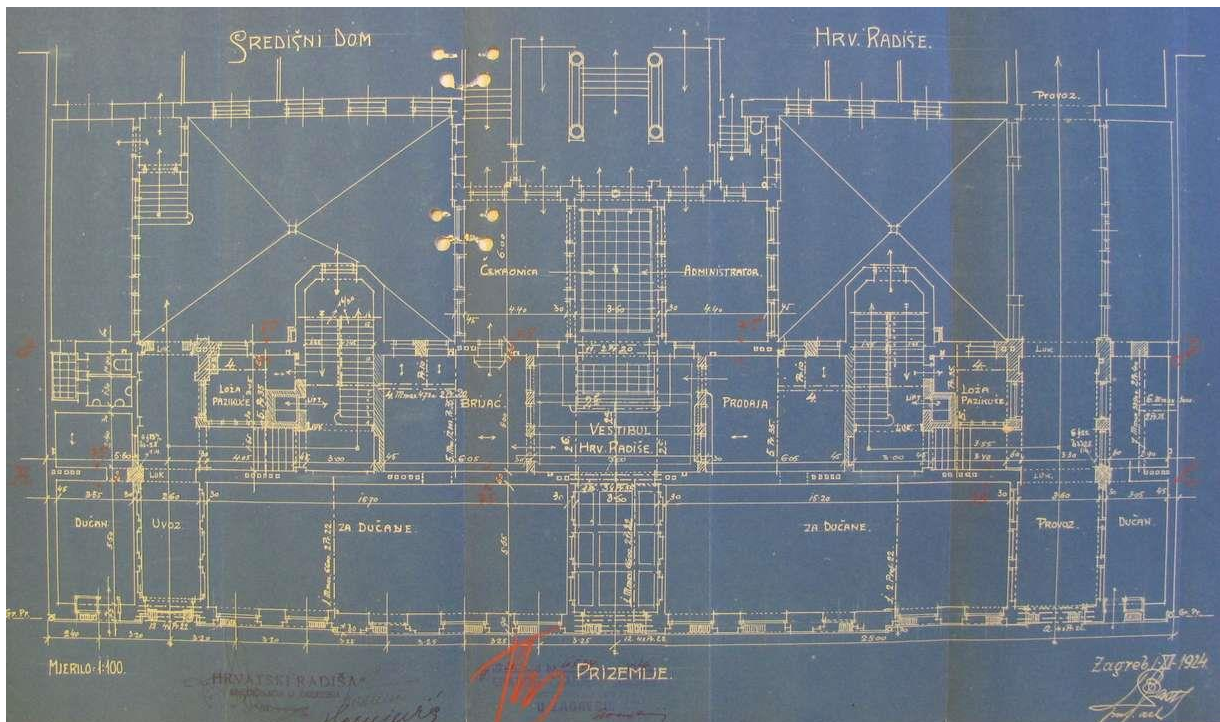
3.44. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNOST: adaptacijama je dijelom izmijenjen izvoran prostorni raspored

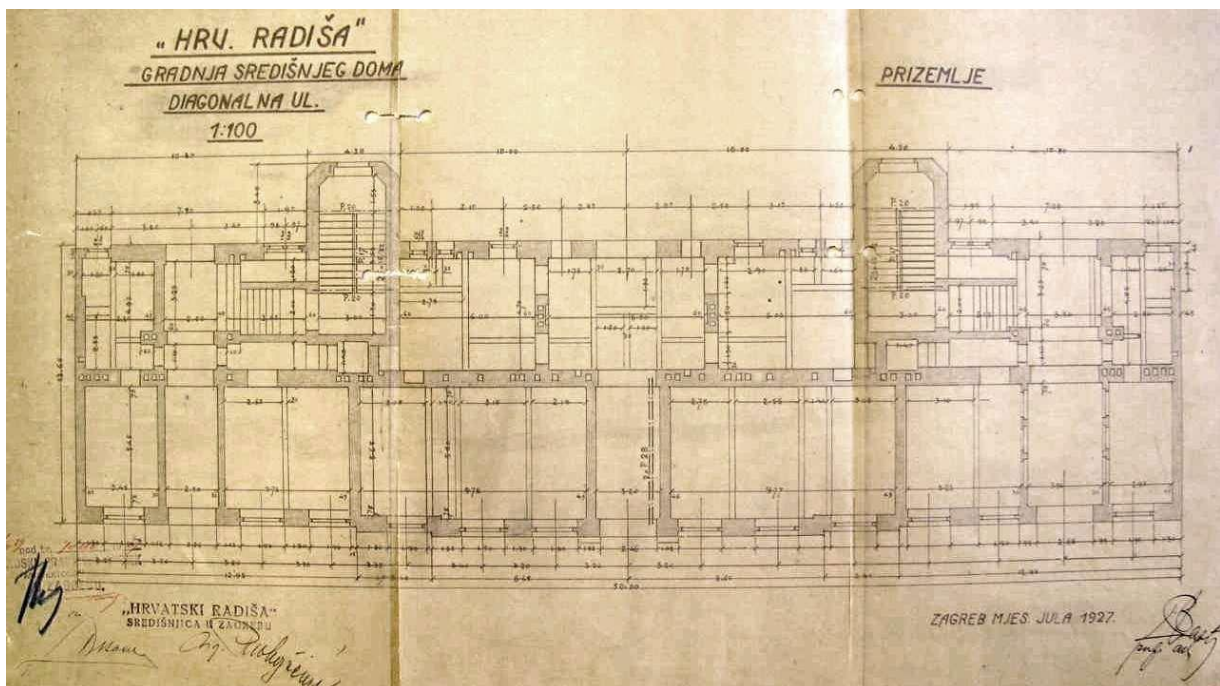
3.2.-2. PROČELJE: prvobitan izgled pročelja zadržan je uz veliki udio izvorne stolarije na gornjim etažama

3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna visina i katnost zgrade

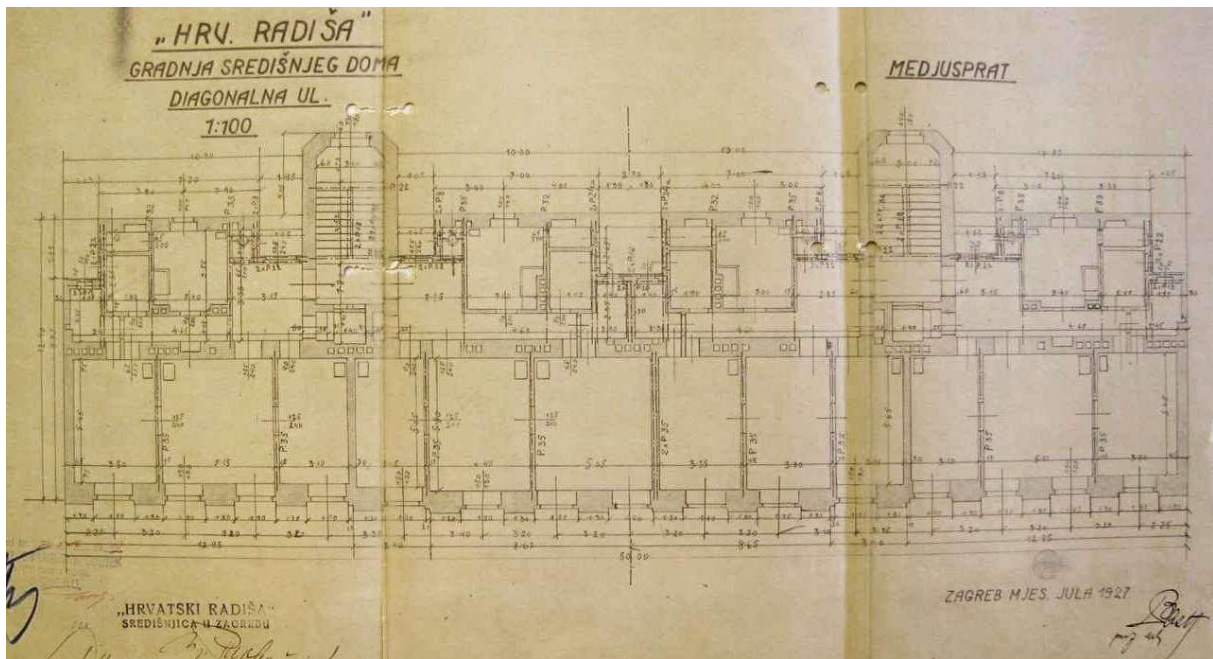
3.2.-4. KROV: zadržan je izvoran nagib i pokrov krovišta

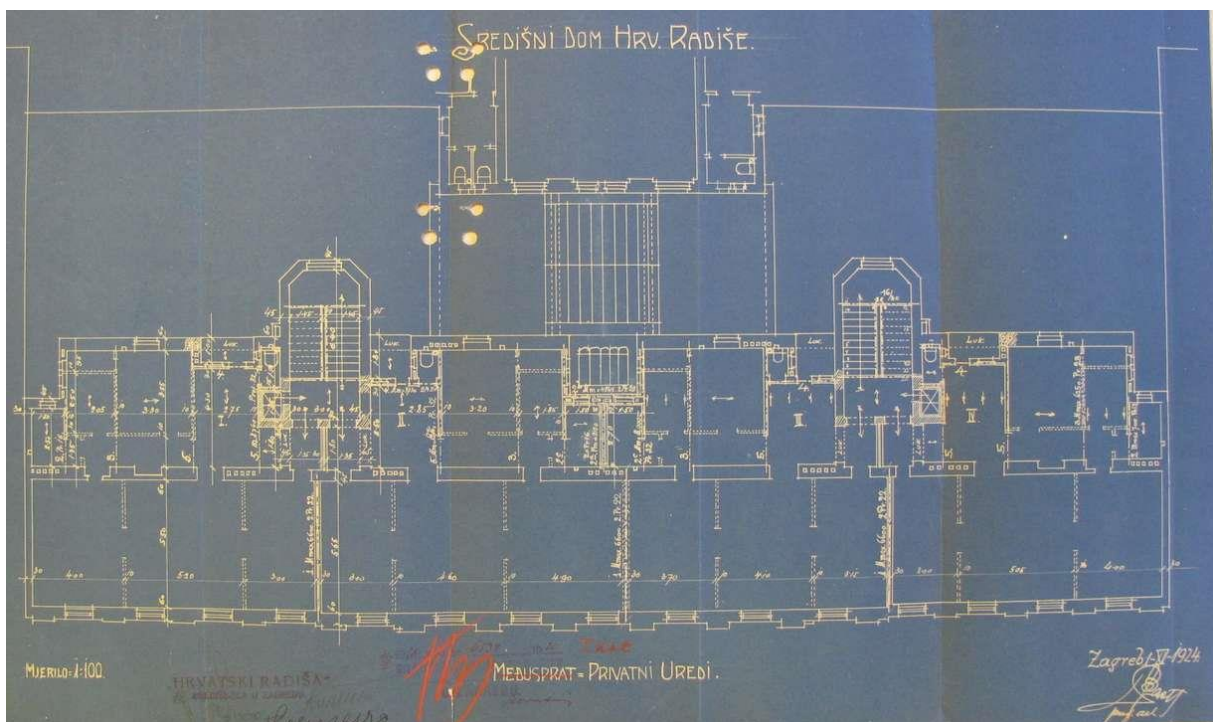
508. Zgrada u Ulici kneza Mislava, tlocrt prizemlja, 1. prosinac 1924., sign. Bastl, Zagreb

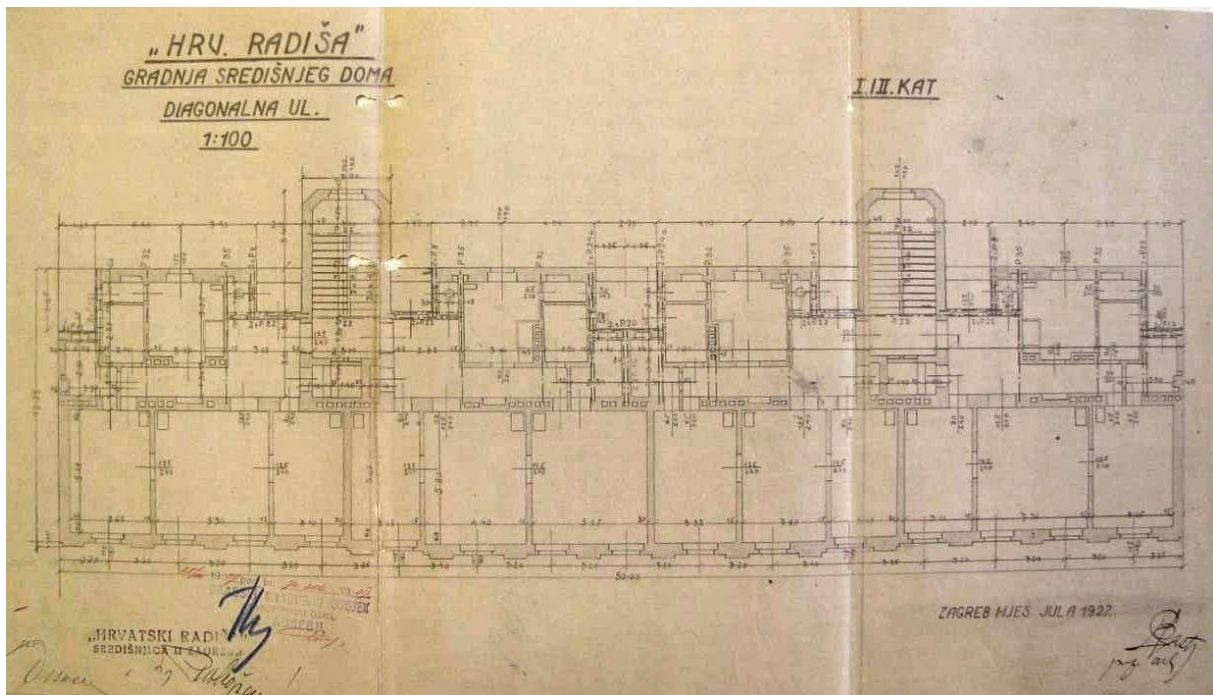
509. Zgrada u Ulici kneza Mislava, tlocrt prizemlja, srpanj 1927., sign. Bastl, Zagreb

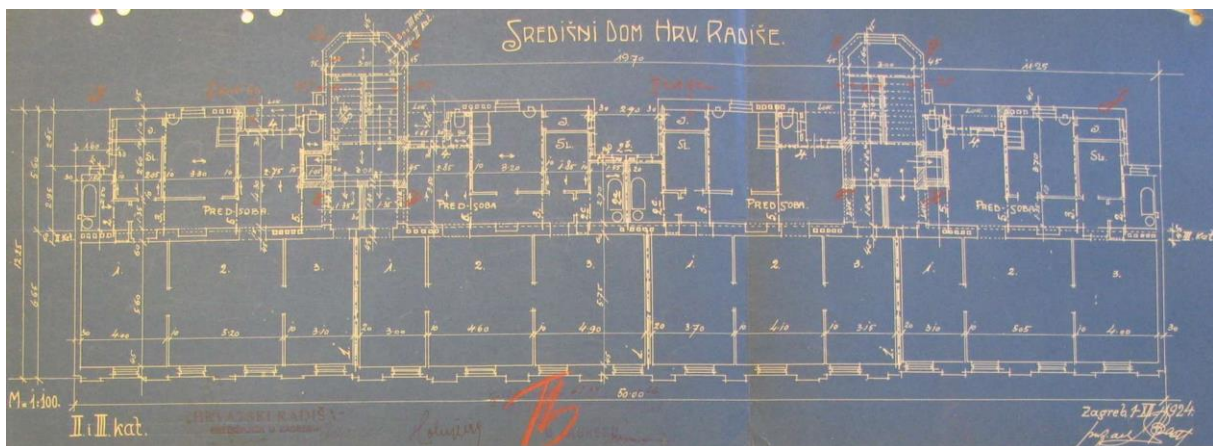
510. Zgrada u Ulici kneza Mislava, tlocrt međukata, srpanj 1927., sign. Bastl, Zagreb

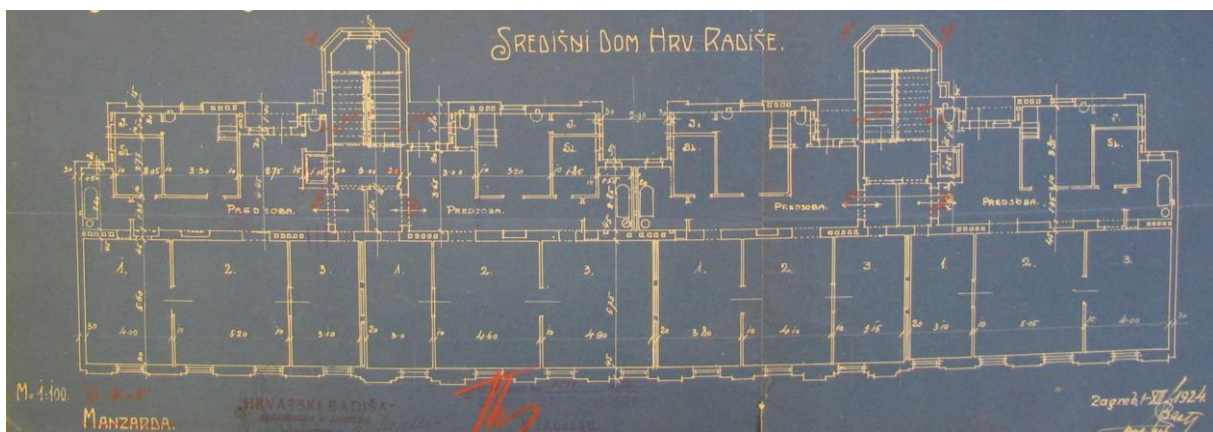
511. Zgrada u Ulici kneza Mislava, tlocrt prvog kata, 1. prosinac 1924., sign. Bastl, Zagreb

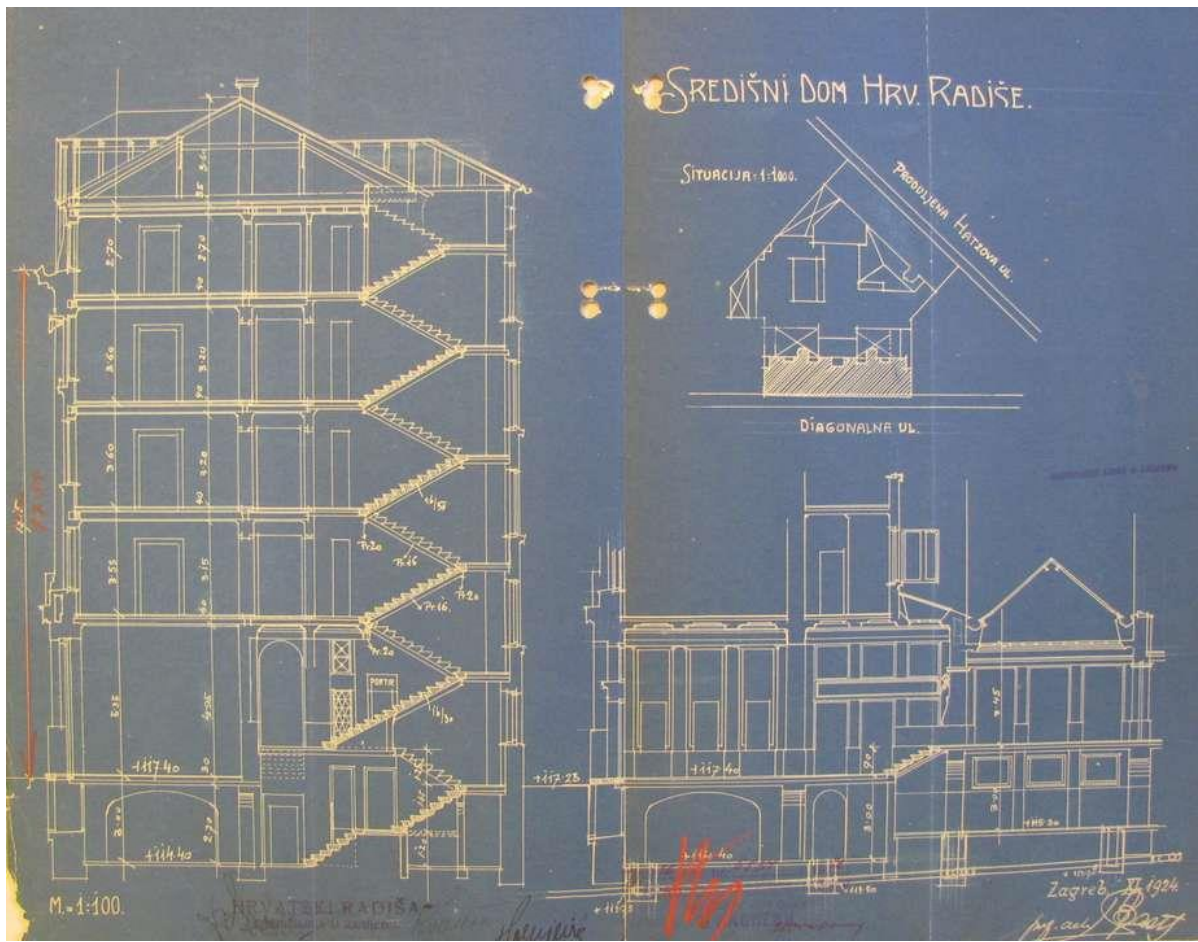
512. Zgrada u Ulici kneza Mislava, tlocrt prvog i drugog kata, srpanj 1927., sign. Bastl, Zagreb

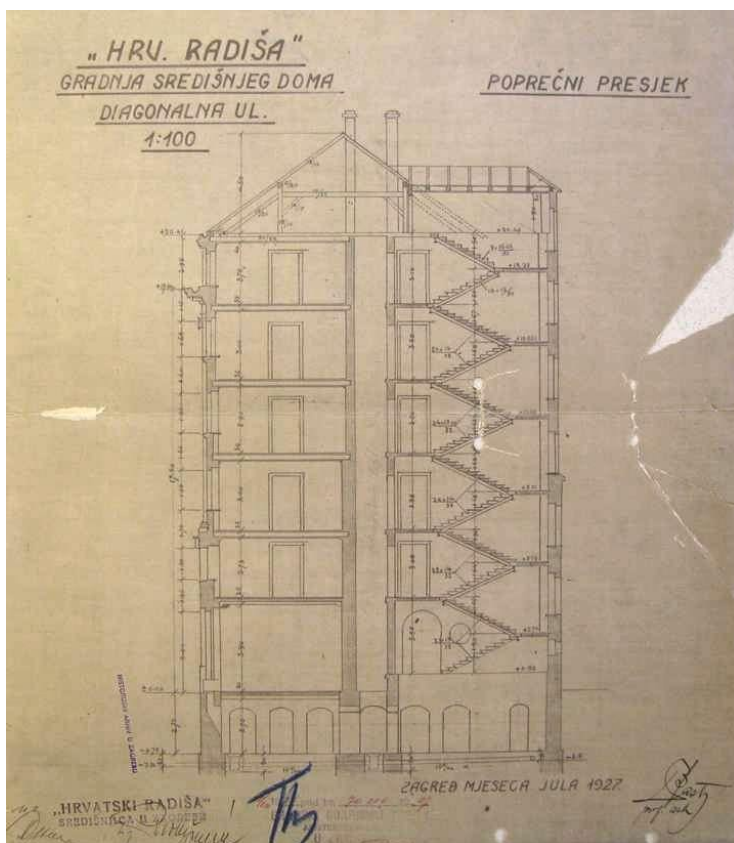
513. Zgrada u Ulici kneza Mislava, tlocrt drugog i trećeg kata, 1. prosinac 1924., sign. Bastl, Zagreb

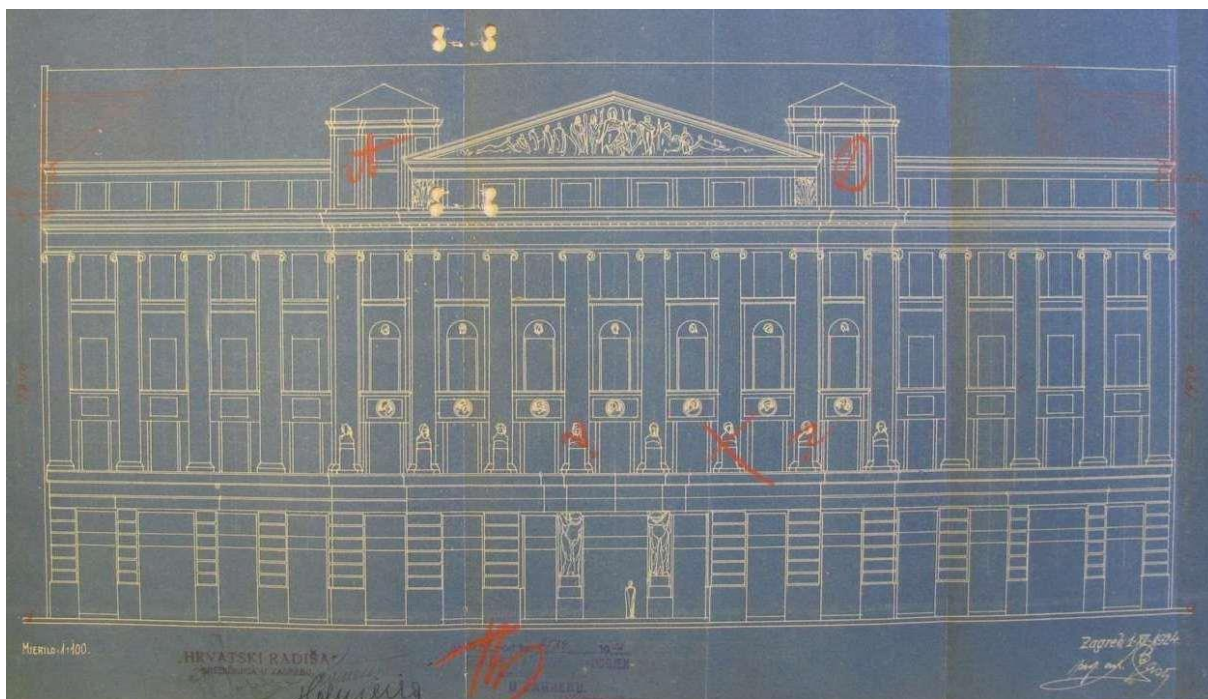
514. Zgrada u Ulici kneza Mislava, tlocrt mansarde/četvrtog kata, 1. prosinac 1924., sign. Bastl, Zagreb

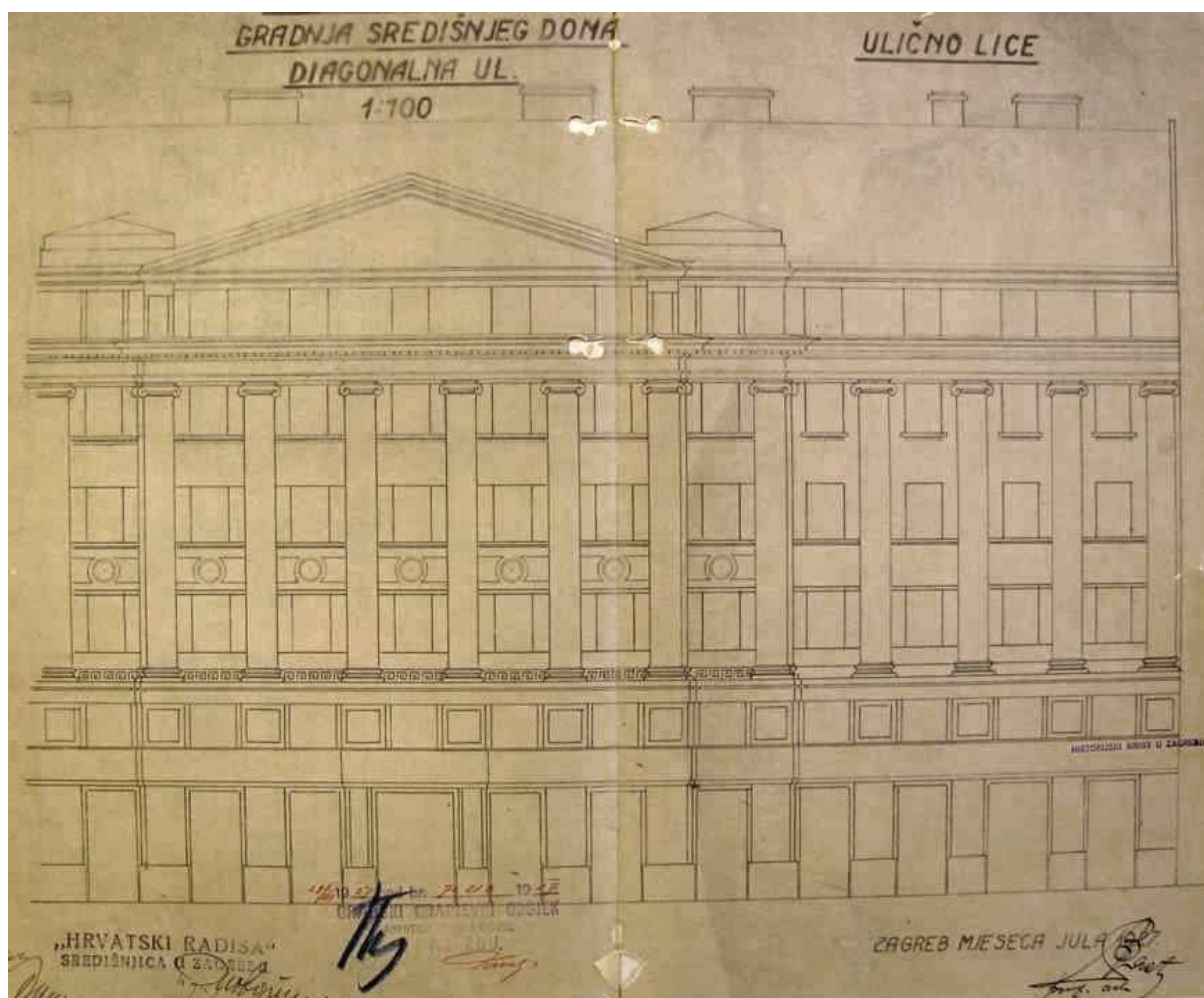
515. Zgrada u Ulici kneza Mislava, presjeci i situacija, 1. prosinac 1924., sign. Bastl, Zagreb

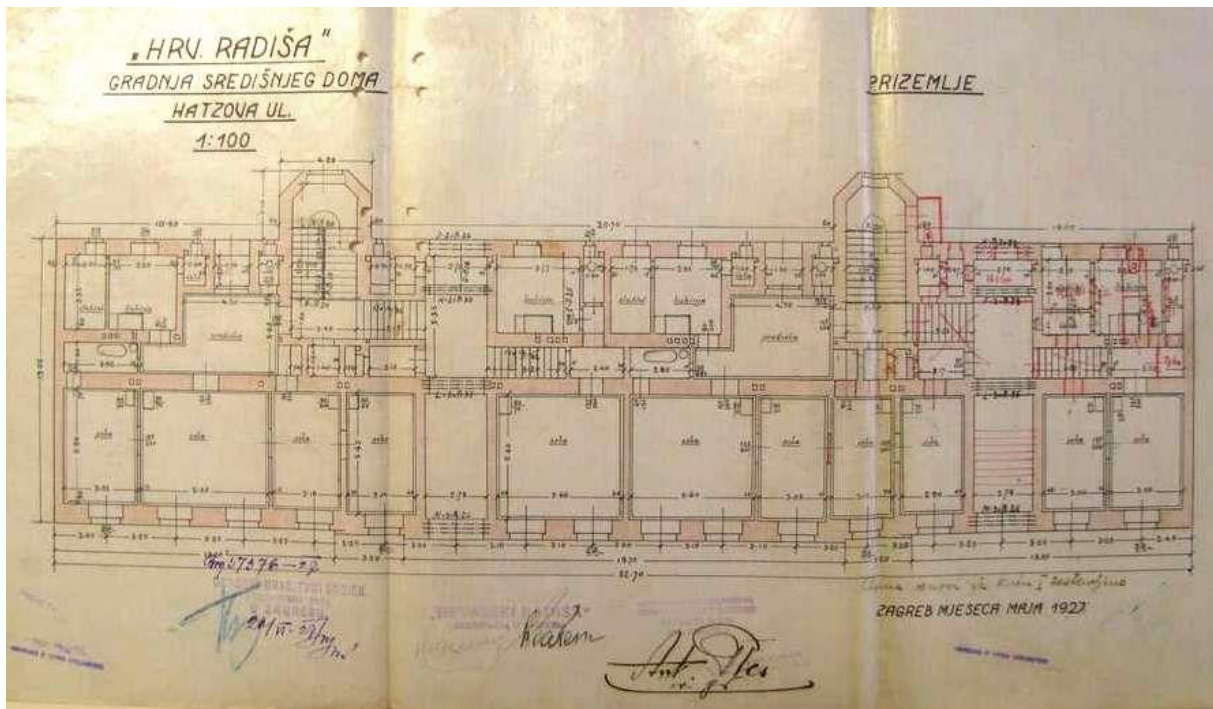
516. Zgrada u Ulici kneza Mislava, presjek, srpanj 1927., sign. Bastl, Zagreb

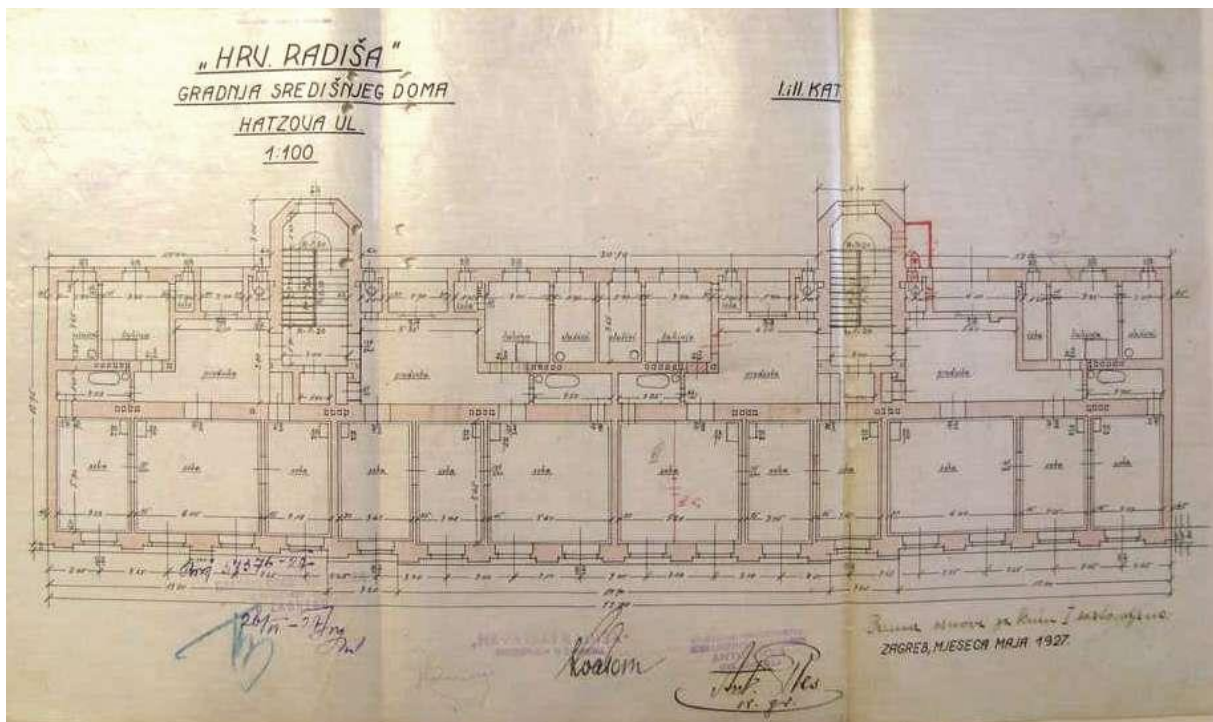
517. Zgrada u Ulici kneza Mislava, pročelje, 1. prosinac 1924., sign. Bastl, Zagreb

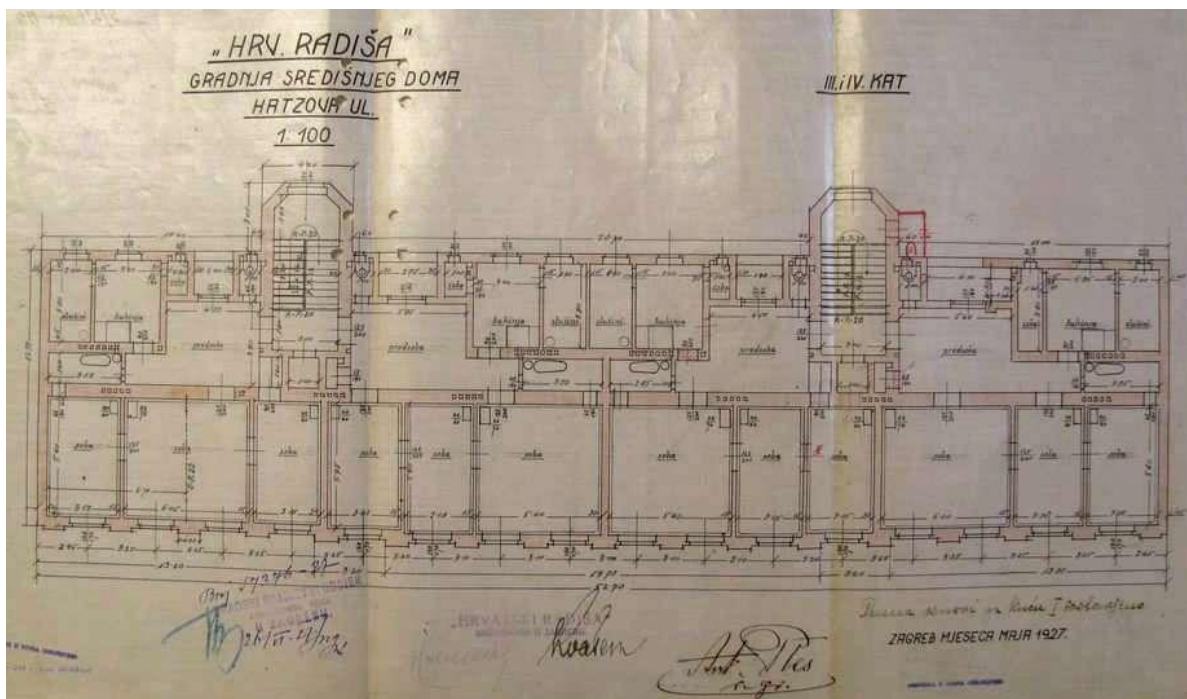
518. Zgrada u Ulici kneza Mislava, pročelje, srpanj, 1927., sign. Bastl, Zagreb

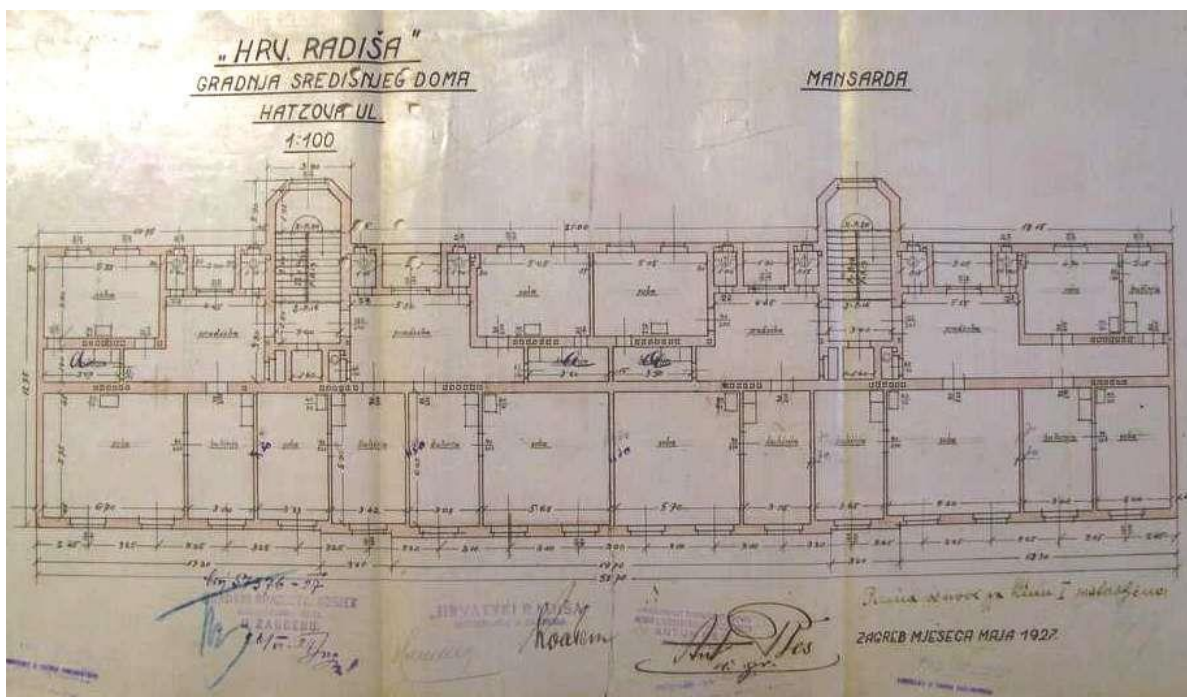
519. Zgrada u Ulici kneza Borne, tlocrt prizemlja, svibanj 1927., sign. Antun Res, Zagreb

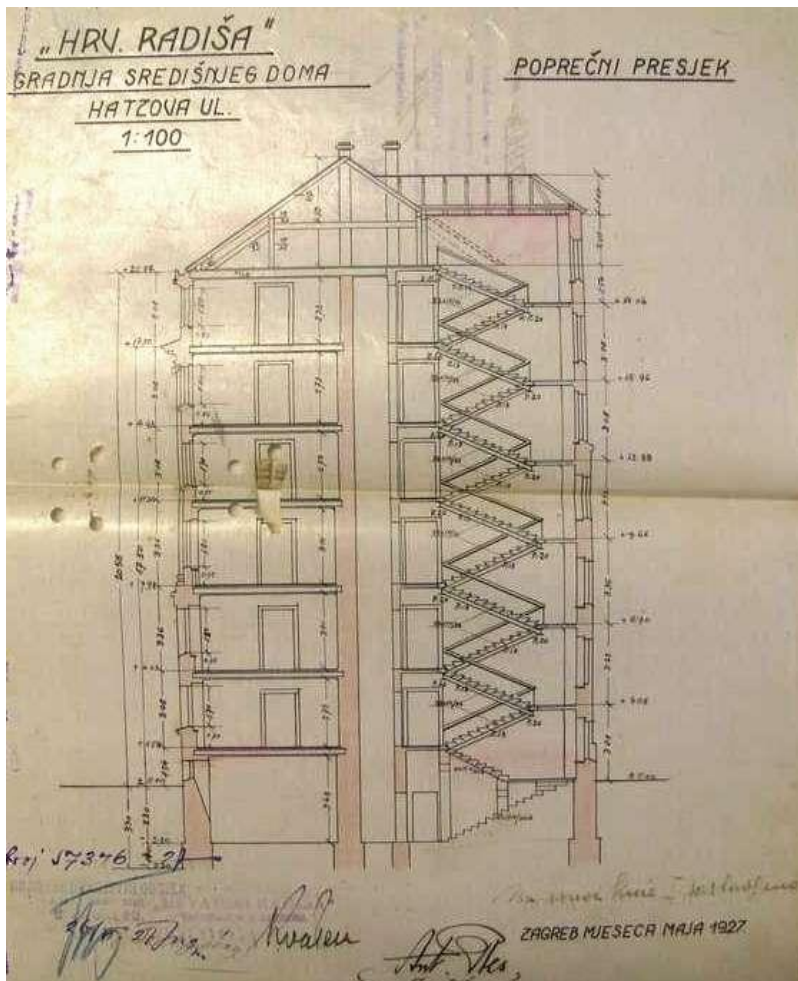
520. Zgrada u Ulici kneza Borne, tlocrt prvog i drugog kata, svibanj 1927., sign. Antun Res, Zagreb

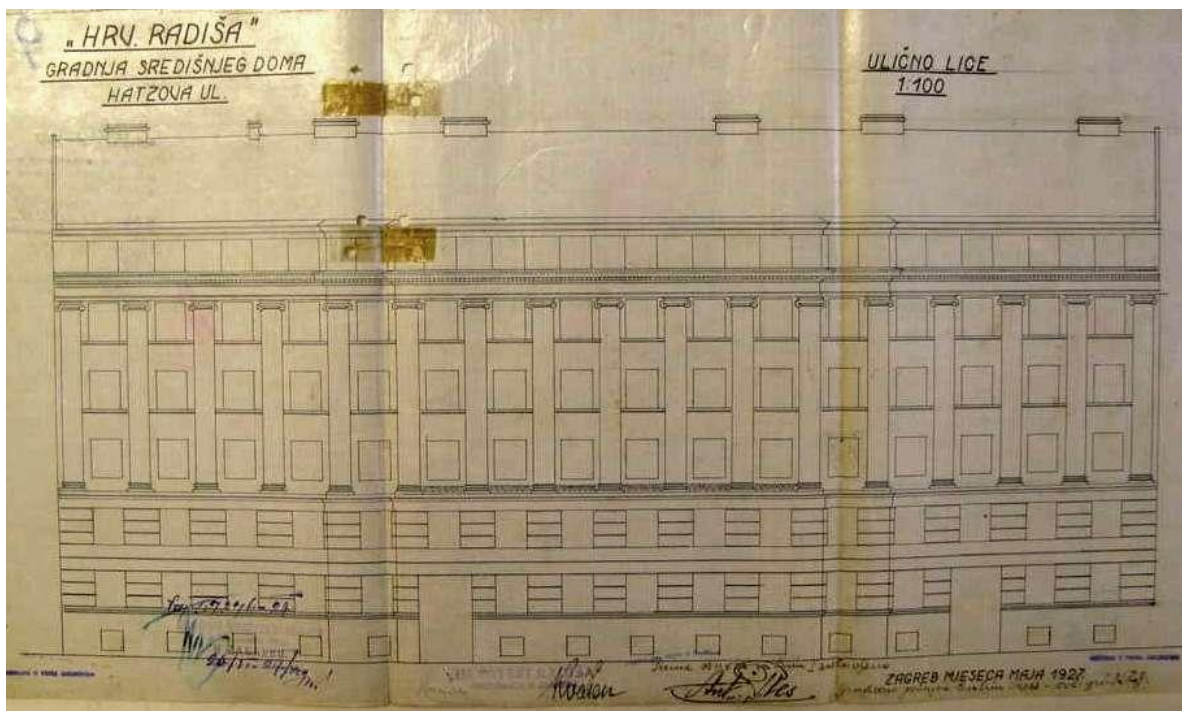
521. Zgrada u Ulici kneza Borne, tlocrt trećeg i četvrtog kata, svibanj 1927., sign. Antun Res, Zagreb

522. Zgrada u Ulici kneza Borne, tlocrt mansarde, svibanj 1927., sign. Antun Res, Zagreb

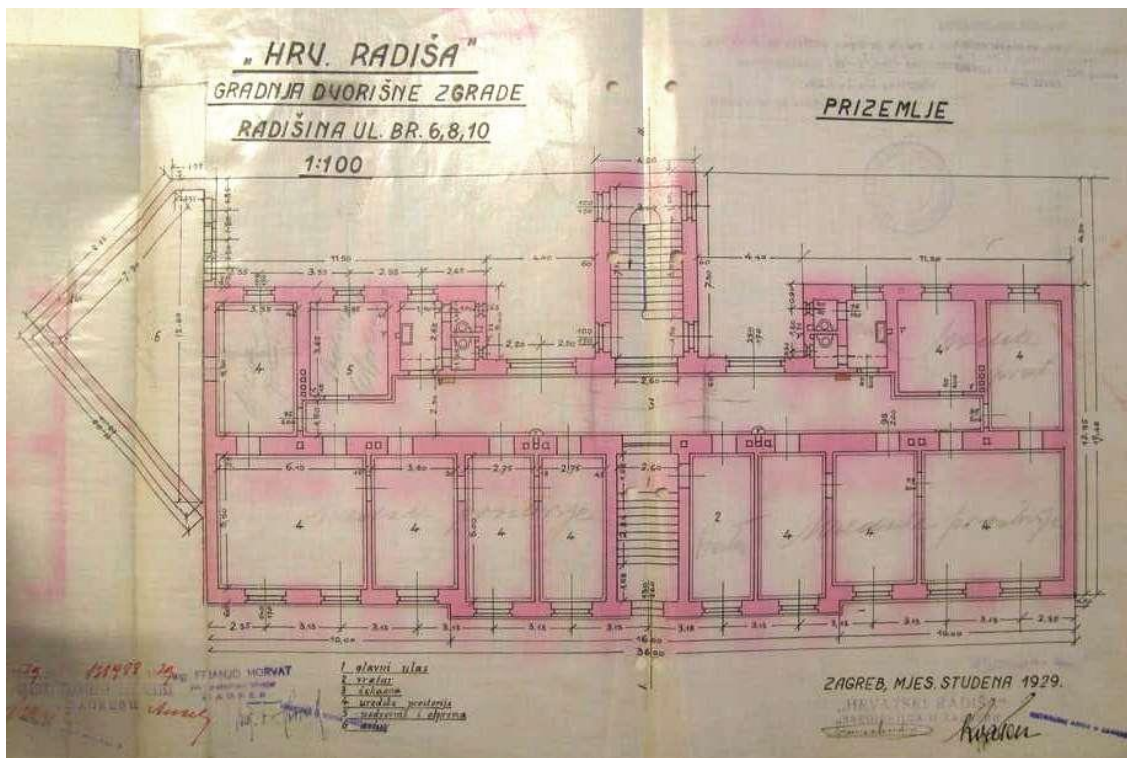
523. Zgrada u Ulici kneza Borne, presjek, svibanj 1927., sign. Antun Res, Zagreb

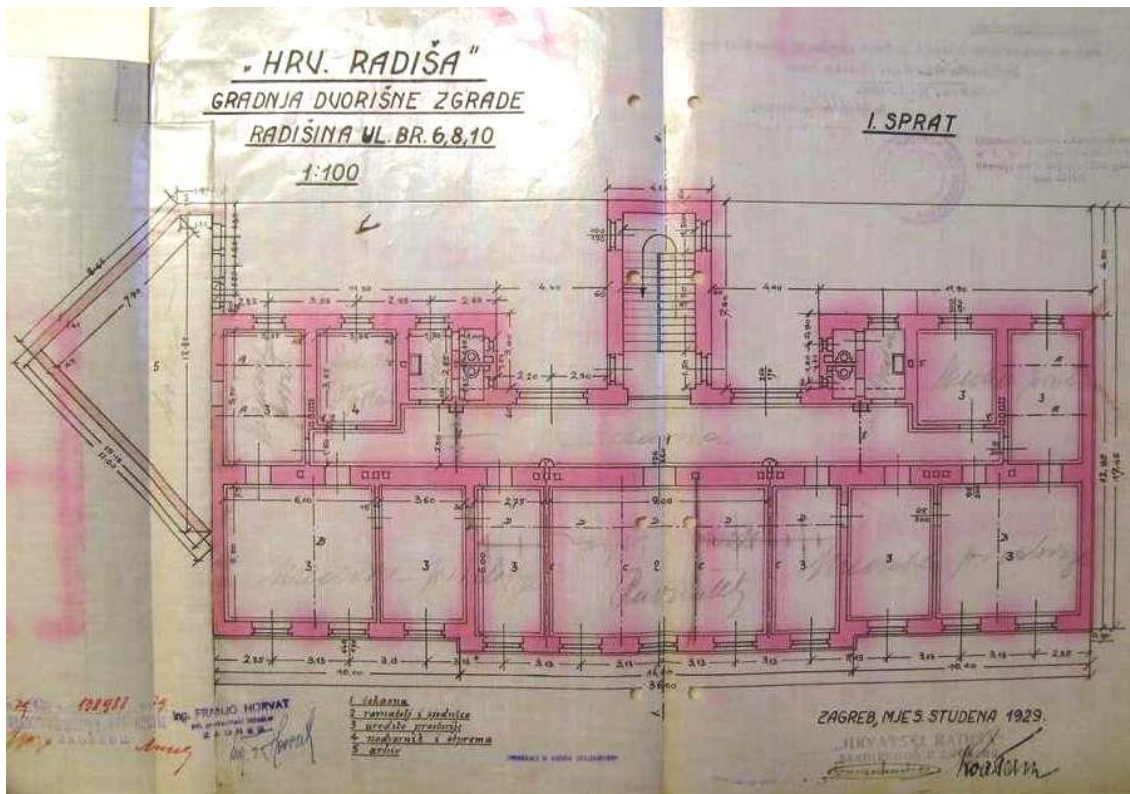
524. Zgrada u Ulici kneza Borne, pročelje, svibanj 1927., sign. Antun Res, Zagreb

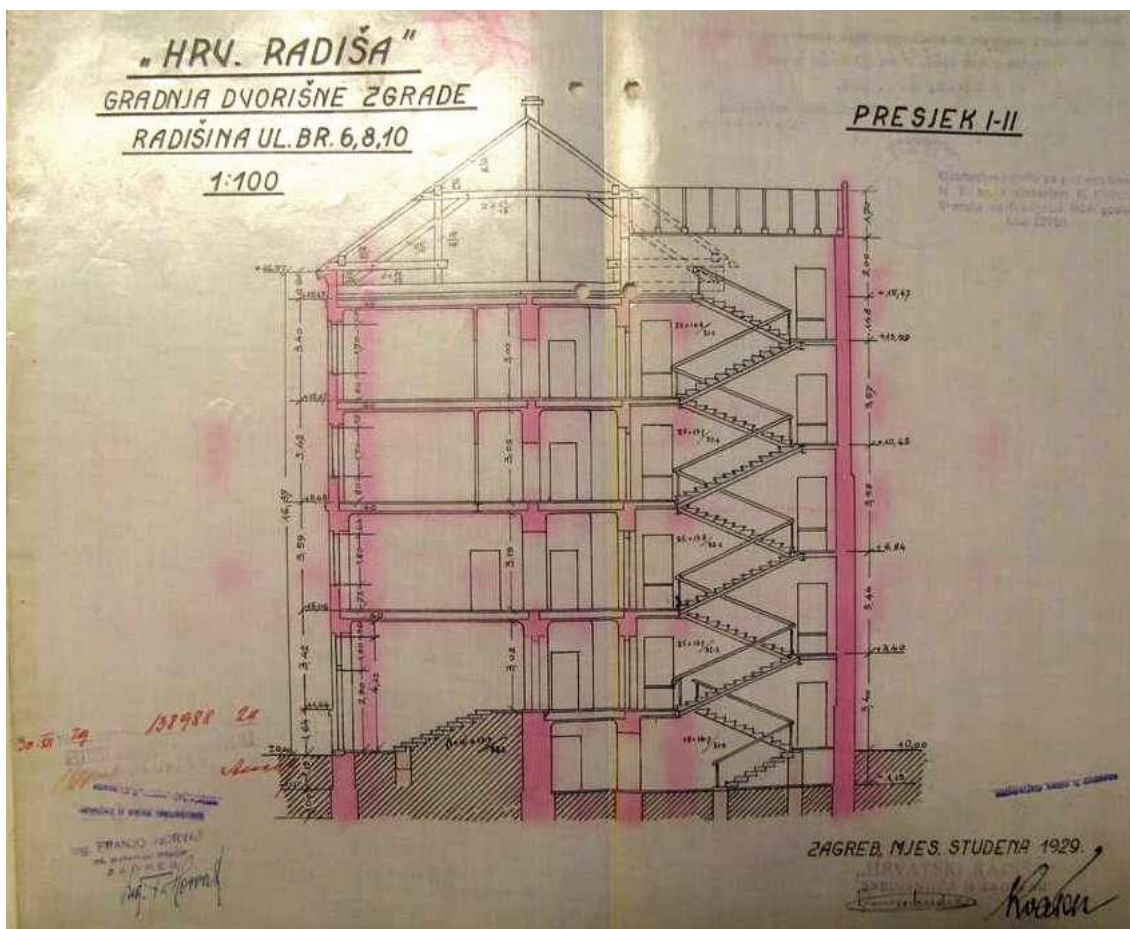
525. Situacija prilikom izgradnje dvorišne zgrade, sign. ing. Aljinović, veljača 1932., Zagreb

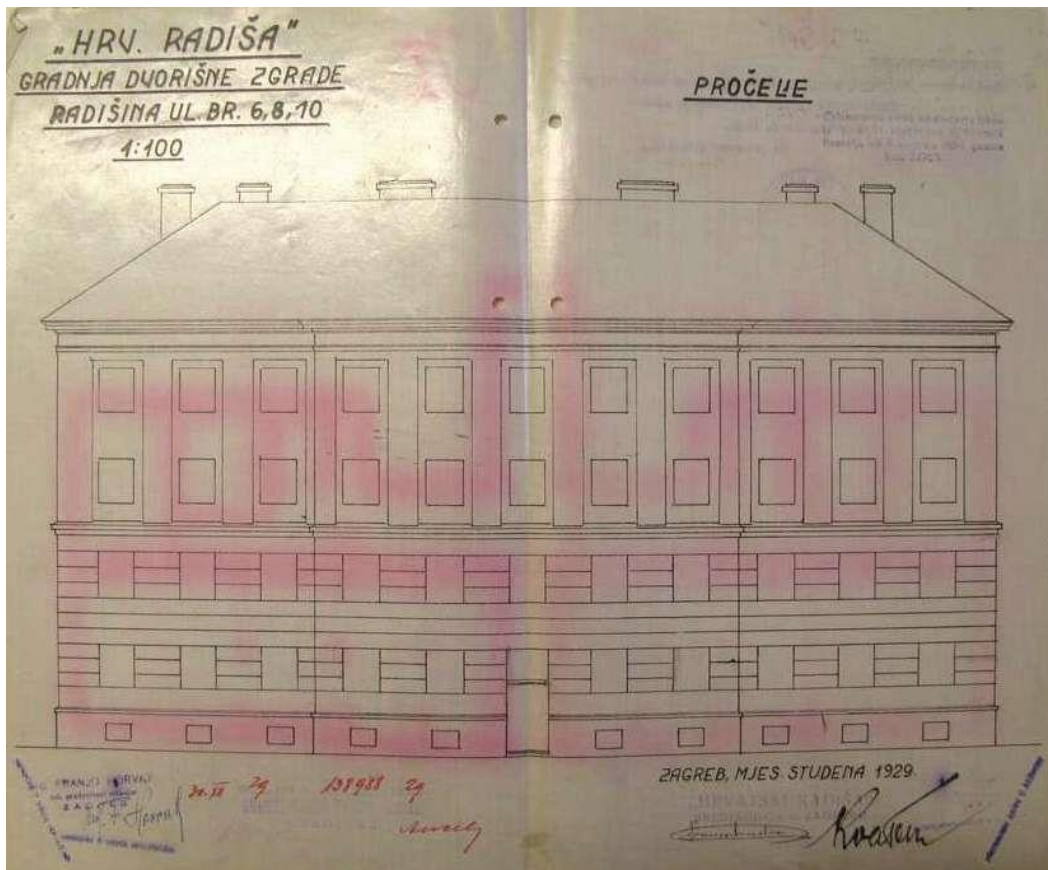
526. Dvorišna zgrada, tlocrt prizemlja, studeni 1929., sign. Franjo Horvat, Zagreb

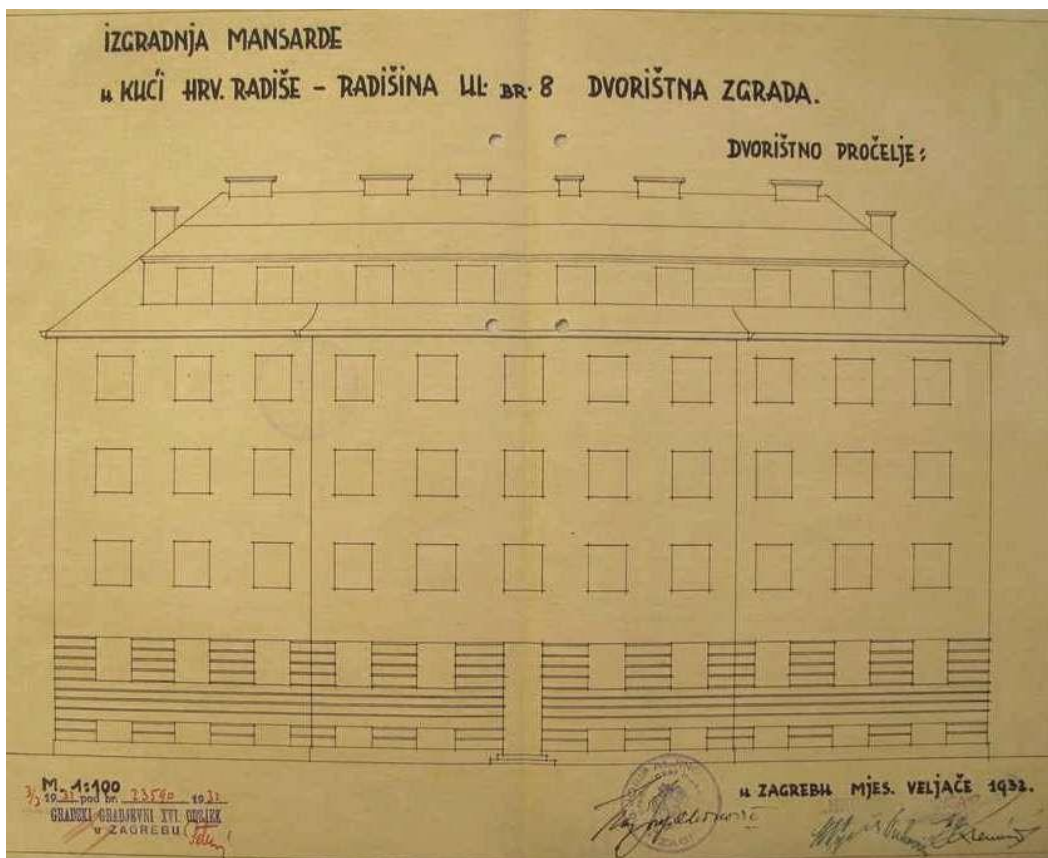
527. Dvorišna zgrada, tlocrt prvog kata, studeni 1929., sign. Franjo Horvat, Zagreb

528. Dvorišna zgrada, presjek, studeni 1929., sign. Franjo Horvat, Zagreb

530. Dvorišna zgrada, pročelje, studeni 1929., sign. Franjo Horvat, Zagreb

531. Dvorišna zgrada, pročelje - izgradnja mansarde, veljača 1932., sign. ing Aljinović, Zagreb

532. Dom Hrvatskog radiše (Zagreb, Kneza Mislava 6-8-10/Kneza Borne 3-5), pročelje u Ulici kneza Mislava (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

533. Dom Hrvatskog radiše (Zagreb, Kneza Mislava 6-8-10/Kneza Borne 3-5), pročelje u Ulici kneza Mislava, detalj (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

**ZGRADA BARTULIĆ
TKALČIĆEVA 2/DOLAC 1, ZAGREB
Projekt 1925.-1926., realizacija 1926.-1927.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZ (ZGD, Dolac 1)

1.1.-1. INVESTITOR: Vladimir Bartulić

1.1.-2. NAMJENA: stambeno-trgovačko-poslovna

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+M+4

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: ing. Slavo Batušić ovl. građevinski inženjer

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br. 87.195/XII-A-1926. od 15. lipnja 1926.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br. 80.397-XIIA-1927. od 24. listopada 1927.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): Vjekoslav Bastl, travanj 1925., br.88190/1926

1.1.-9. POPIS NACRTA: sign.: *Vjekoslav Bastl*

-**kolovoz 1925.:** presjek i položajni nacrt

-**listopad 1925.:** nacrt pročelja i peristila na Dolcu, u M 1:100

-**1925./1926.:** tlocrt gornjeg prizemlja, u M 1:100

-**listopad 1925.:** tlocrt donjeg prizemlja, u M 1:100; tlocrt podruma, u M 1:100; presjeci i pogled u vezi s tržnicom, u M 1:100; tlocrt međukata, u M 1:100; tlocrt prvog kata, u M 1:100; tlocrt drugog kata, u M 1:100; tlocrt mansarde, u M 1:100

-**promjenbeni nacrti, rujna 1926.:** tlocrt podruma, u M 1:100; tlocrt međukata, u M 1:100; tlocrt donjeg prizemlja, u M 1:100; tlocrt gornjeg prizemlja, u M 1:100; tlocrt prvog kata, u M 1:100; tlocrt drugog kata i mansarde, u M 1:100; tlocrt tavana, u M 1:100

-**1927.** nacrt pročelja

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumske prostorije, stubište

1.2.-2. DONJE PRIZEMLJE: trgovina, ljekarna, skladište, stubište, hodnik, dvorište

1.2.-3. MEZANIN: skladišta ljekarne i kavane

1.2.-4. GORNJE PRIZEMLJE: kavana ili trgovina, trgovina, pomoćne prostorije, vestibul, skladište, stubište

1.2.-5. PRVI I DRUGI KAT: četverosoban i peterosoban stan s predsobljem, kuhinjom, izbom, sobom za služavku, kupaonicom i balkonom

1.2.-6. TREĆI KAT: stambeni prostor, ured

1.3. OPIS ZGRADE: ugaona poluugrađena peterokatnica izduljenog, nepravilnog U tlocrta

1.3.-1. PROČELJE: donji dio pročelja (prizemlje, mezanin i prizemlja na Dolcu) obložen je umjetnim kamenom

1.3.-2. KROV: dvostrešan krov prekriven eternit pločama

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1929. pregradnja podruma** (građevna dozvola br. 79416-XVIa-1929. od 28. prosinca 1929.)

- **1932. pregradnja lokala u gornjem prizemlju u ljekarnu** (građevna dozvola br. 61699-XVI-a-1932. od 30. svibnja 1932., uporabna dozvola br. 135.328-XVI-1932. od 10. listopada 1932.)

- **1932. obnova zgrade nakon požara** (građevna dozvola br. 60.321-XVI-1932. od 1. lipnja 1932., arhitekt Lav Kalda)

- **1939. pregradnja drugog kata-preuređenje stanova u društvene prostorije** (građevna dozvola br. 187.835-XVI-1939 od 14. rujna 1939., uporabna dozvola br. 222.389-XVI-1939 od 30. listopada 1939.)

- **1949. adaptacija prizemlja i međukata u radnički restoran** (građevna dozvola br. 1720-II-1-1-1949. od 4. veljače 1949.)
- **1956. adaptacija lokala poduzeća “Poljoopskrba” u prizemlju** (građevna dozvola br. 1463-III-1956. od 5. travnja 1956.)
- 1957. adaptacija trećeg kata i potkrovlja (građevna dozvola br. 3778-VIII-3-1956 od 10. siječnja 1957.; ing. F. Zelić, arhitektonski biro “Zelić”)
- **1957. vraćanje svojedobno uklonjenog sanitarnog čvora u međukatu** (građevna dozvola br. 4108-III-1957. od 1. travnja 1957.)
- **1962. adaptacija sanitarnog čvora i kuhinje restauracije “Dolac” na drugom katu** (građevna dozvola br. 05/2-2-1960/1-1962. od 10. siječnja 1963., arhitekt B. Kresnik, arhitektonsko projektni biro “Medveščak”-ABM)
- **1964. adaptacija u lokal za samoposluživanje** (ing. Krunoslav Vitanović)
- **1965. adaptacija restauracije “Tržnica” u restoran “Pod zidom”**

3. DANAŠNJE STANJE

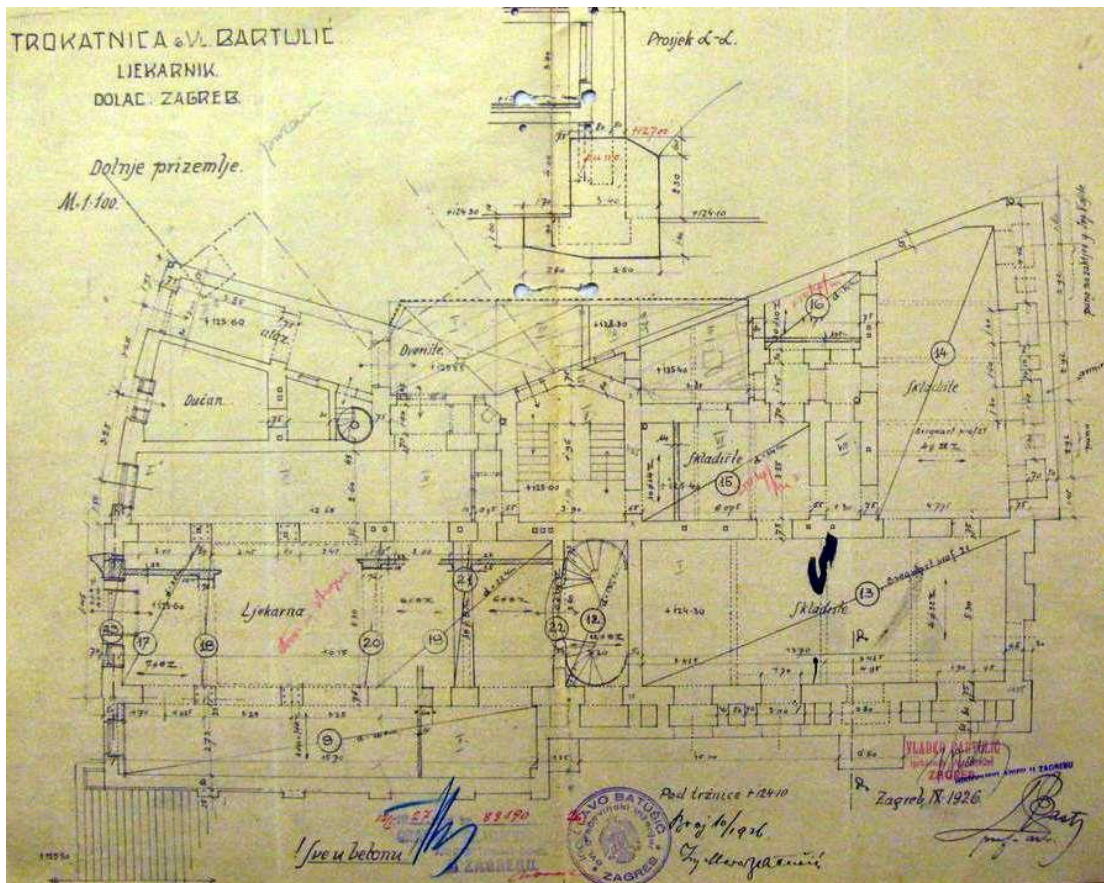
3.1. PRIKAZ NAMJENE: stambeno-poslovna, a dio je izvan funkcije (lokali u prizemlju)

3.2. OPIS ZGRADE:

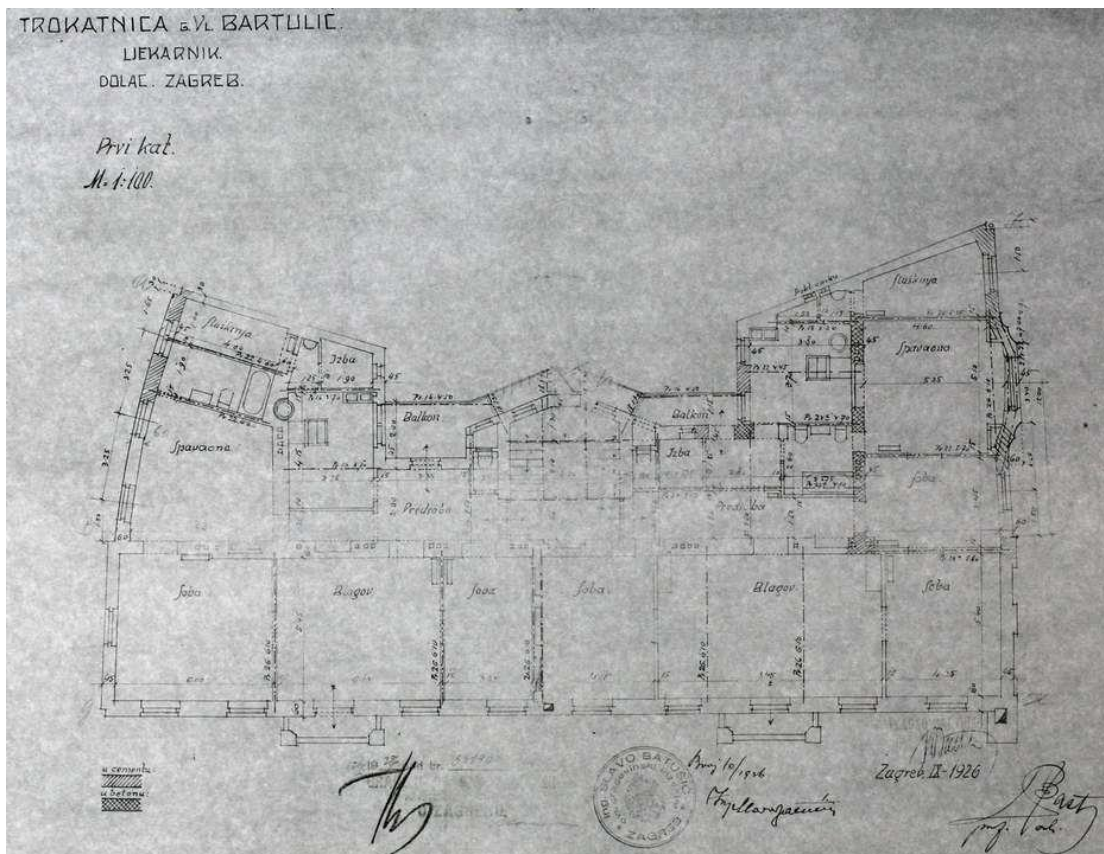
3.2.-1. PROČELJE: u velikoj mjeri sačuvan je izvoran izgled pročelja s iznimkom izloga s ulazima u lokale koji su izmijenjeni

3.2.-2. KATNOST: sačuvana je izvorna visina i broj etaža

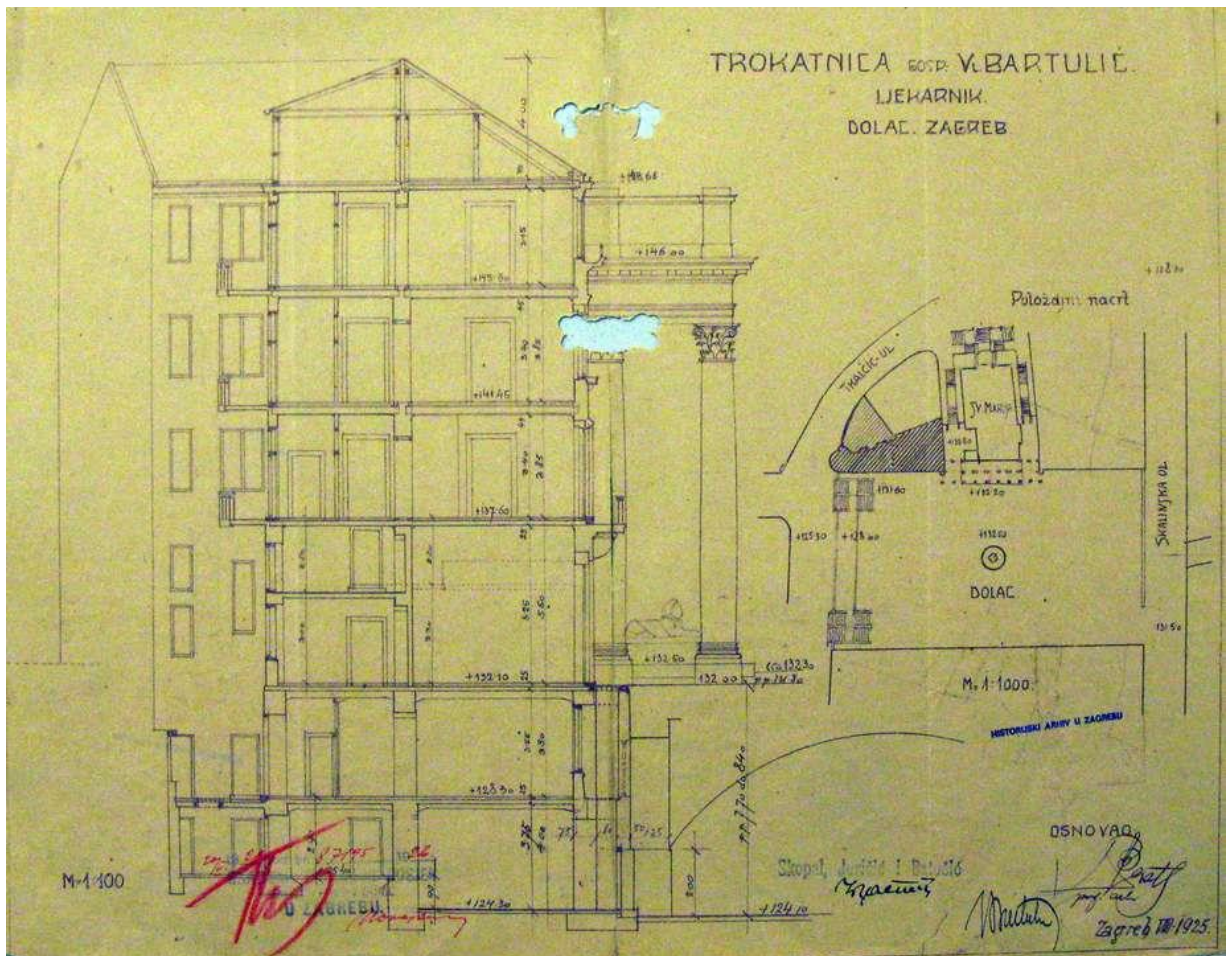
3.2.-3. KROV: zadržan je izvoran izgled krova

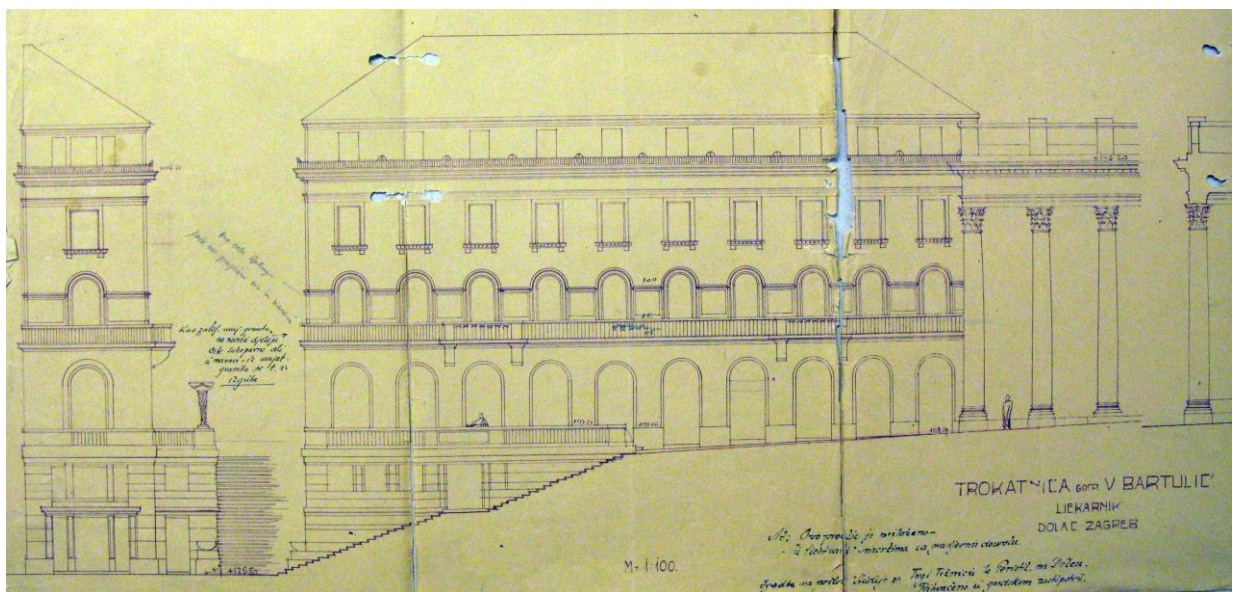
534. Tlocrt prizemlja, rujan 1926., Zagreb

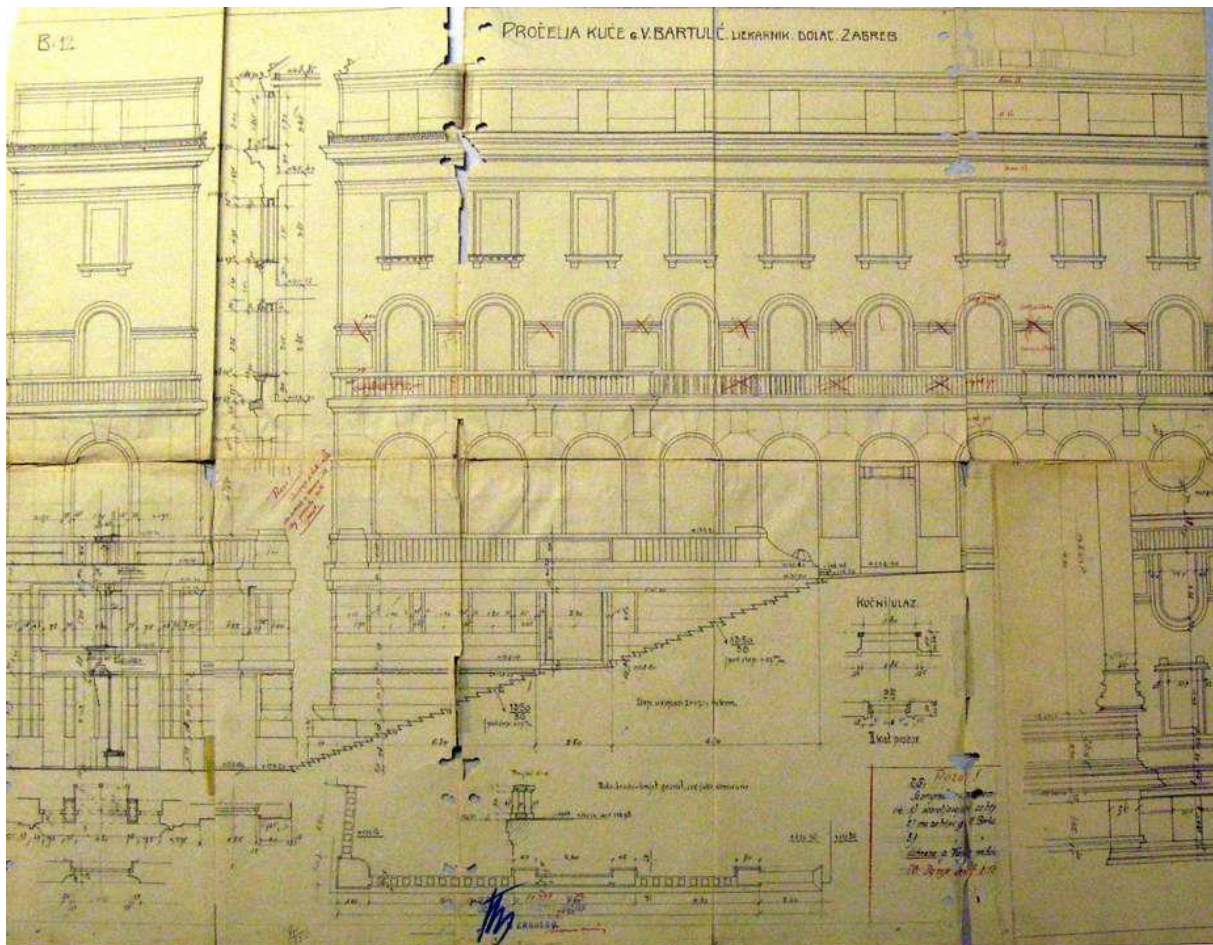
535. Tlocrt prvog kata, rujan 1926., Zagreb

536. Presjek i položajni nacrt, kolovoz 1925., Zagreb

537. Nacrt pročelja, prva neodobrena varijanta, listopad 1925., Zagreb

538. Nacrt pročelja, odobrena i realizirana varijanta, 1927., Zagreb

539. Istočno pročelje (foto: Zoran Bogdanović, 2007.)

TRŽNICA DOLAC
DOLAC, ZAGREB
Projekt 1926.-1931., realizacija 1927.-1930.

1. IZVORNO STANJE

1.1.IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Tržnica Dolac, sig.129, 130, 131, STRUGAR, M. (2008.), Regulacija Dolca u Zagrebu od 1880. do 1940. godine, magistarski rad, Zagreb)

1.1.-1. INVESTITOR: grad Zagreb

1.1.-2. NAMJENA: trgovačka

1.1.-3. BROJ KATOVA: P+M

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl u suradnji s Karlom Vajdom

1.1.-5. IZVOĐAČ: građevno poduzetništvo A. Peyer i drug iz Zagreba

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.14513-III-1930. od 14. kolovoza 1930.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.23.197-III-A-1936, 27. svibnja 1936. g.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): nepoznato

1.1.-9. POPIS NACRTA: sign.: *Vjekoslav Bastl (većinu nacрта signirao je i Karlo Vajda)*

- **siječanj 1926.:** pogled iz novoosnovane ulice prema crkvi sv. Marije u Tkalčićevoj ulici; raskrižje Radićeve (p.Duge) ulice i novoosnovane ulice paralelne s Ilicom; pogled iz novozamišljene ulice prema Skalinskoj s katedralom u pozadini; Splavnica s pogledom prema stubištu tržnice Dolac i Bartulićevoj kući; podzemna tržnica, prikaz unutrašnjosti; uzdužni presjek podzemne tržnice i pročelje zapadne strane trga kod crkve sv. Marije; poprečni presjek podzemne tržnice s izlazom u Tkalčićevu ulicu, u M 1:200

- **svibanj 1927.:** pročelje i presjek kroz glavne stube; sporedne stube i presjek sredinom, u M 1:50; podzemna tržnica-tlocrt, u M 1:200; tlocrt tržnice; osnova tržnice – pogled na zgradu tržnog nadzorništva, presjeci podzemne tržnice, u M 1:100; uzdužni presjek tržnice, u M 1:200

- **srpanj 1927.:** tlocrt podzemne tržnice i pogled na strop; tlocrt podzemne tržnice i hladione, u M 1:100; tlocrt trga i tržnice, tlocrt zgrade tržnog nadzorništva u M 1:100; kandelabri na trgu na Dolcu, u M 1:50

- **1927./1928.:** temelji tržnice; presjek kroz zahode; temelji tržnice; tlocrt prizemne tržnice; tlocrt prizemlja tržnice;

- **ožujak 1928.:** ulazi u svjetlike i zahode; pogled na strop tržnice; tlocrt zračnih kanala i otvora u M 1:100

- **travanj 1928.:** pročelje tržnice u M 1:50; pogled na strop tržnice; tlocrt prve terase-pogled na kasetirani strop; raspored rasvjete; rasvjeta trga u M 1:200

- **1929.:** studija boxa u tržnici, veljača 1929. u M 1:25; tlocrt boxova i kanalizacija, ožujak 1929.; trg iznad hladione, lipanj 1929., u M 1:100; hladione - presjeci, lipanj 1929., u M 1:100; raspored boxova, 6. 7. 1929.; hladiona-tlocrt prizemlja, međukata, srpanj 1929; hladiona, kolovoz 1929.; hladione-presjeci, kolovoz 1929., u M 1:50; nacrt za dva teretna dizala, listopad 1929.; boxovi za mesare, 10.12.1929.; boxovi za mljekare, 10.12.1929.;

- **siječanj 1930.:** pogled na izlaz i na mezanin otvore sa držcima naslona, u M 1:50; skice za drške na glavnim i sporednim stubama te u kući Bartulić i Herzoga; tržnica-izlaz na trg, u M 1:50;

- **bez datuma:** nacrt stuba za Dolac; glavne stube iz tržnice na trg; rasvjeta trga; hladiona-tlocrt u visini prve terase; tlocrt podzemne tržnice i hladione; nacrti boxova; prijedlog za rješenje pločnika na uglu Tkalčićeve i Splavnice; raspored prednjih prostorija – tlocrta, u M 1:100; situacija ugla Splavnice i Tkalčićeve ulice u M 1:1000 i prijedlog za rješenje pločnika, u M 1:200

- **svibanj 1931.** projekt stubišta s tržnice na Tkalčićevu ulicu – tlocrt i presjeci, u M 1:100
- **1935.** sign. *Ing. Zemljak*: ribarnica na Dolcu - pročelja, u M 1:50; krovšte, u M 1:50
- Provizorna ribarnica na Dolcu - položajni nacrt, u M 1:1000

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PRIZEMLJE: trgovačka

1.2.-2. MEZANIN: trgovačka, ugostiteljska

1.3. OPIS ZGRADE: objekt pravokutnog tlocrta na čijoj je gornjoj, ravnoj plohi formiran trg s otvorenom tržnicom ima vidljivo samo ulazno južno pročelje, dok je s bočnih strana omeđen zgradama i ukopan u povišen zemljani teren na sjevernom dijelu.

1.3.-1. PROČELJE: obloženo umjetnim kamenom i rastvoreno ulaznim otvorima podzemne tržnice te ulazima u lokale. S obje strane bočno smješteno je prilazno stepenište na gornji plato trga.

1.3.-2. KROV: ravna površina trga izvorno je bila rastvorena ostakljenim pravokutnim otvorima koji su osvjetljavali unutrašnjost

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1959. izvedba električnog osvjetljenja ulaza prema ulici Pod zidom**

3. DANAŠNJE STANJE

3.1. PRIKAZ NAMJENE: trgovačka

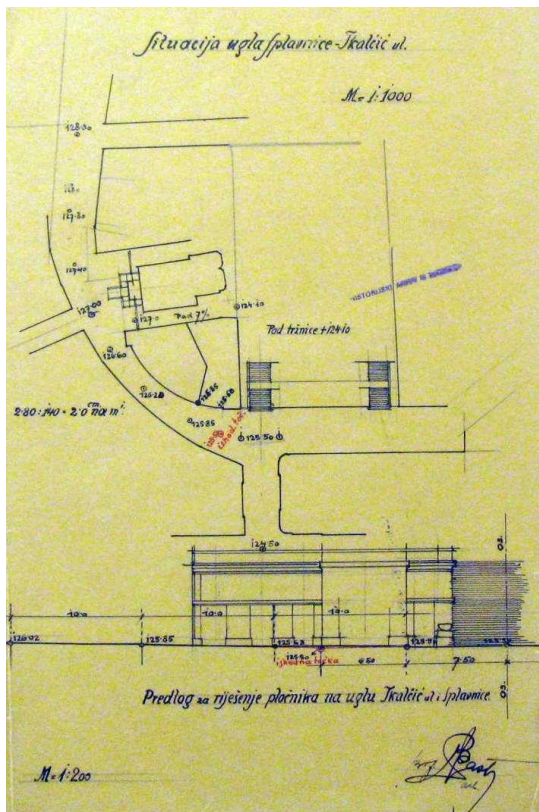
3.2. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNJOST: nije sačuvana u izvornom obliku – prilikom adaptacija izmijenjene su podne obloge, osvjetljenje i pultovi za prodaju. U sjevernom dijelu ugrađeno je dizalo sa pješake.

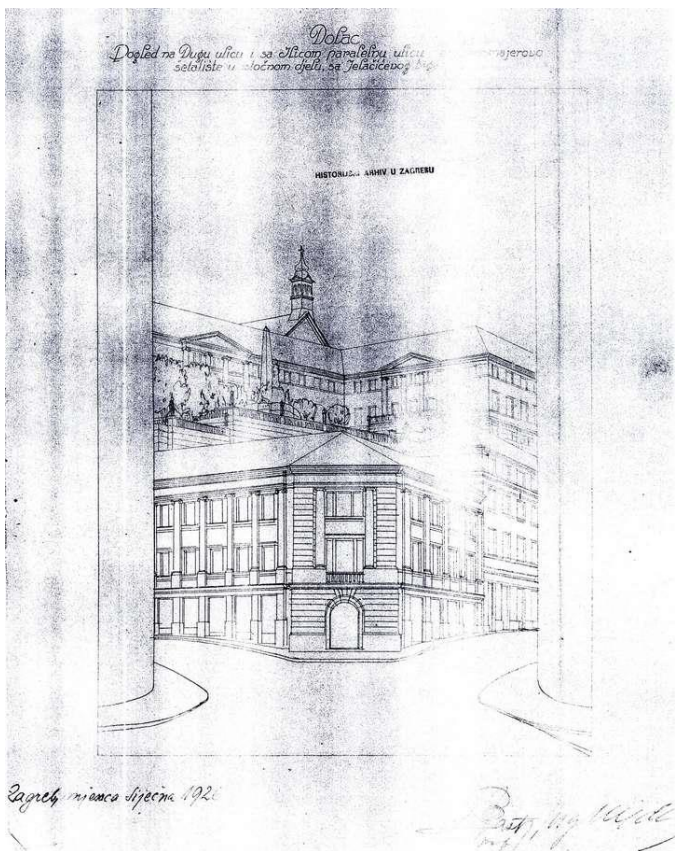
3.2.-2. PROČELJE: prilikom adaptacije je obloženo poliranom kamenom oplatom

3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna visina i podjela na etaže

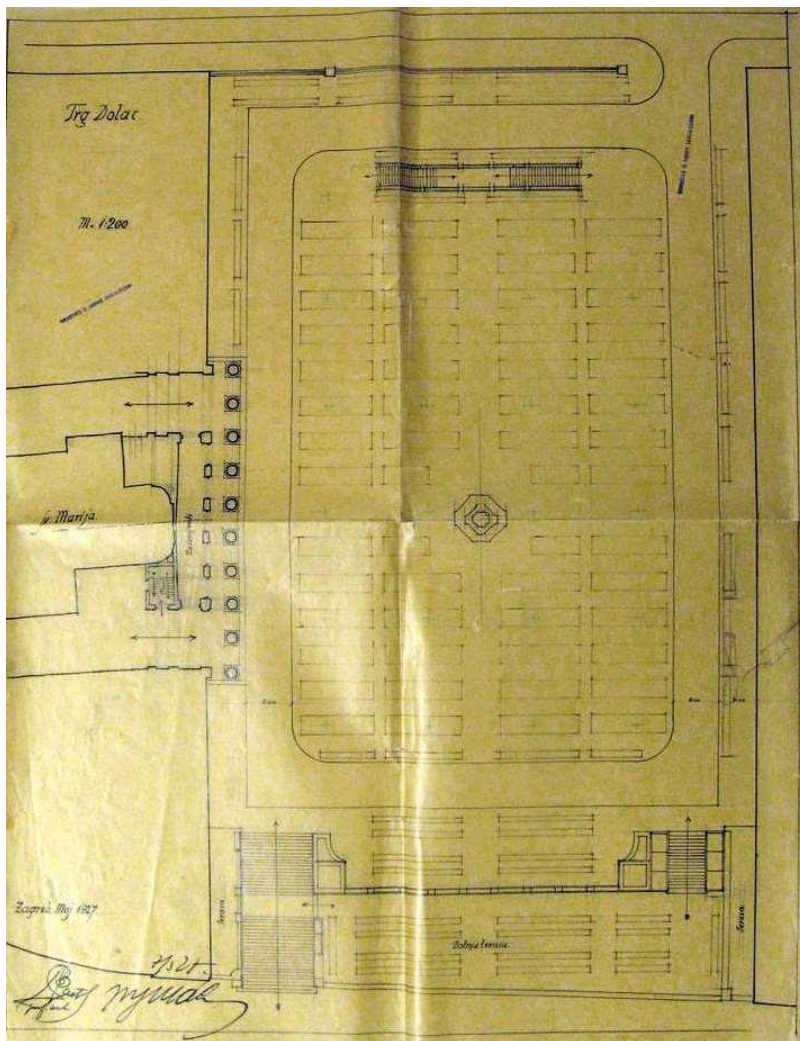
3.2.-4. KROV: ravan krov koji čini plohu trga neprimjereno je asfaltiran i u lošem stanju. Prilikom jedne od adaptacija zatvoreni su otvori namijenjeni prolasku dnevne svjetlosti u zatvorenu tržnicu.

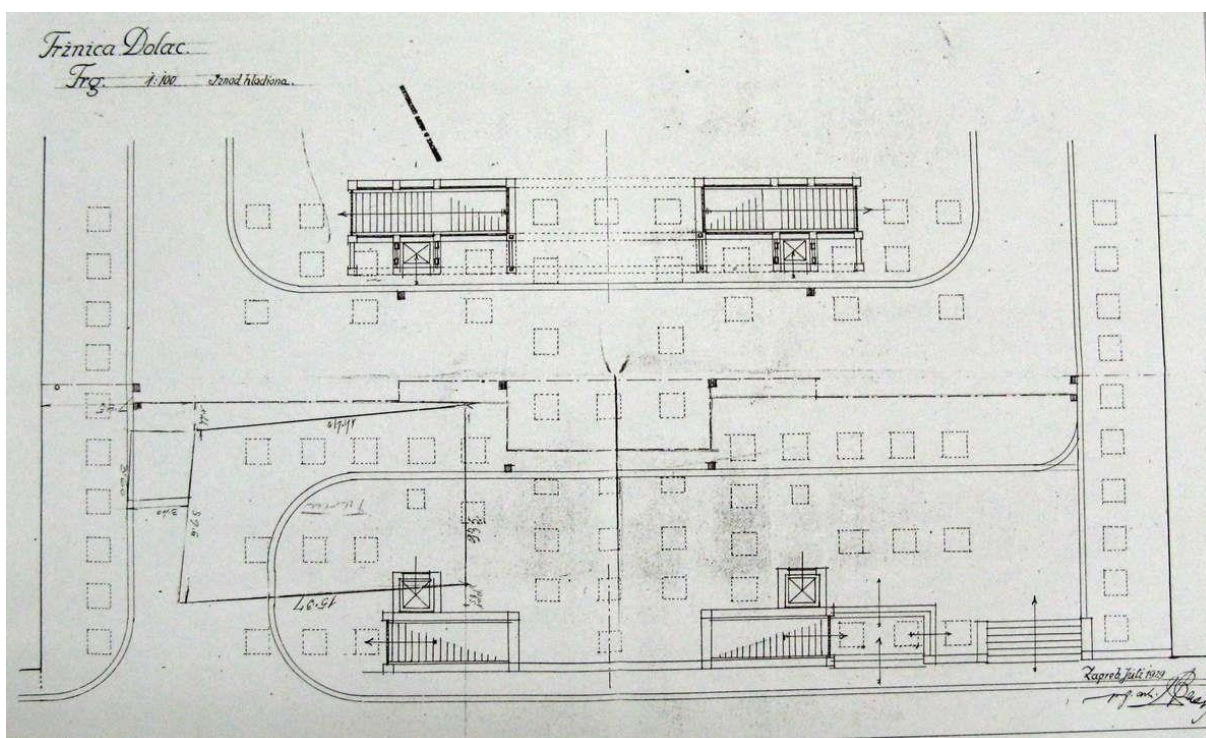
540. Dolac, situacija ugla Tkalčićeve i Splavnice, bez datuma, Zagreb

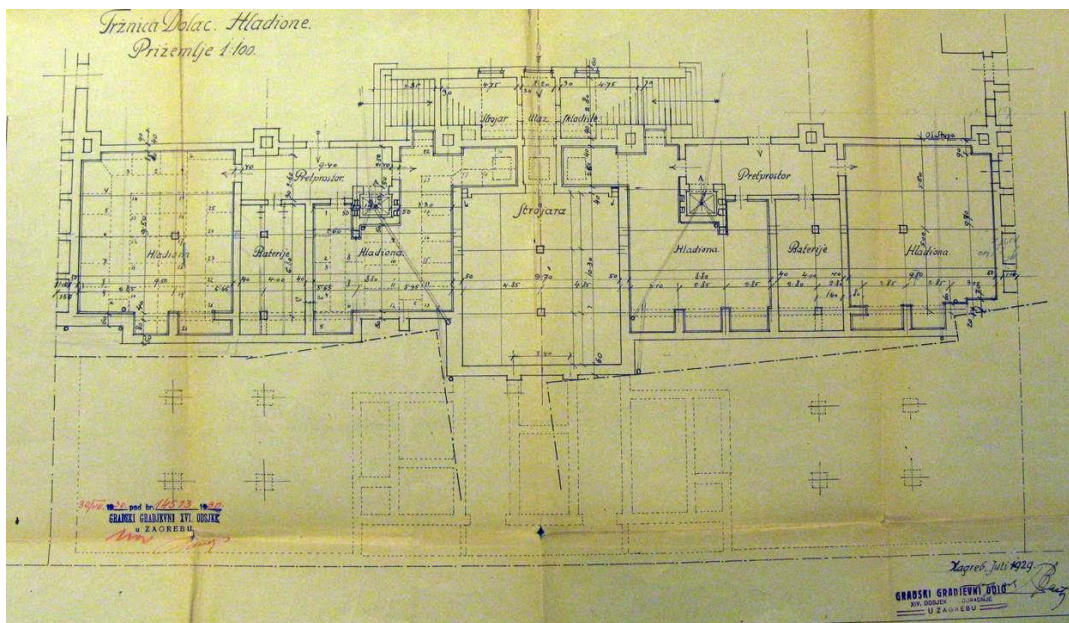
541. i 542. V. Bastl i K. Vajda, nerealizirani idejni projekt uređenja okolice Dolca iz 1926. godine, pogled iz novoosnovane ulice prema crkvi sv. Marije u Tkalčićevoj ulici i raskrižje Radićeve (p.Duge) ulice i novoosnovane ulice paralelne s Ilicom (DAZ, ZGD, Tržnica Dolac)

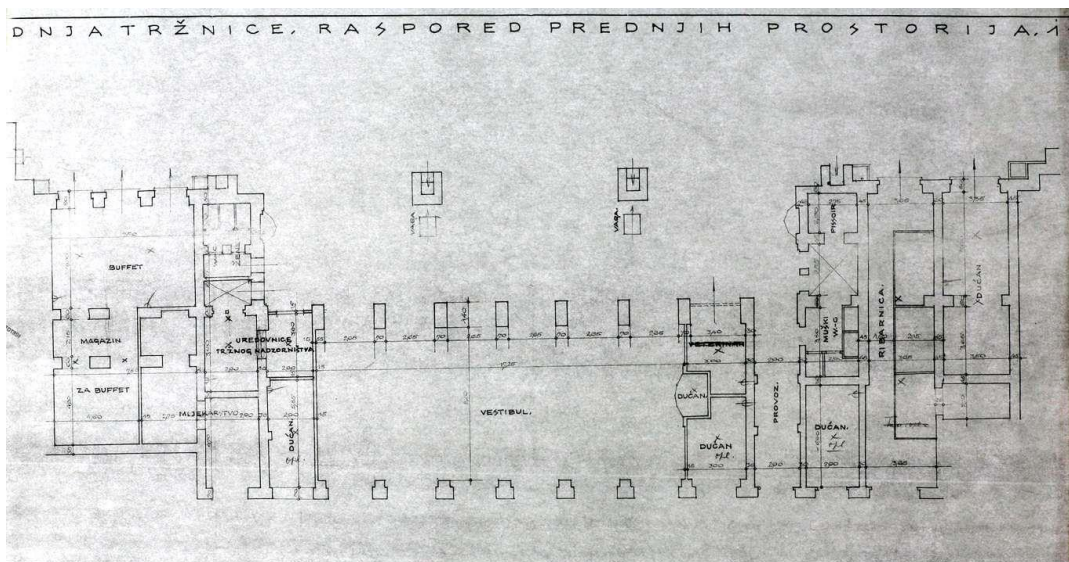
543. Tlocrt trga na Dolcu, svibanj 1927., Zagreb

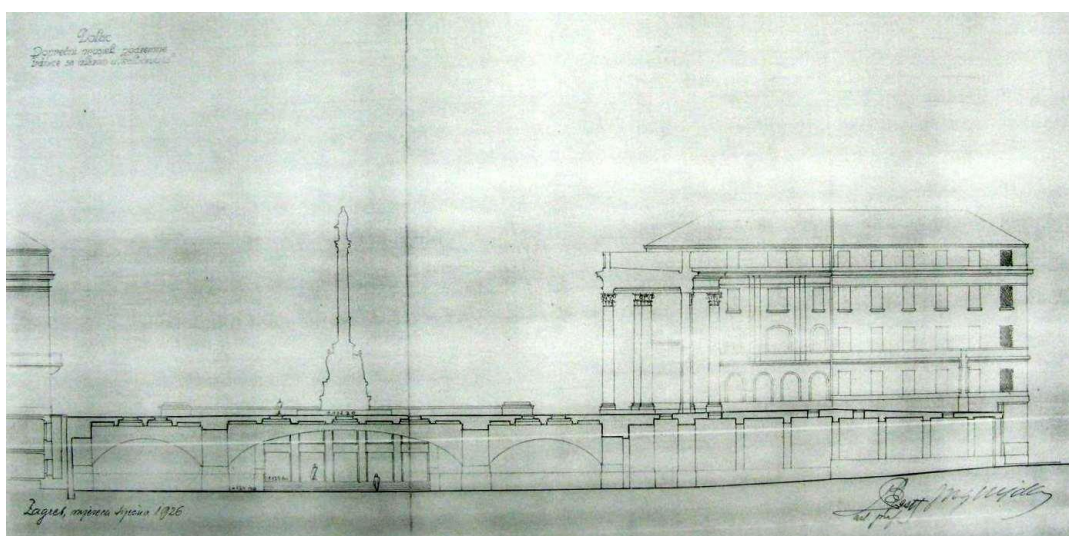
544. Tlocrt trga iznad hladionica s paviljonima, srpanj 1929., Zagreb

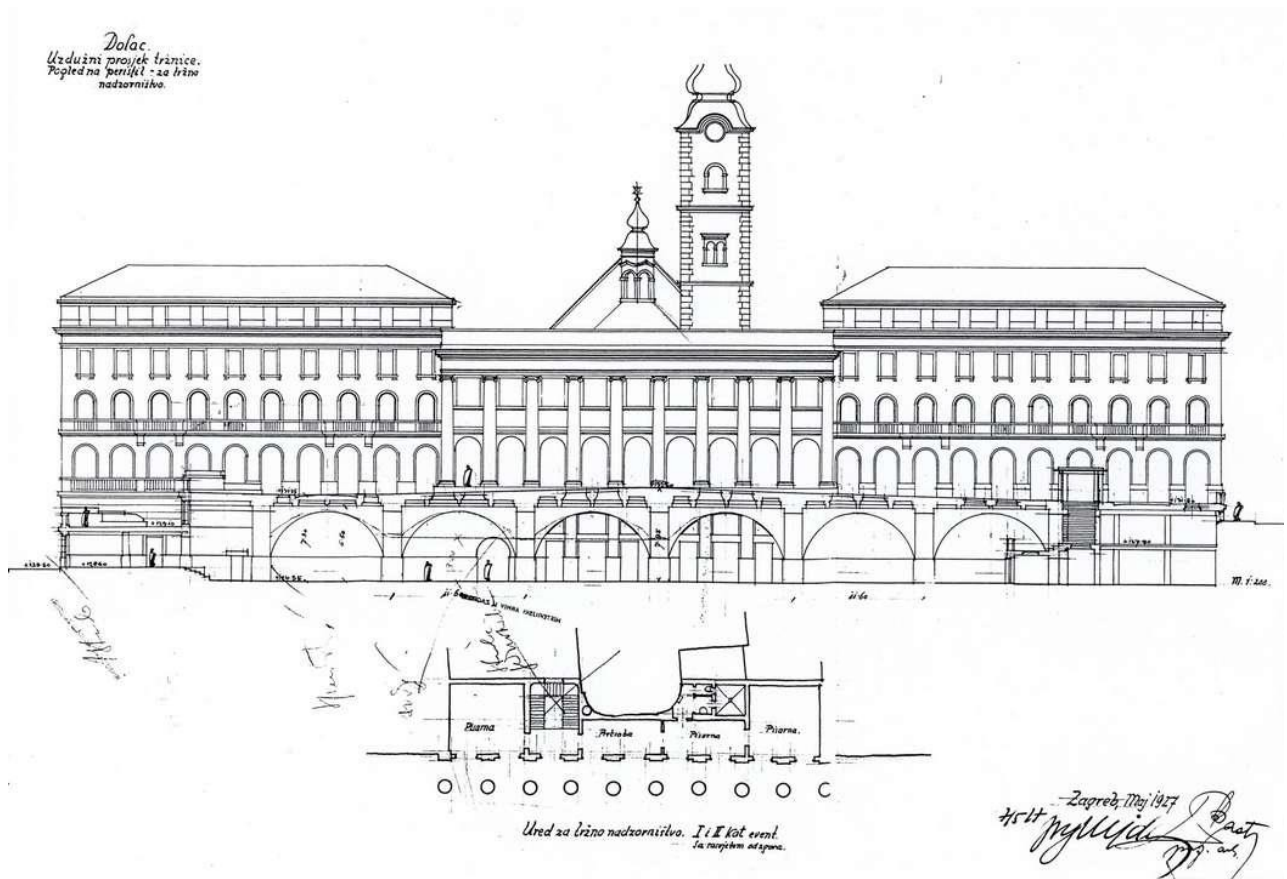
545. Tlocrt hladionica, srpanj 1929., Zagreb

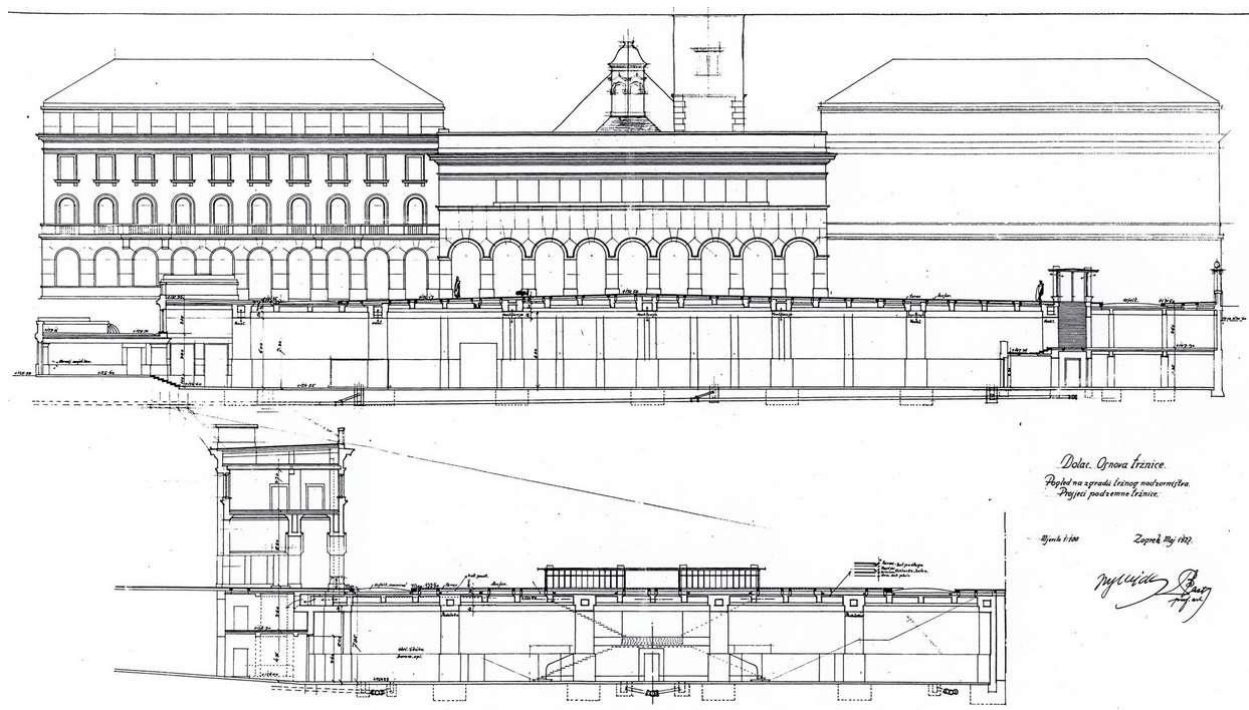
546. Tlocrt ulaznog dijela tržnice u prizemlju, bez datuma, Zagreb

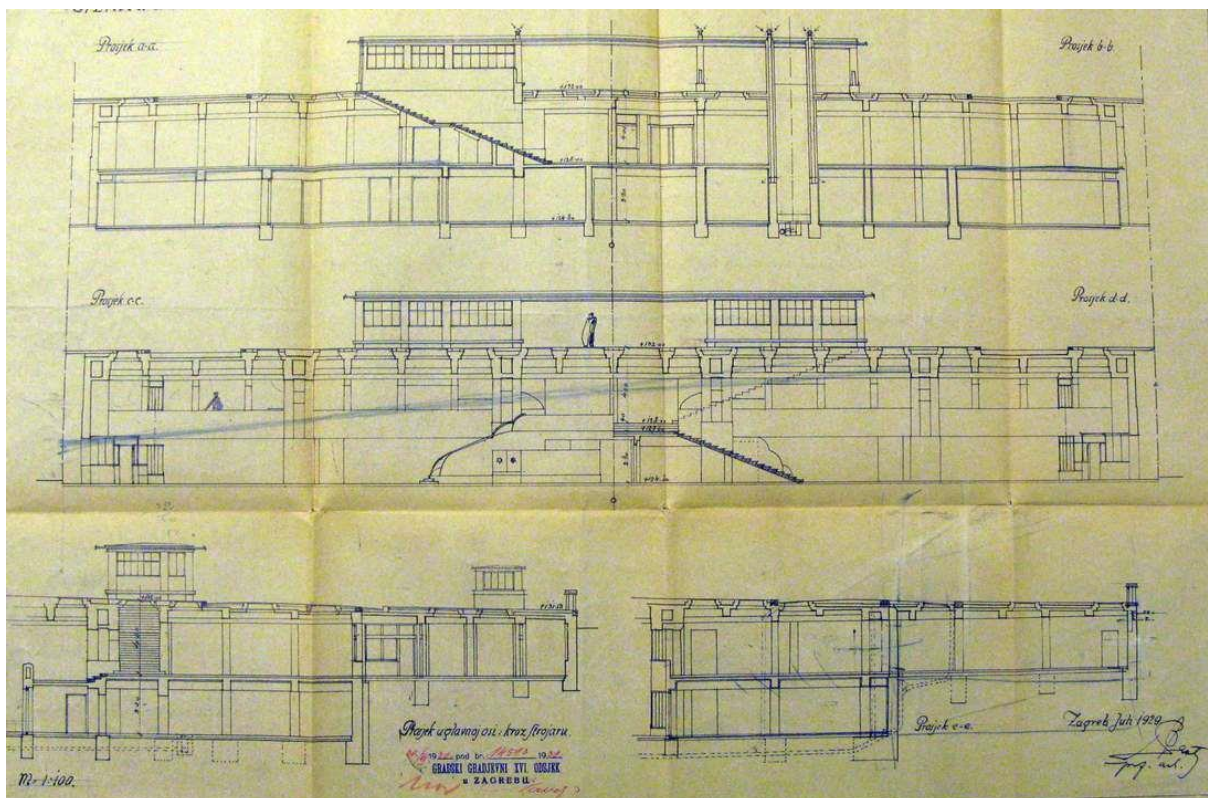
547. Poprečni presjek podzemne tržnice, siječanj 1926., Zagreb

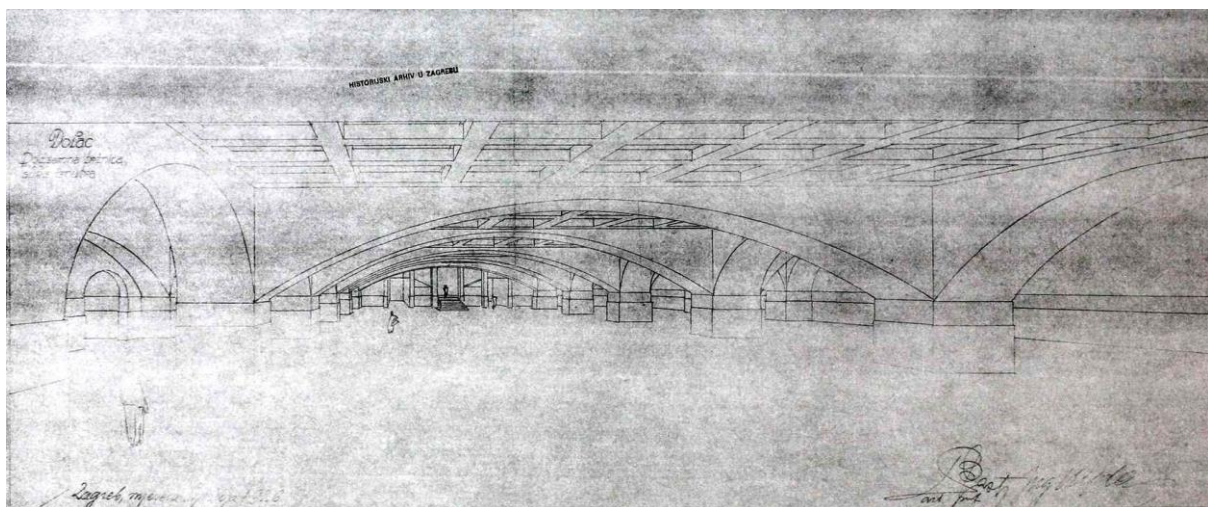
548. Presjek podzemne tržnice i nacrt pročelja zgrada na zapadnoj strani Dolca – prva neizvedena varijanta, svibanj 1927., Zagreb

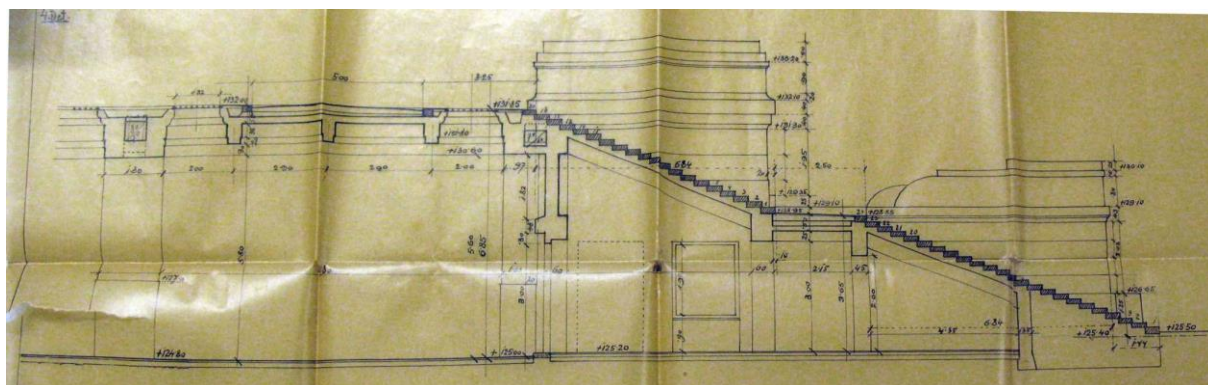
549. Presjek podzemne tržnice i nacrt pročelja zgrada na zapadnoj strani Dolca – druga izvedena varijanta, svibanj 1927., Zagreb

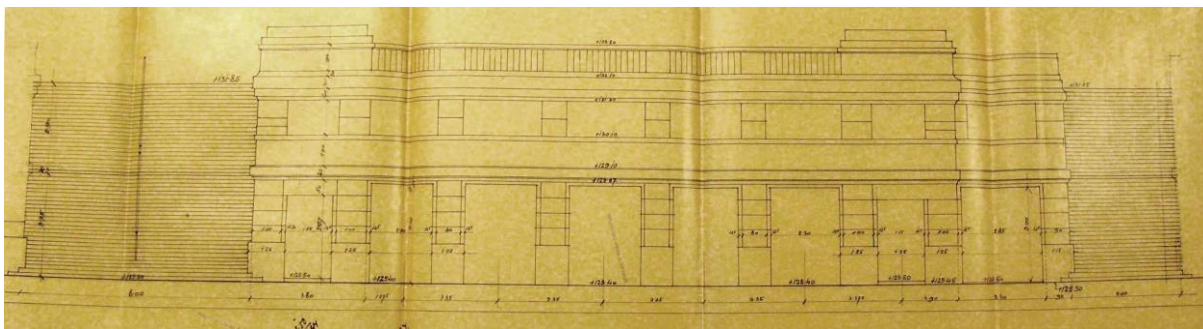
550. Presjeci kroz tržnicu i paviljone, srpanj, 1929., Zagreb

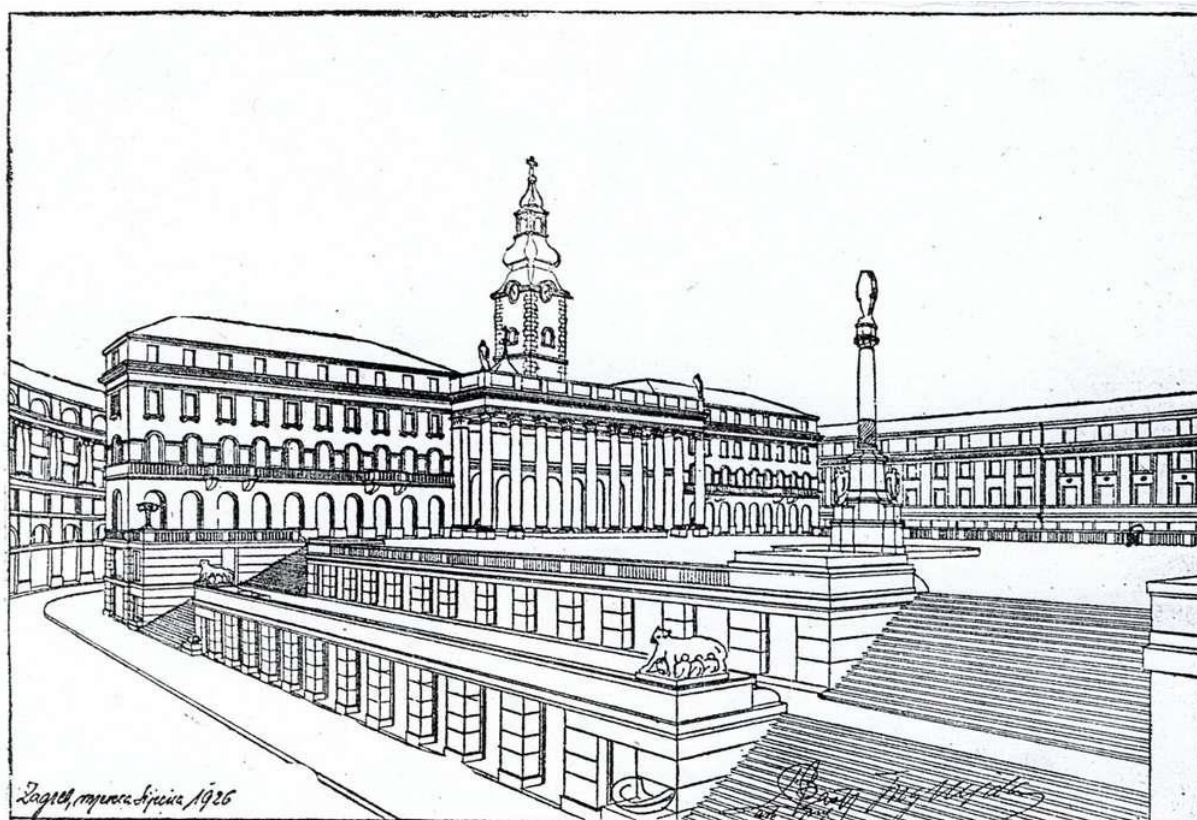
551. Prikaz unutrašnjosti podzemne tržnice – prilikom izvedbe odustalo se od lučnih nosača stropa, 1926., Zagreb

552. Glavno stepenište na Dolcu, presjek, bez datuma, Zagreb

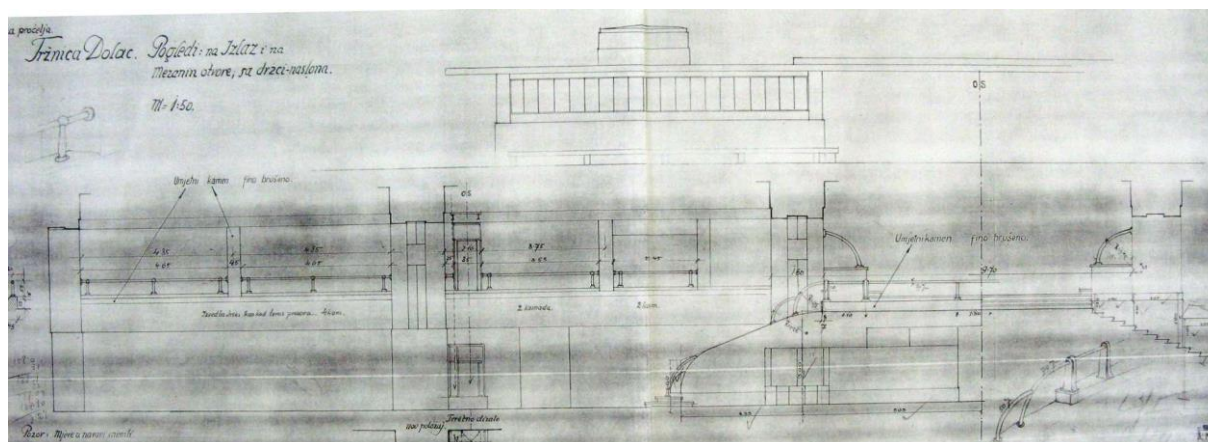

553. Južno pročelje tržnice, travanj 1928., Zagreb

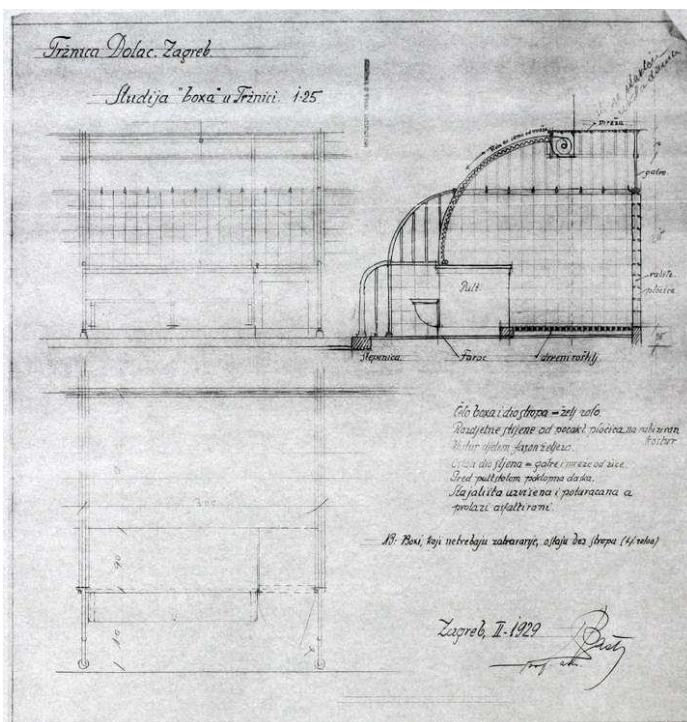
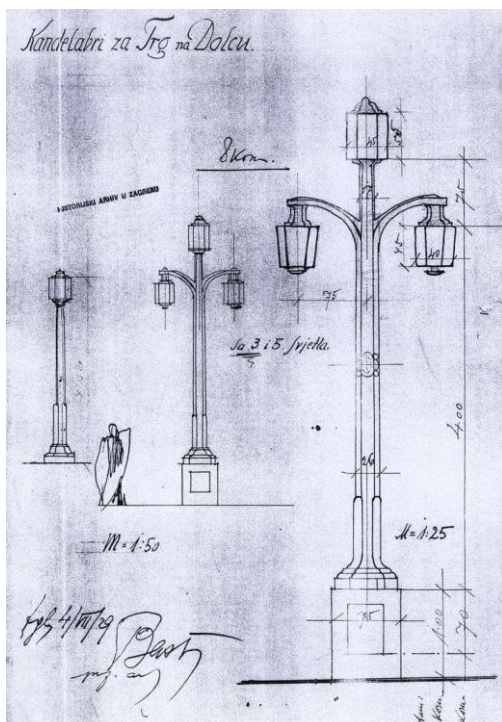

POGLED NA ZAPADNU STRANU NOVOG TRGA KOD CRKVE SV. MARIJE

554. Tržnica na Dolcu, perspektivni prikaz, (Novosti, siječanj 1926., Zagreb)

555. Paviljoni, pročelje i izlaz na mezanin s detaljima ograde, bez datuma, Zagreb

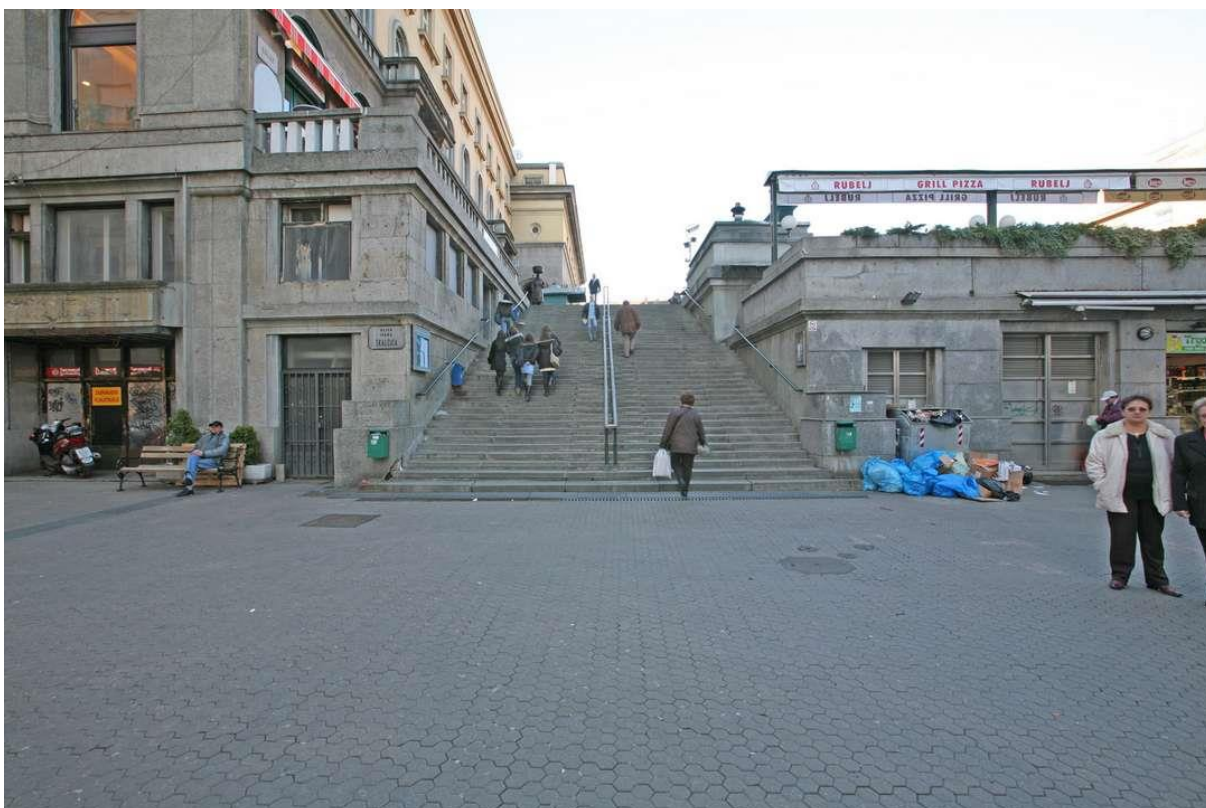
556. i 557. Skice kandelabara na otvorenoj tržnici; Studija boxa u tržnici, veljača 1929., Zagreb

558. Pogled na južno pročelje podzemne tržnice; u pozadini lijevo Bartulićeva kuća (Dolac 1/Tkalčićeva 2) i zvonik crkve sv. Marije (foto: Zoran Bogdanović, 2007.)

559. Pogled na plato otvorene tržnice na zapadu omeđen Bartuličevom kućom i zgradom Tržnog nadzorništva(Dolac 1/Tkalčičeva 2) i zgradom tržnog nadzorništva (Dolac 2) (foto: Zoran Bogdanović, 2007.)

560. Pogled sa Splavnice na glavno stubište tržnice Dolac (foto: Zoran Bogdanović, 2007.)

**EKONOMSKO-KOMERCIJALNA VISOKA ŠKOLA
ULICA KRALJA ZVONIMIRA 8, ZAGREB
Projekt 1927., realizacija 1927.-1928.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Zvonimirova 8, sig.2835. i sig.2835/1)

1.1.-1. INVESTITOR: Zaklada kralja Aleksandra i kraljice Marije za izgradnju i uređenje Ekonomsko-komercijalne visoke škole u Zagrebu

1.1.-2. NAMJENA: obrazovna

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+3

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: građevno poduzeće Cesarec Franjo, Zagreb⁷⁹⁵

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.76.000/XIIA-1927. od 25. kolovoza 1927.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.105.643/XIIA-1928. od 20 studenog 1928.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): **12 kolovoz 1927.**, sign.: *Vjekoslav Bastl*

1.1.-9. POPIS NACRTA: sign.: *Vjekoslav Bastl.*, **srpanj 1927.**, Zagreb, M 1:100

A – pročelje, B – presjek, C – tlocrt podruma, D – tlocrt prizemlja i situacija (M 1:1000), E – tlocrt prvog kata, F – tlocrt drugog kata, G – tlocrt trećeg kata

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: skladišta, kuhinja, izba, prostorije nedefinirane namjene

1.2.-2. PRIZEMLJE: ulazni hall, sekretarijat, pisarnica, ured rektora, ured dekana, predsoblja, knjižnica i đaćka čitaonica, profesorska čitaonica, sanitarni čvor

1.2.-3. PRVI KAT: zbornica, soba za profesore, predavaonice, knjižnica, sanitarni čvor

1.2.-4. DRUGI KAT: predavaonice, sanitarni čvor

1.2.-5. TREĆI KAT: predavaonice, laboratoriji, sobe za profesore, sobe za vježbe, sanitarni čvor

1.2.-6. TAVAN: tavanski prostor

1.3. OPIS ZGRADE:

1.3.-1. PROČELJE: na uličnim pročeljima dominiraju ravne, prazne zidne plohe rastvorene nizovima kvadratnih prozorskih otvora. Ulaz je smješten u središnjoj osi glavnog pročelja, a naglasak je stavljen na ugaoni dio suvremenom interpretacijom trokutnog zabatnog motiva.

1.3.-2. KROV: dvostrešno krovište prekriveno je crijepom

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1954. adaptacija dijela prvog kata** – pregradnja velike predavaonice na dva dijela

- **1960. adaptacija prizemlja, prvog i trećeg kata** – uklanjanje pojedinih i podizanje novih pregradnih zidova u svrhu prilagodbe potrebama nastave (investitor: Institut za anorgansku i analitičku kemiju Sveučilišta u Zagrebu; projektant/izvođač: Institut za naftu - Zagreb, Arhitektonsko-građevinski odjel, ing. Matasović; građevna dozvola br.07/4-41-53096/1-1960. od 23. prosinca 1960.)

- **1963. adaptacija pročelja** – uklanjanje stare žbuke i žbukanje na način kako je do tada bilo izvedeno (građevna dozvola: rješenje br.05/3-4219/1-1963.)

3. DANAŠNJE STANJE

3.1. PRIKAZ NAMJENE: u zgradi su smješteni uredi Sveučilišta u Zagrebu čime je ostala u funkciji visokog obrazovanja, ali se više ne koristi u nastavne svrhe (Ured

⁷⁹⁵ PLANIĆ, 1996. II.dio, 14

za međunarodnu suradnju, Centar za istraživanje, razvoj i transfer tehnologija, Ured za doktorske studije i programe, Centar za poslijediplomske studije)

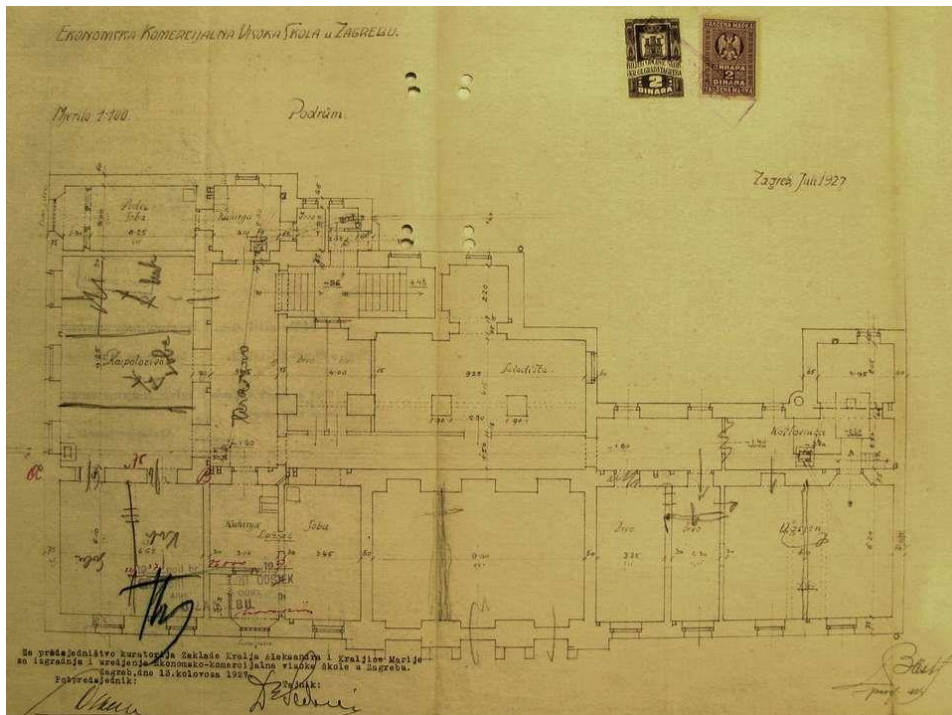
3.2. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNOST: pregradnje u unutrašnjosti izvedene su radi usklađivanja s nastavnim potrebama

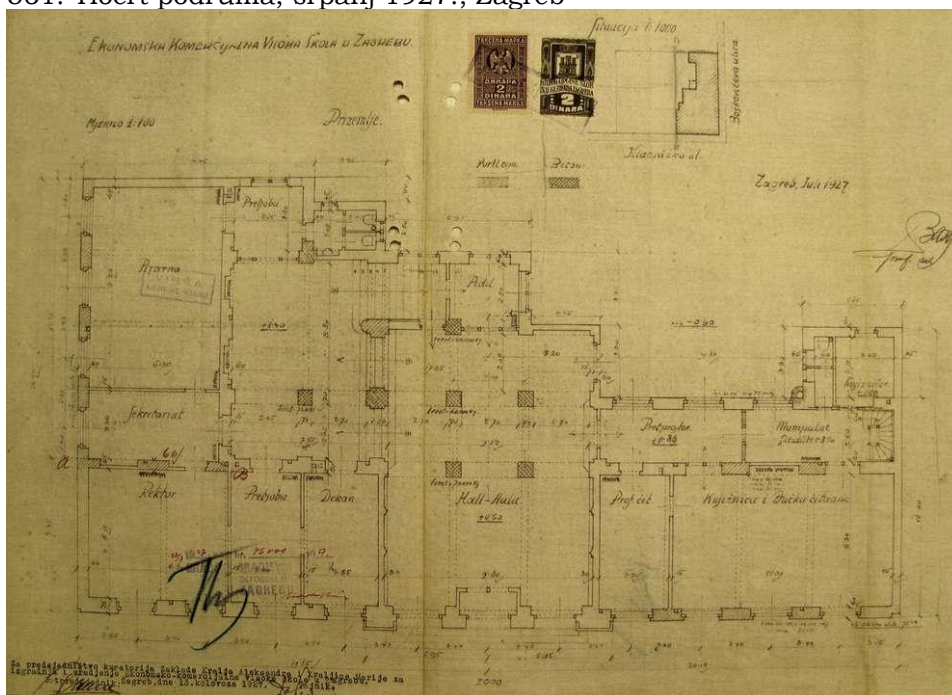
3.2.-2. PROČELJE: sačuvan je izvoran izgled oba pročelja zgrade

3.2.-3. KATNOST: katnost i visina zgrade nije mijenjana u odnosu na izvorno stanje

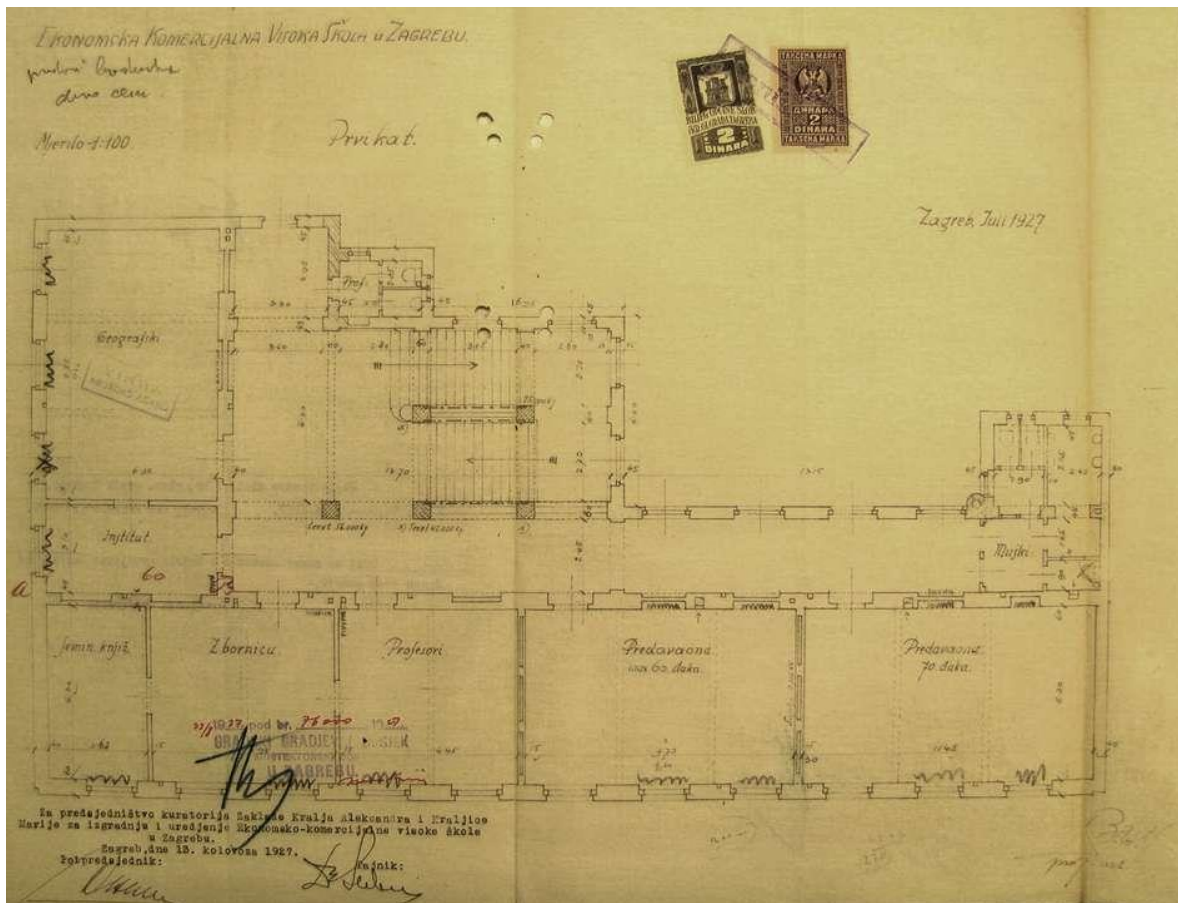
3.2.-4. KROV: zadržan je izvoran oblik i pokrov (dvostrešno krovšte prekriveno crijepom)

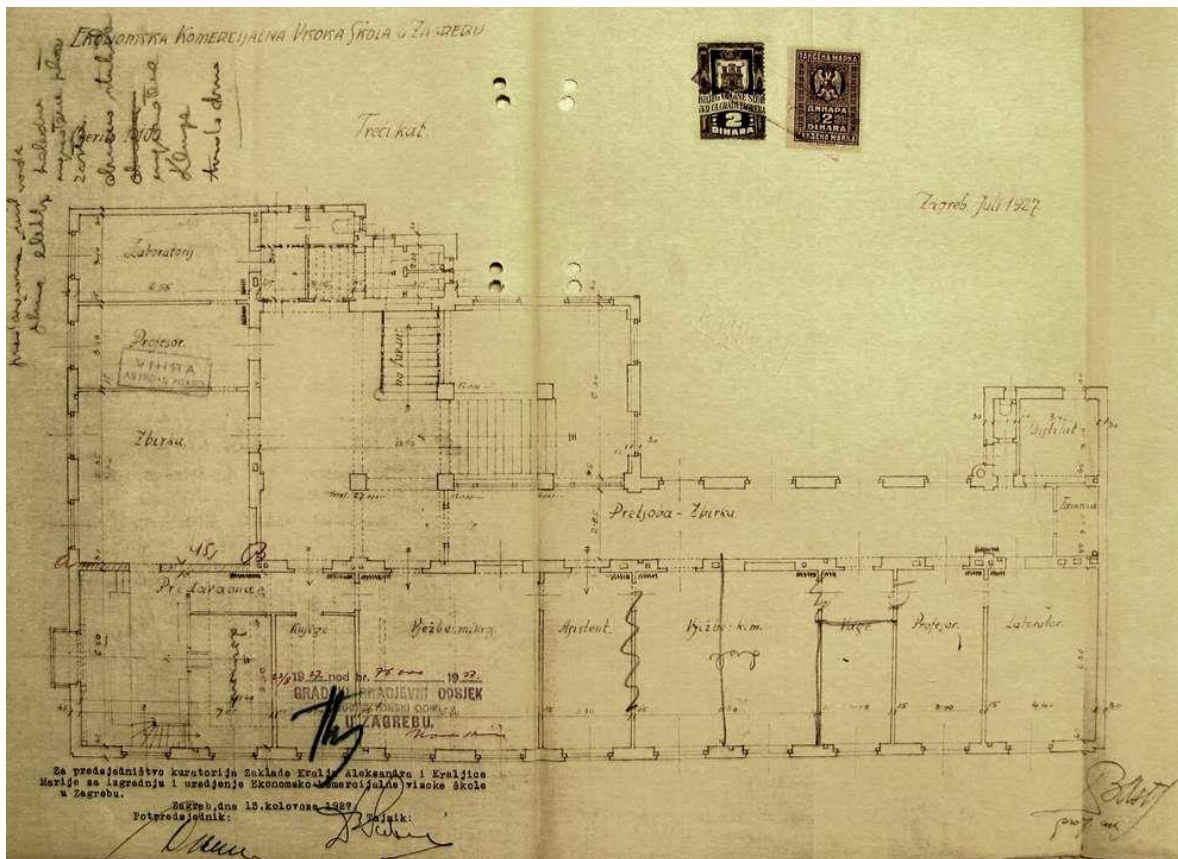
561. Tlocrt podruma, srpanj 1927., Zagreb

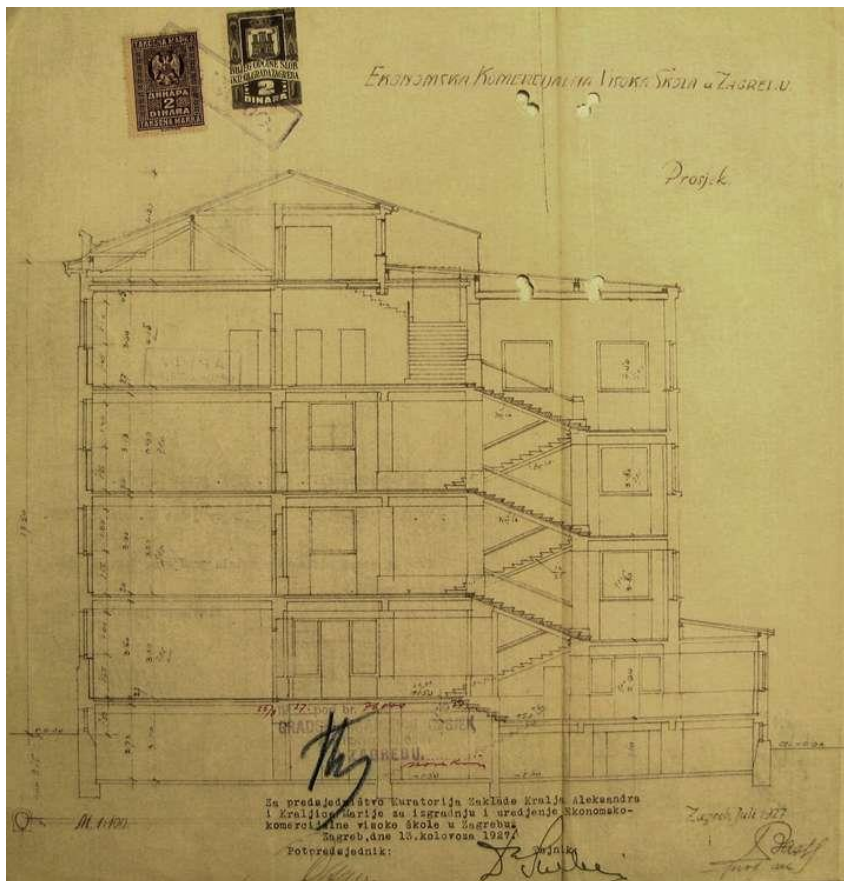
562. Tlocrt prizemlja, srpanj 1927., Zagreb

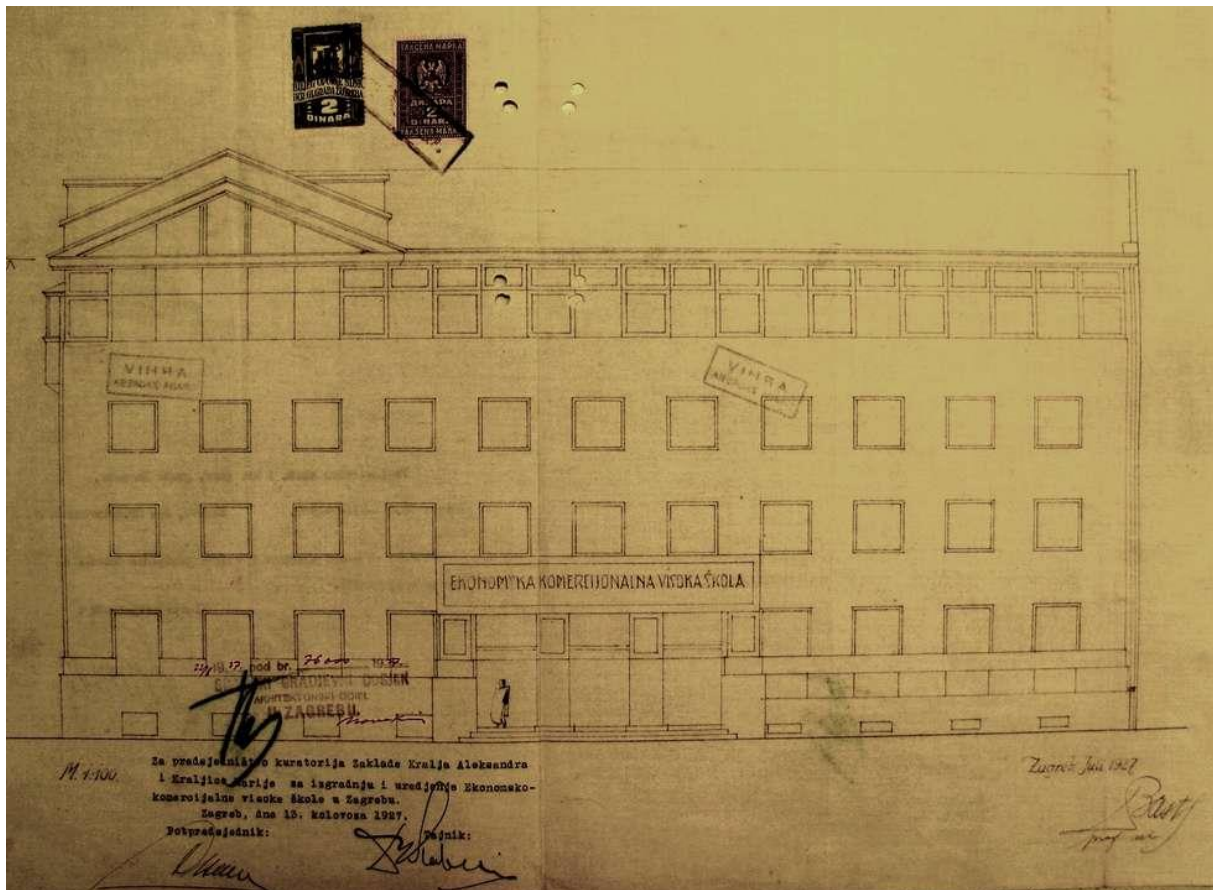
563. Tlocrt prvog kata, srpanj 1927., Zagreb

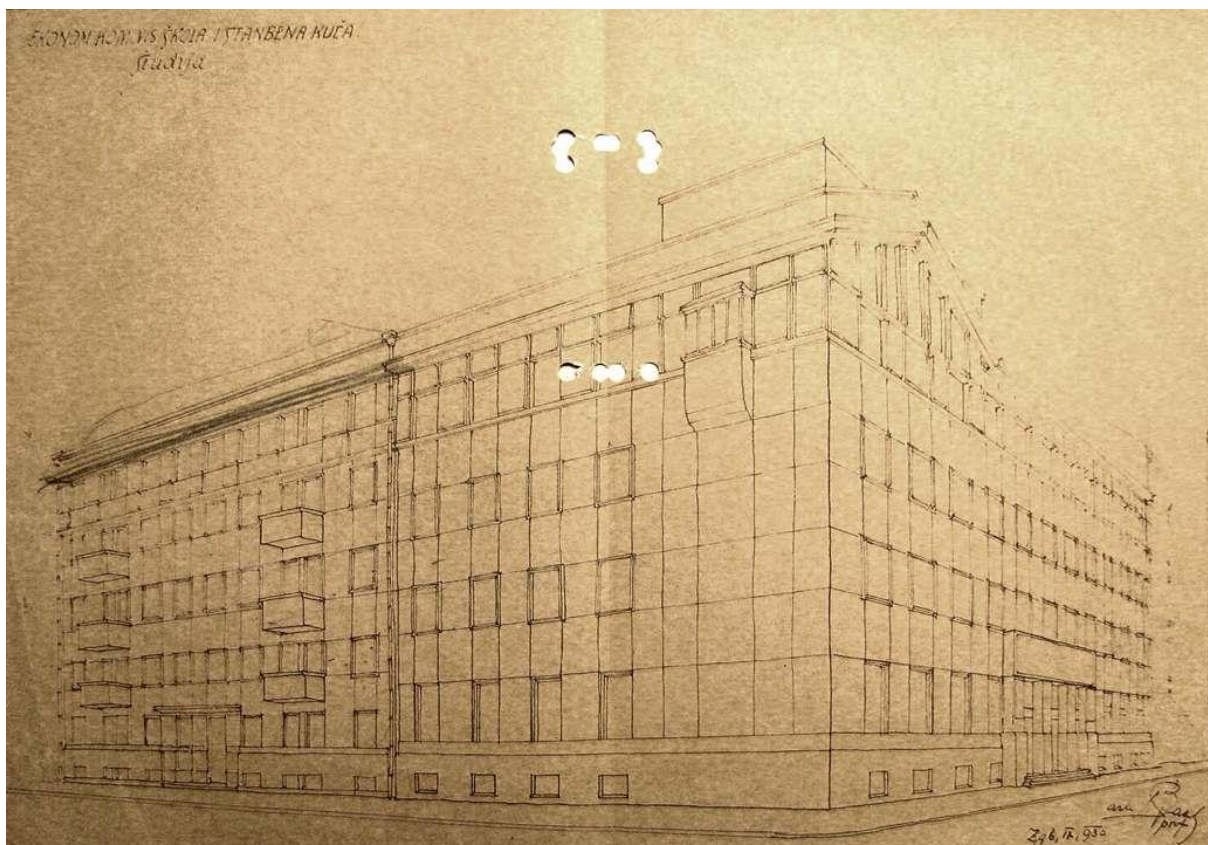
564. Tlocrt trećeg kata, srpanj 1927., Zagreb

565. Presjek, srpanj 1927., Zagreb

566. Pročelje, srpanj 1927., Zagreb

567. Perspektivni prikaz, rujan 1930., Zagreb

568. Ekonomsko-komercijalna visoka škola (Zagreb, Zvonimirova 8), glavno pročelje (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

**ZGRADA TRŽNOG NADZORNIŠTVA
DOLAC 2, ZAGREB
Projekt 1927.-1928., realizacija 1928.-1930.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Tržnica Dolac, sig. 129)

1.1.-1. INVESTITOR: grad Zagreb

1.1.-2. NAMJENA: poslovna

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+M+2

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl (u suradnji s K. Vajdom)

1.1.-5. IZVOĐAČ: građevno poduzetništvo A. Peyer i drug iz Zagreba

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br. 14513-III-1930. od 14. kolovoza 1930.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br. 23.197-III-A-1936, 27. svibnja 1936. g.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): nepoznato

1.1.-9. POPIS NACRTA:

- nacrti nastali **1927. godine**, *sign: Vjekoslav Bastl:*

- **svibanj 1927.:** pročelje i tlocrt, M 1:200; *sign. Vjekoslav Bastl i Karlo Vajda*, uzdužni presjek tržnice i pročelje zgrade Tržnog nadzorništva

- **srpanj 1927.:** tlocrt trga s terasom i zgradom tržnog nadzorništva, srpanj 1927.

- bez datuma: presjek kroz prolaz; temelji, tlocrt prizemlja, međukata i prvog kata

- nacrti nastali **1928. godine**, *sign: Vjekoslav Bastl:*

- **travanj 1928.:** tlocrt podruma; presjeci, u M 1:50

- **lipanj 1928.:** pročelje; komora za ventilatore

- **kolovoz 1928.:** grijanje na prvom katu

- **rujan 1928.:** *sign. Vjekoslav Bastl i Karlo Vajda*, promjenbeni nacrt-ugradnja tavanškog kata, presjeci, M 1:50

- **listopad 1928.:** *sign. Vjekoslav Bastl i Karlo Vajda*, pročelje prema crkvi sv. Marije, M 1:50

- **studeni 1928.:** promjenbeni tlocrt prvog kata i tlocrt tavana, M 1:50

- **bez datuma:** *sign. Vjekoslav Bastl i Karlo Vajda*, pročelje, M 1:50

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: skladišni prostor

1.2.-2. PRIZEMLJE: četiri lokala

1.2.-3. MEZANIN: skladišta

1.2.-4. PRVI KAT: dvije čekaonice, dvije prostorije tržnog nadzora, pretsoba, pisarna, arhiv, urudžbeni zapisnik, tajnik, glavari, zahod, stubište

1.2.-5. DRUGI KAT/TAVANSKA ETAŽA: dva spremišta, kemičar, laboratorij, optika, asistent, knjižnica, izlaz na krov, stubište, laborant, tamnica

1.3. OPIS ZGRADE: Dvokatnica izduljenog tlocrta prilagođenog uskoj parceli uz apsidu crkve sv. Marije

1.3.-1. PROČELJE: donji dio pročelja rastvoren je arkadama s formiranim trijemom i obložen umjetnim kamenom, prisutnim i na razdjelnom te gornjem vijencu. Na razini prvog kata nalazi se niz od sedam kvadratnih prozora, a nad vijencem je atika.

1.3.-2. KROV: ravan krov

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- nepoznati podaci o pregradnjama

3. DANAŠNJE STANJE

3.1. PRIKAZ NAMJENE: poslovna

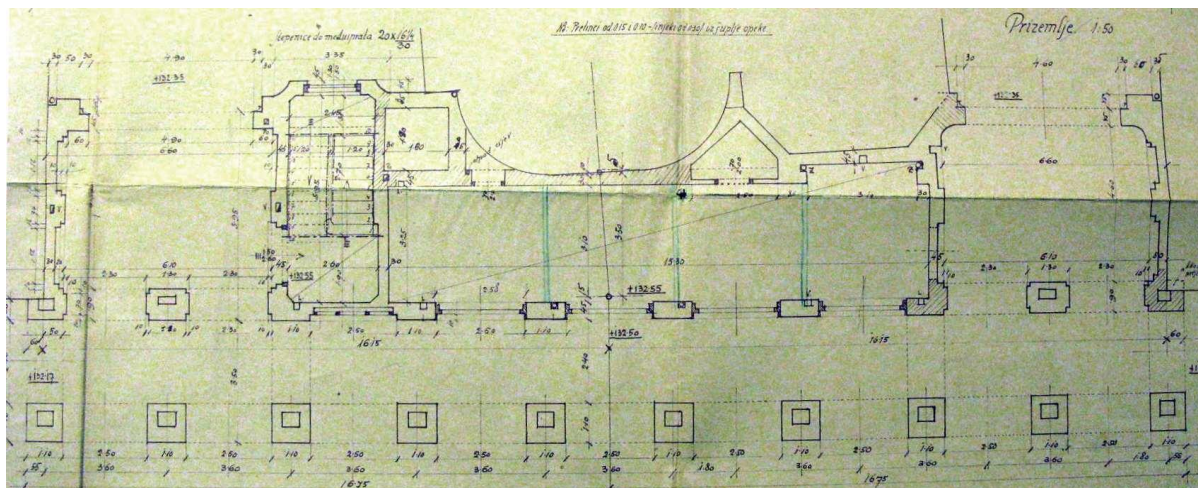
3.2.OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNJOST: adaptirani lokali u prizemlju

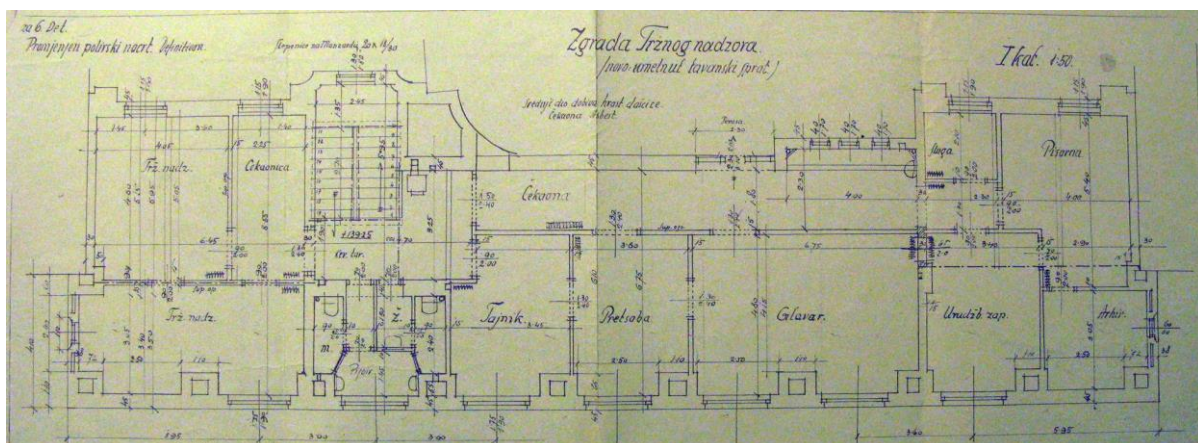
3.2.-2. PROČELJE: sačuvano u izvornom obliku

3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna visina i katnost zgrade

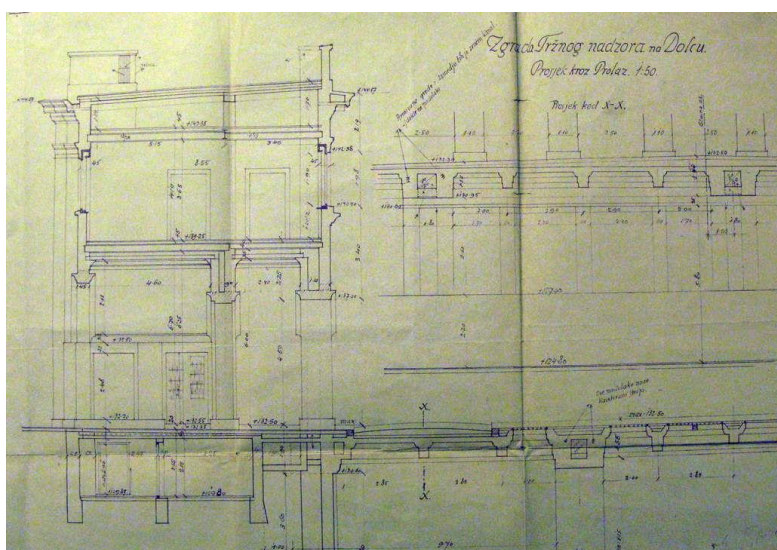
3.2.-4. KROV: zadržan je ravan krov

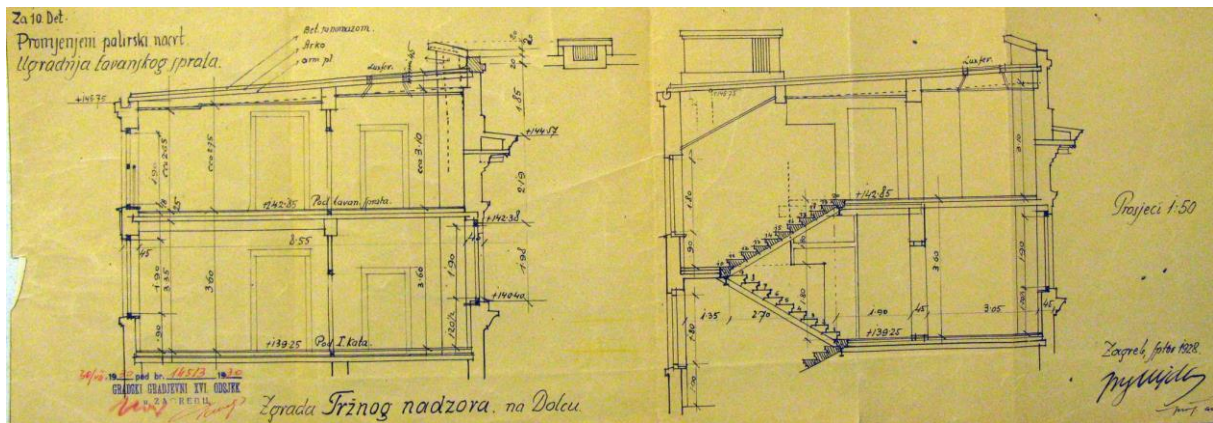
569. Tlocrt prizemlja, bez datuma, Zagreb

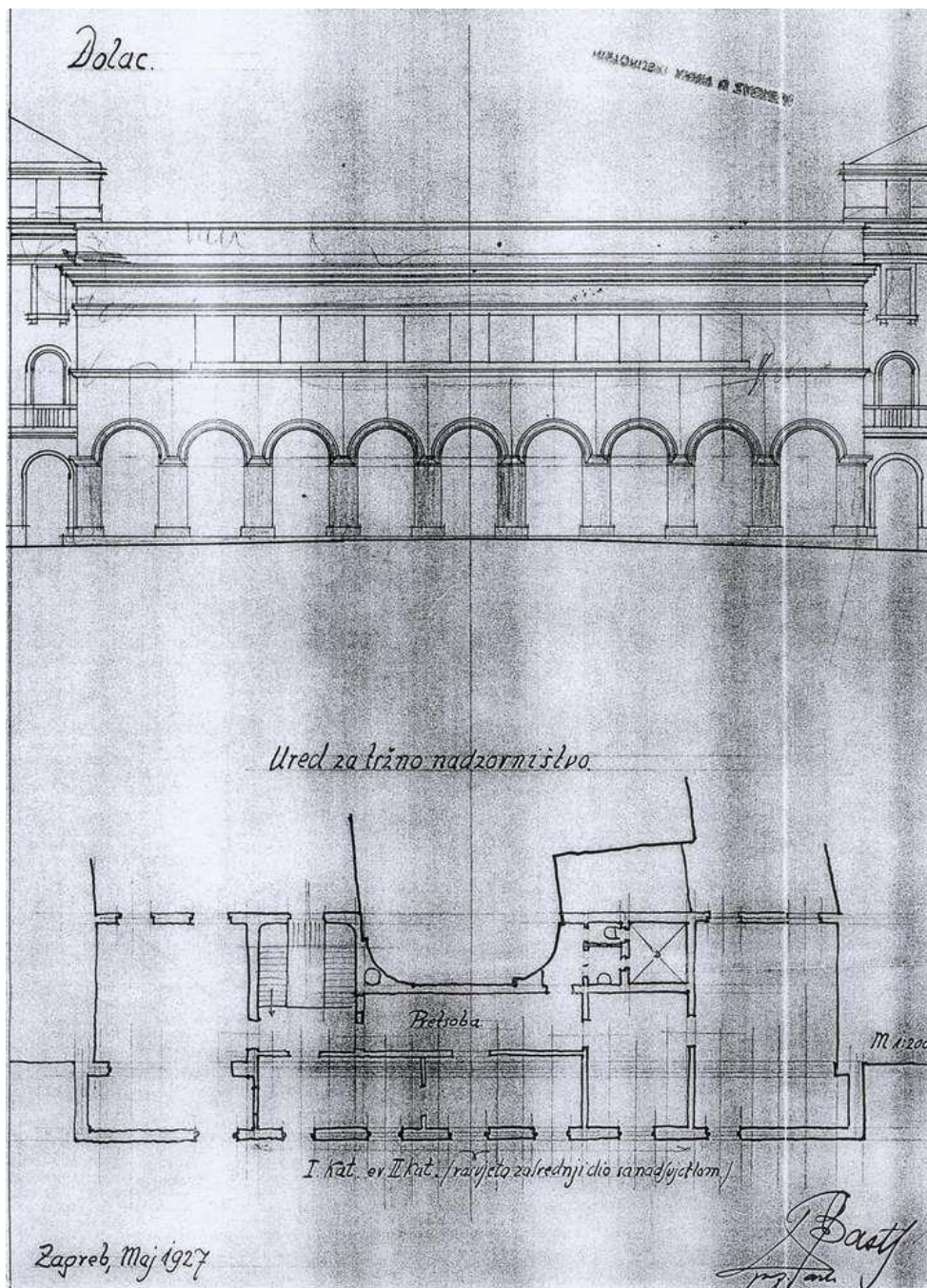
570. Tlocrt prvog kata, bez datuma, Zagreb

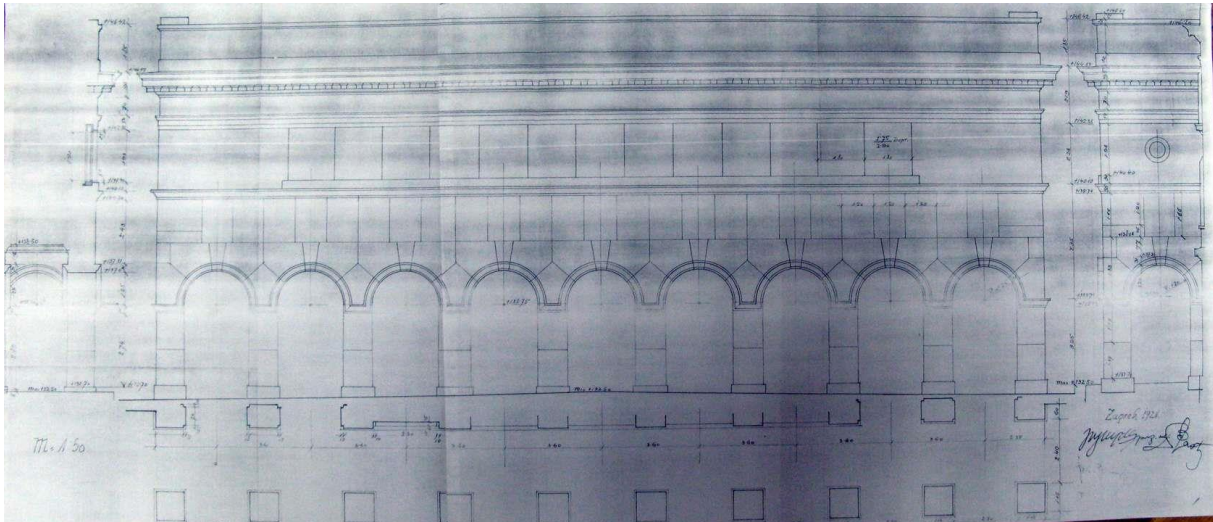
571. Presjek, bez datuma, Zagreb

572. Presjek, promjenbeni nacrt, ugradnja tavanjskog kata, rujan 1928., Zagreb

573. Nacrt pročelja i tlocrt prvog kata, svibanj 1927., Zagreb

574. Pročelje, izvedbeni projekt, 1928., Zagreb

575. Glavno istočno pročelje (foto: Zoran Bogdanović, 2007.)

**VILA DEFOUR RADOŠEVIĆ
BUCONJIĆEVA 6, ZAGREB
Projekt 1929., realizacija 1929.-1930.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Buconjićeva 6, sig.515/6)

1.1.-1. INVESTITOR: Jela Defour rođ. Radošević

1.1.-2. NAMJENA: stambena (obiteljska kuća)

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+1

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: nepoznato

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.93800-XVI-1929. od 19. rujna 1929.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.84294-XVI-1930. od 20 kolovoza 1930.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): **14 kolovoz 1929.**, sign.: *Vjekoslav Bastl*

1.1.-9. POPIS NACRTA: sign.: *Vjekoslav Bastl.*, Zagreb, M 1:100

– **10. kolovoz 1929.:** pročelje i presjek, položajni nacrt

– **5. kolovoz 1929.:** tlocrt podruma, tavana, prizemlja i prvog kata

– **rujan 1929.:** položajni nacrt

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: praonica, podrumске просторije

1.2.-2. PRIZEMLJE: ulazno predvorje, salon, hall, dvije sobe, spavaonica, kuhinja, izba, soba za služavku, kupaonica

1.2.-3. PRVI KAT: salon, hall, dvije spavaonice, blagovaonica, kuhinja, izba, soba za služavku, kupaonica, balkon

1.2.-4. TAVAN: tavan, tavanaška komora, terasa

1.3. OPIS ZGRADE: slobodnostojeća jednokatna obiteljska vila s podrumom nepravilnog razvedenog tlocrta

1.3.-1. PROČELJE: u oblikovanju pročelja prisutan je utjecaj internacionalnog stila

1.3.-2. KROV: dijelom četverostrešan, a dijelom ravan krov s terasom

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- pregradnje se odnose na intervencije u unutrašnjosti izvedene prilikom podjele na nekoliko stanova različitih vlasnika, a na eksterijeru su vidljive u ulaznom dijelu

3. DANAŠNJE STANJE

3.45. PRIKAZ NAMJENE: zadržana je izvorna stambena namjena, ali uz podjelu na nekoliko stanova, a ne u funkciji obiteljske vile

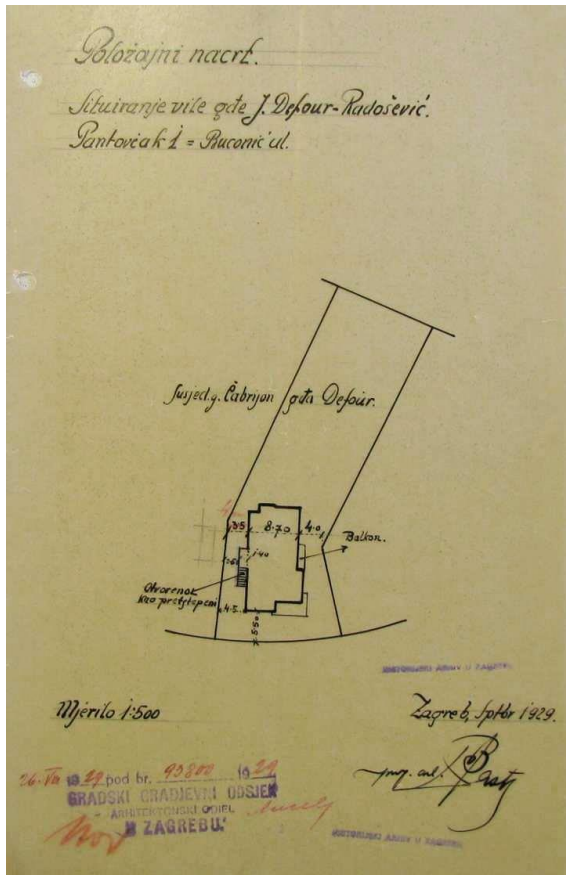
3.46. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNOST: adaptacijom je unutrašnjost prilagođena formiranju četiri stana

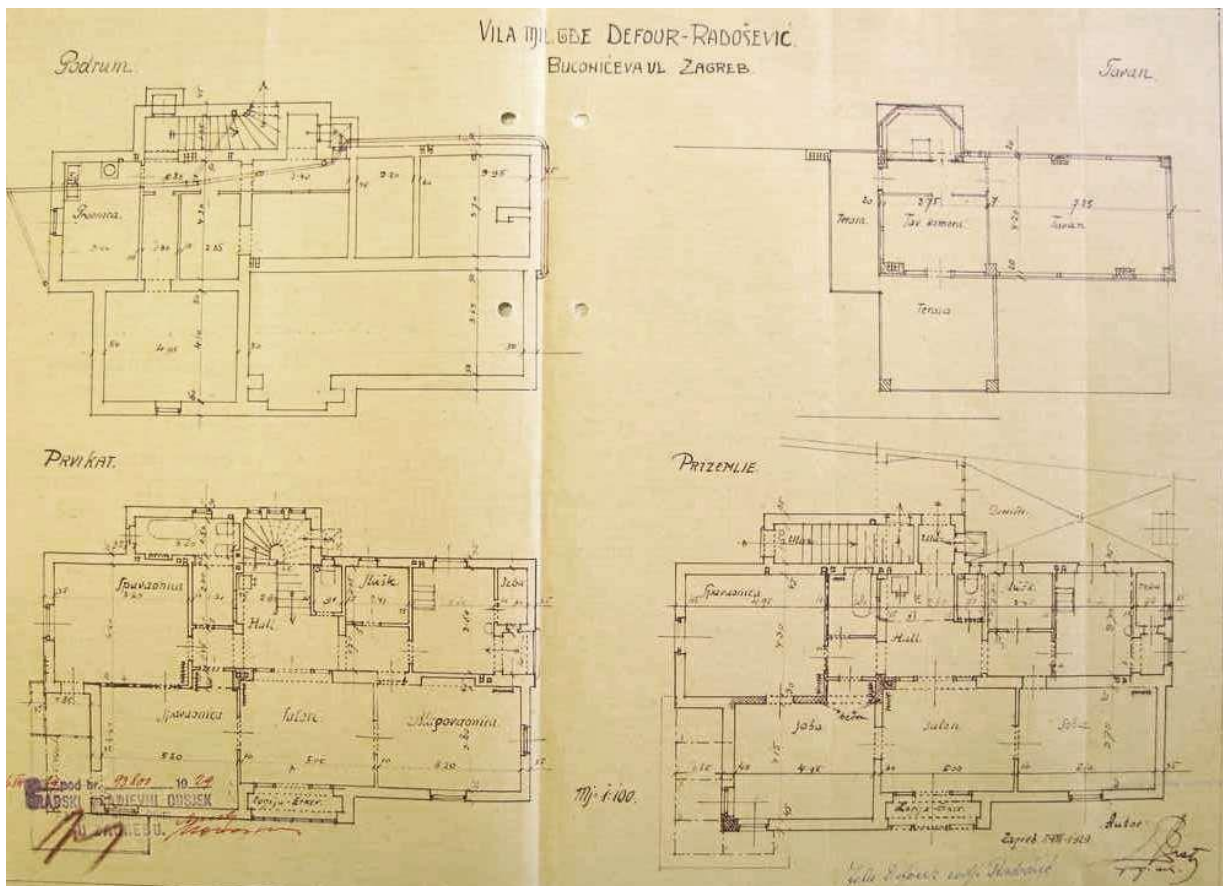
3.2.-2. PROČELJE: u velikoj mjeri je zadržan izgled pročelja, a najveće promjene odnose se na ulazno zapadno pročelje uz koje je dozidano vanjsko stepeništa i montirana nadstrešnica.

3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna katnost i visina zgrade

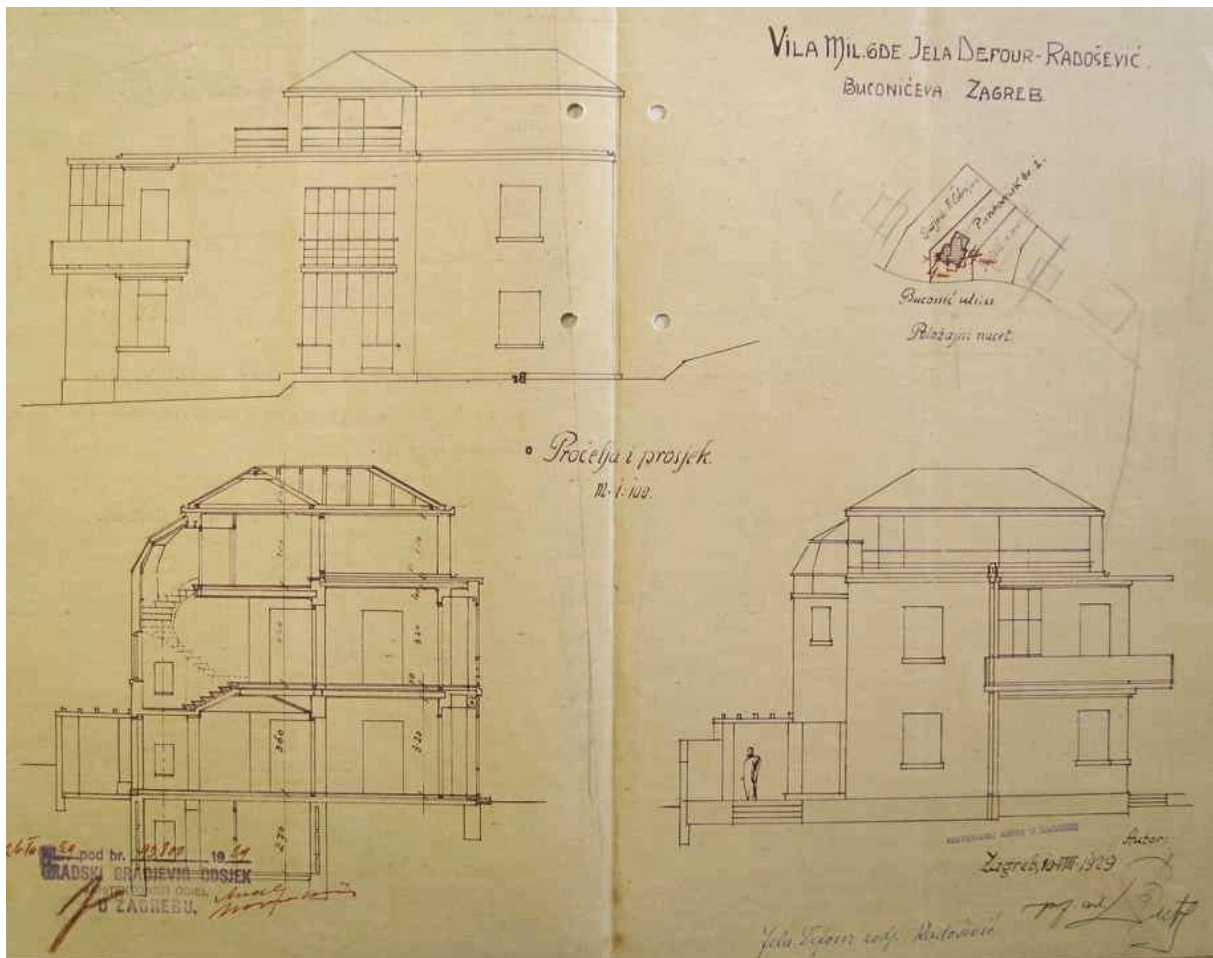
3.2.-4. KROV: zadržano je izvorno oblikovanje krovništva, ali je pokrov zamijenjen

576. Položajni nacrt, rujan 1929., Zagreb

577. Tlocrt podruma, tavana, prizemlja i prvog kata, 5. kolovoz 1929., Zagreb

578. Pročelje, presjek i položajni nacrt, 10. kolovoz 1929., Zagreb

579. Ulično pročelje, jugoistočni ugao: balkon na prvom katu, (foto: M. Strugar, 2012.)

**PREGRADNJA ŽUPNE CRKVE SV. PETRA I IZGRADNJA ŽUPNOG STANA
VLAŠKA 93, ZAGREB
Projekt 1929.-1930., realizacija 1930.-1932.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Vlaška 93, sig.3237; Vlaška 95, sig.3237)

1.1.-1. INVESTITOR: nadarbina župe sv. Petra

1.1.-2. NAMJENA: sakralna, stambena

1.1.-3. BROJ KATOVA: župni dvor Po+P+1

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: građevno poduzeće Ivo Senk i drug d.d. iz Zagreba, Marinković – stolar, Croatia tvornica cementa, Samoborka d.d., Neptun d.d., Benić tvornica roleta, Parket union, Vila d.d., Štengl –stolar, Julio Deutsch, hamel – bravar, Soboslikarsko i ličilačko društvo, Radiator d.d., Fischer tvornica parketa, Mjed d.d., Gradska plinara, Mervar i Hodniković, Pilot d.d.

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.91434-XVI-1930 od 5. kolovoza 1930.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.45044-XVI-1932. od 7. lipnja 1932.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): **listopad 1930.**, *žig i sign. Ivan Senk, ovl.građ.inž.*

1.1.-9. POPIS NACRTA:

- **1886.**, pročelje, postojeće stanje uoči adaptacije 1886. godine (izveo M. Strohmayr 1856.-1857.) i projekt rekonstrukcije pročelja iz 1886. godine, *sign. F. Kosseg*

Nacrti rekonstrukcije crkve i izgradnje župnog stana i ureda, *sign.:Vjekoslav Bastl., Zagreb:*

- **svibanj 1929.:** položajni nacrt – regulacija okoliša crkve/promjena, M 1:500

- **lipanj 1929.:** tlocrt prizemlja; pogled na župni dvor i svetište, presjek kroz svetište; pročelje; presjeci

- **srpanj 1929.:** tlocrt župnog stana i ureda (podrum, prvi kat, tavan) i pročelje

- **travanj 1930.:** tlocrt prizemlja; tlocrt podruma, prvog kata, tavana i presjek; pogled na župni stan, svetište i sakristiju, presjek svetišta i sakristije; glavno pročelje

- **bez datuma:** bočno pročelje

Nacrti regulacije i uređenja okoliša crkve sv. Petra, Gradski VII odsjek za regulaciju grada:

- **bez datuma:** rješenje uređenja okoliša – tlocrt, M 1:500

- **1930.:** prikaz načina izgradnje okoliša crkve sv. Petra

- **studeni 1930.:** uređenje okoliša crkve sv. Petra, pogled s Petretićeva trga

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.1. Crkva

1.2.1.1. RAZINA PRIZEMLJA: brod i svetište crkve, sakristija, u predvorju uz zvonik loža za zvonara

1.2.1.2. RAZINA MEĐUKATA: u predvorju uz zvonik kuhinja za zvonara

1.2.1.3. RAZINA KATA: pjevalište, u predvorju uz zvonik soba za zvonara

1.2.2. Župni stan s uredom

1.2.2.1. PODRUM: predprostor, kotlovnica, spremišta za ugljen i drvo, kongregacijska sala, predprostor, podrumski prostor, praonica, komora

1.2.2.2. PRIZEMLJE: župni ured, čekaonica, župnik, hall, refektorij, kuhinja, izba, soba za gazdaricu, lođa, terasa

1.2.2.3. PRVI KAT: hall, predsoblje župnika, spavaonica, studio, salon, oratorij, dva balkona i lođa, dvije kupaonica, dvije sobe za kapelane, gostinjska soba, balkon, lođa i terasa

1.3. OPIS ZGRADE:

1.3.1. Crkva: jednobrodna građevina tlocrta latinskog križa s užim, u unutrašnjosti polukružno, a izvana poligonalno zaključenim svetištem i dvije bočne kapele. Prostor broda i svetišta je svođen (ferocementna ljuska), a bočne kapele i sakristija imaju ravan strop.

1.3.1.1. PROČELJE: pročelja karakterizira primjena neoromaničkih elemenata, a oblikovana su kombinacijom ožbukanih površina, opeke i umjetnog kamena uz formiranje križa na glavnom pročelju čija dva kraka čini u središnjoj osi postavljen zvonik i horizontalna zona atike.

1.3.1.2. KROV: dvostrešan krov pokriven eternit pločama

1.3.2. Župni stan s uredom: jednokatna zgrada pravokutnog tlocrta s podrumom i tavanom ugrađena između svetišta crkve i poteza zgrada na spoju Vlačke ulice i Petretičevog trga.

1.3.2.1. PROČELJE: asimetrično oblikovana pročelja ravnih ploha u duhu moderne arhitekture artikulirana su nizovima prozora i horizontalnim elementima razdjelnih i završnih vijenaca jednostavnih profila načinom obrade i obojenjem usklađenih s elementima eksterijera crkve.

1.3.2.2. KROV: ravan krov

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1961. adaptacija interijera crkve** – uređenje unutrašnjosti i izvedba zidnih mozaika

- **početak 21. st. adaptacija interijera crkve** – uređenje svetišta uz izmjenu opločenja poda i postavu novog oltara

- zatvaranje terase u prizemlju istočno od refektorija u zgradi župnog stana i ureda

3. DANAŠNJE STANJE

3.47. PRIKAZ NAMJENE: zadržana je izvorna namjena (sakralna namjena, župni stan i ured)

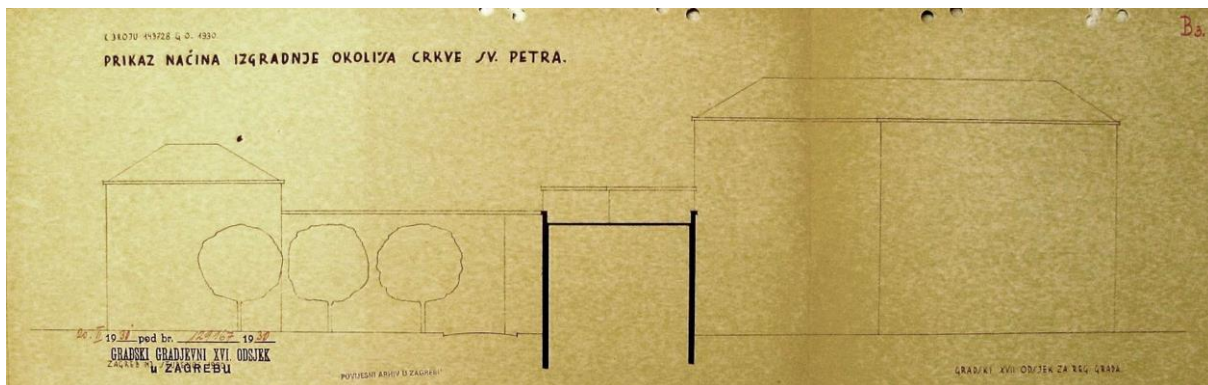
3.48. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNJOST: izmjene u crkvi odnose se na zamjenu opločenja svetišta, postavu novog oltara i izradu zidnih mozaika. Župni stan i ured gotovo u cijelosti je sačuvan u izvornom tlocrtnom rasporedu i s velikom postotku izvorne opreme interijera.

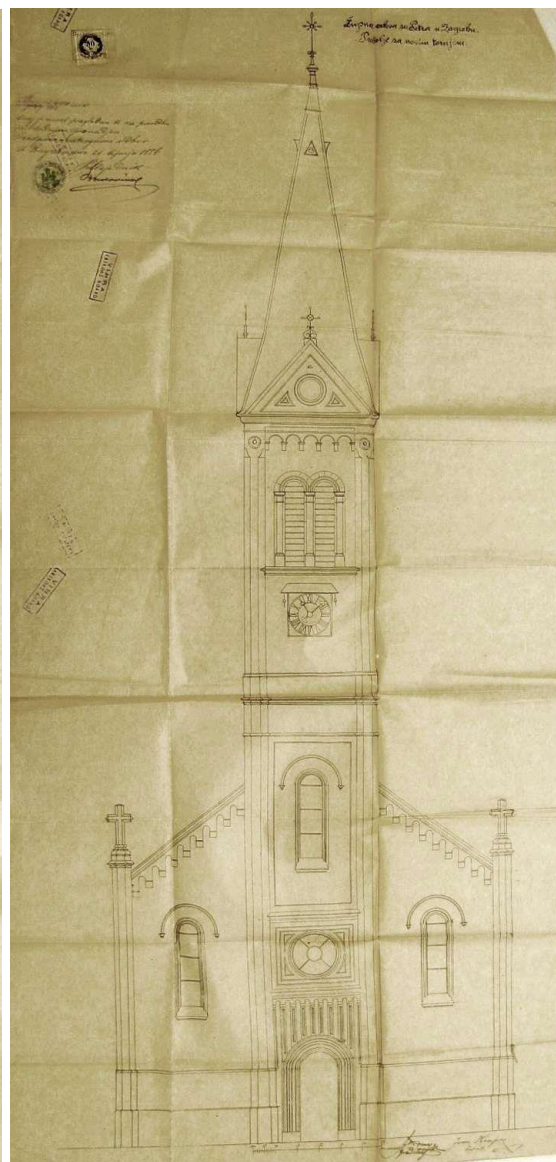
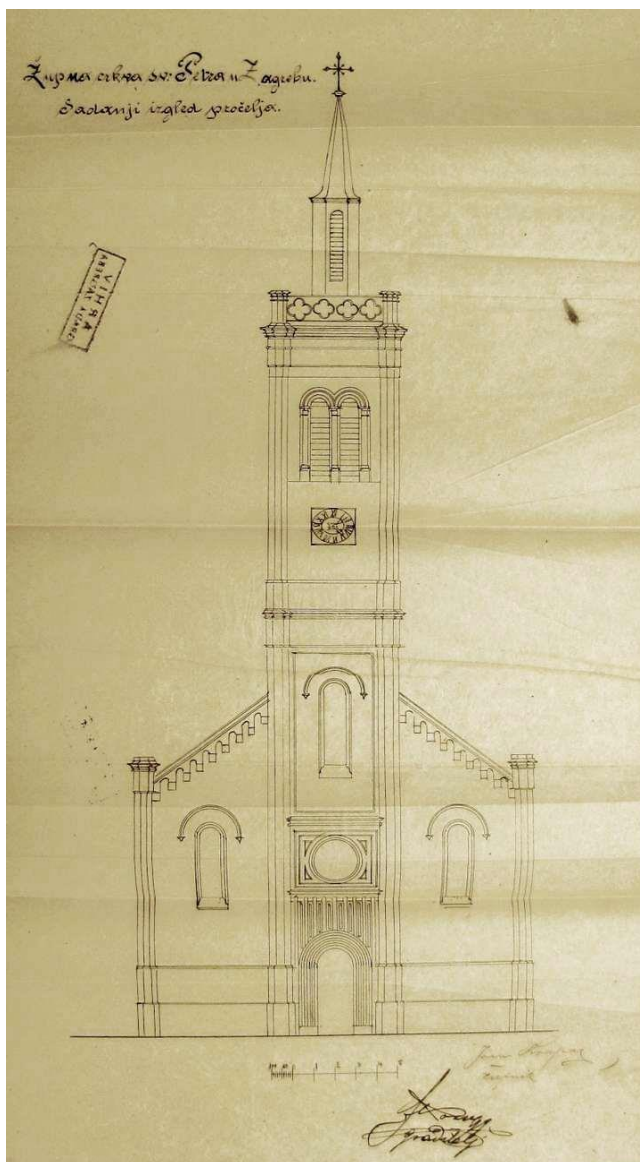
3.2.-2. PROČELJE: zadržan je izvorna izgled pročelja crkve i župnog stana

3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna visina obje zgrade

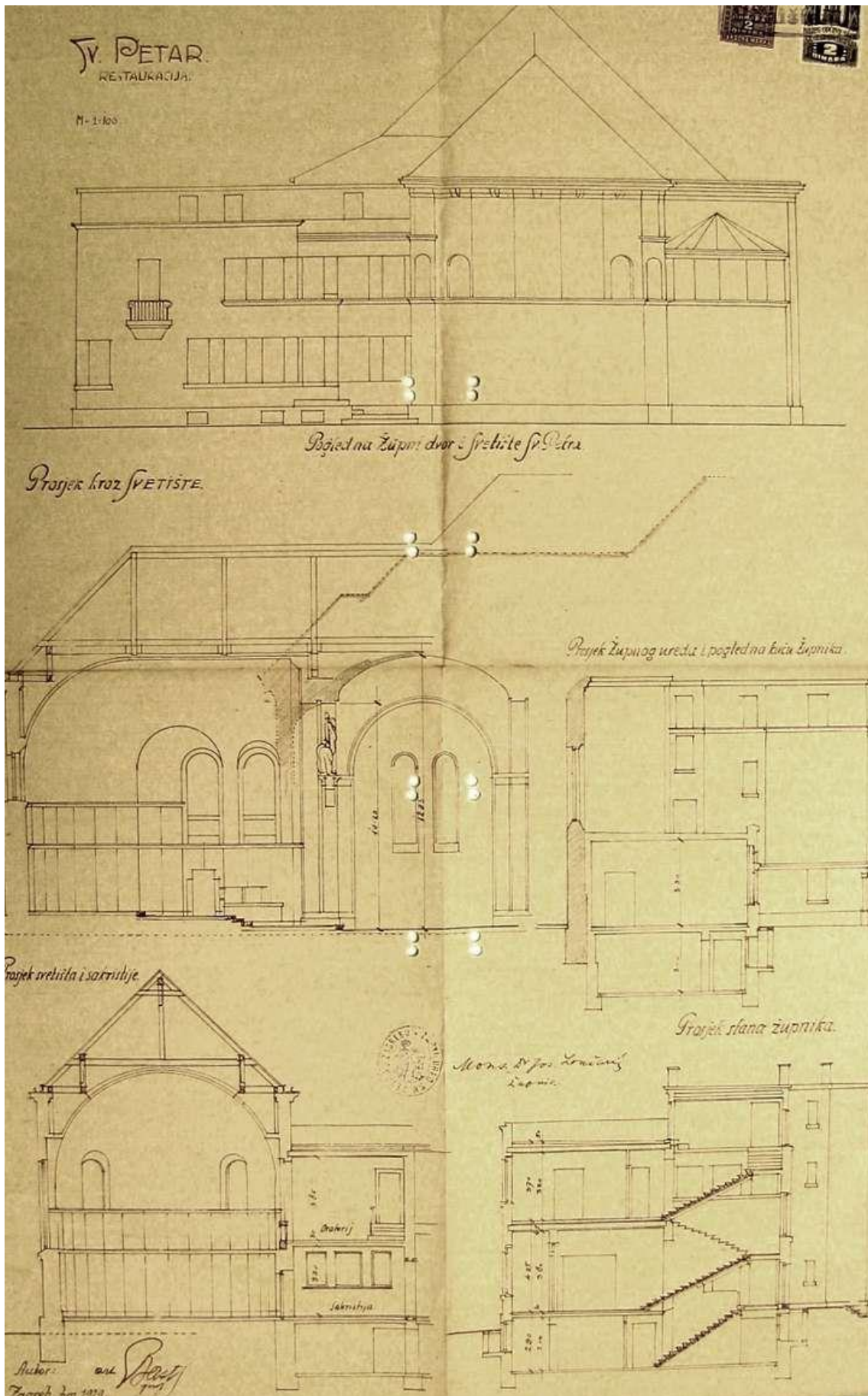
3.2.-4. KROV: izvoran pokrov (eternit) zamijenjen je limom

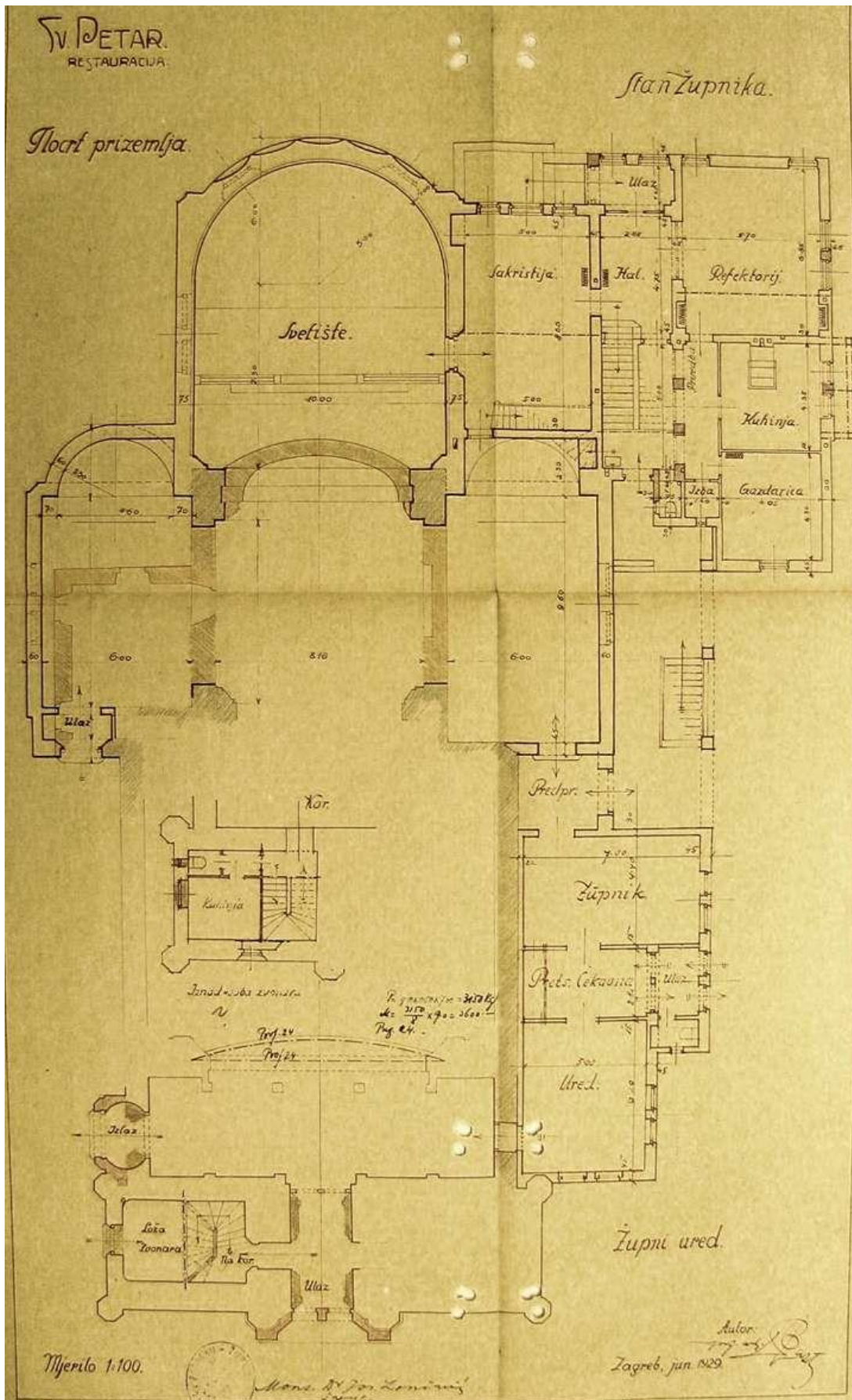
582. Prikaz načina izgradnje okoliša crkve sv. Petra, 1930., Zagreb

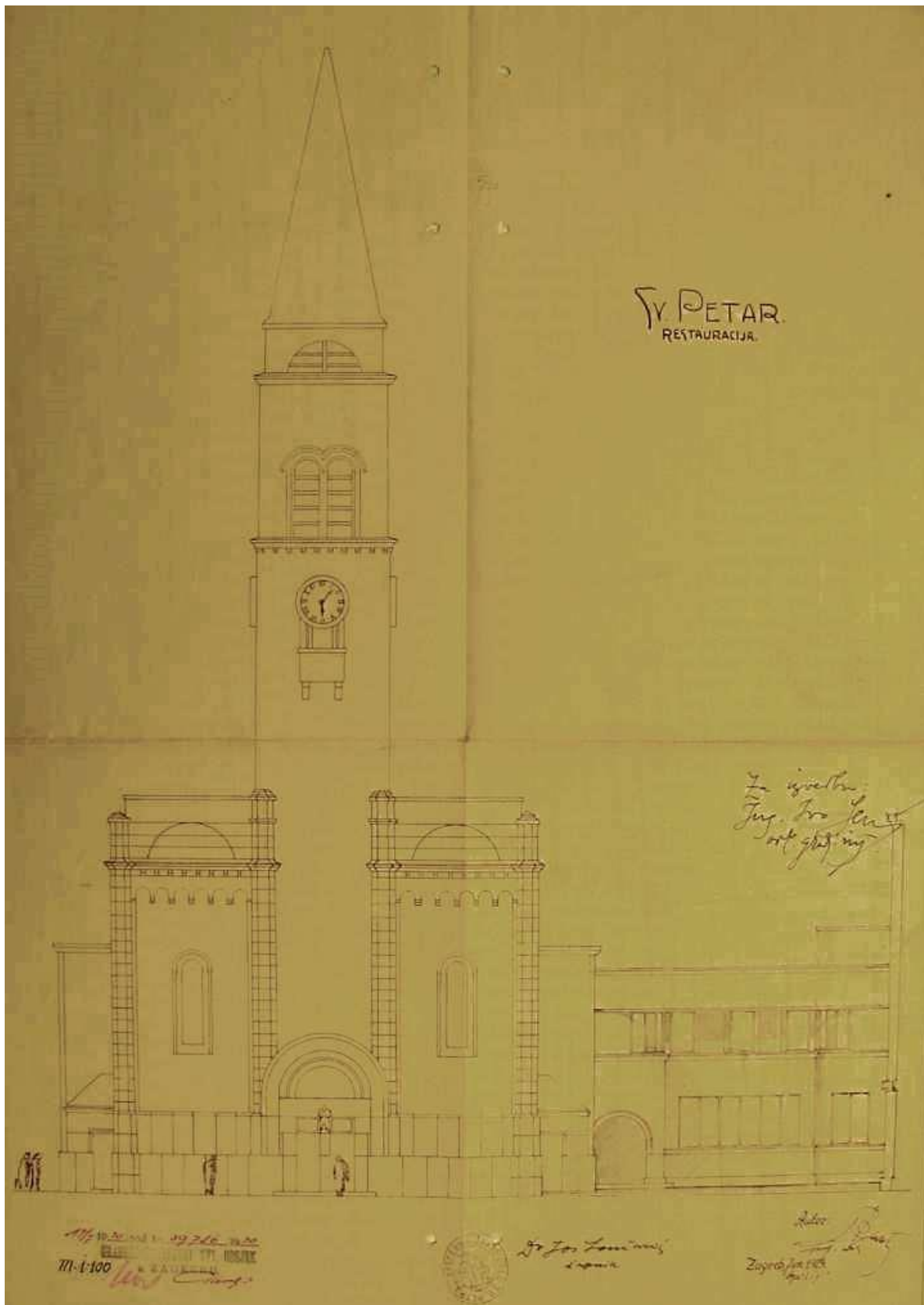
583. i 584. Pročelje, postojeće stanje uoči adaptacije 1886. godine (izveo M. Strohmayer 1856.-1857.); projekt rekonstrukcije pročelja (sign. F. Kosseg 1886. godine)

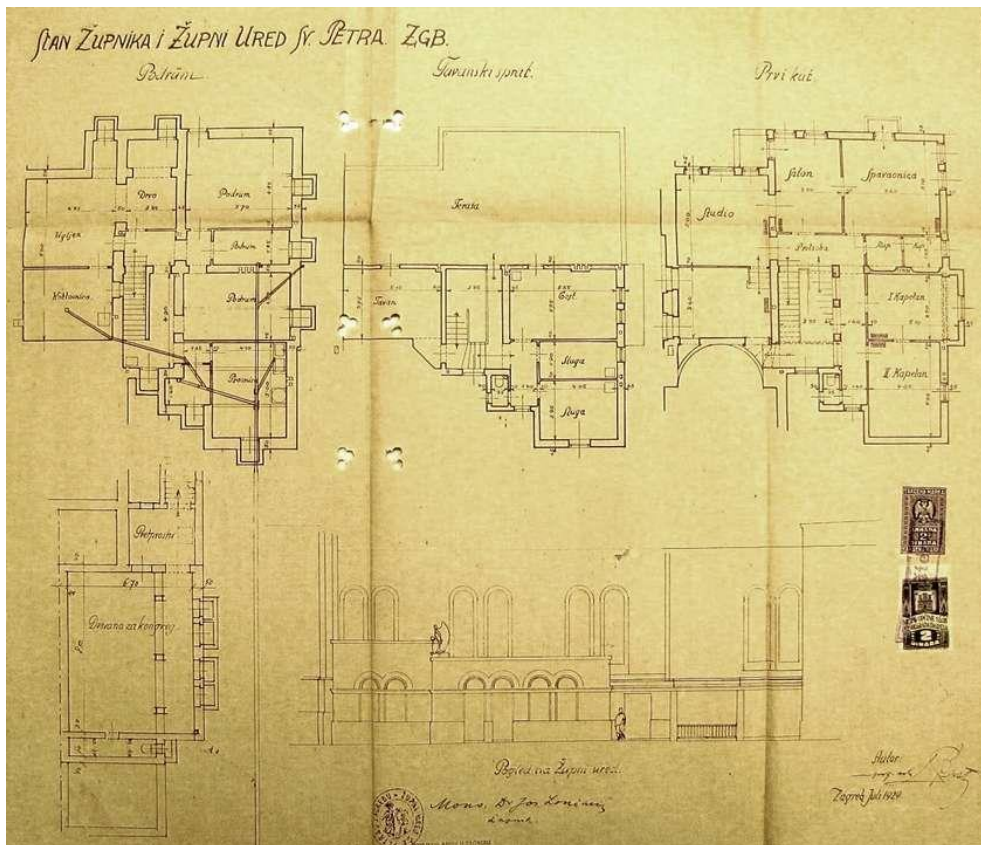
585. Pročelja i presjeci župnog dvora i svetišta, nerealizirana varijanta, lipanj 1929., Zagreb

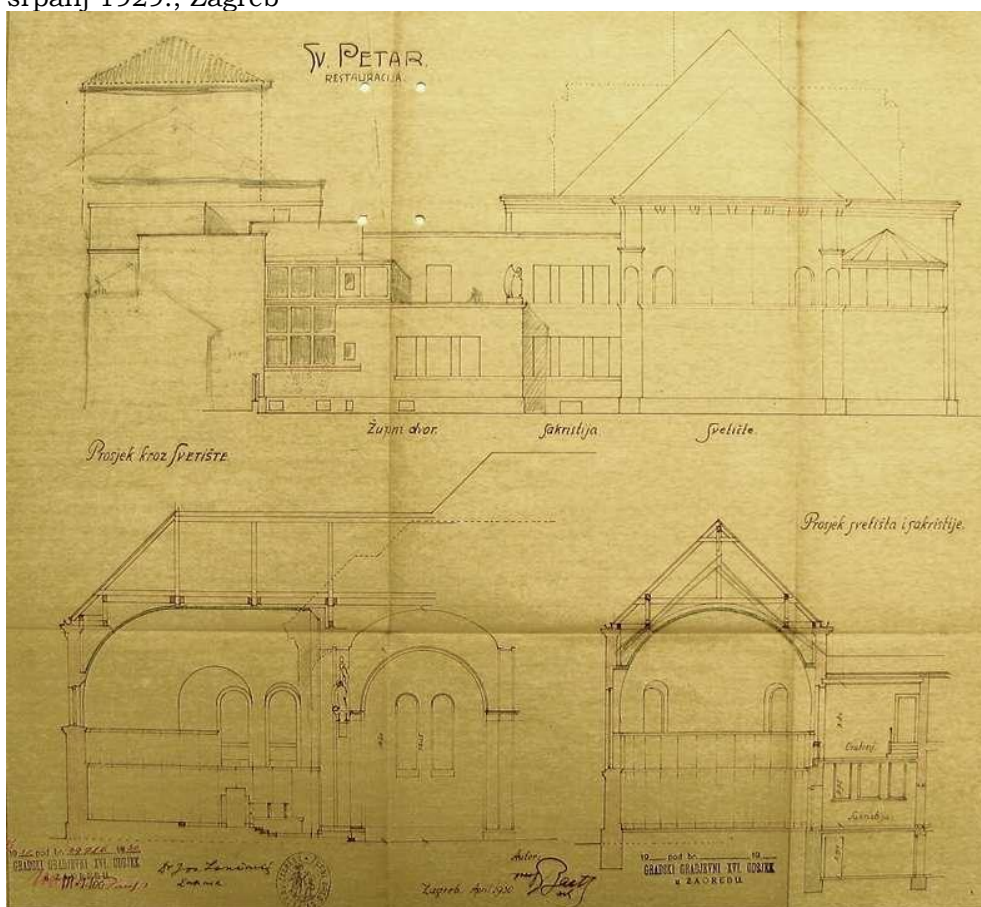
586. Tlocrt prizemlja župnog dvora i crkve (svetišta, sakristije i zvonika), nerealizirana varijanta župnog stana i ureda, lipanj 1929., Zagreb

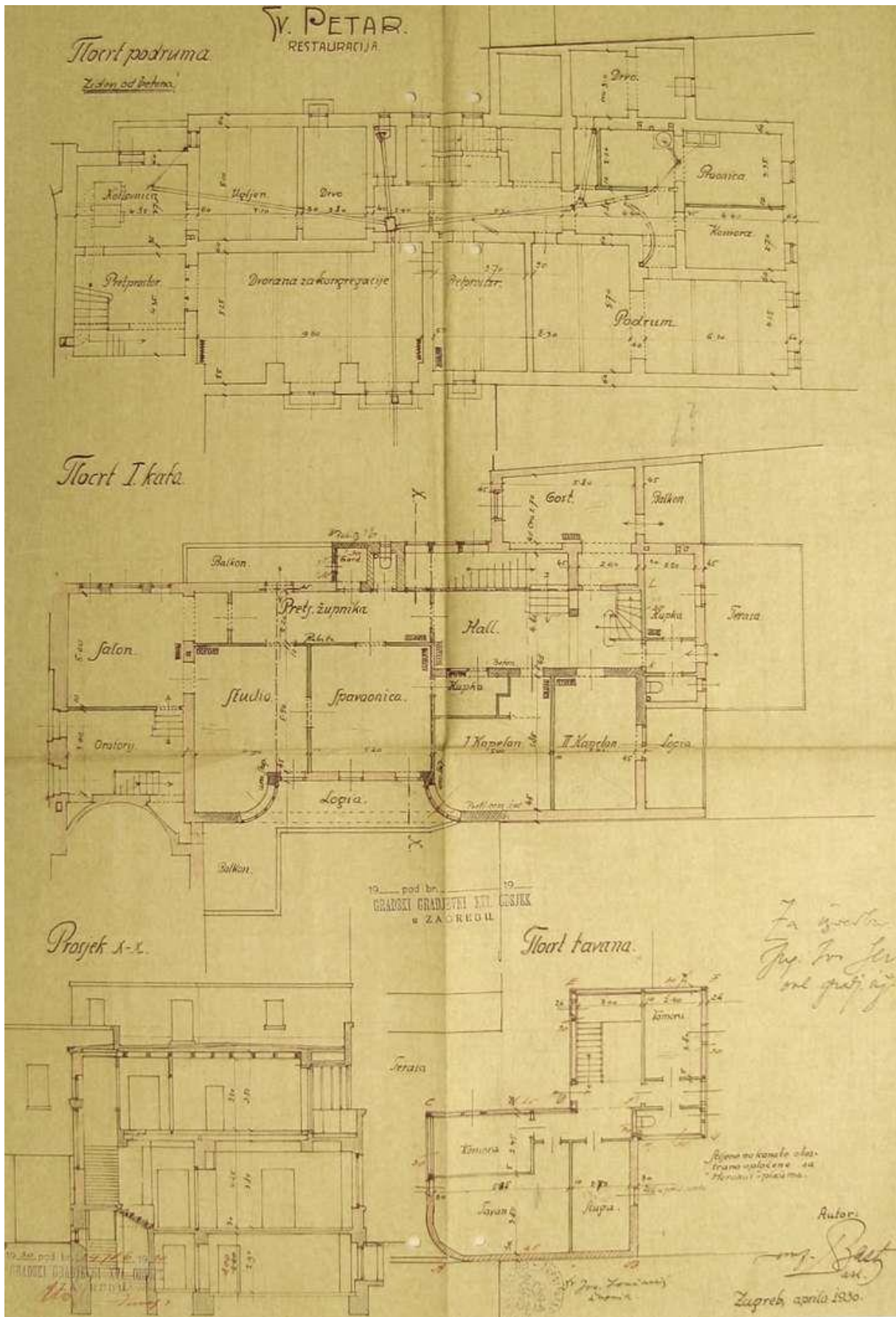
587. Glavno pročelje crkve i župnog dvora, nerealizirana varijanta, lipanj 1929., Zagreb

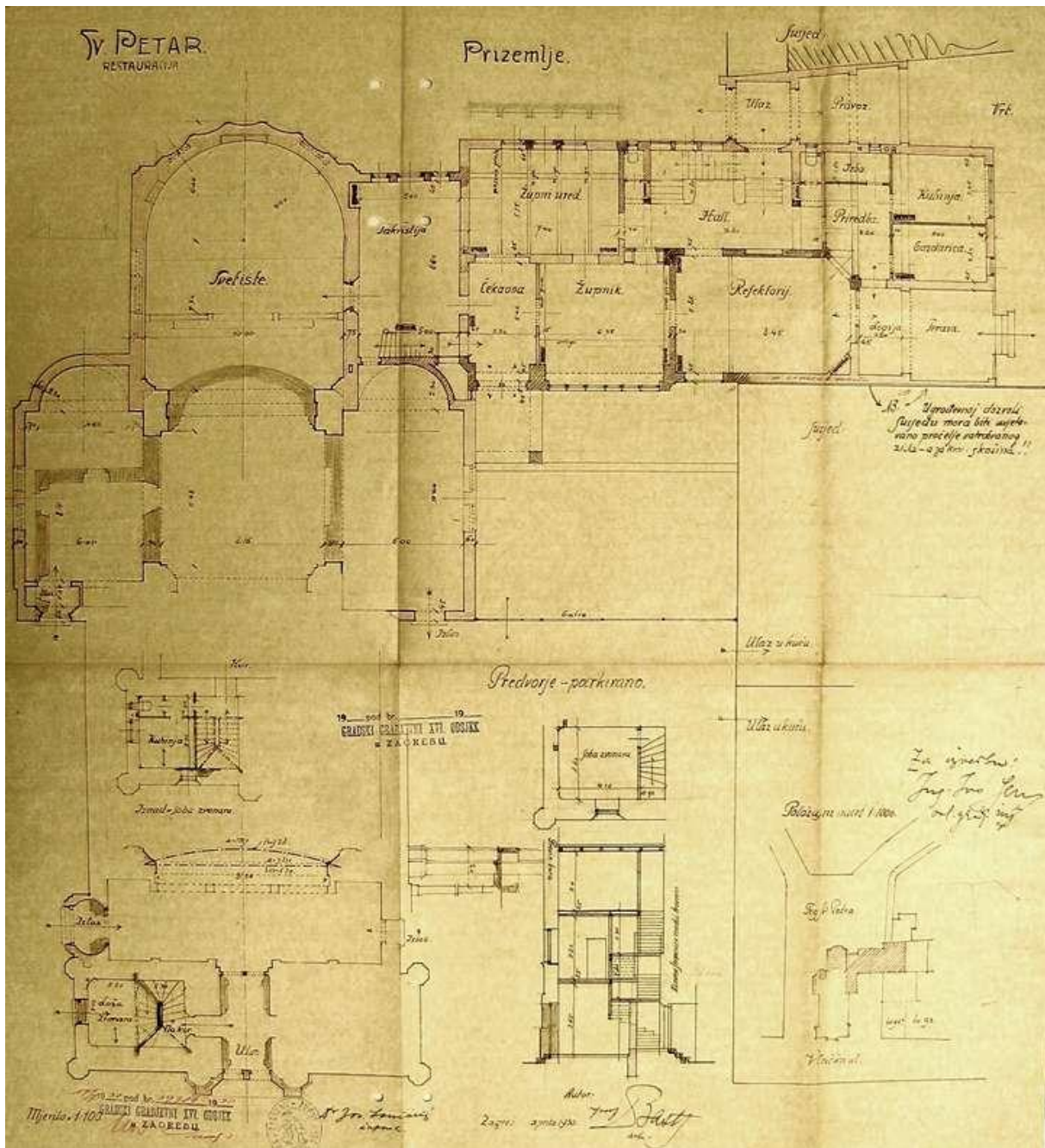
588. Tlocrt župnog stana i ureda (podrum, prvi kat, tavan) i pročelje, nerealizirana varijanta, srpanj 1929., Zagreb

589. Pogled na župni stan, svetište i sakristiju, presjek svetišta i sakristije, travanj 1930.

590. Tloort podruma, prvog kata, tavana i presjek, travanj 1930.

591. Tlocrt prizemlja župnog stana i crkve, travanj 1930.

592. Bočno pročelje crkve, bez datuma

593. Župna crkva sv. Petra (Zagreb, Vlaška 93), pogled na crkvu s jugozapada (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

594. Župna crkva sv. Petra (Zagreb, Vlaška 93), pogled na svetište i zapadno bočno pročelje (foto: M. Strugar, 2014.)

595. Župni stan i ured (Zagreb, Vlaška 93), pročelje u Vlaškoj ulici (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

596. Župni stan, detalj pročelja u Vlaškoj ulici (foto: M.Strugar, 2014.)

597. Župni stan, pročelje na Petretičevom trgu (foto: M. Strugar, 2014.)

ZGRADA ZUBER
VLAŠKA 95, ZAGREB
Projekt 1930., realizacija 1930.-1931.

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Vlaška 95, sig.3237)

1.1.-1. INVESTITOR: Gustav i Terezija Zuber

1.1.-2. NAMJENA: stambeno-poslovna

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+3

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: poduzeće ing. Mate Crnić

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.35201-XVI-1930. od 27. svibnja 1930.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.151922-XVI-1930. od 1. travnja 1931.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): nepoznato

1.1.-9. POPIS NACRTA: **ožujak 1930.**, *sign.: Vjekoslav Bastl*, Zagreb, M 1:100

Položajni nacrt (M1:1000); pročelje i presjek; tlocrt podruma; tlocrt prvog, drugog i trećeg kata; tlocrt prizemlja

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: dva jednosobna stana uz dvorište, podrumski prostor

1.2.-2. PRIZEMLJE: četiri lokala s pomoćnim prostorijama i ulazna veža, dva jednosobna stana

1.2.-3. PRVI, DRUGI I TREĆI KAT: dva trosobna stana (soba, blagovaona, spavaona) s predsobljem, kuhinjom, izbom, sobom za posluđu, kupaonicom, zahodom i loggiom

1.2.-4. TAVAN: tavanski prostor

1.3. OPIS ZGRADE: stambeno-poslovna ugrađena najamna trokatnica s dva razvedena dvorišna krila i dvokrakim stubištem između

1.3.-1. PROČELJE: plošno oblikovano pročelje u prizemnoj zoni rastvoreno izlozima lokala, a u gornjoj zoni nizovima prozora i bočnim pravokutnim erkerima na gornjim stambenim etažama

1.3.-2. KROV: dvostrešno krovšte pokriveno crijepom nad uličnim volumenom i ravan krov s terasama nad dvorišnim krilima

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- **1933. prigradnja dvorišnog gospodarskog krila** – prizemnog spremišta za alat (projektant/izvođač: Dragutin Švab, ovl.graditelj, građevna dozvola br.66314-XVI-1933. od 26. svibnja 1933.)

- **1959. adaptacija tavana** – adaptacija garsonijere u potkrovlju (investitor: Persida Milošević, projektant/izvođač: „Elektroprojekt“, A.Skare, ing.arh., građevna dozvola br.08/3-52081/1-1959. od 5. prosinca 1959.)

3. DANAŠNJE STANJE

3.49. PRIKAZ NAMJENE: stambeno-poslovna

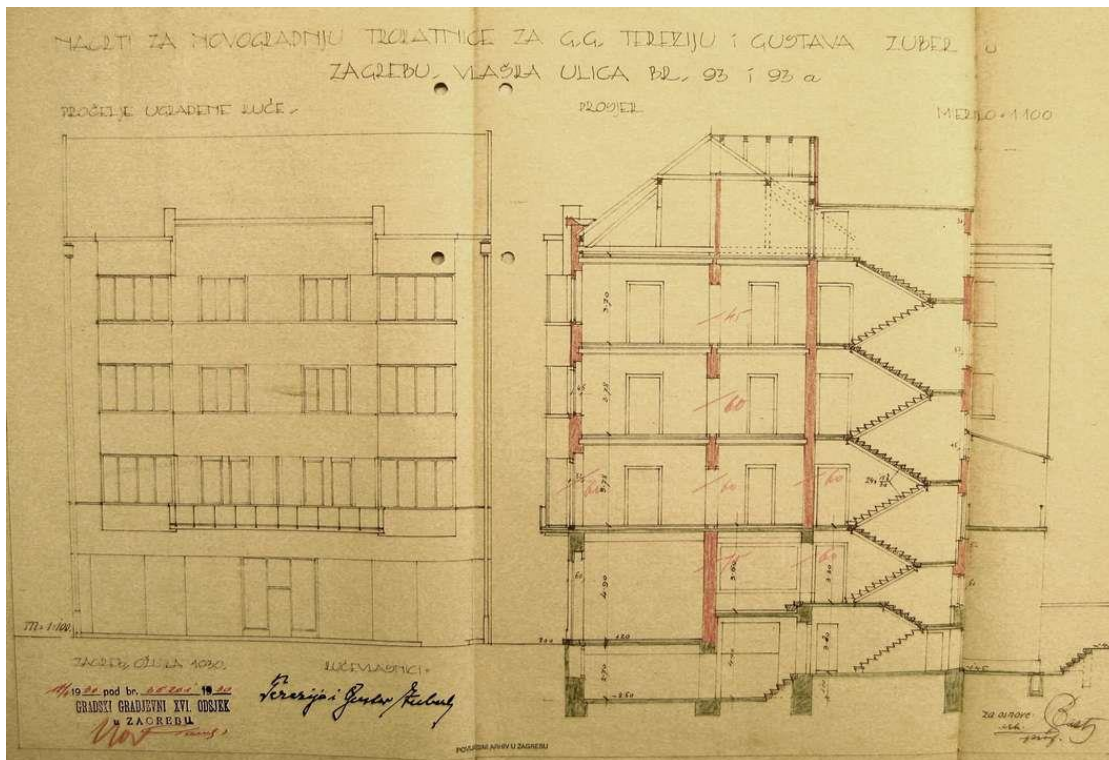
3.50. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNJOST: izvršene su adaptacije lokala u prizemlju te adaptacija potkrovlja u stambeni prostor

3.2.-2. PROČELJE: oblikovne karakteristike su većinom sačuvane izuzev prizemne zone u kojoj je došlo do izmjena prilikom adaptacija lokala

3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna katnost zgrade, a dio potkrovlja s dvorišne strane adaptiran je u garsonijeru

3.2.-4. KROV: zadržan je izvoran izgled krova

600. Pročelje i presjek, ožujak 1930., Zagreb

601. Zgrada Zuber (Zagreb, Vlaška 95), ulično pročelje nakon obnove 2015. godine (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

ZGRADA ZUBER

VLAŠKA 93 B, ZAGREB

Projekt 1930., nerealizirano

(Realizirano 1931. godine prema projektu Jurja Krajana, ovl. graditelja)

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Vlaška 95, sig.3237)

1.1.-1. INVESTITOR: Gustav i Terezija Zuber

1.1.-2. NAMJENA: stambeno – poslovna

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+3

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. POPIS NACRTA: **ožujak 1930.**, *sign.: Vjekoslav Bastl., Zagreb, M 1:100*

Položajni nacrt (M1:1000); pročelje i presjek; tlocrt podruma; tlocrt prvog, drugog i trećeg kata; tlocrt prizemlja

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: podrumski prostor, dvosoban poslovni prostor

1.2.-2. PRIZEMLJE: dva lokala s pomoćnim prostorijama; trosoban poslovni prostor

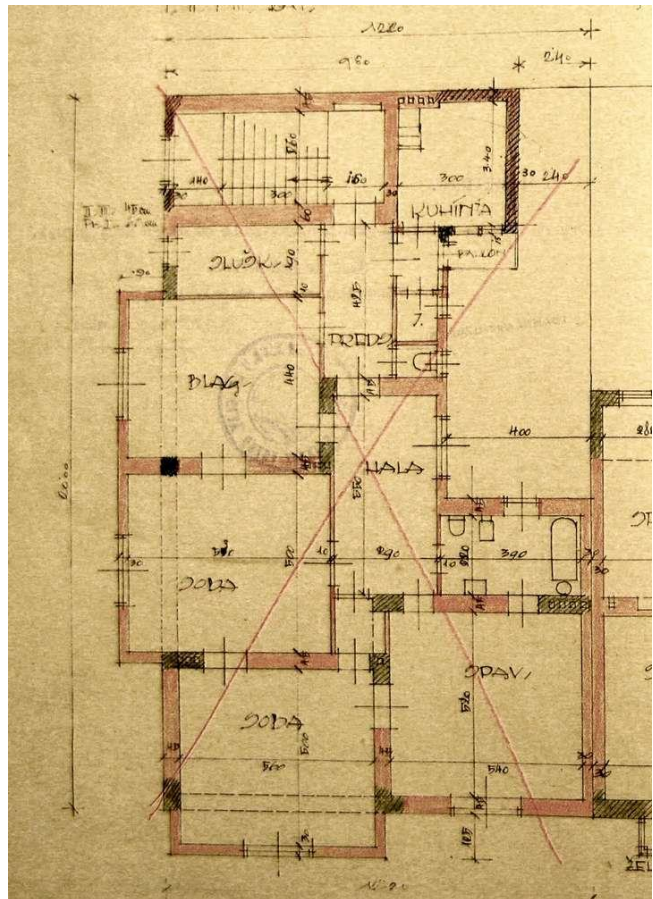
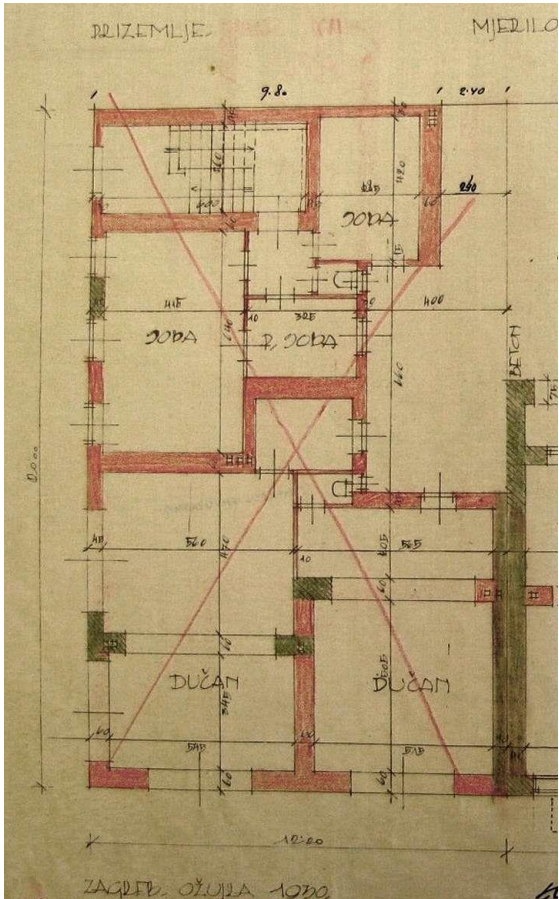
1.2.-3. PRVI, DRUGI I TREĆI KAT: četverosoban stan s halom, predsobljem, kuhinjom, izbom, sobom za posluđu, kupaonicom, zahodom i balkonom

1.3.-4. TAVAN: tavanski prostor

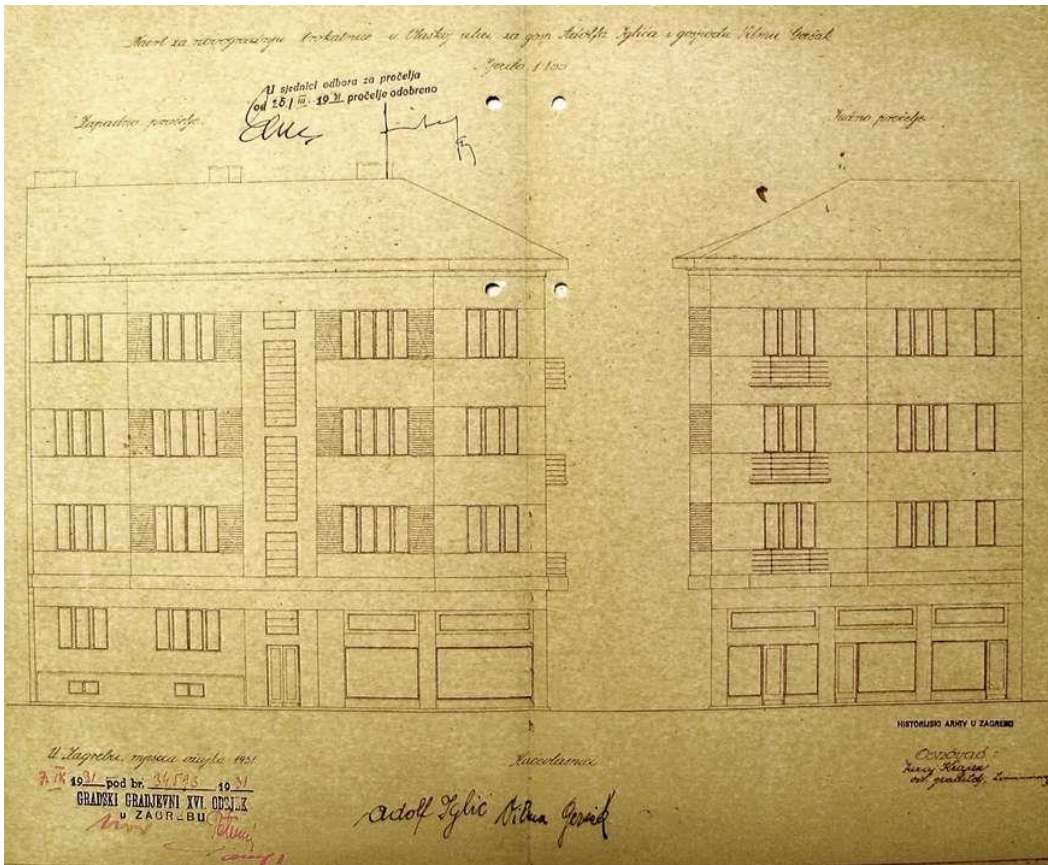
1.3. OPIS ZGRADE: stambeno-poslovna ugaona najamna trokatnica L tlocrtne forme s dvokrakim stubištem uz rub parcele

1.3.-1. PROČELJE: Pročelja su asimetrično organizirana i oblikovana pod utjecajem novog građenja. Smještajem erkera u ugaonom dijelu u produljenog u zonu krovišta uspostavljene su dvije razine zidne plohe rastvorene trokrilnim prozorima kvadratnog formata.

1.3.-2. KROV: dvostrešno krovište

602. i 603. Tlocrt prizemlja i tlocrt prvog, drugog i trećeg kata, ožujak 1930., Zagreb

604. Ulična pročelja, realizirani projekt J. Krajana iz 1931. godine

**STAMBENA ZGRADA EKONOMSKO-KOMERCIJALNE VISOKE ŠKOLE
BAUEROVA 34, ZAGREB
Projekt 1930., realizacija 1930.-1931.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Bauerova 34, sig. 1430)

1.1.-1. INVESTITOR: Zaklada kralja Aleksandra i kraljice Marije za izgradnju i uređenje Ekonomsko-komercijalne visoke škole u Zagrebu

1.1.-2. NAMJENA: stambena

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po+P+4

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: građevno poduzeće Franjo Cesarec

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.111.670-XVI-1930 od 6. studenog 1930.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.109761-XVI-1931 od 1. rujna 1931.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): **22. studeni 1930.**, *sign.: Franjo Cesarec*

1.1.-9. POPIS NACRTA: *sign.: Bastl., Zagreb, M 1:100*

- **kolovoz 1930.:** tlocrt trećeg i četvrtog kata, presjek (M 1:100) i situacija (M 1:1000)

- **rujan 1930.:** pročelje; tlocrt podruma (M 1:50); perspektivni prikaz; studija-perspektivni prikaz zgrada Ekonomsko – komercijalne visoke škole i stambene zgrade

- **bez datuma:** tlocrt podruma, prizemlja, prvog i drugog kata (M 1:100)

- **22. studeni 1930.**, tlocrt podruma kao prilog statičkom računu (M 1:100)

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM: praonica, podrumske prostorije, soba za pazikuću i kuhinja

1.2.-2. PRIZEMLJE: dva trosobna stana

1.2.-3. PRVI, DRUGI, TREĆI I ČETVRTI KAT: dva trosobna stana s predsobljem, kuhinjom, kupaonicom, izbom, sobom za služavku, balkonom; dvije garsonijere

1.2.-4. TAVAN: tavanski prostor

1.3. OPIS ZGRADE: ugrađena stambena četverokatnica s podrumom izduljenog, pravokutnog tlocrta sa središnjim dvorišnim rizalitom unutar kojeg je smješteno trokrako stubište

1.3.-1. PROČELJE: simetrično koncipiranim pročeljem dominira ravna ploha zida rastvorena nizovima kvadratnih otvora uz grupiranje dva otvora uz balkone punih zidova u bočnim osima. Ulaz je naglašen reduciranim portalom.

1.3.-2. KROV: dvostrešno krovište pokriveno crijepom

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE: nepoznato

3. DANAŠNJE STANJE

3.51. PRIKAZ NAMJENE: stambeno-poslovna

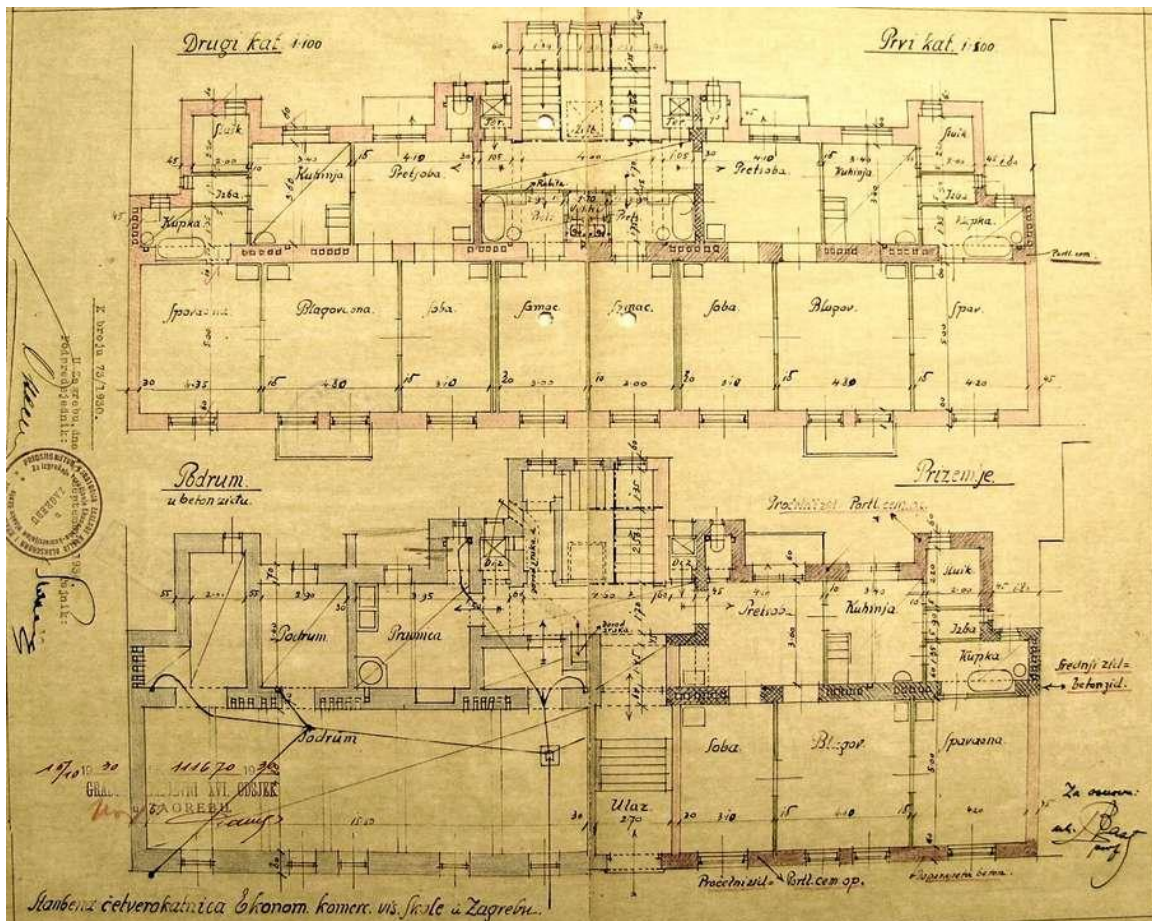
3.52. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNOST: adaptacijama je dijelom izmijenjeno izvorno stanje

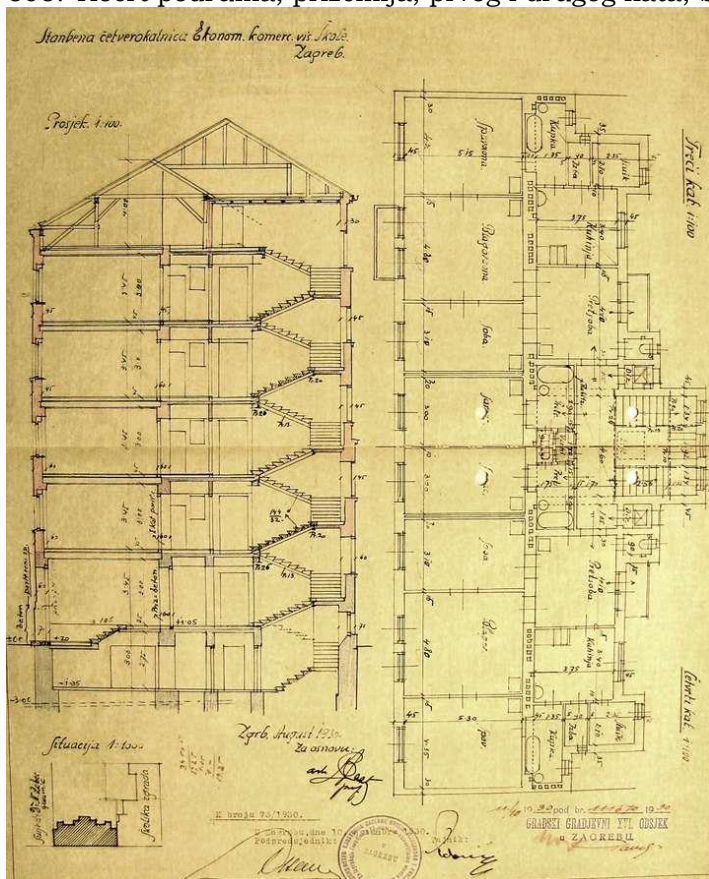
3.2.-2. PROČELJE: sačuvano je izvorno oblikovanje pročelja, ali je neodržavano i u lošem stanju

3.2.-3. KATNOST: zadržana je izvorna katnost zgrade

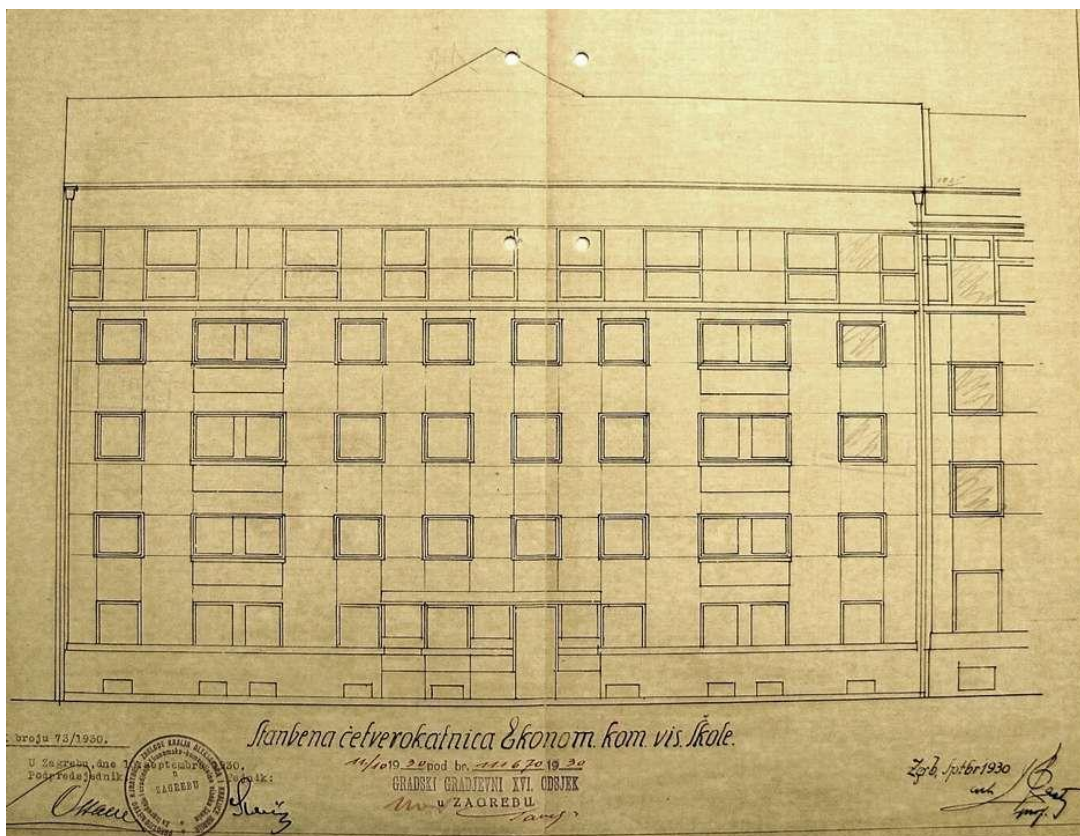
3.2.-4. KROV: dvostrešno krovište pokriveno crijepom

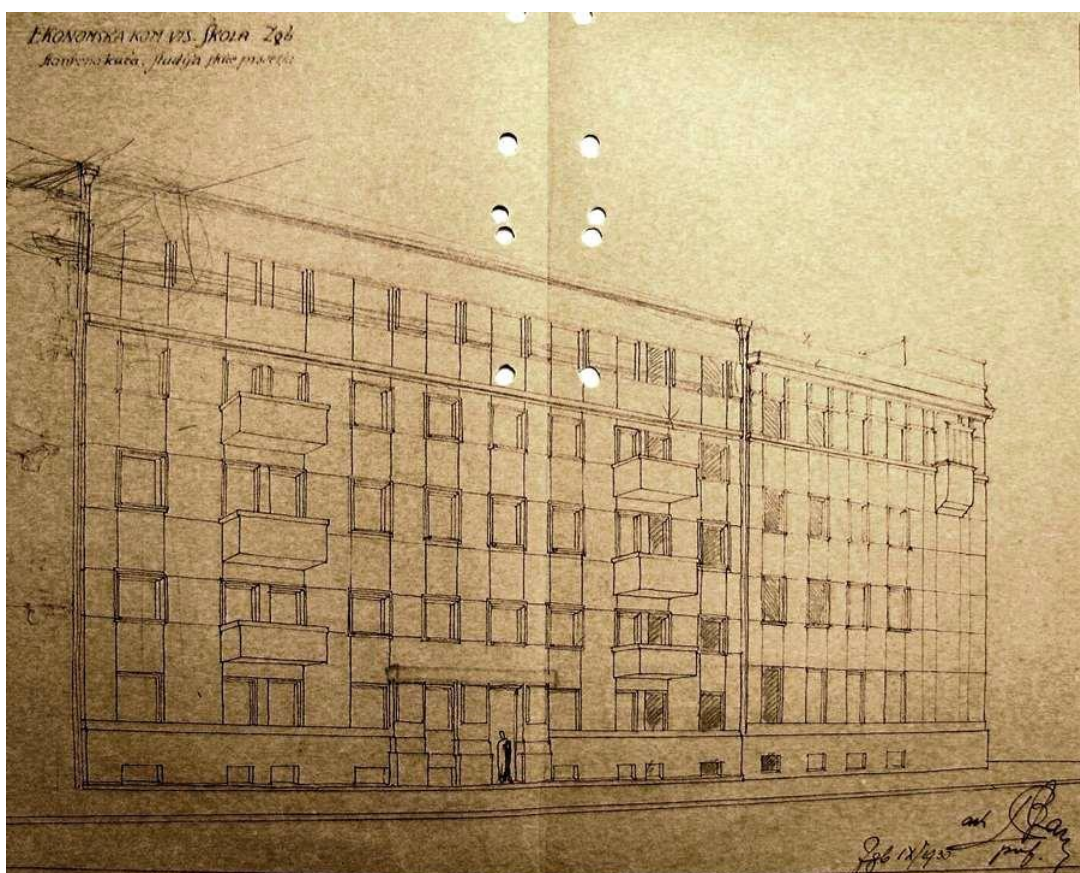
605. Tlocrt podruma, prizemlja, prvog i drugog kata, bez datuma, Zagreb

606. Tlocrt trećeg i četvrtog kata, presjek i situacija, kolovoz 1930., Zagreb

607. Pročelje, rujan 1930., Zagreb

608. Stambena zgrada Kraljevske zaklade za gradnju Ekonomsko-komercijalne visoke škole i Ekonomsko-komercijalna visoka škola u nastavku desno, perspektivni prikaz uličnog pročelja, 1930., Zagreb

609. Stambena zgrada Kraljevske zaklade za gradnju Ekonomsko-komercijalne visoke škole (Zagreb, Bauerova 34), ulično pročelje nakon obnove 2015. g. (foto: Z. Bogdanović, 2015.)

**KUĆA VJEKOSLAVA BASTLA
TUŠKANAC 85 A, ZAGREB
Projekt 1942.-1943., realizacija 1942.-1943.**

1. IZVORNO STANJE

1.1. IZVOR GRAĐE: DAZG (ZGD, Tuškanac 85 A, sig. 3125/2)

1.1.-1. INVESTITOR: Vjekoslav Bastl

1.1.-2. NAMJENA: stambena

1.1.-3. BROJ KATOVA: Po/Su+P

1.1.-4. PROJEKTANT: V. Bastl

1.1.-5. IZVOĐAČ: Poduzeće Lasić i drug, Zagreb

1.1.-6. GRAĐEVNA DOZVOLA: br.10896-III-8-1942 od 2. rujna 1942.

1.1.-7. STAMBENA (UPORABNA) DOZVOLA: br.5607-III-8-1943 od 10. srpnja 1943.

1.1.-8. STATIČKI PRORAČUN (GI): nepoznato

1.1.-9. POPIS NACRTA: *sign.:Vjekoslav Bastl., Zagreb*

- **lipanj 1942.**, situacija, M 1:1000; tlocrt prizemlja i suterena/podruma, presjek, pročelje, M 1:100

- **15. svibanj 1943.**, tlocrt prizemlja i suterena/podruma, M 1:50

1.2. PRIKAZ NAMJENE

1.2.-1. PODRUM/SUTEREN: predsoblje, podrum, stan posluge s kuhinjom, izba, sobica, zahod

1.2.-2. PRIZEMLJE: predsoblje soba/hall, balkon, spavaonica, čajna kuhinja, kupaonica

1.3. OPIS ZGRADE: poluukopana prizemnica pravokutnog tlocrta

1.3.-1. PROČELJE: ulično pročelje u visini jedne etaže formirano je na razini prizemlja. Ravna ploha zida rastvorena je trodijelnim ostakljenim vratima.

1.3.-2. KROV: kosi krov

2. DOGRADNJE/PREGRADNJE

- kuća je dograđena sa zapadne, južne i istočne strane uz adaptiranu unutrašnjost

3. DANAŠNJE STANJE

3.53. PRIKAZ NAMJENE: izvorna namjena (stambena)

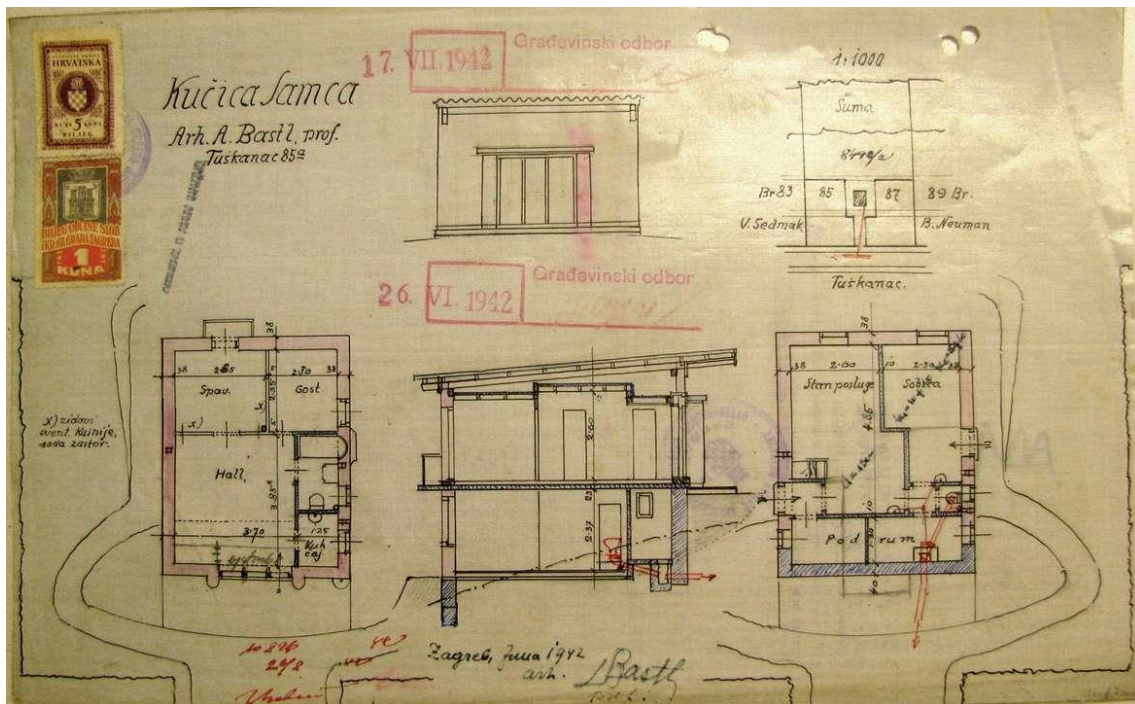
3.54. OPIS ZGRADE:

3.2.-1. UNUTRAŠNJOST: izmijenjena s obzirom na izvršene adaptacije

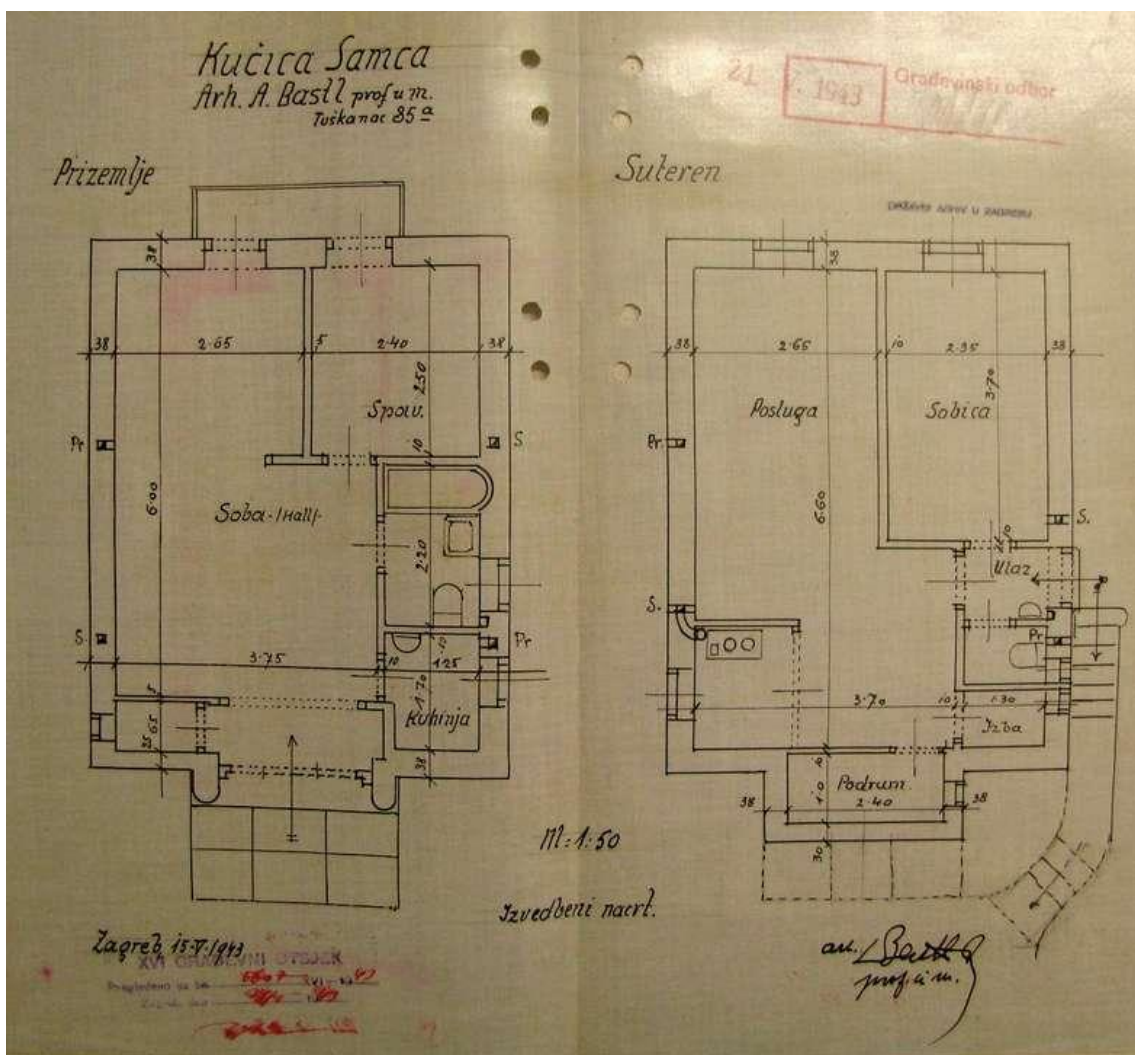
3.2.-2. PROČELJE: izvoran izgled pročelja izmijenjen je dogradnjom i promjenom oblikovanja i rasporeda otvora

3.2.-3. KATNOST: djelomično povišenje rezultat je formiranja niskog tavana

3.2.-4. KROV: površina je povećana s obzirom na dogradnje, a krov je pretvoren u dvostrešni

610. Tlocrti, presjek, ulično pročelje i položajni nacrt, lipanj 1942., Zagreb

611. Tlocrt suterena i prizemlja, 15. svibanj 1943., Zagreb

ŽIVOTOPIS

Martina Pavković rođena je 28. kolovoza 1976. godine u Zagrebu. Nakon završene V.gimnazije u Zagrebu (1991.-1994.) upisala je studij povijesti umjetnosti i filozofije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (1994.-2000.). Diplomirala je na Odsjeku za povijest umjetnosti 2000. godine s temom „Palača Hrvatsko-slavonske zemaljske centralne štedionice u Zagrebu“ kod mentora dr.Zlatka Jurića. Školovanje je nastavila upisom na poslijediplomski studij povijesti umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 2003. godine koji je završila obranom magistarskog rada „Regulacija Dolca u Zagrebu 1880.-1940. godine“ kod mentora dr.Zlatka Jurića 2008. godine. Završila je poslijediplomski stručni studij zaštite kulturne baštine na Akademiji Istropolitana Nova u Svätom Juru, Slovačka (2007.- 2008.) Od 2001. do 2004. godine radila je kao profesor likovne umjetnosti i etike (IX. gimnazija u Zagrebu, III. gimnazija u Zagrebu, Gospodarska škola u Varaždinu). Od 2004. godine zaposlena je u Konzervatorskom odjelu u Zagrebu gdje i danas radi kao viši stručni savjetnik-konzervator.